ספר השרשים

חברו החכם הגדול רבי דוד
קמחי זצ"ל

והוא חלק שני מספר המכלול המבאר כל חלק הדקדוק
ובזה החלק יבאר כל חלק הענין כל מלה קשה ' אשר
בספר תורה נביאים וכתובים הרושה עם קצת
נמוקים שהוסיף רבי אליה הלוי המדקדק:

נדפס בויניציא העיר הגדולה המהוללה אשר תחת ממשלת
השררה ירה תגדל ותכשא מלכותה · אמן · בחדש
מרחשון · בשנת השז ליצירה:

בבית בן משק בית האדון מאלקי אלעזריאלו עשעיריאלן ·

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי

כבר ועתה

כתבתי בתחלת פתיחת ספר המכלול הזה כתחלת חלק הראשון מן הספר שהוא חלק הדקדוק שבת השתדלותי בחבור הזה והשלמתי החלק הראשון בכל אשר יגדתי עליו בדקדוק ובשמוש הלשון בנקוד בחסר ויתר לא חסר דבר כיד אלהי הטובה עלי:

אחל בחלק השני מן הספר שהוא חלק הענין לבאר כל מלה קשה. אשר בספרי תורה בנביאים וכתובים. חבושה. ואשר לא אמנא לו חבר במקרא. אביאהו מהמשנה או מהגמרא. מלשון יוני או הגרי. כי כלם מלמדים על לשון עברי. כי הוא הקדמון והשלם אך בתמעט אנלמו. לאורך גלותם. וכן מנאתו רבותינו ז"ל שהיו למדים לשון מלשון באומרם לא הוו ידעי רבנן מאי וטעתיה בטעתי השמד שמעה לאמתיה דר' דקאמרה לההיא איתתא שקילי טעתיתא וטעתי ביתא. לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על י"הכך שמע לההוא טייעא דקאמר לההוא גברא שקול יהכיך ושדי אנמלאי. ושל סמט קנת המנות על לשון אחרת באמרם מאי משמע דהאי יוכל לישבא דדברא הוא אמר ר' עקיבא כשהלכתי לערביא היו קורין לדברא יוכלא. וכן אדבעה בתים של תפילין אמרו טעפת טע בכתפי שתים פת באמריקי שתים. וכן אחרו למדין לשון מלשון בהדא דר' חייא רבה ורבי שמעון ברבי ורבי שמעון בן חלפתא שבחין מלין מן הדין תרגומא אתאן לתגריא דערביא למלביכון. ורציתי לבאר בחלק הענין הזה בקוד קנת המלים אשר בספרי הארץ הזאת משובשים. ואני מאשר שקדתי על הספרים המדוייקים אשר הובאו מספרד ספרים הראויים לסמוך עליהם ראיתי להועיל תועלת גדולה לתלמידים בספר הזה ולהאיר מחשך עיניה' ולהסיר עקשות פיהם ולגזות שפתותיהם בקריאה. וכן אזכיר בקוד משקל פעל כמו ארץ נבן מלך. וכן מזה המשקל שמע כתח נמח והדומים להם. לפי שזה הוא המשקל הגדול שבמשקלים ולא עמדנו על נקודו כי אם לפי המסורת כפי מה שמנאנו יש בשש נקודות ויש בחמש נקודות ואעפי שזכרתי קנתם בחלק הדקדוק אזכירם הנה כמו שיזדמן בכל שרש ושרש אשר ימנא בו. וכמדומה לי כי אין מלה בכל המקרא שלא תלמד בקודה מזה הספר או מהחלק הראשון או מהחלק השני הזה. וכן אזכיר קנת מחלוקות בן אשר וכן בפתלי בקריאה. ואכתבו סומכים על קריאת בן אשר. והנני משביע בשם הנכבד והנורא כל מעתיק ספר זה שלא יניח ברגנו פסוק אחד או תיבה אחת מכל מה שימנא בכל שרש כי הרבה פסוקים הבאתי שם שיחשב המעיין או המעתיק שהם יתרים שם ולא הבאתים לגורך ואין זה כי לא הבאתי שום פסוק כי אם לגורך או ללמד על עניו או בניו או קריאתו אול למד על שמוש הלשון המשבילים יבינו.

ועתה אחל לבאר בעזרת המלמד לאדם דעת

אבב

לראות באבי הנחל · הדגש לחסרון הבית הכפולה
ופירושו בעצי הנחל · וכן עודנו באבו לא יקטף · פירוש
בעוד שהגומא בעצו שעדיין אינו נקטף ייבש ·
ואין לתמוה שכנה
הגמא בלשון עץ
ואף על פי שהוא
ממין הדשא כי כל
דבר שיעלה ב
בקנה יקרא בלשון
עץ · וכן הפשתה
ותטמנם בפשתי
העץ · וכן בדברי
רבותינו זכרונם
לברכה קישות
שהתליע באביה
אסורה כלומר
בעציה שלא

אחר אליהו המדקדק

כראה לי שאין ככל שרשי הספר הזה פירוש
יותר זך ויותר מדרך ההיקש כזה · ומה
שהביא ראיה מדברי רז"ל שהתליע באביה·
לא כי איכה ראיה נאמרה כי בעל העניוך
יפרש באיכה בקרקע שהיא מנדלת שם ·
וכן משמע פי' רש"י בפרק כל הכלים עש":
ועוד יותר קשה לי שכלל עם זה נחלש
האביב ולפי פירושו יהיה פתרון נחלש
האביב חלש העץ או הנחת ולפי דעת כל
המפרשים איכו אלא לשון נכור וכן תרגם
אונקלוס ביראה אביבא שהוא לשון נכור ·
וכן יונתן תרגם בנכוריה בראשיתה כנכורה
בתיבתא כאוול מאבנה · פי' מבכרת:

נקטפח עדיין · אביב קלוי באש · בחדש האביב ·
השבולת עם הקנה שלה תקרא אביב על שם הקנה
שהוא העץ · וקרוב אני לומר שענין זה מענין אב
המצטרף אל הבן ואף על פי שאב משרש אבה ואלו
שרש אבב ענינם אחד כי העץ כמו האב המוליד
הענפים והפרי ולפיכך יקרא גם הענף בן · בן פרת יוסף ·
בנות צעדה עלי שור · ויש מפרשים באבי הנחל הפרי
והדגש לחסרון נון ושרשו אנב מלשון ארמי ואנבה
שגיא · וכן בתרגום בחסרון נון תרגום פרי איבא :

אבד

אבד · הצדיק אבד · הן גענו אברנו · ארמי אובד
אבי · כי גוי אובד עצות המה · במו אובד
בצרי · אל נא נאבדה בנפש האיש הזה · באברן מולדתי ·
מקור בתוספת נון ענינו ידוע והוא בודד כשהוא מן הקל
כי פירוש פסוק ארמי אובד אבי יעקב אבי היה אובד ·
וקראו ארמי לפי שגר בארם ושם היה אובד כי בצער
גדול היה שם עשרים שנה כמו שהתרעם על לבן ואמר
חייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה · וכאשר הפעל הזה
מן הכבדים הוא עובר כמו והאביד שריד מעיר · אובידה
עיר · וכבד אחר אבד ושבר בריחיה · ואחללך מהר
אלהים ואבדך · וכבר כתבנו דקדוקו בחלק הדקדוק ·
והשם או מצא אבדה · וכסמוך לכל אבדת אחיך ·
ומשקל אחר בתוספת נון אבדון ומות · והפילו הנון
ואמרו שאול ואבדה לא תשבענה · ומשקל אחר והרג
ואבדן · או יהיה מקור בתוספת נון ונפל הדגש כמו רבים
שהוקלו · והביא החכם
רבי יעקב בן אלעזר שם
במשקל אחר ואחריתו
עדי אובד · בפלס
ואת היותר החרמנו
נטעתיך שורק ;

אין לשאול למה לא כתב פה שם
כמשקל אחר באבדן מולדתי ·
כי לפי דעתו הוא מקור מן הקל
בתוספת נון כמנואר בסדר ה
המלכים בחכן יא :

אבה

ולא אבה יי אלהיך · אם יפתוך חטאים אל
תובא · האלף תמורת הא ופא הפועל נעלם
וענינו ענין רצון ותאוה · וכן ותפר האביונה כי חיוד
למד הפועל תמורת הא אבה · ופירוש אביונה בעלת
הרצון והתאוה והיא הנפש המתאוה בלומר תפר הנפש
בריתה עם הגוף · ויש אומרים כי פירוש המלה בנוי
לאבר המשגל · וכן העני מאד יקרא אביון לפי שחסר כל
ותאותו ורצונו לבל · וכן בויקרא רבה אביון שהוא רואה
דבר ואינו אוכל רואה דבר ואינו שותה תאב לכל והוא
דחוק יותר מן העני · וכן אבי יבחן איוב עד נצח · כלומר
חפצי ורצוני שיבחן איוב · וכן חלפו עם אניות אבה ·
כלומר האניות שחפצם ורצונם ללכת אל המקום
שממהרים ללכת כן ימי חלפו במהרה · ויש מפרשים
אותו שם מקום או שם נהר ויש מי שפירשו משרש איב
מענין איבה כלומר אניות השוללים · ובל אשר תמצא
מעקר זה תפרשנו בענין זה ענין רצון לבד משתי מלות
האחת למי אוי למי אבוי · וענינו בענין אוי · ויש מי
שפירשו מענין אביון כלומר למי עוני · והשנית אב ואם
וענינו ידוע ואב קמוץ · ובהסכמו פתוח אב המון גוים ·

אלא

ובא גם כן הסמוך עם למד הפועל
שלא כמנהג כל המקל אבי כל בני עבר · וקבוצו בלשון
רק זה וחברו שבענין נקבות ראשי אבות · ובסמוך
כי כל שאר הסמוכים אבות המטות · ראשי בית אבתם ·
קס אבי האלף בחטף והגדול והקדמון יקרא אב כמו
פתח · ויישימני לאב לפרעה · כלומר
קצין וגדול כמו האב שהוא קצין
לבן · וכן אבי דבר גדול · ואבי ראה גם ראה · והיה
לנו לאב ולכהן · אבי קרית ערים · קריית ארבע אבי
הענוק · והיתה יד יי בכם ובאבותיכם · כלומר במלכם
ובגדוליכם · ומי אביהם · כלומר מי אדוניהם של
הנביאים · ומה מזה אבי יבחן איוב עד נצח · והוא
קריאה לשם יתברך · אבי רכב ישראל · וכן יקראו
התלמידים בנים · בני הנביאים · אבי כל תופש כנור
ועוגב · אבי יושב אהל ומקנה · כלומר קדמון ומלמד
היה לכל תופש כנור ועוגב כמו שהאב קודם לבן :

אבח

אבחת חרב · האלף בחרק ענינו לחש
החרב · ויש מפרשים כמו אבעת בחלוף
אלא

זה לא יתכן כי תיו של כעתה שרשית
ותיו של אבחת לסמיכות הבקנה שרשה
אבח ויותר כטובים דברי רש"י ז"ל שפירש
בלאפשמ"כע כלעז והוא בלשון אשכנז
ז"ומסן :

הא בעין מן בעתה
והאלף נוספת ·
ויש מפרשים כמו
טבחת בחלוף
אלף בטית באלפא
ביתא דאשבח :

אבך

ויתאבכו גאות עשן · ענינו ענין גאות
וגבהות ופירושו ויתגאו בגאות עשן
וחסרה בף הדמיון כמו שחסרה במלרת לב שמח ייטיב
גהה שפירושו כגהה :

אבל

כי אכל עליו עמו · ונפשו עליו תאבל ·
פירוש בעודו בחיים תאבל הנפש על
אבוד הגוף · והפועל הכבד האבלתי כסיתי עליו את
תהום · והתפעל כי התאבל שמואל אל שאול ·
ויתאבל על בנו · עד מתי אתה מתאבל · והתאר אבל
ואפוי ראש · באבל אם · פירוש כמו התינוק שמניקתו
אמו ומתה והוא בוכה וקודר שאין לו מי שמניקהו ושדי
האם היו חיים כן קודר שחותי · כן פירשו אדוני אבי ז"ל ·

שרשים

לבכיים כב · משלי ה
קהלת יב
חייב לב
חייב ט
משלי כב
תפתר ל
בראשית יח
בראשית ל
במדבר לב
במדבר לב · שמות ל
בראשית מה
ויקרא כ · שמות יב
מלכים ל ה · שמואל א כא
שופטים יח · דה א ל
יהושע כא · שמואל א כ
שמואל א ל
מלכים ל יב
בראשית ל
שם
ישעיה כז · במדבר יז
לבכיים כו · לבכיים לב
יונה א · תפתר ה
במדבר כל · ירמיה לו
איכה ל · יחזקאל כח
ויקרא ו · לבכיים כב
חייב כח
משלי כז · תפתר ט
חייב לא
תפתר ה
במדבר כל
הושע ל · חייב יד
יחזקאל לא
שמואל א יט · בראשית לז
שמואל א יד · תפתר ל
תהלים לה

והקבוץ כַּאֲשֶׁר אֲבֵלִים יְנַחֵם · והשם אֲבֵל בָּבַד זֶה
למצרים · והוא כחמש נקודות וכלם שהם מענין אבל
ענינם ידוע · ויש מענין שממה והשחתה · עַל כֵּן תֶּאֱבַל
הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ · ולעולם בשתראה המלה
הזאת קשורה עם מלת אמלל הוא לשון חורבה ושממה
והשחתה · וכן וַיֵּאָבֵל חֵל וְחוֹמָה יַחְדָּו אֻמְלָלוּ · אָבֵל
תִּירוֹשׁ אֻמְלָלָה גָּפֶן · וכלם על זה הדרך והאחרים לשון
אבל · ויתכן לפרש גם
כן ונפשו עליו תאבל לשון
השחתה ואבוד רוצה לומר
שישחתו ויאבדו הנפש
והבשר · וְעַד אֶבֶל הַגְּדוֹלָה
אֲשֶׁר הִנִּיחוּ עָלֶיהָ · פירשו
כו מישור הגדול כמו אֶבֶל
מְחוֹלָה · שתרגומו מישר ·
וכן וְעַד אֶבֶל כְּרָמִים · מישר
מישר כרמיא · ויש מי
שפירש שהלמ"ד תחת נו"ן
וטעמו האבן הגדולה
שזכר שהניחו עליה הארון
וכן תרגם יונתן ועד אבנא
רבתא · ולפי דעתי כי שם
האבן הגדולה אשר הניחו
עליה הארון אֶבֶל כי כן קראו לה על שם האבל שנעשה
בה וכן גרן האטד נקראת אבל מצרים על שם האבל ·
ויש בעקר הזה מלה אחת יצאה מכלל הפועל והשם רק
היא מלת טעם תשתנה לענינים רבים · האחד אֶבֶל שָׂרָה
אִשְׁתֶּךָ · אֶבֶל כֵּן אֵין לָהּ · קמוצי הכ"ף עננים אין זה
הדבר לבד כי גם זה או אין זה כי אם זה · ופירוש אבל
שרה אשתך כי הבח כשר לאברהם אבינו על שרה ואמר
וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן וגומר ויאמר
אברהם לו ישמעאל יחיה לפניך השיבהו הקבה אמרת
שישמעאל יחיה ששרה אשתך יולדת לך כן · ופירוש
אבל בן אין לה כי אלישע שאל לשונמית היש לדבר לך
אל המלך וגומר השיבתהו בתוך עמי אנכי יושבת כלומ
בתוך משפחתי אנכי יושבת והם ידברו עלי אל המלך
כשאצטרך ואיני צריכה לזה אמר אלישע ומה לעשות
לה ויאמר גחזי אבל כן אין לה כלומר לזה ששאלת
אותה אינה צריכה אבל לזה צריכה כי בן אין לה ואישה
זקן · וענין שני אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ · אֲבָל אִשָּׁה אַלְמָנָה
אָנִי · ענינו אמת והמשכיל יוכל להבחין כין שני הענינים
האלו לפי הענין אל בל אשר ימצא כתוב למעלה מהם ·
אוּבַל אוּלַי · לִפְנֵי הָאוֹכֵל · אובל שם הנהר ואולי שם
המקום · ויש מפרשים אותו כמו וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׂרָשָׁיו ·
שענינו פלגי מים כחילוף אלף ביו"ד"

אבן וְהָאֲבָנִים הַזֹּאת · וְהוֹצִיא אֶת הָאֲבָנִים הָרִאשָׁה
בשש נקודות · והקבוץ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת
אַבְנֵי עֶשֶׂר אַמּוֹת וְאַבְנֵי שְׁמֹנֶה אַמּוֹת · כְּאַבְנֵי גִּיר
מְנוּפָצוֹת · אֶבֶן חֵן הַשֹּׁהַם בְּעֵינֵי בְעָלָיו · אַבְנֵי שֹׁהַם וְאַבְנֵי
מִלֻּאִים · ענינם ידוע · וענין הדומה להם מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן
יִשְׂרָאֵל · רל בל ישראל ולפי שהאבן גוף אחד כשרצה
לומר כל ישראל באחד אמר אבן ישראל או לפי שישראל
עקר בנין העולם קראם אבן על דרך משל · ורבי יונה
פירשו ראש ישראל · ולא מצאנו שנקרא ראש אבן אם
לא פירש אחריו כמו אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יְקָרַת מוֹסָד · או כמו
שאמר תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ · רל הנשיאים והגדולים ·
בְּתוֹךְ אַבְנֵי אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ · כלומר כאלו כתוך המלאכי ·
ואדוני אבי ז"ל פירשו בתוך אבני אקדח כלומר מרגליות
מזהירות כנרות והיה הולך בלילה בתוכם · ו"ת בעמא
קדישא סברית למשלט · וכן ידמה הפירוש לפי שאמר
אחר כן גם כן וָאֲהַלֶּלְךָ מֵהַר אֱלֹהִים וָאֲבַדְּךָ כְּרוּב הַסּוֹכֵךְ
מִתּוֹךְ אַבְנֵי אֵשׁ · והם ישראל וקראם כן לפי שהם קדושי ·
וְכִבְשׁוּ אַבְנֵי קֶלַע · הם שרי יון ולפי שהמשיל מלכי בית
חשמונאי לאבני נזר לגדולה המשיל שרי יון לאבני קלע
לשפלות · ולפי שעושים המשקלות מאבן קראו למשקל
אבן לא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאֶבֶן · כְּאֶבֶן הַמֶּלֶךְ · וכן
למשקולת ששוקל כה הבנאי לפי שהיא מאבן קראוה
אבן וְנָטַה עָלֶיהָ בַּו תֹּהוּ וְאַבְנֵי בֹהוּ · גם כשהיא מבדיל
ועופרת קראוה אבן אֶת הָאֶבֶן הַבְּדִיל · אֶבֶן הָעוֹפֶרֶת ·
וְחִבֵּה הוא עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים · כלי היוצר
שעושה עליו כלי החרס ידוע הוא אצל עושי המלאכה
ובלעז ס"לא ואמרו שהוא כמין שתי רחים לכך נקרא
אבנים בלשון שנים ובארצות האילו אינו כן כי אם אחד
מעץ עגול כדמות הרחים ועליו עושה היוצר המלאכה ·
ורבי יונה כתב כי זה הכלי שהוא שנים והוא כדמות
רחים התחתון גדול והעליון קטון ממנו הם כלי יוצרי
ארץ המזרח · וכן וְרָאִיתָן עַל הָאֲבָנִים · מקום נפילת
הולד מכטן אמו ויקרא משבר אבל המלה הזאת נגזרה
מן כן וכנים והאלף נוספת · ולפי דעתי כי וראיתן על
האבנים הוא הרחם עצמו ונקרא אבנים על שם הכנים
וכן נקרא משבר על שבר האשה היולדה וחכליה כי אם
היה אבנים מקום נפילת הולד אחר יציאתו מבטן אמו
למה אמר וראיתן על האבנים והלא קודם יציאת כולו
מהרחם יראו כו אם זכר אם נקבה בי הזכר פניו למטה
והנקבה פניה למעלה ועוד
למה יקרא משבר
מקום נפילת הולד
ועוד אמר הכתוב
האני אשביר ולא
אוליד נמצא ש
שהמשבר קודם
ללידה וקראו א
אבנים בלשון שנים לענין הצירים שהם בפתח הרחם
שהם שנים כמו שני צירי הדלת · וכן אמרו רז"ל תניא
ר' אליעזר אומר כשם שצירים לבית כך צירים לאשה שב'
ותברע ותלד כי נהפכו עליה ציריה · ומה שאמר דניאל
נהפכו צירי עלי דמה ציריו לצירי יולדה וחצירים הם
לאשה כצירי הרחם כי צירים שם משותף יאמר לצירי
הדלת ויאמר לחכלים · ואא"ז כתב כי הנה הוא עושה
מלאכה על האבנים האלף נוספת והוא מלשון בנין"

אבס בְּאֵין אֲלָפִים אֲבוּס בָּר · פירוש אבוס בר
כהעדר הבקר יהיה אוצר התבואה נקי
כלומר ריקן · אֲבוּס בְּעָלָיו · שם כפלס אשון מצרים ·
בנים לא אמון בם · והוא אחד כסמוך וכמוברת ופירושו
מקום מאכל הבהמות · וכן אִם יָלִין עַל אֲבוּסֵךְ · ואלף
בחטף פתח · ובתוספת מ"ם פְּתֻחוֹת מַאֲבֻסֵיהָ והם
המקומות שיאצרו בהם הפירות · והפעול מהקל מִשּׁוֹר
אָבוּס · ולרבים וכרבים אֲבוּסִים · פירוש מפוטמים
שעומדים תמיד על האבוס"

אין נריך לפמן זה רק כל לשון אבל שאינו כא על אל הוא לשון שמחה ויש מפרשים דלכי ניון אבלות לשון אבל ממש כלומר מנדלים עשב כמו אבל המנדל שער וכן פי' פדעהו אל תעבור בו כאם אבאר עוד בנמוק שרש פרע ועוד יש שרש אבל מבריס על שם האבל · וא"א שיותר נכון לפרשהו לשון מיסור כמו אבל מקולה וזה שאינקלו' הכיתו כמו העברי ולא תרגמו אבלא מבראי כמו שתרג' אבל בכל זה למבריס אבלא תקיף דין למבראי · משמע שהוא שם השנש של מיסור:

אבל לבד · בראשית ל
אבל · שמות ל ל
אבל · בראשית יז
אבלים שני ל
אבל · שמות מב · שמות ל ל
אבל · ויקרא ל · שם
ירמיה יז
אבן · בראשית כח · זכריה ל
אבלים א ז
ישעיה כז
אבן · שמות כה
אבן · בראשית מט
לא פירש אחריו כמו אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יְקָרַת מוֹסָד · ישעיה כח

איכה ל
יחזקאל כא
שם
זכריה ט
זכריה כב · שמות ל יל
ישעיה לב
זכריה ל · זכריה יא
ירמיה יח
שמות ח
אבס · מלכים ב ל
אבס · ישעיה ח
איוב לט
ירמיה ל
אבס · מלכים ב ל

אבק אָבָק וְעָפָר · וּפְרָחָם כָּאָבָק יַעֲלֶה · כולו קמוץ ואיננו סמוך כאשר כתב החכם רבי אברהם אבן עזרא והוא טעה בין זה ובין כָּאֲבַק דַּק הנמצא במקצת ספרים האל"ף בשבא ופתח והוא סמוך ופירוש כאבק הדברים הדקים כי אין רצונו לומר עפר לבדו · וברוב הספרים גם הוא קמוץ האל"ף אבל הכ"ף בשוא כָּאֲבָק דַּק ומסורת עליו לית · ומסורת אחרת מצאתי על וְהָיָה לְאָבָק · כל אבק קמץ והנח שכח וְעָנָן אָבָק רַגְלָיו · אולי כללו היה עם אורת השמוש העפר הדק יקרא אבק · וכן הסמ' חשחוקים הדק מכל אַבְקַת רוֹכֵל · והנפעל ממנו וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ בלומר העלו אבק ברגליהם בהתחזקם זה עם זה ·

אבר אָבִיר יַעֲקֹב · ומשקל אחר אַבִּיר הָרוֹעִים · וְאוֹרִיד כַּאַבִּיר יוֹשְׁבִים · משפטו כְּאַבִּיר ובנוח האל"ף הוסלרת תנועתה על הכ"ף ועוד נבתבנו בשרש כבר · אַבִּירֵי בָשָׁן · לָחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ · אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב · ענין אלו וענין הדומה להם לשון עוצם וחוזק · ופירוש לחם אבירים על חמץ שירד להם מן השמים שהם אבירים כמו שנאמר עליהם חזקים כראי מוצק · דַּחֲרוֹת אַבִּירָיו · חסוסים החזקים · וענין שני מִי יִתֵּן לִי אֶבְרָ בְּיוֹנָה · אֶרֶךְ הָאֶבְרָ · בחמש נקודות · ומשקל אחר אם אֶבְרָה חֲסִידָה וְנוֹצָה · בְּאֶבְרָתוֹ יָסֹךְ לָךְ · יִשְׁאֲהוּ עַל אֶבְרָתוֹ · ענינם והדומה להם כנף ·

והפועל הכבד ממנו

כי מה שכתבנו כלל"ל אבר מן המי וכן כמ"ש אבירים יש בלשון ולומיהם אינו אלא לשון אחרי אבל בלשון עברי נקרא פרושו כנפיו לת"מן פירש אדני אבי ז"ל תפלנו לאבירוקי ולת הכתבים ית אבריא :

חֲמֻבְּיָנָתְךָ יַאֲבֵר נֵץ · יעוף ופירוש לפניו יפרוש כנפיו לת"מן ופירש אדני אבי ז"ל מזה חֲבֵרוּ הַחִצִּים · ומשפטו הָאֲבֵרוּ ונחה האלף כמנהג וענינו שימו אברה בחצים כדי לישרם"

אגד אֲגוּדַת אֵזוֹב · הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה · ענין אלו והדומה להם ענין אסיפת הדברים וקשירתם יחד · ואמרו ר"ל מצות אזוב שלשה גבעולין · וכן וַיְהִיו לַאֲגֻדָּה אַחַת · כלומר בקבוץ אחד והסכמה אחת · וכן וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ · כלומר עצתו והסכמתו · ולפי דעת כי השלש יסודות אשר על הארץ קרא אגודה לפי שהם אגודה אחת זו על זו על הארץ לפיכך אמר ואגודתו על ארץ יסדה"

אגן אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי · ענינו ידוע"

אגל אֲגֻלֵּי טָל · כמו רסיסי לילה שפירושו טיפים הידוע בדברי ר"ל · טִפַּת מִים טִפַּת יַיִן · עַד אֲגֻלִּים יְלֻלָתָה · שם מקום"

כי יותר נכון לפרש שהוא לשון אגן הסהר כחילוף ל"ל נכון כמו לשכה וסוכה ·

אגם לַאֲגַם מָיִם · וְהָיָה הַשָּׁרָב לַאֲגַם פירוש מקום השרב יהיה לאגם · ובקבוצו נדגש תמורת הנח וְעַל הָאֲגַמִּים · וכסמיכות נפל או הוא משקל אחר במו וַשַּׁמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפּוֹד וַאֲגַמֵּי מָיִם · אַגְמֵי נָפֶשׁ · ופירושו האגמים שיצודו בהם הדגים · עַל יְאוֹרֵיהֶם וְעַל אַגְמֵיהֶם · ענין אלו והדומה להם מקום מקוה המים פלוו"ו בלעז או אשטיין · הַתָּשִׂים אַגְמוֹן בְּאַפּוֹ · הוא כלי כמין מחט ברזל שצדים בו הדגים ויורה עליו ובחוח תקוב לחיו · ונקרא כן לפי שראשו כפוף כמו הגומא · הֲלָכוֹף כְּאֲגֻמּוֹן רֹאשׁוֹ · ענינו כמו גומא והוא הפוך בו"א בלעז והוא הנקרא בלשון רבותינו ז"ל גמי · וכן וְאֶת הָאֲגַמִּים שָׁרְפוּ בָאֵשׁ · כלומר כל הגומא הגדל על הנהרות שרפו באש כדי שלא ימנעם רוב הגומא מלבא במדינות · ורבי יונה פירשו כמו מבצרים ודומה אותו ללשון ערב שקורים למבצרים אגאם · כְּפָה וָאֲגֻמּוֹן · גמא · אמר כפה על החזקים ואגמון על החלשים כגמא או יחיה שם לשלטון כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל מצא אותו הגמון וקומון פי שלטון · כְּדוּד נָפוּחַ וַאֲגֻמּוֹן · יש שפירשו כמו גמא ויש שפירשו לפי ענינו כמו דוד ויש מי שאמר שהוא כמשמעו מן אגם והוא רמז לאיד העולה מן המים בזמן החורף"

אגן וַיָּשֶׂם בָּאֲגַנּוֹת · הם המזרקים · וכמהו אַגַּן הַסַּהַר · לפי שתבניתו עגול כתבנית הסהר שהוא הירח"

אגף אַתָּה וְכָל אֲגַפֶּיךָ · וְכָל אֲגַפָּיו אֲשֶׁר לְכָל רוּחַ · וְאָרֹת כָּל מִבְרָחָיו בְּכָל אֲגַפָּיו · וכתב אדוני אבי ז"ל כי הא"ל נוסף ופירושו כנפיו כלומר חיילותיו שהם דומים לכנפים וכבר נאמר זה הלשון על החיילות באמרו והיה מטות בנפיו · ודומה ללשון ארמית הקורין לכנפים גפין והדגש לחסרון ד"ל גדפין · וכן מצאנו בדברי ז"ל בד"ל פרח גדפא ויתיב ליה ברישיה והא"ל נוספת וכן בדברי ר"ל עד בין אגפים"

אגר אֶגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ · וְיַיִן לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגוֹר · ענינו ענין אסיפה וכן כל אשר תמצא במקר מעקר זה · וְאֶגְרֶת פְּתוּחָה · ענינה ידוע והוא הספר השלוח וגם היא מלשון אסיפה לפי שאוספין בה דברי הרבה נקראת המגלה אגרת · וחקכוש וְגַם אֶגְרוֹת כָּתַב עַל אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה · אַךְ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף · הא"ל נוסף והוא כמו גרה וענינו מטבע כסף · וכן פירש המתרגם למעה דכסף"

אדב וְלַאֲדִיב אֶת נַפְשֶׁךָ · ענינו כמו ולדאיב והוא הפוך מן דאבון נפש והוא מבנין הפעיל משפטו ולהאדיב כמו לשמיד מעזניה כמו להשמיד"

אדם אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים · והפעול מן הדגוש מָגֵן גִּבּוֹרֵיהוּ מְאֻדָּם · עוֹרוֹת אֵלִים מְאָדָּמִים · ופועל כבד אחר אם יְאָדִימוּ כַּתּוֹלָע · והתפעל אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם · והתאר דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם · וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה · אֲדוּמִים בַּדָּם · והתאר עוד אַדְמוֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם · ובהכפל הע"ין והל"מד ור"ל בו רוב האדמימות אוֹ אֲדַמְדָּם · וכן אמרו רבותינו ז"ל ירקרק ירוק שבירוקים אדמדם אדום שבאדומים · נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם · לְכָנָה אֲדַמְדָּמֶת · פתוך ומעורב בשני מראים לובן ואודם · אָדָם פִּטְדָה · נקראת כן האבן לפי שהיא אדומה וענינם ידוע · וענין אדם ואדמה

וכן נקרא בלעז רובין שהוא לשון אדמימות בלשון רומי גם בלשון אשכנז נקרא רובין ולא שלכך היה לולם בחוסן לראוכן כי רובין וראוכן קרובים בלשון :

גם כן ידוע וארם נקרא על שם האדמה אשר לוקח משם והמין נקרא על שמו אדם ויבא אדמה בענין ארץ על פְּנֵי הָאֲדָמָה · ועל השדה עוֹבֵד אֲדָמָתוֹ · אֹם עָלַי אֲדָמָתִי תִּזְעָק · ועל העפר וַאֲדָמָה עַל רֹאשׁוֹ · ונסמך לעפר אֲדָמַת עָפָר · כמו שיש היון · ואדם יקרא על הפרש אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן · ועל הכלל

לְזַרַע אַבְרָהָם אוֹהַבְךָ · כְּמוֹ בַּרְאַךְ יַעֲקֹב · חָמוּר שֶׁנֶּאֱהַב · אשר אנכי שלחך · אָהֲבוּ הֵכוּ · אבל הֵבוּ משרש יהב · כמו שאני עתיד לבארו במקומו כ"ה · אָהֲבוּ אֶת יְיָ · אֲנִי אוֹהֲבֵי אֶחָב וּמְשַׁחֲרַי יִמְצָאֻנִנִי · וָאוֹהַב אֶת יַעֲקֹב · והנפעל הַנֶּאֱהָבִים וְהַנִּפְעָמִים · והפועל הכבד וְרִדְפָה אֶת מְאַהֲבֶיהָ · תְּאַהֲבוּ פָתִי · וחצרי מקום פתח · וחשם אם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה · אם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה · נִפְלָאתָה אַהֲבָתְךָ לִי · אבל לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ · בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ · מקור בתוספת הא"ה · וחשם בלשון זכר אהב · וקכוצו אֵילָת אֲהָבִים · ומשקל אחר נִתְעַלְסָה בַּאֲהָבִים · הא"לף בקמץ חטף · והנפרד אוהב בפלס אהל · וכל שהם מעיקר זה ענינם ידוע"

אהה תמהתי למה לא הביא האחת לאהוכה ומאמו כאמ' בלשון רבים לאהוכי כמו שכתב לעיל בפלס כן לוכי וכן לוכי עיין ביסעיה סימן מ"ח: נכתבנו בשרש הה"

אהי אֲהִי מַלְכָּךְ אֶפוֹא · אֲהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת · אֲהִי קִטְבֶּךָ שְׁאוֹל · פי' רבי יונה ן' גנאח כמו איה · ולפי דעתי כי משפט כל אלו להיות אהיה · והא"לף מאותיות א"ת"ן הנוספות ופירושו אני אהיה קיים לעולם וכן אהי מלכך אפוא · ופירוש אהי דבריך מות · אני אהיה סבת דבריך למות. ואהיה סבת קטבך לשאול · וענין דבריך מן דבר כבד מאד"

אהל וַיֶּאֱהַל עַד סְדֹם · פי' נטה אהלו כלומר היה נוטה אהלו ממקום למקום ולא קבע לו מקום עד שבא אל סדום · והפעל הכבד הֵן עַד יָרַח וְלֹא יָאֲהִיל · אפילו עד ירח שהוא מן העליונים יהיה קצפו שלא יאהיל כלומר כאילו אינו באהלו שהוא הרקיע וכן שאר הכבדים לא זכו בעיניו ועוד נכתבנו כשרש הלל · והשם אשר נבנה הפועל ממנו אם אָבֹא בְאֹהֶל בֵּיתִי · וְהָלַכְתָּ לְאָהֳלֶיךָ · ובא בשתי ידיעות בְּתוֹךְ הָאֳהָלִי · כמו ונתן את הערבה · והחציו אל מול הר עיבל · ענינם ידוע · ומזה הענין וְלֹא יֵהָל שָׁם עֲרָבִי · שמשפטו יאהל והא"יוד פתוחה להבדיל בינו ובין אם אראה אור בי יהל · שהוא ענין אחר ושרש אחר · וענין אחר בָּאֳהָלִים נָטַע יְיָ · מר וַאֲהָלוֹת · מר אֲהָלִים · פירשו בו בי הוא חבושים הנקרא בלשון ערבי צנ"דל · והגאון רב סעדיה ז"ל פירש כאהלים נטע יי · כמו כְּאֹהָלִים ודומה לשון נטיעה על האהל · וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ · ועל הדרך הזה כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי לְצוּר שְׁתוּלָה בְנָוֶה · ויהיה לו אהלים מן אוֹהֳלִים כמו בקרים מן בֹּקֶר · וכמו בשמים מן בֹּשֶׂם"

או וְהִקְרִיב מִן הַתּוֹרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה: ענינו ידוע · וכמו שהוא בלשון הקדש כן לועזין אותו · והביא מחם רבי יונה משתנים מחבירהם יש שהם במקום אם כמו אוֹ עָשִׂיתִי כְּנַפְשִׁי שָׁקֶר · אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט · אוֹ בְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה · והביא בענין איך אוֹ נָשִׁישׁ שֵׁבֶט בְּנֵי מוֹאָבֶת כָּל עֵץ · פירושו איך נשיש והחרב הזאת הוחדה לכרות שבט בני ומואסרת שאר העצים · ועוד הביא בענין ו"ו העטף · אוֹ הוֹדַע אֵלַיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא · אוֹ אָז יָבֹנַע · אוֹ לָאֵיל תַּעֲשֶׂה · זָרִיר מֻתָנִים אוֹ תַיִּשׁ · אוֹ חָפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ · כמו והודע · ואז יכנע · ולאיל · וחופשה · ותיש · ולפי דעתי כי לא יצא אחד מהם מדרך חבריהם וכלם ענין אחר

מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה · אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי · ועל קצת הכלל וְרַחֵק יְיָ אֶת הָאָדָם · וְהוּא יִחְיֶה פְּרָא אָדָם · כלומר אדם מדברי כפרא · גַּם בְּנֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אִישׁ · בני אדם הם המון העם בני איש הם הגדולים כמו גדעון בן יואש איש ישראל ר"ל גדול ישראל וראשם · וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם · רוצה לומר ובשאר בני אדם כלומר באומות · ויונתן תרגם ולישראל עבדת פרישן בגו בני אינשא · וקראו לנשים בלבד אדם כתפארת אדם לָשֶׁבֶת בַּיִת · וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן הַנָּשִׁים · וארוני אבי ז"ל פירש כתפארת אדם כמשמעו וכן פירשו ויעשהו כתכנית איש כתפארת אדם ולמה לשבת בית לא לצורך אחר · כמו ויניחהו תחתיו וממקומו לא ימיש · הַרְחֵק מְאֹד מֵאָדָם הָעִיר · שם עיר"

אדן לָכֵן יְשַׁלַּח הָאֲדוֹן · וַאֲדוֹנִי זָקֵן · לַאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים · ובאה המלה בלשון תפארת ליחיד אֲדוֹנִים קָשֶׁה · אִם אֲדוֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה · ובא חסר ה"יוד יֹאמַר נָא אֲדוֹנֵנוּ · אֵל תֵּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו · והענין ידוע · והשם הנכבד אֲדֹנָי בלשון רבי לכבוד והוא קמוץ והוא בסימן רבוי אחד לבד כמו וקרע לו חֲלוֹנֵי אורגים חוֹרֵי · או היא יוד"ו היחס כיו"ד מוכיח אדם אחרי · וְלִכְיַלֵּי לא יאמר שוע · וַאֲדֹנַי שחוא לשון חול הוא בפתח הֵנָּה נָא אֲדֹנַי · אבל ויאמר אֲדֹנָי אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ · הוא קמוץ והוא מחלוקת בין רבותי' ז"ל יש אומרי' שהוא חול ולגדול שבהם אמר ויש אומרים שהוא קדש · וכן וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵיהֶם אַל נָא אֲדֹנָי · אומרים שהוא קדש · ומצאנו בִּי אֲדֹנָי בַּמָּה אוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל · קמוץ ואינו בהפסק ואפשר בי מפני הזקף נקמץ בי לשון חול הוא כי עדין לא ידע גדעון שהוא מלאך · וענין שני כֹּבֶד לָאָדָן · שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד · וְהָאֲדָנִים לָעַמּוּדִים · האדנים היו חלולים והיו נכנסים ידות הקרשים לתוכם וכן העמודים והיו סומכים אותם · וכן עַל מַה אֲדָנֶיהָ הָטְבָּעוּ · כלומר יסודותיה"

אדר מָה אַדִּיר שִׁמְךָ · נֶאְדָּרִי בַכֹּחַ · נפעל והי"ו נוסף · ורבי יונה אמר באחד מהפנים שהת"ו סימן הנקבה נופלת ועקרו נאדרית והראשון הוא הנכון · וענין נאדרי על הימין בלשון זכר או טעמו על השם יתבר' · וְצִי אַדִּיר · בְּאַדִּיר יָפוּל · פי' ביד אדיר · בְּסֵפֶל אַדִּירִים · פירוש בספל הראוי לשתות בו גדולים ונכבדים או פירושו הרועים הגדולים כמו אַדִּירֵי הַצֹּאן · והתאר לנקבה לְהִוּת לְגֶפֶן אַדֶּרֶת · כִּי שְׂדֵה אַדַּרְתָּם · והשם אֶדֶר חֵיקָר · אֶדֶר תַּפְשִׁיטוּן · בשש נקודות · ויתבזלהיות כי שדדה אדרתם שם זולתי תאר · והפועל הכבד יַגְדִּיל תּוֹרָה וַיַּאְדִּיר · בל אשר תמצא מעקר זה הוא לשון גדולה ועוצם גבורה · אַדֶּרֶת שֵׁעָר · טלת בעלת שער כמו אותה שקורין אשקלוינה בלעז · וקראוה אדרת לחשיבותה וגדולתה · וכן אַדֶּרֶת שִׁנְעָר · ויתבן להיות מלרת שעירה כלשון נקבה: כמהו אדר תפשיטון"

אהב וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף · כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו · בִּי אֶהֱבֶךָ וְאֶת בֵּיתֶךָ · וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו ·

לפי שאינו מדרך מוסר לשוס אדם את אחרים שתפי' עמו לקיל לאחל לאוכיכו לפיכך נא אסר יוד שלא יהיה כלו בלשון רבי' לפיכך אמרו בכי מת לאכרסם שמעמו לאוכי ולא לאוכיכו:

כי אֶהֱבוּ אוֹתָם מִדְּרָכֶיךָ · אֶהֱבוּ הֵכוּ · אבל הֵבוּ משרש יהב · כמו שאני עתיד לבארו במקומו כ"ה · אָהֲבוּ אֶת יְיָ · אֲנִי אוֹהֲבֵי אֶחָב וּמְשַׁחֲרַי יִמְצָאֻנִנִי · וָאוֹהַב אֶת יַעֲקֹב · והנפעל הַנֶּאֱהָבִים וְהַנִּפְעָמִים · והפועל הכבד וְרִדְפָה אֶת מְאַהֲבֶיהָ · תְּאַהֲבוּ פָתִי · וחצרי מקום פתח · וחשם אם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה · אם יִתֵּן אִישׁ אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה · נִפְלָאתָה אַהֲבָתְךָ לִי · אבל לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ · בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ · מקור בתוספת הא"ה · וחשם בלשון זכר אהב · וקכוצו אֵילָת אֲהָבִים · ומשקל אחר נִתְעַלְסָה בַּאֲהָבִים · הא"לף בקמץ חטף · והנפרד אוהב בפלס אהל · וכל שהם מעיקר זה ענינם ידוע"

אהה נכתבנו בשרש הה"

אהי אֲהִי מַלְכָּךְ אֶפוֹא · אֲהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת · אֲהִי קִטְבֶּךָ שְׁאוֹל · פי' רבי יונה ן' גנאח כמו איה · ולפי דעתי כי משפט כל אלו להיות אהיה · והא"לף מאותיות א"ת"ן הנוספות ופירושו אני אהיה קיים לעולם וכן אהי מלכך אפוא · ופירוש אהי דבריך מות · אני אהיה סבת דבריך למות. ואהיה סבת קטבך לשאול · וענין דבריך מן דבר כבד מאד"

אהל וַיֶּאֱהַל עַד סְדֹם · פי' נטה אהלו כלומר היה נוטה אהלו ממקום למקום ולא קבע לו מקום עד שבא אל סדום · והפעל הכבד הֵן עַד יָרַח וְלֹא יָאֲהִיל · אפילו עד ירח שהוא מן העליונים יהיה קצפו שלא יאהיל כלומר כאילו אינו באהלו שהוא הרקיע וכן שאר הכבדים לא זכו בעיניו ועוד נכתבנו כשרש הלל · והשם אשר נבנה הפועל ממנו אם אָבֹא בְאֹהֶל בֵּיתִי · וְהָלַכְתָּ לְאָהֳלֶיךָ · ובא בשתי ידיעות בְּתוֹךְ הָאֳהָלִי · כמו ונתן את הערבה · והחציו אל מול הר עיבל · ענינם ידוע · ומזה הענין וְלֹא יֵהָל שָׁם עֲרָבִי · שמשפטו יאהל והא"יוד פתוחה להבדיל בינו ובין אם אראה אור בי יהל · שהוא ענין אחר ושרש אחר · וענין אחר בָּאֳהָלִים נָטַע יְיָ · מר וַאֲהָלוֹת · מר אֲהָלִים · פירשו בו בי הוא חבושים הנקרא בלשון ערבי צנ"דל · והגאון רב סעדיה ז"ל פירש כאהלים נטע יי · כמו כְּאֹהָלִים ודומה לשון נטיעה על האהל · וְיִטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ · ועל הדרך הזה כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי לְצוּר שְׁתוּלָה בְנָוֶה · ויהיה לו אהלים מן אוֹהֳלִים כמו בקרים מן בֹּקֶר · וכמו בשמים מן בֹּשֶׂם"

או וְהִקְרִיב מִן הַתּוֹרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה: ענינו ידוע · וכמו שהוא בלשון הקדש כן לועזין אותו · והביא מחם רבי יונה משתנים מחבירהם יש שהם במקום אם כמו אוֹ עָשִׂיתִי כְּנַפְשִׁי שָׁקֶר · אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט · אוֹ בְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה · והביא בענין איך אוֹ נָשִׁישׁ שֵׁבֶט בְּנֵי מוֹאָבֶת כָּל עֵץ · פירושו איך נשיש והחרב הזאת הוחדה לכרות שבט בני ומואסרת שאר העצים · ועוד הביא בענין ו"ו העטף · אוֹ הוֹדַע אֵלַיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא · אוֹ אָז יָבֹנַע · אוֹ לָאֵיל תַּעֲשֶׂה · זָרִיר מֻתָנִים אוֹ תַיִּשׁ · אוֹ חָפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ · כמו והודע · ואז יכנע · ולאיל · וחופשה · ותיש · ולפי דעתי כי לא יצא אחד מהם מדרך חבריהם וכלם ענין אחר

אחד · ופירוש או הודע אליו חטאתו לפי שאמר ואשם
שפירושו שיזכור כי חטא וישים עצמו אשם · או הודע
אליו שלא נזכר מעצמו אלא שהודיעוהו אחרים כמו
כן יביא קרבן · ומה שאמרו רבותינו ז"ל או הודע ולא
שיודיעוהו אחרים במבחיש הערים אבל אם אינו מבחיש
אותם מביא קרבן · שנאמר או הודע אליו מכל מקום
ועוד כי לשון הודע נראה יותר בהודעת אחרים אותו
ממה שיודע לו מעצמו · וכן או חופשה לפי שאמר
וחפדה לא נפרדתה שפירושו בכסף או חפשה לא נתן
לה בשטר בדברי המתרגם · וכן או לאיל פירושו או
אם חקרבן יהיה איל תהיה מנחתו שני עשרונים ונסכו
שלישית ההין · וכן זרזיר מתנים או תיש בל אחד
מאלה זה או הוא משיב לכת · ופירוש או אז יכנע
כלומר או בגלות יכנע לבבם הערל או מתי"

אוב אוב אוֹ יִדְּעוֹנִי · דִּרְשׁוּ אֶל הָאֹבוֹת וְאֶל הַיִּדְּעֹנִים · ענינו ידוע בדברי רבותי' ז"ל שאמרו בעל אוב זה המעלה מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו · ועניין שני כְּאֹבוֹת חֲרָשִׁים · פירוש נודות חרשים או קנקנים"

מלשון באוכות מדשי לפי שהן כדמות נודות כפוקו והכוח שבהן הוא שכת הדמוד והנפנוף:

אוך עַל אֹרוֹת חַבְּאֵר · עַל אֹרוֹתַי וְעַל אֹרוֹתֶיךָ · פירוש על דבר כך וכך או בעבור כך וכך וידוע הוא · והנפרד ממנו לא מצאנו · ואחר שהוא מקובץ בו"ו ת"ו יהיה הנפרד אודה · או יהיה אוד · כמו מן בור בורות · בְּאוּר מָצָל מִשְּׁרֵפָה · הֲלֹא זֶה אוּד מֵצַל מֵאֵשׁ · מִשְּׁנֵי עֲנֻבוֹת הָאוּדִים · עץ שמנדדין בו האש ובלעז טיצונ"יר · ובדברי רבותי' ליטול אוד מבין העצים"

אוה נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ בַּלַּיְלָה · אמר רבי יונה שהוא כמו אִוָּתֶךָ · ואין צורך אך פירושו בנפשי אויתיך · וכן אמר אף רוחי בקרבי אשחרך · וכן אפוד ירד בידו · שענינו באפוד ירד בידו · אתה ידך גוים חורשת · שענינו בידך · אבל אפוד ירד בידו יש לי בו טעם נכון אזכרנו בשרש ירד בגמ"ה · וחחכם רבי יעקב בן אלעזר כתב בספר חשלם כי הענין מחובר אל הכנוי שהוא יו"ד נפשי ויו"ד רוחי ואף על פי שזכר הנפש והרוח סמך הענין אל הכנוי כאלו אמר אני אויתיך וכמוהם רבים · ואבכה בצום נפשי · אליו פי קראתי · קולי אל יי אקרא · וכליותי אשתונן · איעצה עליך עיני · בלם הענין נופל על הכנוי · וכן אתה ידך גוים הורשת ותטעם · וצפחת השמן לא חסר · חסר נופל על השמן לא על הצפחת · וכן קול הקריה חומה · קול נגידים נחבאו · קול שמועה הנה באה · קול יי לעיר יקרא · רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו · כי היתה אליו פני המלחמה · קשת גבורים חתים · נגע צרעת כי תהיה באדם · וכן מנהג הלשון בהרבה מקומות · ואדני אבי עשה פירש נפשי אויתיך בלילה כל זמן שנפשי קיימת כי אויתיך בלילה ובעוד שרוחי בקרבי אשחרך · ואמר בלילה כי אז הלב פנוי מעסקי העולם · אִוָּה לְמוֹשֶׁב לוֹ · והשם בְּכָל אַוַּת נַפְשֶׁךָ · ומשקל אחר תַּאֲוָה נהיה · ענין כלם תאוה וחשק · ומענין זה לפי דעתי לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ · האלף מונעת בחטף פתח והוא נפעל עבר פירוש נחשק לבית' שהוא קדש · והתפעל לא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ · והתאוה היא בלב · והשם במשקל אחר מַאֲוֵי רָשָׁע · בדגש · ורבי יונה כתב שהוא רפה · וענין אחר הנפעל נָאוּוּ לְחַיֶּיךָ בַּתּוֹרִים · מַה נָּאוּוּ עַל הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר · לֹא נָאוָה לְנָבָל שְׂפַת יָתֶר · לֹא נָאוָה לְכְסִיל בְּבוֹד · שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה · ובלם נחה בהם האלף והם ענין יופי ונוי · ורבי יהודה הביא עמהם הַנָּוָה וְהַמְּעֻנָּגָה · אולי מצאו כתוב באלף · ולא מצאנוהו בן אנחנו · וגם רבי יונה כתבו כן בלא אלף · ותפש על רבי יהודה בזה ואין לתפוש עליו בזה כי אף על פי שלא תהיה כתובה האלף תהיה נחה אחר הקמץ · והשם תְּאַוַּת אָדָם חַסְדּוֹ · בלומר יופי האדם ומה שנאה לו לעשות הוא חסדו · ויתכן שיהיו אלו משרש נאה בהראות למד הפועל בפלס גאוה · ורבותינו ז"ל הרגילו בדבריהם זה הלשון בשרש נאה ידמה כי כן השרש אצלם באמרם לולב נאה אתרוג נאה כמה נאים מעשיו וזולתם הרבה · ואמרו בנין פיעל הדגוש ממנו באמרם לא שנו אלא מפני הנשר אבל לנאותה כשרה · ואמרו בנין התפעל ממנו באמרם התנאה לפניו במצות · ואמרו השם נוי באמרם בנוי בכח בעושר · ולרבים נויי סוכה המופלגים ממנה ארבעה ומשפט נוי נאוי · וענין שלישי עַד תַּאֲוַת גִּבְעוֹת עוֹלָם · וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם · תִּתְאוּ לָכֶם · ענינם ענין גבול · ופירוש עד תאות גבעות עולם כל זמן שיהיה קיים גבול גבעות עולם תהיינה הברכות לראש יוסף · ומשפט תִּתְאוּ ראוי להיות תִּתְאַוּ · וטוב הוא לשומו מעקר זה כדי שיהיו לו חברים בענין הזה · והתאויתם לכם · עד תאות גבעות עולם · או יהיה משרש תאה או תוה ויהיה יחידי בשרשו על הענין הזה · וקרוב הוא שיהיה שרשו תוה מן וְהִתְוִיתָ תָּו · שענינו קרוב לענין גבול ויהיה האלף תמורת ו"ו"

אוח וּמְלֵאוּ בָּתֵּיהֶם אוֹחִים · היא חיה הנקראת בלשון רבותינו ז"ל נמי"ה שמה בלשון לעז מרטו"רו ויש אומרים שהיא חיה שלועזין לה פי"רון"

אוי אוֹי לְךָ מוֹאָב · ובתוספת ה"א אוֹיָה לִי · והיא מלת קריאת הצער והאבל כמו שהיא בלשון הקדש בך דרך לפי שהוא בטעם מלעיל אומר שהה"א כוספת שאם היתה ההא לנקבה היתה בטעם מלרע: בלשון הלעז לומר בן על הצער"

אול אֱוִיל הַנָּבִיא · ועם יו"ד חיחש כְּלִי רֹעֶה אֱוִילִי · וֶאֱוִילִים בְּחֶסֶר לֵב יָמוּתוּ · ענינם שוטה שוטים · ענין שוטה ושעות אינו לשון עברי אלא לשון ארמי וכן אויל וסכל וכסיל על הרוב מתרגם שטיא: וְאִוֶּלֶת בִּידֶיהָ תֶּהֱרָסֶנּוּ · פירוש אשת אולת · כי אולת שם דבר ולא שם תאר · וכן אוֶלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ · ויתכן לחיות השם והתאר משקל אחר · ויהיה אולת בידיה תאר בפלס עורת · ואף על פי שזה חירק וזה פתח הכל אחר במשקל ומלת אולי נבתבנה בשרש אלה"

און אִם אָוֶן בְּיָדְךָ הַרְחִיקֵהוּ · כִּי לֹא יֵצֵא מֵעֲפָר אָוֶן · והתפעל ממנו וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים · מָה יִתְאוֹנֵן אָדָם חַי · ענין שקר · ומזה הענין והשרש תְּאֻנִים הֵלָּאת · כלומר הוגיעה עצמה לעשות השקרים · ובא הענין הזה על דרך העוה נלאו · ותנוח הע"ן במלת מַחְשְׁבוֹת אוֹנֶךָ · כמו עַוְלָתָה וְעוֹלָתָה פעם נחה פעם נעה · וכתב החכם רבי יעקב בן אלעזר ז"ל

מזה הענין ותוחלת אונים אבדה · תאר און אונים
בפלס טוב טובים · וענין אחר ורהבם עמל ואון ·
ומשמיע און מהר אפרים · וביר אל יהיה לאון ·
ענין עמל ויגיעה וצער · וקרוב הוא לענין ראשון ·
ויש מפרשים בית אל יהיה לאון · כמו לאין · ויש לפרש
כמו זה ורחבם עמל ואון כמו שאמר כי גז חיש ונעופה·
וכן יתפרש תחת און ראיתי אהלי כושן ·
וענין שני ואונו בשרירי בטנו · כי הוא ראשית אונו ·
ולאין אונים עצמה ירבה · ענין כח ואומץ · וענין
שלישי לא אכלתי באוני ממנו · ותקרא שמו בן אוני ·
אלוה יצפון לבניו אונו · זבחיהם כלחם אונים · ענין
אד ואבל · ויש מפרשים מזה ויהי העם כמתאוננים · מה
יתאונן אדם חי · וטוב הוא שיהיה אלוה יצפון לבניו
אונו · מענין כח כלומר הגזל והעשק שעשה בכוחו ·
וידיו תשבנה אונו · אך עשרתי מצאתי און לי ·
כמו הון בחלוף אלף בהא · ויתכן כמוהו וידיו תשבנה
אונו "

אין ולא אץ לבא · לא אצתי מרועה אחריך ·
ופירוש הפסוק אבתוב עוד בשרש מן ·
ואץ ברגלים חוטא · והנגשים אצים · והפעל הכבד
ויאיצו המלאכים · אל תאיצו לנחמני · כלם והדגמה
להם ענין מהירות · וענין שני כי אין לך דבר
אפרים · כלומר צר ודחוק · ונוטה לו ענין והנוגשים
אצים · וקרובים הם לענין הראשון כי הממהר דוחק
את השעה "

אור הבקר אור · ולילה אור בעדני · פועל עבר ·
הולך ואור · בינוני כלומר הולך ומאיר ·
ראו נא כי אורו עיני · ישב ידו אל פיו ותארנה עיניו ·
קומי אורי · והפועל הכבד האירו ברקיו תבל ·
ויאר את הלילה · יאר יי פניו אליך ויחנך ·
יאר פניו אתנו סלה · מאירת עינים · ואשר הוא פועל
עומד מהכבד והארץ האירה מכבודו · והנפעל נאור
אתה · ויאר להם בחברון · והשם באור פני מלך חיים ·
ואור פני לא יפילון · ויקרא אלהים לאור יום ·
אור זרע לצדיק · אור צדיקים ישמח ·
על כפים כסה אור ויצו עליה במפגיע · באילו בענינים
כסה האור שלא יראה ויצו עליה על השמש · במפגיע
כלומר צוה על השמש להסתר מבני אדם כשמפגיע בה
העכים שהם באילו פגעו בשמש והסתירוה · אי זה
הדרך ישכן אור · פירש הגאון רב סעדיה על מקום
שיש בארץ שהוא אור כל השנה חוץ מיום אחד והפכו
מקום אחר בולגחשך חוץ מיום אחד וזהו וחשך אי זה
מקומו · מן האור עד מחצית היום · פירוש מן הבקר
כלומר מתחלת האור · והקבוץ לעושה אורים גדולים ·
ובהא הנקבה ליהודים היתה אורה · ובתוספת מם את
המאור הגדול · כל מאורי אור בשמים אקדירם עליך ·
ובקבוץ הנקבות את שני המאורות · כלם שהם מענין
זה ענינם ידוע שהוא מלשון אורה · ויש בהם שהם משל
על רוב הטובה כמו אור צדיקים · אור זרוע לצדיק ·
ליהודים היתה אורה · והדומים להם · וכל החשך משל
על רוב הצרה · ויש אומרים כי נגזר מענין זה את
האורים ואת התמים · ולא נתברר אצלנו מה הם האורים
והתומים כי ירמה לפי הפסוקים שהם דבר אחר זולתי
אבני החשן · ורבינו שלמה פירש שהוא בתב שם
המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו היה

מאיר את דבריו ומתמים את דבריו לא נודע האמת ·
וענין שני ולא תאירו מזבחי חנם · פירוש ולא תלחיבו ·
וכן לכו באור אשכם · אשר אור לו בציון ·
אור לשבת נגדו · נשים באות מאירות אותה · פירוש
חלשים בנשים ויבערו אותה · וכן אשר הוצאתיך מאור
כשדים · לדעת שפירשו בו רבותינו · :וזה הענין קרוב
לענין הראשון או יהיה פירוש אור כשרים עמק כשדים
וכן על כן בארים בבדו יי · פירושו בעמקים · מאורת
צפעוני · פירושו חור צפעוני · וענין רביעי ללקט
ארת · פירוש ירקות · וכן אמר המתרגם ללקטא ירקונין ·
ובדברי רבותינו ויצא אחד אל השדה ללקט אורות ·
מאי אורות תנא משמיה דרבי מאיר זה גרגיר · אמר
רבי יוחנן למה נקרא שמו אורות שמאיר את העינים
והוא שקורין לה בלעז אורוגא · ויש מי שמפרש טל
אורות טלך · מזה הענין כלומר טל הראוי לירקות או
פירושו כמו אור היום · וענין חמישי בחום צח עלי
אור · פיץ ענן אורו · הן פרש עליו אורו · וענין אלו
מטר · ובדברי רבותינו ז"ל אמר רבי יוחנן כל אורה
שנאמרה באליהוא אינה אלא בירידת גשמים · ויש
אומרים כי נקרא המטר אור בעבור המאור הקטן כי
בתנועותיו יהיה המטר בצווי הבורא · ויש מי שפירש הן
פרש עליו אורו · שמשו · וכן צר ואור חשך בעריפיה ·
הירח והשמש והוא מענין הראשון · וענין ששי ועדרים
לאורות · הם האבוסים · והוא הפוך מארות סוסים "

אות ונתן אליך אות או מופת · ובא האות והמופת ·
זאת אות הברית · והיה כי תבאנה כל האותות
האלה · והיה הדם לכם לאות · איש על דגלו באותות ·
פירושום ימין ועוד נכתבנו
בשרש יפת "

אז אז ישיר משה · אז יבנה יהושע ·
אז יבנה יהושע ·
וכתב החכם רבי אברהם בן עזרא משפט לשון
הקדש לא מר לשון עתיד
תחת עבר עם מלת אז ·
וכן אז ידבר יהושע · אז יעלה חזאל מלך ארם ·
אז ידבר משה · ובבה בלשון ישמעאל · אז אמרתי
הנה באתי · כי אז תצלחי את דרכיך ואז תשכיל ·
ומאז באתי אל פרעה · ומן אז חדלנו לקטר למלאכת
השמים · נכון כסאך מאז · כלם ענין העת ההיא ·
ויבא בתוספת יוד אזי המים שטפונו · ידעת כי אז
תולד · המוקדם מואחר · ופירושו ידעת אז כי תולד
ומספר ימיך רבים · וכן על אף אויבי מוקדם מואחר
ר"ל אף על אויבי · ואדוני אבי פירש על אף אויבי
כמשפטו מלשון פן יחרה אף יי · והנני עתיד לבארו
בשרשו "

אזב אגדת אזוב · נקרא בערבי צעתר ובלעז
אור"גני והוא עשב שיש בו שבעה מינין ·
וזה הכתוב בתורה אין לו שם לזוי כמו שאמרו רב ותינו
ז"ל "

אזל אזלו מים מני ים · הלחם אזל מכלינו ·
ואזל לו אז יתהלל · ענינו הלך בתרגומו ·
כי אזלת יד · התיו תורה על הנקבה כמו ההא · והכבד
ודן ויזן מאוזל · נכתבה בו הוו עם הדגש כלומר הולך
ממקום למקום · וכן אמר התרגום ודן ויזן בטיירן ·

וזמ

מלאכי ג׳
ישעיה כ׳ · ישעיה נ״ח
ישעיה מ״ז · ישעיה כ״ח
בראשית ט״ו
ישעיה כ״ד
מלכים ב׳ ל
ישעיה נ״ו
ישעיה י״ח
איוב נ״ז · איוב נ״ח
ישעיה ל״ד
דברים ל״ד
איוב נ״ח · הושע ט
איוב נ״ב · הושע י״ב
יחזקאל ל״ד · הושע ט״ו
איוב נ״ז · ירמיה י״ז
משלי ט״ו · שמות ה׳
בראשית ט״ו · ישעיה כ״ט
הושע ט״ו
ישעיה ה׳
דברי הימי כ״ל
מלכים ג׳ ל
דברים ל״ג · דברים ל״ב
בראשית ט׳ · שמואל ג׳ ל
שמות ל״ב · בעדבר כ׳
בראשית מ״ל · תהלים קל״ט
משלי ל
שמואל ג׳ ל״ד · סס
ישעיה ס׳ · תהלים ל״ז
שמות ל״ד · במדבר ל׳
תהלים ס״ו · תהלים ט״ו
יחזקאל מ״ג · תהלים ע״ו
שמואל ב׳ כ׳ · משלי ל״ה
איוב כ״ט · בראשית ג׳
תהלים ל״ז · משלי ל״ג
איוב ל״ז
איוב ל״ח
בראשית ג׳
בראשית ג׳
תהלים קל״ד
בראשית ג׳
בראשית ג׳
איוב ל״ח
בראשית ג׳
בראשית ג׳
איוב ל״ח
בראשית ג׳ · יחזקאל ל״ג
בראשית ג׳
איוב ל״ח
בראשית ג׳
בראשית ג׳
בראשית ג׳

ומן הענין הזה מה תזלי מאד לשנות את דרכך · מה תלכי · והנח שבין הת״ו והז״ן במקום פא״ הפועל והוא מבנין הקל · אצל האבן האזל · האזל תאר לאבן · או יחסר הנסמך ומשפטו האבן אבן האזל · ופי אבן ההלוך · ודומה כי כשהיו עושים שום חבור ואסיפה היו הולכים שם ובהתמדת ההליכה שם קראוה אבן האזל · ויונתן תרגם אבן אתא · אולי היתה אות וסימן לעוברי דרכים״

אזן אזן אחרן חימנית · הלא אזן מלין תבחן · שמעה אזני ותבן לה · כי אזן שמעה ותאשרני · סמך הבחינה והתבונה והחנינה לאזן ואינה אלא ללב לפי שהיא תחלת הפעולה וכן אמר ותאשרני · ועל דרך זה ובתבונות כפיו ינחם · הנוטע אזן הלא ישמע · אזנים כרית לי · והפועל הכבד ממנו האזינו השמים · פירוש הטו אזן וכן בלם אשר מענין הזה ומהשרש הזה · ומענין הזה אזין עד תבונותיכם · שקר מזין על לשון הות · משפטם אאזין מאזין · וענין אחר במאזנים לעלות · מאזני צדק אבני צדק · ענינו ידוע והוא הכלי ששוקלין בו · ולפי שהוא שתי כפות נקרא בלשון שנים מאזנים · ואזן וחקר · פירשו רבי יונה אבן גנאח מענין זה כלומר שקל ענין בענין וחקר אותם · ורבי יהודה הכניסו בכלל ענין הראשון · וכתב רבי יונה באחד מהפנים ויתד תחיה לך על אזנך · מהשרש הזה · והנכון שהאלף נוספת ופירושו בלי זיניך״

אזק והוא אסור באזקים · מן האזקים אשר על ידיך · האלף בהם נחה · וכתב רבי יונה שהאלף שרש · והנכון שהאלף נוספת כי מצאנוהו בלא אלף לאסר מלכיהם בזקים · רתקו בזקים · וענינו שלשלאות של ברזל פרייש בלעז״

אזר אזרו חיל · ואתה תאזור מתניך · אזור במתניו · והפועל הכבד אאזרך ולא ידעתני · ותזרני חיל · משפטו ותאזרני · ואדוני אבי עה״ כתבו בשרש זרה ושם נכתבנו עוד · והנפעל נאזר בגבורה · והתפעל לבש יי עוז התאזר · התאזרו וחתו · ענינם ענין חגירה וזרוז · ושם כלי שחוגרין בו אזור ויאסר אזור במתניהם · והנה נשחת חאזור · ולא נפתח אזור חלציו · וענין אחר מאזרי זיקות · שפירושו קודחי אש · כך פירשו רבי יונה · ויש מפרשים מוציאי אש ושם אותם הפוסלים בעצים ובאבנים שיוציאו אש מהם בחוזק פסלם בהם ואותם יקראו מאזרי זיקות · ואדוני אבי ז״ל פירשו מהענין הראשון כלומר מאספי זיקות״

אח ואת האח לפניו מבוערת · פירשו רבי יונה מחתה · ויתכן לפרש כי האש עצמו כשהוא גדול יקרא אח והיא המדורה · וכן תרגם יונתן ית נורא קדמוהי מדלקין · ותרגם על האש אשר על האח לנורא דלגומרין · ובדברי רבותינו ז״ל מאי אח רב אמר אחוונא · פירוש עצי ערבה · ושמואל אמר עצים הנדלקים באחוה · וענין שני ואמר אח · ענינו צער ואבל · ומזה אח עשוה לבדק · ורבי אחי רבי משה פירשם מן אנחה ויחיה חסר הנון כמו נון אמנה מן אמת · וענין שלישי האח הראתה עינינו · יען אמר האויב עליכם האח · יען אשר אמרה צור על ירושלם האח · ענינו שמחה וגילה · ויש לפרשם מהענין השני והוא הנכון בעיני · וענין דביעי ועשה אח מאחת מאלה · שהוא במו אחד · ויש מפרשים אח ממש כי כל דבר יקרא אח כנגד חברו · וכן ביריעות אשה אל אחותה · ויונתן תרגם כמשמעו ויעבד לאחוהי מחדא מאילין · והכניס ר׳ יונה בזה הענין אח לא פדה יפדה · ולפי דעתי שהוא אח ממש ופירושו כי לא יפדה איש את אחיו מן המות״

אחד אחד היה אברהם · ונגרעה האלף ודבר חד את אחד · וחיו לאחדים בידך · מחוברים בדבר אחד · בימים אחדים · כלומר יהו בעיניו כימים מעטים ולפי שהאחד מיעוט המספר יכנו הדבר המועט באחד · התאחדי הימיני · התבודדי באחד המקומות · ומזה העקר והענין אל תחד בבודי · וכן אל יחד בימי שנה · ודגש הדלת לתקון הקריאה לפי שהמלה מלעיל כמו שכתבנו בחלק הדקדוק וטוב הוא שיהיה אל יחד בימי שנה · משרש חדה מענין שמחה אבל אל תחד כבודי מזה השרש בפלס אני אחבי אחב · אחרת אל אחת · משפטו אחרת ותחסר הדלת והת״ו סימן הנקבה · ולפי דעתי שמלת אחרת וכן תחסר לת מן הה״ה לת מספטה לת ותחסר הלת: גזרה בפני עצמה ולא נגזרה ממלת אחד כי אם ממלרת אח ועשה את מאחת מאלה · ונאמר אח לזכר ואחרת לנקבה אבל מגזרת אחד לא מצאנו מלה לנקבה · ויתר כמשמעו ויעבד לאחוהי מחדא מאילין״

אחה ולרבקה אח קמוץ · ובהסמכו אחי אשכל ואחי ענר · והיו״ד תמורת הא״ למד״ הפועל והה״א הנפקדת ממלת אח נהפכה ו״ו בנקבה · אחות לנו קטנה · הו״ו תמורת הא״ למד״ הפועל והת״ו לנקבה · ולאחותו החבתולה · אחותי רעיתי · אחותך הקטנה · מה נעשה לאחותנו · בכל הכנויים האלף בשבא ופתח · ובא אחד האלף בפתח לבדו · לאחיו ולאחותו · ולרבים אחים אנחנו · בן אדם אחיך אנשי גאלתך · אחי מאין אתם · אחינו המסו את לבבנו · בכלם האלף בפתח · ובהפסק אספרה שמך לאחי · האלף בסגול וכן אחיו בסגול לעולם מפני קמץ החת״ת · ויראו אחיו · ובבנוי הרבים אחיהם אחיכם האלף בשוא ופתח · וכן עם אותיות השמוש ואחיכם כל בית ישראל · ובא אחד האלף בפתח לבדו · ובאחיכם בני ישראל · וכן כשנבנסה עליו הא״ השאלה האחיכם יבאו למלחמה · וכבר כתבנו הטעם בחלק הדקדוק בשער השמות · ולרבות אחיות · את אחי ואת אחיותי · הו״ו תמורת הא״ למד״ הפועל והו״ו והת״ו סימן הרבות · והשם להפר את האחיה · וענין שני מזה השרש ישגא אחו בלי מים · כי הו״ו למד״ הפועל תמורת הה״א והוא שם צמח שרועין אותו הנהמות הנקרא בדברי רבותינו ז״ל אספסתא · ולרבים כי הוא בין אחים יפריא · ומשפטו אחוים · ויש ומפרשו אותו מענין אח והוא הנכון בדרך הדקדוק ותרענה באחו · הב״ת בו נוספת כב״ת לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי · או יהיה מקום הצמח נקרא על שמו והב״ת משמשת״

אחז חיל אחז · אחזת שמרות עיני · ויאחז ארת הבית · לבלתי אחוז בקירות הבית · ולא יהיו אחוזים בקיר הבית · לאחוז בכנפות הארץ · צירים וחבלים יאחזון · החת״ת בצרי מפני הדפסק · הלא הבלים יאחזוך כמו אשת לידה · החת״ת בחטף סגול · ותוחז יד ימין יואב · אחזי חרב · הפעול בו על דרך חגור כלי מלחמה · לבוש בדים · ואחז בפלגשי · ואחז

לך

יחזקאל ל״ג · שם
יחזקאל לג
בראשית כ״ל
יחזקאל לא
בראשית מ״ט · תיב ב׳
תלים ל״ד
תלים ל״ל · דברים ל״ג
תיב ל״ג · תיב כ״ט
תיב ל״ג · משלי ל״ו
תלים ל״ב
תלים ל״ל · דברים ל״ג
תיב ל״ג · משלי ל״ו
תלים ל״ב
ויקרא ל״ט
קהלת ל״ב
דברים כ״ג
ירמיה מ״ו · שם
תלים קמ״ט · נחום ג׳
שמואל ב׳ כ״ג · ירמיה מ״ח
מלכים ב׳ מ״ז · ישעיה מ״ה
שמואל ב׳ כ״ב
תלים ס״ה תלים ל״ב
ישעיה מ״ו
תיב ל״ב · ירמיה ל״ג
ישעיה ל״ה · ישעיה ל״ג
ירמיה ל״ג
יחזקאל ל״ג
יחזקאל ל״ג
יחזקאל ל״ח
תלים ל״ה · יחזקאל ל״ג
יחזקאל ל״ג
יחזקאל ל״ח
שמות ל״ג
בראשית מ״ט · תיב ב׳
יחזקאל ל״ג
בראשית ל״ל · בראשית ל״ל
סיר ח׳
ויקרא ל״ח
סיר ה׳ · יחזקאל ל״ג
סיר ח׳
במדבר ג׳
בראשית ל״ג · יחזקאל ל״ח
בראשית ל״ט · דברים מ׳
תלים ל״ב
בראשית ל״ז
ויקרא ל׳
ויקרא ל״ה
במדבר ל״ג
יהושע ב׳
דברים ל״ח
תיב ח׳
יהושע ג׳
בראשית מ״ח
שמות ט״ו · תלים ע״ז
מלכים א׳ ל״ג · שם
יחזקאל מ״ח · תיב ל״ח
ישעיה ל״ג
ירמיה ל״ג
סדר אליהו ל״ב · סיר ב׳
שופטים ל

לָךְ אֶחָד מֵהַנְּעָרִים · וְאֶחֱזֵי בָהּ · הח"ית בקמץ חטף אֶחֱזוּ
לָנוּ שׁוּעָלִים · בֵּית אָב אֶחָד אֶחֱז לְאֶלְעָזָר וְאַחֵז אֶחֱז
לְאִיתָמָר · אָחוּז בְּחֶבְלֵי בוּץ · והנפעל נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ ·
כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים · וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ · ובהרפות הא"לף
וְנֵאָחֲזוּ בְּתוֹכָם · והפועל הכבד וְכֻבָּשׁ בַּזָּהָב לַכֶּסֶא
מְאֻחָזִים · וכבד אחר מְאֻחַז פְּנֵי כִּסֵּא · ענינם ידוע ·
ופירוש ויאחז את הבית · קרה אותו בעצי ארזים ·
וכן תרגם יונתן וטלל ית ביתא · ואמר בו לשון אחיזה
לפי שחקורות אוחזות בכותל זה ובכותל זה שכנגדו כמו
שאמר גם כן לבלתי אחוז בקירות חבית · ומענין זה
אחוזה הָנוּ לִי אֲחוּזַת קֶבֶר · וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה · נקראת
הנחלה כן לפי שהאדם נאחז במקום ומוחזק בעבורה
כמו שאמר וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ · וְנֵאָחֲזוּ בְּתוֹכָם · וַאֲחֻזַּת
מֶרְעֵהוּ · שם איש · והמסורת עליו לית שום בר נש ·
ודעת התרגום וסיעת מרחמוהי · ונקראה חברת האיש
אחוזה לפי שנאחזים בו ולא יפרדו ממנו בצאתו ובבאו"
אחל אַחֲלֵי אֲדֹנִי · אַחֲלֵי יְכוֹנוּ דְּרָכָי · פירשם רבי
יונה לשון תכלית כלומר תכלית מה שאפשר
שיועיל לו ומה שיובל לעשותו שיעמוד לפני הנביא ·
והנכון בעיני שיהיו מענין וַיָּחֶל מֹשֶׁה · חָלוּ נָא פְּנֵי אֵל ·
ומשרשה שהם ענין תחנה ובקשה והא"לף נוספת ויאמר
לאחד אחל ולרבים אחלים ובסמוך אחלי אדני · ופירושו
תחנות אדני ובקשותיו יחיו לפני הנביא אשר בשמרון
אז יאסוף אותו מצרעתו · וכן פירוש אחלי יכונו דרכי
כלומר תחנותי ובקשותי שיכונו דרכי לשמור חקיך
כדרך תכין לבם · ורבינו האי ז"ל פירשם כמו אַשְׁרֵי
וְאַשְׁרֵי · וכן ת"י אחלי אדני · טוביו רבוני"
אחר וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית · וְאַתָּה הֲסִבּוֹתָ אֶת לְבָם
אֲחֹרַנִּית · פירש רבינו סעדיה ז"ל הסבות את
לבם שהיה עד עתה אחורנית · ואא"ז ל פירש הסבות את
לבם אחורנית מאמונת הבעל כי הבירו כי שקר נסבו ·
ומשקל אחר וַיְהִיו לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים · וקבוצו אחורים ·
ובסמוך אֲחוֹרֵי הַמִּשְׁכָּן · ומא"ו וְאַחַר בֵּן תָּבֹא אֵלֶיהָ ·
ומשקל אחר טוב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ · ונקרא השכר
אחרית לפי שהוא סוף המעשה כִּי אִם יֵשׁ אַחֲרִית
וְתִקְוָתְךָ לא תִכָּרֵת · לָתֵת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה · אִם
מָצָאתָ וֵיֵשׁ אַחֲרִית · ומשקל אחר לָאַחֲרוֹנָה יִסְעוּ ·
והקבוץ מן אחר אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה · וַיִּבְּחוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי
חַחֲנִית · פי' במה שאחרי החנית והוא עץ החנית · ועם
הכנוי יקובץ בלשון רבים לעולם וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָבָר
מֵאַחֲרֶיךָ · וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו · פירוש אשתו שהיתה
מאחריו הביטה אחריה · מוֹכִיחַ אָדָם אַחֲרֵי · כולם ענינם
ידוע · ופי' הגאון רב סעדיה כן מוכיח אדם אחרי · אמר
כי הם דברי האל יתברך מוכיח אדם ללכת בחקת ולמלא
אחרי חן ימצא ממחליק לשון כי הוא מזיקהו · ואדני אבי
עה"פ אחרי שם תאר · ופירושו מוכיח אדם שהוא נסוג
אחור חן ימצא · והתאר לְיוֹם אַחֲרוֹן · אחרונים אחרונה ·
ולאיש זולתו וְאִישׁ אֲשֶׁר יַקְחֶנָּה · בְּגָדִים אֲחֵרִים · בַּשָּׁנָה
הָאַחֶרֶת · שֶׁבַע שָׁנִים אֲחֵרוֹת · ונקראת פאת המערב
אחור וְאָחוֹר וְלֹא אָבִין לוֹ · והים המערבי הַיָּם
הָאַחֲרוֹן · לפי שהפנים הם המזרח והאחור המערב כי
פני האדם אל זריחת השמש · ועל סדר זה נקראו
דרום ימין וצפון שמאל · ולמי שמעשו באחרית
והמתנה בא הפועל הכבד לַמְאַחֲרִים עַל הַיָּיִן · וְלֹא
אֲחֵר הַנַּעַר · ופירוש למאחרים על היין · שמתעבבים

סמוכ ל' ל' · ויק' נ'
פא ל' · דברי הימים א' כ"ד
תהלים מ' · בראשית כ"ב
קהלת ט' · בראשית מ"ז
במדבר ל"ג · ל"ה שני ט'
איוב כ"ו
בראשית מ"ז · במדבר ל"ג
בראשית כ"ו
בראשית כ"ג · ויקרא כ"ה
בראשית מ"ז · במדבר ל"ג
בראשית כ"ו
מלכים ב' ה' · תהלים קי"ט
שמות ל"ד · מלאכי א'
בראשית ט' · מלכים א' י"ח
ירמיה ז'
שמות ל"ח · דברים כ"ח
קהלת ז'
משלי כ"ג
ירמיה כ"ט
משלי כ"ד · במדבר ל'
יהושע א' · שמוא שני ל'
ישעיה ל'
בראשית ט"ו
משלי כ"ח
דברים ל' · ויקרא ז'
בראשית יז' · בראשית כ"ט
איוב כ"ג · דברים ל"ד
אחור
תהלים כ"ה
בראשית ל"ד
משלי כ"ג · בראשית ל"ד

כל היום עד הערב על שתיית היין · וכן אמר מֵאַחֲרֵי
בַּנֶּשֶׁף · וכן פִּי מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת · שמתעסקים כל היום
במלאכתם עד הערב · וכת' אדני אבי ז"ל כי אינו כמו אלה
כִּי בֹא יָבֹא לא יְאַחֵר · אבל פירושו לא יסוף כמו אחרית
שחוא סוף · וכן תרגם יונתן יַקְשִׁיב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר ·
לסופא · וכן הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת לָאָחוֹר · לסופא · כלומר
באחרית הימים · וכתב החכם רבי יעקב בן אלעזר וכבר
נאמר כי אַחַר וְבָנִיתָ בֵיתֶךָ · צווי מזה כמו פלג לשונם ·
וכבד אחר וַיּוֹחֶר מִן הַמּוֹעֵד · והפועל קל וָאֵחַר עַד
עַתָּה · ונקראו בני האדם אחרית על שם שנשארו
אחריו · וְאַחֲרִיתָם בַּחֶרֶב אָחֳרֵג · וַאֲחֵרִיתֶכֶן בְּסִירוֹת
דּוּגָה · פירוש בניהם · וכן וְאַחֲרִיתָם בְּפִיהֶם יֵרָצוּ סֶלָה ·
וכן וְלֹא לְאַחֲרִיתוֹ · כלומר שלא תשאר המלכות לבנו ·
וְאַחֲרִיתְךָ בַּחֶרֶב תִּפּוֹל · פירוש עמך כי זכר אפך ואזניך
שחוא משל על הראשים · ואמר ואחריתך על העם כי
הראש הוא ראשית ותחלה לעם כי הוא יוצא ובא
לפניהם והעם לאחרית · וכן תרגם יונתן עמך · ותרגם
וְאַחֲרִיתְךָ תֵּאָכֵל בָּאֵשׁ · ושפר ארעך וכן ואחריתם בחרב
אחרוג · אמר על העם · והכנים רבי יונה ענין אחר
בזה השרש יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ · ופירש כך יחי
רצון שיראו עצבותם הממהרים אל המחלוקות · ואיננו
נכון כי לא מצאנו משרש מהר מבנין קל מענין מהירות
כי אם מענין מהר ומתן · מהר ימהרנה לו לאשה ·
והנכון בעיני כי הוא מענין השני שיאמר לדבר זולתו
אחר · ופירוש הפסוק ירבו עצבות המוהרים לאל אחר
כלומר שנותנין לאל אחר מהר ומתן · ומקריבים
קרבנות ומנסכים נסכים · ואחרית הפסוק יוכיח שאמר
בל אסיך נסכיהם מדם ·
אט וַיְהַלֵּךְ אַט · ענינו בנחת · ויש מפרשים
מזה וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל · וענינו בנחת
אאכילהו · ועוד נכתבנו בשרש נשה · ומחענין הזה
והשרש חזה לְאַט לִי לַנַּעַר לָאַבְשָׁלוֹם · וְהַחוֹלְבִים לָאָט ·
לפי דעתי שכן תחסר לָאִטִּי · הלמ"ד בהם נוספת
למל של לָאוֹם בתלת · והי"וד בלאטי נוספת או הוא
אוֹם · בנוי המדבר בעדו · ורבי יהודה
אמר שאלו הלמ"ין שרשיות ·
וְדָרְשׁוּ אֶל הָאֱלִילִים וְאֶל הָאֹטִים · מין ממיני הכשפים
שנעשית בנחת · ויתכן ששרשם אטש בראית הדגש
באטים · וכן כתב אדני אבי ז"ל ואמר כי כן יקראו בלשון
ערבי אלאטוט"
אטד גֹּרֶן הָאָטָד · וקוץ ודרדר תרגם אנקלוס וכובין
ואטדין והוא מין ממיני הקוצים קר"דון בלעז"
אטם אוֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים · ענינו סותם ·
וכן אֹטֵם שְׂפָתָיו נָכוֹן · חֲלוֹנֵי שְׁקֻפִים
אֲטוּמִים · כמו שתרגם יונתן פתיחן מלגו וסתימן מלבר ·
כלומר רחבים מבפנים וצרים מבחוץ כמו שעושין אותן
היום · ובדברי רבותי ז"ל מצאנו בהפך זה · והנני עתיד
לזוכרו עוד בשרש שקף · וכן פירוש וְהַחֲלוֹנִים הָאֲטֻמוֹת ·
שהיו צרים לא שהיו סתומים מהכל כי לא יקרא חלון
אם אינו פתוח · והכבד כמו פֶּתֶן חֵרֵשׁ יַאֲטֵם אָזְנוֹ" ·
אטן אֲטוּן מְצָרִים · תרגום מיתריהם אטוניהון ·
רוצה לומ' כי הערש בדיו חשובות ומתוקנות
היטב והוא מסורגל במיתרי הפשתן העשויים במצרים
שהם נאים"

ישעיה ל'
תהלים קל"ח
שמואל ב' ל'
בראשית ל'
עמוס ט' · עמוס ל'
תהלים מ"ח
דניאל י"ח
יחזקאל כ"ג
ספ
תהלים ע"ג
מלכים א' ל"ג
הוסע"ע
שמוא ב' ל"ח · ישעיה ח'
איוב ע"ז · בראשית נ"ב
ישעיה ל'
יחזקאל מ"ח
תהלים כ"ה
תהלים ע"ג
משלי ז'
בראשית ל'
ישעיה נ"ב
משלי י' · מלכים א' ז'
יחזקאל מ"ח
תהלים כ"ה

אטר

אטר וְאַל תְּאַטֵּר עָלַי בְּאֵר פִּיךָ · עניני אל תסתום ומעניני נאמר איש אטר יד ימינו · כלומר סתום יד ימינו שאינו עושה בה דבר והוא שמאלי"

אי אֵי הֶבֶל אָחִיךָ · אי זה יכשר הזה או זה · אי זה ספר כריתות אמכם · אי מזה תבא · וכלם ענין שאלה על הדבר · אך אי לזאת אסלח לך · הוא לשון קריאה אומר אי לזאת אסלח כי בניך עזבוני וגומר ואין לך צדקה שאסלח לך בעבור ה · או תהיה מלת אי חסרת כף איך ורוצה לומר איך לזאת הדעת אסלח לך בי בניך עזבוני · ואמר רבי יונה כי אי מזה תבא משפטו להיות מאי זה מקום תבוא · ואין צורך רק פירושו מזה המקום שתבא אי הוא ובתוספת הא ובדגש היו"ד ובצרי אַיֵּה הָאֲנָשִׁים · אך אַיֵּה הָעֵדֶר נִתַּן לָךְ · פירש רבי יונה כי אינו שאלה לדעת אבל הוא על דרך הפלאה והפלגה כלומר ראה מה נחמד העדר הנתן לך ואין צורך רק הוא כ כמשמעו · ופירש כי אֵיכָה וְאֵיפֹה מלות מורכבות ממלת אֵי · והנכון שהן מלות בפני עצמן · ועוד בזה משרש יושב הָאִי הַזֶּה · אֵיֵּי כִתִּיִּים · מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם · וְשַׁמְּתִי נְחֻדוֹת לָאִיִּים · וּמֵאִיֵּי הַיָּם · ענין כלם המחוזות שנהר או ים מקיפים אותם · וכן המחוזות שאין נהר או ים מקיפים אותם נקראו גם כן איים · כמו יושב האי הזה · שהוא אומר על ירושלם כי פירוש מלת אי מחוז · ולְרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר · חסד נון ומשפטו אין שכר · וכן אי כָבוֹד · משפטו אין כבוד · ואם הוא בחירק כמו וְאֵין יָשָׁר תַּחַת יָדֶךָ · ויתכן לפרש שניהן כמו איה · ומלת אל למלכים עומדת במקום שנים ופירושו ואל לרוזנים שיאמרו איה שכר לשתות · וכן אי כבוד · כלומר איה כבוד שאיננו בישראל היום · וענין אחר אֵי לְךָ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נַעַר · וְאִלּוּ הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל · ענינם אוי · וְאִלּוּ היא מלה אחת מורכבת משתי מלות · יָמֵלֶט אִי נָקִי · פירש רבי יונה איש נקי · והנכון שהוא כמו יושב האי הזה שהקדמנו ופירושו כי הנקי ימלט כל האי בזכותו · וְאָת הָאִיָּה וְחַדְיָה לְמִינָהּ · שם העוף ואומרים שהוא נקרא גאזא בלעז · וְפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת אִיִּים · שם חיות · וּשֵׂעִירִים יַעֲנֶה אִישׁ רֵעֵהוּ · ויש מפרשים אוים כמו ואת האיה · גאזא בלעז"

איב וְאָיַבְתִּי אֶת אוֹיְבֶיךָ · והשם וְאָיַבְתָּ אֶשִּׁית · ענינו ענין שנאה"

איד הֲלֹא אֵיד לָעָוֶל · גַּם אֲנִי בְּאֵידְכֶם אֶשְׂחָק · ענין צער ומקרה רע · וענין אחר וְאֵיד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ · פירושו ענן כלומר על ידי גשם שהשקה את כל פני האדמה הצמיח הקבה העשבים והעצים · וכן יַזִּיקוּ מָטָר לְאֵידוֹ · ופירש אדני אבי ע"ה יזוקו העננים מטר בעבור אידו והוא העשן העולה מן הארץ בעבור החום יקרא בערבי בוכאר בכור בלעז · והוא איד יעלה מן הארץ כי כאשר יעלה אותו האיד מן הארץ ויפגע בעבים ירדו הגשמים · משל לעשן העולה מן הקדירה בשיעלה למכסה יזלו מיד מים · ופירש רבינו סעדיה ז"ל ואיד יעלה ולא איד ואין עומד במקום שנים וכן פירש כי לא היה בתחלת העולם לא אדם שיזרע ולא איד שיעלה אלא ברא הקבה בגזרותיו חכל מתוקן · ונכון הוא זה הפירוש מכל אשר מפרשים בו·

איך אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי · ובתוספת הא אֲהָהּ אֲדוֹנִי אֵיכָה נַעֲשָׂה · אֵיכָה נֵדַע אֶת הַדָּבָר · אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד · ובכפל הכף כִּי אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי · וְאֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי · והם מְלֵרַע · ומלעיל אֵיכָכָה אֶלְבַּשְׁנָה · אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם · כולם ענין אחד אבל יש מהם שאלה על תכונת הדבר היאך נעשה · והוא איכה נעשה · איכה נדע את הדבר · אֵיכָה יַעַבְדוּ חַנּוּם הָאֵלֶּה · ויש מהם שאלה על דרך התימה והוא איכה ישבה · איך תאמרי · איככה אוכל · איככה אלבשנה · ויש בלשון אנה אֵיכָה תִּרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ · ובחולם וַיֹּאמֶר לְכוּ וְרָאוּ אֵיכָה הוּא · ענינם אנה תרעה · אנה תרביץ · אנה הוא"

איל כְּגֶבֶר אֵין אֵיל · פירוש כח · וכן אֵילוֹתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה · אבל הוא בסימן נקבה כמו עזרתי · ופעמים עין הפעל נחה יֵשׁ לְאֵל יָדִי · וְאֵין לְאֵל יָדֶיךָ · כִּי יֵשׁ לְאֵל יָדָם · ושם במשקל אחר אול בפלס אור · וְבֹרֵא אוֹלָם · ופירושו ובריא כחם · והתאר חֵאֵל יָיִ · כלומר התקיף · מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים · הָבוּ לַיָּיָ בְּנֵי אֵלִים · והם המלאכים ובני איננו סמוך כמו בני שלשים · או הם הכוכבים ובני סמוך ואומר בני על הכוכבים ואלים על המלאכים כמו שאומר בְּרוֹן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָל בְּנֵי אֱלֹהִים · וכן וְאֶתְּנֵהוּ בְּיַד אֵיל נוֹשׁ · והוא כתוב ביו"ד למדינחאי והמסורת עליו לית מלא בחול · ופירושו תקיף הגוים והוא נבוכד נצר · וכן וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקַח · תקיפי הארץ והוא כתוב ב"יוד · אבל יְדַבְּרוּ לוֹ אֵלֵי גִבּוֹרִים · בלא יו"ד והמסורת עליו לית חסר · ורבי יהודה כתב ונכתב התאר ביוד ידברו לו אילי גבורים · ואולי הסופר שעה וחסר כי אולי הוא כתב כן ונכתב התאר ביוד ואתנהו ביד איל גוים · ואחר כך כתב אילי הארץ · ואילי גבורים · ולא כתב עליהם מי ב"יוד ומי בלא יוד · ועל איל גוים אמר שנכתב ביו"ד · וכן הוא כתוב ב"יוד למדינחאי אבל למערבאי הוא חסר · וכראי הוא אותו חכם שנדינהו לזכות בכל אשר נוכל כי הוא האיר עיני כל הבאים אחריו בדקדוק ולשון המקרא · ואמת כי מצאנו במקצת ספרים אילי גבורים ביו"ד אלא שאנחנו סומכין על המסורה אשר בספרים אשר מצאנוהו חסר · והמסדה עליו לית חסר · וְקוֹרֵא לָחֵם אֵלֵי הַצֶּדֶק · תקיפי הצדק או יהיה אלי מן אלה ואלים לפי שאם משע יי להתפאר · וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא אֵל · ולא מלאך ויתכן להיות מן השרש הזה כְּאֵלָה נוֹבֶלֶת עָלֶיהָ · כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵלִים · והדומים לחם · ועוד נכתבם בשרש אלה · אַיָּל וּצְבִי · אַיָּלָה שְׁלֻחָה · גַּם אַיֶּלֶת בַּשָּׂדֶה · על משקל עורת · כְּאַיָּל תַּעֲרוֹג עַל אַפִּיקֵי מָיִם · בא בלשון נקבה כי אַיָּל הוא שם כלל כולל זכרים ונקבות · במו ויחי לי שור וחמור · ואמר לשון נקבה ר"ל עדת האילים כי האילים ילכו ביחד הרבה עדרים עדרים והיא חיה ידועה · וכן על דרך משל אַיֶּלֶת אֲהָבִים וַיַּעֲלַת חֵן · או כְּאֵילוֹת הַשָּׁדֶה · אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר · והוא כוכב הבוקר · ויש מפרשים אילת השחר מהענין הראשון כלומר בכח עלות השחר · והנכון שאילת השחר משל לבנסת ישראל כמו שהמשיל אותם לאילות בשיר השירים · וכן שחר כמו מי זאת הנשקפה כמו שחר · וכל המזמור הוא על בנס ישראל בחיותם בגלות · אַיָּל תָּמִים מִן הַצֹּאן

חבבש הגדול יותר מבן שנה יקרא איל · ומאה אלף
אלים צמר · חסר הנסמך ופירוש אלים אלי צמר כלומר
בעלי צמר שלא היו גזוזים · איל פארן · עם אלון
מצב אשר בשכם · באלוני ממרא כמו שאמר התרגום
מישר · ופירוש אלון מצב שהיה באותו המישור דבר
מוצב כגון אבן או זולתה · ויחס המישור אל אותו
הדבר המוצב להברת המקום בו · האיל מזוזות המשית
ואל איל תימורים · ומדה אחת לאילים מפה ומפה ·
ענינם מזוזות · ואילמיו · ענינם כפה "

איס איום ונורא · איסה בגדלות · וחשש וחגה
אימה · ובסמוך אימת מלך · ובקבוץ הנקבות
ואימות מות · אימתה ופחד · נכפל בו סימן הנקבה כמו
שנכפל בישועתה · ובקבוץ הזכרים יהלך עליו אימים ·
נשאתי אמיך · האימים לפנים · הם הענקים ונקראו כן
לפי שתפול אימה ופחד על רואיה · ובאימים יתהוללו ·
חס הפסילים וקראם אימים על דרך גנאי כמו עצבים
או נקראו כן לפי שהעובדים אותם יפחדו מחס וענין
כלם פחד ויראה "

אין מאין אתם · מאין יבא עזרי · ענינו על
שאלת מקום כמו אנה · וענין אחר כמו
לא ואם אין מתה אנכי · הוי כי גדול היום ההוא מאין
כמהו · וברפיון ע"ן הפועל אין זולתך · לאין נכון לו ·
מאין כמוך · חן אתם מאין · כלומר מאפס · באין
שפכה אשרי · עניינו כמעט כלומר מאפס זמן · ואין יש
פה תחת ידך · כמו אין בצורי כמו בן ובן גיר ונר ריש
וריש והוא על דרך שאלה כלומר והלא יש תחת ידך ·
אך מלת לא תשמש בפנים שלא תשמש מלת אין ·
ומלת אין תשמש במקומות שלא תשמש לא ואף על
פי ששניהם ענין אחד כי לא תאמר אין על העוברים
והעתידים לא תאמר אין פעל ואין יפעול אך תאמר לא
פעל ולא יפעול · אך מלת אין נופלת על השמות
ועל המלין בכל ענין ועל בינוני בדרך הודעה או בדרך
החסתר · בדרך ההודעה כמו איני נותן לכם תבן ·
ואם אינך משיב · ובדרך החסתר ואין דובר אליו דבר ·
ואין אומר השב · רוצה לומר אין מי שדובר אליו דבר
אין מי שאומר השב · ובאה מלת אין על העתיד כי אין
המלך יוכל אתכם דבר · לפי שמלת יוכל אף על פי
שהוא עתיד הוא במקום בינוני שהוא התאר כמו שבאו
רבים מן העתידים במקום הבינונים · ולפיכך נקשרה
בו מלת אין כי הוא כמו שיאמר אין המלך יכול אתכם
דבר ואף על פי כן לא נהגו בזה השמוש כדי שלא
ישעה אדם לחשתמש בו עם מי שהוא עתיד לגמרי ·
גם יתכן לומר כי אמר כן לפי שנקשרה מלת אין עם
המלך לא עם יוכל ל"ל אינגו המלך שיוכל אתכם דבר ·
ומלת לא נופלת על העוברים והעתידים בכל ענין
וכן על הבינונים כמו ולא יודע עוד בשר · שהוא
נופל על אדם מיוחד · אבל באמרו ואין רואה ואין
יודע ואין מקץ · אם היה אומר לא רואה ולא יודע ולא
מקיץ לא היה מתבונן החפץ ממנו אלא היה מתבונן
שהוא אומר על אדם מיוחד באמרו פלוני זה לא רואה
ולא מקיץ · ועל השמות אם תבא הודעה עמו שיבא
על דבר מיוחד כמו כי לא דבר רק הוא מכם כי אם לא
היה אומר מלת הוא שהיא הודעה מן החודעות לא היתה
מלת לא נופלת על דבר אך היינו אומרים אין דבר רק
מכם כמו ואין דבר חי · וכן הוא כן לא חכם · מלת

מלכים סני ג
בראשית יל · סופטים ט
בראשית יח
מלכים א ג
יחזקאל מ · שם
חבקוק ח · שיר השירים ג
בראשית עה · תשלי ל
תלים כה · שמות טו
תיב ל
תלים כח · דברים ל
ירמיה לה
בראשית לט · תלים קלח
בראשית ל · ירמיה ל
רות ל · נחמיה ח
ירמיה ו · ישעיה מח
תלים עג
שמואל א כה
בראשית לד
סופטים ח · שמואל א יא
שמואל שני ט · ישעיה מא
ירמיה ג · ירמיה לג
תיב ל · תיב לח
רות ב
תיב ט
תיב יט · שם
תיב יז
שמות לא · תלים קלב
תלים ח
בראשית ל · תיב ל
ישעיה מה
ירמיה לה
בראשית מה
שמואל א כה
ירמיה ב
בראשית ל · תיב ל
ישעיה מה
תלים קלח
מלכים א יח
דברים כט
שמות כה
שמות כו · ישעיה מא
בראשית ל
סופטים ו
שמואל א מ
שמות טו
ירמיה ה
שמואל א כ

הוא תייחד הנדבר לפיכך אמר לא חכם ואילו אמר אין
חכם לא יתבונן ממנו על אדם מיוחד אלא על כלל כמו
שיאמרו אין חכם בעיר אלא אם יאמר בן עם הודעת
הכנוי והוא בן איננו חכם אבל בשאמר לא אדנים לאלה
יתבונן גם כן החפץ ממנו כמו אם היה אומר אין אדונים
לאלה · ולכן מלת לא איננה נדבקת עם הכנוים כמו
מלת אין ועל זה הדרך והדומה לו תמצאם · בין ותדע "

איף איפה ואיפה · ובסמוך איפת הקליא חזה ·
ובא בסמוך באיפה שעורים · וכבר זכרנוהו
עם דומיהם בחלק הדקדוק והיא מלה ידועה אצלם
שהיא שלש סאין והיא מדת היבש · ומלה אחת בזה
השרש מענין אחר ומשקל אחר איפה הייתי בימי ארץ ·
כמו אנה · מי איפה הוא הצד ציד · תחסר ו' התוספת
ומשפטו מי ואיפוא · וכן שמש ירח עמד זבולה · משפטו
שמש וירח · ופירוש הפסוק מי הוא ואנה הוא הצד ציד
ויבא לי · ובענין שאלה אחרת איפה האנשים אשר
הרגתם בתבור · כלומר מה תארם · ובענין אחר
מה לך איפוא · ולך איפוא · ענינם עתה · ויש אומרים
כי המלה הזאת מורכבת משתי מלות אי פה כי פה הוא
מקום ואי שאלה עליו ואנחנו לא גזרנו עליו שיהיה
שרש המלה איף אלא שקרוב אצלנו להיותה מלה אחת
נאמרת על ענינים משתנים כמו שכתבנו ואם תהיה
מורכבת ממלת פה אשליך לא היתה נמצאת המלה
ההיא כי אם בענין אחד ונחלפה המלה הזאת בכתיבה
אבל בקריאה היא אחת פעמים עם ה"א כמו איפה הם
רעים · איפה האנשים · איפה שמואל ודוד ·
ויאמר לו המלך איפה הוא · ואלה איפה הם ·
איפה לא שגלת · ואיש אל ידע איפה אתם ·
ואיפה ישרים נבחרו · איפה הייתי בימי ארץ ·
איפה לקטת · אלה עשרה הם כתובים ה"א על פי
המסורת והקבלה · וארבעה כתובים בו' · אם לא
אפו · מי יתן אפו ויבחנון מלי · דעו אפו ·
אפו תקותי · ושאר איפוא כתובין בו' אלף "

איש מכה איש ומת · אשרי איש ירא את יי ·
אשרי האיש אשר לא הלך · כולל זכר
ונקבה איש ואשה לזכר לבדו לפי שזכר אשה לצדו ·
וכן בלא זכר אשה כשיורה ענין הפסוק עליו · וקבוץ
איש אליכם אישים אקרא · ונדגשה ש"ן אשה לחסרון
יו"ד הנחה באיש · ובסמוך הוקל אשת אוריה ·
אשת מדינים · ופעמים בא אשת במוכרת נפל אשת ·
וראית בשביה אשת יפת תאר · כמו אשת לדם ·
אשת בעלת אוב · ועם הכנוים הבה את אשתי ·
את אבימלך ואת אשתו · חנה אשתך · כולם בחירק
האלף · ובא בסגול האלף אשתך כגפן פוריה ·
והקבוץ מן אשה אשת חזמה · אבל נשים הוא משרש
אנש ושם נבתבנו · ועל הכלל מאה איש · איש
ישראל · וכל דבר יקרא איש ואשה ואף על פי שאינו
אדם כמו שנאמר בברובים ופניהם איש אל אחיו ·
וביריעות אשה אל אחותה · ובכובבים איש לא נעדר ·
ובבהמות איש ואשתו · והגדול ובעל הדבר וראשו
יקרא איש כמו גדעון בן יואש איש ישראל · רוצה לומר
גדול ישראל וראשו · חלא איש אתה ומי כמוך
בישראל · כלומר הלא גדול אתה · יי איש מלחמה ·
כלומר גדול ובעל מלחמה · אם תמצאו איש · כלומר
איש גדול בעל מעשים טובים ופירושו לפניו אם יש

עושה

תיליס מ״ט עושה משפט וצדקה · וכן גַּם בְּנֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אִישׁ · בני
מלכים ב׳ ל׳ אדם אמר על ההמון ובני איש על הגדולי׳ · וְאִישׁהּ זָקֵן ·
מ״ב ל״ח בעלה · וְאִם אִישׁ שְׂפָתַיִם יְצַדֵּק · בעל שפתים כלומר
בעל הלשון ומי שמתקן טענותיו במיטב דבריו · וכבר
בא איש חסר יו״ד ואומר׳ כי האל״ף תמורת יו״ד יש אם אש
מלכים ב׳ ל״ד · מיכה ג׳ לְהֵמִין וְלְהַשְׂמִיל · עוד הָאֵשׁ בֵּית רָשָׁע · ובעל המסרה
משלי י״ח חשב עמהם אִישׁ רֵעִים לְהִתְרוֹעֵעַ · והוא מן ג׳ סבירין
יש אבל זה הוא מלא · וכן תרגם יונתן אם אש להמין
אם אית למסטי לימינא · וכן עוד האש בית רשע עוד
האית בבית רשיעא · והא הָאֵשׁ פתוחה כי היא לתימה
כמו היש · ואדוני אבי ז״ל פירשו כמו אש אלהים
ופי׳ עוד כמו עוד יהללוך
סלה רוצה לומ׳ כל הימים
תהיה האש בבית רשע
בעבור אוצרות רשע · ויהיה אֵשׁ בחרק כמו אֵשׁ בצרי
כמו חֵן וחֵן בן ובֵן ויפה פירש לולי שהא פתוחה שידמה
שהיא לתימה · וכן נמצא במסרה שנים פתחין חד חסר
וחד מלא · ויש לפרש אם אש להמין ולהשמיל כמשמעו
וכן עוד האש בית רשע · וכן פירשו החכם ר׳ אברהם ז״ל
כלומר האיש הנכבד בעיר עודהו מחזיק ברשעתו אחר
ששמע קול הקריאה יש בביתו כבית רשע אוצרות רשע.
וטוב הוא הפי׳ אלא שגם הוא לא פנה אל פתחות הא״א
מלכים א׳ ג׳ וַיָּבוֹ אִישׁ אִישׁוֹ · כל אחד מהם הרג האחד הבא לנגדו
דברים ל״ג זה הוא כנוי אישו · בְּאִישׁוֹן עֵינוֹ · פי׳ בת עינו וקראה
כן מפני שנראית בה צורת איש לפיכך סמך אישון על
תיליס״ו בת ואמר שָׁמְרֵנִי בְּאִישׁוֹן בַּת עָיִן · וכתב אדני אבי
ז״ל כי אמר אישון להקטין לפי שהצורה נראית בעין
קטנה · וכן דרך העבריים להוסיף אותיות להקטין כמו
שבת שבתון · שבת אמר על יום השבת מערב ועד
ערב ושבתון על התוספת שמוסיפין מחול על הקדש ·
וכן האמינון אחיך · הוסיף בו אות להקטינו · וכן דרך
לשון הלעז שמוסיפין אותיות להקטין הדבר · או קראה
משלי ז׳ כן מפני שהוא שחורה כמו בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה ·
שפירושו בשחרות הלילה · וכן במשקל אחר בנפול ע״ין
משלי כ׳ הפועל בְּאִשּׁוֹן חֹשֶׁךְ ·

איתי אִיתָן מוֹשָׁבֶךָ · אֶל נַחַל אִיתָן אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד
במדבר כ״ד · דברים כ״ח
ירמיה ה׳ בוֹ · גוֹי אֵיתָן · ומשקלו בִּיתָן ואם זה בצרי וזה
כרחשית מ״ט בחירק ענין כלם ענין חוזק והם שמות התואר · וַתֵּשֶׁב
מיכה ב׳ בְּאֵיתָן · פירושו במקום איתן · וְאֵיתָנִים יְסֻלָּף · פירוש
מיכה ג׳ · החזקים בטענותיהם ובמיטב הדבר · וְהָאֵיתָנִים מוֹסְדֵי
מלכים א׳ ח׳ אָרֶץ · החזקים · בְּרֵחַ הָאֵיתָנִים · הוא תשרי ונקרא כן
לטעם שאמרו רבותינו ז״ל שנולדו בו איתני עולם או
רמז למועדים הנכבדים והחזקים אשר בו · ואדני אבי
ז״ל פירש כי לפי שאוספין בו לחם ויין ופירות נקרא כן ·
ויונתן תרגם בירחא דעתיקי קרו ליה ירחא קדמאה
וכען הוא ירחא שביעאה · כלומר קודם שיצאו ישראל
ממצרים היה החדש הראשון בשנה אבל אחר כן הוא
שביעי כי ניסן הוא החדש הראשון כמו שאמר הכתוב
החדש הזה לכם ראש חדשים · וכן פירש אדוני אבי
ז״ל אל נחל איתן מקום דשן ושמן · וְדֶרֶךְ בּוֹגְדִים
משלי י״ג אֵיתָן · בענין קשה · כל אלו הם תואר · והשם נַהֲרוֹת
תיליס ע״ד אֵיתָן · וַיָּשָׁב הַיָּם לְפָנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ · והנונין בכולם
שמות ל״ד נוספות · ויתכן שהנונין שרש והיודים נוספות כי״ד היכל
היד · ופירוש אל נחל איתן מקום קשה שאינו נעבד ·

ובמשנה אל נחל איתן קשה ואף על פי שאין איתן כשר ·
ולפירוש אדוני אבי ז״ל שפירש מקום דשן ושמן פירוש
אשר לא יעבד בו ולא יזרע מכאן ולהבא · וכן פירושו
הטעם כי לפיכך יהיו נזהרים ונשמרים במחוזות גבולם
שלא ימצא שם חלל כדי שלא יאבד מהם מקום מבחר
אחוזתם ויבערו אנשי דמים · וכן דעת רבותינו
ז״ל כי לא יעבד בו ולא יזרע להבא · ואמרו במשנה
ומקומה אסור מלזרוע ומלעבוד ומותר לסרוק שם
פשתן ולנקר שם אבנים · פירוש דברים שאינם עבודה
יחזקאל כ״ו בגופה של קרקע · השער הָאִיתוֹן · השער האמצעי ·
כתרגומו תרעא מציעאה · ויש לפרשו מענין ביאה לפי
שבאותו השער היו נכנסין הבאים בעזרה להתפלל לפי
ישעיה כ״ח שהיה מתכוין כנגד פתח ההיכל · כמו אָתָא בֶּקֶר ·

אך שֶׁא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפָּעַם · וַאֲדַבְּרָה אַךְ
שמות י׳ · כרחשית י״ח הַפָּעַם · ענין רובם ידוע והוא למעט ·
ויקרא כ״ג ויש במקום אבל אַךְ בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה ·
במדבר ל״ג · במדבר ל״ד · אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף · אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא ·
שמות ל״ד · אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ · אַךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד ·
ישעיה מ״ג · כרחשית · כ״ג אַךְ הֵעֲבַדְתָּנִי בְחַטֹּאתֶיךָ · אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִיא · כל
כרחשית כ״ט · שמואל ב׳ כ״ה אלה וחרומים להם יתפרשו בלשון אבל וכבר פירשתיו ·
מלכים א׳ כ״ב · ירמיה ה׳ ויש לאמת הדבר אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה · אַךְ לַשֶּׁקֶר
ישעיה מ״ב · תיליס ע״ב שָׁמַרְתִּי · אַךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוא · אַךְ חֵטְא יְהוּדָה שָׁבְרוּ
עָל · וַיֹּאמֶר אַךְ עַמִּי הֵמָּה · אַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים ·
לפיכך יבאו אלו ודומיהם בתחלת הדברים · ויש בלשון
אולי שפירושם שמא וְאוֹמַר אַךְ טָרַף טָרָף · וְאוֹמַר
כרחשית מ״ד אַךְ חִשֶּׁךְ יְשׁוּפֵנִי · ונתחבר עם רק למעט יותר חָרַק
תיליס קל״ט אַךְ בְּמִשֶּׁה ·

אכל וְלֹא אָכַל יָתוֹם מִמֶּנָּה · וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ ·
במדבר כ״ד
מ״ב ל״ג · דברים ל״ח וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל אָכְלָה וּמָחֲתָה פִיָּהּ · והשם
משלי ג׳ וַיִּתֶּן אֹכֶל בְּעָרִים · ומשקל אחר בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא ·
כרחשית מ״ח · מלכים א׳ י״ב ומשקל אחר וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל · ויש אומרים שהוא
הושע י״א מבנין הפעיל כמו אאכיל · ובתוספת מ״ם לְמַאֲכָל לָעוֹף
ירמיה ז׳ הַשָּׁמַיִם · וּמַאֲכַל שֶׁלְחָנוֹ · ומשקל אחר מַכּוֹלֶת לְבֵיתוֹ ·
מלכים א׳ י׳ · מלכים א׳ ל״ב חסר האל״ף ועקרו מַאֲכֶלֶת כמו מַאֲכֶלֶת אֵשׁ · והנפעל
ישעיה ט׳ וְאִם הֵאָכֵל יֵאָכֵל · אֲשֶׁר לֹא תֵאָכְלָנָה מֵרַע · והפועל
ויקרא ו׳ · ירמיה כ״ט הכבד וַיַּאֲכִילֵנִי אֶת הַמְּגִלָּה · וּבִטְנְךָ תַאֲכֵל · ענין
יחזקאל נ׳ האכילה בדבר מאכל ידוע · ובענין אכילת האש
דברים ל׳ · שמות כ״ב וביעורו אֵשׁ אוֹכְלָה הוא · והנפעל וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ ·
מיכה כ׳ והפועל המרובע תְּאָכְלֵהוּ אֵשׁ · ושלא נזכר שם פועלו
יחזקאל ל״ט מהדגוש אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא · ובא מלא וְהַסְנֵה
שמות ג׳ אֵינֶנּוּ אֻכָּל · והשם וְהָיְתָה לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ ·
ישעיה ט׳ וַיְהִי הָעָם כְּמַאֲכֹלֶת אֵשׁ · ובענין השחתה וכליון וְאָכַלְתָּ
ישעיה ל״ד · דברים ז׳ אֶת כָּל הָעַמִּים · עַל כֵּן אָלָה אָכְלָה אָרֶץ · אֶרֶץ אֹכֶלֶת
ישעיה כ״ד · במדבר י״ג יוֹשְׁבֶיהָ · כִּי יוֹכְלוּ אַתִּיקִים מֵהֲנָה · רל״ ל שיתפסו הזויות
יחזקאל מ״ב מהם · וכן תרגם יונתן ארי נסיבן זויין מנהון · וכן
בלשון הזה בדברי רבותינו ז״ל כמה לוחות אוכלות
באורן ששה · ובענין כריתת החרב וְאָכְלָה חֶרֶב ·
ירמיה מ״ו הֲלְנֶצַּח תֹּאכַל חָרֶב · ות״ו תאכל כנגד החרב כלומר אם
שמואל ב׳ ל׳ חרבך תאכל לנצח · וַחֲרָבִי תֹּאכַל בָּשָׂר · או פירושם
דברים ל״ב אכילה ממש דרך משל כמו שאמר אשכיר חצי מדם ·
וכן אמר חרב ליי מלאה דם הדשנה מחלב · ושלא
ישעיה מ״ו נזכר פועלו מהדגוש חֶרֶב תֹּאכֵל · פירוש בחרב
תאכלו כלומר אם תשמעו טוב הארץ תאכלו ואם
תמאנו לא תהיו אוכלים כי אם אכולים לחרב · ונקרא
גם כן הסכין מאכלת על שם שהוא אוכל ומכלה

בראשית כ״ב · משלי ג׳ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת · ולרבים ומאכלות מתלעותיו · וכלם שהם משרש אכל ענין אחד הם כי אכילת הלחם וכל מאכל כליון ובעור והשחתה הוא · וכתב אדוני אבי

יחזקאל כ״ח ז״ל משרש זה וענין זה לְהָכִיל לְמַעַן כָּרֵק · ומשפטו להאכיל :

אכן אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר · אָכֵן בְּאָדָם תְּמוּתוּן · ענינו לאמת הדבר ולקימו · ויש מפרשים

סמיות כ״ · תילים פ״ב

חמלה בשתי מלות אם כן · ולא יתכן זה הפירוש בכל מקום שהוא אכן :

אכף כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ · ענינו לפי דעתי כמו

משלי י״ז

כפף מן יי זוקף כפופים · ויהיה אכף וכפף אחד כמו אמל ומלל בענין אחד · ופירוש הפסוק נפש עמל עמלה לו נפש העמל היא עמלה לו לצרכו · כי אכף עליו פיהו רוצה לומר כי פיהו אוכף עליו ומכבש לו אכילה בכל יום הנה כי נפש העמל עמלה לו לצרכו

מ״ב ל״ג לאכילתו כדרך כל עמל האדם לפיהו · אבל וְאַכְפִּי עָלֶיךָ לא יִכְבָּד · אינו מענין זה כי האלף נוסף והוא כמו וְכַפִּי · ולפי שאמר איוב כנגד המקום כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני ואמר אז מפניך לא אסתר · אדברה ולא איראנו · ענה לו אליהו אני נוצר כמוך התוכח עמי ואם תוכל השיבני ערכה לפני התיצבה ומה שאמרת כפיך מעלי הרחק הנה אימתי לא תבעתך ואכפי עליך לא יכבד כי מחמד קרצתי גם אני :

אכר וְנִפְצָתִי כָּךְ אֵכֶר וְצִמְּדוֹ · אֵכָרִים וְכֹרְמִים · אֵכָרֵיהֶם וְכַרְמֵיהֶם · בשו אֵכָרִים · אֵכָרִים

ירמיה נ״ח · ל״ה כ״ג

ישעיה כ״ד · ירמיה י״ד

ירמיה נ״ח · עתיק ל״ו וְנָסְעוּ כָּעֵדֶר · וָקָרְאוּ אֵכֶר אֶל אֵכֶל וּמִסְפֹּד אֶל יוֹדְעֵי נָהִי · המואחר מוקדם וכן הוא ויודעי נהי אל מספד · הוֹבִישוּ

יואל א׳ אֵכָרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים · הם החורשים עובדי השדות כי עובדי השדות יקראו כורמים · ולפי דעתי כי לפיכך

ישעיה ל״ז נקראו אכרים על שם השדות שנקראו כרים · בַּר נִרְחָב · והאלף נוספת :

אל אַל בָּנַי כִּי לֹא טוֹבָה הַשְּׁמֻעָה · אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ

שמואל א׳ כ״ג · שמות ל״ב

משלי ל״ב · תילים קל״ח נָא · וְדֶרֶךְ נְתִיבָה אַל מָוֶת · אַל יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶיךָ ·

בראשית מ״ט · תיב כ״ד בְּסוֹדָם אַל תָּבֹא נַפְשִׁי · וְיָשֹׁם לְאַל מִלָּתִי · ענינם לא ופירוש וישם לאל מלתי ללא כלום אך אין פירושה בכל המקומות לא כי אם במקומות מעטים כמו שזכרתי לך במלת אין כי כל אלו המלים שהם בענין לא אֵין אַל בַּל בְּלִי בִּלְתִּי כל אחד יש לו מקום תוכל להביר ולהפריש בין ותדע · ואל ברוב יבא על האזהרה או על התחינה

שמואל א׳ כ״ז והבקשה · אַל פְּשַׁטְתֶּם הַיּוֹם · כמו אן פשטתם ותהיה הלמד במקום נון שהם ממוצא אחד · וכן לשכה ונשכה · ויפה פירש רבי יונה שהוא כמו בחלוף אלף בעין על ויהיה מי מסתתר עמו · ופירושו על מי פשטתם היום · והתשובה ראיה שהשיבוהו על נגב יהודה ועל נגב

שמואל ב״ג הירחמאלי · וכן וַתֹּאמֶר לוֹ אַל אוֹדוֹת הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת · כמו על · וכן תרגם יונתן · או יהיה פירוש אל כמשמעו · אמרה לו אל תעשה את הדבר הזה לשלחנו כי אודות הרעה הגדולה הזאת מהאחרת · ורבי אברהם אבן עזרא פירש אל פשטתם כמשמעו והוא דרך שאלה כלומר לא פשטתם היום · והתשובה כן פשטנו על נגב

משלי ג׳ יהודה וגומר · וּמֶלֶךְ אַלְקוֹם עִמּוֹ · היא מלה אחת מורכבת ופירוש ומלך אלקום כש לא יקום מלך אחר עמו כמוהו או יותר חזק ממנו אז הוא משיב צעד ולבת והחיל מתנהגים לאטו ורצונו · ועמו כמו כנגדו כמו מי

קהלת ל״ · תהלים ז׳ יָקִים לִי עִם מְרֵעִים · וְאֵלּוּ חָיָה אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם · וְאֵלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ · פירושם כמו אם :

אלל רוֹפְאֵי אֱלִיל כֻּלְּכֶם · רוֹעֲדָה הָאֱלִיל · וְקֶסֶם

תיב יג׳ · זכריה י״א

ירמיה יל׳ · מיקרא יט׳

וָאֱלִיל · אֶל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים · ענינו הבל ודבר שאינו מועיל ולא בלעז · אם רָשַׁעְתִּי אֱלָלַי לִי · מלרע · ומלעיל אֱלָלַי לִי בִּי הָיִיתִי בָאֶסְפִּי קַיִץ · ענינו כמו אבוי · ורבי אחי רבי משה ז״ל כתב כי האלף תמורת יוד כמו יִשַׁי אִישַׁי והוא מן יללה · והיוד למדבר בעדו :

תיב ל״ג

תיב ל״ג

אלה וְאַתְּ אֵלִית וְגַם אָמַרְתְּ בְּאָזְנָי · פועל יוצא

סופטים י״ז

ופירושו השבעת · אָלָה וְכֶחָשׁ · אָלוֹת שָׁוְא · וזה המקור הוא פועל עומד · והכבד וְנָשָׂא כו

הושע ל״ · הושע ל׳

מלכים א׳ ח׳

אָלָה לְהַאֲלוֹתוֹ · והשם תִּהְיֶנָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ · בִּשְׁמֶעוֹ

בראשית כ״ו

אֶת דִּבְרֵי הָאָלָה · אֶת כָּל הָאָלוֹת הַכְּתוּבוֹת עַל הַסֵּפֶר · לְשָׁאוֹל בְּאָלָה נַפְשׁוֹ · ומשקל אחר תַּאֲלָתְךָ לָהֶם · ותתיו

דברים כ״ט · ל״ה ג׳ ל״ל

תיב ל״ח · תיב ב׳

נוספת בפלס תאנתה מי ישיבנה כלם ענין שבועה כי

יואל א׳ הקללה בשבועה ובהזכרת חשם · וענין אחר אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגוֹרַת שָׂק · שפירושו קוננני · וכן תרגום שא

ויקרא ב׳ קינה טול אליא · ויקונן המלך ואלא מלכא · הָאֲלִיָּה תִּמִּימָה · הי״ד למ״ד הפועל והה״א

אליה הוא כמו זכר · לנקבה וענינה ידוע · תַּחַרְתָּ

אגל לא נקרא אליה · הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם שֶׁכֶם · בְּאֵלָה

בראשית ל״ה · ישעיה א׳

רק הזכר מן הכבש או · נוֹבֶלֶת עָלֶיהָ · וַיִּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה ·

סופטים ג׳

מן האיל : וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל תַּחַת הָאֵלָה ·

סופטים ג׳

ובדגש תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּמִקְדַּשׁ

יהושע כ״ד

יי · הדגש תמורת הנח אשר באלה · ואף על פי שהנח איננו יסודי אם הם מהשרש הזה · ומה שאמר במקדש יי ואף על פי שהיו בשכם נראה שהביאו שם ארון האלה כמו שאמר ותיצבו לפני האלהים · והקבוץ כי יֵבֹשׁוּ

ישעיה א׳ · יחזקאל ל״ח · ישעיה כ״ו מֵאֵלִים אֲשֶׁר חָמַדְתֶּם · וְלֹא יַעֲמֹדוּ אֵלֵיהֶם בְּגִבְהָם · הַנֶּחָמִים בָּאֵלִים · כלם ענינם שם אילן ואומרים כי הוא הנקרא בלעז אולמו · ויש לפרש כי יבשו מאלים · הנחמים באלים · והדומים להם שם כלל לכל אילן ·

ישעיה ס״א וכן אֵילֵי הַצֶּדֶק · ויונתן תרגם אלח ואלים בוטמא אבל ויוצא אליו אל תחת האלה · תרגם אילנא והראשון וישב תחת האלה · תרגם כוטמא · וכתב רבי יונה כי כן נקרא בערבי בטם · ויתכן שיהיו כולם משרש איל ·

לביאל ח׳ · בראשית כ״ו · במדבר כ״ב · הושע ח׳ עַל אוּבַל אוּלַי · הי״ד למ״ד הפועל תמורת הה״א והוא שם מקום · אוּלַי יִמּוֹשֵׁנִי אָבִי · אוּלַי נִטְּתָה מִפֶּנַּי · אוּלַי יֵעָשֶׂה זֶרַע יְבָלְעֻהוּ · ענינם על הדבר המסופק ענין שמא · ופירוש אולי נטתה מפני לפי שאמר ותט לפני שפירושו ותט מן חדרך ותעמד לפני אמר אם נטתה מפני והלכה לה בדרך גם אותך הרגתי · והמפרשים שפירשוהו כמו לולי לא אדע למה · ועוד כי מִפָּנַי הפך לְפָנַי כי חמם מורה הרחוק והלמד מורה הקרוב · שָׁרְשֵׁי

תיב ל״ט פָתוּחַ אֲלֵי מָיִם · הי״ד למ״ד הפועל תמורת הא בפלס עלי עשור · או יהיו יודי הרבוי ויחסרום ברוב · וַיְדַבֵּר יי אֶל

שמות ג׳

בראשית י״ז משֶׁה לֵאמֹר · וַיֹּאמֶר יי אֶל אַבְרָם · וכן כלם וענינם ידוע

ירמיה נ״ח אֶל יְדוּדוּ הַדּוֹרֵךְ קַשְׁתּוֹ וְאֶל יִתְעַל בְּסִרְיוֹנוֹ · פירוש אל הדורך שידורך קשתו ואל אשר יתעל בסריונו אומר אל תחמלו אל בחוריה · והמפרשים פירשו אל ידרוך כמו אליה כלומר אל כבל ידרוך הדורך קשתו · ויונתן תרגם כמו אַל לא ימתח דמתח קשתיה · ויש נסחאות כתוב לה בה״א לה ימתח דמתח קשתיה ולה יסק בשרייניה ·

בראשית מ״ח תרגם אֶל כמו אליה · ויש מחם בענין מן וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ

יחזקאל י״ז מִצְרַיְמָה לִשְׁבּוֹר אֶל יוֹסֵף · כלומר מן יוסף · וכן וַתַּרְבִּי

את

אֶת תְּזִנוּתֶךָ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן בַּשְּׁדִימָה · בלומר מארץ
כנען · ויתכן להיות לשבור אל יוסף כמו הפוך · והוא
כן וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבור · וכן אל
ארץ כנען כשדימה במשמעו כמו שתרגם אותו יונתן
ואסגית ירת טעותך לאתחברא לעמא דכנען למהך
בנימוסי בשדאי · ותהיה במקום על וַיַּךְ אֶת הַפְּלִשְׁתִּי אֶל
מִצְדֵּהוּ · כלומר על מצחו · וַיַּמְלִיכֵהוּ אֶל הַגִּלְעָד וְאֶל
הָאֲשׁוּרִי · אֶל הֶהָרִים לֹא אֹכַל · הָמוֹן מֵעֶיךָ וְרַחֲמֶיךָ אֵלַי
הִתְאַפָּקוּ · ענינם עלי · וכן מִי אַתָּה קָרָאתָ אֶל הֶסָּלֶךְ ·
כי הוא לא היה קורא אל המלך כי אם אל אכנר אלא
פירושו מי אתה קראת על המלך · כלומר מי אתה
שקראת לי בקול גדול על המלך · כלומר שלא יראת
שתעירהו משנתו בקראך אלי · ותהיה כמקום עם וְאִשָּׁה
אֶל אֲחוֹתָהּ לֹא תִקָּח · קִבְרוּ אוֹתִי אֶל אֲבֹתַי · לא
הִשְׁלִיכָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · ותהיה במקום ב"ת השרות
וְאֶל הָאָרוֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדֻת · כלומר ובארון · וְאֶל אֵשֶׁת
עֲמִיתְךָ לֹא תִתֵּן שְׁכֻבַתְּךָ · כלומר ובאשת עמיתך · הִנֵּה
הוּא נָחְבָּא אֶל הַכֵּלִים · בכלים כלומר בתוך הכלים ·
וַיַּחַר אַף בִּלְעָם · כמו בבלעם · לְחַנִּיחַ בְּרָכָה אֶל
בֵּיתֶךָ · כמו בביתך · וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין · כמו בימין ·
הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן · כמו בדרום ובצפון ·
וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אוֹתוֹ אֶל מִצְרַיִם · כמו במצרים · אֶל
גִּבְעַת הָעֲרָלוֹת · כלומר בגבעת הערלות או על גבעת
הערלות · וְאַחֲרֵי בֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל
מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה · כמו במערת · ותהיה במקום את
אַסְפָרָה אֶל חֹק · וַיִּרְדְּפוּ אֶל מִדְיָן · אֶל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל
תִּלְמָדוּ · ותהיה במקום בעכור וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל שָׂרָה
אִשְׁתּוֹ · כלומר בעבור שרה · ותהיה במקום ב"ת שחוא
כענין עם · אִישׁ טוֹב זֶה וְאֶל בְּשׂוֹרָה טוֹבָה יָבֹא · כלומר
ובבשורה טובה יבא · וְשַׁבְתֶּם אֵלַי אֶל נָכוֹן · רל בדבר
ברור ונכון · והדומים להם כל אחד ואחד במקומו
נכוחים למבין ולפרש לאחד מן הענינים אשר בתבנו ·
ויש מלה אחרת בזה חשרש מורה על הודעת הרבים
כמו זה על הודעת היחיד · אֶל גּוֹלְדוֹ לְהַרְפָּא · הָאֲרָצוֹת
הָאֵל · לָאֲנָשִׁים הָאֵל · ובתוספת הא וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל · אֵלֶּה הַדְּבָרִים · אֵלֶּה חֲקָרָנוֹת · ויתכן שהמלה
הזאת נחת העין או בת שתי אותיות :

אלה אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבֹא · אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים הוּא ·
לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים · אלהיו אלהיך בלשון
רבים לעולם זולתי אחד נהגו בו על דרך הבזיון ואמרו
זו כֹּחוֹ לֵאלֹהוֹ · אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל · ענינו השופטים · וכן
לְלֹא אֱלֹהֵי אֱמֶת · שופטי אמת · ופירוש הפסוק ימים
רבים יהיו ישראל בגלות שלא יהיו להם שופטי אמת
ולא כהן מורה צדק · וכן אמר לשיבת הגלות ואשיבה
שופטיך כבראשונה · כי בעודם בגלות אין להם שופטי
אמת · וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים · וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים ·
האצילים והנגידים · אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ לְעַם ·
נביאים ומלאכים · כמו שאמר וישלח מלאך ויוציאנו
ממצרים · וכן תרגם יונתן דאזלו שלוחין מן קדם יי ·
אֲשֶׁר פָּדִיתָ לְךָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וֵאלֹהָיו · יש מפרשים
ואלהיו על משה שהיה גדולם ואצילם · ויש לפרש כי
מם ממצרים עומד במקום שנים ופירוש ממצרים מגוים
ואלהיו כמו שאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ·
ויונתן תרגם גוים דאלהיו "

אלון אַף כִּי נִתְעַב וְנֶאֱלָח · יָחְדוּ נֶאֱלָחוּ · ענינם
גבאש · והוא הפוך מן סיר אֲשֶׁר חֵלְאָתָהּ בָהּ "

אלם מְאַלְּמִים אֲלָמִים · ענינו אוגדים אגודות ·
והשם עוד בלשון נקבות נוֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו ·
ומן הענין הזה אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן · שם בחמש נקודות
בלומר רבוי · ויתכן לפרשו מן אֵלֶּם · אוֹ מִי יָשׂוּם אֵלֶּם ·
הוא אשר לא יוכל לדבר · כְּלָבִים אִלְּמִים · והנפעל
נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה · וְכִרְחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה · מלעיל ·
והוא פועל עבר · נֶאֱלַמְתִּי לֹא אֶפְתַּח פִּי · תֶּאֱלַמְנָה שִׂפְתֵי
שֶׁקֶר · ויפה פירש רבי יונה שכתב כי מן הענין הזה
נאמר לאשה שמת בעלה אלמנה מפני שאינה יכולה
לדבר ולריב על בני ריבה · והנון באלמנה נוספת
באשר נוספה בנשים רחמניות והיא על משקל רעננה ·
כִּי לֹא אַלְמָן יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה מֵאֱלֹהָיו מִצְּבָאוֹת · משקלו
פעלן · במו זית רענן · נטעי נעמנים · והשם שְׁכוֹל
וְאַלְמוֹן · בפלס זכרון · ושם על משקל אחר אַלְמָנוֹת
חַיּוֹת · וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתֶיךָ פְּלוֹנִי אַלְמוֹנִי · בפלס אדמוני
ולפי שלא ידובר שמו יקרא אלמוני · וכן פלוני ושרשו
פלא מן כי יפלא ממך דבר כלומר מכוסה שמו או נקרא
אלמוני שמא היתה לו אשה ומתה והראשון נבון כי
המקום שלא נזכר שמו אמרו עליו גב" זה השם אֶל מְקוֹם
פְּלוֹנִי אַלְמֹנִי · ויתכן לומר כי פלוני אלמוני לא נאמר על
המקום כי אם על בעל המקום לפיכך מקום בשוא בעבור
הסמכו אל פלוני אלמוני · והורכבו שניהם במלה אחת
לַפַּלְמוֹנִי הַמְּדַבֵּר · וְאוּלָם חַי אָנִי · וְאוּלָם אַתֶּם טֹפְלֵי
שֶׁקֶר · ענינם וענין הדומים להם באמת · וְהָאוּלָם עַל
פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת · הוא בית כמו יציע או הוא כפח שקורין
בלעז בולשא · וכן וְאֵת אוּלָם הָעַמּוּדִים · ומשקל אחר
וְאֵילוֹ וְאֵילָמוֹ · ובלשון נקבות וְאֵלָמוֹת סָבִיב · בפלס
בכשיל וְבֵלָפוֹת · וכן וְאוּלָם הַכִּסֵּא אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט שָׁם ·
היציע אשר הציב בו כסא המשפט · וברי"א אולם · פירש
רבי יונה וברי"א כאולם בלומר שהם בריאים וחזקים כמו
האולם ודומה אותם במין הזה מן הבנין כאשר נאמר
בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל · ופירוש ובית
יַעֲשֶׂה לְבַת פַּרְעֹה אֲשֶׁר לְקַח שְׁלֹמֹה כְּאוּלָם הַזֶּה · חנכון
שנפרש ארמון מן וְעָנָה אִיִּים בְּאַלְמְנוֹתָיו · שהוא כמו
ארמנותיו · וכן וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו · ואפשר בדבריו אבל
לא בחלוף למ"ד בר"ש כי לא יתחלפו כי אם אותיות
אהוי · והישר בעיני במלת
באלמנותיו שהוא כמשמעו
מעניין אלמנה וקרא חערים
החרבן אלמנות על דרך
איכה ישבה בדד העיר רבתי עם
היתה כאלמנה כי בהיות העיר
רבת עם היא כבעולה ובהחרבה היא כאלמנה · ועוד
נפרש וידע אלמנותיו בשרש ידע · וכתב רבי יונה ויתכן
להיות מעניין זה על יוֹנַת אֵלֶם רְחוֹקִים · והוא שם
בחמש נקודות בלומר יונת ארמון רחוקים · והישר בעיני
להיותו מענין תֶּאֱלַמְנָה שִׂפְתֵי שֶׁקֶר · ואמר דוד זה על
עצמו שהיה גולה בין פלשתים והיה כאלם ביניהם · אך
ובריא אולם · לפי דעתי שהמ"ם כנוי הרבים ופירושו
כחם כמו שפירשתיו לך בשרש איל "

אלן תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה · יש אומרים כי פירושו
בלעז פ"ן · וכן אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן · בָּאֵלָה
וְכָאֵלוֹן · וי"ת בלוטא בלוטין והוא הנקרא בערבי בלו"ט
ובלעז גאנד"א · והערמון נקרא בערבי שד" בל"וט כלומר
מלך

יחזקאל כ"ל
כרא"שית נ"ז
תיל"ים קכ"ו
תיל"ים כ"ח
שמות ל"
ישעיה כ"ו
תיל"ים נ"ט · ישעיה נ"ב
תיל"ים נ"ט
תיל"ים נ"א
ירמיה נ"ח
ישעיה מ"ו
שמואל ב' כ"ו
ישעיה נ"ו · רות ל
שמואל א' כ"ג
בראשית מ"ט · יחזקאל ל"ד
יחזקאל א'
קהלת א'
בראשית נ"ז
יחזקאל ל
בראשית נ"ב
תיל"ים ס"ו · שופטים ג
ירמיה ו' · בראשית ל
שמואל ב' ל"ח
שמואל א' כ"ב
דברי הימים א' ל' · בראשית כ"ו
בראשית י"ט · שמות ל"
דברים ח' · זכריה ל
הבקוק ג' · יחזקאל כ"ל
תיל"ים קל"ו
הבקוק א' · שמות כ"ב
דברי הימים ב' ט"ו
בראשית ל' · תיב א'
שמואל ב' ז
שם
תיב ע"ו · תיל"ים יל
שמות ל"ד
תיל"ים ל"ה
תיל"ים ל"ג
תיל"ים ל"ח
תיל"ים ל"ט
שמות ל"ד
מלכים א' כ"ג
מלכים א' ז
מלכים א' ז
יחזקאל מ' · סס
מלכים א' ז
תיל"ים ע"ג
מלכים א' ז
ישעיה נ"ב
יחזקאל י"ט
תיל"ים נ"ה
תיל"ים נ"ה
תיל"ים נ"ח
הושע ל
יחזקאל כ"ה
ישעיה ז

מלך האלונים והוא הערמון אכ״ האלונים נקראים גם ערמונים הנקראים בלעז קשטניר ומאותם עושים קרשים ולוחות וכל בנין״

אלף אֶלֶף לַמֶּטֶה בשש נקדות · הִנֵּה אַלְפֵי הַדֶּל בְּמְנַשֶּׁה · שָׂרֵי אֲלָפִים · ענינם ידוע · והפועל הכבד מן זה הענין צאצאנו מַאֲלִיפוֹת · כלומר יולדות לאלפים · ועֹא אַלּוּפִי ומְיֻדָּעִי · אַלּוּף נְעוּרַי אָתָּה · אַל תִּבְטְחוּ בָּאַלּוּף · אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר · ענין כל אלו שר וגדול · ואמרו רבותינו כל אלוף מלכותא דלא תגא כלומר אינו חסר מהיותו מלך אלא הכתר כי מלך יקרא כשהוא מוכתר ואלוף שאינו מוכתר · ויש מפרשים מזה הנה אלפי הדל במנשה · רל״ אבי ויורה עליו מה שאמר אחריו ואנכי הצעיר בבית אבי · וכן מפרשים וְצֵלַע הָאֶלֶף · רל״ הגדול · ויונתן פירש מזה כֶּבֶשׂ אַלּוּף · שתרגם כאימר בחיר · ועֹא פֶּן תֵּאָלֶף אַרְחָתֶיךָ · והכבד כִּי יְאַלֵּף עֲוֹנְךָ פִּיךָ · מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ · חראוי מְאַלְּפֵנוּ · וְאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה · ענינם ענין לימוד כי ילמד עונך פיך · ויש מי שפירש מזה בָּנוּי לְתַאֲלֻפִּיות · בהעדר האל״ף והיה ראוי לְתַאֲלֻפִּיות והפילוה להקל · ורבי יונה כתב כי הת״ו תמורת האל״ף והוא כמו אַלְפִּיות ופירושו לשון לימוד כלומר כי המגדל גבוה יהיה למוד לעוברי דרכים והנני עתיד לפרשו בשרש תלל מלה מורכבת · וענין אחר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ · וְהָאֲלָפִים וְהָעִיָּרִים · הם השורים · ובאה המלה במשקל אחר דגושת העי״ן אַלּוּפֵנוּ מְסֻבָּלִים · פירוש שוורינו מסובלים כבשר כלומר שהם שמנים ובעלי בשר · או מסובלים בעבודה שיש לעבוד בהם הרבה · כֶּבֶשׂ אַלּוּף יוּכַל לְטִבּוּחַ · ויחסר מאלוף כ״ף הדמיון או ו״ו התוספת וטעמו ככבש כאלוף או ככבש ואלוף פירוש ככבש ושור יוכל לטבוח״

אלין כָּל חֵימֵים וַתְאַלְּצֵהוּ · עקר דלמד לדגש ופירושו ותלחצהו״

אם המלה חזאת תהיה ברוב המקומות לתנאי כמו וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְחָמוֹל וְלָקְחוּ אֶת בִּתֵּינוּ · וְהָלַכְנוּ · וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ · וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְיָ · אִם יַעַבְרוּ בְנֵי גָד וגומר וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶרֶץ הַגִّלְעָד לַאֲחֻזָּה · וכמוהם רבים · וכמוהם עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ · כאלו אמר כי לא אעזבך אלא אם עשיתי ובאמרו עד אשר הוא תוספת באור כי די לו באחד מהם · ויש לשאלה הֵיֵשׁ יָיָ בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן · הַמְשֹׁל בָּכֶם שִׁבְעִים אִישׁ וגומר אִם מָשֹׁל בָּכֶם אִישׁ אֶחָד · הַהַצְלִיחַ יָיָ דַּרְכּוֹ אִם לֹא · הֵיִנָּהֵק פֶּרֶא עַלֵּי דֶשֶׁא אִם יִגְעָה שׁוֹר · ובלם אשר הם בענין זה ענין שאלה · ויבא עליו גם הא השאלה הַאִם תַּמְנוּ לְגַעַ · הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִּי · ובאו שתי שאלות באחת כמו שבאו שני רבויים ואף גם זאת · ושני מעושים הרק אך במשח · המבלי אין קברים · ויש בענין לו אם

פירוש לשון דוקק וכן תרגם יונתן ודקקתיה ולפי פיר״ז שהוא כמו ותחלנהו שאמרו שהיתה שומטת כל מתחתיו והאלף תתחלף בחית כמו ואלוזי כמו ואלוזי וכסף כעל כפיס מפר ותאלנהו מלשון תרגום ביומי דאולנכא ופירש ותרעיבהו על דרך אנר קטן יש באלם מרעים משניו:

תגביהה בְּנֶשֶׁר · אִם יִתֵּן לִי בָלָק · אִם אֶסֹּק שָׁמַיִם · אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שִׂיאוֹ · אִם יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל · וכן כלם בזה הענין על זה הדרך · ויש במקום כאשר וְהָיָה אִם בָּא אֶל אֵשֶׁת אָחִיו · פירוש והיה כאשר בא אל אשת אחיו · וְאִם יִהְיֶה הַיּוֹבֵל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל · כאשר יהיה היובל לבני ישראל פירוש אפילו כשיהיה היובל לבני ישראל אעפ״כ תעמוד הנחלה אצלם ונגרעה נחלתינו כי אין זה כמו המכר · אִם יֵצְאוּ בָנוֹת שִׁילוֹ · כאשר יצאו וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים · פירוש וכאשר תקריב שעל מנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה חובה · וְהָיָה אִם בְּלָה לֶאֱכוֹל אֶת עֵשֶׂב הָאָרֶץ · כאשר כלה · אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי · כאשר תלוה · כי חובה היא שנאמר הַעֲבֹט תַּעֲבִיטֶנּוּ · וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִי · כאשר תבנה לי מזבח אבנים · כי חובה היה שנאמר אבנים שלמות תבנה וגומר · ובמקום אשר עד אִם דִּבַּרְתִּי דָּבָרַי · עד שאדבר · וְאַחַר אִם אֵינְכֶם שׁוֹמְעִים אֵלַי · אחר שאינכם שומעים אלי · עַד אִם נוֹתַרְתֶּם כַּתֹּרֶן עַל רֹאשׁ הָהָר · עד אשר נותרתם: ויש שהוא כמו אמת אִם לֹא נִכְחַד קִימְנוּ · וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא יְיָ · באמת בריאה יברא יי · אִם לַלְּצִים הוּא יָלִיץ · באמת ללצים הוא יליץ חָפְכֶם אִם כְּחֹמֶר הַיּוֹצֵר יֶחְשָׁב · באמת כחמר חיוצר יחשב הפככם לפני שהוא נקל בעיני להפך אתכם כמו שנקל ליוצר להפך החמר מכלי לכלי · ופירוש כי יאמר מעשה לעושהו · בתמיה כלומר יאמר החמר ליוצר אם יהפך אותו לא עשני ומה לו להפוך אותי כן אתם מעשי ידי ונקל בעיני הפככם · כִּי אִם תַּם הַכֶּסֶף · באמת תם הכסף · אִם רַחֵץ אֲדֹנָי אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן · באמת רחץ · כִּי אִם יֵשׁ אַחֲרִית · כי באמת יש אחרית ותקוה למעשיך הטובים · אִם זְרַחְתִּיךְ עַל יְזוֹעִי · וכן כלם אשר תמצא בזה הענין תפרש אותם בלשון אמת רצוני לומר כי אלו מלות אם שאני מפרש בהן אמת חסרים נו״ן אמן וכן אמת חסר נו״ן והראוי אמנת וחבורו לכנוים יוכיח שהוא דגש לחסרון הנו״ן אמרו אמתו אמתך · ויש לפרש ואם בריאה לתנאי ויהיה טעמו דבק עם וידעתם כי נאצו ויהיה וו״ו וידעתם כפא״ רפה בלשון שמעאל כלומר ואם חיה זה שתפתח הארץ את פיה ותבלעם תדעו כי נאצו האנשים האלה את יי · ויש בענין שבועה כאדם שאומר יהיה כך וכך אם אעשה זה אִם לָדוּר אֶכְזָב · אִם יְבוֹאוּן אֵל מְנוּחָתִי · אָב וָאֵם · ידוע · ובהתחברו לכנוים ידגש ואפשר שיהיה תמורת הנח במלת אם או יהיה שרשו אמם אמו אמך אמי ולרבות אמות · לְאִמָּתָם יֹאמְרוּ · ונקראת המשפחה אום או אומה · והקבוץ ראש אִמָּת · שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאִים לְאֻמָּתָם · ופירש יונתן מזה הֲבֵאתִי לָחֶם עַל אֵם בָּחוּר שֹׁדֵד בַּצָּהֳרָיִם · שתרגם אית״ עליהון על סיעת עולימיהון בזוזיין כדבש״הרא · וכן הגוי כלו נקרא אום · והקבוץ שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים · ועל דרך המשל יתפרש כן בְּעֶטְרָה שֶׁעִטְּרָה לּוֹ אִמּוֹ · ואף על פי שהאל״ף בחי״רק לפי שעל דרך המליצה הוא אומר על אם שלמה ועל דרך המשל שלמה הוא הקב״ה ואמו הוא ישראל עמו כלומר אומתו · וכתב אדוני אבי ז״ל כי שרש אום אומים אמם בראיה מן הערב אלאמם · וכן אמצע הדרך שהדרכים פונות לה מזה ומזה נקראת אם הדרך בִּי עָמֹד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל אֵם הַדֶּרֶךְ · לפי שהיא כאם לדרכים הפונות אליה · וכן העיר הגדולה עִיר וְאֵם בְּיִשְׂרָאֵל · לפי שהיא כאם לקטנות ממנה כמו שנקראו גם הם בנות

במדבר כג״ · תהלים קלג״ · ישעיה ט״ו · בראשית לד״ · במדבר כג״ · ספרים ל״ · ויקרא ל״ · עמוס ז״ · שמות כ״ב · שמות ל״ · בראשית כד״ · יחזקאל כ״ · ישעיה ל״ · מיכה ב״ · מלאכי ג״ · ישעיה כ״ו · במדבר י״ז · מלאכי ג״ · תהלים קל״ב · בראשית מ״ז · ישעיה ל״ · מלאכי ב״ · תהלים פ״ט · תהלים ל״ב · תהלים ל״ד · בראשית מ״ב · ויקרא ל״ · במדבר כ״ד · בראשית מ״ב · ישעיה ט״ו · תהלים קי״ז · שיר השירים ג״ · יחזקאל ל״ז · שמואל ב״ ל״ · ספרים ל״ · בראשית מ״ב · שמות ל״ · ויקרא ל״ · בראשית כ״ד · ויקרא ל״ · במדבר י״ח · ויקרא ל״ · ישעיה ל״ · שיר השירים ל״ · ישעיה ל״ · מלאכי ג״ · עובדיה ג״

שמות כ״ז בנות: וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה: ענינם ידוע:
דברים ג׳ ירמיה כ״ח וכן בְּאַמַּת אִישׁ: אַמַּת בְּצַעֲדֶךָ: פירוש זרוע בצעדך או
פירושו מדת בצעדך כלומר במדה שמודדת: וַיַּעַן
אַמּוֹת הַסִּפִּים: המזוזות יקראו אמות: ויונתן
ישעיה ו׳ תרגם אילי סיפיא ודומה שדעת התרגום באמות שהם
הפנות אשר על המזוזות מזה ומזה והמשקוף נשען
עליהם: ויש מפרשים כי הספים נעו ממקומם שתי
אמות או שלש״

בראשית כ״ח **אמה** וְגַם אֶת בֶּן הָאָמָה: החא לנקבה והחא למ״ד
בראשית כ׳ הפועל נופלת: הנראת במלת וְאַמָּתִיו
שמות ל״ד וַיֵּלְדוּ: וענינם ידוע כי הם השפחות: וכן וַתִּשְׁלַח אֶת
אֲמָתָהּ: שפחתה: ואומרים כי חמלה הזאת מחלוקת
בקריאתה כי יש שקוראים אותו בדגש אַמָּתָהּ מן אמה
ארכו: וכן פירש רבינו סעדיה בפירושו בערבי ומ״ת
דרעהא: פירוש ותשלח זרועה״

חזקאל ז׳ **אמל** מַה אֻמְלָה לִבָּתֵךְ: וכפלו הלמ״ד ברוב
כתיב כ׳ ואמרו מַה חֲיָחוּדִים הָאֻמְלָלִים: ענין
תהלים ל׳ חולשה: וכן כִּי אֻמְלַל אָנִי: והוא תאר מבנין פועל
אם הוא קמוץ אבל מצאנוהו פתוח ברוב הספרים וכן
ישעיה ל״ו מצאתי במסרה על כי שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן אֻמְלָל: לית קמץ
וכל סוף פסוק כותיה:
ואם כן יהיה פועל עבר
ויהיה אמלל אני: כמו
וָאֵשָׁאֵר אָנִי: שפירושו
עצמי וכן נראה אתה יי׳
לא כתבנא רק אמל ו הוא
פרח לבנין אמלל: וכן כתבו
במסורת לכתיב כן על מלה אחת
ודוק ותתבנא:
והחכם רבי יעקב בן אלעזר כתב כי אמלל אני תאר ואם
הוא פתוח והביא כמהו תאר ופתוח הנני יסד בציון:
הושע ל׳ לב הותל: וְאֻמְלַל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ: פעל עבר מבנין
יואל א׳ פועל כי הוא פתוח: וכן הוֹבִישׁ תִּירוֹשׁ אֻמְלַל יְצָהָר:
ירמיה ע״ו ישעיה כ״ד אֻמְלְלָה יֹלֶדֶת הַשִּׁבְעָה: אֻמְלְלוּ מְרוֹם עַם הָאָרֶץ:
כלם ענין חולשה וכריתה״

בראשית ע״ו שמות ל׳ **אמן** וְהָאֱמִין בַּיי: לְמַעַן יַאֲמִינוּ: כלם אשר
הם מבנין הפעיל הם ענין הבטחון
והקבלה קרו״נצא בלעז: והם יוצאים מענין אמונה
כי המאמין באחד נותן האמונה וסובר שהוא אמת:
דברים ל״ב בָּנִים לֹא אֱמֻן בָּם: שם על משקל אטון מצרים:
והוא מענין זה כלומר בנים שאינם מאמינים או פירושו
במדבר י״ב בנים שאין בהם אמת: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא:
שמואל א׳ כ״ב ישעיה א׳ ומי בְכָל עֲבָדֶיךָ כְּדָוִד נֶאֱמָן: קְרִיָּה נֶאֱמָנָה:
משלי כ׳ שם י״ד וְאִישׁ אֱמוּנִים מִי יִמְצָא: שם פועל: וכן עַד אֱמוּנִים:
ישעיה כ״ו תהלים ל״ז וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שׁוֹמֵר אֱמוּנִים: אבל אֱמוּנִים נֹצֵר יי׳:
שמואל ב׳ כ׳ תהלים נ״ב כִּי פָסוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: אָנֹכִי שִׁלְּמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל:
שלשתם שם תאר: כלם ענין אמת: ועל דעתי
כי אמת משרש זה ומשפטו אֱמֶת בפלס דְּבֶלֶת ונפלת
הנון להקל כמו שנפלה מן בת הראוי בגרת והדגש
דברים ז׳ בהסמכו אל הכנויים יוכיח: אֱמֶת וּמִשְׁפָּט שָׁלוֹם:
ישעיה ל״ט וַתְּהִי הָאֱמֶת בִּימֵי חִזְקִיָּהוּ: החא קמוצה שהיא לידיעה:
בראשית מ״ב הָאֱמֶת אֶתְכֶם: החא פתוחה כי היא לשאלה: שְׁלַח
תהלים מ״ג ישעיה ל״ח אוֹרְךָ וַאֲמִתֶּךָ: אַב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל אֲמִתֶּךָ: והקבוץ
יאמר אמנות כמו מן בת בנות שלא יקובץ על מתכונת
ירמיה כ״ח היחידה: אֱמֶן בֶּן יַעֲשֶׂה יי׳: אמת יהיה זה וכן יעשה יי׳
דברים כ״ז וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן: אמת יהיה זה שיהיה ארור מי
שיעבור על אחת מאלה והוא נאמר על דרך תפלה או
הוא על דרך קבלה שקבלו על עצמם חקללה אם יעברו״
בראשית כ׳ וכן וְגַם אָמְנָה אֲחוֹתִי בַּת אָבִי: אמת הוא שה״

אחותי בת אבי: וכן אָמְנָם יי׳: והם נוספת: גלגלים כ״ט
ובשורק האלף הָאֱמֶנָם יֹשֵׁב אֱלֹהִים: הָאֱמֶנָם אֱלֹהַּ מלכים ח׳ ז׳ תהלים נ״ח
צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן: אֵל אֱמוּנָה: וֶאֱמוּנָה עַנִּיתָנִי דברים נ״ב תהלים קי״ט
פירושו ובאמונה עניתני: ענינם אמת: והבנים רבי
יונה בזה השרש מֵסִיר שָׂפָה לֶאֱמָנִים: ועל דעתי חיוב כ״ל
שהוא משרש נאם ומענינו וַיֶּאֱמוּ נְאֻם: שהוא ירמיה כ״ט
לשון דבור והנון האחרונה נוספת לסימן שם תאר כמו
רחמן נעמן: ונקראים הצחים בלשונותם והיודעים
בחכמת הדבר נאמנים וְנֶאֱמָן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתֶּךָ: שמואל ב׳ ז׳
האלף בשבא לבדו ענינו ויתקיים ביתך: וכן אִם לֹא
תַאֲמִנוּ כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ: כלומר אם אין אתם מאמינים ישעיה ז׳
בעבור שאין אתם חזקים וקיימים באמונת האל:
הַאֲמִינוּ בַּיי אֱלֹהֵיכֶם וְתֵאָמֵנוּ: פרוש ותתחזקו ותצליחו: ל״ה ג׳ כ׳
וכן וַאֲמָנָה עַל חֲמֻשׁוֹרְדִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: כלומר נחמיה י״ח
קיום בכל יום שלא חיתה נפסקת ארוחה מהם: לַחְמוֹ
נִתַּן מֵימָיו נֶאֱמָנִים: מקוימים ונתונים תמיד ואינם ישעיה ל״ג
נפסקים: עֲצוּת מֶרְחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן: תחסר ו״ו החבור שם כ״ה
כמו שמש ירח עמד זבולה: פירושו קיום וקיום וכפל
המלות לרוב הקיום כלומר כשראה הנביא העתידה
והטוב שיבא לישראל לעתיד והרע לאומות העולם
כמו שאמר בפרשה שלמעלה וחפרה חלבנה ובושה
החמה כי מלך יי צבאות על ירושלם ונגד זקניו כבוד:
אמר הנביא ארוממך ואודה שמך כי תעשה אלה
הפלאים והעצות שהגדת מרחוק נתקיימו כלומ הדברים
הטובים שהבטחת לישראל על ידי נביאיך זה ימים רבים
וזמן רחוק יש להם קיום גדול: ואפשר להיות מזה
עֵינֶיךָ הֵלוּ לֶאֱמוּנָה: כלומר חשגחתך בהם לדבר ישעיה א׳
קיים לא לדבר בטל: אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אֱמֶנָה: קיום נחמיה ט׳
יָתֵד בְּמָקוֹם נֶאֱמָן: חזק וקיים: מַכּוֹת גְּדוֹלוֹת וְנֶאֱמָנוֹת ישעיה כ״ח דברים כ״ח
וַחֲלָיִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים: חזקים וקימים: וַיְהִי יָדָיו שמות י״ז
אֱמוּנָה: היו בקיום מורמות ולא חניחום עד בא השמש:
וְאֶת הָאֱמוּנוֹת אֲשֶׁר צִפָּה חִזְקִיָּהוּ: עמודים שהיה קיום מלכים ב׳ כ״ח
הבנין: ויונתן תרגם ית סקופתא: כלומר אסקופות
השערים: וענין אחר כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק במדבר י״א
המגדל: וַתִּשָּׂאֵהוּ אוֹמַנְתּוֹ: מגדלתו: הָאֱמֶנָם עָלֵי שמואל ב׳ ל״ל איכה ד׳
תולע: מגודלים: בְּאֶמְנָה אִתּוֹ: הוא מקור או שם אסתר ב׳
והחא איננה כנוי: עַל צַד תֵּאָמֵנָה: היתה הנון ראויה ישעיה ס׳
להדגש לחסרון נון השרש או יהיה לשון יחידה בתוספת
חא ענין גידול וכן וָאֶהְיֶה משלי ח׳
אָצְלוֹ אָמוֹן: וחוא תואר
לפי זה שב אמון על מלתה אגלו ל״ל אגל הקבה שהו אמון
לו לומר אומנת כמו שאמר מ
כי אם היה שב על החכמה כי
משמקת:
או מקור במקום שם כלומ מלכים ב׳ ז׳
כגידול חייתי אצלו: וְאֶל
הָאוֹמְנִים אַחְאָב המגדלים
אותו מנערותו והם אנשי
עצתו אשר עליהם עניני
המלכות: ואדני אבי ז״ל דברים ל״ב
כתב מזה בָּנִים לֹא אֱמֻן בָּם: כלומר אין בהם תרבות כי
דור תהפוכות המה כי כאשר איטיב להם יעשו רעות
כמו שאמר וישמן ישורון ויבעט: וְאֶת יֶתֶר הָאֱמוֹן חֲגָלָה ירמיה ל״ב
נְבוּזַר אַרְן רַב טַבָּחִים: כמו ההמון: וענין אחר מַעֲשֵׂה
יְדֵי אֱמָן: המופלג במלאכה יקראאומן חרש וחושב שיר השירים ז׳
תרגומו נגר ואומן״

אמץ כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי: חֲזַק וֶאֱמָץ: וְלֵאוֹת תהלים קי״ח יהושע א׳
מְלֹאת יֶאֱמָץ: והתאר וַאֲמִיץ כֹּחַ: והשם בראשית מ״ה איוב ט׳
יוֹסִיף אֹמֶץ: ומשקל אחר אֶמְצָה לִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִם איוב ו׳ זכריה ב׳

דברים ג׳ · איוב ל׳ פֹּא חפועל בפתח · והכבד וְאַמֵּץ אֶת לְבָבוֹ · וּבְרִבִּים
איוב יב׳ · משלי כ״ב בוֹרְעוֹת תְּאַמֵּץ אֲאַמְצְכֶם בְּמוֹ פִי · וְאִישׁ דַּעַת מְאַמֵּץ כֹּחַ ·
כתוב ב׳ · תהלים ל״ח אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד · וכבד אחר וְיַאֲמֵץ לְבַבְכֶם ·
תהלים כ״ז · איוב ל״ז וְיַאֲמֵץ לְבָבְךָ · והשם מאמץ מאמצים וְכֹל מַאֲמַצֵּי כֹחַ ·
מלכים א׳ כ״ב וְהִתְהַפְּעֵל הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה · וַתֹּר בִּי
רש״י מִתְאַמֶּצֶת הָיָא · כלם והדומה להם ענין חוזק · וענין
זכריה ז׳ אחר בְּרֵדִים אֲמֻצִּים · כמו חמוצים מן חמוץ בגדים
כלומר אדומים ואף על פי שזכר אדומים שני גוונים
היו באדמימות אחד אדום ממש ואחד שאינו חזק
באדמימות · ויש מי שפירש בו מראה הרשן וכן
תרגם יונתן קטמין ״

שמות ל״ח · מלכים א׳ ל״ח **אמר** כֹּה אָמַר יְיָ · וְלֶחֶם אָמַר לוֹ · פירוש אמר לו
שמות ל״ב · נביא ב׳ לָתֵת · אַתָּה אוֹמֵר אֵלַי · הֶאֱמָרָה בִּלְבָבָה ·
מלכים א׳ כ״ב · שמות ז׳ זֹאת אֹמֶרֶת · וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר · פירושו
בראשית ל״ח לאמר לישראל · אבל אֲמֶשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר ·
חוא כפל המקור על הפועל לחזק הדבר ובבואו אחרון
ירמיה כ״ג יותר וכן אוֹמְרִים אָמוֹר לְמְנַאֲצַי · הכל כמו שכתבנו
מיכה ב׳ בחלק הדקדוק · הָאָמוּר בֵּית יַעֲקֹב · שיאמרו לו בית
תהלים קי״ח · שמואל ב׳ ט״ו יעקב ויקראו אותו כן · יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל · וְלַעֲמֹשָׂא
תהלים קל״ט תֹּמְרוּ · חסר אל״ף · וכן אֲשֶׁר יִמְרוּךָ לְמִזְמָה · כלומר יאמרו
ויקרא ל״ח השע״ב איש לאחיו וידברו עליך · אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים · אִמְרוּ
במדבר ל׳ · איוב ל״ב לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחֹתֵיכֶם רֻחָמָה · אָמוֹר לָהֶם וְיֹאמְרוּ לָךְ
דניאל ז׳ · במדבר כ״ג חֲנֻנוּ · והנפעל אֲשֶׁר נֶאֱמַר אֱמֶת הוּא · יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב ·
תהלים י״ט · חבקוק ג׳ וחשם אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע · אֹמֶר סֶלָה ·
איוב ט׳ · איוב ג׳ אִם אֶמְרֵי אֶשְׁכְּחָה שִׂיחִי · ומשקל אחר וְנַחֲלַת אֶמְרוֹ
משלי כ״ב · איוב ג׳ מֵאֵל · והקבוץ לְחָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת · אִמְרֵי נוֹעַם ·
תהלים ה׳ · אסתר ב׳ אֲמָרַי הַאֲזִינָה · ובתוספת מם וְאֶת מַאֲמַר מָרְדֳּכַי אֶסְתֵּר ·
תהלים קי״ח · תהלים קמ״ו ומשקל אחר אִמְרָה · אִמְרַת יְיָ · הַשּׁוֹלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ ·
איוב ב׳ · תהלים ל״ב ובסגול בְּצַע אֶמְרָתוֹ · והקבוץ אֲמָרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת
שמות ב׳ טְהוֹרוֹת · עֲנִיִּים יִדּוּעַ · וישמהם אמירת חלב הַלְהָרְגֵנִי
ישעיה מ״ו אַתָּה אוֹמֵר · כלומר אתה חושב · הָאוֹמְרָה בְּלִבָּבָה ·
שמואל ב׳ כ״ג וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד · כלומר יזם להרגו · וכן
קהלת ב׳ · ישעיה י״ז אָמַר תִּי אֲנִי בְּלִבִּי · וענין אחר בְּרֹאשׁ אָמִיר · והוא
חסעיף העליון · ומזה
דברים ל״ו · דברים כ״ו חענין אֶרֶת יְיָ הָאֲמַרְתָּ וַיְיָ הָאֱמִירְךָ הַיּוֹם · כלומר
רוממת והגדלת אותו · וכן יְתֹאמְרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן · יתרוממו ויתגאו ·
ויתכן חיות מזה וּבְכָבוֹדָם
תִּתְיַמְּרוּ · בחלוף האל״ף ב״וד · ויש מפרשים מזה חענין
ישעיה נ׳ אָמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב · וגנון הוא חיותו מענין אמירה ·
ויתכן לפרש גם את יי האמרת · ויי האמירך · מענין
אמירה כלומר סבבת שיאמר לחיות לו לעם והוא סבב
שתאמר להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ״

בראשית ל״ח **אמש** אָמֶשׁ אָמַר אֵלַי · הֵן שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ · בשש
בראשית י״ט
שמות ל״ח נקדות · וַיּוֹבַח אֶמֶשׁ ·
חלילה שעבר יקרא אמש ״

שמואל ב׳ **אין** אֵין הֲלַכְתֶּם · שאלה על מקום
וכתוספת הא אֲנַחְנוּ עוֹלִים אֲנַחְנוּ אֵלֶיךָ
דברים ח׳ · תהלים קל״ט מֵרוּחֶךָ · אלו שניהם

מלרע וכל האחרים מלעיל כמשפט כל מלה שהה״א
בה נוספת · וַאֲנִי אֲנָחְנוּ אֲנִי בָא · אֲנָה חָלַךְ דּוֹדֵךְ · וכבר
בא הנון בסגול וְלֹא תֵצֵא מִשָּׁם אָנָה וָאָנָה · לא חָלַךְ
עַבְדְּךָ אָנָה וָאָנָה · חראשונים בסגול ענינם לכאן ולכאן
עַד אָנָה אֶשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי · עַד אָנָה יְנַאֲצֻנִי · עד
מתי · וכן עַד אָן תְּמַלֵּל אֵלֶּה · אַף אֲנִי בַּחֲלוֹמִי ·
מלה מורה על המדבר בעדו · ובא כן למדברים בעדם
חכתיב אֲשֶׁר אָנוּ שׁוֹלְחִים אוֹתְךָ אֵלָיו · אבל הקרי
חוא אֲנַחְנוּ · אַל נָא רָפָא נָא לָהּ · כמו עתה או חוא
לשון תחנון ובקשה ואל״ף חשרש נפקדה · ועם תאל״ף
אָנָא שָׁא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ · וחוא לעולם מלעיל כי
האל״ף קמוצה והנון דגושה וחוא כתוב באל״ף בסוף ·
ופעמים בה״א כמו אָנָה יְיָ כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ · וחם ששרת
על פי המסורת וחוא ענין תחינה ובקשה · ופעמים
בלשון הודאה כמו אָנָא חָטָא חָטָא הָעָם הַזֶּה · שחתודה על
חטאתם · אנא יי כי אני עבדך · הודה לו על חסדו
שעשה עמו בעבור שהוא עבדו ״

אנה וָאָנוּ הַדַּיָּגִים · וָאָנוּ וָאָבֵלוּ פִּתְחֵיהֶם ·
וחשם תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה · ענין אבל וענין
אחר וְאֶלֹהִים אִנָּח לְיָדוֹ · והחתפעל כִּי מִתְאַנֵּחַ הוּא
לִי · וחשם כִּי תַאֲנָה הוּא מְבַקֵּשׁ מִפְּלִשְׁתִּים ·
ומשקל אחר תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה · ענין גרם הדבר
וסבובו · וענין אחר בַּל תֵּלֵךְ בּוֹ אֲנִי שִׁיחִי · אַחַת לְשָׁלֹשׁ
שָׁנִים תָּבֹא אֲנִי תַרְשִׁישׁ נוֹשֵׂאת זָהָב וָכֶסֶף · ובלשון זכר
אֲנִי חָרִים אֲשֶׁר נָשָׂא זָהָב מֵאוֹפִיר · ועם הא״ה חנקבה
וְהָאֲנִיָּה חֻשְׁבָה לְהָשְׁבֵר · ולרבות אֲנִיּוֹת אֵבָה ·
ענינם ספינה ״

אנח מַח נֶאֱנַחָה בָהֵמָה · נֶאֱנְחוּ כָּל שִׁמְחֵי לֵב ·
יֶאֱנַח עַם · וַיֶּאֱנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ·
וחשם וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה · ענינם הוצאת הנשימה מפני
הראגה שושפ״ר בלעז · אֲנַחְנוּ מְעֻלָּנוּ בֵּאלֹהֵינוּ ·
מלה מורה על המדברים
בעדם · ופעמים נגרעה
האל״ף בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ
נַחְנוּ פָּשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ ״

אות אלף · הס נ׳ כמקרא השל״ש הוא וכתבו בחלק חשיש והוא כמו אכתבו ותחסר האלף כמו פתחם במלת ודבר חד אל חד :

אנך וְחֻנֵּה אֲרָנִי נָצַב עַל חוֹמַת אֲנָךְ · פירושו בדיל ·
וכן יקרא בלשון ערבי אנ״ך בדגשות הכף ·
ופירושו חומה בנויה בקו מדה ובמשקולת המשפט ·
וּבִידוֹ אֲנָךְ · משקלת הבדיל בין עושים משקלת
מהעופרת או הבדיל ששוקל בה הבנאי · חֲנֻנִי שָׁם
אֲנָךְ · פירוש משקלת אנך · ויפה פירש רבי יונה
הענין בחנני שם אנך · בענין ושמתי משפט לקו
וצדקה למשקלת · ופירוש לא אוסיף עוד עבור לו ·
לא אוסיף עוד עבור על עונות יו כי אפקדם עליו במשפט
כי באנך המשפט ובקו הדין אשפוט אותם · אֲנִי חָאֵל ·
כמו אני ״

אות אלף · ולזל לא שמשו בו רק כפעול תאר לכוס לחוסים לו בנפעל כאכם ולא בכנין לחר : **אנס** אֵין אוֹנֵס · אין מכריח
וחלשון הזה ידוע ונהוג בדברי רבותינו ז״ל הרבה ״

אנף אוֹדְךָ יְיָ כִּי אַנַּפְתָּ בִּי · פֶּן יָאֲנֵף וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ ·
והחתפעל גַּם בִּי הִתְאַנַּף יְיָ · ענין כעס ואף
הוא

דברים ג׳ · איוב ל׳ · תהלים ל״ח · ישעיה ל״ג · מלכים א׳ כ״ב · מלכים ב׳ ה׳ · תהלים ל״ט · כמדבר יג׳ · איוב ח׳ · בראשית מ״ב · ירמיה מ״ב · במדבר יג׳ · בראשית ל״ב · תהלים קי״ח · שמות ל״ב · ישעיה ב׳ · איוב ל׳ · שמות ל״ח · מלכים ב׳ ל״ב · סופרים י״ד · ירמיה כ׳ · ישעיה נ״ב · מלכים א׳ ל״ב · מלכים א׳ ל״ג · ינחה ח׳ · איוב ט׳ · מלאכי ג׳ · ישעיה כ״ל · משלי כ״ט · שמות ל״ב · ישעיה ל״ח · עזרא ז׳ · בראשית מ״ב · איוב ג׳ · עמוס ז׳ · עמוס ז׳ · עמוס ז׳ · בראשית מ״ז · אסתר ח׳ · ישעיה נ״ב · תהלים ל״ב · דברים ח׳

ואמזה השרש והענין · ובהתחברו לכנויים אפו אפי
אפך בדגש לחסרון הנון · ועוד נכתבנו בשרש אף
בפני עצמו · הֶאָנְפָּה לְמִינָהּ · שם עוף · ואמרו רבותינו
ז"ל אנפה זו דיה רגזנית "

אנך · וּבְכָל אַרְצָהּ יֵאָנֵךְ חָלָל · בֶּאֱנֹךְ חָלָל ·
והנפעל הַנֶּאֱנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים · הֶאָנֵק דֹּם ·
ולרוב הפעולה שב הפועל נפעל · וכן הנדברים בך ·
והשם בְּכִי וַאֲנָקָה · כלם
ענין צוחה וצעקה והוא
הפוך מן ונאק נאקות חלל

לא קשה לי למה לא הביא
ובסמיכות אנקת אסיר :

ופירוש האנק דום מהאנק דום כאלו אמר מצעוק דום כי
האבלים אחרים צועקים ואתה תדום · וכתב רבי יונה
ונזדמנו בלשון העברי באנקה שני ענינים האחד חוצאת
הנשימה והשבתה והשני הוצאתה בלא השבתה והוא
מ"ש יאנק חלל · כי החלל לא ישיב הנשימה אבל מוציא
אותה · וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ · שרש ואפשר שנקרא כן לפי
שצועק תמיד ופירשו רבינו שלמה בבר"א בלעז "

אנש · אֱנוֹשׁ בָּחֲצִיר יָמִיו · שם כולל לכל בני אדם ·
ופעמים פרט וְאַתָּה אֱנוֹשׁ בְּעָרְבִי · ולשון
רבים כולל פרטים אנשים · ופעמים תבא מלת אנשים
בסתם ולא יתפרש באי זה ענין הם אבל לפי ענין הפסוק
יתפרש כמו כֻּלָּם אֲנָשִׁים · לא ידענו מי הם גדולים או
פחותים כשפירש לנו בסוף הפסוק ראשי בני ישראל
המה ידענו כי רצה לומר אנשים גדולים · וְכָל מַרְבִּית
בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים · אחר שאמר מחיות זקן בביתך
ידענו כי רצה לומר אנשים בחורים · זָקֵן בָּא בַּאֲנָשִׁים ·
אנשים זקנים · זֶרַע אֲנָשִׁים · אחר שאמרה ונתתיו ליי
כל ימי חייו רצתה לומר זרע אנשים בשרים שזרעם
נכון לברכה וראויים לתתם ליי · ואפשר שתהיה אשה
מזה השרש והדגש לחסרון הנו"ן והראוי אנשה · וכן
הקבוץ אִשּׁוֹת חֲזָקָה · וכבר כתבנו אותם בשרש איש ·
ולנקבות יחסרו האלף ואמרו נָשִׁים בְּקִרְבְּךָ · נָשֵׁי
אֲדֹנָיִךְ · וְנָשֶׁיךָ וּבָנֶיךָ הַטּוֹבִים לִי הֵם · וְנָשֶׁיהֶם וּבְנֵיהֶם
תִּנָּה אֶת נָשֵׁי וְאֶת יְלָדַי · אֱנוֹשׁ חָצִי בְלִי פָשַׁע · גֶּד
קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה וּכְאֵב אָנוּשׁ · עָקֹב הַלֵּב וְאָנוּשׁ הוּא ·
וְיוֹם אָנוּשׁ לֹא הִתְאַוִּתִי · כִּי אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ ·
חֲרֻפָּה שָׁבְרָה לִבִּי וָאָנוּשָׁה : האלף הכתובה אלף
המדבר ואלף השרש נגרעה וקמצות האלף מורה עליה
ומשפטו ואאנושה · והנפעל אֶשֶׁר יָלְדָה אִשֶּׁת אוּרִיָּה
לְדָוִד וַיֵּאָנַשׁ · כלם ענין כאב ושבר וחולי בבד או ענין
רע במחשבת הלב על הדרך השאלה כמו מכאוב לב
ומשבר רוח · לפיכך אמר ואנוש חוא · ואמר חרפה
שברה לבי ואנושה · ואמר ויום אנוש · ויתכן כי לענין
זה נקרא האדם אנוש כי כל ימיו מכאובים · ולזה הענין
אמר יֵדְעוּ גוֹיִם אֱנוֹשׁ הֵמָּה סֶלָה "

אסם · אֶת חַבְרֻבֹּת
בַּאֲסָמֶיךָ · ו
וְיִמְלְאוּ אֲסָמֶיךָ שֹׂבַע · חם
אוצרות התבואה "

לא ורבל שמשו בו בליטבא
פתיחה והעלמה בלחמים דבר
הסמוי מן העין ומזה נקבא
הבור סומא :

אסן · וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן ·
וּקְרָאָהוּ אָסוֹן ·
מות "

לא אסון ליכו אלא מיתה
מקרית כגון מיתה בידי אדם
ולא מיתה בידי שמים דאם לא
כן איך נתערב יהודה לאביו
שבגימן לא יאות מיתת עצמו
בידי שמים :

אסף · וְאָסַף אִישׁ טָחוֹר
אָסַף אֱלֹהִים אֶת
חֶרְפָּתִי · אֹסְפֵי מֵאֶרֶץ

בְּנֶעָתֶךָ · ועוד נפרש הפסוק הזה בשרש בנע · אוֹסֵפָה
חֲצוֹלֶעָה · וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת כָּל בָּחוּר · אָסוֹף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב
כֻּלֶּךָ · וַיַּאַסְפוּ אֶת הַשְּׁלָלוֹ · והנפעל וְנֶאֱסַף שִׂמְחָה
וָגִיל · וַיֵּאָסֵף מֹשֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל ·
והפועל הכבד מְאַסֵּף לְכָל הַמַּחֲנוֹת · וְהַמְאַסֵּף
הוֹלֵךְ אַחֲרֵי אֲרוֹן יְיָ · ובא מוקל כי מְאַסְּפִיו יֹאכְלֻהוּ ·
ושלא נזכר שם פועלו ממנו · וְאָסוֹף שְׁלַלְכֶם · וְאָסְפוּ
אֲסֻפָּה · ענינם ענין קבוץ · אך יש הפרש ביניהם
כמו שאנו עתידים לבאר בשרש קבץ · וכן וְחַג הָאָסִיף ·
נקרא כן לפי שאוספים אז הקציר והבציר וכל הפירות
לבתים מפני הגשמים · והשם אוֹסֶף בְּלִי יָבֹא ·
אוֹסֶף הֶחָסִיל · והקבוץ בְּאָסְפֵי קַיִץ · ומשקל אחר
וְאָסְפוּ אֲסֻפָּה · כלם והדומים להם לשון קבוץ ·
ומשקל אחר אֲסֻפָּה · והקבוץ בַּעֲלֵי אֲסֻפוֹת ·
פירושו דברי בעלי אסופות וקורא לחכמים בעלי ה
החבורים בעלי אסופות לפי שאוספים דברי החכמות
בספריהם · וְלִבְנָיוּ בֵּית הָאֲסֻפִּים · בַּאֲסֻפֵי הַשְּׁעָרִים ·
בית שהיה בבית המקדש אל השער לעומת דרום
ונקרא כן על ענין ידוע אצלם ואפשר שהיו האסופים
שני מקומות לפי שאמר אחר כן וְלַאֲסֻפִים שְׁנַיִם
שְׁנַיִם · כלומר לכל אחד מבתי האסופים היו שנים
לוים ובהכפל הע"ין והלמ"ד

לא אבל כמנאים כאלה שהכפל
למעט כמו שחרחרת יבקיק
לחמלם כמו שמיכם הבאלע
על מלת שחרחרת עש :

וְהָאַסַּפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ · האל"ף נחה והכפל לחזק
הענין כמו שכתבנו בחלק
הדקדוק רוצה לומר העם
הרב שנאספו אליהם וכן
כתוב וגם ערב רב עלה אתם
וענין קרוב לזה הֲגִנִּי א
אֹסִיפְךָ אֶל אֲבוֹתֶיךָ · והנפעל כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ ·
נֶאֱסַף הַצַּדִּיק · נפעל עבר והם פתחין · אֲנִי נֶאֱסָף
אֶל עַמִּי · נפעל עומד והוא קמוץ · וַיֵּאָסֵף אֶל עַמָּיו ·
וכן בענין זה וַיֵּאָסֹף רַגְלָיו אֶל הַמִּטָּה · תֹּסֶף רוּחָם
יִגְוָעוּן · אֶסֹּף יָדֶיךָ וכן וְלֹא יִהְיוּ עוֹד אֶסְפֵי רָעָב · שרוצה
לומר מתי רעב · והפועל הכבד וְאֵין אִישׁ מְאַסֵּף אוֹתִי
חַבִּיתָה · כלם והדומים לחס ענין התכנס · ונאמר
הענין הזה במיתה כי המת הולך כדרך שהלכו אבותיו
באילו נאסף אליהם · עָשִׁיר יִשְׁכַּב וְלֹא יֵאָסֵף · פירוש
אם ישכב לחולי עשיר לא ימות עשיר כלומר כי קודם
מיתתו יבוזו כל אשר לו כי אחר שנפל למטה אינם
יראים אותו וזהו שאמר עיניו פקח ואיננו פירוש ואיננו
בעשרו · ומזה הענין וְאָסַף אֶת חַמְצֻרָעָ · יֶאֱסוֹף אוֹתוֹ
מִצַּרַעְתּוֹ · והנפעל עַד הֶאָסֵף מְרִים · כִּי חַמְצוּרַע
מנהגו לשבת חוץ למחנה · או לעיר נפרד מבני אדם
ובהתרפאו יאסף אליהם ויכנס בתוכם · וענין אחר
אָסוֹף אֶסֹּף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה · אָסוֹף אֶסִּיפֵם
רוצה לומר אאסף כי אסף ואסיפם שרשם סוף · וכן
אָסַף אֱלֹהִים אֶת חֶרְפָּתִי · על דעת קצת מפרשים ·
וְאָסַפְתָּ נַפְשְׁךָ וְנַפְשׁ בֵּיתֶךָ · ואפשר להיות מזה נפעל
וְנֶאֱסַף שִׂמְחָה וָגִיל · וְגַם דְּגֵי הַיָּם יֵאָסְפוּ · והפועל
הכבד פֶּן אוֹסִיפְךָ עֹשֹׂ · עַל דֶּרֶךְ אוֹבִידָה עִיר · כלם
ענין הסרה וכליה "

אסר · וְאָסְרָה אִסָּר · וַאֲסַרְנוּהוּ לְעֲנוֹתוֹ ·
וַיֶּאֱסֹר אֶת רִכְבּוֹ · האל"ף בשבא לבדו ·
וַיֶּאֱסֹר אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם · בשבא וסגול והמסורת עליו

קהלת ל׳ לית רפה וכל כפתיא דשמשון דכותיה׳ כִּי מִבְּרִית
הַסּוּרִים׳ נחה האלף וחסרה מהמכתב והוא ברית
קהלת ז׳ הסהר שנותנין שם האסורים׳ אֲסוּרִים יָדֶיהָ׳ כלומר
הנלכד בידיה במו הנסגר בבית האסורים׳ ומשקל אחר
ירמיה לז׳ וְנִתְּנוּ אוֹתוֹ בֵּית הָאֵסוּר׳ והוא בפלס אשון מצרים׳
פופעים עו׳ אבום בעליו׳ ואפשר שיהיה מזה המשקל וַיַּמַּסוּ אֲסוּרָיו
מֵעַל יָדָיו׳ וחם היתרים שנאסר בהם׳ והתאר תָּבֹא
תלים עט׳ תלים קכ׳ לְפָנֶיךָ אֲנָקַת אָסִיר׳ לְשְׁמוֹעַ אֲנַקַת אָסִיר׳
בראשית לט׳ ישעיה יד׳ והקבוץ אֶת כָּל הָאֲסִירִים אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר׳ אֲסִירָיו
ישעיה כד׳ לֹא פָתַח בֵּיתָה׳ ובדגש וְאֶסְפוּ אֲסֻפָה אֲסִיר עַל בּוֹר׳
ישעיה מב׳ ישעיה ז׳ לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אָסִיר׳ בְּלִתִּי כָרַע תַּחַת אָסִיר׳
מלכים ב׳ כ׳ מִי יָאֶסֹר הַמִّלְחָמָה׳ כולם ענין קשירה׳ ופירוש מי
בראשית מב׳ יאסור המלחמה לענין אסירת הרכב׳ והנפעל וְאַתֶּם
בראשית מב׳ הֵאָסְרוּ׳ אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר׳ ושלא נזכר פועלו מהדגוש
ישעיה כד׳ בָּל גִּמְצָאֵיךָ יֵאָסֵרוּ׳ יַחְדָּו מֵרָחוֹק בָּרֵחוּ׳ פירוש הנמצאים בך אוסרו וגם כן אשר ברחו מרחוק חושגו ואוסרו כמו צדקיהו וסיעתו שברחו וחשבו כי היו נמלטים ואוסרו כמו כן׳ ואמר רבי יהודה בי מזרה השרש וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם בְּמַסֹּרֶת הַבְּרִית׳ משפטו בְּמַאֲסֹרֶת״

לא׳ פי׳ הלנס שנכתב מוכה על הלף הקסרה כמו מכולת לביתו ב׳ במקום מלכולת וכסי מפרש כמסורת לשון מסירה כמשמעו וכן תלנ׳יוכתן:

אף אַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה זֹאת לָכֶם׳ וְאַף גַּם זֹאת בִּהְיוֹתָם
ויקרא כו׳ ויקרא כו׳ בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם׳ הַאַף תִּסְפֶּה׳ ענין כלם
בראשית יח׳ והדומה לחם עוד או גם׳ עַל אַף אוֹיְבַי תִּשְׁלַח יָדֶךָ׳
תלים קלח פירשוהו כמו הפוך אף ועל אויבי׳ ואדני אבי פירשו
מענין אף יי׳ ופעמים יתפרש כמו כל שכן והכלל
בל מקום שתראה מלת כי אחריו תפרשנו כל שכן כמו
איוב ט׳ איוב עו׳ אַף כִּי אָנֹכִי אֶעֱנֶנּוּ׳ אַף כִּי נִרְתָּעַב וְנֶאֱלָח׳
תלים מ״ח׳ בראשית ג׳ אַף כִּי חָבַית חָזָה׳ אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל
עֵץ הַגָּן׳ ופירוש הפסוק אמר לאשה דברים אחרים
ודומה שאמר לה כי המקום שונא אתכם אף על פי
שאתם גדולים משאר היצורים שלא יעשה לכם מעלת
בך וכך וכל שכן שאמר אליכם׳ אל תאכלו מכל עץ הגן
לזה תכירו ששונא אתכם׳ ואל יקשה עליך התוספת
הזה כי לא יתכן לפרשו לשום פירוש בעולם מבלי
תוספת אחר לפי שאמר אף ואף לעולם מוסיף על
אשר אמר ועוד כי דרך הכתוב לאחוז תכלית הדברים
ומתכליתם תבין ראשיתם׳ וכן בדברי המרגלים ששלח
יהושע שאמרו כי נתן יי בידינו את כל הארץ ולא יתכן
שזה היה תחלת דבריהם כי מלת כי נותנת טעם לאשר
אמר אלא אחז הכתוב תכלית הדברים ומהם תוכל
להבין הראשית׳ ויש שהסרה מלת כי ושעמו כל שכן
איוב ל׳ תלים קעו׳ אַף שֹׁכְנֵי בָּתֵּי חֹמֶר׳ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן׳ הביאו ר׳יונה
בזה השרש׳ והנכון שהוא משרש אנף כמו שכתבתי
והוא החוטם ועקרו אנף וחבורו לכנויים יוביה שידגש
בראשית כ׳ לחסרון הנון וַיַּפַּח בְּאַפָּיו׳ משפטו באנפיו והוא מגזרת
ישעיה יד׳ אַנַּפְתָּ בִּי׳ ולפי שהכעס יתראה בחוטם יקרא אף׳
דברים ג׳ משלי יד׳ פָּן יֶחֱרֶה אַף יְיָ אֱלֹהֶיךָ בָּךְ׳ אֶרֶךְ אַפַּיִם׳ ארך כעס׳
משלי יד׳ דניאל ז׳ קְצַר אַפַּיִם׳ ממהר לכעוס׳ וְלֹא בְאַפַּיִם וְלֹא בְּמִלְחָמָה׳
משלי ל׳ וּמִיץ אַפַּיִם׳ ומזה פירש אדני אבי ז״ל על אף אויבי׳
כלומר על אפם ז״ל אם רע בעיניהם תשלח ידך
ישעיה לג׳ וּתוֹשִׁיעֵנִי יְמִינֶךָ׳ ועל הדרך הזה כִּי עַל אַפִּי וְעַל חֲמָתִי
הָיְתָה לִי הָעִיר הַזֹּאת׳ וכנה הכתוב חפנים באפים

לפי שהאפים גבוהים על הפנים וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה׳
שמואל א׳ כ׳ כלומר על פניו׳ וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אַרְצָה׳ וַתִּפֹּל לְאַפֵּי
בראשית יט׳ דָוִד עַל פָּנֶיהָ׳ כלומר לפני דוד׳ בְּזֵעַת אַפֶּךָ תֹאכַל
בראשית ג׳ לֶחֶם׳ מָנָה אַחַת אַפָּיִם׳ פירוש מנה אחת נכבדת
שמואל א׳ ט״ו׳ להשיב אפים כלומר להשיב כעסה או פירושו ראויה
לפנים כלומר מנה נכבדת׳ ואדני אבי ז״ל פי׳ לפי שהיה
נותן לפנינה אשתו ולכל בניה מנות מנה לכל אחד
ואחת ולחנה לא היה נותן כי אם מנה אחת כי היתה
לבדה בלא בן ובת היה לה כעס גדול וזה לאשר אהבה
ויי סגר רחמה״

אפף כִּי אָפְפוּנִי עָלֵי רָעוֹת׳ אָפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת׳
תלים מ׳ תלים יח׳ הענין הקיפוני״

אפד וָאֲפַדְתָּ לּוֹ בְּחֹשֶׁב הָאֵפוֹד׳ וחגרת׳ וַיֶּאֱפוֹד
שמות כח׳ ויקרא ח׳ לוֹ בּוֹ׳ ויחגור׳ ועל שם החגירה נקרא
שמואל ב׳ ג׳ האפוד אפוד׳ וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בַּד׳ תרגם יונתן
ודוד אסיר ברדוט דבוץ׳ וכן תרגם כי כן תלבשן בנות
שמואל א׳ כב׳ חמלך הבתולות מעילים ברדוטין׳ שְׁמָנִים וַחֲמֻשִׁים
אִישׁ נוֹשֵׂא אֵפוֹד בַּד׳ תרגם יונתן דכשרין למלבש
אפוד דבוץ׳ ומשקל אחר עם הא חנקבה אֲפֻדָּה׳
שמות כח׳ ישעיה ל׳ וְחֹשֶׁב אֲפֻדָתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו׳ ומענין זה וְאֶת אֲפֻדַּת מַסֶּכֶת
דניאל ז׳ זָהָבָךְ׳ וכתב אדני אבי ז״ל משרש זה ומענין זה אחלי
אַפְדָּנוֹ״

לא׳ כי הכון מוספת ואחרים אומרים שהלף מוספת ושרשו פדן ושם תמצאנו שוב׳

אפוא מַה לָּךְ אֵפוֹא כִּי
ישעיה כב עָלִית כֻּלָּךְ לַגַּגּוֹת׳
ענינו עתה׳ וכבר פרשתיו בשרש איף״

אפה וּמַצּוֹת אָפָה׳ וְאַף אָפִיתִי עַל גֶּחָלָיו לָחֶם׳
בראשית יט׳ ישעיה מד׳ על שם סופו כי לא יקרא לחם עד שיאפה׳
וכן ושחני קמח׳ ותקח את חבצק ותלש׳ ובגדי ערומים
תפשיט׳ נשברה קרית תהו׳ יהב חכמתא לחכימין׳
יומת המת׳ וכן ויצאו ילדיה׳ והם לא נולדו אלא היו
שמואל ב׳ כ״ה׳ שמות ל״ה ראוים להיות ילדים׳ וַתּוֹפֶהוּ מֵצוֹתָז׳ אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ
הושע ז׳ אֵפוּ׳ כְּמוֹ תַנּוּר בּוֹעֵרָה מֵאוֹפֶה׳ בלומר מצד האופה
ירמיה לז׳ ויקרא ז׳ שמבעירו׳ מֵחוּץ הָאוֹפִים׳ והנפעל לא תֵאָפֶה חָמֵץ׳
ויקרא לג׳ ויקרא ב׳ חָמֵץ תֵּאָפֶנָה׳ והשם מַאֲפֵה תַנּוּר׳ ומשקל אחר
ויקרא ו׳ בהתהלף האלף בו״יו נחה ובתוספת נון בסוף׳ תֶּפֶנִי
מִנְחַת פַּתִּים׳ ואמר בלשון רבים לפי שחיתה אפויה
אפיות הרבה חולטה ברותחין ואחר כן אופה בתנור
וחוזר ומטגנה במחבת לשון האפייה לעולם על חפת כי
על שאר המאכלים הוא לשון בשול״

אפל חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה׳ בַּאֲפֵלוֹת נְהֵלֶךָ׳ ומשקל
יואל ב׳ ישעיה נט׳ אחר וַתּוֹפַע כְּמוֹ אֹפֶל׳ ומשקל אחר מאפל
איוב ל׳
יהושע כד׳ ירמיה ל׳ וַיָּשֶׂם מַאֲפֵל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמְּאֵרִים׳ אֶרֶץ מַאֲפֵלָיָה׳
במקצת ספרים מדויקים מְאֵפֵלָיָה המם בשוא והאלף
בפתח והפא בדגש חזק׳ ובכל הספרים היא מלה אחת
ועינה שתי מלות׳ וכן שלהבתיה׳ וסמך מאפל אל
השם יתברך מרוב האפל כמו שסמך שלהבתיה מרוב
השלהבת׳ וכן כל דבר שרוצה להגדילו סומך אותו
אל השם כמו כהררי אל׳ עיר גדולה לאלהים׳ ותהי
להרדת אלהים׳ נפתולי אלהים׳ גבור ציד לפני יי׳
או יהיה מאפליה שם תאר לארץ והיוד ליחש כיור
תהתיה שלישיה׳ והתאר וְאָפֵל וְלֹא נֹגַהּ לוֹ׳ ואחר
עמוס ה׳ שאמר חשך אפלה דומה כי האפלח יותר מן החשך׳
שמות ט׳ כִּי אֲפֵלוֹת חֵנָּה׳ חשכות ונסתרות תחת הארץ׳ או
פירושו מתאחרות׳ וכן בדברי רבותינו ז״ל הא בהרפי
הא

הא באפלי וכן אמרו שהיתה שנה אפלה ולא היו
צמחין נכרים "

אפן וַיָּסַר אֵת אוֹפַן מֵרִכְבוֹתָיו · בַּאֲשֶׁר יִהְיֶה
הָאוֹפֶן · לָאוֹפָנִים לָהֶם · ענין כלם גלגל ·
דָּבָר דָּבֵר עַל אֶפְנָיו · על גלגליו והוא משקל אחר
והוא על דרך משל כלומר מיושב על מקומו ומשקלו
חָפְנָיו שהוא מן השניים שהאחד ממנו חופן כן האחד
מזה אופן והשניות בו כי הוא הנסתר והנגלה · ורבי
יונה פירשו על פניו והא"לף נוספת וכתב כמו כן מזה
השרש נָשֹׁאתִי אֵימֶיךָ אָפוּנָה · רוצה לומר נשארתי
אימיך זמן רב · ואמר כי הזמן יקרא בערבי אפ"אן בחירק
הא"לף ודגשות הפ"א · ועוד נכתבנו אנחנו בשרש פון
בשקל אקומה כמו שזכרו רבי יהורה "

אפס אֶפֶס הַמַּיִם · כִּי אֶפֶס כָּלָה · פועל עבר בשקל
חפץ בבת יעקב · וכן הָאֶפֶס לָנֶצַח חָסְדּוֹ ·
ענינם ידוע · כלה המץ · כלה הכסף וכן כלם · והשם
בְּאֶפֶס עֵצִים תִּכְבֶּה אֵשׁ · בשש נקדות בלא עצים ·
הַאֶפֶס עוֹד אִישׁ · הלא עוד איש · עַד אֶפֶס מָקוֹם ·
עד לא מקום · בְּאֶפֶס עָשְׂקוֹ · בחנם בלא משפט ·
ויבא במקום בלתי · אֶפֶס כִּי נֵאַץ נַאֲצָת · אֶפֶס מֵאוֹתִי ·
וְאֶפֶס אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ · אֶפֶס כִּי עַז הָעָם ·
וְאֵין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים · אֲנִי וַאֲפַסִי עוֹד · אני ואין
בלתי עוד · אַפְסֵי אָרֶץ · קצות הארץ · וכלם קרובים
לענין אחר שהוא ענין כליון ודבר שאינו אלא שכל
אחד יתפרש לפי ענינו הקרוב לו · מִי אַפְסָיִם · מי כליון
שאין בהם אלא מעט · ורבי יונה פירשו מי פסים והא"לף
נוסף פירוש מי כפים כי הכף בלשון ארמית נקרא פס
ידה ורצונו לומר כי המים לא היו מכסים כי אם
כפות רגליו · ורבותינו פירשוהו שאדם עובר בהם
עד קרסוליו · וכן תרגם יונתן מי קרסולין "

אפע וּפְעָלֶכֶם מֵאָפָע · מאין · ואא"ל פירשו מאפס
בחלוף סמ"ך בע"ין · ור' אחי ר' משה ז"ל פירשו
מענין אפעה כלומר אתם מאין ופעלכם מעשה נחשים
שמזיקין לדקים בחם · תִּבְקַע אֶפְעֶה · אֶפְעֶה וְשָׂרָף
מְעוֹפֵף · תַּהֲרֹגוּהוּ לָשׁוֹן אֶפְעֶה · הוא מין נחש "

אפק וַיִּתְאַפֵּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לֶחֶם · וַיִּתְאַפֵּק הָמָן ·
הענין ויתחזק · הַעַל אֵלֶּה תִתְאַפַּק · פירוש
תתחזק שלא תרחם · וְאֶתְאַפַּק וְאֶעֱלֶה הָעוֹלָה ·
התחזקתי ועברתי על רצוני ועל מצותך כי כן כל לשון
התאפקות לחזק לבו לעבור על רצונו · וּמִזִּיחַ אֲפִיקִים
רְפָה · פירוש אזור חזקים · אֲפִיקֵי מַיִם · כַּאֲפִיקֵי נְחָלִים
יַעֲבוֹרוּ · כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב · המים הנגרים בחזק נקראים
אפיקים קורי"נטיש בלעז ונקראו כמו כן המקומות
הנגרים בהם אפיקים על שמם לַאֲפִיקִים וְלַגָּאיות ·
וְכָל אֲפִיקֶיךָ חֲלָלֵי חֶרֶב יִפְלוּ בָהֶם · וְכָל אֲפִיקֵי יְהוּדָה
יֵלְכוּ מָיִם · פירוש חריצים שעושים המים הנגרים
בחזק · ומה שאמר וְעָלָה עַל כָּל אֲפִקָיו · אף על פי
שהאפיקי עמק לשון ועלה הוא כנגד ארץ ישראל שהיא
גבוהה מכל הארצות · ועוד כי מה שאמר על כל אפיקיו
הוא דרך משל כמו שאמר הנה אדני מעלה עליהם את
מי הנהר והוא משל לחיל מלך אשור ואמר שימלאו
כל האפיקים מאותם המים כלומר שתמלא כל הארץ
מהם ואף על פי שהמים יורדים אמר מעלה כנגד ארץ
ישראל שהיא גבוהה · עֲצֻמָיו אֲפִיקֵי נָחוּשָׁה · חזקי
נחושה והם מטות הברזל · וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בָאֲפֵק ·

שם מקום "

אפר וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר · בחמש נקדות ענינו דשן ·
וַיִּתְחַפֵּשׁ בָּאֵפֶר · בצעיף · והוא הפוך מן ואת
פארי המגבעות · וְאֶת אוֹפִיר וְאֶת חֲוִילָה · שמות בני
אדם ונקראו שמות מקומם על שמם והם מקומות
הזהב כאשר אמר את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב ·
וכן כתוב זָהָב מֵאוֹפִיר · וּבְצוּר נְחָלִים אוֹפִיר · פירושו
זהב אופיר "

אצל הֲלֹא אָצַלְתָּ לִי בְּרָכָה · מענין אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ ·
והוא שם בחמש נקדות · לִשְׁכֶב אֶצְלָהּ ·
וַיִּסַּב מֵאֶצְלוֹ · ופירוש הלא אצלת לי ברכה · כלומר
הלא הנחת אצלך לי ברכה · לא אָצַלְתִּי מֵהֶם · לא
הנחתי הדבר אצל מי שראו אותו · כלומר לא מנעתי
מהם · והפעל הכבד וַיַּאֲצֵל מִן הָרוּחַ · בנוח הא"לף ·
והנפעל עַל בֵּן נֶאֱצַל מֵהַתַּחְתּוֹנוֹת וּמֵהַתִּיכוֹנוֹת מֵהָאָרֶץ
וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · וּמֵאֲצִילֶיהָ קָרָאתִיךָ ·
ענינו גדולי ישראל כגדוליה ומנכבדיה · ומזה מָלוֹ
חַקְנֵה שֵׁשׁ אַמּוֹת אֲצִילָה · כלומר אמות גדולות ·
ויש מי שפירש לא אצלתי · לא פרשתי מהם · ומענינו
ואל אצילי בני ישראל · הפרושים שבישראל והנכבדים ·
תָּחַת אֲצִילוֹת יָדֶיךָ · ובלשון זכרים עַל כָּל אֲצִילֵי יָדַי ·
בתי השחי · ואפשר שיהיה מזה מלו הקנה שש אמות
אצילה · כלומר מדות גדולות עד בית השחי · כִּי יַגִּיעַ
גֵּיא הָרִים אֶל אָצַל · שם מקום "

אצר וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבוֹתֶיךָ · הָאוֹצָרִים חָמֵס
וָשׁוד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם · וָאוֹצָרָה עַל אוֹצָרוֹת ·
ויתכן להיות ואוצרה מבנין הפעיל ואף על פי שהיה
לו לומר ואוצירה כמו אובידה עיר · הנה מצאנו במוהו
וידבקו שמשפטו וידביקו · מחצרים שמשפטו מחצירים ·
ואמרנו זה בעבור שהוא יוצא בענינו כי פירוש ואוצרה
שמתי אוצרים ופקידים על האוצרות · והנפעל לא
יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָבֵשׁ · והשם קֹדֶשׁ הוא לַיְיָ אוֹצַר יְיָ יָבֹא ·
אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב · והקבוץ בלשון נקבות נָגִיד עַל
הָאוֹצָרוֹת · ענינו ידוע "

אקו וָאַכּוּ וְדִישׁוּן וְתָאוּ וְזָמֵר · הוא תיש הבר "

ארר וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן · אוֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ ·
וְאָרוֹתִי אֶת בְּרֻכוֹתֵיכֶם · והפעל הכבד
אֲשֶׁר אֵרַרְתָּה יָיָ · הַמַּיִם הַמְאֹרָרִים · וכתב רבי יהודה
ז"ל כי אָרַרְתָּה לִי מהדגוש
פירוש אורו הוא כמוי לרבים על
משקל מה טובו · ואורו הוא
מקור וכל אחר כמוי כדומו כמו
מקום :
ויתכן היותו מן הקל ·
והשם אֶת הַמְאֹרָרָה ·
משפטו היה להדגיש לולי
הריש בפלס מחתה מגנה
ענין קללה וחסרון הטובה ·
והיא הפך הברכה כי הברכה תוספת הטובה והמארה
חסרון הברכה · אָרוּר אֶפֶס כִּי עַז · תפלה שיחסר
אפס · ושלא נזכר פועלו מהנוסף וַאֲשֶׁר תָּאוּר יוֹאָר ·
ויתכן להיות מעקר זה בְּמֵאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים · ואף על
פי שהיה ראוי נֵאָרִים · בשבא תחת הנ"ון לפי שלא
יכלה הר"יש לקבל דגש נשתנה · ורבי יהודה שמו מעקר
נֵאָר מִקְּדוֹשוֹ · ושם נכתבנו בג"ה

ארב וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו · דִּבְרֵי רְשָׁעִים אֵרֶב
דָּם · נֶאֱרְבָה לְדָם · והשם יֵשְׁבוּ בַּסֻּכָּה
לְמוֹ אָרֶב · ומשקל אחר יֵשֶׁב בְּמַאֲרַב חֲצֵרִים · והשם
עוד וְאַתֶּם תָּקְמוּ מֵהָאוֹרֶב · כלומר ממקום המארב

ענינו ידוע · והפעל הכבר וַיַּשִּׂימוּ לוֹ בַּעֲלֵי שְׁכֶם
מְאָרְבִים · וכבד אחר וַיָּרֶב בַּנָּחָל · משפטו ויארב
או יהיה מן חדגוש משפטו ויארב · ומזה הענין
עֵם אָרְבוֹת יָדָיו · פירוש הפסוק והשפיל גאותו על ידי
אותם המארבים לו במקומותיו או הם אצילות הידים
רוצה לומר כאשר יפרש השוחה לשחות שישפיל
גאותו עם ארבות ידיו כי כח השוחה באצילות הידים
ורוצה לומר כי כן יפרש ישראל ידיו בקרב מואב
וישפיל גאותו · ואא"ל פירש והשפיל גאותו במארב
חיילותיו · והשם ממנו אוֹרֶב בשקל גורן · והקבוץ
אֲרֻבוֹת בשקל גְּרֻנוֹת · ובסמוך אֲרֻבוֹת בשקל גרנות
דגן · ורבי יונה פירש כי האלף נוספת ופירושו מן
רוב · ברוב מקומותיו רוצה לומר במטיב ארצו ·
וּבְעָשָׂן מֶאֱרֻבָּה · וַאֲרֻבוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ · וַיְלוּנִים
אֶל אֲרֻבֹּתֵיהֶם " חלונות "

ארג אִם תָּאַרְגִּי אֶת שָׁבַע מַחֲלָפוֹת רֹאשִׁי ·
מֶעֱשֵׂה אוֹרֵג · ענינו ידוע · ושם כלי
האורג שמקפל בו הבגד לפניו בארגו אֶת הַיְתַר הָאֶרֶג ·
והוא בשש נקודות וחסר הנסמך ל"ל היתד יתד הארג
או כא בסמיכות עם הא הידיעה כמו הלשכות הקדש
והדומים לו וכן תרגמו יונתן ית אכסן דגרדאין וכן
תרגם כְּמְנוֹר אוֹרְגִים · יָמֵי קַלּוּ מִנִּי אָרֶג · הוא אותו
הכלי שבו חוט הערב ואמר קלו מני ארג לפי שמעבירו
האורג במרוצה בארגו מקצה אל קצה "

ארה וְאָרוּהָ כָּל עֹבְרֵי דָרֶךְ · אָרִיתִי מוֹרִי ·
לקטוה לקטתי · ויש כפרשים מזה
הענין נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ · אף על פי שהוא
שרש אחר ופירושו כאשר תשברנה הפארות יכאו
הנשים וילקטו אותה כי אין דרך הנשים לעלות על העץ
ללקוט וכבר פירשתיו בשרש אור · וְאָרוֹת לְכָל בְּהֵמָה
וּבְהֵמָה · ובסמוך אֲרוֹת סוּסִים · וב"וד תמורת
למ"ד הפועל אֲרִיוֹת סוּסִים · ענינו אבוסים תרגום אבוס
בעליו אוריא רמרוהי · אַרְיֵה שָׁאָג · וכלא הא
וְכַאֲרִי יִתְנַשֵּׂא · והקבוץ וּשְׁנֵים אֲרִיוֹת עוֹמְדִים אֵצֶל
הַיָּרוֹת · ובלשון זכרים וּשְׁנֵים עָשָׂר אֲרָיִים · ידוע ·
אֶת אַרְגֹּב וְאֶת הָאַרְיֵה · שם לשני גבורים שבאו עם
פקח ועזרוהו להכות המלך ועוד חמשים איש מבני
גלעדים באו עמו · ונתחבר ארי למלת אל ונקרא
המזבח אריאל הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל · וְהָיְתָה לִי
כַּאֲרִיאֵל · וּמֵהָאֲרִיאֵל וְלַמַּעֲלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע ·
וקרא שם חעיר ירושלם אריאל על שם המזבח שהיה
בה וַהֲצִיקוֹתִי לַאֲרִיאֵל וְהָיְתָה תַאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה ·
ואמר הוי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנַה דָוִד · אמר אני
אעשה את העיר כמו המזבח שזורקין עליו חרם כן
תהיה כל העיר מלאה דם שיחרגו אותם בשוקים
וברחובות וזהו שאמר והיתה לי כאריאל ודומה כי לכך
נקרא המזבח אריאל לענין שאמרו רבותינו ז"ל כי האש
הקדושה שיררה מן השמים היתה רובצת בו כארי ·
ואמרו במסכת מדות ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו
ודומה לארי שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד ·
מה הארי הזה צר מאחוריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר
מאחוריו ורחב מלפניו · וכן הוא חִכָּה אֶת שְׁנֵי אֲרִיאֵל
מוֹאָב · רוצה לומר שני גבורי גדולי מואב · וכן אמר
התרגום תרין רברבי מואב · ובנה הגרולים והגבורים
באריאל כי הארי גדול וגבור וחזק בחיות וכן מלת אל
הוא לשון תוקף וחוזק כמו יש לאל ידי לפיכך הורכבה
המלה מארי ומאל · ונהפכה האלף בהא ונגרעה היוד
ואמרו על המזבח וְהַהַרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת "

ארז עֵץ אֶרֶז · אֶרֶז שִׁטָּה · בשש נקודות ·
והקבוץ בַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם · בִּי אַרְזָה
עֵרָה · הֵהָא נחה · בְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן · ידוע · ופירוש
כי ארזה ערה קרוי הבתים הספונים בארז וכן תרגם
יונתן ושללה סתרו · וַאֲרוּזִים בְּמַרְכְּלָתֵךְ · פירשו בו
כמו וחרוזים מן צוארך בחרוזים וחם הענקים · ויונתן
תרגם אעי הדסין "

ארח וְאָרַח לַחֲבֵרָה עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן · והשם
אשר לוקח הפעל ממנו אֹרַח כַּנָּשִׁים ·
וְכֹאֲרַח אִישׁ יַמְצֶאנוּ · אָרְחֵי וְרֶבְעֵי זֶרֶת · ענינו
רדך · לָאוֹרֵחַ הַבָּא לוֹ · הוא הולך עובר אורח ממקום
למקום · ופירוש ארח כנשים מנהג כנשים והוא
חנדות וכן אמר כי דרך נשים לי · והקבוץ חָדְלוּ
אֹרְחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת · פירוש עוברי ארחות · ובסמוך
הִכִּיטוּ אָרְחוֹת תֵּימָא · כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע ·
כָּל אָרְחוֹת יְיָ חֶסֶד וֶאֱמֶת · אֲשֶׁר אָרְחוֹתֵיהֶם עִקְּשִׁים ·
ומשקל אחר אָרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים · והוא כמו שאמר
המתרגם שיירת ערבאי · וכן אָרְחוֹת הֹדָנִים ·
ולפי שהשיירות חולכות תמיד הארחות והדרכים
נקראו הם עצמם על לשון הארחות · ומזה המשקל עוד
בחלם וְדֶרֶךְ אָרְחוֹתֶיךָ בְּלֵעוּ · וְהוּא יְיַשֵּׁר אוֹרְחוֹתֶיךָ ·
אוֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי · אבל וְתִשְׁמֹר כָּל אָרְחוֹתַי ·
קמץ בקריאת בן אשר ובקריאת בן נפתלי בחלם ·
וַאֲרֻחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד · סעודתו והוצאתו · טוֹב אֲרֻחַת
יָרָק · סעודת ירק ולא ימלטו אלו מהענין הראשון אבל
הם מכללם "

ארך בִּי אָרְכוּ לוֹ שָׁם הַיָּמִים · יַאֲרִכוּ הַיָּמִים ·
וַתֵּאָרַכְנָה פאורותיו · והפעל הכבד
הָאֲרִיכוּ לְמַעַנְיָתָם · הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וְיִתְּדוֹתַיִךְ חַזֵּקִי ·
וַיַּאֲרִיכוּ הַבְּדִים · וטעם ויאריכו שעשו אחרים לארון
מלבד אותם שעשה בצלאל ועשו אותם ארוכים יותר
מהם כדי שיראו על פני הדביר או היו אותם הבדים
בעצמם ופירוש ויאריכו שמשכו אותם כלפי חוץ כדי
שיראו על פני הדביר הבדים · לְמַעַן יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ ·
גם הוא פעל עוכר ואיננו כודד כאשר חשבו רבים כי
פירוש יאריכון ימיך יאריכון אותך ימיך כי אם הידה
בודד היה קשור עם למד כמו כי ארכו לו שם הימים ·
ופירוש כי ארכו לו שם הימים כי היה זמן גדול שם
והוא האריך הימים שם והימים ארכו לו · וכן תַּאֲרִיכוּ
יָמִים עַל הָאֲדָמָה · תאריכו הזמן שתשבו על האדמה
ימים רבים כי אריכות הישיבה במקום הוא ביר האדם
לפיכך נקרא הוא מאריך אבל אריכות החיים הוא ביד
הימים בגזרת הבורא לא ביד האדם לפיכך נקראו
הימים מאריכים · ופירוש וְתַאֲרֻכָתְּ יָמִים · באלו אמר
על הארמה או והארכת ימים כי בסבתך יאריכו ימיך
שתשמור המצות · וכן יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים ·
והשם אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה · אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ ·
ומשקל אחר אל לְאֶרֶךְ אַפַּיִם תִּקְחֵנִי · והוא בשש
נקדות ופירוש הפסוק כתב אא"ע בספר הגלוי כי כל
זמן שתהיה ארך אפים עליהם אל תמיתני כמו שאמר
אראה נקמתך מהם ואמר כל זמן שתאריך אפך עליהם
תאריך חיי · והתאר אֶרֶךְ אַפַּיִם · אֶרֶךְ חֶאֱבַר ·
בשש

סופטים ט · שמואל ה' ט"ו · ישעיה כ"ה · במדבר י"ט · ישעיה מ"ד · במדבר כ"ד · בראשית כ' · תהלים נ"ב · יחזקאל כ"ו · תהלים נ"ו · הושע י"ג · בראשית ל' · ישעיה ס · סופטים ט"ו · סופטים נ"ג · סופטים ט"ו · סופטים ה' · תהלים נ' · משלי ל' · תהלים כ"ה · משלי ב' · בראשית ל"ז · ישעיה נ"ל · שמואל ב' כ"ד · תהלים ס' · שיר ה' · ישעיה כ"ז · תהלים נ"ב · מלכים ב' ל"ב · מלכים ה' ל · תהלים כ"ה · ישעיה כ"ל · מלכים ה' ל · ישעיה כ"ל · יחזקאל מ"ג · ישעיה כ"ל · בראשית ל"ז · יחזקאל ל"ח · תהלים קל"ט · ישעיה כ"ל · מלכים ה' ל · שמות ל · דברים ל"ג · ישעיה נ"ג · בראשית נ' · שמות כ"ה · ירמיה ל"ז · שמואל ב' כ"ג · משלי כ"ל · יחזקאל ל"ז

בשש נקדות · ומשקל אחר ארוך · אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה ·
ענינם ידוע · וענין אחר כִּי אַעֲלֶה אֲרוּכָה לָךְ ·
אֲרוּכַת בַּת עַמִּי · וַאֲרוּכָתֵךְ מְהֵרָה תִצְמָח · ענינם
רפואה · ובדרך החשאלה וַתַּעַל אֲרוּכָה לְמַלְאכָת בְּיָדָם ·
כִּי עָלְתָה אֲרוּכָה לְחוֹמוֹת יְרוּשָׁלִַם ״

ארם כִּי אַרְמוֹן נָטֹשׁ · וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ
יֵשֵׁב · בפלס פעמון · והקבוץ בלשון
נקבות אַרְמְנוֹת בֶּן חֲדַד · וְאֶבְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ · ונפל
החלם מפני הסמיכות כי מבלי הסמיכות יאמר ארמונות
בפלס זכרונות · או הוא משקל אחר והוא הנכון כי לא
ישתנה אותו משקל בסמיכות · וגם בא מבלי סמיכות
בשוא עַל אַרְמְנוֹת בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל אַרְמְנוֹת בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם · או נסמכו על אות השמוש כמו שהוא מנהג
הלשון במקומות · ובא בה״א תמורת האלף והשלבתנה
הַהַרְמוֹנָה · ענינו הבית הגדול והגבוה ואפשר שהאלף
בו נוספת והנני עתיד להביאו עוד בשרש רום · וי״ת
והשלכתנה ההרמונה · ויגלון יתבון מן הלא לטורי
הורמיני · ותרג׳ מני ואשכנז הרמיני · ותרגם ולמני מצור
ועד נהר ודמן הרמיני רבתא וקרוי צ״ירא עד פרת ״

ארן נָטַע אֹרֶן · שם אילן וכן בדברי רבותינו
ז״ל ועצים היו מסודרין שם עצי ארזים
ארנים וברושים · ויש מי
שפירשו אל צ״נובר בערבי · יש קוראין אותו אלו בזלן ובוענין
וְעָשׂוּ אֲרוּן עֲצֵי שִׁטִּים · רק הוא אל חן נ׳ מוכין זעלין
אֲרוֹן אֶחָד · פירוש ארון · כמסכה גדולה :
איש אחד · וַיִּשֶׁם בָּאָרוֹן · ענינו ידוע · והוא כמו תבה
ונהגו בו לשון זכר ונקבה לשון זכר ברוב · ולשון נקבה
וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה · אֲשֶׁר בָּאָה אֲלֵיהֶם אֲרוֹן יְיָ ·

ארץ בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְיָ אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם · בשש
נקדות ידוע והוא שם על תבל כלה
או על קצתה והוא יותר כולל ממלת תבל כי תבל
כולל בל ארצות הישוב וארץ כולל המדבר והישוב ·
ופעמים הוא פרט אֶרֶץ מִצְרַיִם · הֵנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ ·
וי״א כי שרש ארץ רץ והאלף נוספת ולפי שהגלגל רץ
עליה וסובב אותה תמיד נקראת כן ונהגו בו לשון זכר
ולשון נקבה לשון נקבה ברוב · לשון זכר ולא נָשָׂא
אוֹתָם הָאָרֶץ · נֶעֱתָם אָרֶץ · אַךְ בְּגוֹרָל יֶחֱלַק אֶרֶץ
הָאָרֶץ — שָׁרַץ אַרְצָם צְפַרְדְּעִים · אָבֵל אֶמְלְלָה אָרֶץ ·
זכר ונקבה · והקבוץ וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם · אַרְצוֹת גּוֹיִם ·
ולפי שהארץ שפלה יקרא המקום השפל ארץ רַקַּקְתִּי
בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ · והוא הרחם · וכמוהו אוֹפֶן אֶחָד בָּאָרֶץ ·
רוצה לומר שפל כנגד האופנים שלמעלה ממנו ״

ארש וַאֲרֵשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מְנַעַת · מבטא שפתיו ״
ארש אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ · הַנַּעֲרָה
הַמְאוֹרָשָׂה · ושלא נזכר פועלו ממנו אֲשֶׁר
לֹא אֹרָשָׂה · ענינו ידוע ·

אש וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת יְיָ · מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ ·
וְאֵשׁ לֹא תִכְבֶּה · אֶת אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה ·
והוקל לכו בְּאוֹר אֶשְׁכֶם · והאלף בסגול · ובלשון
זכר תֹּאכַלְהוּ אֵשׁ לֹא נוּפַח · הִנֵּה נָגַע זֶה עַל שְׂפָתֶיךָ ·
כִּי טעם זה על חאש · כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לָהָבָה
מִקִּרְיַת סִיחוֹן · אֵשׁ לוֹהֶט · יתכן ששרש המלה הזאת
אשש וחבורו הנדגש יוכיח או נאמר כי הדגש לת שלום
הגה במלת אש · אִשֶּׁה הוּא לַיְיָ · בפלס צחה צמא ·
מן צחה והוא תאר לקרבן על שם שהוא כלה באש ·
וכן הכשר מהקרבן אשר היה לכהנים נקרא אשה אחר

שקצתו נאכל באש · אִשֵּׁי יְיָ וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן ״

אשש לַאֲשִׁישֵׁי קִיר חֲרֶשֶׁת · יסודות · דומה
לו בארמית וְאָשִׁיָא יְחִיטוּ · יְהַב אֲשִׁיָא דִי
בֵית אֱלָהָא · ויונתן תרגם על אינש כרך תקפיהון ·
ורבי יונה פירשו על הדרך הזה כי לאשישי משל לעושי
החיל והעוז והמלכות שהם יסוד המלכות ופירוש תהגו
אף נכאים לחם לחזקים תקראו עתה נכאים וחלשים ·
זְכָרוּ זאת וְהִתְאוֹשָׁשׁוּ · והתחזקו כמו שהאשישים חוזק
הקיר · או יהיה מענין איש אף על פי שאינו משרשו
כלומר היו לאנשים · ואדוני אבי ז״ל פירשו מענין אש
הכוו והשרפו כלומר הכלמו ממעשיכם הרעים ·
אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים · פירוש אשישות מלאות יין ענבים והם
חלגינות שישימו בהם היין · וכן סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת ·
אשישות מלאות יין · וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת · ויש לפרש מזה
לַאֲשִׁישֵׁי קִיר חֲרֶשֶׁת · לענין שאמר כי שדמות חשבון
אומלל גפן שבמה ״

אשך וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים · בשש נקדות משפך
הנחלים · וכן אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה · הָהָר
וְהַנֶּגֶב וְהַשְּׁפֵלָה וְהָאֲשֵׁדוֹת · והוא מדרון ההר או
הפסגה ונקרא כן לפי שהמים היורדים על ההר או
הפסגה נשפכים למטה דרך המדרון ודומה לו בלשון
ארמית שמתרגם שופך דם האדם דישוד · דמו ישפך
דמיה ישתד ״

אשה נָפְלוּ אֶשְׁיוֹתֶיהָ · האלף בקמץ חטף בפלס
ארחותיה · והנפרד ממני אֶשְׁיוֹת · בפלס
ארחות ופירושו יסודותיה כמו בלשון ארמית וְאָשִׁיָא
יְחִיטוּ · יְהַב אֶשִׁיָא דִי בֵית אֱלָהָא ״

אשך מְרוּחַ אֶשְׁדִּי · מעוך בצים ״
אשל וַיִּטַּע אֶשֶׁל · תַּחַת הָאֶשֶׁל · בשש
נקדות שם כולל לכל עץ · ודומה לו
בדברי רבותינו ז״ל דתליא באשל רבי · פירוש אילנות
גדולים · ורבי יונה אמר אפשר שיהיה שם האילן
שקורין בערבי אתל והוא דומה לאילן שקורין בלעז
טמרי״ז ״

אשם אַשֵּׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַיְיָ · וְאַשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִיא · כָּל אוֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ · האלף בשוא
לבדו · וכן וְצָרֵיהֶם אָמְרוּ לֹא נֶאְשָׁם · וַיֶּאְשְׁמוּ אָשֹׁם ·
אשם כמו חטא · והשם עוד כִּי הוּא אָמוֹן חֲרֵבָה אַשְׁמָה ·
והקבוץ עֲכָבֶם אֲשֻׁמוֹת לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם · וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא
וְאָשֵׁם · פירוש ישים עצמו אשם על דרך אם תָּשִׂים
אָשָׁם נַפְשׁוֹ · וכן ואשם ישים עצמו אשם ויתודה ·
וכן אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ · אֲשֶׁר לֹא תִעָשֶׂינָה
בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם · ישים עצמו אשם בהתודותו · לַאֲשֶׁר
הוא לו יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ · ביום שיתודה על אשמתו ·
והתאר אשם · וַאֲשֻׁמִים אֵיל צֹאן עַל אַשְׁמָתָם · פירוש
ואשמים באיל כלומר באו באיל צאן לחתודות שהם
אשמים והקריבוהו על אשמתם · לְאַשְׁמַת הָעָם ·
פירושו לפי פשוטו שחטא בחוראתו כי הכהנים היו
מורים התורה כמו שכתוב ואת עמי יורו וגומר · ואמר
אם הכהן המשיח יחטא כלומר שהורה ואשמו העם
בהוראתו שהורה אותם שלא כתורה כן הוא מתפרש
דרך פשוטו אלא שרבותינו ז״ל פירשו יכול אם הורה
בהן משיח ועשו אחרים על פיו יחא חייב תלמוד לומר
אשר חטא על מה שחטא הוא מביא ואינו מביא על מה
שחטאו אחרים ומה שאמר לאשמת העם דרשו בו
להיות אשמת המשיח כאשמת העם ומה הצבור אינו

מביא אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה שנאמר ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אף משיח לא יביא אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה · והקרבן עצמו
ויקרא ו׳ שמביא על האשם יקרא אשם יְשַׁחֲטוּ אֶת הָאָשָׁם ·
ויקרא ה׳ וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַיי׳ · אבל אם אין לאיש גואל לְהָשִׁיב
במדבר ה׳ הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיי׳ לַכֹּהֵן · שניהם פי׳ כללם על גזל הגר כי על גזל הגר הכתוב מדבר כמו שאמר ואם אין לאיש גואל והוא הגר שאין לו גואלים אם אין לו בנים וכולל אשם הקדן והחומש ולא הקרבן כמו שאמר מלבד איל הכפורים כי הקרן והחומש בעון ובאשם הם
הושע י״ד הקרן שגזל והחומש שנשבע לשקר · תָּאִשַּׁם שֹׁמְרוֹן כִּי
ישעיה כ״ד · יואל ג׳ מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ · וַיָּאִשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ · והנפעל גַּם עֲדָרֵי
מסלי ל׳ חַצָּאן נֶאְשָׁמוּ · האל״ף בשלשתם בשוא לבדו אלו
והדומים להם מענין שממה אשם ושמם בענין אחד ·
תיליס ל׳ וכן הָאֲשִׁימֵם אֱלֹהִים · ענין שממה ויתכן היותו מענין
אשם ופי׳ האשימם בעצתם כלומר שלא יתכן ולא יזדמן להם מה שיחשבו עלי וזהו שאמר יפלו ממועצותיהם ובא בלשון אשם כדרך אל השערה ולא יחטיא · וכתב
ישעיה נ״ט אדני אבי ז״ל בספר הנלוי מזה השרש ל״ל מקום שמם שאין שם ישוב והם הקברים וכן תרגם יונתן במח דאחדין קבריא באפי מתיא״

אשף לְכָל חַרְטֻם וָאַשָּׁף · קל חש״ין · לַחַרְטֻמִּים
דניאל ל׳ וְלָאַשָּׁפִים · דגש הש״ין · וחם החוזים
דניאל ל״ו בכוכבי׳ · ור׳ אברהם בן עזרא כתב כי אשפים הם הרופאים וקרא להם נכוכד נצר שהיו יודעים בדפק הזרוע או במים לפי השתנות הגוף ורוב החלומות הולכים על
תיליס קי״ט · תיכה ל׳ מתכונת הגוף · מֵאַשְׁפַּות יָרִים אָכִיזוּן · והקבוץ חִבְּקוּ אַשְׁפָּתוֹת · ודקדוקו כתבתי בחלק הראשון מן הספר הזה בשער השמות בנחי הלמ״ד בבנין אחר ופירושו מדמן מדמנות וענינו ידוע · ואפשר שיהיה מזה הענין
כחמיה ג׳ סס וְאֶת שַׁעַר הָאַשְׁפּוֹת · וכהעלם האל״ף עַד שַׁעַר הַשְּׁפוֹת ·
תיכ״ב ל״ט · ישעיה כ״ב וענין אחר עָלָיו תִּרְנֶה אַשְׁפָּה · וְעֵילֶם נָשָׂא אַשְׁפָּה ·
תיכה ג׳ · ירמיה ה׳ חֵבִיא בְכִלְיֹתַי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ · אַשְׁפָּתוֹ כְּקֶבֶר פָּתוּחַ ·
ישעיה מ״ט בְּאַשְׁפָּתוֹ הִסְתִּירָנִי · חוא הכלי שמשימין בו החצים״

אשר הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה · וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר
במדבר ג׳ · ויקרא כ״ה בָּעִיר · כולם ענינם ידוע · ויש במקום אם
ויקרא ל׳ · דברים י״ח אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא · אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ · פירוש אם נשיא יחטא · אם תשמעו · ויש במקום כן וַיֹּאמֶר
שמואל א׳ ט״ו שְׁאוּל אֶל שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ · ויש במקום
דברים ל׳ לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ · פירוש למען
מלכים ג׳ ט״ו ייטב לך · וַיְסִירָהּ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לַאֲשֵׁרָה ·
קהלת ג׳ בעבור שעשתה מפלצת · ויש במקום ו״ו טוֹב אֲשֶׁר
מישלי ל״ה יָפָה · עָוֹן אֲשֶׁר חָטָא · כמו טוב ויפה · עון וחטא ·
ויקרא ה׳ ויוסיפו עליו כ״ף הדמיון כַּאֲשֶׁר עָשָׂה · וכן במקומות
שמות ל״ד רבים · ופעמים תחסר אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם · כמו
בראשית ל״ט כאשר ראיתם · ויבא עליו בי״ת השירות כמו בַּאֲשֶׁר
סס אֶת אִשְׁתּוֹ · פי׳ בעבור שאת אשתו · בַּאֲשֶׁר יָיָ אִתּוֹ ·
בעבור שיי אתו · ויבא הבי״ת עליו להורות על המקום
שופטים ה׳ · תיב ל״ט בַּאֲשֶׁר בָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד · וּבַאֲשֶׁר חָלְלִים שָׁם הוּא ·
דברים י״ז וענין אחר בזה חשרש לא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל עֵץ · כל
עץ שעובדין אותו או נוטעין אותו לכבוד מי שעובדים
מלכים ח׳ ל״ד אותו יקרא אשרה · וקבוצו בלשון זכרים בָּמוֹת וּמַצֵּבוֹת
שמות כ״ג · דברים ט״ז וַאֲשֵׁרִים · וְאֶת אֲשֵׁרָיו תִּכְרֹתוּן · וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן
תיליס ח׳ בָּאֵשׁ · וענין אחר אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ · אַשְׁרֶיךָ
דברים ל״ג יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ · שם בלשון רבים בפלס אחלי אדני ·

אחלֵי אשרֵי ואף על פי שזאת האל״ף שרשית ואל״ף אח לי
בראשית ל׳ נוספת · בְּאֶשְׁרַי כִּי אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת · אמרו אשרי · כִּי
תיב כ״ט · שיר ל״ אֵזֶן שָׁמְעָה וַתְּאַשְּׁרֵנִי · רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ · וְתוֹמְכֶיהָ
מסלי ל״ מְאֻשָּׁר · יאמרו לו אשריו · וענין אחר תָּמוֹךְ אֲשֻׁרָיו ·
תיליס ל״ז · תיב כ״ב דרכי או רגלי · וכן בְּאֶשּׁוּרוֹ אָחֲזָה רַגְלִי · לא תִמְעָד
תיליס ל״ז אֶשְׁרָיו · אפילו אחת מאשוריו לא תמעד וחוא בלשון נקבה כמו רגל · ומשקל אחר וחוא תרוש אם תִּטֶּה
תיב כ״ב · תיליס ל״ז אַשְׁרֵי מִנִּי דַּדְרֶךָ · אֲשׁוּרֵנוּ עַתָּה סְבָבוּנוּ · וכן כל הדומים להם ענינם ענין נתיב ודרך · והפעל הקל ממנו עַל דַּרְכְּךָ
הושע ג׳ · מסלי ל״ אָשוּר · וְאַשְּׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה · ויש לפרש על דרך אשור
מן אֲשׁוּרֵנוּ וְלֹא קָרוֹב · האל״ף למדבר ופירושו כנמר
במדבר כ״ד שהוא מוכן לטרוף כן אשור ואביש לטרוף אותם כמו
מסלי ל׳ שאמר אפגשם כדוב שכול · והכבד וְאַל תְּאַשֵּׁר בְּדֶרֶךְ
מסלי כ״ג רָעִים · אל תדרך · וְאַשֵּׁר בַּדֶּרֶךְ לִבֶּךָ · פירוש בדרך
ישעיה ט״ו הידועה שחורתיך והיא דרך החכמה · מֵאַשְּׁרֵי הָעָם
ישעיה מ״ז הַזֶּה · אַשְּׁרוּ חָמוֹץ · מדריכי העם הזה הדריכו החמוץ
או יהיו אלו מאשרי ואשרו האל״ף בהם תמורת יו״ד
ישעיה מ״ח מישרי העם הזה · ישרו חמוץ · תִּדְהַר וְתַאֲשׁוּר · עץ
ממין ארז ויש שפירושו שהוא בקֹם בערבי ובלעז ברז״ל
ובדר״ל תאשור שוריב״ה · וכתב רבי יונה כי נקרא כן
בערבי שור״ב״ן והתרגום אמר אשכרועין · וכתב רבי
יונח והעץ הזה קורין לו בקשב״ש בערבי ואומר שהוא
יחזקאל מ״ז שקורין לו בלעז ברוש · ות״י קְרֵשֵׁי עָשׂוּ שֵׁן בַּת אֲשֻׁרִים ·
דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל · פירוש בת אשורים
מלה אחת והיא שתי מלות״

את המלה הזאת תורה על עצם הדבר הפעול ·
בראשית מ״ו · שמות כ׳ בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם · וַיּוֹשֶׁב אֶת מֹשֶׁה
וְאֶת אַהֲרֹן · ועל כן מלת ויושב בלשון יחיד שהוא נופל על מלת את שפירושו עצם משה ואהרן והמלה כוללת
ירמיה ל״ט שניהם ואף על פי שאמר ואת אהרן · וכן הוּקַם אֶת דְּבָרֵי
יהושע ל׳ יְהוֹנָדָב · וכמוהם וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים
מלכים ב׳ ע״ב וַתִּצְפְּנוּ · כי מלת ותצפנו נופלת על מלת את · וכן כִּי
ירמיה ג׳ זְכוֹר אֲנִי וְאַתָּה אֶת רוֹכְבִים צְמָדִים · כלומר שנינו באחד
רוכבים או פי׳ עם רוכבים צמדים · גַּם מֵאֵת זֶה תֵּצְאִי ·
מלכים ח״ל · שמות כ״ו כמו מזה · מֵאֵת רְבִיעִית · כמו מרביעית · וַיַּרְאוּ שׁוֹטְרֵי
במדבר ז׳ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹתָם בְּרָע לֵאמֹר · עצמם · בְּיוֹם הִמָּשַׁח
דברים ל״ל אוֹתוֹ · עצמו · וְיִקְבּוֹר אוֹתוֹ · עצמו כי מרעה חוא קבר
עצמו · ודעת רז״ל שהשם קבר אותו כלו שאמר ונפתחה
הארץ לפניו ונכנס בה וגוע ואחר כן נסתמה הארץ ולא
נודע קברו · ויש מר״ל שפירשו ג״כ ויקבור אותו עצמו כמו
ויקרא כ״ב שאמר על וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה · זה אחד משלשה
אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בלשון עצמם וכן יביא
יחזקאל ל״ט אותו · ויקבור אותו · וכן וַיַּרְעוּ הָרוֹעִים אוֹתָם ·
במדבר ל׳ עצמם · יָבִיא אוֹתוֹ אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד · יביא עצמו
חגי ב׳ אופירושו הכהן יביא אותו · וכן וְאֵין אָתְכֶם אֵלַי נְאֻם
יְיָ · או הוא חסר ופירושו ואין משיב אתכם אלי או אין
אני רואה אתכם שבים אלי בכל אשר הכיתי אתכם וכן
כלם על הדרך הזה לחיות מלת את נופלת על עצם
הפעול או הוא עצמו או אחר · ובאו בחלם שלא כמנהג
יחזקאל כ״ב · יהושע כ״ב וְבָרֵא אוֹתָהֶן בְּחָרְבוֹתָם · עַד הַשְּׁמִידוֹ אוֹתָכֶם · וַאֲנָשִׁים
יחזקאל כ״ב צַדִּיקִים הֵמָּה יִשְׁפְּטוּ אוֹתָהֶם · ופעמים תבא במקום מן
בראשית מ״ט וְאֶת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָ · פירוש משדי כמו שאמר מאל אביך
בראשית מ״ל · ויקרא כ״ה ויעזרך · הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר · מן העיר · וְהִתְנַחֲלְתֶּם
בראשית מ״ל · שופטים כ״ל אוֹתָם · מהם · וְאֵין פּוֹתֵר אוֹתָם · מהם · וכן וָחָנוּנוּ
מלכים ח׳ ל״ט אוֹתָם · מהם · חָלַח אֶת רַגְלָיו · מרגליו · ובאה עם הפעל
כחמיה ט׳ וְאֶת מְלָכֵינוּ שָׂרֵינוּ כֹּהֲנֵינוּ וַאֲבוֹתֵינוּ לֹא עָשׂוּ תּוֹרָתֶךָ ·

סופטים יז · מלכים שני ג
יחזקאל לט
חָאֲרִי וְאֶת הַדּוֹב · וְאֶת הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל הַמַּיִם · מְקַבְּרִים אֶת הָעוֹבְרִים אֶת הַנּוֹתָרִים · ויתכן לפרש את העוברים עם העוברים כלומר אנשי תמיד יקברו עם העוברים את הנותרים · וכן ואת הדוב ועם הדוב בא הארי · וכן ואת הברזל ועם הברזל נפל אל המים הקורה · ובן ואת מלכינו עם מלכינו שרינו הרשענו אנחנו כי גם הם לא עשו תורתך ולא החזירו אותנו אל הדרך הטובה · ויבא

ספרא נ · מיכה ג
שמואל א ג · סופטים יט
סופטים יז
דברים כג · ויקרא ז
יהושע כב · יהושע יח
בראשית לז · תהלים פח
שמות ח
שיר ל · ישעיה יז
שמו"ל ב' מלכים א
בראשית לז
מלכים א ט
יהושע יד · ירמיה ב · ירמיה יט
יחזקאל ג · ירמיה ל
מלכים ב ג · שם
שמואל א יב · שם
ישעיה ב
יואל ל
דברים ל · כמדבר לא
יחזקאל כח
דברים ל
שמואל א יב · סופטים יח
יחזקאל לט
בראשית לא
ישעיה כא
דברים לג · מיכה ל
מיכה ז · מלכים א
ישעיה מא
ירמיה ג · ישעיה מה
ישעיה מא · ישעיה מל
ישעיה מא · מיכה ג
דברים לג
ישעיה כו
ישעיה כו · ישעיה כא
ירמיה יב · ישעיה כא
במדבר כב · סופטים ל
יחזקאל מב

במקום אל · וְהֵרָאָה אֶת הַכֹּהֵן · אֶת מִי הִגַּדְתָּ מִלִּין · וַיִּגַּשׁ דָּוִד אֶת הָעָם וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם · וְאֶת בֵּית יְיָ · אֲנִי הוֹלֵךְ · וַהֲמִישֵׁנִי אֶת הָעֲמוּדִים · ובמקום למד השמוש · וַיְרַעוּ אוֹתָנוּ · כמו לנו · וְעָשָׂה אֶת דָּמוֹ בַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר · ותבא במקום ב"ת השמוש וְאוֹתָנוּ אַל תִּמְרְדוּ · כמו בנו · וְהִתְחַלְּמוּ אוֹתָהּ · כמו בה · ותבא במקום עם הָיָה רוֹעֶה אֶת אֶחָיו · וְלֹא נֶאֱמְנָה אֶת אל רוחו · אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וְבֵיתוֹ בָּאוּ · ורבים כמוהם · וכשיתחבר עם הכנוי זה שפירושו עם ידגש אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי · וַיָּכֶל לְדַבֵּר אִתּוֹ · וַיָּכֶל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אִתָּם · וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה · וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ · וזה יבוא במקום על וְהַקְטֵר אִתּוֹ · כמו עליו · ויבא עם החלם בענין עם אוּלַי יְיָ אוֹתִי · וַיְיָ אוֹתִי בְּגִבּוֹר עָרִיץ · לְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַהֹלְכִים אוֹתָךְ · וּבְדַבְּרִי אוֹתָךְ אֶפְתַּח אֶת פִּיךָ · וְגַם הֵטִיב אֵין אוֹתָם · וְגֵרְשָׁה אֶת יְיָ מֵאוֹתוֹ · יֵשׁ אוֹתוֹ דָּבָר יְיָ · וענין אחר אֶת מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת אֶתּוֹ · לַמַּחֲרֵשׁוֹת וְלָאֵתִים · ובא בדגש מקום חנוך וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים · כמו כותו אִתְּכֶם לַחֲרָבוֹת · הוא הכלי שחופרין בו הנקרא מר בדברי רבותינו זל · וענין אחר לסימן הנמצא וְאַתְּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ · וְאִם בָּכָה אֵת עֹשֶׂה לִי · אֵת כְּרוּב מִמְּשַׁח הַסּוֹכֵךְ · והוסיפו הא ברוב לזכר ואמרו אַתָּה חָרֵאתָ לְדַעַת · ולנקב לעולם בלא הא ולרבים אַתֶּם עֲשִׂיתֶם · וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אַחֵיהֶם מָה אַתֶּם · פירוש מה אתם אומרים כלומר מה בפיכם מן הבשורה מחקירת הארץ · ולרבות וְאַתֶּן צֹאנִי · ובתוספת הא וְאַתֶּנָה יְדַעְתֶּן ״

אתה אַתָּה בֹּקֶר וְגַם לָיְלָה · וְאָתָּה כתיב אלף ותל וְאַתָּה מִרְכָבוֹת מֶרְכְּבוֹת קֹדֶשׁ · עֶדְיֶךָ קדש כתיב הא ״ תֵּאָתָה · בנוח האל"ף ובנועה מִצָּפוֹן זָהָב יֵאָתֶה · בְּסוּפָה יֵאָתֶה · ובחסרון למד הפעל ובנוח האל"ף הַעִירֹתִי מִצָּפוֹן · הָאוֹתִיּוֹת וַיֵּאָת · ונקרא כבעלי האל"ף הִנְנוּ אָתָנוּ · הַגִּידוּ הָאוֹתִיּוֹת לְאָחוֹר · וְאוֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תְּבוּאָנָה · קִרְבוּ וַיֵּאָתְיוּן · כִּי פַּחַד פָּחַדְתִּי וַיֵּאָתֵנִי · בכלם נראת בהם למד הפעל שהומרה ביוד · וַיֵּתֵא רֹאשִׁי עָם · משפטו וַיֵּאָתֶה והאל"ף במקום הא למד הפעל · אֵתָיו לֶאֱכֹל כָּל חַיַּתוֹ בַּיַּעַר · אֵתָיו אֶקְחָה יַיִן · שׁוּבוּ אֵתָיו · והומרה האל"ף פא הפעל בהא הֵתָיו לָאֲכֹלָה · לְקִרְאַת צָמֵא הֵתָיו מָיִם · פירוש אומר למים שיבאו לקראת הצמא והוא הנודד ממקומו מפני החרב וענין כלם ענין ביאה בתרגום ויבא ואתא ״

אתן וַתְּרָאֵנִי הָאֲתוֹן · אֲתוֹנוֹת צְחוֹרוֹת ״ לאמר אליהו המלקלק

אתק אתיק על פני אתיק וחכריו כתב בשרש כתק מלין הכרע:

ואשר הם בני ארבע אותיות

אבנט וְאַבְנֵטְךָ אֲחַזְּקֶנּוּ · וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים · והוא אזור המכנסים ״ ישעיה כב · שמות כח

אראל הֵן אֲרִאֵלָם צָעֲקוּ חוּצָה · המלאך שלהם וארא"ל שם גדולה הוא במו שפירשתי למעלה במלת אריאל וקרוב אני לומר כי הכל אחד בשרש ואף על פי שנפלה הי"ד בארא"ל וגם רבותינו זל זברו המלאכים הקדושים בזה הלשון לרוב גדולתם באמרם אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש · אמרו אראלים על המלאכים לרוב גדולתם ומצוקים על בני אדם החשובים והגדולים במו שכתוב כי ליי מצוקי ארץ וישת עליהם תבל שדרשו בו רבותינו שהחסידים והגדולים נקראו מצוקי ארץ ועליהם מתקיימת תבל · ורבי אדנים פירש אראלם מלה מורכבת אראה להם כמו בשלם הב שר בשל להם ובן בתבו אדוני אבי עה"פ ופירושו בבה אמר הנביא אראה להם לישראל צרות שיצעקו חוצה ומלאכי שלום שהיו באים בדברי שלום מר יבכיון נשמו מסלות וגומר · ורבי אברהם בן עזרא פירש כי היא ירושלם כי כן נקראת הוי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל · והטעם כאשר יראו אראלם הרוס אז יצעקו חוצה ״ ישעיה כב

ארגז תָּשִׂימוּ בְּאַרְגָּז מִצְדוֹ · פירושו תיבה וכן אמר התרגום תשוון בתיבותא מסיטריה ״ שמואל א ו

ארגב מכל ארגב תמהתי למה לא הניח אותו לא פה ולא בשרש ענב ושל אלבר בו שם אליה:

אשפר הניח בשרש שפר ולא ידעתי למה:

ואשר הם בני חמש אותיות

אגרטלי זָהָב · אֲגַרְטְלֵי כֶסֶף · ופירוש המלה כלים שנותנין בהן מים לידים ארזל"ש בלעז ״ עזרא א · שם

אדרכן וַאֲדַרְכֹנִים רִבּוֹ · לַאֲדַרְכֹנִים אָלֶף · מטבע ידוע אצלם ״ דה א כט · עזרא א

אחשדרפנים אדני אבי עה"פ פירש כי היא מלה מורכבת כי אחש הוא שם הגדול בלשון ארמית ובן אחשורוש אחש וראש ותכן מלת אחשדרפנים אחשי דרי פנים פירוש השרי הגדולי חעומדים תמיד בפנים כלומ הרואי פני המלך תמיד וכן **האחשתרנים** מלה מורכבת ותכן המלה אחשי תרין והי"ד והמ"ם סימן הרבים ופי המלה בהמות גדולות ונכבדות משני מינים מסוס ומחמור והוא מה שאמר בני הרמבים בני הסוסיות כי הסוסיא בלשון ערבי רמכא ״ אסתר ג · שם

אלגביש וְאַבְנֵי אֶלְגָבִישׁ · הם אבני חברד הגדולות ועוד נכתבנו בשרש גבש ״ יחזקאל יג

ארגמן הוא צבע אדום הנקרא כרמז ובא בוו במקום המ"ם וּבָאַרְגָּמָן וְכַרְמִיל וּתְכֵלֶת · דה ב ז

ותרגום ארגמן ארגוונא · והגאון רבינו סעדיה זל פירש בו תולעת שני הוא הנקרא כרמז אם כן הוא ארגמן צבע אדום אחר ואומרים שהוא הצבע שקורין לבא ובערבי נקראה ארגוואן בן כתב רבי יונה ״

נשלמה אות האלף

אות הבית

בכת נוגע בבבת עינו · אישון עינו והוא
שחרות העין שהצורה נראית בו · והפילו
הב"ת האחת ואמרו בת עיניך · והנכון ה"שר שהמלה
נחת ע"ין ויה"ח בבה על משקל קמה במה לפיכך לא
נשתנה הב"ת בסמיכות לשוא"

באר באר את התורה הזאת · פעל עבר ·
באר היטב · מקור · ובאר על הלחות ·
צווי · פירש את התורה · פירש היטב · וענין אחר
מעין גנים באר מים חיים · חפרתי את הבאר הזאת ·
ובאר צרה נכריה · והקבוץ וכל הבארות אשר חפרו ·
ובסמוך לא נשתנה ויחפור את בארות המים ·
ונשתנה בארות חמר · וענינם ידוע והוא
שהוא שמימיו נובעין"

באש ובאש האיר · וירם הולעים ויבאש ·
פתח באתנח · והשם ואעלה באש ·
מחניכם · ומשקל אחר ועלה באשו ותעל צחנתו ·
ופגריהם יעלה באשם · בשוא האלף · והפעל הכבד ·
והוא עומד ולא הבאיש ורמה לא חיתה בו · הבאישו
נמקו חבורותי · והיוצא יבאיש יביע שמן רוקח ·
ענין סרחון · להבאישני ביושב הארץ · כמו שירחיק
האדם דבר המבאיש · אשר הבאשתם את רחינו בעיני
פרעה · ואמר בעיני סמוך אל ריח ואף על פי שעל
דרך המשל היה אומר באפי שב אל הענין כלומר שלא
יראו לראותינו ולהביט אלינו כמו שירחיק אדם הדבר
הנבאש ולא ירצה לראותו · וכן הבאש הבאיש בעמו
כל אשר תמצא בלשון הזה הם ענין סרחון · אבל הפרש
כל אחד לפי ענין הקרוב אליו להבאישני ביושב הארץ ·
להתעיבני ולמאוס בי כמו שימאס אדם בדבר המבאישו ·
וכן ורשע יבאיש ויחפיר · והנפעל כי נבאשו
בדוד · נבאשת את אביך · והתפעל כי התבאשו
עם דוד · כלם מתפרשים בזה הענין · ותדת שעורה
באשה · בשוא האלף זרע הנבאש והפחות ·
ויעש באשים · ענבים נבאשים ופחותים למבר"שקש
בלעז או הדומה להם מהפירות הפחותים · או הוא
מין ממיני הקוצים · ורבינו סעדיה ז"ל פירשו ענבים
רעים תרגום וירע ובאש · ורבינו האיי ז"ל פירשו
מין ממיני הענבים הרע שבהם ומפורסם הוא מלשון
משנה הענבים האובשים במוקדם האלף על
הב"ת"

בג בפת בג המלך · פת מאכל המלך ·
ואכלי פת בגו · פת מאכלו · פת
בגם · מאכלם · ונתתיך לבג לגוים · כתיב כן
לא פירושו ונתתיך למאכל · וקרי
וכן תי לכיז לבז כי הענין קרוב זה לזה והזין
לעתיק · גי"ל באלפא ביתא דאשבת"

בגד כל רעיה בגדו בה · שלו כל בגדי בגד ·
ובוגד ולא בגדו בך · בגודה אחותה
יהודה · תאר לנקבה · והמשפט בגודה בשוא בפלס
רחוקה גדולה בבגדו בה · ובאשת נעוריך אל
יבגוד · בחלם · ובפתח מדוע נבגד איש באחיו ·
והחכם רבי יעקב בן אלעזר בתב שהוא בנין נפעל
ואיננו נכון בי פעלי הקשר לא יבא מהם פעיל ונפעל ·
ונקשר עם מם אכן בגדה אשה מרעה · והשם ובגד
בוגדים בגדו · בשש נקודות · כל בגדי בגד ·
ומשקל אחר נביאה פוחזים אנשי בוגדות · בפלס
הנה הסוללות באו העיר ענין מי שעובר על ברית חברו
ומשקר בו בבטחו בו · וענין אחר ובגד ללבוש ·
בשש נקדות · ולבש בגדים אחרים · בכל עת יחיו
בגדיך לבנים · ובלשון נקבות את בגדי עשו בנה
חגדול החמודות · והקבוץ בלשון נקבות קציעות כל
בגדותיך · וענינם ידוע"

בד ומכנסי בד · מכנסי פשתן · מדו בד ·
מלבוש פשתן ו"ו מדו נוספת בו"יו בנו בעור ·
לבוש הבדים · לבוש בגדי פשתן · וענין אחר מפר
אותות בדים · אותות הבוזבים · חרב אל הבדים ·
אל הבוזבים כלומר הקוסמים וכן תרגם יונתן קסמיא ·
ואדני אבי ז"ל פירשו בעלי אובות מתרגום אוב וידעוני
בידין ודבורו והבל פירוש אחד כי בדין הוא לשון בזב
כמו אשר בדא מלבו · בדיך מתים יחרישו · בזביך
ורוב דבריך בהצדיקך עצמך מחרישים בני אדם ·
לא אחרישׁ בדיו · בזביו או פירושו גבורותיו ·
לא כן בדיו · לא אמרת בזביו כלומר לא נתקיימו
דבריו שהיה מדבר בגאוה · ויש מי שפירשו בניו
כלומר לא יעשו כן בניו בי תפסק מלכותו · ועא בדי
עצי שטים · ותעש בדים · ותצא אש ממטה בדיה ·
פארות האילן הגסים יקראו בדים והקטנים היוצאים
מהם ענפים ואברי האדם נקראו בדים לפי שהם לאדם
כבדים לאילן · יאכל בדי עורו יאכל בדיו ·
ויש מפרשים בדי עורו ובדיו בניו שהבנים לאדם בבדים
לאילן · וכן וכלתה בדיו · ויתכן שהיה שרש כלם
בדד · בדי שאול תרדנה · די מלה נוספת וטעמו
בשאול תרדנה · וכן בדי שופר יאמר האח · בשופר ·
וכן ויגעו עמים בדי ריק · בריק · ואף על פי שאמרו
כי די מלה נוספת קצת מלה ענין יש בו בי יורה להגדלת
הדבר ולהתמדתו וכן פירו אדני אבי עליו השלום ופירוש
בשאול תרדנה וטעם תרדנה התקוות שזכר פעמים
תקותי כלומר איפה תקותי · בי בשאול תרדנה כל
התקוות שיש לי כמו שאמר אם אקוה שאול ביתי · ויש
מי שפירש בדי שאול ירכתי שאול ועוד פירשו בו על
אברי האדם שהם כמו הבדים לאילן והוא חסר ופירושו
בדי גופי בשאול תרדנה · והחכם ר' משה בן עזרא כתב
כי השרשי הנבנסים תחת הארץ מתפשטים בלפי מטה
הם הנקראות בדי שאול וכן פירוש הפסוק לפי פירושו
כי תקוותינו תרדנה תחת הארץ כבדי שאול גם פירש
בי על הגידים אמר בדי שאול דרך העברה"

בדד בדד ישב · יחידי ובדד אינו שם תאר לזכר
לבד בי גם לנקבה ולרבים ימצא · איבה
ישבה בדר · בדד ישכונו · ובא עם למ"ד השמוש בדרך
השם לא שם התאר שובני לבדד · לפיכך אנו אומרים
בי אינו תאר אבל הוא שם היחידות ויבא בענין בטח כי
השובן

זכריה כ · בכת · איכה ב · בכת · איכה ב · בכרים לו · חבקוק ב · באר · בכרים ח · בכרים לו · חבקוק ב · סיר ל · בראשית לח · תשל"ב כ · בראשית כו · בראשית לו · בראשית לו · בראשית לד · שמות ז · עמוס ד · יחזקאל ב · ישעיה לד · שמות ז · תהלים לח · קהלת ב · בראשית לד · שמות ל · שמואל א כ"ז · שמואל א ז · ישעיה ה · בגד · מלכים ח יג · איכה ב · יחזקאל ט · בגד · איכה ב · בגד · ירמיה ב · ישעיה לב · ירמיה ג · שמות לח · מלאכי ב · בגד · ירמיה ג · ישעיה כד · ירמיה ב · ירמיה ב · בגד · בראשית לח · בגד · ויקרא ז · קהלת ט · בגד · בראשית כז · בגד · תהלים מה · בד · ויקרא ז · שם · בד · מלכים ח יג · איכה ב · בד · יחזקאל ט · בד · ישעיה מד · בד · איכה ב · בד · שמות לח · בד · ישעיה ז · בד · שמות לה · בד · יחזקאל ט · בד · איכה ב · בד · הושע ז · בד · איכה ב · בד · איכה ב · בד · ירמיה מט · בד · איכה ב ·

השוכן בטח הוא יושב יחידי אין צריך להרבות אנשים לעזר שיהיו עמו לפיכך אמר בדד ישכונו · שוכני לבדד ·

דברים לג · דברים לב · וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד · וכן יְיָ בָּדָד יַנְחֶנּוּ ·

סאות ל ובנפול אות הכפל בַּד בְּבַד · אחד באחד כלומר שיהיו שחוקים כל אחד לבדו · ויש מפרשים משקל במשקל וכן תרגם אנקלוס רוצה לומר שישקול כל אחד ואחד לבדו מפני ההכרע או שיהיה משקל זה כמשקל זה כי היה בהם שהיה משקלם שוה והם המפורשים בתורה נטף ושחלת וחלבנה ולכונה וכן אמרו רבותינו ז"ל הצרי וחצפורן לכונה וחלבנה משקל שכעים שבעים מנה ·

מלכים ב · ורוב חשתמשם בזה השם עם.לומד מִשְׁפְּחוֹת בֵּית דָּוִד לָבָד וּנְשֵׁיהֶם לָבָד · והוא קמוץ · וכסמוך פתח לָבָד

מלכים ב ח · מִשָּׁרֵי הַנְּצָבִים · לָבָד מִמְּכָרָיו · והכניסו עליו עור הַמֵּס מִלָּבָד שַׁבְּתוֹת יְיָ · מִלָּבַד נְשֵׁי בְּנֵי יַעֲקֹב · פירוש זולת

בראשית לב · נשי בני יעקב · ועם הכנויים ידגש וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ ·

דברים ל · יְחִיו לְךָ לְבַדֶּךָ · אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ · הדגש לחסרון אות

ישעיה ה · חכפל · ופירושו זולתו · וְהוּשַׁבְתֶּם לְבַדֶּכֶם · אתם

ישעיה עז · יחידים אין אחר עמכם · והפעל ממנו וְאֵין בּוֹדֵד בְּמוֹעֲדָיו · כלומר אין מתיחד במועדיו · רוצה לומר בזמנים שיתן נבוכד נצר לחיילותיו ביום הזה ובזמן הזה תהיו מוכנים ומזומנים ללכת למלחמה אין אחד מהם שיתיחד לעצמו ויפרד וימנע ללכת כי כלם יבאו יחד וכן תרגם יונתן ולית דמתאחד בזמניה ואפשר כי על נבוכד נצר אמר כמו שפירשתי וזה הוא שאמר כי מצפון עשן כא והיא כבל שהיא גם לצפון ארץ פלשתים כמו לצפון ארץ ישראל ובאותו חרבן ש שהחריבו מלך בבל ארץ פלשתים נושעו ישראל שהיו הפלשתים לוחצים אותם ויתכן גם כן לפרש כי על פרעה אמר שהכה בפלשתים כמו שנאמר בספר ירמיהו בטרם יכה פרעה את עזה ואמר הנה מים עולים מצפון והיו לנחל שוטף וגומר אבל לענין הפרשה נראה יותר לפרש כי על חזקיהו אמר שאמר בתחלת הפרשה אל תשמחי פלשת כלך כי נשבר שבט מכך ואמר זה בשנת מות המלך אחז ומלך חזקיהו ואמר אל תשמחי פלשת כלך כי נשבר שבט מכך והוא עזיה שהכה בפלשתים כמו שאמר בדברי הימים ובשמת שמחו והיו לוחצים ישראל גם בימי אחז ואמר עתה אל תשמחי כמו ששמחת עד עתה כי נשבר שבט מכך והוא עזיהו כי מ מזרעו יצא עתה שיכך וחוא חזקיהו שהכה כפלשתים את עזה ואת גבוליה כמו שכתוב בספר מלכים וזה הוא שאמר כי משרש נחש יצא צפע מבני בניו של עזיהו יצא חזקיהו ועזה היא לדרום ארץ ישראל לפיכך אמר כי מצפון עשן כא מארץ ישראל שהיא צפונית לעזה ואין מי שמתאחד במועדים שיתן חזקיהו לכא למלחמה

ישעיה ח · על פלשתים כי כולם יבאו בשמחה · פָּרָא בּוֹדֵד לוֹ ·

תהלים קד · כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל גָּג · כלומר יחידי "

בדא בדל

מלכים א יב · בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר בָּדָא מִלִּבּוֹ · כי מִלִּבָּךְ

בראשית ג · אַתָּה בּוֹדֶאת · משפטו בּוֹדֶאת בהראות האל"ף ;ענינם אשר כזב מלבו כי מלבך אתה כוזבים וסמך הלשון חוזה אל חלב כי ענין מציאת הכזב במחשבות הלב ואחר כך יוציאנו בפה "

בדל לא נִבְדְּלוּ הָעָם יִשְׂרָאֵל · וְכָל הַנִّבְדָּל מֵעַמֵּי הָאֲרָצוֹת אֶל תּוֹרַת הָאֱלֹהִים ·

במדבר יז · חִבְּדָלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת · וַיִּבָּדֵל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ ·

ישעיה נו · דברים ז · וְהִבְדִּיל יְיָ אֶת שֵׁבֶט הַלֵּוִי ·

וְחִבְדִּילָה הַפְּרֹכֶת לָכֶם · מדרש שלא כמשפט · לא

יבדיל · כלם ענין הפרשה · וְהָעִרִים הַמִּבְדָּלוֹת

לְבְנֵי אֲפָרַיִם · החירק במקום שורק ומשפטו מובדלות פירושו מופרשות או יהיה תואר מֻבְדָּל בפלס ויהי המלצר · אוֹ בְדַל אֹזֶן · אמר בו התרגום הסחוב דאוזן הקשה שבאזן או פירושו מענין הבדלה כלומר הפרשה מהאזן מעט או אחד מן האזן ויתכן לפרש כי ב"ת בדל אזן.היא ב"ת השרוה ויהיה פירושו הרף שכאזן והוא הדל שבאזן · וענין אחר אֶת הַבְּדִיל · והקבוץ בדילים וְאָסִירָה כָּל בְּדִילָיִךְ · אֶת הָאֶבֶן הַבְּדִיל חסר הסמוך כמו הארון חברית · מין ממיני המתכות שטאנ"ייו בלעז "

בדק לְבַדּוֹק וּלְחַזֵּק הַבָּיִת · והשם לְחַזֵּק אֶת בֶּדֶק הַבָּיִת · בשש נקדות · מַחֲזִיקֵי בְּדֶקֶךְ הוא מקום חשכר וההריסה ונקרא כן לפי שהוא צריך חיפוש כי הכדיקה חוא לשון חיפוש בדברי רבותינו ז"ל בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול בודקין את החמץ לאור הנר "

בהה תֹּהוּ וָבֹהוּ · ענין שממה ורקות והו"ו תמורת הא"א למ"ד הפעל · ואמרו חכמי המחקר כי תחו הוא חדבר שאין לו דמות וצורה והוא מזומן ומעותד לקבל כל דמות וכל צורה וקורין לו בלשון יוני היולי וכחו הוא הצורה והוא הדבר שיש לו כח וגבורה לחלביש את החיולי דמות ותמונה ובחתחברם כרצון האל היתה בריאת העולם "

בהט בַּהַט וָשֵׁשׁ · אמרו שחוא הנקרא בערבי בלנט וחוא דומח לשיש "

בהל וַתֵּרֶא כִּי נִבְחַל מְאֹד · פעל עבר כי חוא פתח והמסורת עליו לית כוותיח פתח ·

נִבְהָל לָחוֹן אִישׁ רַע עַיִן · בינוגי כי חוא קמוץ והב"ת מפואר כקמץ חטף · כִּי כָלָה אַךְ נִבְהָלָה · מלרע ודרך הנפעל במלת כלה שאמר שתהיה נכחלה כמו מכה נחלח ובשרש חלה נבאר חיטב · כִּי נִבְחֲלוּ מִפָּנָיו · אַל תִּבְהַל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ · תִּגַּע עֲדֶיךָ וַתִּבָּהֵל · וִידֵי עַם הָאָרֶץ תִּבְהַלְנָה · בפתח החא"א באתנח · והכבד וִיבַהֲלֶךָ פַּחַד פִּתְאֹם · וּבְסוּפָתְךָ תְּכַהֲלֵם · לְיִרְאָם וְלִבָּהֲלָם · וכבד אחר וְשַׁדַּי הִבְהִילָנִי · והשם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בְּהָלָה · וְשִׁנּוֹתָם בַּבְּהָלָה · והקבוץ עִיר וּבֶהָלוֹת · ענין אימה וכעתה · וענין אחר הכבד וַיַּבְהִילוּ לְהָבִיא אֶת הַמָּן · וכבד אחר וַיִּבָּהֵל אֶת תַּמְרוּקֶיהָ · אַל תִּבָּהֵל בְּרוּחֶךָ · ענין מחירות וחפזון · ג"ל ויש לפרש מזח נבהל:להון · שלשון מהירות לא כא רק נפעל והפעיל לא נפעל לעולם : וכן נַבְהֲלָה מִבּוֹהֲלָה כָּרְאשׁוֹנָה · וֵאלֹהִים אָמַר לְבַהֲלֵנִי · למהרני ולזרזני ·

ורבי יונה פירש בו ענין רוממות וגדולח והפלגח "

בהם זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ · בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ · החא לסימן הנקבה · ובסמוך וְאֶת בְּהֵמַת חַלְּוִים · אבל תַּחַת בְּהֵמָתָם · בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם · אינו יוצא מגזרת בהמה כי אם מגזרת בְּהֵמָת ואם לא נמצא כי לא יאמר מבהמה בְּהֶמְתְּךָ כי אם ב בְּהֵמָתְךָ כאשר כתבתי בחלק חדקדוק בשער חשמורת וחוא שם כלל ופעם פרט · כִּי אִם הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֲנִי רוֹכֵב בָּהּ · הִנֵּה נָא בְּהֵמוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ · בחמה אחת ששמה בחמות · ויש אומרים כי כן שְׁאַל נָא

בהמת

ירמיה ל · דברים לב · דברים לב · פמוס ל · מלכים ב · דברים ל · ישעיה ל · זכריה ל · במדבר לא · ישעיה ח · זכריה ל · מלכים ב כב · ויקרא כו · בראשית מז · בראשית לב · דברים ל · ישעיה ה · ישעיה עז · בראשית מ · שמואל ב כא · משלי כא · בראשית מ · בראשית מה · קהלת ח · איוב ל · יחזקאל ז · איוב כב · תהלים פב · איוב כב · איוב כב · ויקרא כו · תהלים עח · ירמיה לו · אסתר ג · אסתר ב · קהלת ז · משלי ב · דברים ל · בראשית ח · בראשית ג · ויקרא יא · דברים יד · בראשית ח · במדבר ג · ויקרא יט · בראשית ח · בראשית ג · בראשית ג · בראשית ג

בְּהֵמֹת וְתוֹרֶךָ׳ לפי שאמר ותורך לשון יחידה ואין
צורך בי טעם ותורך בל אחת ואחת מהבהמות או מלת
ותורך נופלת על מין הבהמות׳ וכן ועוף השמים ויגד
תלים ס׳ · יחל ח׳ לְךָ׳ ובסמוך בְּהֵמוֹת שָׂדִי׳ גַּם בְּהֵמוֹת שֶׁדֶה תַּעֲרֹג
ישעיה ל׳ אֵלֶיךָ׳ בְּהֵמוֹת נֶגֶב׳ ופירוש הפסוק התנבא הנביא
שיצאו בהמות הנגב לאכול ישראל ההולכים לבקש
עזר ממצרים ונושאים על בתף עירים חיליהם ועל
דבשת גמלים אוצרותם לתת שחד למצרים לעזור׳ והם
עם שלא יועילו למו והבהמות שאמר הנביא הם אשר
אמר לביא וליש מהם אפעה ושרף מעופף ויקרא מצרים
נגב לפי שהיא דרומית לארץ ישראל׳ או יהיה פירוש
נגב כפירוש ארץ הנגב נתתי׳ כי מדור חיות רעות
במדבר ובארץ הנגב״

בהן ויקרא יד׳ וְעַל בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית׳ גודל׳ ולרבים
מוסיפים ח׳ בְּהוֹנוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם׳ ויתכן שחוא
משקל אחר״

בהק ויקרא יג׳ בּוֹהֵק הוּא פָּרַח בָּעוֹר׳ מין נגעלבן
ונוגה לו הרבה אבל פחות מבהרת
ומשאת ומספחת וכן אמרו בספרא בהק הוא טהור הוא
הוא טהור וממנו ולמעלה טמא׳ ודומה לו בענין הנוגה
מה שתרגם יונתן מנוגה מה
נגדו מזיו יקריה מבהקין בתלים הוא מתרגם מן ווהר
שמי שמיא״ יקרה ענני שחיק׳

בהר תיב לג׳ · ויקרא יג׳ בָּהִיר הוא בַּשְּׁחִרֻת לְבָנָה הִיא׳
ויקרא יג׳ בֶּהָרוֹרֶת לְבָנוֹת׳ ענין לובן ונוגה ולובן
הבהרת הוא כשלג וכן אמרו בהרת עזה כשלג ואמרו
יכול כשם שהיא שלישית בכתב כך היא שלישית
למראות תל לבנה היא אין למעלה ממנה׳ וכמה היא
לבנינותה כשלג שנאמר והנה מרים מצורעת כשלג״

בוא בראשית לז׳ · שמות כב׳ בָּא אֶחִיךָ בְּמִרְמָה׳ בָּא בִּשְׁכָרוֹ׳ פירוש בא
בשכרו אל המלאכה לא בחנם כמו השואל
לפיכך לא ישלם השובר אותו אם נשבר או מת כמו
שמואל א׳ כה׳ השואל׳ כִּי עַל יוֹם טוֹב בָּנוּ׳ בנפול האלף
חבקוק ג׳ · ירמיה כז׳ מהמכתב׳ כִּי בָא יָבָא׳ ולגזרת פעול לְבַלְתִּי בֹאוּ
הַכֵּלִים הַנּוֹתָרִים׳ והוא עבר במקום עתיד׳ ואמר
באו על הכלים ואף על פי שאינם מבלתי הבאה כמו
בראשית כב׳ אפוד ירד בידו׳ שבו בליהם ריקם׳ בָּא מִבֹּא בְּאֵר לַחַי
מלכים א׳ יד׳ רֹאִי׳ מבא מקור׳ ובא בתוספת הא בְּבֹאָה רַגְלֶיךָ
מלכים ב׳ יג׳ הָעִירָה׳ והוא מלרע׳ וּגְדוּדֵי מוֹאָב יָבֹאוּ בָאָרֶץ בָּא
שָׁנָה׳ יונתן תרגמו במקום מקור במעל שתא
ואפשר כי האלף במקום הא בה כלומר באותה שנה
ותהיה האלף במקום הא הכנוי במו שבאה הא הכנוי
יחזקאל יד׳ במקום אלף במלת בה בְּרוֹב גְּלוּלָיו׳ ובן מצאנו הא
הנקבה מזומרת באלף במלרת על בן גבהא קומתו׳
תיב כב׳ בָּהֶם תְּבוֹאָתֶךָ טוֹבָה׳ תבא לך וכבר זברנו דקדוק
תלים לג׳ המלה בחלק הדקדוק׳ אַל תְּבוֹאֲנִי רֶגֶל גַּאֲוָה׳
תיב כ׳ אל תבא לי׳ בַּל יַד עָמֶל תְּבוֹאֶנוּ׳ תבא לו׳ ובן כל
בנין הקל בזה השרש עם הכנויים יתפרש הכנוי עם
ישעיה מא׳ למד השמוש׳ וְיָבֹא סְגָנִים כְּמוֹ חֹמֶר׳ ויבא על סגנים׳
בראשית יט׳ · בראשית כה׳ בוֹאֲךָ גְרָרָה׳ בוֹאֲךָ אַשּׁוּרָה׳ והדומים להם אין
הכף נוספת כאשר חשבו רבים אך היא לנבח היודע
המקום וכן כלם שהם על הדרך הזה ואלו היתה נוספת
לא היה אומר כן בכל המקרא בואך בכף נוספת׳
ויקרא כו׳ · ישעיה כא׳ וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן׳
תקתה ה׳ · ויקרא עו׳ אַף לֹא הֵבִיאָה אֶסְתֵּר׳ מלעיל׳ וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל

הַכֹּהֵן׳ מלרע׳ וְנָבִיא לֵב חָכְמָה׳ ובשרש ידע
תלים כ׳ נפרש הפסוק׳ לָבִיא אוֹתוֹ בְּבֶלָה׳ כמו להביא׳
ירמיה לט׳ תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה׳ האלף ברגש׳ וכן וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת
ויקרא כב׳ · בראשית מג׳ הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בְּיָדָם׳ וַיָּבִיאוּ לָנוּ בְּיַד אֱלֹהֵינוּ הַטּוֹבָה
עזרא ח׳ עָלֵינוּ׳ ושלא נזכר פועלו ממנו כִּי לְמַעַן הָרְאוֹתְבֶדָה
יחזקאל מ׳ הוּבְאָתָה הֵנָּה׳ כי הובאו בית יוסף׳ אֲשֶׁר הוּכָאת לָךְ׳
בראשית מב׳ · בראשית לג׳ והשם שֹׁמְרֵי הַמִّבוֹא׳ אֶל מָבוֹא הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר בְּבֵית יְיָ׳
ירמיה לה׳ יחזקאל מו׳ וַיָּבִיאֵנִי בַּמִּבוֹא׳ והקבוץ מבואים כְּמִבוֹאֵי עִיר מְבֻקָּעָה׳
יחזקאל כו׳ · יחזקאל מה׳ ובקבוץ הנקבות עַל מְבוֹאוֹת יָם׳ ומשקל אחר הַמֵּבִיא
יחזקאל ח׳ מֵהַקְּדִים׳ ומשקל אחר סֵמֶל הַקִّנְאָה הַזֶּה בַּבִּיאָה׳
ויקרא לה׳ · תלים קז׳ וַאֲכַלְתֶּם מִן הַתְּבוּאָה יָשָׁן׳ וַעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה׳
במדבר יח׳ · ויקרא יט׳ בִּתְבוּאַת גָּרְנָךְ וְבִתְבוּאַת יִקְבֶךָ׳ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ׳
דברים כב׳ וְתְבוּאַרת הַכֶּרֶם׳ שם כולל לכל פרי מאכל ונקרא
תבואה לפי שהוא משנה הבאה כי משנה שעברה יקרא
עבור׳ ובתב רבי יעקב בן אלעזר מזה וְעָבַדְתָּ לוֹ אֶת
שמואל ב׳ ט׳ הָאֲדָמָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וַעֲבָדֶיךָ וְהֵבֵאתָ׳ ומלת והבאת
מלעיל ואף על פי שהמלה
לפי שהוא ענין אחד לא מענין לעתיד׳ וכן אִישׁ יָבִיא
סיר ח׳ תבואה לפיכך כשתבה הטעם בְּפִרְיוֹ׳ ענין תבואה ואין
וכן הסמך והסקט שהו׳ מענין צורך להוציאם מענינם׳
אחר כשתבה הטעם כמו ובא בלשון הזה על דרך
בראשית כז׳ סיתבאך כשרש שמר׳ כבוד בנוי׳ לתשמיש וַיָּבֹא
סס אֶל הָגָר׳ בא נָא אֶל שִׁפְחָתִי׳ והדומים להם׳
קהלת א׳ · ישעיה ס׳ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ׳ לא יָבֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ׳ ענין הכנסת
סס השמש וביאתו׳ וכן קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ׳ כלומר
ישעיה כא׳ שקע אורך שהיית נהוגה בו עד עתה ומכאן ואילך כבוד
יי עליך זרח׳ וכן פירש אדני אבי ז״ל מזה כִּי יָבֹא כַנָּהָר צָר׳
במו הנהר שיבנס בים ולא יראה׳ ויש לפרשו
במשמעו כשיבא הצר להלחם על ישראל כמו הנהר
שבא במרוצה רוח יי נוסקה בו ותשחיתנו׳ והפעל
הנוסף בזה הענין והֵבֵאתִי הַשֶّמֶשׁ בַּצָּהֳרַיִם׳
עמוס ח׳

בוז זכריה ד׳ בִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת׳ פתח שלא כמשפט׳
משלי ג׳ · משלי יג׳ לֹא יָבוּז לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב׳ בֶּן לְדָבָר יֵחָבֵל לוֹ׳
תיב לג׳ · תלים לג׳ וּבוּז מִשְּׁפָחוֹת יַחְתִּנִי׳ והשם בְּגַאֲוָה וָבוּז׳ וְנַעֲוָה לֵב
משלי יב׳ · ירמיה ל׳ יִהְיֶה לָבוּז׳ כִּי הָיִינוּ בוּזָה׳ ענין בזיון וידוע הוא״

בוך שמות יד׳ נְבוּבִים הֵם בָּאָרֶץ׳ השורק מקום חולם׳
יחזקאל ח׳ · אסתר ג׳ נָבוֹכוּ עֲרֵרֵי בָקָר׳ וְחָעִיר שׁוּשָׁן נְבוֹכָה׳
ישעיה כב׳ · מיכה ז׳ והשם כִּי יוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה וּמְבוּכָה׳ עַתָּה תִּהְיֶה
מְבוּכָתָם׳ ענין בלבול״

בול ישעיה מד׳ לְבוּל עֵץ אֶסְגֹּד׳ כתב רבי יונה שהוא כמו
עץ ונסמך אל עץ כמו אדמרת עפר׳ ומטר
תיב מ׳ גשם׳ וכן בִּי בוּל הָרִים יִשָּׂאוּ לוֹ׳ ולפי דעתי כי הוא
כמ׳ יבול ומוצא הארץ בין עשבים בין אילנות יקרא
ויקרא כו׳ יבול במו וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ׳ וכן מוצא העץ שהוא
מלכים א׳ ז׳ הענפים יקרא יבול׳ ופירוש לבול עץ לענף עץ ועוד
נבתבנו בשרש יבל׳ בְּיֶרַח בּוּל הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי׳
הוא מרחשון׳ ויש אומרים כי נקרא בול מענין מבול
בעבור רוב הגשמים שירדו במרחשון״

בוס משלי כז׳ · תלים ס׳ תָּבוּס נֹפֶת׳ כמו תבוז׳ יָבוּס צָרֵינוּ׳
ישעיה יד׳ וְעַל הָרַי אֲבוּסֶנּוּ׳ והשם ומאלהים הָיְתָה
דה ב׳ כב׳ תְּבוּסַת אֲחַזְיָהוּ לָבֹא אֶל יוֹרָם׳ כלומר שם בלבו ללכת
אל יורם ובהל׳ כה ההיא היתה תבוסתו שלא נהג בו
יהוא מנהג מלך אלא בזהו ואמ׳ לעבדיו גם אותו הכ׳ והו
ישעיה כב׳ · ישעיה יח׳ אל המרכבה׳ בְּיוֹם מְהוּמָה וּמְבוּסָה׳ קָרֵנוּ וּמְבוּסָה׳
ישעיה יד׳ והפעול מן הפעל הכבד כְּפֶגֶר מוּבָס׳ במו מוּבָז׳
וכבד

וכבד אחר כפול הלמ"ד בוֹסֵסוּ מִקְדָּשֶׁךָ · בוֹסְסוּ אֶרֶת חֶלְקָתִי · כמו בזזו או הם ענין הרמיסה והגיאול והוא הנכון · וכן בוֹסִים כְּטִיט חוּצוֹת · שהוא תואר מן הפעל הקל בפלס טובים בושים ופירושו מתגאלים ונרמסים כטיט חוצות כלומר אותם שהיו כגבורים והם אומות העולם יהיו נרמסים כטיט חוצות או יהיה בוסים תואר יוצא ופירושו והיו כגבורים על ישראל כלומר ישראל יהיו כגבורים אף על פי שהם חלשים וכן אמר אחר כן והיו כגבור אפריסנויהיו בוסים ורומסים אויביהם כטיט חוצות במלחמה ונלחמו כי יי עמם והובישו רוכבי סוסי האומות שהם רוכבי סוסים · וכן ההתפעל מִתְבּוֹסֵסֶרֶת בְּדָמֶיךָ · מתגאלת · וכתב אדוני ז"ל מזה השרש והענין יַעַן בּוֹשַׁסְכֶם עַל דָּל · בחילוף ש"ן בס"ן כמו בולס שקמים שהוא כמו בולש ותרגום ויחפש ובלש · ויהיה בושסכם מבנין מרובע בפלס בוננכם "

בוץ וַתְּבְרִיךְ בּוּץ · פשתן · מ מבנסי בד רגומו מבנסין דבוץ "

אף מה שלא הביא כאן הענש בוץ רגלך לפי שאין שרשו כוץ רק בנין בלעיית המולס עיין בשרשו:

בוק בּוּקָה וּמְבוּלָקָה · והנפעל הִבּוֹק תִּבּוֹק הָאָרֶץ · ענינם הריקות מרוב השלל והבזה "

בור וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם · וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר נַקְּרָתָם · בּוֹרוֹת חֲצוּבִים · כמו באר אבל הבאר בחפירה לבד מבלי בנין אבל הבור בבנין · ולפי דעתי כי בור הכתוב במקרא אין מימיו נובעין והוא שקורין בלען ציסטירנא · וכן אַךְ מַעְיָן וּבוֹר · רוצה לומר שמימיו מכונסין ואינו כמו המעין ואף על פי שרבות אינו ז"ל אמרו בור שמימיו נובעים הם היו זוכרים בור במקום באר כי לא היו זוכרים כאר כרוב וחנה הם זכרו בור ובאר ב במשנה והבדילו כיניהם שאמרו אחד באר הרבים ובור הרבים ובאר היחיד עושין להם פסין אבל לבור היחיד עושין לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים מה שזכרו חנה באר ר"ל שמימיו נובעין · ומה שזכרו בור ר"ל שמימיו מכונסין · ובית הסהר נקרא בור לפי שהוא דומה לבור אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר · בבית הסוהר · וַיַּרְיִצֻהוּ מִן הַבּוֹר · וכן הקבר · נִמְשַׁלְתִּי אֶל יוֹרְדֵי בוֹר "

בוש בְּךָ בָּטְחוּ וְלֹא בוֹשׁוּ · כִּי בִשְׁתִּי לִשְׁאוֹל מִן חַמָּלֶךָ · בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד · בּוֹשָׁה וְחָפְרָה · מלעיל · וּבוֹשָׁה הַחַמָּה · מלרע · והתאר הִפְנָה עוֹרֶף מוֹאָב בוֹשׁ · מִגְּבוּרָתָם בוֹשִׁים · והשם תִּכְסֶךָ בוּשָׁה · ומשקל אחר ובוֹשֶׁת פָּנַי כִּסָּתְנִי · בשקל ונופת צופים · ובתוספת נ"ון בְּשָׁנָה אֶפְרַיִם יָקָר · וכתב ר' יונה כי הוסיפו בו הנ"ון לביזוי הבעל שקרא בשנה כמו וְהַבּשֶׁת אֲכָלָה אֶת יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ · ויש לפרשו במשמעו כמו שאמר וַיְבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ · והתפעל וְלֹא תִתְבּוֹשְׁשוּ · והפעל הכבד וּמְשַׁנְּאֵינוּ הֲבִישׁוֹתָ · עֲצַת עָנִי תָּבִישׁוּ · הֲבִישׁוֹתָה כִּי אֱלֹהִים מְאָסָם · מֵבִישׁ וּמַחְפִּיר · וְרָקָב בְּעַצְמֹתָיו מְבִישָׁה · וחשם עוד וְהֶחֱזִיקָה פִּמְבֻשָׁיו · והם בציו שהם מקום חבשת · וכן עֲרִיָּה בוֹשֶׁת · גילוי ערוה כמו וחשופי שת · וענין אחר וַיַּחִילוּ עַד בוֹשׁ · וַיַּפְצִרוּ בוֹ עַד בוֹשׁ · והפעל הכבד בִּשֵּׁשׁ מִשֶּׁה · מַדּוּעַ בִּשֵּׁשׁ רִכְבּוֹ לָבֹא · ענין איחור "

בזז וּבָזוּ בִּזָּה · בִּזּוּ לֶחֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · בָּזוּנוּ לָנוּ · שְׁאֵרִית עַמִּי יְבַזּוּם · וְשָׁלָל לָבוֹז · והוקלח מלת וְנָבוֹז בָּהֶם עַד אוֹר הַבֹּקֶר · כי עקר הז"ן להדגש · והנפעל וְהִבּוֹז תִּבּוֹז · ושלא נזכר פועלו חָרֵב אֶל אוֹצְרוֹתֶיהָ וְבִזּוּ · והשם וַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ אֶת יָדָם · ובלא הא"ר יתר הַבָּז · ובזז בזה החא"ב במפיק ענינם ענין שלל "

בזה כִּי דִבַּר יְיָ בָּזָה · מַדּוּעַ בָּזִיתָ אֶת דְּבַר יְיָ · והנפעל נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס · והפעל הכבד לְהַבְזוֹת בַּעֲלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן · והשם בִּזָּיוֹן וָקֶצֶף · ענין בזיון ידוע הוא · ומזה הענין לִבְזָה נַפְשׁ · והוא תאר או מקור בשקל קִנְאָה חכמה מה טוב · ופירוש למי שהנכון לבזה אותו כל נפש ולתעב אותו כל גוי · או הוא במקום פעול כאלו אמר לבזוי נפש · ומענין זה עוד נִמְבְּזֶה וְנִמָּס · בתוספת הנו"ן וחמ"ם · וענין אחר אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ · כי הוא לפי דעתי מזה השרש והאל"ף תמורת הא"ה למד"ה הפועל כמו שבא הי"ד במלת חסיו תמורת הא"ה למד"ה הפעל וענינו ענין בזה ושלל והם שני שרשים בענין אחד · ורוב המדקדקים אמרו כי האל"ף תמורת אות הכפל והוא כמו בזז "

בזק כְּמַרְאֵה הַבָּזָק · כמו ברקו · ורבות אינו פירשוהו לשון פזור · כמראה הבזק רבי יהודה אומר בשם רבי סימון בשם רבי לוי בן פרטה כזה שבזק אור בבירה כלומר כמי שמפזר גפת שהוא פסולת הזית בבירה שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזה הוא פירוש רצוא ושוב · ועוד בדבריהם בזק לשון פזור בזק בהו עפרא והוו חרבי בזק בהו גילי וחור גירי כלומר פזר · וכן במשנה בוזקין מלח על גבי הכבש בשביל שלא יחליק · ועוד פירשו מאי רצוא ושוב אמר רבי יהודה כאור היוצא מן הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי ברבי חנינא כאור היוצא מן החרסים · וַיִּפְקְדֵם בְּבָזֶק · שם מקום הנזכר בספר שפטים וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲדֹנִי בֶזֶק בְּבָזֶק · וכהגדה מהו ויפקדם בבזק שמנאם באבנים שנטל אבן מכל אחד מהם ומנאם ותרגו בצרור אבן במרגמה · היך בזקא דכיפא בקלעא ומה נכון זה הפירוש · ובא בענין ויפקדם בשלאים כלומר שלקח טלח מכל אחד מהם ומנאם בהם כמו שהיו מונין אותם במחצית השקל · ובילמדנו ויפקדם בבזק ויפקדם בשלאים כדאינון מסכינין באלין בזקיא בדאינון עתירין באלין אמריא "

בזר וְרִכּוּשׁ לַחֶם יִבְזוֹר · כמו יפזור · והכבד בֵּזַר עַמִּים · כמו פזר עמים "

בחל וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִּי · פירושו קצה או מאסה "

בחן וּבְחַנְתִּים כְּבְחוֹן אֶת הַזָּהָב · בּוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב · וּבְחַנְתַּנִי נָא · יְיָ צַדִּיק יִבְחָן וָרָשָׁע וְאֹהֵב חָמָס · לְרַגְעִים תִּבְחָנֶנּוּ · ולגזרת אפעול אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה · החי"ת בקמץ חטף בפלס אזכרך מארץ ירדן · והנפעל בְּזֹאת תִּבָּחֵנוּ · וחשם מהענין הזה כִּי בֹחֵן וּמָה אִם גַּם שֵׁבֶט מוֹאָסֶת · ענין כלם נסיון · ופירוש כי בחן ומה בלומ כל בחינה וכל צרה ומה שירצה לחביא הקב"ה עלינו יביא ובלבד שלא יביא עלינו זאת החרב המואסת שאר העצים ואוהבת שבט בני לכרתו והנביא קרא ישראל בנים והנכון בעיני כי פירושו כי החרב הזאת הוצאה מתערה לבחון בה בני אדם ולנסותם כי לפיכך מורשה להפחידם בה ואם לא יוסרו ישראל ולא תחיה זאת החרב מואסת שבט בני כמו שמואסת כל עץ מה יהיה · וענין אחר בָּחוֹן נִתַּתִּיךָ בְּעַמִּי · בחולם פירושו מבצר

יחזקאל ל"ד · זכריה י"ד · ישעיה ס"ג · ירמיה ל"ד · ישעיה מ"ב · ירמיה ל"ד · ישעיה ל"ד · ירמיה ל"ד · ישעיה ל"ד · ירמיה ל"ד · ישעיה ל"ד

מבצר ומגדל · וכן הקימו בחוניו · והוא בשורק והוא
מן הדגושים לפיכך לא נשתנה עם חכנוי ונפתחת
הב״ת · ובמשקל אחר עפל ובחן · ומשקל אחר אבן
בוחן · ענין חכל מבצר״

בחר כי יעקב בחר לו יה · יבחר אלוהים חדשים ·
כי בוחר אתה לבן ישי · חבוחר בירושלם ·
בחרתיך בכור עוני · פירשו רבי יונה כמו בחנתיך ·
ואין צורך כי הזחב יבחרנו
אדם בכור מדסיגים · לא ליכנו לחוק לפרשו כן
והנפעל ונבחר מות מחיים כי כן תרגום נחיתיך כמו
לכל חשארית חנשארים · נחכיתיך · ויכחנו לנכריכם ·
בפף נבחר · ולא זכרו רבי ויתנחרו
יונח · והתאר בחור ובתולח · שלשת אלפים איש בחורי
ישראל · ויבחר מכל בחורי בישראל · אלח שניהם
בשוא שהם מן המשקל חקל · ומן המשקל הדגוש
ובחורי ישראל חברעי · בחורים מרחובות · ומשקל אחר
בחיר יי · כרתי ברית לבחירי · ונקרא עול ימים בחור
לפי שהוא נבחר לכל דבר לכל מלאכח או למלחמת
יותר מהזקן · והשם משרת משה מבחריו · כמו מנעוריו ·
ועוד קבוץ חשם בלשון נקבות בימי בחורותיך · ומשקל
אחר בתוספת מם וכל עיר מבחור · בחולם ·
וכן מבחור ברושיו · ומשקל אחר מבחר ברושיו ·
במבחר קברינו · מבחר וטוב לבנון כל שותי מים ·
בא סמוך על סמוך כמו את מספר מפקד חעם · נשיא
ראש משך ותובל · נהרי נחלי דבש וחמאח · ומבצר
משגב חומותיך · חכמי יועצי פרעה · וספוני טמוני חול ·
תפשי דורכי קשת · ובקבוץ ועם מבחריו״

בטא לבטא בשפתים · לכל אשר יבטא האדם ·
והשם או מבטא שפתיח · ענין כלם פירוש
או פתחון שפתים יקרא מבטא · והפעל הקל יש בוטח
במדקרות חרב · ההא תמורת האלף״

בטח בוטו כי בטח · שוקט ובוטח · יבטח
כי יגיח ירדן אל פיהו · אבטח ולא אפחד ·
ובארץ שלום אתח בוטח · בלומר בארץ שלום שחיח
לך לבטוח בחם וחם אנשי ענת ואתה בסכנח עמהם
ומפחד מהם כמו שאמר על אנשי ענת ות המבקשים את
נפשך ואיך תעשה בגאון חירן כלומר כשאשלחך אל
ירושלם וכן אמר כי גם אחיך ובית אביך קראו אחריך
מלא · וחבוטחים בחר שומרון · בטחו בי עדי עד ·
אל תבטחו לכם אל דברי חשקר לאמר · בטח אל יי
בכל לבך · חבוטחים על חילם · חנח אתם
בוטחים לכם על דברי חשקר · ועל כל אח אל תבטחו ·
וחתאר על משקל פעול כי בך בטוח · וחשם ישתנה
על פנים רבים · ויבאו על העיר בטח · בסגול ·
ומשקל אחר · מה חבטחון חזה · ומשקל אחר
מבטח בוגד · כי מאס יי במבטחיך · ובסגול
ויורד עוז מבטחה · מבית אל מבטחם · ומשקל אחר
בחשקט ובבטחה · ומשקל אחר בטחות למרגיזי אל ·
והפעל הכבד ואתח הבטחת את העם חזח · ואל יבטח
אתכם חזקיהו · מבטיחי על שדי אמי · ואת חאבטיחים
אפשר לומר בו שהאלף נוספת או יחיח בן ארבעאותיות
אל בודקש בלעז״

בטל ובטלו חטוחנות · פירושו ושבתו · ורבותינו
ז״ל נשתמשו חרבח בזח חלשון חקל בעומה
וחדגוש ביוצא״

ישעיה נב
ישעיה לב · ישעיה כח
תילים קלה · סופטים ה
שמואל א׳ ב · זכריה ג
ישעיה מח
אין צורך כי הזחב יבחרנו
אדם בכור מדסיגים · לא ליכנו לחוק לפרשו כן
כי כן תרגום נחיתיך כמו נחכיתיך · ויכחנו לנכריכם · ויתנחרו
ירמיה ח
משלי י · יחזקאל ט
שמואל א׳ כז · שמואל ב׳ ז
תילים עח
ירמיה ט · שמואל ב׳ כא
תילים פט
במדבר יא
קהלת ז
מלכים ב׳ ג
מלכים ב׳ יט · ישעיה לז
בראשית כג · יחזקאל לא
דניאל ז
מיכה ה · מיכה ה
במדבר ל
משלי ג
תיוב ו · סופטים יח
תיוב ט · ישעיה יב
ירמיה יב
תיוב ל · תיוב לא
ישעיה כז
עמוס ז · ישעיה כז
ירמיה ז · משלי ג
תילים מט · ירמיה ז
ירמיה ט
ישעיה לו
בראשית לג
ישעיה לו
משלי כה · ירמיה ב
משלי כא · ירמיה מא
ישעיה ל · תיוב יב
ירמיה כט · ישעיה לז
תילים כב · במדבר יח
קהלת ה

בטן בבטן עקב את אחיו · שם בשש נקדות ·
ובטן רשעים תחסר · ואת בטנך צבה ·
בטנך תאכל ומעיך תמלא · ובטנם תכין מרמה ·
כי נעים כי תשמרם בבטנך · ותרגז בטני · ידוע ·
ובדרך החשאלה מלעומת הבטן אשר לעבר חשבכה ·
ר״ל מקום האמצעי · בטנים ושקדים · קורין לחם בלעז
פנ״יולש · ויש מפרשים בטנים הפרי הנקרא בערבי
פסתא״ק · ובבראשית רבה מפרש בטנים ושקדים משח
דבטנים ומשח דלוזים · וכן הוא בתרגום ירושלמי״

ביב ואיש נבוב ילבב · חנון לבנין נפעל והשורק
בסקום חולם ופירושו חלול · וכן בדברי ר״ל
עומדת על פי חביב פירוש על פי חחלל · ופירוש הפסוק
אומר כי האדם בתחלת ילדותו הוא חלול כמי שאין
לו לב בתוכו ואחר כן ילבב כלומר קונה לב ודעת
וכן אמר ועיר פרא אדם יולד · בלומר כבחמת הוא בעת
לדתו אלא שעתיד להלבב ולהשכיל מעט מעט כן
אתה היה לך לחכין לבך ולהצדיק חשם · ובסמוך נבוב
לוחות · ורבי יהודה אמר ששרשו נבב · וחנבון מח
שכתבתי · והוא מח שכתב בו רבי יונה · ופירוש נבוב
לוחות שהיו לוחות מר צדיו ותוכו חלול ולא היח לו גג
וחיו ממלאים תוכו אדמה בשעת חנייתן לחקריב עליו
וזהו שאמר מזבח אדמה תעשה לי · אבל מזבח חזחב
חיה לו גג כמו שנאמר ואת גגו ואת קירותיו״

בין בנתה לרעי מרחוק · ויש לפרש מזה אבדח עצח
מבנים · כלומר מחנבינים · וחנפעל ובחכמתי כי
נבונותי · עם חכם ונבון · חכמים ונבונים · והפעל
הכבד אלהים חבין דרכה · בין תבין את אשר לפניך ·
בינותי בספרים מספר חשנים · ואם בינח שמעה זאת ·
ובדרך החשאלח בטרם יבינו סירותיכם אטד ·
בלומר בטרם שירגישו חמימות האטד חבוער תחתיחן ·
וחיוצא אל פעול זולתו
ולא ובפסוק לא כמנאו שכיחן
והלוים מבינים את העם
הכינו פתאים ערמה וכסילים
הכינו לב · הראשון שמל
לתורח · ומה שגיתי
והשני יונח:
חבינו לי · מבין פתיים ·
חבן לחלו את חמרחאה ·
ויבן וידבר עמי · וכן פירש החכם רבי אברהם בן עזרא
אם יבין מפרשי עב · כאלו ישים בינה למפרשי עב ·
וכבד אחר יסובבנחו ובוגנחו · וחחתפעל עמוד והתבוגן
ואתבונן אליו בבקר · עמדתי ותתבונן בי · ירא און
ולא יתבונן · פירוש וירא איש און ולא יתבונן חאיש
שהקבה רואהו · וחשם וארך ימים תבונה · ובתנובתו
מחץ רחב · לתבונתו אין מספר · פירוש לדברים שיש לו
תבונה בהם אין מספר כי אין נשוא תבונה מספר בי אם
חקר כמו אין חקר לתבונתו · לפיכך צריך לפרש כך ·
ובתבונות כפיו ינחם · אף על פי שהתבונה בלב כנח
חת בונח לכפים לפי שהרועח כאשר ירעח צאנו וינחם
במטח אשר בכפו בדרך ישרח לא יכשלו בה וינחם
לאטם כאילו התבונח בכפיו · וכן אמר על דרך זח שכל
את ידיו · וכן הוות תחשב לשונך · ועוד נפרש בשרש
הוח פירוש אחר · וכבר באה מלת תבונה עם חכנוי
זולתי הא · מכסף כתבונים · חיח ראוי כתבונתם
או יהיה מא · ומא ואשרו בדרך בינה · מבינתך חדל ·
וחקבוץ כי לא עם בינות הוא · כלם ענין תבונה
וחבטח וחרגשח בדבר · בין האור ובין החשך ·
בין קדש לחול · היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם ·
אשר

ישעיה ל״ב · כמדבר ל״ה
תילים קלט · ירמיה מט
ישעיה ו׳
דברים ל׳ · דברים ח׳
תיוב כח · משלי כג
דניאל ט · תיוב לג
תילים כח
ירמיה ה
דניאל ט · תיוב לג
דברים ל׳ · תיוב ל׳ · תיוב לג
תילים קיט
דניאל ח · דניאל ט
תיוב לג
דברים לב
תיוב לג · מלכים א׳ ג · תיוב ל׳ · תיוב יא
תיוב ל׳ · תיוב יא
תיוב ל׳ · תיוב כא
תילים קיח
ישעיה מ
תילים עא
הושע ג
משלי ט · משלי כג
ישעיה כז
בראשית ח
יחזקאל מד · ישעיה נח

אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה · עַל בֵּין עֲבוֹתֵיהֶם · בֵּינֵיכֶם וּבֵינוֹ כְּאַלְפַּיִם אַמָּה · יִשְׁפּוֹט יְיָ בֵּינִי וּבֵינֶיךָ · בֵּינוֹת לַנְּלָגַל אֶל תַּחַת לַכְּרוּב · מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים · בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶיךָ · ונכנס עליו ב״ת חשמוש לתוספת באור וְצִמְּחוּ בְּבֵין חָצִיר · והוא כמו ב״ת אשר נהנו להביאה על מלת תוך ואף על פי שענינו בלא ב״ת כמו בב״ת אלא שנהנו תוספת הבאור ענינם ידוע · ומן הענין הזה אִישׁ הַבְּדָדִים · ואם הוא יוד כלומר העומד בין שתי המערכות ״

ביץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים · וְכֶאֱסוֹף בֵּיצִים עֲזוּבוֹת · בֵּיצֵי צִפְעוֹנִי בִּקֵּעוּ · הָאוֹכֵל מִבֵּיצֵיהֶם יָמוּת · והאחר לא מצאנו במקרא אבל במשנה ביצה שנולדת ביום טוב ויאמר ביצה בצים כמו אימה אימים ״

ביר כְּהָקִיר בִּיר מֵימֶיהָ · כמו באר · שׁוּשַׁן הַבִּירָה בִּילֶא לְאָדָם הַבִּירָה · פירושו ארמון · ואמר וַיִּבֶן בִּיהוּדָה בִּירָנִיּוֹת וְעָרֵי מִסְכְּנוֹת · גנוֹן נוספת והי״ו ליחש כיו״ד נשים רחמניות · וכשנים קדמוניות · ופירושו ארמונות ״

בית כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ · ויש אומרים כי ימצא בית לשון נקבה בעבור כי מצאו כִּי שָׁדָה אֶל מָוֶת בֵּיתוֹ · ויש לפרש כי טעם שחה על הזונות כי היא שחה אל מות שהוא בֵּיתוֹ · ואדני אבי ז״ל כתב כי שחה לשון זכר במשקל עשה בנה ואעפ שהוא מלעיל אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת · ידוע · וכן קן העוף יקרא בית גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת · חֲסִידָה בְרוֹשִׁים בֵּיתָהּ · וכן הקבר שָׁכְבוּ בְּכָבוֹד אִישׁ בְּבֵיתוֹ · וכן בית הסהר אֲסִירָיו לא פָתַח בֵּיתָהּ · וְשָׁמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ · בני ביתך · וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים · פירוש בני בית כלומר שפרו ורבו · וכן מוֹשִׁיב יְחִידִים בֵּיתָה · והנראה בעיני כי פירוש ויעש להם בתים · שהסתירם מפרעה שלא הרע להם כדרך שנאמר בירמיהו ובברוך ויסתירם יי · מִבַּיִת וּמִחוּץ · מפנים ומחוץ · כְּמַרְאֵה אֵשׁ בַּיִת לָהּ סָבִיב · מבפנים לה · אֲחוֹרֵיהֶם בֵּיתָה · פנימה · שֶׁב מִגִּנַּת הַבַּיִתָן · מגנת הארמון ולפי שהארמון בית גדול ונכבד נקרא בית בַּתִּים לַבַּדִּים · מקומות · אֲשֶׁר הַנָּשִׁים אוֹרְגוֹת שָׁם בָּתִּים לַאֲשֵׁרָה · פירושו יריעות · בְּבֵית סָאתַיִם · מקום שזורעים בו סאתים · בֵּית אֲבָנִים יָחֻזָּה · מקום אבנים · וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ · הוא חלי שתולין אותו חנשים על לבן פיטור״ל בלעז ״

בכא עוֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא · בְּרֹאשֵׁי הַבְּכָאִים · פירשו בו עץ חתות מור״רש בלעז · ויונתן תרגם בראשי אילניא ״

בכה בָּכָה וַיִּתְחַנֵּן לוֹ · וַיִּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק לוֹ · אֶל שָׁאוּל בְּכִינָה · וַיִּבְךְּ אֶל קֶבֶר אַבְנֵר · וּבְכוּ אֵלֶיךָ בְּמַר נֶפֶשׁ מִסְפֵּד מָר · בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה · לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכּוֹתָהּ · וַיִּבְךְּ אוֹתוֹ אָבִיו · וָאֶבְכֶּה בַּצּוֹם נַפְשִׁי · והפעל הכבד רָחֵל מְבַכָּה עַל בָּנֶיהָ · מְבַכּוֹת אֶת תַּמּוּז · וחשם בְּכִי גָדוֹל · אָמֹר בַּבֹּכִי אַל תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי · מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי · כִּי שָׁמַע יְיָ קוֹל בִּכְיִי · ובמשקל אחר הַרְבֵּה בָּכָה · בשש נקודות · וּמֹא אַלּוֹן בָּכוּת · ומֹא וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בִּכְיתוֹ · ענינם ידוע · ומענין זה מִבְּכִי נְהָרוֹת חָבַשׁ · ופירוש הפסוק כי ברצון חבורא חבש הנחרות אפילו מבכי כלומר שלא יוציאו מים אפילו טפה כבכי היוצא טפה טפה · והנפעל מזה בהסמך הֲבָאתָ עַד נִבְכֵי יָם · כי בלא הסמך נִבְכִים בפלס נִרְפָּשׁ · וענינו עמקי ים · בלומ״ מקום שיש בו מים הרבה · או יהיה פירושו מרוצת הים מקום ששופף בכח והוא מענין בכי כי הדמע יוצא במרוצת · ורבי יהודה כתב עוֹבְרֵי בְּעֵמֶק הַבָּכָא · בשרש הזה עם מבכי נהרות חבש · הבאת עד נבכי ים · ענין בפני עצמו וכן דעת רבי יונה ״

בכר בְּכוֹר אֵתָנוֹ · תאר · והקבוץ על דרך נקבות מְבֻכָּרוֹת צֹאנוֹ · ועל דרך זכרים וְאֶת בְּכוֹרֵי בְקָרְנוֹ · לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם · ותאר אחר וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה · גבירה · בפלס שכיר · והפעל הדגוש ממנו לַחֲדָשָׁיו יְבַכֵּר · ישא בכורים · לא יוכל לְבַכֵּר · לתת לו משפט הבכורה · ושלא נזכר פועלו ממנו אֲשֶׁר יְבַכֵּר לַיְיָ · והתאר לפרי המבוכר תְּאֵנִים עִם בִּכּוּרִים · בִּכּוּרֵי כָל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם · רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אֲדָמָתְךָ · ועם ״א חנקה בְּבִכּוֹרָה בְּתְאֵנָה · ובמפיק הה״א בְּבִכּוֹרָה בְּטֶרֶם קַיִץ · ותאר אחר בפתח הב״ת בְּתְאֵנֵי הַבַּכֹּרוֹת · כלם עניינם ידוע וחוא חפרי הראשון · צֶרֶה כְּמַבְכִּירָה · היולדת ראשונה שחבליה יותר חזקים · בְּכוֹר מָוֶת · המלאך הממונה על המות יקרא בכור מות שיש לו חלק גדול במות או המת קודם זמנו יקרא בכור מות · ואדני אבי ז״ל פירש בכור מות החולי חראשון שיבא לו ממנו ימות · או הוא כמו הפוך בכור בדיו · ורוצה לומר כי המות יאכל בכור בדיו שהם בניו · בְּכוֹרֵי דַלִּים · רוצה לומר ישראל שיש להם חלק בכורה וחלק גדול בדלות · בְּכִרָה קַלָּה · בְּכֹרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה · ח הבכורים והבכורות מן הנמלים שהם עולי ימים · ותרגום בכרי מדין הוגני מדין · ובכרה קלח ינקא קלילא · כי הוגני בלשון רבות יונקים וקטנים · כמו שאמרו ר״ל נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דחוגני ״

ח״ל ואלמ״ע פירש כי הבית משמרת והוא לשון כל רוצה לומר בכרים של מדין :

בל וְלִבּוֹ בַּל עִמָּךְ · חִבּוּנִי בַּל חָלִיתִי · ובתוספת יו״ד מֶרְדָּף בְּלִי חָשָׁךְ · בְּלִי מָשִׁיחַ בַּשֶּׁמֶן · כִּי כָלָה בָּצִיר אֹסֶף בְּלִי יָבֹא · מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד · הַמְבַלִּי אֵין קְבָרִים בִּמְצָרַיִם · וּפֶעֱרָה פִיהָ לְבִלְתִּי חֹק · אֲשֶׁר יִרְצַח אֶת רֵעֵהוּ בִּבְלִי יָדַעַת · עַל בְּלִי חִגִּיד לוֹ · וְרוֹב שָׁלוֹם עַד בְּלִי יָרֵחַ · תִּשְׁכֹּן בְּאָהֳלוֹ מִבְּלִי לוֹ · פירוש תשכון משפחה או עדה שאיננה שלו ולא מבניו וקרוביו תשכון באהלו · אופ ירוש תשכון חיה כלומר שיחיה אהלו חרב כמו שאמר יורה על נוחו גפרית · ובחבור המלה הזאת עם יעל כנד״ת חרשע ואמר וְאִישׁ הַבְּלִיָּעַל · וְהוּא בֶּן בְּלִיַּעַל מְדַבֵּר אֵלָיו · כלומר איש רשע · אֶל אִישׁ הַבְּלִיַּעַל הַזֶּה · לִפְנֵי בַּת בְּלִיַּעַל · בת רשע · אלה הם תאר · ושם חרשע גם כן בליעל בְּנֵי בְלִיַּעַל · ר״ל בני רשע · פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר · דבר רשע · דְּבַר בְּלִיַּעַל יָצוּק בּוֹ · פירוש חולי רע וקשה ודבוק בו ואשר שכב לא יוסיף לקום · ופירוש אל תתן את אמתך לפני בת בליעל · שם יי מסתתר עם לפני · ופירושו אל תתן את אמתך לפני יי כבת רשע כלומר אל תחשוב שאני עומדת שכורה לפני יי כבת רשע ואיש עולה ותיקון המלה כן ולפיכך כנה הרשע בו · רוצה לומר שחרשע בל יעלה ובל יצליח · וכלם ענין לא ״

בלל כי שם בלל יי׳ ונבלה שם שפתם. משפטו ונבלה ברגש. ויהיה איתן מן הקל או נפעל לנקבה. וטעמו על שפתם. והתפעל בעצמים הוא יתבולל. ענין בלבול ידוע. והביא רבי יהורה ענין שני בלולה בשמן. בלותי בשמן רענן. ואין צורך כי ענינם אחד. ומן חשרש הזה והענין חזה תבל עשו. בפלס תמס יחלך מן מסס. ולפי שמבלבל זרעו עם מי שאינו ראוי להזדוג עמו אמר תבל. תבלל בעינו. לובן באישון העין. ונקרא תבלול שהוא מבלבל מראה שחרות האישון. וכן ארז״ל איזהו תבלול לבן חפוסק בסירה ונכנס בשחור. אם יגעה שור על בלילו. בשדה בליל יקצר. בליל המיץ יאכלו. כמו מספוא. ובא פעל ממנו ויבל לחמורים. ונקרא בליל לפי שמספוא הבהמות מערבין ומבלבלין אותו משעורה ושבולת שועל. ויש מפרשים בלילו יקצורו. ענין שתי מלות כלומר יקצרו מה שאינו שלו״

בלג ואבליגה מעט. ואתחזק. והוא פעל עומד ואף על פי שהתא מבנין הפעיל אז פירושו אחזק נפשי מעט. והעובר המבליג שור על עז. פירוש המחזיק איש שור על עז. או יהיה שור תאר כמו שאנו עתידים לבאר בשרשו. מבליגתי עלי יגון. התחזקי עלי יגון כלומר כשארצה להתחזק לא אוכל כי עלי לבי דוי. ומבליגתי שם פועל מבליגית בפלס מרבית הראוי מרבית והמם והת״ו נוספת. וכבר כתבתי דקדוקו בחלק הדקדוק״

בלה לא בלו שלמותיכם. אחרי בלותי. וחכבד בלה בשרי ועורי. יבלו בחירי. ולא יוסיפו בני עולה לבלותו. והשם על תבל״תם. ומשקל אחר בלויי סחבות. ובלוי מלחים. שניהם כתובים ביו״ד אחר לבד שהוא יו״ד למד״ה פעל ויו״ד חרבים חסרים מהמכתב. ובאלף בלואי הסחבות. והמלחים. ענינן ידוע. ומהענין הזה חשקת נפשי משחת בלי. והוא שם בפלס שבי דלי. והתאר בלה בפלס רוה דוה. ולנקבה לבלה נאפים. ולרבים שקים בלים. ולרבות ונעלות בלות״

בלה לעת ערב והנה בלהה. בלהות״ה אתנך ואיניך. בלהות חיית ואיניך עד עולם. ובסמוך בלהות צלמות. והוקל הלמ״ד והפוך בה בחלת ובהלות״

בלס עריו לבלום. לחסום. ובדברי רז״ל תולה ארץ על בליסה. אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שבולס עצמו בשעת מריבה כלומר שסותם פיו ושותק ושומע הרפתו ואינו משיב. ועל דרך הפשט הוא בענין שתי מלות שהארץ תלויה על לא דבר לפי שהיא תלויה באמצע הגלגלים במרחק גדול מן הגלגלים מכל צד״

בלס ובולס שקמים. לוקט שקמים לצורך בקריו ויהיה בולס כמו בולש תרגום ויחפש ובלש. או בולס מערב פירוש מערב השקמים עם דברים אחרים למאכל בקריו. וכן בדברי רז״ל כל דבר מעורב יקרא בלוס כמו שאמרו שכן עני אוכל פתו מעסה בלוסה. פי שנלוש הקמח והסובין והמורסן ביחד לפיכך מצטרפין הסובין והמורסן עם הקמה לשיעור חלה״

בלע חיל בלע ויקיאנו. ויבלע מטה אחרן. בלעני כתנין. ובלעה אותם ואת כל אשר

לה. ותבלענה חשבלים הרקות. והשם אהבת כל דברי בלע. וחוצאתי את בלעו מפיו. וכולם עניינם ידוע. והפעל הדגוש בענין אחר בלע המות לנצח. ובלע בהר חזה. יחד סביב ותבלעני. כבלע רשע צדיק ממנו. בלע יי ולא חמל. ודרך אורחותיך בלעו. ומאשרין מבלעים. ושלא נזכר פועלו ממנו אם אמר איש כי יבלע. פירוש תחלת הפסוק היסופר לו. כי אדבר כלומר צריך לספר לו הוא יודע הנסתרות ואם אמ״ר איש כי צריך כי לא ידע ישחת ויאבד כי כפר האמת פן יבלע למלך. והתפעל וכל חכמתם תתבלע. וכל הדומים להם ענין השחתה. והנפעל בענין הזה נבלע ישראל. שגו בשכר נבלעו מן חיין. בבלע את הקדש. בחסתר הקדש. וכן יתכן לפרש אם אמר איש כי יבלע ופירושו אם אמר איש כי יסתר ממנו מה שאני מדבר והוא כפל דבר למה שאמ״ר היסופר לו כי אדבר. ויש מפרשים אם אמר איש בלבו כי יסתר ממנו לא יועילנו. ור״ח אי״ז״ל פי׳ כי יבלע שב אל השמש פי׳ אם אמר איש כי יסתר השמש כשהעבים מסתירים אותו וזהו שאמר ועתה לא ראו אור כלומר הנה אין כח בידם לראות אפילו האור כשהעבים בשחקים והוא השמש בהיר הוא והם אינם רואים אותו עד שתעבור הרוח ותטהר השחקים מהעבים. ויש מפרשים מזה יחד סביב ותבלעני. בענין ותסובבני. ויש לפרש מזה אהבת כל דברי בלע. כלומר דברי מרמה מי המדבר במרמה מסתיר לבבו״

בלק בוקה ומבוקה ומבלקה. פירש בו רבי יונה חרב מבלי יושב. ודומה למה שאומר הערב למקוס שאין בו צמח בלוקה ברגשת הלמ״ד. ופתחות הבי״ת ואומר עוד אבלקת אל באב רל״ל סגרת השער. ויהיה ענינו על הדרך הזה הרבה סוגרת ומסוגרת אל ישב אדם בה. ופירש עוד ענין פתיחת שאומר הערב גם כן אבלקת אל באב פתחתו בי זה אצלם מן המלות על דבר והפכו ויהיה עניינו על הדרך הזה מופקרת. וכן כתב אאז״ל על הדרך חשני כלומר יפתח אותה ויצאו יושביה לכל עבר. ומפעל הקל חנה יי בוקק הארץ ובולקה״

בלת בלתי בלב בן יפונה. במו זולתי ותיור נוספת כמו בזולתי. או חיו״ד שרש והוא הנכון. ונפל היו״ד בכנויים לכובד הקריאה. ומאשיע ואין בלתי חיו״ד לכנוי. בלתי טהור הוא. זולתי שטהור הוא כלומר שלא אירע בו טומאה אלא מקרה אחר היה או שאירע בו טומאה לפיכך לא בא וזהו שאמר כי לא טהור רל״ל או כי לא טחור. וכן כל בלתי פירושו זולתי חוץ מעשים שפירושם לא מצת בלתי סרה. כלומר מכה שלא תסור. עד בלתי שמים. עד לא שמים. עד בלתי חשאיר לו שריד. וכל בלתי שהוא קשור עם מם הוא כמו מאין מבלתי יכולת יי. מאין יכולת יי. וכן כלם ואשר הוא קשור. עם למ״ד הוא כמו שלא לבלתי רום לבבו. שלא לרום לבבו. לבלתי הקריב. שלא להקריב. לבלתי שבו איש מרעתו. שלא שבו. לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך שלא להעביר. ולבלתי ראו. כלומר הולכים אחר רוחם ואומרים מה שלא ראו וכן כלם״

במה ויקרא שמה במה. רק הבמות לא סרו. ובמות עולם למורשה. על במתי ארץ אעלה

בראשית מ״ח · תהלים נ״ב
הושע ז׳
ויקרא כ״ג · תהלים נ״ב
ויקרא ל״ז
ויקרא ל״ח
תהלים ל״ב
שם כ״ל · ישעיה ל״ד
מלכים ע״ב
תהלים ל״ב
עמוס ה׳
ירמיה ח׳
דברים כ״ל · בראשית מ״ח
תהלים נ״ג · ישעיה כ״ה
דה״מ ל״ז · ישעיה ל״ו
ירמיה נ״ה
ירמיה נ״ה
ישעיה נ״ה
יחזקאל כ״ג
יהושע ט׳ · שם
ישעיה ח׳ · יחזקאל כ״ז
תהלים נ״ב
תהלים נ״ב
הושע ב׳
שמואל א׳ כ״ב
ישעיה י״ד
תהלים ל״ב · מדבר כ״ה
מדבר ל״ל
דברים ל״ז
מדבר ט״ו
ירמיה כ״ב
מלכים ב׳ כ״ב
יחזקאל ל״ג
תהלים ל״ב · שמות ז׳
ירמיה נ״ה · מדבר ח׳

אֶעֱלֶה עַל בְּמֹתֵי עָב · עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ · ענינם ידוע
ושמתי המלה הזאת מנחי הלמ"ד כמו שכתב רבי יונה ·
ורבי יעקב בן אלעזר כתבה מנחי הע"ין מפני קמצות פ"א
הפעל בנסמך ובכנוי במו קמה בקמות פלשתים ·
והוא הנכון · וגם רבי יונה כתב כן במקום אחר בי חשוב
שיהיה במה עלול הע"ין "

בנה וּבָנָה עֲלֵיהֶם מִצּוֹרִים גְּדוֹלִים · בָּנוּ בָנִיתִי בֵּית
זְבוּל לָךְ · וחסרה ה"וד למ"ד הפעל וְהַבַּיִת
אֲשֶׁר בָּנִיתִי לִשְׁמֶךָ ·
והמסורת עליו לית חסר · אל ובכתיב כבראשונה חסר
בְּנוֹת בָּתִּים · ובא מקור ״ול קדמא ולא כהיכא:
ב"יוד הרבוי כִּבְנוֹתֵיךָ · ג
גַּבֵּךְ בְּרֹאשׁ כָּל דֶּרֶךְ ·
ודקדוקו בחלק הדקדוק בנחי חלמד · אָן יִבְנֶה
יְהוֹשֻׁעַ · והנפעל אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה · לַבַּיִת הַנִּבְנֶה
לְשֵׁם יי · עבר במקום עתיד ופירושו לבית אשר יבנה
לשם יי · וְנִבְנוּ בְּתוֹךְ עַמִּי · וְנִבְנְתָה הָעִיר עַל תִּלָּהּ ·
והשם בנין וְקִיר חַבְּנִין חָמֵשׁ אַמּוֹת · ומשקל אחר
וְחַגְזְרָה וְהַבְּנִיָּה · ומהענין הזה בָּן בנים לפי שהם בנין
האב והאם · וכן בַּת · וראוי לחיות בנת והראיה שאמר
לרבות בנות · וכן חבורו עם הכנויים ידגש לחסרון
הנ"ון בתו בתך בתי ומשפטם בנתו בנתך בנתי
וכן כולם · וכן אמרו פועל הבנין על ענין הבנים וְאִבְּנֶה
גַּם אָנֹכִי מִמֶּנָּה · אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו · ומן הענין
הזה והגזרה הזאת נקרא הרחם אֶבְנַיִם על שם הבנים ·
ועל דרך המשל תקרא העדה בת · בַּת עַמִּי · בַּת צִיּוֹן
בַּת בָּבֶל · בַּת אֲשׁוּרִים · רוצה לומר ערת אשורים ·
וכן מפרשים וּבַת מֶלֶךְ הַנֶּגֶב · וּבַת הַנֵּשִׁים יִתֶּן לוֹ
לְהַשְׁחִיתָהּ · כמו עדה · ורבי אברהם אבן עזרא פירשה
כמשמעה והוא אומר על מלכת שבא · וכן נקרא
האישון בת בַּת עֵינֶךָ · כי השחור כמו בת לעין
ואף על פי שכתבנוחו בשרש בבת זה הוא הנכון אצלי ·
וכן נקרא על דרך משל חחץ בן יַבְרִיחֵנוּ בֶּן קֶשֶׁת ·
בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ · וכן מְדֶשְׁתִּי וְבֶן גָּרְנִי · התבן או הבר יקרא
בן גורן · לפי שיורש ויזורה בגרן · והסעיף נקרא בן
וְעַל בֵּן אֲמַצְּתָ לָךְ · בֵּן פּוֹרַת יוֹסֵף · ויהיה בן בלשון
נקבה לפי שיקרא גב פארח · בָּנוֹת צָעֲדָה עַלֵּי שׁוּר ·
ופורת תואר לו מן פרו ורבו · וענינו בן גדלה עלי עין
ות"ו פורת תמורת הא" · ומה שכתב בו רבי יונה שפירש
פורת מן ותארכנה פארותיו וכן כתב רבי יהודה אלא
שלא נשתוו בשרשו טוב היה לוליכי לדעת יהודה ענינו
בן נטע שיש לו פארות וסעפים כלומר אף על פי שהוא
נטע יש לו פארות · ואם בן הוא הפירוש יהיה בן סמוך
לפורת וזה לא יתכן בעבור כי בן נקוד צרי ואלו היה
סמוך היה נקוד סגול כמשפט ולדעתם לא יתפרש
בן מבלי סמיכות שאם ירצה לומר בן ופורת אין לו טעם ·
ונקראו חמגרשים והכפרים בנות לפי שהם בבנות לעיר
והעיר להם כאם · בֵּית שְׁאָן וּבְנוֹתֶיהָ · אֶת קֵנָת וְאֶת
בְּנוֹתֶיהָ · וכן בָּנוֹת בּוֹשְׁחוֹת הַאֲזִנָּה אִמְרָתִי · כי אמר
נשי שאננות על הערים ואמ בנות בושחות על הכפרים ·
בְּנֵי הַנְּבִיאִים · תלמידי הנביאים שהם להם כמו בנים ·
וכן אמרו רבותינו כל המלמד בן חבירו תורה מעלת
עליו הכתוב כאלו ילדו וכן כתוב אלה תולדות אהרן
ומשה ואומר נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר והלא בני
אהרן היו ואיך קראם תולדות משה אלא לפי שלמדם
משה כאלו ילדם · וכאשר יבא בן ובת בלתי סמיכות
ובלי זכר האב או האם יורה על הקטן והקטנה אוֹ בֵן
יָגֵחַ אוֹ בַת יָגֵחַ · ר"ל קטן או קטנה · אם בָּנִים וְאִם בָּנוֹת
יַצִּילוּ · ר"ל אפילו הקטנים לא יצילו בצרקתם אלא הם
לבדם ינצלו · ויבא בן במקום איש כִּי בֶן מָוֶת הוא ·
איש מות · וכן אִם בֵּן הַכּוֹת הָרָשָׁע · אם איש הכות ·
ובא בחירק תמורת הסגול במו יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן · שֶׁבֶן
לַיְלָה הָיָה וּבֶן לַיְלָה אָבָד · דִּבְרֵי אָגוּר בִּן יָקֵה · ויש מי
שפירש זה כמו בינה בלומר דברי אגור שיקיא הבין ·
בְּנֵי הָאֱלֹהִים · החסידים והם בנים לשם שהוא אוהב
אותם במו האב את הבן · וכן בְּנֵי בְּבוֹרִי יִשְׂרָאֵל ·
אובני האלהים בני הגדולים · לְעֵינֵי בְּנֵי עַמִּי · אנשי
עמי · לְכָל בְּנֵי הָעָם · אנשי העם · וכן בְּנֵי בְלִיַּעַל ·
בְּנֵי עַוְלָה · בְּנֵי חַיִל · וכל הדומים להם על זה הדרך ·
תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן · דמות המשכן וצורתו · תַּבְנִית יַד אָדָם ·
דמות יד אדם וצורתה · ובאמרו כֹּל מַלְאֲכוֹת הַתַּבְנִית ·
רוצה לומר כל מלאכות הבתים והכלים בצורתם ·
וכתב רבי יונה וְעָלָיו בְּמִבְנֵה עִיר · מענין
תבנית המשכן או יהיה מענין בנין ממש והכל קרוב
בענין "

בסר וּבֹסֶר גֹּמֵל · הָאוֹכֵל הַבּוֹסֶר תִּקְהֶינָה שִׁנָּיו ·
וּמֵא יַחְמֹס בַּגָּפָן בִּסְרוֹ · והוא הפרי שלא
נתבשל כל צרכו וקורין לו בלעז איג"רץ "

בעה אִם תִּבְעִיטוּן בְּעֵינוּ · והנפעל נִבְעוּ מַצְּפָנָיו ·
נִבְעָה כְּחוֹמָה נִשְׂגֶּבֶת · תרגום ויבקש ובעא
ופירוש נבעה על הפרץ בי בשיהודה הפרץ בחומה
נשגבה יבנסו ויבקשו משם · ויש מי שפירש מן הענין
הזה בַּעֲיָם רוּחוֹ · וחסר בית השרות ומשפטו כבעים ·
והמם נוספת במ"ם ריקם ופירושו בבקשת רוחו כלומר
בראונו · וענין אחר מַיִם תִּבְעֶה אֵשׁ · פירוש כי האש
תרתיח המים והוא מענין אבעבועות כי המים כשירתחו
יעלו אבעבעות · ורבי יונה פירש מזה הענין נבעה
בחומה נשגבה · כי החומה כשהיא קרובה לנפול היא
נוטה לחוץ ונפוחה כמו אבעבעות · לְשַׁחֵין פּוֹרֵחַ
אֲבַעְבֻּעוֹת · האלף בו נוספת ונכפלה בו הפא" והע"ין
ונפל למ"ד הפעל במו תשגשגי מן ישגא אחו "

בעט וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט · דרך הבעימה בבהמה
שמבטעת ברגליה לאחור ואמר על דרך
המשל וישמן ישורון ויבעט והוא דרך בזיון · וכן
לָמָּה תִבְעֲטוּ בִּזְבָחִי "

בעל כִּי יַקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ · וּבְעַל בַּת אֵל
נֵכָר · הבעילה היא האישות · ואמר על
דרך משל וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל · וְלַאַרְצֵךְ בְּעוּלָה · ומזה
הענין נקרא כל שהוא אדון הדבר בעל כמו בעל האשה
שהוא אדון לה ואמרו אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם ·
פירושו ואם אדניו · בַּעֲלֵי גּוֹיִם · אדני גוים · בַּעַל הַבּוֹר
הָאִישׁ בַּעַל הַבַּיִת · וַיֹּאמְרוּ אֶל בֶּן הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבַּיִת ·
הִנֵּה בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת · וְבַעֲלֵי הַפַּרְשִׁים הִדְבִּיקוּהוּ ·
בַּעֲלֵי חִצִּים · לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת ·
לֹא יִטַּמֵּא בַּעַל בְּעַמָּיו · אדון בעמיו ונחסרה בי"ת
השרות או למ"ד ומשפטו בבעל בעמיו וכל הדומים
להם על הדרך הזה · ומזה השרש והענין בַּעֲלִיל לָאָרֶץ ·
והוא בשקל סגריר ופירושו אדון הארץ ועוד נכתבנו
בשרש עלל · ויש מי שפירש וְאָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָם נְאֻם
יי אשר בפסוק הנה ימים באים נאם יי וכרתי את בית
ישראל

ישעיה יד · דברים לג
קהלת ט · מנחים ח ח
מלכים א ח
יחזקאל יח
יחזקאל יח
יהושע ח
מלכים א ו · דה א כב
ירמיה יא · ירמיה יח
יחזקאל מא
יחזקאל מא
בראשית ל · דברים לה
איכה ב · סס
ישעיה מז · יחזקאל כז
דניאל ח · סס
איכה ב
איוב מא
איכה ג · ישעיה כח
תהלים ט · בראשית מט
בראשית מט
דברים לג
ירמיה ל
מלאכי ג
ישעיה סב · סס
שמות כב
ישעיה יג · שמות כא
סופרים יט · מלכים א יז
בראשית לג · שמות ג א
בראשית מט · ישעיה מא
ויקרא כא
תהלים יז
ירמיה לג

שמות כא · יחזקאל יד
שמואל א ב
דברים כה
דברים ל א
יונה ד · עמוס ג
בראשית ג
שמות ד
בראשית כב
דה א ב · דברים יג
שמואל ב ג · מלכים ב ד
שמות כה · יחזקאל ג
דברי הימים א כה
יחזקאל מ
ישעיה יח · ירמיה לג
איוב טו
ישעיה כא · עובדיה ב
ישעיה ג
ישעיה לא
ישעיה סל
שמות ט
דברים לב
שמות כא
דה א ז · בראשית מט
בראשית מט
שמות ל ג
דברים כד · מלאכי ג
ישעיה סב · סס
שמות כב
ישעיה יג · שמות כא
מלכים יט · מלכים א יז
בראשית לג · שמות ג א
בראשית מט · ישעיה מא
ויקרא כא
תהלים יז
ירמיה לג

ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר
כרתי את אבותם ביום וגומר כמו געלתי או כמו
בחלתי ואין צורך רק פירושו בעלתי ממש ר"ל אף על
פי שאני בעלתי בם והייתי להם לאלהים המה הפרו
את בריתי ובן ת"ל אתרעיתי ואא"ל פירש כי כל לשון
בעילה שהוא רבק עם ב"ת הוא לשון גנאי ופירש
ירמיה ג' גם כן כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָּכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר
וגו' לשון גנאי כלומר קצתי בכם בזמן שעבר אך עתה
אקבץ אתכם ובן אמר בערבי ב"על אל"ל רגו"ל באל"ל מ"ה
כלומר קץ בה וגרשה ונקראו הפסילים והעצבים
הושע ל' בזה השם בַּעַל פְּעוֹר אֶת שְׁמוֹת הַבְּעָלִים כי הם
הושע ל"ח באדון לעובדיהם בַּעַל גָּד כתרגומו מישר גד
הושע ע"ו ואפשר שנקרא מזה קְרִיַת בַּעַל לפי שחיתה במישור
והיא עיר בערי יהודה ונקראת גם כן בעלה ובעלי
כמו שנאמר מבעלי יהודה"

בער כִּי בָּעֲרָה בָּם אֵשׁ יָיָ גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ
במדבר ל"ח · שמות כ"ב · ירמיה ל' וְהִנֵּה הַסְּנֶה בּוֹעֵר בָּאֵשׁ דולק כְּאֵשׁ בּוֹעֶרֶת
תהלים כ"ג · תפסיס ע"ח דולקת בְּאֵשׁ תִּבְעָר יָעַר בַּפְּשָׁתִים אֲשֶׁר בָּעֲרוּ בָאֵשׁ
שמות ג' נשרפו מַדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסְּנֶה לא ישרף יש מי
שפירש כל לשון בוער יוצא ומה יעשה בכפשתים אשר
בערו באש והנכון שכולם מחקל פעלים עומדים
ופירוש כאש תבער יער תבער ביער והפועל הנוסף
ראש ב' וְהִבְעַרְתִּי בֶעָשָׁן רִבְבָה כלומר באש גדול המעלה
תפסיס ע"ח עשן גדול וַיִּבָּעֵר מִנְּדִישׁ וְעַד קָמָה הַמַּבְעִיר אֶת
במדבר י"ח הַבְּעָרָה והשם במשקל אחר וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם
ויקרא ו' הַהוּא תַּבְעֵרָה והפעל הכבד וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן
יחזקאל כ"ד · שמות כ"ב וּבְעָרוּ בָהֶם אֵשׁ לא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מֹשְׁבֹתֵיכֶם
ירמיה ז' · ס"ס ל"ז וְאֶאֱכוֹת מְבַעֲרִים אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הָאָח לְפָנָיו מְבוֹעָרֶת
ישעיה מ"ד וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וכולם ענין חדלקה והשרפה
אלא שענין הבערה נופל על האש בעצמו אפילו לא
תצא פעולתו אל אחר וענין השרפה באש תצא
פעולתו אל אחר לעולם תפ"ח עכין סרפה ועיין כפירוש
דברים ג' וענין אחר וּבְעַרְתָּ חָרָע סל"ר לא"כ במזמור פ"ג וכן כל"ל
דברים כ"ז מִקִּרְבֶּךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן יש הפרש בין בלעבן ובין זר
ס"ס הַבַּיִת וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בלעבן:
מדבר כ"ל · תפסיס ל' בְּטֻמְאָה כִּי אִם יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן וּבְבַעֲרָה רָעָה
מלכים א' י"ד מִיִּשְׂרָאֵל ופעל בבד אחר חִנְנִי מַבְעִיר אַחֲרֵי בַעְשָׁא
ישעיה ל' וְאַחֲרֵי בֵיתוֹ וחשם בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר
ישעיה ו' וְשֻׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר וכל הדומים להם ענין הכרתה
והסרה והוא קרוב לענין הראשון וענין אחר
שמות כ"ב כִּי יַבְעֵר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם כי ירעה ובבד אחר
בעית כ"ב · ישעיה ג' וּבְעֵר בְּשִׂדֵה אַחֵר וירעה בְּעִירָתָם הַכֶּרֶם רעיתם
ישעיה ה' וְהָיָה לְבָעֵר לרעות ויתכן גם מזה והיה לאדם
לבער וגם זה הענין קרוב לענין הראשון כי המרעה
בראשית מ"ה והמאכל הוא הבעור והבליון טַעֲנוּ אֶת בְּעִירְכֶם
שמות כ"ב בחמתכם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה בהמתו תרגום
ירמיה ל' בהמה בעיראה וענין אחר וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכָּסְלוּ
יחזקאל כ"ח · תהלים כ"ב וְנָתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בּוֹעֲרִים בִּינוּ בּוֹעֲרִים בָּעָם
ויש לפרש ביד אנשים בוערים מחענין הראשון וכן
ידמה דעת בעל המסורת שאמר בוערים שנים בתרי
ירמיה י' לישני והנפעל נִבְעַר כָּל אָדָם מִדַּעַת עֲצָה נִבְעֲרָה
תהלים נ"ב וחתאר אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע ענינו ידוע והוא קרוב
לענין טענו את בעירכם כי הכסיל בכחמה"

בעת וְהָמֵן נִבְעַת וּבְבֹאוֹ נִבְעַתִּי חתיו למ"ד
ירמיה ח' הפעל נבלעת בדנש והשם וְחִנָּה בָּעָתָה

ומא"ל בְּעוֹתִי אֱלוֹהַּ יַעֲרְכוּנִי בעותיך צמתותני
ישעיה כ"ח · תהלים כ"ח והכבד פַּלְצוּת בִּעַתָּתְנִי וּבְעַתָּתוֹ רוּחַ רָעָה
שמואל א' ט"ז חִנָּה רוּחַ אֱלֹהִים רָעָה מְבַעֶתְךָ כולם ענין בהלה"

בצע הֲטֻבְּעוּ בַבּוּץ רַגְלֶיךָ כמו חק מן חקק
עמוס ל"ח ועוז מן עזז וענין בוץ טיט ורקק
יחזקאל מ"ז וכן בִּצְאָתָיו וּגְבָאָיו
תפ"ח כבר כתבתי בכיוצא בזה העמקים שהם מלאים
לפי שזה בן כחולם מורכ"ם טיט וכן חֲגֵבָאָה
ששרשו מן הכפולים כי כן דרך נמא בְּלֹא בְצָדָה
הסמות הכפולים שרש כחולם בְּסֶרֶר קָנֶה
ויהי הענין כשורק: ובְצָה"

בצל אֶת הָחָצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים ידוע"
במדבר י"ח
בצע כִּי מָה תִּקְוַת חָנֵף כִּי יִבְצָע בֶּלֶה בַּצֵּעַ בָּצַע
ויקרא כ"ו · ירמיה ו'
שונאי בָּצַע מַה בֶּצַע כִּי יַחֲרֹג אֶת אֶחָיו
שמות י"ח · בראשית מ"ט
וְאִם בָּצַע כִּי תַּכֶּה דְרָכֶיךָ בָּצַע כֶּסֶף כסגול אִישׁ לְבִצְעוֹ
ויקרא כ"ב · תפסיס ס'
מִקְּצֵהוּ בָּא קִצְבָּה אַמַּת בִּצְעָה וְהֶחֱרַמְתִּי לַיָיָ בִּצְעָם
ישעיה נ"ו · ירמיה נ"ח
וחכבד וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֲשֹׁק בלם ענין חמדה ועשק
מיכה ל' · יחזקאל כ"ב
ופי' ותבצעי כתרגומו ואהנית רחמך באונסא כלומר
ונתת לחם בצע בכסף בעושק שעשקת החלשים בך
ופירוש שנאי בצע שאינם רודפים אחר תאות העולם
ואהבת העשר והמעלה אלא שונאין ומרחיקין קבוץ
הממון כי אם בדי חיותם ואם יהיו עשירים יסתפקו במה
שחננם הבורא ולא ירדפו לקבץ עוד ואותם האנשים הם
הראויים למנותם שופטים וכן אמרו רבותינו ז"ל שונאי
בצע שהם שונאים ממון עצמם ואם ממון עצמם שונאים
כל שכן ממון חבירהם ועוד אמרו מלך במשפט יעמיד
ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דומה חריין למלך שאינו
צריך לבלום יעמיד ארץ ואם דומה לבהן המחזר בבית
חגרנות יהרסנה ועֹשֵׂה בְצַע אֶמְרָתוֹ וְיָדָיו תְּבַצֵּעֻנָה
זכריה ל' · תהלים ל'
בפתח הצד' באתנח כִּי יְבַצֵּעַ יָיָ אֶת כָּל מַעֲשֵׂהוּ
ישעיה ל'
ענין חשלמה וְעֹשֵׂה יֶתֶר יָדוֹ וְיִבַצְּעֵנִי מְדֻלָּח יְבַצְּעֵנִי
תהלים ל"ז · ישעיה ל"ח
וחקל וּבְעֵד הַשֶּׁלַח יִפְלוּ וְלֹא יִבָּצֵעוּ והוא פעל עומד
יואל ל'
כלומר כי יפלו על החרבות ולא יזיקום ר"ל שאינם בשאר
האויבים שתמנעם בחרב מלבא עליך ולא בסגור
השערים כמו שאמר בעד החלונים יבאו כגנב והיוצא
ובְצָעָם בְּרֹאשׁ כֻּלָּם ופי' האל יבצעם אותם שהם בראש
עמוס ט' כלם והם הכהנים או האבות ואחר כך אמר ואחריתם
בחרב אחרג והם הבנים כמו שפירשנו ואם אמר ובצעם
בלשון נסתר ואחר כך אמר אהרג הרבה ימצא בזה
בבתוב ונפתחה הע"ן מפני שהמלה מלעיל כשני פשיטין
ורבי יונה פירש ובצעם צווי הפתח מקום צרי לפי שאמר
חך הכפתור צווי כולם ענין פתיחה והתיכה פתות אותה
פחים תרגומו בצע יתה בצועים ויש מפרשים מזה בָּצַע
תפסיס ל"ח כֶּסֶף לא לָקָחוּ חתיכת כסף כלומר שלא לקחו כסף
וזהב לפדיון חשבוים אלא היו הורגים אותם"

בצק אֶת בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ לְשׁוֹת בָּצֵק
בראשית י"ח · ירמיה ז'
מְלוּשׁ בָּצֵק עִיסָה וְרַגְלֶיךָ לֹא בָצֵקוּ
הושע ז' · דברים ח'
וְרַגְלֵיהֶם לֹא בָצֵקוּ יחפה מבלי מנעל והוא מענין
נחמיה ט'
בצק כי בכלות המנעל יבצק הרגל בטיט"

בצר וְאֶת עֹנֵי נְזִירֶיךָ לֹא תִכְצֹר כִּי תִבְצוֹר
ויקרא כ"ה · דברים כ"ד
בַּרְמֶךָ: כבוצר על סַלְסֻלוֹת והשם וְהִשִּׂיג
ירמיה ז'
לָכֶם דַּיִשׁ אֶת בָּצִיר מִבְצִיר אֲבִיעֶזֶר והבית' רפויה
ויקרא כ"ו · תפסיס ס'
וראויה להדגש כלם ענין קטיפה ויתכן לפרש מזה
כִּי יָרַד יַעַר הַבָּצִיר והוא משל על גדולי ישראל
זכריה י"א
והמשילם ליער כי עצי היער הם גדולים ורבים וסמבם

אל

אל הבצִיר כלומר שנותנין פרי מה שאין כן עצי יער · וענין אחר עָרים בְּצוּרות · לְחוֹמָת נְחשֶׁת בְּצוּרָה · וְאַגִּידָה לְךָ גדולות ובְצוּרות לא יָדַעְתָּם · והדגוש ותִתְּצוּ הַבָּתִּים לְבַצֵּר הַחוֹמָה · וְבִי תְבַצֵּר מֵרוּם עֻזָּה · והשם שובו לְבִצְרוֹן אַסִּירֵי הַתִּקְוָה · ומשקל אחר עָרֵי הַמִּבְצָר · חֲבַמְחֲנַיִם אִם בְּמִבְצָרִים · ובקבוץ הנקבות וְלֶבֶד עִיר מִבְצָרוֹת · בלם ענין חוזק ופירוש שובו לבצרון לערי בצרון · ויש לפרש מזה כי ירד יער הבציר · ומן הענין הזה יְבַצֵּר רוּחַ נְגִידִים · ירוממנה ויחזקנה · ויתכן לפרשו מהענין הראשון ופירושו יקטוף וישפיל רוח נגידים מהתגאות והוא מה שאמר אחריו נורא למלכי ארץ · וענין אחר וַעֲתָה לא יִבָּצֵר מֵהֶם · וְלֹא יִבָּצֵר מִמְּךָ מְזִמָּה · ענינם לא ימנע · וּבְשִׁנַּת בַּצּוֹרֶת לא יִרְאָג · ומֵאִיעַל דְּבְרֵי הַבַּצָּרוֹת · מניעת השמים והעצרם · ויש מפרשים מזה לְעָתוֹת בְּצָרָה · והבית שרש · ויתכן לומר שענין ערים בצורות וענין זה קרוב כי הדבר הגדול והחזק נמנע מהאדם להשיג אליו · וְשִׁית עַל עָפָר בָּצֶר · זהב · והקבוץ בצרים · וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ · זהביך · ויש ספרים מדויקים אין בו יוד אם כן יהיה לשון יחיד וסגול הרי"ש בעבור האתנחתא · ואפשר גם כן היותו לשון רבים ואף על פי שחסר יוד כי ימצאו כמוהו רבים "

בקק כִּי בְקָקוּם בְּקָקִים · ובַקּוֹת אֶת עֲצַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם בַּמָּקוֹם הַזֶּה · פועל יוצא · גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל · בודד · וחנפעל הִבּוֹק תִּבּוֹק הָאָרֶץ · וְנִבְקְבָה רוּחַ מִצְרַיִם · בשקל ורחבה ונסבה · משפטם נִסְבָּה נִבְקָה · וחפועל הכבד וִיבוֹקְקוּ אֶת אַרְצָהּ · ענין ריקות "

בקע בָּקַע יִסוּעֲרִים · וּבְקַעְתָּ לָהֶם בְּל בָּתֶּף · וּבְקָעָה וְרָגְרָה בְּצִלָּהּ · וַיִּבָּקַע אֱלֹהִים אֶרֶת הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר בַּלְּחִי · וַיִּבְקְעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבּוֹרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים · וַיֹּאמֶר לְבַקְּעָם אֵלָיו · עַל בִּקְעָם הָרוֹת הַגִּלְעָד · כְּמוֹ פוֹלֵחַ וּבוֹקֵעַ בָּאָרֶץ · והפועל הנוסף וְנַבְקִיעֶנָּה אֵלֵינוּ · לְהַבְקִיעַ אֶל מֶלֶךְ אֱדוֹם · ושלא נזכר פועלו ממנו חֶבְקָעָה חָעִיר · והנפעל נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה · כִּי נִבְקְעוּ בַּמִּדְבָּר מַיִם · אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ · וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם · וְהַזּוֹרֶה תִּבָּקַע אֶפְעֶה · וְנא תִּהְיֶה לְהִבָּקַע · והתפעל וְהִנֵּה הִתְבַּקְּעוּ · וְהֶעָמֵקִים יִתְבַּקְּעוּ · והדגוש בְּיֵצֵי צִפְעוֹנִי בִּקְּעוּ · וְרוּחַ סְעָרוֹת תְּבַקֵּעַ · כְּמִבְאֵי עִיר מְבֻקָּעָה · וּמְבֻקָּעִים וּמְצֻרָרִים · יְבַקַּע צֻרִים בַּמִּדְבָּר · והיוצא לשלישי וּבְקַעְתִּי רוּחַ סְעָרוֹת · וחשם וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקִיעִים · וְאֶת בְּקִיעֵי עִיר דָּוִד · בולם ענין ביקוע · ומן הענין הזה בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת · בסגול והוא מחצית השקל לפי שנבקע מהשקל · ופירוש ובקעה ודגרה חבקוע הוא יציאת האפרוח מן הביצה וכן ביצי צפעוני בקעו · יוֹצְאִים בְּבִקְעָה וּבָהָר · וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה · וַיִּמָּצְאוּ בִּקְעָה · מקום מישור מן ההרים וגם הם מענין הראשון "

בקר וְדָרַשְׁתִּי אֶת צֹאנִי וּבִקַּרְתִּים · לא יְבַקֵּר הַכֹּהֵן · וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ · יְהֵיה לִי לְבַקֵּר · פירוש כשיעלה בלבי לבקרו · וחשם כְּבַקֶּרֶת רוֹעֶה עֶדְרוֹ · כולם ענין דרישה ובקור · גמן הענין הזה נקרא בֹּקֶר כי בבקר ירגבקר כל דבר לאור היום ודהפכו חערב שית ערכו כל הדברים ולא יכירו אדם · ויקרא האור בקר בְּרָן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר · באלו אמר כוכבי אור כמו הללוהו כל כוכבי אור · והם השבעה המשרתים · וכן נקרא חבקר אור מִן הָאוֹר עַד מַחֲצִית הַיּוֹם · כאלו אמר מן הבקר · והקבוץ הֱיֵה זְרוֹעָם לַבְּקָרִים · ויש לפרש מזה ולבקר בהיכלו · כמו ולשחר · בִּקְרַת תִּהְיֶה מולקה תהיה · ובתב הגאון רבי סעדיה בי אמר לשון בקרת לפי שהמלקות הוא ברצועה של בקר · או יהיה הבית במקום פא · כי לפי שהם ממוצא אחר הם קרובים בענין כמו שמצאנו בלשון המשנה הבקר לעינים שהוא כמו הפקר · ותרגום ירושלמי תשמטנה ונטשתה תשמטון יתה ותבקרון יתה · ופירוש בקרת תהיה להפקר היא לפי שלא חופשה ועל כן לא יומתו אבל מלקות יש · ואמרו רבותינו ז"ל כי המלקות לה ולא לו לפי שאמר תהיה ולא אמר יהיו משמע היא לוקה והוא אינו לוקה · ועֵא צאן וָבָקָר · ידוע · והקבוץ אִם יַחֲרוֹשׁ בַּבָּקָרִים · ודמות בָּקָרִים תַּהַת לוֹ סָבִיב · והפעל הקל ממנו כִּי בוֹקֵר אָנֹכִי · בלומר רועה הבקר "

בקש בִּקֵּשׁ יֵיָלוֹ · בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ · יְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשִׁי · ובַקֵּשׁ יֵי מִיַּד אוֹיְבֵי דָוִד · מִיָּדִי תְּבַקְּשֶׁנָּה · קל הקוף וכן רוב הבנין בשוא הקוף קל · ושלא נזכר פועלו ממנו וַיְבַקֵּשׁ הַדָּבָר וַיִּמָּצֵא · וּתְבַקְּשִׁי וְלֹא תִמָּצְאִי עוֹד · וחשם וְלַעֲשׂוֹת אֶת בַּקָּשָׁתִי · וכלם ענינם ידוע "

בר מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּשְׁנִי · כמו מה בני כי כן תרגום בן ברא · יְרֻבּוּ בָנִים · בחוץ כי כן תרגום חוץ ברא · או פירושו בתבואה כמו נוֹשְׂאוֹת בָּר וָלָחֶם · ומָזוֹן · שפירושו תבואה · לִשְׁבֹּר בָּר · וכן יְהִי פִּסַּת בָּר בָּאָרֶץ · ובן פירש אדני אבי"ל מזה בְּאֵין אֲלָפִים אֵבוּס בָּר · ופירושו באין אלפים אין אבוס בר · ופירוש אבוס מגורה כמו פתחו מאבוסיה ואין עומד במקום שנים כמו תקית ענוים ואפשר שיהיה שרש זה שפירושו תבואה ברר וכן ירבו כבר · אבל שרש מה ברי · ברה על נבון כמו שרש בני בנה "

ברך וְעָמָּהֶם הֵימָן וִידוּתוּן וּשְׁאָר הַבְּרוּרִים אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת · בָּרוּר מְלֻלָּו · וּבְרוֹתִי מִכֶּם הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי · כמו ובחרתי · וְלָבוּר אֶת כָּל זֶה · בשורק כמו בחולם · והפועל הכבד לא לְזָרוֹת וְלֹא לְהָבֵר · פתח בסוף פסוק · וקרוב מהענין הזה וַיְשַׁכְּנֵנִי לְחֵץ בָּרוּר · שפירושו מרוק · וכן הָבְרוּ הַחִצִּים שפירושו מרקו החצים · וכבר פירשתי הברו החצים בשרש אבר פירוש אחר · וכבד אחר וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן · והחתפעל יִתְבָּרְרוּ וְיִתְלַבְּנוּ · עִם נָבָר תִּתְבָּר · עקרו תתברר · והנפעל עִם נָבָר · הִבָּרוּ נִשְׁאֵי כְּלֵי יְיָ · והתאר וּבַר חַיֵּיתִי בְּעֵינֶיךָ · נִשְׁקוּ בַר · כְּאֵין אֲלָפִים אֵבוּס בָּר · לְבָרֵי לֵבָב · בָּרָה כַּחַמָּה · והשם כְּבַר יָדֵי יָשִׁיב לִי · וְאֶצְרוּף כְּבַר סִיגֶיךָ · כמו הדבר שמבררין בו חכסף מן הסיגים · ויש מפרשים מזה יְהִי פִּסַּת בַּר בָּאָרֶץ · כלומר ישאר מעט בר וצדק ואמת בארץ · וכן וְתִרְבֵּי לְךָ בּוֹרִית · כי הרי"ש ראויה להדגש לולי כי לא תקבל דגש ומשפטו בררית בפלס גפרית ולפי שחוא מברר חבגד נקרא בורית · ופירש רבי יונה כי הוא עשב שמכבסין בו · ויש מפרשים אותו כי הוא הנקרא בלעז סבון "

כמדבר יג · ירמיה טו
ירמיה לג
יחזקאל כג · ירמיה כא
זכריה ט
יהושע ו · כמדבר יג
דברי ה' יא
תהלים עז
כראשית יח
ירמיה כב · ירמיה יז
ירמיה יל
תהלים ט
ירמיה כב
ירמיה כב
ירמיה לא
ירמיה לא
ירמיה לא

קהלת ג לְבָרָם הָאֱלֹהִים הראוי לְבָרָם חב"ת חטופה והר"ש
דגושה בפלס לתמם ובעבור כי הר"ש לא תדגש
נמשך חקמץ ונתחדש אחריו נח תמורת חדגש כמו
שהיה במלת בורית. או יהיה לברם פעל עבר ר"ל לאשר
בررם האלהים משאר הנבראים לדעת ולהכיר ואף על
פי שאין המנהג להכנס אותיות בכ"לם שהם אותיות
השמוש בפעלי העוברים הנה מצאנו מהם מעטים יכנסו
עם הא השמוש. ויתפרשו במקום אשר והב"ית גם כן
כמו בהכין לו דוד. וכל ההקדיש שמואל. הנמצאו
פה. כמו שזכרנו בחלק הדקדוק וכן יהיה הלמ"ד בלברם
במקום לאשר ויהיה ברם מזה השרש ועקרו לחדגש
שמואל א' יד או יהיה מנחי הלמ"ד מן בִּרוּ לָכֶם אִישׁ"

בראשית א' סס ה **בְּרָא** בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים. בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים
תהלים כה אָדָם. לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן.
תהלים קכ' בראשית ה' והנפעל וְעַם נִבְרָא יְהַלֵּל יָהּ. בְּיוֹם הִבָּרְאָם.
יחזקאל כח בְּיוֹם הִבָּרְאֲךָ כּוֹנָנוּ. וכולם ענין יצירה. אך יש הפרש
ביניהם כי לשון יצירה אינו נופל אלא על דבר שיש לו
ממש וצורה. ומה שאמר ויוצר רוח אדם בקרבו על
יצירת כלי הגוף המקבלים כח הרוח וחם המוח והלב
ולשון בריאה נופל על כל דבר. ופי' רבי סעדיה כי אמרו
בקרבו ר"ל כי הבורא בורא אותה עם שלמות צורת
האדם זהו שאמר בקרבו וכל לשון בריאה הוא התחדש
הדבר וצאתו מאין ליש וכן אמר כפסוק וְלִכְבוֹדִי
ישעיה מג בָּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו. תחלה בראתיו הוצאתי
אותו מאין ליש ואחר כן יצרתיו שהעמדתיו על תכונת
הצורה ואחר כן עשיתיו שפי' תקנתיו כי לשון מעשה
הוא תיקון הדבר והשלמתו לפיכך אמר אף עשיתיו.
יהושע יז סס יז וענין אחר מהפעל הדגוש וּבְרֵאתָ לְךָ שָׁם. וּבְרֵאתוֹ
יחזקאל כח וְהָיָה לְךָ תְּאֻוָּתוֹ. וְיָד בָּרָא בְּרֹאשׁ דֶּרֶךְ עִיר בָּרָא.
יחזקאל נג ענינם ברירה ובחירה. וענין אחר וְבָרֵא אוֹתָהֶן
בְּחָרְבוֹתָם. ענינו וכרת. ודמחו אדני אבי ז"ל ללשון
הערב שאומר לכריתה אל בר"י. וכן ת"י ויבזעון יתהון
בסיפיהון. ויש מי שפירש מזה הענין ובראת לך כלומר
שתכרות עצי היער ותבנה שם ערים לשכת. וכן
במדבר יז אִם בְּרִיאָה. ענין גזירה וכן בראשית ברא. והנכון
שיהיה ואם בריאה ענין יצירה כי כל דבר חדש יקרא
ישעיה מה בריאה וכן בראשית ברא. וכן בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם.
כלומר מחדש דבר שפתים: שיאמר שלום שלום לרחוק
ספטיים ל ולקרוב. וענין אחר וְעֹגְלוֹן אִישׁ בְּרִיא מְאֹד. ענינו
מלכים ב' ל' יחזקאל לב שמן. וכן עֲשָׂרָה בָּקָר בְּרִיאִים. הַבְּרִיאָה תִּזְכָּחוּ.
בראשית מא סס וּבְרִיאוֹת בָּשָׂר. ואמר בשבלים בְּרִיאוֹת וְטוֹבוֹת.
על דרך החשאלה כלומר מלאות וטובות. בֵּין שֶׂה
יחזקאל לד בְּרִיָּה וּבֵין שֶׂה רָזֶה. משפטו בריאה. אבל בא כדרך
בעלי החא כי כן המנהג להתערב נחי הלמ"ד בעלי החא
חבקוק ג עם בעלי האלף בהרבה מקומות. וַמַּאֲכָלוֹ בְּרִיאָה.
כלומר שה בריאה. והפעל הנוסף ממנו לְהַבְרִיאֲכֶם
שמואל א' מֵרֵאשִׁית כָּל מִנְחַת יִשְׂרָאֵל לַעֲמִי. כל אלו ענין שומן"

ישעיה נד **בָּרַךְ** וּבָרַד בְּרֶדֶת הַיָּעַר. וברד פעל עבר שהוא
חציו קמץ וחציו פתח מענין ברד וברדת
שם כמו ברד ואף על פי שהוא על משקל אחר והוא
בפלס דבלת ופירושו כשיברד לא יפול הברד בעיר
ולא על הזרעים כי אם ביערות שלא יזיק להם וכן
ובשפלה תשפל העיר ר"ל כל שפל שיהיה בעיר לא יהיה
כי אם בשפלה כלומר שלא תשפל ולא תרד העיר
מגדולתה לעולם ולא יזכר אדם בה שם שפל כי אם על
השפלה שהיא העמק. נִקְדִּים וּבְרָדִים. שיש להם
כתמים לבנים כמו ברד. וכן סוּסִים בְּרֻדִים אֲמֻצִּים"

ברה בְּרוּ לָכֶם אִישׁ. בחרו. ואע"ו ולא בָּרַח אִתָּם
לָחֶם. ולא אכל עמם. וְאֶבְרַח מִמֶּדָּה.
והשם וַיִּתְּנוּ בְּבָרוֹתִי רֹאשׁ. ומ"א הֲבִיאֵי הַבְּרִיָּה. והפעל
הכבד וְתַבְרֵנִי לָחֶם לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד לָחֶם.
וכבד אחר הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ. והוא מקור ויתכן היותו
שם בפלס חמות אחות. או יהיה מקובץ מן ברח כמו
מן אלה אלות. וכולם הם ענין האכילה המועטת.
ועל דעתי כן הוא כִּבְרַת אֶרֶץ. שהכ"ף כ"ף דמיון ואיננה
שרשית ופירושו שיעור מהלך ארץ מן הבקר עד עת
האכילה כי כן משערין הולכי הדרכים. והגאון ר' סעדיה
פירשו גם כן הכ"ף כ"ף הדמיון אבל פירש אותו במיל לפי
הענין בלא חבר. בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן. כתבנו בשרש בר"

ברח וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט. כִּי בּוֹרֵחַ הוּא.
בראשית מא
וַיִּבְרַח יַעֲקֹב. וַיִּבְרְחוּ בְּהַחֲבֵא. והפעל
הכבד והוא עובר חֵמָה הִבְרִיחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי גַּת.
שמואל ב' יט מְשַׁדֵּד אָב יַבְרִיחַ אֵם. וְאַבְרִיחֵהוּ מֵעָלַי.
דברי הימים ב' ח' וַיַּבְרִיחוּ אֶת כָּל הָעֲמָקִים. לֹא יַבְרִיחֻנוּ בֶן קֶשֶׁת.
מצלי יט' נחמיה יב
ושם התאר בְּרִיחָה עַד קָצֶר. ומ"א וְהוֹרַדְתִּי בָרִיחִים
דה"ל יב' תהיה מא"ל
כֻּלָּם. ומ"א וְאֵת כָּל מִבְרָחָיו בְּכָל אֲגַפָּיו. וכתב אא"ל
ישעיה טז' סס מג
כי וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה. כִּי מִלִּפְנֵי יי הוא בוֹרֵחַ.
יחזקאל יז
אינו ענין בריחה ממש כי אין בריח ממש אלא על סכנת
נפש אך פירש לברוח במקום הזה למהר השליחות
ופירש למה היה ממהר השליחות כדי שלא יתן לו הקב"ה
אות ומופת ויהיה סבה שישובו אנשי נינוה ותשובתם
היתה גורמת כליה לישראל וכן אמר עַל כֵּן קִדַּמְתִּי
יונה ל לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה. והאל יתברך שהיה יודע כונתו נתן
לו אות בים כי יאין לך אות גדול מזה שהטילוהו בים והיו
חולכים אנשי האניה לנינוה וכיון שהיו שם וראוהו שם
הכירוהו ויגע הדבר אל מלך נינוה ומיד חזרו בו
כאשר העידו אנשי האניה שהם הטילוהו בים ופירש
כי לשון מלפני הוא במצות המשלח וכן יצאו מלאכים
מלפני בצים. יצא קין מלפני יי. ואמר דוד וְאָנָה
תהלים קלט מִפָּנֶיךָ אֶבְרָח. ולא אמר מלפניך וכן פירש וְעַתָּה בְּרַח
לְךָ אֶל מְקוֹמְךָ. מהר ללכת. וכן יתכן לפרש לפי
ישעיה מח פירושו צְאוּ מִבָּבֶל בִּרְחוּ מִכַּשְּׂדִּים. וכן וַיִּבְרְחוּ אִישׁ
שמות לג לְשֵׁדֵהוּ הַלְּוִיִּם וְהַמְּשׁוֹרְרִים. וענין אחר לִבְרוֹחַ בְּתוֹךְ
שמות לד הַקְּרָשִׁים. והפעל הכבד מִבְּרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה.
שמות לה וְהִשִּׁם וְהִבְרִיחַ הַתִּיכֹן. וַיַּחְמֹשׁ בְּרִיחִים. עַל לְוָיָתָן
ישעיה כז נָחָשׁ בָּרִיחַ. תאר לפי שהוא מבריח הים מן הקצה אל
הקצה והוא משל על המלכים התקיפים ועוד נפרשהו
בשרש נחש. ויש מפרשים מזה והורדתי בריחים כלם
כלומר קשורים בבריח ברזל ועוד נפרשנו בשרש רוח"

ברך וַיֹּאמֶר בֹּא בְרוּךְ יי. בָּרוּךְ בְּנִי לַיי.
בראשית כד סופטים יח
בְּרוּכָה אַתְּ לַיי. בְּרוּכִים אַתֶּם לַיי.
רות ג' תהלים קסו
זֶרַע בְּרוּכֵי יי. כלם תאר כי לא נבנה בנין הקל ממנו.
ישעיה סה
והשם בְּרָכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. בִּרְכַת יי הִיא תַעֲשִׁיר.
ישעיה יט' מצלי כ'
בְּרָכוֹת לָעַד כִּי תְשִׁיתֵהוּ. כִּי תְקַדְּמֶנּוּ בִּרְכוֹת טוֹב.
תהלים כא' סס
בראשית מט בִּרְכוֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכוֹת תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת. וחפעל
בראשית כד' תהלים ג' הכבד בֵּרֵךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל. וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ נֹאֵץ יי.
פעל עבר גם כן כי יבא בפתח ובצרי כמו שבארנו
במדבר כג בחלק הדקדוק. וכן וּבֵרֵךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה. פעל עבר
גם כן כי פירושו וברך השם את אותם ולא אשיב הברכה
מהם. יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל. בָּרֵךְ יי חֵילוֹ.
ויברך

וַיְבָרֶךְ בָּרוּךְ אָתֶכֶם · מקור על משקל יסר יסרני · ומקור
במשקל אחר כי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ · וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָּרֵךְ ·
וכן הִנֵּה בָרֵךְ לָקַחְתִּי · כלומר לברך אותם לקחתי
וי"א שהוא שם · וַיְבָרְכוּ הָעָם לְכָל הָאֲנָשִׁים הַמִּתְנַדְּבִים
לָשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַם · וַיְבָרְכוּ כָּל הַקָּהָל לַיְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם ·
בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ · והנפעל וְנִבָּרְכוּ בְךָ · והתפעל
וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֶךָ · וכל הדומים להם ענינם ידוע ·
בָּרֵךְ נְבוֹת אֱלֹהִים · בָּרֵךְ אֱלֹהִים וָמֶת · והדומים
להם כנוי חקללה · קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי · מנחתי · וכן
קַח נָא בִּרְכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ · מנחה · ויתכן להיות מזה
מְבָרֵךְ אָוֶן · מביא המנחה · וכן לְשָׁאֵל לוֹ לְשָׁלוֹם
וּלְבָרְכוֹ · להביא לו מנחה · ואינו כן וָאֹרוּתִי אֶת
בִּרְכוֹתֵיהֶם · כאשר כתב רבי יונה רק הוא ברכה ממש ·
והראיה שאמר וארותי כי המארה הפך הברכה כי
הברכה תוספת הטובה והמארה מגרעת הטובה ·
עֲשוּ אִתִּי בְּרָכָה · פשרה ושלום · כמו וַיְבָרְכֵ֫ם יַעֲקֹב
אֶת פַּרְעֹה · כִּי תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ · והדומים
להם שהם ענין שאלת שלום וכלם ענין ברכה · ומה
שנמצא ממנו בענין ברכת הנבראים לאל יתברך הוא
בענין תחלה כמו בָּרְכוּ יְיָ מַלְאָכָיו · בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ ·
והדומים להם · וּעֵא וַיְבָרֶךְ עַל בִּרְכָיו · נִבְרְכָה לְפָנֵי יְיָ
עֹשְׂנוּ · והכבד וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ · האל"ף במקום
ה"א הברך או האל"ף למדבר כלומר כל אחד היה קורא
לפניו אברך · וַיְבָרֵךְ הַגְּמַלִּים · והשם תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ ·
בשש נקדות · עַל הַבְּרָכַיִם וְעַל הַשּׁוֹקַיִם · וְכָל בִּרְכַּיִם
תֵּלַכְנָה מָיִם · וַיָּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בִּרְכָּיו · מִכְּרַע עַל בִּרְכָּיו ·
בָּרְעוּ עַל בִּרְכֵיהֶם · והוא רפה והמסורת עליו כל לשון
ברכי ברכיו דגש בר מן שנים רפין כרעו על ברכיהם ·
הוא בָרֵךְ עַל בִּרְכוֹתָי · וענין אחר הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה ·
יש מפרשים חמעין והאמת כי פירוש ברכה מים מכונסין
ולא מעין · וכן בדברי רבותינו ז"ל חפסקות והברכות
שנתמלאו מים מערב יום טוב אסור להשקות מהן בחולו
של מועד ופי' הפסקות הם חריצים שאינם בנויים באבני
והברכות הם חריצים שהם בנויים באבני ובסיד ומכנסין
שם מימי הגשמים או מכנסין שם מים או מושכין להם
מים מן המעין · וכן בְּרֵכַת הַשֶּׁלַח לְגַן הַמֶּלֶךְ · בְּרֵכוֹת
בְּחֶשְׁבּוֹן · בְּרֵכוֹת מָיִם · ואפשר שיהיה כמותם
גַּם בְּרָכוֹת יַעֲטֶה מוֹרֶה · וכן הָבָה לִי בְּרָכָה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב
נְתַתָּנִי · ואף על פי שהר"ש קמוצה הקמץ תחת צרי
וכמוהו רבים או הוא ברכה ממש "

ברס וּבְנִנְזֵי בְּרוֹמִים · מין ממיני הבגדים החמודות
ברקמה או יהיה שם כולל לבגדים הנכבדים
וכן פירשו אא"ז והבי"א ראי"ה מלשון הערב שאומר
לבגדים הנאים מברומה "

ברק בְּרוּק בָּרָק וְתָפִיצֵם · הַתְשַׁלַּח בְּרָקִים וְיֵלְכוּ ·
ידוע · אֹרֶם פִּשְׁרָה וּבָרֶקֶת · וּבְרַקַּת וְזָהָב · אכן
יקרה צהובה כמו זהב ונקראת כן לפי שהיא מבהיקה
כמו חברוק · לְמַעַן הֱיֹת לָהּ בָּרָק · כלומר שתהיה לה נוגה
הרבה כמראה הברק · וּבָרָק מִמְּרוֹרָתוֹ יַהֲלֹךְ · הוא
להב החנית שדומה לברק · וכן בָּרָק חֲנִיתָךְ · וּבָרָק
חֲנִית · ורבי יונה פירש וברק ממרורתו על המרה
הארומה והוא כים חמרה · וְאֶת חַבְּרַקָּנִים · מין ממיני
הקיצים "

ברש תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ · בְּרוֹשׁ תִּדְהָר
וְתָאַשּׁוּר · מין ממיני ארז בלשון בלעז ·

וְהַבְּרוֹשִׁים הָרְעָלוּ · החצים או החניתות שחם עץ ברוש
ואדני אבי ז"ל פירש הגבורים אחזתם רעדה כי הגבורים
והגדולים יכנה אותם ארזים וברושים כמו שאמר
וְאֶבְרוֹת קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְּחַר בְּרוֹשָׁיו "

ברת רַחֲשִׁנוּ בְּרוֹתִים · כמו ברושים · זאת אות
הַבְּרִית · וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט · בְּרִית
חֲדָשָׁה · לְכָה נִכְרְתָה בְּרִית · קיום · ויש אומרים כי
הת"ו מומרת בה"א כמו שבית · והוא מן וְכָרֵא אוֹתְהֶן ·
ואף על פי שכתוב באל"ף ענינו כריתה "

בשל כִּי בְשֵׁל קָצִיר · גַּם בָּשְׁלוּ עֲצָמֶיהָ ·
והתאר וַבָּשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם · אֶת הַזְּרוֹעַ
בָּשֵׁלָה · והכבד וּבִשְׁלוּ בָהֶם · וּבְשַׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ ·
וּבִכְלֵי הַבָּקָר בְּשֻׁלָּם חַבְּשֶׁר · פירוש בשל להם ·
בַּשְּׁלוּ אֶת הַבָּשָׂר · לא תְבַשֵּׁל גְּדִי · ושלא נזכר פעלו
ממנו וְאִם בִּכְלֵי נְחֹשֶׁת בֻּשְּׁלָה · אֲשֶׁר תִּבָּשֵׁל בּוֹ · ושם
לקדרות · וּמְבַשְּׁלוּ עֲשׂוּ מִתַּחַת הַטִּירוֹת · או יהיה
מבשלות מקום העשוי לבשל שם וכן תרגם יונתן ואתר
לבשלא עביד מלרע לנדבביא · אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים ·
פירוש בתי הטבחים שהיו מבשלים שם באותן הבתים
ואמר בית במקום בתי ורבים כמהו במקרא יחיד במקום
רבים וכן אמר לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל
כי קדש המה · אמר בבית דוד כמו בבתי דוד ואמר
בבית דוד על דרך כלל ואמר כי קדש המה על דרך פרט
וכן אמר אשר באה אליהם ארון יי ואף על פי
שלא היה הארון כי אם באחד מהבתים נקדשו כל הבתים
ואמר כי לא תשב שם לו לאשה · וכבד אחר הִבְשִׁילוּ
אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ · והכל ענין אחד כי בשול הפירות כמו
בשול הבשר כמו שאין ראוי לאכול הבשר קודם שיתבשל
כן אין ראוי לאכול הפירות קודם שיתבשלו אלא שבשול
הפירות הוא בשול הטבע ובשול הבשר וכיוצא בו הוא
בשול המעשה וכל לשון בשול בשר הכתוב במקרא
הוא על ידי מים על האש
אבל אחד מצאנו שענינו
צלי והוא וַיְבַשְּׁלוּ הַפֶּסַח
בָּאֵשׁ כַּמִּשְׁפָּט · שפירושו
וצלו "

בשם וְקִנֵּה בֹשֶׂם · לֹא בָא בַבֹּשֶׂם הַהוּא ·
וְאֶת הַבֹּשֶׂם וְאֶת הַשֶּׁמֶן · ומ"א וְקִנְמוֹן בֹּשֶׂם
מַחֲצִיתוֹ · בששה נקדות · ומשקל שלישי אָרִיתִי מוֹרִי
עִם בָּשְׂמִי · והקבוץ בְּשָׂמִים רֹאשׁ · והוא מקובץ מאחד
מחשלשה המשקלים ובאור דקדוקם תמצא בשער
דקדוק השמות "

בשס יַעַן בּוֹשַׁסְכֶם עַל דָּל · אין למלה הזאת
חבר וענינה לפי מקומה עמסכם והטריחכם
על דל או ענין מרמס וכבר כתבנו בו ענין אחר
בשרש בוס "

בשר וְיִבְרְכוּ כָּל בָּשָׂר · וְלֹא יִכָּרֵת כָּל בָּשָׂר ·
שם כלל · ופירשו מזה וּבְשַׂר קֹדֶשׁ יַעֲבֹרוּ
מֵעָלֶיךָ · כלומר ואנשי קדש
יעברו מעליך · ושם
פרט אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה
עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי ·
וּבָשָׂר כִּי יִהְיֶה בּוֹ בְּעוֹרוֹ ·
בְּעוֹר הַבָּשָׂר הבשר העליון
החיצון יקרא עור כנגד הבשר אשר תחתיו הפנימי ויקר

אל שכל מקום שתמצא כל סמוכה אצל בשר הוא שם כלל קרי לעצמו ולא כלומר אחר והקבוץ בשרים ואין לומר לו במקום:

גם כן העליון בעצמו בשר ורוצה בו העור לבדו והוא
אמרו דְּבָקוּ עַצְמִי לְבָשָׂרִי · רוצה לומר לעורי בעניו
צפד עורם על עצמם · ומה שאמר בְּעוֹרִי וּבְבָשָׂרִי דָּבְקָה
עַצְמִי · רצה לומר כי שניהם העור והבשר שבו לאחד
ואין בו אלא העור העליון שהעצם דבקה בו · וכן
יזכר העור בכלל הבשר והעור · יאכל בדי עורו · כאלו
אמר בדי גופו · וחקבוץ חַיֵּי בָשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא ·
וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם · רוצה לומר מקרובך כי קרובו
של אדם כבשרו הוא כמו שאמר אֵךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אַתָּה ·
ויבא לכנוי הערוה לזכר גְּדֵלֵי בָשָׂר · אֲשֶׁר בָּשָׂר
חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם · כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ · רָר בְּשָׂרוֹ אֶת
זוֹבוֹ אוֹ הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ · וכנוי לערות הנקבה
דָּם יִהְיֶה זוֹבָהּ בְּבְשָׂרָהּ · וענין אחר אֲשֶׁר בְּשַׂר אֶת
אָבִי · רַגְלֵי מְבַשֵּׂר · וַיַּעַן הַמְבַשֵּׂר וַיֹּאמַר גַּם יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי פְלִשְׁתִּים · מְבַשֵּׂר טוֹב · מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן ·
מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלִַם · פירוש את ציון המבשרת ואת
ירושלם הרימי בכח קולך וכשרי ערי יהודה ואמרי להם
הנה אלהיכם · כְּמְבַשֵּׂר בְּעֵינָיו · פירוש כמבשר טוב ·
וההתפעל יִתְבַּשֵּׂר אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ · והשם אִישׁ בְּשׂוֹרָה
אַתָּה · אֲשֶׁר לִתְּתִי לוֹ בְּשׂוֹרָה · פירוש אשר חשב
שאתן לו שכר בשורה מספר החדשות על טוב או
על רע יקרא מבשר לפיכך אמר וּתְהִלּוֹת יְיָ יְבַשֵּׂרוּ ·
כי הם יהיו חדשים בסיפור תהלות יי כי ישראל הם
שהתיחדו בסיפור תהלות יי עד אותו הזמן · נַחַל
חַבְשׂוֹר · שם מקום ידוע אצלם ״

בת וַאֲשִׁיתֵהוּ בָתָה · והנכון כי שרש בתה בית
בשקל קמה ונבלע הנח ברגש בקבוץ בְּנַחֲלֵי
הַבַּתּוֹת · ענין שממה · אַלְפַיִם בַּת יָכִיל · וְאֵיפַת
צֶדֶק וּבַת צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם · מדה ידועה והיה כמדת
האיפה שכך כתוב הָאֵיפָה וְהַבַּת תִּכֶּן אֶחָד יִהְיֶה ·
אבל האיפה מדת היבש ובת מדת הלח והבת עשירית
החמר · וכן האיפה כמו שאמר מַעֲשַׂר הַחֹמֶר הַבַּת
וַעֲשִׂירִית הַחֹמֶר הָאֵיפָה · וכן אמר כִּי עֲשֶׂרֶת אֲמָדִי
כֶּרֶם יַעֲשׂוּ בַּת אָחַת וְזֶרַע חֹמֶר יַעֲשֶׂה אֵיפָה · והקבוץ
כִּי עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר · וְיֵין בַּתִּים עֶשְׂרִים אֶלֶף ·
בדגש ״

בתל בְּתוּלַת וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ · הַבְּתוּלוֹת הַיָּפוֹת ·
והשם לא יפרד לא מָצָאתִי לְבִתֵּךְ בְּתוּלִים ·
וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי · וְאָבְכֶּה עַל בְּתוּלַי אֲנִי וְרֵעוֹתָי ·
ידוע · ומזה הענין קראו רבותינו לאדמה שלא נתרחשה
מעולם קרקע בתולה היתה שלא עבדוה מעולם ועוד
אמרו עד שמגיע לסלע או לבתולה כך אשה שלא
נבעלה נקראת בתולה ״

בתק וּבִתְּקוּךָ בְּחַרְבוֹתָם · עניינו תקיעת החרב
בגוף האדם ״

בתר וְאֶת הַצִּפּוֹר לֹא בָתָר · והכבד וַיְבַתֵּר
אוֹתָם בַּתָּוֶךְ · והשם עַל הָרֵי בָתָר ·
וַיִּתֵּן אִישׁ בִּתְרוֹ · והקבוץ בתרים וַיַּעַבְרוּ בֵּין בִּתְרָיו ·
ענין חלק ״

ואשר הם בן ארבע אותיות

בדלח וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח · שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן
הַשֹּׁהַם · והיא אבן יקרה ואומרים
שהיא יהלם · ויש
אומרים שהיא אבן
לבנה עגולה ש
שנוקבין אותה ומחברין
ממנה אבנים ועושים
מהן ענק ״

בלעד בְּלָעֲדַי אָחֶזָה אַתָּה חוֹרֵנִי · בְּלָעֲדַי
אֱלֹהִים יַעֲנֶה · וּבְלָעֲדֶיךָ לֹא יָרִים אִישׁ
אֶת יָדוֹ · כמו זולת זולתי זולתך ואין תוכן המלה
שתאמר בלשון יחיד כי אם בלשון רבים · ותבנס עליה
מ״ם השמוש מִבְּלָעֲדֵי מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֵינוּ · ואף על פי
שיפסיק מבלי המ״ם כמו עם המ״ם עשו זה לתוספת באור
כמו שהכניסו אות השמוש על תוך ויספיק כזולתה ״
בְּלָעֲדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים · הי״ד אינה לכנוי
המדבר אף על פי שהיא נראית חנה כמהו מצאנו הרבה
יו״ד הרבים נראית כמו וקרע לו חלוני · והשופי שת
ואורגים חורי · על כל אצילי ידי · יוצר גובי · ושרי
בישבר · והחכם ר״א אבן עזרא פירש הי״ד לכנוי כלומר
אך בלעדי לקחו והוא מה שאכלו נערי ״

בליעל כבר כתבנו אותו בשרש בל כי היא מלה
מורכבת ״

בעבע לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעוֹת · כבר זכרנוהו
בשרש בעה ״

בעליל בַּעֲלִיל לָאָרֶץ · שם מן כעל בפלס
סגריר מן סגר · ופירושו אדון לארץ
ועור נפרשנו בשרש עלל ״

בקבוק וְקַנְיָתָ בַּקְבּוּק יוֹצֵר חָרֶשׂ · הוא כלי
חרש או זולתו שפיו צר ולפיכך נקרא
בקבוק כי כאשר שותה בו האדם או שופך ממנו עושה
בקבוק ובלשון לעז ויון וישמעאלים שמו בוקא״לי ״

בדבר וַכְּרֻבִּים אֲכוּסִים · עופות פטומים
עומדים על האכוס תמיד וכן אמר
המתרגם ועופא פטימא והעוף המסורס הוא שיתפטם
ביותר · ובויקרא רבה מהו וברבורים אכוסים רבי ברכיה
בשם רבי יהודה אמר
מיני ברבריא רבנן אמרי
עוף טהור ומעולה הוא
והיה בא מברבריא והיה
עולה על שלחן שלמה בכל יום ״

ברזל בַּרְזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ · בכבל ברזל ואמר
נפשו כי הנפש מעונה בענוי הגוף ·
וכן אַסִּירֵי עֹנִי וַבַּרְזֶל · פירוש ככלי ברזל · יִמְלֵא בַרְזֶל
וְעֵץ חֲנִית · פירוש ברזל לכרות חקוצים כמו קרדום
או גרזן וכיוצא בהם · וכן וְאֶת הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל הַמָּיִם ·
רוצה לומר הגרזן שכורתין בו העצים ״

תלים קכ
תיכי ט
מצלי יל
ישעיה כח
יחזקאל יל · שם כג
ויקרא טו · שם
ויקרא טו · ירמיה ל
ישעיה כב · שמואל א ל
ישעיה כב · שם מ
ישעיה מ
הנה אלהיכם · כמבשר בעיניו · פירוש כמבשר טוב ·
ש מואל ב ל
שמואל ב יח · שם
שמואל ב ל
ישעיה ס
שמואל א ל
ישעיה ה
ישעיה ו
מלכים א ו
יחזקאל מה
יחזקאל מה
יחזקאל מה
יחזקאל מה
ישעיה ה
יחזקאל מה · לה כ ל
בראשית יל · עמוס ה
דברים כב
דברים כב · שופטים יא
יחזקאל יז
בראשית טו · שם
שיר ב
בראשית טו · ירמיה לד

בראשית יא · בראשית מא
בראשית מא
בראשית מא
יהושע כב
בראשית יל
שמות ט
תלים יב
ירמיה יא
מלכים ב ל
בראשית יא · בראשית מא
בראשית מא
תלים קה
תלים קו · שמואל ב כב
מלכים ב ל

מעתיק המקרא למוכרי פתר אותה בילדיו ואמר לי ה המסמן תלמידי כי לא ידע מה הוא אך ירמה לו שלקח מן בלעם בילדיו :

תרגו׳ של מעם לוגז מעמ׳ בבבל ובתונגמ׳ תרגו׳ ירושלמי בבבלית :

אות הגימל

גג וְהִיא עֹלָתָה עֲלֵיהֶם עַל הַגָּג · וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ · אֶת גַּנּוֹ וְאֶת קִירוֹתָיו · והוא מכונה בלשון זכר כמו שאמר בי יפול הגופל ממנו · וחקבוץ בלשון נקבות יְהִיו בַחֲצִיר גַּגּוֹת · בִּי עָלִיתָ כֻלָּךְ לַגַּגּוֹת "

גאה כִּי גֵאֹה גָּאָה · כִּי גָאוּ הַמַּיִם · וְיִגְאָה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי · פירוש וירבה החולי ובשחל תצודני · הִתְגָּאָה גֹּמֶא · פירוש חינדל וכולם מענין גאה וגאון כי הוא הגודל והרוממות · עַל כָּל גֵּאָה וָרָם · וְרֵאֵה כָּל גֵּאֶה · שָׁמַעְנוּ גְּאוֹן מוֹאָב גֵּא מְאֹד · וחקבוץ בֵּית גֵּאִים · חֲבוּז לְגֵאיוֹנִים · כמו לגאים ואם הוא שתי מלות עניינו מילה אחרת כמו עגלה יפפיה והיו"ד הנראית בו למ"ד הפעל תמורת הא על כל גאה ורם כמו עליונים אלא שנשתנו תנועותיו מפני אות הגרון ובכתוב הוא מלה אחת והוא הענין המפורש · ובא הקרי בשתי מלות להוסיף בו ענין כי גאי הוא גאים ויונים מענין העיר היונה חרב היונה שהוא ענין ולא תונו איש את עמיתו · ובחפרון ה"ה שמענו גאון מואב גא מאד · והשם גֵּאֶה וְגָאוֹן · ובהראות למ"ד הפעל בו"ו גֵּאוּה אֲפֵיקֵי מָגִנִּים · גֵּאוּתוֹ וְגָאוֹנוֹ · ומשקל א חר בנוח למ"ד הפעל גֵּאוּת לָבֵשׁ · אַתָּה מוֹשֵׁל בְּגֵאוּת הַיָּם · ומשקל אחר לִפְנֵי שֶׁבֶר גָּאוֹן · אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב · בְּגֵאוֹן גָּלֶיךָ · והקבוץ בְּיוֹם גְּאוֹנְךָ · מִפְּנֵי גֵּוֶה · נזברנו עוד בשרש גוה "

גאל גָּאַל יְיָ עַבְדּוֹ יַעֲקֹב · גָּאַל לְךָ אַתָּה אֶת גְּאֻלָּתִי · וּבָא גֹאֵל הַקָּרוֹב אֵלָיו · מְגַאֲלֵינוּ הוא · לפי שלקרוב משפט הגאולה נקרא גואל · והנפעל אוֹ חִשְׂגָּח יָדוֹ וְנִגְאָל · וְאִם לֹא יִגָּאֵל בָּאֵלֶּה · וחשם וְלָךְ הַגְּאֻלָּה · ויש מפרשים וַאֲשֶׁר יִגָּאֵל מִן חַלָּלִים · אשר יקנה כלומר אם יקנה אדם מהלוים בית עיר חומה לא יחלש לשנה כמו מישראל אלא יצא ביובל אם לא גאלו בנתים · ויש לפרש לשון גאולה לפי שאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא דבר הכתוב אלא בישראל שלקח מיד לוי שיש ללוי לגאול לעולם אבל לוי שלקח מלוי לא יגאל לעולם לפיכך אמר ואשר יגאל מן הלוים כלומר לוי גואל מיד לוי גאלת עולם ואם לא גאלו ויצא ממכר בית ועיר אחותו ביובל · וענין אחר הוי מוֹרָאָה וְנִגְאָלָה · מלרע והוא נפעל עומד · בָּמָה גֵּאֲלָנוּךְ · לָחֶם מְגוֹאָל · ושלא נזכר פועלו וַיִּגָּאֲלוּ מִן הַבְּחִנָּה · והמורכב ממנו עם הנפעל נִגְאַלְתָּ בְּדָם · והתאר גְּאֻלֵּי הַבְּחִנָּה · בפלס תאמי צביה · והתפעל אֲשֶׁר לֹא יִתְגָּאֵל בְּפֶת בַּג הַמֶּלֶךְ · וכבד אחר וְכָל מַלְבוּשֵׁי אֶגְאַלְתִּי · משפטו הגאלתי האלף תמורת הא חבנין · והפעל הקל מזה הענין יִגְאַלְהוּ חָשְׁךָ וְצַלְמָוֶת · בלם ענין טנוף וְלִכְלוּךְ · וים יגאלהו חשך וצלמות מענין מגאלינו הוא כלומר יהיו קרביו החשך והצלמות · ויש מפרשים מזה ויגאלו מן הכהנות · גאלי הכהנה · ויש מפרשים מזה ויגאלו מן הכהנות · גאלי הכהנה · והוא הפך הענין כמו משריש ומשרש כן גואל הוא הקרוב ומגואל הוא שנתרחק מן הקרבה והמשפחה והם נתרחקו שלא מצאו כתב היחש "

גב וְזֶה גֵּב הַמִּזְבֵּחַ · עַל גַּבֵּי חַרְשׁוּ חוֹרְשִׁים · וְגַבֵּיהֶן וְגִבְהָה לָהֶם · וְגַבּוֹתָם מְלֵאוֹת עֵינַיִם · אוֹ גִּבֵּן אוֹ דַק · מי שגבו בפופה ויש לו חטוטרת על גבו יקרא גבן וחגון נוספת · וכן הָרִים גְּבֻנִּים · ההרים השפלים כי הגבן מפני כפיפות גבו הוא שפל קצר קומה וכן ההרים השפלים נקראו גבנונים · ועוד כי נכפפה קומתן ורעשו וחרדו ביום מתן תורה כמו שאמר ארץ רעשה אף שמים נטפו · הרים נזלו מפני יי · ואמר ויחרד כל החר מאד · וְאֶת גַּבּוֹת עֵינָיו · הגבות אשר על העינים · ויתכן להיות מזה או גבן אורך · ותרגום ירושלמי מפרש דגבנוי חפיץ עינוי · פירוש שגבורת עיניו מכסות עיניו כל כך הם גדולות · והנכון וחישר עוד בעיני שעקר כלם לשון גבהות כי כל דבר הפנים העליונים שלו יקראו גב · וכן גב המזבח · וַתִּבְנִי לָךְ גָּב וכמו שאמר ותעשי לך רמה · וכן הגבן נקרא כן לפי ששדרתו כפופה הנה שבה שדרתו עליונה כמו גב הבהמה לפיכך אמר על גבי חרשו חורשים בלומר שמוני כפוף ומדרס לפניהם · וכן הרים גבנונים · פירוש גבוהים כי ההרים יש להם גב גבוה באמצעם ומשופעים מכאן ומכאן · ואמר למה תרצדון הרים גבנונים כלומר אף על פי שאתם גבוהים אין הבחירה בכם כי זה ההר חמר אלהים לשבתו · וכן נקראו גבות עינים לפי שהם גב לעינים · והנכון כי שרש כל אלה גבב והרגש יוכיח ונפל ממלת גבנונים לחקל "

גבא וְלַחֲשׂף מַיִם מִגֶּבָא · בשש נקדות · וחקבוץ גבאים · בְּצֹאתָיו וּגְבָאָיו · מקוה מים ותרגום בור גובא "

גבה לֹא גָבְהָה לִבִּי וְלֹא רָמוּ עֵינָי · עַל כֵּן גָּבְהָא קוֹמָתוֹ · באל"ף תמורת ה"א · וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת · וַתִּגְבַּהֲנָה וַתַּעֲשֶׂנָה תוֹעֵבָה לְפָנַי · כמו וַתִּגְבַּהְנָה · ובא כן לזווג מלת ותעשנה ואף על פי כן נכון הוא בלשון כמו תְּבוֹאָנָה · וַתְּבוֹאָנָה · והתאר חִשְׁפַּלְתִּי עֵץ גָּבֹהַּ · וְעֵינֵי גְבוֹהִים תִּשְׁפָּלְנָה · אַל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְבוֹהָה גְבוֹהָה · פירוש אמרה גבוהה · ומשקל אחר תוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב · גְּבַהּ עֵינַיִם · מְגֻבְּהַּ רוּחַ · ואפשר שהוא ממשקל גבוה · אבל מפני כובד קריאת ה"ה מפני המקף חסרו הקבוץ מן חב"ית · וחשם עֵינֵי גַבְהוּת אָדָם · ומשקל אחר גוֹבַהּ שָׁמַיִם · וְלִפְנֵי כִּשְׁלוֹן גּוֹבַהּ רוּחַ · מֵרֵא בְגָבְהוֹ · והקבוץ גָּבְהֵי שָׁמַיִם · ומשקל אחר אַל תִּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ וְאֶל גָּבַהּ קוֹמָתוֹ · בשקל בגדול זרועך · והפעל הנוסף מַגְבִּיהַּ פִּתְחוֹ · אוֹ הַגְבֵּהַּ לְמַעְלָה · אִם תַּגְבִּיהַּ כָּנָשֶׁר · כולם עניינם ידוע ופירוש אם תגביה כנשר את תגביה קנך כנשר או יהיה פעל עומד · וכן הַמַּגְבִּיהִי לָשֶׁבֶת · והיו"ד נוספת וכן חמשפילי "

גבח גַּבַּח הוּא שָׁחוֹר הוּא · בְּקַרְחָתוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ · בְּקַרְחַת אוֹ בְגַבַּחַת · הגבחת הוא מקום שלא חיה בו שער אבל קרחת הוא שהיה בו שער ונמרט וכן גבחת הבגד שעדין הבגד חדש ואין בו שער מפני חצרעת אבל קרחת הבגד שנמרט שער שבו מפני ישנו וחצרעת בו · וכן אמר חתרגום בקרחתו או בגבחתו שאמר על הבגד בשחיקותיה או בחדתותיה · וכן פירשו

בספרא בקרחתו אלו השחקים בגבחתו אלו החדשים
ושם פירשו קרחת וגבחת הראש ואמרו אי זו קרחת
ואי זו גבחת מן הקדקד שופע לאחוריו זו היא קרחת מן
הקדקד שופע לפניו זו היא גבחת"

גבל לא תסיג גבול רעך · וגבולה אל שפתה סביב ·
גבול האמה כלומר המסגרת סביב ת היד
זרת · והקבוץ שוד ושבר בגבוליך · והפעל ממנו
אשר גבלו ראשונים · והירדן יגבול אתו ·
וגם חמת תגבל בה · פירוש תהיה לה גבול · והכבד
והגבלת את העם · הגבל את ההר · פירוש תשים גבול ·
והתאר מגבלות תעשה אותם · בפלס חערים המבדלות ·
והשם בלשון נקבה וכסמת גבלתו · והקבוץ גבולות
ישיגו · ובמשקל אחר שרשות גבלות · בפלס עבדות ·
ויפסלו בוני שלמה ובוני חירום והגבלים · הם פוסלי
האבן בקו ובמדה כמו שפוסלין פנות הבית בקו ובמדה
ונותנין חוט של סקרא בסוף מדת או משרטטין ב
בשרטוט ומשם יפסלו האבן וחוא מענין גבול בלומר
ששמים גבול למדת האבן · ומפרשים פירשו גבלים
אנשי גבל שהיו אומני אבן · וכן זקני גבל והכמיה היו
בך מחזיקי בדקך · שהיו אומני אבן"

גבן הלא בחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני · ידוע
ורבי יונה הביא בזה השרש או גבן או דק ·
הרים גבנים · וכבר כתבנום בשרש גב והוא הנכון"

גבע בגבע בנימין · בסגול · ובהא חנקבה גבעה ·
ובסמוך גבעת שאול · גבעת הערלות ·
והרבות הרים וחגבעות · וגבעה כמו הר אבל אינה
גבוהה כמו ההר · ועגין אחר ומגבעות תעשה להם ·
הם הכובעים שמשימין על הראש לתפארת · וענין
אחר וימצא הגבע · ואת גביעי גביע הכסף · שלשה
גביעים משוקדים · ובמנורה ארבעה גביעים · האיש
אשר נמצא חגביע בידו · והוא כמו כוס אבל הוא עשוי
בתכונה אחרת והוא שאמר גביעים מלאים יין וכוסות"

גבר גבר חסדו על יראיו · ברכות אביך גברו ·
והמים גברו · מארות גברו · בצרי בעבור
ההפסק · כי לא בכח יגבר איש · כי יהודה גבר באחיו ·
גם גברו חיל · פירוש גם
גברו בחיל · והתפעל
ואל שדי יתגבר · ופשעיהם
כי יתגברו · והשם קול
ענות גבורה · והקבוץ ואם
בגבורות שמונים שנה · איה קנאתך וגבורתיך ·
והפעל הכבד העובר וגברתי את בית יהודה · וחילים
יגבר · ופירוש וחילים יגבר אם
הקרדום קהה צריך הבוקע בו להוסיף בה חיל · וכבד
אחר והגביר ברית לרבים · ללשוננו נגביר · כלם
לשון חוזק ואומץ ונצוח · והתאר הוא החל לחיות
גבור בארץ · גבורים חמה · ותאר אחר הן גביר
שמתיו לך · פירוש אדון וראש · ולנקבה אמר למלך
ולגבירה חשפילו שבו · לעולם אחיה גברת ·
גברת ממלכות · שרי גברתי · ונקרא האיש גבר
לפי שיש לו גבורה על האשה דרך גבר בעלמה ·
גבר לא יצלח בימיו · בשש נקדות · וכן אמר בארבה
גבר במסילתו יצלון · לפי שהמשילם לאנשים וגבורים ·
טלטלה גבר · פירשו בו רבותינו לפי שטלטול האיש
קשה מטלטול האשה ועוד נכתבנו בשרש טיל ·

והקבוץ הגברים לבד מטף · ומשקל אחר עם גבר תמים
ומשקל אחר עם גבור תמים"

גבש ראמור וגבש לא יזכר · אבן מהאבנים
היקרות · ורבי יונה פירש בגד ממיני השרד
וחפסים · ואבני אלגביש · פירוש אבני ברד דומות אל
גביש כי הוא שתי מלות במקצת ספרים המדוייקים
ובמקצתם ימצא מלה אחת ואף על פי כן יתכן להתפרש
שתי מלות"

גד וחמן בזרע גד הוא · והוא כוסברתא בלשון
רבותינו וכן בערבי נקרא אלכסבור ונקרא
בלעז קורי"נדרי ומה שאמר כזרע גד לבן אין סמיכות
המן אל הגד שיהיה עינו כך כי אין חגד לבן אלא שהיה
גרגרים דקים כדמות גרגרי חגד אבל המן היה לבן וכן
אמר בפסוק האחד ועינו כעין הבדלח לחודיע כי אין
סמיכותו אל חגד בעבור עינו כי אם לתכונתו · וענין
אחר העורכים לגד שלחן · למזל · ואמר רבי משה
הכהן שהוא כוכב צדק שיורה על כל דבר טוב כי כן
יקרא בלשון קדר ואמר כי כמוהו בא גד · כלומר בא
מזל טוב"

גדד יגודו על נפש צדיק · וכחבי איש גדודים ·
בא גד · כלומר גודד הגדוד כי בחולדו היה
לה גדוד בנים · גד גדוד יגודנו · לעלות לעם יגודנו ·
חנח תמורת הכפל ועוד נכתבם בשרש גוד · והתפעל
ובית זונה יתגודדו · יתחברו גדודים גדודים · עתה
תתגודדי בת גדוד · ורבי יונה הכניס בזה הענין
העורכים לגד שלחן · כלומר במלוי כמו שאמר חממלא
למני ממסך · וענין אחר על בל ידים גדודות · ומלת
כן מסתתרת עמו כי היה לו לומר כל ידים גדודות לבד
בלא מלת על אלא שמלת כן מסתתרת עמו ופירו על כן
בל ידים גדודות וכן הוסיף בו יונתן שתרגם על כל סיען
מתחממין · או יהיה גדודות שם האחד ממנו גדודה
בפלס חלושה מלוכה · והתפעל ממנו ויתגודדו
במשפטם · עד מתי תתגודדי · ולא יתגודד ולא יקרח ·
לא תתגודדו · וקרועי בגדים ומתגודדים · כולם
ענין שרישה בבשר · ומזה הענין נחת גדודיה · כי
החרישו שיחרוש החורש בארץ הם כמין שרשו בבשר
והם העמקים שבין תלם לתלם כי הגבוה יקרא תלם
והחרישה שהוא העמוק גדוד"

גדה וישלח יהודה את גדי העזים · הקטן יקרא
גדי בין מן העזים בין מן הכבשים שהרי סמך
גדי לעזים · ודומה כי יש גדי שאינו מן העזים · ורבי
אברהם אבן עזרא פירש לא יקרא גדי כי אם מהעזים
ומה שאמר גדי עזים כלומר קטן שעדיין צריך לעזים ·
וכן שעיר עזים · ואמר כי כן נקרא בערבי גדי · והקבוץ
אחד נושא שלשה גדיים · שני גדיי עזים · ובלשון
נקבות ורעי את גדיותיך · לא תבשל גדי בחלב אמו ·
ומה שאמר גדי הוא חדין לכל בשר בחמה אלא שובר
הכתוב בהוה ומה שמנהג העולם לאכול כי מנהגם היה
לאכול הגדיים יותר מהטלאים כאשר מצאנו בכל מקום
במקרא שני גדיי עזים · אנכי אשלח גדי עזים · ונעשה
לפניך גדי עזים · את אשתו בגדי עזים · אחר נושא
שלשה גדיים · ומה שובר על הקטן שבבחמה לפי
שאין דרך לבשל בשר בחמה גדולה בחלב כי החלב
מתבשל במהרה ולא כן הבשר אלא אם כן בשר הקטני
מן הבהמות שהן קרובים להתבשל ומה שאמר בחלב
אמו

ירמיה יט · יחזקאל מג
ישעיה ס
ירמיה יט · יהושע יח
זכריה ט
שמות יט · סס
שמות כח
ישעיה לח · תיהב כלי
שמות לח
מלכים ח׳ ה׳
יחזקאל כז
תיהב י׳
ויקרא כח
תהלים סח
שמואל א׳ ל׳ ג׳
גבע
שמואל א׳ ט׳ · יהושע ה׳
ישעיה כב
שמות כח
בראשית מל · סס
שמות כה · סס
בראשית מל
ירמיה לב
תהלים קנ · בראשית מט
בראשית ז׳ · שמואל ב׳ ז׳
שמואל א׳ ב׳ · דה א׳ ה׳
תיהב כח
תיהב עז · תיהב לג
שמות לב · תהלים ב
ישעיה סג
זכריה ז
קהלת ז׳ · זכריה ז
דניאל ט׳ · תהלים יב
אחר וחגביר ברית לרבים · ללשוננו נגביר · כלם
לשון חוזק ואומץ ונצוח · והתאר הוא החל לחיות
בראשית ז׳ · שמואל ב׳ ז׳
בראשית לז
ירמיה ג׳ · ישעיה מז
ישעיה מז · בראשית יז
מלכים ג׳
ירמיה כב
יחזקאל ז׳
ישעיה כב
שמות יג · תהלים יח
שמואל ב׳ כב
תיהב כח
שמואל ב׳ · בראשית לא
ירמיה ל׳ · תהלים ל׳ ה׳
בראשית לז
שמות לא · שיר ה׳ · שמות לד
בראשית לא
בראשית לא
שמות יג · דברים יד · סס
בראשית לא
בראשית לא
בראשית לא

אמר לפי שחלב עזים הוא המרובה ובו דבר הכתוב על ההוה כמו שאמר ודי חלב עזים. וכן בדברי רבותי דכרו בו כהוה לפי שהוא חנמצא יותר כמו שאמר עז לחלכה. מה שעזי חולבות מכור לך. וכן דרך הכתוב לדבר על ההוה כמו שאמר ואת בת היענה והוא הדין ליענה עצמה אלא שאין מנהג העולם לאכול אותו אלא בעודו קטן שהוא רך אבל כשיגדל בשרו קשה מאד ואין ראוי לאכלו והנקבה הקטנה יותר רך בשרה מהזכר לפיכך אמר כת. ורז"ל דרשו כי לפיכך אמר בחלב אמו מי שיש לו חלב אם יצא עוף שאין לו חלב אם כי אסור בשר עוף בחלב אינו מן התורה אלא מדברי סופרים. ועניין אחר מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו. וְהָלַךְ עַל כָּל גְּדוֹתָיו. על כל שפתיו מפה ומפה. וכתב רבי יעקב בן אלעזר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַנַּחַל הוא אחד מן גדותיו. ויונתן תרגם דבגו נחלא דבשכט גד"

גדל מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ. יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ. בַּאֲשֶׁר גָּדְלָה נַפְשֶׁךָ. וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה. רַק חַכְסָא אֶגְדַּל מִמֶּךָ. פירוש בדבר הכסא כי גם הוא עומר ואינו יוצא כאשר כתב רבי יונה. וַיֵּלֶךְ הַלּוֹךְ וָגָדֵל. הוא מקור או תאר בענין פועל. והתפעל וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי. כִּי עַל כֹּל יִתְגַּדָּל. והפעל הכבד גִּדֵּל הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוֹשׁ. אָחֵל גַּדְּלֶךָ. ענין אלה וכל הדומים להם יקר וחשיבות. וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד. וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים. ענינם והדומים להם תוספת השנים. גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד. ביקר וחשיבות. אֲחִי יָפֶת הַגָּדוֹל. בשנים וכן פירשוהו רבותי ז"ל כי יפת גדול שבאחיו היה בשנים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדוֹלִים. גדולים באורה. אִשָּׁה גְּדוֹלָה. חשובה ונכבדת. הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת. גדולות בפלא. והתאר במשקל אחר חוֹלֵךְ וְגָדֵל וָטוֹב. והקבוץ גְּדֹלֵי בָשָׂר. בפלס זקני מואב. והשם עַל פְּרִי גֹדֶל. כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ. אֶת כְּבוֹדוֹ וְאֶת גָּדְלוֹ. ובשורק הַלְלוּהוּ כְּרֹב גָּדְלוֹ. ומשקל אחר לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה. וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר. ומשקל אחר בְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ. ועל ענין התרבות כִּי מִנְּעוּרַי גִּדַּלְנִי בָּאב. והוא עומד ופירש גדל עמי והוא שב אל היתום שזכר למעלה. וכן ומבטן אמי אנחנה שב אל האלמנה ומה שאמר ומבטן אמי הוא דרך הפלגה כמו בעודך עד היום הזה וזולתו. ורבי יונה כתב כי גדלני עובר. והפעל הכבד בתוספת ורבוי ענין וַתְּרַבִּי וַתִּגְדְּלִי. והכבד הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה. וְעָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ וְהִגְדִּיל. וְאַל תַּגְדֵּל פִּיךָ. הַמַּגְדִּילִים עָלַי. חֵרְפוּ אֶת עַמִּי וַיַּגְדִּילוּ עַל גְּבוּלָם. וַיַּגְדִּילוּ עַל עַם יְיָ צְבָאוֹת. פירוש ויגדילו פיהם. הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב. וּפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל. פירוש הגדיל לעשות כח וגבורה. עַד דָּוִד הִגְדִּיל. פירוש הגדיל לבכות. מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ. והתאר מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ. והפעל הדגוש מַיִם גִּדְּלוּהוּ. וְגֶשֶׁם יִגְדַּל. גֹּדֶל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ. חַיִל גָּדוֹל מְאֹד. רוצה לומר רוב המנין. וכן וַיִּזְבְּחוּ בַּיּוֹם הַהוּא זְבָחִים גְּדוֹלִים. כי הלשון הזה משמשין בו בכל ענין חרבו בין בענין האיבות בין בענין הכמות. וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ. בְּמִגְדַּל דָּוִד צַוָּארֶךָ. אָתוֹץ אֶת הַמִּגְדָּל הַזֶּה. ובחולם מִמִּגְדַּל סְוִינָה. הוא הבית הגבוה והגדול. והקבוץ בִּנְפוֹל מִגְדָּלִים. ובלשון נקבות וּמִגְדְּלוֹתֶיךָ יִתּוֹץ. מִגְדְּלוֹת מְרָקְחִים. הפרחים שיגדלו בבשמים. גְּדִילִים מַעֲשֶׂה שַׁרְשְׁרוֹת. תרגום מעשה עבות עובד גדילו. גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ. הציציות התלויות בבגד שאינם ארוגים יקראו גדילים. וענין הפסוק על הציצית אשר צונו במקום אחר ומה שאמר הנח בלשון גדיל ושם בלשון ציצית כי מצות ציצית להיות שליש גדיל ושני שלישי ענף"

גדע גְּדַע בַּחֲרִי אַף. וְגָדַעְתִּי אֶת זַרְעֶךָ. וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים. והנפעל נִגְדַּעְתָּ לָאָרֶץ. נִגְדָּעָה קֶרֶן מוֹאָב. והפעל הכבד וַאֲשֵׁירֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן. וְכָל קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ. ושלא נזכר פועלו ממנו שְׁקָמִים גְּדָעוּ. כלם ענין כריתה"

גדף אֶת מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ. אֶת יְיָ הוא מְגַדֵּף. והשם גְּדוּף. והקבוץ וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים. וְגִדֻּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן. ובהא הנקבה גִּדּוּפָה. והקבוץ וּמִגִּדּוּפוֹתָם אַל תִּחֹתּוּ. ומשקל אחר חֶרְפָּה וּגְדוּפָה. כפלס ענות חלושה. חחרפה והגדוף ענין אחד הם"

גדר גְּדַר דַּרְכִּי בְּגֵזִית. גָּדַד בְּעַדִּי וְלֹא אֵצֵא. אֶרְחִי גָּדַר וְלֹא אֶעֱבוֹר. וְלַגּוֹדְדִים וְלַחֹצְבֵי חָאֶבֶן. וְגָדַרְתִּי אֶת גַּדֵּרָהּ. וַתְּגָדֵרוּ גָדֵר עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל. והשם אשר לוקח הפעל ממנו גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה. פָּרוֹץ גְּדֵרוֹ. גָּדֵר הַדַּחוּיָה. והקבוץ לָמָּה פָרַצְתָּ גְּדֵרֶיהָ. יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרֶיךָ. והשם בלשון נקבה הֵמָּה הַיּוֹצְרִים וְיוֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה. בלומר היו יושבים במקום הנטעים שהיו נוטעים הנטעים ועושים הגדרות. ומשקל אחר לשם בלשון נקבה הַגְּדֵרֹת חֲגִינָה. והקבוץ וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת. הַחוֹנִים בַּגְּדֵרוֹת. פָּרַצְתָּ כָּל גְּדֵרוֹתָיו. ומשקל אחר וְגָדֵר אֲבָנָיו נָהֶרָסָה. בשש נקדות או הוא המשקל הראשון בעצמו אלא שנשתנה כן בסמיכות כמו גזל כתף ענין הכל סתימה וסגירה ובל כותל העשוי לגנות ולכרמים וכל כותל שאינו בנין הזק בבנין הבתים והחומות יקרא גדר וכן גדר ההצר. וכן נאמר לסגירה ולסתימה שעושין למרבץ הצאן גְּדֵרוֹת צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֶיךָ. וְגִדְרוֹת לְצֹנֶאכֶם. והוא הנאמר בדברי רבותינו ז"ל דיר באמרם נכנסות לדיר להתעשר. ורשי פירש מזה והתשוטטנה בגדרות. בלומר התעוללנה בזבל גדרות צאן דרך בזיון. ויונתן תרגם ויתחממן בסיען"

גדש מִגְדִּישׁ וְעַד קָמָה. וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ. התבואה אחר שנקצרה כשהיא צבורה בגורן נקראת גדיש ומזה אמרו רבותינו ז"ל למלוי המדה על שפתה כל המדות שהיו במקדש היו נגדשות. אין מוחקין במקום שגודשין. וְעַל גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד. פירוש ימהר להאסף לקברות כמו הגדיש שאוספין אותו בזמנו אחר שנתבשל כן הוא יאסף בזמנו. ורבינו חאיי זכרונו לברכה פירש גדיש הקובה שהיא עשויה על הקבר כמנהג ארץ ישמעאל. ויפה פירש כמו שאמר הכתוב למעלה והוא לקברות יובל. והקובה היא עשויה כמו הגדיש"

גה גֵּה גִּבּוֹל אֲשֶׁר הִתְנַחֲלוּ אֶרֶץ · כמו זה וכן תרגם יונתן דין תחומא · והגימ"ל ז"ין באלפא ביתא דאט"בח"

גהה וְלֹא יִגְהֶה מִכֶּם מְזוֹר · ענינו ולא ירפא · וכן לֵב שָׁמֵחַ יֵיטִיב גֵּהָה · וחסרה ממנו כ"ף הדמיון ומשפטו כגהה פי' לב שמח ייטיב לגוף כמו הרפואה · ואדני אבי זכרונו לברכה פירשו בלא כ"ף הדמיון ופירש לב שמח ייטיב הרפואה כלומר כי יותר תועיל הרפואה בשהחולה יהיה לו לב שמח ומתעורר ומרחק וירפא במהרה יותר ממי שיהיה לו לב עצב הנה כי חלב השמח ייטיב הרפואה

גהר וַיִּגְהַר אַרְצָה · וַיִּגְהַר עָלָיו · ענין פשוט הגוף כולו ופירוש ויגהר ארצה שנפל על בטנו לארץ ונתפשט כולו וכן אמר בו התרגום וגחין לארעא מן הולך על גחון שענינו הולך על בטנו בפשוט הגוף כולו"

גו מִן גַּו יְגוֹרְשׁוּ · מתוך · ופירושו מתוך העיר יגורשו כתרגום תוך גו · וענין אחר וְשֶׁבֶט לְגַו חֶסֶר לֵב · גַּוִּי נָתַתִּי לְמַכִּים · וַתָּשֵׂמִי כָאָרֶץ גַּוֵּךְ · כִּי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֵּךְ כָּל חֲטָאָי · ובחבלע חנה ברגש וְאוֹתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרֵי גַוֶּךָ · וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי אַחֲרֵי גַוֵּךְ · וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת תּוֹרָתְךָ אַחֲרֵי גַוָּם · כמו גוף · ונכנסה בו חא"ה הנקבה שֶׁלָּף וַיֵּצֵא מִגַּוָּהּ · ויתכן שהחא"ה שרש ואינה לנקבה והנני עתיד להביאם"

גוב יוֹצֵר גּוֹבַי · וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גּוֹבִי · באו בסימן אחר מסימני הרבים וכן וקרע לו חלוגי · וחשופי שת · על כל אצילי ידי · ואורגים חורי · בכלם נפלה מהם מם הרבים · כְּמַשֵּׁק גֵּבִים שׁוֹקֵק בּוֹ · וענין כלם ארבה כתרגום ארבה גובא · וענין אחר עָשָׂה חֲנַחַל הָזָח גֵּבִים גֵּבִים · בָּאוּ עַל גֵּבִים לֹא מָצְאוּ מַיִם · חפירות חפירות כמין בורות · ותרגום בור גובא · וכן וַיְסַפּוּן אֶת הַבַּיִת גֵּבִים · כלומר שעשה קריו כמין בורות שהיו הלוחות חקוקים על תכונת הבורות · ויונתן תרגם וטלל ית ביתא בהנתוכין · ולא ידעתי מה הוא הנתוכין · והנכון בעיני כי פירוש גבים צלעות כי צלעות הכחמה יקראו גב כמו שאמרו על גבי בהמה · וכן צלעות האדם כשהוא כפוף כמו שאמר עַל גַּבֵּי חָרְשוּ חוֹרְשִׁים · וענינו כי קרה הבית בצלעות כלומר בצלעות ברושים כמו שאמר יוֹשְׁבֵי חַגְבִּים · פירושו בקעות"

גוד יְגוֹדֵנוּ וְהוּא יָגוּד עָקֵב · כבר זכרנו אותם שהם ענין גדוד ואף על פי שאינם משרשו ויהיה גוד וגדד בענין אחר וכמוהם רבים · ואולם גם הם משרש גדוד ויהיה הנח תמורת אות הכפל · ויש לפרשם ענין כריתה מלשון ארמי גדו אילנא"

גוה כִּי הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר גֵּוֶה · תִּכְבֶּה נַפְשִׁי מִפְּנֵי גֵּוֶה · וְגֵוֶה מְגֻבָּר יְכַסֶּה · כמו גאה והאלף מומרת כוי"ו · שָׁלַף וַיֵּצֵא מִגֵּוָהּ · פירושו מגוף ואפשר להיות מזה חשרש גוי נָתַתִּי לְמַכִּים · וַתָּשֵׂמִי כָאָרֶץ גַּוֵּךְ · ובלם שזכרנו בשרש גו · וכשנכתבה בו ת"ו הנקבה · חומרה חה"א למ"ד הפועל ביו"ד ואמרו כִּי מְגֻוַּיִת הָאֲרִיָּה

גוח רָדָה חַרְבֶּשׁ · וְגוּיָתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ · כִּלְּתִי אֶת גְּוִיָּתָנוּ · וַאֲדָמָתֵינוּ · אֶת גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֶת גְּוִיַּת בָּנָיו · אֶת גְּוִיּוֹתֵיהֶם · כמו גופת גופתינו"

גוז כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה · קמוץ כמו קם שב ואילו היה מן גזז ה"ה פתוח והוא פעל עומד · והיוצא מֵגֵז שְׁלוֹם · וַיָּגֹז אֶת רֹאשׁוֹ · אַתָּה גוֹזִי · והוא תאר בפלס טובי כלם ענין הסרת הדבר ממקומו וגזיזה"

גוח כִּי אַתָּה גּוֹחִי מִבָّטֶן · תאר בפלס גוזי וענינו מוציאי מבטן · והכבר כִּי יָגֵיחַ יָרֵץ אֶל פִּיהוּ · כִּי יוֹצִיא · מֵגִיחַ מִמְּקוֹמוֹ · מוציא ויש אומרים שהוא כודד יוצא ממקומו · בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא · בצאתו · וַתָּגַח בְּגַחֲרוֹתֶיךָ · ותוציא · ויהיה מכנין הקל בפלס ותנח התיבה או מבגין הנוסף בפלס וירח יי · ואפשר כי מחענין חזה נקרא גיחון לפי שהוא יוצא ומתפשט הרבה כי הוא נהר גדול כמו שאמר הסבב את כל ארץ כוש · ואדני אבי ז"ל כתב כי הוא יאור מצרים ונקרא גיחון לפי שיוצא ומשקה האדמה והסמוך לירושלם נקרא גם כן גיחון ואף על פי שהוא קטן והוא הנקרא שילוח כי כן תרגם יונתן והורדתם אותו אל גיחון לשילוחא · ואפשר שנקרא גיחון לפי שהוא יוצא אל חגנות להשקותם · חוֹלֵי וְגוֹחֵי בַּת צִיּוֹן כַּיּוֹלֶדָה · ענינו והאנחי וגם הוא מחענין הראשון כי האנחה הוצאת הנשימה"

גוי גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ · וַיֶּתֶר גּוֹיֵי יַנְחָלוּם · יוֹר הכנוי חסרה מהמכתב ונשארה במבטא · גּוֹיִם רַבִּים וַיֹּאמֶר יְיָ לָהּ שְׁנֵי גּוֹיִם בְּבִטְנֵךְ · לְשַׁמּוּחַ בְּשִׂמְחַת גּוֹיֵךְ · וּמִשְּׁכֹלֶת גַּוֵּךְ · וְגוֹיֵךְ לֹא תְכַשֵּׁלִי עוֹד · בכלם נפלה יוֹר הרבים מהמכתב ונשארה במבטא · וכן בֵּאלֹהֵי גּוֹיֵי הָאֲרָצוֹת · חסרה יוֹר הרבים ונשארה במבטא · ואמרו על קבוץ הארבה כִּי גּוֹי עָלָה עַל אַרְצִי · ורבותינו הרגילו בלשונם לקרא לאיש אחר שאינו מישראל גוי והיה ההרגל הזה אצלם לפי שכל איש שהיו רוצי' לזכור שאינו מישראל רק מגוי אחר ולא נתברר אצלם מאי זה גוי הוא אם אדומי או ישמעאלי או משאר האומות לפיכך היו אומרים גוי כלומר שהוא מגוי אחר שאינו מישראל · ורבי יונה אמר כי גוי נופל על איש אחר כאשר אמר חֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג · והישר בעיני כי בעבור עמו אמר כי היה קצף יי עליו ועל עמו וכן אמר כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה · ועוד וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו · הנה ברור כי לא לקה אבימלך לבדו"

גול וְגָלְתִּי בִירוּשָׁלַם · והפעל הכבד גִּיל יָגִיל אָבִי צַדִּיק · וְכֻמָּרָיו עָלָיו יָגִילוּ · גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן · והוא מלרע · וְגִילוּ בִּרְעָדָה · תָּגֵל נַפְשִׁי · וַיָּגֵל כְּבוֹדִי · וְאַתָּה תָּגִיל בַּיְיָ בְּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל · וְנַפְשִׁי תָּגִיל בַּיְיָ תָּשִׂישׂ · וחשם חַשְּׂמִחִים אֶלִּי גִיל · אַל תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל גִיל בָּעַמִּים · פירוש אין לך לשמוח לשום שמחה כמו שאר עמים כי הם לא עזבו אלהיהם ואתה זנית מעל אלהיך · וכה"א הנקבה כִּי הִנְנִי בּוֹרֵא אֶת יְרוּשָׁלַם גִּילָה וְעַמָּהּ מָשׂוֹשׂ · ובת"ו תמורת ההא"ה אף גִּלַּת וְרֵנֵן · כלם ענין שמחה וששון · ויש מפרשים וכמריו עליו יגילו · יאכלו · ואין צורך רק הוא כמשמעו מענין שמחה · וכך הוא הפירוש כי אבל עליו עמו וכמריו שעליו יגילו קודם זה ועתה יאבלו עליו"

גוע לא גֹוֵעַ בַּעֲוֹנוֹ · פירוש לא גוע לבדו · הֵן גָּוַעְנוּ אָבַדְנוּ · כל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יִגְוָע · עָנִי אֲנִי וְגֹוֵעַ מִנֹּעַר · וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו · והמקור בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְיָ · בפלס בשכב אדני המלך · ומקור אחר הָאֵם תַּמְנוּ לִגְוֹעַ · ענין גויעה מיתה קלה שאינה באריכות חולי"

גוף אֶת גופֹת שָׁאול וְאֶת גופות בָּנָיו · הת"ו לנקבה · ונבלע הנח בדגש וכנהו בלשון זכר כמלות אִם בְּגַפּוֹ יָבא בְּגַפּוֹ יֵצֵא · כמו בגופו ונבלע הנח בדגש כמו ופטורי צציס רוצה לומר אם כגופו לבדו יבא שלא בא גוף אחר עמו שהוא אשתו"

גור וְגַר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ · עם לָבָן גַּרְתִּי וְאֵחַר עַד עָתָה · יָגוּרוּ בְךָ גֵרַחַי · גור בָּאָרֶץ הַזֹּאת · מִי יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ · וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֵנְתָּהּ וּמִגֶּרֶת בֵּיתָהּ · גָּרִים יֹאכֵלוּ · פירוש אותם שיבאו לגור יאכלו · ויש לפרש גרים יאכלו כמו כ"ים שפירושו כבשים · פָּרֶץ נַחַל מֵעִם גָּר · פירוש ממקום שהיו גרים שם המים יצאו · והשם בְּגֵרוֹת כְּמֹהָם · ומשקל אחר רָעוֹת בִּמְגוּרָם בְּקִרְבָּם · שִׁרִיד כִּמְגוּרָיו · יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי · כלם בשרק · והתפעל סַעַר מִתְגּוֹרֵר · אֲשֶׁר אֲנִי מִתְגּוֹרֵר עִמָּהּ · ענין דירה · והתאר כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֶךָ · כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם · וּבֵין גֵּרוֹ · פירוש שכנו הגר אצלו · לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ · הוא חנכרי הגר בארץ ישראל שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה · וכן וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב · וכן כל גר שהזכירה תורה שהוא גר בארץ ישראל הוא שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה ויש מחם שנתגייר מכל ושנתיהד והוא הגר שהזהירה תורה על ענין המצות כמו הָאֶזְרָח וְהַגֵּר · וְלַגֵּר וְלָאֶזְרָח הָאָרֶץ · וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא יֵאָכֵל דָּם · ועניין שני לא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ · יָגוּרוּ שֶׁכֶן שוֹמְרוֹן · גורו לָכֶם מִפְּנֵי חֶרֶב · לוּלֵי כַּעַס אויב אָגוּר · והמתרגם תרגם אותו מן אגרת בקציר · והשם וּמְגוּרוֹתָם אָבִיא לָהֶם · בשורק · מְגוּרַת רָשָׁע הִיא תְּבוֹאֶנּוּ · בחולם · כִּי אִם מָגוֹר מִסָּבִיב · בחולם · מְגוּרֵי אֶל חֶרֶב הָיוּ אֶת עַמִּי · מְגוּרֵי מִסָּבִיב · בשורק · ענין פחד · ופירוש מגורי אל חרב פחדי חרב היו לעמי · וענין שלישי יָגוּרוּ עָלַי עַזִּים · יָגוּרוּ יַצְפּוּנוּ · הֵן גוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי · מִי גָר אִתְּךָ · ויש לפרש מזה יגורו שכן שומרון · אלה הם עומדים · והעוברים כָּל יום יָגוּרוּ מִלְּחָמוֹת · ובחולם יְגוֹרֵהוּ בְּחֶרְמוֹ · והתפעל עַל דָּגָן וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ · ענין אסיפה וקבוץ · ופירוש מי גר אתך מי שיתקבץ עמך להלחם והוא אומר זה על נוג ומגוג עליך יפול כמו שנאמר עליו במקום אחר על הרי ישראל תפול · והשם חַעוֹד חֲזָרֵע בַּמְּגוּרָה · ויתכן לפרש מזה בי רעות במגורם כלומר במקום שנאספים שם · ובתוספת שתי מ"ין נֶחֱרְסוּ מַמְּגוּרוֹת · בשורק · ואאזל כתב כי המם הראשונה לשמוש לפיכך נדגשה המם השניה ופתח המם מקום חירק כמו למבראשונה ענינם מקום אסיפת התבואה · ויש לפרש מזה סער מתגורר · וכן ת"י עילעול מתכנש · ואמר בו המסרה ב בתרי לישני · ופירוש העוד הזרע במגורה דרך שאלה כלומר יש לכם עוד זרע במגורה שתשענו עליו אין לכם כי אם הזרוע בארץ לפיכך צריכים אתם אל ברכתי ואם תחלו בנין הבית תכירו מיד ברכתי שאשלח לכם בזרוע ומפרי העץ · ורבינו שלמה פירש עדין לא זרעתם בשנה זו כי הזרע עדין במגורה והאילנות עדין לא חנטו פ פירות הן ומעתה תזרעו בזמן ברכה כי בנין הבית יביא ברכה במעשה ידיכם · גור אַרְיֵה יְהוּדָה · בְּתוֹךְ כְּפִירִים רִבְתָּה גוּרְיָה · הֲנִיקוּ גוּרֵיהֶן בַּת עַמִּי · ובחולם נָעֲרוּ בְּגוֹרֵי אֲרָיוֹת · ולנקבות בְּדֵי גוֹרוֹתָיו · בְּנֵי החיות בעודם קטנים יקראו גורים"

גוש לָבַשׁ בְּשָׂרִי רִמָּה וְגוּשׁ עָפָר · חת"כת עפר ודומה לו בדברי רבותינו שנעקרו בגושיהן"

גזז לִגְזֹז אֶת צֹאנוֹ · וַעַתָּה שָׁמַעְתִּי בִּי גוֹזְזִים לָךְ · גֵּזִי נִזְרֵךְ · וַיִּקְרַע אֶת מְעִילוֹ וַיָּגֹז אֶת רֹאשׁוֹ · והנפעל וְכֵן נָגוּז וְעָבֹר · כלומר נברתו · והשם יֵרֵד כְּמָטָר עַל גֵּז · הדשא שנקצר ונשארו שרשיו ועוד יצמח עם המטר · וכן אַחַר גֵּזֵי חַמָּלֶךָ · וכן הצמר שגוזזין מן הצאן גֵּז צֹאנְךָ · וַיִּמָּל טַל מִן הַגֵּזָה · אֶת גֵּזַת הַצֶּמֶר · ומן השרש הזה והענין הזה גֵּזִית ומשפטו להיות גֵּזִית בדגש ובא הנח תמורת הדגש כמשפט · אַכְנֵי גָזִית · לא תִבְנֶה אֶתְחֶן גֵּזִית · פירוש אכני בריתה כלומר אבנים נפסלות"

גזל וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל · אֲשֶׁר נָזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ · פָּן תִּגְזוֹל אֶת בְּנוֹתֶיךָ מֵעִמִּי · והנפעל וְנִגְזֵלָה שָׁנָתָם · והשם בְּתִשּׁוּמֶת יַד אוֹ בְגָזֵל · והסמוך גֵּזֶל אָח · אִם עוֹשֵׁק רָשׁ וְגֹזֵל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק · בחמש נקורות ענינם ידוע · וענין אחר וְתוֹר וְגוֹזֵל הוא כן היונה ואמר גוזל שענינו העוף הקטן כמו עַל גוֹזָלָיו יְרַחֵף · לפי שלא יכשר לקרבן מן היונים כי אם הקטנים"

גזם יֶתֶר הַגָּזָם · הוא מין ארבה"

גזע מִגֶּזַע יִשַׁי · בסגול · בַּל שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם · ובְעָפָר יָמוּת גִּזְעוֹ · העץ הנקטף ושרשו נשאר בארץ יקרא גזע · וכן אמרו רבותינו זל גזעו מחליף · ועוד אמרו העולה מן הגזע שלו מן השרשים של בעל הבית פירוש כל גוף האילן מן הארץ ולמעלה והסעיפין העולים ממנו הן של לוקח והשרשין הם חשמונין תחת הארץ העולה מהם של בעל הבית"

גזר גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן · לְגוֹזַר יַם סוּף לְגָזָרִים · גִּזְרוּ אֶת הַיֶּלֶד הַחַי · וַיִּגְזְרוּ הָעֵצִים · והנפעל כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים · וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזָרוּ · והשם בֵּין הַגְּזָרִים הֵאֵלֶּה · וְהַגְּזֵרָה וְהַבְּנִיָּה · ענין בריתה וחתוך · ופירוש הגזרה והבניה הלשכה הגזורה מהבית · וכן אֶל פְּנֵי הַגְּזֵרָה אֲשֶׁר עַל אַחֲרֶיהָ · ויונתן תרגם חגזרה בצורתה · וכן סַפִּיר גְּזֵרָתָם · בלומר באילו נהתכו מן הספיר לרוב זכותם · וכן אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה · שנכרתה מן הישוב ומן הצמחים · וּבְמַגְזֵרוֹת הַבַּרְזֶל · הם המשורות שחותכין בהם העצים ש"א בלעז או הדומה להם מכלי הברזל החותכים · ואמר על דבר החזק שלא ישוב אחור וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקֵם לָךְ · וַיִּגְזֹר עַל יָמִין · והנפעל אֲשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ · כלומר נחתך הדבר שלא ישוב עוד אחור · ורבי יונה פירש אל פני הגזרה אשר על אחריה החתוך כלומר שנחתכה ונחלקה מושבות לישראל ולכהנים וללויים"

גחל כִּי גָחֲלִים אַתָּה חוֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ · הג"ימל בסגול

יחזקאל כ"ב · במדבר ט"ז
בראשית ל"ו · תהלים פ"ח
בראשית מ"ט · במדבר כ"ג
במדבר י"ז
דברי הימים א' ז'
שמות כ"ח
ישעיה מ"ח · בראשית ל"ב
ישעיה י"ד · בראשית ל"ו
תהלים ע"ו · שמות ג'
ישעיה ה'
תהלים ל"ח
ירמיה מ"ח · תהלים ס"ה
תהלים ל"ח · בראשית מ"ז
ירמיה ל"ו
מלכים א' ז' · בראשית ל"ו
דברים י' · שם ל'
דברים י"ד
ויקרא כ"ה
ויקרא י"ז · במדבר ט'
ויקרא י"ז · דברים א'
הושע ו' · תהלים ט"ו
דברים ל"ב
ישעיה ס"ו
משלי י' · ירמיה ל'
יחזקאל ל"ח
תהלים ל"ה
תהלים כ"ו
ישעיה כ"ד
תהלים קל"ו
חבקוק א' · הושע ז'
יחזקאל מ"ז
תהלים ל"ה
ויקרא ז'
שמואל ב' · יא'
שמות ל"ב
תהלים ל"ב
ישעיה ל"ד
אסתר ג'
משלי ה'
שמואל ב' כ"ב · תהלים ק"ב
בראשית ל"ד
יחזקאל ט"ו · תהלים ל"ד
ירמיה ל' · תהלים ל"ו
בראשית ל"ד
שמות ל"ד · ישעיה ל"ד
יחזקאל ל"ד
בראשית ל"ד
ויקרא ז'
שמואל ב' יא'
חבקוק ג' · תהלים קל"ו
מלכים א' ג' · מלכים ב' ג'
ישעיה נ"ב · תהלים פ"ח
בראשית ע' · יחזקאל מ"ח
יחזקאל מ"ח
תהלים ל"ה
ויקרא ז'
שמואל ב' יא'
ישעיה ל"ד
אסתר ג'
משלי ה'
שמואל ב' כ"ב · תהלים ק"ב

בסגול · וחסמוך בפתח גַּחֲלֵי רְתָמִים · או הוא משקל אחר בפלס נחלי · ועם הכנוי בסגול וגם אֶפְיתִי עַל גֶּחָלָיו והאחד מן גחלים גֶּחָל בפלס פחם · ונכנסה עליו ת"ו הנקבה אֵין גַּחֶלֶת לַחֻמָּם · וְכִבּוּ אֶת גַּחֲלָתִי"

ישעיה מ"ל

ישעיה מ"ו · שמואל ב' יל

גחן כָּל הוֹלֵךְ עַל גָּחוֹן · עַל גְּחוֹנְךָ תֵּלֵךְ · אמר בו התרגום על מעוהי · על מעך תיזיל · כלומר שהולך מושכב ארצה על בטנו ודומה לזה מה שאמרו רבותינו ז"ל אתתך גוצא גחין ולחוש לה"

בראשית ג'

אם לא בקרא נמון רק בעכס על סרנים ולא שאר בעלי חיים:

גיא כָּל גֵּיא יִנָּשֵׂא · בסגול והשאר בצירי · ובלשון נקבה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד · ומשקל אחר וַיִּנָּשֵׁב בְּגֵיא · ובלא אלף · וְהַגֵּי בֵּינָיו וּבֵין הָעָי · והקבוץ על דרך נקבות גִּבְעוֹתֶיךָ וְגֵאוֹתֶיךָ · וביו"ד נראית לָאֲפִיקִים וְלַגֵּאָיוֹת · ענינם עמק עמקים והיו"ד הנראית במלת ולגיאיות תמורת האל"ף הנח במלת ונשב בגיא והאל"ף תמורת היו"ד הנראית בו ומשפט המלה וְלַגֵּיאוֹת או נאמר כי היו"ד הנראית בונשב בגיא היא הנסתרת במלת ולגיאיות בין הג"מל והאל"ף כמו שנסתרה בכל גיא ינשא והיו"ד הנראית במלת ולגיאיות היא תמורת הא' הנקבה כי הנפרד מן גאיות נאמר גֵּאָה וכשנתחברה לרבות הומרה ההא ביו"ד ונאמר גאיות כמו שהומר הא' מלוכה במלכיות ואף על פי שיש לומר כי מלכיות הוא מקובץ מן מלכות ולא מן מלוכה כמו שכתבנו בחלק הדקדוק בשער השמות והוא הענין אֲשֶׁר הדקדוק בשער השמות והוא הענין

ישעיה מ' · יחזקאל לא' · סס

ישעיה כ"ח

גיד עַל רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים · רוצה לומר אשר על ראש הלומי יין שהוא גיא שמנים דמה הראש שלהם לרוב התענגם והתעדנם ויציקת השמן המבושם על ראשם תמיד עד שהוא נגר כמים הנגרים בנחל ובגיא וכן פי' רבי יונה" אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה · גִּידֵי פַחֲרֵיהֶן יְשׁוֹרְרוּ · וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גִּידִים · וַבְּעֲצֻמוֹת וְגִידִים תְּסוֹכְכֵנִי · וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶךָ · שבט ברזל לפי שיש גידים בעורף אמר כן"

בראשית לב' · תיוב ט'

יחזקאל לז' · תיוב ג'

ישעיה מ"ח

גיל מִן הַיְלָדִים אֲשֶׁר בְּגִילְכֶם · כדמותכם · וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה אחיו של ראש ובן גילו של ראש כלומר דומה לו"

דניאל א'

גיף יָגִיפוּ הַדְּלָתוֹת · יסגרו · וכן תרגום וסגרת הדלת ותגיפין דשא · ונראה מדברי רבותינו ז"ל כי חגפת הדלתות הוא סגירה לבד בלתי נעילה במנעול שאמרו ושחמו פתח אהל מועד בזמן שהוא פתוח ולא בזמן שהוא נעול פשיטא מוגף כנעול דמי וילון מאי אמר רבי זירא הוא עצמו אין נעשה אלא לפתח הפתוח"

בראשית ז'

גיר בְּאַבְנֵי גִיר מְנוּפָעוֹת · ענינו סיד · ובארמית עַל גִּירָא דִּי כְתַל הֵיכְלָא"

ישעיה כז'

דניאל ה'

גלל וְגָלַלּוּ אֶת הָאֶבֶן · גוֹל עַל פִּי בְּאֵרֶךְ · גוֹלוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת אֶל פִּי הַמְּעָרָה · והתאר גוֹל אֶל פִּי פַלְטֵהוּ · בפלס לחם חום · כל מי שמסבב דרביו אל פי פלטהו · גְּלִילֵי זָהָב · עַל גְּלִילֵי כֶסֶף · ענין סבוב · וממנו נקראו השמים גלגלים בכפל הפא שהם סובבים העולם תמיד לֶחֶם קוֹרֵא הַגַּלְגַּל · קוֹל רַעְמֶךָ כַּגַּלְגַּל · הַדֶּלֶת הָאַחַת גְּלִילִים · עשויה עמודים עגולים · וכן גלילי זהב · גלילי כסף · והכל ענין סבוב · וכן נקראת האגרת מגלה לפי שגוללין אותה מִגְלַת עָפָה · ונקרא הדומן והצואה גלל לפי שהוא מתגלגל כְּגָלְלוֹ לְנַצֵּחַ יֹאבֵד · כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגֶּלֶל · בְּגִלְּלֵי צֵאַת הָאָדָם · וְלֶחֱמָם בְּגִלְּלִים · ומזה נקראו הצלמים גלולים לזלותם ולטנופם · ורבותינו ז"ל פי' גלל זה השן שאמרו ובער זה השן וכן הוא אומר כאשר יבער הגלל ונקרא השן גלל לפי שהוא דומה לאבן גלל שהיא האבן הנקראת בארמי ובלעז מרמרא ונקראת גלל כמו שאמר נִדְבָּכִין דִּי אֶבֶן גְּלָל · וכן הקש והגבבה נקרא גלגל מפני שהוא מתגלגל מרוב קלותו שִׁיתֵמוֹ כַּגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי רוּחַ · וְכַגַּלְגַּל לִפְנֵי סוּפָה · וכן נקרא הראש גלגלת לסבובו עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת · וְאֶת גֻּלְגַּלְתּוֹ תָּקְעוּ · ונכפל גם הפא בגלגל ובגלגלת כמו שנכפל בקדקד שהוא מן קדד · וכן נקר חמר האבנים לסבובו גל אבנים עַד הַגַּל הַזֶּה · והעד והראיה ששרשו גלל חבורו לרבים גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים · הדגש לחסרון אות הכפל כמו פת מן פתת וקן מן קנן · וכן המעין נקרא גל לסבובו גַּל נָעוּל · גְּלוֹת מַיִם · אֶת גְּלוֹת עֲלִיוֹת וְאֶת גְּלוֹת תַּחְתִּיוֹת · והנפעל מזה וְיִגָּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט · כי הוא פתח · ואופן העגלה יקרא גלגל וְהָמָם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ · הגימל הראשונה בחירק · וְגִלְגָּלָיו כַּסּוּפָה · הגימל השניה בחירק · ויתכן היות מזה קול רעמך בגלגל · והוא אומ' על גלגלי מרכבות פרעה כמו שאמר ויסר את אופן מרכבותיו · ועוד בענין הזה גַּלּוֹתִי אֶת חֶרְפַּת מִצְרַיִם · והנפעל וְנִגְלוּ כַּסֵּפֶר הַשָּׁמַיִם · והכבד וַיְגַל אֶת הָאֶבֶן · וכבד אחר וּשְׁמֻלָה מְגוֹלָלָה · והתפעל מִתְגּוֹלֵל בַּדָּם · לְהִתְגּוֹלֵל עָלֵינוּ · ובכפל הפא תַּחַת שׂוֹאָה הִתְגַּלְגָּלוּ · וְגִלְגַּלְתִּיךְ מִן הַסְּלָעִים · ענין הכל סבוב · כְּגַלֵּי הַיָּם · כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ · בְּשׁוֹא גַּלָּיו · לפי שגלי הים מתגלגלים בתנועת נקראו כן · אֶחָד מִימִין הַגֶּלָּה · גֶּלֶת הַכּוֹתָרוֹת · וְגָלָה עַל רֹאשָׁהּ · במפיק הא והיה ראוי גולתה כמו אצל פנה הראוי פנתה או יהיה משקל אחר בלא הא הנקבה גול כפלס חוק · או יהיה המפיק לתפארת הקריאה כמו ותעלומה יוציא אור · כבכורה בטרם קיץ · ולא גושמה · והוא כלי עגול כמו מזרק · וְכָל גְּלִילוֹת פְּלֶשֶׁת · גְּלִילוֹת חַפְלִשְׁתִּים · גְּלִיל הַגּוֹיִם · גְּלִילוֹת הַיַּרְדֵּן · כמו גבול או כמו מחוז או מדינה · יוֹצְאִים אֶל הַגְּלִילָה הַקַּדְמוֹנָה · שם מקום נקרא בן לענין ידוע אצלם · וַיֵּצֵא אֶל גְּלִילוֹת אֲשֶׁר נֹכַח מַעֲלֵה אֲדֻמִּים · וכן נקר' אל הגלגל אשר נכח למעלה אדמים והכל מקום אחד והשם אחד · וי"ת יוצא' אל הגלילה הקדמונה נפקין בגלילא ממדנחא · וכל הנכנסים תחת השרש הזה הם ענין אחד כלם אבל כל אחד יתפרש לפי מקומו ולפי ענינו הקרוב אליו · וכן בְּגִלְּל הַדָּבָר הַזֶּה · בסכת הדבר הזה"

יחזקאל ז' · תיוב ט'

מלכים ח' ג'

זכריה ה'

תיוב כ'

מלכים ח' יל · יחזקאל ל

נחמיה ב'

עזרא ו'

תיוב מב'

ישעיה יז'

שמות יל · ל"ח ל'

בראשית לא

יהושע יב

שיר ל · יהושע עו

יהושע עו

עמוס ה'

ישעיה כ"ט

ישעיה ה'

יהושע ה' · ישעיה ל'

בראשית כט · ישעיה ט'

שמואל ב' ל · בראשית מא

תיוב כ' · ירמיה כח

ישעיה מח · תיוב מב

תיוב מט

זכריה ל · מלכים ח' ג'

זכריה ל

גלב תֵּעַר הַגַּלָּבִים · הם חסופרים · ובבראשית רבה היה המלך עומד ומגלב בידו · ותרגום כל זקן גרועה · גליבא · חרבות צורים · גלבים דשור"

יחזקאל

דניאל ה'

גלד שַׂק תָּפַרְתִּי עָלַי גִּלְדִּי · עורי · ודומה לו בלשון רבותינו בשוקא דגלדאי פירוש בשוק מתקני העורות · ועוד אמרו גרדו והעמידו על גלדו כלומר שלא נשתייר אלא עורו · וכן קראו לבהמת פשוטת

תיוב ז'

יהושע יג

ישעיה יז' · יהושע כב

יחזקאל מו

יהושע יח

פשוטת עורה מחמת חולי גלודה · וכן בערבי נקרא
העור אל גל"ד"

גלה גָּלָה כָּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל · עַל כְּבוֹדוֹ בִּי גָלָה
מִמֶּנּוּ · נָלָה מִשּׂוּשׂ הָאָרֶץ · עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ
גוֹלִים · יִגֶל יָבוֹל בֵּיתוֹ · וְגַם גּוֹלָה אַתָּה לְמִקוֹמֶךָ ·
פירוש למקומך קשור עם שוב שזכר למעלה כאילו
אמר שוב למקומך כי נכרי אתה וגם גולה אתה כי בגת
היה יושב לפיכך נקרא אתי הגתי · ופירוש שוב ושב עם
המלך שוב למקומך לגת או שב עם המלך אבשלום ·
והנפעל דורי נסע ונגלה · והפעל הכבד אֲשֶׁר הֻגְלָה
נְבוּכַדְנֶצַּר · אֲשֶׁר הֻגְלֵתִי מִירוּשָׁלַם · ושלא נזכר
פועלו ממנו אֲשֶׁר הֻגְלָה מִירוּשָׁלַם · הֻגְלַת יְהוּדָה בֻּלָּה
הֻגְלַת שְׁלוֹמִים · כמו הגלתה והשם בְּלֵי גוֹלָה · ומשקל
אחר וְגָלוֹת הֶחֱל הַזֶּה · וְגָלוֹתִי יְשַׁלֵּחַ · ענין אלו והדומים
להם ענין גלות וירוע הוא כי הוא לשון טלטול והנעה
ורוב הלשון הוא טלטול השבי · ויש בו טלטול הנוע
לבד שאין בו שבי כמו וְגַם גּוֹלָה אַתָּה · וכן וַיְגַלֶּם אֶל
מָנַחַת · וענין שני גָּלָה חָצִיר · והוא פועל עומד כאילו
אמר נגלה חציר · ואשר הם פועל יוצא גָּלָה אֶת אֹזֶן
שְׁמוּאֵל · נוֹלָה סוֹד הוֹלֵךְ רָכִיל · גָּלוּי לְכָל הָעַמִּים ·
וָאֶקַּח אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת
הַגָּלוּי · תרגם יונתן ונסיבית שטרא דזביני דית דכתיב
בעיין וחתים כהלכתא וכדחזי דית שטרא פתיחה · ואדני
אבי ז"ל פירש שטר שגלה אזן הגואלים האחרים כמו
שכתוב וַאֲנִי אָמַרְתִּי אֶגְלֶה אָזְנֶךָ וגו' · והנפעל וְנִגְלָה
יְסוֹדוֹ · וְנִגְלִינוּ אֲלֵיהֶם · תִּגַּל עֶרְוָתְךָ גַּם תֵּרָאֶה חֶרְפָּתֶךָ ·
בְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת · אבל וְיָגֵל בַּמַּיִם מִשְׁפָּט · שהוא פתח
הוא משרש גל מענין גַּלּוֹת מַיִם · והתפעל · וַיִּתְגַּל
בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ · כִּי אִם בְּהִתְגַּלּוֹת לִבּוֹ · והפעל הכבד
מִי גִלָּה פְנֵי לְבוּשׁוֹ · גִּלִּיתִי אֶת מִסְתָּרָיו וְנַחְבֵּה לֹא יוּבָל ·
וְהִיא נִגְלָתָה אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ · כִּי מֵאַתִּי גִּלִּית וַתַּעֲלִי ·
וַיִּגַּל יְיָ אֶת עֵינֵי בִלְעָם · וְיָגֵל אֶת מָסַךְ יְהוּדָה וַתַּבֵּט ·
גַּל מַעֲלֵי חֶרְפָּה וְבוּז · ושלא נזכר פועלו ממנו
וְהָצֵב גִּלְתָּה הַעֲלָתָה · ענין אלו והדומים להם
ענין גלוי · ופירוש כי מאתי גלית עצמך
מאתי שלא רצית לחסות ולהתכסות תחת כנפי ·
הַגְּלִיוֹנִים וְהַסְּדִינִים · הם החלוקים הדקים וכן
נקראים בערבי אל גלילה · ונקראו כן לפי שנגלה
הבשר מתחתיהן מרוב דקותם · ויש מפרשים גליונים
מראות · קַח לְךָ גִּלָּיוֹן גָּדוֹל · אגרת"

גלח וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ · וְאֶת הַנֶּתֶק לֹא יִגַּלֵּחַ ·
יְגַלַּח יְיָ בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה · מְגַלְּחֵי זָקָן וְקִרְעֵי
בְגָדִים · על דרך אלה
נובלת עליה · כמו שאנו
עתידין לבאר בשרש נבל ·
ושלא נזכר פועלו ממנו
בַּאֲשֶׁר גֻּלַּח · אִם נִגַּלַּחְתִּי
וְסָר מִמֶּנִּי כֹּחִי · והתפעל
וְהִתְגַּלָּח · ענינם ידוע"

גלם אֶת אַדַּרְתּוֹ וַיְגַלֵּם
כפל אותה וכרך
אותה ובה הכה את המים ·
וְרִקְמָה · מלבוש שיתכסה ויתעטף האדם בה
לו בלעז קפ"א · וכן בדברי רז"ל ומיכסי גלימא · ויש
מפרשים אתו כרבי הבגדים טרו"ש בלעז · וענין

אחר גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ · גופי כי גוף הדבר שאין בו כל
צורותיו ולא נגמר לכלי נקרא גולם גלמי עץ גלמי
כלי מתכות קודם שנגמרה מלאכתן ולכלי יקראו כן
וכן יקראו האדם הרך מאין חכמה גולם באמרם שבעה
דברים כגולם ושבעה בחכם"

גלע וְלִפְנֵי הִתְגַּלֵּעַ
הָרִיב נָטוֹשׁ ·
וְכָל אֱוִיל יִתְגַּלָּע · בְּכָל
תּוֹשִׁיָּה יִתְגַּלָּע · יתערב"

גלש שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר
גִּלְעָד · רבי
יונה פירשו חשבימו לקוח
מלשון הערב שקורין ל
ל שחר גו"לש ויתכן לפרשו
מענין גבח הוא שאמר בו
התרגו גלוש הוא וכן פירשו
אדני אבי ז"ל שנמרטו ונמרקו בינות עצי היער ונרתיפו
כאלו נסרקו במסרק"

גם מלה שהיא ככל מקום לתוספת ענין ורבי יונה
חלק אותה לענינים ואין צורך כי כלם לתוספת
וַיֹּאכַל גַּם אָכֹל אֶת כַּסְפֵּנוּ · לפי שאמרו חלא נכריות
נחשבנו לו כי מכרנו כי לא די שלא נרצה לנו משלו
אלא אכל מה שראוי לתת לנו וגם אכל כספנו שהוא
שכירותך · וכן גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד · כל אחד לרבות
על חברו · וכן גַּם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · וכן גַּם בַּעַס
כעס אחר כעס · ופירוש גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה · לפי שאמר
ואברכהו שברך אותו שלא בדעתו כיון שהרגיש בו
והכיר בו יעקב היה אומר גם ברוך יהיה כלומר מדעתי
אברך אותן עתה · וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מַטְעַמִּים ·
לפי שעשה יעקב מטעמים אמר בי גם עשו עשה מטעמים
ופירוש גַּם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אַתָּה ·
גַּם אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר נִמְצָא חַגְבִּיעַ בְּיָדוֹ · גַּם רֶכֶב גַּם
פָּרָשִׁים · כל אלה לפי שאין דבר מוקדם בענין הכונה
לפיכך אמר גם עם הקודם כי יכשר היותו אחרון לפיכך
יאמר גם עם כל אחד · וכמו זה הדרך בלשון הקדש
בכ"ף השמוש באמרו כעם ככהן · כעבד כאדניו · כמוך
כפרעה · כלומר זה כזה · וזה כזה · וכן וַיֵּלְכוּ גַּם אֶחָיו ·
לפי שאמר בתחלה ויצוו אל יוסף ידמה ששלחו אל
יוסף אנשים נכבדים שישא פשעם וחטאתם ואחרי כן
הלכו גם הם ויפלו לפניו · ויש בענין אפילו כמו אֵין
גַּם אֶחָד · אפילו אחד · גַּם לְרֵעֵהוּ יִשְׂנָא רָשׁ · גַּם
בִּשְׂחוֹק יִכְאַב לֵב · והדומים להם · והכל ענין רבוי"

גמא הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט מַיִם מִכַּדֶּךָ · השקיני
וכן בְּרֵעַשׁ וְרִנָּן יִגְמָא אָרֶץ · כאילו מרוב
קלותו ומהירותו ישתה הארץ · וכן פירש אדני אבי
עליו השלום מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה · והוא מן הפעל
הַדְגוּשׁ · ובא כדרך בעלי החא תאמר הבנין ממנו
גְּמָה גִּמְיָת מְגַמֶּה מְגַמָּה · ובסמוך מגמת פניהם ·
רוצה לומר כי רוח קדים שותה פניהם כלומר יבאו בעזות
פנים כאלו רוח קדים שהיא עזה שתתה פניהם או
חשקתה · הֲיִגְאֶה גֹמֶא בְּלֹא בְצָה · תֵּבֵת גֹּמֶא
וּבְבְלִי גֹמֶא · הוא עץ קל עד מאד · ויש לפרשם
מלשון גמי בדברי רבותינו ז"ל כי עושין מן הגמי ספינות
קטנות וזופתין אותן בזפת שלא יכנסו בהם המים והם
קלים על פני המים"

גמד גֹּמֶד אַרְכָּהּ. אמת חזרוע. והתאר וְגַמְדֵי בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ. פירושו נגסים אנשי מדה קצרה"

גמה מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה. נכח פניהם. וכן תרגם מקבל אפיהון דמן לרוח קדומא. וכבר כתבנוהו עם האלף"

גמל כִּי גָמַל עָלַי. אֲשֶׁר גָּמַלְתָּ כָּרַחֲמָיו. אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אוֹתוֹ. גָּמוֹל עַל עַבְדְּךָ אָחִיךָ. אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ אֶת גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ. ענינם התחלת הטובה או הרעה. ויש להשבת הטובה או הרעה יִגְמָלֵנִי יְיָ כְּצִדְקִי. וחשם הַגָּמוּל אַתָּה מַשְׁלִים. ועם הא הנקבה וְלָמָּה יִגְמָלֵנִי חֶמְלָךְ הַגְּמוּלָה הַזֹּאת. ומשקל אחר תגמול כָּל תַּגְמוּלוֹתָי עָלַי. והוא במו תגמוליו ובא בה"א יוד על דרך הארמית עלוהי. ידוהי. וענין אחר וַיַּבְדֵּל הַיֹּלֵד וַיִּגְמַל. נשלמה יניקתו. וכן עַד יִגְמַל הַנַּעַר. והפעל הקל ממנו כַּאֲשֶׁר גָּמַלְתּוֹ. גָּמוּל יָדוֹ חָדָשׁ. גְּמוּלֵי מֵחָלָב. שְׁבִי עַד גָּמְלֵךְ אוֹתוֹ. וכן להשלמת בשול הפירות וַיִּגְמוֹל שְׂקֵדִים. וכֹסֶר נוֹמֵל. אֶת הַגָּמֵל כִּי מַעֲלֶה גֵרָה הוּא. וְגַמְלֵיהֶם נוֹשְׂאִים. גְּמַלִּים מְנִיקוֹת. ידוע"

גמץ חוֹפֵר גּוּמְץ בּוֹ יִפּוֹל. נבתבה בו חו"ו עם הדגש תרנום אל חפחת הגדול לגו קומצא. והקו"ף והג"מל ממוצא אחד הם"

גמר גָּמַר אֹמֶר לְדוֹר וָדוֹר. כִּי גָּמַר חָסִיד. ענין בליון והשלמה. ואשר הוא פועל יוצא לָאֵל גּוֹמֵר עָלַי. משלים חסדו. וכן יְיָ יִגְמֹר בַּעֲדִי. ישלים טובו בעדי. ויש מפרשים יִגְמֹר נָא רַע רְשָׁעִים. יוצא כלומר הרע שעושים הרשעים יגמר אותם ויכלם. ויתבן היותו פועל עומד בלומר שיכלה ויסור רע חרשעים"

גן גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם. גַּן נָעוּל אֲחוֹתִי כַּלָּה. וַיַּנִּיחֵהוּ בְגַן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ. ולשון רבים מַעְיָן גַּנִּים. לְרִעוֹת בַּגַּנִּים. ובא בלשון נקבה וּבְגַנָּח זְרוֹעֶיהָ תַּצְמִיחַ. אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי. ולשון רבות בְּגַנּוֹת עֲלֵי נָהָר. וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פִּרְיָהֶן. וָעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פִּרְיָם. והנכון ששרשם גנן והדגש מוביח"

גנן וְגַנּוֹתִי עַל הָעִיר הַזֹּאת. נָנוּן וְהַצִּיל. והפעל הכבר כֵּן יָגֵן יְיָ. וחשם מָגֵן גִּבּוֹרֵהוּ מֵאָדֹם. אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו. שֵׁלֶשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל הַמָּגֵן הָאֶחָת. וחקבוץ ושלש מֵאוֹת מָגִנִּים זָהָב שָׁחוּט. ובלשון נקבות אֶת הַחֲנִיתִים וְאֶת הַמָּגִנּוֹת. עַל כֵּן נִקְרָא מָגֵן לפי שהוא מגן על נושאו. מָגִנֵּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים. אתה שאתה לנו מגן וסתרה ראה בענינו ולחצנו. ובן נקראו גדולי העם לפי שהם מגנים על העם כמו שאמר כִּי לֵאלֹהִים מָגְנֵי אָרֶץ. אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנָּיהָ. וענין אחר תִּתֵּן לָהֶם מָגִנַּת לֵב. כמו דאבון. ואפשר שיהיה מהענין הראשון ופירושו בסוי לב על דרך השמן לב העם חזק. ואאז"ל פי' כסוי הלב חולי ידוע הוא מתחלואי המות ואומרים לו בערבי גאשי"ת אל קלב"

אף ודמי פי' כלשון אשכנז דומאלכא כי שאל אשכנז אחל והוא אמר לו דוים אילן כ'מלות והוא לא יכין לדבר כן ואמר דומאלכא וכן קרא לו כמלות אחרות כפירושו על המקרא בלשון אשכנז שלא נעה אותם כהונן:

אף היה לו לומר המיית השור וספרה נקבא נעיה ומזה קראו סמאליך והמתא אסר אכל השוא בראש התיבה נעיה לשון נעקה וסרמת קול:

געה אִם יִגְעֶה שׁוֹר עַל בְּלִילוֹ. הָלוֹךְ וְגָעוֹ. המיית השור תקרא געיה"

געל וְנֶעֱלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם. אִם בְּצִיּוֹן גֶּעֱלָה נַפְשֶׁךָ. והנפעל כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים. וחשם בְּגֵעַל נַפְשֶׁךָ. חכל מענין מאיסה והרחקה. ומהענין הזה שורו עֹבֵר וְלֹא יַגְעִיל. לֵל ולא יפליט הזרע וישליכנו. כי על התכונה יפיל טפת חזרע ולא יפליטנה לחוץ ויעבר בה הפרה כפי התולדת. ויש שורו עבר על הנקבה ויהיה עֹבֵר פעל עומד. וחנכון מה שכתבנו כי תכלית חפסוק על הפרה וראשיתו על השור כי ספור דבריו על שלות הרשע וכי כל דבריו יבאו על נכון וכן אמר תפלט פרתו ולא תשכל. ודומה לו בדברי רבותינו מגעילו ברותחין כי באשר הכלי במים רותחין יפלוט כל אשר נבלע בתוכו"

גער וְגָעַר בּוֹ וְנָס מִמֶּרְחָק. יִגְעַר יְיָ בְּךָ הַשָּׂטָן. ומִגְעָר בָּךְ. חִנְּנִי גוֹעֵר לָכֶם אֶת הַזָּרַע. גְּעַר חַיַּת קָנֶה. גָּעַרְתָּ גוֹיִם אִבַּדְתָּ רָשָׁע. וחשם וְלֵץ לֹא שָׁמַע נַעֲרָה. ובמ"א וְאֶת הַמִּגְעָרָת. אף על פי שהם כלם ענין אחד יש הפרש ביניהם מעט כי הדבקים בב"ית הם כמשמעם לשון גערה והאחרים לשון השחתה"

געש וַתִּגְעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ. וחתפעל וַתִּתְגַּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ. בְּנָהֲרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ מַיְמִין. ושלא נזכר פועלו יִגְּעֲשׁוּ עַם וַיַּעַבְרוּ. ועם ההתפעל וְבִנְהָרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ מַיִם. וְשָׁתוּ וְהִתְגָּעֲשׁוּ וְהִתְהַלְּלוּ. ענין הכל התנודה והתנועה"

גף אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא. בבר זכרנוהו בשרש גוף ובן זכרנו וְכָל אֲגַפָּיו. שהאלף בה נוספת בשרש אגף ואפשר שתהיה האלף שרשית. עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קָרֶת. על כנפי. או הוא במו על גבי כי הב"ית והפ"א ממוצא אחד הם. ויש לפרש מזה אם כגפו יבא. פירוש בכנפו בלומר שבא יחידי בכנף בגדו לבד ויתכן ששרש המלות האלה נפף"

נפן וְהִנֵּה נָפָן לְפָנַי. בשש נקדות. לְהִיוֹת לְגֶפֶן אַדֶּרֶת. גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל. וַיִּמְצָא גֶפֶן שדה

גנב לָמָּה גְנַבְתָּ אֶת אֱלֹהָי. וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי. פירוש גנב דעתו בי הוא היה חושב שחיה עם צאנו והוא ברח. וכן וַתִּגְנֹב אוֹתִי. כאלו אמר דעתי. או יחיה אותי במקום מן כלומר גנבת דעתך ממני. וכן אמר התרגום ונכסית מני. גְּנַבְתִּי יוֹם וּגְנַבְתִּי לָיְלָה. והו"ד בשניהם נוסף והראוי גנובת יום וגנובת לילה. והנפעל אִם נָגֹב יִנָּגֵב. והפעל הכבד מְגַנְּבֵי דְבָרַי. וַיְנַגֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל. ושלא נזכר פועלו ממנו בִּי נָגוֹב נֻגַּבְתִּי. וְאֵלֵי דָּבָר יִגְנֹב. וְגֻנַּב מִבֵּית חָאִישׁ. והתפעל וַיִּתְגַּנֵּב הָעָם בַּיּוֹם הַחוּא. והשם אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגַּנָּבָה. וְנִמְכַּר בְּגֻנְּבָתוֹ. וחתאר אִם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב". אם גַּנָּבִים בָּאוּ לָךְ. כְּבֹשֶׁת גַּנָּב בִּי יִמָּצֵא. תרגם יונתן בבהתת גבר דמתחשיב מחימן ואשתכח גניב"

גנז אֶל גְּנָזֵי הַמֶּלֶךְ. וּבְגִנְזֵי בְרוֹמִים. כמו אוצרות מקום או כלים שמכנסין בם הזהב והכסף והבגדים חחמודות"

געל היה לו לומר המיית השור וספרה נקבא נעיה ומזה קראו סמאליך והמתא אסר אכל השוא בראש התיבה נעיה לשון נעקה וסרמת קול:

גמל כראשית כ"ה. סמואל א' א'. ישעיה ל"ח. סמואל א' ל'. ישעיה כ"ח. סמואל א' ל'. כתלכר י"ד ישעיה י"ח. מקרא ל"ח. כראשית נ"ו. כראשית נ"ב. קהלת ז'. תלים ע"ו. תלים ל"ה. תלים נ"ו. סם קל"ט. תלים ז'. כראשית כ"ט. תלים ל"ו. תלים ל"ט. תלים ל"ט. תלים ל"ט

שדה ויילקט ממנו בקעות
שיר ג׳ שדה. והנפנים סמדר.
ויש מפרשים גפן שדה
עץ אחד שגדלים בו
הפקועות והוא כמו גפן ונקרא גפן שדה״

גפר עצי גפר. הוא עץ קל על פני המים ואמר
בו התרגום קדרוס. ואמרו רבותינו ארבעה
מיני ארזים הם ארז קדרוס עץ שמן וברוש ויש נסחאו
בתרגום אעין דקדרון. ובבראשית רבה רבי נתן
אומר עצי גופר אעי דקדרונא. ובילמדנו ויורהו יי עץ
רבי יהושע בן קרחה אומר קדרונין גפרית ואש.
שולפר בלעז״

גרך מגורות בגמרה. ענין כריתה ומגרה שם
הכלי שכורתים בו שר״א בלעז. ומן הענין
הזה שד רשעים גורם. בלומר יכריתם. וכן
מתגורר. וכבר כתבנו אותו בשרש גור ענין אחר.
ומן העקר הזה קרא בגרון. ולולי הריש העלולה לקבל
דגש משפטו להדגש והראוי גרון בפלס אגרון ואף
על פי שפא הפעל שואית בהתחברו לכנוים כמו שנאמ
נחר גרוני. והדגושים לא ישתנו ונשתנה להקל
הקריאה וענין גרון ידוע. ונכפל בו הפא במלת
וענקים לגר גרותיך. ומן הענין הזה והוא גרה לא יגר.
כי מעלה גרה הוא. ולולי הריש היה דגש בפלס סבה
ועינינו משיכת המאכל בגרון בלומר שמחזיר האוכל
דרך גרונו ממעיו לתוך פיו לבתשו ולסחנו היטב וכן
הושט הוא בתוך הגרון והושט מעבר המאכל והמשתה״

גרב ובגרב ובחרם. מחלאי החכוך״
גרד להתגרד בו. להתחכך ודומה
לו בדברי ״רזל גרדו ו
והעמידו על גלדו״

גרה יגרה מדון. והחת פעל אל תתגרו בם.
ביי חתגרין. לבוח תתגרה ברעה.
אל תתגר בם. ודשם מתגרת ידך. כלם ענין התערב
הריב. וכן תרגונתן וסכסכתי מצרים במצרים ואגרי
מצראי במצרא. וענין אחר והוא גרה לא יגר.
כי מעלה גרה הוא. וכבר זכרנוס בשרש גרר ואפשר
שיהיו משרש זה אבל לפי שהענין קרוב לגרון וענין
גרון לגרגרותיך שמנו
אותם כפולים. עשרים
גרה השקל. פירוש מעה.
זכמוהו לאגרת כסף. ובבר בתבנוהו בשרש אגר״

גרז נגרתי מנגד עיניך. נכרתי. וממנו נקרא
חגרזן לפי שהוא
כורת העצים״

גרל גורל אחד ליי
וגורל אחד לעזאזל. על שני השעירים
גורלות. ויפל הגורל על יונה. אתה תומיך גורלי. ידוע״

גרם גרמיו כמטיל ברזל. עצמו ודומה לתרגום
עצם גרמא. וכן ורוח נבאה תיבש גרם.
ולשון רבה תשבר גרם. יששכר חמור גרם. רל
חזק ובעל גרמים וסובל משא גדול וזה הוא שאמר ויט
שכמו לסבול. ורבי יונה פירשו שבור שאינו יכול לזוז
ממקומו מן ועצמתיהם יגרם. אל גרם המעלות.

בשש נקדות אל עצם המעלות בלומר אל המעלו
עצמן או הוא כענין מדרגה. ות״ת דרג שעיא. רוצה לומר
המדרגה שהיה בה סימן לשעות היום וכן תרגם צל
המעלות טול אבן שעיא. ועצמות״ה יגרם ישבר הגרמי
ועל הדרך הזה ישרש יסיר חשרשים. ומבנין הקל לא
גרמו לבקר. כלו לא טרפו בי האריה או הזאב בטרפם
ישברו הגרמי לבקר או פירוש לא השאירו אפי הגרמים
לבקר. ובדרך ההשאלה ואת חרשיה תגרמי״

גרן גרן ויקב לא ירעם. ומלאו חגרנות בר.
מדשתי ובן גרני. ידוע״

גרס גרסה נפשי לתאבה. נשברה ונכתתה מרוב
תאותה אל משפטיך. והפעל הכבד ויגרס
בחצץ שני. וישבר. ונכתבו בש״ן גרש כרמל. בשש
נקדות. מגרשה ומשמנה. החטה הנשברת והנפרכת
פרש״ש בלעז. ודומה לו בדברי רבותינו חומץ שנפל
לתוך הגריסין״

גרע ולא תגרע ממנו. וכל זקן גרועה.
ותגרע אליך חכמה. בלומר אם היית
בסוד אל איך היתה עתה החכמה שהיית צריך שתהיה
אליך נגרעת. ותגרע שיחה לפני אל. לא יגרע מצדיק
עיניו. וגם אני אגרע ולא תחוס. ואגרע חקך.
והנפעל כי אין נגרע מעבודתכם דבר. למה נגרע.
והשם כי מגרעות נתן לבית. והפעל הכבד בי יגרע
נמפי מים. ענין הבל המניעה והחסרון. ופי כי מגרעו
נתן לבית סביב חוצה. הנני עתיד לפרשו בשרש יצע כי
היציעי הם הצלעות והתאי היו בנויות סביב חוץ לכותל
בית המקדש ואלו הצלעות היו תחתיים שניים ושלישי
זו על גב זו והיציע התחתונה חמש באמה רחבה וכנגד
תקרה של זו היציע התחתונה היה כונס כותל החיכל
אמה אחת ועל אותה האמה היו שוכבות קורות היציע
התחתונה והיה עולה כותל החיכל מהיציע התחתונה
ולמעלה בגרעון אמה אחת שהיה עביו של בותל
ההיכל גרוע אמה אחת ממה שהיה מלמטה הנה
היציע התיכונה רחבה שש אמות באותה אמה שכנס
כותל ההיכל נוסף רחב על היציע התחתונה וכן כנגד
תקרת היציע התיכונ היה כונס כותל ההיכל אמה אחרת
ועליה היו שוכבות קורות היציע התיכונה והיה עולה
כותל ההיכל מהיציע התיכונה ולמעלה במגרעת אמה
אחת עד למעלה הנה היציע השלישית שבע אמות
רחבה באותה אמה שכנס כותל ההיכל נוסף רחבה על
התיכונה אמה וזה פירוש בי מגרעות נתן לבית סביב
חוצה ובאותם המגרעות היו שוכבו ראשי הקורות כדי
שלא ינקוב הכותל להנחת הקורות וזהו שאמר לבלתי
אחוז בקירות הבית״

גרף נהל קישון גרפם. תרגום ואת היעים ית
מגרפתא. ודומה לו בדברי רבותינו גורפין
מתחת רגלי הכהמה. באגרף רשע. באכן או באגרוף.
האלף נוספת כאלף אזרוע והוא התיכת עפר. וכן
תחת מגרפותיהם. והמם בסגול. אבל בדברי רבותי
זל דומה כי אגרוף הוא היד הכפופ בלא הבוהן שעושין
בני אדם להכות בה כמו שאמרו והן הן אגרופין של בית
דוד. ועוד אמרו בעלי אגרופין. ועוד אמרו אגרוף
גדול זה אגרופו של בן בטיח ואמרו מודה רבי יהודה
במלא אגרוף״

גרש הנני גורש מפניך. ואשה גרושה מאישה.
חרימו

יחזקאל מה חָרִימוּ גֵרְשׁוֹתֵיכֶם מֵעַל עַמִּי · פירוש המסים שאתם גורשים ומשליכים עליהם הרימו אותם מעליהם ·
ישעיה לז וזונתן תרגם סלקו תקלתכון מעל עמי · וַיְגָרְשׁוּ מִיָּמָיו
ישעיה לז רָפָשׁ וָטִיט · וחנפעל בַּיָּם נִגְרָשׁ · פירוש כים שהוא
יונה ב מתנדנד בגליו ויוצאים אל השפה · נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד
עמוס ח עֵינֶיךָ · וְנִגְרְשָׁה וְנִשְׁקָעָה בְּיֹאוֹר מִצְרַיִם · והפעל חכבד
כרתשית לא · שמות יב גֶּרֶשׁ אֶת הָאָמָה הַזֹּאת · ושלא נזכר פועלו בי גורשו
דברים לג מִמִּצְרַיִם · והשם גֶּרֶשׁ יְרָחִים · בשש נקודות והוא זמן שהפירות מגיצים ופורחים בכח חירח כאילו חירח מגרש אותם לחוץ · והשם עוד בתוספת מ״ם מגרש
יחזקאל לג לְמַעַן מִגְרְשָׁהּ לָבֶז · וחוא שם במקום מקור כאילו אמר למען גרוש אותה לבז · וזה השם עוד לפרזור
דברים לה · סס אשר הם חוץ לעיר · וּמִגְרָשׁ לֶעָרִים · וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים ·
יחזקאל מז ומשקל אחר לְקוֹל צְעָקַת חוֹבְלֶיךָ יִרְעָשׁוּ מִגְרְשׁוֹת ·
ונקראו כן לפי שהם חוץ לעיר כאילו נגרשו מן העיר ·
ויקרא כ · סס **גרש** גֶּרֶשׁ בַּרְמֶל · בשש נקודות · מִגְרָשָׁה וּמִשְׁמַנָּה · כבר זכרנום בשרש גרס ״

ישעיה לט **גשש** נְגַשְּׁשָׁה בַּעִוְרִים קִיר וּכְאֵין עֵינַיִם נְגַשֵּׁשָׁה · הראשון מוקל והשני דגוש ענין משוש ״
ישעיה כה · יחזקאל יג **גשם** הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג · בשש נקודות · גֶּשֶׁם שוֹטֵף ·
איוב לז · יומ ל וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת עֻזּוֹ · וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם · הוא המטר החזק · וכן נָטַע אֶרֶן וְגֶשֶׁם יִגְדַּל · וכן אמר התרגום ומטר מרבי · והוצרך לומר וגשם יגדל כי הדבר ידוע כי הגשם יגדל הכל אלא בא לומר שאעפ שהוא נוטע העץ לשם עז הגשם יגדל אותו והרי הגשם בשליחות השם יתברך וברשונו בא אף על פי כן עולם כמנהגו נוהג כמו שאמרו רבות ז״ל כזה הענין הרי שגזל סאה של חטים וזרעה דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין ·
אבל יש מפרשי׳ בו שם אילן ויש מפרשים כמו גוף מלשון
דניאל ד הארמית גִּשְׁמֵיהּ יִצְטַבַּע · והנכון הוא כמו שפירשנו ענין
ויקרא כו מטר · והקבוץ וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם · והשם במא לא
יחזקאל כב גִּשְׁמָהּ בְּיוֹם זָעַם · ההא מפיק ולפיכך נאמר שהוא שם
והנפרד גושם בפלס גודל ובא מחובר בשורק כמו הללוהו כרוב גדלו · ופרושו ולא ירד גשמה ביום זעם · ויתכן להיות גשמה מבנין שלא נזכר פועלו והמפיק לתפארת הקריאה לא לצורך המפיק וכן ותעלומה יוציא אור · ككורה בטרם קיץ · וגלה על ראשה ·
ירמיה לד והפעל חנוסף חֵיש בְּחַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁימִים ״
הושע ז · ישעיה סג **גת** חוֹבֵט חִטִּים בַּגַּת · וְכִגְדֵיךְ כְּדוֹרֵךְ בְּגַת ·
יחזקאל ל כִּי מָלְאָה גַת · והוא לעולם פתח ואפילו בהפסק · והקבוץ דּוֹרְכִים גִּתּוֹת בַּשַּׁבָּת · ענינם ידוע ·
תהלים ח לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית · פירשו בו כי עשה דוד המזמור בחיותו בגת פלשתים ·

ואשר הם בני ארבע אותיות

שמות ט **גבעל** וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל · הוא קנה הפשתן ר״ל כי חפשתה היתה בקנה שלה לפיכך נכתה ״
לפירוש זה תקסר בית הסמוס כמו בית אכיה כמו בבית אכיה ·
עזרא ח **גזבר** עַל יַד מִתְּרְדָת הַגִּזְבָּר · הוא חפקיד וחאוצר
עזרא ז וּבְאַרְמִית לְכָל גִּזְבְּרַיָּא דִּי בַּעֲבַר נַהֲרָה ״
איוב ג **גלמד** הַלַּיְלָה הַהוּא יְהִי גַלְמוּד · שומם ויחיד וכן שְׁכוֹלָה וְגַלְמוּדָה ״
ישעיה מט

גנזך וְגִנְזַכָּיו וַעֲלִיּוֹתָיו · כמו אוצרותיו ״ לה א כה
גרגר שְׁנַיִם שְׁלִשָּׁה גַּרְגְּרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר · גרנ״ש ישעיה יז
בלעז ודומה לו בדברי רבותינו ז״ל גרגרת
חבד · וְעֹא וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ · וכבר זכרנוהו בשרש מסלי ה
גרר וגרה ״

נשלמה אות הגימל

דד דַּדֶּיהָ יְרַוְּךְ בְּכָל עֵת · עֲשֹׂה דַדֵּי בְתוּלֵיהֶן · מסלי ה · יחזקאל כג
כִּי אוֹתָהּ שָׁכְבוּ בִנְעוּרֶיהָ וְהֵמָּה עָשׂוּ דַדֵּי בְתוּלֶיהָ · חם השדים״
יחזקאל כג
דאב עֵינִי דָּאֲבָה מִנִּי עוֹנִי · וְכָל נָפֶשׁ דָּאֲבָה מְלֵאתִי · והפעל חכבד בהנחת ע״ין הפעל ומדיבות נפש · משפטו מדאיבות · והשם וְלִפְנֵיו תָּרוּץ דְּאָבָה · והמקור מן הקל ולא יוסיפו לְדַאֲבָה · בשקל לאהבה את יי אלוקיך · והשם במשקל אחר וְדָאֲבוֹן נָפֶשׁ · ענינו העצבון והדאגה ״
תהלים לא לא עיני לאלה פירש המתרגם עיני זלגת דמעון כזילה תרגומו של זה לאיב וכן יזובו מי תרגומו לאיבו מיא לכל נפש לאלה לשון יגון ולאלה וכן הכנס יוכתן כפס יגפא וכן תרגום לשון לאלה בכל מקום ·
תהלים לט
ירמיה לא
דאג וָדָאג לָנוּ · עֲוֹנִי אַגִּיד אֶדְאַג מֵחַטָּאתִי · ירמיה מב
וְחָרָעָב אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֵאִים מִמֶּנּוּ · וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא תִדְאָגוּ · קמץ בוקף והוא על דרך החשאלה · ירמיה יז
אֲנִי דוֹאֵג אֶת הַיְהוּדִים · וְאֶת בְּדָאגָתִי וַתִּרְאִי · ישעיה לח · ישעיה לז
וחשם וְאִם לֹא מְדָאֲגָה · ענינם פחד והעצבון על העתיד ״ יהושע כב
דאה בַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר · יַדֵּא עַל גֹּפֶי רוּחַ · דברים לח · תהלים לח
ענינם יעוף · וְאֶת הַדָּאָה · עוף ששמה ויקרא יא
כן ואפשר שנקראת כן לפי שתעוף ביותר ״
דב וְרַבֵּעַ הַקֹּבֶ דְּיוֹנִים · ענינו צואת יונים מלכים ב׳
ודומה לתרגום אשר יזוב זוב ארי ידוב דוב בלומר מה שיזוב מן היונים ולשון ككבוד קרי כן כי הכתב חריונים שאינו לשון ككבוד וכן כתיב למחראות וקרי למוצאות כתיב חוריהם וקרי צואתם · וכן אמר בו התרגום ורבעת קבא דזבל מפקת יונים · וכתב רבי יונה שהיו משמשים בו להדליק האש מפני חסרון העצים אצלם מפני המצור · ואא״ז ל פירש דביונים במו שביונים כלומר חזרע שבזפק היונים היו מוציאין לאכול מפני הרעב כי היונים היו עפים רחוק ואוכלין חזרע ובאים אל קנם והם היו מוציאין מה שבזפק ואוכלים״
דבב דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים · והשם ומוציא דבה סיר ז · מסלי ״
הוא כְּסִיל · וַיַּבָּא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה · כרתשית לז
ענינם דבור אך הפרש יש בין מוציא דבה ומביא דבה כי מביא

כי מביא דבה הוא אמת במו יוסף שאמר ויבא יוסף את דבתם רעה כי אמת שהיו שונאים אותו ומדברים עליו רעה אך מוציא דבה הוא שקר ודבר מגונה כמו וַיּוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ · מוֹצִיאֵי דִּבַּת הָאָרֶץ · ויש בלא מוציא ובלא מביא וחענין מורה עליו כִּי שָׁמַעְתִּי דִּבַּת רַבִּים · וְדִבָּתְךָ לֹא תָשוּב ״

דבא וְכִימֶיךָ דָּבְאֶךָ · פירושו לפי ענינו תקפך · וכן תרגם אנקלוס וכימי עולימותך תקפך כלומר שתהיה חזק בימי הזקנה כבימי הנערות · ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש דבאך זקנתך חפוך מן דאבון נפש כי ימי הזקנה ימי רעה ודאבון וענינו במו שפירש המתרגם ״

דבל פֶּלַח דְּבֵלָה · דְּבֵלֶת תְּאֵנִים · והקבוץ בלשון זכרים וּמְאַתַּיִם דְּבֵלִים · דְּבֵלִים וְצִמּוּקִים · היא חתיכת תאנים יבשות מקובצות ודרוסות יחד עד שנעשות גוף אחד ״

דבק וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ · דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ · ובצרי רַק בְּחַטֹּאת יֶרְבָּעֶם בֶּן נְבָט אֲשֶׁר חֶטְיָא אֶת יִשְׂרָאֵל דָּבֵק · וּלְשׁוֹנָם לְחִכָּם דָּבֵקָה · מַפְלֵי בְשָׂרוֹ דָּבְקוּ · כֶּאֱשֶׁר יִדְבַּק הָאֵזוֹר אֶל מָתְנֵי אִישׁ · וְלָדְבָקָה בוֹ · מִקּוּר · והתאר יֵשׁ אוֹהֵב דָּבֵק מֵאָח · דָּבְקָה לְבָנָיו הַבְּרוּב · והשם אוֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא · בשש נקודות · והקבוץ בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשְּׁרָרִים · ומה שלא נזכר פועלו מהדגוש וְרַגְבִּים יִדְבָּקוּ · אִישׁ בְּאָחִיהוּ יִדְבָּקוּ · ענינם ענין חבור · והפעל הנוסף העובר וְהִדְבַּקְתִּי דֶּרֶת יְאוֹרֶיךָ בְּקַשְׁקַשּׁוֹתֶיךָ · וּלְשׁוֹנְךָ אַדְבִּיק אֶל חִכֶּךָ · מוּדְבָּק מַלְקוֹחָי · והוא קמץ אף על פי שהוא סמוך במו מתן אדם ירחיב לו · או היה חסר למ״ד השמו והיה ראוי מדבק למלקוחי · ויש שיתפרשו ענין השגת וַיַּדְבֵּק אוֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד · וַיַּדְבְּקוּ פְלִשְׁתִּים אֶת שָׁאוּל · וַיַּדְבֵּק גַּם הֵמָּה אַחֲרֵיהֶם · חיו ראויים ודביקו כמו וַיַּדְבִּיקוּ אַחֲרָיו · והקל פֶּן תִּדְבַּקְנִי הָרָעָה וָמָתִי · וְהָרָעָב אֲשֶׁר אַתֶּם דֹּאֲגִים מִמֶּנּוּ שָׁם יִדְבַּק אַחֲרֵיכֶם · וכן תרגום וישיגם ואדבקינון · כל אלו ענין רדיפה והשגה ואינם יוצאים חוץ מחענין הראשון אבל הם מענינם כי המשיג את חברו דבק בו ״

דבר וְאֵין דּוֹבֵר אֵלָיו · כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דּוֹבְרוֹת · דָּבָר דָּבַר עַל אֲפָנָיו · חֲדוֹבְרוֹת עַל צַדִּיק עָתֵק · והנפעל רוצה לומר בו החרמ״ד בדבור לפיכך הוא בלשון נפעל אָזֶן נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ · הַנִּדְבָּרִים בְּךָ · מַה נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ · והכבד דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ · וַיְבַל לְדַבֵּר אִתּוֹ · רוּחַ יְיָ דִּבֶּר בִּי וּמִלָּתוֹ עַל לְשׁוֹנִי · פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ · אָז דִּבַּרְתָּ בְּחָזוֹן לַחֲסִידֶךָ · דִּבְּרוּ לְשׁוֹנִי בְחִכִּי · וַיְדַבֵּר יְהוֹנָתָן בְּדָוִד טוֹב · וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר · אֶת נְבִלְךָ בַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ · וַאֲשֶׁר דִּבַּר לִי · וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלוֹם · פירוש דבר אתו · נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ · וַיְדַבֵּר חָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה · וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה · תֵּשֶׁב בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר · וְדִבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים · דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם לִבִּי · בלומר חשבתי כמו שבא גם כן לשון האמיר בזה הענין · ושלא נזכר פועלו ממנו בְּיוֹם שֶׁיְּדַבֵּר בָּהּ · והחתפעל וַיִּשָּׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו · משפטו מתדבר · וחשם דָּבָר · דָּבָר גָּדוֹל · וְדָבָר מַה יַּרְאֵנִי · סמוך למלת מה · וְדָבָרִים אֲחֵרִים · ובתוספת הא״ דְּבָרָה · עַל דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם · עַל דִּבְרָתִי מַלְכֵי צֶדֶק · או בדגש דִּבְּרָה · יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ · או בתוספת מ״ם מִדָּבָר · וּמִדַּבְּרֵךְ נָאוָה · או בדגש מבלי תוספת דִּבֵּר · וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם · תְּחִלַּת דִּבֵּר יְיָ בְּהוֹשֵׁעַ · וענין הכל כמו אמירה אלא שיש הפרש ביניהם בשמוש הלשון כי האמירה אינה מבלי סמיכה אל אחר והדבור הוא מבלי סמיכה אל אחר כי הוא מורה על עקר הדבור שהוא באדם כמו שתאמר אדם חי מדבר ולא תאמר אדם חי אומר אלא אם תסמכנו פלוני אומר לפלוני ואף על פי שאין הסמיכה כתובה לפעמים הענין מובן כי המאמר עם הסמיכה במו אמרי נא אחותי את כי בודאי ירצה לומר אמרי לשואלים אותך וכן הדומים לו על זה הדרך ולא יאמר לשון דבור על שאינו מדבר אפילו דרך משל כמו שיאמר לשון ספור והגדה כמו ויאמרו לך הננו · ועוף חשמים ויגד לך · ויספרו לך דגי הים · וכן בקשר יש הפרש ביניהם כי המאמר קשור עם על ועם למ״ד חשמוש לבד והדבור קשור גב״ עם בי״ת השמוש ועם את ולא כן המאמר ומה שאמר אמרתי אני בלבי · ענינו חשבתי · וכן האומרה בלבבה · ויש כמו ענין עַל דְּבַר חַצְפְּרְדְּעִים · עַל דְּבַר הַכֶּסֶף · על ענין הצפרדעים על ענין הכסף · וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר מָל יְהוֹשֻׁעַ · זה הענין שבעבורו מל יהושע · אֵין מַחְסוֹר כָּל דָּבָר · שום ענין בעולם מכל המינים אשר האדם צריך אליהם · וְלֹא יָמוּת מִכָּל לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר · וְאֵין מַכְלִים דָּבָר · וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר · שום ערוה בעולם · ויתכן לפרש כמוהם · על דברתי מלכי צדק · על דברת בני האדם · וכמוהם רבים · וענין אחר דָּבָר כָּבֵד מְאֹד · בשש נקודות והוא ענין מיתה · וממנו אֶחִי דְּבָרְךָ מָוֶת · והפעל הנוסף ממנו יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ · והפעל הכבד וַתְּדַבֵּר אֶת כָּל זַרְעוֹ הַמַּמְלָכָה · ויש מפרשים מזה אָז יְדַבֵּר אֱלֵימוֹ בְּאַפּוֹ · ומפרשים אלימו במו אילי הארץ · ויש מפרשים מהענין הזה הַמַּכִּים אֶת מְצָרַיִם בְּבֶל מַכָּה בְּמַדְבָּר · או הוא במשמעו ופירושו שהכם על״ם סוף בבל מבח כמו שאמר את היד הגדולה שהכם בעשר מבות ופי״ במדבר במדבר ים סוף · ויונתן תרגם ולעמיה עבד פרישן במדבר · ואדני אבי עליו השלום פירשו כמו דבר מן ומדברך נאוה · וכן פירושו אמרו אלה האלהים שהבו את מצרים בבל מכה בדברו ובמצותו לבד · ועתה הוא בעצמו בא מי יצילנו מידו · מִדַּבֵּר סִינַי · אֶת כָּל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל · מקום שומם שאינו נעבד ונושב · וכן מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר רחוק מן העיר או סמוך לעיר במו עַל פְּנֵי דָרֶךְ אֶת הַמִּדְבָּר · וענין אחר בְּעֵדֶר בְּתוֹךְ הַדְּבָרוֹ · מנהגו · ובא בשתי ידיעות כמו בתוך האהלי · ונתן את הערכך · והדלת מעמדת בגעיא ומשפטה לחחטף במו וְרָעוּ בְכָשִׂים כְּדָבְרָם · ופירושו כמנהגם ודומה לתרגום וינהג ודבר · והנכון כי מזה נקרא מדבר מקום מרעה הבהמות לפי שהרועה נוהג שם הבהמות · וַיְנַהֵג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר · כתרגומו בתר שפר רעיא דמדברא · ומזה הענין אֲשִׁימֵם דְּבָרוֹת בַּיָּם · והם הקורות הגדולו שקושרין אותן בראשיהן ומנהגין אותן בים וקורין אותן בלעז״ רשץ״ · וְלַדְּבוֹרֶת אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר · עֲדַת דְּבוֹרִים · סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים ·

דברים ח׳ · מלכים ח׳ כ׳ כַּאֲשֶׁר תֵּעָשֶׂינָה הַדְּבוֹרִים · אב״לאש בלעז · לַהֵיכָל
פס וַלְדְּבִיר · ירוע והוא הבית הפנימי כמו שאמר וַיְבָן לוֹ
פס מִבְּיר לְדְבִיר לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים · ואמר וְדִבִּיר בְּתוֹךְ
הַבַּיִת מִפְּנִימָה הַכִּין לְתִתֵּן שָׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְיָ · והבית
החיצון נקרא היכל״

פיר ל׳ **דבש** דְּבַשׁ וְחָלָב · ידוע · ונקראו התמרים דבש
דברי הימים שני ל״א וְכִפְרֵץ הַדָּבָר חִרְבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית דָּגָן
תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבַשׁ וְכֹל תְּבוּאַת שָׂדֶה · ולא יתכן לפרשו
דבש ממשכי אין מביאים בכורים מהדבש וכן פירשו
דברים ח׳ רבותינו ז״ל אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבַשׁ ·
ישעיה ל׳ וְעַל דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים · היא חטוטרת
הגמל הרכה גבנון שעולה לו על
גבו וכן אמר בו התרגום ועל
חיטורת גמלין״

מלאכת מלך **דגה** וְיִדְגוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ · ענינו וירבו כמו
הדגים ויתכן להיות דג דגים מזה השרש
במדבר ל״ח וסמיכות הרבים יוביח שהוא בשוא דְּגֵי הַיָּם · כמו מן
יחזקאל כ״ט בנים בני מן שנים שני וכן סמיכות דגה דְּגַת יְאֹרֶיךָ ·
ישעיה ל׳ תִּבְאַשׁ דָּגָתָם · בשוא ואילו היה דגה מנחי העי״ן לא
היה משתנה בסמיכות כמו מן קמה בקמת רעך אבל
בחמיה י״ג לפי שמצאנו מְבִיאִים דָּאג · כתוב באל״ף שהוא ע״ן
ירמיה ז׳ הפעל וכן מצאנו הפעלה ממנו וְדִיגוּם · והתאר
יחזקאל מ״ז · ירמיה מ״ו בהראות ע״ן הפעל דָּגִים · דַּיָּגִים · נכתבם עוד בשרש
דוג והאמת כי נשתמשו בו בשני השרשים ורבים במהו״
במדבר ל׳ **דגל** דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה · בשש נקדות והוא חנס
שמרימין ראשי החילות · והפעל ממנו
פיר ל׳ · תהלים כ׳ דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה · וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגּוֹל ·
פיר ל׳ אֲיוּמָה כַּנִּדְגָּלוֹת״

דברים ל״ה · פס ל״ח **דגן** דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר · וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ · הוא
שם החטה או שעורה או אחד משאר
חמשת המינים אחר שנמרח״

ירמיה י״ז · ישעיה ל״ד **דגר** קוֹרֵא דָגַר · וַבָּקֵעַ וְדָגְרָה בְּצֵלָהּ · ענין
אסיפה
וקיבוץ ודומה לתרגום
חמרים חמרים דגורין
דגורין״

ישעיה ל״ה **דדה** אֲדַדֶּה בָּל שְׁנוֹתַי
תהלים מ״ב · אֲדַדֵּם עַד בֵּית
אֱלֹהִים · נפקדה מהם תיו התפעל והראוי אתדדה
אתדדם וענינם השלטול והנענוע והתלוך מעט מעט וכן
בדברי רבותינו האשה מדדה את בנה מדדין עגלים
וסיחין · ופירוש אדדם אדדה עכם כלומר אתנועע עמם״

ישעיה י״ד **דהב** שַׁבְתָּה מַדְהֵבָה · תאר לעיר בבל שהיתה
מלאה זהב או שהיתה לוקדת הזהב מס מן
חממלכות מתרגום זהב דהבא״

ירמיה י״ד **דהם** לָמָּה תִּהְיֶה כְּאִישׁ נִדְהָם · ענינו כאדם מבוהל
שלא יוכל להעזר בעת צרה אשפר״ווש בלעז ·
ואל״ז כתב כי מפרשים אותו מן הערבי שקורין למי
שהוא מבוהה הלב מחולי מדה״הום״

נחום ג׳ · פסוקים ל׳ **דהר** וְסוּס דּוֹהֵר · מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אֲבִירָיו · דריסת
הסוס בכח הליכתו תקרא דהרה ופי׳ אבירו
ישעיה מ״ה על הסוסים האבירים · תִּדְהַר וְתִאָשׁוּר · הוא עץ ממיני
הארזים ופירשו רז״ל תדהר שאגא ופרש״י שף בלעז״

תהלים ל״ג · ישעיה כ״ט **דוב** דוֹב אוֹרֵב הוּא לִי · נֶחֱמָה כַּדּוֹבִים בְּלָנוּ ·
מלכים סני כ׳ שְׁתַּיִם דֻּבִּים · הדגש להבלעת הנון בדוב

מלכים

אין להוכיח מן תרגומא כי כוכל
לומר שהוא על דרך ותכתוב אסתר
המלכה אל יש להוכיח מן ולייהן:

והוא חיה ידועה ואמר
דובים על הנקבות כמו
מן נמלה נמלים גם
נקראת היחידה דוב
בלא ה״א הנקבה ופרה
ישעיה י״א וְדוֹב תִּרְעֶינָה״

יחזקאל מ״ז **דוג** וְהָיָה וְעָמְדוּ עָלָיו דַּיָּגִים · דוגים תאר לצדי
הדג וב״ד תמורת הו״ו לְדַיָּגִים רַבִּים וְדִיגוּם · ירמיה י״ו
ומלת ודיגום קצת מדקדקים אמרו שהוא מהפעל הכבד
וראויה הי״ד להדגש ויתכן שהיא מהפעל הנוסף ותחסר
יחיה ח׳ הא״ה הבנין והראוי והדיגום · וַיַּמֵּן יְיָ דָּג גָּדוֹל · ונכתב
נחמיה י״ג · במלכים י״ח באל״ף מְבִיאִים דָּאג וְכָל מֶכֶר · אֵם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם ·
יונה כ׳ · שמות ל׳ ובלשון נקבה מִמְּעֵי הַדָّגָה · והקבוץ על ידי תאר וְהַדָּגָה
יחזקאל ל״ט · ישעיה ל׳ אֲשֶׁר בַּיְּאוֹר תָּמוּת · דְּגַת יְאֹרֶיךָ · תִּבְאַשׁ דָּגָתָם מֵאֵין
מַיִם · וכבר כתבנום בשרש דגה על עקרם · ובמשקל
אחר בְּסִירוֹת דוּגָה״

עמוס ל׳ **דוך** דּוּד שָׁאוּל · אחי אביו · לִבְנֵי דוֹדֵיהֶן · אחי
שמואל א׳ י׳ · במדבר ל״ד אביהן · דוֹדְתְּךָ הִיא · אשת אחי אביך · לְעֵינֵי
ויקרא י״ח חֲנַמְאֵל דּוֹדִי · ר״ל בן דודי כי כן דרך העברים כמו שאמר
ירמיה ל״ב וגם את לוט אחיו ר״ל בן אחיו ואפשר שהיה זה חנמאל
אחר שהיה דודו והיה שם בעת המקנה כי חנמאל המוכ״
היה בן שלום ושלום היה דוד ירמיהו וזה חנמאל אשר
היה שם בעת המקנה היה דודו אחי אביו וכן תרגם
יונתן לעיני הנמאל אח אבא · וענין אחר דּוֹדִי לִי וַאֲנִי
פיר כ׳ לוֹ · ידידי ואהובי · כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ · אהביך וידידותיך ·
פיר ח׳ וכן שֵׁם אֶתֵּן אֶת דּוֹדַי לָךְ · נִרְוָה דּוֹדִים עַד הַבֹּקֶר ·
פיר ז׳ · משלי ז׳ וענין אחר בַּכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד · כַּפָּיו מְדוּד תַּעֲבוֹרְנָה ·
שמואל א׳ כ׳ · תהלים פ״ח וַיָּשִׂימוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם בַּדּוּדִים · והונעה הוא״ו במלרת
מלכים סני ו׳ בַּסִּירוֹת וַבַּדּוּדִים · ענין הבל קדרות · שְׁנֵי דוּדָאֵי תְּאֵנִים ·
דברי הימים ב׳ ל״ד · ירמיה כ״ד נוספה בו האל״ף כא״ף לולאות חמשים וכן אמר אחריו
בלא אלף לולות חמשים וכן אמר אחריו בלא אל״ף
ירמיה ל״ד הַדּוּד אֶחָד · ענינם סלים · וכן יתכן גם כן וישימו
פיר ז׳ את ראשיהם בדודים · בסלים · הַדּוּדָאִים נָתְנוּ רֵיחַ ·
כלאשית ל׳ · פס וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה · בְּדוּדָאֵי בְנֵי · אפשר שתהיה
האל״ף בהם נוספת או הם שרש אחר והם שרש עשב
שהוא כדמות אדם זכר ונקבה כנדרג״ולש בלעז״

ויקרא שו׳ · ישעיה ל׳ **דוה** וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ · ענינו והחולה · וכן תְּדֻוֶּם
כְּמוֹ דָוָה · והיא הנדה וקראה חולה לפי
שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואבריה כבדי
ליקה ה׳ · פס ח׳ עליה · עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ · בָּל הַיּוֹם דָּוֶה · ומשקל
ירמיה ח׳ אחר עָלֵי לִבִּי דָוֵי · בְּשֶׁקֶל גנב והי״ד תמורת ה״א למ״ד
תהלים מ״ח הפעל · והשם עַל עֶרֶשׂ דָּוֵי · על משקל סבך ·
לאיכה ג׳ ולרבים חֲמָה כְדוֵי לַחְמִי · ומשפטו דְוָיֵי · והחכם רבי
יהודה כתב כי כדוי לחמי תאר סמוך מן דוים והנבון
ויקרא י״ב שהוא שם · ומשקל אחר בִּימֵי נִדַּת דְּוָתָהּ · או יהיה
מקור · ומשקל אחר בתוספת מם מַדְוֵי מְצָרִים הָרָעִים ·
דברים ז׳ שמואל ב׳ ג׳ וענין אחר וַיִּכְרוֹת אֶת מַדְוֵיהֶם · מלבושיהם״

תהלים נ״ג **דוח** דּוֹחוּ וְלֹא יָכְלוּ קוּם · כמו נדחו שנים שרשים
וענין אחד לדעת החכם רבי יהודה שכתבו
ישעיה ל׳ · יחזקאל ל״ד עם נחי הע״ין · וענין אחר יְדִיחַ מִקִּרְבָּהּ · שָׁם יְדִיחוּ אֶת
ירמיה ל״ח חָעוֹלָה · מִלָּא כְרֵשׂוֹ מֵעֲדָנֵי הֶדְיֵחָנִי · ענין רחיצה ·
ורבותינו נשתמשו הרבה בלשון הזה כמו שאמרו מדיח
ומולח ומריח״

במדבר ל״ח **דוך** אוֹ דָכוֹ בַּמִּדּוֹכָה · ענינו כתשו במכתש והריכה
אינה כך דקה כמו השחיקה וכן מצאנו בדברי
רבותינו

רבותינו ז"ל שהפרישו ביניהם באמרם במחוסרין ריבה
בולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי במחוסרין שחיקה
הנח לדבריהם שהשחיקה יותר דקה מהריבה. ומהענין
הזה נקרא העני דך אל ישוב דך נבלם"

דום שכנה דומה נפשי. כדמה בתוך הים.
משתתקת או ברותה. והשם שבי דומם.
בשקל יומם אלא שזה שורק וזה חולם ואפשר שהוא
משרש דמם. וכן לאבן דומם. ובנין התפעל ממנו
המורכב עם המרובע גם מדמן תדומי. משפטו תתדוממי
לדעת רבי יהודה ופירושו תשתתקי. והמרובע לבדו
אם לא שויתי ודוממתי. ופירש בהם רבי יונה ענין
אבדה ואפלה ופירש מזה משא דומה אלי קורא משעיר.
האומה האובדת והיא מלכות הרשעה ופירוש משעיר
כמו לשעיר רוצה לומר בעבור שעיר ואין צורך לכל זה
הדחק אלא דומה היא האומה שנקראת דומה מבני
ישמעאל ומשמע ודומה ומשא. ופירושו משעיר כי
משעיר יבא להם המחריב ומפחד שעיר ישימו צופים
במגדליהם ומרוב פחד יקומו בלילה וישאלו השומרים
מה מלילה וכן דעת יונתן כי דומה שם אומה שלא
תרגם דומה"

דון דן דין עני ואביון אז טוב. דני אלהים.
למען תדעון שדון. אשר דון. לא ידון רוחי.
דן אנכי. והשם דין. לא דנו דין יתום ויצליחו.
והתאר והיה יי לדין. אבי יתומים ודין אלמנות.
והנפעל כל העם נדון. והפעל הנוסף דן ידין עמו.
ועומד לדין עמים. משפטו להדין כי הוא מקור ואלו
היה שם היה למר השמוש בשוא. וכן דין לפניו
ותחולל לו. משפטו הדין כי הוא צווי או יהיה דין
לפניו שם. ושם הריב איש חמה יגרה מדון. והונעה
הוא ונהפכה ליוד במלת בכל עת מדינים ישלח.
ואשת מדינים נשתוה. ודלף טרד מדיני אשה. ובהעלם
עין הפעל ומשלח מדנים. ויש לפרש מזה ויהי איש
מדון. כלומר איש ריב ומלחמה ועוד נכתבנו בשרש
מרד ומלרת לא ידון רוחי אפשר לומר בו ענין אחר
שיהיה מחסרי הפא שפאהם נון ויהיה הנחתמור הדגש
כמו שהוא בויזד יעקב שמשפטו להיות ויזד כן לא
ידון משפטו לא ידון ששרשו נדן מן ויבשב חרבו אל
נדנה. נרתקה פודרו בלעז. והחכם רבי יהודה הביא
לא ידון רוחי. ויהי כל העם נדון. בענין יגרה מדון.
מדינים ישלח. ענין בפני עצמו שהוא מענין מריבה וכן
פירש אדוני אבי זכרונו לברכה ל יהיה רוחי העליוני
שנפחתי באדם במריבה עוד לעולם עם הגוף כי הוא
אינו נהנה בתאות הגוף. והגוף נמשך לתאות הבהמות
וזה באשר הוא בשר ובתולדות הבשר שקועות וקבועות
התאוות אאריך מאה ועשרים שנה אם יחזרו בתשובה
ואם לאו אכלה אותם מן העולם"

דוץ ולפניו תדוץ דאבה. ענינו ששון ושמחה.
ודומה לתדגום שישו אתה משוש. דוצי
עמה דוץ"

דור מדור באהלי רשע. כמו מגור כתרגום גור
דור. וכן דורי נסע ונבלה. כלומר מגורי
בעולם הזה נסע ונגלה. וענין אחר וגם דור העצמים
תחתיה. והוא צווי בפלס שוב קום. והשם אגדיל
המדורה. מדרתה אש ועצים הרבה. ענין חכל החבערה
הגדולה. דור הולך ודור בא. והקבוץ ולפני ירח דור
דורים. ובלשון נקבות דורות
בני ישראל. דורות עולמים.
לדורותם ברית עולם. זמן חיי
האדם. ויתכן גם מזה דורי נסע
וגלה. כלומר זמן חיי והוא
מענין הראשון כלומר כל ימי אשר האדם דר בעולם
הוא דור"

דוש ארוש ידושנו. האלף נוספת. ודשתי את
בשרכם. כי תפושו בעגלה דשא. והאלף
תמורת הא ופירושו בעגלה שהיא דשה שהיא אוכלת כל
היום לא בענלה שהיא חורשת שאיננה אוכלת ועוד
נכתבנו בשרש דשא ובמקצת ספרים הוא כתוב בהא.
וחית השדה תדושה. קומי ודושי בת ציון. והנפעל
ונדוש מואב תחתיו. והמקור בשורק כהדוש מתבן.
והמקור מהנוסף לא תחסום שור בדישו. משפטו
בחדישו. או יהיה בדישו שם לקוח מן והשיג לכם דיש.
כמו מן עיר עירה. והפעל שלא נזכר פעלו ממנו יודש
קצח. והשם מדשתי וכן גרני. ובמשקל אחר והשיג
לכם דיש. ואקו ודישון. הוא שם חיה ולדעת אנקלוס
הוא הראם שתרגמו רימא"

דחה דחה דחיתני. אשר חשבו לדחות פעמי.
ומלאך יי דוחה. נדד הדחויה. והנפעל
ידחה רשע. ידחו ונפלו בה. והוא פתח ומלעיל שלא
כמנהג. נדחי ישראל יכנס. ואפשר שיהיה נדחי ישראל
מחסרי הנון והיה ראוי להדגש אבל הנכון שיהיה לשון
נפעל מזה השרש. ושלא נזכר פועלו דחו ולא יכלו
קום. כן מצאנוהו בספרים מדויקים מלרע ורבי יהודה
כתבו מנחי העין. והשם את רגלי מדחי. ובמשקל אחר
בתוספת מם ופה חלק יעשה מדחה"

דחן ודוחן וכוסמים. מיל בלעז"

דחף הרצים יצאו דחופים. והנפעל והמן נדחף.
והשם יצודנו למדחפות. הכל ענין דחיה"

דחק ואיש את אחיו לא ידחקון. מפני לוחציהם
ודחקיהם. תרגום לחץ דוחקא"

די עד בלי די. ופירוש הפסוק והריקותי לכם ברכה
עד בלי די שלא יספיקו לכם אוצרות ולא יהיו די
לכם מגורות וכלים לאסוף בהם התבואה והיין כן פירש
אא"ז ל. והמלאכה היתה דים. חלא יגנבו דים. די
ספקם וצרכם. ויבא עם אותיות השמוש ובדי בזיון
וקצף. ובסמוך ומצא בדי גאלתו. די חשיב לו.
המכרים לגוים בדי בנו. ודי חלב עזים לחמך.
ואם לא תמצא ידה די שח. די מחסורו אשר יחסר לו.
מדי העבודה למלאכה. אריה טורף בדי גורתיו.
לא התקדשו למדי. עקרו למן די והפתח תחת חירק
כמו למברא שונה וענין הכל הספוק והצורך.
ויהי מדי צאתם שכל דוד. מדי עברו יקח אתכם.
כי מדי דברי בו זכר אזכרנו. מדי בא המלך בית יי.
כי מדי אדבר אזעק. ענינם בכל עת. ויש די שהוא
נוסף ויבא עם אותיות השמוש כאשר נוסף מו מן כי
תלך במו אש. והיה מדי חדש בחדשו. פירוש מחדש
לחדש ומשבת לשבת רוצה לומר מהם שיבאו משבת
לשבת והם הקרובים ומהם שיבאו מחדש לחדש ומהם
משנה לשנה כפי הקירוב והריחוק. ויגעו עמים בדי ריק
ולאמים בדי אש. בדי ארבה לרב. בדי שופר יאמר
חאת. כל אלו נוספים כאילו אמר נריק באש בארבה

בשופר וכבר כתבנו בחלק הדקדוק כי יש בהן קצת ענין
כי יורו על חגדלת הדבר והתמדתו "

דיה וְחַדַּיָּה לְמִינָהּ · והקבוץ אַךְ שֶׁם נִקְבְּצוּ דַיּוֹת ·
ואפשר שיהיה
מן השרש הזה וַאֲנִי כוֹתֵב
עַל הַסֵּפֶר בַּדְיוֹ · ידוע "

דיק וּכְנִית עֲלֵיהֶדֵיק ·
מגדל שבונים נגד העיר לכבשה "

דכא דִּכָּא לָאָרֶץ חַיָּתִי · בקמץ כדרך בעלי ההא ·
וִידַכֶּא עוֹשֵׁק · וְיוֹאֵל אֱלוֹהַּ וִידַכְּאֵנִי ·
יְדַכְּאוּם לְפָנַי עֹשֵׁק · ובנוח האלף ותדכאונני בְּמִלִּים ·
לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כֹּל אֲסִירֵי אָרֶץ · וַיֵּי חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי ·
מֶדְכָא מֵעֲוֹנוֹתֵינוּ · ושלא נזכר פועלו ממנו לא דִּכְּאוּ
עַד חִיּוּם חֶזֶה · וְזֹרוֹעוֹת יְתוֹמִים יֻדְּכָא · והשם תָּשֵׁב
אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא · פְּצוּעַ דַּכָּא · והתאר וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל
רוּחַ · ויתכן בי גם האחרים תאר כי פירוש עד דכא עד
חיותו דכא וכן פצוע דכא
כמו שפירשוהו רבותינו
ז"ל · ובשרש פצע נזכרנו
עוד · וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ
יוֹשִׁיעַ · ובא ו"ו נראית
תמורת חא"לף למ"ד
הפעל לשון שֶׁקֶר יִשְׁנָא דַכָּא · שהוא כמו דכא · ובנין
התפעל וְיִדַּכְּאוּ בַּשַּׁעַר · וְהָפַךְ לַיְלָה וְיִדַּכְּאוּ · משפטם
ויתדכאו · ענין כלם השבר והכתישה "

דכה יְדֻכֶּה יָשׁוּחַ · פירוש ישים עצמו הרשע דכא
ושח כדי שלא ישמרו בני ארם ממנו ונפל
בעצומיו חלכאים · והנפעל לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה · והפעל
הכבד כִּי דִכִּיתָנוּ בִּמְקוֹם תַּנִּים · תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת
דִּכִּיתָ · אַתָּה דִּכֵּאתָ כֶּחָלֶל רָהַב · נכתב באלף במקום
הא"ל למ"ד הפעל המומרת ב"יוד · והשם יִשְׁאוּ נְהָרוֹת
דֻּכְיָם · הנפרד דֻּכִּי בפלס עֲנִי עָנִיִּים כמו כן ענין אלו
השבר והכתישה "

דכף וְאֶת הַדּוּכִיפַת · תרגגולא ברא · וכן פירשו
רב שרירא גאון זכרונו לברכה "

דלל דָּלְלוּ וְחָרְבוּ · ענינו יבשו · וכן דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ
נָעוּ · וְאִם דַּל הוא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת · עני ·
ולרבים דלים הוֹלְכִים וְדַלִּים · ולנקבה דלה דַּלּוֹת
וְרָעוֹת תֹּאַר · והשם וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ · או יהיה תאר לעדה
והקבוץ וּמִדַּלּוֹת הָעָם · וּמִדַּלּוֹת הָאָרֶץ · והפעל ממנו
דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ · ובנין נפעל יָדַל כְּבוֹד יַעֲקֹב ·
מַדּוּעַ אַתָּה בָּכָה דַל בֶּן הַמֶּלֶךְ · חולה · וכן אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל
אֶל דָּל · כי על חליו עשה המזמור · וכן מִדַּלָּה יְבַצְּעֵנִי ·
פירושו חשבתי כי מחלי זה ישלימני שאמות ממנו ·
ועניין אחר · דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם · ענינו רמו · וחבר
רבי יונה לענין זה נִצְּרָה עַל דַּל שִׁפְתָי · ועוד
נזכרהו בשרש דלת · וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן · קווצות
השער "

דלג עַל כָּל הַדּוֹלֵג עַל הַמִּפְתָּן · תרגם יונתן על
כל דמהלכין בנימוסי פלשתאי · פירוש כמו
שאמר על כן לא ידרכו כהני דגון על מפתן דגון · והפעל
הכבד אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ · מְדַלֵּג עַל הָהָרִים · ענינו
כמו מקפץ "

דלה וְגַם דָּלָה דָּלָה לָנוּ · וַתָּבֹאנָה וַתְּדַלֶּנָה ·
וְאִישׁ תְּבוּנָה יְדַלֶּנָּה · והשם כְּמַר מִדְּלִי ·
והוא הכלי ששואבין בו · ולרבים והוא במשקל אחר יַזַּל
מַיִם מִדְּלָיָו · והיה משפטו בקמץ חטף על משקל חפניו
אזניו ובא בקמץ רחב
כמו בתוך הדברו · דַּלְיוֹ
שׁוֹקִים מִפֶּסַח · גבהו ·
כן כתבו רבי יהודה חיוג
עם העוברים בבנין הקל
ואנחנו מצאנוהו פתח
הדלת וכן כתבו רבי
יעקב בן אלעזר ואם כן
הוא צווי מן הדגוש ברפיון הלמ"ד ומשפטו להדגיש ופירו
הרימו שוקים מפסח כי מה יועילו לו וכן המשל בפי
כסילים · והפעל הכבד אַרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי · רוממתני
לְפִנּוֹת דְּלִיּוֹתָיו אֵלָיו · בְּצֵל דַּלְיוֹתָיו תִּשְׁכּוֹנָה · ענפים
הרמים והגבוהים ואפשר שיהיה כמוהו יזל מים מדליו ·
בלומר מתחת ענפיו יזלו מים "

דלח וַתִּדְלַח מַיִם בְּרַגְלֶךָ · וְלֹא תִדְלַחֵם רֶגֶל אָדָם
עוֹד וַפַּרְסוֹת בְּהֵמָה לֹא תִדְלַחֵם · ענינם
חדריסה עם עבירת המים טו"ר בולר בלעז "

דלף יְדֻלּוּף הַבַּיִת · והשם דֶּלֶף טוֹרֵד · בשש
נקודות הוא טפטוף המטר בבית וכן בדברי
רז"ל נותנין בלי תחת הדלף בשבת · וכן אֶל אֱלוֹהַּ דָּלְפָה
עֵינִי · כי הדמע יורד טפה טפה · וכן על דֶּרֶךְ משל ·
דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה · כמו במסתרים תבכה נפשי "

דלק וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם · שְׁפָתַיִם דּוֹלְקִים וְלֵב
רָע · ענין הבערה · וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת · שם
חולי השורף מרוב חמימות · והפעל הנוסף · הַדְלֵק
הָאֵשׁ · יַיִן יַדְלִיקֵם · וענין אחר כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרַי · חָצִין
לְדוֹלְקִים יִפְעָל · פי חציו יפעל לו ולחבריו שהם דולקים
אחר העני · עַל הָהָרִים דָּלְקוּנוּ · בְּגֵאוּת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי ·
מִדְּלוּק אַחֲרֵי פְלִשְׁתִּים · ענינם ענין רדיפה ואפשר שיהיה
מזה הענין יין ידליקם · לפי שאמר שכר ירדפו כלומר הם
רודפים היין והיין ירדפם ויפילם למשואות "

דלת אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה · בשש נקודות ·
וְאַחַר הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה · וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו ·
הַדֶּלֶת תִּסּוֹב עַל צִירָהּ · ולשנים לְפִתּוּחַ לְפָנָיו דְּלָתַיִם ·
ולרבים וַדַּלְתֵי הַבַּיִת · יַצִּיב דַּלְתֵיהָ · ובלשון נקבות
יָגִיפוּ הַדְּלָתוֹת · דְּלָתוֹת לֹא הֶעֱמַדְתִּי בַּשְּׁעָרִים · ושתים
דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת שְׁתַּיִם מוּסָבוֹת דְּלָתוֹת שְׁתַּיִם לְדֶלֶת
אֶחָת ושתי דְּלָתוֹת לָאַחֶרֶת · פירשו רז"ל במסכת מדות
ארבע דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מבחוץ
החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל
והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות
שבל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחרי הדלתות ובו' כמו
ששנויה שם · דַּלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי · וַיִּקַּב חֹר בְּדַלְתּוֹ ·
וסגור דַּלְתֶךָ · והוא במשקל אחר ויקרא גם כן דלת
הכלים כמו דלת השער כמו שאמר ויקב חר בדלתו · והוא
דלת הארון וכן במשנה כל הכלים נטלין בשב ודלתות יחן
עמהם · שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה · פירוש דפין שהן דומין
לדלתות שיפתחו ויסגרו · ונפקדה חת"ו במלת עַל דַּל
שִׁפְתָי · בי משפטו על דלת שפתי · ונקראו השפתים
דלת לפי שנפתחים ונסגרים כדלת · וכן ראוי לנבון
לעשות שפתיו כמו הדלת שנפתחת ונסגרת לצורך בן
לא יפתח הנבון שפתיו כי אם לצורך · וכן דַּלְתֵי פָנַיִו מִבְּ
פִתְחַן · רוצה לומר שפתיו "

דם דָּם יַחֲשֹׁב לָאִישׁ הַהוּא · אַל תְּכַסִּי דָמִי · ויקרא יז · תיוב יח
והקבוץ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ · וַתָּחֲנִף הָאָרֶץ · הושע ד · תהלים קו
בַּדָּמִים · קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ · וְהֲסִירוֹתִי דָמָיו מִפִּיו · בראשית ד · זכריה ט
וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ · וכן אֵין לוֹ דָּמִים · כלומר אם יהרגהו · הושע יב · שמות כב
אין עליו עונש דמיו · וכן וַיֵּקַר דָּמָם בְּעֵינָיו · וי"מ אלו ענין
כופר וערך והרבה נשתמשו בו רז"ל בענין ערך החליף
לו דמי שור בפרה · אל תעמוד תהלים עב
על המקח בשעה שאין לך
דמים · וְדַם עֹנָב · לרוב לבנים לג
אדמימות היין דמה אותו לדם"
דמם מֵעֵי רֻתְּחוּ וְלֹא דָמוּ · תיוב ל
דמו עַד הַגִּיעֲנוּ אֵלֶיכָם · והשם יָקַם סְעָרָה · שמואל א יד · תהלים קז
לְדָמְמָה · ופידושו יקם סערה ואחר בן ישיבנה לדממה ·
והתאר קוֹל דְּמָמָה דַקָּה · דְּמָמָה וְקוֹל אֶשְׁמָע · מלכים א יט · תיוב ל
התמונה שהייתי רואה פעם היתה דממה ופעם
היתה משמעת קול או פידושו הקול שהייתי שומע היה
קול דממה בלומר קול נמוך · ומשקל אחר עוֹרִי
לְאֶבֶן דּוּמָם · וכן שֹׁבִי דוּמָם · פירושו כדומם או הוא חבקוק ב · ישעיה מז
שם · וכן טוֹב וָיָחִיל וְדוּמָם · תאר ואפשר שיהיו משרש תיוב ג
דום כמו שכתבנו · והנפעל וְנִדְמוּ נְאוֹת הַשָּׁלוֹם · אַל ירמיה כה
תִּדְּמוּ בַּעֲוֹנָהּ · גַּם מַדְמֵן תִּדּוֹמִי · והוא לשון נופל סס לא · סס מא
על לשון דרך צחות כי מדמן שם עיר למואב וכן דרך
העברי לדבר לשון צחות כזה במקומות כמו בחשבון
חשבו עליה רעה · ועקדון תעקר · בבית לעפרה עפר
התפלשי · וְדִמּוּ לְמוֹ עֲצָתִי · בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָאֶבֶן · תיוב כט · שמות טו
יֵבֹשׁוּ רְשָׁעִים יִדְּמוּ לִשְׁאוֹל · וְנִדְמָה שָׁם · ואדוני אבי תהלים לא · ירמיה מ
זצ"ל כתב בי יִדְּמוּ וְנִדְמָה שרשם גדם בשקל יִפְלוּ נִפְלָה ·
סס והפעל הנוסף כִּי יְיָ אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ · ענינם כענין
שפירשתי בשרש דום · שֶׁמֶשׁ בְּגִבְעוֹן דוּם · וַיָּדוּם יהושע י · סס
הַשָּׁמֶשׁ · פירוש ויעמוד השמש כמו שפירשו בו רבותינו
ויש מפרשים ענין זה מלשון דבותינו עם דמדומי חמה ·
הֶאָנֵק דֹּם · פירשתיו בשדש אנק · דֹּם לֵיְיָ וְהִתְחוֹלֵל לוֹ · יחזקאל כד · תהלים לז
ענין שתיקה או ענין תוחלת · וכן דמו עד הגיענו אליכם ·
ענין תוחלת · וכן אַךְ לֵאלֹהִים דֹּמִי נַפְשִׁי · סס לב
דמה לֹא דָּמָה אֵלָיו בְּיָפְיוֹ · דָּמִיתִי לְקָאַת מִדְבָּר · יחזקאל לא · תהלים קב
זאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר · ואשד הוא שיר השירים ז
יוצא הַנָּוֶה וְהַמְּעֻנָּגָה דָּמִיתִי בַּת צִיּוֹן · והנפעל נִמְשָׁל ירמיה ז
בַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ · וְתַמְשִׁילֵנִי וְנִדְמֶה · פירוש ואהיה תהלים מט · ישעיה לו
נדמה · כְּפִיר נוֹשֵׁן נִדְמֵיתָ · נִדְמָה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ · יחזקאל לב · הושע י
והפעל הכבד דִּמִּיתִיךְ רֵעִיתִי · וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה · שיר א · הושע יב
מַה אֶעֱרֹךְ מָה אֲדַמֶּה לָּךְ · והתפעל אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן · תיוב כ · ישעיה יד
משפטו אתדמה · והשם וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶם · יחזקאל א
בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ · אִמְּךָ כַּגֶּפֶן בְּדָמְךָ · כמו בדמותך וכן בראשית א · יחזקאל יט
אצל פנה כמו פנתה · וצורם לבלות שאול כמו וצורתם
או הוא משקל אחר דַּם בשקל צוֹ קוֹ · ורב האי כתב
שהוא ענין רשיבות הטבע לפי שכל דבר היוצא מדבר
אחר ופורה ממנו יש בו מדשיבות טבעו · והשם במא
דמיון דְּמִיּוֹנוֹ כְּאַרְיֵה יִכְסוֹף לִטְרוֹף · וע"א וְדָמִיתִי אִמֶּךָ · תהלים יז · הושע ד
והנפעל כִּי נִדְמָה כָּל עַם כְּנַעַן · בַּשַּׁחַר נִדְמָה נִדְמָה · בפניה א · הושע י
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל · נִדְמָתָה אַשְׁקְלוֹן · אוֹי לִי כִּי נִדְמֵיתִי · ירמיה מז · ישעיה ג
אֵיךְ נִדְמֵיתָה · נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי הַדַּעַת · ויש לפרש מזה עובדיה א · הושע ד
נדמה שמרון מלכה · והשם בִּדְמִי יָמַי אֵלֵכָה · כפלס ישעיה לח
פדי שבי צבי · ומ"מ מענין זה אִמְּךָ כַּגֶּפֶן בְּדָמְךָ · כלם יחזקאל יט
והדומים להם ענין כריתה וכליון · ויתכן לפרש מענין זה
אף על פי שאינם משרשו כִּי יְיָ אֱלֹהֵינוּ הֲדִמָּנוּ · וְנִדְמָה ירמיה מ · סס

שָׁם · יֵבֹשׁוּ רְשָׁעִים יִדְּמוּ לִשְׁאוֹל · וְנִדְמוּ נְאוֹת הַשָּׁלוֹם · תהלים לא · ירמיה כה
ומזה הענין עֵינִי נִגְרָה וְלֹא תִדְּמָה · כלומר לא תפסוק · איכה ג
וענין אחר וְהוּא לֹא כֵן יִדַּמֶּה · ענינו יחשוב · וכן וַאֲשֶׁר ישעיה לח · שמואל שני לא
דִּמָּה לָנוּ · דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ · אַל תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ · אם תהלים מח · אסתר ד
לֹא כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה · וענין אחר אַל דְּמִי לָךְ · ישעיה לד · תהלים פג
אַל תִּתְּנוּ דְּמִי לוֹ · ובמשקל אחר וְלַיְלָה וְלֹא דוּמִיָּה לִי · ישעיה סב · תהלים לב
נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה · והתאר אַךְ אֶל אֱלֹהִים דּוּמִיָּה נַפְשִׁי · סס לט · סס סב
לָךְ דוּמִיָּה תְּהִלָּה · ענין כלם שתיקה · ויש מפרשים מזה סס סה
אוי לי כי נדמיתי · כלומר נשתתקת · לא אובל דבר ·
ופ' לך דומיה תהלה · רוצה לומר נשתתקה התהלה
נגד פעליך העצומים שלא תשיגך תהלה · ויתכן להיות
דומיה משרש דום והי"ד ליחש כי"ד תַּחְתִּיָּה שְׁלִישִׁיָּה ·
ויתכן לפרש דמינו אלהים חסדך ענין הסבר והתו חלת
כלומר סברנו אלהים לחסדך"
דמן הָיוּ דֻמָּן לַאֲדָמָה · לְדֻמָּן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה · תהלים פג · ישעיה ה
הוא זבל האשפה · כְּהֲדוּשׁ מַתְבֵּן בְּמוֹ ישעיה כה
מַדְמֵנָה · האשפה עצמה כי כן דרך להטיל תבן באשפה
ולהלך עליה עד שתדוש ותעשה דומן · ואדוני אבי ז"ל
פירש מדמנה שם עיר שתיתה למואב כמו שאמר גם
מדמן תדמי · ופירושו ונדוש מואב בעירו כמו מדמנה
כמו שדשים התבן תחתיו במקומו"
דמע וְדִמְעָה תִּדְמַע וְתֵרַד עֵינִי דִּמְעָה · וְדִמְעָתָהּ ירמיה יג · איכה א
עַל לְחָיֶיהָ · וְלֹא תִבְא דִּמְעָתֶךָ · והקבוץ ירמיה לד
כָּלוּ בַדְּמָעוֹת עֵינַי · ידוע · מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֶךָ · כנוי לשמן או איכה ב · שמות כב
ליין היורד מן הגת בדמע פפה טפה"
דנג בַּדּוֹנֵג מִפְּנֵי הָאֵשׁ · הוא השעוה" מיכה א
דעך דָּעֲכוּ בַפִּשְׁתָּה כָבוּ · יְדֵעַךְ נֵרוֹ · ומה שלא ישעיה מג · משלי כ
נזכר פועלו מן הדגוש ואם לא נמצא ·
דּוֹעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים · והנפעל נִדְעֲכוּ מִמְּקוֹמָם · ענינם תהלים קיח · איוב ג
הכבוי והבליון"
דפה בְּבָן אִמְּךָ תִּתֵּן דּוֹפִי · הוא הדבה הרעה וא"אזל תהלים ל
פירשו מורכב מב' מלות דו פי ודו הוא שנים
בארמית טב למיתב טן דו דו פרצופין וכן בלעז דו שנים
ופ' המלה שתי פיות ידבר אחת בפניו ואחת שלא בפניו
דפק וְדָפְקוּם יוֹם אֶחָד · ענין דחייה · מִתְדַּפְּקִים בראשית לב · סופטים יט
עַל הַדֶּלֶת · קוֹל דּוֹדִי דוֹפֵק · ענינם גם בן שיר השירים ה
הדחיה והבות על הדלת"
דקק עַד אֲשֶׁר דַּק לָעָפָר · פתח · וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר דברים ט · שמות לב
דַּק · קמץ בעבור האתנח · תָּדוּשׁ הָרִים ישעיה מא
וְתָדוֹק · וּפָרַשְׁיו לֹא יֶדְקָנוּ · והתאר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק סס כה · שמות יז
בַּכְּפוֹר עַל הָאָרֶץ · קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה · קוֹל דְּמָמָה דַקָּה · ויקרא יז · מלכים א יט
וְדַקּוֹת בָּשָׂר · הַשְּׁבָלִים הַדַּקּוֹת · והפעל הכבד בראשית מא · סס
יַשְׁרֹף אֶת הַבָּמָה הַדַּק לָעָפָר · וַהֲדַקּוֹת עֲשָׂם רַבִּים · מלכים שני כג · מיכה ז
וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק · כְּטִיט חוּצוֹת אֲדִיקֵם · וכתב רבי שמות ל · שמואל שני כב
יעקב בן אלעזר הנפעל מזה כִּתַּת לְהֵדַק · בצירי ופתח דברי הימים שני לד
על משקל לְהֵחָלוּ · ויתכן היותו מן הכבד ומשפטו לְהַדֵּק
כמו שכתבנו בחלק הדקדוק · הַנּוֹטֶה בַדּוֹק שָׁמַיִם · ישעיה מ
בקרום · וכן לפי דעתי או דַק אוֹ תְבֵלוּל בְּעֵינוֹ · פירוש ויקרא כא
או שיהיה קרום או תבלול בעינו · וכן אמרו ז"ל בדוקין
שבעין · הֵן אֵיפֹה בַּדֹּק יִטּוֹל · כעפר דק יטול אותם" ישעיה מ
דקר וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר דָּקָרוּ · וַיִּדְקוֹר אֶת שְׁנֵיהֶם · זכריה יב · במדבר כה
וְדָקְרֵנִי בָהּ · והנפעל כָּל הַנִּמְצָא יִדָּקֵר · והפעול שמואל א כא · ישעיה יג
מן הפעל הכבד אֲנָשִׁים מְדֻקָּרִים · וּמְדֻקָּרִים בְּחוּצוֹתֶיהָ · ירמיה לז · סס כא
והשם בְּמַדְקְרוֹת חָרֶב · ענין כלם טענת החרב נפר"א משלי יב
בלעז"

דך וְדַר וְסוֹחֶרֶת · רבותינו אמרו שהיא אבן טובה שה״א בברכי הים ודורה שמה הושיבה באמצע סעודה והאירה להם כצהרים ומהם שאמרו כי לפיכך נקרא שם האבן דר שקורא דרור לכל בעלי סחורה בלומר שמעשירתן ״

מסתר ח

דרר וְקָרָאתָ דְּרוֹר · חופש · מָר דְּרוֹר · המור הטוב שהוא חפשי מן הזיוף והתערובת · וְדְרוֹר קֵן לָהּ · כַּדְּרוֹר לָעוּף · שם עוף טמא והוא שקורין בלעז אירונ״לא ולפיכך נקראת דרור לפי שהיא מקננת בבתים מבלי פחד כאילו היא חפשית מבני אדם שלא ילכדוה ״

ויקרא כה · שמות ל · תלים פד · משלי כו

דרא וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר · פירוש מיאוס יהיו לכל בשר מראות אותם מרוב התולעת שבהם · וכן וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדֵרָאוֹן עוֹלָם · ועקר מלת דראון היא תולעת מלשון רבותינו הדרא דבנתא והכנה שבתבואה כשרה מפני שאין בה לחה ויונתן תרגמו כשתי מלות די ראון מיסת חזינא ״

ישעיה סו · בראשית יב

דרב וְלְהַצִּיב הַדֶּרֶבָן · ועוד נכתבנו בן ארבע אותיות ״

שמואל א יג

דרג בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה · וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת · תרגום לא תעלה במעלות לא תסק בדרגין ״

פיה כ · יחזקאל מא

דרך אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ · דַּרְךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב · אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלְכֶם · והפעל הנוסף והוא פעל עומד לא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שָׁחַץ · כלומר לא דרכו בו · וְהִדְרִיךְ בַּנְּעָלִים · ואשר הוא פועל יוצא יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט · הַדְרִיכֵנִי בַאֲמִתֶּךָ · מְנוּחָה הִדְרִיכוּהוּ · פירוש ממנוחה הדריכוהו וכן תרגם יונתן מבית ניחחון טרדינון · ואפשר שהיה והדריך בנעלים גם כן פעל יוצא · והשם דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ · בשש נקדות · וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אַחֵר וְלֹא שָׁב בַּדֶּרֶךְ · זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ · בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּא בָהּ · וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ · לַעֲשׂוֹת דַּרְכּוֹ · פירוש לעשות דרכו משם והלאה ולהתעכב שם · פֶּן יַאֲנֵף וְתֹאבְדוּ דָרֶךְ · פירוש תאבדו מצד הדרך כלומר כי דרככם תאבד כמו שאמר וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד · ועל הדרך הזה נובלת עליה שעליה נובלים · אָנֹכִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ · במנהג · כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ · מנהגו · כִּי דֶרֶךְ נָשִׁים לִי · מנהג הנשים והוא חנדות וכן ארח כנשים · וּמַטֵּהוּ יִשָּׂא עֲלֵיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם · כמנהג מצרים כמו שהיו מכין אותך חמצרים · וכן וְנִשְּׂאוּ בְדֶרֶךְ מִצְרַיִם · במנהגו שעשה במצרים וידו הגדולה שהראה בהם · ופירוש ונשאו ישא אותו מעליך ויכלה אותו או פירושו ונשאו על המטה שישא עליו מטהו כמו שעשה במצרים וכן פירוש ומטהו על הים מטהו יעורר עליו כמו שעורר אותו על הים בטביעת המצרים · והקבוץ עַל דְּרָכִים יָשַׁבְתָּ לָהֶם · וקבוץ חשנים וְנֶעְקַשׁ דְּרָכָיו יְפוֹל בְּאַחַת · וְהָיָה אִם לָמוֹד יִלְמְדוּ אֶת דַּרְכֵי עַמִּי לְהִשָּׁבֵעַ בִּשְׁמִי חַי יְיָ · חדלת מעמדת בגעיא · וחמסורת עליו לית געיא · וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ · דַּרְכֵי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי · וְדַרְכֶיךָ לַמְּחוֹת מְלָכִין · בלם ענין אחר כי חפצי האדם ועסקיו ומה שישתדל בו הכל נקרא דרך וכן המצות והעברות כמו שאמר אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ · וְיֹאחֲזוּ צַדִּיק דַּרְכּוֹ · כִּי יוֹדֵעַ יְיָ דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד · ובתוספת מ״ם מדרך כף רגל · רוצה לומר דריסת הרגל · ובענין הזה תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז · חסר ב״ת השרורת ופירושו תרמסי האויבים בעוז · כִּדְרֹךְ בְּגַת · אַתָּה תִּדְרֹךְ זַיִת וְלֹא תָסוּךְ שָׁמֶן וְתִירוֹשׁ וְלֹא תִשְׁתֶּה יָיִן · בחלם בקריאת בן אשר ובקמץ חטף בקריאת בן נפתלי · דּוֹרְכִים גִּתוֹת בַּשַּׁבָּת · והכבד כְּגֹרֶן עֵת הַדְּרִיכָהּ · והוא מקור והחירק מקום פתח ענינם הדריסה והדישה · וכן דָּרַכְתָּ בַּיָּם סוּסֶיךָ חוֹמֶר מַיִם רַבִּים · ופירוש הפסוק דרכת בים וסוסיך כמו כן דרכו בחמר מים רבים או פירושו דרכת בים על סוסיך והם העננים · ובענין משכת הקשת ונטייתו · דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ · אֶל יְדֹרְךְ הַדּוֹרֵךְ קַשְׁתּוֹ · קַשְׁתּוֹתָיו דְּרֻכוֹת · ולפי שכמשיכת הקשת ימשוך גם כן החץ לזה אמר יֶדֹרְךְ חִצָּיו · דָּרְכוּ חִצָּם · דָּבָר מָר · והפעל הכבד וַיַּדְרְכוּ אֶת לְשׁוֹנָם · משפטו וידריכו ״

תלים ח · דברים ל · תלים קלט · דברים ל · תלים ל · דברים ל · תלים ל · דברים ל · תלים ל

תלים נב · שעיה לה וַיִּשְׁתַּחֲווּ כָּל דִּשְׁנֵי אֶרֶץ · וחשם וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם ·
טור ס ט בשש נקודות · הֶחֱדַלְתִּי אֶת דִּשְׁנִי · כבר זכרנו דקדוק
תלים כג החדלתי בחלק הדקדוק במקומו · והכבד דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן
מלכים ב ראשי · שְׁמוּעָה טוֹבָה תְּדַשֵּׁן עָצֶם · ושלא נזכר פועלו
ספ לא · ישעיה לד ממנו נֶפֶשׁ בְּרָכָה תְדַשֵּׁן · וַעֲפָרָם מֵחֵלֶב יִדָּשֵׁן · ומלה
סס מורכבת מהנפעל והתפעל חֲדַשְׁנָה מֵחֵלֶב · וענין אחר
מקרא ל אֶל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן · בשש נקדות והוא האפר · וְכָל הָעֵמֶק
ירמיה לא הַפְּגָרִים וְהַדֶּשֶׁן · פירוש מקום שפך הדשן שהיה חוץ
לירושלם אומר שיהיה אותו המקום נוסף בעיר לעתיד ·
ופירוש וכל העמק הפגרים תרגם יונתן וכל משרא אתר
דנפלו תמן פגרי משרית אתוראה רוצה לומר כי כל אותו
העמק יהיה תוספת העיר וכל השדמות עד נחל קדרון
והנה לא תרגם והדשן או תרגם אותו משרית אתורא
לפי שהיו דשנים ושמנים כמו שנאמר עליו ומשמן בשרו
במדבר ל יִרְזֶה · והפעל הכבד ממנו וְדִשְּׁנוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ · יסירו
תמות כג · תלים כ דשנו · וַעֲשִׂיתָ סִירוֹתָיו לְדַשְּׁנוֹ · וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה ·
ההא נוסף כהא וָאֶקְרָאֶה לְךָ · ופירו ישימה דשן כלומר
שיוריד אשו מן השמים לאכלה ולקבלה ברצון "

ספר לא · סס כ **דת** לְפָנַי כָּל יוֹדְעֵי דָת וָדִין · וְאֶת דָּתֵי הַמֶּלֶךְ ·
סס · סס ט וְדָתֵיהֶם שׁוֹנוֹת · לַעֲשׂוֹת כְּדַת הַיּוֹם ·
סס ג וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה ·
סס ל אֲשֶׁר לֹא כַדָּת · ענין הכל
לא לין לשאול למה לא הכיל
אם דת לומו כי אף על פי שהוא
קרי כ"תיבו הוא כתיב מלה אחת
אשדת לשון אשדות הפסנה :
התורה והחוק "

ואשר הם בני ארבע אותיות

עמוס ג **דמשק** בְּפֵאַת מִטָּה וּבְדַמֶּשֶׂק עָרֶשׂ · פירושו לפי
מקומו כמו בפאת מטה בי אין לו חבר או
תהיה המלה מורכבת משתי מלות בדי משק ויהיה משק
מן שקק וענינו מן שוק כלומר באחר מברעי המטה ודי
היא מלה נוספת כמו בדי שופר בדי ריק בדי אש שהוא
כמו בשופר בריק באש "

ספר ח יג **דרבן** וְלֶהָבִיב הַדָּרְבָּן · כלו קמוץ לבן נפתלי
ולבן אשר הב"ית בפתח והדל"ת לשניהם
קהלת יב מעמדת בגעיה · ובא הקבוץ במשקל אחר דִּבְרֵי חֲכָמִים
כַּדָּרְבוֹנוֹת · הוא המחט התקוע בראש עץ שטוענין בו
חשורים בעת החרישה
והמחט יקרא דרבן והעץ אם שמזה תרגם המתרגם כי
יקרא מלמד וכן אמרו שרי ושרו כי לוקבא מתלוכין
במשנה מלמד שבלע את נקיבו הסרי לוקבין שמכהינין
הדרבן · כלומר שנבלע סעם כלבנן המכסין את
אותו המחט התקוע בעץ הנהמה :
בתוכו "

בראשית ג **דרדר** וְקוֹץ וַדַּרְדַּר · בולו פתח הוא מין ממיני
הקוצים ובבראשית רבה קוץ זה עכבית
דרדר זה קנדס שהוא עשוי דרין דרין ופירש בעל הערוך
קנדס בלעז קרדון "

ואשר הוא בן חמש אותיות

עזרא ג · סס ח **דרכמן** דַּרְכְּמוֹנִים שֵׁשׁ רְבוֹאוֹת · וכן לַאֲדַרְכּוֹנִים
אֶלֶף · והא"לף נוספת והוא מטבע ידוע
אצלם באותו הזמן וכבר זכרנו אותו באות האלף בן
ארבע אותיות ואפשר גם בן שהגונין נוספות "

חס שיש הפרש בין דרכמן לדרכון והם שני מיני מטבעות מתקלפין :

נשלמה אות הדלת

יחזקאל ל **הה** הֵילִלוּ הָהּ לַיּוֹם · והוסיפו בו האלף ברוב
דבריהם וְאָמְרוּ אָהָהּ לַיּוֹם · וְאָמַר אָהָהּ יְיָ
יואל א · יחזקאל ל אֱלֹהִים · והיא קריאה בך על הצער ועל הדאגה ·
בראשית מז · יחזקאל ה **הא** חֵא לְכֶם זַרְעוּגֵם אֲנִי חֵא דַרְכֵּךְ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי ·
במו הנה ·
ירמיה כ **הבל** וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ · והפעל הנוסף
סס כג · סס כ מַהְבִּילִים חֵמָה אָתְכֶם · והשם אַחֲרֵי הַחֶבֶל ·
סס י · קהלת א הֶבֶל חֵמָה · בשש נקדות · ומשקל אחר חֲבַל הֲבָלִים ·
והוא דבר שאינו כלום וכן קראו רבותינו לאיד היוצא
מחפה בהבל פיו הבל תינוקות כי הוא דבר המתבטל
והבלה במהרה "

יחזקאל כז **הבן** קַרְנוֹת שֵׁן וְהָבְנִים · הם חיות שעושין מלאכה
מהעצם שלהן או מהקרנות כמו שעושין
מעצם הפיל שהוא השן ויש מפרשים אותו העץ שקורין
יבנים והתרגום אמר ושן דפיל וטווסין והוא העוף
שנודע לנו בדברי רבותנו באמרם קריבו ליה ריש טווסא
בחלבא ולא אכל ועוד אמרו תרנגול ופסיוני וטווס
כלאים זה בזה והוא שקורין לו בלעז פו"ון ופשר
שיעשו מלאכה מעצם שלהם וכן בלשון ערבי נקרא
טאו"וס "

ישעיה מז **הבר** הֲבָרֵי שָׁמַיִם · הם החוזים בכוכבים כמו שפי'
אחריו ודומה לו בלשון ערבי שקורין לחתוך
הדבר אלחבר"רם והחוזים בבוכבים מחתכי הדבר וגוזרים
אותו על פי הכוכבים "

תלים עג · סס קטו **הגה** וְהָגִיתִי בְּכָל פָּעֳלֶךָ · לא יֶהֱגוּ בִּגְרוֹנָם ·
מיכה ב · ישעיה לח וְלִשּׁוֹנִי אִם יֶהְגֶּה רְמִיָּה · כַּאֲשֶׁר יֶהְגֶּה
משלי ח · ישעיה כט הָאַרְיֵה · כִּי אֱמֶת יֶהְגֶּה חִכִּי · וְכִיּוֹנִים הָגֹה נֶהְגֶּה ·
תלים ב · ישעיה כט יֶהְגּוּ רִיק · חרו והגו מְלֵב דִּבְרֵי שָׁקֶר · מקיר ובא
בחלם חחא לזווג המלות כי הרו בחלם על המשפט כי
הוא מן ירח והוא כמו ולהורות את בני ישראל ובא הגו
במו בן בחולם לזווג המלות כמו את מוצאך ואת מובאך
בן כתבו אאזל · והפעל הנוסף חֲמַצְפְּצְפִים וְהַמַּהֲגִים · סס ח
מיכה ב · תלים ב וחשם וְהָגֶה מִפִּיו יֵצֵא · כְּלִינוּ שֶׁנֵּינוּ כְּמוֹ הָגֶה ·
יחזקאל כ קִינִים וְהָגֶה וָהִי · והוא בשש נקדות · ומשקל אחר
תלים ט · סס יט הֲגָיוֹן סֶלָה · וְהָגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ · ומשקל אחר בהכפל
סס ה · סס מט ע"ן הפעל בינה הֲגִיגִי · ומשקל אחר וְהֲגִיגִת לִבִּי תְּבוּנוֹת ·
ענין הכל דכור וצפצוף הפה · וכתב אדוני אבי עליו
השלום ב· הכל הוא לשון גמגום וצפצוף ואין בו לשון
סס ח קריאה ודבור כי פירוש וְבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה כל כך יהיה קורא

בתורה עד שבכל שעה אפילו שלא בשעת קריאה יצאו
הדברים על פיו ויופיעו משפתיו ויורה על זה וכיונים
הגה נהגה · כי הוא ענין הצפצוף והוא כקול יללה וכן
ישעיה כו · משלי כה קינים והגה · וענין אחר הָגַח בְּרוּחוֹ הַקָּשֶׁה · הָגוֹ סִיגִים
סס מִכֶּסֶף · הָגוֹ רָשָׁע לִפְנֵי מֶלֶךְ · ענין הסרה ואדני אבי אל
שמואל שני כ כתב מזה חשרש והענין כַּאֲשֶׁר הוֹגָה מִן הַמְּסִלָּה · והוא
שלא נזכר פועלו מן המרובע ״

הגן דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַנְּדָרֶת הֲגִינָה · פירש רבי יונה
יחזקאל מב דרך נכונה וישרה · ורבותינו ז״ל נשתמשו
הרבה בזה הלשון באמרם
דבר הגון עשה שלא כחוגן ·
ויונתן תרגם אורח קדם
דוכן ליואי ״
אף וכן פירש רש״י שהיו הלויים עומדים ומנגנים סס פי׳ הגיכה לשון כנין ולא אכה הדקדוק :

הדד הֵידֵד חִשְׁבַּתִּי · הֵידַד בְּדוֹרְכִים יַעֲנֶה · מלה
ישעיה יו · ירמיה כה שהיא קריאת הדורכים כך לזרז עצמם ·
יחזקאל ז ואפשר שי היה מהענין הזה וְלֹא הֵד הָרִים · ופירושו כמו
שאמר קרוב היום מהומה פירוש היום יום מהומה ולא
תדמה להומת הרים וסלעים כשאדם נותן קולו שם
שהוא קול גדול בי יותר גדול תהיה הומה זאת · ויש
מפרשים הקול היוצא מן ההרים כשאדם נותן קולו שם
שילך אותו הקול עד מקום כלותו וישוב לאחור וישמע
הקול ההוא בעצמו ואותו הקול נקרא הד הרים · ויונתן
תרגם ולא לאשתזבא במצרי טוריא ״

הדה נָמוּל יָדוֹ הָדָה · ענינו פשט · ורבי יהודה אמר
ישעיה יח
ירמיה ל כי ההא״ תמורת יו״ד מן יָדוֹ אֵלֶיהָ ״

הדך וַהֲדַךְ רְשָׁעִים תַּחְתָּם · פירוש רמוס הרשעים
איוב מו במקומם ״

הדס וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי · עַד אֶשִּׁית אוֹיְבֶיךָ הֲדֹם
ישעיה סו · תהלים קי לְרַגְלֶיךָ · הוא שרפרף הכסא ״

הדס וַהֲדַס וְעֵץ שֶׁמֶן · וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה הֲדַס ·
ישעיה נה · סס נה פתח באתנח · והוא עומד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר
זכריה ח בְּמְצֻלָה · ידוע ״

הדף וְאִם בְּפַתַּע בְּלֹא אֵיבָה הֲדָפוֹ · יַעַן בְּצַד וּבְכָתֵף
במדבר לה · יחזקאל לד תֶּחְדֹּפוֹ · וַהֲדַפְתִּיךָ מִמַּצָּבֶךָ · וְהַוֹּת רְשָׁעִים
ישעיה כה · משלי ו יַחְדֹּף · מצאתי במקצת הספרים המדוייקים ה״ו״ד בסגול
דברים ז ובמקצתם בפתח · לַהֲדף אֶת כָּל אוֹיְבֶיךָ · כלם ענין
דחיפה ״

הדר וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן · וְדַל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ ·
ויקרא יט · שמות כג
ויקרא כג הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ · והתאר פְּרִי עֵץ הָדָר ·
תהלים נו · דניאל יא והשם הוֹד וְהָדָר לָפָנָיו · ומשקל אחר מַעֲבִיר נוֹגֵשׁ הָדָר
תהלים קי מַלְכוּת · בשש נקודות · והקבוץ הדרים · בְּהַדְרֵי קֹדֶשׁ
סס כט מֶרְחָם מִשָּׁחַר · ועם הא הנקבה הָדָרָה · והסמוך בְּהַדְרַת
משלי יל קֹדֶשׁ · בְּרֹב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ · או יהיה הֲדָרָה בפלס
שְׁלֵמָה כי הסמוך בשני המשקלים שוה · והנפעל פְּנֵי
איכה ה · משלי כה זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ · והתפעל אַל תִּתְהַדַּר לִפְנֵי מֶלֶךְ ·
ענין התנאות והתיפות והראות סבר פנים יפות ·

ישעיה מה וַהֲדוּרִים אֲשֶׁר · דרכים המעוקלים והמסובבות ודומה
למה שאמרו רבותינו הדרא דכנתא בני מעים שהם
מעוקלים ומסובבים סביב סביב ״

הו וּבְכָל חוּצוֹת יֹאמְרוּ הוֹ הוֹ · קריאת האבל
עמוס ה והצער ״

הוא הוּא הַדָּבָר · כנוי לנסתר ״
דברים יח

הוד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ · הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וָשָׁמַיִם ·
תהלים קד · סס קיח
איוב לט · דברים יח הוֹד נַהֲרוֹ אֵימָה · וְלֹא נָתְנוּ עָלָיו הוֹד מַלְכוּת ·
בְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה · וְהוּא יָשָׁא הוֹד וְיָשַׁב וּמָשַׁל ·
זכריה ו · סס ו
וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו · הוֹי אָדוֹן וְהוֹי הוֹדָה · וַיְהִי
במדבר כו · ירמיה כב
בַּזַּיִת הוֹדוֹ · ענין כולם הבח וההדר · ורבי יונה הכניס
הושע יד
בענין הזה וְלֹא הֵד הָרִים ״
יחזקאל ז

הוה וְאַתָּה הוֹוֶה לָהֶם לְמֶלֶךְ · כִּימָה הוֹוָה לָאָדָם ·
נחמיה ו · קהלת ב
הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ · מְקוֹם שִׁיפּוֹל הֵעֵץ שָׁם
בראשית כו · קהלת יא
יְהוּא · משפטו יֶהֱוֶא ובאה הו״ו נחה כו״ו וישתחו ·
כִּי לַשָּׁלֵג יֹאמַר הֱוֵה אָרֶץ · האל״ף תמורת הא״ אפשר
איוב לז
ש״היה הוו״ בשרש הזה תמורת הי״ו״ד בשרש היה או יהיו
שנים שרשים ועל כל פנים הענין אחד · וענין אחר
יחזקאל ז · תהלים כב הוָה עַל הוָה · ומשקל אחר וְיָבֹטַח בְּרֹב עָשְׁרוֹ יָעֹז
משלי ו · מיכה ז בְּהַוָּתוֹ · וְהַוַּת רְשָׁעִים יְהַדֵּף · הַוַּת נַפְשׁוֹ הוּא וְיַעְבֹּתוּהָ ·
איוב ו · תהלים כה וְהַוָּתִי בְּמַאֲזְנַיִם יִשְׁאוּ יָחַד · והקבוץ הַוּוֹת בְּקִרְבָּהּ ·
עַד יַעֲבוֹר הַוּוֹת · הַוּוֹת תַּחְשֹׁב לְשׁוֹנֶךָ · פירוש תחשוב
סס כו · סס כב בלבך ותוציא בלשונך · ופירוש יעוז בחותו · ברעתו
שעושה לאחרים ענין כלם והדומה להם שבר וענינים
רעים · ורבינו סעדיה פירש בחותו בממונו והוא מענין
הראשון כלומר בממון ההוה לו · ויתכן להיות כמוחו
והוות רשעים יהדוף הפך מה שאמר לא ירעיב יי נפש
צדיק · ואפשר להיות מן חשרש הזה והענין הזה
תהוֹתָתוֹ עַל אִישׁ ״
תהלים סב

הוי הוֹי אֲחִי וְהוֹי אֲחוֹת · הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט
ירמיה כב · ישעיה י אַפִּי · הוֹי מוֹשְׁכֵי הָעָוֹן · הוֹי נוֹי חוֹטֵא ·
סס ה · סס ט הוֹי גִּבּוֹרִים לִשְׁתּוֹת יָיִן · הוֹי הָאוֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב
סס ה · סס רָע · וחסרו ה״ו״ד ואמ״ וכָכָל חוּצוֹת יֹאמְרוּ הוֹ הוֹ · וכבר
עמוס ה זכרנוהו שרש בפני עצמו וענין המלה הזאת קריאת
אבל והספד וצער כמו אוי · ויש שחם לקריאה לא על
זכריה ב · סס אבל הוֹי הוֹי וְנוּסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן · הוֹי צִיּוֹן הִמָּלְטִי ·
ואפשר שי״ה כמותם הוי אשור שבט אפי ״

הון כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים · תִּמְכֹּר עַמְּךָ בְּלֹא הוֹן ·
משלי לד · תהלים מד
יחזקאל כז והקבוץ בְּרֹב הוֹנֵךְ וּמֶעֱרָבֶיךָ · ענינם רבוי
משלי ל ממון · לֹא אָמְרוּ הוֹן · לא אמרו הרבה ודי ״

הוה הוֹזִים שׁוֹבְבִים · ישנים וכן אמר המתרגם
ישעיה כו נימין שביבין · וקצת מהמפרשים פירשו
המדברים בשינה דברי תהו ובקצת הדחלאים והוא
שקורין לו בלעז אול״ונר ובלשון ערבי הד״אן הולת רפה
במקום הזין בעברי ״

הי קִינִים וְהֶגֶא וָהִי · ואפשר ששרש המלה היא
יחזקאל ל
והוא לשון מספד · ויש כפרשים כמוהו
סס כא היא בְּכָל נְשִׁיאֵי יִשְׂרָאֵל ״

היא הִיא הָאִשָּׁה · כנוי לנקבה הנסתרת ״
בראשית כד

היה הוא הָיָה גִבּוֹר צַיִד · אִם עָבַרְתָּ אִתִּי וְהָיִתָ עָלַי
בראשית יו · שמואל שני עא
לְמַשָּׂא · חסר יו״ד אשר היא במקום למ״ד
הפעל מהמכתב והמסורת עליו לית חסר · וכן וְהָיִתָה
סס ו לִי לִישׁוּעָה · חסר היו״ד אשר במקום למ״ד הפעל ולפי
שהוא כתוב בהא״ באחרונה לא כללו בעל המסורת
בחסר והמסרה חנבונה על והית עלי למשא לית חסר
דחסר · אֲנִי אֶהְיֶה לוֹ לְאָב · הִנֵּה יַד יְיָ הוֹיָה ·
שמות ט סס ו
אַתְּ הֲוֵי לְאַלְפֵי רִבְבָה · תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ וּבֵינֶיךָ ·
בראשית כד · סס כו
תהלים נ · בראשית מ מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי · וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר ·
שמואל א מ · דברים ל והנפעל נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה · הֲנִהְיָה כַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה ·
דניאל ה · סס ב עניָנים ידוע · וענין אחר נִהְיֵיתִי וְנֶחֱלֵיתִי · וְשִׁנְתִּי נִהְיְתָה
עָלַיו · תְּאָוָה נִהְיָה תֶּעֱרַב לְנַפְשׁ · ענין שבר · ופירוש
משלי יג נהיתה עליו נשתבשה הפך ושנתי ערבה לי · ויש
מפרשים מזה הענין וְחָלִיתִי וְחָיִיתִי כְּאַחַד הָאָדָם · וַיְהִי
סופטים יג

דניאל ח דָּנִיֵּאל עַד שְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ הַמֶּלֶךְ · וּשְׁנֵי אֲנָשִׁים
שמואל שני ל שָׂרֵי גְדוּדִים הָיוּ בֶּן שָׁאוּל · כלומר שברו והמיתו אותו
ואין צורך להוציאם מענינם כי פירוש ויהי דניאל שהיה
בבבל עד שנת אחת לכורש המלך · ופירוש היו בן
שאול היו עם בן שאול וכן תרגם יונתן הוו עם בר שאול
כלומר שהיו עמו כבר ונפר דו ממנו ועתדה באו בביתו
במרמה כלוקחי חשים והרגוהו · ויש מפרשים תאוה
נהיה מהענין הראשון ופירושו תאוה נהיה בזמנה
תערב לנפש ולפיכך תועבת כסילים סור מרע לפי
שתבא להם תאותם "

היך וְהֵיךְ יוֹבַל עֶבֶד
דברי הימים א יג אֲדֹנִי זֶה · הֵיךְ אא כמו איתי האמון הנלה
אֲבִיא אֵלַי אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִי כנוזל אדון שהוא כמו האמון :
ההא תמורת אלף איך "

הים וְהַמֵּם מְהוּמָה גְּדוֹלָה · משפטו הימם והמם
דברים ז האחרונה סימן הרבים · והאות כי המם
הראשונה קמוצה כדרך כל פעלים ואילו היתה שרש
סס היתה פתוחה כדרך כל פעל · והשם מְהוּמָה גְּדוֹלָה ·
שמואל א ה כִּי הָיְתָה מְהוּמַת מָוֶת · ענינו כענין שבר · וענין אחר
תהלים נה · מיכה ב הפעל הנוסף אָרִיד בְּשִׂיחִי וָאֶהֱימָה · תְּהִימָנָה מֵאָדָם ·
רות א והנפעל וַתֵּחוֹם כָּל הָעִיר · ענינם ענין המיה ושאון "

הין וַתְּהִינוּ לַעֲלוֹת הָחָרָה · ענינו ותאבו והוא
דברים א לקוח ממלת הן כלומר שאמרתם הן · וענין
במדבר טו אחר שְׁלִישִׁית הַהִין · והיא המדה שהיתה אצלם שהיא
שנים עשר לוג והלוג ששה בצים והיא מדת הלח "

הכל לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר · וְהֵיכָל תְּוֵסֵד · היו למשך
מלכים א ו · ישעיה מד ואפשר שהוא כן ארבע אותיות · והקבוץ
הושע ח · משלי ל וַיְכַן הֵיכָלוֹת · והקבוץ בלשון זכרים וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ ·
ישעיה יג · ירמיה יז וְתַנִּים בְּהֵיכְלֵי עֹנֶג · ענינם ארמון · הֵיכַל יְיָ הֵיכַל יְיָ הֵמָּה ·
תרגם יונתן לא תתרחצון לכון על פתגמי נביאי שקרא
קדם היכלא דיי אתון פלחין קדם היכלא דיי אתון דבחין
קדם היכלא דיי אתון סגדין תלת זמנין בשתא אתון
מתחזיין קרמוהי · ואא"ל פירש הפסוק כן אל תבטחו
על דברי שקר שאתם אומרים היכל יי חמה לא יחריב
היכליו ואמר שלשה פעמים היכל לפי שהיו שלשה
כתים אולם והיכל ודביר והנביא היה עונה להם ארץ
ארץ ארץ הרי הם שובים לפני כארץ ונקראו כל
השלשה בתים היכל לפי שהיכל היה הבית הגדול
זכריה ו · חגי ב שבשלשתם וכן אמר וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְיָ · אֲשֶׁר יָסַד הֵיכַל יְיָ ·
רוצה לומר כל הבתים של בית המקדש "

הכר לא תֵכְּרוּ תַּהְכִּרוּ לִי · ענינו תתמהו לי ·
תהלים עח וכתב רבי יונה כי הוא דומה ללשון הערב
שאומר בו על התמיהה חגדולה הכר · ואדני אבי עליו
ישעיה ג השלום כתב הַכָּרַת פְּנֵיהֶם מזה השרש ופירושו מצחת
פניהם כלומר עזות הפנים ומצח שיש להם וכן פירש
תהכרו לי תעיזו פניכם לי ולא תכושו ואמר כי בלשון
ערבי הכר עזות פנים "

הלל שֶׁכָּע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ · כִּי הִלֵּל רָשָׁע עַל תַּאֲוַת
תהלים קיט · סס ג נַפְשׁוֹ · והשם קֹדֶשׁ הִלּוּלִים · וַיַּעֲשׂוּ הִלּוּלִים ·
ויקרא יט · סופרים ט ובתוספת ת"ו תְּהִלָּה לְדָוִד · ויבא כת"ו במקום הא
תהלים קמה אֵיךְ לֹא עֲזָבָה עִיר תְּהִלָּת · בקמץ הלמ"ד · והקבוץ
ירמיה מט יוֹשֶׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל · ובתוספת מ"ם מהלל וְאִישׁ לְפִי
תהלים כד · משלי כז מַהֲלָלוֹ · והתפעל מַה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר ·
תהלים כד בְּקֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל · ויש מפרשים לְהִתְהַלֵּל עִם
ישעיה מא · תהלים קז נַחֲלָתֶךָ מענין שמחה מן קדש הלולים · ואין צורך
להוציאם מענין תהלה שהוא השבח וההודאה אבל
תהלים עח קירוב ענינו הוא השמחה · וכן וּבְתוּלוֹתָיו לֹא הֻלָּלוּ ·
כלומר שלא באו לעת השמחה וההלול רוצה לומר שלא
היו לאנשים ובית החופה נקרא בלשון רז"ל בי הלולא ·
יחזקאל לג ושלא נזכר פועלו הָעִיר
אא סנריך לוחר כי הלא הַהֻלָּה · וענין אחר
במקום אסר כי לא תכא הא תהלים עה אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ ·
הילינ' על העגל וכן ההקלים לא יִתְיַצְּבוּ הוֹלְלִים · כִּי סס ה
שמואל כמו אסר הקלים : קְנֵאתִי בַּהוֹלְלִים · ובנין סס עג
פועל הנוסף כִּי הָעוֹשֵׂק קהלת ז
יְהֹלֵל חָכָם · אָמַרְתִּי מְהוֹלָל · מְהוֹלָלַי כִּי נִשְׁבָּעוּ · ופירוש סס ב · תהלים קכ
מהוללי אשר הם מהוללים בעיני ופי כי נשבעו כתב
רבי יונה מפ חיתותי בעיניהם חיו אומרים ישימני אלהים
כפלוני אם יהיה כך וכך · וכשנשתתף עמו ההתפעל
שמואל א לא · נחום ג וַיִּתְהוֹלֵל בְּיָדָם · יִתְהוֹלְלוּ הַרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת ·
ירמיה כה · סס מו וְהִתְגּוֹעֲשׁוּ וְהִתְהוֹלָלוּ · עָלוּ הַסּוּסִים וְהִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב ·
קהלת ח · סס ט והשם וְדַעַת הוֹלֵלוֹת וְסִכְלוֹת · מְלֵא רָע וְהוֹלֵלוֹת ·
סס כ לְרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוֹת · הנפרד מהם הוֹלֵלָה
סס י כצרי · ומשקל אחר הוֹלֵלוֹת רָעָה · והמסורת לית
תיב ל בותיה שורק · ומשקל אחר וּבְמַלְאָכָיו יָשִׂים תָּהֲלָה ·
והיתה הלמ"ד ראויה להדגש והוקל כמו לא ישים תפלה
שחוא מן ונתן כפלילים · מכסת נפשות מן תכסו על
השה · כלם ענין שגעון והיציאה מדעת השכל ומדרך
חצדק והיושר · וענין יתהוללו הרכב כי מרוב מרוצתם
ירמיה נא בשמחה כאילו הם משתגעים מרוב השמחה · וכן עַל כֵּן
תיב לט יִתְהוֹלְלוּ גוֹיִם · פירוש בראותם מפלת בבל · וענין
שלישי בְּהִלּוּ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי · מקור מן הקל בי בתשלומו
בהללו כפלס ובפתחו עמדו כל העם · והפעל הנוסף אם
תיב לא · ישעיה יב אָרָאה אור כִּי יָהֵל · לא יָהֵלוּ אוֹרָם · ויהל נופל הפעולה
סנקוק ג על האור ויהלו על הכבכים · והשם וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה
תיב כא הָאָרֶץ · ויש מפרשים מהענין הזה עַד יֵרֵחַ לֹא יַאֲהִיל ·
ונכתב בו הנח אשר כיהל יהלו ואף על פי שאיננו עקרי
כמו שנכתב במלת אז איתם · ויש מפרשים מענין זה
ובמלאכיו ישים תהלה · ומלת לא עומדת כמקום שנים
וכן הוא הן בעבדיו לא יאמין ולא במלאכיו ישים תהלה ·
ישעיה יד ומהענין הזה נקרא כוכב הנקר הֵילֵל בֶּן שָׁחַר · וענין
אלו כלם הנגה והאור "

הלא מֵהֲלָאָה לְדַמֶּשֶׂק · ומיום הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה ·
עמוס ו · ויקרא כב וחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה · גֶּשׁ הָלְאָה · כלומר
שמואל א · · כרתות יט גש הלאה אל מקומך ורחק מעלינו והיא מלה מורה על
ריחוק המקו והזמן · והנפעל אשר לוקח ממנו וְהִנָּהֲלָאָה
מיכה ד לְגוֹי עָצוּם · כלומר הרחוקה והנדחה כן פירשו רבי
יונה · ואא"ל פירשו הבריאה והשמנה ההולכת לפני
הצאן מרוב כריאותה וכן פירש הפסוק ושמתי את
הצועה לשארית והצועה שאינה יכולה ללכת אחזקב
והנהלאה שהיא הולכת מהלאה לפני הצאן אוסיף על
כחה ואשימנה לגוי עצום וזה משל על ישראל ועל
בית דוד כמו שאמר והיה הנכשל בהם כדוד ובית דוד
כאלהים כמלאך יי לפניהם "

הלה וְכִמַלְאָכָיו יָשִׂים תָּהֲלָה · בפלס בתרמה
תיב ד לאמר · ונעתק הקמץ אל הה"א כמנהג
אותיות הגרון ויהיה ענין המלה כמו שפירשתיה בשרש
הלל בשני הפנים ויהיה הלל והלה בענין אחד "

הלך הָלַךְ בְּדַרְכְּךָ מֵרָחוֹק · הוֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ ·
מסלי ו · כרתות לב לָטָה לֹא הָלַכְתָּ אֵלַי · פְּלִשִׁים מֵחֶרֶב הֹלְכוּ
כמדבר כב · ירמיה נח אל

אַל תֵּעָמוֹד · הֵן קָדֵם אֶהֱלֹךְ · מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ · וַתְּהַלֵּךְ אֵשׁ · וּלְשׁוֹנָם תְּהַלֵּךְ בָּאָרֶץ · והשם בה״א הנקבה הֲלִיכָה · יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכָתָם · והקבוץ הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ · הֲלִיכוֹת שְׁכָא · צוּפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ · הֲלִיכוֹת אֵלַי · ובלא ה״א הנקבה הליך · בִּרְחוּץ הֲלִיכֵי בֶחְמָה · ומשקל אחר הֵלֶךְ דְּבָשׁ · בחמש נקודות · ובתוספת מ״ם מְהַלֵּךְ יוֹם · וְנָתַתִּי לְךָ מְהַלְּכִים · בפלס במסמרים · ושם התאר וַיָּבֹא הֵלֶךְ לְאִישׁ הָעָשִׁיר · בחמש נקודות · ובתוספת ת״ו עם ה״א הנקבה תהלוכה וְתַהֲלוּכוֹת לַיְמִין מֵעֵל לַחוֹמָה · בפלס ואת בני התערובו · והוא תאר כלומר היו הולכות לימין החומה · והנפעל בְּצֵל בִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלַכְתִּי · והפעל הכבד שאינו עובר וְלֹא הָלַכְתִּי בִּגְדוּלוֹת · קוֹדֶר הָלַכְתִּי בְּלֹא חַמָּה · כָּל הַיּוֹם קוֹדֵר הָלַכְתִּי · לְאוֹר חַפֶּיךָ יְהַלֵּכוּ · בִּירַת אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרֶגֶשׁ · אִם יְהַלֵּךְ אִישׁ עַל הַגֶּחָלִים · בְּחֻקֹּתַי יְהַלֵּךְ וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר · וַיִּשְׁכַּב בַּשֶּׁק וַיְהַלֵּךְ אָט · והעובר עָרוֹם הָלְכוּ בְּלִי לְבוּשׁ · בְּאֹרַח צַדָּקָה אֲהַלֵּךְ · ויתכן להיות גם כן צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ · עובר · והתפעל אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ · הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וְהְיֵה תָמִים · אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבוֹתַי לְפָנָיו · רוצה לומר ההתעסקות בעבודת השם יתברך · וכן וְהִתְהַלַּכְתִּי בַּאֲמִתֶּךָ · וענין כלם ידוע ״

הלם אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי סוּס · כלו׳ נשברו ונכתתו והוא כודד כאילו אמר נהלמו וכן והנה ההמון נמוג וַיֵּלֶךְ וְהָלוֹם · ל״ל וילך הלוך והשבר · והעובר הֲלָמוּנִי בַל יָדַעְתִּי · בְּכַשִּׁיל וְכֵלָפוֹת יַהֲלוּמוּן · הֲלוּמֵי יָיִן · והשם אֶת הוֹלֵם פָּעַם · וכתוספת מם לְמַהֲלֻמוֹת יִקְרָא · ושם הכלי לְהַלְמוּת עֲמֵלִים · והוא המקבת · וענין אחר וַיֹּאמֶר אַל תִּקְרַב הָלוֹם · וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי הֶכִיאֲךָ הָלוֹם · כִּי הֲבִיאוֹתַנִי עַד הָלוֹם · לָכֵן יָשׁוּב עִמּוֹ הָלוֹם · וענינם כמו הנה ופירוש ישוב עמו הלום ישוב עמו פעם אחר פעם הנה בזה הענין לחשוב ולהתבונן כו למה תהיה שלות הרשעים ולמה מי כוס מלא ימצו למו כלומר שהם שבעים מכל טוב בעולם הזה · ורבי יונה הכניס לכן ישוב עמו הלום בענין הראשון כלומ׳ ישוב עמו נשבר בראותם שלות הרשעי׳ ומי מלא ימצו למו רוצה לומ׳ דמעת הבכי · נָפֵךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם · אפשר שתהיה היו״ד נוספת והיא אבן יקרה · וכתב החכם ר׳ אברהם כן עזרא כי חכם גדול ספרדי אמר שהוא הנקרא בערבי אל מ״אס שהוא שובר בל האבנים ונוקב הבדלח והוא מגזרת הולם פעם ״

הם הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר · ובתוספת הא״ הֵמָּה הַגִּבּוֹרִים · שִׁשִּׁים הֵמָּה מִלְּכוֹת · ונכפל לרוב הגריעות לא מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם וְלֹא מֵהֲמֻתָם · והכל כנוי לנסתרים ״

המם וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ · אֲכָלַנִי הָמְמָנִי · וְהַמּוֹתִי אֶת כָּל הָעָם · בָּרָק וַיְהָמֵם · וַיָּהָם יְיָ אֶת סִיסְרָא · וַיָּהָם אֶת מַחֲנֵה מִצְרַיִם · לְהוּמָם וּלְאַבְדָם · וַיְהָמֵם יְיָ · כבר פירשתי ענינם כשרש הים בענין הראשון ״

המה הָמוּ גוֹיִם מָטוּ מַמְלָכוֹת · עַל כֵּן הָמוּ מֵעַי · נֶהֱמָה כְּדֻבִּים בְּלֻנוּ · כִּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הוֹמוֹת · לִבִּי לְמוֹאָב כִּכְנוֹרוֹת יֶהֱמֶה · כַּכִּנּוֹר יֶהֱמוּ · יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכֶּלֶב · כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן · אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהֱמָיָה · עִיר הוֹמִיָּה קְרִיָּה עַלִּיזָה · בְּרֹאשׁ הוֹמִיּוֹת תִּקְרָא · מַדּוּעַ קוֹל הַקְּרִיָּה הוֹמָה · והשם כַּהֲמוֹת יַמִּים · ומשקל אחר הָמִיתָ נְבָלֶיךָ · ומשקל אחר הֲמוֹן שִׁירֶיךָ · ענינם פירשתי כשרש הים בענין השני · ויש מפרשים מזה וְאֶל הֲמִיתוֹ אַל תִּשָּׂא נַפְשֶׁךָ · כלומר יסר כנך ואם יבכה ויהמה אל תשית לבך לו ולא תשא לו נפשך לרחם עליו בדרך המוסר ויהיה המיתו מן המה כמו בכיתו מן בכה · וכתב החכם רבי יעקב כן אלעזר מזה השרש והענין ולא מֵהֲמֵהֶם · והוא שם הָמֶה בפלס קָשֶׁה יָפֶה ועם כנוי הרבים המהם כמו שיאמר קשהם יפהם · ויונתן תרגם ולא מכניהון ״

המל קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה · כלא ו״ו · לְקוֹל הֲמוּלָה גְּדוֹלָה · בוו עם הדגש וענינו כמו מלה ויש אומרים כי ההא נוספת ״

המן יַעַן הֲמֻנְכֶם מִן הַגּוֹיִם · הרבותכם כלומר היותכם המון רב · והוא שם ומשפטו בחולם או מקור והוא כמשפטו ופ׳ כי אני הרבית אתכם והרבית לכם טוב מן הגוים אשר סביבותיכם ואתם לא הלכתם בחקותי וטעם יעז ל״ל כי יען עשיתי לכם כל טוב בעטתם בי על דרך וישמן ישורון ויבעט ולא הלכתם בחקותי ואף כמשפטי הגוים לא עשיתם בי הם לא ימירו חוקותיהם ומשפטיהם ואתם המירותם כמו שאמ׳ ותמר את משפטי לרשעה מן הגוים · אָבֵן לַשֶּׁקֶר מִגְּבָעוֹת הָמוֹן הָרִים · קמוץ כי אינגו סמוך אל הרים כי אם אל מ״ם מגבעות ומם מגבעות עומד במקום שנים ל״ל מגבעות ומהרים וכן הוא פירוש הפסוק החמון המצפים מהגבעו׳ ומההרים הוא לשקר שלא יעזרו ולא יושיעו בהם אכן בי״ אלהינו תשועת ישראל · אַךְ הֲמוֹן גּוֹיִם נָתַתִּיךְ · כָּל הֶהָמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה · הֲמוֹן שִׁירֶיךָ · טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק מֵהֲמוֹן רְשָׁעִים · קוֹל הַמּוֹן הַגֵּשֶׁם · וּמִי אוֹהֵב בֶּהָמוֹן · הִנֵּם כְּכָל הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ בָהּ · פירוש הנם הסוסים כחושים ורעים ככל המון ישראל שנשארו ב בשומרון שהם כחושים מהרעב ואת״ היאך לא נשארו בי״ אם חמשה סוסים בשומרון הנם ככל המון ישראל אשר תמו כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים כן פירש אא״ז ל · ויונתן תרגם ואם יבדון הא אינון ככל המון דישראל דספו · וְגַם שֵׁם עִיר הֲמוֹנָה · קל הה״א ועקרה להיות מפיק · והקבוץ הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים בְּעֵמֶק חָרוּץ · ענין כלם קבוץ ורבוי העם או ההמון או כל דבר · וכא באלף תמורת הא וְאֶת יֶתֶר הָאֲמוֹן וכבר כתבנוהו בשרש אמן ואפשר שיהיה המון משרש המה כפלס שאון גאון אבל להיות הנון שרש יותר קרוב ״

המס כְּקֹדַח אֵשׁ הַמָּסִים · פירש רבי יונה הקש היבש והקרוב שירצה לומ׳ אש חזק וה״א נוסף ויהיה משרש מסס וה״ו׳ וה״מם לרבים רוצה לומר כקדוח אש החזק הממס כל דבר ״

המר בְּמַהֲמֹרוֹת בַּל יָקוּמוּ · ענינו לפי מקומו בשוחות עמוקות וכן בדברי רבותינו ז״ל בראשונה היו קוברין אותן במחמורות נתאבל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן בארונים ״

הן הֵן אֲנִי כְּפִיךָ לְאֵל · הֵן לוֹ יְהִי בִרְכָתוֹ · הֵן הָיְתָה בָזֹאת · הֵן נִזְבַּח · אף על פי שענין אלו השנים לשאלה מלת הן היא כמשמעה כי יבא ענין השאלה בלא אם ובלא הא השאלה כמו אתה זה בני עשו · והדומים לו · הֵן הֲנָה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל · ובתוספת הא״ וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ · ועם הכנוי בדגש הִנֵּה הִנָּם · הִנָּךְ הָרָה · וכנוי המדבר הִנְנִי עָנוּ בִי · בקלות שתי הנו״נין ובשוא הנ״ון הראשונה · ובדגש הנ״ון הראשונה

אין · ס״ם · ס״ם · תלים · חבקוק · אין · אמלי · תלים · אין · שמואל · אין · אין · אמלי · תלים · אמלי · אמלי · אמלי · אמלי · אין · תלים · אמלי · תלים · חבקוק · תלים · אמלי · אמלי · אמלי · אמלי

הראשונה ובצירי אָמַרְתִּי הִנְנִי הִנְנִי · ובסגול הנו"ן הראשונה ובדגש שתי הנונ"ין וַיֹּאמֶר הִנְנִי בְנִי · הִנְנִי מִי אַתָּה כְּנִי · והם במסרה ב' דגשין · ובכנוי המדברים וְעַתָּה הִנְּנוּ בְיָדֶךָ · הִנְּנוּ עַצְמֶךָ וְכִשְׁרֶךָ אֲנַחְנוּ · הִנְּנוּ אָתָּנוּ לָךְ · בקלות שתי הנונ"ין ובשוא הראשונה ובדגש שתי הנונ"ין ובסגול הראשונה הִנְּנוּ וְעָלִינוּ · הִנְּנוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי · הִנְּנוּ לְךָ לַעֲבָדִים · והם במסרה ג' דגשין · ענינם על הדבר המזומן · ויבא במקום אם וְרָאוּ הֵן הָיְתָה כָּזֹאת · הֵן נִזְבַּח אֶת תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם · וענין אחר כִּי לֹא שָׁלֵם עָוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה · וְלֹא רְאִיתִיו עַד הֵנָּה · ענינם עד עתה · ויש מפרשים אֲשֶׁר עָדֶן לֹא הָיָה · מתבנתו עד הן · אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה · עד הנה · ובא הנה בענין אחר קרוב לזה הענין אלא שזה הענין מורה על הזמן עד הנה כלומ' עד הזמן הזה וזה הענין האח' מורה על המקום כלומר המקום הזה וְהוֹרַדְתֶּם אֶת אָבִי הֵנָּה · לֹא תָבֹא הֵנָּה · לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אוֹתִי הֵנָּה · וַיַּכֶּה אֶת הַמַּיִם וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וָהֵנָּה · וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה · דֶּרֶךְ הֵנָּה פְּנֵיהֶם · וענין אחר שיבא לכנוי הנקבות הנסתרות וְהֶעֱבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן · ובתוספת הא' אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבוֹת הֵנָּה · כִּי חָיוֹת הֵנָּה · וְלַהֲנָה כְנָפַיִם · כָּל הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה · רוצה לומר מן העריס · ובא בנו"ן לזכרים הֲלֵהֵן תְּשַׁבֵּרְנָה · וְהֵנָּה בָּאוּ עַד תּוֹךְ הַבַּיִת לוקחי חטים "

הסה הַס כָּל בָּשָׂר מִפְּנֵי יְיָ · פתח · וַיֹּאמֶר הָס · וְאָמַר הָס · קמץ מפני החעמדה בזקף והוא פעל כבד והוא צווי בפלס גל עיני · ומשפטם הַסֵּה גַלָּה · ולרבים לֵאמֹר הַסּוּ · ואף על פי שהוא מלעיל אין לחוש עליו כי מפני ההפסק הועמד כמו ערו ערו עד חיסוד כה · השני הועמד מפני ההפסק והראשון מפני השני וענינם שתוק שתקו · והפעל הכבד הנוסף העובר וַיַּהַס כָּלֵב · כלומר השתיק העם שישמעו אל משה ומשפטו וַיַּהֲסֵה · ויכול היותו מן הקל אכל חיותו מכניו הפעיל יותר קרוב בעבור כי הוא עובר אל אחר "

הפך וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל הָפַךְ · בַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ · הָפְכוּ בְּיוֹם קָרֶב · וְשֵׁעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן · וּשְׂעָרָה לֹא הָפַךְ לָבָן · וְהֵנָּה לֹא הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת עֵינוֹ · וַיַּהַפְכוּ נַעֲרֵי דָוִד לְדַרְכָּם · כל אלו בודדים · והעוברים הָפַךְ לְבָם לִשְׂנֹא עַמּוֹ · חֲיֶהָפוֹךְ כּוּשִׁי עוֹרוֹ · וַתֶּחָפוֹךְ וַתֵּלֶךְ לְאַרְצָהּ · אֶפְרַיִם הָיָה עֻגָּה בְּלִי הֲפוּכָה · חָפוֹךְ רְשָׁעִים וְאֵינָם · בַּהֲפוֹךְ אֶת הֶעָרִים אֲשֶׁר יָשַׁב · לְבִלְתִּי הָפְכִי אֶת הָעִיר · לַחְקוֹר וְלַחֲפוֹךְ וְלִרְגֹּל הָאָרֶץ · וּלְרַגְּלָהּ וּלְהָפְכָהּ · והשם מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה · ובלא הא' הנקבה וַיְהִי בְּדֶ הָפַךְ מִן הַנָּשִׁים · בחמש נקודות · וַתְּהִי לָהֶפֶךְ · בשש נקדות · ויש ספרים שניהם בשש נקדות · הָפְכֻכֶם אם כְּחֹמֶר הַיּוֹצֵר יֶחְשָׁב · רוצה לומר כן נקל הפככם בידי כחומר ביד היוצר שיהפך אותו מכלי אל כלי כאשר יישר בעיניו · ובתוספת ת"ו עם הא' הנקבה תְּהַפּוּכָה · כִּי דוֹר תַּהְפֻּכוֹת הֵמָּה · ובתוספת מם אל הַמַּהְפֶּכֶת וְאֶל הַצִּינוֹק · בית המהפכת והוא בית הסהר ויש מפרשים אותו הכבל הנקרא בלעז סיפ"ש · ואדוני אבי ז"ל כתב כי הם שני עצים שיש בהם מקום צואר בין שניהם והוא עשוי לאסורים שיביאו שם צואריהם · ומשקל אחר כְּמַהְפֶּכֶת סְדֹם וַעֲמֹרָה · והוא שם סמוך אל הפעול · כְּמַהְפֶּכֶת אֱלֹהִים אֶת סְדֹם וְאֶת עֲמֹרָה · שם סמוך אל הפעול · והתאר בהכפל הע"ין והלמ"ד הָהֲפֵכָה דֶּרֶךְ אִישׁ זָר · והוא תאר לדרך האיש שמעשיו בשנוי ותהפוכות ומלת וזר תאר לדרך או לאיש ועל כל פנים הוא חסר איש רשע או איש מרמה או הדומה לו וסוף הפסוק יורה עליו וזה ישר פעלו · והנפעל נֶהְפַּךְ אֶל הָרוּדֵף · ולגזירת פעול וְנֶהְפּוּךְ הוּא · נַחֲלָתֵנוּ נֶהֱפְכָה לְזָרִים · כִּי נֶהֱפְכוּ עָלֶיהָ צָרֶיהָ · וְנֶהֱפְכוּ כָּל פָּנִים לְיֶרֹקוּן · וְנֶהֱפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת · בסגול הא' וקל הפא · בְּקֹשׁ נֶהְפְּכוּ לוֹ אַכְנִי קָלַע · וְזֶה אָהֲבָתִי נֶהְפְּכוּ בִי · בשוא הא' ודגש הפ' · וַיֶּהְפַּךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל הָעָם · נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי · הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ · והתפעל מִתְהַפֵּךְ בְּמַחֲנֶה מִדָּן · מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְכּוּלוֹתָיו · תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם · לַחַט הַחֶרֶב חַטֹּתֶהָפֶכֶת · ושלא נזכר פעלו מהפעל הנוסף הָהְפַּךְ עָלַי בַּלָּהוֹת "

הצן וּבָאוּ עָלֶיךָ הוֹצֵן רֶכֶב וְגַלְגַּל · וחסר ב"ת השירות ומשפטו ובאו עליך בהצן רכב וגלגל · ופירוש הצן אחד מכלי הזין או שם לבלל כלי הזין וכן אמר התרגום ויתון עלך במאני זיינא · ויש מפרשים כמו צנה או יהיה אחד ממיני המרכבות · ואדני אבי ז"ל כתב הצן בה"א כמו חצן בח"ת מן והביאו בניך בחצן שפ"רושו זרועו וכן ובאו עליך הצן · זרוע · וענינו חיל כמו וזרועות הנגב שפ"רושו חיילות "

הרך חָעֲמַדְתָּ לְהַרְרִי עוֹז · בְּהַרְרָם שֵׂעִיר · ובמקצת ספרים הר"ש בחטף פתח ומקצתם בשוא לבדו · והנפרד מהם הָרֵר בפלס אָרֶץ · והקבוץ הררים · ובסמוך בְּהַרְרֵי אֵל · יְסוֹדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ · וּמֵהַרְרֵיהָ הַחֲצוּב נְחֹשֶׁת · והתאר הָרְרִי בַּשָּׂדֶה · ובנפול אות הכפל הר · ובתוספת הא' הָרָה נָסוּ · ובא ההא בפתח קטן תחת פתח גדול · ולרבים הָרִים · וראוי להדגש לולי חר"ש · נוֹדִי הַרְכֶם צְפוֹר · חר שלכם · ויש מפרשים שהם שתי מלות הר כמו צפור · ויש מפרשים בהרים שעיר מקור מחדגוש · ויש להשיב עליהן מפני פתחות החא · ויש מפרשים מזה עַל בִּקְעָם חָרוֹת הַגִּלְעָד · וְחָרוּתֵיהֶם תְּבֻקָּע · ואם הם מן השרש הזה והענין הזה רל"ל על הערים הבצורות והרמות כהרים וכן הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר הַמַּשְׁחִית · עִיר בצורה כי בבל אינה כי אם בקעה וכן תרגם יונתן כרכא מחבלא · ובא הר מבונה בלשון נקבה שְׁמָמָה תִּהְיֶה הַר שֵׂעִיר "

הרג כִּי הָרַג שָׁאוּל אֶת כֹּהֲנֵי יְיָ · יַהֲרֹג בַּבֹּקֶר נַפְנָם · חָרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו · לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן · הָרֹג בָּקָר וְשָׁחוֹט צֹאן · וַיֹּאבַד וַאֲבִישַׁי אָחִיו הָרְגוּ לְאַבְנֵר · וַאֲנָשִׁים יִהְיוּ הָרוּגֵי מָוֶת · וּפִחֵי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה · חָרְגֵנִי נָא הָרֹג · עֵת לַהֲרֹג וְעֵת לִרְפֹּא · ואף על פי שאין לרפא תמורת להרג אמר לרפא כי אין להחיות המתים עת נחוג במנהג העולם כשאר העיתים אף על פי שהוא בדרך נס ועתיד להיות · וי"מ להרוג כמו למחוץ · וחשם גִּיא הַחֲרֵגָה · לְיוֹם חֲרֵגָה · ובלא הא הנקבה בְּיוֹם הָרֹג רָב · בשש נקדות · מַכַּת חָרֶב וְהָרֹג וְאֹבֶדֶן · ושלא

ישעיה ס"ה
בראשית כ"ב · שם כ"ז
הושע ט' · שמואל שני ה'
ירמיה ג'
במדבר ל"ב
בראשית מ"ד · שם כ"ג
ירמיה כ' · שמות ח'
בראשית ט"ו
שם מ"ד · קהלת ל'
שם
זה הכינוי שייך לשון על מלת הנה הנס · 66 לא היה נכון לומר זה כי מלת הנה תתיר הכ"ן לנטה אפילו בלא כמוי · ויעוד עיין כמו שכתבתי בחלק הראשון בכינוי הן :
בראשית מ"ה · שמואל שני ה'
בראשית מ"ה · מלכים שני כ'
בראשית ט"ו · ירמיה כ'
במדבר כ"ז · בראשית ל'
שמות ח' · זכריה ה'
ירמיה ה'
רות ח' · שמואל שני ל'
זכריה כ' · שופטים ל'
עמוס ו'
נחמיה ח'
במדבר ל"ב
שופטים כ' · מלכים שני ה'
תהלים ע"ה · ויקרא ל"ג
שם · שם
שמואל א' כ"ה
תהלים קי"ה · ירמיה ל"ג
דברי הימים שני ט' · הושע ז'
מלכים ב' · בראשית ל"ט
שם · דברי הימים א' ט"ו
שמואל שני ז' · בראשית ל"ט
יחזקאל ל"ד
שם
ישעיה כ"ט
דברים ל"ד
ירמיה כ"ט
שניהם והוא עשוי לאסורים שיביאו שם צואריהם · ומשקל אחר כְּמַהְפֶּכֶת סְדֹם וַעֲמֹרָה · והוא שם סמוך אל הפעול · כְּמַהְפֶּכֶת אֱלֹהִים אֶת סְדֹם וְאֶת עֲמֹרָה · שם סמוך אל הפעול · והתאר בהכפל הע"ין והלמ"ד הָהֲפֵכָה דֶּרֶךְ אִישׁ זָר · והוא תאר לדרך האיש שמעשיו בשנוי ותהפוכות ומלת וזר תאר לדרך או לאיש ועל כל פנים הוא חסר איש רשע או איש מרמה או הדומה לו וסוף הפסוק יורה עליו וזה ישר פעלו · והנפעל נֶהְפַּךְ אֶל הָרוֹדֵף · ולגזירת פעול וְנֶהְפּוּךְ הוּא · נַחֲלָתֵנוּ נֶהֱפְכָה לְזָרִים · כִּי נֶהֱפְכוּ עָלֶיהָ צָרֶיהָ · וְנֶהֱפְכוּ כָּל פָּנִים לְיֶרֹקוּן · וְנֶהֱפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת · בסגול הא' וקל הפא · בְּקֹשׁ נֶהְפְּכוּ לוֹ אַכְנִי קָלַע · וְזֶה אָהֲבָתִי נֶהְפְּכוּ בִי · בשוא הא' ודגש הפ' · וַיֶּהְפַּךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל הָעָם · נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי · הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ · והתפעל מִתְהַפֵּךְ בְּמַחֲנֶה מִדָּן · מִתְהַפֵּךְ בְּתַחְכּוּלוֹתָיו · תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם · לַחַט הַחֶרֶב חַטֹּתֶהָפֶכֶת · ושלא נזכר פעלו מהפעל הנוסף הָהְפַּךְ עָלַי בַּלָּהוֹת "

הצן וּבָאוּ עָלֶיךָ הוֹצֵן רֶכֶב וְגַלְגַּל · וחסר ב"ת השירות ומשפטו ובאו עליך בהצן רכב וגלגל · ופירוש הצן אחד מכלי הזין או שם לבלל כלי הזין וכן אמר התרגום ויתון עלך במאני זיינא · ויש מפרשים כמו צנה או יהיה אחד ממיני המרכבות · ואדני אבי ז"ל כתב הצן בה"א כמו חצן בח"ת מן והביאו בניך בחצן שפ"רושו זרועו וכן ובאו עליך הצן · זרוע · וענינו חיל כמו וזרועות הנגב שפ"רושו חיילות "

הרך חָעֲמַדְתָּ לְהַרְרִי עוֹז · בְּהַרְרָם שֵׂעִיר · ובמקצת ספרים הר"ש בחטף פתח ומקצתם בשוא לבדו · והנפרד מהם הָרֵר בפלס אָרֶץ · והקבוץ הררים · ובסמוך בְּהַרְרֵי אֵל · יְסוֹדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ · וּמֵהַרְרֵיהָ הַחֲצוּב נְחֹשֶׁת · והתאר הָרְרִי בַּשָּׂדֶה · ובנפול אות הכפל הר · ובתוספת הא' הָרָה נָסוּ · ובא ההא בפתח קטן תחת פתח גדול · ולרבים הָרִים · וראוי להדגש לולי חר"ש · נוֹדִי הַרְכֶם צְפוֹר · חר שלכם · ויש מפרשים שהם שתי מלות הר כמו צפור · ויש מפרשים בהרים שעיר מקור מחדגוש · ויש להשיב עליהן מפני פתחות החא · ויש מפרשים מזה עַל בִּקְעָם חָרוֹת הַגִּלְעָד · וְחָרוּתֵיהֶם תְּבֻקָּע · ואם הם מן השרש הזה והענין הזה רל"ל על הערים הבצורות והרמות כהרים וכן הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר הַמַּשְׁחִית · עִיר בצורה כי בבל אינה כי אם בקעה וכן תרגם יונתן כרכא מחבלא · ובא הר מבונה בלשון נקבה שְׁמָמָה תִּהְיֶה הַר שֵׂעִיר "

הרג כִּי הָרַג שָׁאוּל אֶת כֹּהֲנֵי יְיָ · יַהֲרֹג בַּבֹּקֶר נַפְנָם · חָרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו · לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן · הָרֹג בָּקָר וְשָׁחוֹט צֹאן · וַיֹּאבַד וַאֲבִישַׁי אָחִיו הָרְגוּ לְאַבְנֵר · וַאֲנָשִׁים יִהְיוּ הָרוּגֵי מָוֶת · וּפִחֵי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה · חָרְגֵנִי נָא הָרֹג · עֵת לַהֲרֹג וְעֵת לִרְפֹּא · ואף על פי שאין לרפא תמורת להרג אמר לרפא כי אין להחיות המתים עת נחוג במנהג העולם כשאר העיתים אף על פי שהוא בדרך נס ועתיד להיות · וי"מ להרוג כמו למחוץ · וחשם גִּיא הַחֲרֵגָה · לְיוֹם חֲרֵגָה · ובלא הא הנקבה בְּיוֹם הָרֹג רָב · בשש נקדות · מַכַּת חָרֶב וְהָרֹג וְאֹבֶדֶן · ושלא

דברים כ"ט
ירמיה כ'
משלי כ"ח
יחזקאל ל"ד
שמואל א' כ"ב · תהלים ע"ח
בראשית ל'
ישעיה כ"ה · שמואל שני ג'
ירמיה ל"ח · יחזקאל ל"ד
במדבר ל"ח · קהלת ג'
תהלים ל"ט · בראשית ל"ד
תהלים ל"ד · שם פ"ז
דברים כ' · תהלים ע"ח
ירמיה ל"ג
ישעיה כ"ה · שמואל שני ג'
ירמיה ל"ח · יחזקאל ל"ד
ירמיה ל' · שם ל"ב
ישעיה ל' · תהלים ע"ח

ושלא נזכר פעלו אם בְּהֶרֶג הֲרוּגָיו הוֹרָג · כִּי עָלֶיךָ הוֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם · והנפעל ובְנוֹתֶיהָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֵּהָרַגְנָה · בְּחֶרֶב חָרֶג בְּתוֹכְךָ · בפלס בעטף עולל ויונק · ומשפטם בהחרג בהעטף "

ישעיה כז · תהלים מד · יחזקאל לו · סס

מא קשה לי על סנהל הכלית והיתה כאויה להנקד בכיבי על משקל לעגות מפני ושוד אלהכר בו בכיתוק עטף:

הרה הָרָה עָמָל וְיָלַד אָוֶן · הוֹרוּ וְהִגּוּ מִלֵּב דִּבְרֵי שָׁקֶר · מקור והחולם מקום קמץ כמו הָרוּ עָמָל וְהוֹלִיד אָוֶן · ובן הגו מקור · ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש בי הורו משרש ירה במו ולהורות את בני ישראל · תַּהֲרוּ חֲשֵׁשׁ · הֶאָנְבִי הָרִיתִי · וְהָרִית וְיָלַדְתָּ בֵּן · וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ · והתאר הִנְךָ הָרָה וְיָלַדְתָּ בֵּן · לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ אָנֹכִי הָרָה · וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזִנּוּנִים · ובסמוך וְרַחְמָה הֶרֵת עוֹלָם · ולרבות עַל בִּקְעָם חָרוֹת הַגִּלְעָד · וְהָרוֹתֵיהֶם תְּבַקֵּעַ · אֶת כָּל הָרוֹתֶיהָ בַּקֵּעַ · ובהראות למ"ד הפעל וְהָרִיתָו יְבַקְּעוּ · ויאמר האחד ממנו הָרִית כמו שאמרו במשנה מן דליותיו דלית ובדלית ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק ואומר זה על מיעוט החמלה בהם כמו שאמר ועולליהם ירטשו לעיניהם · ועולליהם תרטש ותאר אחר חוֹבִישָׁה הוֹרָתָם · והשם הָרוֹן · עִצְּבוֹנְךָ וְהֵרוֹנְךָ · ובהראות למ"ד הפעל וַיִּתֵּן יְיָ לָהּ הֵרָיוֹן · כל הענין הזה על זמן היות העובר בבטן אמו · ועל יציאתו מבטן אמו הוֹרָה גֶבֶר · והוא שלא נזכר פעלו מהדגוש כאילו אמר יולד גבר · ופירוֹ אמר על המבשר · וכן וַתַּהַר אֶת מִרְיָם וְאֶת שַׁמַּי · כאילו אמר ותלד · וימ"ם הורה גבר כמשמעו · וכן דעת רבי יהודה שהביאו בכלל השרש כלו בענין אחד ולזה הפירו יה"ה פי' אמר על איוב והאב גב" יקרא הורה לפי שנותן ההריון כמו שאמ' עַל בִּרְבוֹת הוֹרֵי

מא הרה פי' ילדה וכן דעת התרגום איתבלא נבר וכלאה לי כי מזה הוא מה שאומרי בתפלת רמס הטכה היום הרת עולם שפירושו מוכר ומולד:

ישעיה כז · תהלים מד · יחזקאל לו · סס · מלכים ב · ירמיה ל · ישעיה נד · מדבר יח · סופטים יג · בראשית לח · סס יח · סס לח · סס · ירמיה ל · עמוס ח · מלכים שני ח · סס עז · הוסע יל · הוסע כ · בראשית ג · רות ל · איוב ג · בראשית מט · איוב כ · סופטים ל · איוב לב · שמות עו · סס יט · משלי כד · תהלים יח · שמות כג · ישעיה מט · סס יט · סס מט · עמוס ט · תהלים סב · בראשית לח · שמות ח · איוב ג · מלכים ח · יח · ישעיה מד · איוב יד · ישעיה ל

הרס הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ · וְהָרַסְתָּ אֶת מִזְבַּח הַבַּעַל · הֵן יַהֲרֹס וְלֹא יִבְנֶה · תַּהֲרוֹס קָמֶיךָ · אַל יֵהָרְסוּ לַעֲלוֹת אֶל יְיָ והנפעל וְגֶדֶר אֲבָנָיו נֶהֱרָסָה · כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרְסוּן · והפעל הכבד כִּי הָרֹס תְּהָרֵסוּ · מְהָרְסֵיךָ · ומְחֲרִיבֵיךָ · והשם עִיר הַהֶרֶס · בשש נקודות · ומשקל אחר הֲרִיסוֹת בשורק · וְאֶרֶץ הֲרִיסָתֵךְ · ומשקל אחר וַהֲרִיסוֹתָיו אָקִים · בחולם · והאחד ממנו הֲרִיסָה · כלם ענין השבר וההפלה · וענין אחר אל יהרסו לעלות אל יי · כי היוצא מן הסדר והמערבה כהורס הבנין ועוד כי בהחפזם לראות יפיל האחד את חברו "

בראשית מט · איוב כ · סופטים ל · איוב לב · שמות עו · סס יט · משלי כד · תהלים יח · שמות כג · ישעיה מט · סס יט · סס מט · עמוס ט

התת עַד אָנָה תִּהוֹתֶתוּ עַל אִישׁ · פירש רבי יונה תאריכו לשונכם על בני אדם ברע ודמהו ללשון הערב הת"אל ר"גול כשמרבה כדברים ויש מפרשי אותו מלשון הוות "

תהלים סב

התל וַאֲבִיבֵן הִתֵּל בִּי · פעל כבד ועיקרו להדגש וכן אֶל יוֹסֵף פַּרְעֹה הִתֵּל · וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהַתֵּלוּ · אִם כְּהַתֵּל בֶּאֱנוֹשׁ תְּהַתְּלוּ בוֹ · ובא על משפטו ברגש וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ · והתאר מפעל שלא נזכר פעלו לֵב הוֹתֵל · והוא פתח · והשם אם לא הַתֵּלִים עַמְּדִי · ומשקל אחר חִזּוּ מַהֲתֵלוֹת · ענינם ענין השקר והתעתוע ואפשר שיהיה אם לא התולים שם תאר ואמר זה על חברו שהיו מתעתעים בו · ובעבור המרותם דבריו היה ער בלילה להשיבם תשובה וזהו פירוש תלין עיני "

בראשית לח · שמות ח · ירמיה ט · איוב יג · מלכים ח · יח · ישעיה מד · איוב יד · ישעיה ל

ואשר הוא בן ארבע אותיות

הבהב זִבְחֵי הַבְּהָבַי · והוא ענין חרוך ודומה לו בלשון ר"ל והיו מהבהבים אותו באור בדי לקים מצות צלי · ועוד פתילת הבגד שקפלה ולא הבהב וכן דומה ללשון הערב לצולה צלי הבה"בי "

הוסע ח

נשלמה אות ההא

וו לרבים ווים · ובסמוך וְוֵי הָעַמּוּדִים · והם יתדות שהיו יוצאים בעמודים עשויים בצורת וא"ו והיו עשויים להפשיט חקרבנות שם "

שמות לח

והב אֶת וָהֵב בְּסוּפָה · שם מקום בתבתי המלה הזאת בשרש וו בי בן דעת המפרשים בי והב לבדו מלה אחת · אבל אני מצאתי בספרים מדוייקים אֶתְוָהֵב מלה אחת התי"ו נקודה בשוא "

מדבר כא

מא ולזה אמרו שהיו שני אנשים מכוערים אחד שמו את והשני שמו והב:

נשלמה אות הויו

זאב זְנֵר זְאֵב עִם כֶּבֶשׂ · בִּזְאֵבִים טוֹרְפֵי טָרֶף · זְאֵבֵי עֶרֶב · ידוע "

ישעיה לח · יחזקאל כב · צפניה ג

זבב יְשָׁרוֹקֵיָ לַזְּבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאוֹרֵי מִצְרָיִם · זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ · ידוע "

ישעיה ז · קהלת ז

זבד זְבָדַנִי אֱלֹהִים אוֹתִי זֶבֶד טוֹב · בשש נקודות ויש ספרים בחמש נקודות ענינו לפי מקומו נתן לי אלהים מתן טוב · וכתב רבי יונה בי הוא דומה ללשון הערב שאומר הלשון הזה על המתנה "

בראשית ל

זבח אֲשֶׁר זָבַח לַיְיָ בָּקָר · וְזָבַחְנוּ לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ · אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב · זְבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה · לְזָבוֹחַ לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל · והכבד זַבֵּחַ אָמוֹן וַיַּעַבְדֵם · לָהֶם אֲזַבֵּחַ וַיַּעַזְרוּנִי · עַל רָאשֵׁי הָהָרִים יְזַבֵּחוּ · והשם וַיְזַבֵּחַ יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר · בסגול · ולרבים זְבָחִים שְׁלָמִים · ובתוספת הא"ה זבחה · והקבוץ זבחות · וְיָבוֹשׁוּ מִזְּבְחוֹתָם · ושם המקום שמקריבים עליו הזבחים

מלכים ח · יח · שמות ח · מדבר ט · תהלים כ · שמואל א טו · דה ב לג · סס כח · הוסע ל · בראשית לח · שמות כד · הוסע ל

שמות ל׳ הזבחים מזבח וְעָשִׂיתָ מִזְבַּח מִקְטַר קְטֹרֶת · אף על פי שלא היו מקריבים עליו זבחים נקרא מזבח לפי שהיה מזה עליו דם חזבח אחת בשנה״

בראשית ל׳ **זבל** הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִישִׁי עִנְיָנוֹ יָדוּר עִמִּי כִּי כֵן נִקְרָאת הַדִּירָה זְבוּל · בָּנָה בָנִיתִי בֵּית זְבוּל לְךָ · ובתוספת הא״ שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה״

שמות א׳ ט׳

חבקוק ג׳

בעמדר ג׳ **זג** מֵחֲרָצִנִּים וָעַד זָג · קמץ וחוא קליפת הענבים שמחוץ״

בראשית ה׳ **זה** זֶה יְנַחֲמֵנוּ · על הודעת הדבר הנמצא בקרוב ברוב · ופעמים ברחוק כמו זֶה סִינַי · חָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן · כי יאמר זה על הידיעה · שִׁבּוֹנָא בְּזֶה · בזה המקום · וכן וְשָׁחַטְתָּם בָּזֶה וַאֲכַלְתֶּם · בזה המקום · וכן מִזֶּה אֶחָד ומִזֶּה אֶחָד · והדומים להם · ופעם יחסר ב״ת השירות עָלוּ זֶה בַּנֶּגֶב · פירוש עלו בזה הדרך בנגב · וכן זֶה יָדַעְתִּי כִּי אֱלֹהִים לִי · חסר ב״ת ופירש בזה הדבר אדע ואביר כי אלהים עמי כי ישמעני ביום אקרא וישובו אויבי אחור · וכן יבא על הודעת הזמן הנמצא · זֶה לִי עֶשְׂרִים שָׁנָה · אֲשֶׁר עָמַדְתָּ זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה · זֶה יָמִים רַבִּים · ויש מפרשים מקצתם במקום אשר · כמו זֶה אָחַבְתִּי נֶהֱפַכוּ בִי · אֶל מְקוֹם זֶה יָסַרְתָּ לָהֶם · הַר צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ · שְׁמַע לְאָבִיךָ זֶה יָלָדְךָ · ואין צורך להוציאם ממשמעם · ויבא על הזמנת הדעת כמו הנה ויתחבר עם הנה למהירות הזמנת הענין בעתו במו קול דודי הִנֵּה זֶה בָא · וְהִנֵּה זֶה מַלְאָךְ נוֹגֵעַ בּוֹ · וזה בסגול הוא ללשון זכר ופירוש מִשְׁבוּעָתְךָ הַזֶּה · מדבר שבועתך הזה · ובחולם היא ללשון נקבה וְלִשְׁמֻחָה מַה זֹּאת עֹשָׂה · גַּם זֹאת רָאִיתִי חָכְמָה · זֹאת מַתַּת אֱלֹהִים הִיא · לֹא זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא זֹאת הָעִיר · כִּי בָזֹאת וְכָזֶה תֹּאבַל הַחֶרֶב · ונכתב ביאו״ו זו לַעֲנָם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם · וְעֵדוֹתִי זוֹ אַלְמֻדִים · ויבא עם הוא״ו בשורק והוא ללשון זכר ולנקבה גם כן עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי · עַם זוּ גָּאַלְתָּ · מִן הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם · זוּ כֹּחוֹ לֵאלֹהוֹ · חֲלֵא יֵ״ זוּ חָטָאנוּ לוֹ · עוֹזָה אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָנוּ · בָּאֹרַח זוּ אֲהַלֵּךְ · אַשְׂכִּילְךָ וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ זוּ תֵּלֵךְ · דֶּרֶךְ זוּ אֵלֶךְ · שְׁתַּיִם זוּ שָׁמַעְתִּי · ויש מפרשים מקצתם במקום אשר כמו בְּרֶשֶׁת זוּ טָמְנוּ · זוּ חָטָאנוּ · בְּמִזְמֹרוֹת זוּ חָשְׁבוּ · זוּ שַׁדּוּנִי · ויבא עוד לנקבה באל״ף במקום ו״ו וב״ת יו הנקבה זֹאת הָאִשָּׁה · זֹאת מְנוּחָתִי · וְהָיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם · בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ · בְּזֹאת תִּבְחָנוּ חֵי פַרְעֹה · הֲזֹאת יָדַעְתָּ מִנִּי עַד · בְּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה״

בראשית ה׳

שופטים ה׳

דברים ג׳

בראשית מ״ד · שמואל א׳ ל״ד

שמות י״ז

במדבר י״ג

תהלים נ״ז

בראשית נ״ח · זכריה א׳

יהושע כ״ב

איוב ל״ד · תהלים ל״ד

תהלים ע״ד · משלי נ״ב

שיר כ״ · מלכים א׳ ט״ו

יהושע כ״

קהלת ב׳ · שם ט׳

שם ג׳ · מלכים שני ו׳

שמות כ״ז · הושע ז׳

תהלים קל״ב

שמות ל״ה · תהלים ל״ד

שם ל״ב · תהלים ל״ד · חבקוק א׳

תהלים ל״ב · תהלים ס״ז

שם קמ״ב · שם נ״ב

שם קמ״ו · שם ס״ב

שם ט׳ · ישעיה מ״ב

תהלים נ״ · שם ז׳

מלכים שני ל׳ · תהלים קל״ב

ויקרא י״ז · תהלים כ״ז

בראשית מ״ב · איוב כ״

מלכים שני ה׳

שמות כ״ה

איוב נ״ז

ירמיה נ״ח

זכריה ל׳

זוה וְזֵהֲמָתוֹ חֵיתוֹ לָהֶם · פירוש תחשוב נפשו המאכל לזוהמא והיא הזיעה המאוסה בין מגוף האדם בין ממאכל ודומה לו בלשון רז״ל על ענין המאכל להעביר הזוהמה · בידים מזוהמות · ועל ענין הגוף ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן״

איוב נ״ג

זהר וְהִזְהִיר אֶת הָעָם · וְהִזְהִירוּהוּ וְנִשְׁמַר · בה״א במקום וו״ · וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם · וְלֹא הִזְהַרְתּוֹ · והנפעל חָיוֹ יִחְיֶה כִּי נִזְהָר · אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר · וָהָעָם לֹא נִזְהָר · וְהוּא נִזְהָר נַפְשׁוֹ מִלֵּט · ארבעתם קמצים והם נפעל עבר בענין אשר לא ידע להזהר · וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר · כלם ענין הזהרה וידוע הוא · וענין אחר וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִירוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ · בְּמַרְאֵה זֹהַר בְּעֵין הַחַשְׁמַלָּה · ענין נגה״

יחזקאל ל״ג · מלכים שני ז׳

שמות י״ח · יחזקאל ג׳

שם · שם נ״ג

שם · שם

קהלת ל״ב

דניאל ל״ב · יחזקאל ח׳

זן עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי · הֲלֹא יֵ״ זוּ חָטָאנוּ לוֹ · מִפְּנֵי רְשָׁעִים זוּ שַׁדּוּנִי · פירשו רבי יונה כענין אשר · וכן דֶּרֶךְ זוּ אֵלֶךְ · ויתכן לפרשם כולם בענין זה והוו בהם תמורת ה״א במשפט״

ישעיה מ״ב · שם מ״ב

תהלים ל״ז

שם קמ״ג

זוב זָב עִמְקוֹ · פירוש מדם חללים · הֵן הָפָה צור וַיָּזוּבוּ מַיִם · שֶׁהֵם יָזוּבוּ מְרָקְרִים · כלומר יזוב דמם והוא על דרך משל שהם מתים ברעב פתאום באילו הם מדוקרים · ופירוש מתנובות שדי מחוסר תנובות שדי · וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ · זָבַת חֶלְבּוֹ · וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ · ענין זיבה ידוע״

ירמיה מ״ט · תהלים ע״ח

איכה ל׳

ויקרא ט״ו

שמות ג׳ · ויקרא ט״ו

זוד כִּי בְדָבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם · כִּי אֶל יֵ״ זָדָה · והתאר זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ · גַּעֲרַת זֵדִים אֲרוּרִים · ומשקל אחר הַמַּיִם הַזְּדוֹנִים · והשם בָּא זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן · ופירושו בא איש זדון או יהיה תאר · וכן הִנְנִי אֵלֶיךָ זָדוֹן · וְכָשַׁל זָדוֹן וְנָפַל וְאֵין לוֹ מֵקִים · ומשקל אחר גם מִזְּדִים חֲשׂוֹךְ עַבְדֶּךָ · כלומר מהזדונות חשבני שלא ימשלו בי ואחטא במזיד · אז איתם אם לא תחשוב לי השגיאות ותחשוך אותי מהזדונות אז אהיה תמים ונקתי מפשע רב · וחפעל הנוסף וְכִי יָזִיד אִישׁ · כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם · ורבותינו זכרונם לברכה נשתמשו הרבה בזה הלשון וקראו מזיד למי שעושה הדבר ברצון״

ירמיה ל״ט · שם

תהלים ל״ט

שמות כ״ז · נחמיה ט״ו

זוה בְּזוּיוֹת מִזְבֵּחַ · בְּנוֹתֵינוּ כְּזוּיוֹת · ומשקל אחר מְזֻוָּיוּ מְלֵאִים · והם הפאות והפנות״

זכריה ט׳ · תהלים קל״ד

שם

זון מזוזה המם נוספת והחא לנקבה · ומְזוּזָתָם אֵצֶל מְזוּזָתִי · ולרבות וְכָתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ · והם לחיי השערים · ופירוש וָעָמַד עַל מְזוּזַת הַשַּׁעַר · סמוך למזוזת השער אבל יונתן תרגמו כמו מפתן ויקום על סקיפת תרעא · וכן עַל מְזוּזַת הֵיכַל יֵ״ · סמוך למזוזת השער · וכן תרגם יונתן בסטר סיפא דהיכלא דיי״

יחזקאל מ״ג

דברים ל״ג

יחזקאל מ״ג

שמואל א׳ ל״

זול הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס · ענין זול · ורז״ל נשתמשו הרבה בזה הלשון כמו שאמרו מעות בזול לא״ל וכש״ל פי לשון כזולו מיס ולא · ופירות בזוקר · וכן אכה הקדוק כלל ולשון זול לא · הפעל הכבד בענין קרוב מכאתי כתרגום רק לא יעבכה · לזה וחוא ענין הבזיון זהב וזכוכית תרגום לית אפסר · כָּל מְכַבְּדֶיהָ הִזִּילוּהָ · ליסתכם כזילותא · והראוי הֲזִילוּהָ · ובא בדגש כמו וילינו עליו את כל העדה״

ישעיה מ״ו

איכה א׳

זון מְפִיקִים מִזָּן אֶל זָן · והוא תאר למינים הזנים כמו חחטה והשעורה ומיני הקטנית והדומים להם שזנים האדם · וכן במשנה הנושא אֶת הָאִשָּׁה ופסק עמה

תהלים קמ״ד

לזון

רוב לשון זביחה אינו כלא רק על שחיטת קרבנות להשי״ת אבל לשון לכל בשתי מקומות כתיב כתוב על שחיטת חולין וזבח יעקב זבח · וזבח בלק · וכן במלכים בענין אדוניה ומתורגמין וכבש ושלמ מתורגמין בלשון לבינה זולת מעטים מתורגמין לשון כבש אבל רוב לשון שחיטה מתורגם לשון כבש עיין בפרש שחט ·

לזון את בתה שלש שנים · וזולת זה חרבה נשתמש
בפעל הזה · והשם בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן · רָחַב הַזּוֹנָה ·
תאר בפלס טובה ופירושו מוכרת מזון · וכן תרגם יונתן
פונדקיתא · ורבי יונה פירש כן וַיִּתְּנוּ אֶת הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה ·
ויתכן שהוא מן זנח מענין זנות · ורבי יונה פירש מזן אל
זן · ממין אל מין מתרגום למינו לזנוהי · וכן בְּשָׂמִים
וְזָנִים מְרַקְּחִים · והנכון ברקדוק וזנים מרקחים · שהוא
מנחי הלמד בפלס מתים פנים · וענין אחר וַיָּתֵד תִּהְיֶה
לְךָ עַל אָזְנֶיךָ · והאל"ף נוסף והוא מין כלי זין בלשון
רבותינו זכרונם לברכה · וכן וְהַזּוֹנוֹת רָחֲצוּ · בשקל
קומות קומה מנחי העי"ן "

זוע בַּיּוֹם שֶׁיָּזִיעוּ שׁוֹמְרֵי הַבַּיִת · וְלֹא קָם וְלֹא זָע
מִמֶּנּוּ · ובהכפל הפ"א והלמ"ד וְיָקִצוּ מְזַעְזְעֶיךָ ·
והשם וְהָיָה רַק זְוָעָה " ידוע "

זוך וַתִּשְׁבַּח כִּי רֶגֶל תְּזוֹרֶהָ · וַיְזֵר אֶת הַנִּזָּה ·
וְהַזּוֹרֶה תִּבָּקַע אֶפְעֶה · והסגול מקום קמץ ·
ושלא נזכר פועלו ממנו לא זרו ולא חבשו · על רעת רבי
יהודה המרקדק · ועל רעתי הוא פועל עבר לגזרת פעול
בפלס מה טוכו אחליך יעקב · ויהיה פעל עומד ואף על פי
שהוא עובר בבנין הקל הנה מצאנו אז הלמו עקבי סוס ·
בורר הלמוני בל ידעתי · עובר ענין מעיבה ידוע · ונקראת
המכ' לפי שיזורו אותה מזור ולא יגיהה מכם מָזוֹר · לַחְמְךָ
יָשִׂימוּ מָזוֹר · וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת מְזוֹרוֹ ·
וגם נאמר על הרפואה מזור לפי שהרפואה תבא על ידי
הזרת המכה כמו שאמר לא זרו ולא חבשו · אֵין דָּן דִּינֵךְ
לְמָזוֹר רְפוּאוֹת תַּעֲלֶה אֵין לָךְ · וענין אחר וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר ·
אשטרנירר בלעז · ותרגום עטישותיו תהל אור · זרירוהי
וגם זה הענין קרוב לענין ראשון כי בהתעטש הארם יזור עצמו · וענין אחר
לא זָרוּ מִתְּאַוָּתָם · רוחי
זָרָה לְאִשְׁתִּי · זורו רְשָׁעִים מֵרָחֵם · אפשר שהוא
מחפעל הקל לגזרת פעול · או יהיה מאשר לא נזכר
פועלו לדעת רבי יונה · והשם וְהָיָה לָכֶם לְזֶרַע ·
בשקל צרה רעה והאל"ף מקום הא" ועוד נכתבנו בשרש
זרה · והפעול מבנין הפעיל מוזר הָיִיתִי לְאַחַי ·
והנפעל אֲשֶׁר נִזְּרוּ מֵעֲלֵי בְּגִילוּלֵיהֶם כֻּלָּם · נִזְּרוּ
אָחוֹר · והתאר לְאִישׁ זָר · וְזָרִים לֹא יַעַבְרוּ בָהּ ·
מַיִם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים · וְשִׁלַּחְתִּי לְכָל זָרִים וְזָרוּהָ ·
לשון נופל על הלשון כי זרוה מענין זרה הֲלָאָה ומשרשו
ויתכן חיות וזרוה מענין זרים ומשרשו מן הקל לגזרת
פעל ופירושו ושלחתי לבבל נכרים ויעשוה כנבריה בכל
אשר לה כי יקחו חכל ויבזו אותה · ועוד נפרשנו בשרש
זרה · כל אלו ענין התנכרות וזרות · ופירוש מים זרים
באים ממקום זר ורחוק כאילו הם זרים אל המקום אשר
נוזלים שם · בְּמַהְפֶּכֶת זָרִים · פירוש כמחפכת אנשים
זרים מארץ רחוקה כשיבאו על עיר וילכרוה יהפכו
וישחיתו הכל כי אין דעתם לעמוד בה והקרובים אינם
עושים כן ועוד נכתבנו בשרש זרם "

זחח וְלֹא יָזַח הַחֹשֶׁן · ענינו ולא יגבה כלומר שלא
יסור ולא יזוז מעל האפוד ורומה לו בלשון
רבותינו זכרונם לברכה משרבו זחוחי הלב · פירוש
גבוהי לב וגסי הרוח "

זחל עַל כֵּן זָחַלְתִּי וָאִירָא · ענינו לפי מקומו פחדתי ·

ורבי יונה פירשו התאחרתי ורמהו ללשון הערב · וענין
אחר זוֹחֲלֵי עָפָר · בְּזוֹחֲלֵי אָרֶץ · הם השרצים הנגרים
ומתנועעים על הארץ על גחונם · ודומה לו בדברי ר"ל
שאמרו על המשקים הנגרים זוחלים · ומזה לפי דעתי
אֶבֶן הַזּוֹחֶלֶת · נקראת כן לפי שהמים היו זוחלין ונגרין
לצרה כמו שאמר אשר אצל עין רוגל · ורבינו שלמה
פירש אבן גדולה שהבחורים היו מנסים את כחם
להזיזה ולגררה · ויונתן תרגם אבן סכותא · שעומרים
עליה ומצפים למרחוק "

זין בְּחֹרֶשׁ זִיו · הוא חרש אייר · ואמרו ר"ל כי
נקרא כן משום ראית ביה זיוא לאילני בי הזיו
בלשונם הזהר והנגה וכן תרגום מנגה נגרו מזיו יקריה "

זיז וְהִתְעַנַּגְתָּ מִזִּיז בְּבוֹדָהּ · ענינו לפי מקומו
כמו זיו וכן תרגם יונתן מחמד יקריה · ויש
אומרים שהוא שם חיה מחית השדה כמו וְזִיז שָׂדַי
עִמָּדִי · וכן וְזִיז שָׂדַי יִרְעֻנָּהוּ · ויש אומרים כי זיז שם כלל
לכל חית השדה ובויקרא רבא וזיז שדי עמדי אמר רבי
יהודה ברבי סימון הזיז הזה עוף גדול הוא ובשורה
שהוא פורש כנפיו מכהה גלגל חמה חדא הוא דכתיב
המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן ולמה נקרא שמו
זיז שיש בו מבל מיני טעמים מזה ומזה "

זיק מְאַזְּרֵי זִיקוֹת · ובְזִיקוֹת בְּעֵרָתָם · פירוש נצוצות
האש · ואפשר להיות מזה השרש והענין הַיּוֹרֶה
זִיקִים · והרגש תמורת הנח · וכן ופטורי ציצים · ועוד
נכתבנו בשרש זקק "

זית זֵית רַעֲנָן יָפֵה פְרִי · תֹּאַר · וְשֶׁמֶן זַיִת
חֵין · אֶרֶץ זַיִת שָׁמֶן · פירו עצי זית שעושין שמן כי
יש זתים שאינם עושים
שמן וכן תרגם אנקלוס ארעא רזיתתא עבדין משחא ·
זֵתִים יִהְיוּ לְךָ · ירוע "

זכך וְשָׁמַיִם לֹא זַכּוּ בְּעֵינָיו · זַכּוּ נִזִּירֶיהָ מִשֶּׁלֶג ·
והפעל הנוסף וְהַזַּכּוֹתִי בְּבוֹר כַּפָּי ·
והתאר שֶׁמֶן זַיִת זָךְ · והוא קמץ · אם זַךְ וְיָשָׁר אַתָּה ·
זַךְ אֲנִי בְּלִי פֶשַׁע · כלם פתחין · ולנקבה וְלִבּוֹנָה זַכָּה ·
ותְפִלָּתִי זַכָּה · ולרבים זכים · ומזה הענין נקראת הזכוכית
כן לפי שהיא זכה לא יַעֲרֻכֶנָּה זָהָב וְזְכוֹכִית · היא הזכוכית
הלבנה היקרה מזהב שאמרו ר"ל בזוגיתא חיורתי "

זכה וּמַה יִּזְכֶּה יְלוּד אִשָּׁה · והפעל הכבד זִכִּיתִי לִבִּי ·
בַּמֶּה יִזְכֶּה נַעַר אֶת אָרְחוֹ · והתפעל רָחֲצוּ הַזַּכּוּ
משפטו הזדכו וכבר בארתי רקדוקו בבנין התפעל בחלק
הראשון מזה הספר וענין אחד הוא זכה וזכך "

זכר וְלֹא זָכַר שַׁר הַמַּשְׁקִים · זַכְּרֵנוּ אֶת הַרָּגָה ·
יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ · פירוש יי אשר זכרנו תמיד
בחמלתו עלינו הוא יברך עמו ופירש אחר כן בפרט מי
יברך · זָכֹר תִּזְכֹּר · כִּי זָכוֹר אֲנִי וָאַתָּה · יתכן היותו צווי
ופירושו כי זכור כשהיינו אני ואתה את רוכבים צמרים ·
והרב רבי יצחק גיאת זכרונו לברכה כתב שהוא מקור
ונקשר עם מלת אני כמו ושבח אני · אני פי מלך שמור ·
שלשתם כתב שהם מקור · ואנחנו כתבנו ושבח תאר
ופי מלך שמור יתכן חיותו צווי ופירושו אני מזהירך פי
מלך שמור · והשם זִכָּרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל · ברגש
ומשקל אחר קל אֵין זִכָּרוֹן לָרִאשׁוֹנִים · זִכְרוֹנֵיכֶם מִשְׁלֵי
אֵפֶר · ובנקבוץ הנקבות אֶת סֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת · ומבלי

תוספת

תוספת נון תמחה את זכר עמלק · בשש נקודות · אבל לזכר קדשו בחמש נקודות ולית כות · ובתוספת מם מזכרת עון · בפלס מרצפת אבנים · ויתכן שיהיה מהפעל הנוסף זולתי שם בלומר והמנחה היתה מזכרת עונה אם היה לה · והנפעל ונזכרתם לפני יי · ולא תזכרון צדקותיו · והימים האלה נזכרים ונעשים · יין חזכרכם בכף תתפשו · ואיננו עובר כאשר כתב רבי יונה רק הוא בודד כמשפט ופירושו יען חזכרכם לפני כלומר שאני זוכר אתכם מי אתם שאתם מלאי עון בכף תתפשו · והפעל הנוסף והחזכרתני אל פרעה · והוא מזכיר עון להתפש · בהזכירו את ארון האלהים · ושם אלהים אחרים לא תזכירו · המזכירים את יי · למנצח לדוד להזכיר : וענין אחר זכר ונקבה ברא · חזכרים ליי · וי ש מפרשים מזה " זכרנו יברך · והיה ראוי על המשפט הריש בקמץ קטן וכמהו ילבשם הכהן כמו ילבשם בצרי ופירושו יברך הזכרים שלנו ואחר כן יברך את בית ישראל על הנקבות וזה איננו נכון כי בית ישראל כלל הוא על הזכרים ועל הנקבות וכן בית אהרן · ולפי דעתי כי לפיכך אמר הזכרים כי הם היו עולים לרגל ובאים לבית המקדש לפיכך זכר אותם בפרש · ושם הבלל יראה כל זכורך · ובנין נפעל ממנו וכל מקנך תזכר · ובא בכאן מקנה בלשון נקבה בלומר תהיה נזכרת שיהיו נפרשים הזכר ממנה ואין תזכר עובר כאשר כתב רבי יונה כי לא מצאנו לעולם בנין נפעל עובר כי אם בודד : וענין שלישי זכרו כיין לבנון · והיתה ללחם לאזכרה · אזכרתה ליי · האלף תמורת הא · ויש מפרשים מזה ואחר חדלת והמזוזה שמת זכרונך · והפעל הקל ממנו יזכר כל מנחותיך · וכן בזכר בניהם מזבחותם · על דעת רבים כלומר שהיו מקריבים בניהם על מזבחותם · ויתכן לפרשו מהענין הראשון וכן דעת יונתן שתרגם כאדברא בניהון אגוריהון · ואפשר שיהיה דעתו גם כן מענין החקטרה כי כן תרגם גם כן אונקלוס אזכרה אדכרתא ואפשר שהכל ענין אחד כי הריח מזכיר הדבר ולפרש בזכר בניהם ענין זכרון כך הוא פירושו כן ערב עליהם זכירת מזבחותם וספורם תמיד בעניני קרבניהם כמו זכרם בניהם שהם אהובים להם מאד · והפעל הנוסף ממנו נזכירה דודיך מיין · מזכיר לבונה · מענינם ענין ריח וקיבול הדבר כרצון · ומה שחרחיק רבי יונה וקמץ הכהן מסנה מלא קמצו את אזכרתה · לחיותו מענין ריח אלא מענין זכרון איננו נכון כי אף על פי שלא היתה באותה המנחה לבונה הרי היא מקטיר קומץ מן הקמח · וכן והיתה ללחם לאזכרה · הכשיר מאד להיות מענין זכרון ואמר כי לא היתה הלבונה החיא נשרפת וגם בזה לא דבר נכונה כי הלבונה החיא שהיה עורך על הלחם באמת היתה נשרפת בשב חבאה בסלוק הלחם ובהקטרת הלבונה החיא היו החלות נתרו לכהנים ומתחלקות להם וזהו שאמר ביום חשבת יערכנו עורך חדשה ומקטיר ישנה כי בסילוק הלחם היתה נקטרת הלבונה החיא שהית על הלחם עד השבת שהיו מסלקין אותו והנה היתה הלבונה הקטרה בעבור הלחם כי מן הלחם לא היה עולה לגבוה כלום "

ומזה אל"ל תסכה זכור וכן תא ואת זכר לא תסכה ועם דכיר · ושאר זכר תרג' לכר או דכיא :

זלל

זולל וסובא · בזוללי בשר למו · המרבה באכילת בשר יקרא זולל כמו שיקרא סובא המרבה בשתיית היין · וענין אחר אם תוציא יקר מזוללי כי היתי זוללה · והשם ממנו כרום זלות לבני אדם · גם פא הפעל בשרק ענין קלות ובזיון ופירוש ברום זלות ברום הרשעים ובהשאם זלות לבני אדם · והכנים רבי יונה בזה העיקר הדים נהולו · והנכון שהוא משרש נזל " והמזלג שלש השנים · והקבוץ בלשון נקבות מזלגות הוא הכלי בעל השנים שמוציאין בו הבשר מן הקדירה ואם השנים בלשון שנים ואם היה בעל שלשלפי שחשנל הם זוגות ושני המזלג שהמשילם בהם אמר גם בן בלשון שנים ואם הם שלש וגם יש מזלג בעל שלש שנים זוגות וכן שבעה עינים "

זלת

זולת דלת עם הארץ · ובתוספת יוד זולתי כלב בן צפונה · אבל אלהים זולתי לא תדע · היו"ד כנוי המדבר וידוע הוא "

זמם

עשה יי אשר זמם · באשר זמם לעשות לאחיו · על כי דברתי זמותי · מלעיל · זמתי בל יעבר פי · מלרע · והשם זממו אל תפק · ומשקל אחר זמת אולת חטאת · ופירוש הפסוק אומר בל החושב בדברי אולת יביאהו לידי חטאת · ותועבת לאדם לץ והחושב בדברי הלץ והוא אינו אויל אבל מתלוצץ בבני אדם ועסקיו רעים ומי שהוא חושב בדבריו ורודף אחריו יביאהו לידי תועבת אדם שיתעבוהו בני אדם · ולא עשית את הזמה על כל תועבותיך · לא נתת את לבך ולא חשבת מה עשית על כל תועבותיך · והקבוץ זמותי נתקו · ובתוספת מם מזמה תשמר עליך · בלם והדומים להם ענין מחשבה · וענין אחר כי זמה עשו · זמה היא · והקבוץ הוא זמות יעץ · ובתוספת מם אשר יומרוך למזמה · עשותה המזמתה הרבים · ענינם ענין שנוף ותועבה ומעשה רע · וא"א כלם ענין אחד כי כל זמה מחשבה בין טוב וכין רע ולפי מקומו יתפרש כל אחד "

זמן

ואתנה לו זמן וישלחני · לכל זמן ועת · ימי הפרים האלה בזמניהם · בכל שנה ושנה והפעל הדגוש ממנו לעתיד לעתים מזומנים · בעתים מזומנות · וענינם ידוע "

זמר

זמרו למלכנו זמרו · זמר ליי אלהי ישראל · כי טוב זמרה אלהינו · והשם בתוספת מם מזמור לדוד · ומשקל אחר עת הזמיר הגיע · ומא זמירות היו לי חוקיך · נותן זמירות בלילה · ומא וזמרת בליך לא אשמע · עזי וזמרת יה · חסר יוד המדבר ומשפטו וזמרתי והראיה שהריש קמוצה ואילו היתה מלה סמוכ היתה פתוחה כמו וזמרת גבליך · וכן אשר נתנך היום ביד · והוא קמוץ ומשפטו בידי וראיה גדולה יותר מהקמץ הענין כי לכנוי הוא כמו עזי ויוד עזי עומד במקום שנים כי נמצאו בקמץ סמוכים כמו מנת המלך · וזולתו רבים כמו שכת בחלק הדקדוק · מזמרות מזרקות חצוצרות · הם הכלי שמזמרי בהם · ועא והנם שולחים את הזמורה אל אפם · רל הריח הרע · ועא

מזמרת

בראשית מ"ג מִזִּמְרַת הָאָרֶץ · רוצה לומר ממיטב פירות הארץ והוא
קרוב לענין הראשון כי מיטב חשיר והמשבח שבו יקרא
יחזקאל ט"ו זמיר · וענין אחר הַזְּמוֹרָה אֲשֶׁר הָיָה בְּעֵצֵי הַיָּעַר ·
ישעיה י"ז; נחום ב' וְזִמְרַת עֹז תִּזְרֶעֶנּוּ · ומשקל אחר וְזִמְרֵיהֶם שִׁחֵתוּ ·
או בא הקבוץ בלשון זכרים ענינם גפן או נטע אחר אבל
ברוב יפול הלשון הזה על הגפן · ופירש רבי יונה
ישעיה כ"ה מזה הענין זְמִיר עָרִיצִים יַעֲנֶה · כי הלשון הזה יפול על
בריתות הזמורה במו שבא הפעל ממנו ופירוש יענה
במו יקרא כלומר יקרא הקב"ה לבריתת העריצים והנכון
לפרש יענה יכניע ופירושו הכריתה שתבא מאת השם
תכניע העריצים ויחיד זמיר בלתי סמוך ויתכן שהוא
מהענין הראשון ופירושו הזמיר והתענוג שמתענגים
בו העריצים יכניע אותם · וחפעל מזה הענין ר"ל בו
ויקרא כ"ה בריתת הזמורה · וְבָרְמְךָ לֹא
ישעיה כ"ג תִזְמֹר · והנפעל לא יִזָּמֵר
וְלֹא יֵעָדֵר · ושם הכלי
שבורתין בו הזמורות · ספעילה עיין בשרשיהם:
מיכה ל' וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת ·
יואל ל' · ישעיה י"ח וּמַזְמְרוֹתֵיהֶם לְרָמָחִים · וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמַּזְמֵרוֹת ·
פורר"ו"ד בלעז · ויש מפרשים מזה הענין נותן זמירות
בלילה · רוצה לומר בריתה בענין שנאמר רגע ימותו
בחצות לילה · ותאו וְזָמֵר · שם חיה כתב רבי יונה
נקראת בלשון ערבי זוראפ"ה "
דברים כ"ד זנב · ונתנך יי לראש ולא לזנב · והקבוץ בלשון
נקבות בין שני הַזְּנָבוֹת · מִשְּׁנֵי זַנְּבוֹת הָאוּדִים ·
שופטים ט"ו · ישעיה ז'
הושע ו' · דברים כ"ה והפעל הכבד ממנו וְזִנַּבְתָּם אוֹתָם · וַיְזַנֵּב בָּךְ · בלומר
שהרג האחרונים שהם זנב המחנה "
דברים כ"ח; הושע ב' זנה · וַיְזַנֶּה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ · בִּי זָנְתָה אִמָּם ·
ירמיה נ' · תיקון עג וְאַתְּ זֹנֵת רֵעִים רַבִּים · הִצְמַּתָּה כָּל זוֹנָה מִמֶּךָּ ·
יחזקאל ז' · ישע' ג' וַתִּזְנִים וְגַם לֹא שָׁבַעְתָּ · פירוש ותזני עמם · אֶת לִבָּם
יחזקאל ז' · ישעיה כ"ג הַזּוֹנָה · וְאֶת עֵינֵיהֶם הַזּוֹנוֹת · וְזִנַּתָה אֶת כָּל מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ · לפי שהמשילה בהתבטל הסוחרים ממנה
לזונה נשבחה אמר שתשוב עוד לאתננה וזנתה את כל
ממלכות הארץ כלומר שיסחרו אותה מכל הממלכות ·
יחזקאל כ"ג · סופטים ט"ו בִּזְנוּתֵךְ אַחֲרֵי גוֹיִם · וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילַגְשׁוֹ · והתאר
סופטים י"ח · הושע ל' לנקבה והוא בֶּן אִשָּׁה זוֹנָה · והשם זְנוּת וַיַּיִן וְתִירוֹשׁ ·
במדבר י"ד · ירמיה ג' והקבוץ בסימן אחד וְנָשְׂאוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם · בִּזְנוּתֵךְ
יחזקאל כ"ג וּבְרָעָתֵךְ · ובתוספת ת"ו בתחילה וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם
סס עָלֶיהָ · והקבוץ וְאֶת תַּזְנוּתֶיהָ מִמִּצְרַיִם לֹא עָזָבָה ·
נחום ג' · סס ובתוספת נו"ן תחת הת"ו מֵרֹב זְנוּנֵי זוֹנָה · הַמּוֹכֶרֶת גוֹיִם
יחזקאל כ"ג בִּזְנוּנֶיהָ · וְנִגְלָה עֶרְוַת זְנוּנַיִךְ · או נכפל בו ע"ין הפועל
כמו מן הגה הגיגי כן מן זנה זנונים · והפעל הנוסף כי
הושע ה' · סס ל עַתָּה הִזְנִית אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל · הִזְנוּ וְלֹא יִפְרוּצוּ ·
סס ל · ויקרא י"ט הִזְנָה הִזְנוּ · וחם עומדים · והיוצאים אַל תְּחַלֵּל אֶת
דברי הימים ב' כ"א בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ · וַיַּזֶּן אֶת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם · והפעל שלא
יחזקאל ל"ג נזכר פועלו מן הכבד הדגוש וְאַחֲרֵיךְ לֹא זוֹנָה · נבתבה
בו חו"ו עם הדגש "
מיכה כ' · סס ג' זנח · זָנַח יי מִזִּבְחוֹ · כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם יי ·
סס והעומד וַתִּזְנַח מִשְּׁלוֹם נַפְשִׁי · והפעל
דברי הימים כ"ט · ישעיה ל"ט הנוסף וְאֶת כָּל הַכֵּלִים אֲשֶׁר הִזְנִיחַ הַמֶּלֶךְ אָחָז · וְהֶאֱזִנִיחוּ
נְדָרוֹת · ענינם ענין ריחוק והא"לף בהאזניחו נוספת
ומשפטו והזניחו · וכתב רבי יונה כי נהגו בו העברים
מנהג לשון ארמית שמוסיפין א"לף במו אשתיו חמרא ·
אתכרית רוחי · וכתבו בו גם כן ה"א הבנין · וכבר
כתבנו דקדוקו בחלק הדקדוק "

זנק זְנֵק מִן הַכֶּשֶׁן · ענינו ידלג ודומה לו בלשון דברים נ"ג
רבותינו ז"ל דיה אם זנקה "
זעה וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה · הוו הנראית למ"ד הפעל תמורת דברים כ"ח
ה"א והה"א לנקבה וענינו בענין זועה "
זעד כי יתכן להיותו כמו כלעכו שפיכשו בו לשון לנו נכלוף ז"ין כלת: יְמֵי נִזְעָבוּ · תהיה ל"ו
ענינו נכרתו "
זעם וּמָה אֶזְעֹם לֹא במדבר כ"ג
זָעַם יי · וְזָעַם דניאל י"א
עַל בְּרִית קֹדֶשׁ · אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה · זְעוֹם יי זכריה א' · מלכים כ"ב
יְפוֹל שָׁם · וְאֵיפַת רָזוֹן זְעוּמָה · וְזָעֲמוּהוּ לְאוּמִים · בְּקִמְצָ מיכה ל' · מלכים כ"ד
הָעֵין · וְלָבָה זוֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל · חֹזֶן בחלם להאריך על במדבר כ"ג
הָעֵין · והשם זַעַם מְלֵאתָנִי · מִזַּעַם לְשׁוֹנָם · שְׁפֹךְ ירמיה ט"ו · הושע ז'
עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ · והנפעל וּפָנִים נִזְעָמִים · ענינם ענין תהלים ס"ט · מלכים כ"ה
מאיסה וזעף וכעס "
זעף וְעַל יי יִזְעַף לִבּוֹ · אֶת פְּנֵיכֶם זוֹעֲפִים · וְהָנָם מלכים י"ט · דניאל א'
זוֹעֲפִים · וּבְזַעְפּוֹ עַם הַבַּחֲנִים · מקור · בראשית מ' · דה ב' כ"ה
והתאר עַל בֵּיתוֹ סַר וְזָעַף · והשם זַעַף יי אֶשָּׁא · וַיַּעֲמֹד מלכים א' כ' · מיכה ז'
הַיָּם מִזַּעְפּוֹ · ענינם ענין הקצף והכעס " יונה א'
זעק אֵלֶיךָ זָעֲקוּ וְנִמְלָטוּ · וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעֹק · תהלים כ"ב · שמואל ב' י"ג
עבר במקום בינוני כלומר היתה הולכת
וזועקת · לִי יִזְעַקוּ אֱלֹהַי יָדְעָנוּךָ · זְעַקְוֵהִילֵל בֶּן אָדָם · הושע ה' · יחזקאל כ"ח
וַיָּשׁוּבוּ וַיִּזְעָקוּךָ · פירוש ויזעקו לך · והפעל הכבד נחמיה ט'
וַיַּזְעֵק אוֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי · והשם וְזִעְקָה בַּגּוֹיִם נִשְׁמָע · זכריה ז' · ירמיה ב'
וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף · וְאַל יְהִי מָקוֹם לְזַעֲקָתִי · נחמיה ט' · תהלים ל"ט
ענין זעקה קריאה בקול גדול · וכתב א"א ז"ל מזה מרוב
עֲשׁוּקִים יַזְעִיקוּ · והוא יוצא לשני פעולים הרשעים תהלים ל"ה
והגזלנים יזעיקו את העניים והעניים יזעקו לאל יתברך ·
הַזְעֵק לִי אֶת אִישׁ יְהוּדָה · וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת זְבוּלֻן וְאֶת שופטים ל"
נַפְתָּלִי · מֵרֹב עֲשׁוּקִים יַזְעִיקוּ · והנפעל נִזְעַקוּ וַיַּדְבִּיקוּ תהלים ל"ה · שופטים י"ח
אֶת בְּנֵי דָן · מַה לָּךְ כִּי נִזְעַקְתָּ · וַיִּזְעַקוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר סס · יהושע ה'
בָּעִיר · והמקור מן הקל בְּזַעֲקֵךְ יַצִּילוּךְ קִבּוּצַיִךְ · ענינם ישעיה נ"ז
ענין קבוץ ואסיפת העם וגם אלה מענין הראשון כי לא
יאסף העם מבלתי הכרוז שיעבור ויזעק להם שיאספו או
בזעוק האדם כמו כזמעושק שיעשקוהו יאספו העם לקול
זעקתו והנה הוא מזעיק אותם וענין אלו והדומים להם
בלעז אנרו"רמינט "
זער · כַּתֵּר לִי זֵעִיר וַאֲחַוֶּךָ · זֵעִיר שָׁם זְעֵיר שָׁם · וּמֵא תהיה ל"ד · ישעיה כ"ח
בתוספת מ"ם וְנִשְׁאַר אֱנוֹשׁ מִזְּעָר · הֲלֹא עוֹד ישעיה כ"ד
מְעַט מִזְּעָר · תרגום מעט זעיר " סס כ"ט
זפת · וַתַּחְמָרָה בַּחֵמָר וּבַזֶּפֶת · לְזֶפֶת בּוֹעֲרָה · שמות ב' · ישעיה ל"ד
בשש נקדות פי"י בלעז "
זקק · יַזְקוּ מָטָר לְאֵידוֹ · וּמָקוֹם לַזָּהָב יָזֹקוּ · והפעל תהיה ל"ד · סס כ"ח
הכבד וְזִקַּק אוֹתָם · מְזֻקָּק שִׁבְעָתַיִם · ענינם מלאכי ג' · תהלים י"ב
ענין ההתכה · לֶאֱסוֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים · רָתְקוּ בַזִּיקִים · תהלים קמ"ט · נחום ג'
ענינם כבלים ותרגום לא לנחשתים חוגשו לא לזקים
דנחש אתקרבא · הַיּוֹרֶה זִקִּים · פירוש להבות אש מלכים ב'
מדברי ר"ז"ל והוו נפקין זקוקין דנור מפומיה דרבי "
זקן · וַיְהִי בִּי זָקֵן יִצְחָק · פעל עובר · וְאַבְרָהָם בראשית כ"ד · סס כ"ד
זָקֵן · תאר · ובסמוך זָקֵן בֵּיתוֹ · זָקַנְתִּי וַשַּׁבְתִּי · סס · שמואל א' י"ב
והשם כִּי בָן זְקוּנִים הוא לוֹ · בֶּן לִזְקוּנָיו · והוא שם בראשית כ"ד · סס כ"ד
בלשון רבים לא יבא ממנו יחיד וכן נעורים בתולים ·
ומשקל אחר וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן · ומשקל אחר סס מ"ח
וָעַד זְקֻנָה אֲנִי הוּא · אַחֲרֵי זָקְנָתָהּ · והפעל הנוסף ישעיה מ"ו · בראשית כ"ד
אִם יַזְקִין בָּאָרֶץ שָׁרְשוֹ · גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה · תהיה ל' · מלכים כ"ב
וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה · ובסמוך בִּזְקַן עָמָשׁוּ לְנִשֵּׁק לוֹ · ישעיה ז' · שמואל ב' כ'
וחחזקתי

וְהֶחֱזַקְתִּי בִּזְקָנוֹ · ויבא בלשון זכר עַד יְצַמַּח זְקָנֶכֶם · ובלשון נקבה וְכָל זָקָן גֶּרְעָה · וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה ״

זקף יְיָ זוֹקֵף כְּפוּפִים · עינינו מרים · ותרגום וישא עיניו וירא וזקף עינוהי וחזא ״

זרב בְּעֵת יְזוֹרְבוּ נִצְמָתוֹ · יתכן לפרשו מלשון מרזב בדברי רבותינו ז״ל והוא חפוך כלומר בעת שתראה אותם נגרים כמרזב בעת החא נצמתו · ורבינו סעדיה פירשו לשון קור דומה ללשון רבותינו ז״ל שאמרו כסא דכספא נמי אסיר משום דמרזיב כלומר שמצנן וכן הוא חפירוש בזמן החרף ובימי הקור נצמתו כלומר נתאספו יחד אפיקי הנחלים ונצמתו מלשון צומת הגידים בדברי רבותינו זכרונם לברכה מקום אס״פרת הגידים · ורבי משה בן גקט״ליא פירש יזורבו כמו יצורבו כלומר בשעה שיתחממו נכרתו כמו שאמר בחמו נדעכו ממקומם ״

זרה זֶרַח חָלְאָה · תִּזֶּרֶה לָרוּחַ · וָאֲזֶרֶם בְּמִזְרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ · וַיִּזֶּר עַל פְּנֵי הַמַּיִם · לא לִזְרוֹת וְלֹא לְחָבֵר · והשם בְּרַחַת וּבְמִזְרֶה · ואא״ז פירש מזה וְהָיָה לָכֶם לְזֶרֶע · בפלס כלה והאל״ף מקום הא״ ועינינו כמו שאמר עד אשר יצא מאפכם שיזרו אותו מפיחם ומאפיהם · והנפעל וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת · בְּהִזָּרוֹתֶיכֶם בָּאֲרָצוֹת · והפעל הכבד וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת · וְשִׁלַּחְתִּי לְבָבֶל זָרִים וְזֵרוּהָ · הוא לשון נופל על חלשון כי זרים מענין לאיש זר · ויש לפרש זרים מזה הענין ויהיה תאר בפלס כלים דומים · וְהַשְּׁלִישִׁי לְכָל רוּחַ אֲזָרֶה · וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת · וְזֵרִיתִי אֶת עַמּוֹתֵיכֶם · מלרע · וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם · מלעיל · והמסורת לית כוותיה מלעיל · אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת יְהוּדָה · וְזֶרַע מֵעֵבֶר לַנָּהָר · מִזֶּרַע יִשְׂרָאֵל יַכְפִּיצֶנּוּ · כִּי חָנַם מִזּוֹרֶה הָרֶשֶׁת · היה ראוי לחיות מִזּוֹרֶה בדגש לולי חר״ש בפלס מְגוּלָה · וּמִמְּזָרִים קָרַח · פועל בפלס מגלים כלומר מן הרוחות הנושבים וחמזרים תהיה חקרה · ובנין שלא נזכר פועלו אֲשֶׁר זוֹרֶה בְּרַחַת וּבַמִּזְרֶה · היה ראוי להיות זוֹרֶה בדגש לולי הר״ש העלולה לקבל דגש והוא תאר כי העבר זוֹרֶה בפלס גוּלָה · והתאר בא בפתח קטן להפריד בינו ובין העבר כמו בנין נפעל מנחי הל״מד שהעבר בקמץ נִרְאָה · והתאר בפתח קטן נִרְאָה · נִגְלָה · יְזוֹרֶה עַל גָּוִיהוּ גָּפְרִית · לולי הר״ש היה דגוש ב שקל יְכוֹסֶה · וענין אחר זֵר זָהָב · מִתַּחַת לְזֵרוֹ · הוא סבוב זהב על המסגרת כי המסגרת היתה למטה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחות השלחן ודף השלחן נתון עליה וזר הזהב נתון למעלה על שפת השלחן סביב נתון על המסגרת · והפעל מהענין הזה אָרְחֵי וְרִבְעֵי זֵרִיתָ · כלומר סיבבת ורבי יהודה כתב בשרש הזה בענין ארחי ורבעי זרית ואמר וכבד אחר וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה · וכן כתב אא״ז ל בזה השרש אבל הוא פירשו מהענין הראשון פי ותזרה לי חיל בכל איברי בזרועות ובשוקים להיותי חזק במלחמה וכן פירש מזה הענין ארחי ורבעי זרית ששה צדדים ארחי שנים פנים ואחור ורבעי ארבע ימין ושמאל ומטה ומעלה כי אילו היו מחוברים לא היה מתוקן בנייני ״

זרח וְכָבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרָח · שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד · הָאוֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח · פירושו בלילה ובעד כוכבים יחתום ביום · אלה פעלים עומדים · ואפשר שיהיה זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים · פעל יוצא או יהיה עומד בחביריו · ופאת זריחת השמש נקראת מזרח מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ · והשם וּמְלָכִים לְנֶגְהֵךְ זָרְחֵךְ · וְחַצְרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ · נתנלתה · כי זריחת השמש הוא גלוי השמש כי עד עת זריחתו הוא מכוסה ובזרחו יתגלה ויתראה או אמר זרחה שהיתה הצרעת בהירה כשמש כמו שנקראת בהרת · כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם · הוא התושב והקדמון בעיר כי הוא מגולה לכל וידוע מי הוא ומשפחתו אבל הגר הוא מכוסה ולא ידע אדם מי הוא ומה משפחתו · כְּאֶזְרָח רַעֲנָן · הוא העץ הלח והרטוב שהוא מגולה ונראה ביופיו ובלחותו ״

זרם כְּזֶרֶם מַיִם בַּבְּצִירִים · מִזֶּרֶם הָרִים יְרֻטָּבוּ · כְּזֶרֶם קִיר · בשש נקודות ענינם כענין שטף ופירוש כזרם קיר כזרם מים המפיל חקיר · וכתב הגאון רב סעדיה ז״ל מזה כְּמַהְפֵכַת זֶרֶם · והוא כמו זרם בלומר כמהפכת זרם מים והם שני משקלים כמו קדם וקדים · או יהיה תאר בפלס שביר ופירושו כמהפכת גשם זורם ושוטף · והשם עוד בלשון נקבה וְזַרְמֵת סוּסִים זַרְמָתָם · ודמה אותם לסוסים כי אמרו כי הם שטופי זמה יותר משאר הבהמות · והפעל הקל ממנו זַרְמָתָם שֵׁינָה יְהִי · ויונתן תרגם וזרמת סוסים זרמתם וצחנת סוסוותא צחנתיהון · והפעל שלא נזכר פועלו זוֹרְמוּ מַיִם עֲבוֹת · וחסר הנסמך ומשפטו זורמו מים מי עבות והוא אומר על מחנה מצרים כמו שאמר וישקף יי על מחנה מצרים בעמוד אש וענן · ורבי יונה כתב שהוא מבנין פועל הכבד ופי׳ כי העבים זורמו והתיכו המים ״

זרע וְהָיָה אִם זֶרַע יִשְׂרָאֵל · זָרְעוּ חִטִּים · וּזְמוֹרַת זָר תִּזְרָעֶנּוּ · אמר תזרענו לפי שזורעין החרצן · אֶת כָּל עֵשֶׂב זוֹרֵעַ זָרַע · פירוש שהוא עושה זרע · לא תִזְרַע כַּרְמֶךָ · הַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה · אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק · והנפעל וְנֶעֱבַרְתָּם וְנִזְרַעְתָּם · לא תִזָּרֵע וְלֹא תַצְמִיחַ · וְנִקְתָּח וְנִזְרָעָה זָרַע · וחשם זָרַע רַב תּוֹצִיא · בסגול · אֲשֶׁר זָרְעוּ בוֹ · הם גרעיני הפירות שהם כמו זרע שנוטעין אותם ומהם צומחים האילנות · וְזָרְעוּ בְּמַיִם רַבִּים · זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי · פירוש מה שזרעת בערב יוציא פרח בבקר · וּבֵין זַרְעֵךְ וּבֵין זַרְעָהּ · והקבוץ וְזַרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם יַעֲשׂוֹר · ומשקל אחר כְּזֶרַע גַּד חוּא · ומשקל אחר כָּל זֶרַע זְרוּעַ · זְרוּעִיָּה תַּצְמִיחַ · ויתכן לומר כי זרוע שם תאר בשקל אטון מצרים או יהיה מן הדגושים בפלס למוד מדבר · ובחלס וְיִתְּנוּ לָנוּ מִן הַזְּרוּעִים · ובתוספת נון וְנוֹתֵן לֶחֶם זְרוּעִים · ומשקל אחר וְכָל מִזֶּרַע יְאוֹר · ומה שלא נזכר פועלו מן הדגוש אַף בַּל זוֹרְעוּ · והפעל הכבד עֹשֶׂה מַזְרִיעַ זָרַע · אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ · זרע העשבים והעצים והאדם הכל נקרא זרע · וכן נקרא חפרי פרי בטנך ופרי אדמתך · וענין אחר הַזְרוֹעַ וְחַלְחֵיִם · אֶת הַזְּרוֹעַ בְּשֵׁלָה · וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה · חָשַׂף יְיָ אֶת זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ · חֵיָה זְרוֹעַם לַבָּקָרִים · והקבוץ בלשון זכרים וְזֹרְעִים מִמֶּנּוּ יַעֲמֹדוּ · וַיָּפוּזוּ זְרוֹעֵי יָדָיו · וְזֹרְעֵי עֲמָמִים יִשְׁפּוֹטוּ · ולשון נקבות כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה · וְזְרוֹעוֹת הַנֶּגֶב לא יַעֲמֹדוּ · וזרועות הַשֶּׁטֶף יִשְׁטֹפוּ · רוצה לומר החיילות · ומִתַּחַת זְרוֹעוֹת עוֹלָם · פירוש ממעל יהיה לך אלהי קדם מעון וסתרה ומתחת יהיה לך זרועות עולם לסבול אותך · ובאל״ף נוספת וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה · וָאֶזְרוֹעֵי מְקָנָה תִּשָּׁבֵר ״

שמואל א׳ ל״ז · שמואל ב׳ י״ז
ירמיה מ״ח · ישעיה ז׳
תלים קמ״ו
תיב ז׳
ישעיה כ״ח · תיב כ״ל
ישעיה כ״ח
ישעיה ח׳
יחזקאל כ״ב
ירמיה ל״ד · ישעיה ל׳
במדבר י״ח
יחזקאל ל״ז · יחזקאל ל׳
יחזקאל כ״ט
ירמיה כ״ח
יחזקאל ה׳ · יחזקאל כ״ב
יחזקאל ל׳
מלאכי ב׳
זכריה ב׳ · מלכים א׳ י״ד
ירמיה ל״ח · משלי א׳
תיב ל״ז
ישעיה ל׳
שמות כ״ה · שמות ל״ז
תלים קל״ט
תיב ל״ט
שמואל ב׳ כ״ב
ישעיה ס׳ · נחום ג׳
תיב ט״ו
תלים קל״ט
תלים קי״ג · ישעיה ס׳
ל״ה ב׳ ל״ו
תלים ל״ז
ישעיה כ״ח · תיב כ״ל
ישעיה כ״ח
ישעיה ח׳
יחזקאל כ״ב
תלים ב׳
תלים ע״ז
ירמיה כ״ח
סופרים ג׳ · ירמיה ל״ט
ישעיה ל״ז
בראשית א׳
דברים כ״ב · תלים קכ״ה
תלים כ״ז · יחזקאל ל״ז
דברים כ״ט · במדבר ה׳
דברים כ״ח · בראשית א׳
במדבר כ״ל · ישעיה ל״ז
בראשית ג׳
שמואל א׳ א׳
במדבר ל״ח · ויקרא ל״ח
ישעיה ס״ה
דניאל א׳
דניאל א׳ · ישעיה ל״ט
ישעיה מ׳
בראשית א׳ · ויקרא כ״ב
דברים י״ח · במדבר ג׳
דברים ל׳ · ישעיה כ״ב
ישעיה נ״ג · דניאל ל״ח
בראשית מ״ט · ישעיה כ״ח
תלים נ״ג · דניאל ל״ח
דניאל ל״ח
דברים נ״ג
ירמיה נ״ב · תיב ל״ח

זרק וְזָרַקְתִּי מֹשֶׁה הַשָּׁמַיִמָה · וַחֲצִי הַדָּם אֶזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ · וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם · גַּם שֵׁיבָה זְרָקָה בּוֹ · פועל בודד בלומר נזרקה בו השיבה · או פירושו כי התולדת זרקה בו השיבה כי השיבה תבא מתולדת האדם · ומה שלא נזכר פועלו כי מִי נִדָּה לא זֹרַק עָלָיו · ושם הכלי שזורקים ממנו מזרק · והקבוץ בלשון נקבורת וְעָיו וּמִזְרָקוֹתָיו · ובקבוץ זכרים בַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ · ובסמוך מִזְרְקֵי הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן · חסר הנסמך ופירושו במזרקי כסף או זהב שותים יין · או הוא כמו מזרקים וכן חלוני שקופים · נטעי נעמנים · והדומים להם ·

זרת וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן · זֶרֶת אָרְכוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ · בשש נקדות ידוע · ופירשו בו רז"ל זרת האמור בתורה חצי אמה של ששה טפחים ·

ואשר הסבני ארבע אותיות

זלזל וְכֶרֶת הַזַּלְזַלִּים · הם סעיפי הנטיעים ברוש"ן בלעז ·

זלעפה זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי · הה"א לנקבה · וְרוּחַ זַלְעָפוֹת מֵרֶת כּוֹסָם · ובסמוך מִפְּנֵי זַלְעָפוֹת רָעָב · ענינם ענין בעתה ורעדה או ענין שריפה ·

זרזיף זַרְזִיף אָרֶץ · הוא העשב הננזז והנחתך ומלת זַרְזִיף על עומדת במקום שנים · וכן משפט הפסוק ירד כמטר על גז וכרביבים על זרזיף ארץ · ודומה לו בדברי רז"ל שאמרו דפרזלא לא משוס דזריף · ואע"פ שבמלת זרזיף נכפלה בו הפ"א שרש אחד ותוכן אחד להם · ואא"ע"ה פי' שהמלה מורכבת משתי מלות זר זיף ויהיה זיף מתרגום מלוה מוזיף וזר הוא על המטר שהוא זר ואינו מטבע הארץ והוא מלוה הארץ וחונן אותה וכן אמר על זרזיר שהיא מלה מורכבת · ויש לפרש עוד לשון נטיפה והזלה ודומה לו בדברי רז"ל משא זרזיפא דמיא על ראשיה · והוא הנכון אצלי בפירוש המלה הזאת ·

זרזיר זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ תָיִשׁ · שם חיה שכוחה במתניה · ויש אומרים שהוא כלב הצד ציד ליברי"ר בלעז ונקרא כן לפי שהוא דק במתניו באלו הוא חבוש או חגור במתניו ותרגום ויעשו להם חגורות ועבדו לחון זרזין · וכן תרגום ויחבש וזריז · ויש אומרים שהוא נמר גם הוא דק מתנים וחזק במתניו · ויש לפרש שהוא מין עוף טמא שזכרו רבותינו ז"ל באמרם לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו ואומרים שהוא אשטורניל בלעז אבל לא ידעתי הפירוש מה טעם מתנים ·

נשלמה אות הזין

אות החית

חח חָח וָנֶזֶם · פי' רבי יונה עכס שקורין אורנמינטי דל אורקיה · ולפי דעתי שהוא החלי שהוא כמין מחט שנוקבין ומחברין בו שתי שפתות החלוק תחת הנרון וקורין לו בלעז אגו דל פוסילו · וכן נקרא הכלי שמעלים בו הדגים לפי שנוקב לחיי הדג וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ · וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ · ומא ובחוח תקוב לחייו · וקורין לו אמו דל פישקר · וכן נקרא הקיץ הנוקב חוח חוֹחַ עָלָה בְיַד שְׁכוֹר · כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים · אבל וַיְבִיאֵהוּ בַחֹחִים אֶל אֶרֶץ מִצְרַיִם · הם מוסרות וכבלים · וכן אמר התרגום בשלשלן · וכן וַיִּלְבְּדוּ אֶת מְנַשֶּׁה בַחֹחִים · בכבלים וכן אמר אחרי זה ויאסרהו בנחשתים ·

חכב אַף חֹבֵב עַמִּים · לִטְמֹן בְּחָבְיֵי עֲוֹנִי · ענינם ענין אהבה וחיבה · וכבר נשתמשו רבותינו הרבה בזה הלשון כמו שאמרו חביבין ישראל שנקראו בנים למקום · חיבה יתירה נודעת להם · ופירוש לטמון בחבי עוני · לטמון עוני באהבתי אותו רק גליתי אותו ושנאתיו והרחקתיו ממני ·

חבא בִּי נֶחְבָּא · פעל עבר · הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא · פעל עומד · לָמָּה נֶחְבֵּאתָ לִבְרֹחַ · נֶחְבָּאִים בַּמְּעָרָה · בשוא הבית · וְנֶחְבָּה לא יוכל · מקור נבנה על תשלומו והוא כתוב בה"א · וההתפעל מן החורים אֲשֶׁר הִתְחַבְּאוּ שָׁם · וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ · כָּאֶבֶן מַיִם יִתְחַבָּאוּ · פירוש כשקופאים המים כפני הקור הם על פניהם באבן והמים מתחת אינם נראין · ומה שלא הוזכר פועלו מן הכבד יַחַד חִבְּאוּ עֲנִיֵּי אָרֶץ · והפעל הנוסף כִּי חֶחְבִּיאָה אֶת הַמַּלְאָכִים · בְּכֵל יָדוֹ הֶחְבִּיאָנִי · כִּי הֶחְבָּאתָה אֶת הַמַּלְאָכִים · וכבר זכרתי דקדוק המלה הזאת בחלק הראשון מן הספר הזה בשרש חבה · ומה שלא נזכר פעלו מן הבנין הזה · וּבְרָתֵי בְלָאִים הֶחְבָּאוּ · והשם מִכָּל הַמַּחֲבוֹאִים אֲשֶׁר יִתְחַבֵּא שָׁם · ומשקל אחר וְהָיָה אִישׁ בְּמַחֲבֵא רוּחַ ·

חבה חֲבִי בְמַעַט רֶגַע · והנפעל גִּלִּיתִי אֶת מִסְתָּרָיו וְנֶחְבָּה לא יוכל · נפעל עבר · ומקור כמו שכתבתי · וְנַחְבֵּתָם שָׁמָּה · לְהֵחָבֵר בַּשֵּׁרָה · חָדֵר בְּחָדֵר לְהֵחָבֵה · והשם וְשָׁם חֲבִיוֹן עֵזֶה · והנכון כי חבי כמעט רגע שם בפלס שבי כי אין בפסוק זכר לנקבה וכן כתב רבי יהודה המדקדק · וְאִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת · מַחֲבַת בַּרְזֶל · פי' רז"ל מחבת צפה ומעשיה קשים כלומר לא היה הכלי עמוק כמו מרחשת לפי כך היו מעשיה קשים שחיה הנאפה בה קלוי מאד מפני שלא היתה עמוקה והאש שולטת בה ·

חבט כִּי תַחְבֹּט זֵיתֶךָ · יַחְבֹּט יֶתֶר מִשְּׁבֹלֶת הַנָּהָר · וַתַּחְבֹּט אֶת אֲשֶׁר לִקָּטָה · חֹבֵט חִטִּים בַּגַּת · והנפעל

ישעיה כח והנפעל יֶחֱבֶט מֶצַח · ענין החכיטה בלעז אשקוי"רו"

חבל לא חָבָל · לא יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרֶכֶב · בשוא ופתח הח"ת ורפה הב"ת אם חָבֹל תַּחְבֹּל ·

יחזקאל יח וְלֹא תַחְבֹּל · בשוא לבדו הח"ת ודגש הב"ת · יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה · וְעַל עֲנִי יַחְבֹּלוּ · וְעַל בְּגָדִים חֲכוּלִים יַטּוּ ·

מלכים ב והשם וְבַעַר נְכָרִיָּה חַבָּלָהוּ · שהנפרד חֶבֶל בפלס ארץ ·

יחזקאל יח ומשקל אחר חַבּוֹל לֹא יָשִׁיב · ובתוספרת הא"ח הנקבה חכולה · חֲבוּלָתוֹ חוֹכֵל יָשִׁיב · ענין הכל משכון

ענין רובם לקיחת המשכון ויש נתינת המשכון כמו ועל עני יחבולו · כלומר ילוו הם חמעות על משכונם לתוחלת שיגזלו העני ויפרעו חובם וזהו ועל עני · ופי' יחבלו שור אלמנה · כמו יקחו משכון האלמנה בחוב שיש להם אצלה וזה הדבר נמנע כעכור עליכת האלמנה כמו שנאמר לא תחכול בגד אלמנה · והם לא יחושו לעלבונה ולא ירחמו עליה או פירושו שאין להם אצלה חוב ויקחו שורה כאילו להם אצלה חוב ויחבלוה

תיוב כב כמו שנאמר כִּי תַחְבֹּל אָחִיךָ חִנָּם · והכניס רבי יונה בזה הענין בָּז לְדָבָר יֵחָבֵל לוֹ · וענין אחר חָבַלְנוּ לָךְ ·

מלכים ג' · כחמיה ח' תיוב לד · מלכים ג' הֶאֱמַר נָשָׂאתִי לֹא אֶחְבֹּל · והנפעל בָּז לְדָבָר יֵחָבֵל לוֹ · והשם חָבוֹל חָבַלְנוּ לָךְ ·

כחמיה ח' קהלת ה והפעל הכבד וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ · מְחַבְּלִים כְּרָמִים · בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל · לְחַבֵּל כָּל הָאָרֶץ · ומה שלא נזכר פעלו וְחָבַל

שיר ב ישעיה כד ישעיה נ' ישעיה י' תיוב יז עוֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן · רוחי חָבָלָה · ופירוש וחכל עול וחכל עול סנחריב מפני חזקיהו שהוא משוח בשמן כלם ענין

מיכה ב השחתה · ויש לפרש מענין זה בַּעֲבוּר טֻמְאָה תְּחַבֵּל וְחָבֵל נִמְרָץ · וענין שלישי שֶׁמֶן חִבְּלָתְךָ אִמֶּךָ · כעבור

מיכה ב' תליס ז טֻמְאָה תְּחַבֵּל וְחָבֵל נִמְרָץ · הִנֵּה יָחֵבֶל אָוֶן · והשם

ישעיה סו · ישעיה נ' בְּטֶרֶם יָבֹא חֶבֶל לָהּ · כחמש נקודות · צִירִים וַחֲבָלִים יֹאחֲזוּן · חֲבָלִים יְחַלֵּק בְּאַפּוֹ · חֶבְלֵי יוֹלֵדָה · הח"ת

תיוב לט בסגול · וכן חֶבְלֵיהֶם תְּשַׁלַּחְנָה · כולם ענין צירים

יהושע ג' ומכאובים · וענין רביעי יַתּוֹרִידֵם בַּחֶבֶל · כשש נקודות ·

הושע יא תיוב כ' בַּחֲבָלֵי אָדָם אֶמְשְׁכֵם · כפתח · וַחֲבָלִים בְּרֹאשֵׁינוּ ·

תיוב יח הם העבותות · טָמוּן בָּאָרֶץ חַבְלוֹ · הח"ת כפתח ופירושו

החבל שילכד בו · ולפי שהנחלת תחלק כחבל כמו

עמוס ז' · מיכה ב שאמר וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל תֶּחֱלַק · מַשְׁלִיךְ חֶבֶל בְּגוֹרָל ·

דברים ג נקרא החבל והמחוז חבל · כָּל חֶבֶל אַרְגֹּב · גּוֹרָל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד · חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים · וַיִּפְלוּ

הושע יא · תליס יד חַבְלֵי מְנַשֶּׁה עֲשָׂרָה · הח"ת כפתח · והמסורת עליו לית

יהושע יז פתח וכל כחבלי נותיח · הוֹי יוֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם · ת"ו ווי

נחמיה ב דיתכין כספר ימא · יוֹסֵף חֲבָלִים · ת"י יקבל תרין חולקין ·

יחזקאל מז רַב הַחוֹבֵל · הוא הגדול שבספינה שהוא ממונה על

יונה א חבלי הספינה להנהיגה כמשפטה · וכן לְקוֹל זַעֲקַת

יחזקאל כז חוֹבְלֶיךָ · והוא תאר וכן נִשְׁוּ חֲבָלֶיךָ · תאר כמו

ישעיה נ' חוכליך · וְכִשּׁוֹבֵב בְּרֹאשׁ חֶבֶל · פירש רבי יונה כי

הוא דבר עשוי מחבלים צף על פני המים כשמעגנין את הספינות ובו ידעו מקום העיגון והאדם השוכב שם הוא בסכנה או הוא רב החובל עצמו ויקרא כן כי הוא שוכב בראש החבלים וצריך לשום עינו ולבו עליהם בשיצטרך להקים חנם או להורידו במהרה מפני הרוח

אל"ף וקתימה מן הראלבע שכתב שהוא לשון נוי והכי הכ"ת דפייה ואם היה נוי היה נריך שתהיה דגש חכלהו על משקל ככהו :

והוא בדאגה גדולה וְחַבֵּל הוא שם בשקל וְחַדֵּבֶר אין בהם · ויש מפרשים חבל התורן שכל החבלים תלויין בו והוא תאר בשקל אֵטֵר · והגאון רבינו סעדיה פירש בי הספינה נקראת חבל וחובל לפי שהנהגת הספינה כמשיכת החבלים ובהתרתן ופירוש בראש חבל כראש הספינה ופירוש רב החובל ראש הספינה ופירוש וכשובב בראש חבל התורן שהוא כראש הספינ' והרוח תניפהו ותניעהו כן השכור מתנועע בנופו · וענין חמישי כִּי כְתַחְבוּלוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ מִלְחָמָה · וְנָבוֹן תַּחְבוּלוֹת יִקְנֶה · מִתְּהַפֵּךְ בְּתַחְבוּלוֹתָיו · במו עצות ומחשבות שאדם מתהפך כלכו כתחכולותיו כהם לבחור הישרה · וענין ששי חֶבֶל נְבִיאִים · בשש נקודות · חֲבָלֵי רְשָׁעִים עִוָּרוּנִי · הח"ת כסגול ענין קהל או חכורה · ומענין זה ולְאַחַד קָרָאתִי חוֹבְלִים · כי לאחד קרא נועם והוא הכהן ולאחד קרא חובלים והוא המלך שהוא ראש הקהלה ויש מפרשים נועם נשיאות זרובבל ונחמיה התרשתא שהיו מכית דוד חובלים זה מלכות הכהנים שמלכו סמוך לחרבן שניוחוכלי מהענין השני ענין השחתה והם השחיתו דרכם ומעלליהם אחר מות חשמוני וכניו וחלקו מלכות ישראל וגרמו חרבן בית שני ואפשר שענין תחבולו וענין זה אחד כי המחשבות הם אסיפת הדברים והענינים כלב ודומה לענין זה כדברי רבותינו ז"ל חבילי תלתן וחכילי זרדין ועוד אמרו אין עושין מצות חכילות חבילות"

חבק הַכְסִיל חוֹבֵק אֶת יָדָיו · אֹרֶת חוֹבְקֶת בֵּן · עֵת לַחְבֹּק · והכבד

קהלת ב' קהלת ג' חִבְּקוּ צוּר · הָאֲמִנִים עֲלֵי תוֹלַע חִבְּקוּ אַשְׁפָּתוֹת ·

תיוב כה · תיוב ל מלכים ב · כחמיה ט' · מלכים ב' קהלת ג' תְּכַבְּדֶךָ כִּי תְחַבְּקֶנָּה · וַיְחַבֵּק לוֹ וַיְנַשֵּׁק לוֹ · וְעֵרֹת לְרָחוֹק מְחַבֵּק · והשם מְעַט חִבֻּק יָדַיִם לִשְׁכָב ·

חבר כָּל אֵלֶּה חִבְּרוּ · שְׁתֵּי כְתֹפוֹת חוֹבְרוֹת · חֲבוּר עֲצָבִים · והשם חָבֵר כֹּהֲנִים · בשש

כחמיה ל' · שמות כח הושע ז' נקודות רוצה לומר קיבוץ הכהנים · ובתוכפת הא"ח הנקבה וְאָרַח לְחֶבְרָה · ובתוספת מ"ם כַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית · לְעֹמֶת מַחְבַּרְתּוֹ · והתאר חָבֵר הוא לְאִישׁ מַשְׁחִית ·

תיוב לט · שמות לה שמות כח · מלכים כח תליס קיט · סופרים ב חָבֵר אֲנִי לְכָל אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ · כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים · וְחַבְרֵי גַנָּבִים · וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָיו · ולנקבה חֲבֶרֶת

ישעיה ח' · יחזקאל לז מלאכי ב על משקל גְּבֶרֶת · וממנו וְהִיא חֲבֶרְתֶּךָ · והפעל הכבד

שמות כה וְחִבַּרְתָּ אֶת חֲמֵשׁ הַיְרִיעוֹת · ושלא נזכר פועלו ממנו אֶל שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחָבָר · והתאר מזה יִכְרוּ עָלָיו הַכָּרִים ·

שמות כח · תיוב מ' דברי הימים ב כ רוצה לומר בני החכירה · וההתפעל אֶתְחַבֵּר יְהוֹשָׁפָט · האלף תמורת הא' · וְלֻקַּח שָׁנִים יִתְחַבָּרוּ · בְּהִתְחַבְּרֶךָ

דניאל ח' · דה ב כ עם אֲחַזְיָהוּ · והשם ממנו ומן הִתְחַבְּרוֹת אֲלֵיהֶם עֲשָׂה מִרְמָה · ופעל כבד אחר אַחֲבִירָה עֲלֵיכֶם כְּמַלִּים · ושם

דניאל ח' תיוב יז הפעל מן הדגוש וְעֵצִים לַמַּחְבְּרוֹת · וַבְּרָזֶל לָרֹב

דה ח' נא · דה ח' נא לַמְסַמְּרִים לְדַלְתוֹת הַשְּׁעָרִים וְלַמַּחְבְּרוֹת · פירש רבי יונה מקום שהיו נקבצי ונאספי שם לעבודת יי ואפשר שהיה ענין אחר מענין מלאכת הבית לפיכך אמר כי המסמרים היו צריכים למחברות כמו שעושין בקירות הבתים שמשימין עצים משופים תחת מחברות חקרשים לנאות שלא יראה הסדק שבין קרש לקרש וכן אמר אחריו ולקרות את הבתים · הֵיחָבְרְךָ כְּסֵא הַוּוֹת · תליס כה הוא לפי דעתי מהפעל שלא נזכר פעלו מן הדגוש ונפל הדגש להקל ופירוש המלה היחבר עמך וכא על דרך לֹא יָגוּרְךָ רַע · ומן הענין חזה וְחוֹבֵר חָבֵר ·

דברים יח

מסלי לא · תלים לח ובית חבר · חובר חברים · מחכם · בעצמת חבריך · מאד · עמדי נא בחבריך · כמו שפירשו רבותינו ז"ל וחובר חבר אחד חבר גדול ואחד חבר קטן פי' חבר גדול שלוחש ומקבץ בתות של חיות גדולות וחבר קטן לוחש ומקבץ בתות של חיות קטנות כגון נחשים

אם לא פירשו כו כית שיעשו כו כשפים שאם היה מלשון מכר הוא לאים משמית היה נקוד מכר כקמץ וכיכי בטעם מלרע אבל זה הוא הטעם מלשל וכסגול כמו וקובר מכר :

ישעיה מו
ישעיה מו

ממות לא · תלים לח ועקרבים · חבורה תחת חבורה · חבאישו נמקו חבורותי · ונכפל הדגש ממלת ובחבורתו נרפא לנו · החבורה היא השריטה והגדידה ותרגום ירושלמי לאתתגודו חבורן · ונכפל העין והלמ"ד במלרת ונמר חברבורותיו · והם בתמי הנמר שדומין לבתמי חבורה · ומדברי רבותינו ז"ל נראה בי החבורה נקראת המכה שנצרר הדם בה ולא יצא באמרם אי זו היא מכה שאינה חוזרת נצרר הדם אף על פי שלא יצא ונקראת חבורה לפי שנחבר הדם במקום המכה ולפי שהחבורה היא בבשר כמו כתם נקראו כתמי הנמר חבורבורות "

ישעיה נב
ירמיה יג

ממות לא · תלים לח

ישעיה נב

ממות לא · יחזקאל לד חבש · וחבשתי להם מגבעות · פארך חבוש עליך · סוף חבוש לראשי · פניהם חבוש בטמון · והפעל חכבד מבבי נהרות חבש · כלם והדומים להם ענין קשור וחשוק · וכן בענין קשור המכה וחבריבה עליה ולנשברת לא חבשתם · ביום חבוש יי את שבר עמו · כי הוא יביא ויחבש · והפעל הכבד ומחבש לעצבותם · ושלא נזבר פעלו ממנו לא זרו ולא חבשו · וכן בענין הממשלה לפי שהמושל אסור וחובש למי שעוברים על מצותיו אמר לא אהיה חובש · האף שונא משפט יחבש · וכן בענין קשור הבהמה באזור שלה שקורין בלעז צינ"יא אמר ויחבש את חמורו · חבשו לי החמור · צמר חמורים חבושים · כלם אשר הם מהשרש הזה ענין אחד הם "

יחזקאל ל
יחזקאל לד · ישעיה ל
תלים קמז
ישעיה א
ישעיה נ · תלים לד
כלאתי לד · מלכי א יג
סופטים יט

ויקרא ג חבת · אף על פי שזכרנו על מחבת בשמן בשרש חבה אפשר שתהיה חת"ו שרשית למה שכתוב בפאמונה על מעשה החבתים · ומה שזכרוהו רבותינו ז"ל חבתי כהן גדול לישתן ועריבתן בפנים · פירוש שהיה כג' מקריב בכל יום עשירית האיפה במחבת מחציתה בבקר ומחציתה בערב כמו שכתוב זה קרבן אהרן ובניו "

דברי הימים א ט

ממות יב · תלים מב · כתו כ
ממות יב · יחזקאל מו חגג · וחגותם אותו · המון חוגג · חגי יהודה חגיך · חג לי · ובחגים ובמועדים · וכן נקרא הקרבן עצמו חג על שם שקרב בחג · אסרו חג בעבותים · חלב חגי עד בקר · ספו שנה על שנה חגים · יגקפו · פרש חגיכם · ומן הענין הזה יחגו ויגועו · בשכור · אדמת יהודה למצרים לחנא · ענין תנועה בי גם החג נקרא בן לפי שמרקדין ומטפחין בשמחת יום טוב · אובלים ושותים וחוגגים · כלומר מרקדין ומפזזין ומכרכרין בשמחה וכן פירש רבינו הי' גאון ז"ל "

תלים קיח
ממות כג · ישעיה כט
מלאכי ב · תלים קו
ישעיה יט
ממות לא

ויקרא יח · במדבר יג חגב · ואת החגב למינהו · ונהי בעינינו בחגבים · מן ממיני הארבה · ויסתבל החגב · אמרו שהוא כמו עגב מן ותעגבה עליהם והוא רמז לאבר המשגל והנכון שהוא במשמעו והנני עתיד לפרשו בשרש סבל "

קהלת יב

פיר ב · שוכלה א חגה · בחגוי הסלע · שבני בחגוי סלע · נחפכת החא לוו"ו נראית כמו מן שלה שליו היתי · ושלוי עולם · ופי' בחגוי בבקעי הסלע או הוא מן חוג הארץ ו"ת בשיני ביפא "

ממות לט · תלים עו חגר · וחגרתי אותם אבנט · שארית חמות תחגור · בלומר תחגור ותאסור אותם שלא יעשו בחמתם שהיתה להם על ירושלם בי החגירה היא הקשירה והאסירה · ופירוש הפסוק בי חמת אדם תודך המזמור נאמר בנבואה על מחנה אשור בשחנה על ירושלם וזהו שאמר בתחלת המזמור נודע ביהודה אלהים ואומר ויהי בשלם סוכו והיא ירושלם בי עד ירושלם לא נודע אלהים במלחמות בי בל ארץ ישראל בבש ובשבא לירושלם ודבר גבוהות בנגד השם אז נודע אלהים והיה גדול שמו במו שאמר ויך במחנה אשור ואמר בשתעשה נקמה במחנה אשור אז חמת אדם תודך מי שהיתה חמתו אליך ומתרגז בנגדך על ברחו יודך ותשוב חמתו הודאה לך ואז שארית חמות תחגור בלומר הנשארים ממלבי אומות העולם שהיה להם חמה על ירושלם אז תחגור ותאסור חמתם שיראו ממך מאשר ישמעו שעשית במחנה אשור וזהו שאמר בסוף המזמור יבצור רוח נגידים נורא למלבי ארץ בשיבצור ויקטוף רוח נגידים במו שאמר בל גבור חיל ונגיד ושר במחנה אשור אז יהיה נורא למלבי ארץ · או יהיה פי' חמת אדם תודך על המצרים ואנשי בוש שהיו עם אשור במחנה בשראו המבה הגדולה החיא שבו לדת היהודים ועליהם נאמר יגיע מצרים וסחר בוש ועליהם נאמר יהיה מזבח ליי בתוך ארץ מצרים ובל הפרשה · מתניכם חגורים · חגור בלי מלחמה · חגור חרבך על ירך · גבור · אלי בבתולה חגרת שק · וחגרו שקים · ושעם הפעול בענין החגירה במו לובש ולבוש שאנו עתידים לבאר · והתאר חגורי אזור במתניהם · בחלם · והשם וחגור נתנה לבנעני ובהא הנקבה ותחת חגורה נקפה · בחגורתו אשר במתניו · והקבוץ ויעשו להם חגורות · ומא מחגורת שק · ענין בלם אזור · ויחגרו ממסגרותם · יתנועעו מבבליהם שהם בהם בלומר מבובר בבליהם יפסחו · ובדברי רז"ל על הזבין ישבו על הנסר ועל הספסל בזמן שהן מחגירין פי' בזמן שהן מתנועעין שבזמן שרגלי הספסל אינן שוין שהאחת קצרה מחברתה ובשאדם יושב עליו יתנועע ויתנודר אילך ואילך במו החגר · ויש מפרשים אותו שחוא במו הפוך ויחרגו מתרגום ומחדרים אימה ומטוניא חרגת מותא ופירושו ויפחדו ממסגרותיהם וכן תרגם יונתן ויזועון מבירניתהון "

חגיגה א · ישעיה מט
ויקרא כו

חדד · וחדו מזאבי ערב · והתאר ויישם פי בחרב חדה · והשם חדודי חרש · ושלא נזבר פועלו מהנוסף חרב הוחדה וגם מרוטה · למען טבוח טבח הוחדה · ענין החדוד ידוע בדברי רז"ל נפל תורא חדדו סכיני ועוד אמרו שני תלמידי חכמים המחדדים זה את זה בהלבה ענין החריפות והדקות ועוד אמרו החרש שאינו יכול לעמוד מפני אזנו או מפני שהיד בו חדוד וחדוד מבריעו שחור · פירוש שהכלי חד מתחתיו ואינו יכול לישב · ויתבן להיות מן הענין הזה ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו · ואף על פי שאינו מן השרש הזה "

יחזקאל לא · יחזקאל לא
מסלי כז

חדה · ויחד יתרו · על משקל ויחן שם ישראל · משפטו ויחדה · ודגש ו"לת ויחד לתיקון הקריאה בעבור שחמלה מלעיל · והשם עוז וחדוה במקומו

ממות יח

דברי הימים א יג

בְּמִקּוֹמוֹ · כִּי חֲרָדַת יְיָ הִיא מָעֳזְכֶם · והפעל הכבד ממנו
תְּחַדְּדוּהוּ בְּשִׁמְחָה · ענינם ענין שמחה · ויתכן להיות
מזה השרש והענין אל יַחַד בִּימֵי אמ״ר סהוא יותר כטון כי
שָׁנָה · ומן השרש הזה בַּרְזֶל · יחל על מסקל יעם אכל
בְּבַרְזֶל יָחַד וְאִישׁ יַחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ · הכלשון יחל נקמן ה״יול
אבל הם מהענין שהקדמנו בעבור הלתכה:
בשרש חדד״

חדל עַד כִּי חָדַל לְסַפֵּר · חָדְלוּ גִּבּוֹרֵי בָבֶל לְהִלָּחֵם ·
חָדְלוּ רָנֵן · פִּי חדלו מעשות רוגז · הַקּוֹלוֹת
יֶחֱדָלוּן · חָדַל שְׁאוֹן עֲלִיזִים · כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן
מִקֶּרֶב הָאָרֶץ · חָדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת מִצְרַיִם · חָדְלוּ
לָכֶם מִן הָאָדָם · מֵחֲדוֹל לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם · והתאר חדל
וַחֲדַל אֲנָשִׁים · והפעל חכבד הֶחֱדַלְתִּי אֶת דִּשְׁנִי · וקבוץ
החדל״ת לתפארת חענין ידוע · עַם יוֹשְׁבֵי חָדֶל · פִּי יושבי
חזמן · והוא כמו הפוך מִמְּתִים מֵחֶלֶד · והתאר ממנו מָה
חָדֶל אָנִי · ויש מפרשים מזה שֶׁעֵה מֵעָלַיו וְיֶחְדַּל״

חדק בְּמִשּׁוֹכֶת חָדֶק · טוֹבָם כְּחֶדֶק · בחמש נקודות
אמר בי הטוב שבהם הוא כחדק והוא קוץ
ממיני הקוצים״

חדר חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהַחֲבֵה · וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי · בשש
נקודות · יָבֹא הַחֲדָרָה · ומא וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ ·
ויכשר להיות משניהם ומֵחֲדָרִים אִמָּה · חַדְרֵי בָטֶן ·
אִישׁ בְּחַדְרֵי מִשְׁכִּיתוֹ · וְחַדְרֵי תֵימָן · רל״ל פאתי תימן ·
וכתב החכם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל כי הם הכבנים
שהם בפאת נגב הגלגל הגדול ובעבור כי היושבי בפאת
צפון לא יראו אותם הכבנים על כן קראם חדרי באילו
הם במקום נחבא · וכן מִן הַחֶדֶר תָּבֹא סוּפָה · והפעל
מזה הַחוֹרֶרֶת לָהֶם · רוצה לומר האורבת לחם בחדר״

חדש וְחִדְּשוּ עָרֵי חֹרֶב · תְּחַדֵּשׁ עֵדֶיךָ נְגִדִּי ·
וההתפעל תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרֵיכִי · והתאר
וְאֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ · וַיָּשֶׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ ·
כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה · וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה · פִּי חרב
חדשה וכן ומאכלו בריאה שפירושו שה בריאה · ואני
תפלה איש תפלה · והדומי להם חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים · ורוצ
לומר באשה חדשה שתהיה חדשה אצלו פרט למחזיר
גרושתו אבל אלמנה וגרושת אחר כמשמע וכל ענין
החדוש ידוע ונקר החדש בן על חדוש הירח שמתחדש
בו ונקראו כל השלשים יום ככלל חדש ונקרא יום
הראשון לבדו חדש · מָחָר חֹדֶשׁ · לֹא חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת ·
וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ · בַּשַּׁבָּתוֹת וּבַחֳדָשִׁים · כל אלו
והדומים להם על יום הראשון בלבד אבל בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי · הוא שם על כלו ופירושו יום שני מהחדש ואמ״
ז״ל פי לא חדש ולא שכת בל השלשים יום כלומר לא
עבר עדיין חדש ולא אפילו שבוע שראית אותו · חֹדֶשׁ
יָמִים · חדש ימים שלמים והוא שלשים יום · עַתָּה יֹאכְלֵם
חֹדֶשׁ אֶת חֶלְקֵיהֶם · החדש שנגזר עליהם והוא חדש
אב · וכן בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנָהּ · בחדש שנגזר עליה שלא
תוכל להנצל מכף מבקשיה ואמ״ז״ל פי כחדשה מקור
כלומר למה לא ייעפו כל מבקשיה כי בכל עת ימצאו
אותה בחדושה באילו עתה מתחלת לרוץ לפניהם״

חוב חֲבוֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב · הוא חמלוה ורז״ל הרגילו
הרבה בזה הלשון · ומזה השרש והענין פעל
כבד וְחִיַּבְתָּם אֶרֶת ראשי אמ״ר כמו שמן קוס כאמ״ פעל
לַמֶּלֶךְ · כי כל אדם שיש הלמוס קייס קיימת:
לן דין לשלם הן ממון חז

מגוף יקרא חייב וכן רבותי ז״ל ערבו הלשון בין לחובת
הממון בין לחובת הגוף וקראו לזה ולזה חייב״

חוג חוּג חָג עַל פְּנֵי מַיִם · פִּי סבב · וחשם הַיּוֹשֵׁב עַל
חוּג הָאָרֶץ · פִּי גלגל הסובב הארץ · וכן
וְחוּג שָׁמַיִם יִתְהַלָּךְ · בְּחֻקּוֹ חוּג · ושם הכלי שמתארין
ומכוונין בו העגולה וַכַּמְּחוּגָה יְתָאֲרוּהוּ · קונ״פש בלען״

חוד חוּדָה חִידָתְךָ וְנִשְׁמָעֶנָּה · אֲחוּדָה נָא
לָכֶם חִידָה · חוד חִידָה וּמְשׁוֹל מָשָׁל ·
ענין חכל דבר סתום שיבינו המבינים דבר אחר מתוך
אותו הדבר״

חוה אֲחַוֶּה דֵּעִי אַף אָנִי · אֲחַוְּךָ שְׁמַע לִי ונפל
ממנו הרגש · בַּתַּר לִי זְעֵיר וַאֲחַוֵּךְ ·
וחשם באלף נוספת וְאַחֲוֶתִי בְּאָזְנֵיכֶם · הכל ענין
הגדה · חַוֹרֶת יָאִיר · וְאֶרֶת חַוֹתֵיהֶם · נפרש בשרש
חיה״

חוז וַיִּנְחֵם אֶל מְחוֹז חֶפְצָם · ענינו כמו מדינה או
פלך · או יהיה ענינו גבול · וכתב אמ״א ז״ל מזה
וְיוֹדְעֵיו לֹא חָזוּ יָמָיו · כמו לא גבלו · וכן הוא מחוז
חפצם גבול וכן בערבי חו״ז״

חוח בַּמְּעָרוֹת וּבַחֲוָחִים · פִּי במצדות או הדומה
לחם וכן אמר התרגום ואיתמר עמא במערתא
ובמצדתא · וכבר פירשתי חוֹחַ עָלָה בְּיַד שִׁכּוֹר ·
כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים · בשרש חח״

חוט כְּחוּט הַשֵּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ · ידוע ותרגום פתיל
תכלת חוטא דתכלתא״

חול לֹא חַלְתִּי וְלֹא יָלַדְתִּי · כִּי חָלָה גַּם יָלְדָה צִיּוֹן ·
חוּלִי וָגוֹחִי · וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וַתָּחוֹל · בחלם
מפני ההעמדה · חוּל תָּחוֹל · בשורק · חָרִינוּ חַלְנוּ · כִּי
חָלָה לְטוֹב · פִּי בי חלה בעבור הטוב שהיה לה טרם זה ·
ור יונה הכנים זה בענין תוחלת · הִכִּיתָ אוֹתָם וְלֹא חָלוּ ·
מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוּלִי אָרֶץ · והוא צווי במקום ת״ו אתן
ופי מלפני אדון חולי ארץ כלומר משיב דמשורר כנגד
השאלה ואומר זה שתחולי לפני אדון הוא שהוא אדון
על הכל ודין הוא שיחולו הנבראים ממנו כי הוא אדון
על הכל והשיב השאלה על הארץ שהיא בולטת הים
והירדן והגבעות וההרים ויש לפרש חולי מקור והיו״ד
לכנוי והיה דינו מלרע ובא מלעיל מפני מלת ארץ שהיא
מלעיל והטעם כאילו הארץ משיבה לשאלה ואמרה
חולי ונוסי ורקדי הוא מלפני אדון שיש לו כח ליבש מ״
הים והירדן כמו שיש לו כח נב להפוך הצור שהוא יבש
לח ויהפכנו לאגם מים כי הוא אדון הכל לעשות כל
דבר והפכו בחומר ביד היוצר · והפעל הכבד מִפָּנַיו יָחִילוּ
עַמִּים · וַיֶּחֱל מְאֹד מֵהַמּוֹרִים · אם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ ·
וְלֹא שָׁה מַה תְּחִילִין · וַיַּחֲלוּ מְעַט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים ·
והדגש תמורת יוד״ יחילו או הוא מענין תחלה ומשרשו
כלומר עתה יחלו להתרעם ולהתאונן מעט ממשא מלך
ושרים ועוד יתרעמו ויתאוננו יותר כשיחיו בגלות ·
ואשר הוא עובר לאחר קול יְיָ יָחִיל מִדְּבָר · יָחִיל יְיָ מִדְּבַר
קָדֵשׁ · יָחִילוּ דְרָכָיו בְּכָל עֵת · פירוש דרכי הרשע יחילו
הענייים בכל עת · ורבי יונה הכנים זה בענין תוחלת ·
ופועל כבד אחר והוא המרובע קוֹל יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת ·
והמקור חוֹלֵל אַיָּלוֹת תְּשַׁמֵּר · וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלְלֶכֶם ·
בסגול הלמ״ד בלומר שחוללה אתכם והוא עתיד במקום
עבר · והפעל מְחוֹלֵלֶת תַּנִּין · והפעול וְהוּא מְחוֹלָל
מִפְּשָׁעֵינוּ · וְהַתְּפַעַל כָּל יְמֵי רִשְׁעוֹ הוּא מִתְחוֹלֵל ·

ואפשר שיהיה כמהו וסער מתחולל · ושלא נזכר פועלו מהנוסף חיחל ארץ ביום אחד · והתאר כי קול כחולה שמעתי · בפלס טובה · והשם חיל כיולדה · ובהא הנקבה ואסלדה בחילה · והשם בהכפל וחלחלה בכל מתנים · והתפעל ותתחלחל המלכה · וכל אשר זכרנו הם ענין חיל וידוע הוא · ועא וחלה חרב בעריו ולא חלו בה ידים · יחולו על ראש יואב · על ראש רשעים יחול · פירוש יפול ויחנה · והתפעל וסער מתחולל · ופירו ולא חלו בה ידים ולא חנו בה המחנות והחיילות כי כמו רגע נהפכה · ופירש רבי יונה מזה הענין יש רעה חולה · והוא תאר בפלס טובה כלומר רעה נופלת על בני אדם ויפה פירש · וענין אחר ויחל עוד שבעת ימים אחרים · על כן לא יחיל טובו · טוב ויחיל ודומם · כלומר טוב שיחיל ויהיה דומם לתשועת יי · ואפשר להיות ויחיל תאר משרש יחל בפלס שריד ויהיה פירוש הפסוק שיהיה האדם טוב ויחיל ודומם לתשועת יי ·

ויחילו עד בוש · וענינם ענין תוחלת · וכתב אאזל פעל קל מזה כי חלה לטוב · ויורה על זה כי ירד רע מאת יי כמו כי טוב קויתי ויבא רע · ויש לשום מזה העקר דום לי והתחולל לו · ויהיה מענין תוחלת או מענין חיל כיולדה · וכן דין לפניו ותחולל לו · והחכם רבי יהודה שם אותו מן הכפולים · ועא חוללה ידו נחש ברים · רוח צפון תחולל גשם · ותחולל ארץ ותבל · רב מחולל כל · ופירוש הפסוק הקבה שהוא רב ואדון על הכל מחולל כל העולם לפיכך זן אותם כולם כאחד וזהו שאמר ושוכר כסילים ושוכר עוברים כלומר הכסילים והעוברים על מצותיו זן אותם כמו החכמים והצדיקים ואמר בו לשון שכר כי הוא ית זן ומפרנס אותם כאילו הוא חייב לזונם כאדם שחייב לתת שכרו לשכיר ועוד אפרשנו בשרש שכר בעזרת הבורא ·

ותשכח אל מחוללך · ושלא נזכר פועלו בא"ין תהומות חוללתי · הן בעון חוללתי · ולפני נבעות חוללת · הרפאים יחוללו · ענינם ענין יצירה · והכנים רבי יונה בזה הענין חולי ארץ · וחיור בו נוספת · ועוד הכנים בזה השרש לחול במחולות · מן המחוללות אשר גזלו · וטוב הוא לשומם מפעלי חכפל ועוד אפרשם בשרש חלל · ומן השרש הזה כחול אשר על שפת הים · וכחול ארבה ימים · וראיתי בספר מדויק ירושלמי וכחול ארבה ימים בשורק לנהרדעי ובחלם למערבאי ·

חום וכל שה חום בכשבים · שחור והנכון אצלי כי חום משרש חמם ושם אפרשנו ·

חוס אתה חסת על הקיקיון · לא חסה עליך עין · חוס על דל ואביון · לא תחוס עיניך · ולא תחוס עיני · כלם בחלם · ואחר בא לבדו בשורק לא תחוס עינם · וכל אחום בשורק · ותחם עיני עליהם משחתם · ותחס עליך · פירושו ותחס עיני או נפשי · חוסה יי על עמך · וענינם ענין חמלה ·

חוץ ויצאהו ויניחהו מחוץ לעיר · בחוץ תעמד · החוצה אל העין · וענינם ידוע · וכן חוץ ממני · שפירושו זולתי וחכל ענין אחד · וכן חמור בחוץ תרונה · שפירושו שוק · ונתן לו בכר לחם ליום מחוץ

מנאתי במדרש עוף הוא ושמו חול בשורק וכשי פי שם זה לשונו עוף הוא ששמו חול ולא נקבה עליו מיתה שלא אכל מעץ הדע ותתחדש לסוף אלף שנה וחוזר לבעבותו :

האופים · ובחוץ לעוברים · שוטטו בחוצות ירושלם · וחוצות תשים לך בדמשק · שפירושם שווקים הכל עם ענין הראשון ענין אחד · והתאר ממנו בפנימי ובחיצון · וכן ופטורי צצים מלפנים ולחיצון · לפנימה ולחיצון · ואף על פי שמלפנים ולפנימה אינם תאר ולחיצון הוא תאר והוא תאר להיכל שהיה חיצון מהדביר · ולנקבה אל החצר החיצונה · אבל ארת מבוא המלך החיצונה · הוא כמו החיצון כי הוא מלעיל חזקף בצדי והה"א נוספת ·

חור חור ברפס ותכלת · לבן וכן אמרו רז"ל מטת מילת לבנה הציע להם · תכלת וחור · והפעל ממנו בהראות עין הפעל ולא עתה פניו יחורו · ותרגום לבן חיור · וכנה הבושת על דרך הלובן כי האדם שיש לו בושה יתלבנו פניו וכן אמרו רז"ל המלבין פני חבירו ברבים · ורבי יונה פיר ש מזה הענין ואורגים חורי · כלומר בגדים לבנים וכן סלי חורי · וטוב הוא שיהיה סלי חורי לבן כלומר סלים עשויים מן המקלות המקולפו והם לבנים אחר הקילוף אבל הוא פי על דרך הרחוק · ופירש מזה הענין עוד בן חורים · ואת כל חורי יהודה וירושלם · ואריבה את החורים · חורה ואין שם מלוכה · ואמר כי השרים והגדולים יכנום בלשון ישמעאל בלשון לובן · ועא ויקב חור בדלתו · ויכלא טרף חוריו · חורי עפר וכפים · מן החורים אשר התחבאו שם · ובשורק על חור פתן · הפח בחורים כלם · ודוע הוא · ויתכן לפרש מזה הענין ואורגים חורי · כלומר בגדים נקובים בעת אריגתן לנוי או אמר זה על הרשתות שהם נקבים נקבים וכן ענין הפרשה כמו שאמר ופורשי מכמורת על פני מים וכן סלי חורי סלי נקובים כי כן יעשו אותם ועוד נפרשנו בשרש חרר · והחכם רבי יהודה ורבי יונה הכניסו בזה השרש וחרה נחשתה · ועצמי חרה מני חרב · חרו יושבי ארץ · והנכון וחישר אצלי לשומם מפעלי הכפל ·

חוש וחש עתידות למו · חשתי ולא התמהמהתי · בנשר חש לאכל · חושה לעזרתי · ותחש על מרמה רגלי · כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני · והתאר נחלץ חושים · והפעל הכבד אחישה מפלט לי · אני יי בעתה אחישנה · והשם כי גן חיש ונעופה · וענינם ענין מהירות · ומי יחוש מענין חוששין בדברי רז"ל כלומר מי יחיה חושש לדתענג ולאכול ולשמוח יותר ממני ·

חזז יי עושה חזיזים · ודרך לחזיז קולות · ויש לומר שהם משרש הזה בשקל הניני מן הגה ויתכן לפרשם שהם אלו שרואה אותם אדם מבחיקין קודם שיבא חרעם מעט והם שקורין למפיזר בלעז אבל רבותי"ל פירשו כמו ענן כמו שאמרו חמשה שמות נקראו לו אד עב ענן נשיא חזיז ועוד אמרו מאי חזיזין אמר רב יהודה פורחות מאי פורחות אמר רב פפא עיבא קלישתא דתותי עיבא סמיכתא ·

חזה ישמח צדיק כי חזה נקם · וזה חזיתי ואספרה · בלבם חזיתם · אשר אני אחזה לי · ועם שאול עשינו חזה · פירשו רבי יונה כן כבר שמנו צופה עם שאול

מתחתי למה לא הביא בענבר כוסי כי כבר בה הדעת · יש מפרשים אותו לשון מהירות · ויש לשון שתיקה ויש מפרשים לשון הקשה · ויש מפרשים לשון הכנס · וגם בשרש הקשה לא הביאון :

ישעיה לא · ירמיה ל
מלכים א' כ
יחזקאל מא
ירמיה ו
איוב ל · איוב ל
אסתר ל
הושע ב לא כה ל
שמות ג' · ירמיה כב
מלכים א' ו · מלכים א' ז
יחזקאל מ · מלכים ב' יא
קהלת ה
בראשית א
איוב ב · איוב ב
אסתר ל
איוב ל
ישעיה יא
בראשית א
מיכה ז
תלים לז
איוב לא
איוב לא
משלי לה · תלים ב
משלי לו
דברים לב · משלי ח
תלים לא · איוב טו
איוב לו
תלים קיל
סוטה לא · סופרים לא
בראשית לא · איוב לט
בראשית ל
חוס
בראשית ל
יונה ל · יחזקאל יז
תלים עב · דברים לה
יחזקאל ה
ישעיה ה · יחזקאל ל
שמואל א' כד
יואל ב
בראשית יט · דברים לד
בראשית לד · קהלת ל
משלי א
ירמיה לז
ישעיה לא · ירמיה ל
מלכים א' כ
יחזקאל מא
מלכים א' ו · מלכים א' ז
יחזקאל מא
ישעיה ה · יחזקאל ל
שמואל א' כד
יואל ב
בראשית יט · דברים לד
בראשית לד · קהלת ל
משלי א
ירמיה לז
אסתר ל
אסתר ל
ישעיה כא
ישעיה יא
בראשית א
קהלת ל · ירמיה לא
נחמיה ה · ישעיה לא
מלכי ב יא · איוב כ
איוב ל · שמות ל יא
ישעיה יא · ישעיה עב
יחזקאל כד
איוב ל · ישעיה כד
דברים לב · תלים קיט
חבקוק ל · תלים לא
איוב לא · קהלת ב
מלכים ב לב · תלים כא
ישעיה ט · תלים ב
זכריה ל · איוב לא
תלים לא · איוב טו
איוב כז · איוב יא
ישעיה לא

שאול שיודיענו עת בואו ובקרבת עתו נדחה אותו ·
שְׁמוּאֵל בַּעֲשׂוֹתוֹ וְלֹא אָחָז · וְתַחַז בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ · ובהראות
למ״ד הפעל רָמָה יָדְךָ בַּל יֵחָזוּן · והשם בהראות למ״ד
הפעל מַשֶׂא גֵיא חָזְיוֹן · בְּחִזְיוֹן לָיְלָה · והקבוץ
מֵחֲזִיוֹנוֹת לָיְלָה · וּמֵחֲזִיוֹנוֹת תִּבְעָתֻנִי · ומבלי הראות
הֵיוֹר חָזוֹן נִרְאָה אֵלַי · ומ״א בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר · ובלשון
נקבה ומֵחֲזֶה אֶל מֶחֱזֶה · וי״ת וזוי לקבל זוי · ומ״א בְּיַד
כָּל נְבִיאֵי כָּל חוֹזֶה · ויתכן כי כמהו וע״ם שאול עשינו
חוזה כלומר מחזה עשינו עם שאול וברית כרתנו עמו
שלא יקחנו · ומשקל אחר וַבַּחֲזוֹת יֶעֱדוּ הַחוֹזֶה · ומשקל
אחר חָזוּת קָשֶׁה · וְחָזוּתְכֶם אֶת שְׁאוֹל · כלם ענין ראייה
ותרגום ראה חזה יש מהם ראייה ממש ויש מהם מראה
הנבואה · עַל דִּבְרֵי חוֹזַי · כמו חוזים כמו ואורגים
חורי והדומים להם כמו שכתבנו בחלק הדקדוק · ועֹא
בֵּית אֲבָנִים יֶחֱזֶה · פירושו יסתכך מן קֶרֶן חָזוּת · והחכם
ר׳ יהודה הכניס ועם שאול עשינו חוזה בענין בית אבנים
יחזה ולא ידענו מה היתה דעתו בענינם · וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת
הֶחָזֶה · חָזֶה הַתְּנוּפָה · והקבוץ וַיָּשִׂימוּ אֶת הַחֲלָבִים עַל
הַחֲזוֹת · וידוע הוא ״

חזק וַיְחִי כִּי חָזַק יִשְׂרָאֵל · וּדְבַר הַמֶּלֶךְ חָזַק עַל
יוֹאָב · אם תֶּחֱזַק אֲרַם מִמֶּנִּי · חֲזַק וֶאֱמָץ ·
חֲזַקְתָּנִי וַתּוֹכֶל · פירוש חזקת ממני · יֶחֱזְקוּ מִמְּךָ ·
בסגול הח״ת פֶּן יֶחֱזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם · בשוא הח״ת · לְחָבְשָׁהּ
לְחָזְקָהּ · במפיק הה״א פירוש להתחזק בה · ואשר הוא
יוצא מן הקל וַיָּצַר לוֹ וְלֹא חֲזָקוֹ · וכן לחזקה לחזק
אותה · ויש לפרש ולא חזקו ולא חזק ממנו או לא חזק
לפניו · ויחיה פירוש חזק על אחז וא״ם הוא יוצא יהיה
פירושו כי השם יתברך לא חזק אחז לפניו או פירושו
ולא חזקו מלך אשור ואמר כן לפי ששלח אחז על מלכי
אשור לעזור לו אמר לאדי שלא חזקי אלא שבא עליו
והצר לו · וזה הפירש הוא הנכון · והשם וְהִשְׁמַרְתִּי חָזָק
מִמַּלְכוּת הַגּוֹיִם · חֲלֹא כְּחֶזְקֵנוּ · ובתוספת הא״ ואם
לֹא לָקַחְתִּי כְּחֶזְקָה · וְלֹכֵל אֲשֶׁר יֵצֵא עַל הַבַּיִת לְחָזְקָה ·
ומשקל אחר כְּחֶזְקַת חַיָּיד · וּכְחֶזְקַתּוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד
לְהַשְׁחִית · או יהיה מקור · ומ״א אֶרְחָמְךָ יְיָ חִזְקִי · הח״ת
בחירק כמו מן סתר סתרי · והתאר הֶחָזָק הוא הֶרָפָה ·
בְּחָזָק יָבֹא · פירושו בחיל חזק וחילו הוא זרועו הוא
שאמר וזרועו מושלה לו · ותאר במקום פעל וְדָוִד הוֹלֵךְ
וָחֹזֵק · וַיְחִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וָחֹזֵק מְאֹד · והפעל
הכבד חִזְקוּ פְנֵיהֶם מִסֶּלַע · כִּי חָזַק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ ·
הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדוֹתַיִךְ חַזֵּקִי · וַאֲנִי אֶחֱזַק אֶת לִבּוֹ ·
וַיְחַזֵּק חָרַשׁ אֶת צוּרָף · לֹא חִזְקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת בֶּדֶק
הַבַּיִת · ופעל כבד אחר חֲזַק מִלְחַמְתְּךָ אֶל הָעִיר ·
וְעַל יָדָם הֶחֱזִיקוּ · כלומר החזיקו המלאכה · הֶחֱזִיקוּ
הַמִּשְׁמָר · הֶחֱזִיקֵי מַלְבֵּן · כלומר חחזיקו מלאכת מלבן ·
כִּי הֶחֱזִיק עַד לְמַעְלָה · ופירושו החזיק מלכותו · ויש
בזה הפעל שהוא קשור עם ב״ת וענינו שיחזיק עצמו
ברבר לתקף אותו בחזקה · וְהֶחֱזִיקֵי אֶת יָדְךָ בּוֹ · והוא
כענין אחיזה · וכן וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ · עוֹדְךָ מַחֲזִיק
בְּתֻמָּתְךָ · וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם · אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְּצוֹת
הָאָרֶץ · כלומר החזקתי בך · וכן שַׁמָּה הֶחֱזִיקָתְנִי ·
החזיקה בי · כִּי הֶחֱזִיקֵךְ חִיל · החזיק בך · או יבא בלא
קשר ב״ת פעמים כמו לשון אחיזה שיבא בב״ת ובלא
ב״ת · וכן הֶחֱזַק מָגֵן וְצִנָּה · ובלמ״ד במקום ב״ת וְהֶחֱזִיק
לוֹ וְנָשַׁק לוֹ · והתפעל וְהִתְחַזַּקְתָּם וְלָקַחְתָּם ·

מיכה כג · מיכה ל
ישעיה כז
ישעיה לב · מיכה ל
מיכה ז · מיכה ל
דניאל ח · כרתשית עז
מלכים ח ז
מלכים ב יז
דברי הימים ב ט
ישעיה לח · ישעיה לח
דברי הימים ב לב
מיכה ח · דניאל ח
ויקרא ח
ויקרא ז · ויקרא ט
הושע ב · לה ח · לח
שמואל ב ג · הושע ח
ירמיה ב · שמואל ב ז
ישעיה לח · יחזקאל ג
דברי הימים ב לח
יחזקאל ד · תהלים ט
שמות ל
ירמיה ב · מלכים ב יב
ישעיה ה · לה ב · לו
תהלים יח
במדבר יג
ישעיה מ
שמואל ב ג
שמות יט
ירמיה ה · תהלים קנו
ישעיה לח · שמות ל
ישעיה מא · מלכים ב יב
שמואל ב יח
בחמיה ג · ירמיה לח
בחוס ג
לה ב · לו
כרתשית לח
כרתשית לט · מיכה כ
שמות ט · ישעיה מא
ירמיה ח
מיכה ל
תהלים לה
שמואל ב עו · במדבר יג

וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל · בצרי · ובפתח חָזַק וְנִתְחַזֵּק · וכן בא
בהפסק בפתח עַל מַמְלֶכֶת אָבִיו וַיִּתְחַזֵּק · ובענין מה
שיביל חכלי מַחֲזִיק בַּתִּים שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים יָכִיל · ור״ל
הרגילו זה הלשון באמרם כלי ריקן מחזיק מלא אינו
מחזיק וזולת זה חרבה ״

חזר וְאָת הַחֲזִיר · ידוע · ובמשנה נשתמשו
הרבה בזה השרש בלשון חזרה ״

חטא חָטָא יִשְׂרָאֵל · חִטְּאָה יְרוּשָׁלַם ·
שְׁאוֹל חָטָאוּ · פירושו עד שאול חטאו
כלומר עד שימותו · וְחַטָּאת עַמְּךָ · בחלוף הא״ הנקבה
בת״ו וחרפות הא״לף · בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא · וָאֶחְשׁוֹךְ
גַּם אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֶטְוֹ לִי · בוו״ תמורת הא״לף למ״ד
הפעל · חוֹטְאִים לַיְיָ לֶאֱכֹל עַל הַדָּם · הא״לף נחה ·
וְחוֹטְאֵי חוֹמֵס נַפְּשׁוֹ · פירושו חוטא לי · והתאר הִנֵּה
עֵינֵי יְיָ בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה · רָעִים וְחַטָּאִים לַיְיָ · וְהָיִיתִי אֲנִי
וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים · כלומר ידמה שנהיה חטאים לפניך
שלא יהיה לנו בענין המלוכה דבר · ויש מפרשים כי
הוא כינוי לדוד דרך מוסר רוצה לומר כי החטא יהיה
על דוד וכמהו וחטאת עַמְּךָ · ואויבינו ילעגו למו ·
וימירו אֶת כְּבוֹדָם · והשם בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא ·
רַק חַטָּאֵי יָרָבְעָם בֶּן נְבָט · ובתוספת הה״א חַטָּאָה גְּדוֹלָה ·
ובהדגש וְכַעֲבוֹת חֲעֻגֵּלָה חַטָּאָה · וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה · ובהרפו
הא״לף וחלוף הה״א בגו״ן וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת · והפעל הכבד
פֶּן יַחֲטִיאוּ אוֹתְךָ לִי · אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ·
ובא חסר הא״לף אֲשֶׁר הֶחֱטִי אֶת יִשְׂרָאֵל בָּהּ הָלַךְ · ראוי
לא סרו · וכן לְמַעַן הַחֲטִי אֶת יְהוּדָה · מַחֲטִיאֵי אָדָם
בְּדָבָר · אֶל הַשַּׁעַרְ וְלֹא יַחֲטִא · כלומר לא יחטיא האבן ·
ופעל כבד אחר אָנֹכִי אַחֲטֶנָּה · כלומר שיהיה החטא עלי
ואשלם לך כמוה · ונקרא הקרבן שמביאין על החטא על
שמו בְּמָקוֹם אֲשֶׁר תִּשְׁחַט הָעוֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת ·
ובא חסר הא״לף וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת · וְחִטְּאוּ אֶת
הַמִּזְבֵּחַ · פירוש יסיר חטא האדם בעבודת המזבח ·
הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אוֹתָהּ · העובד עבודותיה ונעשית החטאת
על ידו ומסיר חטא האדם בה · וכן יַשְׁחִטֵהוּ וַיַּחֲטָאֵהוּ ·
ועל הדרך הזה ההתפעל הוא יִתְחַטָּא בוֹ · כלומר יסיר
חטאו בהזאתו · תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי · מִשְׁבָּרִים
יִתְחַטָּאוּ · פירוש מכל שברים אחרים יהיו נקיים כשיזכירו
גבורת לותן · ועוד נפרשנו בשרש שבר · וְכָל בֶּגֶד
וְכָל כְּלִי עוֹר וְכָל מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל כְּלִי עֵץ תִּתְחַטָּאוּ ·
איננו יוצא כאשר חשבו אנשים אלא עומד במשפט כל
התפעל ולפי שאמר למעלה תתחטאו אתם ושביכם
אמר ועם כל בגד וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו
כי לא תחיה טהרתכם שלימה עד שיטהרו עמכם גם כל
הבגדים והכלים · זאת תִּהְיֶה חַטַּאת מִצְרַיִם וְחַטַּאת כָּל
הַגּוֹיִם · עונש החטאת שחטאו · ובזה הדרך כי לא שלם
עון האמורי עד הנה · עונש העון ״

חטב וְלֹא יַחְטְבוּ מִן הַיְעָרִים · מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ · ענין
כריתה · והפעול מהכבד מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית
הֵיכָל · ורבי יונה פירש בענין אחר חֲטֻבוֹת אֵטוּן מִצְרָיִם ·
בזויות מחטבות · כלומר גבוהות ונשאות · ותרגום
האמירך חיום חטבך · ולפי דעתי אין להוציאו מהענין
הראשון ופירוש חטובות אטון מצרים שב אל חערש
ואמר כי ערשה בריו חטובות ומתוקנות במעצד ובמחוגה
וכיוצא בהם מהכלים שמתקנין בה חמטות · וכן כזויות
מחוטבות · כי מנהג העולם לבנות זויות הבית אבנים

ויקרא ז · ויקרא ט
במדבר עו · יחזקאל מב
ויקרא ז
ויקרא ט
במדבר יט
במדבר לח
תיוב מא
במדבר לח
זכריה יד
יחזקאל לט · דברים כט
תהלים קמד
משלי ז

חטובות אבני גזית אף על פי שכל הבית בנויה באבנים שלמות הזויות עושים אבני גזית ומחוטבות היטב עד שידמו כל אבני הזויות מרוב חטיבותן ביושר כאילו בלם אבן אחת ודמה הכנות ששוות וישרות בקומתן לזויות"

חטס ותחלתי אחטם לך · רוצה לומר בעבור תחלתי אאריך חוטמי לך במו שאמר אאריך אפי בי האף והחמה יקרא גם כן חוטס" ישעיה מח

חטף וחטפתם לכם · יארב לחטוף עני יחטף עני במשכו ברשתו · ענין חטיפה היא לקיחת הדבר בכח ובמהירות" פוסקים לח · תלים ג

חטר ויצא חטר ממגזע ישי · בפי אויל חטר גאוה · תרגום מטה חוטרא ופי חוטר גאוה אומר בי בפי האויל מטה הגאוה שמרבר גאוה וגדולו על האנשי ורבי יונה פירש בעבור דברים שדבר האויל יבוא עליו חוטר גאוה כלומר שיכוהו מכות גדולות על דבריו" ישעיה יח · משלי יד

חיי וארפכשר חי · ויחיו כל ימי אדם אשר חי · וחי בהם · ואם בת היא וחיה · ומלת וחיה ראויה להדגש · והתאר חי חי הוא יורך · חיים בלבם חיום · אזי חיים בלעונו · מה לעני ידע להלך נגד החיים · מים חיים · והשם בלשון רבים מות וחיים · ולא יפרד · וחיים לנערותיך · ויהיו חיי שרה · בנפול יור השרש · חי פרעה אם תצאו מזה · חי נפשך אדני · ויתכן וחי אחיך עמך · פעל עבר מזה השרש ובא בדרך פעל · וחשם עוד אלמנות חיות · חראוי בתשלומו חיות בשקל מלכות פחזות וענין כלם ידוע ואפשר שרש בלם חיה כמו שכתב רבי יהודה" בראשית לא · קהלת ג · דברים ל · תלים קכל · קהלת ג · משלי יד · בראשית מב · שמות ח · ויקרא כה · שמות כ · פוסקים ג · בראשית מה · ישעיה נז · שמות ח · בראשית ג · ויקרא יח · יהושע יל · במדבר כב · ישעיה כז · תלים כב · במדבר לא · יחזקאל ג · חבקוק ג · דברי הימים א יח · נחמיה ל · פוסקים לא · שמות כב · בראשית ז · תלים לג · תלים לג · יחזקאל ז · יחזקאל ז

חיה וחיית אתה ביתך · וחיתה נפשי בגללך · חיו מן האנשים החם · לא אמות כי אחיה · יי עליהם יחיו · תי יי על כל מתיא אמרת לאחאה וקדם בולחון אחייתא רוחי ואחייתני וקיימתני · ויחי יעקב · אשר לא תחיינה · וחשם אלמנות חיות · ומשקל אחר ולא ישאירו מחיה · בי למחיה שלחני אלהים לפניכם · ומשקל אחר חית ידך מצאת · בלומר ערב חיה לך כמו המזונות לאדם על כן לא חלית · והתאר כי חיות הנה · וכן חוה כי היא היתה אם כל חי · בהתחלף הי"ור בו"ו בדי שלא יתערב עם זארת החיה אשר תאכלו · והפעל הכבד הנה החיה יי אותי · אתכה הרגתי ואותה החייתי · לחיות רוח שפלים · וכבד אחר ונפשו לא חיה · חחייתם כל נקבה · ונפשורת לבנה תחיינה · בקרב שנים חייהו · פירוש ישראל שהוא פעלך חיה אותו בקרב שני הצרות ובא מלרת חייהו שלם בלמד הפעל שלא כמנהג כי הוא כתוב בשני יו"ין ואפשר שיהיה שם במו חיו וכן מגן גבוריהו כמו גבוריו · ויואב יחיה את שאר העיר · ופירוש יחיה את שאר העיר שסגר יואב שאר העיר כי דוד בנה מן המלוא ועד הסביב ויואב בנה חומת שאר העיר · ואמר בלשון היות כי העיר ההרוסה כמו מתה · וכן היחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות · וכן במקום אחר בלשון רפואה כי עלתה ארוכה לחומרת ירושלם · ועוד וירפא את מזבח יי ההרוס · אשר חיו מנשי יבש גלעד · מכשפה לא תחיה · לחיות זרע · ולחיותם בדעב · ונקראת הנשמה חיה לפי שחיא חיה לעולם ואינה כמו הגוף · וכן הנפש הבהמית נקראת גם כן חיה וזהמתו חיתו · לחם · וחיתם בקדשים · וחיתו כאור תראה · ועוד בחיים חיתם · ואיש בעונו חיתו · ויש לפרש מזה וחיתם לדבר הסגיר · ויש מפרשים בחמתם ואמר זה על דבר המקנה · ובענין הבריאות עד חיותם · וימרחו על השחין ויחי · או כי ישוב הבשר החי · פירוש הבריא · ומחית בשר חי · פירוש בריאות הבשר החי · ולא יקח ממך בשר מבושל כי אם חי · פירושו נא · וכן אזי חיים בלעונו · נבלעם כשאול חיים · כמו חי כמו חרון · ועוד נפרש הפסוק בשרש סיר · בערת חיה · פירוש בעת הזאת לשנה הבאה שתהיה חיה · וכן כה לחי · לזמן החי כלומר לשנה הבאה שתהיו חיים ותולה החיות בעת ובזמן להתמדת החיים בו · ויש מפרשים כה לחי לעשיר כי העני חשוב כמת · וכן מה לעני ידע להלוך נגד החיים · נגד העשירים ואין צורך להוציאו ממשפטו · ות כה לחי כדין לחייך כלומר כה יהיה כל ימיך · ולדעת רז"ל שקראו למילדת חיה כמו שאמרו שלשה נאמנין על הבכור אביו ואמו וחיה יתכן לפרש חיות הנה מילדות כלומר אינן צריכות למילדות אחרות כי הן עצמן מילדות וכן קראו ליולדות חיה במו שאמרו והחיה תנעול את הסנדל וזולת זה · וטוב הוא לפרש מזה כעת חיה כלומר כעת הזאת תחיה יולדת ופירש אחר כן וחנה בן לשרה אשתך · אשר נתנו חתיתם בארץ חיים · ונתתי צבי בארץ חיים · אתהלך לפני יי בארצות החיים · פירשו בהם ארץ ישראל נקראת ארץ החיים כמו שנקראת ארץ צבי · וכן אר"ז ארץ שמתיה חיים · ויש לפרש כלם כמשמעם · זאת החיה אשר תאכלו · בהמה בכלל חיה אבל אשר יצוד ציד חיה או עוף · על חחיה לבד לא על הבהמה כי אין לבהמה כיסוי הדם · חיתו יער · הויו נוסף כי הראוי במו גער חית קנה · ונקראת העדה חיה הזיקה ישבו בה · חית קנה · וחית פלשתים · ופירוש חית קנה העדה בעלת הקנים והם הרמחים · אל תתן לחית נפש תורך · חסר הנסמך · ופירושו אל תתן לעדת האויבים נפש תורך וחיא כנסת ישראל המשולה לתור במו שהמשילה ליונה · ויש מפרשים לחית שם מן ושוד בהמות יחיתן שהוא ענין השבר ויהיה לחית שם בשקל פגג אבר אחר שהם גם כן פתחין · וכן קבוץ הבתים ביחד כמו פרז וכיוצא בו שאינו מוקף ולא יכלו לכנותו בעיר יכנו אותו לקבוץ הבתים לבד חיה ויאספו פלשתים לחיה · וכתמורת הי"ור בו"ו חוות יאיר · וכן פירש רבי יונה ואמר כי כן קראו בלשון ערב לקבוץ הבתים ביחד אל חי" בראשית ז · תלים עח · יהושע ה · ישעיה לח · ויקרא יג · ויקרא יג · שמואל א כ · תלים קכל · משלי יא · תלים כח · בראשית יח · שמואל א כה · קהלת ג · שמות ל · יחזקאל לב · יחזקאל כט · תלים קיד · ויקרא יא · ויקרא יז · תלים ל · תלים סח · תלים סח · שמות כ כב · תלים עד · שמות כ כב · במדבר לב · יחזקאל לג · יחזקאל ל · ירמיה כב · תלים כב · קהלת ג · עובדיה א · מלכים ב יח · תלים קכב · תלים ג · במדבר כל · תלים יח · דברים א · דברים ח · יחזקאל ל · תלים לג · ישעיה ח · בראשית לל · ירמיה יב · ישעיה ל

חיל חיל גדול מאד מאד · חילי הגדול · חיל כבדים · הניעמו בחילך והורידמו · וחילים יגבר · בהראות עין הפעל פירושה צבא · ויש מפרשים מזה וגלות החיל הזה · אף על פי שלא נכתב ביו"ד וכתי עמא הדין ואם בא בדרך הסמיכות · וכן אל המלך חזקיהו בחיל כבד · כמו שומר מח מליל · וחבך ביין הטוב · ויתכן לפרש מזה יהי שלום בחילך · בלומר בעמך · ומזה עוד ונפל בעצומיו חלבאים · כי הוא שתי מלות בקריאה · וישראל עושה חיל · המאזרני חיל · עשה לי את החיל הזה · כי הוא הנותן לך כח לעשות זיל · תאנה ונפן נתנו חיל · וברב חילו לא ימלט · ענין חוזק ואומץ וכבר כתבנו בשרש גבר וחילים יגבר מזה הענין · ישא את חיל דמשק · ואת כל חילם ואת כל טפס · חילך כל אצרותיך · ישאו על כתף עירים חיליהם · פירוש ממון ורכוש · ויתכן

ויתכן גם מזה חנותן לך כח לעשות חיל · עשה לי את
החיל הזה · וישראל עושה חיל · אבל וַיַּאֲבֵל חֵל וְחוֹמָה ·
וַיִּשְׁפְּכוּ סוֹלְלָה אֶל הָעִיר וַתַּעֲמוֹד בַּחֵל · אֲשֶׁר חֵילָיִם ·
שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה · יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ · כל אלו
פירשו בהם החומה · ורז"ל פירשו חיל החומה הקטנה
חחיצונה שלפני החומה
הגדולה באמרם מאי חיל וחומה אמר רבי חנינא
שורא ובר שורא ואפשר שקראו הפנימית חיל והחיצונ׳
הקטנה חומה ויהיה פירוש ותעמוד בחיל שהפילו החומה
חחיצונה ועמדה העיר בחיל שהיא החומה הפנימית
ויתכן לפרש כי החפירה שהיא סביב החומה תקרא חיל
מתרגום בגיא בחלתא ופירוש ותעמוד בחיל ששפכו
הסוללה ומלאו החפירה עפר ואבנים וזו היא שפיכת
הסוללה על דעת המתרגם שתרגם סוללה מליתא והוא
צבור עפר מדברי רבותי׳ ז"ל מוליא בנצא ואחר ששפכו
הסוללה לא היה להם אלא להפיל החומה ופי׳ ותעמוד
בחיל כלומר ועמדה העיר להכבש לפי שמלאו החיל ·
וכן בְּחֵל יִזְרְעֵאל · וְגָלוֹת הַחֵל הַזֶּה "

חין וְחִין עָרְכוֹ · בתבו רבי יונה שרש בפני עצמו
ופירשו חזקת ערכו ואין לו חבר ולפי דעתי
שהוא כמו חן ועוד אפרשנו בשרש חנן "

חיץ וְהוּא בּוֹנֶה חֵיץ · פירוש כותל וכן בדברי רז"ל
אבל עושה חיץ פי׳ מחיצה · והוא הכותל
בדבריהם "

חיק בַּחֵיק יוֹטֵל אֶת הַגּוֹרָל · אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם ·
ונכתב בלא יו"ד וְשֹׁחַד בַּחֵק חֲמָה עַזָּה · וְתַחֲבֹק
חֵק נָבְרִיָּה · והמסור אמר ר׳ חס׳ בלשניהון · ויש אל חק
בניהם חסר · אֶשֶׁת חֵיקֶךָ · רל׳ השוכבת בחיקך · וּבְחֵיקוֹ
תִּשְׁכָּב · שֶׁאֵהוּ בְחֵיקֶךָ · וּבְחֵיקוֹ יִשָּׂא · יש מפרשים
חיק בית הזרוע וכן פירש אותו רבינו סעדיה ז"ל
וזה בארץ ישמעאל שבתי זרועותיהם רחבים ונושאים
בהם כל דבר אבל בארץ אדום בתי הזרוע שלהם
צרים וחוגרים במתניהם על לבושיהם ומה שמעל ה
החגורה תוך חבגדים יקרא חיק · ופירוש שאהו בחיקך
כי כן מנהג האומן לשאת היונק על חיקו וסומך אותו
בזרועותיו · כְּלוּ כְלִיּוֹתַי בְּחֵקִי · רל׳ בתוך מעי · וּמֵחֵיק
הָאָרֶץ · פירוש מאמצעיתה ומשכורה כמו שהחיק אמצע
הגוף · וכן וַחֲחֵיק לָהּ אַמָּה סָבִיב · המקום השוה וחממוצע
ובת"י ומתשוית ארעא ותשויתא לה אמתא סחור סחור
ור"ל פירשו חיק האמה זה יסוד "

חך וְחִכּוֹ אֹכֶל יִטְעַם לוֹ · חִכּוֹ מַמְתַּקִּים ·
וְחִכְּךָ כְּיֵין הַטּוֹב · אֶל חִכְּךָ שׁוֹפָר · יָדוּעַ ·
כֻּלֹּה בְּחַכָּה הֶעֱלָה · כָּל מַשְׁלִיכֵי בַיְּאוֹר חַכָּה · תִּמְשׁוֹךְ
לִוְיָתָן בְּחַכָּה · הוא כלי הברזל שמושכין בו הדגים
מושקלר בלעז ויתכן ששרש אלו המלות חכך והדגש
מורה עליהם · ואע"ל כתב כי שרש חך חנך והדגש
בחכו חכך בעבור הנון וכן בערבי חנ"ך "

חכה אַשְׁרֵי כָּל חוֹבֵי לוֹ · והפעל הכבד חָכָה אֶת
אִיּוֹב בְּדְבָרִים · וְחִכִּתִּי לַיְיָ · וְלֵכֶן יְחַכֶּה
יְיָ לַחֲנַנְכֶם · אַשְׁרֵי חֲמֻחַכֶּה · הַמְחַכִּים לַמָּוֶת וְאֵינֶנּוּ ·
וְכַחֲבֵי אִישׁ נְדוּדִים · הי"ו תמורת ה"א והוא מקור
ענינם כענין התקוה · ופירוש יחכה יי לחננכם · יאריך
זמן החנינה כמו המחכה אך לא יעכור · או פירושו פעל

מלכים ב׳ כ׳ · כתוב ג׳
תלים מ״ח · תלים קנב
מלכים ב׳ כ׳ · ה׳ · ישעיה ל״

התהלה ופירושו כי אז חוהלו בני אדם לקרא שמורת
ויקרא כא הגלולים והעצבים בשם יי׳ והתאר מזה אשה זונה
יחזקאל כא וחֲלָלָה · ויתכן מזה הענין וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע · או מחענין
ויקרא י הראשון וכ״תי ואת חייב קטולא רשיעא · והשם ולְהַבְדִּיל
שמואל א׳ כא בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחוֹל · והוא דֶּרֶךְ חול · פי׳ אע״פ שיצאנו
בדרך חול שלא היינו סבורים שנצטרך ללחם קדש
אע״פ כן קדש היו כלי הנערים כי בצאתנו טהרנו עצמנו
ואם היתה אשה עצורה עמנו בצאתנו לדרך טהרנו
בדרך בני אדם שרעתם לדרך וקדש הם בלי הנערים
ואף כי היום שיהיה עמנו לחם קדש יקדש בכלי נשמר
ונזהר שיהיה בקדושה בכלי ויתן לו הכהן קדש פירוש
לחמי תודה שיכול ישראל לאכלן בטהרה כי לא היה שם
לחם אחר כי אם לחם הפנים שלא היה יכול לתת ממנו
כי הוא אסור לזרים ונתן לו לחמי תודה וכן כתב אאזל
בראשית יח פירוש הפסוק ועוד נכתבנו בשרש עצר · ומא חָלִילָה
שמואל א׳ יד · תהיה כא לְךָ מֵעֲשׂוֹת בַּדָּבָר הַזֶּה · חָלִילָה חַי יי · חָלִילָה לִי אם
אַצְדִּיק אֶתְכֶם · כלם ענין חלול והוא תמורת הקדושה
משלי כה וא״אזל פי׳ מזה רוחַ צָפוֹן תְּחוֹלֵל גָּשֶׁם · פי׳ תמנע הגשם
והוא מענין חלילה שהוא ענין מניעה וכבר כתבנו אותו
תלים פז · מלכים א׳ א׳ בשרש חול · ועא וְשָׁרִים כְּחוֹלְלִים · והכבד מְחַלְּלִים
ישעיה ל בַּחֲלִילִים · ושם חכלי וְשִׂמְחַת לֵבָב כַּהוֹלֵךְ בְּחָלִיל ·
שמואל א׳ ג׳ · ירמיה מח וְלִפְנֵיהֶם נֶבֶל וְתוֹף וְחָלִיל · בַּחֲלִילִים יֶהֱמָה · והוא מכלי
זמר ופירש רבינו שלמה ז״ל שהוא שקורין קרמ״לש
בלעז ונקרא כן לפי שהוא חלול וית״ת צלצלן · ועוד
סוכות ה פעל כבד אחר ממנו מִן הַמְּחוֹלְלוֹת אֲשֶׁר גָּזְלוּ · וגם מזה
תלים קלט נקרא מחול יְחֻלְּלוּ שְׁמוֹ
ירמיה לא בְּמָחוֹל · בְּמָחוֹל מְשַׂחֲקִים · תמהתי למה לא הביא
ובלשון נקבה מחולה לאכל מחולכו והוא לשון יחיל
סיר ז ובסמוך בְּמִחוֹלַת הַמַּחֲנַיִם · פי׳ המחול שלכו והתימה על
סופרים לא והקכוץ לָחוּל בַּמְּחוֹלוֹת · לאלגע שפיכתו בלשון נכיס
ובא נח מחולת מחולות כמו מקוללכו והכי הוא מסכל
תמורת הדגש כי היה יוד :
ראוי מחולת מחולות בדגש ולהבדיל בינם ובין
ובמחלות עפר בא כן ונקרא כן לפי ששוחקין תוכו
בחלילים ובא לחול בשורק תחת חולם כמו ולבור את
ישעיה כ כל זה · ועא וּבְמִחְלוֹת עָפָר · חפירות חלולות תחת
בראשית מ׳ · מלכים א׳ ז העפר כמין מערות · אֶת חַלּוֹן הַתֵּיבָה · חַלּוּנֵי שְׁקוּפִים
ירמיה כב · יחזקאל מא אֲטוּמִים · וְקָרֵע לוֹ חַלּוֹנָי · כמו חלונים · הַסִּפִּים
יחזקאל מ וְהַחַלּוֹנִים הָאֲטוּמוֹת · והקכוץ בלשון נקבות סָבִיב
סיר כ סָבִיב בְּהַחַלּוֹנוֹת הָאֵלֶּה · מַשְׁגִּיחַ מִן חַחַלּוֹנוֹת ·
יחזקאל מא וְהַחַלּוֹנוֹת מְכֻסּוֹת · וידוע הוא״

חלא סיר אֲשֶׁר חֶלְאָתָה בָּהּ וְחֶלְאָתָהּ לֹא יָצְאָה
ממֶּנָּה · הראשון רפה והא והשני במפיק
פירוש זוהמתה״

חלב ובלא מְחִיר יַיִן וְחָלָב · וְלֶבֶן שִׁנַּיִם מֵחָלָב ·
ישעיה לה · בראשית מט
ממות לד · יחזקאל כה לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ · וְחֵמָה יִשְׁתּוּ
ישעיה ס · ויקרא ג חֶלְבֶּךָ · וַיִּנָּקֵת חֵלֶב גּוֹיִם · ידוע · כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם ·
ויקרא ז וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה · בחמש נקודות · והקבוץ
ויקרא ו · בראשית ל עַל אֶשֵּׁי הַחֲלָבִים · ונכון הוא שיהיה מִבְּכוֹרוֹת צאנו
ומֵחֶלְבֵיהֶן שם תאר כתרגומו ומשמניהון ויאמר לשמן
חלב כפלס מלך עבד שהם שמות תאר ידוע · ועל
דרך ההשאלה כמו שהחלב מבחר הבשר קראו למבחר
במדבר יח כל דבר חלב כָּל חֵלֶב יִצְהָר וְכָל חֵלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן ·
בראשית מה · דברים לב וְאֹכְלוּ אֶת חֵלֶב הָאָרֶץ · עִם חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה ·
שמות ל וּשְׁחֶלֶת וְחֶלְבְּנָה · סם שריחו רע והוא שרף אילן הנמצא
בערי יון והוא כמו דבש שחור ובערבי מ״עה · בְּיֵין
יחזקאל כז חֶלְבּוֹן · תרגם יונתן
אמר סקלטון מוכרכ מן חלב בחמר חדת מבשל ·
ולכן : **חלד** מִמֵּתִים מֵחֶלֶד · בשש נקדות
תלים יז
מאנשי החזמן · וְחֶלְדִּי בְּאֵין נָגְדֶּךָ · זמני · זְכָר אֲנִי מָה
תלים לט · תלים פט
חָלֶד · כלומר מה זמני · הַאֲזִינוּ כָל יוֹשְׁבֵי חָלֶד · אנשי
תלים מט
החזמן · וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם חָלֶד · פירוש זמנך יקום ויאור
איוב יא
יותר מצהרים · חָלֶד וְהָעֲכָבָר · הוא הנקרא חולדה
ויקרא יא
בדברי רז״ל שקורים לו בלעז מושתילא :

חלה כִּי חָלָה וַיֶּחֱזַק · עַל כֵּן לֹא חָלִית · ופירשנו
ישעיה לט · ישעיה כז
הפסוק בשרש חיה · וְאֶת הַחוֹלָה לֹא רִפֵּאתָם ·
יחזקאל לד
כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי · וְאֵין חוֹלֶה מִכֶּם עָלַי ·
סיר כ׳ · שמואל א׳ כד
וַיַּחֲלֶא אָסָא · כתוב באל״ף ובסגול · בַּעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר
מלכים ב׳ ז׳ · מלכים א׳ א׳
בְּשׁוּמְרוֹן וַיֶּחֱל · כמו ויחלה בשקל ויעש וקמצות ה״וד
ישעיה נב · דברים כח
מפני האתנח · והשם וידוע חוֹלִי · גַּם כָּל חָלִי וְכָל מַכָּה ·
הושע ה · קהלת ג
וַיָּרֶא אֶפְרַיִם אֶת חָלְיוֹ · וְחָלְיוֹ נָקֵף · וכתב רבי יונה
כי ו״ו וחליו וקצף נוספת כמו ו״ו בנו בעור · וחיתו ארץ ·
ואין צורך רק פירושו כמשמעו אומר כי הסכל והוא מי
שריבה דאגתו על ממונו לא יהנה ממנו ולא ישמח בו
אלא יכעוס הרבה וחליו הוא הכעס והקצף · והקבוץ
דברים כח · ישעיה לא וְחָלִים רָעִים וְנֶאֱמָנִים · וכן אֲנַן חֻלְּנוּ הוא נָשָׂא · והוא
מלכים ב׳ ה׳ · משלי יז חסר ״וד הרבים · וּמֵא בְּמַחֲלַת מֶעֶיךָ · רוחַ אִישׁ יְכַלְכֵּל
שמות טו מַחֲלֵהוּ · ובלשון נקבה כָּל הַמַّחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי
דברי הימים ב כא בְמִצְרַיִם · ומא כִּי עָזְבוּ אוֹתוֹ בְּמַחֲלִיִּים · ומשקל אחר
מלכים ב׳ ה׳ · דברים כח בא בו האל״ף תמורת הא למד הפעל ובא על דרך בעלי
ירמיה יז · דניאל ט האל״ף וַיָּמֶת בְּתַחֲלֻאִים רָעִים · וְאֶת תַּחֲלֻאֶיהָ · והתאר
ישעיה יז במשקל הזה תַּחֲלוּאֵי רָעָב · והנפעל נִחֲלֵיתִי וְנֶחֱלֵיתִי ·
החית בשוא וסגול · גַּד קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה · בשוא
ופתח תחת החית · ופירושו ביום מכה נחלה כמו
ירמיה ג נַחְלָה מַכָּתֶךָ · ואמר על המכה נפעלת ואף על פי
שהיא פועלת כי האדם הוא הנחלה והמכה היא המחלה
על הסבה השנית כי הסבה הראשונה היא המביאה אותה ·
אף על פי כן מרוב החליים אשר במכה הה״ה נפעלת אל החליים הם כלומר מלאה מהם וכן כי
כלה ונחרצה · כי נחרצה נעשתה · כליון חרוץ · כי כלה
אך נבהלה · על זה הדרך ויש אומרים כי המלות האלה
אינם נפעלים כי אם שמורת בתוספת נון נֶחֱלוּ לֹא
יוֹעִילוּ · וְלֹא נֶחֱלוּ עַל שֶׁבֶר יוֹסֵף · נַחְלָה מַכָּתִי ·
אֵין בְּהָה לִשְׁבָרֵךְ נַחְלָה מַכָּתֶךָ · מַכָּה נַחְלָה מְאֹד ·
אֶת הַנַּחֲלוֹת לֹא חִזַּקְתֶּם · בשוא לבדו · והתפעל
יחזקאל מא וַיִּצֶר לְאַמְנוֹן לְהִתְחַלּוֹת · שְׁכַב עַל מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל ·
הראה עצמך שאתה חולה · והפעל הכבד וְגַם אֲנִי
יחזקאל כד הֶחֱלֵתִי הַכּוֹתֶךָ · וַיֶּחֱפַץ דַּבְּאוֹ הֶחֱלִי · נקרא כבעלי
האלף · ונפלה האל״ף מהמכתב · ושלא נזכר פעלו
ממנו כִּי הֶחֱלֵיתִי · ובכד אחר אֲשֶׁר חָלָה יֵין בָּהּ · ושלא
נזכר פועלו ממנו גַּם אַתָּה חָלִיתָ כָּמוֹנוּ · ועא וּפְנֵי יי
לא חָלִיתִי · וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פְּנֵי יי אֱלֹהָיו · אַחֲלֵי אֲדֹנִי ·
כתבנו אותו בשרש אחל · ועא וַחֲלִי כָתֶם · וַתַּעַד
נִזְמָה וְחָלְיָתָהּ · ובתמורת ה״וד באל״ף כְּמוֹ חֲלָאִים״

חלט וַיַּחֲלְטוּ הֶמֶּנּוּ · תרגום לצמיתות לחלישין ·
ותוכן המלה ויחלטוה ממנו כלומר חטפו
האמירה ממנו שאמר אחי הוא והם מהרו וכאילו חטפו
הרבר ממנו ואמרו אחיך בן חדד והנכון כי מלת הממנו
שבה למלת ינחשו רוצה לומר כי האנשים ינחשו אם
ממנו

ממנו ישמעו דבר טוב וכששמעו אחי חוא מד ר׳ ואמרו
אחיך בן הדד״

חלך עֵינָיו לְחֵלְכָה יִצְפֹּנוּ · עָלֶיךָ יַעֲזוֹב חֵלֶכֶת · תלים ל׳ · תלים ל׳
הוא בהם נוספת · והעני יקרא חלה · וכתב
אאזל כמוהם הֲנִיעֵמוֹ בְחֵילֶךָ · פירוש הניעמו בעניות תלים לט
והורידמו מעשרם · אבל וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו חֵילָבָאים אינו תלים ל׳
מזח בי הם שתי מלות כקריאה אף על פי שהיא בכתוב
מלה אחת ופירושו עדת · הנכאים והעניים״

חלם אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם · חֲלוֹם חָלַמְתִּי · אוֹ בראשית מ״ב · בראשית מ״ז
חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא · בַּעַל הַחֲלוֹמוֹת בראשית ל״ז · בראשית מ״ז
חַלּוֹתָיו · והפעל הכבד אֲשֶׁר אַתֶּם מַחְלְמִים · הראוי ירמיה כ״ט
מחלימים כמו הם מעזרים אותם · ופירושו שהיו
אומרים להם שישלו בחלום כמו שלו שעושים
שאילת חלום כמו שאומר בשאול וְלֹא עָנַנִי עוֹד גַּם בְּיַד שמואל א׳ כ״ח
הַנְּבִיאִים גַּם בַּחֲלוֹמוֹת · ואפשר שנאמר מענין זה שְׁמַעְיָה ירמיה כ״ט
הַנֶּחֱלָמִי · לפי שהיה חולם חלומות והיה מתפאר שהיה
חולם חלומות נבואה והיה מבטיח ישראל על שקר ·
וּעֹא יַחְלְמוּ בָנֵיהֶם יִרְבּוּ בָבָר · והפעל הכבד וְתַחֲלִימֵנִי איוב ל״ג · ישעיה נ״ח
וְהַחֲיֵנִי · ענין בריאות · וכן בדברי רז״ל עתים חלום
עתים שוטה · בְּרִיר חֲלָמוֹת · הוא אודם הביצה · איוב ג׳
וכן בדברי רז״ל חלבון מבחוץ וחלמון מכפנים ונקרא כן
לפי שהוא מאכל בריא · והנשיא הרופא רבי יצחק בן
בנש״ת פירש בריר חלמות ברוק הבריאות כי רוק הבריא
אין בו טעם אבל החולה יש טעם ברוקו מאחת מארבע
המרות אשר תגבר עליו · לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה · נקרא בראשית ל״ח
בערבי אל חלמה והיא אבן כל מי שהיא באצבעו לעולם
יראה חלומות״

חלף חָלַף הָלַךְ לוֹ · חָלְפוּ עִם אֳנִיּוֹת אֵבֶה · סיר כ׳ · איוב ט׳
וְחָלַפְתָּ מִשֶּׁם וְהָלָאָה · וַיַּחֲלֹף וְלֹא אָבִין לוֹ · שמואל א׳ י׳ · איוב ט׳
כְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלוֹף · חָלְפוּ חֹק · כלם ענין עבר · ישעיה כ״ד · ישעיה כ״ד
בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף · בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף · והפעל הכבד תלים ג׳ · תלים ג׳
וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלוֹתֵיכֶם · לֹא יַחֲלִיפֵנוּ וְלֹא יָמִיר אוֹתוֹ · בראשית ל״ה · ויקרא כ״ז
וַתַּחֲלֹף אֶת מַשְׂכֻּרְתִּי · בראשית ל״ז
כַּלְּבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיֵחָלוּפוּ · תלים קב
אִם יִבְרֶת וְעוֹד יַחֲלִיף · איוב י״ד
כלומר יחליף יונקותיו ·
וְנָקְשָׁתִי בְּיָדִי תַּחֲלִיף · איוב כ״ט
פירוש החוזק וחתוקף שלי תחליף ותחדש לי ישעיה מ׳ · ישעיה ט׳
כבודי · וְקוֹנֵי יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ · וַאֲרָזִים יַחֲלִיף · וכבד בראשית מ״ח · בראשית מ״ה
אחר וַיְגַלַּח וַיַּחֲלֹף שִׂמְלוֹתָיו · והשם חֲלִיפוֹת שְׂמָלוֹת · פופטים י״ד · פופטים י״ד
וּשְׁלִשִׁים חֲלִיפוֹת בְּגָדִים · וַיִּתֵּן הַחֲלִיפוֹת לְמַגִּידֵי
הַחִידָה · כלם ענין התחדשות התמורה · ובא על דבר
במקום זולתו עֶשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת · פירוש מלכים א׳ ה׳
שהיו מתחדשים שהיו הולכים אלו ובאים אלו · חֵלֶף כמדבר י״ח
עֲבוֹדַתְכֶם · בשש נקדות תרגום תחת חלף · ועֹא
קרוב לזה אִם יַחֲלוֹף וַיִּסְגֹּר · וְהָאֵלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף · איוב י״ח · ישעיה כ׳
וּמַחֲצָה וְחֲלָפָה רַקָּתוֹ · תַּחְלִפֵהוּ קֶשֶׁת נְחוּשָׁה · והשם הושע ה׳ · איוב כ׳
עַד בּוֹא חֲלִיפָתִי · אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוֹ · ומשקל אחר איוב ל״ד · תלים נ״ה
כָּל בְּנֵי חֲלוּף · כל אלו ענין כריתה · ונקראו בני העולם משלי ל״ג
בני חלוף לפי שתבואם המיתה והכריתה מן העולם ·
ואאזל פירש מזח כחציר יחלוף · אמר זרמתם שיגח יחיו
בבקר כחציר יחלוף כלומר אם הם בלילה אינם בבקר
כי כחציר יחלוף וחוא בודד פירוש יכרת ואם בבקר
יציץ וחלף כמו ועוד יחליף לערב ימולל ויבש · ומזח
נקראו חסכינים מחלפים מַחֲלָפִים תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים · מאה מ׳

לפי שהם כורתים · אֶת שֶׁבַע מַחֲלָפוֹת רֹאשִׁי · הם סופטים י״ז
תלתלי השערפלוש״ט בלעז ונקראו כן לפי שהם דומים
לסכינים או נקראו כן ש״בואם חלף ותמורה בהתלבנם
לעת השיבה״

חלץ חָלַץ מֵהֶם · חלק ונפרד וסר מהם · והפעל הושע א׳
העובר גַּם תַּנִּין חָלָצוּ · הוציאו שדיהן וגלו איכה ל׳
אותן להניק גוריהן · וְחָלְצָה נַעֲלוֹ · תשלוף נעלו דברים כ״ה
ותסירהו · והכבד וְחָלְצוּ אֶת הָאֲבָנִים · יסירום וינתקום ויקרא י״ד
ממקומם · וכן נקראו חליפות הבגדים לפי שלובש אלו
בהסרת אלו · וְהַלְבֵּשׁ אוֹתְךָ מֶחֱלָצוֹת · הַמַּחֲלָצוֹת זכריה ג׳ · ישעיה נ׳
וְהַמַּעֲטָפוֹת · וָקַח לְךָ אֶת חֲלִיצָתוֹ · וַיִּקַּח אֶת חֲלִיצָתָם שמואל ב׳ כ׳ · סופטים י״ד
ובענין הזה כמו כן בענין ההצלה צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ · משלי י״א
כלומר נפרד וסר מהצרה · לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ · תלים ס׳
והפעל הכבד וַאֲחַלְצָה צוֹרְרֵי רֵיקָם · חַלְצָה נַפְשִׁי · תלים ז׳ · תלים ל׳
יְחַלְּצֵנִי כִּי חָפֵץ בִּי · ופי׳ ואחלצה צוררי אבל אחלצה תלים י״ח
צוררי כלומר אם חייתי גומל שולמי רע אבל חייתי מציל
אותו אעפ״ש שהוא צוררי בחנם · אֶזֹּר נָא כַגֶּבֶר חֲלָצֶיךָ · איוב ל״ח
מְחַלְצֶיךָ יֵצְאוּ · הם חמתנים · והפעול ממנו וְעָבַר לָכֶם בראשית ל״ה · במדבר ל״ג
כָּל חָלוּץ · חגור בלי מלחמה בחלצים · והנפעל נֶחֱלָץ במדבר ל״ג
חוּשִׁים · הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם · ואין החלצו יוצא כאשר כתב במדבר ל״ג
רבי יונה אבל חוא כאילו אמר חחלצו מקצתכם חאנשים
והגבורים בכם ויחיו על מדין · ויתכן לפרש מזה וקח
לך את חליצתו · אמר קח לך אחד מחנערים החולכים
עמי שישוב עמך ואם תיר ממנו קח לך ארת כלי ישעיה נ״ה
מלחמתו וגם אתח לא תהרגנו · אבל וְעַצְמוֹתֶיךָ יַחֲלִיץ ·
ענינו ידשן על דרך ושמועה טובה תדשן עצם · ובענין
הזה אמרו ר״ז״ל חעובר לפני התיבה ביום טוב של ראש
חשנה אומר וחחליצנו יי אלחינו כלומ׳ השביענו ודשננו
במצותיך או הניחנו כי כן פירשוחו לשון מנוחה · ואמרו
כי בארבע לשונות נשתמשו בלשון חזח ישלוף ישזיב
יניח יזיין · ישלוף וחלצח נעלו · ישזיב חלצני יי ·
יזיין חלוצים תעברו · יניח ועצמותיך יחליץ · חיך מח
דאת אמר רצח וחחליצנו״

חלק אֲשֶׁר חָלַק יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֹתָם · יַחֲלֹק וַחֲלֹח · דברים ל׳ · משלי י״ז
וַיַּחְלְקוּ אֶת חָאָרֶץ · תַּחְלְקוּ אֶת הַשָּׂדֶה · יהושע יל׳ · שמואל ב׳ י״ט
חֶלְקוּ שְׁלַל אוֹיְבֵיכֶם · והפעל העומד חָלַק לְבָם · יהושע כ״ב · יהושע ג׳
והנפעל אֵי זֶה הַדֶּרֶךְ יֶחֱלַק אוֹר · וַיֶּחֱלַק עַל יְחֹם לַיְלָה · איוב ל״ח · בראשית י״ל
כלומר כי כחצי הלילה חשיגם · והכבד וַיַּחֲלֹק לְכָל הָעָם · שמואל ב׳ ו׳
אֲחַלֵּקֵם בְּיַעֲקֹב · וַיַּחְלְקוּ לָהֶם אֶת חָאָרֶץ לַעֲבָר בָּהּ · בראשית מ״ט · מלכים ח׳ י״ח
ושלא נזכר פועלו אֶז חֵלַק עַד שָׁלָל מַרְבֶּה · וְאַדְמָתְךָ ישעיה נ״ג
בַּחֶבֶל תְּחֻלָּק · והתפעל וְהִתְחַלְּקוּ אוֹתוֹ לְשִׁבְעָה עמוס ז׳ · ישעיה י״ח
חֲלָקִים · פירוש התחלקו בח · והשם הַמַּחְלוֹקֶת הָאַחַת · דברי הימים א׳ כ״ז
וְעַל מַחֲלָקְתוֹ · כִּי לֹא פָשַׁר יְחוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת הַמַּחְלְקוֹת · לה א׳ כ״ו · לה כ׳ כ״ב
לְכָל דְּבַר הַמַّחְלְקוֹת הָבָאָה וְהִיצֵּאת · בְּמַחְלְקוֹתָם לה א׳ כ״ו · יהושע י״ח
לְשִׁבְטֵיהֶם · ומשקל אחר וְחֶלֶק חָאֲנָשִׁים · בחמש בראשית י״ל
נקודות · חֶלְקִי יְיָ אָמְרָח נַפְשִׁי · ומשקל אחר חֶלְקַת איכה ג׳ · דברים ל״ג
מְחוֹקֵק · ומשקל אחר וַחֲלַקַת בֵּית אָב · כלם ענינם דברי הימים כ׳ כ״ה
ידוע · ומזה נקראת אחזת חשדות חלקה לפי שזו חלק
אחד וזו חלק אחר · חַחֶלְקָה אֲשֶׁר לִי · חֶלְקַת חַשָّדֶה · שמואל ב׳ י״ל · רות ל׳
וְאָבְלָה אֶרת חַחֶלֶק · בְּחֶלֶק יִזְרְעֶאל · וענין אחר עמוס ז׳ · מלכים ב׳ ט׳
חָלְקוּ מַחֲמָאוֹת פִּיו · והכבד אֲמָרֶיהָ חֶחֱלִיקָה · לְשׁוֹנָם תלים כ״ה · משלי ג׳
יַחֲלִיקוּן · גֶּבֶר מַחֲלִיק · כִּי הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו · תלים ה׳ · משלי כ״ט תלים נ״ג
לַחֲלֹק מִשֶּׁם בְּתוֹךְ חָעָם · משפטו להחליק הם ענין ירמיה נ״ג
חשמשה שהוא קרוב לענין חלקלקות רוצח לומר שהיה
רוצח לחיות נשמט משם · מַחֲלִיק פַּטִּישׁ · ויש לפרש ישעיה מ״ח
לחליק

לחליק משם בתוך העם מהענין הראשון והתאר
כראשית כ"ז · יחזקאל י"ב וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק כָּל חֲזוֹן שָׁוְא וּמִקְסַם חָלָק
יהושע י"ח מִן הָהָר הַחֶלֶק שלא היו בו אילנות וית מהענין
משלי ה' הראשון טורא פליג וְחָלָק מִשֶּׁמֶן חִכָּהּ והשם בְּחֵלֶק
משלי ז' · תיוב י"ז שִׁפַּתְיָהּ תַּדִּיחֵנוּ וכן לְחֵלֶק יַגִּיד רֵעִים והנני עתיד לפרש
כראשית כ"ז · משלי ז' בשרש רמס ומא"ו עַל חֶלְקַת צֹוָאר יָו מֶחֱלַקַת לָשוֹן
ישעיה ל' · תליס ע"ב נָכְרִיָּה דַּבְּרוּ לָנוּ חֲלָקוֹת בַּחֲלָקוֹת וּבדגש
דניאל י"ח · ירמיה כ"ג יַחֲנִיף בַּחֲלָקוֹת ובהכפל הע"ין והל"מד יִהְיֶה דַרְכָּם לָהֶם
תליס ל"ה בַּחֲלַקְלַקּוֹת בַּאֲפֵלָה יְהִי דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקּוֹת וְהֶחֱזִיק
דניאל י"ח מַלְכוּת בַּחֲלַקְלַקּוֹת בלם ענין רכות וחליקות וכן
בענין הדברים ברוך ופתוי הלשון והתרמית ומזה
ישעיה כ"ז · שמואל א' י"ז נקראו אבני הנחל בְּחַלְקֵי נַחַל חֶלְקֶךָ ומא"ו חֲמִשָּׁה חַלְּקֵי אֲבָנִים מִן הַנַּחַל לפי שהם חלקים ובלעז קוקו"לש"

חלש

תיוב י"ד וְגֶבֶר יָמוּת וֶיֶחֱלַשׁ פועל עומד ופירושו
וכבר חלש כי קודם שימות יחלה
שמות י"ז והעובר וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ כלומר שברם ורצצם וכן
ישעיה י"ד חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם ומלת על כנוספת כי יכשר הענין
יואל ל' בלתי מלת על והתאר הַחַלָּשׁ יֹאמַר גִּבּוֹר אָנִי
שמות ל"ב והשם אֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה ורזל פירשו חולש על
גוים מענין גורל כלומר מפיל גורלו עליהם כמו שאמרו
מטילין חלשים על הקדשים ביום טוב אבל לא על המנות
ואמרו מאי משמע דהאי חלשים לישנא דפוריא הוא
דכתיב חולש על גוים"

חמם

שמות י"ז · קהלת ל' וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמַס אִם יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחַם לָהֶם
ישעיה מ"ל · ישעיה מ"ל חַמּוֹתַי רָאִיתִי אוּר מלרע אַף יָחֹם וְיֹאמַר
ישעיה מ"ל הָאָח וַיִּקַּח מֵחֶם וַיָּחֹם החי"ת בקמץ חטף כי הזקף
ב"יוד ופירוש וחם להם וחם לחם בשרם והמקור
תיוב ל' · ישעיה מ"ז בתשלומו וְשֹׁרֶשׁ רִתְמִים לַחֹמֶם אֵין גַּחֶלֶת לַחֹמֶם
תליס ל"ט בפלס לשכב את בת יעקב והתאר חַם לִבִּי בְּקִרְבִּי
יהושע ט' זֶה לַחְמֵנוּ חָם ויתכן לחיות חם לבי בקרבי פעל עבר
לפי שהוא פתח אבל לחמנו חם תאר כי הוא קמוץ
והמסורת עליו לית קמץ וכל שום בר נש בותיה
תיוב ל"ז · שמואל א' כ"ה וְהַקְבוּץ אֲשֶׁר בְּגָדֶיךָ חַמִּים ומא"ו לָשוֹם לֶחֶם חֹם
בפלס מעוז לתום המבליג שוד על עז והשם עוֹד
כראשית י' · חגי ב' בָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם לָבוּשׁ וְאֵין לְחוֹם לוֹ
תיוב ל' בְּחַמּוֹ נִדְעָכוּ מִמְّקוֹמָם ויתכן כי מן השרש הזה וְכָל
כראשית ל' שֶׁה חוֹם שפירושו שחור כי השחרות מפני החמימות
קהלת ל' · הושע ז' הוא והשורק תחת חלם וחנפעל אֵיךְ יֵחָם בְּלֹם יֵחַמּוּ
ישעיה כ"ז הַנֶּחָמִים בָּאֵלִים בפלס במארה אתם נארים או הוא
תיוב ל"ט משרש יחם והפעל הכבד וְעַל עָפָר תְּחַמֵּם פירוש
תיוב ל"ג תחמם ביציה והתפעל וּמִגֵּז בְּכָשֵׁי יִתְחַמֵּם ומזה
ישעיה ל' · ישעיה ל' הענין נקראת השמש חמה בָּרָה כַּחַמָּה בְּאוֹר חַמָּה
תליס ל"ט אבל וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ הוא שם החמימות ויתכן לפר
ויקרא כ"ו כי מן השרש הזה והענין הזה וְהִכְרַתִּי אֶת חַמְּנֵיכֶם
והנון נוסף ונקראו כן לפי שעשו אותם עובדי
השמש

חמא

ישעיה ז' חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכֵל והפילו האל"ף ואמרו
תיוב כ"ט · תליס כ"ה בְּרִחוּץ חֲלִיבֵי בְּחֶמְאָה והקבוץ חָלְקוּ מֵחֶמְאוֹת
פִּיו הפתח שתחת המ"ם במקום צרי והנבון מֵחֶמְאוֹת
ופירושו חלקו יותר מחמאות אמרי פיו או תחיה המ"ם
נוספת לא לשימוש וקרא דברי פיו מחמאות לפי שהם
חלקים ורצה לומר מאד חלקו מחמאות פיו והם הדברים
ואף על פי שהיתה מ"ם השניה במחמאות ראויה לחיות
בשוא מפני הסמיכות אלפיו נשארה בקמץ שלא לחטף
על האל"ף"

חמד

חָמַד רָשָׁע מְצוֹד וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ משלי י"ב · מיכה ב'
וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אַרְצֶךָ לא תַחְמוֹד בֵּית שמות כ'
רֵעֶךָ אֶת בִּגְדֵי עֲשָׂו בְּנֵה הַגָּדוֹל הַחֲמֻדוֹת בלומר כראשית כ"ז
בגדים חשובים ונחמדים חֲמוּדוֹת בַּזָּהָב כִּי חֲמוּדוֹת עזרא ח' · דניאל ט'
אָתָּה כלומר איש חמודות ר"ל בעל המעלות הגדולות
והמדות הטובות והשם במשקל זה וְכֹלִי חֲמֻדוֹת לה' ב' כ'
לֶחֶם חֲמֻדוֹת לחם חשוב ונחמד ורבינו חיי ז"ל פירש דניאל ו'
לחם חם ודומה לו בדברי רבותינו ז"ל נפלה לאור
ונחמדו בני מעיה כלומר נתחממו וכן פירשו חם לחם
חמודות שאמרו מאי לחם חמודות אמר רב יחודה בריה
דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אפילו נהמא חמימא
דחיטי בזיתי לא אכלי והשם מַחְמַד עֵינֶיךָ נָתְנוּ יחזקאל כ"ד
מַחֲמַדֵּיהֶם ומשקל אחר כל מַחְמַדֵּיהָ ומבלי מ"ם מיכה ח' · מיכה ח'
התוספת וַתֵּמָס כָּעֵשׂ חֲמוּדוֹ והקבוץ וַחֲמוּדֵיהֶם כָּל תליס ל"ט · ישעיה מ"ד
יוֹעִילוּ ומשקל אחר אֶרֶץ חֶמְדָּה וּלְמִי כָּל חֶמְדַּת ירמיה נ' · שמואל א' ט'
יִשְׂרָאֵל ומא"ו בְּחוּרֵי חֶמֶד כַּרְמֵי חֶמֶד נִטַּעְתָּם יחזקאל כ"ז · עמוס ה'
עַל שְׁדֵי חֶמֶד עַל גֶּפֶן פֹּרִיָּה בשש נקדות והפעל ישעיה ל"ב
הכבד בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי והנפעל נֶחְמַד לְמַרְאֶה שיר ג' · בראשית כ"ז
הַנֶּחֱמָדִים מִזָّהָב" תליס י"ט

חמה

חִמָּה חֲמִיכָה בפלס אחיך מן אחה וְחִיא בראשית ל"ח · מיכה ז'
שָׁלֻחָה אֶל חֲמִיכָה כַּלָּה בַּחֲמוֹתָהּ והנפרד
מהם לא מצאנו אך הוא חם חמות במו אח אחות ואינו
נופל זה הלשון אלא על האשה וכן איננו נופל לשון
חותן וחותנת כי אם אל האיש אבל במשנה מצאנו
לשון חם גם אל האיש באמרם האוכל אצל חמיו האובל
אצל חמותו חוֹמָה הִיוּ עָלֵינוּ אֲנִי חוֹמָה שמואל א' כ"ה · שיר ח'
עַד רֶדֶת חוֹמֹתֶיךָ וְקָרֵאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ יְדוּעַ דברים כ"ח · ישעיה ס'
חֵמָה אֵין לִי אכתבנו בשרש יחם כי הוא שרשו לפי ישעיה כ"ז
דעתי"

חמט

חמט וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשֶׁמֶת שרץ ממיני השרצים ויקרא י"א
ופירשו בו שהוא שקורין לו בלעז לימ"סא
ויש מי שפירש כי הוא הנקרא בלעז ברבו"

חמל

חמל וְעַל אֲשֶׁר לֹא חָמָל מִי יַחְמֹל עָלֶיךָ שמואל ב' ב' · ירמיה ל"ז
יְרוּשָׁלִַם וְלֹא תַחְמוֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו דברים י"ג
וְאַל תַּחְמְלוּ אֶל בַּחוּרֶיהָ אַל תַּחְמֹלוּ אֶל חֵץ ירמיה כ"ח · ירמיה כ'
לְחִמְלָה עָלָיךְ מקור ופ"א הפעל בשרק ובא יחזקאל י"ג
במשקל הזה מקור אחר מלוש בצקו עד חמצתו
והשם בְּחֶמְלַת יֶעֱלֶה ומא"ו וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם כראשית י"ט · יחזקאל כ"ד
ויש מפרשים וַיַּחְמֹל הַמֶּלֶךְ עַל מְפִיבֹשֶׁת וישמח שמואל ב' כ"א
וכן וְחָמְלָתִי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל בְּנוֹ ואין מלאכי ג'
צורך להוציאם מענין חמלה כי פירוש ויחמול שלא
לקחו עם האחרים או כמו שפירשו רז"ל שבקש עליו
רחמים שלא יקלטנו הארון וכן וחמלתי וכן באשר
יחמול מבוארים הם בענין חמלה"

חמן

חמן וְהִכְרַתִּי אֶת חַמְּנֵיכֶם וְהַחַמָּנִים אֲשֶׁר לְמַעֲלָה ויקרא כ"ו · לה' ב' · לה'
מֵעֲלֵיהֶם גִּדְעֹנֵיכֶם יִדְמֶה כי הם עצים במו אשרים
והנבון ששרשם חמם מענין חמה כאשר בתבתי"

חמס

חמס חָמְסוֹ תּוֹרָתִי כי אחר שאינם מקיימים יחזקאל כ"ב
אותה באילו גזלוה והסירוה ממקומה וכן
כתב רבי יונה כי ענין החמס בלשון ערבי הסרת הדבר
ממקומו וּמִזְמֹמוֹת עָלַי תַּחְמוֹסוּ בלומר שתחשבו עלי תיוב כ"ח
כי תחמס אתי או פירושו מזמותיכם שתחשבו עלי חמס
ועון וְחוֹטְאֵי חוֹמֵס נַפְשׁוֹ וַיַּחְמֹס בַּגַּן שֹׁכוֹ הנבון בו משלי ח' · תיבה ב'
בסכת גן ופי כמו שהוא נקל לסתור ולהסיר סכת גן בן
עשה הוא בסכו שהוא ציון יַחְמֹס בַּגָּפֶן בְּסָרוֹ יסיר תיוב ט"ו

ויגלח. וכן מבנין נפעל נֶחְמְסוּ עֲקֻבָיִךְ. כלומר נתגלו והוסר הכסוי שעליהם. וְאֶת הַתַּחְמֹס. עוף מהעופות הטמאים נקרא כן שחומס שאר העופות וגוזל אותם וכן הוא תרגום ירושלמי חטופיתא"

ישעיה נ"ב
דברים יד

חמץ כִּי לֹא חָמֵץ. פועל עבר. טֶרֶם יֶחְמֶץ. מִלּוּשׁ בְּצֵק עַד חֲמִצָּתוֹ. מקור בפלס לחמלה עליך. וְזֵמֶץ תֵּאָפֶינָה. תאר. והשם כָּל מַחֲמֶצֶת לא תאכלו. ואפשר שיהיה מהמצת שם תאר לעריסה וענינם ידוע. ורז"ל פירשו מזה אַשְׁרוּ חָמוּץ. בלומר המחמיץ הדין שלא ידין מיד אלא אחר עיון הרבה. וכן אמרו אשרי הדיין שמחמיץ את דינו בלומר אמרו אשריו. חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר. ידוע. וההתפעל ממנו בדרך ההשאלה כִּי יִתְחַמֵּץ לְבָבִי. בענין כעס. וחומץ יין וחמץ ענין אחד הוא כי הבצק כשהוא חמוץ יותר מדאי טעמו טעם חומץ. כְּלִיל חָמִיץ יֹאכֵלוּ. פירשו ר' יונה נקי וטוב ודמהו ללשון הערב שאומרים למספוא הבהמה הנקי והטוב חמצה בנקודה על הצד"י ות"י כליל פטים. אַשְׁרוּ חָמוּץ. תאר לעשוק. מִנַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ. עושק והוא כמו חומס בס"מך וכן חשבים בס"מך מענין ושבצת בצד"י. ויש לפרש מזה וְקַטֵּר מֵחָמֵץ תּוֹדָה. ותרגם יונתן ומגבן מן אונס תודתא. ורועה זוללים יכלים אביו תרגם ודמתחבר לזלילי מחמיץ אבוי. חָמוּץ בְּגָדִים. אדום לפי ענין הפסוק.

ישעיה ס"ג
ס"ד ה' · ירמיה נ"ח
ס"ד ז'

חמק חָמַק עָבָר. סבב. עַד מָתַי תִּתְחַמָּקִין. תסבי. והשם חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ. סבובי יריכיך ואמר זה על עובי הירכים"

חמר וְיַיִן חָמַר. פעל עבר. ותרגום יין חמרא וכנה הפעל ממנו עליו עצמו לומר שאדום היין ביותר כי כן עלת היין. ובכמה מקומות דמה אותו לדם וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר. וכן אמר כָּרֶם חָמֶר. לרוב חשיבות ואדמימות היין ממנו. ואדום בלשון ערבי אחמ"אר. וחמר בשש נקדות. ועֹא וַתַּחְמָרֵהוּ בַחֲמָר. טיט שעושין מסיד ומחול לבנות ממנו ולטוח בו. ויש אומרים שהוא כמין זפת. וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר. זה הפך זה. זה טיט סיד וזה טיט עפר. והחמר הוא טיט סיד מן הנראה כי לעמת אבן הוא בספור. וזה בשיהיו שניהם בסיפור אחד. תִּתְחַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם. אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר. טיט עפר. וכן בְּאֶרוֹת חֹמֶר. והפעל ממנו יֶחֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימָיו. יעכרו כי המים העכורים הם בטיט. וכן בהכפל העין וחלמ"ד פָּנַי חָמַרְמְרָה מִנִּי בֶכִי. מֵעֵי חָמַרְמָרוּ. נעכרו. וְחֹמֶר שְׂעוֹרִים. לַשֵּׁאת מַעֲשַׂר הַחֹמֶר. בור. והוא עשר אפות שהם שלשים סאה. חֹמֶר מַיִם רַבִּים. גד וצבור. וכן חֲמָרִים חֲמָרִים. וכן במשקל אחר חֲמוֹר חֲמוֹרוֹתָיִם. ואפשר שיהיה בן חֲמוֹר לֶחֶם. או יהיה חמור לחם כמו חֲמוֹר גֶּרֶם. והוא חסר ופירושו חמור נושא לחם. ופירוש חמור גרם חמור חזק ובעל גרמים. אֶחְבְּשָׁה לִּי הַחֲמוֹר וְאֶרְכַּב עָלֶיהָ. אמר עליה אולי היתה נקבה. או אמר עליה על ענין בהמה. עַד חֵיוֹת רֹאשׁ חֲמוֹר בִּשְׁמוֹנִים בֶּסֶף. כמשמעו. וכן ת"י ריש חמרא. ויש מפרשים אותו כמו מַעֲשַׂר חַחֹמֶר. אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר. כתב רבי יונה כי כן קורין אותו בלשון ערבי והוא חיה דומה לעז גדול"

ירמיה נ"ב
דברים ל"ד
שמות כ"ב · שמות כ"ד
הושע ז'
ויקרא כ"ג
שמות כ"ב
ישעיה ח'
במדבר ז'
תלים ע"ג
ישעיה ל'
ישעיה ח'
תלים ע"ח
עמוס ל'
ישעיה ס"ג
ס"ד ה' · ירמיה נ"ח
ס"ד ז'
תלים ע"ה
דברים נ"ג · ישעיה כ"ז
שמות כ"ג
כרלשית מ"ד
תלים ע"ז
ישעיה ל'
תלים ע"ז
כרלשית נ"ט
ויקרא מ"ח
ישעיה ס"ל · כרלשית ל'
תלים מ"ז
ויקרא יז'
הושע ג' · ויקרא ל'
יחזקאל מ"ה
חבקוק ג' · שמות ח'
שופטים ז'ת
שמואל א' י"ז · כרלשית מ"ט
שמואל ב' י"ט
מלכים ב' ז'
יחזקאל ע"ה · דברים י"ל

חמש וּמִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים. ולשון נקבה וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת. והחשבון הגדול שֵׂר חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁיו. וְאֶת חֲמִשֶּׁיךָ. חמשים שלך. והפעל מזה השרש בענין החשבון הקטן וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. פירוש חגורי חומש בבלי זין היא הצלע החמישית. וכן פירשו ר"ל וַיַּבְּהוּ אַבְנֵר בְּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל הַחֹמֶשׁ. אמר רבי יוחנן בדופן חמישי מקום שמרה וכבד תלויין בו. ויש מפרשים וחמושים שהיה כל אחד מהם נושא חמשה כלי זין והראשון נכון. והפעל הכבד וְחֻמַּשׁ אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם. כלומר יקח את החמישית. והשם הָאַיִל מְזוּזוֹת חֲמִשִּׁית. פי' שהיו המזוזות והאיל שהוא המשקוף חמש צלעות זה חוץ לזה וזה כונס מזה כמו שעושין היום בפתחים המצוירים ו"ת אילוהי וספוהי מטקסין מענין וחמושים עלו בני ישראל שהוא ענין הזירוז והטיקוס. וְאֶת חֲמִישִׁיתוֹ יוֹסֵף עָלָיו. פירשו ר"ל חומשיה מלבר והוא חמישית הקרן. ומה שאמר וַחֲמִישִׁיתָיו יוֹסֵף עָלָיו. דרשו בו ר"ל לרבות הרבה חמישיות על קרן אחד אף על פי שעל דרך הדקדוק היה ראוי להיות חמישיותיו הנה מצאנו כמוהו בקבוץ הזכרים לבד ואחותיך סדום ובנותיה. נלאית ברב עצתך. או יהיה חמישיתיו בלשון זכרים"

חמת יַיְבְלוּ הַמַּיִם מִן הַחֵמֶת. בשש נקודות ויש ספרים בחמש. וְחֵמַת מַיִם. בפתח המ"ם הוא נאד. ומזה חֵמַת מַיִן. מְסַפֵּחַ חֲמָתֶךָ. והוא משקל אחר ורבי יונה הכניסו בענין חֵמַת תַּנִּינִים יַיִן. אֲשֶׁר חֲמָתָם שׁוֹתָה רוּחִי"

חנן וְחַנּוֹתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן. אולי יְחֻנַּן יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף. וְחָנוֹתִי לִבְנֵי בִטְנִי. ופירוש הפסוק רוחי זרה לאשתי ולאותם שחנותי ואחבתי כלומר לבני בטני. כִּי חַנֵּנִי אֱלֹהִים. אֲשֶׁר חָנַן אֱלֹהִים אֶת עַבְדֶּךָ. וְתוֹרָתְךָ חָנֵנִי. חָנְנוּנוּ אוֹתָם. חָלוֹ נָא פְנֵי אֵל וִיחָנְנוּ. וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי. חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ. היו ראוים להיות יָחְנְךָ החל"ת בקמץ וחנ"ון דגושה אף הקלו בהם כמנהג. והמקור בתשלומו וְלֶכֶן יְחַכֶּה יְיָ לַחֲנֹנְכֶם. לחנן בפלס לשכב את בת יעקב. אין גחלת לחמם. והמקור במא"ם חֲשַׁבָּח חַנּוֹת אֵל. חנות בפלס חלות מן ואינ"ם חלותי היא. והשם וַיִּתֵּן יְיָ אֶת חֵן הָעָם. וַיִּתֵּן חָנוֹ. ומזה השרש והענין וְחֵין עֶרְכּוֹ. ובא בחירק והוא כמו בצרי וכן מץ ומיץ בן ובין נר וניר רש וריש אן ואין. ופירוש הפסוק לא אחריש גבורותיו אם יוכל להלחם אתו ולא אחריש חן ערך מלחמתו כלומר אם יהיה גבור ויערוך מלחמה עמו אודה לו גבורותיו וימצא חן לפני בערך מלחמתו. ומא"ם בתשלומו אֲשֶׁר לֹא אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה. ומשקל אחר לְבִלְתִּי הֱיוֹת לָהֶם תְּחִנָּה. הָיְתָה תְּחִנָּה מֵאֵת יְיָ אֱלֹהֵינוּ. ומשקל אחר תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר רָשׁ. וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם. רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים. קוֹל תַּחֲנוּנַי. ובלשון נקבות תחנונות וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתַי. והנפעל מה נֶחֱנַתְּ בְּבָא לָךְ חֲבָלִים. עִקְּרוּ נֶחֱנַנְתָּ. וההתפעל וָאֶתְחַנַּן אֶל יְיָ. בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ. והיה ראוי להדגש. והפעל הכבד כִּי יְחֻנֵּן קוֹלוֹ אַל תַּאֲמֵן בּוֹ. פירוש ישא קולו בדרך תחינה. חָנֵּנִי יְיָ כִּי אֻמְלַל אָנִי. והיה ראוי להדגש. וכן כִּי עֵת לחננה

כרלשית מ"ז
שמואל א' כ"ה
מלכים ב' א'. מלכים ב' ח'
שמות יב'
שמואל ב' כ'
כרלשית מ"ח
מלכים א' ז'
ויקרא ה'
ויקרא ה'
כרלשית נ"ח
כרלשית נ"ח
הושע ז' · חבקוק ב'
דברים נ"ב
איוב ז'
שמות נ"ב. עמוס ה'
איוב י"ט
כרלשית נ"ב. כרלשית נ"ב
תלים קי"ט. שופטים י"ח
מלאכי א'. כרלשית מ"ב
ישעיה ל'
ישעיה ל'
תלים ע"ז
שמות ל"א. כרלשית נ"ט
איוב מ"ח
ירמיה ז'
יהושע י"ח
עזרא ט'
משלי ל"ח. ירמיה נ"ח
זכריה י'. תלים נ"א
תלים כ"ו. ירמיה כ"ב
דברים ג'
כרלשית מ"ב
משלי כ'
תלים נ'. תלים קי"ב

אתיך כ"ו והכ"ן הסכייר ראויה להדגש ובריך לומר סכיכה תחומת הדגש ותמקתי למה לא לכל מזה מאומה:

לְחָנְנָהּ · הראוי לְחַנְנָה החית בפתח והנון בדגש ·
ופעל כבד אחר וּמְחוֹנְנִ֣ן עֲנִיִּ֑ים אֲשֶׁרְיוֹ · ואשר לא נזכר
פועלו יָחֵן רָשָׁע בַּל לָמַד צֶדֶק · כלם ענין חן אבל
המבין יוכל להפריש מעט בין כל אחד ואחד לפי מקומו
כי פי׳ וחנותי את אשר אחון אתן חני · וכן חנני אלהים ·
חלו נא פני אל ויחננו · חנון יחנך · ובתחנונים אובילם ·
והדומים להם אף על פי שפירושם קרוב לענין חמלה
וכן חנן אלהים את עבדך · חנונו אותם · פירושם קרוב
לענין מתנה וכן ואתחנן · בהתחננו אלינו · כי יחנן קולו ·
פירושם קרוב לענין תפלה ובקשה כי פירוש חנונו
אותם חנו אותנו מהם · ופירוש אשר חנן אלהים את
עבדך כלומר בי בהם בילדים חנן אלהים את עבדך ·
ופירוש ואתחנן בקשתי מלפניו שיחנני · וכן בהתחננו
אלינו · וכן אֶת כָּל הַתְּפִלָּה וְהַתְּחִנָּה הַזֹּאת · מַפִּיל אֲנִי
תְחִנָּתִי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ · והדומים להם וכולם נכנסים
בענין אחד למבין · ופירוש מה נחנת כבא לך חבלים ·
כלומר מה חן נשאר לך מכל אשר בנית וקנית בארזים
כבא לך חבלים ותוכן חמלה מה נחננת ובא חסר על
דרך השלם · וְיָצְאָה חִנָּם · חמס נוספת כמס ריקם
ופירושו ותצא בחן מאין כסף כלומר כיון שיוצאה מאין
כסף באילו יוצאת בחן שמצאה בעיני אדוניה וכן כל
חנם שבמקרא יתפרש כמו חן ״

חנה קִרְיַת חָנָה דָוִד · וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלֶיךָ ·
וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה · וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל ·
פֶּזֶר עֲצֻמוֹת חוֹנֶךָ · פירוש חונה עליך כמו בני יצאוני
יצאו ממני · לא יגורך רע לא יגור עמך · והדומים
להם · וְחָנֵה עַל הָעִיר וְלָכָדָהּ · כולם פעלים
עומדים · ופירוש וחניתי כדור עליך וחניתי
בכדור · ופירוש וחניתי לביתי מצבה אני אחנה
בביתי ולא יפחדו מצבה שיחנה עליהם ויתכן
להיות וחניתי כדור עליך · וחניתי לביתי מצבה ·
פעלים יוצאים · והשם מחנה ימצא בלשון זכר
ובלשון נקבה בלשון זכר וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר ·
ובלשון נקבה אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה · הַמַּחֲנֶה הָאַחַת ·
והקבוץ בלשון זכרים הַבַּמַּחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים ·
וַיְשַׁסּוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם · וַיִּקְבְּצוּ פְלִשְׁתִּים אֶת כָּל
מַחֲנֵיהֶם אֲפֵקָה · וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם ·
שני מחנים וקרא שם המקום כן על מחנהו שהיה
עם לכן ועל מחנה אלהים שראה אחר כן ·
והקבוץ בלשון נקבה לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת · מִמַּחֲנוֹת
פְּלִשְׁתִּים · ומשקל אחר תַּחֲנוּת בפלס תַּרְבּוּת ·
אֶל מְקוֹם פְּלוֹנִי אַלְמוֹנִי תַּחֲנוֹתִי · והשורק והחלם
אחדים · ומהשרש הזה והענין הזה אֶל בֵּית חֲבוּר וְאֶל
הַחֲנִיּוֹת · והלשון הזה ידוע בדברי רז״ל חנות של ישראל
ומלאי של ישראל ונקרא כן לפי שחונים שם האכסנאים ·
ואפשר שיהיה מן השרש הזה חִנִּית הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲבֹר
אֶחָד מֵהַנְּעָרִים וַיַּקִּחֶהָ · וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַתִּפָּל שָׁם ·
וְלַחֲבֶת חֲנִיתוֹ · נִשְׁעָן עַל חֲנִיתוֹ · והקבוץ בלשון זכר
אֶת הַחֲנִיתִים וְאֶת הַמַּגִּנּוֹת · ובלשון נקבות וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם
לְמַזְמֵרוֹת ״

חנט הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ · יציאת הפירות והראותם
טרם גמר בישולם תקרא חנטה וכן בדברי
רז״ל אילן שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט
מתעשר לשנה שעברה · וְעֹא וַיַּחַנְטוּ הָרוֹפְאִים ·
לַחֲנֹט אֶת אָבִיו · יְמֵי הַחֲנֻטִים · הוא ענין מעשה סמים
שעושין למת כדי שיעמוד כשרו ימים רבים שלא ירקב
ושלא יסרח · ומן השרש הזה וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת · חִטִּים
וּשְׁעוֹרִים · כי חדגש להבלעת הנון וכן מצאנו בלשון
ארמית חנטין ״

חנך חֲנוֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ · התחיל ללמדהו
מקטנותו על דרכו כלומר מעט מעט שיוכל
לסבול · וכן בדברי רז״ל משהגיע לחינוך מצוה כלומר
התחלת חיובו על המצות וכן אבל מחנכין אותן לשעות
כלומר מתחילין להם ומרגילין אותן להתענות מעט
מעט · ורבי יונה הביא בענין אחר אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת חָדָשׁ
וְלֹא חֲנָכוֹ · וַיַּחְנְכוּ אֶת בֵּית יְיָ · וחשם מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת
הַבַּיִת · ואינו לפי דעתי כי אם מהענין הזה כלומר
התחלת האכילה בכירה חדש יקרא חנוך כמו שיקרא
התחלת הלמוד כנער ומנהג הוא שעושין סעודה
ושמחה באכילה הראשונה שיאכלו כבית חדש ולפיכך
אמר ולא חנכו ילך וישוב לביתו · וַיַּרֶק אֶת חֲנִיכָיו ·
הנערים שחנך אותם ולמד אותם ״

חנף כִּי גַם נָבִיא גַּם כֹּהֵן חָנֵפוּ · בצרי לגזרת פעל ·
וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יוֹשְׁבֶיהָ · הֲלֹא חָנֵף תֶּחֱנַף
הָאָרֶץ · וחיוצא וַתֶּחֱנַף אֶת הָאָרֶץ · או פירושו עם
הארץ · והשם לַעֲשׂוֹת חֹנֶף · ומֹא יָצְאָה חָנֵפָה ·
והתאר כֻּלּוֹ חָנֵף וּמֵרָע · והפעל הכבד וְלֹא תַחֲנִיפוּ
אֶת הָאָרֶץ · יַחֲנִיף בַּחֲלַקּוֹת · כלם ענין רשע ונשוא
פנים ״

חנק וַיֵּצֵא אֶל בֵּיתוֹ וַיַּחְנֵק · והפעל הכבד וּמְחַנֵּק
לְלֵבְאוֹתָיו · והשם וְתִבְחַר מַחֲנַק נַפְשִׁי ·
ענינם ידוע בדברי רז״ל שאמרו כל מיתה האמורה בתורה
סתם אינה אלא חנק ״

חסד עִם חָסִיד תִּתְחַסָּד · זֶה חַסְדְּךָ אֶת רֵעֶךָ ·
חֶסֶד וֶאֱמֶת · אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה · בשש
נקדות · חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ · ענין החסד הוא הטוב והגמילות
לפנים משורת הדין · וענין אחר חֶסֶד הוא · חרפה ·
פֶּן יַחְסְדְךָ שׁוֹמֵעַ · ישים דברך חרפה ונבלה · ומפרשים
פירשו מזה הענין חסדם יעזובו · אבל אא״ז פירשו
מהענין הראשון והוא הנכון וכך פירושו משמרים הכלי
שוא חסדם יעזובו · אמר יונה כל אלו האנשים שהם
משמרים הכלי שוא ידעתי כי חסדם יעזובו כלומר החסד
והטוב שנדרו לעשות כמו שאמר וידרו נדרים יעזבו
אותם אחר שנמלטו מן הרעה אבל אני בקול תודה
אזבחה לך אשר נדרתי אשלמה · ושני הענינים האלו
שהזכרנו בחסד הם ענין אחד כי כמו שהחסד הוא תוספ׳
הטוב ויתרון הגמול כן חסד הוא ז״ל תוספ׳ הזנות ויתרון
הנבלה וכן כתב רבי אברהם כן עזרא ז״ל · וְאֵת הַחֲסִידָה ·
פירשו רז״ל זו דיה לבנה ולמה נקרא שמה חסידה
שעושה חסידות עם חברות׳ה כלומר במזונותיה
שמחלקת לחם ״

חסה וְחָסוּ בְּשֵׁם יְיָ · וְחוֹסֶה בְּמוֹתוֹ צַדִּיק ·
אֶחְסֶה בְּסֵתֶר כְּנָפֶיךָ · בשוא לבדו · וּבְצֵל
כְּנָפֶיךָ אֶחֱסֶה · בשוא וסגול · ומסורת אחד מצאתי
ובל מחסה מחסי לחסות רפין וס׳ בטחו לנו מצין במופת
למחתה טוב טוב כנפיו וכל אחסה כותחון רפה בר מן
חד ובצל כנפיך אחסה · אכ״ הוא הפך מה שבתכנו ·
וְכָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ · בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסִיּוּן · בשוא וסגול ·
וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסִיוּ בוֹ · בְּךָ חָסִיתָה נַפְשִׁי ·
בָּאוּ וָחָסוּ בְּצִלִּי · וְיִשְׂמְחוּ כָּל חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנְּנוּ ·
חפלא

ממות ט׳ · ירמיה מ״ח
משלי ל״ל
ישעיה כ״ו
דברים כ׳
מלכים ב׳ ח׳ · תלים ל״ו
מלכים ב׳ ח׳
ירמיה ל״ח
בראשית ל״ל
ירמיה כ״ב
ישעיה כ״ד · ירמיה ב׳
ירמיה ב׳
ישעיה כ״ד · ירמיה כ״ג
ישעיה ט׳ · במדבר ל״ה
דניאל י״ח
שמואל ב׳ ז׳ · איוב ל״ו
תלים ל״ג
ישעיה כ״ט · שמות ל״ו
זכריה ט׳ · שמות ל״ו
תלים ל״ג
שמואל ב׳ ל״ה
בראשית ל״ג
שמואל ב׳ כ״ב · שמואל ב׳ ל״ג
בראשית מ״ז · תלים כ״ט
יונה ב׳
ויקרא ב׳
משלי כ״ה
בראשית ל״ג
תלים כ״ז · בראשית ל״ג
במדבר ל״ג
שמואל א׳ ל״ז · שמואל א׳ כ״ט
בראשית ל״ג
בראשית ל״ג · שמואל א׳ ל״ז
מלכים ב׳ ל׳
ירמיה ל״ז
שמואל א׳ כ״ז
שמואל ב׳ ל״ג
שמואל א׳ ל״ז · שמואל ב׳ א׳
ל״ה ב׳ כ״ג · ישעיה ב׳
שיר ב׳
בראשית ב׳
בראשית ב׳ · בראשית ב׳
כפניה ג׳ · משלי יל
תלים ס״ח
תלים כ״ז
ישעיה ט״ו · תלים ל״ג
דברים ל״ג · תלים ל״ז
ישעיה ט׳ · תלים ל״ה
פוסטים ט׳ · תלים ל״ה

תלים יז הַפְלֵא חֲסָדֶיךָ מוֹשִׁיעַ
יואל ל חוֹסִים · וחשם ז״י מַחְסֶה
ישעיה כה לְעַמּוֹ · מַחְסֶה מִזֶּרֶם צֵל
תלים קד מֵחָרֶב · סְלָעִים מַחְסֶה
לַשְׁפַנִּים · בשוא לבדו ·
תלים מז · תלים סב מַחֲסֶה וָעֹז · אֱלֹהִים מַחֲסֶה
ישעיה ל לָנוּ · בשוא ופתח · ומא וְהֶחָסוּת בְּצֵל מִצְרַיִם לְבָלְמָה ·
כלם ענין הסתופף אלבדגר בלעז ״

חסל כִּי יַחְסְלֶנוּ הָאַרְבֶּה · יכרתנו ויכלנו ולפיכך
נקרא מין ממיני הארבה המכלה ביותר
יואל ג חסיל חֶחָסִיל וְהַגָּזָם · וכן ארז״ל למה נקרא שמו חסיל
שהוא חוסל הכל גובי דהוא גבי דינא דמריה ומזה
אמרו לכלות הדבר
וחשלמתו חסלת סדר
פלוני או מסכת פלונית ״

חסס דברים כה לא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ ·
המחסום הוא הדבר
שישימו בפי הבהמה
שלא תאכל ולא תשך ·
תלים לט · יחזקאל לט אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם · וְחוֹסֶמֶת הִיא אֶת הָעוֹבְרִים ·
כלומר סותמת העוברים שלא יוכלו לעבור מרוב באשה
וסרחונה או העוברים יחסמו אפיהם בעברם ותהיה
מלת חוסמת עוברת לשלישי ״

חסן וְהָיָה הֶחָסוֹן לְנֵעוּרֶת · וְחָסוֹן הוא כָּאֵלוֹנִים ·
ישעיה ח׳ · עמוס ב חזק ותקיף · ומא מִי כָמוֹךָ חָסִין יָהּ · בפלס
תלים פט גביר שמת״ו לך · והשם
ירמיה כ · יחזקאל לב כָּל חוֹסֵן הָעִיר · חָסֵן וְיָקָר
יקחו הוא האוצר המעולה
ונקרא וכן לפי שהוא חוזק
האדם ותקפו · ומזה לא
ישעיה לג יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן · ותרגום
נחרסו ממגורות אתפנרו
חוסניא ״

חסר וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן
פלכים א׳ יז לא חָסֵר · פעל עבר בפלס כי לא חמץ ·
פלכים א׳ יז · תלים לג וְצַפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תֶחְסָר · יֵ״ רוֹעִי לֹא אֶחְסָר ·
ירמיה מד · דברים ב חָסַרְנוּ כֹל וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב תֻּמְנוּ · לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר ·
סיר ז · דברים ח שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג · לֹא תֶחְסַר כֹּל
בראשית יח בָּהּ · אולי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה ·
בראשית ח · בראשית ח וַיַּחְסְרוּ הַמָּיִם · הָלוֹךְ וְחָסוֹר · כלם שהם מהבנין
הקל הם בודדים ואין אחד מהם עובר כאשר כתב
ספרים יט · דברים יט רבי יונה במקצתם · והשם אין מַחְסוֹר · דֵּי מַחְסֹרוֹ ·
ספרים יט · דברים כח כָּל מַחְסוֹרְךָ עָלָי · ומשקל אחר בְּחוֹסֶר כֹּל · ומשקל
קהלת ח׳ אחר וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת · ויתכן היותו תאר בשקל
אביון · ומשקל אחר בְּחֶסֶר וּבְכֶסֶף · וְלֹא יָדַע כִּי חֶסֶר
מלי ו יְבוֹאֶנָּוּ · בשש נקדות · ומשקל אחר וֶאֱוִילִים בַּחֶסַר
פלכים א׳ יח · מלי ו לֵב יָמוּתוּ · והתאר כִּי מָה אַתָּה חָסֵר · חֶסַר לֵב ·
שמות יז והפעל הכבד והוא עובר וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר · ופירושו
לא החסיר מדתו בלקטו מעט כי כשיעור לקט כל אחד
ישעיה לב מהם וכן לא העדיף לא הועדיף על מדתו · ומִשְׁקָה צָמֵא
תלים ח׳ · קהלת ל יַחְסִיר · וכבד אחר וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים · וּמְחַסֵּר
אֶת נַפְשִׁי מִטּוֹבָה · וכלם ענינם ידוע ״

חפף דברים לג חוֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם · מסתיר ומכסה עליו ·
ישעיה ל׳ · תלים לו והשם כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חָפָה · יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ ·

אמר בעטור שלא כמנהג לשון
מסיה בפעלים רק סמוך לאות
הכלית על כן כריך לכרס
כאילו כתוב מוסיע המוסיס
בימיך ממתקומתי׳ ולכן כתב
רש״י הרי זה מקרא מסורס :

כלומר לי שאין לומר
חסלת סדר פלוני כי חסלת
לשון נקבה ראוי לומר חסל
סדר פלוני אך כוכל לומר
חסלת מסכת פלוני׳ או פרשת
פלוני׳ וכן כתב רש״י תמיד
בפירוש התורה :

והם שני שמות של הקבה
ואינם סמוך ליה על כן יש
לומר בהיות רמוס של שני
ומיסי הפסין נכם הלא
בפתח והחית בחטף פתח
ובים כומחקות כתיב המסין
הלא בסגול והחית בקמץ
ואינם נכון כלל :

יחזקאל ל
בראשית מט · בראשית מט
יחזקאל ל
תלים לב״
ירמיה יד · שמואל ב טז״
תלים סח · לה ב ג
לה ב ג · לה ב ג
מלכים ב יז
שמואל ב ל · מלכים ב ג
תלים קיז · דברים כ
איוב מ׳ · דברים יז
ישעיה כט · שמואל א לב
תלים מח · תלים קד
קהלת ל · שמות ט
ויקרא יז
בראשית לד · שופטים יב
דברים כח · דברים לה
יחזקאל יח · שיר ב
תלים קמז · במדבר יד
שמואל א ב · ישעיה כח
שמואל א טו · תלים ז
משלי ג · תלים קיח
איוב מ
בראשית כא · במדבר כא
קהלת ו · איוב יח
יהושע ב

וְבַלָּה מֵחֶפְתָּהּ · מקום הסתרת הכלה עם חתנו · ויתכן
להיות מענין זה לְחוֹף יַמִּים · לְחוֹף אֳנִיּוֹת · כלומר
מקום שנסתרים בו הספינות מפני הרוחות והוא הנמל
אוהיה ענינו שפת ימ׳ מדברי ר״ל ממה שאמרו במשנה
בנזיר לא יחוף ראשו באדמה מפני שמשרת את השער
ועוד אמרו אשה חופפת ביום וטובלת בלילה והוא חבוך
הראש וגרירתו פ״ינר בלעז ולפיכך נקרא שפת הים חוף
לפי שגוררין שם הספינות · ומן הענין הזה חַף אָנֹכִי וְלֹא
עָוֹן לִי · כלומר נגרר ומנוקה מעונות ״

חפה וְחָפוּ רֹאשָׁם · וְרֹאשׁ לוֹ חָפוּי · ואשר הוא
פועל עומד ופְנֵי הֶמֶן חָפוּ · כלומר נכבשו
פניו בקרקע כי היה לו בשת מאשר אמר לו המלך · ויש
מפרשים אותו פעל עובר כחבריו כלומר משרתי המלך
כסו פניו כמנהג הנתלים שמכסים פניהם כי הרגישו
המשרתים כי יצוה המלך לתלותו כי ראו כי כעס עליו
מאד לפיכך אמר חרבונה גם הנה העץ · והנפעל
בַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף · והפעל הכבד חָפַשׁ עֲצֵי בְרוֹשִׁים ·
וַיַּחְפְּשׁוּהוּ זָהָב טוֹב · וַיְחַף אֶת הַבַּיִת · כלם ענין כסוי
ותרגום ויכס וחפא · ומזה הענין והשרש וַיַּחְפְּאוּ בְנֵי
יִשְׂרָאֵל · והאלף תמורת למ״ד הפעל ופ״ו ויחפאו הסתירו
הידיעה מהבורא ואמרו כי מעשה בני אדם נעלמים מן
הבורא ואינו יודע ואינו משיג מהם דבר לפיכך ויבנו
להם במות וכל ענין הפרשה וכן אמר ישעיהו הנביא
עליהם חוי המעמיקים מיי לסתיר עצה והיה במחשך
מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי יודענו וכן אמר הנביא
עליהם כי אומרים אין יי רואה אותנו עזב יי את הארץ
וכן פירשו רז״ל ויחפאו בני ישראל מאי אמור העמור הזה
אינו רואה ואינו שומע ״

חפז בְּחָפְזָה לָנוּס · אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אָדָם בְּחָפְזָם ·
אֲנִי אֲמַרְתִּי בְּחָפְזִי · אַל תִּירָאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ ·
הֵן יַעֲשֹׁק נָהָר וְלֹא יַחְפֹּז · והשם כִּי בְחָפְזוֹן יָצָאתָ ·
כִּי לֹא בְחָפְזוֹן תֵּצֵאוּ · והנפעל נֶחְפַּז לָלֶכֶת מִפְּנֵי שָׁאוּל ·
נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ · מִן קוֹל רַעְמֶךָ יֶחְפָּזוּן · וענין חכל נחץ
ומהירות ותנועה עם הפחד ״

חפן מִפְּלֹא חֲפָנַיִם · מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן ·
וּמְלֹא חָפְנָיו · יָדוֹעַ ·
חפץ כִּי חָפֵץ בְּבַת יַעֲקֹב · לוּ חָפֵץ יֵ״ לַחֲסִיתֵנוּ ·
וְהָיָה אִם לֹא חָפַצְתָּ בָהּ · וְאִם לֹא יַחְפּוֹץ
הָאִישׁ · הֶחָפֵץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע · עַד שֶׁתֶּחְפָּץ ·
לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ · וחתאר אִם חָפֵץ בָּנוּ יֵ״ · כִּי
חָפֵץ יֵ״ לַחֲמִיתָם · והשם הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ ·
הַחֵפֶץ לַיֵ״ · בחמש נקדות · כִּי אִם בְּתוֹרַת יֵ״ חֶפְצוֹ ·
וְכָל חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁוּו בָהּ · דְּרוּשִׁים לְכָל חֲפָצֵיהֶם ·
והנכון כי דרושים לכל חפציה תאר בפלס זקניהם כלומר
לכל החפצים בהם הם דרושים · אַךְ יַחְפֹּץ זְנֻבוֹ כְּמוֹ
אֶרֶז · פירשו בו ענין תנועה בחלוף צ״רי ב״ז כי הם
ממוצא אחד והוא כמו הן יעשק נהר ולא יחפז · לשון
תנועה במהירות ופירוש כמו ארז זנבו שהוא גדול כמו
ארז יניעהו במהירות ״

חפר כִּי חָפַרְתִּי אֶת הַבְּאֵר הַזֹּאת · חֲפָרוּהָ שָׂרִים ·
חוֹפֵר גּוּמֶץ · וְחָפַרְתָּ לָבֶטַח תִּשְׁכָּב · כלומר
תחפור בלבד סביב בניניך ולא תצטרך לעשות חומה
סביבותם או להגביה אותם כי לבטח תשכב · ויש
מפרשים כאילו חפרת סביבות״ך כ״ תשכב לבטח ·
וענין קרוב לזה כִּי לַחְפּוֹר אֶת כָּל הָאָרֶץ בָּאוּ · מִשָּׁם
חפר

חָפַר אֹבֶל · וַיַּחְפְּרֵהוּ מִמַּשְׁמֹנִים · ענין חפוש ובקשה
כי המחפש הדבר כמו חופר · לַחְפּוֹר פֵּירוֹת · שם עוף
ופי׳ רבי יונה בי נקרא כן לרוב נקרו הפירות ונבון
חוא במו שאמר ולעטלפים שהיו עושין צורת עופות
ועטלפים להשתחוות להם וכן ת״י למסגד לשעוות
ולצלמניא · ויתכן לפרש בו ענין שתי מלות ויהיה
פירושו מענין חפירה כלומר לחפור חפירות וכן מצאנו
ברברי ר״ל הלשון הזה בענין חפירה באמרם פירא
דסולפי פירוש חפירה שעושין שמשליכין בה גרעיני
התמרים וכן לשון המקרא הוא מן פר התפוררה ארץ ·
ופירוש הפסוק ישליך הארם את אלילי זהבו ויבזה הכל
לרוב הצרה או מפני שלא חושיעו לו ויבא לחפור
חפירות להטמן שם כמו שעושין העטלפים שמסתתרין
ביום בחורין וכן אמר אחריו לבא בנקרות הצורים ·
וענין אחר וְחָפְרָה הַלְּבָנָה · בְּעוֹר יוֹם בּוֹשָׁה וְחָפְרָה ·
ובשו הַחַזִּים וְחָפְרוּ הַקּוֹסְמִים · וְתַחְפְּרוּ מֵהַגָּנוֹת ·
וּפְנֵיהֶם אַל יֶחְפָּרוּ · והפעל הכבד והוא עומד וְאַל
תִּבָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי · הֶחְפִּיר לְבָנוֹן · על דרך משל
כמו חגפן הובישה · ואשר הוא יוצא כן מֵבִישׁ וּמַחְפִּיר ·
וְרָשָׁע יַבִּאִישׁ וַיַּחְפִּיר · כלם ענין בשת ״

חפש וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו · בַּפֵּתִים חָפְשִׁי ·
פירושו חפשי מעמל העולם כמו שאמר
ושם ינוחו יגיעי כח · וכן ועבד חפשי מאדניו · הָעִבְרִי
וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים · ופירוש יֵצֵא לָחָפְשִׁי · יצא למקום
שיהיה חפשי כלומר שיצא מבית אדניו אל ביתו · ויש
מפרשים כי ה״וד נוסף והוא כמו לחופ״ש · ואחרי אמרו
כי הל״מר נוסף · ושלא נזכר פועלו מהדגוש ממנו
כִּי לֹא חָפְשָׁה · וחשם אוֹ חָפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ · בפלס
טומאה ואפשר שתחיה ההא בינוי הנקבה ואף על פי
שהיא רפה הנה כתבנו כמהו רבים בחלק הדקדוק ויהיה
חופשה מחובר מן חפש כמו מלא קמצו מן קמץ ומן
גדל כרב גדלו · בְּגִנְדֵי חֹפֶשׁ לִרְכָבָה · כלומר בגדים
יקרים הראוים לחפשי וכן חורין · בְּבֵית הַחָפְשִׁית · נקרא
כן בעבור התבודדו שם מבני אדם וכאילו חפשי מ
מחברתם ופירש בו רבי יונה פירוש אחר בית קטן
מלשון ערבי שקורין לבית קטן חפשי · ובתלמוד
ירושלמי עשה לו בית בבית הקברות כמה דאת אמר
במתים חפשי · בלעז פרנ״קו ״

חפש חוֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן · וַבַּמַּשְׁמֹנִים תַּחְפֹּשְׂנָה ·
והנפעל אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו · והכבד וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל
הֵחֵל · וְחָפַשְׂתִּי אוֹתוֹ בְּכָל אַלְפֵי יְהוּדָה · עִם לְבָבִי אֶשְׁיַחַח
וַיְחַפֵּשׂ רוּחִי · פי׳ אם אשיחה עם לבבי הוא יחפש רוחי
וידע מחשבתי · תַּמְנוּ חֵפֶשׂ מְחָפֶשׂ · ושלא נזכר פועלו
ממנו ובקום רְשָׁעִים יְחַפֵּשׂ אָדָם · והשם חֵפֶשׂ מְחָפֶשׂ ·
והוא בחמש נקדות ענין החפוש ידוע כענין חקירה ·
והתפעל בענין חליפות והשתנות הצעיף או הכסות
באחר וַיִּתְחַפֵּשׂ בָּאֵפֶר · הִתְחַפֵּשׂ וָבֹא בַּמִּלְחָמָה ·
וחוא מקור ופירושו אמר מלך ישראל להתחפש ולבא
במלחמה כאילו אמר אתחפש ואבא במלחמה ואתה
לבש בגדיך כי אינך צריך להתחפש · ואדוני אבי זל
פיר׳ ציווי אמר מלך ישראל ליהושפט הסר מעליך בגדי
מלכות והכנס במלחמה ורעתו ששניהם יתחפשו ענהו
יהושפט ואתה לבש בגדיך אם אני אתחפש כי אח״ כ ממנו
יכנס בחור מלכות ולא קבל ממנו מלך ישראל ויתחפש
וכאשר ראה יהושפט כן לא הסיר מעליו בגדי מלכות

ועל זה חשבו שרי הרכב כי מלך ישראל הוא עד שזעק
והכירו קולו · בְּרֶב כֹּחַ יִתְחַפֵּשׂ לְבוֹשִׁי · וַיִּתְחַפֵּשׂ
שָׁאוּל וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים · וַיִּתְחַפֵּשׂ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל ״

חצץ חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם · בְּחִצִּים בְּיַד גִּבּוֹר ·
הדגש לחסרון אות הכפל וענינם ידוע ·
חֲלָא הַחֵצִי מִמֶּךָּ וְהַלְּאָה · ה״וד נוסף והיתה הצדי ראויה
להדגש ובא הנח תמורתו וכמוהו ואין קצה למרכבותיו
שחוא כמו קץ והה״א נוספת והנח תמורת הדגש כי
שרש קץ קצץ · והפעל ממנו מִקּוֹל מְחַצְּצִים ·
רוצה לומר יורי החצים · ובשרש הזה מענין חצי שהוא
משרש חצה וּמִסְפַּר חֲדָשָׁיו חָצָוּ · ואפשר שנקרא
החץ מענין הזה לפי שחוא חוצה הדבר וחותך אותו ·
וַיַּגְרֵס בְּחָצָץ שִׁנָּי · יִמָּלֵא פִּיהוּ חָצָץ · נקראו כן
האבנים הקשנים עד מאד כמו החול כאילו הם חתיכות
גדולות · אַף חֲצָצֶיךָ יִתְחַלְּבוּ · הם הברקים או אבני
הברק וקראם כן לפי שהם משברים ומחתכים העשבים
והאילנות · וַיֵּצֵא הַחֹצֵץ בְּלוֹ · יש מפרשים אותו מאוסף ·
וחנכון שהוא מהענין הזה שפירשנו מענין חתיכה
ויחיה חוצץ פעל קל או שם תאר רוצה לומר אף על פי
שאין לו מלך יצא כולו ביחד מחתך וכורת העשבים
והאילנות להשחית ״

חצב וְגַם יֶקֶב חָצַב בּוֹ · פעל עבר · עַל כֵּן
חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים · על דרך משל לרוב
דבורו בהם כאילו מכתת אותם בדבריו · קוֹל יְיָ חוֹצֵב
לַהֲבוֹת אֵשׁ · וּבוֹרוֹת חֲצוּבִים · כִּי חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה קָבֶר ·
עַל הַחוֹצֵב בּוֹ · חוֹצְבֵי מָרוֹם קִבְרוֹ · ה״וד נוספת
וכבר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק · תַּחְצֹב
נְחֹשֶׁת · וחנפעל לָעַד בַּצּוּר יֵחָצֵבוּן · ושלא נזכר
פועלו מהכבד הדגוש הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֻצַּבְתֶּם · וחפעל
הכבד הַמְחֻצָּבֶת רַהַב · והשם וְאַבְנֵי מַחֲצֵב · ענין הכל
הכריתה בענין פסילה ״

חצה אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה · וְחָצִיתָ אֶת הַמַּלְקוֹחַ ·
עַד צוֹאר יֶחֱצֶה · כלומר יחלק הגוף כי
עד צואר יהיה מבוסה באותם חמ׳ ומן הצואר ולמעלה
יחיה מגולה כמו שאמר עד צואר יגיע והוא משל על
השחתת מלך אשור כל הארץ עד שתהיה קרובה
להיות נשחתת כולה כמו הבא עד צוארו במים שהוא
קרוב להיות טובע וזה שאמר עד צואר יחצה מרבר
על המבר שהכה מלאך יי במחנה אשור · לֹא יֶחֱצוּ
יָמֵיהֶם · פירוש לא יגיעו עד חצי ימיהם · יֶחֱצוּהוּ בֵּין
בְּנֵעִים · וְחָצוּ אֶת בִּסְפוֹ · וַיַּחַץ אֶת הַיְלָדִים · והשם
וַתְּהִי הַמַּחֲצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים · וַתְּהִי מַחֲצַת הָעֵדָה ·
ומשקל אחר מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר · וּמָא אַמָּתַיִם וָחֲצִי ·
ובסמוך חֲצִי חֲרִיעָה · וכבר בא כן מבלי סמיכות ותנו
אֶת הַחֲצִי לָאֲחֵרֶת · וכבר כתבנו דקדוקו עוד בחלק
הדקדוק · ומשקל אחר חֲצוֹת לַיְלָה · והנפעל וְתֵחָץ
לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם · וַיֵּחָצוּ הֵנָּה וְהֵנָּה · כלם ענין
חלוקה בין שיהיו החלקים בשוה או בלא שוה ״

חצן וְהֵבִיאוּ בָנֶיךָ בְּחֹצֶן · חָבְנִי נַעֲרָתִי · ומא
וְחָצְנוֹ מְעַמֵּר · ענינם זרוע ויש מפרשים
כנף הבגד פלדא בלעז ״

חצר וַיְהִי בְּאֶחָד לַמְחַצְּצְרִים · וְלַמְשׁוֹרְרִים · וכבד
אחר מַחְצְצְרִים בַּחֲצוֹצְרוֹת · משפטו מחצירים
ענינם תוקעין בחצוצרות כי חצדי בפולה בחצוצרות
וכן הצדי למחצצרים ובמחצצרים ואיננה נקראת השניה
ואעפ

חיב לט · סמואל א כה
מלכים א כב
ירמיה ט · תלים קמ
סמואל א כ
סוכטים ה
חיב כא
חיב ג · משלי כ
תלים עז
מיכה ג · ישעיה א
תלים לד
ישעיה כד · ישעיה לג
משלי יט
משלי יג
חיב יג · תלים פח
ירמיה לד · שמות כא
ויקרא יט · ויקרא יט
יחזקאל כז
מלכים ב טו
משלי כ · משלי כ
עובדיה א · בראשית מד
שמואל א כג · תלים עז
תלים סד
משלי כח · תלים סד
מלכים א כ · מלכים א כב
ישעיה מט · נחמיה ה
תלים קלט
לה כ״ה
לה כ״ה
ישעיה ה
הושע ג
תלים לט
דברים ו · ישעיה כט
ישעיה נ · ישעיה כב
דברים ח
חיב יט
ישעיה נח
ישעיה נח · מלכים ב יב
במדבר לא · במדבר לא
ישעיה ל
תלים לה
חיב מ
שמות לא · בראשית לג
במדבר לא · במדבר לא
ויקרא ו · שמות כה
שמות כז
מלכים א ג
תלים קיט · דניאל יא
מלכים ב כ
ישעיה מט · נחמיה ה
תלים קלט
לה כ״ה
לה כ״ה

יחזקאל ז׳ ואף על פי שהיא כתובה בשין ששבר השנית את החצר
יחזקאל ז׳ הפנימית · החצר החיצונה · רובם בלשון נקבה ·
יחזקאל מ׳ וימצאו בלשון זכר לפני החצר הפנימי · בלשכת
ישעיה נ״ז· שמות כ״ה גמריהו בן שפן הסופר בחצר העליון · את כלעי החצר
ירמיה נ״ז את עמדיו · ויבאו אל המלך חצרה · מלעיל כי ההא
ישעיה א׳ נוספת · והקבוץ רמוס חצרי · ובלשון נקבות מן
שמות י״ח· כ״ה כ״ח הבתים ומן החצרות · הוא יבנה בתי וחצרותי ·
תלים ק״ו· ישעיה נ״ל בחצרות בית יי · ומשקל אחר וחיתה גוה תנים חציר
ישעיה נ״ה לבנות יענה · חציר לקנה וגומא · שניהם ענינם כמו
עיקרא כ״ה· בראשית כ״ה חצר והוא ידוע · ובתי החצרים · בחצריהם ובטירותם ·
ישעיה מ״ב חצרים תשב קדר · כל אלו והרומים להם הם הכפרים
והפרזות שאינם מוקפות חומה שהם כמו חצר · וענין
מלכים א׳ י״ח· ישעיה מ״ד אחר אולי נמצא חציר · וצמחו בבין חציר בערבים על
איוב מ׳· תלים ק״ד יבלי מים · חציר בבקר יאכל · מצמיח חציר לבהמה ·
תלים קל״ט בחציר נגות · ענינם עשב · ורבי יונה פירש וצמחו
במדבר י״ח בבין חציר מענין הראשון כמו חצר · ואת החציר ואת
חבצלים · הוא הנקרא בלשון רוזל כרתי וכתי והוא
שקורין לו בלעז פורי״ש ·

חקק הוי החוקקים חקקי און · חוקקי בסלע
משכן לו · חיוד נוספת וכן יוד הוצבי
יחזקאל נ״ג וכבר כתבנו הדומים להם בחלק הדקדוק · חקקים
יחזקאל ל׳· מסלי ח׳ בששר · וחקות עליה עיר · בחקו חוג על פני תהום ·
מסלי ח׳ בחקו מוסרי ארץ · ונרפו שניהם לחקל · על לוח אתם
ישעיה ל׳ ועל ספר חקה · והא במפיק ענינו חקוק אותה ·
איוב י״ט ושלא נזכר פעלו בספר ויחקו · ונרפה להקל ·
מסלי ל״ג· במדבר כ״ה והפעול מהדגוש וישבח מחקק · ובנין פועל במחוקק
בראשית מ״ט· דברים ל״ב במשענותם · ומחוקק מבין רגליו · חלקת מחוקק ·
סופטים ה׳ ירדו מחוקקים · כלם ענין כתיבה · ופירוש ומחוקק
מבין רגליו כי דרך המושל לחיות סופר יושב לרגליו ·
ישעיה י׳ ופי חלקת מחוקק כדעת התרגום · וחשם חקקי און ·
סופטים ה׳ חקקי לב · פירוש שהלב חוקק וחושב עליהם איך לא
באו למלחמה · ולפי שנתן ליכתב משפט האדם שיש
לו עם חברו ומה שראוי לו ליקח ממנו נקרא חק
עיקרא י׳· בראשית מ״ז כי חקך וחק בניך נתנו · כי חק לכהנים מאת פרעה ·
מסלי ל׳· איוב כ״ג הטריפני לחם חקי · כי ישלים חקי · המבות והנגעים
איוב כ״ג חמבאיבים אותי תמיד בכל יום כאילו הם לי לחק · מחקי
צפנתי אמרי פיו · ממנהגי היה לצפון בלבי אמרי פיו ·
ישעיה ה׳· במדבר ט״ו לבלי חק · הפך המשפט והמנהג · ובהא הנקבה חקה
במדבר ט״ו· יחזקאל י״ד אחת לכם · זאת חקת התורה · והקבוץ חקות עולם
עיקרא י״ח תמיד · את חקותי תשמרו · ויתכן לפרש מזה ומחוקק
מבין רגליו · חלקת מחוקק · והוא המושל ונקרא כן כי
הוא משים החקים בארצו ופי ומחוקק מבין רגליו שלא
יסור מושל מזרעו ומבין רגליו כמו חיוצת מבין רגליה ·
ופי חלקת מחוקק תחלת הפסוק וירא ראשית לו פי
ראה ובחר בתחלה לעצמו לקחת חלקו מעבר לירדן כי
ראה כי שם חלק מלכים ומושלים בתים ספונים וטובים ·
ישעיה נ״ג וכן יי מחקקנו · שנתן לנו חחקים ·

חקה מחקה על הקיר סביב · מישר על המחקה ·
יחזקאל מ׳· מלכים א׳ ז׳ והתפעל על שרשי רגלי תתחקה · והוא
איוב ל״ג מענין חקק ·

חקר ודרשת וחקרת ושאלת · חקרתני ותדע ·
דברים י״ג· תלים מ״ד הלא אלהים יחקר זאת · כי אחקר את אבי ·
תלים קל״ט· סופטים י״ח חקרני אל ודע לבבי · לכו חקרו את הארץ · והנפעל
מלכים א׳ ז׳· ירמיה מ״ו לא נחקר משקל הנחשת · כי לא יחקר כי רבו מארבה ·
קהלת י״ב· ישעיה מ״ו והכבוד אינו וחקר תקון משלי · וחשם אין חקר לתבונתו ·

חיוב ל״ד· סופטים ה׳ החקר אלוה תמצא · בחמש נקודות · גדולים חקרי לב ·
פי שהלב חופש וחוקר עליהם הרבה איך נפלגו ולא
באו למלחמה · ור יונה פי תאר על משקל יראי אלהים
והענין שלבותם מגיעי לתכלית מחקר הגדולה והשררה ·
וכתוספת מם אשר בידו מחקרי ארץ · בסגול המם
תלים נ״ה
ענינו רוב ההיפוש ·

חרך ועצמי חרה מני חרב · וחרה נחשתה · על כן
איוב ל׳· יחזקאל כ״ד חרו יושבי ארץ · והנפעל נחר מפוחים מאש ·
ישעיה כ״ד· ירמיה ז׳ אף כי אש אכלתהו ויחר · והעצמות יחרו · את שני
יחזקאל ט״ו· יחזקאל כ״ד קצותיו אכלה האש ותוכו נחר · קמץ לפי שהוא
יחזקאל ט״ו בינוני ואם הוא עבר הוא קמץ מפני הזקף · וכחירק הנון
תלים פ״ט· תלים קכ״ב נחר גרוני · ועצמותי במוקד נחרו · ופירוש נחר מפוח
מאש אמר שהמפוח שהוא חכלי שנופחין בו האש נדלק
ונשרף מרוב התמדתו באש והעופרת תם והוא שמשימין
הצורפין עם הכסף בצרפו כדי שלא יכלה האש הכסף
ואומר כי המפוח נשרף מרב נפחו באש והעופרת תם
ועדיין רעים לא נתקו והוא משל על ישראל שידבר
הנביא אליהם השכם והערב כאילו נשרף מרוב דברו
אליהם כלומר נחר גרונו בקראו אליהם תמיד וכן אמר
במקום אחר על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי
ועם כל זה לא יוסרו ולא יאמינו לקול הנביא · והשם
ושבן חררים במדבר · ענין השריפה והחדלקה מרוב
החמימות · והאחד מן חררים חרר או חררה ומזה
אמרו לעוגה הנאפת על הגחלים חררה באמרם ולא
חררה על גבי גחלים וזולתו לפי שנשרפו פניה נקראת
בראשית ט׳ כן · ובתלמוד ירושלמי מפרש מזה סלי חורי · רל שהיו
הסלים מלאים חררות · ומן הענין הזה והשרש הזה
מסלי כ״ו בהכפל הפא לחרחר ריב · כלומר להדליק הריב
ולהבעירו והוא מקור מן הדגוש ופתח החית האחרונה
דברים כ״ח מקום צרי · ומזה עוד ובחרחר ובחרב · והוא חולי
השורף מרוב חמימות ·

חרב חרבו פני האדמה · ונחר יחרב ויבש ·
בראשית ח׳· ישעיה י״ט האומר לצולח חרבי · ושערו חרבו
ישעיה מ״ד· ירמיה ל׳ מאד · החית תקרא בקמץ חטף והוא צווי כמו שמו
ושערו · וכתב רבי יונה כי אנשים היו קוראים אותו
כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשים אותו גם כן צווי מן
הדגוש על משקל פרקו נזמי הזהב והוא השיב אותם
מפני המסורת שהוא על חרבו מאד לית דכותיה ועל
חרבו חמים אומר המסורת שהם שנים ובפסוק · ושלא
נזכר פועלו אשר לא חורבו · והפעל הכבד וכל הנהרות
שופטים י״ח· נחום א׳ החריב · ואחריב בבוא פעמי · והחרבתי את ימה ·
ישעיה נ״ז· ירמיה נ״א וחשם מכל אשר בחרבה מתו · ונתתי יאורים חרבה ·
בראשית ל״ג· יחזקאל ל״ג ויישם את הים לחרבה · ומא יהי נא חרב אל הגזה ·
שמות י״ד· סופטים ג׳ ועל כל הארץ חרב · כחרב בציון שאון זרים תכניע ·
סופטים ג׳· ישעיה כ״ה חרב אל מימיה ויבשו · והקבוץ בלשון נקבות ולא
ירמיה נ׳ צמאו בחרבות · ומא בחרבוני קין · ומשקל אחר
ישעיה מ״ח· תלים נ״ג ובחרבר ובחרב · בשש נקדות · והתאר טוב פת חרבה ·
דברים כ״ח· מסלי י״ז וכל מנחה בלולה בשמן יחרבה · ענין היובש והנגוב
עיקרא ג׳ והחמימות · ופי כחרב בציון כחום במקום ציה שהיא
צרה שאין לה הנחה כן תכניע שאון זרים הכנעה בלי
ישעיה כ״ה תקומה · חרב בצל עב · כמו מי ששכב במקום חם
ואחר כך בא במקום קר זהו בצל עב שלא יוכל לסבול
כן יענה ויכניע זמיר עריצים עד שלא יוכלו לקום ·
סופטים ג׳· שופטים ל׳ ועא חרב לליי ולגדעון · ויעש לו אהוד חרב ולה שני
יחזקאל ה׳· איוב מ״א פיות · קח לך חרב חדה תער הגלבים · משיגתו חרב

בְּלִי תָקוּם · בשש נקדות כל דבר הכורת יקרא חרב
יהושע ה׳ · או ברזל או אבן החדודה כמו חֲרֻבוֹת צֻרִים ר״ל חדודי
חצורים והוא שם כלל
פעמי׳ ופעם פרט על הסיף
כמו ויעש לו אהוד חרב ·
ישעיה כ׳ · וְנִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים ·
והדומים להם · ועל התער
יחזקאל ה׳ · קַח לְךָ חֶרֶב חַדָּה · וכן
נקראת המקבת שמסתתי׳
שמות כ׳ · בה האבנ׳ חרב כִּי חַרְבְּךָ
הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ · וכן
חכשיל שמפיל׳ בו הבנ׳ני

אל״ה המ״ת בפתח בעמוד הסמיכות כי במוכרת המ״ת בחטף פתח והכ״ל נקמץ כמו חרבות בספתותיהם אבל מה שהוא לשון מורכן המ״ת נקמץ חטף כמו כשושלים בחרבות ועל תמו חרבות לבנה יש פלונתא אם המ״ת חטף פתח והוא לשון חרב או נקמץ חטף והוא לשון מורכן:

יחזקאל כ״ו · ירמיה נ״ג · וּמִגְדְּלוֹתַיִךְ יִתֹּץ בְּחַרְבוֹתָיו · הַנִּתּוּצִים אֶל הַסְּוֹלְלוֹת
ל״ה כ״ג · ירמיה כ״ · וְאֶל הֶחָרֶב · בְּחַרְבוֹתֵיהֶם סָבִיב · והפעל מזה חָרְבוּ
ירמיה כ״ · מלכים כ״ ג׳ · כָּל פָּרִיחַ · חָרוֹב וְהַחֵרֶם אַחֲרֵיהֶם · והנפעל נֶחֱרְבוּ
מלכים כ״ ג׳ · חַמְלָכִים · וחמקור שלא נזכר פועלו הֶחָרֵב נֶחֱרְבוּ
ירמיה כ״ · ישעיה ס״ · הַמְּלָכִים · וּמֹא וְחָעִיר הַזֹּאת תֻּחְרַב · וְהַגּוֹיִם חָרוֹב
יחזקאל כ״ · יחזקאל כ״ · יֶחֱרְבוּ · וְהָעָרִים הַנּוֹשְׁבוֹת תֻּחְרַבְנָה · לְמַעַן יֶחֱרְבוּ
ירמיה כ״ · וַיֶּאֱשְׁמוּ · ויתכן מזה הענין וַיַּעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד · והנפעל
יחזקאל כ״ו · יחזקאל כ״ · עִיר נֶחֱרֶבֶת · וְעָרָיו בְּתוֹךְ עָרִים נֶחֱרָבוֹת · והכבד
ישעיה נ״ז · נפניה כ״ · הֶחֱרִיבוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר · הֶחֱרַבְתִּי חוּצוֹתָם מִבְּלִי עוֹבֵר ·
סופטים י״ · ישעיה מ״ט · וְאֵת מַחֲרִיב אַרְצֶנוּ · מְחָרְסֵךְ וּמַחֲרִיבֵיךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ ·
יחזקאל כ״ט · יחזקאל כ״ו · בְּתוֹךְ עָרִים מָחֳרָבוֹת · ושלא נזכר פעלו אֲמֻלָאָה
ירמיה נ״ג · נחמיה כ״ · הֶחֳרָבָה · והתאר חָרֵב הוא מֵאֵין אָדָם · אֲשֶׁר יְרוּשָׁלַיִם
יחזקאל נ״ז · חֳרָבָה · וְנִבְנוּ הַחֳרָבוֹת · בקמץ הריש והוא מֹא ·
יחזקאל נ״ז · ובצרי הריש וְהָעָרִים הֶחָרֵבוֹת וְהַנּוֹשְׁבוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת ·
יחזקאל נ״ז · כֵּן תִּהְיֶינָה הָעָרִים הֶחָרֵבוֹת · וקמץ החית בהם לתפארת ·
ישעיה ס״ח · יחזקאל כ״ט · וחשם וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חָרֶב · לְחָרְבוֹת חָרֶב שְׁמָמָה · ובחא
ויקרא כ״ו · יחזקאל ה׳ · הנקבה וְעָרֶיכֶם יִהְיוּ חֳרָבָה · וְאֶתְּנֵךְ לְחָרְבָּה וְלַחֲרָפָה ·
יחזקאל כ״ט · יחזקאל נ״ב · לְחָרְבוֹת חָרֶב שְׁמָמָה · אבל בְּשֶׁעָלִים בָּחָרְבוֹת · הוא מֹא
האחד ממנו חָרְבָה בשקל בַּסֶּעֶרֶת השמים · ואפשר שהוא
תאר · וְדַרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם · כלם ענין חרבה וידוע״
תליס ק״ט
תליס ל״ח

חרג וַיַּחֲרְנוּ מִסִּכְּרוֹתֵיהֶם · ויפחדו תרגום
ומחדרים אימה ומטווניא חרגת מותא · ויש
לפרשו כמו הפוך ויחגרו וכבר זכרנוהו בשערו״

ישעיה יט · שמואל א׳ י״ג · **חָרַד** וָפָחַד · וְכָל הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו ·
יחזקאל כ״ו · כראשית כ״ז · וָחָרְדוּ לְרָגָעִים · וַיֶּחֱרַד יִצְחָק · וחתאר
סופטים ז׳ · שמואל א׳ ל׳ · מִי יָרֵא וְחָרֵד · כִּי הָיָה לִבּוֹ חָרֵד עַל אֲרוֹן הָאֱלֹהִים ·
ישעיה ס״ו · כראשית כ״ז · הַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ · והשם חֲרָדָה גְּדוֹלָה · וַתְּהִי
שמואל א׳ י״ד · לְחָרְדַת אֱלֹהִים · ר״ל חרדה גדולה וכבר כתבנו הדומים
משלי כ״ט · לו בשרש אפל · חֲרַדַת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ · והקבוץ
יחזקאל כ״ו · סופטים ח׳ · חֲרָדוֹת יִלְבָּשׁוּ · והפעל הכבד וְכָל הַמַּחֲנֶה הֶחֱרִיד ·
יחזקאל ל״ג · לְהַחֲרִיד אֶת כּוּשׁ בָּטַח · רוצה לומ׳ שהיה בטח · ענינם
ענין הפחד בתנועת הגוף כשיבא לאדם פחד פתאום
יתנועע כל גופו · ובענין התנועה מבלי פחד תֵּנָה
מלכים כ״ ל׳ · חָרַדְתָּ אֵלֵינוּ אֶת כָּל הַחֲרָדָה הַזֹּאת · כלומר התנועעת
בעבורנו והסעת כליך ממקום למקום ופנית לנו מקום ·
הושע י״ח · שמואל א׳ ז׳ · וכן וַיֶּחֱרְדוּ בָנִים מִיָּם · וַיֶּחֱרְדוּ זִקְנֵי הָעִיר לִקְרָאתוֹ ·
הושע י״ח · יָחֳרְדוּ כְּצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם · פי׳ נועו וכלם בסגול החית ·
יחזקאל כ״ו · שמואל א׳ ל״ג · אבל יֶחֱרְדוּ הָאִיִּים בשוא · וכן וְכָל הָעָם חָרְדוּ אַחֲרָיו ·
ענין תנועה״

חרה עַל הָרוֹעִים חָרָה אַפִּי · וְחָרָה אַפִּי בּוֹ ·
זכריה י׳ · זכריה נ״ג · פֶּן יֶחֱרֶה אַף יְיָ · וחמקור בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ ·
זכריה י׳ · תליס קכ״ד · ומקור אחר הֶשִׁיבוֹתָם מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ · שאם היה שם היה לו
תליס פ״ה · לומ׳ מֵחֲרוֹן כקמץ החית כי איננו סמוך ואפשר הוא הפעול

והנפעל בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ בִי · כָּל חֲנֵחֲרִים בָּךְ · והתפעל
אַל תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים · אַל תִּתְחַר בְּמַעֲלֵי חֲרֹבוֹ · בשקל
אל תתגר ויתכן שיהיה
שרשו תחר או תחרה
ומשקל תתחר תפעל וזה
נכון מפני פתחותו ואילו
היה על משקל תתגר היה קמץ כמוהו · והפעל הכבד
חֶחֱרָה חֲזָקָה · וַיִּחַר עָלַי אַפּוֹ · ענין חכל הכעס ועיקר
הענין חמימות כי מרוב החמימות יכעוס האדם ופירוש
החרה החזיק חמם עצמו להתחזק במלאכה · וחשם כִּי
חָרוֹן אֶל כָּל הַמּוֹנָה · תְּשַׁלַּח חֲרוֹנְךָ · ומא מָה חֲרִי
הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה״

חרז צֻוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים · ענקים וחם אבנים טובות
ומרגליות נקובות מחוברות בחוט והם נקרא׳
חרוזים וענקים וכן פ׳ רבי יונה ז״ל וַאֲרָזִים בְּמַרְכֹּלְתֵּךְ ·
יחזקאל כ״ז · האלף תמורת חית וכבר זכרנוהו בשרש ארז וכן אמרו
ר״ל מחרוזות של דגים וחם חדגים המחוברי׳ יחד בחוט
או בגמי ומזה קראו לקצות בתי חשירים שהם דומים זה
לזה בתבלית בשלש אותיות או בשתים חרוזים״

חרט וַיְצַר אוֹתוֹ בַּחֶרֶט · וְכָתוֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ · שמות ל״ב · ישעיה ח׳
בשש נקדות הוא עט סופרים ופ׳ בחרט אנוש
ת׳ כתב מפרש שכל אנוש יוכל לקרותו והנכון כי לפיכך
אמר בחרט אנוש להורות שיעשה המעשה ממש ולא
יחשוב שתהיה כתיבה זו שמצוהו לכתוב במראה ה
הנבואה לבד כמו שחם רוב המעשים הנראים לנביאים
במראה הנבואה לבד כמו ערום ויחף שצוה לישעיהו
ואשת זנונים להושע ותגלחת ראש וזקן ליחזקאל
וחדומים להם כי כל המעשים האלה לא היו אלא
במראה הנבואה לבד · ויש מפרשים ויצר אותו בחרט
בדפוס · בְּשֶׁנֵי חֲרִיטִים · בשני כיסים · וכן חַמְטְפָחוֹת מלכים ב׳ ח׳
וְהַחֲרִיטִים · וכן נקרא הכיס בערבי בר״טה והחית בעברי ישעיה ג׳
כף בערבי במקומות רבים״

חרך לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ · פירושו לא יחרוך איש משלי י״ב
רמיה צידו וענין הפסוק כתב אא״ז ז״ל שקבל
כך פירושו כי דרך הצידים שיצודו העופות שיעשו כויה
בראש הכנף כדי שלא יברחו מידם ואינו מקצץ בנפיהם
בעבור שישארו בכנפיהם והם נראי׳ יפים למכרם ואותו
הציד שהוא בעל רמיה לא ישאר צידו בידו עד אשר
יעשה לו כויה כי קודם יעוף מידו ויאבד ממנו וזה על
דרך משל על עושר וממון שיקבץ בחמס וברמיה כי ב
במהרה יאבד וענין החרוך ידוע בדברי ר״ז״ל באמרם
רב ספרא חריך רישא · ובלשון ארמית וְשֵׂעַר רֵאשָׁהוֹן דניאל ג׳
לָא חִתְחָרַךְ · מֵצִיץ מִן הַחַרְבִּים · מן החלונות · תרגום סיר ל׳
בעד החלון מן חרכא״

חרל תַּחַת חָרוּל יִסְּפֶחוּ · בֶּסוֹ פָנָיו חֲרוּלִים · יש תיהב ל׳ · משלי כ״ד
מפרשים כי הוא עשב דומה לקוצי אורט״גש
בלעז ויש מפרשים שהוא הקוץ שמעמידין בפרח שלו
הגבינה קרוזן בלעז״

חרם וְאֵת כָּל הַנִּשְׁמָה הֶחֱרִים · וְהֶחֱרִים יְיָ אֶת יהושע י׳ · ישעיה נ״ד
לְשׁוֹן יַם מִצְרַיִם · חָרוֹב וַהֲחָרֵם · וְחַחֲרַמְתִּי ירמיה נ׳ · במדבר כ״ד
אֶת עָרֵיהֶם · פֶּן תַּחֲרִימוּ · פירושו וּלְקַחְתֶּם מִן הַחֵרֶם · יהושע ל׳ · יהושע ל״
ושלא נזכר פועלו זוֹבֵחַ לֵאלֹהִים יָחֳרָם · כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר שמות כ״ב · ויקרא כ״ז
יָחֳרַם מִן הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה · פירשו רז״ל באדם חיוצא
ליהרג · ואמר ערכי עלי · או דמי עלי או אדם אחר אמר
עליו ערך זה עלי · או דמי זה עלי אינו חייב כלום שחרי

זח כמת הוא והמת אין לו ערך ואין לו דמים לפיכך
אמר לא יפדה מות יומת בלומר אחר שמות ימות אין
לו פדיון יָחֳרַם כָּל רְכוּשוֹ וחשם כָּל חֶרֶם בְּיִשְׂרָאֵל
בשש נקודות וְעַל עַם חֶרְמִי לְמִשְׁפָּט ענין כלם
ענין חריגה וכריתה והשחתה ואיבוד ויש לפרש מזה
אִישׁ חֶרְמִי וכן תֵּי גבר דחייב קטול וענין והחרים יי
את לשון ים מצרים ענין בריתה וגזירה כענין לגוזר ים
סוף לגזרים וענין כָּל חֶרֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּל חֶרֶם אֲשֶׁר
יַחֲרִים אִישׁ לַיי מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ אף על פי שאין הדבר
משחת וכלה אצל המחרים אותו הוא כאילו משחת
שלא יהנה ממנו וקרוב לענין זה יָצוּדוּ חֵרֶם והוא
בחמש נקודות יְגוּרֵהוּ בְּחֶרְמוֹ שֵׁלַחְתָּ אֶת אִישׁ
חֶרְמִי מִשְׁטַח חֲרָמִים מְצוּדִים וַחֲרָמִים ענינם
מכמורות ורשתות יצודו בהם אוֹ חֶרֶם אוֹ שָׁרוּעַ
פירשו רז"ל חרום זה שחוטמו שקוע בין שתי העינים
שבוחל שתי עיניו באחת "

חרס הָאוֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרַח בשש נקודות
בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה ענינם השמש ומזה
נקרא שער המזרחי בבית המקדש שַׁעַר הַחַרְסִית לפי
שהיה מכוון כנגד זריחת השמש וי"ת ממנו מִלְּמַעְלָה
הֶחָרֶס עד דלא מיעל שמשא וענין אחר וַבָּעֶרֶב וּבֶחָרֶס
והוא הערב היבש נקרא חרס לפי שמחבכין אותו בחרס
במו שאמר וַיִּקַּח לוֹ חֶרֶשׂ לְהִתְגָּרֵד בּוֹ "

חרף עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לַמּוֹת גלה ופרסם עצמו
במלחמה למות וכן בְּחָרְפָם בַּפְּלִשְׁתִּים
והחית מעמדת בגעיא ויש קוראים אותה חטף קמץ
ולאותה הקריאה יהיה מקור מן הקל ויש מפרשי בחרפם
לשון חרוד ובא כענין וכליותי אשתונן בלומר בהתחמם
לבם והתחרדם אליהם ותרגום אשר חציו שנונים
דגירוהי מחרפין ותרגום בחרב חדה בחרבא חריפא וכן
בדברי רז"ל סבינא חריפא וְהִיא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ
מיועדת ומפורסמת וכן בדברי רז"ל האומר חרופתי
ביהודה הרי זו מקודשת ופירשו רז"ל בשפחה כנענית
חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי
הכתוב מדבר וזהו פירוש והפדה לא נפדתה פדויה ואינה
פדויה וכן בלשון גידוף לפי שהוא גילוי המומין ופרסומם
חֵרַפְתִּי אֶת מַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל אֶת מִי חֵרַפְתָּ וְגִדַּפְתָּ
כִּי לֹא אוֹיֵב יְחָרְפָנִי ופעל חקל וְחָרְפוֹת חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ
עָלַי וְאָשִׁיבָה חוֹרְפִי דָבָר לֹא יֶחֱרַף לְבָבִי ומזה
לדעת המתרגם בחרפם בפלשתים שתרגם כד חסידו
פלשתאי ותרגום חרפה חסודא ומ"מ לא יחרף לבבי
מענין בִּימֵי חוֹרְפִי שענינו בימי נעורתי ואא"ל פי' לא
יחרף לא יסוג אחור בלומר לא יסוג אחור לבבי מאשר
אמרתי כי לא חטאתי ובערבי יקרא מנחראף הדבר
הנסוג אחור והשם חֶרְפָּה שֶׁבְּרָה לִבִּי חֶרְפָּה וּגְדוּפָה
והקבוץ וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת וְחָרְפוֹת חוֹרְפֶיךָ וענין אחר
וְכָל בְּהֵמַת הָאָרֶץ עָלָיו תֶּחֱרָף פי' תעמד שם בימי
החורף וְקַיִץ וְחֹרֶף וְהִכֵּיתִי בֵּית הַחֹרֶף מֵחֹרֶף
עָצֵל לֹא יַחֲרֹשׁ פירושו מקור החורף ידוע "

חרץ לֹא חָרַץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת לְשׁוֹנוֹ
פי' לא הניע איש מהם את לשונו לישראל
ולמד לאיש נוספת כלומר והשלישי לאבשלום והדומים
לו או פירו לאיש מבני ישראל כלומר אפילו לאיש אחד
מבני ישראל לא חרץ אחד מהם לשונו ואין צריך לומר
לכלם ביחד לא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשׁוֹנוֹ אָז תֶּחֱרָץ ענין

עזרא י׳ · במדבר י״ח
יחזקאל כ״ו
מלכים א׳ כ׳
במדבר י״ח · ויקרא כ״ז
מיכה ז׳
חבקוק א׳ · מלכים א׳ כ׳
יחזקאל כ״ז · קהלת ז׳
ויקרא כ״ח
אייב ט׳
מוספטים ל״ד
ירמיה ל״ט
מוספטים א׳
דברים כ״ח
אייב כ׳
מוספטים ה׳
שמואל ב׳ כ״ג
שמואל ב׳ כ״ב · עמוס א׳
ויקרא כ״ב
דניאל ט׳
ויקרא י״ט
שמואל ב׳ י״ח
מסלי א׳
תלים כ״ה · זכריה ט׳
אייב מ״א
שמואל א׳ ז׳ · ישעיה נ״ז
תלים כ״ה · תלים פ״ט
מסלי כ״ז · אייב כ״ז
אייב כ״ט
תלים פ״ט · יחזקאל ה׳
דניאל י״ב · תלים פ״ט
ישעיה מ״ז
בראשית ח׳ · עמוס ג׳
מסלי ל׳
ויקרא ל״ד
אמות י״ח · שמואל ב׳ ה׳

התנועה והתאר מַחְשְׁבוֹת חָרוּץ אַךְ לְמוֹתָר וְהוֹן
אָדָם יָקָר חָרוּץ פירוש כמו חפוך וחון אדם חרוץ יקר
ויש מפרשים חרוץ שם ופירוש היקר שבהון האדם הוא
החריצות ולרבים וַיַּד חָרוּצִים תַּעֲשִׁיר וְנֶפֶשׁ חָרוּצִים
תִּדְשָׁן בקמץ החית לפי שהוא מן הרגושים לולי הריש
ענין הכל התנועה ופי' חרוץ חרוצים אנשים המתנועעים
על טרפם ועושין מלאכתן ביושר ובמשפט שהם
חרוצים וזריזים לקנות העולם הזה והעולם הבא והם
הפך העצלים הרמאים כי ענין חרוץ גם כן ענין גזירה
ומשפט כמו בֵּן מִשְׁפָּטְךָ אַתָּה חָרַצְתָּ פי' גזרת
וכן בְּעֵמֶק חֲרוּץ ואמר בו התרגום במישר פלוג דינא
ומזה עוד כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה ופירושו והכלה נחרצה
ודרך הנפעל בארנו בשרש חלח אִם חֲרוּצִים יָמָיו
החית בשוא ופתח לפי שהם פעולים כלומר גזורים
בְּלִיּוֹן חָרוּץ כִּי לֹא בָחָרוּץ יִדַּשׁ קָצָח פירוש במורג
חרוץ שהוא מחתך ודש התבואה כמו שאמר הִנֵּה
שַׁמְתִּיךְ לְמֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ והוא בלי שדשין בו
התבואה והוא לוח עץ ואבנים דקות תחובות תחתיו
לחתוך התבן ולהוציא התבואה מקליפתה ושם הכלי
מורג ונקרא חרוץ על שם מלאכתו שחותך הקליפה
מעל התבואה ופירוש למורג חרוץ למורג וחרוץ ואף
על פי שהם כלי אחד אפשר שיהיה שינוי בין מורג
וחרוץ או יהיה פירושו חרוץ תאר למורג כלומר המורג
שהוא מחתך היטב והוא כלי גדול וכבר אין ראוי לדוש
בו הקצח וזרע הדק לפיכך אמר כי לא בחרוץ יודש
קצח וכמוהו וַבַּחֲרִיצֵי הַבַּרְזֶל בַּחֲרוּצוֹת הַבַּרְזֶל
ענין הכל חתתוך והכר תה וכן אוֹ חָרוּץ אוֹ יַבֶּלֶת
פירושו חתוך ופירשו רבותי' ז"ל ריס של עין שנסדק
או נפגם או שפתו שנסדקה אוֹ נִפְגָּמָה וְנִבְנְתָה הַרְחוֹב
וְחָרוּץ חפירה חרוצה בארץ וכן במשנה חריץ שבין
שתי חצרות חריצים ונעיצים והרבה מזה דברו בו
חֲרִיצֵי הַחֶלֶב אמר בו התרגום גובנין דחלבא
ואפשר שנקראו כן לפי שמעשין אותן כשעושים אותם
ודומה מלאכתן למלאכת החרוץ בדישה מֵחָרוּץ
וּמִפָּז בִּירַקְרַק חָרוּץ וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת
יְרַפֵּד חָרוּץ עֲלֵי טִיט ענין כלם זהב וימ אבנים טובות
יקרות וכתב רבי יונה ויתכן להיות ויד חרוצים תעשיר
נפש חרוצים תדשן מזה רוצה לומר הסוחרים הגדולים
הזהבים כלומר בעלי הזהב

חרק חָרַק עָלַי בְּשִׁנָּיו שָׁרְקוּ וַיַּחֲרְקוּ שֵׁן
שִׁנָּיו יַחֲרֹק חָרַק עָלַי שִׁנֵּימוֹ הוא חרוק
השנים בהתקצף האדם על חבירו

חרש כִּי הֶחֱרִישׁ לָהּ וְהֶחֱרִישׁ יַעֲקֹב עַד בֹּאָם
לא אַחֲרִישׁ בַּדִּיו אַל תַּחֲרֵשׁ מִמֶּנּוּ מִזְּעוֹק
אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים מַחֲרִישׁ לָדַעַת
וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ בלומר ישתוק על
פשעיך שעשית כבר באהבתו אותך כְּדִבְּרֵךְ מֵתִים
יַחֲרִישׁוּ גם הוא פועל עומד ופירושו לבדיך מתים
יחרישו שעושים עצמם כחרשים בשמעם בזביך וכן
אמר ותלענ ואין מבלים
אמר" יש מפרשים גם אויל מחרים פעל יונא ופירש מי שיוכל להחרים את האויל שלא ילבר קול יקשב חכם ·
ואפשר שהואפעל יוצא וכן בלם מענין חרשבי השותק הוא באילו אינו שומע מה שדברו האחרים ועושה עצמו כחרש · והפעל הקל

מסלי כ״ח
מסלי י״ב
מסלי י׳ · מסלי י״ג
מלכים א׳ כ׳
יחזקאל ל׳
ישעיה י׳
אייב י״ד
ישעיה כ״ט · ישעיה כ״ט
ישעיה מ״א
שמואל ב׳ כ״ב · עמוס א׳
ויקרא כ״ב
דניאל ט׳
שמואל ב׳ י״ח
מסלי א׳
תלים כ״ה · זכריה ט׳
אייב מ״א
אייב י״ז · אייב כ׳
תלים קי״ב · תלים ל״ה
אייב כ״ט
במדבר ל׳ · בראשית ל״ד
אייב מ״ח · שמואל א׳ ז׳
ישעיה מ״ז · בראשית כ״ד
שמואל א׳ ז׳ · נחמיה ג׳
אייב י״ח

תלים כח׳ · תלים לה׳ צורי אל תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי · רָאִיתָ יְיָ אַל תֶּחֱרַשׁ · כלומר
מיכה ז׳ אל תעשה עצמך בחרש · אָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה · והתאר
איקרא יט׳ · ישעיה לה׳ לא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ · וְאָזְנֵי חֵרְשִׁים תִּפְתַּחְנָה · והשם
יהושע כ׳ חָרֵשׁ לֵאמֹר · בשש נקדות כלו׳ הלכו כך בשתיקה שהיו
עושים עצמם בחרשים שלא ירגישו בהם · וההתפעל
סופטים י״ז וַיִּתְחָרְשׁוּ כָּל הַלַּיְלָה · ויתכן לפרש מזה הענין רוחַ
יונה ל׳ קָדִים חֲרִישִׁית · בלומר חזקה שנעשו בני אדם כחרשים
תלים קכט׳ בהיותה ובן ת״י שתיקתא · וע״א עַל גַּבֵּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים ·
דברים כב׳ · סופטים יד׳ לא תִחְרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו · לולי חֲרַשְׁתֶּם
עמוס ג׳ בְּעֶגְלָתִי · על דרך משל · אִם יַחֲרֹשׁ בַּבָּקָרִים · והשם
שמות לד׳ · שמוא׳ א׳ י״ח בְּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר · לַחֲרוֹשׁ חֲרִישׁוֹ · ושם הבלי שחורשין
שמוא׳ א׳ יג׳ · שמוא׳ א׳ יב׳ בו אֶת מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת אִתּוֹ · לַמַּחֲרֵשׁוֹת וְלָאֵתִים ·
ירמיה כו׳ והנפעל צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ · ורבי יונה פירש מזה הענין
רוח קדים חרישית · בלומר הרוח שהיא בזמן החריש
שהיא קרה ויבשה ·
ירמיה י״ז חָרוּשָׁה עַל לוּחַ לִבָּם · אע״פ והסיון והתיו מתחלפין
חרותה · וענין אחר וְאָבִיו כמו פסל דבר כמו פתר שהוא
אִישׁ צֹרֵי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת · לשון פתרון :
מלכים א׳ ז׳ ודתאר וְחָרֵשׁ לֹא יִמָּצֵא בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל · הַפֶּסֶל נִסְכְּךָ
שמוא׳ א׳ יג׳ · ישעיה מ׳ חָרֵשׁ · וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם חָרָשׁ מִשְּׁחִית · וחרש בסמוך
ישעיה מד׳ · יחזקאל כ״ח הר״ש פתוחה כי הוא מן הדגושים ולולי הר״ש היה רגוש
לכן לא תשתנה תנועתו בסמיכות כמשפט כל הרגושי׳
ישעיה מד׳ · ישעיה מ״ד חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד · חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו · מַעֲשֵׂה
שמות כ״ח חָרֶשׁ אֶבֶן · אלה הם סמוכים לפיכך חר״ש פתוחה ·
לה׳ א׳ ל ומא אבי גיא חֲרָשִׁים כִּי חֲרָשִׁים הָיוּ · הח״ת בשוא
שמות לא׳ ופתח והוא מן הקלים · והשם ובַחֲרֶשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת
בראשית ל׳ וַבַּחֲרֶשֶׁת עֵץ · ויתכן להיות שם לושֵׁל בל חורֵשׁ נְחֹשֶׁת
וַבַּרְזֶל · בפלס ואת היותר החרמנו · בלומר מחדד כל
שמוא׳ א׳ יג׳ אומנות נחשת וברזל · וְאֶת קַרְדֻּמּוֹ וְאֶת מַחֲרֵשָׁתוֹ ·
משלי ג׳ כלי מוכן לכל מלאכת החורש · וענין אחר אַל תַּחֲרוֹשׁ
אייב ל׳ · ישעיה נ׳ עַל רֵעֶךָ · חוֹרְשֵׁי אָוֶן · יוֹעֵץ וַחֲכָם חֲרָשִׁים · בפלס
חכמים ענינם ענין מחשבה · ומזה הענין פעל כבד עָלָיו
שמוא׳ א׳ כג׳ · מלכי׳ ב׳ כג שָׁאוּל מַחֲרִישׁ הָרָעָה · ויתכן מזה הענין וְהֶחָרֵשׁ וְהַמַּסְגֵּר ·
בלומר החכמים החשובים בעלי חכמה ועצה או יהי״ה
מהענין הראשו׳ בלומ׳ הגדולי׳ שהיו שותקין הַעַם ועושין
עצמן כחרשים בדברים · ו״ת אומניא ותרעיא · וע״א
יחזקאל כ״ח וְחָרֵשׁ מֵצַל · ענינו סעיף וקראו מצל לפי שצילו רחב ·
ישעיה י״ז · סופטים ל׳ וכן בַּעֲזוּבַת הַחֹרֶשׁ וְהַאֲמִיר · וְהוא יוֹשֵׁב בַּחֲרֶשֶׁת הַגּוֹיִם ·
שמוא׳ א׳ כג׳ · שמוא׳ א׳ כג וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּחֹרֶשָׁה · וְדָוִד בְּמִדְבַּר זִיף בַּחֹרֶשָׁה ·
לה׳ כ׳ כ״ז וַבַּחֲרָשִׁים בָּנָה בִּירָנִיוֹת וּמִגְדָּלִים · תרגום ביער
בחרשא ״

חרש יֵשׁ בַּחֲרֶשׁ בִּחִי · וּבְלִי חֶרֶשׁ אֲשֶׁר תִּבָּשֵׁל בּוֹ ·
תלים כב׳ · איקרא ג׳ בשש נקדות · וְאֵת חֲרָשֶׁיהָ תְּגָרֵמִי · עַד חֶשְׁאִיר
יחזקאל כג׳ אֲבָנֶיהָ בְּקִיר חֲרָשֶׁת · פ״ שברו אבני החומה כבלי חרש ·
מלכים ב׳ וַיִּקַּח לוֹ חֶרֶשׁ לְהִתְגָּרֵד בּוֹ · לפי שהכה אותו השטן בשחי
אייב ב׳ יבש היה צריך חרש להתגרד בו · וי״מ ויקחלו חרש חולי
הגרב חיבש כמו וגרב · ובחרס פירו׳ בחר לעצמו איוב
זה החולי ששמו חרש משאר החליי לפי שיהנה בו מעט
בגרידה כי חשטן קו׳ זה הודיעו שיברר בעצמו ביסורין
איזה חולי שירצה וזה חפ׳ רחוק ואפשר כי החולי נקרא
כן בעבור שהוא יבש כחרס או בעבור שצריך חרש ל
אייב מא׳ להתגרד בו · תַּחְתָּיו חִדּוּדֵי חָרֶשׁ · מרגליות מזהירות
אייב ט׳ כשמש מן הָאוֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח ·
חרת חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת · בטעם חקוק כמו
שפירשנו חרושתעל לוח לבם ״

חשש תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קָשׁ · וַחֲשַׁשׁ לְהָבָה
ישעיה נ״ג · ישעיה א׳ יִרְפֶּה · ופירושו ולשון להבה ירפה
חחשש ירפה פעל יוצא או יחיה פעל עומד בחבריו
ופירושו וחשש בלהבה ירפה וחשש הוא״ הקש הרק
והגבבה ·

חשב וְשָׁאוּל חָשַׁב לְהַפִּיל אֶת דָּוִד · וְאַתָּם חֲשַׁבְתֶּם
שמוא׳ א׳ י״ח בראשית כ׳
עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חָשְׁבָהּ לְטוֹבָה · וְלֹא יָדַעְתִּי
ירמיה י״ח · שמוא׳ א׳ א׳
כִּי עָלַי חָשְׁבוּ מַחֲשָׁבוֹת · וַיַּחְשְׁבֶהָ עָלַי לְשִׁבּוֹרָה ·
אייב מ״ח
יַחְשֹׁב תְּהוֹם לְשֵׂיבָה · פ״ הרואה התהום לבן יחשבהו
תלים עז׳ · תלים עג׳
לשיבה · והכבד חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם · וַאֲחַשְּׁבָה לְרַעֲת
כחוס א׳ · משלי ז׳
זאת · מַה תְּחַשְּׁבוּן אֶל יְיָ · לֵב אָדָם יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ ·
הושע ז׳ · יונה א׳
וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ · וְהָאֲנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר · פירוש חשבו
אנשי האניה שתשבר האניה על ורך וכל הארץ בא״ו
מצרימה שפירושו וכל אנשי הארץ · ותרעב כל ארץ
מצרים · והדומים להם ענין מחשכה ירוע · ולפי
שהאומנות הוא דרך המחשבה אמרו בן בענין האומנות
שמות לא׳ · שמות כ״ח לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת · מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם · והשם
שמות כ״ח · ל״ה כ׳ כ״ה וְחָשַׁב אֲפֻדָּתוֹ · בחמש נקודות · וַיַּעַשׂ בִּירוּשָׁלִַם
חֲשֻׁבוֹת · ודגש ה״שין לתפארת וכבר בתבנו הדומים
לו בחלק חרקדוק · ואמ׳ רבותינו ז״ל מאי דכתיב מעשה
רוקם כמעשה חושב אמר רבי אלעזר שרוקמין במקום
שחושבים במתניתא תנא״ רוקם מעשה מחט ולפיכך
פרצוף אחד חושב מעשה אורג לפיכך שני פרצופין ·
ואמרו כמו כן במלאכת החשבון וחכמת הפילוסופיא
קהלת ו׳ · קהלת ט׳ וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן · כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן · וְחָכְמָה
קהלת ז׳ בִּקְשׁוּ חֲשֻׁבּוֹנוֹת רַבִּים · ודגש ה״שין לתפארת רוצה לומר
תחבולות וענינ׳ על מעשה חבורא למה עשה כך ולמה
היה כך · והוא עשה אותו ישר וכל מעשהו באמונה ·
ובענין המספר כמו כן לפי שהמספר תלוי במחשבה
תלים נ״ג · מלכים ב׳ כ״ב לֹא יַחְשֹׁב יְיָ לוֹ עָוֹן · וחנפעל אַךְ לֹא יֵחָשֵׁב אִתָּם הַכֶּסֶף
ויקרא כ״ה הַנִּתָּן עַל יָרֶם · והפעל הכבד וְחָשַׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ ·
מלכים ב׳ י״ב · במדבר כ״ג וְלֹא יַחְשְׁבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים · וההתפעל ובגוים לא יִתְחַשָּׁב ·
ישעיה נ״ג וקרוב לענין זה לא חָשַׁב אֱנוֹשׁ · כלומר לאהרגיש לחם
ישעיה כ״ג · ישעיה י״ב ולא חשבם למאומה וכמוהו נִבְזֶה וְלֹא חֲשַׁבְנוּהוּ · אֲשֶׁר
מלאכי ג׳ · תלים מ״ כֶּסֶף לֹא יַחְשֹׁבוּ · וְלִחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ · יְיָ יַחְשֹׁב לִי · כלומר
שיחשבו לפניו תפילותי ותחינותי וירגיש אל העוני ואל
הרלות שאני בו ומזה אמ׳ רז״ל לאיש נכבד אדם חשוב ·
מלכים מ״ ג׳ והפעל אֵין כֶּסֶף לֹא נֶחְשַׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לִמְאוּמָה · פ״ אין
כסף לכל הכלים כי כלם היו זהב בעבור כי לא נחשב
במדבר י״ח הכסף בימי שלמה למאומה · וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמָתְכֶם ·
אייב י״ח · ישעיה כ׳ מַדּוּעַ נֶחְשַׁבְנוּ כַּבְּהֵמָה · כִּי בַמֶּה נֶחְשַׁב הוּא · הֲלֹא
בראשית ל״א · ויקרא ז׳ נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ · לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פְּגוּל יִהְיֶה · רָפָאִים
דברים כ׳ יֵחָשְׁבוּ אַף הֵם כַּעֲנָקִים ״

חשה לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה · פֶּן תֶּחֱשֶׁה מִמֶּנִּי ·
ישעיה ס״ב · תלים כ״ה
וַיַּחֲשׁוּ בַּלֵּילֵיהֶם · עֵת לַחֲשׁוֹת · והפעל הכבד
תלים קו׳ · קהלת ג׳
הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אֶחֱרִישׁ · וְאַתָּם מַחְשִׁים אַל תֶּעְצְלוּ ·
ישעיה מ״ב · סופטים י״ח
הֲלֹא אֲנִי מַחֲשֶׁה · גַּם אֲנִי יָדַעְתִּי הֶחֱשׁוּ · יש אומרים כי
ישעיה נ״ז · מלכים ב׳ כ׳
הוא צווי והיה ראוי להפתח והנכון שחוא עבר כמשפטו
ופ׳ בשאמר להם גם אני ירעתי הם החשו שלא״ רבו
אליו עוד · ואשר הוא פעל יוצא וְהַלּוּיִם מַחְשִׁים לְבָל
נחמיה א׳
הָעָם · כלם ענין שתיקה ״

חשך חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ · חָשַׁךְ בַּעֲרִיפָיוּ ·
ישעיה נ״ב · ישעיה ה׳
וְחָשְׁכָה לָכֶם מִקְּסוֹם · וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ ·
מיכה ג׳ · שמות ז׳
תֶּחְשַׁבְנָה עֵינֵיהֶם מִרְאוֹת · והשם וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם ·
תלים ס״ט · בראשית א׳
יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי · ובתוספת סם וְחָיָה כְּמַחְשַׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם ·
תלים י״ח · ישעיה כ״ט

מֵידָעֵי מַחְשָׁךְ׃ פירוש כאילו מידעי במקום חשך שלא
אראם ולא יבאו לבקרני
ואני חולה׃ בְּמַחֲשַׁכִּים
הוֹשִׁיבַנִי׃ בִּי מְלֵאוּ מַחֲשַׁכֵּי
אֶרֶץ׃ הם הפחות׃ים מבני
אדם שהם בחשך׃ וכן בַּל
יִתְיַצֵּב לְפָנַי חֲשַׁכִּים׃ תאר
בפלס ערומים׃ ותרגום
ומן העם חדלים ומן עמא חשכיא׃ דלות ורעות חשיכן
ובישן׃ ומא חשם בַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה׃ ונכתבה יוד המשך
אחר הצרי׃ והסמוך חֶשְׁכַת מַיִם׃ והקבוץ בלשון זכרים
אֲשֶׁר חָלַךְ חֲשֵׁכִים׃ והפעל הכבד וְהֶחֱשַׁכְתִּי לָאָרֶץ בְּיוֹם
אוֹר׃ בְּטֶרֶם יַחְשִׁיךְ׃ גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ׃ פירוש
לא יחשיך דבר ממך׃ שֶׁלַּח חֹשֶׁךְ וַיַּחְשִׁיךְ׃
חשך וְלֹא חָשַׁךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה׃ וְאֶת עֲבָדוֹ חָשַׁךְ
מְרָעָה׃ מוֹרְדָהּ בְּלִי חָשָׁךְ׃ ופירוש שלא
חשך רודפו מלרדפו׃ ומִפָּנַי לֹא חָשְׁכוּ רוֹק׃ אֲשֶׁר
חָשַׁכְתִּי לְעֵת צָר׃ חָשַׁכְתָּ לְמַטָּה מֵעֲוֹנֵינוּ׃ פירוש
מנעת מעונינו מלתתנו למטה׃ ומלגמלנו בעונינו׃
גַּם מְזִדִּים חָשֹׂךְ עַבְדֶּךָ׃ וְחוֹשֵׁךְ שִׂפְתָיו מַשְׂכִּיל׃
וָאֶחְשׂוֹךְ גַּם אָנֹכִי אוֹתָךְ׃ קְרָא כְגָרוֹן אַל תַּחְשֹׂךְ׃
פירוש אל תחשוך הקריאה׃ וכן וְצַדִּיק יִתֵּן וְלֹא יַחְשֹׂךְ׃
ולא יחשוך חמתן כי כלם פעלים יוצאים׃ אבל וְנִיד
שִׂפְתַי יַחְשֹׂךְ׃ ידמה שהוא פעל עומד׃ והנפעל לא
יֶחְשַׂךְ כְּאֵבִי׃ בולם ענין מניעה׃ ובְתִחַפְּנָחֵס חָשַׂךְ
הַיּוֹם׃ פירש רבי יונה כמו חשך השמש ולא נמצא
זה׃ החפך בלשון הקדש׃ אך פירושו כמשמעו בענין
מניעה׃ ויש בו מלח נסתרת׃ וחיא אורו כלומר מנע
היום אורו׃ ואמר זה לרוב הצרה שתבא להם׃
חשל כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ׃ הפוך מן ויחלש יהושע
ודומה לו בלשון ארמית מְהַדֵּק וְחָשֵׁל׃
חשן לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט׃ קראו חשן
משפט לפי שהיו עליו האורים והתומים שהיו
מודיעים משפט האדם כשהיו שואלים בהם׃
חשף חָשַׂף יְיָ אֶת זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ׃ חָשַׂפְתִּי שוֹלַיִךְ
וְחַשּׂוּפֵי שֵׁת׃ כמו חשופים׃ וכן וקרע לו
חלוני׃ וְזֶרֹעֲךָ חֲשׂוּפָה׃ חֶשְׁפִּי שוֹבֶל׃ פא הפעל
בסנול׃ חָשׂף חָשְׂפָה וְחַשְׁלִיךְ׃ וַיַּחֲשׂוֹף עֲרוֹת
בסגול׃ והשם מַחְשָׂף הַלָּבָן׃ ענין כלם ענין גלוי׃
ומעניינם על דרך ההשאלה וְלַחְשׂוֹף מַיִם מִגֶּבֶא׃
כלומר לקחת מים מגבא׃ ואמר גבא שאין בו רק מעט
מים ואין אדם יכול לקחת מים׃ ממנו בכלי גדול כי אם
בשבר כלי שיכול לסמוך שפתי השבירה בקרקע הגבא
ויקח מעט המים שבו ובשלקח המים מן הגבא׃ הנה
נשאר הגבא חשוף ומגולה לפיכך אמר לחשוף׃ או לפי
שהמים הן בסתר בגבא׃ ובשלוקח אותם הוא מגלה
אותם׃ וכן לַחְשׂף חֲמָשִׁים פּוֹרָה׃ כלומר לקחת כל
התירוש עד שלא ישאר ביקב כלום ונמצא כי החמשים
שהיה חושב לא היו בי אם עשרים׃ כִּשְׁנֵי חֲשׂוּפֵי עִזִּים׃
אמר בו התרגום׃ כתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים
קטנים מן העזים׃
חשק חָשַׁק יְיָ בָּכֶם׃ חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם׃ והשם ואת
בָּי חָשַׁק שְׁלֹמֹה׃ בחמש נקודות ענינם
בענין חפץ וידוע הוא׃ ומענין זה וְחָשַׁק אוֹתָם׃
מְחֻשָּׁקִים בֶּסֶף׃ וַחֲשֻׁקִיהֶם בָּסֶף׃ ענין הדוק ודבוק

תלים פ״ח
חיכה ג׳
תלים ע״ד
תלים קל״ט
תלים ל״ח
ישעיה כ׳. עמוס ח׳
ירמיה י״ג. תלים קל״ט
תלים קי״ח
בראשית ל״ט. שמואל ב׳ כ״ה
ישעיה י״ל
איוב ל׳
חשך רודפו מלרדפו׃ ומִפָּנַי לֹא חָשְׁכוּ רוֹק׃ אֲשֶׁר
חָשַׁכְתִּי לְעֵת צָר׃ חָשַׁכְתָּ לְמַטָּה מֵעֲוֹנֵינוּ׃ פירוש
מנעת מעונינו מלתתנו למטה׃ ומלגמלנו בעונינו׃
איוב ל״ח. עזרא ט׳
תלים ל״ט. מִשְׁלֵי ל׳
בראשית כ׳. ישעיה כ״ח
מִשְׁלֵי כ״ח
איוב ל״ג
איוב ל״ג. יחזקאל ל׳
חָיוֹם׃ פירש רבי יונה כמו חשך השמש ולא נמצא
זה׃ החפך בלשון הקדש׃ אך פירושו כמשמעו בענין
מניעה׃ ויש בו מלח נסתרת׃ וחיא אורו כלומר מנע
היום אורו׃ ואמר זה לרוב הצרה שתבא להם׃
חשל כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ׃ הפוך מן ויחלש יהושע
ודומה לו בלשון ארמית מְהַדֵּק וְחָשֵׁל׃
חשן לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט׃ קראו חשן
משפט לפי שהיו עליו האורים והתומים שהיו
מודיעים משפט האדם כשהיו שואלים בהם׃
חשף חָשַׂף יְיָ אֶת זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ׃ חָשַׂפְתִּי שוֹלַיִךְ
וְחַשּׂוּפֵי שֵׁת׃ כמו חשופים׃ וכן וקרע לו
חלוני׃ וְזֶרֹעֲךָ חֲשׂוּפָה׃ חֶשְׁפִּי שוֹבֶל׃ פא הפעל
בסנול׃ חָשׂף חָשְׂפָה וְחַשְׁלִיךְ׃ וַיַּחֲשׂוֹף עֲרוֹת
בסגול׃ והשם מַחְשָׂף הַלָּבָן׃ ענין כלם ענין גלוי׃
ומעניינם על דרך ההשאלה וְלַחְשׂוֹף מַיִם מִגֶּבֶא׃
כלומר לקחת מים מגבא׃ ואמר גבא שאין בו רק מעט
מים ואין אדם יכול לקחת מים׃ ממנו בכלי גדול כי אם
בשבר כלי שיכול לסמוך שפתי השבירה בקרקע הגבא
ויקח מעט המים שבו ובשלקח המים מן הגבא׃ הנה
נשאר הגבא חשוף ומגולה לפיכך אמר לחשוף׃ או לפי
שהמים הן בסתר בגבא׃ ובשלוקח אותם הוא מגלה
אותם׃ וכן לַחְשׂף חֲמָשִׁים פּוֹרָה׃ כלומר לקחת כל
התירוש עד שלא ישאר ביקב כלום ונמצא כי החמשים
שהיה חושב לא היו בי אם עשרים׃ כִּשְׁנֵי חֲשׂוּפֵי עִזִּים׃
אמר בו התרגום׃ כתרין גזרי עזין כלומר שני עדרים
קטנים מן העזים׃
חשק חָשַׁק יְיָ בָּכֶם׃ חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם׃ והשם ואת
בָּי חָשַׁק שְׁלֹמֹה׃ בחמש נקודות ענינם
בענין חפץ וידוע הוא׃ ומענין זה וְחָשַׁק אוֹתָם׃
מְחֻשָּׁקִים בֶּסֶף׃ וַחֲשֻׁקִיהֶם בָּסֶף׃ ענין הדוק ודבוק

בראשית ל״ט. שמואל ב׳ כ״ה
ישעיה י״ל
איוב ל׳
איוב ל״ג
איוב ל״ג. יחזקאל ל׳
איוב ל״ג. יחזקאל ל׳
בראשית ל״ט
ישעיה ל׳
יחזקאל ל׳. ישעיה מ״ז
שמואל ב׳. תלים ל״ט
בראשית ל״ט
ישעיה ל׳
חני ל׳
תלים מ״ה ל׳
בראשית ל״ט
ישעיה ל׳
בראשית ל״ט. יחזקאל ל״ג
תלים ל״ט
איוב ל״ט
שמות ל״ח
שמות ל״ח. שמות ל״ח

כי היו לעמודים חוטי בסף מדובקים ומקושרים בהם
סביב כמו שעושין בחביות העץ להדק אותם׃ והשם
וְחַשֻּׁקֵיהֶם וְחַשְׁרֵיהֶם הַבֹּל מוּצָק״
חשר וְחַשֻּׁקֵיהֶם וְחַשְׁרֵיהֶם הַבֹּל מוּצָק׃ ענין
קשור׃ וכן חַשְׁרַת מַיִם׃ ובמקומו בתלים
חשבת ורל״ל חשרת׃ מים קשור העבים זו בזו ובעת קשור
העבים זו בזו מרוב עביים שהם מלאים מים תחשך
הארץ״
חתת הַכִּישׁ בֵּל חַת מְרוֹדָךְ׃ חַתּוּ לֹא עָנוּ עוֹד׃
חַתּוּ גְלוּלָיִךְ׃ חֲמָה חַתִּים נְסוֹגִים אָחוֹר׃
חִתְאַזְרוּ וָחַתּוּ׃ והנפעל ומִפָּנַי שְׁמִי נִחַת הוּא׃
וְנִחַתָּה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרוֹעָתִי׃ פירוש ונשברה בזרועותי
והיה ראוי להיות ונחתה ברגש והוקל כמו ורחבה ונסבה
אבל בִּי שֶׁם אֲרַם נִחַתִּים אף על פי שהוא׃ דומה מורה
השרש טוב חוא׃ לשומו משרש נחת לפי שאין ענינו
דומה לזה הענין׃ אַל תִּירָא וְאַל תֵּחָת׃ יֵחַת אֶפְרַיִם
מֵעָם׃ וּבְרֵגֶע שְׁאוֹל יֵחַתּוּ׃ וְלֹא יִירְאוּ עוֹד וְלֹא יֵחַתּוּ׃
וְצִדְקָתִי לֹא תֵחַת׃ כלומר לא תשבר ולא תתבטל׃
והפעל הכבד הַחִתּוֹת כִּיּוֹם מִדְיָן׃ ובוז מִשְׁפָּחוֹת
יְחִתֵּנִי׃ פֶּן אַחְתֶּךָּ׃ וְשׂוֹר בְּחֵמוֹת יְחִיתָן׃ הנח תמורת
הדגש כי הרא׃ וי בו כדרך חבריו יְחִיתָן בדגש הת״ו
והפירוש שפירש בו רבי יונה נכון שפירש מה שאמר
למעלה׃ בי חמס לבנון יכסך אמר למלך בבל החמס
שעשית ללבנון שהוא ארץ ישראל יכסה אותך בלומר
ישוב חמסך בראשך אחר שעשית כמה׃ רעות לסוף
ישובו ויחולו על ראשך בי כן שד בהמות יחיתן כי השד
שיעשו החיות בטרפם טרף רב ימים רבים ולבסוף פעם
אחת יאספו עליהם הרבה אנשים ויחתו ויהרגו אותם כן
אתה כל החמס שעשית כמה׃ שנים׃ ישוב עליך בפעם
אחרת׃ הבל ויכסך ויפה פירש׃ אבל מה שכתב אותו
שרש בפני עצמו בשרש חית׃ אינו נכון ואחר שמצאנו
שרש חתרת׃ טוב הוא׃ לשומו משרשו ומענינו׃ והנח
שבא׃ תמורת׃ הדגש אין תמה׃ כי כן דרך הלשון
במקומות הרבה׃ ואם שרש יחיתן חית טוב שיהיה שם
ממנו אל תתן לְחַיַּת נַפֶּשׁ תּוֹרֶךָ׃ אבל לפי שהיוד פתוחה
ידמה שהיא מלה סמוכה לא׃ שתחיה הת״ו שרש ובבר
פירשנוהו בשרש חיה׃ ויש לפרש הפסוק פירוש אחר
עוד בי לפי מה שדמה ארץ ישראל ללבנון שהוא׃ יער
מלא׃ עצים דמה השוכנים׃ בה לחיות׃ שדרכן לשכון
בלבנון כמו שאמר ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה
ד״וד יחיתן היא למלך בבל׃ ופי הפסוק החמס שעשית
לארץ ישראל והשוד שעשית לשוכנים׃ בה שהחתות
אותם יכסך׃ ובפלס התשלום וְהַחִתֹּתִי אֶת עֵילָם׃
ובבד אחר׃ וְחִתַּתִּנִי בַּחֲלוֹמוֹת׃ ושלא׃ נזכר׃ פעלו
וְנִלְכְּדוּ גִּבּוֹרֶיהָ חִתָּתָה קַשְׁתָּם׃ והחרק במקום שרק
כמו ופתחו שעריך תמיד׃ לא פִתְחוּ אזנך׃ מאתנן
זונה קבצה׃ ויש לפרש עוד חתתה כמשמעו׃ מפעל
הדגוש ומלת חתתה שבה אל כבל כלומר כאילו היא
חתתה בחטאתיה קשתות׃ גבורה׃ וזה הפירוש הוא
הנכון׃ והשם לְכֶלִי חֵת׃ ואפשר שהוא פעל עבר׃
ובמשקל חשלם תִּירָאוּ וַחֲתַת וַתִּירָאוּ׃ ובמא וַיְהִי חֲתַת
אֱלֹהִים׃ חרא׃ וי חִתַּתַּת בפלס צדקת יי׃ ובמא כִּי חִתִּית
גִּבּוֹרִים בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ בְּחִתִּיתָם מִגְּבוּרָתָם בּוֹשִׁים׃
ובתוספת מם מְחִתָּתֵת דַּלִּים יֵישָׁם׃ ובמשקל אחר
בחכפל חפא וַחֲתַת חַתִּים בַּדֶּרֶךְ׃ כלומר שברים ומורא

מלכים ג׳. ז׳
מלכים ג׳. ז׳
שמואל ב׳ כ״ב
ירמיה כ׳. איוב ל״ב
ירמיה כ׳. ירמיה מ״ו
ישעיה ח׳. מלאכי ב׳
תלים ל״ח
מלכים ב׳. ז׳
דברים ל״ז. ישעיה ז׳
איוב כ״ח. ירמיה כ״ג
ישעיה כ״ח
ישעיה ט׳. איוב כ״ח
ירמיה ל״ז. חבקוק ב׳
תלים ס״ט
ירמיה מ״ט
איוב ז׳
ירמיה כ״ח
תלים ל״ט
איוב ל״ג. בראשית ל״ה
יחזקאל ל״ב
יחזקאל ל״ב
משלי ז׳
קהלת י״ב

יבא להם לזקנים בדרך שלא יוכלו להלוך מרוב חולשת
זקנתם וכלם ענין שבירה ״

חתה כִּי נֶחְלִים אַתָּה חוֹתֶה עַל רֹאשׁוֹ · חֲיַחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ · לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד · תֵּחַת גֶּעֱרָה בְּמֵבִין · בפלס ותתע משפטם תחתה תתעה · יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל · ענינם ענין לקיחה ויתכן כי תחרת משרש נחת בלומר תרד ותחול הגערה במבין · וחשם קח אֶת הַמַּחְתָּה · כלי להתורת בו האש · וְמַלְקָחָיהָ וּמַחְתּוֹתֶיהָ · היו מחתות המנורה לחתות בחן אפר הפתילות שדלקו בלילה וכבו ״

מ״ל ל״ה · מ״ל ל״ד · תלים ל״ה · בעלכר ל״ז · שמות ל״ה

חתך נָחְתַּךְ עַל עַמְּךָ וְעַל עִיר קָדְשֶׁךָ · פירוש נגזר ורזל הרגילו בזה הלשון באמרם חתיכה של בשר במקום חתך וזולת אלו הרבה ·

דניאל ט׳

חתל וַעֲרָפֶל חֲתֻלָתוֹ · וְחָחְתֵּל לא חֲתֻלָתוֹ · לָשׂוּם חִתּוּל · ענינם ענין חבישה ועטיפה ·

איוב ל״ח · יחזקאל י״ז · יחזקאל ל״

חתם וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר וָאֶחְתֹּם · חָתוּם בְּצֹרוֹר פְּשָׁעַי · מַעְיָן חָתוּם · במו שאמר גל נעול והוא משל על בנות ישראל שנשמרות מהזנות או משל על כל ישראל כלומר שלא יזנו אחרי אלהים אחרים · אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית · כלומר אתה חותם התכנית ומשלימו כי בך הוא חתום כלו · וּבְעֵד כֹּבְעִים יַחְתֹּם · כאילו חתם עליהם ויסתירם במו שחחותם מסתיר הספר · בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתֹּם · יש מפרשים על הגשם שוכר שהגשם יסגירם וימנעם מלצאת לדעת כל אנשי מעשהו כלומר מעשהו בשדה · וים על הקור שיסגור ביד כל אדם שלא יוכל לעשות מעשהו מפני הקרירות · ויש פירושים אחרים אבל אלו קרובים לענין הפסוקים · והנפעל וְנֶחְתָּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ · ולגזרת פעול וְנַחְתּוֹם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ · והוא בינוני · וחשם שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ · פירוש כחותם על חיד כן שימני על לבך ועל זרועך שלא תסירני משם כמו הטבעת שחותמין בו חכתבים שלא יסור מן חיד שיחא מזומן לחתום בו · וכן חוֹתְמֶךָ וּפָתִילֶךָ · וכת אונקלוס עזקתך · והפעל הכבד או הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מְזוּבוֹ · בלומ׳ שסתם הזוב פי האמה וסגר אותה מרוב עביו כי פי זוב ושכבת זרע על שני פני האחד ריר שהוא יורד צלול והאחר שיחא עב ומרוב עביו יסגר פי חאמה · וכבד אחר יוֹמָם חִתְּמוּ לָמוֹ · כלומר ביום יעשו חותם וסימן הגנבים בכותלים ובלילה יחתרו באותו מקום שחתמו · ״ם יומם חתמו למו יסגרו למו שהם נסגרים ביום שלא יראם אדם וזחו לא ידעו אור · והכלל כי ענין השרש הזה חוא ענין סגירה ולפי שהחותם חוא סוגר הספר נקרא כן וכן הקשירות שיעשה אדם על הדברים להסתירם נקראות חותם כמו שאמרו רזל חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך ושבכלים מתיר ומפקיע וחותך אחד שכת ואחד יום שוב · ולפיכך נקרא המשלים חותם כאילו חוא סוגר הדבר שאין בו עוד לפיכך נאמר אתה חותם תכנית וכן אמרו הפותח במשנה והחותם בתורה

איוב ל״ח · ישעיה ל״ד · מ״ל ל״ה · תלים ל״ה · בעלכר ל״ז · שמות ל״ה · דניאל ט׳ · איוב ל״ח · יחזקאל י״ז · יחזקאל ל״ · ירמיה ל״ב · איוב ל״ד · סיר ל״ · יחזקאל כ״ח · איוב ט׳ · איוב ל״ז · אסתר ג׳ · אסתר ח׳ · סיר ל״ · בראשית ל״ח · איוב ל״ד · איוב ל״ד · איוב ל״ד · יחזקאל ל״ · עמוס ט׳ · יחזקאל ל״ · שמות כ״ב · יומא ל״ · איוב ל״ד · יחזקאל ל״ · עמוס ט׳ · יחזקאל ל״ · שמות כ״ב

מבדך לפניה ולאחריה ולפיכך נקראת כתיבת העדים בספר חתימה כמו שאמרו עד שיאמר לסופר ויכתב ולעדים ויחתמו וזולת זה הרבה לפי שהעדים הם חשלמת השטר וסגירתו שאין אחריהם דבר ״

חתן וְעַתָּה הִתְחַתֵּן בַּמֶּלֶךְ · וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם · וַיִּתְחַתֵּן לָאֲחָאָב · וְהִתְחַתְּנוּ אוֹתָנוּ · ונקרא אבי אשת האדם חותן חוֹתֵן מֹשֶׁה · וַיְחַזֵּק בּוֹ חוֹתְנוֹ · ואמה חותנת אָרוּר שׁוֹכֵב עִם חוֹתַנְתּוֹ · וחוא נקרא חתן להם עוֹד מִי לְךָ פֹּה חָתָן וָבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ · שְׁמְשׁוֹן חָתָן הִתִּימְנִי · כִּי אֶהְיֶה חָתָן לַמֶּלֶךְ · וכתב רבי יונח כי אחי האשה יקרא לבעלח חותן מִבְּנֵי חוֹבָב חוֹתֵן מֹשֶׁה · לפי שמצא ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני ואומר ותבאנה אל רעואל אביהן דומח לו כי רעואל חוא יתרו וחובב בן יתרו ולא יתכן לפרש בך כי הלא אמר לו כי על כן ידעת חנותינו במדבר וחיית לנו לעינים ויתרו הוא שחיה עמהם במדבר במו שאמר וישמע יתרו כהן מדין וגו׳ אבל הנכון כי חובב הוא יתרו ורעואל אבי יתרו ומה שאמר אל רעואל אביהן הוא אבי אביהן כי כן דרך הלשון לקרוא לאבי אביו אביו ולבן בנו בנו · והשם בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ · כלומר ביום חופתו שחוא יום שנעשה חתן ואז יקרא חתן מפני הסמיכה אל חתנו · קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה · וְהוּא כְּחָתָן יוֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ · כִּי חָתָן דָּמִים אַתָּה לִי · נראה מסכרא כי כמו שהיו קוראים לאדם ביום חופתו חתן כך היו קוראים לתינוק ביום המולו חתן כי עקר מלרת חתן הוא ענין התחדש בשמחרת וכמו שתתחדש השמחרת ביום חחופה וכן תתחדש חשמחה ביום המילח · ופירוש כי חתן דמים אתה לי אמר בתחלה ויהי בדרך במלון ויבקש המיתו כלומר שבקש חמלאך להמית את משה מפני שלא מל אליעזר בנו חרגיש משה כי בעונש המילה חיה וצורת את צפורה למול אותו כי חוא לא חיה יכול מפני חחולי שחיה כבד עליו · ותקח צפורה צר ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו · פירוש לרגלי משה כלומר אם מפני העונש חזה נחלית הנה דם המילה · ותאמר כי חתן דמים אתה לי פי׳ במולח את בנח אמרה כי חתן דמים אתה לי כלומר נעשית לי היום חתן לדמים ולחריגת בעלי וכשהגיעה מדם המילה לרגלי משה ורפה החולי ממנו אז חבירה ואמרה חָתָן דָּמִים לַמּוּלוֹת · כלומר אתה שקראתיך חתן דמים אינך חתן לדמי חחרינה כי אם לדמי המולות ״

חתף חֵן יַחְתּוֹף וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ · וחשם אַף הִיא בְּחָתֶף תֵּאָרֵב · בשש נקודות ענינם כענין חטיפה בטי״ת וכבר פירשנו בשרש חטף וכ״ף בחתף וכן טעה ותעה · כ״ף דאמירתי כמו כ״ף השבעה לי כיום ורוצה לומר כי בערת שתוכל לחתף ולקחת תארב ״

איוב ל״ד · איוב ל״ד · איוב ל״ד ·

ויחתרו במשוטות לפי שבעלי המשוטות דומים לחופרים בים"

ואשר הם בני ארבע אותיות

שיר ג׳ **חבצל** חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן · הת״ו ת״ו הנקבה כתיו שושנת העמקים והיא הנקראת ורד בלשון רוֹזֶל רוזא בלעז"

כרתשית מ״ט · משלי כ״ב **חכלל** חַכְלִילִי עֵינַיִם · תאר · והשם חַכְלִילוּת עֵינָיִם · עניינם ענין אדמימות העינים מרוב שתיית היין"

דברים ח׳ **חלמש** מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ · מצור החזק והתקיף · דברים ל״ב מֵחַלְמִישׁ צוּר · סמוך · רוצה לומר מחוזק הצורים והוא כמו תולעת שני שני תולעת · ולפי שלא יפול לשון חלמיש אלא על צור אמר בלי

איוב כ״ח · ישעיה נ׳ זכר צור בַּחַלָּמִישׁ שַׁלַּח יָדוֹ · שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ"

תלים ע״ח **חנמל** וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמָל · הוא מין ממיני הברד ורבינו סעדיה תרגם אותו בערבי אל צקל״ע והוא הקרח החזק שקורין לו בלעז יצ״א שמשבר פרחי האילנות ומיבש הלחלוח"

שמות ט״ז **חספס** דַּק מְחֻסְפָּס · מגולגל ועגול ולדעת אנקלוס שתרגמו מקלף הוא מן מחשוף הלבן ועין הפעל נכפלת"

איקיל ל״ח **חרגל** וְאֶת חַרְגֹּל מין ממיני הארבה ·

דניאל ב׳ **חרטם** לְכָל חַרְטֻמֵּי וַאֲשָׁפַי וְכַשְׁדָּי · וְלֹא יָכְלוּ

שמות ט׳ חַרְטֻמִּים · כמו מכשפים אלא

דניאל ב׳ שחלוקים בחכמתם כמו שאמר לַחַרְטֻמִּים וְלָאַשָּׁפִים וְלַמְכַשְּׁפִים · וכתב רבי אברהם אבן עזרא ״ל כי החרטומים הם חכמי התולדות היודעים העיקרים ותולדת כל דבר וכל מעשים שיעשו בלט לפיכך קרא להם נבוכד נצר בעבור שהם יודעים עיקר החלומות ואיך תראה הנפש דמיונות בלילה ·

דברים כ״ג **חרמש** וְחָרְמֵשׁ לֹא תָנִיף · פי׳ מגל"

ישעיה ל״ח **חרצב** פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע · קשרים ואסרים ·

תלים ע״ג וכן אֵין חַרְצֻבּוֹת לְמוֹתָם · פירוש שלא יבאו להם יסורים ותחלואים בעת מותם כי במרגוע ובנחת ימותו"

במדבר ו׳ **חרצן** מֵחַרְצַנִּים וְעַד גֶּפֶן · הם חגרעינים הפנימים"

יחזקאל ל״ו **חשמל** בְּעֵין הַחַשְׁמַל · מלאך ששמו כך וכעין גוון שלו ראה מתוך האש וכן אמרו רז״ל מעשה בתינוק שהיה דורש במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל ויצא אש מחשמל ואכלתו ועוד אמרו כי המלה מורכבת באמרם מאי חשמל אמר רב יהודה חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקבה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקבה ממללות כלומר משבחות ומהללות חשם ת׳ ויתכן שיהיה חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר כעין החשמל מתוך האש ואמר

יחזקאל א׳ בְּעֵין חַשְׁמַל כְּמַרְאֵה אֵשׁ בֵּית לָהּ סָבִיב מִמַּרְאֵה מָתְנָיו

יחזקאל ח׳ וּלְמַעְלָה · ואמר במראה השניה ומִמָּתְנָיו וּלְמַעְלָה בְּמַרְאֵה זוֹהַר כְּעֵין הַחַשְׁמַלָּה"

תלים ס״ח **חשמן** יֵאֻתָּיו חַשְׁמַנִּים · אנשים מִנִּי מִצְרַיִם

אל״ף יהודי הלועזי קורי הקדל״כאלי מסמכי ולא ידעתי מהיכן לחלו לום כן והלא לא כמנהגו קדל״כאלי כמנהגי

ולך כי כיתי לול והמתנם אומר בכוי לקס הייכו המכריס סכאמר ובכי מס כוס ומכריס: שנקרא מתתיה כהן גדול ונגידים כמו גדול חשמונאי או

הוא שם למשפחה גדולה ששמה כך"

אחשדרפנים אהשתרנים פירשתים בשרש האלף"

נשלמה אות החית

איכה ב׳ · שמות כ״ח **טבח** טָבַחְתָּ וְלֹא חָמָלְתָּ · וטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ ·

דברים כ״ח · בראשית מ״ג שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ · וטְבוֹחַ טֶבַח וְהָבֵן ·

ירמיה י״ז · שמואל א׳ ט׳ יוּבַל לִטְבוֹחַ · והתאר וַיָּרֶם הַטַּבָּח אֶת הַשּׁוֹק וְהָעֲלָיָה ·

בראשית ל״ז · שמואל א׳ י״ג שַׂר הַטַּבָּחִים · לְרַקָּחוֹת וּלְטַבָּחוֹת · והשם בַּשֶּׁה

ישעיה נ״ג · משלי ט׳ לַטֶּבַח יוּבָל · בסגול הטית · טֶבְחָה טִבְחָה · ובחא הנקבה

תלים מ״ד · שמואל א׳ כ״ה בְּצֹאן טִבְחָה · וְאֶת טִבְחָתִי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזַי · ומא

ישעיה י״ד הָכִינוּ לִבְנָיו מַטְבֵּחַ · כולם ענין זביחה · ורבי יונה חלק מהם לענין בישול וכן עשו רוב המפרשים ודמו אותם ללשון הערב שאומר למבשל הבשר טבך · והחי״ת בעברי כ״ף בערבי · ולפי דעתי אין צורך כי כולם יתפרשו ענין זבח"

איקיל ל׳ · שמות י״ב **טבל** וְטָבַל הַכֹּהֵן · וטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף ·

בראשית ל״ז · רות ב׳ וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתֹנֶת בַּדָּם · וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ

דברים ל״ג · שמואל א׳ ל״ג בַּחוֹמֶץ · וְשׁוּבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ · וַיִּטְבּוֹל אוֹתָהּ בְּיַעֲרַת

מלכים ב׳ ה׳ הַדָּבַשׁ · וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים · כולם

ענינם בענין רחיצה אך יש חפרש ביניהם כי הרחיצה היא לנקות הדבר והטבילה היא פעמים נגיעת הדבר בדבר חלח מקצת הדבר או כולו · ועל דרך החשאלה

איוב ט׳ אָז בַּשַּׁחַת תִּטְבְּלֵנִי · כלומר אפילו אם התרחצתי במי שלג אתה תרחצני בשחת כלומר שלא אנצל מן

יחזקאל כ״ג חשחת · סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרָאשֵׁיהֶם · אומר על המצנפות שעל ראשם שהם סרוחים ויתרים תלוים לאחוריהם וטבולים ״ל שהמצנפות טבולים בצבע ·

יהושע ג׳ והנפעל נִטְבְּלוּ בְּקִצֵּה הַמַּיִם ·

תלים ט׳ · תלים פ״ב **טבע** טָבְעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ · טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה

ירמיה ל״ח וַיִּטְבַּע יִרְמְיָהוּ · ושלא נזכר פועלו מהדגוש

שמות ט״ו · ירמיה ל״ח טִבְעוּ בְיַם סוּף · ושלא נזכר פועלו מהנוסף חָטְבְּעוּ

איוב ל״ח בַּבּוֹץ רַגְלֶיךָ · עַל מַה אֲדָנֶיהָ הָטְבָּעוּ · ענין הכל

בראשית מ״ח צלילה ושקיעה · טַבַּעַת עָגִיל וְבוֹמֶן · וַיָּסַר פַּרְעֹה

שמות כ״ה אֶת טַבַּעְתּוֹ · וְיָצַקְתָּ לוֹ אַרְבַּע טַבָּעוֹת זָהָב · כלם ענינם

ידוע יש מהם בחותם ויש מהם בלא חותם ויש מהם בית יד לבלים להכניס בהם כדים וביוצא בהם ·

סיכטים ט׳ · יחזקאל ל״ח **טבר** מֵעֵם טַבּוּר הָאָרֶץ · יוֹשְׁבֵי עַל טַבּוּר הָאָרֶץ ·

השבור באדם ידוע והוא השורר וכדברי רז״ל הרבה כאמרם פיו סתום וטבורו פתוח וזולת זה הרבה ולפי שהטבור אמצע הגוף קורא למקום שהיא מצוע הארץ וגבהה טבור מעם טבור הארץ · יושבי על טבור הארץ ·

טהר וָבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר · וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ · הֲלֹא אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהַרְתִּי · טָהַרְתִּי מֵחַטָּאתִי · וְיָשַׁב בְּשָׁרְךָ לְךָ וּטְהָר · צווי במקום עתיד והוא כמו ותטהר · לא תִטְהֲרִי אַחֲרֵי מָתַי עוֹד · פירוש לא תטהרי אחרי שנטמאת ואם תאמרי שתטהרי מתי עוד · לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ · והתאר וְהָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא טָהוֹר · ובסמוך וְטָהֵר יָדַיִם · חטא״ת והחא״ נקראים בקמץ חטף · מִן חַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה · עַל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה · עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהוֹר · פירוש שהיו זהב טהור · והשם בְּדָמֵי טָהֳרָה · חטא״ת אינה מפיק ואינה סימן הנקבה הנסתרת אך הוא שם לבדו ומפני חטא״ת נהפך הקמץ בע״ן הפועל כי הי״ה ראוי בפא״ חפעל כמו עֶצְמָה חֲבֻמָּה · וכא״ בת״ו בלתי סמיכות וְעַל טָהֳרַת לְבָל קֹדֶשׁ · והמחובר אל הכינוי וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ לוֹ · ופירשו רז״ל אחרי פרישתו מן המת · אַחֲרֵי הָרְאוֹתוֹ אֶל הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ · פירושו אחרי טהרתו אבל ובמלאר״ת יְמֵי טָהֳרָה הה״א במפיק והיא סימן לנקבה הנסתרת כי חשם חנפרד ממנו טוחר ובְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטוֹהַר · והפעל הכבד וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ · לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ · וּכֹח תַּעֲשֶׂה לָחֶם לְטַהֲרָם · אַת אֶרֶץ לֹא מְטוֹהֶרֶת הִיא · וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר כֶּסֶף · וְטִהַר אֶת בְּנֵי לֵוִי וְזִקַּק אוֹתָם · וְרוּחַ עֲבָרָה וַתְּטַהֲרֵם · פירוש כאשר העבים מתפזרים חשמים טהורים וזכים · וכן זהב טהור · אחרי הצרפו וישאר מזוקק ונקי מכל סיג הוא טהור · ובדברי רז״ל זהב טהור שהיו מבניסין אותו לאור ולא היה חסר כלום · והחתפעל אֲשֶׁר לֹא הִטַּהֲרוּ מִמֶּנּוּ · וַיִּטָּהֲרוּ הַכֹּהֲנִים · וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלוֹתֵיכֶם · אֶת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר · חַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל הַגַּנּוֹת · בכלם תו״ו התפעל נופלת לחקל וחשם בתוספת מם חִשְׁבַּת מִטַּהֲרוֹ · חטית בקמץ חטף לתפארת וכן דגש חטית״ לתפארת כדגש מִקֹּדֶשׁ יי״ · ורבים כמוהם · והראוי בלא דגש מִטְּהָר בפלס מִדְּבָר מִשְּׁמָר · ופירוש השבת מטהרו בלומ״ השבת זכותו ונקיותו וזוהר מלבותו וכסאו לארץ מנרת :

טוב מַה טּוּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב · מַה טּוּבוּ דוֹדֶיךָ מִיָּיִן · והפעל הכבד הֶטִיבוֹת כִּי הָיָה עִם לְבָבֶךָ · והתאר טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים · וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב · טוֹבָם בְּחִדָּדֶן · הַטּוּבָה הִיא אִם רָעָה · צַדִּיקִים וְטוֹבִים מִמֶּנּוּ · וַנִּשְׁבַּע לֶחֶם וַנִּהְיֶה טוֹבִים · כלומר עשירים ומלאים · כִּי טוֹבוֹת הֵנָּה · יפות · שֶׁבַע פָּרוֹת הַטּוֹבוֹת · שמנות ויפות · וכן בָּחוּר וָטוֹב · וְאֵין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ · פירוש יפה מראה · וכן תֹּאר שָׁפִיר · והשם עַל כָּל הַטּוּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ לְיִשְׂרָאֵל · טוֹבָתִי בַּל עָלֶיךָ · ובלי הא״ הַטּוֹב הַחוּא · ובחסמכו ישוב חחולם שורק וְרַב טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל · טוּב הָאָרֶץ אֹכֵלוּ · אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ · זֶבֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ · ויש לומר כי טוב בחולם שם תאר וטוב בשורק שם דבר וכין בסמוך ובין במורת אחד הם והוא הנכון כי מִבְּחַר וְטוּב לְבָנוֹן סמוך והוא בחולם :

טוה טָווּ אֶת הָעִזִּים · והשם וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה · ידוע ופירוש טוו את העזים את שער העזים :

טוח כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם · פתח · וְטָח אֶת הַבַּיִת · קמץ · וְחָנֵם טָחִים אוֹתוֹ תָּפֵל · אֱמוֹר אֶל טָחֵי תָּפֵל וְיָפוֹל · וחשם אֵיהּ הַטִּיחַ אֲשֶׁר טָחָתָם · והמקור מהנפעל וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ · ויתכן שיהיה כי טח מראות פעל עומד או יהיה יוצא בחבירו והטח הוא נביא חשקר או חלב כמו שאמר לב הותל הטחו וענין הטיח הוא שטחין בותלי הבית בסיד או בחמר בין אבן לאבן מבחוץ או כל הכותל · חֵז אֶמֶת חָפַצְתָּ בַּטְּחוֹת · מִי שֶׁת בַּטּוּחוֹת חָכְמָה · פירוש כליות ואמרו כי נקראו כן לפי שהן טוחות ומכוסות בחלב ·

טור טוּר אוֹדֶם פִּטְדָה · אַרְבָּעָה טוּרֵי אֲבָנִים · שְׁלֹשָׁה טוּרֵי גָזִית · וְטוּר כָּרְתוֹת אֲרָזִים · וְטוּר סָבִיב בָּהֶם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם · טִירַת כֶּסֶף · פירוש שורות ומערכות ועוד נזכרנו בשרש טיר״ ·

טוש כְּנֶשֶׁר יָטוּשׁ עַל אֹכֶל · פירושו יחוש תרגום כנשר חש לאכול כנשרא דשאים למיכל״ ·

טחה כְּמַטְחֵוֵי קָשֶׁת · פירוש כחורות החץ במשיכת חקשת כלומר שיעור מרוצת החץ וחוא שם בלשון רבים ורבי יונח פירש שהוא פעל ויאמר ממנו כל בנין הרגוש טיחה טיחות וכו׳ מטחוי מטחוים וכו׳ ובסמוך מטחוי קשת ופירושו היא חרחיקה ממנו כמו שמרחיקין מושכי החץ בירותם״ ·

טחן וְטָחֲנוּ בְרֵחַיִם · וַיְהִי טוֹחֵן בְּבֵית הָאֲסוּרִים · וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר דָּק · כלומר שף אותו בפצירה פים וזו היא טחינתו · קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח · על שם סופו כמו ונם אפיתי על גחליו לחם והדומים להם כמו שכתבנו · וּבָטְלוּ הַטּוֹחֲנוֹת · והם השנים הגסות שהם טוחנות המאכל · וָאֲכוֹת אוֹתוֹ טָחוֹן · מקור · וכן בַּחוּרִים טָחוֹן נָשָׂאוּ · בפלס עמוד פתח האחל כלומר לטחון נשאו או יהיה טחון שם · ובהגדה אמרו בי טחון שם הרחים וכן אמרו אין רחים בבבל וחיו הכשדים נותנין על בחורי ישראל הרחים להוליכם לבבל · ודעת אנקלוס בי ואכות אותו טחון שם לפצירה פים שתרגם ושפית יתיה בשופינא ותהיה בית השמוש חסרה וחוא כמו ואכות אותו בטחון · ומא בְּשִׁפַּל קוֹל הַטַּחֲנָה · פירוש קול טחנת השנים · ומזה חענין תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי · כלומר תעבוד אחרים או הוא על דרך כבוד בינוי למשגל והראיתמה שאמר אחריו ועליה יִכְרְעוּן אחרין · וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ · תכו ותכתתו כי חטחנה חיא כתיתת חריחים זו בזו״ ·

טחר בִּשְׁחִין מִצְרַיִם וּבַטְּחוֹרִים · וַיִּשָּׁתְרוּ לָחֶם טְחוֹרִים · הוא חולי התחתוניות ·

טטף וְהָיוּ לְטוֹטָפוֹת בֵּין עֵינֵיכֶם · פירוש לשון טוטפות חוא כמו ציץ שקושרין על המצח כמו שאמרו רז״ל לא בטוטפת ולא בסנביטין ואמרו מאי טוטפת אר אבהו חמקפת מאזן לאזן ויש שהוא נקשר על הזרוע כמו שאמר התרגום ואצעדה אשר על זרועו וטיטפת דעל דרעוהי וזה טוטפת הכתוב בתורה ידוע והוא הנקרא בדברי רז״ל תפילין ואמרו שחם ד׳ בתים תפילין

ויקרא כב · ויקרא יב · מלכים ב׳ ה׳ · מלכים ב׳ ה׳ · ירמיה ג׳ · ויקרא יד · חגיג יז · בראשית ז׳ · ויקרא כד · ויקרא כד · ויקרא יב · סמות לה · ויקרא יב · ויקרא יב · סמות לה · יחזקאל מד · ויקרא ג׳ · ויקרא יב · סמות לה · מלאכי ג׳ · חגיג לב · יחזקאל לט · ויקרא יב · במדבר יח · סמות לה · ישעיה עו · חגיג לב · יחזקאל לט · במדבר כה · ויקרא יד · בראשית לה · ישעיה סו · תנים פט · מלכים ב׳ ז׳ · ויקרא כ׳ · ישעיה מל · יחזקאל יג · יחזקאל יג · ויקרא יד · חגיג לא · בראשית מא · סמות לה · מלכים ב׳ ז׳ · ישעיה מל · בראשית ז׳ · בראשית מא · חגיג לא · סמות יח · תנים ז׳ · במדבר יב · מלכים ב׳ ז׳ · ישעיה לב · ישעיה ל׳ · סמות לב · תנים קעה · יחזקאל לא · סמות לה · חגיג לא · ישעיה מל · יחזקאל יג · יחזקאל יג · ויקרא יד · חגיג לא · בראשית לא · ישעיה לב · חגיג לא · ישעיה מל · ויקרא יד · חגיג לא · ישעיה מל · ויקרא יד · חגיג לא · ישעיה מל · ויקרא יד

תפילין של חראש וסמכו בזה אחר הקבלה על לשון
טטפת כמו שאמרו טט כנדפי שתים פת באפרקי שתים
ופירוש בין עיניך בגובה הראש מקום שמוחו של תינוק
רופס שהוא מכוון כנגד בין העינים וכן פירוש לא
תשימו קרחה בין עיניכם"

טיט הַצִּילֵנִי מִטִּיט · רֶפֶשׁ וָטִיט · יָדוּעַ · ומזה ומַכְבִּיד
עָלָיו עֲבָטִיט · והיא מלח אחת מורכבת מן עב
ומן טיט רוצה לומר רבוי הטיט"

תלים סט · ישעיה כז
חבקוק ג

טיל וַיָּטֵל חֵטֶל רוּחַ נְדוֹלָה אֶל הַיָּם · וַיַּטִּילוּ אֶת
הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל הַיָּם · שָׁאוּנִי וַהֲטִילוּנִי
אֶל הַיָּם · וְהַטִּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ · וַיַּטֵּל שָׁאוּל אֶת
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ · ושלא נזכר פעלו מדועַ הוטלו·
הֵנַּם אֶל מְרָאִיו יוּטָל · בַּחֵיק יוּטַל אֶת הַנּוֹרָל · ענין הסעה
והשלכה · והביא רבי יונה כזה השרש חֵן אֵיבִים בָּדַק
יִטּוֹל · מבנין נפעל ויתכן שהוא משרש נטל · ומזה
הענין בהכפל הפא והלמ"ד הִנֵּה יֵי מְטַלְטֶלְךָ טַלְטֵלָה
גָּבֶר · ענין הנסיעה והחנעה ורז"ל הרגילו הרבה בלשון
טלטול ואמרו על זה הפסוק טלטול דנברא קשה
מראיתא לפי שהאשה תמצא יותר מרחמים מן האיש
לחולשתה ואף על פי שעל דרך הדקדוק היה לו לומר
טלטלת הלא הראיתיך כמוהו בחלק הדקדוק במו עריה
בשרה וענוה צדק וזולתם · ואא"ז פירש גבר תאר
לטלטלה באילו אמר טלטל גדול והא טלטלה אינה
לנקבה אך היא נוספת · ולפי דעתי כי מלת גבר הוא
קריאה כלומ אתה הגבר הנה יי מטלטלך טלטלה ועטך
עטה וקראו גבר לפי שהיה מתגאה ומתגבר כמו שאמר
חצבי מרום קברו"

יונה ח' · יונה ח'
יונה ח'
ירמיה יז · שמואל ב' ל
ירמיה כב
איוב מא · משלי יז
ישעיה מ
ישעיה כב

טיך תְּהִי טִירָתָם נְשַׁמָּה · בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירוֹתָם ·
פירוש ארמון ונקרא חארמון כן לפי שכותלי
חארמון עשויים שירות טירות שוה בשוה באבני גזית
כי הטור הוא הנקרא בדברי רבותינו ז"ל נדבך והאומנין
קורין בראש הנדבך · וכן טורי גזית · וטור כרתות
ארזים · חז נדבכין וית סדרין וכן תי ומבשלות עשוי
מתחת הטירות סביב · מלרע לנדבביא לפיכך נקרא
הארמון טירה אבל טירת כסף אין פירושו ארמון לפי
דעתי אבל פירושו כותל כמו שאמר לוח ארז · ורבי יונה
פירשו בענין ארמון וחבדיל שור וטיר בענין ובשרש
ולפי דעתי כי הוא ענין אחד ושרש אחד"

תלים סט · בראשית כה
מלכים ח' ז' מלכים ח' ז
יחזקאל מו
טיר ה
יחזקאל ל · מלכים ב' כג
מלכים ב' כג

טלל הוא יִבְנֶנּוּ וַיַּלְלֶנּוּ · פירוש יסכחו בלומר
ישים עליו תקרה · וכן אמרו רז"ל לסוכה
מטללתא וכן תרגום בסוכות במטליא ותרגום כצל
קורתי בטלל שירותי · ועא כי טל אורות טלך ·
נמלא טל · והשמים יתנו טל · הדגש לחסרון הכפל
ולשון רבים טלים או טללים על משקל צללים"

כתמיה ג
ישעיה כה
טיר ה · זכריה ה

טלא נָקוּד וָטָלוּא בָּעִזִּים · הָעֲקֻדִּים וְהַטְּלֻאִים ·
הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאוֹת · הוא רושם חכתמים
הגדולים כי נקוד הוא רושם הכתמים הקטנים נקודות
נקודות וטלוא הוא שבתמיו רחבים · וכן וגעלות בלות
ומטלאות · שהן מתוקנות בחתיכות עור עליהן
במקום בלייתן · וכן אמרו רז"ל לחתיכת עור בטלאי על
גבי טלאי וכן לחתיכה בגד מטלית וכן ידמו כתמי
חגוונין חתיכות חתיכות · והעשי לך במות טלאות ·
כלומר בגדים מגוונים חרבה · ויתכן לחיות משרש זה
זאב וטלה · טלה חלב אחד · ואף על פי שכתוב
בחא לפי שמצאנו קבוצו באלף בזרועו יקבץ טלאים ·

בראשית ל · בראשית ל
בראשית ל
יהושע ט
יחזקאל ל"ד
ישעיה כה · שמואל ב' ז
ישעיה מ

ואף על פי שהיה מן הדין להיות למד טלאים בצרי כמו
שאר בעלי האלף כמו מן צמא צמאים טמא טמאים כא
בקמץ כמו תהגו אך נבאים מן נכח רגלים ואם תאמר
כי שרשו טלה בהא ואלף טלאים מומרת ביוד כאלף
ועמי תלואים הוא רחוק לפי שהשרש הזה באלף נמצא
במלורת חרבה ובהא לא נמצא ועוד כי טלאים איננו
מקובץ ברך בעלי החא כי היה ראוי לו לומר טלים
כמו מן קנה קנים · ופירוש טלה חלב שהיה עדיין יונק
חלב ולא אכל עשב עדיין והוא המשובח · וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים · פירשו שהוא שם מקום והנכון שהוא
במשמעו מן טלה שידע מנינם על ידי שהביאו כל אחד
ואחד טלה כי זמן פסח היה וכן תי באמרי פסחיא"

שמואל א' ל"ה

טמא כִּי טָמֵא נִזְרוֹ · וְטָמְאָה שְׁבָעִים בְּנִדָּתָהּ ·
וַתִּטְמָא הָאָרֶץ · והנפעל וְהִיִתָה אִם נִטְמְאָה ·
נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם · וא"א כי מזה השרש וְנִטְמֵתֶם בָּם · והוא
חסר אלף והנכון אצלי שהוא משרש טמה עם נִטְמִינוּ
בְּעֵינֵיכֶם · והתאר וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא · כִּי אִישׁ טָמֵא
שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתָיִם · טְמֵאִים הֵם
וּטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם · וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא
יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיי · פי בהמה טהורה בעלת מום
ולפי שהיא כשמאה אצל המזבח קראה טמאה כך
פירשו רז"ל שבהמה טמאה ממש כבר אמר למטה מזה
וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ · והוא מדבר
במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית ואף על פי שאמר
בפסוק שלמעלה ממנו אך בכור אשר יבוכר ליי זה
שאמר ואם בבהמה חטמאה ופדה בערכך לא יתכן
בענין בכור שהרי פטר חמור לא חיה נפדה בערך כי
אם בשה · ואך אם טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם · והשם ואל
תאכלי כל טְמֵאָה · וְטָמְאָתוֹ עָלָיו · והפעל הכבד
כִּי טִמֵּא אֶת דִּינָה בִּתּוֹ · וְלֹא יִטַּמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם ·
לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ · לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי · הִנֵּה
נַפְשִׁי לֹא מִטַּמָּאָה · וְטִמֵּא אֶת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵי בֶן הִנֹּם ·
טִמֵּא הַמֶּלֶךְ · והוציא רבי יונה אלו חשנים לענין חרבן
ואין צורך כי מקום גלולים היה והמלך חסיר הגלולים
וטמא המקום כלומר שם אותו מקום טומאה לפי שהיה
מקום גלולים וצוה שיהא מקום טומאה להשליך שם
הנבלות והטמאות · ושלא נזכר פעלו מורבב עם
התפעל אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִטַּמָּאָה · משפטו עם תיו התפעל
התטמאה וגם זה מענין טומאה כי אחרי שהיתה אשתו
ונבעלה לאחר אף על פי שגרשה הרי היא טמאה אצלו ·
ואדוני אבי זל"ז פירש אחרי אשר חוטמאה לשון
מניעה כלומר אחרי שנמנעה ממנו שלא יבול לקחתה
בעודה אשת האחרון וכן יבא זה הפירוש לדעת רז"ל
שקבלו שאפילו נתארסה לאחר אף על פי שלא נבעלה
לו אסורה לבעלה הראשון דכתיב והיתה לאיש אחר
כיון שהיתה בה הויה ואם זנתה מותרת לחזור לראשון
כיון שלא היתה בה הויה אם כן חוטמאה רל נמנעה ·
וכן פירוש אל תאכלי כל טְמֵאָה · כלומר כל דבר חנמנע
מן חנזיר · וכן אמרו רבותינו ז"ל מאי ואל תאכלי
כל טומאה אמר רבי יצחק רבי רבי אמי תנא דברים
האסורים לנזיר ולפי שחדבר חטמא נמנע אמר לשון
טומאה על דבר הנמנע · והתפעל וְלֹא תִטַּמָּאוּ ·
לא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו · משפטם עם תיו התפעל
תתטמאו יתטמא"

במדבר ג · ויקרא יב
ויקרא יח · במדבר ה
ויקרא יח · ויקרא יט
איוב יח
ויקרא יג · ישעיה ג
ויקרא יח
ויקרא כז
ויקרא כז
יהושע כב
שופטים יג · ויקרא כב
בראשית לד · במדבר א
ויקרא יג · ויקרא כ
יחזקאל ל · מלכים ב' כג
מלכים ב' כג
דברים כד
שופטים יג
ויקרא יח
ויקרא כא

טמה נִטְמִינוּ בְּעֵינֵיכֶם · וְנִטְמֵתֶם בָּם · ענין
סתימת

איוב יח · ויקרא יח

סתימת הלב ואין דעת כמו שאמר מדוע נחשבנו כבהמה
וכן ענין ונטמתם בם כי אכילת השרצים סותמת הלב
ומונעת ממנו הבינה · ובדברי ר"ל נכפלו הפא והעין
בזה הלשון באמרם מטמטם את הלב וקראו גם כן
טומטום למי שהוא סתום שלא נראה לו זכרות וכן
זכרוהו כפול העין לבדה באמרם היתה לו גומא וטממה
בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש ·
ומלה אחרת זכרו בלא הכפל על ארבעה דברים נכסי
בעלי בתים יורדין לטמיון כלומר למקום שיהיו סתומין
ישעיה ז׳ מהם שלא ישובו להם עוד · וכ"מ מזה כי איש טמא
שפתים · כלומר סתום שפתים שלא אוכל לדבר "

טמן טמן עצל ידו בצלחת · טמנו פח לי ·
מסלי י"ט · תלים קי"ב
ירמיה מ"ט · ירמיה י"ג
וטמנתם במלט · אשר טמנתיו שמה ·
שמות כ׳ · בראשית נ"ל
ויך את המצרי ויטמנהו בחול · ויטמן אותם יעקב
ליקוטים · ליקוט ל"ח
תחת האלה · טמון בארץ חבלו · לטמון בחבי עוני ·
ישעיה כ׳ · מלכים ב׳ ז׳
והנפעל והטמן בעפר · והפעל הכבד וילכו ויטמינו ·
בראשית מ"ב · ירמיה מ"ח
והשם נתן לכם מטמון · כי יש לנו מטמונים בשדה ·
ישעיה מ"ה · ליקוט מ׳
ובשרק ומטמני מסתרים · פניהם חבוש בטמון · תאר
למקום שיטמינם בו וכלם ענין הסתר והעלמה "

טנא ולקח הכהן הטנא מידך · בשש נקודות ·
דברים כ"ו
ברוך טנאך · ענין סל כתרגומו "
דברים כ"ח

טנף איכה אטנפם · אלכלכם · ובדברי ר"ל
סיר ה׳
בענין לכלוך בזה הלשון באמרם במבואות
המטונפות וזולת זה רבים "

טעה הטעו אר עמי · והפעל חקל ממנו לא
יחזקאל י"ג
מצאנו במקרא אך נאמר אותו על לשון
המקרא בלי ספק כי הטעו פעל יוצא לעמי והעם טועים
ועוד שמצאנוהו במשנה העובר לפני התיבה וטעה
והוא ענין שגגה וענין
תעה הכתוב בתיו וטעה
בטית ענין אחד הם כי הם
ממוצא אחד וכן תרגם
אנקלוס ותלך ותרע
ואזלת וטעת "

אל · כי יש הפרש בין טעה
ותעה כי לשון טעה הוא כופל
על טעות הלב והשכל ולשון
תועה איכו כופל רק על מי
שתועה בדרך :

טעם ולא טעם בל העם לחם · טעם טעמתי בקצה
סמוך ל"ל · סמוך ל"ל
סמוך ל"ג
המטה · אטעם לחם · או כל מאומה · אל
יונה ג׳ · ליקוט ג׳
יטעמו מאומה · והשם אם יש טעם ברור חלמות ·
סמוך ל"ל · סמוך ל"ל
וטעמו כצפיחית בדבש · והיה טעמו כטעם לשד השמן ·
בראשית מ"ו
וכתוספת מם ועשה לי מטעמים · ובקנוק הנקבות אל
מסלי כ"ג
תתאו למטעמותיו · כלם ענין טעימה שיטעום אדם
בפיו ואינו אוכל ממנו ומעביר על גרונו כי אם מעט
וכן אמרו ר"ל מטעמרת אינה צריכה ברכה והשרוי
בתענית טועם ואין בכך כלום הנה כי הטעימה כפה
או בלשון בלבד שיקח אדם בקצה לשונו ויטעם כדרך
הטועמים · ורבי יונה חלק מהם בענין אכילה ומהם
בענין טעימה והנכון כי כלם ענין טעימה ופירוש ולא
טעם כל העם לחם אפילו טעם ואין צריך לומר שלא
אכל ולפי שהחיך טועם מיני המאכלים כמו שאמר
ליקוט י"ב · בראשית כ"ז
וחיך אוכל יטעם לו · ואמר ועשה לי מטעמים · כלומר
תבשיל שיטעם החיך מטעמי מיני התבלין הטובים ·
יונה ג׳ · מסלי כ"ג
וענין אחר מטעם המלך וגדוליו · משיבי טעם ·
ליקוט י"ב · סמוך ל"ה
וטעם זקנים יקח · וברוך טעמך וברוכה את ·
תלים כ"ל · תלים כ"ל
לדוד בשנותו את טעמו · טעמו וראו כי טוב יי ·
מסלי ל"ח
טעמה כי טוב סחרה · ענין הכל חעצה והראיה בענין
הלב ותוכן הדבר "

טען טענו את בעירכם · פירוש עמסו וכן
בראשית מ"ה
תרגום תחת משאו תחות
תמהתי על רבי אליהו מזרחי שכתב כי טעכו את בעיכם הוא מכנין פעל הדגוש שאם היה מהקל היה הכהמה טעונה ולא טוענת וקשה לי והלא יוכל לומר הספיכה או העגלה טעונה ולמה לא יוכל לומר נ"כ הכהמה היא טעונה ·
טענה ל"ל
טעונה ·
ובדברי רבותינו
ז"ל בדי שתהא ענלה
מהלכת וטעונה אבנים
וזולת זה הרבה או יהיה
פירוש טענו ענין דקירה
שדוקרין הבהמות בדרבן
שלהם ללכת מהרה כן
פירשו אא"ל ודמהו ללשון
הערב שאומר אטען אל חמר כלומר דקור החמור בדרבן
למהרו · וכן מטעני חרב · מדוקרי חרב "
ישעיה י"ל

טפף לחם לפי הטף · וכל הטף בנשים ·
בראשית מ"ז · במדבר ל"ל
בראשית ל"ל
ואת כל טפם · ענינם הקטנים · והפעל
ישעיה ג׳
ממנו הלוך וטפוף תלכנה · בלומר שהיו הולכות
בדרכים ובשוקים מספקות ומרקדות בחצפה כמו
הקטנים שאין להם בשת ודעת וילכו בסיפוק וברקוד
בפני הכל ולא יתביישו או יהיה פירוש וטפוף מן תוף
בתיו כלומר ילכו בשוקים מתופפות בידיהן ומעכסות
ברגליהן ויהיה טפף ותפף בענין אחד כמו טעה ותעה
ועוד פירשו בו מלשון רבותינו ז"ל לא מחוקות ולא
גדושות אלא טפופות כלומר מלאות בשוה בלא
תוספת ולא נרעון וכן פירוש הלוך וטפוף היו מרקדות
בהליכתן כגאוה לעשות פסיעות שוות ·

טפח מסגרת טופח · שש אמות באמה וטפח · ומא
סמות כ"ה · יחזקאל מ"ז
ועביו טפח · בסגול · והקבוץ מצאנו במקרא
ה"ל כ"ל
בלשון נקבות הנה טפחות נתתי ימי · ור"ל נשתמשו
תלים ל"ט
בזה הלשון בלשון זכרים טפחים טפחים ענין טפח כענין
זרת אבל אין מדת הטפח כמדת הזרת כי מדת הזרת
באצבעות היד מפוזרות ומדת הטפח בארבע אצבעות
דבוקות זו בזו והזרת הוא שלשה טפחים כמו שכתבנו ·
ופירו הנה טפחות נתת ימי כמו שמדת הטפח קטנה כן
מדת ימי לפי שאמר הודיעני יי קצי ומדת ימי מה היא
אמר הנה טפחות נתת ימי כלומר אפילו אחיה כל מדה
שיובל אדם לחיות טפחות הם ימי וחלדי כאין נגדך
כמו שאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול · ומפסד
מלכים ל"ג
עד הטפחות · פירוש מן חיסוד ועד הכותל למעלה
שהיה בנוי במדת הטפח ות"ת ומשכללן בפושכיא ·
ישעיה מ"ח
והפעל הכבד ממנו וימיני טפחה שמים · ובקצת ספרים
ליקוט כ׳
מדוייקים טפחה בקמץ חטף · אשר טפחתי ורבתי ·
אמר טפחתי בענין גידול הנערים כי כן עושין לתינוק
שמטפחין אותו ומישרין אבריו בכל עת כשמחתלין
ליקוט כ׳
אותו · וכן השם ממנו עוללי טפחים · כלומר עוללים
שיטפחו אותם בעודם קטנים ויתעסקו בגידולם. ואכלום
רות ג׳
אחר כן · הבי המטפחת אשר עליך · פירושו צעיף ·
ישעיה ג׳
וכן והמטפחות והחרישים · פירוש צעיפים וכן בדברי
ר"ל מטפחות ספרים שבלו עושין מהן תכריכין למרת
מצוה וזו היא גניזתן · ויש מפרשים המטפחות מהענין
הראשון והם בתי הידים גונטש בלעז "

טפל טפלו עלי שקר זדים · ואתפל על
תלים קי"ט · ליקוט ל"ד
עוני · ואולם אתם טופלי שקר ·
ליקוט ל"ג
ענין חסמיכה והדבוק וכן בדברי רבותינו ז"ל אמרו
שיהא ישראל עיקר ויעקב טפל לו כלומר דבק לו
ומחובר אליו · ופירוש טפלו עלי חברו עלי מה שלא
עשיתי · וכן ותטפל על עוני תחבר על המעט שעוית ·

עונות אחרים או עונות שעשיתי בעוד שאיני ראוי לגמול כמו שאמר ותורישני עונות נעורי"

טפש טָפַשׁ בַּחֵלֶב לִבָּם · פירוש שומן וכן תרגום השמן לב העם טפש לבא דעמא הדין ומזה קראו לאשר הוא מבלי דעת טפש"

תהלים קיט

גא' וכן הרבה מלשון בער וכסיל וסכל וכבל ומשונע מ מתרגמין בלשון טפשות.

טרד דֶּלֶף טוֹרֵד · פירוש שאינו נפסק אלא דולף תמיד וכן קראו רז"ל למי שעסקו תמיד על ענין ולא נח ולא שקט ממנו טרוד כמו שאמרו בעל הבית טרוד בפועליו הוא"

משלי כז

טרה לְחִי חֲמוֹר טְרִיָּה · וּמַכָּה טְרִיָּה · פירוש לחה וכן הוא בלשון ערבי אבל בעל המסורת אמר ב ואינון בתרי לישני"

שופטים טו · ישעיה מ"

גא' וכתב רש"י על לחי חמור טריה וזה לשונו ראיתי בספר רפואות שקורין לניקה היובלת מן המכה טרי ויש רוצי להוכיח מכאן שרש"י ז"ל היה יודע חכמת הרפואה ואיכה ראיה נתוכה:

טרח הָיוּ עָלַי לְטוֹרָח · טְרַחְתָּם וּמַשָּׂאֶתָם · ענין הכובד והעמל · ורז"ל הרגילו הרבה בזה הלשון · והפעל הכבד מזה אַף בְּרִי יַטְרִיחַ עָב · פירוש אף ברויה ישריח הענ כלומר להביא רויה לעולם ישריח הענ ויכבידו מרוב המטר ויהי רי מן רוח כמו כי תחת יופי מן רוח וני מן ונשאו אליך בְּנֵיהֶם קינה"

ישעיה מ"
דברים א'
איוב לז

טרם טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר · בשש נקודות · מִטֶּרֶם שׁוּם אֶבֶן · בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה · בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה · ענין המלה הזאת קדם · ופירוש ושמואל טֶרֶם יֵדַע אֶת יי וְטֶרֶם יִגָּלֶה אֵלָיו דְּבַר יי · קודם שידע שמואל את יי וקודם שיגלה אליו דבר יי היה זה שקרא אליו יי שמואל ולפיכך לא הבין כי יי קורא אליו · וכן וְנֵר אֱלֹהִים טֶרֶם יִכְבֶּה · פי קודם שיכבה הנר שהיה דולק בהיכל יי ושמואל היה שוכב במקדש קרא יי אל שמואל ווי"ו ויקרא נוספת בו"ו וישא אברהם את עיניו · הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אֲבֹדָה מִצְרַיִם · פירוש הקודם שת שלחם תרצח לדעת כי אבדה מצרים · כִּי טֶרֶם תִּרְאוּן מִפְּנֵי יי אֱלֹהִים · פירוש אמר משה לפרעה ידעתי כי אתה ועבדיך טרם שאתפלל בעדכם תראון מפני יי אלהים אבל אחר שאתפלל ויסרו הקולות והמטר תוסיפו לחשוא · ורבי יונה הוציא כל אלה לענין אחר ואין צורך רק כולם פירושם קודם"

ברכות כל · יחני ל
שופטים יל · ישעיה סו
שמואל א' ג
שמואל א' ג
שמות ג
שמות ט
גא' לפי פירוש רש"י יש מהם שפירושם עול לא ולאכע תפס עליו והרמ"בן כתב יפה תפס ר' אברהם ז"ל על ר' שלמה ז"ל.

טרף וְטָרַף זְרֹעַ אַף קָדְקֹד · חציו קמץ וחציו פתח · כי הוא טָרַף וִירַפְּאֵנוּ · כלו קמוץ וכבר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק במלת פעל · פֶּן יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי · וַיִּטְרֹף לָעַד אַפּוֹ · בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף · וַיִּלְמַד לִטְרֹף טָרֶף · והנפעל כָּל הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה יִטָּרֵף · אִם טָרֹף יִטָּרֵף · ושל נזכר פעלו מהדגוש טָרַף טֹרֵף יוֹסֵף · וחתאר לנקבה הַטְּרֵפָה לֹא יֵאָכֵל לְטָמְאָה בָהּ · על הטומאה בא לחזהיר לכהן לפיכך אמר לטמאה בה כי על אכילת נבלה וטרפה גם ישראל מוזהרים ואמר לא יאכל לחזהיר על נבלת עוף טהור שאינה משמאה אלא באכילה · כָּל נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן הָעוֹף וּמִן הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים · הוצרך לחזהיר הכהנים לפי שהותר להם בשר מליקה היתי אומר יותרו לחם שאר נבילות לפיכך אמר לא יאכלו הכהנים · והשם עַד יֹאכַל טֶרֶף · בשש נקודות · מִטֶּרֶף כְּנֵי עֲלִיתָ · מֵהַרְרֵי טֶרֶף · פירוש ההרים ששם החיות הטורפות · וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ · שם תואר מפני שהוא קמוץ והוא תאר לעלה כלומר עלה זית היה טרוף בפי היונה וכן דעת אנקלוס שהוא תואר שתרג' תביר ענין הטרף הוא ענין הלקיחה בחטיפה והחכאה בכריתה וקראו רבותינו ז"ל לנקובת חריאה וכיוצא בה טריפה אף על פי שאינה נטרפת ביד חיה ואף על פי שאין ניכר בהבריתה לפי שסירבת הריאה מפני נקב חריאה וכריתתה היא שאין סירבה בלא נקב · ולפי שפרנסת החיות על ידי טרף אמר גם לפרנסת האדם טרף שגם היא על ידי לקיחה זה מזה ואף על פי שאינה כטרפת החיות וְיִהְיוּ טֶרֶף בְּבֵיתִי · בשש נקודות וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ · הַטְּרֵפִי לֶחֶם חֻקִּי · כלומר פרנסני · וענין אחר כָּל טַרְפֵי צִמְחָה תִּיבָשׁ · פירושו עלים וכן תרגום עלה זי"ת טרף זיתא · ויתפרו עלה תאנה וחשיטו טרפי תאנין ·

בראשית מט · תלים עח
בראשית ט
מלאכי ג
משלי לא · משלי ל
יחזקאל יז

ואשר הם בני ארבע אותיות

טאטא וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד · אם יחיה שרש המלה טוא נכפל בו הפ"א והלמ"ד ומשקלו ופלפלתיה במפלפל או תחיה חא"לף האחרונה במקום הא' למ"ד הפעל ויחיה שרש המלה טאח ונכפלה בו פ"א הפעל לבד ומשקלו ופעפלת יוד ב במפעפל או תהיה המלה בת ארבע אותיות מפעלי חכפל ופירוש חמלה אסירנה ממקומה ואנקנה אשקובר בלעז · ובדברי רז"ל לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה שמעוה לאמתיה דרבי דקא אמרה להה היא אתתא שקולי טאטיתא וטאטי ביתא ·

ישעיה יד

גא' יש לדקדק מן פיעל הדגוש ולומר ממכו מטאטא מ מטאטאי שרשו טאט ולזה כיון המסורה רבי שלמה ן' גבירול כלחד מפיעלו טאט מלכות כדות.

טפסר פְּקֻדוּ עָלֶיהָ טִפְסָר · הטי"ת בחירק · וְטַפְסְרֶיךָ בְּגוֹב גּוֹבַי · הטי"ת בפתח ענין המלה הקצין וחשר

ירמיה נא
נחום ג

נשלמה אות הטית

אות היוד

יאב כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי · ענינו כמו תאבתי "
יאל הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת הַתּוֹרָה · כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי צָו · הִנֵּה נָא הוֹאַלְתִּי · וְלוּ הוֹאַלְנוּ וַנֵּשֶׁב · הוֹאֵל נָא וְלִין · וַיּוֹאֶל לָלֶכֶת כִּי לֹא נִסָּה · וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ · ענין כלם הרצון והחפץ ופירוש ויואל ללכת רצה ללכת לנסורת בעבור כי לא נסה מימיו ללכת באלה וכאשר ראה כי היו כבדים עליו הסירם מעליו · וענין אחר וַיּוֹאֶל שָׁאוּל אֶת הָעָם · פירוש השביע אותם ויהיה יאל ואלה בענין אחד · וענין אחר אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ · חָרֵב אֶל הַבָּדִים וְנוֹאָלוּ · נֹאֲלוּ שֵׁרֵי צֹעַן · ענין סכלות וטפשות "
יאר עַל שְׂפַת הַיְאוֹר · כָּל הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאוֹר · עַל יְאוֹרֵיהֶם וְעַל אַגְמֵיהֶם · על רעת אנקלוס כי היאור הוא הנהר שתרגם יאור נהרא אבל יאוריהם תרגם בלשון אחר לפי שהוא סמוך לנהרות והיאור הם המים הנגרים והנמשכים פלגים מן הנהר אל השרות ולפי שנילוס הוא שנמשכים מימיו ונגרים על השדות להשקות נקרא יאור וכן חדקל נקרא יאור · אֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאוֹר וְאֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאוֹר · וְעָלְתָה כָאוֹר כֻּלָּהּ · היו"ד נעלמת ומשפטו כיאור "
יאש לְיַאֵשׁ אֶת לִבִּי · להרפותו ולהעבירו מאלה הדברים שלא יזכור אותם · ור"ל הרגילו בזה הלשון באמרם כל זמן שהבעלים מתיאשים מהם יאוש · ושנו רשות קנו ענין יאוש ידוע · והנפעל וְנוֹאַשׁ מִמֶּנִּי שָׁאוּל · וְלִרוּחַ אֹמְרֵי נוֹאָשׁ · לֹא אָמַרְתִּי נוֹאָשׁ · כלומר לא אמרת נואש לבי ונפרד מלכת אחרי אלהים אחרים אבל התחזקת בהם וזכרת אותם תמיד · וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לֹא כִּי אֶהֱבְתִּי זָרִים · פירוש נואש לבי מאהבת השם יתברך ואמרת לא אינני רוצה בו רק אהבתי זרים ואחריהם אלך · וכן וָאֹמְרוּ נוֹאָשׁ כִּי אַחֲרֵי מַחְשְׁבוֹתֵינוּ · כלומר נואש לבנו מהלוך אחרי י"י כי אחרי מחשבותינו נלך והמלות האלה יש בהם הסתר ענין לפיכך יתפרש כל הנסתר מהם לפי מקומו כי מלת נואש היא נפעל לזכר היחיד ונמצאת בזכר ובנקבה וברבים לפיכך נראה כי ההסתר לב הכולל אותם ואפשר שתהיה מלת נואש באלה המקומות שם היאוש "
יאת כִּי לְךָ יָאָתָה · אַךְ בְּזֹאת יֵאוֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים · וַיֵּאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קַחַת בֶּסֶף · אַךְ בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם · ענין המלות האלה ענין התרצות בדבר והכונו · ופירוש כי לך יאתה כאילו נתרצתה המלוכה לך כי לך נכונה ולא לאחר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם כלומר בכל חכמתם ובכל מלכותם מודים שאין כמוך ותרגום נאות נטפס ותרגום אם יפתוך חטאים אל

אמ" אבל רש"י פירש לך יאתה לך כאה ואינו כתוב בדקדוק כלל כי כאה ענין אחר ושורש אחר ·

תאבה לא תשפס "
יבב נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב · תרגום תרועה יבבא והלשון הזה נסתפק לר"ל אי גנוחי הוא אי ילולי הוא אי גנוחי וילולי שניהם כאחד "
יבל מִי יוֹבִילֵנִי עִיר מָצוֹר · יוֹבִילוּהָ רַגְלֵיהָ · יוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא · ושלא נזכר פועלו ממנו יוּבַל שַׁי · ובא כזקף בקמץ לְאַשּׁוּר יוּבָל · ענין הבאה · ויבא אותם בכלה תרגומו ואוביל יתהון לבבל · וחולך מהרה ואוביל בפריע · וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׂרָשָׁיו · פירוש פלג מים · וכן פְּלַגִּים יְבֻלֵּי מָיִם · ואמר בתחלה פלגים ואחר כן פירש שהם פלגי מים · וכן וַאֲנִי הָיִיתִי עַל אוּבַל אוּלַי · והא"לף תמורת ה"יו וכבר כתבנוהו בשרש אבל · וְנִתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ · וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ · וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים · ובחסרון ה"יו לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד · כִּי בוּל הָרִים יְשָׁאוּ לוֹ · ענינם ענין תבואה ופרי וכל מוצא הארץ · ופירוש לבול עץ לענף · יְגֵל יְבוּל בֵּיתוֹ · פירוש תבואת ביתו · ויש מפרשים קורות ביתו לפי שאמר נגרות ביום אפו כלומר שיהיו נגרות אבני ביתו ויחרב משכנו על דרך וחגרתי לגיא אכניה · וכבר כתבנו כול הרים · לבול עץ · בשרש בול · וְחָיָה בְּמִשּׁוּךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל · שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים · אמר בו התרגום שפריא רקרן דכריא ובדברי ר"ל מאי משמע דהאי יובל לישנא דדיכרא הוא דתניא אמר רבי עקיבא כשהלכתי לערביא היו קורין לדכר יובלא · והשופר עצמו נקרא יובל לפי שהוא של איל · בְּמִשּׁוּךְ הַיּוֹבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר · וכן שנת החמשים נקראת יובל לפי שהיו תוקעין בה בשופר של איל · עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל יַעֲבוֹד עִמָּךְ · יוֹבֵל הִיא תִּהְיֶה לָכֶם · לֹא יִצָּא בַּיּוֹבֵל · או חרוץ או יַבֶּלֶת · הוא ורוגה בלעז ובמשנה חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה אבל יבלת זה הכתוב בתורה הוא תאר לבהמה שיש לה יבלת כמו חרוץ שהוא תאר והכתוב במשנה הוא שם רבר ליבלת עצמו
יבם בֹּא אֶל אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אוֹתָהּ · לֹא אָבָה יַבְּמִי · פירוש מי שלוקח יבמתו שהיא אשת אחיו הוא נקרא מיבם והוא נקרא יבם לה והיא יבמה לו · מֵאֵן יְבָמִי · וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ · וכן אשת היבם נקראת לה יבמה על שם בעלה · הִנֵּה שָׁכַב יְבִמְתֵּךָ · ואין יבמתו יבמתך מחובר מן יבמה כי אם מן יְבָמֶר כמו שכתבנו בחלק הדקדוק "

אמ" כי לשון יבם ויבמו יש לפרש הפך הפעולה על דרך ותבואתי תשרש ופירש ויבם אותה עשה שלא תהיה שדה לה יבם · וכלשון אשכנז אבע שוועגר ·

יבש כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם · יָבְשׁוּ עֲצֻמוֹתֵינוּ · יָבְשָׁה הָאָרֶץ · וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנַּחַל · וַיִּבּוֹשׁ מְקוֹרוֹ · על משקל יאורת מן את · חֵן יַעֲצֹר בַּמַּיִם וַיִּבָּשׁוּ · ורבי יונה כתב כי יִבָּשׁוּ בחירק הו"ו ונוח הי"ור ואנחנו לא מצאנוהו כן בספרים המדויקים כי אם בשוא הו"ו וחירק ה"יו · וְחֶלְקָה אֲשֶׁר לֹא תַמְטִיר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ · עַד יִבְשַׁת הַמַּיִם · מקור כפלס מבלתי יכולת יי · או יהיה שם · וחפעל חכבר אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְיָ אֶת מֵי יַם סוּף · הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח · וְהוֹבִישׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת יְאוֹר · וגם הוא פעל יוצא

אמ" כל אלו שאמרתן בניכי ועין הפעל בכולם הם מולכני מן שני שרשים מן בוש ומן יבש הראיתן מן יבש והקולם מן בוש

ורבי

תלים קיט · הושע ה · דברים ח · הושע ה · בראשית יח · הושע ז · שופטים יט · שמות ח יז · שמות כ · שמואל א יד · במדבר יב · ירמיה כ · ישעיה יט · שמות ב · שמות ז · שמות ז · שמואל א ה · איוב ב · עמוס ח · קהלת ב · שמואל א ה · איוב ז · ישעיה נז · ירמיה כ · ירמיה יח · בראשית לא · מלכים ב יב · בראשית לא · יבש · תלים ס · ישעיה כב · תלים עו · ישעיה יח · הושע ז · ירמיה יז · ישעיה ל · דניאל ה · ויקרא כו · זכריה ה · חבקוק ג · ישעיה מד · איוב ה · איוב ל · יהושע ז · יהושע ז · שמות יט · ויקרא כה · ויקרא כה · ויקרא כה · ויקרא כה · דברים כה · דברים כה · דברים כה · רות ד · יונה ב · יחזקאל לז · בראשית יח · מלכי א יז · הושע יג · איוב יב · עמוס ד · בראשית ח · יהושע ג · יחזקאל יז · זכריה ג

ורבי יונה שמהו בודר וא״ין צורך כי כן פ׳ הפסוק ועבר בים צרה פ׳ ועבר בים רוח צרה והכה בים גלים פ׳ והכה הרוח את גלי הים והובישו הרוחות בל מצולות יאור׳ וכבר אחר תְּיַבֵּשׁ גָּרֶם׳ נוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבִּשֵּׁהוּ׳ משפטו וַיְיַבְּשֵׁהוּ ור״יור הבתובה היא יו״ד חאיתן ו״יור חשרש נעדרת ובשנעררה נשארה תנועתה על היו״ד הנוספת׳ ור׳ יהודה אמר בהפך זה׳ ויא״כי משפטו וַיַּבִּישֵׁהוּ מכנין הפעיל וכן דעת אא״ל׳ והשם וְנוֹזְלִים עַל יַבֶּשָׁה׳ וְתַרְאֶה הַיַּבֶּשָׁה או הוא תאר׳ ובת״ו תמורת הה״א וְיִבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ׳ והתאר במשקל אחר עֵץ יָבֵשׁ׳ נַפְשֵׁנוּ יָבֵשָׁה׳ יָבֵשׁוּת מְאֹד׳ הענין הזה ידוע שהוא ענין חורב׳ ועֹא לא עַתָּה יָבוֹשׁ יַעֲקֹב׳ גַּם בּוֹשׁ לֹא יֵבוֹשׁוּ׳ יֵבוֹשׁוּ רוֹרְפַי וְאַל אֵבוֹשָׁה אָנִי׳ על משקל יאות יאותו מִן יאֹת׳ והפעל הכבד הוֹכַשְׁתָּ הַיּוֹם אֶת פְּנֵי כָּל עֲבָדֶיךָ׳ ואשר הם פעל עומד הוֹבִישׁוּ אֹבְרִים׳ הַגֶּפֶן הוֹבִישָׁה׳ על רדך משל כאילו יש לה כושרת כשאינה נותנת פריה בראוי׳ וכן הוֹבִישׁ תִּירוֹשׁ׳ הוֹבִישׁוּ חֲכָמִים׳ כָּל הוֹכִאישׁ עַל עַם לֹא יוֹעִילוּ לָמוֹ׳ בתוב בשני נחים באלף וב״יוד׳ כִּי הוֹבִישׁ שָׁשׂוֹן מִבְּנֵי אָדָם׳ בלם ענין בשת׳ ויש לפרש הגפן הובישה הוביש תירוש׳ ענין יובש והפסק״

יגב לְכַרְמִים וְלִיגְבִים׳ פירוש עובדי השדות׳ והשם כְּרָמִים וְיִגְבִים׳ וכן אמר התרגום למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין״

יגה אֲשֶׁר הוֹגָה יֶיבֵּיוֹם חָרוֹן אַפּוֹ׳ בִּי יֶיהוֹגָה׳ עַד אָנָה תוֹגִיוּן׳ נַפְשִׁי׳ וְשַׁמְרֹתֶיךָ בְּיַד מוֹגֶיךָ׳ ודנפעל נוֹגֵי מִפּוּעַד אֲסַפְּתִּי׳ בְּתוּלוֹתָיהָ נוֹגוֹת׳ ופעל כבר אחר וַיֵּגֶה בְּנֵי אִישׁ׳ עִיקְרוֹ וַיִּיגֶה׳ ואא״ל כתבו מבנין הפעיל משפטו וַיֵּגֶה והשם וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה׳ ומא״ תוגת אמו׳ ועא״ כַּאֲשֶׁר הוֹגָה מִן הַכִּסְלָה׳ פ׳ כאשר הוסר מן המסלה וכבר בתבנוהו בשרש הגה׳

ויוכתן תרגם דהוו מוכן לך כדלה סהיה קוכא מוכיך בכון סרסו יכה׳

יגע יַגַּעְתִּי בְקָרְאִי נָחַר גְּרוֹנִי׳ עַד בִּי יָגַעְתָּ יָדוֹ׳ כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׳ אַל תִּיגַע לְחַעֲשִׂיר מִבִּינָתְךָ חָדָל׳ לֹא יִגְעוּ לָרִיק׳ וְיִגְעוּ עַמִּים בְּדֵי רִיק׳ ופעל כבר הוֹגַעְתָּם יֶיבְדְּבָרֶיכֶם׳ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֹנוֹתֶיךָ׳ וכבר אחר אַל תִּיגַע שָׂמֵחַ אֶת כָּל הָעָם׳ והשם יִגֵּיעַ מִצָּרִים׳ וְכָל יְגִיעֲךָ׳ ומשקל אחר מֵשִׁיב יָגָע וְלֹא יִבְלֶע׳ כי הוא בולו קמוץ׳ ושם תאר עָיֵף וְיָגֵעַ׳ כָּל חַדְבָרִים יְגִעִים׳ תארם בלשון יגיעה לפי שיש עמל ויגיעה לכל המתעסק בהם׳ ומא״ וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ׳ יאמר חאחד ממנו יגיע ענין היגיעה ידוע בענין העיפות״

יגר יָגַרְתִּי כָּל עַצְּבוֹתַי׳ אֲשֶׁר אַתָּה יָגוֹר מִפְּנֵיהֶם׳ ענינם ענין יראתי ירא״

יד וַיִּתֵּן יָד׳ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ׳ ויתבן ששרש יד ידה׳ וממנו יָרוּ אֲלֵיהָ׳ בלומר חשליכו ביד׳ נָתְנוּ יָד תַּחַת שְׁלֹמֹה׳ בלומר נתנו ידם תחתיו להיות ברשותו׳ וכן שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יֶרְכִּי׳ כי כן מנהג לנכנס ברשות אחר ובעבודתו׳ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵינוּ׳ ברשותינו׳ וכן וְלָקַחְתָּ בְּיָדְךָ עֲשָׂרָה לֶחֶם וְנְקָדִים׳ כלומר ולקחת אותם עמך וברשותך׳ וכן וַיִּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ מִיָּדוֹ׳ מרשותו׳ וְכָל טוּב אֲרָנָיו בְּיָדוֹ׳ ברשותו׳ בְּיָדָם יוֹצִיאוּ׳ ברשותם כי מי שהיה רוצה להוציא סוסים ממצרים על ידי סוחרי המלך שלמה היה מוציא ולהם היו נותנים מחיר ההוצאה כי פרעה נתן אותו המוצא לשלמה׳ וכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ׳ ברשותו׳ מִצְרַיִם נָתְנוּ יָד׳ כלומר חושטנו ידינו למצרים להחזיק בידינו ולעזרינו׳ וכן וּמַטֶּה יָדוֹ עֲמָדְךָ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ׳ תְּנָה אֶת יָדְךָ וַיִּתֵּן יָדוֹ׳ לקיום הברית כי כן מנהג לקיים כל דבר נותן ארם ידו על ידו של חבירו על דרך תקעת לזר בפך׳ ואפשר להיות פירוש תנה את ידך להעלותו אל המרכבה אחר שאמר לו כי לבו ישר עמו אמר לו שיתן יד ויעלהו על המרכבה עמו׳ הֵיר יוֹאָב אֶתְּךָ בְּכָל זֹאת׳ כלומר אם שם ידו ועצתו ברבר זה לצוותך׳ וכן אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד גְּדַלְיָהוּ׳ כלומר האנשים אשר היו על ירו ובעצתו בארץ׳ ור״ל פירשוהו באילו על ירו ועצתו נהרגו כיון שהיה לו לחוש לדבר יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו נהרגו על ירו׳ וְלֹא הָיָה בָהֶם יָדִים לָנוּס הֵנָּה וְהֵנָּה׳ כלומר לא היה בהם כח ועצה לנוס׳ וְפָעֲלֶךָ אֵין יָדַיִם לוֹ׳ אין לו כח ועמדה׳ מִלְּאוּ יְרֻכָם הַיּוֹם׳ ומלאת יד אַחֲרֵן וַיַּר בָּנָיו׳ כמשמעו שימלא ידיהם מן הקרבנות׳ וכן מלאו ידכם היום כאילו תקריבו קרבן בהרגכם איש בנו ואחיו׳ וכמו שהיד מוכנת לארם לכל צרביו כן נקרא המקום המוכן יד׳ וַיַּר תִּהְיֶה לְךָ מִחוּץ לַמַّחֲנֶה׳ אִישׁ עַל יָדוֹ לְרַגְלֵיהֶם׳ רַחֲבַת יָדַיִם׳ וְהָאֲתוֹנוֹת רוֹעוֹת עַל יָדֵיהֶם׳ וַיָּרוּעוּ אִישׁ אֶת יָדוֹ׳ וַיָּרוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה אֶל מְקוֹם הַשֶּׁבֶת׳ הידות האלו היו מקום סמיכת הזרועו מזה ומזה כשהיה ישב בכסא׳ רָאוּ נָא הֲלֶכֶת יוֹאָב אֶל יָדִי׳ בלומר סמוך לגבולי ולמקומי׳ אֲשֶׁר עַל יָדֵי אַרְנוֹן׳ בְּלֶבְתּוֹ לְהָשִׁיב יָדוֹ בְּנַהַר פְּרָת׳ להשיב מקומו וגבולו׳ וכתי כר אזל לאשואה תחומיה בנהר פרת׳ עִם אֲרֻבוֹת יָדָיו׳ מקומותיו׳ וכבר פירשתיו בשרש ארב ירו ממש׳ יָד חָזִית׳ בלומר במקום שראית ושבחרת אחבת משכבם׳ וַיִּקְרָא לָהּ יַד אַבְשָׁלוֹם׳ בלומר מקומו ומצבתו שהציב על שמו׳ וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד׳ בלומר שמה מציב לו יד למערכותיו׳ וכן נקרא ציר הדלת יד שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׳ לְשֶׁתֵּי יְרֹתָיו׳ לפי שהוא מקום לעמידת הרלת׳ וכן נקרא החלק יד שהוא מקום מוכן לאדם חלקו וְאַרְבַּע הַיָּדוֹת׳ יִהְיֶה לָכֶם׳ מִמַּשְׂאוֹת כֻּלָּם חֲמֵשׁ יָדוֹת׳ עֶשֶׂר יָדוֹת לִי בַּמֶּלֶךְ׳ וְיָדָיו לֹא שָׁטַף בַּמַּיִם׳ בל גופו רוצה לומר אלא לפי שנאמר ורחץ את כל בשרו יכול אף בית הסתרים כן תלמוד לומר וידיו מה ידיו כנראה אף בל גופו בנראה פרש לבית הסתרים׳ ולפי שהכח והנבורה ביד אמ׳ על המכה הֵנֵּה יַד יְיָ חוֹיָה׳ מִפְּנֵי יָדְךָ בָדָד יָשַׁבְתִּי׳ יָרֵי לַיְלָה נִגְרָה וְלֹא תָפוּג׳ הֵיד יְיָ תִּקְצָר׳ כחו ויכלתו׳ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה׳ כָּבְדָה מְאֹד יַד הָאֱלֹהִים שָׁם׳ וְהָיְתָה יַד יְיָ בָּכֶם וּבַאֲבוֹתֵיכֶם׳ וכל שאחריו ב״ת השימוש הוא מורה על המכה׳ וכן הנבואה שבאה בחזק ובכח הָיְתָה עָלַי יַד יְיָ׳ כֹּה אָמַר יְיָ אֵלַי בְּחֲזֻקַת הַיָּד׳ וַתְּהִי עָלָיו שָׁם יַד יְיָ׳ עַל יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׳ כלומר במצותו ובשליחותו׳ והיר מצאנוה בלשון נקבה ברוב ופעמים לשון זכר וְהִנֵּה יַד שְׁלוּחָה אֵלַי׳ וְהִנֵּה בוֹ מְגִילַת סֵפֶר׳ אַל יִרְפּוּ יָדֶיךָ׳ וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיְיָ׳ ויא״כי ידו חסר ב״ת השירות ופירושו יכתוב בידו ליי״

ידד יַדּוּ נוֹרָל׳ בפלס רבו משערות ראשי׳ רבו דבריו משמן׳ ופירושו השליכו כן כתבוהו רבי יהודה ורבי יונה ז״ל כי שרשו ידד בשקל וקלו

מלכים ב׳ כ׳ · כרתשית מ״ד · תהלים ל״ה · שמואל ב׳ ל״ז · ירמיה מ״ח · יחזקאל ל״ז · ירמיה ל״ו · ישעיה ל״ה · ירמיה ל״ו · שמואל ב׳ ל״ד · ישעיה מ״ה · שמות כ״ט · ירמיה מ״ח · ישעיה ל״ב · שמואל ב׳ ל״ד · ירמיה ל״ו · ישעיה ל״ב · שמואל ב׳ ל״ד · ישעיה ל״ב · שמואל ב׳ ל״ד · שמות ל״ד · שמואל ב׳ ל״ד · שמות ל״ד · שמות ל״ד · שמות ל״ד · שמות ל״ד · כרתשי מ״ו · שמות ל״ד · שמות ל״ד · ירמיה ל״ד · תהלים ע״ז · שמות ל״ד · שמואל ב׳ ל״ד · שמות ל״ד · שמואל ב׳ ל״ד · שמות ל״ד · יחזקאל ל״ז · ישעיה ח׳ · יחזקאל ל״ז · עזרא ג׳ · יחזקאל ל״ז · נחמיה ג׳ · ישעיה מ״ד · יחזקאל ל״ז · מלכים ב׳ ל״ד · דברים כ״ד · כרתשי מ״ו · שמות ל״ד · ירמיה ל״ד · תהלים ע״ז · ישעיה מ״ב · יחזקאל ל״ז · מלכים ב׳ ל״ד · דברים כ״ד · כרתשית ל״ד · ירמיה ל״ד · כרתשית ל״ד · ירמיה ל״ד · כרתשית ל״ד · דברים ל״ד · כרתשית ל״ד · דברים ל״ד · כרתשית ל״ד · דברים

וקלו מנשרים · רבו דבריו משמן · ואאז"ל כתב ששרשו
ידה מבנין הפעיל כמו וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי · יָדִיד יְיָ · אפשר
שגזרתו כן בסמוך וכמו ברר כמו גביר · מָה לִידִידִי
בְּבֵיתִי · פירושם אהוב אחובי · מַה יְדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ ·
אהובות · והשם נָתַתִּי אֶת יְדִידוּת נַפְשִׁי · את אהבת נפשי

ידה יְדוּ אֵלֶיהָ · פירושו השליכו ורבי יהודה אמר
כי מעיקר זה גָּמוּל יָדוֹ הָדָה · בתמורת היו"ד
בה"א · והפעל הכבד לְיַדּוֹת אֶת קַרְנוֹת הַגּוֹיִם · להשליך ·
וַיַּדּוּ אֶבֶן בִּי · משפטו וַיַּיְדוּ · פירושו וישליכו · ובהעדר
פ"א הפעל נשארה תנועתה על יו"ד האיתן · ולדעת אאז"ל
הוא מבנין הפעיל ומשפטו וַיַּידּוּ · והפעל הכבד הנוסף
הוא בענין אחר הוֹדִינוּ לְךָ אֱלֹהִים · גַּם אֲנִי אוֹדְךָ בְּכִלִּי
נֵבֶל · יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא · הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב ·
וַיַּעֲלֹז לִבִּי וּמִשִּׁירִי אֲהוֹדֶנּוּ · עַל בֵּן עַמִּים יְהוֹדוּךָ ·
יְהוֹדָה לַתְּפִלָּה · ענין חשבון והתודאה · וחשם או מקור
עַל הֵידוּת הוא וְאָחָיו · וכא דגש תמורת נח הודות כמו
דגש אל נולדו לחרפה · יום הֻלֶּדֶת ארת פרעה · ואף
על פי שנכתבה היו"ד בחידות כי כן נכתבה הו"ו בנולדו
להרפח שהיא פ"א הפעל ואף על פי כן נדגשת הלמ"ד
לחסרון פ"א הפעל · ושוב מזה שנאמר כי דגש חידות
להדגיש היו"ד ולפאר קריאתה כי אינה דומה לו"ו נולדו
כי הו"ו אף על פי שהיא נכתבת אינה נקראת והיא כאילו
אינה ולפיכך נדגשה הלמ"ד לחסרונה · אבל יו"ד הידות
היא נקראת אבל לא היתה קריאתה נברת על הכיאור
אם לא נדגשה · ומא תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה · ולוקח השם
ממנו אוֹדֶה אֶת יְיָ עַל בֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה · ולפי שעיקר
מלכות ישראל וקרנם החזק יהודה נקראו כל ישראל
יהודים וְאֶל הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם · וְהֶחֱזִיקוּ בְּבִנְיָן אִישׁ יְהוּדִי ·
ובן נתיחס לשון הקדש כו
וְאַל תִּרְבֵּר אֵלֵינוּ יְהוּדִית · ונבנה פועל ממנו כשוב
מהאומות לדת היהודים
וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ
מִתְיַהֲדִים · ועא ומודה וְעוֹזֵב יְרֻחָם · וְגַם אֲנִי אוֹדְךָ ·
או היה אודך מענין השני · יוֹדוּךָ אַחֶיךָ פירוש יורו לך
שאתה ראוי למלוך עליהם · והתפעל וְהִתְוַדֶּה אֲשֶׁר
חָטָא עָלֶיהָ · וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ · לשון
הוידוי ידוע · ומזה חענין זֶבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה ·
הזבח שמתודה עליו עונות יו נקרא תודה אבל לא היה
לו תורת חטאת ואשם אלא תורת שלמים שהתודה
לא היתה נאכלת אלא ליום ולילה ואף על פי שהיה בא
חזבח חזה על עונות לא היה לו תורת חטאת ואשם לפי
שהחטאת והאשם באים על עון מיוחד וזה הזבח היה
אדם מביא אותו על כל עונותיו כשהיה רוצה להתודות
ולשוב לדרך הטובה ו"א כי היה אדם מביא אותו הקרבן
כשנעשה לו נס ולכן נקראת תודה שהיה מודה לאל על
הנס שנעשה לו · אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב עַל זֶבַח
הַתּוֹדָה · שְׁתֵּי תּוֹדוֹת גְּדוֹלוֹת · פירוש שני לחמי תודה
שהיו חמץ כמו שכתוב על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו
ואמר גדולות כי במצה היו שלשה מינים חלות רקיקין
ורביבה והחמץ לא היה כי אם מין אחר חנה מין החמץ
כנגד שלשה מיני מצה לפיכך קורא אותם גדולות ·
ורבי יהודה ורבי יונה שמו בע"א שתי תודות גדולות
והתודה השנית ופירש רבי יונה לשון קהלה וקהלות ·
ואז"ל פירשו כמו שכתבתי שאמרו במשנה פרק שני

ליכה נ · דברים נ"ג
ירמיה ל"ח
תלים פ"ל
ירמיה נ"ב
ירמיה נ"
ישעיה ל"ח
זכריה נ"
ליכה נ · ויקרא ה"
תלים עה · תלים עא
תלים נא · תלים קו
תלים כח · תלים מה
בחמיה ל"ח
בחמיה נ"ב
תלים קמ"ד
ישעיה ל"ח
ירמיה נ"
תלים נ"ג
תלים נ"ג · תלים נ"ז
עמלי נ · מעלי ה · תלים נ"ב
דניאל נ · תלים קל"ט
דניאל ג'
ישעיה נ"ח
בראשית ל"ט
אסתר ה · זכריה ה
ישעיה נ"ז
מעלי כ · תלים ה
בראשית מ"ט
ויקרא ה
בחדבר ה
תלים נ
הוידוי ידוע · ומזה חענין זבח לאלהים תודה ·
הזבח שמתודה עליו עונות יו נקרא תודה אבל לא היה
לו תורת חטאת ואשם אלא תורת שלמים שהתודה
לא היתה נאכלת אלא ליום ולילה ואף על פי שהיה בא
חזבח חזה על עונות לא היה לו תורת חטאת ואשם לפי
שהחטאת והאשם באים על עון מיוחד וזה הזבח היה
אדם מביא אותו על כל עונותיו כשהיה רוצה להתודות
ולשוב לדרך הטובה ו"א כי היה אדם מביא אותו הקרבן
כשנעשה לו נס ולכן נקראת תודה שהיה מודה לאל על
הנס שנעשה לו · אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב עַל זֶבַח
הַתּוֹדָה · שְׁתֵּי תּוֹדוֹת גְּדוֹלוֹת · פירוש שני לחמי תודה
שהיו חמץ כמו שכתוב על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו
ואמר גדולות כי במצה היו שלשה מינים חלות רקיקין
ורביבה והחמץ לא היה כי אם מין אחר חנה מין החמץ
כנגד שלשה מיני מצה לפיכך קורא אותם גדולות ·
ורבי יהודה ורבי יונה שמו בע"א שתי תודות גדולות
והתודה השנית ופירש רבי יונה לשון קהלה וקהלות ·
ואז"ל פירשו כמו שכתבתי שאמרו במשנה פרק שני
ויקרא ז
בחמיה נ"ב
בחדבר ה
תלים נ
תלים נ"ז
ויקרא ז
בחמיה נ"ב
בחדבר ה
תלים נ
הוידוי ידוע · ומזה חענין זבח לאלהים תודה ·
הזבח שמתודה עליו עונות יו נקרא תודה אבל לא היה
לו תורת חטאת ואשם אלא תורת שלמים שהתודה
לא היתה נאכלת אלא ליום ולילה ואף על פי שהיה בא
חזבח חזה על עונות לא היה לו תורת חטאת ואשם לפי
שהחטאת והאשם באים על עון מיוחד וזה הזבח היה
אדם מביא אותו על כל עונותיו כשהיה רוצה להתודות
ולשוב לדרך הטובה ו"א כי היה אדם מביא אותו הקרבן
כשנעשה לו נס ולכן נקראת תודה שהיה מודה לאל על
הנס שנעשה לו · אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב עַל זֶבַח
הַתּוֹדָה · שְׁתֵּי תּוֹדוֹת גְּדוֹלוֹת · פירוש שני לחמי תודה
שהיו חמץ כמו שכתוב על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו
ואמר גדולות כי במצה היו שלשה מינים חלות רקיקין
ורביבה והחמץ לא היה כי אם מין אחר חנה מין החמץ
כנגד שלשה מיני מצה לפיכך קורא אותם גדולות ·
ורבי יהודה ורבי יונה שמו בע"א שתי תודות גדולות
והתודה השנית ופירש רבי יונה לשון קהלה וקהלות ·
ואז"ל פירשו כמו שכתבתי שאמרו במשנה פרק שני

דשבועות אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בגד
של שבעים ואחד ובשתי תודות ובשיר ובגד מהלבי ושתי
תודות אחריהן הפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת וכו ·
וקאמר בגמרא תנא שתי תודות שאמרו בלחמן ולא
בבשרן מנא הני מילי דאמר קרא ואעמידה שתי תודות
גדולות "

ידע וּשְׁמוּאֵל טֶרֶם יָדַע אֶת יְיָ · וְלֹא יָדַע יַעֲקֹב ·
לֹא יָדַעְתִּי אֶת יְיָ · הַמַּעֲתִיק הָרִים וְלֹא יָדְעוּ ·
וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה · וְכָל אִשָּׁה יוֹדַעַת אִישׁ · אֲשֶׁר
לֹא יָדְעוּ אִישׁ · יָדַעְתִּי כִּי כֹל תּוּכָל · וְאַתָּה אָמַרְתָּ
יָדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם · וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ ·
לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שַׂמַּתְנִי · פירוש לא הרגשתי בעצמי
עד ששמתני מרכבות עמי נדיב · וכן חמעתיק הרים ולא
ידעו לא הרגישו עד שהעתיקם · וכן תְּבוֹאֵהוּ שׁוֹאָה
לֹא יֵדָע · מַה אָרֹם וַתֵּדָעֵהוּ · כלומר שאתה משגיח
עליו ופונה על עונו · והשם כִּי מְלֹא הָאָרֶץ דֵּיעָה אֶת
יְיָ · או הוא מקור והוא הנכון מפני מלת את · וכן לְדֵעָה
מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ · מקור · וְרָעוּ אֶתְכֶם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּל · שם
והקבוץ תְּמִים דֵּעוֹת עִמָּךְ · וכלא חא הנקבה דֵּעַ · אֶשָּׂא
דֵעִי לְמֵרָחוֹק · והקבוץ מְפַלְּאוֹת תְּמִים דֵּעִים · ומא וְדַעַת
לְנַפְשְׁךָ יְנֹעָם · וְדַעַת מֵחֲרוּץ נִבְחָר · וְדַעַת שְׂפָתַי בָּרוּר
מִלֵּלוֹ · ופירושו ודעת כרור שפתי מללו · ובכר כתבנו
הדומים לו בחלק חדקדוק · ובא בלשון נקבה יְשוֹטְטוּ
רַבִּים וְתִרְבֶּה הַדָּעַת · פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי · ומא מַדָּע
וְהַשְׂכֵּל · ויתכן ששרשו נדע בראית תארמית מגדע
תנדע או יהיה שרשו ידע
בפלס מצב מצע · ופירוש
וּמְבִינֵי מַדָּע · מחשבת
שהיו מבינים מה שבלב
האדם במעט רמז · וכן
גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל תְּקַלֵּל · במחשבתך ואמרו במלת
מדוע שהוא מורכב מה דוע ונבלעה הה"א ודוע בשקל
בול הרים שהוא כמו יכול · ועוד נזכרנו כשרש מדע ·
והנפעל לא נוֹדַע מִי חִכְּחוּ · וְלֹא נוֹדַע כֹּחוֹ · וְנוֹדַע
יְיָ לְמִצְרַיִם · וּשְׁמִי יְיָ לֹא נוֹדַעְתִּי · פירושו ובשמי יי
לא נודעתי · כִּי נוֹדַע דָּוִד וַאֲנָשָׁיו אֲשֶׁר אִתּוֹ ·
כלומר נודע ונתפרש באיזה מקום היו · יְוֹדַע לַיְיָ ·
יְוֹדַע כְּמַבִּיא לְמַעֲלָה · ופירוש הפסוק אומר בנין ביתך
שנבנה להוד ולתפארת כי כל מי שהיה מביא קרדום
בסבך עץ בעצי הלבנון לחטוב חארזים ולהביאם לבנין
הבית היה נודע כאילו מביאם למעלה לפני כסא הכבוד
ועתה פתוחי הזחב שעל הקירות כבשיל וכלפו יחלומון
חצרים ומחללים משכן שמך בחרות אפך על עמך כן
פירשו אאז"ל · וּמְעַקֵּשׁ דְּרָכָיו יְוֹדַע · וְאַחֲרֵי הִוָּרְעִי
סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ · פירוש אחרי שחכרתי בעצמי וחכרתי
חמעשים הרעים שעשיתי נחמתי כי וספקתי על ירך ·
והתפעל בְּהִתְוַדַּע יוֹסֵף · בַּמֵּרָאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע ·
והפעל הכבד וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי · הוֹדִיעוּ בָעַמִּים ·
הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלַם · לְמִנּוֹר יָמֵינוּ בֵּן חוֹדַע · וְגָבוֹהַּ
מִמֶּרְחָק יֵדָע · ובכר כתבנו דקדוקו בחלק הדקדוק
בשרשו ובשרש יטב · ופירשו אאז"ל כִּי רָם יי
ושפל יראה כלומר רם הוא בשמים ויראה חשפל בארץ
וגבוה הוא וממרחק יידע מהשמי ידע חנסתרות ויודיעם
למי שירצה · וְאֶת הַנְּעָרִים יוֹדַעְתִּי · כמו הודעתי או
יהיה מבנין פעל כבד · ושלא נזכר פעלו מבנין הפעיל
או הודע

סמוך ח"נ · בראשית ל"ח
סמות ה · תלים ט
בראשית ל · בחדבר ל"ח
בראשית יט · תלים מ"ל
סמות לב · סמות לג
סיר נ
תלים לה
תלים קמ"ד
ישעיה ל"ח
סמות כ
ירמיה נ
תלים נ"ג
תלים נ"ז · תלים נ"ז
עמלי נ · מעלי ה · תלים נ"ב
דניאל נ · תלים קל"ט
דניאל ג'
דניאל ג'
קהלת ז
דברים ל"ח · שופטים י"ז
ישעיה ט"ו · סמות ג
שמואל א' כ"ב
זכריה י"ד
תלים ע"ה
מעלי נ · ירמיה ל"ח
בראשית מ"ז · בחדבר י"ב
סמות לב · תלים קה
יחזקאל ל"ו · תלים נ
תלים קל"ח
שמואל ב' ל"ח

ויקרא ל׳ אוֹ הוֹדַע אֵלַיו חַטָּאתוֹ׳ והחלם תמורת שורק׳ והפעל
מ״ב ל״ה · תלים ל״ה הדגוש יַדְּעֵת שַׁחַר מִקּוֹמוֹ׳ אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי׳ כלומר
מלכים ב׳ שידעתי אותו סודי ומצפוני׳ וכן וּמְיֻדָּעָיו וְכֹהֲנָיו׳
כלם ענין ידיעה וידוע הוא׳ וכהם בענין ההכרה
והחרגשה וכן אשר הם בענין המשגל והכל ענין ידיעה׳
ולפי שקרוב האדם ואשר הוא ממשפחתו יודעו ומכירו
רות ב׳ נקרא כן המשפחה מודע וְלָנֶעֱמִי מוֹדַע לְאִישָׁהּ׳
משלי ז׳ · רות ג׳ ומוֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא׳ הֲלֹא בוֹעַז מוֹדַעְתָּנוּ׳ חסר מ״ם
הקשר ומשפטו ממודעתנו כלומר ממשפחתינו וקמץ
הת״ו מקום צרי׳ ויהיה שם המשפחה מוֹדֶעֶת בשקל
ב׳ ומשים ח׳ מוֹלֶדֶת׳ ושם ר׳ יהודה בענין אחר וַיּוֹדַע בָּהֶם אֶת אַנְשֵׁי
סֻכּוֹת׳ וכן רבי יונה כתבו בע״א וכתב בו עוד וּבְקֶרֶב
משלי י״ד כְּסִילִים תּוֹדֵעַ׳ והוא ענין שמפרשים בהן מענין שבירה
משלי כ״ג ואיבוד׳ וכן מפרשים מזה וִידוּעַ חוֹלִי׳ שבור החולי׳
יחזקאל ל״ט וכן וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו וְעֵרֵיהֶם הֶחֱרִיב׳ ות״י ואצדי ברניתיה׳
משלי ז׳ וּמְעַקֵּשׁ דְּרָכָיו יֵוָדַע׳ וכן פירש רבי יונה מזה לְמִנּוֹת
תלים ב׳ יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע׳ כלומר לפי ימי חיינו יסרנו אמר דרך
בקשה אלהי אל תרבה מוסרינו כי ימי חיינו מועטים אך
יסרנו לפי ימי חיינו ואין צורך להוציא אלו המלות
מענינם כי פירוש ויודע בהם שהודיע להם פשעם
ועונם בהם ועל שם סוכות שהיתה שם העיר שבטחו
בה שהיתה בצורה יסרם בקוצים ששמם סכות כמו
התמלא בסוכות עורו׳ וכן ובקרב כסילים תודע הפך
בלב נבון תנוח חכמה כי החכמה שהיא בלב אדם נבון
ומשכיל תנוח בו ולא יודיע עצמו שהוא חכם ואינו
מדבר בה ומוציאה בכל מקום שהוא כי אם לעת הצורך
אבל דבר חכמה בקרב כסילים יודיעו אותה לכל אדם
כלומר שהם יודעים כך וכך׳ וזה דומה למה שאמרו
רז״ל אסתירא בלגינא קיש קיש קריא׳ ופי׳ למנות ימינו
כן הודע למנין ימינו שהם קצרים ושבו ומעטו מאלף
שנים עד שבעי׳ כמו שכתוב ימי שנותינו בהם שבעי׳ שנה
עזרנו בלימוד החכמה והודיענו דרכיה ואז נביא ונקנה
לבב חכמה בעזרתך כמו שאמר דרכיך י״י הודיעני׳ ופי׳
יודע כמביא למעלה כמו שפירשנו׳ ופי׳ ידע אלמנותיו
בראשית ל׳ ועריהם החריב כתב אא״ז בו כמו וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת
אִשְׁתּוֹ׳ כלומר היה הורג האנשים ושובב עם אלמנותיה
וזהו ועריהם החריב׳ כי לא החריב הוא עריו בידים אך
זה שהיה עושה היה חורבן עולם׳ וכן נאמר עליו
בדברי הימים ותועבותיו אשר עשה׳ וכן וידוע חולי
שהוא ידוע ומוחזק לכל כי הוא בעל חליים׳ ופי׳ ומעקש
דרכיו יודע אמר חולך בתם׳ ילך בטח מי שהולך תמים
ילך בטח ולא יפחד מבני אדם׳ אך מעקש דרכיו יודע
ויתפרסם לבני אדם ולא יוכל להתכסות מחם במעשיו
לה׳ ל״ג הרעים ולא יוכל לחיות בטח׳ וכן ומוֹדִיעִים לְהַלֵּל׳
פירוש שהיו יודעים לשורר ולחלל היטב ומודיעים
ויקרא ל׳ לשאר אחיהם הלוים׳ אוֹב אוֹ יִדְּעוֹנִי׳ פירשו רז״ל
זה המניח עצם ידוע בפיו ומדבר מאליו׳ ופירוש ידוע
היה ששמה ידוע״
תלים ל״ה יוֹדֵעַ הַשְּׁלֵךְ עַל יְי יְהָבֶךָ׳ כלומר אשר נתן לך עד
היום השלך עליו צרכך והוא יכלכלך כמו
שכלכלך עד הנה או יהבך שם כלומר מתנותיך השלך
על י״י כי הוא יתנם לך והוא יכלכלך׳ ורז״ל פירשוהו
לשון משא וטענה לקחוהו מלשון ארמי באמרם לא
הוו ידעי רבנן מאי השלך על י״י יהבך שמעוה לההוא
טייעא דקאמר לההוא נברא שקול יהביך ושרי אנמלאי

הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם׳ הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים׳ בראשית י״א
הָבָה נָא אָבָא אֵלֶיךָ׳ כלומר תן עזר או עצה׳ ונסמכה בראשית ל״ז
המלה הזאת לנקבה ולרבים ואף על פי שהיא לשון זכר
לפי שאינה צווי ממש על נתינת הדבר לפיכך שמו המלה
במקום מקור או שם כאילו אמר צריך הדבר הזה לתת
בו עצה או נתינת עצה או עזר והרגילו המלה על ענין
הזמנה וזירוז אחר לחבירו על המעשה וכן לשון הליכה
בזה הענין כמו לכה נא אנסכה בשמחה׳ לכו ונמכרנו
לישמעאלים׳ לכה נשקה את אבינו יין׳ לכו ונחשבה
על ירמיהו מחשבות׳ לכו ונכהו בלשון׳ ולפי שהחליכה
זירוז והישיבה עצלה נאמר הזירוז בלשון הליכה׳
אָהֲבוּ חֲבוּ׳ פירוש אהבו תמיד לומר תנו׳ חָבִי חַמְטַפַּחַת׳ בראשית ג׳
אֲשֶׁר עָלַיִךְ׳ כלומר חבי אותה לאחר שיאחוז עמך בה
כדי לשום בה השעורים״

יחד יֵד יָחִיר לֵץ שְׁמוֹ׳ גֶּבֶר יָחִיר וְלֹא יְנִיחֶנָּה׳ פירוש משלי כ״א · יחקיק ג׳
גם רוח כי הוא יודע ועושה הרע בזדון כגסות
הרוח וכן בדברי רז״ל אי בטלי יחירי בטלי אמגושי״

יום מלת יום ידוע פעמים היא זמן היות השמש על בראשית א׳
הארץ לבד׳ כמו וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם׳
כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה׳ וכן רבים׳ ופעמים כולל שמות ל׳
היום והלילה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד׳ שָׁמוֹר אֶת בראשית א׳
יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׳ וכמוהם רבים׳ וכהכפל המם דברים ה׳
יורה על זמן השמש לבדו׳ אוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה׳ יוֹמָם במדבר ט׳ · תלים מ״ב
יְצַוֶּה יְי חַסְדּוֹ׳ לֹא יָמִישׁ שמות ל״ג
עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם׳ וכן שמות ל״ח
כולם׳ אוֹ יוֹמַיִם׳ פירושו
שני ימים׳ והקכוץ יָמִים אסתר ח׳
רַבִּים׳ ושב הנח שהיה
עם החלם במלת יום קמץ גדול וכן ראש ראשים׳ אבל
בהסמכו יאבר הנח מה שאין כן בראשים כי הוא נכתב
בו חנח׳ כָּל יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכּוֹן הֶעָנָן׳ שְׁנָתַיִם יָמִים׳ במדבר ט׳ · בראשית מ״ח
פירושו שנים שלמים׳ וכן חֹדֶשׁ יָמִים׳ כי לא תשלם בראשית כ״ט
לנו החדש והשנה כי אם ביום שלם לא במקצת היום
ולפיכך נקראת השנה ימים׳ תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים׳ בראשית כ״ד
אוֹ עָשׂוֹר׳ פירוש שנה או עשרה חדשים׳ וכן אוֹ במדבר ט׳ · ויקרא כ״ה
יָמִים׳ אוֹ חֹדֶשׁ אוֹ יָמִים׳ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ׳ לְמוֹעֲדָה שמות ל״ג · שופטים י״ז
מִיָּמִים יָמִימָה׳ משנה לשנה׳ עֲשֶׂרֶת בֶּסֶף לַיָּמִים׳ עמוס ל׳
לשנה׳ ויש מפרשים כן לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים מַעְשְׂרוֹתֵיכֶם׳
כמו שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר
תבואתך׳ כלומר אף על פי שתביאו זבחכם כראוי מה
יועילו אחר שתרבו לפשוע כמו שאמר במקום אחר אני
י״י שונא גזל בעולה׳ אֲשֶׁר יָשַׁב דָּוִד בְּשֵׁדֶה פְלִשְׁתִּים שמואל ב׳ כ״ז
יָמִים וְאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים׳ שנח וארבעה חדשים אבל קשה
הוא לפרש זה ימים שנה כי היאך היו כל הענינים ההם
אשר היה לשאול עם דוד בח״ חדשים כי שתי שנים
מלך שאול לבד׳ ויש לפרש כי ארבעה חדשים וימים
מן החרש החמשי היה בשדה פלשתים ולא זכר מנין
הימים׳ וכן אמר התרגום יומין וארבעה ירחין ועדין
נשארה שאלה מה שאמר אכיש אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי זֶה יָמִים שמואל א׳ כ״ט
אוֹ זֶה שָׁנִים׳ ויש לפרשו אשר היה אתי זה ימים ואני
מכירו לטובה כאילו היה אתי זה שני׳ ויאמר יום על העת
בְּיוֹם הַכּוֹתִי כָל בְּכוֹר׳ פירו בעת׳ יוֹם צָעַקְתִּי בַּלַּיְלָה׳ במדבר ט׳ · תלים פ״ח
נֶגְדֶּךָ׳ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עוֹמֵד לְנֵס ישעיה י״א
עַמִּים׳ וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׳ הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם בְּשׂוֹרָה׳ דברים ל״ח · שמואל ב׳ ג׳
ופעמים יבא עליו כ״ף האמתי הִשְׁבִּעָה לִי בַּיּוֹם׳ כלומר בראשית כ״ה

העת

שמואל א׳ ט׳ — העת הזאת · וכן כִּי אוֹתוֹ כְּחַיּוֹם תִּמְצָאוּן אוֹתוֹ ·
שמואל א׳ כ׳ — כלומר זאת השעה תמצאון אותו · וכן קַטֹּר יַקְטִירוּן
בראשית לט׳ — בַּיּוֹם הַחֵלֶכְ · אבל וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה ·
היא כ״ף הדמיון · ופירושו ויהי יום אחד כהיום ויבא
הביתה לעשות מלאכתו כי היו לו ימים קבועים לעשות
מלאכה בבית או לחשוב חשבונות · ויתחבר יום בלשון
דברים ל״ב · ישעיה כ״ד — נקבות זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם · כִּימֵי נֹחַ זֹאת לִי · נמצא
במקצת ספרים מרויקים מלה אחת וכתי כימי נח ״
תלים מ׳ — יין מִשִּׁיט הַיָּיִן · בשקל עֶקֶב · ובסמוך טָבַעְתִּי
תלים ס״ט — בְּיֵין מְצוּלָה · ענינו כמו שיטואעפ שנסמך
אליו וכן ארמת עפר ״
שיר ה׳ — יין בוו״ נעלמת בקריאה עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מָיִם ·
שיר ז׳ — פירושו כעיני יונים · עֵינַיִךְ יוֹנִים · פירושו עיניך
ישעיה ס׳ · יחזקאל ג׳ — כעיני יונים · וְכַיּוֹנִים אֶל אֲרֻבּוֹתֵיהֶם · כְּיוֹנֵי חַגְוָיוֹת
ישעיה ל״ט — כֻּלָּם הוֹמוֹת · וְכַיּוֹנִים הָגוֹ נֶהְגֶּה · חנפרד לא מצאנו
ויקרא י״ב · שיר ב׳ — הזכר · והנקבה בְּנֵי יוֹנָה · יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע · ואמר
בני יונה לפי שהקטנים מן היונים הם הכשרים לקרבן
אבל חנפרד הזכר נאמר מן יונים יון כמו מן תורים תור
וכן מצאנו ברברי רז״ל אי תקדמיה יונך ליון ״
בראשית י״ח — יום כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת · פירוש כל אשר חשבו
וענין יום וזמם אחד הם ״
ירמיה ה׳ — יין סוּסִים מְיַזְּנִים · ענינו כמו מזויינים מן כלי זין ·
ורבי יעקב בן אלעזר כתבו בענין מזון ״
יחזקאל מ״ד — יזע לֹא יַחְגְּרוּ בְיָזַע · במקום חזיעה ולשון זיעה
ידוע בדברי רבו׳ ז״ל ואמרו מאי לא יחגרו ביזע
אמר אביי לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהן
חונרין אין חוגרין למטה ממתניהם ולא למעלה
מאצילהם אלא כנגד אצילי ידיהן · וכתי ולא יסרון על
בראשית ג׳ — חרציהון על לבהון יסרון · בְּזֵעַת אַפֶּךָ תֹּאכַל לֶחֶם · כלומ
בעמל גדול בי ביגיעה תצא זיעת הפנים ״
בראשית מ״ט — יחד בְּקַהְלָם אַל תֵּחַד כְּבוֹדִי · זכרתי אותו בשער
מ״ל · סופטים י״ח — אחר · רַךְ וְיָחִיר לִפְנֵי אִמִּי · וְרַק הִיא יְחִידָה ·
ידוע והם מענין אחד · ונקראת הנשמה יחידה מיד
תלים כ״ב — בֶּלֶב יְחִידָתִי · לפי שהיא יחידה כנגד חלקי הגוף וכחותיו
תיוב י״ט · שמות ל״ג — שהם רבים ואינם ממינה · יַחַד יָבֹאוּ גְדוּדָיו · וַיִּחְדוּ יִהְיוּ
תַמִּים אֶל רֹאשׁוֹ · וגם זה מענין אחר כי כשיתחברו
רבים נראים כאחד · ועל דעתי כי ווי״ יחדו הוא סימן
הרבים על יחיד כמו עליו אליו · ואף על פי שאין בו יו״ד
ברוב דברי מצאנו עלו
בשמים ירעם בלא יו״ד
וכן יחדו נמצאו ביו״ד
ירמיה מ״ו — שלשה יַחְדָּיו נָפְלוּ שְׁנֵיהֶם ·
ירמיה מ״ו — כִּי גַם הֵמָּה הָפְנוּ נָסוּ
ירמיה מ״ט — יַחְדָּיו · כִּי מַלְכָּם בַּגּוֹלָה
יֵלֵךְ כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו ·
ולפי שנתקבץ בו היחידות
תלים פ״ו — והרבוי נאמר כן · והפעל הכבד יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ ·
מ״ל · כ״ז — בַּרְזֶל בְּבַרְזֶל יָחַד · כתבנוהו בשרש חדה ״
יחזקאל י״ג · תיוב כ״ט — יחל וַיַּחֲלוּ לְקַיֵּם דָּבָר · וַיַּחֲלוּ כַּמָּטָר לִי ·
תלים ל״ג · תיבה ה׳ — כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ · וְלֹא יָחֵל לְבָנֵי אָדָם ·
תלים קל״ו · תלים קי״ט — יָחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יי · זָכַר דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי ·
יוצא לשלישי ר״ל נתת לי תוחלת שאמרת לי שאיחל לך ·
וכן ויחלו לקים דבר ר״ל שנותנים תוחלת לעם לקיים
בראשית מ׳ — דבר נבואתם אשר חוא שוא וכזב · וַיָּחֶל עוֹד · משפטו
וַיָּחֶל · ובא על דרך ויבשחו · או יחיה ויחל משרש

חיל כמו שכתבנו אותו בשערו · לִי שָׁמְעוּ וְיָחֵלוּ · בא
כן בהפסק כמו הטיבו כל אשר רִבְּרוּ · ודנש הלמ״ד
לתפארת המלה כמו חדלו פרזון בישראל חָדֵלוּ · ונחה
פא״ הפעל וחוסב החרק בוו״ כמנהג אותיות השימוש עם
יחזקאל י״ט — חי״ר ברוב · והנפעל וַתֵּרֶא כִּי נוֹחֲלָה אֲבָדָה תִקְוָתָהּ ·
פירו כי עמדה ימים רבים בתוחלת והנה אבדה תקותה ·
בראשית ה׳ — וכן וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים · שעמד בתוחלת השבעה
ימים הראשונים ועור שבעת ימים אחרים · ואאז״ל
פירש ותרא כי נוחלה בהפך התוחלת כלומר כי אבדה
תוחלתה · וכן אמר כי ויחל עוד שבעת ימים אינו מבנין
נפעל כי אם מבנין התפעל ומשפטו וַיִּתְיָחֵל ולולי הח״ת
היה נדגש כי לא יהיה בבנין אחר דבר והפכו כי אם
בשני בנינים יָשַׁרֵשׁ וַיְשָׁרֵשׁ ואחר שהנפעל מזה ענינו
בהפך התוחלת ראוי לחיות וַיָּחֶל מבנין התפעל · וטוב
היה מה שאמר אם הי״ד היתה פתוחה אבל מצאנוה
קמוצה כמשפט האיתן מבנין נפעל כמו שכתבנו בחלק
תיוב כ״ב · תיוב ל״ב — הדקדוק · והפעל הכבד חֵן חוֹלַלְתִּי לְדַבְּרֵיכֶם · וְהוֹחַלְתִּי
שמואל ב׳ י״ח — כִּי לֹא יְדַבְּרוּ · לא כֵן אוֹחִילָה לְפָנֶיךָ · כלומר לא טוב
שאאריך לפניך ואוחיל שתלך ותכחו אני בעצמי אלך
ירמיה ל׳ — ויקח שלשה שבטים · מֵעֵי מֵעֵי אוֹחִילָה · אפשר שיחיה
זה מענין חיל כיולדה · ויהיה יחל וחיל בענין אחר כלומר
אתן חיל למעי מרוב דאגתי וחמיתי או פירושו אכאב
ואחיל מכאב מעי ומכאב קירות לבי · או יחיה מענין זה
השרש עצמו וכן הפירוש אמרתי שאתן תוחלת למעי
כי עריין יקוו חטוב אעפ שחן עתה ברע והנה קירות לבי
חומה לי ולא אובל להחריש ולשתוק משאנתי וחמיתי ·
מ״ל ל״ג · תיוב מ״ח — וחשם תוֹחֶלֶת מְמוּשָׁבָה · הֵן תּוֹחַלְתּוֹ נִבְזָבָה ·
תלים ל״ח — יחם יֶחֱמַתְנִי אִמִּי · פירוש יחמה ממני ·
בראשית ל״ח · בראשית ל״ד — בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן · לְיַחְמָנָה בַּמַּקְלוֹת ·
בראשית ל׳ — וכבר זכרתי דקדוק ליחמנה בחלק הדקדוק בנחי חפא
בראשית ל׳ — בשרשו · והפעל הקל וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל הַמַּקְלוֹת ·
בראשית ל׳ — וַיַּחַמְנָה בְּבוֹאָן לִשְׁתּוֹת · ענין חמימות ויחם וחמם בענין
ישעיה כ״ז — אחד · והנפעל הַנֶּחָמִים בָּאֵלִים · ודקדוקו זכרנו בחלק
הדקדוק · ולפי שיתחמם האדם בעת כעסו וכן הכעס
ישעיה כ״ז — מרוב חמימות האדם הוא נקרא הכעס חמה חֵמָה אֵין
דניאל ל״ז — לִי · בפלס דעה עצה · ונכתב באלף וְיָצָא בְּחֵמָא גְּדוֹלָה ·
תיוב כ״ט — בְּרֻחוּץ הֲלִיכֵי בְּחֵמָה · כתבנו בשרש חמא כי הוא כמו
מ״ל י״ז · תפתח ג׳ — חמאה · ובסמוך חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאַכֵי מָוֶת · וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ
תלים ע״ו — שָׁכָכָה · בפלס עצת יי · והקבוץ שְׁאֵרִית חֵמוֹת תַּחְגּוֹר ·
בפלס עצות מרחוק · ונבר פירשנו פסוק שארית חמות
תלים כ״ה — תחגור בשרש חגר · חֲמַת לְמוֹ בְּדִמּוּת חֲמַת נָחָשׁ · לפי
דברים ל״ב — שכרוב כעס הארס ודמה כי ישיל ארס מפיו ומפניו כמו
תיוב ו׳ — הנחשים שיטילו ארס בחתרנזם · חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם ·
יחזקאל כ׳ — אֲשֶׁר חֲמָתָם שׁוֹתָה רוּחִי · ורבי יונה בלל עם אלו המלות
מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ · וכבר זכרנו אותו בשרש חמת מן חמת
מים וחוא הנכון · וזכרנו כל אלו בשרש חמה והנכון
לחיותם מזה חשרש לטעם שפירשנו ״
שמואל ב׳ ט״ו · ירמיה ל׳ — יחף וְהוּא הוֹלֵךְ יָחֵף · תאר · וכן מִנְעֲלֵי רַגְלֵךְ
מִיָּחֵף · ופירושו מהלוך יחף או חוא שם יחף
נקרא מי שאין לו מנעלים ברגליו ״
דה״ א׳ ה׳ — יחש וְלֹא לְחִתְיַחֵשׁ
לַבְּכוֹרָה ·
דה״ א׳ ל׳ · עזרא ב׳ — כֻּלָּם הִתְיַחְשׁוּ · הַמִּתְיַחְשִׁים
נחמיה ז׳ — וְלֹא נִמְצָאוּ · וחשם וָאֶמְצָא
סֵפֶר הַיַּחַשׂ · ענין ידיעת
המשפחה

אא״ כן כל יחוס שנמקבל כתיבן בשין וכלבני רבותיכו ז״ל כלם כתיבן בסמך וכן לשון איכולסין כמו שכתבתי בשרש אכס :

אא״ כן הוא בכתיב אבל הקבי הוא כיוד ר״ל עלו כתיב עליו קבי :

אא״ שכתבת מלת יחליו על בקבות רבות כתו ולאכתבו יחליו אין זה לאתבו בכית נבי שתיה כשיס זוכות :

חמשפחה מאכות"

יטב וַיִּטְבוּ דִּבְרֵיהֶם · וַתִּ־טַב חֲנֵעֲרָה בְּעֵינָיו · וְתִיטַב לַיְיָ מִשּׁוֹר פָּר · והפעל הכבד הֵטִיבוּ · כָּל אֲשֶׁר דִּבְּרוּ · הֲלֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ · מַה תֵּיטִבִי דַּרְכֵּךְ · וְאַלְמָנָה לֹא יֵיטִיב · בחנעת היו"ד · הֲמַה מְטִיבִים אֶת לָבָם · וְגַם הֵיטֵיב אֵין אוֹתָם · וְהֵטִיבוֹתִי מֵרֵאשׁוֹתֵיכֶם · פירוש אשיב אחרית[ם] מראשיתכם · ודקדוק המלח כתבנו בחלק הדקדוק · לְהֵטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ · לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב · וְדַרְשָׁתָ הֵיטֵב · כלומר מאד מאד · וכן הֵהֵיטֵב הָרָה לָךְ · וָאֲכוֹת אוֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב · כִּי יֵיטִיב אֶל אָבִי אֶת הָרָעָה עָלֶיךָ · כלומר אם יישר בעיני אבי ואם יהיה טוב לפניו להביא את הרעה עליך וגליתי את אזנך · וכן עַל הָרַע בַּפִּים לְהֵטִיב · וכן מה תֵּיטִיבִי דַּרְכֵּךְ · בְּהֵטִיבוֹ אֶת חֲנֵרוֹת · פירוש בתקנו כלומר כשיחיה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה חותה אפרן במחתה בבקר והיה מתקן חנירות והיה מטיבן בכל בקר ובקר · וכן וַיַּיטֵב אֶת רֹאשָׁהּ · ותתקן · והשם מֵיטַב שָׁדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ · כלם ענין טוב והם שני שרשים וענין אחד"

יין וְיַיִן לְנַסֵּךְ רְבִיעִית הַהִין · ובסמוך יִשְׁתּוּ יַיִן נְסִיכָם · חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם · אַשְׁקֵךְ מִיַּיִן הָרֶקַח · אֶת כּוֹס הַיַּיִן חֲמָתוֹ · הִשְׁקִיתָנוּ יַיִן תַּרְעֵלָה · בכלם חסר הנסמך מיין יין הרקח · היין יין החמה · יין יין התרעלה · בְּיַיִן הַטּוֹב · נסמך אל התאר עצמו כמו אל המלך חזקיהו בחיל כבד · אל מי המרים · ויתכן לפרש מיין הרקח תאר ולא יהיה חסר הנסמך · וקבוץ יין מצאנו בלשון נקבות בדברי ר"ז"ל יינות שמנים וסלתות ידוע"

יכח וְהוֹכִיחַ אַבְרָהָם אֶת אֲבִימֶלֶךְ · וַיּוֹכַח אֱמֶשׁ · וּמִשְׁכֹּתֶיךָ תּוֹכִיחֶךָ · דַּרְכִּי אֶל פָּנָיו אוֹכִיחַ · הֲמִירֶאתְךָ יוֹכִיחֶךָ · פירוש יוכיח עמך כלומר יטעון עמך · הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ · הַלְהוֹכֵחַ מִלִּים תַּחְשֹׁבוּ · וְשֹׁלֵא נִזְכֹּר פֹּעֲלוֹ מִמֶּנּוּ וְהוֹכֵחַ בְּמַכְאוֹב עַל מִשְׁכָּבוֹ · והנפעל שָׁם יָשַׁר נוֹכַח עִמּוֹ · וְאֶת כֹּל נוֹכֶחֶת · פירוש הם דברי משה אמר כי עם כל אלה הדברים שארעו לה כאמרה אחי הוא עם פרעה ועם אבימלך נוכחה שרה ונוסרה מאמור אחי הוא · ווֹ"ו ונוכחת כוֹ"ו וישא אברהם את עיניו · והחתפעל וְעֵם יִשְׂרָאֵל יִתְוַכַּח · והשם בְּיוֹם תּוֹכֶחָה · ביום שחוכחתים במדבר בשבטי ישראל בשחיו כלם כאחד חודעתי להם נאמנה · טוֹבָה תּוֹכַחַת מְגֻלָּה · פירוש האהבה מגולה בתוכחת כמו שאמר כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב יְיָ יוֹכִיחַ · הוֹכֵחַ לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָ · וכשיוכיח אדם את חברו הנה האהבה תגלה בתוכחת והאהבה ההיא טובה מאהבה מסותרת שיאהב אדם את חבירו בלבו ולא יגלה לו האהבה ולא יוכיחנו בשעה שצריך לתוכחה · ואאז"ל פי' טובה תוכחת מגולה כלומר כשמוכיח אדם את חבירו טוב הוא לו כלומר התוכחת טובה היא מכל מקום ואפי' היא בגלוי אבל כשהתוכחה היא מאהבה היא מסותרת כלומר כשיוכיח האוהב את אוהבו יוכיחנו בסתר בינו לבינו ולא יוכיחנו בגלוי · כדי שלא יתבייש · והקבוץ תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים · ובקמץ גדול בְּתוֹכַחוֹת עַל עָוֹן · כלם ענין חזמנת הדברים אחד לחבירו בטענות והודעת משפטים והוסר מתוך התוכחת · וקרוב לענין זה אֲשֶׁר הוֹכִיחַ יְיָ לְבָן אֲדֹנִי · אוֹתָהּ הוֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק · פירוש זמן זמנת

יכל הפעל העובר מעיקר זה הוא על משקל פעול

בראשית לג · אסתר ב · דברים ה · תלים סט · דברים ה · מיכה ג · ירמיה ב · איוב כלל · סופטים יט · ירמיה ז · יחזקאל לז · דברים ח · ויקרא ה · דברים יז · איכה ל · דברים ע · שמואל א ב · מיכה ז · שמות ל · תלים כ · שמות כב · במדבר עז · דברים לב · איוב ז · שיר ח · ירמיה לה · תלים ס · איוב ז · איוב לג · שמות כב · במדבר עז · דברים לב · איוב ז · בראשית לא · ירמיה כ · איוב כב · ויקרא יט · איוב לג · איוב לג · בראשית לא · איוב לג · איוב לג · איוב לג · איוב לג · איוב לג · איוב לג · תלים קמט · תלים לט · בראשית כד · בראשית כד · בראשית מו · בראשית ל · תלים ב · סופטים יח · איוב ה · סופטים יג

וְלֹא יָכוֹל יוֹסֵף · לְהוֹצִיא אֶת הַכֹּנִים וְלֹא יָכְלוּ · וּמַה יָּכֹלְתִּי עֲשׂוֹת · ובקמץ חטף תחת החולם וְיָכֹלְתָּ עָמוֹד · פֶּן יֹאמַר אוֹיְבִי יָכָלְתִּיו · פירוש יכולתי לו או ממנו · ובמשקל פעל וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ · וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח · לא אוֹכַל אָנֹכִי לְבַדִּי · לֹא יוּכַל לְבַבֵּר · לא תוּכְלִי כַּפְּרָה · כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׁאֵת · השורק בחו"ם תמורת חלם שלא יתחלף עם ששרשם אכל · והמקור בחסרון הא"ם יָדַעְתִּי כִּי כֹל תּוּכַל · כמו יכול · ומזה חשרש עָבְרוּ אֶת מִיבַל הַמַּיִם · ענינו פלג מים"

יכת וַיִּכּוּם וַיִּכְּתוּם · כתבו רבי יונה בזה חשרש וכן אר' יהודה שאינו משרש כתת ולפי דעתי שהנכון במלה חזאת לשומה משרש כתת עם חברותיה · וְכִתַּתִּי מִפָּנָיו · וָאֲכוֹת אוֹתוֹ טָחוֹן · וּמָעוּךְ וָכָתוּת · ולא יהיה עריר בזה חשרש ואל יקשה בעיניך שחוסכ חדגש בפא"ה הפעל כי כן קרה למלת חזילוד שהיא משרש זלל וכן ויתמו ימי בכי אבל משה · ידמו כאבן · שרשם תמם דמם ויתכן לומר כי שרש ויכתום נכת"

ילל עַד אֲגַלִּים יְלַלָּתָהּ · וִילָלָה מִן הַמִּשְׁנָה · וְיִלֶּלֶת אַדִּירֵי הַצֹּאן · בשוא הו"ו וחירק הי"ד בקריאת בן נפתלי ובחירק הו"ו ונח היו"ד בקריאת בן אשר · ובקצת הנסחאות מצאתי בהפך כמו שקורא גם בן בן נפתלי בִּיקָרוֹתֶיךָ בנוח היו"ד וחירק הב"ת · וכן קורא בן נפתלי בכל יו"ד מונעת בחירק ומה שלפניה בשוא שמניח הי"ד ומשיל החירק במה שלפניה כמו לִיְרֻעָה אל בִּיְרֻעָה אל מניח הי"ד ומניע הלמ"ד והב"ת בחירק · יֶלֶל יְשִׁימוֹן · ענין חיללה היא השמעת הקול בכאב הלב וקרא שם ילל למדבר לפי שתמקום החרב והשמם ישמעו בו קול חרוחות הנושבות בו כקול יללה · והמקור מן הקל חזה הָרֵעַ לָלַל · משפטו לְלָלַת כפלס לרדת לשבת ונפלה למ"ד הפעל לכובד קריאת שלשה למ"דים כאחת · והפעל הכבד מזה וְחִיֵּל כָּל יֹשֵׁב הָאָרֶץ · הֵילֵל בְּרוֹשׁ · חֲלִילוּ אֱלוֹנֵי בָשָׁן · ולשון הציווי והעבר שוים בזה לָכֵן יְיַלֵּל מוֹאָב לְמוֹאָב כֻּלּהּ יְיַלִּיל · מוֹשְׁלָו יְחֵילוּ · הוא פעל יוצא · ופירושו הגוים המושלים על ישראל יחילו אותו ·

ילד וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָׁקֶר · לֹא חַלְתִּי וְלֹא יָלַדְתִּי · וְיָלְדוּ לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה · וְיָלְדָה לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת · אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ · כלומר כאילו היום ילדתיך למלך · בְּעֹצֶב תֵּלְדִי בָנִים · גַּם כִּי יָלַדְוּן · הִנֵּךְ הָרָה וְיֹלֶדֶת בֵּן · אמרו שהיא מלה מורכבת מן יולדת וילדת · או יהיה מבנין פועל על משקל שופטת מן למשופטי אתחנן · יוֹלֵד חָכָם · הָרָה וְיוֹלֶדֶת יַחְדָּו · צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלֵדָה · אֶת הַיָּלוּד הַחַי · אָדָם יָלוּד אִשָּׁה · וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַיְלוּדִים אֲשֶׁר הָיוּ לוֹ בִּירוּשָׁלִַם · הָרָה עָמָל וְיָלַד אָוֶן · לֶדֶת חֹק · וַיִּמְלָאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת · והשם מְלֵדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵחֲרוֹן · וְכֹחַ אֵין לְלֵדָה · תאר בפלס הרה · וכן כְּמוֹ אֵשֶׁת לֵדָה · ויהיה אשת מוכרת כמו אשת יפת תאר · והפעל הכבד וַתִּקַּח חַמְיַלֶּדֶת · ונקראת מילדת לפי שמסייעת היולדת ללדת · ושלא נזכר פעלו מזה אֲשֶׁר יָלַד לוֹ · יָלְדוּ עַל בִּרְכֵּי יוֹסֵף · בְּטֶרֶם הָרִים יָלָדוּ · כלומר שיצאו כבר היצירה · ונכתבו בו"ו עם חדגש אֲשֶׁר יוֹלַד לְיִשְׂרָאֵל · כִּי אָדָם לָעָמָל יוּלָד · מַה נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הָיוֹלֵד · ובכבד

בראשית מה · שמות א · סופטים ח · שמות יח · תלים נ · במדבר ט · שמות כ · במדבר ט · דברים יח · ישעיה מו · בראשית מא · דברים יז · ויקרא ה · דברים יז · איכה ל · שמואל א ב · שמות ל · תלים פט · דברי ט · ויקרא כב · תלים ס · דברים לב · שמות כב · ישעיה מו · בראשית מ · ירמיה כה · שמואל א ל · ירמיה מו · זכריה יא · ישעיה יז · ישעיה כב · תלים ז · ישעיה כב · דברים לא · שמות יח · תלים ב · בראשית ג · הושע ט · סופטים ג · משלי כג · ירמיה לא · ישעיה לא · מלכים א ג · איוב לה · איוב לה · איוב טו · נפניה ב · בראשית לה · הושע ט · ישעיה לז · ירמיה ג · בראשית לח · בראשית מו · בראשית ל · תלים ב · סופטים יח · איוב ה · סופטים ג

יחזקאל יח · ישעיה סח · אחר והוליד בן פריץ · אם אני המוליד · הרה עמל
ישעיה כט · בראשית ה · והוליד און · בצרי וביוד · ויולד בנים ובנות · והבנין
הזה על הזכר והקל על הנקבה ברוב · ופעמים על הזכר
בראשית ו · בראשית ט · במו וכרוש ילד · וארפכשד ילד את שלח · שמע
מעלי כט · לאביך זה ילדך · והדומים להם · והמקור ממה שלא
בראשית מ · נזכר שם פעלו ממנו יום חלדת את פרעה · והרגש
תמורת הנח · ופירושו יום חולדת לפרעה שנולד לו
בן או פירושו שנולד חוץ עצמו שהיה עושה משתה
יחזקאל יז · בכל שנה באותו יום · ונכתב בוי עם הרגש ביום חולדת
ויקרא יח · אותך · הראשון · והשם מולדת בית או מולדת חוץ ·
או הוא תאר והוא הנכון · ולפי פשט הפסוק הוא פירוש
מה שאמר בת אביך או בת אמך בלומר בין שנולדה
לאביך מאשה אחרת וזו היא מולדת בית · ובין שנולדה
לאמך מאיש אחר וזו היא מולדת חוץ · וכן תרגם
אנקלוס ויהיה מולדת שם תואר על משקל מחמצת
בשלמים ומודעת בנחים כמו שכתבנו בחלק הדקדוק ·
ורז"ל דרשו בין שאומרים לאביך קיים את אמה וזו היא
מולדת בית בין שאומרים לאביך חוצא את אמה כגון
בראשית מ״ח בת ממזרת או בת נתינה וזו היא מולדת חוץ · ומולדתך
אשר הולדת אחריהם · פירוש בנים שתוליד אחריהם ·
בראשית יא · יחזקאל יז · בארץ מולדתו · מכורותיך ומולדתיך · והחתפעל
מעלכר ח · ויתילדו על משפחותם · הלמד איננה דגושה והיוד
פתיחה מעמדת בגעיא ופירושו הראו ממי נולדו בלומר
בראשית מ״ח הראו יחשם מאי זה שבט הם · והנפעל הנולדים לך ·
ישעיה סו · אם יולד גוי · ובא דגש תמורת הנח כמלרת אל נולדו
ל״ה ל״ב · להרפה · וכן ואלה נולדו לו בירושלם · ונכתבו שניהם
בראשית לה · בוי עם חרגש · ושם לזכר הנולד ילד · הילד איננו ·
שמואל ב ו · בששת נקדות · לא חיה לה ילד · נקמצת היוד מפני
שמות כא · חיה לא · החפסק · ויצאו ילדיה · ילדיהן תפלחנה · ובא בחירק
ישעיה נו · בראשית לד · היוד חלא אתם ילדי פשע · ולנקבה קח לי את הילדה
בראשית לח · הזאת · בפתח היוד · ובוו תמורת היוד אין לה ולד ·
בראשית יז · ויקרא כב · בפלס חכם · ומא יליד בית · ויליד ביתו · ומשקל אחר
מלכים א ג · את הילוד חיי · וכבר זכרנוהו פעול · ושם לימי
קהלת ז · קהלת ז · הנערות בי הילדות והשחרות הבל · שמח בחור
בילדותיך · ולפי שהזמן מוליד הקורות נקראו קורות
מעלי ה · הזמן ילד · כי לא תדע מה ילד יום · ומשקל אחר אלה
בראשית ל · תולדות יעקב · הקורות אשר קרוהו בדבר יוסף וסבת
בראשית ו · ירידתו למצרים · אלה תולדות נח · כולל כל לידתו
וקורותיו לפי שזכר ויולד נח שלשה בנים ואחר כן ספר
קורותיו · וכן בכל מקום שתמצא לשון תולדות מקומו
יורה עליו אם ללידה עצמה אם למקרים · ולפי שהלב
מוליד המחשבות והעצות נקראו מחשבות הלב ועצות יו
ישעיה ג · ילדים ובילדי נכרים ישפיקו · ויש מפרשים ובילדי נכרים
כלומר שיספיקו בחכמות החיצונות שיתעסקו בהם ולא
יתעסקו בחקי האלהים ובתורותיו · וים עוד בצלמים
מפעיים ט · שמחדשים בכל יום · והתואר לנולד לנער היולד ·
שמות ח · שמואל ב ה · ומשקל אחר כל הבן חילוד · ואלה שמות הילודים לו
ירמיה ז · בירושלם · הילודים במקום חזה ·
בבמים לב · שמות לב · ילך · וילך משה · ילך נא יי בקרבנו · ונכתב פא
ויקרא ח · חפעל במלת אילבה שולל ועורום · והגבעות
יואל ל · תלבנה חלב · לרוב התמרת חגרת החלב כנה החליבה
יואל ל · לגבעות ואעפ שהחלב הוא החולף והנגר · וכן ילכו
מים · בנה החליבה לאפיקים ואף על פי שהמים הם
החולכים והנגרים · ועל דרך חזה תרדנה עינינו דמעה ·
ירמיה יח · קהלת ב · לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות · לבה נא אנסבה
בשמחה · לכו נא ונוכחה · לכו ונמברנו לי שמעאלים · ישעיה ח · בראשית לג
לכו ונבחו בלשון · באלו המקומות אין ענינם הליבה · ירמיה יח
ממש אלא זירוז המעשה כמו שכתבנו בשרש יחב ·
ונכתב לשון הליכה בלא הא בשלשה מקומות · לך נא · במדבר כב
אתי אל מקום אחר · לך ונקרבה באחד המקומות · סופרים יט
לך נתראה פנים · והפעל הנוסף הליכי את הילד הזה · ל״ה כ כה · שמות ב
והולך מחרה אל העדה · והלכתי עורים בדרך לא · במדבר יז · ישעיה מב
ידעו · ויולך יי את הים · אותי נהג ויולך · פתח מפני · שמות יד · תהלים ג
ההעמדה ·

ילף · או נרב · או ילפת · פירשו רבותינו ז"ל זו חזות · ויקרא כב
המצרית שמלפפתו עד יום המיתה ·

ילק · ילק פשט ויעף · בשש נקודות · אכל הילק · כשום ג · יואל א
הוא מין ממיני הארבה ·

ים · במים לים מכסים · בחעלות הים לגליו · ישעיה יח · יחזקאל כז
ויים אמר אין עפרי · הים ראה וינס · תהלים כ״ח · תהלים קיד
הים אני אם תנין · והחרבתי את ימה · ובא ים מבוצה · תהלים ל״ח · תהלים ל״ח
בלשון נקבה · ואת הים הוריד מעל חבקר הנחשת אשר · מלכים ב יו
תחתיה · והקבוץ ולמקוה המים קרא ים · על ים · בראשית א · תהלים כד
יסדה · את נשברת מים · ידוע · ולפי שהים הגדול · יחזקאל כז
לפארת מערב ארץ ישראל קראו לפארת מערב ים
ים ודרום ירשה · ים וקדמה · ואפשר ששרש ים ימם · דברים לג · בראשית כא
ודגש הכינוי והקבוץ יוכיח · או יהיה שרשו יום ויחיה
חדגש תמורת הנח והראיה קמצותו כי כל ים קמוץ זולתי
ים סוף · וענין אחר מזה השרש אשר מצא את הימים · בראשית לו
במדבר · והם הפרדים כי הם מחרבבת שני מינים חסוס
והחמור ובאמרו אשר מצא פירושו בדעתו מצא כי היה
רועה החמורים והשב בדעתו שירכיב הסוס על החמורה
והוא הוציא זה המין בעולם · ואמרו רבו"ל ענה פסול
היה והביא פסולין בעולם כי בן צבעון אחיו היה שבא
על אמו והוליד ממנה ענה ·

ימן · אם השמאל ואימנה · בנח היוד פירוש אלף · בראשית ל״ח
אני לצד ימין · מימינים ומשמאלים · בנוע · ל״ה ח״ב
היוד · התאחדי הימיני · נחת היוד · ובאה אלף נעה · יחזקאל כא
תמורת היוד במלת כי תאמינו וכי תשמיאלו · והתאר · ישעיה ל
ופני אריה אל הימין · ואפנה על ימין או על שמאל · יחזקאל ח · בראשית לד
כלומר צד הימין · וכן חותם על יד ימיני · כי ישית אביו · ירמיה כב · בראשית מ״ח
יד ימינו · ותחזי יד ימין יואב · יד צדו הימין · ועין · שמואל ב ה
ימינו בחה תבחה · בנקור לכם כל עין ימין · עין הצד · זכריה יא · שמואל ב יא
הימין · על יד ימינו · יד צדו הימין · שוק הימין · מושבים ל · ויקרא ג
שוק צדו הימין או הימין תאר לשוק · וכן שים ימינך · בראשית מ״ח
על ראשו · חיד הימין ובנח חיד בלשון חזבר כמו וחנה
יד שלוחה אלי וחנה בו מגלת ספר · יכתוב ידו ליי ·
וכן נעב ימינו בצר · או ירצה לומר יד ימינך כלומר יד · ויכה ב
צדך הימין כמו יד ימינו · ושמן ימינו יקרא · נפרשנו · משלי כו
עוד בשרש צפן · ולפי שהכה הוא בצד ימין כנה הכה
בימין · וימנם ימין שקר · בחם וגבורתם שקר · ובני · תהלים קמד
ארונים פירש אותו לשון שבועה מן הערבי לפי שאמר
אשר פיהם דבר שוא אמר ושבועתם שבועת שקר ·
והתאר עוד במם קמוצה ויקרא שם הימני יכין · את · ל״ה כ ג
אצבעו הימנית · ועל בוהן ידו הימנית · וכתב רבי · ויקרא ל״ד · ויקרא ל״ד
יונה בי בא כן קמוץ להבדיל בינו וכין המתיחש אל שבט
בנימין איש ימיני · וכן כתב רב יהודה וגהנו כמנהגו מן · אסתר ה
שמאל שמאלי בקמץ המם גם כן מפני שזה לעומת זה
ואעפ שבשמאלי אין צריך הבדלה ויפה כתבו וכן מצאנו
במשנה כענין זו ההבדלה בין שני ענינו באמרם במשנת

פרה אר יהושע לא שמעתי אלא שלשית אמרו לו מה
לשון שלשית אמר להם כך שמעתי סתם אמר בן עזאי
אני אפרש אם אתה אומר שלישית שלישית לאחרות
במנין וכשאתה אומר שלשית בת שלש שנים כיוצא
בו ברם רבעי אמרו לו מה הלשון רבעי אמר להם כך
שמעתי סתם אמר בן עזאי אני אפרש אם אתה אומר
רביעי רביעי לאחרים במנין וכשאתה אומר רבעי מן
ארבע שנים ונתחבר שם העצם ממנו ואביו קרא לו
בנימין פירושו בן ימין ולפי שהימין נכבד וחביב על
האדם מהשמאל והקטן שבבנים חביב על האדם יותר
קראו בנימין כלומר בן ימיני חביב ונכבד עלי ונתיחשו
בני שבטו אליו פעם עם השם המלא כמו בֶן יְמִינִי ועם
הימין לבדו כמו אִישׁ יְמִינִי ונקראת פאת הדרום ימין כי
היא לימין האדם בעת פניו למזרח כי פאת המזרח תקרא
פנים כמו שנקרא המערב אחור צָפוֹן וָיָמִין אַתָּה
בָרָאתָם וכן בתוספת תי"ו תימן אֱלוֹהַּ מֵתֵימָן יָבֹא
תֵּימָנָה וּמִזְרָחָה וכן נקרא דרום נגב ונסמכה אל תימנה
נֶגְבָּה תֵּימָנָה ואף על פי שהכל אחד כמו אדמת עפר
מטיט היון או לתוספת ביאור כי תימנה יותר לשון
מבואר מנגבה וכן קדמה מזרחה הצפיר השעיר"
וּבְכִבּוֹדָם תִּתְיַקֵּרוּ אמר בו התרגום תתפנקון
ותכן בו שר"יור תמורת אל"ף אמר מענין
וַיְיַ הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם יְתַאֲמַרוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אָוֶן ופי' תתימרו
תתגדלו ותתרוממו וכן יתאמרו"
וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ הוֹנוּ בָךְ וְהָאֲבַלְתִּי
אֶת מוֹנֶיךָ ומן הפעל הקל הָעִיר חֲיוֹנָה
מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה מִפְּנֵי חֲרוֹן הַיּוֹנָה ועל דרת
רבי יונה נינם יָחַד על משקל נירם ענין החונאה
ידוע והוא ענין קחת ממון אחרים בדרך מקח וממכר
או בזולתו שלא מדעת או מדעת כמו וְלֹא יוֹנוּ עוֹד
נְשִׂיאֵי אֶת עַמִּי כלומר שלא יקחו נחלתם בחזקה
וכן לְהוֹנוֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם וכ"תי לא ינסון למסבהון
מאחסנתהון וכן וְהאבלתי את מוניך תרגם ית מנסיך
וכן נינם יחד חרב היונה העיר היונה ואמרו ר"ל כי
יש אונאה בדברים וזהו שאמר הכתוב וְגֵר לא תוֹנֶה לא
תונה בדברים ולא תלחצנו בממון שלא יאמר לגר
זכור מעשיך הראשונים וכן אם היה בן גרים לא יאמר
לו זכור מעשה אבותיך וכן אם היה ישראל בעל תשובה
לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים והביא רבי יהודה
בזה השרש ובזה הענין וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן והנכון יותר
שיהיה משרש נין"
לא הֵנִיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיֹּכַח עֲלֵיהֶם בְּגַן עֵדֶן
הֵנִיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת וַיַּנַּח לְפָנֵי יְיָ וַתַּנַּח
בְּגִרוֹ אֲצִילָה עַד בֹּא אַרְיֵה וְהִנַּחְתִּיו עַל אַדְמָתוֹ
וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי אֶפְרַיִם הַנַּח לוֹ לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר
ושלא נזכר פעלו יַנִּיחוּ לא חָנַן לָנוּ וְהִנִּיחָה שָׁם עַל
מְכֻנָּתָהּ והשם וְרָחַב מְקוֹם הַמַּנָּח חָמֵשׁ אַמּוֹת סָבִיב
סָבִיב פירוש המקום המונח מלבנותו כלומר שהניחו אותו אויר שיחיה חצר חמש אמות סביב ולפי שמ"ם מקום בשוא כדרך הסמוכים אמרנו כי המונח שם כלומר מקום החנחה ענין הכל עזיבה והוא קרוב לענין מנוחה כי העזוב הדבר ומניחו מלהתעסק

בו הוא נח מהדבר וכן הדבר המונח הנדה הוא נוח
במקום שניחוהו ולא יניעוהו אם כן יהיה מזה השרש
והענין טוֹב מְלֹא כַף נָחַת דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים
ויהיה נחת מן ינח בשקל שחת מן ישח דעת מַן יִדַּע
וכן וְנַחַת שִׁלְחָנְךָ מְלֹא דָשֶׁן מזה השרש ופירושו
מה שמונח בשולחנך וכן אִם יַהַר עַל עָפָר נָחַת
רוצה לומר שיהיו איבריו מונחים על עפר או יחידותכמו
נרד מתרגום וירד ונחת ופירושו כולנו יחד נרד על עפר"
יִנָּקֶת חֵלֶב גּוֹיִם רֹאשׁ פָּתָנִים יִינָק בַּאֲשֶׁר
יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק והפעל הכבד וַיַּנִּיקֵהוּ
דְּבַשׁ מִסֶּלַע וְתֵינִיק לָךְ אֶת חֵילֶךָ לְהֵינִיק אֶת בְּנֵי
וְהֵנִיקוּהוּ לִי אִשָּׁה מֵינֶקֶת יָדוּעַ ונקראו הנטיעות
הילדות חרכות יונקות כמו שנקרא הילד יונק וַיַּעַל
בַּיּוֹנֵק לְפָנָיו יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו ומשקל אחר אֶרֶת רֹאשׁ
יָנִיקוֹתָיו קָטֵף
יִסַּד יָסַד אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ יִסַּרְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים
וְצוּר לְהוֹבִישׁ יִסְרָתוֹ כִּי הוּא עַל יַמִּים יְסָדָהּ
הֻחֲלוּ הָעֲרֻמּוֹת לִיסוֹד בדגש וב"יוד והנפעל וְהֵיכַל
תְּוָסֵד לְמִן הַיּוֹם הַוָּסְדָהּ הה"א רפה והפעל הכבד
יִסַּרְתָּ עוֹז כִּי כֵן יָסַד הַמֶּלֶךְ יְדֵי זְרֻבָּבֶל יְסָדוּהָ הַבַּיִת
הַזֶּה בְּבִכּוֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּמִיסַּד אֲבָנִים יָקָרוֹת והתאר
הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן והוא פתח ושלא נזכר פעלו
וְהֵיכַל יְיָ לֹא יָסַד והפעול מהפעל הנוסף מוסַד מוסָד
הראשון רפה והוא שם
והשני פעול והוא דגוש או
יהיה הראשון פעול והשני
הדגוש שם כמו שכתב רבי
יהודה ואין טעם למה
שהשיג עליו רבי יונה לומ
ששניהם פעולים ומה טעם לשני פעולים כאחד רק
הנכון כי האחר פעול והשני שם וכן פני חלוט חלוט
האחר שם והשני פעול ושלא נזכר פעלו ממנו הוסַד
בֵּית יְיָ והשם אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ עֲרוֹת יְסוֹד ובשרק
הוא יָסַד הַמַּעֲלָה מִפְּבֶל ובה"א הנקבה יְסוֹדָתוֹ
בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ ומשקל אחר וּמִמַּסַּד עֵדֵי הַטְּפָחוֹת
ומשקל אחר מַטֵּה מוֹסָדָה מוֹסְרוֹת הַצְּלָעוֹת
ובחלם וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים ובקבוץ חנקות וְאָבֶן
לְמוֹסָדוֹת מוֹסְרוֹת חֲשָׂמִים וחנפעל נוֹסְדוּ יָחַד
בְּהִוָּסְדָם יַחַד עָלַי ואף על פי שאלו קרובים בענין
העצה והיסוד גם כן כמותם יִסְדֵהוּ עוֹז כי כן יסד
המלך וכן וְאֵלֶּה הוּסַד שְׁלֹמֹה פירוש ואלה
התכונות והמדות אשר נתיעץ שלמה לבנות בהם את
בית האלהים והעצה והיסוד לקח מאביו כמו שכתוב
ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ולא ימלטו
מהענין הראשון כי הם בכללו כי העצה והיסוד למעשה
כיסוד לבנין"
יָסַד עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִסָּדוּ חסר הפועל
כלומר הסד השמן על בשרו לא יסד מזה
השמן וכן ויושש בארון חסר המשים ויהיה יסד וסוד
כענין אחד ועוד אמרו המדקדקים שהוא כמו יוסד והוא
שלא נזכר פועלו משרש סוד וכן פירשו ויישם בארון
כמו ויושש"
וְלֹא יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ וְלֹא יָסַפָּה שוּב אֵלָיו
עוֹד יָסַפְתָּ עַל הַשְּׁמוּעָה אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי קוֹל
גָּדוֹל וְלֹא יָסָף פירוש ולא יסף עוד קול גדול כמתו

אל"ף הדגש סכלון הוא במקו"יוד הסומכים לפי דעת המדקדקים ולפי דעתי שהדגש מקום כון הסדרש וסדרשו ככה כאשר כיאמתי בספר הכתוב במאמר ב' בעקר ה'

וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ · פירוש ולא יספו עוד להתנבאות
במו שאמרו רז"ל שלא התנבאו אלא אותו היום בלבד·
והמתרגם הוציאם לענין אחר שתרגם ולא פסק ולא
פסקן · אִם יוֹסְפִים אֲנַחְנוּ · הִנְנִי יוֹסִיף עַל יָמֶיךָ · הִנְנִי
יוֹסִיף לְהַפְלִיא אֶת חָעָם · והנפעל וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל
שׂוֹנְאֵינוּ · וְנוֹסְפָה נַחֲלָתָן · יֵשׁ מְעַנֵּר וְנוֹסָף עוֹד ·
והפעל הכבד וּשְׁתַּיִם וְלֹא אוֹסִיף · לֹא אֹסֵף לִשְׁמוֹעַ ·
יוֹסֵף יְיָ לִי בֵּן אַחֵר · זְכֹר מִלְחָמָה אַל תּוֹסֵף · נפתח
בהפסק · לֹא תַאסִיפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם · נכתב באל"ף
כמקום ו"ו וכן וַיֹּאסֶף שָׁאוּל לְרוֹא · אַל תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו ·
בשני שוואין · כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ לָךְ רַכָּה וַעֲנֻגָּה ·
כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ לָךְ גְּבֶרֶת מַמְלָכוֹת · שניהם מלרע
בפשט אחד לבדו · וכן הוא המסורת עליהם ב' בטעם
מלרע ענין הכל ידוע · ורבי יונה חפריד ביניהם ואין
צריך רק הכל ענין אחד "

יסר יוֹסֵר לָץ · בְּאַתִּי וְאֲסָרֵם · והנפעל הִוָּסְרִי
יְרוּשָׁלַם · חִוָּסְרוּ שׁוֹפְטֵי אָרֶץ · בִּדְבָרִים
לֹא יִוָּסֵר עָבֶד · והפעל הכבד יִסְרַנִּי יָהּ · וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם
אַף אֲנִי · כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ · וְיִסְרוֹ לַמִּשְׁפָּט ·
וְיַסַּפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם · הָרוֹב עַם שַׁדֵּי יִסּוֹר · מקור
ואף על פי שה"וד בחרק · וְיִסְרֵנִי מַלֶּכֶת · ובא למ"ד
הפועל בצרי שלא כדרך חבריו · ואפשר שיהיה ויסרני
מחקל וי"וד הכתובה יו"ד איתן וי"וד הפעל נבלעת בדגש
הסמך כמו ובמקבות יצרחו · והשם מוסר יְיָ בְּנֵי אֵל
תְּמָאֵס · מוּסַר שְׁלוֹמֵינוּ עָלָיו · מוסר הֲבָלִים עֵץ הוּא ·
ואדני אבי ז"ל פירש הרוב עם שדי יסור שם כמו מוסר
וכן פירושו המדרך המוסר הוא שיריב האדם עם שדי ·
והנפעל מורכב עם התפעל וְנִוָּסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים · משפטו
ונתוסרו כלם ענין מוסר יש בדברים ויש במכות · ומזה
וְיִסְרוֹ לַמִּשְׁפָּט · ענין חבות אגרופי החרישה במשפט
חזריעה · וענין אחר אֵיסִירֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם · ובכבד
אַחַר וַאֲנִי יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעוֹתָם · והשם מוסר
מְלָכִים פִּתֵּחַ · ובחלם תמורת השורק וּבְמוֹסְרָם יַחְתֹּם ·
וּבְצָרִי פִּתַּחְתָּ לְמוֹסְרִי · ובשוא ע"ין הפעל פֶּן יֶחֱזְקוּ
מוֹסְרֵיכֶם · מוֹסְרֵי צֵוָּארֵךְ · וקבוץ הנקבור נִתְּקוּ
מוֹסְרוֹת · נְנַתְּקָה אֶת מוֹסְרוֹתֵימוֹ · ומוֹסְרוֹת עָרוּר מִי
פָּתֵחַ · ענין הכל ענין קשירה "

יעד מִן הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר יָעַדוּ · אֲשֶׁר לֹא יֵעָדֶה · וְאִם
לִבְנוֹ יֵעָדֶנָּה · והנפעל וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם ·
כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ · אֲשֶׁר אִוֵּעַד לְךָ שָׁמָּה · והפעל
הכבד כִּי מִי כָמוֹנִי וּמִי יוֹעִידֶנִּי · הַנּוֹן דגושה בזה ובאחר
אשר בספר · אבל וְאִם לְמִשְׁפָּט מִי יוֹעִידֶנִי · הַנּוֹן
רָפוּיָה · מוֹעֲדִים לְפָנַי חֵיכַל יְיָ · אָנָּח פָּנֶיךָ מֻעָדוֹת ·
ענין הכל זימון · ורבי יהודה חלק לענין אחר יועידני
ואין צורך כי הם מענין זימון · ופירוש מי כמוני ומי
יועידני מי יזמין לי כמוני · ופירוש ואם למשפט מי
יועידני מי יזמיני למשפט עם חשם ת' · והשם בְּמוֹעֵד
שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה · כִּי אֲקַח מוֹעֵד · מֵהַבֹּקֶר וְעַד עֵת מוֹעֵד ·
וַיֹּאכְלוּ אֶת חַמּוֹעֵד שִׁבְעַת יָמִים · פירוש זבחי המועד ·
מוֹעֵד וְשַׁבָּת · וַבַּחֲגִים וַבַּמּוֹעֲדִים · ומא ואין בּוֹגֵד
בְּמוֹעֲדָיו · בְּקֶמֶץ העי"ן · ובוו"ו הנקבות לַשַּׁבָּתוֹת
וְלַחֳדָשִׁים וְלַמּוֹעֲדוֹת · פירוש הכל זמן זמנים · ופירוש
ועד עת מועד מועד חקרבן שהוא תמיד השחר והוא
ארבע שעות וכ"ת מדאתנכס תמיד עד דאיתסק ·
ונקרא מקום הקבוץ לזמן ידוע מועד שֶׁאָגוּ צוֹרְרֶיךָ

בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶיךָ · ר"ל בקרב בית המקדש שהיו נועדים
שם כל ישראל · וכן שָׁרְפוּ כָּל מוֹעֲדֵי אֵל · שְׁחֵרֵת
מוֹעֲדוֹ · וכן נקרא אהל מועד לפי שהיו ישראל נועדים
ונקבצים שם · ועוד לפי שנועד שם עם משה כמו שאמר
וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם · קְרִיאֵי מוֹעֵד · כשהיו נועדים
חגדולים על אי זה דבר שיהיה היו הם קרואים כי היו
אנשים גדולים · וְאֵשֵׁב בְּחַר מוֹעֵד בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן ·
מקום שיתקבצו ויועדו שם כל המלכים אליו בירכתי
צפון והוא כבל · וּבֵית מוֹעֵד לְכָל חָי · הקבר שיועדו
שם כל חי בבא קצם · והשם במשקל אחר עָרֵי הַמּוֹעֲדָה ·
פירוש שהיו אלה הערים להועד שם כל מכה נפש
בשגגה · וכן נקרא הקהל עדה קְרִיאֵי הָעֵדָה · עֲדַת יְיָ ·
לפי שהם נזמנים בהקהלם יחד · וכן אסיפת דבורים
וְהִנֵּה עֲדַת דְּבוֹרִים · בהאספם יחד כאילו הם נזמנים זה
אצל זה לבא בהקבצם יחד "

יעה וַיָּעַח בָּרָד מַחֲסֵה כָזָב · יַעֲבִיר וִיסִיר ·
ומזה נאמר וְאֶת חַיָּעִים · שהיו מסירים בהם
חדשן כתרגומו ומגרופית שהיה גורף בהם הדשן
מהמזבח "

יען אֶת עַם נוֹעָז · כמו עז ויהיה יעז ועזז בענין
אחר וכן תרגמו יונתן ית מרוות עם תקיף ·
ויש מפר' כמו לועז בחלוף
למ"ד כנון כמו לשבר
ונשבר ענינו כמו מעם
לועז "

יעט מְעִיל צְדָקָה יֶעָטָנִי · עוֹטֶה אוֹר כַּשַّלְמָה ·
ויעט ועטה בענין אחד "

יעל מָה הוֹעִיל פֶּסֶל · וְאֵין בָּם מוֹעִיל · אלה
והדומים להם ענינם לתת התועלת · ויש
שענינם לקבל התועלת מָה אוֹעִיל מֵחַטָּאתִי · ומה
נוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ · וחלק רבי יונה לְהַנָּתֵי יוֹעִילוּ לְעֵאֵ
כלומר ישרתדלו ויבקשו לחורתי ואין צריך להוציאו
מענינו · ופירוש לחורתי יועילו לנפשותם כלומר
שמחים להותי כאילו ימצאו תועלת גדולה לחותי ולא
עוזר למו כלומר זה התועלת לא עוזר למו והם שמחים
ללא דבר לתועלת שלא יהיה בו להם עזר · עַל פְּנֵי
צוּרֵי הַיְעִלִים · יַעֲלֵי סָלַע · אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן ·
ותרגום אקו יעלא והוא תיש חבר "

יען יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ · יַעַן אֲשֶׁר לֹא יִרְאֶה לָעַיִן הוא
אֶת הָאָרֶץ · יַעַן מָשַׁח יְיָ אוֹתִי · יַעַן וּבְיַעַן
בְּמִשְׁפָּטֵי מָאָסוּ · כלם
פירושם בעבור ונכפל יען
ובייען לחודיע כי חרבה
טעמים יש לשלשולם
ולגלותם בעבור כך ובעבור כך · וְאֶת בַּת חַיָּעָנָה ·
לְבְנוֹת יַעֲנָה · בַּיְּעָנִים בַּמִّדְבָּר · הם עופות שוכני מדבר
ומשמיעים קול יללה "

יעף וְלָאֻמִּים בְּדֵי אֵשׁ וְיֵעָפוּ · לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגַע ·
וְיֵעָפוּ נְעָרִים וְיִגָּעוּ · וּלְאֻמִּים בְּדֵי רִיק יָעָפוּ ·
והתאר לְשִׁוֹתוֹת חַיָּעֵף · ענין חעיפות ידוע · וכן לָעוֹת
אֶת יָעֵף דָּבָר · וחוא הצמא לשמוע דבר יי · מוֹעֵף
בְּיָעֵף · מענין עוף מועף פעול בפלס מוצק וביעף
שם בפלס ביקר ופירוש חפסוק גבריאל שראיתי בחזון
בתחלה שהיה עף למעלה עתה ראיתיו שהיה נוגע אלי ·
וענין אחר וְתוֹעֲפוֹת חָרִים לוֹ · בְּתוֹעֲפוֹת רְאֵם לוֹ ·
וכסף

תלים עד
ליכה ג
דכרים ה · ישעיה לא
ישעיה כט · סמות ח
במדכר לג · מסלי יח
ליוב לט · דכרים יח
כרחסית ל · ליוב מ
סמות ה
סמוח ח"יח · מסלי ל
ישעיה מז
ישעיה מז
סמות ה
במדכר כו · במדמר ט
ישעיה יל
ליוב ל
יהושע כ
סופטים יל
ישעיה לח
סמות לא
ישעיה לב
מסלי כט · תלי קיט · ויקל כא
דכרים ח · ישעיה כח
ויקרא כו · ליוב לט
ישעיה ח
מסלי ג
ישעיה לג · ירמיה ו
יחזקאל לג
ישעיה לח
הושע ז
הושע ז · ליוב יב
ליוב לג
תלים קיז · ישעיה לח
ישעיה לב · ירמיה ה
תלים ג · ליוב לט
סמוח ב · סמות לא
סמות לא · סמות לה
תלים מח · סמות ל
ירמיה מט
ליוב ט
ירמיה לד · יחזקאל לח
תלים עה
דכרי הימים ב ל
ליכה ג · יחזקאל עו
ישעיה עו · דכרי הימים ב ח
תלים עה
תלים עד
ליכה ל
דכרים לא
תלים עה · סמוחל ב כד
דכרי הימים ב ל
ליכה ג · יחזקאל עו
ישעיה עו · דכרי הימים ב ח
סמוחל ב יא
ישעיה ג · דניחל ט
תלים לה · במדכר לג
תלים עד
ליכה ג
דכרים יל
ליוב ל · ליכה ל
ירמיה לא · ישעיה מ
ישעיה מ · חבקוק ב
סמוחל ב יא
ישעיה ג · דניחל ט
תלים לה · במדכר לג

וְכֶסֶף תּוֹעַפוֹת לָךְ · עַנְנַם עַנְיַן חוּזַק״

יעץ כִּי יֵין צְבָאוֹת יַעַץ וּמִי יָפֵר · אֲשֶׁר יַעֲצָנִי · אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה · אִיעָצָה עָלֶיךָ עֵינִי · רוצה לומר בעיני · ופירושו שאשים חשגחתי ועיני עליך ואיעצך · וכן נפשי אויתיך · וכבר הרחבנו על הענין הזה בשרש אוח · עֵצוּ עֵצָה · יוֹעֵץ בְּלִיָּעַל · וחשם עצה · ובסמוך וַעֲצַת יָיָ · ובקבוץ עֲצוֹת מֶרְחוֹק · ועם הכנוי ברבוי הזכרים לבד נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתֶיךָ · ומשקל אחר מועצה והקבוץ וַיֵּלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹת · וּמִמּוֹעֲצוֹתֵיהֶם יִשְׁבָּעוּ · והנפעל אֶת מִי נוֹעָץ · מָה אַתֶּם נוֹעָצִים · וְאֶת נוֹעָצִים חָכְמָה · וְנוֹעֲצָה יַחְדָּו · וַיִּוָּעֵץ הַמֶּלֶךְ · וההתפעל וְיִתְיַעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ · יָדוּעַ״

יער יַעַר וְכָל עֵץ בּוֹ · בַּעֲצֵי הַיַּעַר · וְיִשְׁנוּ בַּיְּעָרִים · והקבוץ בלשון נקבות וַיַּחֲשׂוֹף יְעָרוֹת · יָדוּעַ · וענין אחר אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דְּבְשִׁי · בְּיַעֲרַת חֲדָבֶשׁ · היא חלת הדבש קודם שיוציאו ממנה הדב״ש ברישקא״א בלעז״

יפה מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ · מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ · וַיָּיָף בְּגָדָלוֹ · בחירק היו״ד הראשונה ונוח חשניח בקריאת בן נפתלי · ובקריאת בן אשר וַיָּיָף בשוא הראשונה וחרק חשניח וכמקצת הספרים מצאתי בחרק הראשונה ושוא חשניח לבן אשר וזו היא הקריאה הנכונה על משקל וַיִּשְׁבְּ · וַתִּלְפֵּי בִּמְאֹד מְאֹד · בקריאת בן אשר מלעיל בשני פשטין · ובקריאת בן נפתלי מלרע בפשט אחד לבד · ובהכפל היו״ד והפא״ יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם · ופא״ הפעל חטף קמץ · והשם מִכְלַל יֹפִי · עַל יְפִי חָכְמָתֶךָ · בשוא לבד והראוי בקמץ חטף · מַה טּוּבוֹ וּמַה יָּפְיוֹ · והתאר יָפָה עֲשִׂיתִיו · יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי · ובהכפל חע״ין והלמ״ד עֶגְלָה יְפֵה פִיָּה מְצֵרִים · ואף על פי שנכתב בשתי מלות ענינו מלה אחת וכמוהו פקח קוֹחַ · והבוז לגא יונים · והוא ינהגנו על מות · וההתפעל לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי · בלומר תתקשטי ותראי עצמך שאת יפה בעיני המעוגבים · והפעל הכבד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיֻפָּחוּ״

יפח וַיְפַחַלְקֵץ · ובסמוך וַיְפַחַ חָמֶס · פירוש הוגה ומצפצף · וההר״ תפעל ממנו תִּתְיַפַּח תְּפָרֵשׁ בַּפֶּיחַ · פירוש תהגה ותהמה ותקונן על חרוגיה · וית דמשת טחא ופרסא ידהא ואמרה ווי בעון לי · ואפשר שיהיה ויפח לקץ משרש פיח מן ויפיח כמו וְיָפִיחַ בְּזָבִים עַד שָׁקֶר · והענין אחד״

יפע וְהִלְלוּ יְפָעָתֶךָ · שִׁחֵת חָכְמָתֶךָ עַל יְפָעָתֶךָ · פירושו זהרך · הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן · נגלה בזהרו ובכבודו · וְעַל עֲצַת רְשָׁעִים הוֹפָעָתָ · הזהרת על עצתם כלומר שתשלים עצתם ושיגיע אליהם בעצתם זהרך ורצונך · ובהפך זה הענין וַתֹּפַע כְּמוֹ אֹפֶל · ותחשך · ואמר בלשון אורה לבינוי ויש לפרשו כמשמעו ופירושו המקום המופע והנאור שבה הוא כמו אופל״

יפת תְּנוּ לָהֶם מוֹפֵת · אֲנִי מוֹפְתָכֶם · אֶת כָּל הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה · ענינו כמו אות אלא שמלת אות נופלת במקומות שלא תפול מלת מופת כמו איש על דגלו באותות · והיתה לאות ברית · ולא תפול באותם המקומות ובדומיהם מופת כי המופת הוא דבר נראה לחאמין בו דבר ביוצא בו שעתיד להראות ומלת אות תבוא גם בן בזה הענין אלא שפעמים תבא לסימן לבד ולא כן מלת מופת״

יצא יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ · ובא עָרוֹם יָצָתִי · חסר א״לף · וכן הַיּוֹצֵאת מִבֵּין רַגְלֶיהָ · בְּשֻׁגְגָה שֶׁיָּצָא · משפטו שיוצאה · אַךְ יָצָא יָצָא · יַעֲקֹב · לֹא יֵצֵא בַצָּבָא · יָצָא נָא אָבִי וְאִמִּי אִתְּכֶם · בלומר יצא ממקומו ממערת עדולם שירדו שמה בעבורי ויעמדו אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים כי שמא שאול היה שונא אותם לשנאת דוד בנם · טוֹב בִּתִּי כִּי תֵצְאִי עִם נַעֲרֹתָיו · פירוש כי תצאי לשדה עם נערותיו · הַיּוֹצֵא הַשָּׂדֶה · פירוש היוצא מן השדה · או הוא פעל בבד ופירושו אשר יוציא השדה · חָעִיר הַיּוֹצֵאת אֶלֶף · איננו פעל יוצא כאשר חשבו אנשים כי יוצאת על בנסת העם לא על העיר עצמה כי כן דרך הלשון לומר ענין אנשי העיר בלשון העיר כמו ותבא העיר במצור · ועשתה עמך מלחמה · ואם לא תשלים עמך · ארץ כי תחטא לי · וזולתם רבים · וחשם ומִיצִיאֵי מֵעָיו · ויתכן חיותו תאר · ומשקל אחר חשם פְּגֻלֵּי צֵאת הָאָדָם · וְכִסִּיתָ אֶת צֹאָתֶךָ · ומשקל אחר צֵאת בְּנוֹת צִיּוֹן · ומִצֹּאתוֹ לֹא רְחָץ · ומה״ א״ תאמר לו · והמסורת עליו לית לשון טינוף · ולפי שעואה היא לכלוך אמר לבגדים המלוכלכים הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים · ובתשלומו יצואים · ובהכפל העי״ן והלמ״ד הַצֹּאֲצָאִים וְהַצְּפִיעוֹת · הבנים והבנות · וְצֹאֲצָאֵי מֵעֶיךָ · וְצֹאֲצָאֵי יְשֻׁרְשׁוּ · כלומ״ יציאות הזרעים · והפעל הכבד כִּי חוֹצִיא יָיָ · וְחוֹצֵאתִי אֶתְכֶם · וַיּוֹצֵא אוֹתוֹ הַחוּצָה · וַיּוֹצִיאֵהוּ לְחָרְשֵׁי הָעֵץ · הוציאו את הכסף לשכר חרשי העץ · וַיּוֹצֵא מְנַחֵם אֶת הַכֶּסֶף עַל יִשְׂרָאֵל · כלומר הוציאו עליהם שחם פרעו אותו · והצווי בחראות היו״ד הַיְצֵא אֶתְךָ · היא מוצאת · ושלא נזכר פעלו וְהִיא מֵעֵמִים חוּצָאָה · וחשם ומוֹצָא הַסּוּסִים · כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב · פירוש ממוצא השמש · וּבְמוֹצָא מַיִם · וְיִשָּׁרֵם לְמוֹצְאֵי דָעַת · בשוא · ובקבוץ מוֹצְאֵי בֹּקֶר וָעֶרֶב תַּרְנִין · כְּמוֹצְאֵי גוֹלָה · וַיִּכְתּוֹב מַשֶּׂה אֶת מוֹצָאֵיהֶם · ויתכן לחיות למוצאי דעת משרש מצא לפי שהוא בשוא ושם נכתבנו עם כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם · ומה״ א״ לַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת״

יצב אַתָּה הִצַּבְתָּ כָּל גְּבוּלוֹת אָרֶץ · יַצֵּב גְּבֻלוֹת עַמִּים · כמו יציב · הִצִּיבוּ מַשְׂחִית אֲנָשִׁים יְלִכּוּדוּ · וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹיָיד · דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי · וְלַחֲצִיב חַדְרֵכֶן · פירוש לחדר הדרכן ולהעמידו בתוך חמלמד · וזכר רבי יונה שלא נזכר פעלו מזה וְהַצֵּב גֶּלְתָּה הֶעֱלָתָה · ואין לו טעם רק חנכון במלה הזאת כמו שפירש רב שמואל חנגיד זל כי הצב שם המלכה · והנפעל נִצַּב לָרִיב יָיָ וְעֹמֵד לָדִין עַמִּים · נִצַּב יְמִינוֹ כְּצָר · הַנִּצָּבָה לֹא יִכָּלְכֵל · פירוש החולה שהיא עומדת במקומה שלא תוכל ללכת · נִצְּבוּ כְּמוֹ גֵד · והתפעל וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יָיָ בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ · יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ · וַתִּתְיַצֵּב אֲחוֹתוֹ · משפטו ותתיצב · וכבר זכרנו דקדוק המלה הזאת בחלק הדקדוק · ואמר רבי יהודה כי יצב גבולות עמים מקור מן הדגוש כלם ענין העמדה · וההתפעל והנפעל לשון עמידה · וחשם מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אַנְשֵׁי הַמַּצָּבָה · וחמצב חם אוחזי הצנות החולכים לפני

שמואל א׳ יא החיל והם מעמידים העם · חַמַּצַּב וְהַמַּשְׁחִית · חמשחית
הם היוצאים מחמארב · ת״י אסטרטיגא ומחבל וכן
שמואל א׳ יא תרגם מצב פלשתים · מַצַּב הֶעָרֵלִים אסטרטיג · ופֶסֶל
ויקרא כו׳ · בראשית לה ומַצֵּבָה · מַצֵּבֶת קְבֻרַת רָחֵל · ונשתנה בסמיכות
מלכים ב׳ ג׳ · מלכים ב׳ ל׳ מַצֶּבֶת הַבַּעַל · וכן הקבוץ בסמיכות וַיּוֹצִאוּ אֶת מַצְּבוֹת
יחזקאל מ״ו בֵּית הַבַּעַל · ומַצְּבוֹת עֵזֶר לָאָרֶץ תֵּרֵד · והמצבה היא
אבן שמציבין אותה להשתחוות לה או לציון הקבר
ופירוש מצב פלשתים מערכתם ומעמדם · וכן אנשי
ישעיה כ״ט המצבה עורבי המלחמה ומעמידי העם · וְצַרְתִּי עָלַיִךְ
מָצָב · הוא מגדל עץ שמציבין נגד העיר ללכדה״
ירמיה כ״ח · הושע ב׳ יצג הִצִּיגַנִי כְּלִי רִיק · וְחִצִּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ ·
בראשית מ״ג · מיכה ז׳ אַצִּיגָה נָא עִמָּךְ · וְהִצִּיגַנִי לְמָשָׁל עַמִּים ·
עמוס ה׳ · בראשית ל׳ וְהִצִּיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט · וַיַּצֵּג אֶת הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל ·
דברים כ״ח · שופטים ו׳ חֵצֵג עַל הָאָרֶץ · מַצִּיג אֶת גִּזַּת הַצֶּמֶר · ושלא נזכר
שמות ו׳ פועלו ממנו צאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יָצֻג · כלם ענין העמדה.
ואפשר שיהיה זה הפעל מפעלי הנון״
תלים קל״ט · ישעיה כ״ח יצע וְאַצִּיעָה שְׁאוֹל הִנָּךְ · וְשַׁק וָאֵפֶר אַצִּיעַ · ושלא
ישעיה ל״ד נזכר פועלו ממנו תַּחְתֶּיךָ יַצַּע רִמָּה · שַׁק וָאֵפֶר
אסתר ל׳ יַצַּע לָרַבִּים · ויש מי שאומר כי יצע לרבי פעל עבר והיו״ד
בו שרש ממה שלא נזכר פעלו מהדגוש והראשון נכון
וענינם כענין פרישה אלא שענין פרישה מלמעלה ברוב
בראשית מ״ט וענין יציע מלמטה · והשם יְצוּעֵי עֶלֶה · פירושו מטתי ·
תלים ס״ג אִם זָכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי · ונקראת כן המטה על הכנדים
ישעיה כ״ח המציעים תחת האדם · ומה כִּי קָצַר הַמַّצָּע · ושם נופל
מלכים א׳ ז׳ · מלכים א׳ ו׳ על דבר אחר וַיִּבֶן עַל קִיר הַבַּיִת יָצִיעַ · הַיָּצִיעַ
הַתַּחְתּוֹנָה · היציע הוא שעושין באמצע חבית מקיר
לקיר כמו עליה והוא כמו חדר להשתמש בו בהצנע וזהו
ענין מלת יציע אבל היציע הנזכר בכתוב היה חוץ
לקיר בית המקדש כמין לשכות בנויות סביב סביב לכותל
בית המקדש והוא הנקרא יציע ונקרא תא ונקרא צלע
וזהו שאמר צלעות סביב · פתח הצלע התיכונה ·
וכבר פירשתי ענינם הטב בשרש גרע · ופירש אא״ל
ישעיה נ״ג מזה אֹהֶל בַּל יְצֻעָן · והנון נוספת והוא שם דבר או
תאר ופירושו אהל שלא ירד ושלא יהיה מוצע לעולם
אלא לעולם יהיה פרוש״
ויקרא כ׳ · ישעיה מ״ו יצק וְיָצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן · צָקוֹן לַחַשׁ · בחסרון חפ״א
מלכים א׳ י״ח והנון נוספת · ועוד נכתבנו נח חע״ן · וַיִּצְקוּ
עַל הָעוֹלָה · אמר רבי יהודה כי הוא עתיד והי״ו יו״ד
איתן ויו״ד השרש מעמדת בגעיא ונכון הוא ואין להשיב
עליו · ורבי יונה אמר שהוא ציווי והי״ו יו״ד השרש ובא
מעמד בגעיא כמו משכו וקחו לכם צאן וגם זה נכון ·
מלכים ב׳ ל׳ צַק לָעָם וְיֹאכֵלוּ · פירוש צק התבשיל בקערות לעם
יחזקאל כ״ד · מלכים א׳ כ״ב וְגַם יְצוּק בּוֹ מַיִם · בלם פעלים יוצאים · אבל וַיִּצַּק דַּם
הַמַּכָּה אֶל חֵיק הָרֶכֶב פעל עומד · ויתכן להיות מן השרש
תיב כ״ח הזה וְצוּר יָצוּק עֲמָדִי פַּלְגֵי שָׁמֶן · אמר זה להפלגת
הריבוי כאילו הצור כלו מותך בשמן או יהיה פירושו מן
תיב כ״ט הצור היו יצוקים פלגי שמן · וכן וְאֶבֶן יָצוּק נְחוּשָׁה ·
כלומר מן האבן מותך הנחשת או יהיו שניהם פעלים
עומדים מנחי העי״ן כמו שאנו עתידים לזכרם · והפעל
מלכים ב׳ ל׳ · תלים ס״ה הכבד וְהִיא מוּצֶקֶת · ושלא נזכר פועלו ממנו הוצק חֵן
תיב כ״ז בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ · נָהַר יוּצַק יְסוֹדָם · פירושו ביסודם כלם
ענין יציקה ואין לחלק ענין התכה מענין יציקה כמו
שחלקם רבי יונה כי היציקה וההתכה אחד הוא והוא
מלכים א׳ ז׳ חלק לענין אחר ההתכה · יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ · ובדברי
דברי הימים ב׳ ל׳ הימים בסשקל אחר יְצוּקִים בְּמַצֻּקָתוֹ · והנפרד מוצקת

בחלם או בשורק · והקבוץ וְשִׁבְעָה מוֹצָקוֹת · בְּצֶקֶר
עָפָר לַמּוֹצָק · וַיַּעַשׂ אֶת הַיָּם מוּצָק · כלומר עשאו
מותך · מוּצַק נְחֹשֶׁת · סמוך לפיכך הוא פתח ולירת
בותיה פתח · יָצַקְתָּ חֲמַלָּךְ · לָצֶקֶת אֶת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ ·
ורבי יהודה כתב הכל ענין אחד ויפה כתב ויתכן להיות
בצקת עפר למוצק · ענינו חזק בלומר בהתוך העפר
להיותו חזק וקבוע וכן אמר אחריו ורגבים ידבקו · וכן
לִבּוֹ יָצוּק בְּמוֹ אֶבֶן · וְיָצוּק כְּפַלַּח תַּחְתִּית · כלומר חזק
קבוע · וכן דָּבָר בְּלִיַּעַל יָצוּק בּוֹ · וכן וְהָיִיתָ מוּצָק ·
חזק · וכמוהם חֲזָקִים כְּרָאִי מוּצָק · כלומר חזק ·
ואף על פי שבזה יש לנו טעם טוב מזה שיהיה מהענין
הראשון וכן פירושו אומר על השמים בי הם הזקים
וברורים ומזהירים כמראה המותך בי כן עושים מראות
מהנחשת המותך יפה שהוא זך וכהיר ומזהיר כמו ויעש
את הכיור נחשת ואת כנו נחשת במראות הצובאות
ויש לפרש ראי שם שלא יהיה מענין במראות הצובאות
אבל יהיה ראי מראה ממש ופי׳ בהירים ומזהירי׳ כמראה
הדבר המותך שהוא מזהיר בשעת התכתו אבל לאחר
ימים הוא מעלה חלודה אבל השמי׳ הם בהירים בכל יום
יהושע ז׳ כבהירת הדב׳ המוצק בשע׳ יציקתו · אבל יַצִּיקֵם לִפְנֵי יְיָ
אף על פי שידמה מן
חשרש הזה כפלם ויציבום
טוב הוא לשומו משרש
ציק ומענין מְצוּקֵי אֶרֶץ ·
שמואל א׳ כ׳ ובא דגש הצד׳ תמורת הנח כמו וילינו עליו״
בראשית כ׳ · ישעיה מ״ה יצר אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצַר · מִי יָצַר אֵל · עם זו
ישעיה מ״ג · זכריה י״ב יָצַרְתִּי לִי · וְיוֹצֵר רוּחַ אָדָם בְּקִרְבּוֹ · וכבר
עמוס ז׳ פירשנו זה הפסוק בשרש ברא · יוֹצֵר נוֹבִי · בלומר
שה״קבה הוא יוצר גובי · ויש מפרשים יוצר גובי שם
וענייני יצירה מן הארבה · וכן ת״י ברית גובא או פירושו
בראשית כ׳ אסיפה כלומר אסיפת הארבה · וכן מִן יָצַר יְיָ אֱלֹהִים
מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֶת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל
ירמיה א׳ · תיב יז הָאָדָם · כמו ויאסוף · בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַּבֶּטֶן · וְיֹצְרִי בַּבֶּטֶן
תלים קנ״ב כְּלָם · בלומר איברי חיצורים או הוא שם · ומשקל אחר
ישעיה מ״ג כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ · כלומר ידע שיצירתנו מעפר ואי
אפשר להפרד מכל וכל מתאות הגוף · והנפעל לְפָנַי לֹא
נוֹצַר אֵל · והוא סמוך כי הוא פתח ופירושו לא נוצר
מאל וכבר פירשתיו בשער חפעלים בטור השני ענין
היצירה ידוע וכבר ביארנוהו בשרש ברא והוא גם
ישעיה מ״ד במעשה האדם ובפעולתו · וּבַמַּקְבֹּת יְצַרְהוּ · יעשהו
ירמיה י״ח · תלים כ״ד ויחדשהו · חֵנָּה אָנֹכִי יוֹצֵר עֲלֵיכֶם רָעָה · מחדש · יוֹצֵר
עָמָל עֲלֵי חֹק · פירוש חרשע מחדש בכל יום און ועמל
כאילו חק עליו לעשות כן · וכן עושה בלי החומר נקרא
ירמיה י״ט יוצר במפורש וְקָנִיתָ בַּקְבֻק יוֹצֵר חָרֶשׂ · ובסתם וְיָרַדְתָּ
ירמיה י״ח · ירמיה י״ח בֵּית הַיּוֹצֵר · הֲכַיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת לָכֶם ·
ישעיה מ״ה · ירמיה י״ח הַיֹּאמַר חֹמֶר לְיוֹצְרוֹ · כַּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר · ושם
ישעיה כ״ט למלאכת היוצר וְיֹצֵר אָמַר לְיוֹצְרוֹ לֹא הָבִין · בחמש
תקונים כ׳ · זכריה י״ד נקודות · בִּי בָטַח יוֹצֵר יִצְרוֹ עָלָיו · אבל הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל
זכריה י״ד הַיּוֹצֵר · וַאֲשֶׁלִּיךְ אוֹתוֹ בֵּית יְיָ אֶל הַיּוֹצֵר · הוא כמו
אוֹצֵר מענין אוצר · וכתי׳ לתחות יד אמרכלא · והחכם
ראב״ע פירשו כמשמעו כלומר אל בית יי׳ ומה שאמר אל
בית יי׳ אל היוצר כאילו אמר אל ביתו · ושלא נזכר
תלים קל״ט פועלו מהדגוש יָמִים יוּצָרוּ · ופירוש יוצרו על איברי
האדם ואע״פ שלא זכרם הנה זבר גלמי ראו עיניך אמר
כי בתהלת יצירתי שהיית גולם קודם יצירת האברי ראו
עיניך

עיניך כלומר שאתה ראית שתהיה יצירתי בך ועל
ספרך כלם יכתבו האברים העתידים להוסד בגלמי כלם
ידועים לפניך ובימים רבים יוצרו שהיו נוצרים באותו
הגולם יום יום ולא היה אחד בהם נכר באותו הגולם
תחלת יצירתו ואף על פי שהיו כלם באותה טפה בכח
התולדת לא היה נכר בה צורת העין והאזן והאברים
האחרים אלא שיוצרו בה אחר כן יום אחר יום ועל זה
הדרך פירשו ראב"ע ופירושו ולא בלמ"ד אל"ף והוא
כן בכתוב אבל הקרי"ו ויהיה פירושו על דרך הקרי
ולו לספרך כלומר אע"פ שימים יוצרו לספרך הוא כאחד
כלומר ידוע לפניך הכל דרך כלל ושלא נזכר פעלו
מהנוסף כָּל בְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח ונקראת תאורת
לב האדם ורעיוניו יצר וְכָל יֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ כִּי
יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו יֵצֶר סְמוּךְ תְּצוּר בחמש
נקודות ונקרא כן לפי שהוא יוצר ופועל הענינים בלב
שהלב מתאוה אליהם ופי יצר סמוך הוא היצר הטוב
כי יש יצר טוב ויצר רע ופירו' הפסוק יצר חצריק חסמוך
ונשען עליך תצרהו מרע ותן לו שלום כי בך בטוח
ובזה חשרש עא בְּלָבְתֵּךְ לֹא יֵצֵר צַעֲדֶךָ בְּמִלֹּאת שִׁפְקוֹ
יֵצֶר לוֹ כִּי עַתָּה תֵּצֵר מִיּוֹשֵׁב וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד
וַיֵּצֶר לוֹ יֵצְרוּ צֵעֲדֵי אוֹנוֹ וַיֵּצֶר לְאֻמְנוֹן לְהִתְחַלּוֹת
בַּעֲבוּר תָּמָר אֲחוֹתוֹ וַיֵּצֶר לָהֶם מְאֹד וַתֵּצֶר לְדָוִד מְאֹד
והשם מן הַמְצַר קָרָאתִי יָהּ או יהיה שרשו צ"ר בלם
ענין הצר שהוא הפך המרחב ויש לומר כי ויצר להם
מאד ויצר לאמנון ויצר לו יהיו משרש צרה ויהיה
יצר וצרה בענין אחד"

יצת וַתִּצַּת בְּסִבְכֵי חַיָּעַר בָּאֵשׁ יַצָּתוּ והנפעל
וְנִצַּתָּה חֲמָתִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה
אֲשֶׁר הִיא נִצַּתָּה בָּנוּ עָרָיו נִצַּתָּה מִבְּלִי יֹשֵׁב
נִצַּתָּה בַּמִּדְבָּר והפעל הכבד לָמָּה הִצִּיתוּ עֲבָדֶיךָ
הִנְנִי מַצִּית כְּךָ אֵשׁ וַיֵּצֵא אֵשׁ בְּצִיּוֹן ואפשר שיהיה
הִצִּיתוּ מִשְּׁבָנוֹתֶיהָ פעל עומד או יהיה יוצא והוא חסר
המצית"ים כלם ענין הבערה והדלקה אבל אֲצַיְּתָנָה
יָחַד אף על פי שדומה מזה הענין אינו מזה השרשכי הוא
משרש צית ויש לפרש עריו נִצַּתָּה נצתה כמדבר
ענין שממה וכן תרגם יונתן קרווחי צדיין"

יקב גֹּרֶן וָיֶקֶב לֹא יַרְעֵם בשש נקודות הֲמִן
הַגֹּרֶן אוֹ מִן הַיֶּקֶב וְגַם יֶקֶב חָצֵב בּוֹ ידוע"

יקד וַתִּיקַד עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית יֻקַּד יָקוּד
אֵשׁ יוֹקֶדֶת והשם יְקוֹד כִּיקוֹד אֵשׁ ומ"מ
כְּמוֹקֵד נַחֲרוּ עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ והשם למקום
שיוקדת בו האש לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד פוגר בלע"ז
ושלא נזכר פעלו מהפעל הנוסף וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד
בּוֹ ענינם ענין הבערה"

יקח וְלוֹ יִקָּחַת עַמִּים שם בפלס דברת בני הארם
ודגש הקוף לתפארת כדגש מקדש יי וכן
וְתָבֵן לִיקֻחַת אֵם והקוף דגושה והונחה יו"ד ליקחת
אם והוטלה תנועתה על הלמ"ד ומשפטו לִיקֻחַת אם
ופירוש שניהם משמעת וקיבול המצוה ופירוש ולו
יקחת עמי אליו ישמעון העמים לקבל עליהם מה שיצום
ופירוש ליקחת אם למשמעת אם כלומר עין שתבוז
למשמעת ולמה שתצוה עליו יקרוה עורבי נחל ודמה
רבי יונה המלה חזאת לערבי בזה הענין"

יקע וְהוֹקַעְנוּם לַיְיָ וַיּוֹקִיעֻם בָּהָר לִפְנֵי יְיָ
וְהוֹקַע אוֹתָם לַיְיָ נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ אֶת עַצְמוֹת

הַמּוֹקָעִים עניין חתליה על העץ ולא זכר רבי יהודה
בזה חשרש פֶּן תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ וַתֵּקַע נַפְשָׁהּ מֵהֶם
וַתֵּקַע נַפְשִׁי מֵעֲלֵיהָ וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב ובאמרו כי
לא מצא מזה השרש כי אם הפעל הכבד אשר נהפכה בו
היו"ד לוי"ו נחה נראה כי אינם בדעתו מזה השרש ואולי
דעתו שהם משרש קעע עם כַּאֲשֶׁר נָקְעָה נַפְשִׁי מֵעַל
אֲחוֹתָהּ אֲשֶׁר נָקְעָה נַפְשֹׁךְ מֵהֶם ויהיה נקעה בפלס
ורחבה ונסבה נבקה וגם יתכן להיות ותקע כף ירך
יעקב פֶּן תִּקַּע נַפְשִׁי מזה חשרש ונקעה שרש אחר
ושיהיה הנו"ן בו שרש ואף על פי שהם ענין אחד וגם
יתכן עוד להיות שרש כלם נקע ובא הנח במלרת ותקע
תמורת הדגש כמו שכא בְּמלרת ויזד יעקב נזיד וחם
ענין הסרת הדבר ממקומו דשל"ג בלעז"

יקף כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה עֵרֹת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי
כִּי הִקִּיפָה הַזְּעָקָה הַקֵּף אֶת הָעִיר בצרי
ובי"וד לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם אוֹיְבֵי כְּנֶפֶשׁ יַקִּיפוּ
עָלַי ענינם ענין סיבוב ותרגום ונסב ארת הר עשו
ואקפנא ואמרו רבותי ז"ל לא תקיפו פאת ראשכם זה
חמשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו ואפשר שיהיה זה
הפעל מפעלי הנו"ן"

יקץ וַיִּקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיִּקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ
וְיָקִצוּ מִזַּעְזָעֶיךָ
ד"ה יוד מעמדת בגעיא
לחסרון ה"יוד פא הפעל.
ידוע.

יקר זכר רבי יהודה מָה יָקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים פעל
עבר ואולי מצאו בספרו הקוף פתוחה.
ומאשר מצאנוהו אנחנו בספרינו קמוץ כולו נכון להיות
תאר השם וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל כלומר יקרו וגדלו
מהשיגם מֵאֲשֶׁר יָקְרָת בְּעֵינַי אֲשֶׁר יָקְרָתִי מֵעֵלֵיהֶם
כלומר יקרתי בעצמי וסרתי מעליהם כי לא היתי יקר
בעיניהם תִּיקַר נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ וַיִּקַר שְׁמוֹ מְאֹד ה"יוד
בחירק ובצרי וַיִּיקַר דָּמָם בְּעֵינָיו והוא מלא עם פא
הפעל וַיִּקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם פא הפעל נעלמת מהמכתב
כמנהג והפעל הכבד הוֹקַר רַגְלְךָ אוֹקִיר אֱנוֹשׁ מִפָּז
והתאר יָקָר מֵחָכְמָה וּמִכָּבוֹד וְיָרֵחַ יָקָר הוֹלֵךְ ובסמוך
יָקָר רוּחַ והקבוץ בְּנֵי צִיּוֹן הַיְּקָרִים ולנקבד
יָקָרָה הִיא מִפְּנִינִים ובסמוך פְּנַת יְקָרַת ר"ל יקרת
פנת מוסד או יהיה סמוך על סמוך ושניהם סמוכים אל
מוסר כמו נהרי נחלי דבש או יהיה יקרת שם בלתי
סמוך ואע"פ שהוא פתוח כמו עגלת שלישיה אל תתני
פוגת לך והדומים להם ומא הֲבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם
והשם אֶרֶץ הַיָּקָר יִתְּנוּ יָקָר לְבַעֲלֵיהֶן קמוץ ובסמוך
פתוח בִּיקַר כָּרִים פירוש כמשובח שבכבשים והוא
החלב שהיה כלה על המזבח וְאֶת יָקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ
כתב רבי יהודה שהוא פתוח ורבי יונה כתב שהוא
קמוץ ואנחנו מצאנוהו במקצת הספרים המדוייקים
קמוץ ובמקצתם פתוח ואפשר שהוא סמוך אע"פ שהוא
קמוץ כמו כתב שהוא קמוץ בין בסמוך בין במוכרת כמו
ובכתב בית ישראל או יהיה מוכרת וו"ו ואת עומדת
במקום שנים ומשפטו ואת יקר ותפארת גדולתו
וקבוץ התאר בלשון נקבות אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֹּד הַבַּיִת
ופירושו כבדות וכמו שמשתמשין בכבוד בענין כבדות
ובענין כבוד כך משתמשין ביקר בענין כבדות וכענין
כבוד כי ענינם שוה וקבוץ השם בלשון נקבות לא

זכריה יד יְהִיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן׃ פירוש לא יהיה אור יקרות שהוא האור הבהיר ולא אור קפאון שהוא אור עבות אלא כך בינוני כמו שאמר לא יום ולא לילה והוא משל על הישועה ועל הצרות שיהיו בתחלת הישועה וי״ת לא יהא נהורא אלהין עדי וגליד׃ בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקְרוֹתֶיךָ׃ נבלעה פ״א הפעל בדגש הקו״ף ואף על פי שהיא כתובה או הדגש לתפארת הקריאה׃ כמו שכתבנו בחלק הדקדוק והונחה הי״ו והוטלה תנועתה בב״ת השירות ומשפטו בְּיִקְרוֹתֶיךָ כך היא קריאת בן נפתלי וקריאת בן אשר הב״ת בשוא והי״ו בחירק כמשפטו והוא תאר ופירו בנכבדות שלך כלומר בנשים הנכבדות שלך היו בהן בנות מלכים״

תלים מה

אע״פ קשה לי מאחר שאינו סומכי על קריאת בן אשר לומה הוא נקוד בכל הספרים כפי קריאת בן נפתלי ביקריותיך הב״ת בחירק והי״ו כחיר ולא ביקריותיך הב״ת בשוא והי״ו בחירק

יקש יָקוֹשְׁתִּי לָךְ׃ שָׁמְרֵנִי מִידֵי פַּח יָקְשׁוּ לִי׃ נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים׃ והפעל נוֹקַשְׁתָּ בְּאִמְרֵי פִיךָ׃ וְנָפְלוּ וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ׃ והשם בִּי מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ בפלס מוֹעֵד מוֹקֵד׃ והקבוץ בְּמוֹקְשִׁים יְנֻקַּב אָף׃ מוֹקְשִׁים שָׂתוּ לִי סֶלָּה׃ ובקבוץ הנקבות ומוֹקְשׁוֹת פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ והתאר לְפַח הֵלוּכוּ פַּח יָקוּשׁ עַל כָּל דַּרְכָּיו׃ בחלם׃ ובשורק וְכִצִּפּוֹר מִיַּד יָקוּשׁ׃ יָשׁוּר כְּשֵׁדֶף יְקוּשִׁים׃ בפלס עצום עֲצוּמִים׃ והתאר לנלכד יְקוּשִׁים בְּנֵי הָאָדָם׃ וכבר פירשתי דקדוקו בשער הרביעי בטור הפעלים״

ירמיה כ׳ · תלים קמ״ח · תלים קכ״ד · משלי ו׳ · ישעיה ח׳ · דברים ז׳ · דברים ז׳ · תלים מ״ו · תלים קמ״ח · תלים קמ״ח · הושע ט׳ · משלי ו׳ · ירמיה ה׳ · קהלת ט׳

יראה וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃ כִּי יָרְאוּ הַמְיַלְּדוֹת אֶת הָאֱלֹהִים׃ לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה׃ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת יְיָ׃ לְמַעַן יִרָאתֶם אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם׃ בקמץ הר״ש ולית כוותיה׃ סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא׃ וַיִּירָא׃ וַיֹּאמַר׃ וָאִירָא כִּי עֲרוֹם אָנֹכִי וָאֶחָבֵא׃ וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו׃ יִירְאוּ מִיְּיָ כָּל הָאָרֶץ׃ וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדוֹת אֶת הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאסֶף שָׁאוּל לִרְאוֹת מִפְּנֵי דָוִד׃ לְיִרְאָה אוֹתִי כָּל הַיָּמִים׃ מִיִּרְאָתוֹ אוֹתוֹ׃ יְרָא אֶת יְיָ בְּנִי וָמֶלֶךְ׃ אַךְ יִרְאוּ אֶת יְיָ׃ משפטו יִרְאוּ אלא שנחה בו האלף כדי שלא ידמה למלת יראו מן ראה׃ תִּירְאוּ חַתַּת וַתִּירָאוּ׃ שניהם כתובים ב״יוד ומזה השרש והענין׃ והתאר אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת יְיָ׃ ובסמוך אַשְׁרֵי כָּל יָרֵא יְיָ׃ יִרְאֵי יְיָ הַלְּלוּהוּ׃ אִשָּׁה יִרְאַת יְיָ׃ וחשם יוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא׃ לבית המקדש שהוא מקום המורא׃ וְאֶת מוֹרָאוֹ לֹא תִירָאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ׃ ומוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה׃ שִׁיתָה יְיָ מוֹרָה לָהֶם׃ ההא כמקום האלף׃ או יהיה יובילו שי למורא תאר לשם יתעלה׃ וכן הוא מוֹרַאֲכֶם׃ והשם במא יִרְאָה׃ וְיִרְאָה לָהֶם׃ יִרְאַת יְיָ רֵאשִׁית דָּעַת׃ וַבַּעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ׃ והנפעל נוֹרָא מְאֹד׃ נוֹרָאוֹת בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ׃ לְמַעַן תִּוָּרֵא׃ ופירש הפסוק אאזל כי הקב״ה נתן ממשלה לעליונים לעשות חפצו בארץ אבל הסליחה אינה עמהם כי אם עמו למה שלא יאמרו בני אדם בלבם אם אנחנו חוטאים יתפייסו לנו המלאכים וישאר עונינו בא להודיע כי אין בהם הסליחה למען שיראו בני האדם את השם יתעלה למען כי עמו הסליחה לא עם אחר זולתו׃ והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל פירש שאם לא תסלח לא ייראוך החוטאים ויעשו חפצם בכל אות נפשם׃ ומְעֻנֶּה נוֹרָא׃ מֵאֶרֶץ נוֹרָאָה׃ פירש רבי יונה רחוק ורחוקה ואין להוציאם מענינם אף על פי שמשמעות הכתוב מדבר על עם רחוק ועל ארץ רחוקה כי לעולם יירא האדם הרחוקים ממנו שלא ידע מנהגם וגבורתם מהקרובים שידע מנהגם וגבורתם וידמה בעיניו על הרחוקים שהם גבורי וחזקים יותר׃ והפעל הכבד כִּי יְרֵאנִי הָעָם׃ על משקל גרשוני פירושו הפחידוני׃ וכן אֲשֶׁר הָיוּ מְיָרְאִים אוֹתִי׃ אִגְּרוֹת שָׁלַח טוֹבִיָּה לְיָרְאֻנִי׃ לְיָרְאָם וּלְבַהֲלָם״

ישעיה י״ח · ישעיה כ״ה · שמואל ב׳ כ״ד · חמיה ו׳ · חמיה ו׳ · דה״ב ל״ב

ירד יָרַד יַרְדְּנוּ בְּתְחִלָּה׃ וְהַיּוֹם יָרַד מְאֹד׃ חסר הפא וְאֵלְכָה וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים׃ וַיַּנִּידוּ לְדָוִד וַיֵּרֶד הַסֶּלַע׃ וְלֹא יָרַד עִמָּנוּ בַּמִּלְחָמָה׃ אוֹ בַּמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה׃ בַּבְּחִמָּה בַּבְּקָעָה תֵרֵד׃ וַיֵּרְדוּ אַחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה׃ רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ לָנוּ מִשָּׁם׃ מִיָּרְדֵי בוֹר׃ נמשך בקמץ בטעם׃ עַד יָרֵדָת חוֹמוֹתֶיךָ׃ עַד רִדְתָּהּ׃ עֵינִי עֵינִי יוֹרֶדֶת מַיִם׃ פירוש יורדה במים׃ וכן וְתֵרֵדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה׃ תרדנה בדמעה׃ ויתכן לפרשו בלא חסרון ב״ת כי לרוב חזלת הדמעה שתרד מן העינים כנה הירידה לעינים׃ ועל דרך הזה והגבעות תלכנה חלב׃ ילכו מים׃ כֻּלָּה יְלֵיל יֵרֵד בַּבֹּכִי׃ ויש מפרשים אותו מענין אָרִיד בְּשִׂיחִי׃ וכן וירדתי על ההרים׃ והפעל הכבד הוֹרַדְנוּ בְיָדֵינוּ׃ וְהוֹרַדְתָּם אֶת אָבִי הֵנָּה׃ וּבְנִסַּע הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אוֹתוֹ הַלְוִיִּם׃ וַיּוֹרֶד בַּנְּהָרוֹת מָיִם׃ וַיּוֹרֶד יְרִידוּ אֶל יָקָנוֹ׃ נְהֵה עַל הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִידֵהוּ׃ פירושו לפניו אל ארץ תחתיות׃ ויש מפר אותו מענין אריד בשיחי ואין לו טעם׃ והשם הֵם בְּמוֹרַד בֵּית חוֹרוֹן׃ וַיָּכוּם בַּמּוֹרָד׃ ויש לפרש מזה הַמָּה הָיוּ בְּמֹרְדֵי אוֹר׃ וחנני עתיד לפרשו בשרש מרד׃ ושלא נזכר פעלו ממנו אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד׃ וְהוֹרַד הַמִּשְׁכָּן׃ ו״מ אפוד יָרַד בְּיָדוֹ׃ כמו חוריד וקשה הוא לפרש זה שיהיה פעל הקל מזה השרש יוצא כי לא מצאנוהו כי אם עומד ויתכן לפרש כשירד׃ ביתר באפוד בידו ירד׃ ויש לפר כי ביתר כשברח ולקח עמו כליו ובגדיו היתה סבה מאת יי׳ שלקח האפור בתוך כליו והוא לא הרגיש בדבר ולא ידע עד בואו אל דוד לפיכך לא אמר הוריד כי היא לא הורידו בדעתו רק ירד האפוד בידו בדרך מקרה והוא הנכון׃ ופי׳ רבי יונה וירדתי על ההרים׃ ועליתי׃ וכן ולא ירד עמנו במלחמה׃ ואין טעם לפירושו כי העליה הפך הירידה היא וכן לא ירד עמנו במלחמה אינו כי אם כמשמעו כי זרך המלחמה להיות בעמק ולא בהר וכן תמצא לעולם לשון ירידה במלחמה׃ ומה שאמר לא יעלה עמנו במלחמה כנגד המקום שעלו להלחם כמו שאמר ופלשתים עלו יזרעאל׃ ופירוש וירדתי על ההרים וירדתי מהמצפה ללכת על ההרים כי בית יפתח במצפה היה והמצפה היתה גבוהה על ההרים׃ ואמרה בתו ארד מהמצפה ואלכה לי אל ההרים׃ ואפרד מבני אדם ואתבורד שם ואבכה על בתולי׃ וכן וירד הסלע נראה שהיה עמק בין הערבה שהיה שם דוד ובין הסלע ואמר וירד ירד העמק לעלות הסלע׃ מַעֲשֵׂה מוֹרָד׃ ענין רקוע והוא קרוב לענין ירידה׃ וי״ת עובד כבוש כמו שתרגם אנקלוס עד רדת חומותיך׃ עד רדתה׃ והכל נכנס תחת ענין אחד׃ ואפש שיהיה מעשה מורד משרש רדד על משקל מוסך המשבת׃ ואף על פי שזה חלם וזה שורקואז יהיה דבק אל ענינו היטב מן וַיָּרֶד עַל הַכְּרוּבִים׃

ישעיה י״ח · ישעיה כ״ה · תלים מ״ה · ישעיה כ״ה · דברים ל״ב · דברים ל״ב · דברים ל״ב

ותרגום וירקעו ורדידו"

ירה יָרָה בָיָם. הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶיךָ. וָיָרִיתִי לְכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי יְיָ. וַיּוֹרוּ הַיּוֹרִים. לִירוֹת כְּמוֹ אוֹפֶל. ובא באלף תמורת הה"א למד הפעל לִירוֹא בַּחִצִּים וּבָאֲבָנִים גְּדוֹלוֹת. וַנִּירָם אֲבַד חֶשְׁבּוֹן. ופירושו נירה אותם ונלחם עמם עד שאבד חשבון. והנפעל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה. ופעל הכבד וַיֹּראוּ הַמּוֹרְאִים אֶל עֲבָדֶיךָ. כתוב באלף נחה במקום למד הפעל. וַיִּמְצָאֶהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים כַּקֶּשֶׁת. הוֹרַנִי לַחֵמֶר וָאֶתְמַשֵּׁל בֶּעָפָר. אוֹרֶה אֶתְכֶם בְּיַד אֵל. וַיּוֹרֵם אֱלֹהִים. כלם ענין השלכה. ומענין זה פירש אאל"ז מי כמהו מורה פירושו משליך ומורי לארץ בענין שאמר מי הוא ישגיב בכחו. וענין אחר אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹדֵעַ הַכֹּהֵן. וַיּוֹרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי. הוֹרוּנִי וַאֲנִי אַחֲרִישׁ. וְלֹא שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל מוֹרַי. אֱלֹהָיו יוֹרֻנוּ. וְלְהוֹרוֹת נָתַן בְּלִבּוֹ. כלם ענין למוד. ואפשר להיות מזה מִגְבַּעַת הַמּוֹרֶה בָּעֵמֶק. או יהיה שם מקום ואם יהיה מזה הענין פי' כי בגבעה היה צופה שהיה מורה ליושבים בעמק בבא חיל עליהם וכתי מגבעת דמסתביא. ואמר רבי יהודה ולא ימנע להיות מעיקר זה הָרוֹ וְהָגוֹ מְלֵא דִּבְרֵי שֶׁקֶר. וכבר כתבתיו בשרש הרה והוא הנכון. ושם כתבתי גם כן כי אאל"ז כתבו מזה השרש והענין. והשם מענין זה שהוא למוד התורה והמצוה תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה. אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרוֹת. וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרוֹתָי. ויתכן להיות מזה זֹאת תּוֹרַת הָאָדָם. ועוד נכתבנו בשרש תור. והתורה היא תכונת המצוה היאך תעשה והמשפט הוא דין האדם בין איש לחבירו והחוק הוא הדבר הנגזר על האדם לעשותו במצוה או במנהג. והמשמרת היא לשמור שלא לעבור על המצוה ולעשות גדר על המצוה ואף על פי שכל אחד ענין בפני עצמו יבא האחד במקום חבירו במקומות כמו שיתבאר בענין כל אחד מהם בשרשו. ועֹא יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ. ובאלף תחת הא"ו וַמַּרְוֶה גַּם הוּא יוֹרֶא. ופירושו המרוה הענים גם הוא יקרא יורה כמטר המרוה את הארץ. ומֹא אֶת הַמּוֹרֶה לְצִדְקָה. מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן. וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ. וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ. ענינם מטר ואפשר שיהיה יוד מוריך לקבוץ כי שניהם מלאים ביוד או יהיה יוד למד הפעל תמורת הא ופירוש ולא יכנף עוד מוריך לא יאסף עוד מטרך לפי שהיו בעת בצורת כמו שאומר ונתן יי לכם לחם צר ומים לחץ בשר אותם על השבע ואמר לא יאסף ולא יעצר עוד מטרך והיו עיניך רואות את מטרך כלומר בעיניך תראה שיהיה זה בקרוב. ויש מפרשים מוריך מענין השני ענין הוראה כלומר המורים אותך בדרך ישרה לא ירחקו שיהיו בכנף הארץ והם חזקיהו ושריו. ואאל"ז כתב אלהיו יורנו

מענין השלישי ימטירנו"

ירח עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים. וְיָרֵחַ לֹא יַגִּיהַּ אוֹרוֹ. וירח לא יאיר אורו. וְיָרֵחַדְ לֹא יֵאָסֵף. היא הלבנה. ולפי שהלבנה מתחדשת בכל חדש נקראת החדש ירח בְּיָרֵחַ הָאֵיתָנִים בַּסְּגוֹל. מִי יִתְּנֵנִי בְיַרְחֵי קֶדֶם. ולפי שהירח מתחדש פעמים רבות קראו בלשון רבים ואף על פי שאינו אלא אחד ואמר גָּרֵשׁ יָרְחֵים. פירוש כי הירח יבשל הפירות"

ירט יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי. פירושו שטה ופירוש הפסוק כן אמר המלאך הנה אנכי יצא לשטן כי אמרתי האיש הזה ירט הדרך ובלבו לקלל ואינו הולך דרך ישרה. ומלת לנגדי לפני. כן פירשו אאל"ז וכן וְעַל יְדֵי רְשָׁעִים יְרִטֵנִי. ולולי הרישׁ היה נדגש כמו יתנני ויש אומרים כי שרש ירטני רטה.

ירך יָרֵךְ וְכַתֵּף. אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ. ובסמוך יָרֵךְ יַעֲקֹב. בשש נקודות. תַּחַת יְרֵכִי. מִמָּתְנַיִם וְעַד יְרֵכַיִם. ידוע. ומזה הענין יַרְכָה וְקָנָה. שהוא רגל המנורה. יָרֵךְ הַמִּזְבֵּחַ. פאת המזבח. ובת"ו הנקבה וַיַּרְכָתוֹ עַל צִידוֹן. כלומר פאת ארצו יחיה צידון. וְלִירְכָתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה. יַרְכְתֵי צָפוֹן. יַרְכְתֵי לְבָנוֹן. לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה. נתחבר להם סימן הזכרים והנקבות וענינם פאות"

ירע נַפְשׁוֹ יָרְעָה לוֹ. וְלֹא יָרֵע לְבָבְךָ בְּתֹתְךָ לוֹ. וַיָּרַע בְּעֵינֵי יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיָּרַע לְמַשֶּׁהוּ בָּעֲבוּרָם. מַדּוּעַ לֹא יָרְעוּ פָנַי. תֵּרַע עֵינוֹ בְאָחִיו. עַתָּה יָרַע לָנוּ שֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי. פירוש ירע לנו דבר שבע בן בכרי והוא מלעיל. וכן יָרַע שָׁרִיד בְּאָהֳלוֹ. כלם ענין רע וירע וריע בענין אחד. ורבי יהודה לא הביא בזה השרש כי אם נפשו ירעה לו. ודעתו באלו להיותם משרש ריע בדרך זרות. והנכון לשומם בזה השרש עם ונפשו יורעה לו וכלם ענין אחד. ויש לפרש ונפשו ירעה לו ענין תרועה פירוש ירעה בעבורו כמו שאמר חֲלָיֵי מוֹאָב יָרִיעוּ. נוֹשֵׁר שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה. יְרִיעוֹת עִזִּים. ידוע"

ירק יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ. וְיָרְקָה בְּפָנָיו. ידוע. אבל וּמִפָּנַי לֹא חָשְׂכוּ רוֹק. עַד בְּלִעִי רֻקִּי. וְכִי יָרוֹק הַזָּב. משרש רקק ואם הם ענין אחד. וענין אחר כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב. בשש נקודות. כָּל יֶרֶק בָּעֵץ. ומשקל אחר וִירַק דֶּשֶׁא. והתאר וְאַחַר כָּל יָרוֹק יִדְרוֹשׁ. רוצה לומר כל עשב ירוק. לְגַן יָרָק. כְּגַן הַיָּרָק. אֲרֻחַת יָרָק. הוא תאר לעשב שהוא מאכל אדם. וכן קראו רזל לעשב שהוא מאכל אדם ירק. והקבוץ ירקות. וכהפעל העין והלמד לרוב הירוק יַרְקְרַק אוֹ אֲדַמְדַּם. יַרְקְרַקּוֹת אוֹ אֲדַמְדַּמּוֹת. ופירוש בִּירַקְרַק חָרוּץ. כי יש זהב שנוטה מעט גוונו לגוון הירק או ירקרק שם לגוון המכורכם. ושם במֹא וְנֶחְפְּכוּ כָּל פָּנִים לִיְרָקוֹן. וחוא כי בהבהל האדם ובבא אליו הצרה פתאום ישוכו פניו ירוקות"

ירש וַיָּרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת יוֹרְשָׁיו. וַיִּרְשֻׁנוּ אוֹתָהּ. וַיַּרְשֵׁתָם אוֹתָהּ וַיֵּשֶׁבוּ בָהּ. וַיִּרְשׁוּהָ בְּחַיָּרַי. לגזרת פעל בצרי. וכן וַיִּרְשׁוּהָ קָאת וְקִפּוֹד. כִּי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם. בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה. כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן הָאָמָה הַזֹּאת. אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ. כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִּירָשׁ. וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָהּ. וּבְנֵי עֵשָׂו יִירָשׁוּם. כלומר לקחו ירושתם. ואין צורך להוציאם מענין ירושה כאשר כתב רבי יונה שפירושם בענין השלוח. וכן נִשְׁאֲרָה הַרְבֵּה מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ. והציון

מלכים ב' ט' · בראשית לא · שמות ט"ו · ל"ה כ' כ"ה · יהושע י"ח · תהלים ל"ח · ל"ה כ' ל"ו · במדבר כ"ל · שמות ט"ו · שמואל ב' ל"ח · שמואל א' ל"ג · איוב ל' · תהלים ס"ד · איוב כ"ז · תהלים ל"ז · איוב ל"ז · מלכים ב' י"ב · משלי ה' · איוב ו' · משלי ה' · ישעיה ל"ח · שמות ל"ה · שופטים ז' · ישעיה ל"ט · תהלים ט"ו · שמות י"ח · בראשית כ"ו · שמואל ב' ז' · איוב ל"ז · ישעיה כ"ו · מלכים ב' ל"ג · איוב ל"ז · ישעיה ל"ט · תהלים ל"ד · שמות כ"ג · בראשית מ"ז · ישעיה ל"ז · מלכים ב' ל"ח · דברים י"ח · משלי ט"ו · יואל ב' · יואל ב' · ישעיה ל' · ישעיה ל"ג · ישעיה ס' · מלכים ב' ק' · איוב כ"ט · דברים ל"ג · בראשית מ"ו · דברים ל"ב · במדבר כ"ב · איוב ל"ג · תהלים ל"ד · ישעיה ל"ג · ישעיה ס' · ישעיה ל"ד · ישעיה ל"ו · דברים י"ח · בראשית ט"ו · בראשית כ"ו · בראשית ט"ו · שופטים י"ח · יהושע י"ט · דברים ג' · יהושע י"ג

מ"ל ככר כזכר גם כן בחלק הראשון בזה הפרש וגיך עיין גם כן בפרש רטה:

מ"ל זה שם ראיה נמוכה כי גם מן ירק שהוא בשש נקודות בוכל לוחל ירקות בקמץ הלי"ש כמו מן אכל אכלות ומן ענב ענבות. ותימה למה לא פירש בסדפון ובירקון.

דברים לג · דברים כ׳ והצוּוּי השלם יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה · ובחסרון היו״ד חָחֵל רָשׁ·
דברים ח׳ · מלכים ב׳ כ״ג ובצרי עֲלֵה רֵשׁ · קוּם רֵשׁ אֶת בֶּרֶם נְבוֹת · בּוֹאוּ
דברים ח׳ · סופרים ל״ד וּרְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ · הַלְיֶרְשָׁנוּ קְרָאתָם לָנוּ · היו״ד מעמדת
נ״גגעי״א במקצת הספרים · ופירושו ובי קראתם לנו לירש
ממונינו ואם לא בעבור מה קראתם לנו בי כן נראה כי
דברים כ״ד לקחת ממונינו קראתם לנו · והתאר וְהָיָה אֲדוֹם יְרֻשָׁה
וְהָיָה יְרֻשָׁה שֵׂעִיר אוֹיְבָיו · פירוש יהיה ירושה שעיר
דברים כ׳ · תלים ס״ח לאויביו · והשם כִּי יְרֻשָׁה לְעֵשָׂו · נָתַתִּי יְרֻשַׁת יְרֵאֵי שְׁמֶךָ ·
פירוש נתת לי שאגור באהלך שהוא ירושת יראי שמך ·
עזרא ט׳ · סופרים י״ח והפעל הכבד וְהוֹרַשְׁתֶּם לְבָנֵיכֶם · אֶת אֲשֶׁר יוֹרִישׁוּךָ
איוב נ״ג · דברים ל״ד בְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ · וְתוֹרִישֵׁנִי עֲוֹנוֹת נְעוּרַי · וְזַרְעוֹ יוֹרִישֶׁנָּה ·
ישעיה ל״ד פירוש ולזרעו יורישנה · והשם לְמוֹרַשׁ קִפּוֹד · אֶת
ב · דיה ח׳ · איוב ז׳ מוֹרָשֵׁיהֶם · מוֹרָשֵׁי לְבָבִי · סעיפי לבבי · כלומר מה
שמוריש הלב ומנחיל כאילו הסעיפים ומחשבות הלב
נחלה בהיותם מוכנים לאדם ומזומנים · ועם הא״ הנקבה
דברים ל״ג · יחזקאל י״ח מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב · לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה ·
כולם ענין אחד ענין ירושה · יש מהם ירושת הכן מהאב
ויש מהם לקיחת הדבר מיד אחר ר״ל שלוקח ירושתו
ומה שהיה בחזקתו כמו שהכן לוקח נכסי אביו · ובענין
דברים י״ח הגירוש והשילוח יְיָ אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ · וְאֶת
סופרים י״ח · זכריה ט׳ כָּל אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ · הִנֵּה יְיָ יוֹרִשֶׁנָּה וְהָכָּה
במדבר י״ל · במדבר ל״ג בַּיָּם חֵלֶף · אַפֵּנוּ בַדֶּרֶךְ וְאוֹרִישֵׁנוּ · וְאִם לֹא תוֹרִישׁוּ
יהושע ח׳ אֶת יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם · וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת הָעִיר · פירוש
איוב כ׳ את יושבי העיר · מִבִּטְנוֹ יוֹרִישֶׁנּוּ אֵל · ומן הקל בזה
דברים י״ב הענין לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ · והבלל כל שהוא קשור עם
מם חוא לשון גירוש ושילוח · ויתכן לפרש לרשת
אותם מפניך לשון ירושה ויהיה מפניך דבוק עם כי
יכרית לא עם לרשת ויהיה אם כן כל בנין הקל בענין
ירושה לא יהיה אחד מהם לשון גירוש ושילוח · והפעל
דברים כ״ח הדגוש בזה הענין יָרַשׁ הַצְלָצָל · ועא קרוב לזה יְיָ
שמואל א׳ כ׳ · שמות ל״ו מוֹרִישׁ וַמַעֲשִׁיר · תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי · או יהיה תורישמו
בראשית מה׳ · משלי ל׳ מענין הגירוש · והנפעל פֶּן תּוּרַשׁ · וּפֶן אֲוֶרֶשׁ וְגָנַבְתִּי ·
ענין הרשות והמסכנות · ומענין זה תי הלירשנו קראתם
לנו · הלמסכנותנא קריתון לנא · ומזה העיקר שם אשר
יואל ג׳ · ישעיה פ״ה איננו מן הענינים האלה תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר · בַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא
חַתִּירוֹשׁ בָּאֶשְׁכּוֹל · בפלס תינוק מן ינק אלא שתינוק
תאר וזה שם · והוא היין החדש ·

ישש זָקֵן וְיָשֵׁשׁ · בצרי · ובחירק גַּם שֵׁב גַּם יָשִׁישׁ
דברי הימים ב׳ ל״ג · איוב ט״ו בָּנוּ · בִּישִׁישִׁים חָכְמָה · הם הזקנים רבי חימים
איוב י״ב בי הישיש רב ימים מהזקן ומהשב ונכון הוא להיותם
מענין יש וישה וישש בענין אחד ונקרא הזקן ישיש
לפי שעמד חישות בו ימים רבים ״

ישב אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן · וַיֵּשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ גּוֹשֶׁן ·
בראשית י״ב · בראשית מה׳ וְעֵלֵי הַכֹּהֵן יוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא · יָשַׁב אֹשֶׁב עִם
שמואל ב׳ ח׳ · שמואל א׳ כ׳ הַמֶּלֶךְ · וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל הַלֶּחֶם לֶאֱכֹל · יֵשְׁבוּ לְבַסֵּר
שמואל ב׳ כ׳ · תלים ל״ד לָךְ · וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה · אֲשֶׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ · אָנֹכִי
סופרים י׳ · תלים ס״ח אֶשֶׁב עוֹד שוּבָה · בלומר אתעכב · וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים ·
סופרים י׳ · דברים ח׳ נתעכבתם · וּשְׁבוּ אֶל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם · בַּסֻּכּוֹת
ירמיה ל״ה · ויקרא ל״ג תֵּשְׁבוּ · לֹא תֵשֵׁב לָנֶצַח · לְמַעַן לֹא תֵשְׁבִי ·
ישעיה נ״ג · יחזקאל ל״ו תלים קל״ב · תלים כ״ב הַיּוֹשְׁבִי בַּשָּׁמַיִם · וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל ·
פירוש ואתה שאתה קדוש יושב לעולם אתה תהלות
ירמיה מ״ב ישראל · אִם שׁוֹב תֵּשֵׁבוּ · אמר רבי יהודה כי נהפך פא
הפעל לעין במלת שוב · וחנכון שהוא בשוב הוא ו״ו זמשך
במדבר כ״ב ופא הפעל נגרעה כדרך חבריו נחי הפא שבו נא בזה ·
בראשית ל״ה · משלי כ׳ קוּם עֲלֵה בֵית אֵל וְשֶׁב שָׁם · כָּבוֹד לָאִישׁ שֶׁבֶת מֵרִיב ·

ועוד נזכרנו בשרש שבת · וַתַּגִּישׁוּן שֶׁבֶת חָמָס · פירוש עמוס ג׳
בי.הם מנדים ומרחיקים יום רע בדבריהם ובמחשבותם
שלא יבא עליהם ומגישים ישיבת החמס · לָכֵן קָרָאתִי
ישעיה ל׳ לָזֹאת רַהַב הֵם שָׁבֶת · פירוש לפי שישראל חולכים
למצרים ושואלים עזר ממצרים ללא יועילו למו לכן
קראת לזאת ירושלם רהב הם שבת כלומר חזקים יהיו
חיושבי בה ויבטחו בשם ולא ילכו לבקש עזר בי הישיבה
יותר חוזק ותוקף להם מהחליכה · זֶה שִׁבְתָּהּ חַבֵּית מְעָט ·
ריש כ׳
ירמיה ט׳ · שמואל ב׳ ל״ג שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מְרֻמָּה · ויש לפרש מזה שרוף יִשְׂרְפוּ
בַּשֶּׁבֶת · כלומר במקום שבתם והיותם שם ישרפו ·
שמואל ב׳ י״ט ונתב אא ז״ל מזה השרש בְּשִׁבְתּוֹ בְמַחֲנַיִם · והוא חסר
פא הפעל ומשפטו בְּשִׁבְתּוֹ · והנפעל בֶּעָרִים אֲשֶׁר
יחזקאל מ״ז לא נוֹשְׁבוּ · אֶל אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת · וכבר ביארתי ענינו
שמות ז״ו בשער הפעלים בטור השני · נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים · יש
יחזקאל כ״ז מפרשים כמו בימים וכתי דהות יתיבא כגו יממיא
ויתכן לפרשו כמשמעו לפי שישובה היה מסחורת הים
ודרך חים היה בא אליה כל הטוב כמו שכתב בפרשה
מלכים א׳ כ״א האחרת · וחפעל הכבד וְהוֹשִׁיבוּ אֶת נְבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם ·
עזרא י׳ · תלים ס״ח הַהוֹשִׁיבוּ נָשִׁים נָבְרִיּוֹת · פירוש אשר חושיבו · מוֹשִׁיב
איוב ל״ו · תלים ק״ג יְחִידִים בַּיְתָה · וַיּוֹשִׁיבֵם לָנֶצַח · מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת ·
בראשית מ״ז חוֹשֵׁב אֶת אָבִיךָ וְאֶת אַחֶיךָ · ומלה מורכבת מן ישב
זכריה ל׳ ושוב וְהוֹשְׁבוֹתִים כִּי רִחַמְתִּים · ושלא נזכר פעלו ממנו
ישעיה ה׳ שמואל ב׳ ע״ו וְחוֹשַׁבְתֶּם לְבַדְּכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ · אִם יָשׁוֹב יָשִׁיבֵנִי ·
ישוב מקור מזה חשורש רוצח לומ אם ישיבני לירושלם
י׳ כשיה מ״ד לישיבה שאשב שם ועבדתי את יי׳ · הָאוֹמֵר לִירוּשָׁלַם
מלכים ב׳ ל׳ תּוּשָׁב · והשם חֲנֵה נָא מוֹשַׁב הָעִיר טוֹב · פתח לפי
ויקרא כ״ה שהוא סמוך · וכן בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה · כלומר שימכור
שמואל א׳ ל׳ בית בתוך עיר שיש לה חומה · עַל מוֹשָׁבוֹ · והקבוץ
יחזקאל ל״ל וְכָכֹל מוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ · והקבוץ בלשון נקבות מושבות ·
ויקרא נ׳ · שמואל ב׳ ט״ו בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם · וכתב רבי יונה וְכָל מוֹשַׁב בֵּית צִיבָה
עֲבָדִים · תאר רוצה לומר כל היושבים והשוכנים בבית
ציבא · והתאר למי שארך זמן ישיבתו במקום כְּשָׂכִיר
ויקרא כ״ה · ויקרא כ״ב בְּתוֹשָׁב · קָמוּץ · תּוֹשָׁב בּוֹחֵן · בפתח כי הוא סמוך ·
ופירוש תושב זה קנוי קנין עולם והוא הנרצע שכיר
זה קנוי קנין שנים והוא היוצא בשש · ותושב ושכיר
האמורים כפסח הם גוים וערלים לא מולים · וכבר אחר
יחזקאל ל״ה וְיָשְׁבוּ טִירוֹתֵיהֶם בָּךְ · ענינם ידוע מהם ענין הישיבה
ממש · ומהם ענין עכבה ואף על פי שהוא עומד על רגליו
תלים כ״ד · סופרים ״ו כמו אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ · וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלָה · והרומים
לחם ומהם ענין אריכות חיות האדם במקום שיהיה שם
ומהם ענין העמדה והקיום ״

ישה לְחַנְחִיל אוֹהֲבַי יֵשׁ · יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי אִישׁ ·
משלי ח׳ · משלי י״ד
אסלי י״ח · במדבר ט׳ יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד · וְיֵשׁ אֲשֶׁר יְהֵיה הָעָנִי ·
מלכים ב׳ ל׳ הֲיֵשׁ אֶת לְבָבְךָ יָשָׁר כַּאֲשֶׁר לְבָבִי עִם לְבָבֶךָ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב
בראשית כ״ד · בראשית כ״ד יֵשׁ · אִם יֶשְׁכֶּם עוֹשִׂים · אִם יֶשְׁךָ נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי ·
דברים כ״ט כִּי אֶת אֲשֶׁר יָשְׁנוּ פֹּה · כלם ענין דבר הנמצא · ומזה
נקראת חתורה והחכמה ומעשה הטוב והישר תושיה
ישעיה כ״ח · משלי ב׳ הַגְדִּיל תּוֹשִׁיָּה · יִצְפּוֹן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה · והיו״ד למד
הפעל לפי שהיא נמצאת לעולם כי כל הישים יחסרו
ויחזרו לאין והתורה והחכמה תעמד בישותה כל ימי עד ·

אא״ וכיכיס דברי הרלב״ג שנקר׳ תושיה כל מכרע וכימוס הכלות שראוי לאדם שיתנהג בו ולכך נקרא התורה והקבלה תושיה ·

וְלֹא תַעֲשֶׂנָּה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה · תיוב ה׳
פירוש כל יש וכל דבר
שחשבו לעשות ״

ישח וְיָשַׁחַתָּ בְּקִרְבְּךָ · מיכה ג׳
שם כפלס וישעך
תתן

תתן לנו · ועניונו והכנעתך · וי"ת ויהא למרע במעך · ישעיה נ"ח
והפעל ממנו שְׁחִי וְנַעֲבוֹרָה · עניונו הכנעי ויש אומרים
בי שרש אלו שחה וישחך פעל ולא שם ומשפטו
וְיִשְׁחֲךָ בפלס וְיִפְרֹךְ · ויתכן להיות מחשרש הזה והענין
חזה שחה עַד יִבֹּרַח לָרָשָׁע שַׁחַת · בִּשְׁחָתָם נִתְפָּשׂ · תלים נ"ל · יחזקאל י"ט
ישט מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט לוֹ הַמֶּלֶךְ · וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ · אסתר ל · אסתר ה
לָאֶסְתֵּר · ותרגום וישלח ידו ויקחה · ואושיט
ידיה ונסבה "
ישם וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם · וַתֵּשֶׁם אֶרֶץ · לְמַעַן · בראשית מ"ז · יחזקאל ל"ו
תֵּשֵׁם אַרְצָהּ · וְהַבָּמוֹת תִּשָּׁמְנָה · והשם · יחזקאל ל · יחזקאל ו
חַנִּשְׁקָף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן · יְלֵל יְשִׁימוֹן · תָּעוּ בַמִּדְבָּר · במדבר כ"ג · דברים ל"ב
בְּיִשִּׁימוֹן דָּרֶךְ · ואפשר שיחיה מזה השרש וַנַּשִּׁים עַד · תלים ק"ז · במדבר כ"א
נֹפַח · אִם לֹא יַשִּׂים עֲלֵיהֶם נָוֵיהֶם · בפלס יציב דלתיה · ירמיה מ"ט
וכן כתב אא"ז כלם ענין שממה "
ישן יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי · לָבֶטַח וָיָשֵׁנוּ בַּיְּעָרִים · איוב נ' · יחזקאל ל"ד
וְיָשְׁנוּ שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא יָקִיצוּ · וַיִּישַׁן וַיַּחֲלוֹם · ירמיה נ"א · בראשית מ"א
שֵׁנִית · כִּי לֹא יִשְׁנוּ אִם · משלי ל
לֹא יָרֵעוּ · הַיּוֹד מעמדת · אע"ג כדי להפריד ביכו ובין אחרי דברי נ"א יסמו טעין בו נעיא והוא לשון שנוי · תלים מ"ל
בגעיא · עוֹרָה לָמָּה תִישַׁן · קהלת ה
יָיָ אֱלֹהֵינוּ מַבִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן ·
והתאר וַיִּקַּץ כְּיָשֵׁן יָיָ · אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר · והש"ל אל תאחב · תלים ע"ח · שיר ה
שֵׁנָה פֶּן תִּוָּרֵשׁ · כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא · האל"ף תמורת הא' · משלי כ' · תלים כ"ו
מְתוּקָה שְׁנַת הָעוֹבֵד · שְׁנַת עוֹלָם · ובלי סמיכות עם הת"ו · קהלת ה' · ירמיה נ"א
אִם אֶתֵּן שְׁנַת לְעֵינָי · וְשִׁנָּתוֹ נִהְיְתָה עָלַי · והפעל הכבד · תלים קל"ב · דניאל ב'
וַתְּיַשְּׁנֵהוּ עַל בִּרְכֶּיהָ · ידוע · ועניין אחר וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן · סופטים י"ו · ויקרא כ"ו
חָדָשִׁים גַּם יָשָׁנִים · והנפעל ממנו וְנוֹשַׁנְתֶּם כָּאָרֶץ · שיר ז' · דברים ל'
יָשָׁן נוֹשָׁן · רוצה לומר ישן מאד ישן של אשתקד נושן · ויקרא כ"ו
של שלש שנים · צְרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִיא · ידוע · ויקרא נ"ג
ישע יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ · בְּצָרִי · ויש עוד בצרי · חבקוק ג'
ויש בסגול · וכתבנו אותם בחלק הדקדוק ·
כִּי כָל יִשְׁעִי וְכָל חֶפְצִי כִּי לֹא יַצְמִיחַ · בחירק הי"ו · ובסגול · שמואל ב' כ"ג
וְיֶשֶׁעֲךָ תִּתֵּן לָנוּ · ומשקל אחר יַרְחִי לִי לִישׁוּעָה · אָמַר · תלים כ"ה · שמות ט"ו
לְנַפְשִׁי יִשְׁעָתֶךָ אָנִי · ובתוספת ת"ו ונפל פ"א הפעל · תלים ל"ה
וַיַּעַשׂ יָיָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה · הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים · שמו"א א' י"ט · תלים קמ"ד
וְלֵיָיָ הַתְּשׁוּעָה · וְתִשְׁוּעָה בְּרוֹב יוֹעֵץ · שֶׁקֶר הַסּוּס · משלי כ"א · משלי י"א
לְתִשְׁוּעָה · ועוד נזכרם בשרש שוע · ואאזול פירש · תלים נ"ג
מזה הענין אם בְּפִידוֹ לֶחֱן שוּעַ · פירוש בפיד שהוא יום · איוב ל
המיתה לחן תשועה לאותן שהן יגיעי כח בחיים כמו
שאמר ושם ינוחו יגיעי כח · ויהיה שוע מן ישע בחסרון
הפא כמו בול חרים שהוא כמו יבול חסר הפא' והפעל
הכבד ממנו כִּי הוֹשִׁיעַ יָיָ אֶת מְשִׁיחוֹ · וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ · תלים כ' · ישעיה מ"ג
הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ · הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ · והשם מושעת · ירמיה נ"א · תלים ל"ה · ל"ג
והקבוץ חָאֵל לָנוּ אֵל לְמוֹשָׁעוֹת · והנפעל יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע · תלים פ"ח · ישעיה מ"ה
בַּיָיָ · עַם נוֹשַׁע בַּיָיָ · פתח · דברים ל"ג
כי הם פועל עבר · אֵין · אע"ג וכעלי המסרה כתבו כן · חַמֶּלֶךְ נוֹשַׁע בְּרוֹב חָיִל · סימן העשיריים מקמצין · תלים ל"ג
קמץ כי הוא עומד · וכמסורת ידין: · במדבר י'
וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאוֹיְבֵיכֶם "
ישף תַּרְשִׁישׁ שֹׁחֵם וְיָשְׁפָּה · ועוד נכתבנו · פעמים ל"ח
בשרש שפה "
ישר לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָי · בַּאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינֵי הַיּוֹצֵר · ירמיה ל"ח · דברי הימים א' י"ג
כִּי יָשַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי כָל הָעָם · שלשתם פעל · תלים א' ט' · סופטים ל"ד
עבר כי עיניהם פתוחה · וְלֹא יָשְׁרוּ בְּעֵינָיו · כִּי הִיא יָשְׁרָה · סופטים ל"ד
בְּעֵינָי · אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים · וַתִּישַׁר בְּעֵינֵי שִׁמְשׁוֹן · במדבר כ"ג · סופטים ל"ד
וַיַּשְׁרֶנָּה הַפָּרוֹת · דגש תשין להבלעת היוד פא הפעל · שמו"א א' ו'

והתאר שָׁם יָשָׁר · ובסמוך וְתוֹעֲבַת רָשָׁע יָשַׁר דַּרְכּוֹ · איוב כ"ג · משלי כ"ט
כִּי יָשְׁרִים דַּרְכֵי יָיָ · וַיֵּרְדוּ בָם יְשָׁרִים לַבֹּקֶר · פירוש · הושע י' · תלים מ"ט
הישרים יש להם ממשלה וגדולה על העשירים חכמים
אוהבי העולם הזה והוא שאמר עליהם נמשל כבהמות
נדמו ואף על פי שבעולם הזה הכסילים רודים בישרים
כמו שאמר עשיר ברשים ימשול לעולם חבא חישרים
הם המושלים והרודים כלומר יש להם מעלה יתירה
בעולם הבא והוא בקר להם וערב לעשירים וצורת
העשירים לבלות שאול כלומר סופם לבלות שאול
במותם בסורם מהזבול והמדור שהיה להם ולא כן
צורת חישרים אף על פי שתשחת הצורה הגופנית
צורת נפשם קיימת לעד · וחשם יוֹשֶׁר לִבִּי אֲמָרִי · איוב נ"ג
ומשקל אחר וְדוֹבֵר יְשָׁרִים יָאֱהָב · ואפשר שיחיה מחובר · משלי י"ז
מן יושר לבי ומפני כובד הקריאה בא בשוא לבדו ולא
בא בקמץ חטף כמשפט כמו שבא בקרים מן בקר להקל ·
ומשקל אחר בתוספת מם וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר · ישעיה מ'
ובקמץ מִישָׁר · והקבוץ הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים · כִּי · שיר ז'
הַיַּיִן הַטּוֹב יַיָשֵׁר וַיָּעֵר לְאָדָם מְאוֹד · וכן יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים · משלי כ"ג
ומשקל אחר וּבִישֻׁרַת לֵבָב · והפעל הכבד כָּל פִּקּוּדֵי · מלכים א' נ' · תלים קי"ט
כָּל יִשָּׁרְתִּי · הַמְיַשְּׁרִים אוֹרְחוֹתָם · מְיֻשָּׁר עַל הַמְּחֻקָּה · משלי ט' · מלכים א' ז'
יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ · וַהֲדוּרִים אֲיַשֵּׁר · ישעיה מ' · ישעיה מ"ה
וַיְיַשֶּׁרֶם לְמַטָּה מַעֲרָכָה · בתוב בשני יודין הראשונה · דברי הימים ב' ל"ב
נקראת בפתח והשניה נחה · משפטו וַיְיַשֶּׁרֶם בחנעת
שתי יודין · ובנוח היוד פא הפעל הוטלה תנועתה על
היוד הנוספת · ובמשקל אחר בהראות פא הפועל
בקריאה שלא כמנהג · וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשִׁירוּ נֶגְדֶּךָ · הַיָּשָׁר · משלי ל' · תלים ל"
לְפָנַי דַּרְכֶּךָ "
אע"ג כן קרי אצל כתיב הוסר
על משקל הוסר את אביך וכן
הוגע מן התיבה הינא כתיב
כמנהג בחלק הדקדוק ·
יתד יָדוֹ לַיָּתֵד · סופטים ה'
תִּשְׁלַחְנָה · ישעיה כ"ב
תָּמוּשׁ הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה · יחזקאל ט"ו
יָתֵד לְתִלּוֹת עָלָיו · והקבוץ · שמות כ"ז
בלשון נקבות וְכָל הַיְתֵדוֹת לַמִּשְׁכָּן וָלֶחָצֵר · וְכָל יְתֵדוֹתָיו · שמות ל"ח
וְכָל יְתֵדוֹת הֶחָצֵר · יְסַע יְתֵדוֹתָיו · פירו אפי אחד מיתדותיו · ישעיה נ"ד
ירוע · ויתדות המשכן היו קשורים במיתרים אל יריעות
האהל והיו תקועים היתדות בארץ בחנות המשכן כדי
שלא תניע הרוח היריעות וכן לקלעי החצר · וכן
נקרא הכלי שמקפל בו האורג הבגד לפניו יתד · ובא
בהא חידעה עם חסמיכות אֶת הַיָּתֵד הָאָרֹג · וכבר · סופטים ה'
פירשנוהו בשרש ארג "
יתם כָּל אַלְמָנָה וָיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן · יְתוֹמִים חָיִינוּ · שמות כ"ב · איכה ל
וְאֵין אָב · פירוש אף על פי שאבינו חי יתומים
חיינו כאילו אין לנו אב · וזהו שאמר אחריו אמותינו
כאלמנות ולא אמר אלמנות "
יתר יָתֵר מֵרֵעֵהוּ צַדִּיק · תאר וענינו יתר ומשובח · משלי י"ב
ופירוש הפסוק אמר החכם באמת כי הצדיק
יתר ומשובח מרעהו שאינו צדיק ויש לו שכר מעשיו
בעולם הבא ודרך רשעים תתעם פירוש ואם תאמר
אחר שהצדיק יתר מרעהו למה אין הולכים בני העולם
בדרכיו לפי שדרך רשעים צלחה בעולם הזה והיא
תתעה אותם לאחוז דרך הרשעי ולהניח דרך הצדיקי ·
וכתב רבי יחודה כי וְיוֹתֵר לְרוֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ · וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה · קהלת ז' · קהלת י"ב
תאר ויתכן לומר שהן שמות כמו יתרון ואף על פי שרוב
השמות במשקל הזה מלעיל באו אלו מלרע · וכן וְאֶת
הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ · וכן יוצר גובי · והשם יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר · שמו"א ל' · ל"ו · בראשי מ"ט
עֹז · ומְשֻׁלָּם עַל יֶתֶר עֹשֵׂה נַאֲוָה · פירוש ומשלם גמול · תלים נ"ח
על

על חיתר ועל חגאות שמתנאת על חענוים מי שרגיל
לעשות חגאוה וחוא בשש נקדות · ויש בחמש נקדות
ישעיה נ״ג גָּדוֹל יֶתֶד מֵאֹר · וכתב רבי יונה בי גדול יתד מאד תאר
זיתכן חיותו שם כחבירו · וחחכם רבי אברחם אבן עזרא
קהלת א׳ פירש ויתר עז תאר · ומשקל אחר מַה יִּתְרוֹן לָאָדָם ·
קהלת ג׳ ומשקל אחר ומוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן · ומ״א
ישעיה ט״ו עַל כֵּן יִתְרָה עָשָׂה · ופירושו הממון שקבץ ופקודתם
על נחל חערבים ישאום · ובת״ו תמודרת חחא עַל כֵּן
ירמיה מ״ח יִתְרַת עָשָׂה אָבָדוּ · קמוץ על משקל עזי וזמרת יח ·
תלים עט״ו וחפעל חכבד חוֹתֵר בְּנֵי תְמוּתָה · פַּחֵז כַּמַּיִם אַל תּוֹתַר ·
או יהיח אל תותר ס״שלא נזכר פועלו ממנו ובא החולם
תמורת שורק כלם ענין חשבח וחמעלח · וכתב רבי
אליב לט״ו אדנים מזח חענין יָתוֹר חָדִים מְרֵעָהוּ · כלומר המשובח
שבחרים · ועוד נכתבנו בשרש תור · ובענין חשאר
שמואל א׳ ט״ו · יואל א׳ וְאֶת חַיּוֹתֵר חֶחָרַמְנוּ · וחשם יָתֵר חַנָּזֵם אֲבַל הָאַרְבֶּח ·
ויקרא י״ד · תלים י״ז וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן · וְחִנִּיחוּ יִתְרָם לְעוֹלְלֵיהֶם · וחנפעל
במדבר כ״ו · ויקרא י״ד וְלֹא נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ · וְחַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל כַּף הַכֹּהֵן ·
מלכים א׳ י״ח · שמות כ״ט אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיְיָ לְבַדִּי · וְאִם יִוָּתֵר מִבָּשַׂר חַמִּלֻּאִים ·
ישעיה ל״ט · שמות ל׳ לֹא יִוָּתֵר דָּבָר · וחפעל חכבד אֲשֶׁר חוֹתִיר הַבָּרוּ ·
ישעיה א׳ · שמות ז״ח חוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט · וַיּוֹתִירוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ · כלם
תלים ל״ח ענין חשאר · וענין אחר בּוֹנְנוּ חָצָם עַל יֶתֶד · חֲלֹא נִסַּע
תיב ל״ד יִתְרָם בָּם · שחם חושבים שחם נקשרים בעולם חזח ·
שמות ל״ה · דברים ל״ז וְאֶת מִיתְרֵיהֶם · ענינם חבלים · אבל יִתְרִים לַחִים · ענינם
שבשים כי מה טעם ליתרים חעשויים מפשתן או מנקבים
לחיותם לחים או יבשים אבל ר״לעל שבשים ובאמרו
יתרים כי כן עושים מן חשבשים חבלים בעודם לחים
תיב ל״ג שיוכלו לקפל אותם · כִּי יִתְרֵי פִתַּח · פירוש יתר ידאתי
שהייתי אוסר אותם בו פתח אותו השם עד שלא יראו
ולא נענו מפני ואותי ענדת · ויש מפרשים חלא נסע
יתדם בם על מיתרי הגוף אשר קיום חעצבים בחם
אמר כי ינתקו ויפרדו ויאבדו · וכן כי יתדי פתח פירוש
נתק עצבי והרפח מיתדי כאשר ידפה מיתד חקשת · ויש
מפרשים מזח חותר בני תמותה · כלומר חתר יתרם
וקשורם לפי שאמר אנקת אסיר אמר שיתירם מן
שמות כ״ט חמאסר · וְאֶת חַיּוֹתֶרֶת עַל חַכָּבֵד · הוא חנקרא בלשון
רבותינו ז״ל טרפש ובלעז אבדש ואמר על חכבד ופירושו
עם הכבד כי מעט מן חכבד חיח נוטל עם חיותרת ״

נשלמה אות היוד

תלים ס״ט **כאב** וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב · גמ״ר בשרש כה מפרש המחבר
בראשית ל״ל בְּחִיּוֹתָם בּוֹאֲבִים · למה לא התחיל בשרש כאב
תיב י״ל אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב · ואחר כך כאה ואחר כך כאל
תיב כ׳ וחשם כִּי גָדֵל הַכְּאֵב · ואחר כך בוא השרש ·
ישעיה ס״ה וְאַתֶּם תִּצְעָקוּ מִכְּאֵב לֵב ·
מיכה ז׳ ומשקל אחר אִם יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאוֹבִי · **וחפועל חכבד**

כִּי הוא יַכְאִיב וְיַחְבֹּשׁ · וְקִוֹּץ מַכְאִיב · ידוע · ונאמר
על דרך חחשאלח וכל חַחֲלָקָה חַטּוֹבָה חַכְּאִיבוּ בָּאֲבָנִים · תיב ה׳ · יח וקאל כה
ועל זח חטעם אך בשדו עליו יכאב · כלומר שישחת גופו מלכים ב׳ ג׳
גמ״ר אך כתותיכו ז״ל אמרו כי אין המת כואב ומרגיש
קשה לימה לכשר המת כמשע ופירוש עליו עצמו ·
לכשר הקי: **כאה** יַעַז הַכְּאוֹת לֵב · יחזקאל י״ב
צַדִּיק · והנפעל
וְכָאוּ בוֹ צִיִּים כִּתִּים וְנִכְאָה · וְנִכְאָה לָבָב לְמוֹתֶת · דניאל ל״ה · תלים קע״ב
וחתאר וְנָפַל בְּעַצּוּמָיו חֲלָלִים · כי הם שתי מלות תלים ״
בקריאה דוצה לומר מחנה חעניים וחכאים וכאים בפלס
דוים כלים וענינם ענין כאב ומדוח ״

ככב כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם · וְאֶת הַכּוֹכָבִים · ידוע · עמוס ה׳ · בראשית א׳
ודמדת חמלך לדוב גדולתו ומעלתו הרמדת
לכוכב דַּרְךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב ״ במדבר כ״ד

כבד כָּבְדָה מְאֹד יַד הֲאֱלֹהִים שָׁם · וְחַטָּאתָם כִּי שמואל א׳ ה׳ · בראשית י״ח
כָּבְדָה מְאֹד · וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל שָׁאוּל · שמואל א׳ ל״א
יִכְבְּדוּ כָנָיו וְלֹא יֵרָעוּ · כלומר יחיו רבים או יחיח לחם תיב י״ד
ממון רב וכבד בי חפכו ויצערו ולא יבין למו · וכן
וַתִּמָּלֵאי וַתִּכְבְּדִי מְאֹד בְּלֵב יַמִּים · לְמַעַן שְׁמִי יִכָּבֵד יְיָ · יחזקאל כ״ז · ישעיה מ״ז
גמ״ר וכשל פירש יכבד לשון כבוד ולא יאמרו דבריו כי לא נמצא לשון כבוד בכבד קל לשונם: פירוש אחיכם שנאיכם אומרים בעבור שמי יכבד ״ בלומר כבדו עלינו דבריו ולמשא הם עלינו והוא יהידת נראדת ונגלדת
בשמחתכם וחם יבושו · וכן וְלֹא נִכְבַּד עָלֶיךָ · שמואל ב׳ י״ב
בלומר לא נהיח עליך לטורח ולמשא · תִּכָּבֵד הָעֲבוֹדָה שמות ה׳
עַל הָאֲנָשִׁים · וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה · וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שמות ט׳ · בראשית מ״ח ·
כָּבְדוּ מִזֹּקֶן · וְלֹא כָבְדָה אָזְנוֹ מִשְּׁמוֹעַ · וחתאר בראשית ל״ט
כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה · כְּמַשָּׂא כָּבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי · כִּי כָבֵד שמות ז׳ · תלים ל״ח
עָלַיו וְגִלְּחוֹ · וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף שמואל ב׳ י״ד · בראשית י״ג
וּבַזָּהָב · כִּי כָבֵד חָרָעָב · מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד · בראשית מ״ז · בראשית כ״ג
כְּצֵל סֶלַע כָּבֵד בְּאֶרֶץ עֲיֵפָה · כלומר סלע גדול שיש ישעיה ל״ב
לו צל גדול וימצאו בו מנוחח חחולכים בארץ עיפח ·
עַמְּךָ הַכָּבֵד הֵזֶח · חגדול · כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא הָיָה מלכים א׳ ג׳ · שמות ט׳
בֵּן אַרְבָּח כָּמוֹהוּ · וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים · כִּי כָבֵד מִמְּךָ שמות י״ז · שמות י״ח
חַדָּבָר · ובסמוך כְּבַד פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי · ומשקל שמות ל׳
אחר עַם כָּבֵד עָוֹן · בשש נקדות · והשם בוֹבֵד אָכֵן ישעיה א׳ · משלי ז׳
וְנִטֶּל חַחוֹל · ומשקל אחר וחוא תאר כפלס אדומדת
וְאֶת הַכְּבוּדָה לִפְנֵיהֶם · וחוא כתוב בוֹ עם חדגש ספרים י״ח
וכבד כתבנו חדומים לו בחלק הדקדוק דוצדת לומר
מקניהם ושאר ממונם · ומשקל אחר וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֻדַּת שמות י״ד
וחפעל חכבד הִכְבִּיד אֶת עֻלֵּנוּ · וְחִכְבַּדְתִּים וְלֹא ל״ה ב׳ · ו׳ · ירמיה ל״
יַצְּעָרוּ · פירוש שיחיה להם ממון רב וכבד · וְנִשָּׂאֵךְ ל״ה כ״ה · שמות ל״
לִבְדְּךָ לְהַכְבִּיד · לחרבות עוד מלחמה · הִכְבַּדְתִּי אֶת לִבּוֹ · שמות ח׳ · ישעיה ל״
וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת לִבּוֹ · וְאָזְנָיו חַכְבֵּד וְעֵינָיו חַשַּׁע · שמות ח׳ · שמואל א׳ ל״
וְחַכְבֵּד אֶת לִבּוֹ · וכבד אחר וְלָמָה תְכַבְּדוּ אֶת לְבַבְכֶם · שמואל א׳ ל׳ · משלי ז׳
כַּאֲשֶׁר כִּבְּדוּ מִצְרַיִם וּפַרְעֹה · וחנפעל בְּאֵין מַעְיָנוֹת נִכְבְּדֵי מָיִם · בלומר עד לא תחומות ועד לא מעיני מים
חוללתי · וחחתפעל הִתְכַּבֵּד בַּיְלָק · הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה · כחוס ג׳
כלם ענין חכבדות וחרבוי וחכל ענין אחד בי רבוי כל
דבר חוא כבדות · וימ״ח חתכבד כילק חתכבדי כארבח
בענין ושאטאתיח מלשון רזל מכבדין בין חמטו מכבדות
של תמרח וחם חיעים שמכבדין בחן את חבית · ומפרשי
עוד מזח כָּבוֹד מִבֹּל כְּלֵי חֶמְדָּה · ובענין חכבוד וחוא קרוב כחוס ג׳
לענין שחקדמנו וְכַבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ · כִּי יָבֹא דְבָרְךָ ישעיה נ״ח
וכבדנוך

וְכַבְּדֵנוּךָ׃ פי׳ כי יבא דברך שיתאמת הדבר שבשרתנו וכבדנוך לכן הגידה נא שמך׃ וים כי יבא דברך פירושו אם נדע שמך כשיבא אצלנו דברך ועניניך וכבדנוך׃

כִּי כָבֵד אֲכַבְּדֶךָ מְאֹד׃ כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקַלּוּ׃ לְקָרוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד׃ ושלא נזכר פעלו ממנו וְשׁוֹמֵר תּוֹבַחַת יְכֻבָּד׃ והנפעל מַה נִּכְבַּד חֲיוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ פעל עבר כי הוא פתח׃ וְהָאִישׁ נִכְבָּד׃ פעל עומד כי הוא קמוץ׃ רַבִּים וְנִכְבָּדִים׃ וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכֻבְלֵי בַרְזֶל׃ נִכְבָּדוֹת מֵדֻבָּר בָּךְ׃ פי׳ מעלות ומדות נכבדות מדובר בך והוא חסר המתואר כמו וידבר אתם קשות׃ קטנה או גדולה׃ כי מי בז ליום קטנות׃ והדומים להם׃ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד׃ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ עִמָּם אִכָּבְדָה׃ וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה׃ האלף בחירק׃ וההתפעל מִמִּתְכַּבֵּד׃ וַחֲסַר לָחֶם׃ וחשם אֶת כָּל הַכָּבוֹד׃ וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי׃ תְּנוּ לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם כָּבוֹד׃ כלומר שתכבדוהו בתהלתכם ובחתודותכם עונותיכם לפניו׃ וכן שִׂים נָא כָבוֹד לַיְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵן לוֹ תּוֹדָה׃ ובְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אוֹמֵר כָּבוֹד׃ השבח והתהלה כי הוא הכבוד לבורא יתברך׃ והתאר לנקבה כָּל כְּבוּדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה׃ וְיָשַׁבְתָּ עַל מִטָּה כְּבוּדָהּ׃ שניהם כתובים בוו עם חדגש׃ וכבר בתבנו הדומים להם בחלק הדקדוק׃ ונקראת חנשמה העליונה בכבוד לפי שהיא כבוד הנוף ויקרו לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד׃ שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי׃ וְכְבוֹדִי לָעָפָר יִשְׁכֹּן סֶלָה׃ בְּקֶהָלָם אַל תְּיַחֵד כְּבוֹדִי׃ ופי׳ וכבודי לעפר ישכן סלה׃ על דרך משל כי חנשמה לא תשכון בעפר אבל הוא על דרך משל כמו דבקה לעפר נפשי׃ ופי׳ וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי׃ אמר בתחלה בעצתך תנחני בלומר בל ימי חיותי תנחני בעצתך ואחר כך בכבוד תקחני אואל חכבוד אמר תקחני׃ ופירוש אַחַר כָּבוֹד שְׁלַחֵנִי׃ אחר כל הנבואות חאלו לכבוד ולגדולה שלחני כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו׃ יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד׃ עַד יְפַלַּח חֵץ כְּבֵדוֹ׃ ידוע״

כבה בַּפִּשְׁתָּה כָבוּ׃ לא תִכְבֶּה׃ והפעל הכבד וְלֹא תְכַבֶּה אֶת נֵר יִשְׂרָאֵל׃ וּפִשְׁתָּה בֵּהָה לֹא יְכֻבֶּנָּה׃ וְכִבּוּ אֶת גַּחֲלָתִי׃ לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת חַאֲהָבָה׃ ידוע״

כבל עֲנוּ בַכֶּבֶל רַגְלוֹ׃ בשש נקודות׃ בְּכֻבְלֵי בַרְזֶל׃ הם שלשלאות של ברזל׃ אֶרֶץ כָּבוּל׃ פירשו בו שנקראת הארץ כן לפי שהרגל משתקעת ונכבלת בה מרוב חטיט שבה׃ או שחיתה חול וכן אמרו רבותינו זל ארץ כבול ארץ שאינה עושה פירות רב נחמן בר יצחק׃ אמר ארץ חמטון היתה אמאי קרי לה כבול דמשתקעא ברעא בנוח כי כבלא׃ פירוש חמטון חול׃

כבס אֶל מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ שם תאר למכבס הבגדים וכן רגל נשתמשו בתאר הזה בקל אשתייר החוא כובס ופירוש שדה כובס שדה שחיו שוטחין שם הכובסים בגדיהם לשמש׃ וכן תי׳ חקל משטח קצריא׃ והפעל הכבד כַּבֵּס בַּיִן לָבְשׁוֹ׃ וְכִבַּסְתָּם בִּגְדֵיכֶם׃ כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ׃ כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי׃ ושלא נזכר פעלו ממנו וְכִבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר׃ ומקור מורכב מהתפעל וממה שלא נזכר פעלו מהנוסף אַחֲרֵי חִכַּבֵּס אֶת הַנֶּגַע׃ ידוע׃

כבע וְכוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ׃ וְכָבַע נְחֹשֶׁת עַל רֹאשׁוֹ׃ מלעיל׃ ומלרע מָגֵן וְכוֹבַע תִּלּוּ בָךְ׃ כֶּלֶם מָגֵן וְכוֹבָע׃ וְחִתִּיצֵבוּ בְּכוֹבָעִים׃ הוא כלי מגן על הראש קופא בלעז״

סופטים יג׃ במדבר כב׃ שמואל א׳ ב׳ ישעיה כה׃ מסלי יד׃ שמואל ב׳ ג׳ שמואל א׳ ט׳ במדבר כב׃ תלים קמט תלים פו׃ ויקרא יי׳ שמות יל׃ מסלי יב׃ בראשית לא׃ תלים עג׃ ירמיה יג׃ ישעיה ז׃ תלים ל׳ תלים עג׃ בראשית מט׃ תלים לט׃ תלים ז׃ מסלי ז׃ ויקרא ה׳ ישעיה מג׃ שמואל ב׳ כא׃ שמואל ב׳ יל׃ סיר ח׳ תלים קה׃ תלים קמט מלכים א׳ ט׳ ישעיה ז׃ שמות ט׳ שמות יט׃ במדבר ז׃ במדבר ג׃ שמואל ב׳ יב׃ בראשית כא׃ ירמיה ל׳ תלים לא׃ ויקרא יג׃ ויקרא יג׃ ישעיה כט׃ שמואל א׳ יז׃ יחזקאל כז׃ יחזקאל לא׃ ירמיה מי׳

כבר חֵן אֵל כַּבִּיר לֹא יִמְאָס׃ כַּבִּיר כֹּחַ לֵב׃ כַּבִּיר מֵאָבִיךָ יָמִים׃ וּשְׁאַר מְעַט מִזְעָר לֹא כַבִּיר׃ וְאוֹרִיד כַּאַבִּיר יוֹשְׁבִים׃ האלף נוספת׃ או המלה מורכבת מן כביר ואביר וזה להגדלה׃ יָרוּעַ כַּבִּירִים לֹא חֻקָּר׃ כְּשֹׁאוֹן מַיִם כַּבִּירִים׃ וחשם בתוספת מם יִתֵּן אֹכֶל לְמַכְבִּיר׃ כלומר לרוב ענין כלם העוצם והחגדלה הן בענין הכמות הן בענין האיכות׃ והפעל חכבר ממנו בְּבִלִי יַדַּעַת מִלִּין יַכְבִּיר׃ בלומר ירבה ויגדיל׃ בַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בִּכְבָרָה׃ פי׳ בנפה׃ וכן במשקל אחר וְעָשִׂיתָ לוֹ מִכְבָּר׃ כְּבִיר הָעֲזִים׃ פי׳ כר של צמר עזים׃ וכן במשקל אחר וַיִּקַּח חַמְכֻבָּר וַיִּשְׁבֹּל בַּמַּיִם׃ פי׳ בר ויונתן תרגם גונבא וכן תרגם ותכסהו בשמיכה וחוא בגד עב׃ וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ׃ בְּעוֹד כִּבְרַת אָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה׃ פירשו בו מיל כי אומרים שכן מחלך מקבורת נרחל לאפרת מיל וכבר פירשתיו בשרש ברה כי דעתי בו שהכף בו שמוש ולא שרש׃ מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה׃ שֶׁכְּבָר מֵתוּ׃ בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח׃ פירוש לא באשר חיה כבר ולא בימים הבאים אין זכרון לחכם עם חכסיל ואף על פי שלאורך ימים חכל נשכח׃ מַה שֶּׁהָיָה כְּבָר נִקְרָא שְׁמוֹ׃ כְּבָר הָיָה לָעוֹלָמִים׃ כִּי כְּבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ׃ בכל מקום שהיא המלה הזאת הוא לזמן שעבר יָא בלעז׃ ופי׳ מה שהיה כבר הוא מה שהיה כבר בימים קדמונים עכשו הוא׃ ויש בשכבר חימים הבאים במה שהיה כבר ומה שיהיה בימים הבאים הכל נשכח זכרון הכסיל״

כבש וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי קֶלַע׃ פירש רבי יונה וכבשו אויביהם באבני קלע או יהיה פירושו וכבשו אנשי אבני קלע כלומר חקולעים ילכדו שלא ישלום׃ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ׃ וַיִּכְבְּשׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ וּמִלְּאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְּשֻׁהָ׃ חֲגַם לְכִבּוֹשׁ אֶת הַמִּלְחָמָה עִמִּי בַּבַּיִת׃ וְחָנַף אֲנַחְנוּ כּוֹבְשִׁים אֶת בְּנֵינוּ וְאֶת בְּנוֹתֵינוּ׃ והנפעל וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ׃ וַיֵּשֶׁב מִבְּנוֹתֵינוּ נִכְבָּשׁוֹת׃ והחכבר מִכָּל חַגּוֹיִם אֲשֶׁר בְּבֹשׁ׃ ענין בלם הרדיה והתפישה בכח׃ ועא וְכָבֵשׁ בַּזָּחָב לַכַּסֶּא מָאֲחֻזִּים׃ בשש נקודות פירושו מדרגה׃ וכן במשנת עלה בכבש ואינו עשוי במעלות אבנים או עצים שהם זה על זה אלא מעלה אחת לבד והוא משופע וחולך ועולה מהקרקע עד המקום שעולין בו אליו לפיכך חיו עושין למזבח כבש וחיה אסור לעשות לו מעלות כמו שכתוב ולא תעלה במעלות והכבש חזה של חכסא היה לפני המעלות סמוך לקרקע וחיו עולין ממנו למעלות ומלת מאחזים שבה אל המעלות שחיו מאחזים בבסא ודבקים בו׃ ועא פִּיחַ בְּבָשָׁן׃ בְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן׃ הוא ששורפין חאבנים לסיד או אשר מבשלין בו כלי תחרש הוא יקרא כבשן ושאופין בו חלחם בחדבקה יקרא תנור ועוד נפרשנו בשרש תנר״

כבש כֶּבֶשׂ אֶחָד בֶּן שְׁנָתוֹ׃ בשש נקודות׃ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה׃ וְכִבְשָׂה אַחַת בַּת שְׁנָתָהּ׃ בפתח חכף׃ כִּי אִם כִּבְשָׂה אַחַת קְטַנָּה׃ בחירק׃ והקכוץ שֶׂבַע כִּבְשׂוֹת הַצֹּאן לְבַדְּחָן׃ ונקרא כבש בן שנה בי חגדול משנה יקרא איל״

כדד כִּידוֹרֵי אֵשׁ׃ פירוש ניצוצי אש׃ ומחשרש חזה כַּד הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה׃ וְכַדָּהּ עַל שִׁבְמָהּ׃ וחדגש לחסרון חכפל׃ ידוע׃ ועל דרך ההשאלה וְתִשְׁבָּר כַּד עַל חַמַּבּוּעַ׃ וחוא רומז בו על הכרס שתבקע

מיכה ז׃ ירמיה לב׃ בראשית ח׃ אסתר ז׃ נחמיה ה׃ במדבר לב׃ שמואל ב׳ כא׃ דברי הימים ב׳ ט׳ שמות ט׳ שמות יט׃ במדבר ז׃ במדבר ג׃ שמואל ב׳ יב׃ בראשית כא׃ תלים מג׃ מלכים א׳ יז׃ בראשית כד׃ תלים יב׃ קהלת ג׃ קהלת ל׳ קהלת ג׃ קהלת ו׃ קהלת ט׃ קהלת ט׃ זכריה ט׃ תלים לב׃ תלים עו׃ ישעיה ז׃ ישעיה יז׃ תלים לב׃ עמוס ט׃ שמות כז׃ שמואל א׳ יט׃ מלכים ב׳ ה׃ מלכים ה׳ ה׃ בראשית מט׃ מלכים ה׳ ה׃ בראשית מא׃ תלים מא׃ מלכים ה׳ יז׃ בראשית כד׃ קהלת ב׃

שתבקע ואמר על המבוע רמז לקבר כמו שאמר ונרוץ הגלגל אל הבור ורוצה לומר כמו שדרך הכד להוליך אותו אל המבוע כי הוא מקומה כן מקום האדם בקבר ושם תבקע כריסו "

כדר בְּמֶלֶךְ עָתִיד לַכִּידוֹר · ובא במשקל אחר כַּדּוּר אֶל אֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם · ונחסר ממנו כ"ף הדמיון ופירושו ככדור והכדור הוא ידוע במשנה הכדור והאימום והוא

אע"פ ויונתן תרגם כלוב כשור מקף וכן רבי אליעזר פי' כ"ף כלוב משלתא וכן לפי פירוש רש"י ז"ל.

שקורין לו בלעז פלא · ופי' רבינו סעדיה ז"ל במלך עתיד לכידור על הגלגל ופירוש כגלגל זה העתיד לסבוב הכידור כלומר כי הצרות האלה יסובבוהו ויקיפוהו תמיד כמו שהגלגל עתיד תמיד לסבוב בלי הפסק · ויש מפרשים אותו כמשמעו במלך שהוא עתיד לכידור המלחמה כלומר לסבוב המלחמה כי אז יאסוף גדודיו כן תתקפהו בלהות לנצח ומערכת המלחמה הוא בסבוב ובהקף מכל צד וכן קורין למערכת המלחמה טורנייומנטו בלעז וכן אמר ויבא המעגלה שוכב במעגל · לפי שהמחנה הוא עגול · וכן וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלָיִךְ · ונחסר ממנו כ"ף הדמיון ככדור או ב"ת השירות בכדור "

כהה לא כָהֲתָה עֵינוֹ · וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאוֹת · וְהִנֵּה כֵּהָה דַּנֶּגַע · וּשְׂפָלָה אֵינֶנָּה מִן הָעוֹר וְהִיא כֵּהָה · בְּעוֹר בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת כֵּהוֹת לְבָנוֹת · וְעֵינָיו הֵחֵלּוּ כֵּהוֹת · פי' החלו להיות כהות או יהיה כהות מקור ויהיה קמץ קטן תחת קמץ גדול והיה משפטו כָּהוֹת בפלס אָלוֹת שוא · רָאוֹת רבות · והשם אֵין כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ · והפעל הכבד וְלֹא כֵּהָה בָם · וכן וְכֵהָתָה כָּל רוּחַ · והוא פועל עומד ויתכן להיות כהה הנגע פועל עובר מזה הכבד אלא שאין מנהג מאשר עינ"הם אה מהדגוש להיו פא הפעל בצרי כי אם בחרק כמשפטו בלא אות גרונית נהג מהר טהר להט כהן וכן מזה השרש ולא כהה בם · אם כן טוב הוא שיהיה כהה הנגע תאר אחת מן כהורת לבנות כאשר כתבנו ואעפ שמלת נגע לשון זכר אפשר שתמצא לשון נקבה כמו נגע צרעת כי תהיה באדם · או תשוב תהיה אל הצרעת · וכן וּפִשְׁתָּה בֶּהָה לֹא יִכָּבֶנָה · תאר ופירושו הפשתה הקרובה לכבות לא יכבנה כמו שאמר קנה רצוץ לא ישבור כלומר כל כך יהיו דבריו והנהגת מלכותו בנחת כי אפילו החלושים לא ירגישו בו ענין הכהה הוא הקמוט והעצור וכשהנגע או השבר קרוב לרפואה יתקמט הבשר והפכו פשה הנגע ופירוש הענין הזה בעינים כי ידוע הוא כי הזקנים יתקמטו עיניהם ויכנסו בחוריהם לפי שיתקמטו יתרי העין כי יגבר עליו היובש ותחלש הראות · ופירוש וְכֵהָתָה כָּל רוּחַ · כי תעצר ותקצור רוחם ותחלש · ופירוש לא יִכֶּהָה וְלֹא יָרוּץ · לא יחלש ולא ישבר כלומר לא יתרפה מלעשות המשפט לפי שאמר קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה ידמה כי יחיה רפה וחלש ולא יעשה משפט לפיכך אמר לאמת יוציא משפט ולא יתרשל ולא יחלש בדבר המשפט עד ישים בארץ משפט · ופירוש ולא כהה בם · לא עצר בהם ולא מנעם מלכת בדרכיהם הרעים ·

כהן הוא אֲשֶׁר כִּהֵן בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה · וְכִהֲנוּ לִי · וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו · לְכַהֵן לִי · לְכַהֲנוֹ לִי · אין הוא נוספת אך נופלת על הפעול שהוא פועל · והתאר מבנין הקל והוא כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן · וְגַם הַבֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל יְיָ · אַהֲרֹן הַכֹּהֵן · אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים · והשם כהנה כְּהֻנַּת עוֹלָם · כלם בענין עבודה בגדולה כי הכהני היו עובדי השם וראשי העם וגם הכהני הנגשי אל יי אינו אומר על בני אהרן כי אם על הכבורות כי אז היתה עבודה בבכורי ישראל ובל עובד יקרא כהן · וכן עובד עו כמו כֹּהֵן מִדְיָן · רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה · הָיָה כֹהֵן לְדָוִד · עובדו ובעל עצתו ונשמע אליו בראש כלם כי האהוב הנאמן עובד לאוהבו כעצותיו חנכונות · וכן אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם · כלומר עבד יי וראש ישראל על דבר שאתה מלך צדק כמו שהכהן הוא ראש לעם · וכן וּמְיַדְּעָיו וְכֹהֲנָיו · ראשיו · וכן מוֹלִיךְ כֹּהֲנִים שׁוֹלֵל · ראשים · וכן חֶבֶר כֹּהֲנִים · כֹּהֲנֵי פָאֵר · יגדל פארו בלבושים נאים · וכן וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ · וכן אומר כדברי הימים במקומו ובני דוד הראשונים ליד המלך או פירוש ובני דוד כהנים שהיו עובדי יי ויראיו · ויונתן תרג רבר"ן הוו אבל למה שכתוב בדברי הימי במקומו הפירוש הראשון הוא האמת "

כה כֹּה אָמַרְתִּי · כֹּה עָשִׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם · אעפ שנכתבה זאת המלה בה"א קריאתה בוו · ובכפל הכף במשקל אחר במבטא הה"א וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה · וְאִם כָּכָה אַתָּ עוֹשֶׂה לִי · שֶׁכָּכָה חִשַּׁבְעָתָנוּ · כָּכָה לֹא תֵדַע אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים · ויתכן ששרש ככה כך והה"א נוספת כמו אין אנה · וכן כתב רבי יעקב בן אלעזר ז"ל וכתב המסורת עַל וְכָכָה תֹאכְלוּ אוֹתוֹ לִרְאוֹת כות"ה מלרע ואב הוא ששרש ככה כך היה ראוי לכתבו ראשון בזה האות ואחריו ככב וכבר אלא שאני כתבתים כסדר שכתבם רבי יונה ואף על פי כן נכון הוא יותר מדרך חדקדוק כמו שכתבם רבי יעקב בן אלעזר ועוד כי רבותינו נשתמשו הרבה כלשון כך בלא הא כי כן השרש והעקר ורוב המלה הזאת ענינה כמו כן · ויש שענינה כמו חנה שים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ · בְּדֶרֶךְ יוֹם כֹּה · גִּלְבָּה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה · עד הנה · וְהִנֵּה לֹא שָׁמַעְתָּ עַד כֹּה · עד עתה · וַיְהִי עַד כֹּה וָעַד כֹּה וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וְרוּחַ · בין כך ובין כך · ורבי יונה פירש איכה ואיכבה מלות מורכבות מן אי וכה וכבר כתבתי אותם בשרש איך "

כוה כִּי תֵלֵךְ בְּמוֹ אֵשׁ לֹא תִכְוֶה · וְרַגְלָיו לֹא תִכְוֶינָה · והשם וַהֲיִתָה מִחֵיַת הַמִּכְוָה · מִכְוַת אֵשׁ · כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה · ופירשו מזה הענין והשרש כִּי תִחַר יוֹפִי · וכן בדברי רז"ל כי תחת יופי אמר רבא היינו דאמרי אינשי חלופי שופרא כואה ויהיה כימן כוה בפלס רי מן רוה אף ברי ישריח עב · או יהיה כמשמעו ופירושו כי כל זה שספר המק והנקפה יהיה להם תחת היופי "

כוח גַּם כֹּחַ יְדֵיהֶם לָמָה לִּי · כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי · יָבֵשׁ כַּחֶרֶשׂ כֹּחִי · כתב החכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל בעכור היות חיי האדם לחת חתולדת הקושרה הכל המעמדת הגוף כנה הלחה בשם כח לפיכך אמ יבש בחרש כחי · אִם כֹּחָהּ אָכָלְתִּי בְלִי כֶסֶף · בְּכֹחוֹ רָגַע חַיָּם · ידוע · וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ · כתב רבי יונה כי הוא הנקר בערבי

אות יוד לה
ישעיה כב

אע"פ וזה דוקא עובד גלגלות בין קדם בין חול ולא על מלאכי עבודות:

אמות יח
בראשית מו
שמואל ב כ

תלים קי

מלכים ב ו · איוב יב
ישעיה ו · ישעיה סא
שמ"א ב ח

ישעיה לט

לבריס לל · בראשית כו
איוב יז · ישעיה מב
ויקרא יג · ויקרא יג
ישעיה סא · ויקרא יג
שמואל א ג

כתים ג
שמואל א ג · יחזקאל כא

יחזקאל כא
ישעיה מב

ישעיה מב

לה א ל · שמות מ
לבריס ל · שמות כט
שמות כח

בראשית לד
שמות יט · שמו לא · ויקל לא
במדבר כה

שמות יח
בראשית מו
שמואל ב כ

תלים קי

מלכים ב ו · איוב יב
ישעיה ו · ישעיה סא
שמ"א ב ח

שמות ט · במדבר לב

שמות כט
במדבר יא · שיר ה
קהלת יא

שמות יב

בראשית לא · במדבר יא
בראשית כב · שמות ז
מלכים א יח

ישעיה מב

ישעיה מב · משלי ג
ויקרא יב · ויקרא יג
שמות לא
ישעיה ג

איוב לא · בראשית מא
תלים כב

איוב לא · איוב כא
ויקרא יא

בערבי חרדון והוא ממין חצב ורבינו שלמה ז"ל כתב
שהוא שקורין לו בלעז לוזירש"

כול וְכָל בַּשָּׁלִישׁ · פִּי וּמִדֹּד · וחפעל חכבד אַלְפַּיִם
בַּת יָכִיל · פִּי כֹּחַ היתה מדתו כלומר כֹּחַ היה
מחזיק · קָטֹן מֵהָכִיל אֶת הָעוֹלָה · מהחזיק כל כֹּחַ כלומר
שלא היתה מדתו גדולה לכל העולות וחשלמים · אֲשֶׁר
לֹא יָכִילוּ הַמִּים · לא יחזיקו חמים אלא יצאו מהם כי
הסן נשברי · מְרֻבָּה לְהָכִיל · פִּי הבוס היא גדולה לחחזיק
הרבה כמו שאמר העמוקה והרחבה · לְהָכִיל לְמַעַן בָּרֵךְ
פירוש החרב הוחדה להחזיק ולסבול החרג ולמען
הרבות ברקה לחפחיד העמים · ואדני אבי ז"ל פירש
להכיל כמו להאכיל וכבר כתבנוהו בשרש אכל ·
וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ · ומי יסבלנו · ומן הענין הזה
והשרש הזה בהכפל הפ"א והלמ"ד הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי
הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ · כלומר לא יחזיקוך ולא יסבלוך ·
וְנִלְאֵתִי כַּלְכֵּל · להחזיק ולסבול · וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת יוֹם
בּוֹאוֹ · מי יוכל להחזיק ולסבול · הַנְּבָכָה לֹא יְכַלְכֵּל ·
החולח שעומדת במקו אחד לא יסבול אותה ולא יחזקנ ·
רוּחַ אִישׁ יְכַלְכֵּל מַחֲלֻאוֹ וְרוּחַ נְכֵאָה מִי יִשָּׂאֶנָּה · כלומר
יותר נקל לסבול חלי הגוף מחלי הנפש · וענין אחר קרוב
לזה והוא כִּלְכֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ · וְכִלְכַּלְתִּי אוֹתְךָ שָׁם ·
וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם · וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם · וַיְכַלְכֵּל
יוֹסֵף אֶת אָבִיו וְאֶת אֶחָיו · ענין זה הוא ענין חמזון לספק
הצורך כמדת כל אחד ואחד ואיננו יוצא מחענין הראשון
אבל הוא נכלל בו · וכן יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט · כלומר
שיוציאם במשפט יוביושר ובמדה ולא ירבה בדברים או
פירוש דבריו ענינו כלומר שמסדר הוצאותיו ומתנותיו
בסדר ובמשפט · ומזה השרש והענין ולְכִילִי לֹא יֵאָמֵר
שׁוּעַ · ועוד נכתבנו בשרש כיל ·

כון וַיְכִנֵּנוּ בְּרֶחֶם אֶחָד · והנפעל נכון · לֹא נָכוֹן
לַעֲשׂוֹת כֵּן · וְשָׁחַר נָכוֹן מוֹצָאוֹ · לְאֵין נָכוֹן לוֹ ·
פירוש למי שחמזון אין נכון ומזומן לו · וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן
הַדָּבָר · כלומר נכון בפי העדים כאשר חקרת · וְשַׁבְּתֶם
אֵלַי אֶל נָכוֹן · פירוש עם נכון כלומר עם דבר אמת נכון
ואמת שתודיעו לי מקומו באמת · כִּי בָא שָׁאוּל אֶל נָכוֹן ·
באמת · נָכוֹנוּ לְלֵצִים שְׁפָטִים · וַתִּכּוֹן מַלְכָּתוֹ · והפעל
הכבד חֲכִין לִבּוֹ · אֶל הַמָّקוֹם אֲשֶׁר הֲכִינוֹתִי · הֲכִנּוּ
וְחָקְרוּ שָׁנוּ · מִי יָכִין לָעוֹרֵב צֵדוֹ · וַיָּכִינוּ אֶת חַמִּוּחָם ·
וּטְבוֹחַ טֶבַח וְהָכֵן · וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר בֵּן · כלומר לא יכין
הדבר בפיו לדבר ביושר מה שהיה אומר לו · מוּכָנִים
בַּבַּיִת סָבִיב · ושלא נזכר פועלו ממנו והוכן בַּחֶסֶד כִּסֵּא ·
פתח כי הוא פעל עבר מוסב לעתיד מפני חוו · גַּם הוּא
לַמֶּלֶךְ הוּכָן · קמוץ כי הוא פעל עומד · וכבד אחר אֲשֶׁר
כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית · כּוֹנְנוּ חָצָם עַל יֶתֶר · וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ
כּוֹנְנֵהוּ · עַד יְכוֹנֵן · וְכוֹנֵן לְחֵקֶר אֲבוֹתָם · כלומר בונן
דעתך לחקור ולדרוש חדברים · ושלא נזכר פעלו
ממנו בְּיוֹם הִבָּרֵאכָה כּוֹנָנוּ · ועם החתפעל וּבְתָבוֹנוֹ
יְתִבּוֹנָן · כלם ענין חכנח וידוע · והתאר מזה לא כֵּן
אֲנַחְנוּ עוֹשִׂים · כלומר לא טוב · לא כֵּן אוֹחִילָה לְפָנֶיךָ ·
אִם כֵּנִים אַתֶּם · כלומר נכונים ואמתים · כֵּן בְּגוֹת
צְלָפְחָד דוֹבְרוֹת · כֵּן מַטֵּה בְנֵי יוֹסֵף דוֹבְרִים · וְלֹא
מָצְאוּ לָהֶם כֵּן · כלומר כחשבון שהיו הם · וּפִיהָ עָגוֹל
מַעֲשֵׂה כֵּן · כלומר מעשה ישר · וְיִשְׁתַּבְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר
כֵּן עָשׂוּ · פִּי המעשה הישר אשר עשו · וּגְבוּרָתָם לֹא
כֵן · לֹא כֵּן יְדֵיהֶם · לא טוב · בַּל יַחֲזִיקוּ בֵּן תָּרֵנָם · לֹא
יחזקו חוזק טוב · וקרוב לענין אלו כל כן שבמקרא
וַיַּעֲשׂוּ בֵּן חַרְטֻמִּים · כן כמו שהיו עושים הם · וְיוֹשְׁבֶיהָ
כָּמוֹ כֵן יְמוֹתוּן · כמו שהארץ תבלה כן ימותו יושביה
וּיבלו · כִּי עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ · פירוש כי על כן שלא
נתתיה · עַל כֵּן מָלְאוּ לֵב הָאָדָם · אֲשֶׁר מִלְּאוּ לִבּוֹ
לַעֲשׂוֹת כֵּן · וְכַאֲשֶׁר עָנוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרוֹץ ·
כלומ כל מה שהיו מענים אותו כן היה רבה ופורץ יותר ·
וכמהו קָרְאוּ לַחֵם כֵּן הֵלְכוּ מִפְּנֵיהֶם · ובא על המלה
הזאת למר השירות לְכֵן חַי אָנִי נְאֻם יְיָ · לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ
הַלַּיְלָה · ויש שתפרש מהם באמת שהם התחלת הדבר ·
ויש שתפרש אותם בעבור זה · ויש שתבא עליו בית
השירות וּבְכֵן אָבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ · כלומר ובזה שתתענו
ותבקשו רחמים אבא למלך אשר לא כדת ואבטח
ברחמי הצור · וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבוּרִים · ויתכן
לפרש זה ובאמת · וחשם אבא עד תְּכוּנָתוֹ ·
כלומר מקום מושבו שהוא נכון שם · ומשקל אחר
מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ · ובתוספת הא חַמְכוֹנָה חֲאָחֹת · וַיַּעַשׂ
אֶת חַמְכוֹנוֹת · פירוש מושב הכיורות · ובשרק וְחָנִיחָה
שָׁם עַל מְכֻנָּתָהּ · מקום מושבה · ומשקל אחר וְעַל
חַשְׁלַבִּים בֵּן מִמַּעַל · ובהבלע והסתר בדגש וַיַּעַשׂ אֶת
הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כַּנּוֹנְחֹשֶׁת · מקום מושבו · וְחַשִּׁיבְךָ
עַל כַּנֶּךָ · מקום מושבך שחיית נכון בו מתחלה · וב"ה הא
הנקבה וְכַנָּה אֲשֶׁר נִטְעָה יְמִינֶךָ · רוצה לומר ארץ
ישראל על דרך מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ מִקְדָּשׁ יְיָ כּוֹנְנוּ
יָדֶיךָ · ואמר בו לשון נשיעה כמו שמצאנו ויטע אהלי
אפדנו ועוד שחמשיל אותה לגפן במזמור וכבר פירשו
חמלה חזאת כמו נשיעה כמו שאמ אחריו ועל בן אמצת
לך שהוא כמו בן פורת יוסף · לַעֲשׂוֹת בַּנִּים לְמַלְאֶכֶת
חַשְׁמִים · עָשִׂינוּ לָהּ בַּנִּים לְהַעֲצִיבָהּ · וְאֶת בִּיּוּן
צַלְמֵיהֶם · פירוש מיני מאכלים שהיו מבינים ומגישים
למלאכת השמים ולצלמיהם ואולי קראם כונים וכיון
לכוין דעתם ולבם עליהם לעשותם ולתקנם חיטב ומי
בו עוד שהוא בונב ש בתי וכן נקרא בלשון ישמעאל
ופרס כיון ועשו דמותו לעבדו · ויונתן תרגם כונים
כרדושין ותרגום חגור אפוד בד כרדוש דבוץ · בנות
חמלך חבתולות מעילים כרדושין"

כוס וְכוֹס פְּרֻעָה בְּיָדִי · כוסי רְוָיָה · כִּי כוֹס בְּיַד
יְיָ יַיִן חָמַר מָלֵא מֶסֶךְ · גְּבִיעִים מְלֵאִים יַיִן
וְכוֹסוֹת · ידוע · מָנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי · מָנָת כּוֹסָם · חוא
החלק ויש אומר כי זה חלשון חוא על החלק חגדול ·
וְאֶת הַכּוֹס וְאֶת הַשֶּׁלֶךְ · בְּכוֹס חֲרֻבוֹת · שם עוף שמא
לא נודע אצלינו · ורבינו שלמה ז"ל פי' פלקון בלעז ·
ואותו שקורין פלקון הוא נמצא ביישוב וצדין בו בני
האדם שאר העופות ואחר שאמ חכתוב ככוס חרבות
ידמה שהוא מדברי"

כור מִכּוּר הַבַּרְזֶל · בְּחִתּוּךְ כֶּסֶף בְּתוֹךְ כּוּר ·
מַצְרֵף לַכֶּסֶף וְכוּר לַזָּהָב · הוא הכלי שמתיך
בו חצורף הכסף והזהב · כּוּרִים עֶשְׂרִים אֶלֶף · חכור
הוא החומר וחוא שלשי סאים · מְכוּרוֹתַיִךְ וּמוֹלְדוֹתַיִךְ ·
בחולם · ובשרק חכן בְּאֶרֶץ מְכֹרֹתַיִךְ · כמו מגורותיך ·
וכן עַל אֶרֶץ מְכוּרָתָם ·

כוש עֶבֶד מֶלֶךְ חַכּוּשִׁי · תי עבדא דמלכא צדקיחו ·
ולפי דעתי כי חכושי שב אל עבד כלומ שזה
חיח כושי שהיח עבד חמלך · זֶרַח חַכּוּשִׁי · חַכּוּשִׁים
וְהַלּוּבִים · ובחראות חיוד הֲלֹא כִּבְנֵי כוּשִׁיִּים אַתֶּם לִי
בני

סמות א׳
ישעיה נ״ח
בראשית ל״ה
קהלת ד׳
סמות ח׳
הושע י״ח
בראשית כ׳ · בראשית ל
אסתר ל
קהלת ה׳
איוב כ״ב
סמות ט״ו · מלכים א׳ ז׳
מלכים א׳ ז׳
זכריה ה׳
מלכים א׳ ז׳
סמות ל״ה
בראשית ל״ט
תהלים פ
סמות ט״ו
תהלים ק״ה
סמות ל״ה
בראשית מ״ז
בראשית מ״ז
מלכים א׳ ז׳
תהלים ק״ה
איוב ל״ד · סמות כ״ג · ל״ה כ״ב כ״ט
איוב ל״ח · בראשית מ״ג
בראשית מ״ג · דברים כ״ב
יחזקאל מ״ז
ישעיה ז׳
ישעיה נ״ח · תהלים י״ח · תהלים כ״ג
ישעיה ס״ב · איוב ה׳
ישעיה ל
ישעיה נ״ח · תהלים י״ח · תהלים כ״ג
בראשית מ״ג · תהלים ע״ב
ירמיה ל״ה
תהלים ל״ז · תהלים ל״ז
יחזקאל ל״ח · תהלים קל״ב
בראשית מ״ג · שמות כ״ג · ל״ה כ״ב כ״ט
איוב ל״ח · בראשית מ״ג
בראשית עב · המלכל כ״ה
בראשית ל״ז
דברים ל״ב
מלכים א׳ ז׳
קהלת ה׳
ירמיה ל״ב
ירמיה ק׳ · ישעיה ל״ב
דברים ל׳ · יחזקאל כ״ב
משלי י״ז
ל״ה כ״ב
יחזקאל ה׳
יחזקאל ל״ח
יחזקאל כ״ח
יחזקאל כ״ט
ירמיה ל״ח
ל״ה כ״ב · ל״ה כ״ז
עמוס ט

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · הם בני כוש בן חם ופי׳ חלא כבני כושיים
אתם לי על דרך הֲיַחֲפוֹךְ כוּשִׁי עֹרוֹ · כלו׳ כמו שהכושי
לא ישתנה עורו כן אתם לא השתניתם ולא שבתם מ
ממעשיכם הרעים · וכן לזה הענין נקרא שאול כוש כמו
שכתו׳ עַל דִּבְרֵי כוּשׁ בֶּן יְמִינִי · בי לא נשתנה לבו משנאת
דוד אף על פי שהיה אומר שוב בני דוד כי לא ארע לך
עוד · עַל אוֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית · לפי שחיתה מדינית
קראה כן והכושים והמדינים והישמעאלים כלם אחדים
ושוכנים יחד כמו שאומר והנה ארחת ישמעאלים ואחר
בך אמר והמדנים מכרו אותו וכן במלחמת גדעון עם
מדין אמר בי ישמעאלים הם ודברו רע על משה על
שלקח אשה ממדיני׳ והוא משתרר עליהם ואם משתרר
על הנבואה הלא גם בנו דכר "

כזב כָּל הָאָדָם כּוֹזֵב · ופי׳ הפסוק האמנתי בי אדבר
האמנה גדולה היתה לי כי היתי מדבר כאשר
ענית׳ כלומר כאשר היית׳ בעניי ברח וכשהיית׳ בחפזי
חיית׳ אומר כל האדם כוזב כלומ׳ אפי׳ בזמן שהיית׳ נחפז
ועני מאד היית׳ אומר כל האדם שאומר שלא תהיה לי
חמלוכה כוזב הוא וזו היא האמונה הגדולה · והנפעל
יוֹכִיחַ בְּךָ וְנִכְזַבְתָּ · חֵן תּוֹחֲלָתוֹ נִכְזָבָה · והשם שוא
ודֶבֶר כָּזָב · וַתְּדַבֵּר אֵלַי בְּזָבִים · וַיַּתְעוּם כִּזְבֵיהֶם ·
והשם בתוספת אלף תִּהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב · ופי׳ תהיה לי
כנגד השם יתע׳ כי היה מתרעם הנביא על שהבטיחו ואמ׳
לו ונתתיך לעיר מבצר והם היו מקללים ומכים אותו
ופירוש כמו אכזב כמו מקור כזב ואמר אכזב וכמוהו
בתי אכזיב לאכזב והוא דרך צחות כי אכזיב שם עיר
כמו שנאמר וקעילה ואכזיב ומרשה ואכזב הוא כזב
פלימֹגט בלעז · והפעל הכבד עַד אֲמוּנִים לֹא יְכַזֵּב ·
אפילו בדברים שאינם ערות כלומ׳ אפילו בדברי הבאי
לא יכזב · לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב · אַל תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ ·
אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו · וּבְלָשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ · וכבר אחר
וְאִם לֹא אֵיפֹה מִי יַכְזִיבֵנִי · כלומ׳ שישים דברי כזב כלם
ענין אחד · ופירוש לא יכזבו מימיו על דרך ותירוש
יכחש בה · כחש מעשה זית "

כזר לֹא אַכְזָר בִּי יְעוֹרְרֵנוּ · מוֹסֵר אַכְזָרִי · ופירושו
מוסר אדם אכזרי בי מוסר סמוך בי הוא פתח
ובן אומר מבת אויב אכזרי · אַכְזָרִי חֵטֶא וְלֹא יְרַחֵמוּ ·
וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי · והשם אַכְזָרִיוֹת חֵמָה · אכזריות
הוא חפך הרחמנות "

כחד לֹא נִכְחַד עֲצָמִי · וְכָל דָּבָר לֹא יִכָּחֵד מִן
חַפְלָךְ · והפעל הכבד לֹא כִחַדְתִּי אִמְרֵי
קָדוֹשׁ · וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם · פירוש ולא כחדו מה
ששמעו מאבותם · אַל תְּכַחֵד מִמֶּנִּי · לא נִכְחַד מֵאֲדֹנִי ·
וכבד אחר יַכְחִידֶנָּה תַּחַת לְשׁוֹנוֹ · כלם ענין החסתר
והעלמה · וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ · נשמדו ונכרתו ·
יַיְשְׁכוּן עָרִים נִכְחָדוֹת · נגזרות מאין יושב ופירושו
וישכון ערים שסופן להיות נכחדות · והפעל הכבד
וְהִכְחַדְתִּיו · לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי · וָאַכְחִיד אֶת שֶׁלֶשֶׁת
הָרוֹעִים בְּיָרֵחַ אֶחָד · וַיַּכְחֵד כָּל גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וָשָׂר ·
כלם ענין כריתה והסרה "

כחל בַּחֲלֹת עֵינֶיךָ · פירוש תקנת עיניך
בכוחל והוא הפוך וכן קורין לו בערבי
אל כחול "

כחש וְכָחֵשׁ בְּעַמִּיתוֹ · כִּחֵשׁ לוֹ · כִּחֲשׁוּ
בַּיי · בְּנֵי נֵכָר יְכַחֲשׁוּ לִי ·

אל׳ כאיתי כאחד מספרי המסורת כי ותכחש הכף נקמץ לפי שלא היתה רגילה לכחיש כשם רגיל משה מלוכלכים ל׳

ותְּכַחֵשׁ שָׂרָה · אֶלֹהַּ וְכָחֵשׁ · וחתתפעל בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ לִי · והתאר בָּנִים כְּחָשִׁים · והשם סְבָבוּנִי בְכַחַשׁ · וּמֵאֶלָּה וּמִכַּחַשׁ יְסַפְּרוּ ·
והקבוץ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים · כלם ענין כפירה
וכזב · ועל דרך ההשאלה כִּחֵשׁ מַעֲשֵׂה זַיִת · פירוש
כזב תוחלת חמיחלים אליו · וְתִירוֹשׁ יְכַחֵשׁ בָּהּ ·
כלומר יכזיב תוחלתם ובה מן ב׳ דסבירין בם וקורין
בה על פי המסורת · וענין אחר וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן ·
פירוש רזה וכן בדברי רז״ל בהמה כחושה · והשם וַיָּקָם
בִּי בַחֲשִׁי · והנפעל וְיִכָּחֲשׁוּ אוֹיְבֶיךָ לָךְ · כלומר שיהיו
כחושים ודלים ונכנעים לך · וחתתפעל בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ
לִי · או יהיו מהענין הראשון כמו שכתבנו ופירושו
שיכפרו על מה שעשו והרעו יכפרו עתה מרוב מורא
ויאמרו שלא עשו"

כי חמלה חזאת חלקה רבי יונה על פנים רבים
ופי׳ רובם בלשון אעפ וכן עשו רוב המפרשים
והנכון כי היא לעולם מלת טעם והנה אפרש לך מקצתם
ותבין השאר כִּי עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ · פי׳ לפי
שאמר הקבה הנה אנכי שולח מלאך לפניך אל תמר
בו כי לא ישא לפשעכם אמר משה רבינו ע״ה ילך נא י׳
בקרבנו כי עם קשה עורף הוא ומתמיד׳ הם לחטוא ואם
תשלח מלאך לפנינו והוא לא ישא לפשעינו כרגע נהיה
כלים אבל צריך שתלך אתה ואם יחטאו לך וסלחת
לעונינו ולחטאתינו · כִּי תוֹרִישׁ אֶת הַכְּנַעֲנִי כִּי רֶכֶב
בַּרְזֶל לוֹ כִּי חָזָק הוּא · פירוש לפיכך צריך שתוריש את
הכנעני לפי שהוא חזק ורכב ברזל לו ואם לא תורישנו
יזיק לך שכונתו אצלך ויחיה לצנינים בצדך · שִׁבֵּל אֶת
יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר · פירוש נתן ידיו בשכל כי מנשה
הבכור והיה לו לתת ימינו על ראשו אם לא ששכל והבין
ברוח הקדש כי הקטן יגדל ממנו וזה טעם שכל כי מנשה
הבכור כי אם היה משים ימינו על ראש מנשה לא היה
שכל בזה אלא כמנהג העולם · לֵיי אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים
וְהַסְּלִיחוֹת כִּי מָרַדְנוּ בוֹ · פי׳ לפי שמרדנו בו צריך שיהיו
לו הרחמים והסליחות לרחם עלינו ולסלוח לנו על כל
פשעינו והנה חראתי לך חדרך במקצת אות שמפרשים
אותם במקום אף על פי ותבין ותדע לנשארים והכלל
לך כי היא מלת הטעם ואתה תבין כל אחד ואחד לפי
מקומו יש שהוא במקום לפי עם ש״ן השירות והם הרוב
כמו כִּי חָטָאנוּ לוֹ · לפי שחטאנו לו · ועם ש״ן השירות
לכדה כִּי נָתַן לְצִבְאֲךָ לָחֶם · ויש במקום כף ושין השירות
כִּי תוֹלִיד בָּנִים · כשתוליד בנים ובהיותה קשורה עם
מלת אם כמו כן · ויש מהם למעט והם הרוב כמו כִּי אִם
אֶל הַמָּקוֹם · כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם · ויש מהם לרבות כִּי אִם
חִבִּיתָם כָּל חֵיל בְּשָׂדִים הַנִּלְחָמִים אִתָּכֶם · כִּי אִם יֶשְׁנוֹ
בְּיוֹנָתָן בְּנִי · כִּי אִם תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר · ופעמים עם ה״א
התמיחה הֲבִי אֲחִי אַתָּה · והיא פעמים לאמתת הדבר
וכן פי׳ הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב · מִן הַשְּׁלִשָׁה הֲבִי נִכְבָּד "

כיד יִרְאוּ עֵינָיו כִּידוֹ · כמו אידו · נָטָה בַּכִּידוֹן
אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ · הוא הרומח שבו חנס · וכן
וַיִּשְׂחַק לְרַעַשׁ כִּידוֹן · ואפשר שיהיה זה הרומח לבדו
בלא חנס · ואמר רעש כידון רעש הרומח בהליכתו
בשמוליכין אותו · וכמוהם עוד לַהַב חֲנִית וְכִידוֹן ·
פירוש לחב חנית ולהב כידון · אבל וְכִידוֹן נְחֹשֶׁת בֵּין
כתפיו

כראשית יח · הוסע ל
שמואל ב כב
ישעיה ל
הוסע יח
תלים כט
הוסע ז
חבקוק ג
הוסע ט
תלים קע
איוב יח · דברים לג
שמואל ב כב
שמות יח
איוב לא
בראשית מא
יהוסע יח
שמות לא
איוב לא
איוב לא
בראשית מא
דמיאל ט
איוב לא
איוב לא · ירמיה ל
ירמיה כ
משלי יב · משלי כו
תלים קלט · שמואל ב יח
איוב ז
איוב טו
ירמיה לח · בראשית מז
איוב כ
איוב ל
איוב טו
איוב לא
שמות כג · תלים פט · זכריה יא
דה ב לג
יחזקאל לג
מחבל ה · מלכים ב יב · זכריה ב
תלים לה

בְּתֵיפָיו · אינו רומח כי הוא כלי מגן לכתפיו ואמר בו
ירמיה י׳ התרגום ומחצפא דנחשא · קֶשֶׁת וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ · אמר
בו התרגום קשתן ותריסין ·

ישעיה נ״ב **כיל** וּלְכֵילֵי לֹא יֵאָמֵר שֹׁעֵה · בחירק · ובצרי
ישעיה נ״ב וְכֵלֵי כֵלָיו רָעִים · והיו״ד יו״ד היחס כיו״ד
מוכיח אדם אחרי · הוא ההיכל לפני · כילי הוא בנגד
השוע כי השוע יותר מהנדיב והכילי טוב מ״ מהנכל ולפי דעתי כי מלת כילי נגזרת מענין וְכָל בַּשֵּׁלִישׁ ומשרשו ולפיכך נקרא כילי שהוא עושה ענינו ומוציא הוצאותיו במדה קצובה שלא יותר כלום · וכליו רעים שם הכילות האחד ממנו כל בפלס גר בן ולרבים כֵּלִים ורוצה לומ׳ כי המדות שלו רעים הם כי המדה הקצובה והשוה טובה ברוב הדברים אבל מדות הכילי רעים בכל הדברים כי לא יוסיף דבר עלהמדה הקצובה לא בהוצאת ביתו ולא במתן העניים וענינו צרה בכל אשר יוציא ועוד נפרשנו בשרש כלה מענין כלי כלים · אֲוָאר״ו ·

מ״ב יונה ט׳ **כים** כְּסִיל וְכִימָה · כתב רבי יונה כי הוא חבור הכוכבי׳ הנקרא כערבי אל תור״יא · והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל כתב כי הקדמונים אמרו כימה שבעה כוכבים והם בסוף מזל טלה והנראים הם ששה וכתב כי חנכון בעיניו כי הוא כוכב אחד והוא כוכב גדול יקר עין השור השמאלי וכסיל הוא כוכב גדול והוא לב מזל
איוב ל״ח עקרב · הֲתְקַשֵּׁר מַעֲדַנּוֹת כִּימָה · אמרו רז״ל כימה יש בו צנה גדולה ומקטרא לפירי וכסיל יש בו חמות גדולה ומכבשא לפירי לפיכך אמר או מושכות כסיל תפתח שהוא מפתח הפירות ומוציאם · והנני עתיד לפרשם עוד בשרש קשר ·

משלי מ״ז **כים** כִּיס אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּנוּ · מַעֲשֵׂהוּ כָּל אַבְנֵי כִיס ·
דברים כ״ה לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ · ידוע ·

ישעיה ל׳ · איוב ל״ **כיף** וּבַכִּפִּים עָלוּ · חוֹרֵי עָפָר וְכֻפִּים · תרגום
סלע כיפא ״

שמות ל״ **כיר** כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת · כלי שהיו בו מים תמיד ·
שמואל א׳ כ״ וכמוהו וְהָבָה בַכִּיּוֹר אוֹ בַדּוּד אבל הוא
שהיו רוחצין בו הבשר ולא שהיו בו מים תמיד · וכמוהו
דברי הימים ב׳ ל״ וַיַּעַשׂ כִּיּוֹרִים עֲשָׂרָה וַיִּתֵּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וַחֲמִשָּׁה מִשְּׂמֹאל לִרְחֹצָה בָהֶם אֶת מַעֲשֵׂה הָעֹלָה · ואף על פי כן מעשה זה הכיור ואותו כלי אחד הוא ודומה כעין אותו הכלי שקורין לו קונ״קא בלעז אבל אותו של משכן היו לו פיות שיוצאין מהן המים כשהיו רוחצים הכהנים ממנו את ידיהם ואת רגליהם שנאמר ממנו ולא בתוכו ואמרו רז״ל כי בבת אחת היה הכהן רוחץ ממנו ידיו ורגליו הא ביצד מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית ואת ידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ורוחץ בבת אחת ·
מלכים ב׳ · ויקרא ח״ כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים · פירוש לפיד אש · תַּנּוּר וְכִירַיִם · כירים הוא מקום שפיתת שתי קדירות לכך נקרא בלשון שנים וחמלה נגזרת ממלת ככיור אש בעצי לפי שמדליקין בו האש תמיד לבשל נקרא כן ״

משלי כ״ · תלים ל״ **כלל** כְּלִילַת יֹפִי · תאר רל״ שכולה יופי · מִכְלָל יֹפִי · שם רל״ שציון היא מכלל היופי שהיא
יחזקאל כ״ח יופי כל הארצות · ומא לְכֶשֶׁי מִכְלוֹל כֶּלֶם · בחולם ·
יחזקאל כ״ח · יחזקאל כ״ וכשרק חֵמָה רוֹכְלַיִךְ בְּמִכְלָלִים · והפעל ממנו כָּלַלְתָּ
ירמיה כ׳ · ירמיה ב׳ יָפְיֵךְ · ומזה הענין עוד אַחֲבַת כְּלוּלוֹתַיִךְ · כַּלַּת

קְשָׁרֶיהָ · כי האשה בימי חופתה כל יפיה וכל תכשיטיה
אז חם · ונקראת אפילו אחר החופה כלה לחמיה
ולחמותה עֲרוּת כַּלָּתְךָ · וְכַלָּתוֹ אֶשֶׁת פִּנְחָס · כַּלָּה
בְּחֲמוֹתָהּ · כמו שנקרא חתן כל ימיו לחמיו ולחמותו
ע״ חופתו שחיה חתן באמת כמו שפירשתיו בשרשו ·
והפעל שלא נזכר פעלו בהכפל הפא״ ובְנֵי יִשְׂרָאֵל
הָתְפַּקְּדוּ וְכִלְכְּלוּ · פירוש גמנו וחיו בה כלם כמו שחיו
במלחמה הראשונה שבעת אלפים כי לא נפקד מהם
איש במלחמה · וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלוֹף · כלם יכרות
אותם · כָּלִיל תִּקְטֹר · וְכָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ · העולה
שהיא כלה נשרפת · כְּלִיל הָעִיר · פירוש עשן שריפת
כל העיר · וכן וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיי אֱלֹהֶיךָ ·
וכן אמר התרגום גמיר · וכן פירוש כְּלִיל תְּכֵלֶת · שכלו
תכלת · כל פֹּעַל יי לַמַּעֲנֵהוּ · וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ שַׁיָּה לִי · ובכל מקום מלת כל מזח חשרש היא והיא חסרת חכפל וחבורו לכינויים יוכיח באמרך כלו כלך כלי
כלם בדגש לחסרון אות הכפל · ובא כינוי הנסתרים בה״א ומם וכְלִיעַל כְּקוֹץ מְגֹדָר כֻּלָּם · וכן כינוי הנסתרות בה״א וגון קֶשֶׁב אֶחָד לְכֻלָּהֶנָּה · והיא מלה כוללת חפרטים · ופעמים תבא על דרך חפלגת הריבוי כמו
בראשית מ״ח · בראשית כ״ח וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה · וְכָל טוּב אֲדֹנָיו בְּיָדוֹ ·
מלכים ב׳ ח׳ וְכָל טוּב דַּמֶּשֶׂק · וחדומים
שמואל ב׳ י״ד להם · וְלָרָשׁ אֵין כֹּל · פירוש מאומה · וכן אֵין
מלכים ב׳ ל״ לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת · לא
שמות כ׳ תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה · כָּל
ויקרא ג׳ חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ ·
במדבר ל״ה נַפְשֵׁנוּ יְכֻשָּׁה אֵין כֹּל · כִּי
תלים מ״ט לא במותו יִקַּח הַכֹּל ·
הכל ודוק · ורוצה לומר במקומות
אלה אפילו אחד מהכל ·

חגי ח׳ **כלא** כְּלֹאוּ שָׁמַיִם מָטָר וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ ·
תלים פ״ח · במדבר י״ח כָּלָא וְלֹא אֵצֵא · אֲדֹנָי מִשָּׁה כְּלָאֶיךָ · לא
תלים מ״ · תלים מ״ · בראשית מ״ תִּכְלָא רַחֲמֶיךָ · הִנֵּה שִׁפְתַי לֹא אֶכְלָא · והנפעל וַיִּכָּלֵא
שמות ל״ · ירמיה ל״ הַגָּשֶׁם · וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא · והשם כִּי נִתָּם אוֹתִי אֶל
ירמיה ל״ · מלכים ב׳ כ״ בֵּית הַכְּלָא · כִּי אוֹתוֹ עָשׂוּ לְבֵית הַכְּלָא · מִבֵּית כֶּלֶא ·
ירמיה כ״ · ישעיה מ״ בשש נקודות · אֶת בִּגְדֵי כְלָאוֹ · וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ ·
ירמיה ל״ ובמשקל אחר וְלֹא נָתְנוּ אוֹתוֹ בֵּית הַכְּלוּא · וַיּוֹצִיא
ירמיה כ״ · חבקוק ג׳ אוֹתוֹ מִבֵּית הַכְּלוּא · ומא גֵּזֶר מִמִּכְלָה צֹאן · הֲהֵא תמורת
תלים ע״ח האלף וחבורו יוכיח · מִמִّכְלָאוֹת צֹאן · כלם ענין מניעה ועצירה · ופירוש ממכלה צאן מקום שהצאן נעצרות שם בתוך הגדרות אשר סביב המקו׳ החוא שלא יוכלו ללכת הצאן משם כי אם דרך הפתח · וּבֶגֶד כְּלָאִים · פירוש
ויקרא י״ט מעורב מצמר ופשתים · לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם · שני
דברים כ״ מיני זרעים עם החרצן · שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם · שני מיני
ויקרא י״ט זרעים וכן הרכבת האילן בכלל ״

שמואל ב׳ ג׳ · שמות ל״ **כלב** הֲרֹאשׁ כֶּלֶב אָנֹכִי · לא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ ·
ישעיה נ״ בשש נקודות · וְהַכְּלָבִים עַזֵּי נֶפֶשׁ · ידוע ·
עמוס ח׳ · ירמיה ט״ כְּלוּב קַיִץ · פ״סל · ודומה לו כִּכְלוּב מְלֵא עוֹף · וחוא
כלי עשוי משבטי׳ מעשה שבכה שמגדלין שם העופות ·
שמואל א׳ כ״ח וְהוא כַלְבִּי · מיוחס אל כלב כלומר כי ממשפחת כלב
היה וכן תרגם יונתן וחוא מדבית כלב ״

כלה כי לא כלו רחמיו · כלו עיני מיחל · עיני כלו לישועתך · ואתם בני יעקב לא כליתם · וכלות אליהם · והוא תאר · והאחד ממנו כי כלה ונחרצה · כי כלה אך נבהלה · ויחדו כלם יכליון · בד הקמטה לא תכלה · בקמץ ומשפטו בסגול · בחרב וברעב עד כלותם · וחשם כלה אתה עושה · עשו כלה · ומשקל אחר כליון חרוץ · והפעל הכבד ולא כליתי את בני ישראל · בחירק · לתהו והבל כחי כליתי בצרי · ואכל אותם באפי · ותכל תלונותם מעלי · פן אכלך בדרך · משפטו אכלך בפתח הכף ודגש הלמ"ד · מכלות עינים · ועיני אלמנה אכלה · עד כלותם · ונכתב באלף לכלא הפשע ולהתם חטאת · ענין כלם והדומים להם ענין כליון והשחתה · ויש בענין השלמה והוא קרוב לענין הראשון כלה הבית לכל דבריו · כלומר נשלם הבית · ויכלו באפס תקוה · ותכלינה שבע שני השבע · בכלות כחי אל תעזבני · זמן השלמת כחי והוא עת הזקנה · ותכל כל עבודת משכן אהל מועד · וחשם כשלחו כלה גרש יגרש · כשישלחכם בהשלמת כלכם ישלחכם שלא ישאר אחד · ובתוספת תו לכל תכלה ראיתי קץ · כלומר להשלמת כל הדברים ראיתי קץ אבל מצותך רחבה מאד ואין לה קץ שאעפ"ש שחמצות יש להן קץ וחשבון ידוע הענפים מהם רחבים לאין קץ והאומר כי תכלה מגזרת וכל כשליש על משקל מתנרת ידך טעה בזה ובזה כי שניהם מנחי הלמ"ד על דרך חדקדוק ועוד פירשו רחבה מצותך מאד על מצות חלב · אבל מצות חנוף יש לה קץ וזה הפי' חוא האמת · ומשקל אחר תכלית שנאה שנאתים · ולכל תכלית הוא חוקר · והפעל הכבד ויכל אלוהים ביום השביעי · ותכל לחשקותו · ויכן שלמה את הבית ויכלהו · ביום כלת משח · כי תכלה לעשר · בכלותך מחטא · יכלו ימיהם בטוב · ושלא נזכר פעלו ממנו כלו תפלות דוד בן ישי · ויכלו השמים והארץ וכל צבאם · כלם והדומים להם ענין השלמה ובפירוש כלו תפלות דוד בן ישי רבו דעות המפרשים ולפי דעתי כי זה המזמור הוא תכלית כל תפלותיו ואף על פי שלא כתבו בסוף אולי היתה דעתו לכלות ספרו בספר המעלות וההלולים כי אין המזמורים מסודרים על סדר המעשים הלא תראה מזמור בברחו מפני אבשלום ואחריו כמה מזמורים שחיו טרם מעשה אבשלום ובזה המזמור התפלל על שלמה שתכון מלכותו וזה חיה בעת זקנותו כשחוקם שלמה למלך ואחר זה לא קרה אותו דבר שידבר עליו ובזה כלו דבריו ותפלותיו · ועא כלתה לתשועתך נפשי · נכספה וגם כלתה נפשי · והפעל הכבד ותכל דוד המלך · ופי' ותכל נפש דוד · והחכם ראב"ע פירשו פועל יוצא והוא אומר על אם אבשלום שהיתה מתאוה אל דוד עד שרצה לצאת ממקומו אל בנו ולא הזכירה הכתוב כמו אשר ילדה אותה ללוי · ואותו ילדה אחרי אבשלום · ענינם וענין הדומה להם ענין תאוה וחשק · וענין אחר והוא כענין כלא באלף מכל ארח רע כלאתי רגלי · כתוב באלף ונקרא כבעלי החא" · ואת בני יהם כלו בבית · לא יכלם מפך · אשר כלתני היום הזה מבוא ברמים · כלם לשון מניעה ועצירה ואפשר להיות מזה הענין מקרב היקך כלה · כלומר מנע ידך וימינך מקרב היקך והוציאה לנקום נקמה באויב · ומן השרש הזה

מיכה ג' · תלים ס"ט · תלים קל"ט · מלאכי ג' · דברים כ"ח · ישעיה כ"ח · נחמיה ל"ז · ישעיה ל"ז · ירמיה מ"ד · יחזקאל ל"ד · בראשית י"ח · ישעיה נ' · במדבר כ"ה · ישעיה מ"ט · יחזקאל מ"ג · במדבר י"ז · שמות ל"ג · ויקרא כ"ו · שמות ח' ט' · דניאל ט' · מלכים א' ג' · איוב ל' · בראשית מ"א · תלים ע"ח · שמות ל"ג · שמות ל"ח · תלים קי"ט · איוב ל"ח · בראשית כ"ד · מלכים א' ג' · בראשית כ"ל · במדבר ז' · דברים כ"ו · יחזקאל מ"ג · איוב ל"ג · תלים עב · בראשית כ' · תלים קי"ט · תלים פ"ל · שמואל ב' ל"ד · שמואל א' כ"ג · בראשית כ"ב · שמואל א' כ"ה · תלים קל"ט · שמואל ב' ג' · בראשית כ"ל · תלים עד

כלה תבא בכלה אלי קבר · הכף בסגול · עלימו אבד בלה · הוא עת הזקנה "

כלם אל ישוב דך נכלם · נכלמים מאד · הלא תכלים שבעת ימים · מאנת הכלים · בושו והכלמו מדרכיכם · והשם כסתה כלמה פני · והקבוץ מכלמות ורוק · ומשקל אחר וכלמות עולם אשר לא תשכח · בשורק · והפעל הכבד כי הכלמו אביו · וכסגול חחא לא הכלמנום · ותלעג ואין מכלים · מכלים דבר בארץ · גם הכלים לא ידעו · פי' לא הרגישו בהכלמה שיכלימם אדם על רוע מעשיהם · ושלא נזכר פועלו ממנו בושו והכלמו וחפו ראשם · ולא הכלמנו · כלם ענין כלימה וידוע והוא יותר מן הבושת כמו שאמר בשו וגם נכלמו · בשתי וגם נכלמתי · ועוד כי כלימה לעולם מדרך גנאי והבושת פעמים מדרך השבח מצד הענות"

כלף בכשיל וכלפות · חיוד למשך והוא בשקל ואלמות סביב סביב · והאחד מהם אלם כלף · והוא כלי שמשברין ו

כמה נסכך עץ קדמות מתוכנם כטלניא לשון כסיל וכלפות הנית והכלא מ מתחלפין וכלאה לי שהוא קרוב לשון אשכנז קולכן · ומסתתין בו האבנים · כמה כמה לך בשרי · פירוש יחשוק ויחמה לך · כמן עגיל וכומז · פירשו רבותינו ז"ל זה דפוס של בית הרחם · כמן על כמון יוסב · הוא הנקרא כומין בלעז · כמכמני הזהב והכסף · פירוש מטמוני ודומה לו בלשון ארמית ואשר לא צדה ודלא כמן ליה · כמס הלא הוא כמס עמדי · פירושו גנוז · כמר כי נכמרו רחמיו אל אחיו · יחד נכמרו נחומיו · פי' נתגלגלו והמו כתרגומו או פי'

ואת שתי הכליות · והוא ידוע · ויש אומרים כי נקראו כן בעבור שיש להם כח בתאות המשגל מענין נכספה וגם כלתה נפשי · ועל דרך ההשאלה כליות חטה · כי גרגרי החטה דומות לכליות · ומן השרש הזה כל כלי יוצר עליך · מים חיים אל כלי · ואל כליך לא תתן · וכלים מכלים שונים · ועתה שא נא כליך · ומשתמשים במלה הזאת בכל כלי תשמיש כמו ואל כליך לא תתן · וכלים מכלים שונים · והדומים להם · כלי הקטן מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים · פירוש כלי התשמיש הקטן כלומר שמשמין בהם הדברים הקטנים וטעם מכלי האגנות בסמיכות לפי שיש ככלים הנקראים אגנות כלים שונים אלה מאלה וכן כלי הנבלים ויונתן תרגם מכלי האגנות מכחניא לכושי אפוד ועד בני לוי אחרי נבלין · וכן מזה כליו רעים · אומר כי הכילי מדותיו רעים והסרים כלומר אין צריך לומר כי הוא רע הדעת לתת משלו אלא אפילו כשימכור ימכור במדה רעה והסרה · ומשתמשים עוד במלה הזאת בכלי זיין כמו כל כלי יוצר עליך · ואם בכלי ברזל · ועתה שא נא כליך · והדומה להם · ומשתמשים בו עוד בבגדים ובשאר תשמישי הבית וכל הכלי אשר תשב · וכן וכלה תעדה כליה · כלומר בגדיה ותכשיטיה · ומשתמשים בו עוד בבגדים בכלי מלאכת איש וכליו כל כלי ברזל · ורזל נשתמש בבגדים במקומות רבים כאמרם מביאין כלים מבית האומן כגון כר מבית הכרר וזולת זה הרבה · ומשקל אחר הוא מכלות זהב · פירוש כלי הזהב והמם בו נוספת "

כלח אבא בכלח אלי קבר · הכף בסגול · עלימו אבד בלח · הוא עת הזקנה "

כלם אל ישוב דך נכלם · נכלמים מאד · הלא תכלים שבעת ימים · מאנת הכלים · בושו והכלמו מדרכיכם · והשם כסתה כלמה פני · והקבוץ מכלמות ורוק · ומשקל אחר וכלמות עולם אשר לא תשכח · בשורק · והפעל הכבד כי הכלמו אביו · וכסגול חחא לא הכלמנום · ותלעג ואין מכלים · מכלים דבר בארץ · גם הכלים לא ידעו · פי' לא הרגישו בהכלמה שיכלימם אדם על רוע מעשיהם · ושלא נזכר פועלו ממנו בושו והכלמו וחפו ראשם · ולא הכלמנו · כלם ענין כלימה וידוע והוא יותר מן הבושת כמו שאמר בשו וגם נכלמו · בשתי וגם נכלמתי · ועוד כי כלימה לעולם מדרך גנאי והבושת פעמים מדרך השבח מצד הענות"

כלף בכשיל וכלפות · חיוד למשך והוא בשקל ואלמות סביב סביב · והאחד מהם אלם כלף · והוא כלי שמשברין ו

כמה נסכך עץ קדמות מתוכנם כטלניא לשון כסיל וכלפות הנית והכלא מ מתחלפין וכלאה לי שהוא קרוב לשון אשכנז קולכן · ומסתתין בו האבנים · כמה כמה לך בשרי · פירוש יחשוק ויחמה לך · כמן עגיל וכומז · פירשו רבותינו ז"ל זה דפוס של בית הרחם · כמן על כמון יוסב · הוא הנקרא כומין בלעז · כמכמני הזהב והכסף · פירוש מטמוני ודומה לו בלשון ארמית ואשר לא צדה ודלא כמן ליה · כמס הלא הוא כמס עמדי · פירושו גנוז · כמר כי נכמרו רחמיו אל אחיו · יחד נכמרו נחומיו · פי' נתגלגלו והמו כתרגומו או פי'

ויקרא ג' · במדבר כ"ג · ישעיה כ"ב · ישעיה ל"ב · ויקרא כ"ו · תלים ס"ח · ישעיה ל"ב · במדבר כ"ג · ויקרא ט"ו · ישעיה ל"ב · מלכים א' ג' · איוב ל' · תלים ס"ח · ישעיה ל"ב · מלכים א' ג' · איוב ל"ה · איוב ל' · תלים ס"ח · ישעיה כ"ג · ירמיה ל"ב · יחזקאל מ"ג · תלים ס"ח · ישעיה כ"ג · ירמיה ל"ב · שמואל א' כ' · שמואל א' כ"ה · איוב ל"ח · סופטים י"ח · ירמיה ג' · ירמיה י"ל · שמואל א' כ"ה · ישעיה מ"ה · ישעיה מ"ח · תלים פ"ג · במדבר ל"ה · ישעיה כ"ח · דניאל ל"ח · במדבר ל"ב · בראשית מ"ג · תשע ל"ב

פי׳ נתחממו · ויהיה קרוב לענינו עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ · שפירושו נשחרו · ומזה נקראו הכומרים וְהַשְּׁבִית אֶת הַכְּמָרִים · וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ · ותרגום רק אדמת הכהנים לחוד ארעא דכומריא · והם עובדי עֵז לבושי שחורים · ופירוש אֶת שֵׁם הַכְּמָרִים עִם הַכֹּהֲנִים · עם שאר עובדי עֵז שאינם לובשי שחורים · וענין אחר כְּתֹא מִכְמָר · כתא במכמר · ומשקל אחר יִפְלוּ בְּמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים · ומשקל אחר וּפוֹרְשֵׁי מִכְמֹרֶת · ומשקל אחר וְיַאַסְפֻהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ · הם הרשתות שצדים בהן ״

כן וַיַּעֲשׂוּ כֵּן הַחַרְטֻמִּים · המלה הזאת זכרתיה בשרש בון וכן כתבתי שם וְכַנָּה אֲשֶׁר נָטָעָה יְמִינֶךָ · וְהָיָה לְכַנִּים · הָיָה כִּנִּים · והנפרד מצאנוהו בדברי רז״ל בהא הנקבה החורג כנח בשבת · אבל וַתְּהִי הַכִּנָּם הוא כלל על חמין ״

כנה כִּי לֹא יָדַעְתִּי אֲכַנֶּה · אֲכַנֵּךְ וְלֹא יָדַעְתָּנִי · וְאֶל אָדָם לֹא אֲכַנֶּה · ענינם כסות והעלם השם דרך כבוד ואמר אליהוא לאיוב לא אכסה שמך ולא אעלימנו אם אתה רשע ולא אשא פניך · וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכָּנֶה · פירוש יכסה שמו ויאמר כי ישראל הוא ופירוש אכנך ולא ידעתני אמר ואקרא לך בשמך כלומר קראתיך בשמך והוא כורש וקראתיך בלא שמך אלא בכינוי והוא מלך או משיח ועוד לא ידעתני כי אני הוא הנותן לך כח בעבור ישראל כדי שתוציאם מגלות בבל וכן אמרו רז״ל לשמות חקבה שהם שמות התואר בכל הכינויים חייב ״

כנס כָּנַסְתִּי לִי גַּם כֶּסֶף וְזָהָב · כּוֹנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם · לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים · וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים · לְכַנּוֹס אֶת הַגֵּרִים · והפעל הכבד וְכִנַּסְתִּים אֶל אַדְמָתָם · נִדְּחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס · וההתפעל וְהִתְמַסְּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס · כלם ענין אסיפה · ומזה קראו למקום בית התפלה בית חכנסת לפי שנאספים שם לתפלה · מִכְנְסֵי בָד · ומִכְנְסֵי פְשָׁתִים · ידוע ונקראו מכנסים בלשון שנים והוא בגד אחד לפי שיש לו שתי כנפות ·

כנע הֲרָאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחְאָב · וַיִּכָּנַע מִדֶּין מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · כְּחִכָּנַע מְנַשֶּׁה אָבִיו · וּבְחִכָּנְעוֹ שָׁב מִמֶּנּוּ אַף יְיָ · והכבד וְהִכְנַעְתִּי אֶת כָּל אוֹיְבֶיךָ · חוא יַשְׁמִידֵם וְחוא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ · וַיִּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא · וַיִּכָּנַע בָּעָמֵל לְבָם · והשם אִסְפֵי מֵאֶרֶץ בִּנְעָתֶךָ · כלם ענין השפלה ופירוש אספי מארץ בנעתך אספי מהעולם החבנעה שהיית עושה להם כי ארץ עתידה לשבת במצור וענין אספי כענין אסוף ידיך · בְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה · וַיְבִיאֵהוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן בְּעִיר רוֹכְלִים שְׁמוֹ · חנון נוספת · וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי · ולדעת התרגום כן וַיַּרְא שָׁם יְהוּדָה בַּת אִישׁ כְּנַעֲנִי · יֶחֱזְקוּהוּ בֵּין כְּנַעֲנִים · ובא במשקל אחר כְּנַעֲנֵיהָ נִכְבְּדֵי אָרֶץ · פירוש סוחריה · ויש לפרש מזה אספי מארץ בנעתך · וכן אמר התרגום כנשי מארעא סחורתך · וכן יתכן מזה כִּי נִדְמֶה בָּל עַם כְּנַעַן · כלומר העשירים בעלי הסחורה כמו שאמר נכרתו כל נטילי כסף · וכן וְלֹא יִהְיֶה כְּנַעֲנִי עוֹד · סוחר כלומר רבים יהיו המקדישים כלים לבית המקדש עד שלא יצטרכו לסוחר שימכור לחם · ואל״ז לכתב כנעני ממש מגוי כנען ולפי שהיו חוטבי עצים ושואבי מים בנענים וחס חחוים שנתנם יהושע חוטבי עצים ושואבי מים לבית המקדש אמר כי לא יהיו עוד הם חוטבי עצים ושואבי מים כי מגדולי האומות יבואו לעבודת בית המקדש כמו שאמר וגם מהם אקח לכהנים וללוים ״

כנף כָּל בַּעַל כָּנָף · כֹּל צִפּוֹר כָּל כָּנָף · פי׳ כל צפור בעל כנף · כְּנַף רְנָנִים נֶעֱלָסָה · וְלֶהֱנָה כְּנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה · יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו · כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף · ידוע · ועל דרך ההשאלה אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו · כלומר להסתופף בצלו · עַל צִיצִת הַכָּנָף · עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתֶךָ · וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל הַלֶּחֶם · קצת הבגד מלמטה יקרא כנף · וכן מִכְנַף הָאָרֶץ · לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ · בקצות הארץ · אֶשָּׂא כַנְפֵי שָׁחַר · כלומר אם ילך לקצה המזרח · וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ · דימה פרישת האור לפרישת הכנף · וְעַל כְּנַף שְׁקוּפִים מְשׁוֹמֵם · על פרישת השקופים יהיה אדם משומם ותמה · וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ · לא יאסף ולא יעצר ודומה לו בלשון רבותינו ז״ל שקורין לאסיפת העם ועצירתם כנופיא · ויש מפרשים לא ירחק כלומר לא יהיה בכנף הארץ וכבר פירשתיו לך בשרש ירה ״

כנר כִּנּוֹר וְעוּגָב · וַיְהִי לְאֵבֶל בִּנּוֹרִי · והקבוץ וְקוֹל כִּנּוֹרֶיךָ לֹא יִשָּׁמַע עוֹד · ובלשון נקבות וּבְכִנּוֹרוֹת וּבְנְבָלִים · תָּלִינוּ כִּנּוֹרוֹתֵינוּ · ידוע ״

כסס תָּכְסוּעַל הַשֵּׁחַת וחשם בְּמִכְסַת נְפָשׁוֹת · אֶת מִכְסַת הָעֲרֻבָּה · ומשקל אחר וַיְהִי הַכֶּסֶף לַיְיָ · כלם ענין מנין ונקרא חמכס על שם מנין לפי שדרך לוקחי המכס לקחת במנין מן העובר עליהם חמישית או ששית או עשירית לפי החוק והמנהג · ורז״ל נשתמשו הרבה בלשון מכס באמרם היה עובר על בית המכס וזולת זה הרבה עד שמרוב שימושם בוקבעו חמם שרשית וקראו ללוקחי המכס מוכס׳ באמרם אין פורשין מתיבת המוכס׳ כמו שקבעות׳ תחילה ואמרו מתחיל מתחילין ותיו תרומה ואמרו תורם תורמין ״

כסא כִּסֵּא כָבוֹד · וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא יְיָ · כלומר למשפט כי המשפט לאלהים חוא · הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ · הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי · ונכתבו בחא שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּה · וְרֹאשׁ עֵגוּל לַכִּסֵּה · מֵאַחֲזֵי פְנֵי הַכִּסֵּה · פירוש חקכח מאחז פני השמים הנקראים כסא כלומר כי כבחו יעמדו ופרוש עליהם עננו · והקבוץ בלשון נקבות כִּסְאוֹת לְמִשְׁפַּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד · ונפלח האלף ממלת עַל כִּסֵּיהָ · מפני שנתחבר עם יח · וחיא מלח אחת הסמך בשוא והענין ידוע · לְיוֹם הַכִּסֶּא יָבֹא בֵיתוֹ · זמן · וכן בַּכִּסֶּה לְיוֹם חַגֵּינוּ · והחא תמורת אלף והם בשש נקודו״

כסה אָדָם עָרוּם כִּסָּה דָעַת · וְכִסֶּה קָלוֹן עָרוּם · והשם כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ · ומשקל אחר וְאֵין כְּסוּת לַאֲבָדוֹן · עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתֶךָ · כִּי הִיא כְסוּתָה לְבַדָּהּ · וּמָא וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה לָאֹהֶל · וחתפעל וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכַּס · תִּכַּסֶּה שְׂנֵאָה בְּמִשְׁאוֹן · חראוי תתכסה · וחנפעל בַּחֲמוֹן גָּלָיו נִכְסָתָה · לְבַלְתִּי חִכָּסוֹת · וחפעל חכבד כִּסָּה חֶעָנָן · וַעֲוֹנִי לֹא כִסִּיתִי · אֵלֶיךָ כִּסִּיתִי · בחידק ופירוש חפסוק חצילני מאויבי ה׳ כִּי לְךָ גִלִּיתִי · ריבי לבני אדם כי שוא תשועת אדם אלא כִּסִּיתִי מחם וְאֵלֶיךָ לבדך גִּלִּיתִי וזח טעם אליך

כסיתי אליך צעקתי בסתר ובמכסה מבני אדם · ובצרי
כִּסִּיתִי עָלָיו אֶת תְּהוֹם · וְכִסִּיתִי בְּכַנּוֹתְךָ שָׁמַיִם ·
וַיְכַס חֶעָנָן · בָּעָנָן אֲכַסֶּנּוּ · והוקל תְּהוֹמוֹת יְכַסִּימוּ · אֲשֶׁר
תְּכַסֶּה בָּהּ · וַתִּקְחִי אֶת בִּגְדֵי רִקְמָתֵךְ וַתְּכַסִּים · פירוש
ותכסי בם או יסמך אל חכינויים בדרך לבישה ילבשם
הכהן · לבש בגריך · כלומ הבגרים שנתתי לך שתכסיס
לכבוד בבואך אל ביתי כסית אותם לפני הצלמים · או
יהיה כנוי ותכסיס לצלמי זכר שזכר בלומ כסית הצלמים
בבגדי רקמה · וְעֵרוֹם כָּסֶה בָּגֶד · בבגד · כִּי תִרְאֶה
עָרוֹם וְכִסִּיתוֹ · והשם וְלִמְכַסֶּה עָתִיק · כמו כסות והוא
בפלס ממלא על גרותיו
שחוא שם תאר במו מלא
וכן ימך המקרה הוא לקרוי
הבית · ושלא נזכר פעלו
ממנו כָּסוּ הָרִים צִלָּהּ · וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה ·

כסח שְׁרוּפָה בָאֵשׁ בְּסוּחָה · קוֹצִים כְּסוּחִים · וחתאר
לנקבה וַתְּהִי נִבְלָתָם כַּסּוּחָה · בפלס ושכולח
אין בהם ענין כריתה תרגום לא תזמור לא תכסח ·

כסל חַכְּסִיל חוֹבֵק אֶת יָדָיו · וְחַכְסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ ·
וחפעל חקל ממנו וּבָאַחֲרִית יִבְעֲרוּ וְיִכְּסָלוּ ·
וחשם זֶה דַרְכָּם כֶּסֶל לָמוֹ · בשש נקורות · ומשקל
אחר אֶשֶׁת כִּסְילוּת הוֹמִיָּה · ומשקל אחר וְאַל יָשׁוּבוּ
לְכִסְלָה · ידוע · וּעֵא וְיָשִׁימוּ בֵאלֹהִים כִּסְלָם · אם
שַׁמְתִּי זָהָב כִּסְלִי · כִּי יְיָ יִהְיֶה בְכִסְלֶךָ · אֲשֶׁר יָקוּט כִּסְלוֹ ·
חֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ · ענינם ענין הבטחון והתקות ·
ופירש רבינו סעדיה מזה טוֹב רָשׁ הוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ מְעַקֵּשׁ
שְׂפָתָיו וְהוא כְּסִיל · פי׳ והוא בוטח בעשרו והוא כנגד
רש ועקש שפתיו כנגד חולך בתומו וכן כששנה
חפסוק בחלק חשלישי מן הספר אמ׳ והוא עשיר במקום
שאמר חנה והוא כסיל · עֹשֵׂה כְּסִיל וְכִימָה · כתב רבי
יונה כי הוא כוכב גדול נקרא בערבי סוהיל והכוכבים
חמתחברים אליו נקראים על שמו כסילים כִּי כוֹכְבֵי
חַשְׁמַיִם וּכְסִילֵיהֶם · והחבם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל
פירש שחם שני כוכבים בשני הסדנים ונקרא אחד
מחם בסיל והוא חארום חחורג חגמלים אט ירא״ו וחו
ושעם וכסיליחם קרוב מגזרת על הכסלים · או מוֹשְׁכוֹת
כְּסִיל תְּפַתֵּחַ · פירשתיו בשרש בימח · וַיַּעַשׂ פִּימָה
עֲלֵי כֶסֶל · וְאֶת חַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל הַכְּסָלִים ·
ידוע וקורין לחן בלעז פלנקש ופירוש אשר על
הכסלים חסר ו״ו ואשר על חכסלים וחכסלים חם סמוך
לכליו תחת המתנים וחם עיקרי הירבים ותרגו׳ גיסס״א ·
ובדברי רז״ל בנות עניים סימן צד שמאל ממחר לבא
מפני שנושאות אחיחן על ניסיחן · ותרגוס על צד
תאמנח על גססין ·

כסס כָּסוֹס יְכַסְּמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם · ארז״ל בתספורת
של בן אלעשא ראשו של זח בצד עקרו של
זה · וי״ת ספרא יספרון כלומר לא יגלחו ראשם בהעברת
תער ולא ישלחו נם בן פרע שלא יגלחו כלל אלא
יספרו ראשיחם בדרך חשוח · וְחַחִטָּה וְחַכֻּסֶּמֶת ·
וְדוֹחֵן וְכֻסְּמִים · בדגש חסמך · אישפ״לטא בלעז ״

כסף כְּאַרְיֵה יְכַסּוּף לְטָרוֹף · לְמַעֲשֵׂה יָדֶךָ
תִּכְסוּף · וחנפעל נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה
נַפְשִׁי · כִּי נִכְסַף נִכְסַפְתָּ לְבֵית אָבִיךָ · הַגּוֹי לא נִכְסָף ·
ענין תאוה וחשק · ואא״ז ז״ל
פירש הגוי לא נכסף גוי
סהוא מסק ותאות כל אדם ·
ולכן נקרא הכסף כן לפי
שאין לו כושת מלשון חתלמוד איכסיף באכסופי
אפי׳ · זָהָב וְכֶסֶף · בשש נקודות · וחקבוץ כסמים וּלְחָשִׁיב
כַּסְפֵיהֶם אִישׁ אֶל שִׁקּוּ · ירוע ·

כסת חוֹי לְמִתַּפְּרוֹת כְּסָתוֹת · חִנְנִי אֶל כִּסְתוֹתֵיכֶנָה ·
כסרת ירוע ברברי רז״ל באמרם וכי לא היה
לו למשה כר או בסת לישב עליה · כסת חסבלים
טמאה מררס · והוא שעושין ומשימין על ראשיחן שיהא
נח להם לסבול המשא · כסת ענולח הכדור וחאמוס ·
פירוש בסת קטנח שעושים חשרים לשום תחת מ
מראשותיחם וקורין לו אבריליי״ר ·

כעס רָשָׁע יִרְאֶה וְכָעָס · קמץ בולו · וְכַעַס
הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ וָקֶצֶף · חציו קמץ וחציו פתח ·
וַיִּכְעַס אָסָא אֶל הָרוֹאֶה · וחכבד וְכִעַסְתָּה צָרָתָהּ ·
כִּעַסוּנִי בְּחַבְלֵיהֶם · וכבד אחר אֲשֶׁר חִכְעִיס אֶת יְיָ
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל · בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם · כֵּן תַּכְעִיסֶנָּה ·
לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם · כִּי הִכְעִיסוֹ לְנֶגֶר חַבּוֹנִים ·
רוצה לומר כי חכעיסונו נגד הבונים · וְהִכְעַסְתִּי לֵב
עַמִּים רַבִּים · וחשם גם כַּעַס · כַּעַס לְאָבִיו בֵּן כְּסִיל ·
כִּי מְרוֹב שִׂיחִי וְכַעָסִי · ויש מחן שנכתבו בש״ין כִּי לְאֱוִיל
יַהֲרֹג כַּעַס · וַתֵּבַהּ מִכַּעַס עֵינִי · וְתֶרֶב כַּעַשֵׂךְ עַמָּדִי ·
לוֹ שָׁקוֹל יִשְׁקֹל כַּעֲשֵׂי · ור יונה נת״ לו שקול ישקל בעסי ·
כי מרוב שיחי וכעסי · שרש בפני עצמו בש״ין כענין
באב ואין צורך כי בשחאדם דואג וכואב יכעס בעצמו
ועוד כי מרוב שיחי וכעסי חוא בכל הספרים המדויקים
אשר ראינו בסמך · וחקבוץ עַל כָּל הַכַּעֲסִים אֲשֶׁר
הִכְעִיסוֹ מְנַשֶּׁה · הכל ענין קצף וחרון אף · ורבי יונה
כתב כי הכעיסו לנגד הבונים · ענין חלעג והבוז ואין
צורך כי פירושו כי הכעיסו אותנו נגד חבונים במו ש
שפירשנו בלומר לחניא לב הבונים שלא לבנות ·

כפף כָּפַף נַפְשִׁי · פעל עומד וזכר נפש בלשון
זכר כמו כָּל נֶפֶשׁ שִׁבְעָה או יהיה פעל יוצא
ופירושו כפף כל אחד מהם נפשי · יְיָ זוֹקֵף כְּפוּפִים ·
חֲלָכוּף בְּאַגְמוֹן ראשו · והנפעל אִבַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם ·
משפטו אכפף · והשם לענף הנגזר מזה כֶּפֶת וְאַגְמוֹן ·
וְכִפָּתוֹ לא רַעֲנָנָה · כַּפּוֹת תְּמָרִים · לפי שחיא
כפופה וכן פירש אא״ז ז״ל מזה בעורה בכפו יבלענה ·
כלומ כאשר יראה חרואה אותה בענף יבלענה בעורה
בענף · ומזה נקרא עוד לתוך חיד כף לפי שחיא
כפופה מְלֹאכַף נָחַת · וְיִמְלֹא כִפּוֹ מִמֶּנָּה · בְּעוֹדָהּ
בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה · עַל לֹא חָמָס בְּכַפָּי · וְכַפָּיו פְּרֻשׂוֹת
חַשְׁמַנִּים · אֶפְרֹשׂ אֶת כַּפַּי אֶל יְיָ · וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם ·
וְאַכְפִּי עָלֶיךָ לֹא יִכְבָּד · כמו וכפי וחאלף נוסף וכבר
בתבנוחו בשרש אכף · עַל כַּפַּיִם כִּסָּה אוֹר · ענינם לפי
שבתחלה הענן בכף כמו שאמר עַב קְטַנָּה כְּכַף אִישׁ ·
ולפי שחם כמו כפח על בני אדם · וכן וְשַׁכּוֹתִי כַּפִּי
כלומר אסכך בעננ׳ עליך עד עברי או חוא כף ממש
וחוא ררך משל · וכן נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם · ענינים ויש
לפרשו מלשון כף ופירושו נשא לבבנו עם כפינו על
דרך בנושאי ירי אל דביר קדשך · או פירו׳ נשים לבבנו
בכפינו ונשא אותו למשאת אל אל בשמי׳ · וכן פירש רבי
סעדיה ז״ל הֵן עַל כַּפַּיִם חַקּוֹתִיךְ · ענינים וכן כתב אא״ז ז״ל
ויתכן לפרשו כמשמעו באילו על כפים חקותיך שאראה
אותך תמיד וכן פירשו החכם רבי אברחם אבן עזרא ז״ל
וכן נקרא תחתית הרגל כף מִכַּף רַגְלוֹ · מִכַּף רַגְלְךָ ·
וכן עַל כַּף חֵיָרְךָ · לפי שחעצם חנכנס בו עצם הירך

חזקאל לא׳ · יחזקאל לג
ו״ ח׳ · יחזקאל לג · שמו׳ ט״ו
דברים כב · יחזקאל יג
יחזקאל יח
ישעיה נח · ישעיה נ״ח
תלים ט״ו · קהלת ז
תלים ט״ו · ישעיה נ״ג
ישעיה ה
קהלת ל׳ · קהלת ב
ירמ׳ ה׳
תלים מ״ט
משלי ט״ו · תלים פ״ה
תלים ע״ח
איוב נ״ג · משלי ג׳ · איוב ח
איוב ל
משלי י״ז
איוב ט
איוב ל״ח
איוב ע״ז · ויקרא ג
איוב ל״ח
יחזקאל ע״ד
סמות ט
יחזקאל ל
תלים ל״ו · איוב יד
תלים פ״ד
בראשית נ״ג · בראשית כ
תלים כ״ד
תלים ע״ח
איוב ל״ג · משלי ג׳ · איוב ח
איוב ל
איוב ל״ו
משלי י״ז
איוב ל״ג
איוב ל״ג
איוב ל״ג

כפוף ויש מפרשים כי נקרא כן לפי שחבשר אשר
במדבר ז סביב עצם הקולית העליונה עשויה כמין כף. וכן כַּף
במדבר ז אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב. כַּפּוֹת זָהָב. הוא חבנזך והיא כפופה
קולי"ר בלעז"

משלי כא **כפה** מַתָּן בַּסֵּתֶר יִכְּפֶה אָף. ישבך האף ויניחהו
ודומה לו בלשון רז"ל כופין את הסל לפני
האפרוחים שיעלו ושירדו בשבת ענין הכפייה הוא
שפני הכלי למטה וגבו למעלה. ורבי יהודה הכיא בזה
מיכה ז השרש אַנְפָּ לֵאלֹהֵי מָרוֹם.
ואולי מצאו בספריו קמוץ
ורבותינו ז"ל נשתמשו ה
הרבה בזה השרש בענין
ההכרח באמרם כופין
אותו עד שיאמר רוצה אני וזולת זה הרבה. וענין כפה
אף הוא יותר קרוב לזה הענין ואף על פי שענין כופין
אותו וענין כופין את הסל קרובים"

שמות כו. שמות כח **כפל** וְכָפַלְתָּ אֶת הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית. רָכוּעַ יִהְיֶה
יחזקאל מא כָּפוּל. והנפעל וְתִכָּפֵל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה.
מיכה מא והשם בְּכֶפֶל רִסְנוֹ מִי יָבָא. בשש נקודות. כִּפְלַיִם בְּכָל
בראשית מג חַטֹּאתָיהָ. מְעֵרַת הַמַּכְפֵּלָה. מערה לפנים ממערה"

יחזקאל יז **כפן** כְּפָנָה שָׁרָשֶׁיהָ עָלָיו. אספה והוא חפוך מן
הדומה לו בדברי רז"ל שקורין לאסיפת העם
מיכה ה כנופיא. לְשַׁד וְלָכְפָן תִּשְׁחָק. תרגום רעב כפנא.
ואא"ז ל פירשו היטב והוא חסרון הכיס כלומר אסיפת
חמעות בעת שהמעות ביוקר מה צורך לזכור רעב
שתי פעמים והלא זכרו בראש כלם ברעב פדך ממות.

חבקוק ג **כפס** וְכָפַס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה. אם נדמה אותו למה
שאמרו רז"ל כפסים אריחי הוא מענין האבן
שזכר בפסוק ולענין הפסוק ידמה כי הוא מענין חעץ
כי כבר זכר כי אבן מקיר תזעק. וכן ת"י ושיפא מגו
מרישא ענילח. רוצה לומר חתיכה מהקורה"

בראשית ו **כפר** וְכָפַרְתָּ אוֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר. הוא
שקורין לו בערבי קפר והוא במין חמר. ומ
שמות לה זפת מדברי רז"ל כופרא. ומזה נקראת כפרת וְעָשִׂיתָ
בראשית לג כַּפֹּרֶת. לפי שהיתה מכסה לארון. כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה
ישעיה מז פָנָיו. פירוש אסיר כעסו. לא תוכלי כַּפְּרָהּ. להסירה
משלי יז ולבטלה. וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה. יסירנה. ושלא נזכר
ישעיה לח פעלו ממנו וְכָפַר בְּרִיתְכֶם אֶת מָוֶת. כלומר יוסר
שמות ל ויתבטל. והשם אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ. פירוש הסרת עון
שמות לא נפשו כלומר פדיונו. אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו. נָתַתִּי
ישעיה מג כָּפְרְךָ מִצְרַיִם. וענין הכפרה כמו כן מזה חענין כי
הכפרה היא הסרת חעונות וכן ארז"ל מזבח מזיח מכפר
והקשה המקשה היינו מזיח היינו מכפר ותירץ המתרץ
מזיח גזירות מכפר עונות ושניהם לשון הסרה הם כי
מזיח מן ולא יזח החשן מעל האפוד וכן שמשו הם בזה
חלשון בלשון הסרה בהרבה מקומות באמרם מכפר
ליה בבליתא דפרסא כלומר מסיר שמנו ומעבירו בבגד
שמות לב קשה שיקנחנו בו. אוֹלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם. אסיר
עונותיכם וחטאתיכם בהתפללי בעד חטאתיכם או
אסיר בעם חבורא שכעס עליכם בעד חטאתכם.

במדבר ל וְכֹפֶר אַהֲרֹן. בנתינת הדם על קרנות המזבח יסיר
שמות ל עונות ישראל שירצה לפני המקום. לְכַפֵּר עַל
ויקרא לא נַפְשׁוֹתֵיכֶם. כַּפֶּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל. ושלא נזכר פועלו
שמות לא במדבר לה אֲשֶׁר כֹּפַר בָּהֶם. וְלָאָרֶץ לֹא יְכֻפַּר. והתפעל אם
שמואל א ג ויקרא לא יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית עֵלִי. ועם הנפעל וְנִכַּפֶּר לָהֶם הַדָּם.

משפטו ונתכפר. והשם יום כִּפֻּרִים. וענין אחר
כֹּפֶר הַפְּרָזִי. וְכֹפֶר חַעֲטוֹנָי. ומשקל אחר גְּלִינָה בַּכְּפָרִים.
ומשקל אחר לְכָה וְנִוָּעֲדָה יַחְדָּו בַּכְּפָרִים. תרגום חעיר
ובנותיה וכפרנהא והם בתים חוץ לעיר לכפרים
ולעובדי אדמה. אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר. הוא הנקרא בערבי
אלחנא. וכן כְּפָרִים עִם נְרָדִים. ויש מפרשים כפרים
עם נרדים בושם אחד ואינו כמו אשכל הכפר. והחכם
רבי אברהם אבן עזרא כתב כי אשכול הכפר הוא אשכל
הדקל כי יש לדקל שמות משתנים כפי שנוי זמנו ויש
לו זמן הנקרא בלשון ערבי כפר ולו ריח טוב. כְּפִיר
יחזקאל מא וְתַנִּין. ופְנֵי כְפִיר אֶל חַתִּמוֹרָה מִפּוֹ. כְּפִיר אֲרָיוֹת.
תהלים קד חֲכָפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף. הם עולי ימים מהאריות
ומהחיות רעות וכפיר גדול מגור כמו שאמר ותעל
יחזקאל לב אחת מגוריה כפיר היה. ואמר על דרך החשאלה כְּפִיר
יחזקאל לא גּוֹיִם נִדְמֵיתָ. כלומר גדולם ותקיפם. סוּחֲרֵי תַרְשִׁישׁ
שמות יד וְכָל כְּפִירֶיהָ. כלומר גדוליה ותקיפיה. דַּק כַּכְּפֹר עַל
תהלים קמז הָאָרֶץ. כְּפוֹר כְּאֵפֶר יְפַזֵּר. הוא שנופל בשחר בימי
דברי הימים א כח הקור וקורין לו בלעז קונגלפי. וְלִכְפוֹרֵי הַזָּהָב.
כפות זהב ור"ל פירשום מזרקים שאמרו ודם חסכין
במאי מקנח ליה בשפת מזרק כדכתיב כפורי זהב ונקראו
כן על שם שמקנחים בהם חסכין מן הדם כמו מכפר ליה
בבליתא דפרסא שענינו מקנח כמו שפירשנו"

מיכה ג **כפש** הִכְפִּישָׁנִי בָּאֵפֶר. יעשני וגאלני ואפשר
לרמותו לדברי רז"ל שאמרו חוא מדד
במדה כפושה שפירושו מדה נסח כלומר יותר מדאי
כן הכפישני שמני כלי באפר עד שכסני בו ויש מפרשים
כפושה הפוכה כלומר ככלי הפוך על פיו כן חכפישני
הפכני באפר"

דברים לג · ירמיה כא **כר** עִם חֵלֶב כָּרִים. אוֹרִידֵם כְּכָרִים לְטִבְוֹחַ.
תהלים לז כִּיקַר כָּרִים. רוצה לומר כמשובח שבכרים
והוא החלב שהיה בלה על המזבח והכרים הם
הכבשים. ועל דרך
החשאלה נקראו הנגידים
והאצילים כרים כמו שנקראו
גם כן אלים ועגלים.
ישעיה יז · מלכים ב יח שִׁלְחוּ כַר מוֹשֵׁל אָרֶץ. וַיַּקַּח אֶת שְׁרֵי הַמֵּאוֹת לַכָּרִי
וְלָרָצִים. ומלת לכרי נגרעה ממנה מם הרבים
מלכים ב יח ומשפטו לכרים. וכן וַיַּקַּח אֶת שְׁרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת הַכָּרִי.
יחזקאל ל או יהיה שם כך לקבוץ הנגידים. וְשִׂים עָלֶיהָ כָרִים.
נגידים ושרי החיילות. ואא"ז ל כתב ושים עליה כרים.
יחזקאל לא לָשׁוֹם כָּרִים. כבשים כמו שעושים אילי הברזל
לנגח החומה. וכן נקרא מקום מרעה הכבשים ושאר
הבהמות כר כַּר נִרְחָב. לְכִשּׁוּ כָרִים הַצֹּאן. ורבי
ישעיה לד · ישעיה סה יונה פירש שלחו כר מושל ארץ. בן הגמל ונקרא
מושל ארץ מרוב מרוצתו וקלותו והגעתו אל המקומות
אשר יכוין אליהם. ואא"ז ל פירש שלחו כר כבש
ופי' אותו סמוך לפי שהוא פתוח וכן פי' אותו הכבשות
של מושל הארץ והוא חזקיהו שלחו אותם אתם מואב
מסלע מדברה והיא מערי מואב אל הר בת ציון שלחו
אותם למושל חזקיהו ואמר זה בעבור כי היו רגילים
לשלוח מס למלך ישראל כמו שכתוב ומישע מלך מואב
היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים וגו'
ובמות אחאב פשעו ולא שלחו כמו שכתוב ויפשע מלך
מואב במלך ישראל וגומ' ועתה בהתחזק מלך ישראל
אמר שישיבו לו המס כבתחילה ויתכן ששרש זה כרר.

ככר וְכִכַּר לֶחֶם אַחַת. פירוש לחם גדול כי דשאר דהיו חלות ורקיקים. לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר לֶחֶם. כתרגומו פיתא דלחמא כלומר חתיכת לחם. תרגומו מישר ירדנא. כִּכַּר זָהָב. וַיַּצֵּר בִּכְרֵים כֶּסֶף. הוֹאֵל קַח כִּכָּרִים. וַיִּקַּח כִּיָּרוֹ עֶשֶׂר כִּכְּרֵי כֶסֶף. בכר החול היה ששים לטרין ושל קדש היה כפול מאה ועשרים לטרין"

כרך כֶּבֶשׂ הַגָּמָל. הוא מרדעת הגמל. ובדברי רז"ל כר ונסת כרים ונסתות והם שמו המלה בדבריהם בכפולים על כן שמנו בכר הגמל כפול כמו שאמרו מביאין כלים מבית האומן כגון כר מבירת הכרר. זכר כדבריהם הוא ששובבים עליו באמרם אמר לה בתי כריסי כרי"

כרב כָּרוּב אֶחָד מְקֻצֶּה מִזֶּה וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פּוֹרְשֵׁי כְנָפַיִם. ורא"ם אבן עזרא ז"ל פירש כי כרוב כולל לכל צורה כי אלו הכרובים שבתורה פירשו שהם צורת אדם ופני הכרוב אשר במראות יחזקאל דומה שהוא אומר על פני השור שאמר בפסוק אחד ופני שור מהשמאל לארבעתם ובפסוק אחר אמר פני האחד פני הכרוב במקום שאמר הנה פני שור. ורבותינו ז"ל שמו הכף משמשת שאמרו כי פירוש כרוב כרביא כי כדמות נערים היו והקשו אלו הפסוקים אשר ביחזקאל ותרצו יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמר רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור והקשו עוד מה שאמר בפסוק פני האחד פני הכרוב ופני השני פני האדם והלא אדם וכרוב אחד הוא. ותרצו אפי' רברבי ואפי זוטרי. יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ כְּרֻבִים. פירוש יעשה הפרוכת מרוקמת בצורת כרובים. ונקרא המלך כרוב על דרך ההשאלה בגדולה אַתָּה כְּרוּב מְמֻשַׁח הַסּוֹכֵךְ"

כרה בּוֹר כָּרָה וַיַּחְפְּרֵהוּ. אָזְנַיִם כָּרִיתָ לִי. פי' כרית לי אזנים לשמוע עולה וחטאה לא שאלת על דרך חנה שמוע מזבח טוב. בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי. כי יתכן שיעקב אבינו עה"ה כרה וחפר קברו בחייו. כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר. כּוֹרֶה שַׁחַת. והשם ומכרה מֶלַח. ומא נות כְּרוֹת רוֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן. פירוש מקום שיכרו הרועים להיות שם מקניהם נבלאים. והנפעל עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שַׁחַת. כולם ענין חפירה. ויתכן לפרש ומכרה מלח תל מלח ודומה לו בדברי רבותינו ז"ל שאמרו לתל התבואה כרי. ואמרו התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בברי הזה. וּעֵא וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְּדוֹלָה. וְתִכְרוּ עַל רֵעֲכֶם. יִכְרוּ עָלָיו חֲבָרִים. והפעל הכבד לְהַכְרוֹת אֶת דָּוִד. כן כתוב אבל קרי לְהַבְרוֹת. כן אמרו רז"ל כתיב להכרות וקרי להברות בתחלה להברותו ולבסוף להכרותו. וכן כתב מנחם בן סרוק כי הכתוב להכרות וכן כתב רבי יהודה. ואנחנו לא מצאנוהו כן בבל הספרים המדוייקים אשר ראינו וכן כתב רבי יונה בי לא מצא כתוב להכרות בשום ספר מדוייק ולא במסורת ענינם ענין אכילה. וכתב אדני אבי ז"ל בספר הגלוי כי לשון כרת היא ארוחה גדולה וברה היא ארוחה קטנה. ופירוש מה שאמרו רבותינו ז"ל בתחלה להברותו ולבסוף להכרותו בתחלה הפצירו בו שיאכל מעט וזהו להברותו כמו ואברה מידה שהוא אוכל מעט כדרך החולה ולבסוף להכרותו שיאכילוהו הרבה אחר כן כאשר יחל לאכול מעט. ועֵא וְגַם מַיִם תִּכְרוּ מֵאִתָּם. וָאֶכְרֶה לִי. ודגש הכף לתפארת כדגש יקרה עון. והשם וְנָתַתִּי מִכְרָם. וְרָחוֹק מִפֶּנֶּיהָ מִכְרָה. ענינם ענין קנין. ויתכן להיות מזה עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק. כמו שאמר במקום אחר לקנות בכסף דלים. וּיֹם מזה בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי. ואף על פי שאברהם קנה אותו הרי הוא כאילו קנהו או מפני שקנה חלק עשו בנזיד עדשים"

כרך וְתִכְרֹךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן. טלת של פשתן ונקרא תכריך על שם שהאדם כורך עצמו ומתעטף בו. ובדברי רז"ל תכריכי חמת והם נשתמשו בזה השרש בפעל חקל באמרם אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק כרובה ומונחת בקרן זוית"

כרם וַיִּטַּע כָּרֶם. וְעַד כֶּרֶם זַיִת. בשש נקודות. כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנַי. לֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים. ופירש רבינו סעדיה ז"ל לא יפנה דרך יישוב כי הכרמים קרובים לעיר לעולם והרשע לא יפנה דרך יישוב אלא בל ימיו יהיה במדברות. ויש מפרשים כי הכף שימוש כמו רמים. וְכַרְמֵינוּ סָמָדָר. ונקראו עובדי הכרמים כורמים לְכוֹרְמִים וְלִיוֹגְבִים. אִכָּרֶיכֶם וְכוֹרְמֵיכֶם. ופי' ועד כרם זית. ו"ו ועד עומד במקום שנים ומשפטו ועד כרם זית או יהיה כרם סמוך אל זית ויקרא כרם זית מקום נטיעת זתים הרבה כאחד וכן דעת רבותינו ז"ל בזה שאמרו כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי ונקרא כרם לקיבוץ נטיעות זתים הרבה במקום אחד כמו שנקרא נטיעת הגפנים הרבה כאחד כרם כי לא תקרא הגפן כרם ולא מקום נטיעת גפן אחת ושתים כי אם נטיעות הרבה כיחד. וכן אמרו רבותינו ז"ל כי נקרא כרם גפנים נטועות שתים כנגד שתים ואחרת יוצאה זנב ונפחות מכן לא יקרא כרם כי ויחל נח איש האדמה ויטע כרם. הדבר ידוע כי הוא לא החל לטעת הגפנים אבל שהיו נוטעים בתחלה הגפנים נפרדים כשאר העצים לאכול פריהן לא לעשות יין מהם והוא החל לנטוע הגפנים הרבה ביחד כדי לעשות מהם יין וזהו ויטע כרם. ויש מפרשים כן בְּכַרְמִי עֵין גֶּדִי. כי אינו אומר על כרם גפנים אלא על אילנות רבים נטועים יחד"

כרע כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה. בִּלְתִּי כָּרַע תַּחַת אָסִיר. פירש החכם רבינו אברהם אבן עזרא ז"ל לא ימלט אלא אותו שיכרע ויטמן תחת אסיר ותחת הרוגים יפולו להמלט. ורבי אחי רבי משה ז"ל פירש זולתי זאת הכריעה שיש להם בארצם עתה שהאומות מכניעים אותם אסירים ילכו והרוגים יפולו ותחת הוא במקום כמו שבו איש תחתיו. כָּרְעוּ עַל בִּרְכֵיהֶם. מִכְּרוֹעַ עַל בִּרְכָּיו. וּבְרָכַיִם כּוֹרְעוֹת תְּאַמֵּץ. וְכִלְבָם לַטֶּבַח תִּכְרָעוּ. והפעל הכבד וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ. הַכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּי. הַכְרִעַ הִכְרַעְתִּנִי. ענינם ענין הכנעה. ומזה נקראו רגלי הבהמה כרעים לפי שהם כורעות בבריעת הברכים שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בְדַל אֹזֶן. וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחָץ בַּמָּיִם. אבל אֲשֶׁר לוֹ כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו. הם אצבעות הרגלים היתרות ממעל לארבע

סמות כ"ב
אע"ג כבר כתב המחבר בסדר כה לתת סם זה הסדר פה עיין בכיתוקי בראש אות ס"כף.
סמות ל"ז
בראשית י"ג · סמות כ"ה
מלכים ג' ה · מלכים ג' ה
מלכים ג' ה
בראשית ל"ז
בראשית ל"ז
מלכים ג' ה
כפול מאה ועשרים לטרין
בראשית ל"ז
אע"ג אין זה ראיה נמוכה שתהיה הלשון סרגית כי כן דרכם בקצת מלות לכפול האותיות כגון שמחו גלים גרולים ולומיקם.
סמות כ"ה
סמות כ"ה
סמות כ"ה
יחזקאל כ"ח
תלים ז' · תלים מ'
בראשית כ'
סמות כ"ה
מלכים ב' · בפניה כ'
בפניה כ'
תלים כ"ל
מלכים ב' ו'
תיב ג' · תיב מ'
סמואל ב' ג'
בראשית כ"ג · סמות כ"ה · מלכים ב' ה · מלכים ב' ה · עמוס ב'
בראשית כ'
אסתר ח'
בראשית ט' · סופטים ט"ל
שיר ח' · תיב כ"ל
שיר כ'
ירמיה כ"ל · ישעיה ס"ל
שיר ל'
בראשית ט"ל · ישעיה ג'
סופטים ז'
מלכים א' ח' · תיב ל
ישעיה ס"ה · תלים ע"ח
תלים י"ח · סופטים ל"ח
עמוס ג'
ויקרא ל' · ויקרא ל"ח

לארבע רגלים שיש להגב סמוך לראשו ובהם הוא מתחזק כשרוצה לקפוץ וזהו שאמ לנתר בהם על הארץ.

כרש מלא ברשו מעדני. ידוע בדברי רז"ל באמרם הכרס הפנימית שניקבה או שנקרע רוב החיצונה וזולת זה הרבה"

כרת ברת יי את אברם ברית לאמר ברתו יערה נאם יי יש מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש שקורין אותה בקמץ חטף ואומרים שהוא צווי ויש שקורין אותה בחעמדה וכן מצאנוה בספרים מדוייקים חכף מעמדת כגעיא והוא הנכון ויחיה עבר במקו עתיד יברתו יערה כי כן דרך חמקרא במקומות רבים ובדברי הנבואה הרבה מאד. וסמך נאם אל פעל עבר אף על פי שאינו מן חמנהג בדברי הנבואה הנה נא כמוהו ירדו לטבח נאם חמלך יי צבאות שמו. וכן עם פעל עבר בדברי תוכחה מלכם פשעתם בי נאם יי. נכרת ברית לאלהינו. ויברתו ברית בבאר שבע. הנה אנכי כרת ברית. כרת לנו ברית. אלות שוא כרות ברית. ויכרות יהונתן עם בית דוד. בכרת בני עם בן ישי. ברתו עצה. בחירק פא חפעל. וכרות שפכה. והשם וכתב לה ספר כריתת. והקנוץ ואתן את ספר כריתיה אליה. והנפעל ונברת מעמיו. אחרית רשעים נכרתה. ונברתה הנפש ההיא. הכרת תכרת. ושלא נזכר פעלו מהדגוש לא ברת שרך. והאשרה אשר עליו כורתה. והפעל הכבד והכרתי לאלאב. כי יברית יי אלהיך. להכרית הצפרדעים. ולא נברית מהבהמה. פירוש ולא נברית העיר מהבהמה. ושלא נזכר פעלו הכרת מנחה ונסך. ידוע. ופי כרות שפכה שנברת הגיד ושוב אינו יורה כחץ קלוח חורע אלא שופך ושותת ואינו מוליד. והכרתי והפלתי. שתי משפחות היו בישראל ששמם כך. ות קשתיא וקלעיא. אבל נגב הכרתי. הוא מפלשתים כמו שנאמר עליהם גוי כרתים. והכרתי את כרתים. כרתות ארזים כרותות והטובות היטב"

כשב אם כשב הוא מקריב. בשש נקודות. והכשבים הפריד יעקב. ידוע כי הוא כמו הפוך כבש וכשב אחד הוא. וכאשר הוא בן שנה יקרא כשב וכבש ויותר מבן שנה יקרא איל.

כשה עבית כשיתי. ענינו כמו בסמך כלומר כסית לכבך מרוב השומן עד אשר לא תבין"

כשל כשל כח הסבל. וכשלת היום. כי כשלה ירושלם כשלנו בצהרים בנשף כי כשלה ברחוב אמת. ובחורים בשוא יכשלו. ואין בשבטיו כושל. כושל יקימון מליך. והנפעל והיה הנכשל בהם ביום החוא כדוד. ונכשלים אזרו חיל. וכבשלו אל יגל לבך. משפטו ובהכשלו. והפעל הכבד הכשיל כחי. הכשלתם רבים בתורה. והשם ולמכשול לב. והקבוץ והרבה המכשולים. ומשקל אחר והמכשלה הזאת תחת ידיך. והקבוץ והמכשלות את הרשעים. ומשקל אחר ולפני כשלון גבה רוח. כולם ענינם ענין נפילת התגבורת. וריפוי הכח. וכן בענין נגיפת הרגל במה שיפגע בו יכשלו בגויתם. והנפעל ואם תרוץ לא תכשל. יכשלו בהליכתם.

ירמיה כא

ברא"ת מ"ו
ירמיה מ"ו

עזרא ז
בראשית כא. שמות לד
שמואל א' יח. הושע ז
שמואל א' כ. שמואל א' כב
ירמיה ז. דברים כט
דברים כד. ירמיה נ
שמות ל. תלים לז
ויקרא ז. במדבר טו
יחזקאל יז. שופטים ז
מלכים ב' ט
דברי הי' ב. שמו' א. מלכי' א' יח
יואל א'
מלכים א' א
שמואל ב' ל
כפני ב. יחזק' כה. מלכי' א' ז
ויקרא ג
בראשית ל
דברים לב
בקהיה ל. הושע ל
ישעיה נ. ישעיה כט
ישעיה כט. ישעיה מ
תלים קה. איוב ל
זכריה יב. שמו' א' ב
משלי כד
איכה א'. מלאכי ב
שמואל א' כה. יחזקאל כח
ישעיה נ. כפניה א'
משלי יז
נחום ג
משלי ל. נחום ב

כרש ורשעת הרשע לא יכשל בה. רודפי יכשלו. והפעל הכבד הכשלתם רבים בתורה. ויכשילום ברכיהם. והשם ונתתי מכשול לפניו. ואעפ שהענין הזה והענין הראשון קרובים והכל ענין אחד יש להפריש מעט ביניהם.

אע"פ אבל תרגום של בכשיל ובלפות תרגו בקופין ומפסילת ליוסטר עיין לעיל בכרס כלף.

בכשיל וכלפות יהלומון. פירושו קרדום וכן תרגום ובקרדומות באו לך וכסה דעלין בבשלין"

כשף מעונן ומנחש ומכשף. מכשפה לא תחיה. אמר מכשפה לפי שרוב הכשפים נמצאו בנשים. לחרטמים ולאשפים ולמכשפים. כתב החכם ראבן עזרא ז"ל כי המכשפים הם המשנים דבר התולדת למראה העין והכשדים הם חכמי המזלות וקרא נבוכד נצר למכשפים לפי שהם יודעים השעות הראויות לעשות בהם מעשיהם אולי יסתבלו וידעו מה החלום כפי מערכות הכוכבים בזאת השעה. גם קרא לכשדים שהם יודעים העתידות כפי מלאכתם בדעתם מולד האדם לנחוג המעלות על הגבולים ועל מבטי הכוכבים המשרתים ושני המאורות ותקופות השנה והחדש והשבוע והיום והם יודעים מולד נבוכד נצר. והתאר ואל עונגיכם ואל כשפיכם. והשם וכשפיה הרבים.

כשר אי זה יכשר הזה או זה. והתאר וכשר הדבר לפני המלך. והשם ומה כשרון לבעליה. ומהכבד ויתרון הכשר חכמה. ענינם היושר והנכונה. מוציא אסירים בכושרות. הם טבעות הכבלים והכף כענין קוף במו קשורים כי הכף והקוף ממוצא אחד וכן מי תכן את רוח יי בכף. ותקן משלים הרבה בקוף והענין אחד. ידיה שלחה בכישור. הוא שקורין ורטיל כלומר שמשמין אותו בראש הפלך כדי לישר המטוה והוא נגזר מהענין הראשון"

כתת וכתותי מפניו צריו. ומעוך וכתות. כשבר נבל יוצרים כתות. כתו אויביכם לחרבות. ואבות אותן טחון. משפטו אבות בפלס וחנותי את אשר אחון. או הוא כמשפטו במשקל מה אקוב. והשם כתית למאור. ופירשו רז"ל שהיה כותש חזתים במנחש ולא היה טוחנם כרחים כדי שלא יהיו בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה היה מכניסן לריחים וטוחנן ואותו השמן שהוציא על ידי טחינה כשר למנחות ופסול למנורה שכ כתית למאור ומה שאמר במנחות בשמן כתית רבע ההין לא נאמר לחובה.

והפעל הכבד ויבוס ויכתום

אע"פ שיש לפרש ויכתוס כמו ויכסוס תרגו ויכסו וכיתו: וכבר פירשתיו בשרש יכר ויתכן להיות עוד משרש נכת. וכן ואבות אותו טחון. ושלא נזכר פעלו מהכבד ושאיה יכת שער. פירוש ובשאיה יכת שער. וכל פסיליה כתו. ובכבד אחר וכתת נחש הנחשת. וכתתו חרבותם לאתים. וכתתו את הארץ. והשם ולא תמצא במכתתו חרש. ענין כולם הרציצה והשבר. וכתב רבי יונה כי מן השרש הזה חטים מכות. וחוא שם על משקל משור ר"ל חטים טחונים. ואאזל שקלו בשקל משור מן נשר וכן מכות שרשו נכת. ותרגום וינשכו ונכיתו והאכילה היא נכיתה וכן בדברי רז"ל מנכית ואכיל אבי מצרי"

כתב וכתב לה ספר כריתת. מספרך אשר כתבת. קח לך מגילת ספר וכתבת אליה. והיא

ירמיה כ
מלאכי ב. ירמיה יא
יחזקאל ג

יחזקאל לג. ירמיה כ
קהלת ח. אסתר ח
קהלת ג
קהלת ג
תלים סח
משלי לא
תלים פט. ויקרא כב
ישעיה ל. יואל ל
דברים ט
שמות כז
דברים ט
ישעיה כל
מיכה ז
מלכים ב' ח. ישעיה ט
זכריה יא. ישעיה ל
לה ב ל
דברים כד. שמות לב
ירמיה לז

יחזקאל ל׳ · ישעיה מ״ל בְּתוּבָה פָּנִים וָאָחוֹר · וְזֶה יִכָּתוֹב יָדוֹ לַיְיָ · פירוש יכתוב בידו · וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים · תז׳ וכתב יהושע פתגמיא האלין ואצנעינון בספר אורייתא דיי ונחלקו בו רז״ל יש אומרים כי על שמנה פסוקים מן ימת משה עד סוף התורה אמר כי יהושע כתבם בתורה ויש אומרים כי על פרשת ערי מקלט אמר שכתבם יהושע בספרו כמו שכתובים בתורה ולפי פשט הפסוק יראה כי על דבר הברית שברת עם ישראל אמר שכתב ויחיה פירושו כמו שתרגם יונתן כי

ישעיה ל׳ לא יתכן שכתב דברי הברית בספר התורה · כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים · וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר וְחָתוֹם · יֵי יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עַמִּים ·

ירמיה ל״ז תליס כ״ז

ירמיה ל״ז וְעַל לִבָּם אֶכְתְּבֶנָּה · בשוא ופתח ה״ת״ו לבן נפתלי ולבן אשר אֶכְתְּבֶנָּה בקמץ חטף · והשם על הכתיבה

דה״ א׳ כ״ח · אסתר ג׳ עצמה הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד יְיָ עָלַי הִשְׂכִּיל · מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ · ובתוספת מֹם וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוא ·

סמות ל״ב

אסתר א׳ והשם על הספר השלוח כִּי כְתָב אֲשֶׁר נִכְתַּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ · ובתוספת מֹם וַיָּבֹא אֵלָיו מִכְתָּב מֵאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא ·

דה״ ב׳ כ״ה

אסתר ג׳ וְנִפְעַל בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ · אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ נִכְתָּב · בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ · וחפעל הכבד

ירמיה ל״ז

ישעיה ו׳ וּמִכְתָּבִים עָמֵל כִּתֵּבוּ · ואפשר שהוא יוצא

מ״ל נכתב כן הוא נקמץ בעבור הזקף אבל נכתב סגול בימוי הוא קמוץ בעבור סגול בימוי תלה ·

ויקרא ל״ט לשלישי · וּכְתֹנֶת בַּד עָשָׂה · פירוש שיקעקע בבשרו ויכתוב באותו החרות ·

כתל

שיר ג׳ אַחַר כָּתְלֵינוּ · הוא הקיר ·

כתם

תליס ל״ה · שיר ה׳ כְּבֶתֶם אוֹפִיר · בשש נקודות · כֶּתֶם פָּז · רוצה לומר כתם ופז והסרה הוי״ו כמו שמש ירח וזולתו או הוא סמוך כתם לפז ויחסו אליו

תליס ל״ג לחשיבותו כמו זהב מופז · וְלַכֶּתֶם אָמַרְתִּי מִבְטָחִי ·

תליס ל׳ · מסלי כ״ה יְשֻׁנָה חַכֶּתֶם הַטּוֹב · וְחַלְּיֵי כָתֶם · הוא הזהב הטוב · ורבי יונה כתב הם הפנינים וביחסו אותו לאופיר ולפז ידמה

תליס ל״ה שהוא זהב לא פנינים · ומן הענין הזה מִכְתָּם לְדָוִד ·

ירמיה ג׳ כלומר היה עליו המזמור בכתם · נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ · כמו נרשם ורז״ל קראו לרושם הדבר כתם טקא בלעז ·

כתן

בראשית ל״ז · שיר ה׳ · בראשית ל״ז וַיִּטְבְּלוּ אֶת הַכְּתֹנֶת בַּדָּם · פָּשַׁטְתִּי אֶת כֻּתָּנְתִּי · וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כֻּתָּנְתּוֹ · והקבוץ

סמות ל״ו · ויקרא י׳ וְהִלְבַּשְׁתָּ אוֹתָם כֻּתָּנוֹת · וַיַּשְׁאֵם בִּכְתָנוֹתָם · התי״ו בשוא לבדו ודינו בקמץ חטף ובספר אחד מדויק

סמות ל״ט מצאתי ה״ת״ו בקמץ חטף · ומא״ה וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ ·

בראשית נ׳ · בראשית ל״ז כֻּתֹּנֶת עוֹר · ומא״ה אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים · וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים · ופעם יקראו חכתנת והמעיל באחרת שרומה כי

סמואל ב׳ י״ג שניהם ענין אחד כאשר כתוב וְעָלֶיהָ כְּתֹנֶת פַּסִּים כִּי כֵּן תִּלְבַּשְׁן בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלוֹת מְעִילִים · אבל הכתנת הכתוב בבגדי כהונה אינו המעיל כי כל אחר ואחר בגד בפני עצמו ·

כתף

כמדבר ז׳ · זכריה ז׳ · דה״ א׳ כ״ג · דה״ א׳ ט״ו בַּכְּתֵף יִשָּׂאוּ · וַיִּתְּנוּ כְּתֵף סוֹרֶרֶת · כִּתְפִי מִשְׁכֶּמָה תִּפֹּל · בִּכְתֵפָם בַּמּוֹטוֹת ·

סמות כ״ח ידוע · ומה שאמר כִּתְפוֹת חוֹבְרוֹת · לפי שהיו על

סמות כ״ז · יחזקאל מ״א הכתפות נקראו כתפות · וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית · וְכִתְפוֹרֶת חַפָּתָה · וְעָפוּ בְּכָתֵף פְּלִשְׁתִּים · ענינם צד ופאה ·

ישעיה י״א

תליס ל״ג ובסמוך אֶל כָּתֵף חַבִּית · בשש נקודות · ופירוש ועפו בכתף פלשתים שיהיו פלשתים עיפים והלשים בכתפם כלומר בארצם או יהיה מהענין הראשון ופירושו שיהיו ישראל עיפי בתף מרוב הכות בפלשתים וי״ת ויתחברון כתף חד לממחי ית פלשתאי ·

כתר

אסתר כ׳ · תליס קמ״ב כֶּתֶר מַלְכוּת · בשש נקודות · כִּי יַכְתִּירוּ צַדִּיקִים · פירוש יחשבוני עליהם לכתר ·

מסלי י״ד וַעֲרוּמִים יַכְתִּירוּ דָעַת · שימו הדעת בכתר על ראשם · הַכּוֹתֶרֶת הָאֶחָת · וּשְׁתֵּי כוֹתְרוֹת עָשָׂה · נקראו כן

תליס מ״ו · תליס מ״ז לפי שהיו על ראש העמודים בכתר · ולפי שהכתר הוא עגול סביב נשתמשו בזה הלשון בענין סבוב ואמרו

תליס כ״ב · סופרים כ׳ אַפִּירֵי בָשָׂן כִּתְּרוּנִי · פירושו סבבוני · כִּתְּרוּ אֶת בִּנְיָמִן · סבבו אותו עד שלא יבול לנוס הנה והנה · וכבר אחר

חנקוק מ׳ כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת הַצַּדִּיק · מסבב אותו ומקיפו · אבל

תליס ל״ז בַּתַּר לִי זְעִיר וַאֲחַוֶּךְ · הוא ענין אחר וענינו לפי מקומו המתן לי מעט ודום עד שאחוך · וי״ת ולתורתו איים ייחלו יכתרון · ותרנום ולילה ולא דומיה לי ולא אכתר לי · ואא״ז פירש מזה כתרו את בנימן · כלומר המתינו להם עד שיצאו ורדפו אחריהם וכמו שאמר ונתקנוהו מן העיר וזהו שאמר הרדיפוהו ואינו אומר רדפוהו כי הם עשו ברצונם ונסו בדי שירדפו אחריהם ואמרו נסים הם כאשר בראשונה וזהו מנוחה הדריכוהו בנוסם ישראל הדריכו בנימין במנוחה אחריהם ולא נחפזו עד אשר שבו עליהם ·

כתש

משלי כ״ז אִם תִּכְתֹּשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמְּכִתֹּשׁ · ענין הכתישה ידוע · ושם הכלי שכותשין בו

פוסקים ס״ב בתוכו מכתש אֶת הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר בְּלֶחִי · גומה אשר חשן שוכב בה עשויה במכתש וכן תרגם יונה בכא דכלועא ·

נחמיה ל״ז הֵלִילוּ יוֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ · ת״י דיתבין בנחלא דקדרון · ובמדרש אגדה שער הדגים זו עכו שנתונה בחיקם של דגים פירוש ששם גיצודים דגים הרבה · וילללה מן חמשנה זה לוד שהוא שני לירושלם · ושבר גדול מהנבעות זו ציפורי שיושבת בראש ההרי · הלילו יושבי המכתש זו טבריא שהיא עמוקה מכל ארץ ישראל ·

ואשר הם בני ארבע אותיות

כדכד

ישעיה כ״ד וְשַׁמְתִּי כַדְכֹּד שִׂמְחָתֵךְ · נפך ספיר תרגום ירושלמי כדכדינא וספרינא · וחנה נמצא

יחזקאל כ״ז בפסוק אחד שניהם בְּנֹפֶךְ אַרְגָּמָן וְרִקְמָה וּבוּץ וְרָאמוֹת וַכַּדְכֹּד ·

כלכל

בראשית מ״ו · תליס קי״ב וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת אָבִיו · יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט · כבר זברתים עם הדומה להם בשרש כול ·

כפתר

פסמות כ״ה · סמות כ״ה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקְּנָים כַּפְתֹּרֵיהֶם וְקַנּוֹתָם · פירושם תפוח שהיו במין תפוחים בולטים

עמוס ט׳ מנוף המנורה · הַדֹּ הַכַּפְתֹּר וְיָרֵעוּשׁוּ הַסִּפִּים · הכפתור הוא המשקוף חסומך על שתי חסיפים שהם המזוזות וקראו כפתור לפי שעושים בו ציורי פרחים וכפתורים ·

בפניה כ׳ וכן בְּכַפְתֹּרֵיהָ יָלִינוּ · ואמר בו התרגום בפתוח תרעהא ·

כרכר

סמואל ב׳ ג׳ מְכַרְכֵּר בְּכָל עֹז · פירושו מרקד · ומזה נקראו הנמלים או הבהמות חקלות בחליבתם

ישעיה מ״ז כרכרות בַּצִּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכַּרְכָּרוֹת · לפי שברוב קלותם ומהירותם דומים שמרקדים וי״ת מברבר משבח · ובברכרות ובתושבחן ·

כרבל

דה״ א׳ ט״ו · דניאל ג׳ וְדָוִד מְכַרְבֵּל בְּמְעִיל בּוּץ · פירוש מעוטף ומכוסה · וכן בארמי פַּטְשֵׁיחוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן ·

כרכב

סמות כ״ז · סמות ל״ה בַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ · תַּחַת בַּרְכֹּבוֹ · בתרג׳ סובביה · ובדברי רז״ל אלו הם גולמי כלי עץ כל

מ״ל הוא כמין כובע שמשימין על הראש וקראו כרבלא לשון כרבלתא דתרגמא ·

כל שעתיד לשוף ולכרכב כלומר לסבב במחונה והיה למזבח סובב סביב סביב והיה לסוף שלש אמו של גובה המזבח בי המזבח גבהו עשר אמות ומה שאמר ושלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ונחלקו בזה ר"ז"ל בי רבי יהודה אומר דברים כנתבן ושלש אמות קומתו היה לבד ורבי יוסי אומר קומתו היה פי שנים בארבו במזבח הפנימי ומה שאמר ושלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ומכבר הנחשת היה תחתיו והיה מגיע עד חצי גובה המזבח והוא היה סימן לחצי גובהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים. ואמרו ר"ז"ל כי שני כרכובים היו האחד הוא זה שאמרנו וכרכוב אחר היה להלוך רגלי הכהנים דלא לשתרקו כלומר שלא ימעדו רגליהם בשחיו משמשים במזבח"

ירל **כרכם** גֵּרֶד וְכַרְכֹּם. הוא שקורין לו בערבי זעפראן וידוע הוא"

אע"פ וכן בקרא בלעז ובלשון אשכנז זאפרן וכן בלשון רומי בקרא כרוכום אבל אהליס וקכיתון תרגו' כרטומא וקכומא בבית אבל כרד וכרכם תרגומו רסק ומוריקא ובקרא הכרכום מוריקא על סם בגבו שהוא ירקרק וכן הכוכבי' שמשאים היסולים במדינת ויכינ"לא בקרלו כוכבין כרכומין ואני עשיתי סימן לפרע הסכה בעת הביא כל ר"ל"הם יכירום כ בגיטעריא ר"ל גם יכירום לשון כרכום:

כרמל וְכַרְמֶל בְּצִקְלוֹנוֹ וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל. נקראת כן השבולת כשהיא רכה והיא לחה עדיין. ובספרא כרמל רך מל בלומר רך ומלא דבי רבי ישמעאל תנא ברמל כר מלא כלומר שמלאה השבולת כבר שהוא מלא נוצה. ואא"ז"ל כתבו מורכב כרמל כר מלשון ר"ל כרים ובסתות ומל גם כן מלשון רבותינו ז"ל מילתא אלו בשויה יקירא שהוא בגד משי. ראשך עליך כַּכַּרְמֶל. הוא עין צבע ואומרים שהוא עין שני. וכן ביו"ד וְכַרְמִיל וְתֵכֶלֶת. אֶל חֶר הַכַּרְמֶל. כִּי בְּתָבוֹר בֶּהָרִים וְכַכַּרְמֶל. וְנֶאֶסַף שִׂמְחָה וָגִיל מִן הַכַּרְמֶל. וְשֶׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֶחְשָׁב. וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמְלוֹ. הַר הַכַּרְמֶל. הר ידוע בארץ ישראל ששמו כך ונקרא כן לפי שהיה מקום שדות ואילנות כי כן הוא כרמל שם למקום אילנות פירות ושדות תבואה בכל מקום. ופי' ושב לבנון לכרמל דרך משל כלומר אותם שהם רמים עתה כמו ארזי לבנון הרמים וחנשאים יהיו כמו עצי הכרמל שהם שפלים. והכרמל ליער יחשב. פי' ואותם שהם שפלים עתה כמו עצי הכרמל יהיו רמים במו עצי יער הלבנון וזאת הנבואה על מלכות חזקיהו וכן בנבואה אחרת שאמר וְהָיָה מִדְבָּר לַכַּרְמֶל וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֶחְשָׁב. פירוש הערים שהם כמו המדבר שאין בו אילנות ולא עצים יהיו כמו הכרמל שיש בו אילנות פירות ושדות זרע והכרמל ליער שיש בו ארזים ואילנות גבוהים רל שיעלו ישראל ממדרגה למדרגה"

אע"פ כל אלה בלשון לבנון ובכל מקום הכרמל לבנון:

כרסם יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר. כי יחסלנו הארבה תרגום ירושלמי ארי יקרסם יתיה גובא. וכן במשנה שדה שקרסמוה נמלים והקוף והכף ממוצא אחד הם. ויש מפרשים חמלה מורכבת יכרס מנה כלומר ימלא כרסו ממנה"

אע"פ יש אומרים שהוא מין בבע ירוק ובעל העריך כתב שבקרא בלשון ישמעאל כרפוס ובלעז אפיו ובלשון אשכנז איפיך. ושל פירס שהוא פיטרוסל"כון וכראה לי שהוא בלשון אשכנז פיטל"ס"ל ויש שכרפס היא מלה מורכבת מן כר ופס כר מן כרים ובסתות ופס הוא מין כלי מילת.

רפס חור בְּרַפֵּס וְתֵכֶלֶת. הוא צבע מן הצבעים ואומרים שהוא ירוק.

אסתר א'

נשלמה אות הכף

לאב בְּאֶרֶץ תַּלְאוּבוֹת. בארץ צמאון ומקומות חרדים ויבשים. וכת רבי יונה כי כן קוראים בערבי מקו' הצמא והיובש לאב"ה"

הושע ג'

אע"פ וכל פירשוהו תל שאוכין בו כל טוב וכן תרגם יונתן דהויתון תליכי כה לכל מדעם

לאה הֲנִסַּח דָּבָר אֵלֶיךָ תִּלְאֶה. וַיִּלְאוּ לְמִצּוֹא חֲפַתָּם. תָּבֹא אֵלֶיךָ וַתֵּלֶא. והנפעל וְנִלְאוּ מִצָּרִים. נִלְאֵית בְּרוֹב עֲצָתֶיךָ. נִלְאֵיתִי חֲנֹחֶם. והפעל הכבד וּמָה חֶלֵּאתִי. הֵהֵא בסגול והאלף בצרי. אַךְ עַתָּה הֶלְאַנִי. תְּאֵנִים הֶלְאָת. כִּי תַלְאוּ גַּם אֶת אֱלֹהַי. והשם אֶת בָּל הַתְּלָאָה. ובתוספת שתי אותיות המ"ם וחת"ו הַנֵּה מַתְּלָאָה. ותרגם יונתן הא דאית"נא מליאותנא ולפירושו הוא כמו מתלאה המ"ם בחירק ובא הפתח במקומו כמו למבראשונה. חלקו מַחְמָאוֹת פִּיו. כמו שכתבנו בחלק הדקדוק כולם ענין היגיעה הן יגיעת מחשבות בענינים שיקוץ האדם בהם הן יגיעת הפעולות ותרגום ואתה ע"ף ויגע ואת משלחי ולאי.

לאיב ל'

לאיב ל' · בראשית ל"ט

לאיב ל' · שמות ז'

ישעיה מ"ז · ירמיה מ"ט · ישעיה ל"ט

מיכה ז'

לאיב ל' · יחזקאל כ"ל · ישעי' ז'

שמות ל"ח

מלאכי ג'

לאט וְהַמֶּלֶךְ לָאַט אֶת פָּנָיו. פירושו כסה ונהפכת זאת האלף בהא במלת בְּלָטֵיהֶם ונחה במלת בְּלָטֵיהֶם וענינו במעשה הכשפים שעושים בהסתר ובכסוי מבני אדם בתחבולות ובדמיונות ואפשר שיחיה בלהשיהם משרש להט ומענינו ורבי יהודה הביא לאט בשרש לוט ובא שלם בתמורת הוו"ו באל"ף והוא נבון.

שמואל ב' י"ט

שמות ז'

שמות ט'

אע"פ כמו מן קוס וקאס שאין ומן רום וראמה ושכח.

לאך וּמַלְאָךְ בָּא אֶל אִיּוֹב. וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים. מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים. המ"ם במלאך מהאותיות הנוספות. וְלֹא יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאֲכֶיהָ. הוא כמו מלאכיך ובא צרי תחת כ"ף הכינוי מקום קמץ והא"ה כהא אשר צותי אותכה. ור' יונה כתב כי הא"ה מקום יו"ד והוא כמו מלאכבי כמו שובי נפשי למנוחייבי. ור' יהודה בן בלעם בת' כי קול מלאכבה פ' קול חשנים אובלות חשרף כמו שאמ' והברתי מארץ טרפך ובלשון פרס יקראו חריחים

אע"פ שהיה לו לומר תחת שתי הכפ"ין האמת היה תחת יו"ד סיימן הנקבה כמו לכל עוכבי והסכית מקום קמץ וכא קמץ קטן תחת קמץ גדול.

לאיב ל' · בראשית כ"ג

נקוס ל'

הריחים מלאכה והם הטוחנות והשנים נקראו טוחנות
חגי א׳ והשם במלאכות יי׳ ענינם ידוע שחוא ענין השליחות
בין מבני אדם בין מארת הבורא יתברך וכן הנביא
במדבר כ׳ נקרא מלאך לפי שחוא שליח השם וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ
וַיוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרָיִם והוא משה רבינו ע״ה וכן וַיֹּאמֶר
חגי א׳ · לה א׳ ג׳ חַגַּי מַלְאַךְ יי׳ וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וכן
פירוש וַיַּעַל מַלְאַךְ יי׳ מִן הַגִּלְגָּל וַיְהִי כְּדַבֵּר מַלְאַךְ יי׳
סופרים כ׳ · סופרים כ׳ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אמרו שזח המלאך חוא פינחס
בראשית כ׳ וענין אחר בזח השרש מלאכה מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר
עָשָׂה ויפול הענין הזה על מעשה האדם וממונו
סמות ג׳ וענינו וְחַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם רוצה לומר הכסף
בראשית ג׳ והזהב אשר חביאו ושאר הדברים לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה
סמואל א׳ ט׳ רוצה לומר המקנה וכן וְכָל הַמְּלָאכָה נֶמְכְּזָה
ירמיה ז׳ וְנֶמֶס ובסמוך לְמֶלֶכֶת הַשָּׁמַיִם והוא חסר אל״ף
סמות כ״ב אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וכן במוכרת וַחֲלוּיִם
בַּמְּלָאכֶת והקבוץ מְלָאכוֹת וכסמוך בנוע הא״לף כל
דברי הימים כ״ג מְלָאכוֹת הַתֵּבֵנִית לְסַפֵּר כָּל מְלָאכוֹתֶיךָ כתבתי
לה א׳ כ״ח · תליס ע״ב כל המלות חאלה בשרש הזח כי כן כתבם רבי יונה
ודעתו כהם שחמ״ם נוספת ויתכן לומר בהם שהמ״ם
שרשית ויחיו בני ארבע אותיות ויש מפרשים למלכת
השמים המ״ם שרש לשון מלוכח רוצה לומר לכוכב
גדול שבשמים ויונתן תרגם לכוכבת שמיא״
בראשית י״ד · בראשית כ״ה **לאם** וְלָאוֹם מִלְּאוֹם יֵאָמֵץ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים
תליס קמ״ט · ישעיה כ״ח תּוֹכֵחוֹת כְּלִאֻמִּים וְלָאוֹמִי אֲלֵי הַאֲזִינוּ
נכתב בו הנח שהוא חוו עם הדגש וכבר כתבנו הדומים
לו כחלק הדקדוק הם כמו אומים״

לבב

איוב כ״ב גַּם לִי לֵבָב כְּמוֹכֶם לֵבָב
תליס קל״ח עָקֵשׁ והפעל הכבד ממנו
סיר השירים ל׳ לִבַּבְתִּינִי אֲחוֹתִי כַּלָּה פירוש חסירות את לבבי
או מחצת את לבבי כחץ
עיניך והנפעל וְאִישׁ
איוב י״ח נָבוב יִלָּבֵב פירוש האדם נבוב וחלול בתחלה כאין
דעה ואחר כך ילבב שיש לו לבב ודעת והקבוץ בלשון
דברי הימים א׳ כ״ח נקבות כָּל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ יי׳ ובלשון זכרים מתופפות
נחום ב׳ עַל לִבְבֹתֵן וכהערר בית״ת הכפולה לב ובלשון נקבה
יחזקאל י״ז לבה מַה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ והקבוץ לבות וְלִישָׁרִים
תליס קכ״ה · קהלת ז׳ בְּלִבּוֹתָם לֵב דָּם לִימִינוֹ כלומר כי הוא מזומן
לו כמו שהימין מזומן לאדם לכל מעשה ולפי שהלב
משלי ז׳ הוא משכן השכל אמר קוֹנֵה לֵב כאילו אמר קונה
תליס י״ב דעת בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ מי שמראה כפיו שלבו
טוב והוא רע הנח כשידבר ידבר בשני לבבות וכן
דברי הימים א׳ כ״ב וְלַעֲרוֹר בְּלֵא לֵב וָלֵב שלא היו להם שני לבבות
במלחמה אבל בלב שלם היו נלחמים כמו שאמר עוֹדְרֵי
דברי הימים א״כ מַעֲרָכָה בְּלֵבָב שָׁלֵם ולפי שהלב מ״ציע גוף האדם
ועצמו נאמר גם כן למיצוע כל גוף ועוצם שלו לב
דברים ל׳ · סמות ג׳ בְּעֵר כָּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה
סמוא ג׳ י״ח · יחזקאל י״ח בְּלֵב חָדָשׁ וְאֶל לֵב שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם לִבָּם
חוֹלֵךְ ויש שפירשו בלבת אש כמו בלחב חאש ואם
כן תהיה המלה מגזח הלמ״ד לרת כפלס אות נפשך
ודומה לו בדברי המשנה אחר המכעיר ואחר המלבה
סמואל ב׳ י״ג וְתֵלֵב לְעֵינַי שְׁתֵּי לְבִיבוֹת חוא חבצק חרקיק שקולין
אותו במשרת״

לבא

דברים ג׳ · יחזקאל י״ט בְּלָבִיא שָׁכֵן חוא הארי מַה אִמֵּךְ לְבִיא
משפטו לְבִיאָה אבל כא חיו״ד כמקום האלף והאלף
תליס כ״ו במקום הא״ה והקבוץ נַפְשִׁי בְתוֹךְ לְבָאִים והנכון
לְבִיאִים כמו מן נביא נביאים והקבוץ בלשון נקבות
נחום ב׳ וּמְחַגֵּק לְלִבְאוֹתָיו״

לבט

משלי י׳ · הושע ד׳ וֶאֱוִיל שְׁפָתַיִם יְלַבֵּט וְעָם לֹא יָבִין יְלַבֵּט
פירושו יתעורת כלומר יתעורת בדבריו או
פירושו יכשל וארוני אבי ז״ל כתב בפירוש משלי כי הוא
דומה לערבי כשת לשונות ילבט כח כמו מהר בה לשון
אחרת יתלבט כמו פוסח ופירוש ללשון הראשון ימהר
ולא יאריך למחשבה להתכונן חיאך יעשה המצות
וחענין השני פוסח חוא במה שיצוה על שתי סעיפים
ולא יתברר לו האמת״

לבן

בראשית י״ח וַתְּהִי לָהֶם חַלֻּבְנָה לְאֶבֶן וְאֶת מַתְכֹּנֶת
סמות ה׳ · סמות ה׳ הַלְּבֵנִים לא תִּגְרְעוּ מִלְּבֵנֵיכֶם ידוע
בראשית י״א · סמות ה׳ והפעל ממנו נִלְבְּנָה לְבֵנִים לְלַבּוֹן הַלְּבֵנִים והכבשן
סמואל ב׳ י״ב ששורפין בו חלבנים יקרא מלבן וְהַעֲבֵר אוֹתָם בַּמַּלְבֵּן
כלומר שרפם בכבשן הלבנים זי״ת וגרר יתחון בשוקיא
כלומר היה מגרר אותם כחוצות להמיתם מיתה קשה
ונכזה ומה שתרגם כמלבן בשוקיא אפשר שדעתו
שנקרא חשוק מלבן לפי שחוא באצטוניות סדורות
מפה ומפה מדברי ר״ל מלבנות התכואה שהן ערוגות
לפי שהן מסודרות וכן אמרו מלבנות הפתחים והם
ירמיה ע״ג מזוזות הפתחים מזה ומזה בַּמֶּלֶט בַּמַּלְבֵּן במקום
נחום ג׳ שעושין הלבנים הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן כלומר בני כבשן
הלבנים ויתכן שענין הלבנים מענין חלובן לפי שכל
דניאל ל״ב דבר הנשרף כאש יתלבן וכן יִתְבָּרוּ וְיִתְלַבְּנוּ וְיִצָּרְפוּ
וכן אמר ר״ל בזח הענין מלבנן באור והן טהורים בְּזֶרַע
סמות ל״ז גַּד לָבָן פירוש המן היה לבן והיה גרגירים כזרע גד
בראשית ל׳ · בראשית מ״ט מַחְשׁוּף הַלָּבָן וכסמוך וְלָבָן שְׁנַיִם מֶחָלָב בסגול
ויקרא י״ג · ויקרא י״ג לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת בֶּהוֹת לְבָנוֹת והפעל חכבד ממנו
ישעיה מ״ו · יואל מ״ג כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ וחוא פעל עומד וכן חִלְבִּינוּ שָׂרִיגֶיהָ
תליס ל״ח רל״ל שיבשו וחזרו לבנים וּמְיֻלָּג אַלְבִּין וחיוצא
דניאל י״ח וְלָבֶר וְלַלְבֵּן עַד עֵת קֵץ חיה ראוי ולחלבן וכהערר
ההא הוטלה תנועתה על למ״ד השימוש ובנין התפעל
דניאל י״ב · סמות כ״ד יִתְבָּרוּ וְיִתְלַבְּנוּ ופירש רבי יונה כי לְבֵנַת הַסַּפִּיר
שם פירוש לובן ספיר וכן אמר הגאון כי הספיר לבן
ורבי אברהם אבן עזרא ז״ל כתב בפירושו כי הספיר
אדום והעד אדמו עצם מפנינים ספיר גזרתם וחטעם
כפול כמו זכו נזיריה משל״ג צחו מחלב ועוד למדה אמר
במעשה היה לו לומר כמראה לבנת הספיר רק הנכון כי
הוא מגזרת לבנה כמו חשכת מים מגזרת חשכה והנה
לבנת הספיר כמו אבן ספיר שראה יחזקאל ודעת הדרש
בזה הדרך שראו דמות לבנה תחת רגלי נסא הכבוד
לראות ולזכור שנשתעבדו ישראל תחת יד מצרים
ישעיה ל״ד במעשה לבנים וְחָפְרָה חַלָּבָנָה היא הירח ונקראת
הושע ל׳ כן לפי שהיא נראית לבנה תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנָה מַקֵּל
בראשית ל׳ לִבְנָה הוא עץ שגזרתו לבן וכתב רבי יונה כי הוא
סמות ל׳ הנקרא כערבי לובני לְבוֹנָה זֶבֶת ידוע ופירוש עם
סיר השירים ל׳ כָּל עֲצֵי לְבוֹנָה העצים היוצאת מהם הלבונה כי
תליס ע״ו חלבונה הוא שרף עץ עַל מוֹת לַבֵּן יש מפר לבן שם
אחד מאוביו דוד ובמותו עשה זה המזמור ו״מ בי הוא
הפוך מן נבל ואא״ז ז״ל כתב כי הלמ״ד לשמוש וחוא שם
משורר אחר ששמו כן והוא מפורש כדברי הימים כמו
שכתוב ועמהם אחיהם המשנים בן ויעזיאל ושמירמות
וזה המזמור אמרו דוד על מות גלית ונצוח פלשתים
ונגן

ונגן אותו בן המשורר ואם תאמר היה לו לומר לְבֵן הלמ"ד בשוא כמו לאסף כי לא תבא ידיעה על שם אדם ועל שם עיר התשובה אף על פי שאין מנהג הלשון כן יבא פעמים כן לרוב הידיעה כמו שבא בשם עיר שאמר אשר בשכו · ויפקדם בטלאים · בסוכות · בקרקר ·

וכן אמר לַבֵּן בידיעה בדי שלא יסתפקו בו בלשון בן מן הבנים לפיכך אמר לַבֵּן המשורר הידוע בשמו לבני עמו "

לבש אֲשֶׁר לָבַשׁ בּוֹ הַמֶּלֶךְ · ולגזרת פֹּעַל לָבַשׁ יְיָ עוֹז הִתְאַזָּר · יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ · וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם · שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשֶׁם הַכֹּהֵן · וְאַתָּה לְבַשׁ בְּגָדֶיךָ · צֶדֶק לָבַשְׁתִּי וַיִּלְבָּשֵׁנִי · וְעַל כָּל הַלּוֹבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי · הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים · וְהִנֵּה אִישׁ אֶחָד לָבוּשׁ בַּדִּים · לָבוּשׁ שָׁנִים · ובסמוך לָבוּשׁ הַבַּדִּים · לְבוּשֵׁי תְּכֵלֶת · וענין הפעול בלבישה לפי שאחר שלבש האדם את הבגד הנה הוא לבוש מן הבגד וכן הבגד לבוש עליו וכן חוגר וחגור בזה הדרך וכן אחוזי חרב · וכן ואתה תאזור מתניך · אזור במתניו · לָבוּשׁ וְאֵין לְחֹם לוֹ · לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ · והשם וְנָתוֹן הַלְּבוּשׁ וְהַסּוּס · ובתוספת מ"ם מַלְבּוּשׁ נָכְרִי · ומשקל אחר בִּגְדֵי נָקָם תִּלְבּוֹשֶׁת · והפעול הכבד וַיְלַבֵּשׁ אוֹתָם אֶת אֶלְעָזָר בְּנוֹ · הִלְבִּישָׁהּ עַל יָדָיו · הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי יֶשַׁע · וְחָלְבַּשׁ אוֹתְךָ מַחֲלָצוֹת · וכבד אחר מְלֻבָּשִׁים בְּגָדִים "

לגם עֲצֵי הָאַלְגּוּמִים · ובמקום אחר אַלְמוּגִים ושניהם ענין אחד והוא שקורין לו בלעז קוֹרַ"לוֹ ויש מי שפירש אותו העץ שצובעין בו שנקרא בערבי אלבקם שקורין לו בלעז ברז"ל ואף על פי שכתבתי כי המלה הזאת נוספת בדה"אלף כמו שכתב רבי יונה יתכן שהוא בן ארבע אותיות ותהיה האלף שרשית כמו שכתבתי אבנט וזולתו מן המלות שאין להם הכרע בשער האלף במרובעים "

להה וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם · ענינו ותשתגע בי מרוב הרעב יצא האדם מדעתו · וכן בהכפל פא"ל הפעל כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיּוֹרֶה זִיקִים · והגאון רבינו סעדיה ז"ל פירש ותלה כמו ותלא כלומר כאדם הנלאה לא ידע מה לעשות וכן כמתלהלה המראה עצמו כאילו לא ידע מה לעשות "

להב וַיְהִי בְּעֲלוֹת הַלַּהַב · והקבוץ פְּנֵי לְהָבִים פְּנֵיהֶם · ובלשון נקבה לְהָבָה מִקְרִית · ומשקל אחר לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת · והקבוץ אֵשׁ לְהָבוֹת בְּאַרְצָם · בפלס בהרות · ובסמוך לַהֲבוֹת אֵשׁ · ידוע ולפי שהחרב דומה ללהב בהתלהט נקראת להב · וַיָּבֹא גַם חַנִּצָּב אַחַר הַלַּהַב · וכן דמהו ללהב ולברק וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית · ובלשון נקבה וְלַהֶבֶת חֲנִיתוֹ · הוא חברזל אשר בחנית "

להג וְלַהַג חַרְבָּה · ענינו למוד מאין הבנה "

להט אֵשׁ לוֹהֵט · אֶשְׁכְּבָה לוֹהֲטִים · פירושו בתוך לוהטים · והפעול הכבד וְלִהַט אוֹתָם חִיּוֹם חַבָּא · וְלֶהָבָה לְהֶטָה · וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים · ואמר וְאֶת וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב · ענינם ענין שריפה · ואמר וְאֶת לַהַט הַחֶרֶב · בענין להב חרב וברק חנית · ויתכן להיות מזה השרש והענין בְּלַהֲטֵיהֶם כי יש ממעשה הכשפים בלהט החרב "

להם דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים · ענינו חלקים בלומר דברי נרגן הם חלקים ואין אדם מרגיש בהם והם ירדו חדרי בטן "

להק אֶת הַלְּהַקֹּת הַנְּבִיאִים · ענינו חברת הנביאים והוא כמו הפוך קהלת "

לו לא אֲבַלְּתִי בְּאֹנִי מִמֶּנּוּ · לא תִשָּׁא שֵׁמַע שָׁוְא · וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ · המלה הזאת ענינה ידוע ועילתה ומקום נפילתה פירשנו בשער אין וכתבנו המלה הזאת בשרש לו לפי שקריאתה בוי"ו ופעמים רבות היא בוי"ו בכתוב · ויכנס עליו הא"ת תמיד במקום אם הֲלֹא שָׁמַעְתָּ בִּתִּי · אם לא שמעת בתי ואינו תחלת הדברים אך מתחלת זה אמר לה בעז שלא תלך ללקט בשדה אחר ובסוף הדברים אמר לה הלא שמעת בתי בלומר לא שמעת מה שהזהרתיך השמרי שלא תלכי ללקוט בשדה אחר · וכן הֲלֹא כִּי מְשָׁחֲךָ יְיָ עַל נַחֲלָתוֹ לְנָגִיד · ובא בהא במקום האלף הֲלֹה היא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן · ופירושו לפי שהפליא הדבר ואמר הנה ערשו ערש ברזל דומה שלא תסבלהו מטת עץ וחשומעים זה הדבר יפלא בעיניהם לפיכך אמר הלא היא ברבת בני עמון כלומר אם לא יאמינו השומעים הלא ימצאוה ברבת בני עמון ששם היא · ובאה עליו הוו הקמוצה בשני מקומות וענינה לתמיהה וְלֹא יֵלֶךְ נָא אִתָּנוּ · וְלֹא יִתֵּן נָא לְעַבְדְּךָ · ובאה מלה אחרת בזה השרש כתובה בוי"ו ובשורק ופעמים עם וי"ו ואלף וענינה במקומות כמו אם כמו לוא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי · לוּ הֶחֱיִיתֶם אוֹתָם · ותבא בענין שמא כמו לוּ יִשְׁמְרֵנוּ יוֹסֵף · ותהיה בענין ולואי לוּ יִשְׁמְעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ · לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ "

לוג וְלוֹג אֶחָד שָׁמֶן · מדה קטנה ידועה בינהם והוא אחד מעשרים וארבעה בסאה והוא שעור ששה בצים "

לוה לְוִינוּ כֶסֶף לְמִדַּת הַמֶּלֶךְ · וְאַתָּה לֹא תַלְוֶה · לְוֶה רָשָׁע · והפעל הכבד וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים הוא יַלְוֶךָ וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ · מַלְוֵה יְיָ חוֹנֵן דָּל · בַּמַּלְוֶה בַּלְוֶה · ענין ההלואה ידוע · וּעֹלֶה וְהוא יִלְוֶנּוּ בְּעָמְלוֹ · והנפעל וְנִלְוָה הַגֵּר עָלֶיהָם · יִלְוֶה אִישׁי אֵלַי · הַנִּלְוִים עַל יְיָ · הַנִּלְוָה אֶל יְיָ · הוא בינוני ובקמץ שלא במנהג ואפשר שיהיה עבר והא במקום אשר כהא הַהֹלֵכוא אתו · בֹּאוּ וְנִלְווּ אֶל יְיָ · ציווי כמו הלוו · והשם כִּי לְוִיַּת חֵן הֵם · ענין כלם ענין חבור ודבוק · ומן הענין הזה עוד כְּמַעַר אִישׁ וּלוּיוֹת סָבִיב · פירושו חבורים · וכן לויות מַעֲשֵׂה מִירָד · מְעַבֵּר אִישׁ לְוִיּוֹת · תִּמְשׁוֹךְ לִוְיָתָן בְּחַכָּה · לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֵק בּוֹ · אַתָּה רִצַּצְתָּ רָאשֵׁי לִוְיָתָן · וְעַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִיחַ · כלם הם שם התנין הגדול אשר בים · הָעֲתִידִים עוֹרֵר לִוְיָתָן · פירושו אבלם וכן בתלמוד

אסתר ג׳ · תלים נ״ב
ויקרא ו׳
ויקרא י״ו · שמות כ״ט
דה״ב כ״ח · תיהב כ״ט
נחמיה ח׳ · זכריה ג׳
דניאל ו׳ · משלי ל״ז
דניאל ב״כ · יחזקאל כ״ב
חגי א׳ · בראשית כ״ח
אסתר ג׳ · נחמיה ח׳
ישעיה כ״ט
במדבר כ׳ · בראשית כ״ז
ישעיה ס״ו · זכריה ג׳
מלכים א׳ · כ״ב
דה״ב ט׳ · מלכים א׳
בראשית מ״ז
משלי ל״ו
שופטים ב׳ · ישעיה נ״ב
במדבר כ״ז
יחזקאל כ״ז
תלים קי״ח · תלים כ״ט
שופטים ל׳
נחום ג׳ · שמואל א׳ ל״ו
קהלת ב״ב
תלים קי״ד · תלים נ״ז
מלאכי ג׳
יואל א׳ · דברים כ״ג
ישעיה מ״ב
בראשית ג׳
שמות ז׳
משלי ל״ח

אל״ו וכשל פירש כמתלהמים לשון מהלומות ולפי זה יהיה הלם ולהם אחד כהפוך אותיו :

אל״ו והן לה׳ מתקיים לרוח בנים מכהנו כתורה וסימן לוכל יגיד וכן הלוא״ג מלאין כתוריה :

אל״ו כי קמנות הוו״ן בעבור שהמלה שמרת וסבה למעלה שמ׳ ולא אבה ללכת לל מאחר שלא תאבה ילך כל אתמו אמכון וכן ולא לבעזון אחר שמאן הבכיא לקמת אחר כעמן ולא ל״ל מאחר שלא תרבה לקמת יתן כל לעבדך וגום׳ והעל על זה הסיבוס טעם זקף גדול סקוף על סכיסה :

אל״ו כי קמנות הוו״ן בעבור שהמלה שמרת וסבה למעלה שמ׳ ולא אבה ללכת לל מאחר שלא תאבה ילך כל אתמו אמכון וכן ולא לבעזון אחר שמאן הבכיא לקמת אחר כעמן ולא ל״ל מאחר שלא תרבה לקמת יתן כל לעבדך וגום׳ והעל על זה הסיבוס טעם זקף גדול סקוף על סכיסה :

אל״ו פ׳ מאלא״ע סקוף מין דג גדול עיין כסיבוסו כמעבה הראשון של איוב :

שמואל ל״ט
דברים ל״ו · שמות כ״ג
עובדיה א׳
שמואל ב׳ ל״ג
דברים ל״ג
רות ב׳
שמואל ב׳ ל״ג
מלכים ב׳ ה׳
ישעיה מ״ח
שופטים א׳
בראשית מ״ז
בראשית ל״ז
בראשית ל״ו
בראשית ל״
ויקרא י״ד
נחמיה ה׳ · דברים כ״ח
תלים ל״ז · דברים כ״ח
דברים כ״ח · משלי ל״ט
ישעיה כ״ד · קהלת ח׳
ישעיה ל״ד · בראשית כ״ט
ישעיה נ״ה · ישעיה נ״ה
ירמיה ב׳
משלי א׳
מלכים א׳ ל״ז
מלכים א׳ ל״ז · מלכים א׳ ל״ז
תיהב מ׳ · תלים קי״ד
תלים ע״ד · ישעיה כ״ז
תיהב ג׳

בתלמוד ירושלמי לא תעורר אשה לויתה במועד כמה דאת אמר העתידים עורר לויתן וכן פירשו חרב רבינו סעדיה ז"ל

לוז אַל יָלִיזוּ מֵעֵינֶיךָ נְצוֹר תּוּשִׁיָּה · פירוש אל יסורו ואל ינטו מנגד עיניך · והנפעל כִּי תוֹעֲבַת יְיָ נָלוּז · וכן וַתַּבְטַחוּ בְעֹשֶׁק וְנָלוּז · פירושו ובדבר נלוז כלומר במשפט מוטה על דרך והעיר מלאה מוטה · ורבי יונה פירש ונלוז שם · וְנִלּוּזִים בְּמַעְגְּלוֹתָם · והכבד אַל יַלִּיזוּ מֵעֵינֶיךָ שָׁמְרֵם בְּתוֹךְ לְבָבֶךָ · וחדגש תמורת הנח במו שבא גם כן וילינו · ומזה הענין השם משרש לזה וְלִזּוּת שְׂפָתַיִם הָרְחֵק מִמֶּךָּ · וְלוּז וְעַרְמוֹן · הוא שקורין לו בלעז אווילנ"יר · ורבינו סעדיה ז"ל פירש לוז שקדים בעבור שנקראו כן בלשון ישמעאל וכן בתרגום ירושלמי תרגום שקדים לוזים"

לוח עַל לוּחַ לִבָּם · וְחַלְּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה · שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים · נְבוּב לֻחוֹת · בְּרוּשִׁים מְשֻׁנִּיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל לֻחֹתָיִם · ידוע ובמלת לוחותים לשון רבוי ולשון שנים כי הרבוי היה בתכונת חשנים · ורבי אברהם אבן עזרא ז"ל כתב כי הטעם שיש ספינות יעשו אותם משני לוחות · כָּל עֵץ לַח · הוּבַשְׁתִּי עֵץ לָח · לַחִים וְיְבֵשִׁים · והשם לֵחַ · וְלֹא נָס לֵחוֹ · בפלס את כל העם בְּרֵעָה · ידוע כי הוא הפך היובש"

לוט לוּטָה בַשְּׂמָלָה · מעוטפת בשמלה ופירוש אחרי האפוד כמו שת"י בתר דשאיל ל"ד באפודא · פְּנֵי הַלּוּט הַלּוּט · הראשון שם והשני פעול · ובתמורת הוו באלף נעה לָאַט אֶת פָּנָיו · וכבר כתבנוהו שרש בפני עצמו · והפעל הכבד וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ · ענינם ההסתר והכיסוי · והשם מזה דַּבְּרוּ אֶל דָּוִד בַּלָּט · וַתָּבֹא בַלָּאט · והוא כתוב באלף כלומר בסתר אבל לָאַט לִי לַנַּעַר לְאַבְשָׁלוֹם והדומים לו כבר כתבתים בשער האלף בשרש אט · נְכֹאת וּצְרִי וָלוּט · פירשו בו כי הוא הנקרא בערבי שיך בלוט ונקרא בלוט הנקרא בלעז גלגט"ץ ושיך בלוט נקרא בלעז קשט"ש · ובבראשית רבה נכאת שעוה ולוט משט"בי וידוע הוא"ו

לול וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל הַתִּיכוֹנָה · נכתב בוי"ו ודגש פירו במעלות ויונתן תרגם במסבתא לפי שחיו עולין בהן במסבה והלול בנין עמוד אבנים עשוי מעלות מעלות והעולה בו מקיף והולך סביב העמוד ועולין בו כמה אמות ואין צריך לשפוע כשאר סולם ובלעז קורין לו ויר"ץ · ור"ז אמרו במסכת מדות ומסבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן מערבית דרומית שבה היו עולים לגנות התאים וכו' כמו שהיא שנויה שם · ויש לפרש ובלולים ובארובות בלומר דרך ארובה היו עולים מזו לזו · ובדברי ר"ז לול ארובה באמרם לול הפתוח בין בית לעליה · ומזה השרש לְלָאוֹת תְּכֵלֶת · האלף נוספת כאלף דודאי תאנים ופירוש בתי אחיזה שנאחזים בהם הקרסים לאציש בלעז · ומזה השרש עוד לוּלֵי יְיָ צְבָאוֹת · לוּלֵי כַּעַס אויֵב אָגוּר · רובם בתוספת יוד · ויש כתובים באלף לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי · לוּלֵא הִתְמַהְמַהְנוּ · כִּי לוּלֵא מִהַרְתָּ · לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב יְיָ בְּאֶרֶץ חַיִּים · כִּי לוּלֵא דִּבַּרְתָּ כִּי אָז מֵהַבֹּקֶר נַעֲלָה הָעָם · ענין המלה אם לא ואפשר שהמלה מורכבת מן לו שענינו אם ומן לא ונכתבה פעמים ביו"ד לפי שהמלה נקראת בצרי ופירוש כי לולא דברת לו לא דברת ואמרת יקומו נא הנערים לא היתה מלחמה זאת"

לון וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא · וְלָנוּ בַּגִּבְעָה · נָלִין השרש נבלעת בדגש נו"ן הרבים ומשפטו וְלָנוּ · והתאר מָדוּעַ אַתֶּם לְנִים נֶגֶד הַחוֹמָה · בפלס אם בנים אתם · וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ · הסגול מקום קמץ וכן והזורה תבקע אפעה · והפעל הכבד וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ · וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא · בְּצֵוָארוֹ יָלִין עוֹז · וַיָּלִינוּ שָׁם · כִּי בָרְחוֹב יָלִין · רַק בָּרְחוֹב אַל תָּלֶן · וּבְהַמְרוֹתָם תָּלֶן עֵינִי · כמו תלין רוצה לומר שלא היה ישן בעבור המרות חבריו דבריו ומרשיעים אותו · ויש כפרשים תלין עיני מענין השקידה על הענין תמיד ופירוש עיני השגחתי כלומר תמיד אני חושב ומעיין בהמרותם ובא בלשון הקדש לשון לינה בענין השקידה כמו בְּצֵוָארוֹ יָלִין עוֹז · וְשָׁבֵעַ יָלִין בַּל יִפְקֹד רָע · עַד מָתַי תָּלִין בְּקִרְבֶּךָ · וכן ולנה בתוך ביתו · והדומים להם שאין ענינם לינת חלילה לבד אלא השקידה תמיד ולפי שלינת הלילה היא בטול כל העסקים והשקידה על השינה והמנוחה אמ' איוב כי היה ער בלילה והיתה שקידתו בהמרותם · וְאָדָם בִּיקַר בַּל יָלִין · פירוש היקר שיש לאדם והוא הממון לא ילין עמו במותו רק יעזבנו וכן אמר אחריו בסוף המזמור אדם ביקר ולא יבין פירוש שלא יבין בעודנו בחיים עם הממון ורבי יהודה הלוי פירשו כן יש עם האדם יקר שלא ילין והטעם שלא ישכב וימות והוא כבוד חנשמה ואדם שלא למד ולא יבין על כן הם כבהמות · נַפְשוֹ בְּטוּב תָּלִין · בשימות נפשו תנוח בטוב · והפעל היוצא מזה עָרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ · מָקוֹם לָנוּ לָלִין · כמו להלין והחתפעל בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן · והשם אֶל הַמָּלוֹן מְלוֹן אוֹרְחִים · ובהא הנקבה ובשורק כְּמְלוּנָה בְּמִקְשָׁה וְחִתְגוֹדְדָה כַּמְּלוּנָה · והיא סוכרת השומר שילין בה בלילה ולפיכך נקראת מלונה כי אינה לדירה אלא שילין בה בלילה · ועא מהכבד אֲשֶׁר הֲלִינוֹתֶם עָלַי · וַיָּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה · ובדגש תמורת הנח וַיָּלִינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה · והוא פעל יוצא לשלישי · אֲשֶׁר אַתֶּם מַלִּינִים עָלָיו · כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ · ובא רוב הענין חזה בדגש להפריש בינו ובין הענין האחר · וחשם שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלוּנוֹת · והדגש תמורת הנח כי היה ראוי תְּלוּנוֹת בפלס תבונות תשובות · והנפעל מזה הענין הַלּוּנוֹ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן · וענין התלונה תרעומת"

לוע וְשָׁתוּ וְלָעוּ · ענינו ובלעו · עַל כֵּן דִּבְרֵי לָעוּ · נבלעו ונשחתו · והשם וְשַׁמְתָּ שַׁכִּין בְּלוּעֶךָ · פירושו בבית הבליעה · והפעל הכבד יַלַּע קֹדֶשׁ · ומזה השרש וְאֶפְרוֹחָיו יְעַלְּעוּ דָם · פירוש יבלעו דם ונקדמה למ"ד הפעל לפ"א הפעל לפי שכבד על הלשון לחבר שני עיינין כאחד ומשפטו יְלוֹעֲעוּ · ויש לפרש ילע קדש לשון דבור מלשון רבותינו זל לעי באורייתא ופירוש הפסוק מוקש הוא לאדם שילבד בו בשיאמר קדש כלומר כשידור דבר ויאמר זה יהיה קדש ואחר כן יתחרט בו וזהו שאמרו ואחר נדרים לבקר כלומ' אחר שנדר יבקר ויחפש אחר ענינו אם יוכל להשלים הנדר אם לא וזהו מוקש לו כי קודם הנדר היה לו לבקר ולחפש בענינו היטב אם יוכל להשלים נדרו אם ידור ובענין הזה אמר גם כן שלמה אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא:

מסלי ג׳
מסלי ג׳
משלי ל׳
מסלי ג׳
מסלי ל׳
מסלי ל׳ · כרלאשית ל׳
ירמיה ז׳ · שמות לג׳
שמות לד׳ · שמות לה׳
יחזקאל מ׳
יחזקאל כא׳ · יחזקאל ז׳
במדבר ז׳ · דברים לד׳
שמואל ב׳ כא׳
ישעיה כה׳
שמואל ב׳ ט׳
מלכים א׳ ט׳
שמואל א׳ ז׳
רות ג׳
שמואל ב׳ ז׳
בראשית לג׳ · בראשית מג׳
מלכים א׳ ג׳
שמות ל׳ · שמות ל׳
בראשית לג׳ · סופרים ט׳
בראשית לג׳ · סופרים ט׳
נחמיה ג׳
זכריה ה׳
יהושע ח׳ · בראשית לג׳
חיי מלי · סופרים ז׳ · בראשית לא׳
סופרים ט׳ · חייב ל׳
חייב מ׳ · מסלי ט׳
ירמיה ל׳
תלים מ׳
תלים כה׳
חייב כל׳ · בראשית כל׳
תלים לא׳ · בראשית מג׳
ירמיה ט׳ · ישעיה מ׳
ישעיה כל׳
במדבר ל׳ · שמות ל׳
במדבר ל׳
שמות ל׳ · שמות ל׳
שמות ל׳
במדבר ל׳
עובדיה א׳ · חייב ג׳
מסלי כב׳
מסלי ל׳
חייב לא׳
שמות לה׳
ישעיה א׳
דברים לג׳
סופרים ל׳
בראשית לג׳
שמואל א׳ כה׳
תלים לו׳
שמואל ב׳ כא׳

אמ' ולא נמצא כן אלא כתיבין לולי כ"ל

לוץ

לוץ וְלַצְתָּ לְבַדְּךָ תִּשָּׂא · והפעל הכבד אם לַלְצִים
הוא יָלִיץ · זֵדִים חֵלִיצוּנִי · ובחכפל למ"ד
הפעל מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לוּצִים · והוא תאר כי אילו היה
פעל היה מפעלי הכפל · והתפעל וְעַתָּה אַל תִּתְלוֹצְצוּ ·
והתאר לֵץ תַּכֶּה וּפְתִי יַעֲרִים · לֵץ חַיֵּיהוּ · פירוש שותח
חיין · זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ · אִם לַלְצִים הוא יָלִיץ · ענין
הליצנות ידוע. וענין אחר עֵד בְּלִיעַל יָלִיץ מִשְׁפָּט ·
אֱוִילִים יָלִיץ אָשָׁם · כִּי הַמְּלִיץ בֵּינוֹתָם · אִם יֵשׁ עָלָיו
מַלְאָךְ מְלִיץ · מְלִיצֵי רָעִי · וְכֵן בִּמְלִיצֵי שָׁרֵי בָבֶל ·
וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי · והשם לְחָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה ·
ענין תוכן הדבר וחטענה · ופירוש עד בליעל יליץ
משפט אומר כי עד חבליעל יתקן עדותו במשפט דבריו
ואף על פי שהוא שקר יתקן עדותו במשפט כאילו הוא
אמת וכן אמר אחריו ופי רשעים יבלע און כלומר
נסה השקר במשפט טענותיו "

לוש וַתִּקַּח קֶמַח וַתָּלָשׁ · לָשׁוֹת בָּצֵק · וַתִּקַּח אֶת
הַבָּצֵק וַתָּלָשׁ · אמר בצק על שם סופו וכבר
נתבנו הדומים לו בשרש אפה · לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת ·
ענין חלישה ידוע "

לז הַנַּעַר הַלָּז · אֲשֶׁר מֵעֵבֶר חַלָּז · כמו הזה · ו בתוספת הא"
הָאִישׁ הַלָּזֶה · וכן לנקבה הנח הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז ·
ובתוספת ו"ו הָאָרֶץ הַלָּזוּ הַנִּשְׁבָּעַת · כמו חזאת וחוא
מלעיל בשני פשטין לבן
אשר ולבן נפתלי מלרע בפשט אחד לבד "

לוז וְלוּזוֹת שְׂפָתַיִם רֵחֵק מִכֶּנּוּ · כבר פירשתיו
בשרש לוז "

לחה בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ עַל הַלְּחִי · בִּלְחִי הַחֲמוֹר · לְחִי
חֲמוֹר טְרִיָּה · כִּי חִכִּיתָ אֶת כָּל אוֹיְבַי לֶחִי ·
כלומר דרך בזיון כי מכת לחי היא מכרת בזיון · הַזְּרוֹעַ
וְהַלְּחָיַיִם · נָאוּ לְחָיֶיךָ בַּתּוֹרִים · וּלְחָיַי לְמוֹרְטִים · עַל
לְחָיֵי עַמִּים "

לחך בִּלְחוֹךְ הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה · והכבד חַמַּיִם
אֲשֶׁר בְּתַעֲלַת לְחֵכָה · עַתָּה יַלְחֲכוּ הַקָּהָל ·
עָפָר יַלְחֵכוּ · ענין הלחיכה ידוע "

לחם כִּי לָחֲמוּ לֶחֶם רָשָׁע · כלומר אכלו מאכל
לחם רשע · וכל אֶלְחַם בְּמַנְעַמֵּיהֶם · אַל
תִּלְחַם אֶת לֶחֶם רַע עָיִן · כִּי תֵּשֶׁב לְלַחוֹם אֶת מוֹשֶׁל ·
לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי · וּלְחָמֵי רֶשֶׁף · פירוש אכולי רשף ·
ויש מפרשים מזה וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם · ובכר כתבנוהו
בשרש חמם וכל לחם ענינו כלל לכל מאכל · ועל
הלחם לבדו כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם · בשש
נקודות · לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ · אמר מה שהוא
תכלית העשב כי הלחם אינו יוצא מן הארץ אלא על ידי
סבות קדמוהו וכן צמח בלי עשבו קמח לפי שתכלית
הצמח הקמח אף על פי שיש ביניהם פעלים יצא מפועל
אל פועל עד שיגיע אל התכלית והוא הקמח ואינו
התכלית האחרון כי התכלית האחרון הוא הלחם במה
שיאות אל האדם והורגל חלשון חזה על הלחם יותר
משאר המאכלים לפי שהוא עיקר מאכל האדם · ונופל
על הבשר לבדו לֶחֶם אִשֶּׁה · אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי ·
וכן כִּי אֶת לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב · וכן הֶמָּה כְּרוּי לַחְמִי ·
ומשקל אחר וּלְחָמָם בַּנְּלָלִים · וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם בְּלַחוּמוֹ ·
לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וּמִן הַקֹּדָשִׁים יֹאכֵל · כולל
חבשר והתרומות · וכן מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל · נַשְׁחִיתָה
עֵץ בְּלַחְמוֹ · בפריו · ואדוני אז"ל פירשו חפוך נשחיתה
לחמו בעץ כלומר נשחיתה מאכלו בעץ והעץ הוא
הנקרא בערבי דפ"לא והוא סם המות ועליו נאמר ויורהו
יי עץ וישלך וגו' והיה גם בתוך נס כדברי רבותינו ז"ל
וכן תרגם יונתן נרמי סמא דמותא במכליה · מֵאֲשֶׁר
שְׁמֵנָה לַחְמוֹ · כולל כל מאכל כלומר כל מאכל שתוציא
ארצו יהיה שמן ומלת שמנה נופלת על ארצו כאילו
אמר ארץ שמנה יהיה לחמו והוא חסר כמו ומאכלו
בריאה ועוד נפרשנו בשרש שמן או אומר שמנה על
לחמו ויצאה בו עוגה או חלה שהוא לשון נקבה · וכן
לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם · רוצה לומר חלות והכלל כי כל לחם
ענינו מאכל · וכן מזה חענין מִלַּחְמָה לַיְי · לפי שיש
במלחמה מאכל החרב מזה ומזה · והפעל מזה לָחַם
אֶת לוֹחֲמָי · לוֹחֵם יִלְחָמֵנִי · כִּי רַבִּים לוֹחֲמִים לִי מָרוֹם ·
והנפעל אִם נִלְחוֹם נִלְחַם בָּם · אֲשֶׁר נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם ·
בעבורכם · כִּי יְיָ נִלְחָם לָהֶם · בעבורם · אָז נִלְחֲמוּ ·
וַיִּלָּחֲמוּ עָלֶיהָ · וַיִּלָּחֶם עִם לִבְנָה · יְיָ יִלָּחֵם לָכֶם ·
בעבורכם · לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ · וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם ·
וילחמו בי חנם · וכתב רבי יונה כִּי אָז לָחֶם שְׁעָרִים · פעל
עבר מן הקל על משקל יבש חציר ואע"פ שהוא בסגול
פעמים יבא הסגול תחת צרי ואם היה מהפעל חכבד היה
הלמ"ד בפתח כמנחג אבל מאחר שהוא נמיץ הוא פעל
עבר מהקל ויתכן היותו שם כפלס חמץ כלומר אז היתה
מלחמה בשערים ואף על פי שזה בסגול וזה בצרי "

לחץ וְהוּא לָחַץ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָזְקָה · וְגֵר לֹא
תִלְחָץ · וְלַחֲצוּתָם אוֹתוֹ בַּדֶּלֶת · מִפְּנֵי לוֹחֲצֵיהֶם ·
הַלּוֹחֲצִים אֶתְכֶם · וַתִּלְחָץ אֶת רֶגֶל בִּלְעָם · והשם וְגַם
רָאִיתִי אֶת הַלַּחַץ · לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ · והנפעל וַתִּלָּחֵץ
אֶל הַקִּיר · ענין כלם ענין דוחק ·

לחש עָלַי יִתְלַחָשׁוּ · ידברו בסוד ובחשאי · כִּי
עָבָדָיו מִתְלַחֲשִׁים · וכן נקרא הדבר הנדבר
בחשאי לחש אם יְשׁוּךְ הַנָּחָשׁ בְּלֹא לָחַשׁ · אֲשֶׁר לֹא
יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים · וחם החברים המלחשים אל
הנחשים · ויתכן לומר בנין הקל מזה כי מצאנו שָׁלוֹם
בֶּן הַלּוֹחֵשׁ · ויתכן כי היה לוחש אל הנחשים לפיכך
נקרא כן או היה יועץ נבון לחש · ואילו היה שם העצם
ולא שם תאר לא היתה נכנסת עליו ה"א הידיעה · וכן
וְנִבּוֹן לָחָשׁ · נבון העצה וחסוד · וכן צָקוּן לַחַשׁ · פירוש
שפכו התפלה בעת שמוסרים למו וחתפלה היא בחשאי ·
וּבְתֵי הַנֶּפֶשׁ וַהֲלָחָשִׁים · פירשו בו כי הם חלי חאזן ובלעז
בר"לש ונקראת כן לפי שחאזן היא בעלת חלחש "

לטא וְהַלְּטָאָה · הוא מין ממיני השרצים ופירש
רשי ז"ל לנינרמו"שא בלעז "

לטש לוֹטֵשׁ כָּל חוֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל · מחדד ·
לְלַטּוֹשׁ אֶת מַחֲרַשְׁתּוֹ וְאֶת אָתוֹ · וכן וְלִטּוֹשׁ
עֵינָיו לִי · יחדד · והכבד כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ ·

ליל שִׁיתִי בַלַּיִל צֵלֶךְ · ובתוספת הא לילה ·
בַּלַּיְלָה הַהוּא · והקבוץ בלשון נקבות עַל
מִשְׁכְּבִי בַּלֵּילוֹת · וְלֵילוֹת עָמַל מִנּוּ לִי · ובסמוך
לֵיל שֹׁמְרִים הוּא לַיְי · וכן אָמַר שׁוֹמֵר מַה מִּלֵּיל · וחסר
הנסמך ויש אומרים שהוא מוכרת חִרְגִּיעָה לִילִית ·
שם היה מדבריות ולפי שצועקת בלילה נקראת כן ·

ויש

נפכיה ל' · תיב כ'
ויקרא כ"ח
ויקרא כ"כ
ירמיה י"ח
בראשית מ"ט
ויקרא כ"נ
שמות י"ז
תלים נ"ה
תלים נ"ו · תלים נ"ו
שופטים י"ח · שופטים ט'
שמות י"ח · שופטים ה'
יהושע י' · שמות י"ל
דברים ח' · תלים קי"ט
שופטים ה'
שופטים ל' · שמות נ"ב
מלכים ב' · שופטים ג'
שמואל ב' י' · במדבר כ"כ
שמות ג' · ישעיה נ' · במדבר כ"ל
תלים מ"ח
שמואל ב' נ"ב
קהלת ו'
תלים נ"ח
ישעיה נ' · ישעיה נ"ו
בראשית ג'
ישעיה נ'
ויקרא י"ח
ישעיה ל"ל
שיר ב' · תיב ו'
שמות י"ב · ישעיה כ"ח
ישעיה נ"ל

מלכים ב' · משלי ט' · תלים קי"ט
הושע ז'
ישעיה כ"ח
משלי ט' · משלי כ'
משלי כ"ח · משלי נ'
משלי ט'
משלי י"ד · בראשית מ"ב
איוב נ"ג · איוב ט' · י"ח ב' · נ"ב
ישעיה ע"ב · משלי ח'
ענינם תוכן הדבר וחטענה · ופירוש עד בליעל יליץ
משפט אומר כי עד חבליעל יתקן עדותו במשפט דבריו
ואף על פי שהוא שקר יתקן עדותו במשפט כאילו הוא
אמת וכן אמר אחריו ופי רשעים יבלע און כלומר
נסה השקר במשפט טענותיו "
שמואל ב' כ"ח · ירמיה ז'
שמואל ב' נ"ג
בראשית י"ח
בראשית ל"ד
שמואל ב' י"ל
מלכים ב' · תלים ל"ל
שופטים ט' · תלים ל"ל
שמואל ב' ל' · שופטים ג'
שמואל ב' ל' · במדבר כ"כ
שמות ג' · ישעיה נ' · במדבר כ"ל
שמואל ב' נ"ל
מיכה ה' · שופטים ט"ו
שופטים ט"ו · תלים ג'
דברים י"ח
איוב ח' · ישעיה ל'
ישעיה ל'
במדבר כ"כ
מלכים ב' · במדבר כ"ח
תלים ע"ב
משלי ל'
תלים קמ"ח
משלי כ"נ · משלי כ"נ
משלי ט' · דברים נ"ל
איוב ל'
דברים ח'
תלים קל'
ויקרא נ' · במדבר כ"ח
ויקרא כ"ח · איוב ו'

ויש אומרים שהוא עוף גדול מן הרוח כמו סלמנדרא מן האש וקורין לו גמל"יון"

ליש לַיִשׁ אוֹבֵד מִבְּלִי טָרֶף · לָבִיא וָלַיִשׁ · חוא חאריה הגדול ·

לכד וְשָׁאוּל לָכַד אֶת הַמְּלוּכָה · לָכַדְתִּי אֶרֶת עִיר חַמִּים · וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכָדְנוּ · הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ יְיָ · וַחֲנֵה עַל הָעִיר וְלָכְדָהּ · עֲוֹנוֹתָיו יִלְכְּדֻנוּ · באה חֲנוּן רפה ובחולם שלא כמנהג כי מנהג נו"ן ווֹ כינוי הנסתר לחיות בדגש ובשורק וכן בא כמהו וְקָבְנוּ לִי משם כמו שכתבנו בחלק הדקדוק · והנפעל נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹתָם · נִלְכַּדְתָּ בְּאִמְרֵי פִיךָ · כִּי נִלְכַּדָה הָעִיר · וְהָיָה חֲנִלְכָּד בַּחֶרֶם · והתפעל יִתְלַכְּדוּ וְלֹא יִתְפָּרְדוּ · וּפְנֵי תְהוֹם יִתְלַכְּדוּ · והשם וְשָׁמַר רַגְלֶךָ מִלָּכֶד · ומשקל אחר וַמַּלְכֶּדֶתוֹ עָלַי נָתִיב ·

למג עֲצֵי אַלְמֻגִּים · כמו אלגומים וכבר פירשנוהו בשערו"

למד בַּל לָמַד צֶדֶק · מלרע · יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ · לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה · וַיִּלְמַד לְטָרֹף טֶרֶף · וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם · אִם לָמַד יִלְמְדוּ אֶת דַּרְכֵי עַמִּי · והתאר ולמודי מִלְחָמָה · ומשקל אחר אֲשׁוּר כִּלְמַד רוֹכְלֶתֶךָ · לָמֵד בפלס כָּבֵד · ובסמוך לְמַד כמו כָּבַד פרה פירוש בני אשור היו כלמודים לבא תמיד אליך בסחורה כן כתבו אדוני אבי זל ועוד נכתבנו בשרש רכל · ומא בַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל מֵבִין עִם תַּלְמִיד · וחכבד לִמַּד דַּעַת · רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם · אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם · עֲגֶלָה מְלֻמָּדָה · מְלוּמְדֵי מִלְחָמָה · ושלא נזכר פעלו ממנו כְּעֵגֶל לֹא לָמֵד · והתאר פֶּרֶא לָמֵד מִדְבָּר · לְשׁוֹן לִמּוּדִים · לִמּוּדֵי הָרֵעַ · וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ · ענינם חלמוד והתרגל וידוע הוא · ומזה נקרא חמקל שבראשו תקוע המחט הנקרא דרבן מלמד בְּמַלְמַד חַבְּקָר לפי שמלמד ומורה חבקר לחרישה"

לעב וַיִּהְיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים · משחקים ומלעיגים · ותרגום וחייתי בעיניו כמתעתע ואחי בעינוהי כמתלעב ·

לעג לַעֲגָה לְךָ בְּתוּלַת בַּת צִיּוֹן · יְיָ יִלְעַג · לָמוֹ · וַתִּלְעַג וְאֵין מַבְלִים · והשם לַעַג וְקֶלֶס לְסִבִיבוֹתֵינוּ · וחכבד וַיִּלְעִיגוּ לָנוּ · וַיִּלְעַג עַל חֵיהוּדִים · וּמַלְעִיגִים בָּם · ענין חלעג ידוע · וכן בענין הפך תכונת הדבר · בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת · נִלְעַג לָשׁוֹן אֵין בִּינָה · והם כמו הפוכים מן ולשון עֹלְגִים תְּמַהֵר לְדַבֵּר צַחוֹת"

לעז מֵעַם לוֹעֵז · כלומר מדבר לשון אחר שאיננו לשון הקדש וכן במשנה קורין אותה ללועזות בלעז ואמרו עוד לעז יוני לכל כשר"

לעט חַלְעִיטֵנִי נָא · האכילני · ובמשנה אין ממירין את הענלים אבל מלעיטין אותן ופירוש אי זו היא המראה ואי זו היא הלעטה כמו שמפרש במסכת שבת ואמרו עוד או שהלעיטה חלת תרומה או שאכלה הרדופני וחוא פעל עומד"

לען חִנְנִי מְאֻכִּילֵם אֶת הָעָם הַזֶּה לַעֲנָח · זְכָר עָנְיִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ · פּוֹרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָח · הַחֹפְכִים לְלַעֲנָח מִשְׁפָּט · דועו כי הוא כמו רוש במרירות אבל חם שני מינים · ויש מפרשים שהוא העשב הנקרא בלעז אש"נצו · ורבי יונה פירש מזה לֵב צַדִּיק יֶהְגֶּה לַעֲנוֹת · כלומר יחשוב מרורות ומצוקות בעולם על דרך לב חכמים בבית אבל ולא יתכן מדרך הדקדוק כי היה לו לומר לַעֲנוֹרֶת חלמד בשוא ובשרש ענה אפרשנו עוד ·

לפד כְּלַפִּיד יִבְעָר · לַפִּיד בּוּז · חוא העץ חדולק · אֶשֶׁת לַפִּידוֹת · אשת ברק וברק ולפיד קרובים בענין · וַיַּבְעֵר אֵשׁ בַּלַּפִּידִים · על שם סופם כי קודם שהבעיר בהם האש לא היו נקראים לפידים כי אם עצים וכן וטחני קמח · אפיתי על גחליו לחם · אֶת הַקּוֹלוֹת וְאֶת הַלַּפִּידִים · על דרך הדמיון באילו ראו לפידים בוערים"

לפת וַיַּלְפֹּרֶת שִׁמְשׁוֹן · ענינו ויטח · והנפעל וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת · יִלָּפְתוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם · ינטו ויתעותו"

לצר וַיְהִי הַמֵּלְצָר · ענינו לפי מקומו האוצר או הממונה על המאכלים · וכתבו רבי יונה בזה השרש והמם נוספת ויתכן שהמם שרש והוא בן ארבע אותיות ·

לקק אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים · כֹּל אֲשֶׁר יָלוּק בִּלְשׁוֹנוֹ מִן הַמַּיִם · יָלוּקוּ הַכְּלָבִים · והפעל הכבר הַמְלַקְּקִים בְּיָדָם אֶל פִּיהֶם · ענינם כענין לחיכה וידוע הוא ·

לקח וְאִתְּכֶם לָקַח יְיָ · ובחסרון הפא קַח עַל מַיִם רַבִּים · והוא קמוץ להפריד בינו ובין הצווי · אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי · לְקָחָה אֶת הַתְּרָפִים · חֵצֶל לְקוּחִים לַמִּיתָה · לְקַח פַּר אֶחָד בֶּן בָּקָר · וְלָקַח עֵץ אֶחָד · ובחסרון הפא וְאַתָּה קַח לְךָ · קְחוּ לָכֶם · וְלִבְלִתִּי קַחַת מוּסָר · בפתח · ובשוא הקוף קְחַת כֶּסֶף · חַמְעַט קַחְתְּךָ · אֶת אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם אֶרֶת דּוֹרְאֵי בְּנִי · הלמד לשירות · כִּי יַקַּח אִישׁ אִשָּׁה · ומרוב השתמשם בלשון הזה חסרו פא הפעל ברוב וגם דגש הקוף וְאֶקְחָה פַרֶת לֶחֶם · ורובם בן · קָחֶם עַל זְרוֹעֹתָיו · מקור כלומר לקחת אותם על זרועותיו · או פעל עבר מן קח על מים רבים · וַיִּקַּח קֹרַח · לקח עצמו עם חביריו והתיעצו בזה הדבר · וכן וַיִּקְחוּ שְׁלִשִׁים מְרֵעִים וַיְחִיו אִתּוֹ · וכן וְאַכְשָׁלוֹם לָקַח וַיֵּצֶב לוֹ בְּחַיָּיו · לקח בעצמו זאת העצה · וכן מַה יִּקַּחֵךְ לִבֵּךְ · תִּקַּח לָהּ · תעכבם לעצמה אל תחזור עתה עוד עליהם אחריה · ובענין מיתת הצדיקים כִּי לָקַח אוֹתוֹ אֱלֹהִים · כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה · וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי · והנפעל הוא בַּעֲוֹנוֹ נִלְקָח · וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה · אֶל הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים · והתפעל וְאִשָּׁה מִתְלַמֶּחָת · ומה שלא נזכר פעלו מהדגוש כִּי לֶקַח עַמִּי חָנָם · והתאר ממנו אִם תִּרְאֶה אוֹתִי לָקַח מֵאִתְּךָ · כִּי הוא קמוץ · כִּי מֵאִישׁ לֶקֶחָה זֹאת · בקלות הקוף ובקמץ חטף · ושלא נזכר פעלו ממנו מהנוסף יִקַּח נָא מְעַט מַיִם · הֶיְקַח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ · והשם אֶת הַשֹּׁבִי וְאֶת המלקוח

יחזקאל ל"ג · ישעיה ל"ד · דברים ל"ב · שמואל א' ל"ד · שמואל ב' ל"ב · דברים כ' · יהושע ז' · שמואל ב' ל"ב · משלי ל' · שמואל ב' ל"ב · ויקרא ל' · משלי ל' · מלכים א' ל"ו · יהושע ז' · ויקרא מ"ח · ויקרא כ"ה · משלי ל' · ויקרא ל"ח · מלכים א' ל' · ישעיה כ"ו · דברים ל"ה · יחזקאל כ"ו · דברים ל"ה · ירמיה ל"ב · דה"א ל"ה · יחזקאל כ"ו · קהלת י"ב · דברים ל · דברים ל' · הושע י' · שיר ג' · ירמיה ל"ו · ירמיה ל"ב · ישעיה כ' · ירמיה ל"ב · ישעיה כ"ל · דברי הימים ב' כ"ל · סופטים ל · דברי הימים ב' כ"ל

אע"פ כלשון אלמי הוא עלב העין קודם ללמד והרב מלות מתורגמין בלשון שולבן כמו כי לאה יי' בעיני בעולבכי ויתעלבו בו ואתעלבו וכן הרב בדברי רז"ל ויהיו לעב ועלב קרובים בלשון בדברי רז"ל:

לעט חַלְעִיטֵנִי נָא · האכילני · ובמשנה אין ממירין את הענלים אבל מלעיטין אותן ופירוש אי זו היא המראה ואי זו היא הלעטה כמו שמפרש במסכת שבת ואמרו עוד או שהלעיטה חלת תרומה או שאכלה

בראשית כ"ה

לעז כלומר מדבר לשון אחר שאיננו לשון הקדש וכן במשנה קורין אותה ללועזות בלעז ואמרו עוד לעז יוני לכל כשר"

אע"פ ומה שמהגין לקרא ליהודים של מליכת רומיא לועזים כתבתי הטעם בספר התשבי יעיין שם מי שיפיין לדעתו:

לעק חִנָּם · והתאר ממנו אִם תִּרְאֶה אוֹתִי לָקַח מֵאִתְּךָ · כִּי הוא קמוץ · כִּי מֵאִישׁ לֶקֶחָה זֹאת · בקלות הקוף ובקמץ חטף · ושלא נזכר פעלו ממנו מהנוסף יִקַּח נָא מְעַט מַיִם · הֶיְקַח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ · והשם אֶת הַשֹּׁבִי וְאֶת המלקוח

אע"פ וזה לוקח כשהקוף נקודה בשוא ולא בנקודה אחרת · אע"פ כלשון זכר ובלשון נקבה כתבואר בשרש אלן ·

ירמיה ט' · ויקרא כ' · דברים כ"ה · עמוס ה' · משלי ל' · יהושע ז' · שמואל ב' ל"ב · דברים ל"ב · ישעיה ל"ד · ויקרא ל"ב · ישעיה ל"ד · סופטים ל · סופטים ע' · סופטים ל' · רות ג' · ויקרא ג' · שמות כ' · סופטים ל' · מלכים א' כ"ל · סופטים ל' · מלכים א' כ"ל · סופטים ל' · בראשית ל"ד · מלכים ל' · יחזקאל ל"ו · בראשית כ"ל · בראשית ל"ד · מלכים כ"ל · יחזקאל ל"ג · שמות ל' · בראשית ל"ה · ירמיה ל"ו · מלכים כ' כ' · בראשית ל · דברים כ"ל · בראשית ל"ח · הושע ל"ו · בראשית ל"ה · שמות ל"ד · דברים ל"ד · סופטים ל' · שמואל ב' כ"ל · ויקרא ל"ה · בראשית ל"ה · תלים מ"ט · תלים ע"ב · יחזקאל ל"ג · שמואל א' ל · שמואל א' ל · שמות ט' · ישעיה נ"ה · מלכים כ' כ · בראשית ל · בראשית ל"ח · ישעיה מ"ט · דברי הימים ב' ל"ד

ישעיה מט הַמַּלְקוֹחַ · וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ · וזה מה שנשתמשו בזה השם בענין חשלל ומה שאמר את חשבי ואת המלקוח וארת חשלל אמר השבי על האדם ואת המלקוח על הבהמות ואת השלל על הכגדים והכלים וכן יתפרשו כשהם כאחד.

במדבר לא אבל האחד יבא במקום חברו כמו וְחָצִיתָ אֶת הַמַּלְקוֹחַ · נאמר על האדם ועל הבהמה · ונאמר זה שלל דוד על

לה כ״ט הבהמה · ומשקל אחר בחסרון פֹּא הפעל ומַקַּח שוחַד · בחירק חֹם · ונקראת הצבת לפי שחיא לוקחת הדבר

ישעיה ו מלקחים בְּמַלְקָחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ · בסגול חֹם ·

שמות לז וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ · בפתח חֹם ונקרא בלשון שנים לפי שהוא שנים ומלקחי המנורה היו לקחת בהם הפתילות מתוך השמן ולישבן ולמשכן בפי הנרות ·

תלים כב וּלְשׁוֹנִי מִדְבַּק מַלְקוֹחָי · מה שעל הלשון ומתחתיו נקראו מלקוחים לפי שהם נקבצים ולוקחים בערת

ישעיה י הלעיסה · והשם בענין המקנה הַמְבִיאִים אֶת הַמִּקְחוֹת וְכָל שֶׁבֶר · בחירק חֹם · וכן בדברי רז״ל מקח וממכר ·

תהלים ל ומזה לוקחי חֶשֶׁק · ופירושו כלוקחי חשים · כן תרגם

משלי לא יונתן כזבנין חטין · וכן זְמֻמָה שָׁדֶה וַתִּקָּחֵהוּ · ובענין

משלי ל חמדע ומתק המאמר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל

משלי ל תַּעֲזֹבוּ · וְיוֹסֵף לֶקַח · בסגול · יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי ·

משלי ו הָטַתוּ בְּרוֹב לִקְחָהּ · ומזה הַלּוֹקְחִים לְשׁוֹנָם וַיַּגִּידוּ נְאֻם

יהושע ט בענין לשונם יחליקון · ורבי יונה פי׳ מזה וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצֵּידָם · כלומר למדו וידעו מיובש צידם כי האמרת אתם ואין צריך להוציאו מענין לקיחה כי רוצה לומר כי אנשי ישראל לקחו מצידם ואכלו לקיים כריתם עמהם ·

שמות מ וכן וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת · הוא כמשמעו כלומר לקח לוחות הברית ונתנם בארון ״

שמות לו · שמות לז לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה · אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם ·

ויקרא יט והשם וְלֶקֶט קְצִירְךָ · בשש נקודות · והכבד

רות ב · מלכים ב ל · רות ד וַתֵּרֶא חֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר לִקָּטָה · לְלַקֵּט אֹרוֹת · וַיִּלְקֹט

מלכים ב ל · רות ב יוֹסֵף · וַיִּלְקֹט מִמֶּנּוּ פַּקּוּעוֹת שָׂדֶה · וָאֲלַקֶּטָה בַּשִּׁבֹּלִים ·

רות ב אֲלַקֶּטָה נָא וָאֲסַפְתִּי בֶעָמִרִים · חקוף בשניהם בקמץ חטף ·

ישעיה כז ושלא נזכר פעלו ממנו וְאַתֶּם תִּלָּקְטוּ לְאַחַד אֶחָד ·

פופטים יח וההתפעל וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל יִפְתָּח · ידוע · בְּכְלֵי הָרוֹעִים

שמואל א יג אֲשֶׁר לוֹ וַיְלַקְּטוּם · הוא כלי שמשים בו חרועה צידו · או הוא כלי שמשים בו הקולע אבנים שלוקט לקלע ·

לבכרים יח לקש · יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ · חיורה הוא חמטר הבא ראשון ומלקוש הוא חמאוחר · וכן העשב

עמוס ז חמאוחר בִּתְחִלַּת עֲלוֹת הַלָּקֶשׁ וְהִנֵּה לָקֶשׁ אָחַר גִּיזֵי הַמֶּלֶךְ · והוא בשש נקודות · והפעל חכבד

מלכים ב ל״ז ורש״י פי׳ לקש לשון נמס וכתב שם וכן יסד רבי אליעזר לקש מלכה אם כן הקליבי יסד גם כן ההוספות:

איוב כד מזח וְכֶרֶם רָשָׁע יְלַקֵּשׁוּ · פירש בו אדוני אבי ז״ל פירוש נכון אמר שיאחרו חברם לצורך הרשע כלומר שיאחרו הענבים בגפנים אחר שבצרו שאר הכרמים לחתבשל היטב הענבים בגפנים ועושים היין חמשובח ומפני אימת הרשע יפחדו ולא יגע בהם אדם אף על פי שבצרו שאר הכרמים ״

במדבר יא לשד · לְשַׁד הַשֶּׁמֶן · פירש החכם רבי אברהם אבן

תלים לב עזרא ז״ל שהלמד שרשית · וכן נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי ·

וענינם הפך החורב והיובש ועוד נכתבם בשרש שדד

ישעיה ס בעזרת השם עם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי · מענינו ומשרשו ״

שמואל א ט לשך · וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת שָׁאוּל וְאֶת נַעֲרוֹ וַיְבִיאֵם לִשְׁכָתָה · כלו אל הלשכה אשר היו אוכלים

חזקאל מ׳ · נחמיה ג בה · וְלִשְׁכָה וּפִתְחָהּ · וחקבוץ אֶל הַלְּשָׁכוֹת לְבֵית חָאוֹצָר ·

הוא כמו חדר ״

לשם לְשֶׁם שְׁבוֹ · בשש נקודות · וכתב רבי יונה כי נקרא בערבי אל גזע ·

לשון לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדוֹלוֹת · לְשׁוֹנִי עֶט סוֹפֵר מָהִיר · ולשוני מְדֻבָּק מַלְקוֹחָי · ולשוני

תלים נ״ב · תלים מ״ה · תלים כ״ב · איוב כ״ט

ישעיה סו אִם יֶחֱנֶה רְמִיָּה · והקבוץ בלשון נקבור לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם וְהַלְּשׁוֹנוֹת · לְלְשׁוֹנוֹתָם בְּאַרְצוֹתָם · ידוע ·

בראשית י׳ · תלים לא

והפעל הכבד ממנו אַל תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו · וכבד אחר

משלי ל מְלַשְּׁנִי בְּסֵתֶר רֵעֵהוּ · והוא מבנין פועל הרומה למרובע

תלים קא

והי״וד כו נוספת יאמר ממנו מלושן בשקל משופט

ומפני תוספת הי״וד שבה למ״ד לקמץ חטף · לְשׁוֹן זָהָב אֶחָד · רוצה לומר שבט זהב שדומה ללשון · וכן בדרך

יהושע ז

החשאלה עוד לְשׁוֹן אֵשׁ · לְשׁוֹן יָם · מִן הַלָּשׁוֹן הַפּוֹנָה

ישעי׳ ה׳ · ישעי׳ ל״ג · יהושע ט״ו

נֶגְבָּה · סלע כדמות לשון וכן תרגם יונתן מן כיפה ״

מלכים ב׳ ל׳

לתך לַאֲשֶׁר עַל הַמַּלְתָּחָה · על הבגדים ותרגם יונתן קומטרא · ובדברי רז״ל קומטרי דספריא והם תיבות שמשימין בהם הספרים או לוחות שמשימין על הספרים ומדבקים אותם בהם לכסותם ולשומרם וכן המלתחה מקום או כלי שהיו נשמרים שם הבגדים ״

לתך וְלֶתֶךְ שְׂעוֹרִים · בשש נקודות · הוא חצי

יהושע ג

החמר ״

לתע מַלְתָּעוֹת כְּפִירִים · הם השינים הגדולים ·

תלים נ״ח

והנפעל מזח וְשִׁנֵּי כְפִירִים נִתָּעוּ · משפטו

איוב ל

נִלְתָּעוּ · ול״ל עקירת המלתעות ונפילתם כמו ישרש שהוא עקירת השרש ״

מתלהלה בְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיּוֹרֶה זִיקִים · כתבנוהו

משלי כ״ו

בשרש לחה ״

נשלמה אות הלמד

מאד וְחֵנֵּהוּ טוֹב מְאֹד · אַל תִּקְצוֹף יֶעֱד מְאֹד ·

בראשית א׳ · ישעיה פ״ה

אַל תַּעֲזֹבֵנִי עַד מְאֹד · פֵּרוּשׁ עד מאד דבק

תלים קיט

עם את חוקיך אֶשְׁמוֹר · וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְּבַר אֱמֶת עַד

תלים קיט

מְאֹד · פירוש כאילו אמר עד עולם כלומר כל ימי חיי ·

בְּמְאֹד מְאֹד · ענין חמלח חזאת ענין הריבוי · וכן וּבְכָל

שמות א׳

מְאֹדֶךָ · ריבוי ממונך או פירושו רב רב אהוב אותו בכל

דברים ו׳

מה שתוכל ותהיה האהבה גמורה בלב ·

מאה מֵאָה כֶּבֶר כֶּסֶף · ובסמוך מְאַת כֶּבֶר חֲצִי כֶסֶף ·

ויק׳ כ״ה · שמות לח

והקבוץ לְמֵאוֹת וַלֲאֲלָפִים · והכפל וּמָאתַיִם

שמואל א׳ כ״ט · שיר ק

לְנִטְרִים אֶת פְּרִיוֹ · החא במאה שרש וכן בשנה · ורבי יונה כתב כי החא לנקבה והא השרש למ״ד הפעל נפלח

מלכים ב׳ ז׳

זנהפכת יו״ד במלת וַיִּקַּח אֶרֶת שָׁרֵי חַמֵּאוֹת בכתוב ואינו נקרא כן ויתבן כי המשפט כן כמו שכתב רבי יונה וכן ראיתי למדקדקים אחרים שכתבו כן וגם אני כתבתי כן בחלק חדקדוק לפי שכל שם מנחי חלמ״ד שהוא בקמץ גדול החא לנקבה ולמ״ד הפעל נופלת והראיה בחתחלפח

בחתחלפה בת״ו בסמיכות ובכינוי ובל שם מנחי הלמ״ד שהוא פתוח בפתח קטן הח״א שרש הפעל לפ״ב לא תשוב ת״ו בסמיכות ובכנוי והכל ביארתי בחלק הדקדוק בשער השמות בנחי הלמ״ד · אֲשֶׁר חוֹטֶא עוֹשֶׂה רָע מְאַת · פ״מאת ימים או מאת שנים ומאריך לו״

קהלת ח׳

מאס כִּי תַשֶּׂה בְרֵעֲךָ מַשַּׁאת מְאוּמָה · דַּבֵּר מְאוּמָה · וְלֹא יִרְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה · וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה רָע · וְלַקַּחְתִּי מֵאִתּוֹ מְאוּמָה · רוֹאֶה אֶרֶת בָּל מְאוּמָה · מִיעוּט אֵחַר מִיעוּט וכן הרק אך במשה · הח״א במלה חזאת נוספת לפי שהמלה מלעיל וענינה כלום · ובא בלי ה״א באלף נחה וחוטלה תנועתה על המם וּבְכַפֵּי דָבַק מְאוּם · ועור נבתבנו בשרש מום״

דברים כ״ד · במדבר כ״ב · ירמיה ה׳ · מלכים ב׳ ה׳ · בראשית לט׳ · איוב לא׳ · רש״י פירש על ולקחתי מאתו מאותה חסר אלף ואני לא מצאתי כן בכל הספרי׳ גם איכו כמכון מלות דלא מסקין אלף כמו שלתך ודומיהו

מאן מֵאֵן בְּלֵעֵם הֲלוֹךְ עִמָּנוּ · מֵאֵנוּ קַחַת מוּסָר · אִם מָאֵן יָמָאֵן אָבִיהָ · והתאר אם מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ · בפלס ושבח אני את המתים · ומשקל אחר מֵאֵן · הַמֵּאֲנִים לִשְׁמוֹעַ אֶת דְּבָרַי״

במדבר כ״ב · ירמיה ה׳ · שמות ז׳ · ירמיה ל״ב

מאס בִּי מָאַס יְיָ בִּמְבָטְחֶיךָ · חֲמָאוֹס מָאַסְתָּ · וְאַתָּה זָנַחְתָּ וַתִּמְאָס · עַל מָאֲסָם אֶת תּוֹרַת יְיָ · הוסב הקמץ החטף אל האלף להרחיב עליה · וכן יַעַן מָאֲסְכֶם בַּדָּבָר הַזֶּה · המם נקרא בקמץ רחב והאלף בקמץ חטף · וָאֶמְאָסְאֵהוּ מִבַּחֵן לִי · נבתב בו אלף יתירה בין הסמך ולף הנמצא · והנפעל בְּפֶה נִמְאָס · וְאֶשֶׁרֶת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס · אבל יִמָּאֵסוּ כְּמוֹ מַיִם יִתְחַלְּבוּ לָמוֹ · האלף תמורת הכפל ומשפטו ימאסו כמו בזאו נהרים · ארצו שהוא כמו בזזו · וכן עוֹרִי רָעַב וַיִּמָּאֵס · משפטו וימסס · ויש לפרש וימאס כחברין מענין מאוס״

ירמיה ג׳ · ירמיה ל״ד · תלים פ״ט · עמוס ב׳ · ישעיה ל׳ · הושע ל׳ · ירמיה ז׳ · ישעיה נ״ד · תלים נ״ח · איוב ז׳

מאר סִלּוּן מַמְאִיר · ענינו במו מכאיב · וכן צָרַעַת מַמְאֶרֶת״

יחזקאל נ״ח · ויקרא י״ג

מגד וּמִמֶּגֶר תְּבוּאוֹת שָׁמֶשׁ · מִמֶּגֶר שָׁמַיִם מִטָּל · בשש נקודות · עם פְּרִי מְגָדִים · והקבוץ בלשון נקבות עם תוספת נון וּמִגְדְּנוֹת נָתַן לְאָחִיהָ · וְלִאֲמָהּ · מְבִיאִים מִנְחָה לַיְיָ בִּירוּשָׁלַם וּמִגְדָּנוֹת לְחִזְקִיָּהוּ · וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם מַתָּנוֹת רַבּוֹת לְכֶסֶף וְלָזָהָב וּלְמִגְדָּנוֹת · כלל המלה חזאת הדבר חמשובח והמעולה בין בזהב וכסף ואבנים יקרות ובגדים · וכל אחד ואחר לפי מקומו הכתוב בו יקרא הדבר המשובח והמעולה בהם מגד ומגדנות · וכן פירוש ממגד שמים משל כי חטל הוא המשובח מן המטר שיועיל ולא יזיק״

דברים ל״ג · דברים ל״ג · שיר ל׳ · בראשית כ״ד · ל״ה כ״ג · ל״ה כ״ו · איוב ל׳

מגל שִׁלְּחוּ מַגָּל · וְתוֹפֵשׁ מַגָּל · ענינו חרמש ואפשר שהמלה הזאת מבעלי הנון והמם נוספת בפלס מפל מתן · וכן בתב אדני אבי זל והביא לו ראיה מן הערבי כי יקרא בערבי מנגאל בנון״

יואל ד׳ · ירמיה כ׳ · חרמש אלף · וחרמש לא תכיף תרגם אוקלוס ומגלא · וכן למזחרות תרגם יוכתן למגלין אבל שלחו מגל ותופש מגל דירמיה סניה תרגם יוכתן מרכבא

מגן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ · ענינו נתן ומסר וכן אמר התרגום דמסר שנאך בידך · וכן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ · כלומר תתן ותמסור לך עטרת תפארת · אֲמַגְּנֶךָ יִשְׂרָאֵל · אתנך ואמסרך ביד האויב״

בראשית ל״ד · משלי ל׳ · הושע י״ד

מגר וְכִסְאוֹ לָאָרֶץ מֻגָּרָתָ · ענינו הפלת ותרגום ויפול רוכבו אחור וימגר רכביהון לאחורא · וכתב רבי יונה מזה השרש וחענין בקל מְגוּרֵי אֶל חֶרֶב הָיוּ אֶרֶת עַמִּי · כלומר נפולי חרב היו עמי ותהיה מלת את נוספת במו ואת חברזל נפל אל המים וכבר בתבתי מגורי אל חרב בשרש גור בענין פחד״

יחזקאל כ״ח

מד מִדּוֹ יָד · חָגוּר מִדּוֹ לְבִשּׁוֹ · בחירק והוו בחם נוספת · וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמִדּוֹ · בפתח והוו לכינוי · והקבוץ בפתח ומִדָּיו קְרָעִים · והקבוץ בלשון נקבות ב חרק עַל פִּי מִדּוֹתָיו · פירוש פי מדותיו ביר חצואר והוא יקרא פי הבגד וכן שפה לפיו בפי תחר ענינם ענין לבוש ואפשר שיהיה שרש המלה הזאת מדד והוא הנבון בעבור חדגש״

ויקרא י׳ · שמואל ב׳ כ׳ · תלים קיט · שמואל א׳ ל׳ · תלים קלג

מדד מִי מָדַד בְּשַׁעֲלוֹ מַיִם · וּמִדָּתָם מִחוּץ לָעִיר · וּמִדּוֹתַי פְּעָלָתָם רִאשׁוֹנָה אֶל חֵיקָם · וַיָּמֶד אֶלֶף בָּאַמָּה · וַיָּמִדוּ בָעֹמֶר · וחנפעל אֲשֶׁר לֹא יִמָּד · אִם יִמָּדוּ שָׁמַיִם · והפעל הכבר וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל · וַיְמַדֵּד שְׁנֵי חֲבָלִים לְחָמֵת · וכבר אחר עָמַד וַיְמַדֵּד אֶרֶץ · וחחתפעל וַיִּתְמַדֵּד עַל הַיְּלֶד · בלומר נשתטח עליו ופסוק עמד וימודד ארץ פירשו ארני אבי זל כן עמד הארון בגלגל ויחלק לחם הארץ במדה ויתר נוים הוציאם מארצם ופירש ויתר מן לנתר כהם על הארץ שתרגימו לקפצא מן מקפץ על הגבעות והוא פעל יוצא · והשם תֹּכֶן בְּמִדָּה · אֶרְכָּהּ מֵאֶרֶץ מִדָּהּ · במפיק חחא משפטו מדתה כמו עובר בשוק אצל פנה שמשפטו פנתה · וכן ובזז בזח · הראוי בזתה · ורבי יעקב בן אלעזר בתב שחם שמות בלשון זכר יאמר בהם מד בז · וקבוץ מד זֶה גּוֹרָלֵךְ מְנָת מִדָּיִךְ · אִישׁ מִדָּה · פי מדה גדולה · וכן אַנְשֵׁי מִדּוֹת · מדות גדולות · וכן אֶבְנָה לִי בַּיִת מִדּוֹת · מרות גדולות · ומשקל אחר מִי שָׂם מְמַדֶּיהָ · על משקל מצרי שאול ששרשו צרר ענין כולם ענין מדה · ורבי יונה חלק זה לשני ענינים באשר חלקם החכם ר׳ יהודה ואין צורך כי אף על פי שזה מרת השטח וזה מדת המלוי הכל ענין מדה ואחר הוא · ופירשו מזה הענין וַיְחִי אִישׁ מָדוֹן · כי ב מקומו בדברי הימים איש מדה וכן תרגם יונתן והוה גבר דמשחן והנח בו תמורת הדגש והוא מזה השרש וכבר כתבנוהו בשרש דון עם ומשלח מדינים · ובתב ר׳ יהודה בזה חשרש וּמִדַּר עָרֵב · פעל עבר · ואאזל בתבו בשרש נדד ושם נבתבנו עוד · אֶבֶל לְמִדַּת הַפֶּלֶךְ · אינו מזה השרש כי משפטו מגרת והמם נוספת והוא מענין מְנָדָּה בְּלוֹ וְחָלְדָּ · ופירשו רז״ל מנדה זו מגרת המלך בלו זה בסף גלגלתא והלך זה ארנונא · פירוש מנת המלך תשורה שעושים למלך כשעובר עליהן״

יחזקאל כ״ח · עזרא ד׳ · אסתר ב׳

מדן מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ · ידוע והיא בוללת ערים רבים וכן בעילם המדינה או היא פעם בלל ופעם פרט · יוֹשְׁבֵי עַל מִדְּיָן · שם דרך היה ידוע אצלם או הוא שם שעיר הנזכר בספר יהושע ואמר המסרת מדין ג בג לשני מדין וסבבת · יושבי על מדין · לחטות מדין · חד לשון קרתא חד לשון ארח חד לשון דין״

שופטים ה׳

מדע וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל יְיָ · חמלה חזאת ענינה במו למה · ויש אומרים כי היא שתי מלות מה דע מן ידע בלומר מה דע זה הדבר מה ענינו״

כמדבר ט״ז

מה חמלה חזאת שאלה לדעת ענין הדבר היאך חוא אוֹ מה חוא מַה תָּאֳרוֹ · ומַה דְּמוּת תערכו

שמואל ב׳ כ״ה · ישעיה מ׳

בראשית כ׳ תַּעֲרֹכוּ לוֹ׳ לִרְאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ׳ מַה זֶּה מְהֵרָה לְמִצְוֹא
בְּנִי׳ וְהַדּוֹמִים לְאֵלֶּה וְאֵין הַמִּלָּה הַזֹּאת שְׁאֵלָה עַל חִי
מִדַּבֵּר אֶלָּא מִלַּת מִי הוּא שְׁאֵלָה עָלָיו׳ וּמַה שֶּׁאָמַר
שופטים י״ח וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֵלֶּיהָם מָה אַתֶּם׳ פֵּרוּשׁ מַה בְּשׁוּרוֹת נִפְלָאוֹת
בְּלוֹמַר מַה אַתֶּם אוֹמְרִים׳ וְיֵשׁ שֶׁהוּא בַּמָּקוֹם מָתַי עַד
תלים ע״ט׳ תלים ל׳ מָה יֵּיטִיב אַנְף לָנֶצַח׳ עַד מָתַי׳ וְהַנִּקּוּר בְּסִגּוּל עַד לָמָּה
כְּבוֹדִי לְכְלִמָּה׳ כְּמוֹ עַד מָתַי׳ וְיֵשׁ שֶׁהוּא נִקּוּד בְּסִגּוּל
בראשית כ׳ וְהוּא שְׁאֵלָה עַל הַדָּבָר מַה הוּא מָה עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמָה
שמות י׳ חָטָאתִי לָךְ׳ וְיֵשׁ שִׁבְעָא עִם לְמַד שֶׁפֵּרוּשׁוֹ בְּעִבּוּר לָמָּה
בראשית כ״ב זֶה שִׁלַּחְתָּנִי׳ בְּעִבּוּר מַה שִׁלַּחְתָּנִי בְּזֶה הַדֶּרֶךְ׳ לָמָּה
יחזקאל ל״ו אָמַרְתָּ אֲחוֹתִי הִיא׳ לָמָּה זֶה אַתָּה נוֹפֵל עַל פָּנֶיךָ׳ וְכֵן
שמואל א׳ ל״ג הִנְקוּד בְּסִגּוּל לָמָּד תִּבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּד יֵרַע
בראשית כ״ו לְבָבֶךָ׳ וּפֵרוּשׁ רַבִּי יוֹנָה לָמָּה אֶשְׁבַּל גַּם שְׁנֵיכֶם׳ לָמָּה
בראשית מ״ז נָמוּת לְעֵינֶיךָ׳ וְהַדּוֹמִים לָהֶם כְּמוֹ לִבְלֹתִי וְאֵין טַעַם לְפִי
חוּזַת אַף פֵּרוּשׁ כְּחַבְרֵיהֶם בְּעִבּוּר מַה׳ פֵּרוּשׁ לְמַה אֶשְׁבַּל
לְמַה תִּרְצֶה שֶׁאֶשְׁבַּל וְכֵן בְּלֹם׳ וְתִכְנַס עָלָיו חִשָּׁיוֹן עִם
פיר״ח הַלִּמּוּד אֶהְיֶה כְּעֹשֶׂה׳ וְיֵשׁ שֶׁתַּחְסַר הַלָּמֶד וּפֵרוּשׁוֹ
תיב״ז גַּם כֵּן בְּעִבּוּר וּמָה לֹא תִשָּׂא פְּשָׁעַי׳ וְיֵשׁ לְהַפְלֵגֶת הַדָּבָר
תלים ל״ח וּלְמַעְלָתוֹ הַגְּדוֹלָה מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ׳
ויקרא ט׳ פיר״ל׳ תלים קל״ט מָה טּוּבוֹ וּמָה יָּפְיוֹ׳ מַה טּוּבוֹ רוֹדֵךְ מִיָּין׳ מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ
תלים קל״ד׳ תלים ל״ז אֶל מָה עָצְמוּ רָאשֵׁיהֶם׳ מַה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ׳ מַה יָּקָר
חַסְדְּךָ אֱלֹהִים׳ וְהַדּוֹמִים לָהֶם׳ וְיֵשׁ לְהַפֵּךְ זֶה לְגַרְעוֹן
תלים י״ח׳ במדבר י״ז הַדָּבָר וְלַחְסָרוֹנוֹ מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ׳ וְאַהֲרֹן מַה הוּא
בִּי תַלִּינוּ עָלָיו׳ כְּלוֹמַר שֶׁתְּלוּנוֹתֵיהֶם עַל גְּדוֹל מִמֶּנּוּ שֶׁעַל
תלים פ״ט יְיָ הֵם אֲבָל אַהֲרֹן מַה הוּא כִּי תַלִּינוּ עָלָיו׳ וְכֵן זִכּוֹר אֲנִי
מָה חָלֶד׳ וְהַדּוֹמִים לָהֶם׳ וְיֵשׁ הַמִּלָּה הַזֹּאת הַסְתָּר
שמואל ב׳ י״ח דָּבָר כְּמוֹ וַיְהִי מָה אָרוּץ׳ כְּלוֹמַר וַיְהִי מַה שֶּׁיִּהְיֶה אֲנִי
תיב״ג חוּשׁ אָרוּץ וְאַגִּידָה׳ וְכֵן וַיַּעֲבֹר עָלַי מָה׳ כְּלוֹמַר
יַעֲבוֹר עָלַי מַה שֶּׁיַּעֲבוֹר וְאֲנִי חוּשׁ׳ וְיֵשׁ שִׁבְעָא בְּעִנְיָן
יחזקאל ל״ו נָחִי כְּמוֹ מָה אֲמוּלָה לְבָתֶךָ׳ מַה אִמְּךָ לְבִיָּא׳ וְיֵשׁ
תיב״ל׳ שמות מְפֹרָשִׁים וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה׳ כְּעִנְיָן אֵיךְ׳ וְכֵן מַה
נַּעֲבוֹד אֶת יְיָ׳ וְאֵין צוֹרֶךְ רַק פֵּרוּשׁוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ כִּי פִּי
מַה נַּעֲבוֹד אֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע בְּאֵיזֶה מִין מִמִּינֵי הַמַּקְנֶה
נַעַבְדֶנּוּ׳ וּפֵרוּשׁ וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה וּמָה יִּהְיוּ
חֶלְקִי אִם אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר וּמָה חֵלֶק אֱלוֹהַּ
מִמָּעַל׳ וְיֵשׁ עַל הַמִּלָּה הַזֹּאת הַכַּף וְהִיא שְׁאֵלָה עַל
בראשית מ״ז כְּמוּת הַדָּבָר כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ׳ וּבָא לְהַגְדֶּלֶת הַדָּבָר
זכריה ז׳ כְּמוֹ זֶה כַּמָּה שָׁנִים׳ כְּלוֹמַר שְׁנִים רַבּוֹת׳ וְלַחְסָרוֹן
תיב״ג הַדָּבָר כַּמָּה לִי עֲוֹנוֹת וְחַטָּאוֹת׳ וְהַדּוֹמִים לָהֶם וְהַפֵּרוּשׁ
יֵשׁ בֵּין כַּמָּה וּבֵין אֵיךְ שֶׁהוּא גַּם כֵּן שְׁאֵלָה עַל הַדָּבָר כִּי
אֵיךְ הִיא שְׁאֵלָה עַל תְּכוּנַת הַדָּבָר וְכַמָּה הִיא שְׁאֵלָה עַל
תיב״ל עִנְיַן הַדָּבָר כַּמָּה גֵּר רְשָׁעִים יְדַעֶךְ׳ פֵּרוּשׁ עַד כַּמָּה׳

ישעיה ז׳ **מָהָל** סָבְאֵךְ מָהוֹל בַּמַּיִם׳ עִנְיָנוֹ מְזוֹג וְהַבִּיא לוֹ
רְאִיָּה אַדְנִי אָבִי ז״ל מֵהַעֲרָבִי שֶׁאוֹמֵר לְדַבֵּר
הַמְעוֹרָב מְהֻלָּא מְהֻלִּי׳

ישעיה ל״ח בראשית מ״ה **מָהַר** מְהַר צוֹעָה לְהַפְתֵּחַ׳ וּמְהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם
שמו״א כ״ב בראשית י״ח אֶת אָבִי׳ מַהֲרָה וְלֵכָה׳ מַהֲרִי שָׁלֹשׁ סְאִים׳
תהלים ה׳ פֵּרוּשׁוֹ מַחֲרִי וְקַחִי׳ מַהֲרוּ אֶת הַמָּן׳ אֲפְשָׁר שֶׁהוּא יוֹצֵא
תלים כ״ב׳ אוֹ פֵּרוּשׁוֹ מַהֲרוּ וְקִרְאוּ אֶת הַמָּן׳ וְכֵן מַהֲרָה מִבְּיָהוּ בֶּן
שמות ט״ו׳ בראשית מ״ג יִמְלָא׳ לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ׳ וְהַתֹּאַר קָרוֹב וּמַהֵר
מְאֹד׳ בְּפַלֵּס וְשַׁבְּחוּנִי׳ אִם מְאֹן אַתָּה׳ וּמִשְׁקָל אַחֵר
תלים ע״ה׳ מגלי כ״ו׳ ישעיה ל״ז סוֹפֵר מָהִיר׳ אִישׁ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ׳ וּבְסִמּוּךְ וּמְהִיר
דברים ז׳ צַדִּיק׳ וְהַשֵּׁם לֹא תוּבַל כְּלוּתָם מַהֵר׳ וְאֲפְשָׁר כְּמוֹהוּ
תלים ל״ט מַהֵר קַח אֶת הַלְּבוּשׁ׳ אוֹ יִהְיֶה צִיּוּוּי מַהֵר וּפֵרוּשׁוֹ מַהֵר
שמו״א ל״ג׳ במדבר י״ז וְקַח׳ וּמִשְׁקָל אַחֵר מְהֵרָה חוּשָׁה אֵל תַּעֲמֹד׳ וְהוֹלֵךְ

מְהֵרָה׳ וְהִנֵּה מְהֵרָה קַל יָבֹא׳ מְהֵרָה רָדָה׳ עִנְיָן בְּלוֹם
עִנְיָן הוֹרְזוּת׳ וְעִנְיָן אַחֵר בְּפֹעַל הֵקֵל מָהַר יִמְהָרֶנָּה׳
יְרָבוּ עֲצֻבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ׳ וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ זֶה הַפָּסוּק
בְּשֹׁרֶשׁ אַחֵר׳ וְהַשֵּׁם מַהֵר וּמַתָּן׳ כְּמַהֵר הַבְּתוּלוֹת׳
עִנְיָן זֶה עִנְיָן הַמַּתָּן וְהַשְּׁלוּחַ׳ וְהַנִּפְעָל וְאֵינוֹ מֵעִנְיָן זֶה
חגי״ז חֲמַר וְחַנְמֶהָר׳ וְלֵבָב נִמְהָרִים יָבִין לָדַעַת׳ אָמְרוּ
חקיקוק ל״ו׳ ישעיה ל״ב לְנִמְהֲרֵי לֵב׳ וַעֲצַת נִפְתָּלִים נִמְהָרָה׳ עִנְיָן זֶה עִנְיָן
ישעיה ל״ה׳ תיב״ה הַפְתָּיוּת׳ וְאֲפְשָׁר שֶׁבָּא חֵלְשׁוֹן הַזֶּה לְפִי שֶׁהַפְתָּיִים
מַעֲשֵׂיהֶם בְּמַהֲרוּת וּבְבֹהֶלָה וְלֹא יִמְתִּינוּ לְמַעֲשֵׂיהֶם
וּלְדִבְרֵיהֶם וְלֹא יִשְׁגִּיחוּ וְלֹא יִשְׁכִּילוּ בָּהֶם וְאֵם כֵּן יִהְיֶה
מַחֲנַיִן חֲרֵאשׁוֹן״

עתוס ט׳ **מוג** הִנְּגֵעַ בָּאָרֶץ וַתִּמּוֹג׳ פֹּעַל עוֹמֵד׳ וְהִיוּצֵא
ישעיה כ״ד׳ יחזקאל כ״ח וַתִּמּוּגֵנוּ בְּיַד עֲוֹנֵנוּ׳ לְמַעַן לְמוֹג לֵב׳ נִכְפְּלוּ
בּוֹ מִלַּת הַטַּעַם וְאוֹת הַטַּעַם בִּי הִיא מַסְפִּיק בְּאֹמְרוֹ לְמַעַן
מוג לב׳ אוֹ לְמוֹג לֵב מִבְּלִי שֶׁאֹמַר לְמַעַן׳ וְרַבִּים בְּזֶה
שמואל א׳ ל״ד הַלָּשׁוֹן לְתוֹסֶפֶת בֵּיאוּר׳ וְהַנִّפְעָל וְהִנֵּה הֶחָמוֹן נָמוֹג׳
עתוס ט׳ וְהַהִתְפָּעֵל וְכָל הַגִּבְעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה׳ וְהַמְרוּבֶּעַ כִּרְבִיבִים
תִּמּוֹגַגְנָה׳ וְתִמּוֹגַגְנִי׳ תּוֹשִׁיָּה׳ עִנְיָנוֹ עִנְיָן
הַמְסִיסָה׳ וּפֵרוּשׁוֹ וְתִמּוֹגַגְנִי תּוֹשִׁיָּה תָּמֵס וְתַעֲבוֹר מִמֶּנִּי
תוֹשִׁיָּה״

מוח״ן כשרש ביל מונך מכינך ומעלעליך ואינו זל בעיני וכגל נזכר כשרש יגה׳

מוח״ן וּמוֹחַ עַצְמוֹתָיו יִשְׁקֶה׳ יָדוּעַ׳ וּמִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ
ישעיה ה׳ וְהַעֲנִיִּים וְחָרְבוֹת מֵחִים גָּרִים יֹאכֵלוּ׳ עוֹלוֹת
תלים ס״ו מֵחִים אַעֲלֶה לָּךְ׳ וּפֵרוּשׁוֹ הַטְּלָאִים וְהַכְּבָשִׂים הַשְּׁמֵנִים
וְתֹאַר אוֹתָם בְּלָשׁוֹן מוּחַ כִּי דֹּמֶה שֶׁמֶן וְנִבְחָר׳ וּפֵרוּשׁ
וְחָרְבוֹת מֵחִים כְּמוֹ הַפּוּךְ וְחָרְבוֹת גָּרִים מֵחִים יֹאכֵלוּ
וְאָמַר זֶה עַל חָרְבַּן הָאָרֶץ׳ אָמַר בִּי חַבְּתִים יִהְיוּ חָרְבָּה עַד
שֶׁיִּרְעוּ בָּהּ הַכְּבָשִׂים כְּמִנְהָגָם לִרְעוֹת בַּמְּקוֹם הַמְרֻעֶה
וּבְחָרְבוֹת שֶׁהָיוּ גָּרִים מִתְּחִלָּה בְּחַיּוֹתָם בַּתִּים עַתָּה יֹאכְלוּ
בָּהֶם מֵחִים׳ אוֹ פִּי עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל וְרָעוּ כְּבָשִׂים בְּדִבְרֵיהֶם
אָמַר שֶׁיִּרְעוּ הַכְּבָשִׂים וְהֵם הָעֲנִיִּים שֶׁהֵם חֲלָשִׁים כְּמִנְהָגָם
שֶׁיֹּאכְלוּ הָרְשָׁעִים וְאֵין עוֹשֵׂק אוֹתָם׳ וְחָרְבוֹת מֵחִים וְהֵם
הָרְשָׁעִים הַמִּתְעַנְּגִים וְהַמִּתְעַדְּנִים הָעֲנִיִּים שֶׁבּוֹאוּ לָגוּר
בָּהֶם יֹאכְלוּם כְּלוֹמַר בְּכֹלוֹת הָרְשָׁעִים יֹאכְלוּ חֶלְקָם הָעֲנִיִּים״

ויקרא כ״ה׳ מגלי כ״ה׳ מגלי כ״ו׳ דברים כ״ב׳ ישעיה כ״ו׳ תלים כ״ה׳ תלים קכ״ג׳ תלים כ״ה׳ תלים י״ז׳ ישעיה מ״ח׳ תלים קמ״ו׳ ישעיה כ״ו

מוט וּמִטָּה יָדוֹעֲמֶךָ׳ צַדִּיק מָט לְפֵנֵי רָשָׁע׳
וּמִטִּים לָחֵרֶג׳ לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם׳
וְהַגְּבָעוֹת תִּמּוֹטֶנָה׳ וְהַשֵּׁם לֹא יִתֵּן לְעוֹלָם מוֹט לַצַּדִּיק׳
אַל יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ׳ וְהַפֹּעַל הַכְּבֵדוּ כִּי יָמִיטוּ עָלַי אָוֶן׳
וְהַנִּפְעָל בַּל נָמוֹטוּ פְעָמָי׳ וַיְחַזְּקוּהוּ בְּמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׳
יִמּוֹטוּ עֲלֵיהֶם גְּחָלִים׳ וְהַהִתְפָּעֵל מוֹט הִתְמוֹטְטָה אָרֶץ׳
עִנְיָנוֹ עִנְיָן הַכְּתִיתָה וְהַמְעִידָה׳ וּקְרוֹב לְעִנְיָן הַזֶּה וַיִּשָּׂאֻהוּ
בַּמּוֹט׳ וְנָתְנוּ עַל הַמּוֹט׳ אֶשְׁבּוֹר מוֹטֵהוּ׳ אֵם תָּסִיר
במדבר ג׳ במדבר ל׳ נחו״מ מִתּוֹכְךָ מוֹטָה׳ וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת הַמּוֹטָה מֵעַל
ישעיה ל״ח׳ ירמיה כ״ח צַוָּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא וַיְשַׁבְּרֵהוּ׳ אַף עַל פִּי שֶׁהַמּוֹטָה לְשׁוֹן
נְקֵבָה אָמַר וַיְשַׁבְּרֵהוּ כְּנֶגֶד הָעוּל בִּי הַמּוֹטָה הִיא׳ הָעוּל
אוֹ נִקְרֵאת מוֹטָה הַרְצוּעָה שֶׁנִּקְשָׁר בָּהּ הָעוּל׳ וְהַקָּבוּץ
ירמיה כ״ח בְּכִתְפֵּס בַּמּוֹטוֹת׳ מוֹטוֹת עֵץ שָׁבַרְתָּ׳ וְכַהֲבֵלֵי הַנּוֹת
ישעיה מ״ו בְּדֶגֶשׁ וְהוֹמֵר הַחוֹלֵם בְּשֹׁרֶק׳ וְהָיָה מָטוֹת כְּנָפָיו׳ עִנְיָנוֹ
עִנְיָן מוֹסְרוֹת אוֹ בְּדֵי עֵץ׳ וַאֲדוֹנִי אָבִי ז״ל כָּתַב מוֹטוֹת כְּנָפָיו
בְּשֹׁרֶשׁ נְטָה וְהֵדֶגֶשׁ לְהַבְלִיעַת הַנּוּן וְהוּא בְּשִׁקּוּל מַפֶּנֶת
צְפוּנָה׳ שֶׁהוּא שֵׁם וְהֵרֵבּוּ מַפֶּנֶת בְּשִׁקּוּל מִנְטוֹת כִּי הַשֹּׁרֶשׁ
וְהַקָּמֵץ חָטֵף שׁוּם וּפֵרוּשׁוֹ נְטִיַּת מַחֲנֵהוּ יִהְיֶה מְלֵא רֹחַב
אַרְצֶךָ׳ וּבְמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא כַּמָּה הֵם מוֹטוֹת כְּנָפָיו
הִתְרַנְגוּל אֶחָד מְשַׁשִּׁים בְּכַנְפָיו אֶחָד מְשַׁשִּׁים כַּבַּלּוּסִי

סנחריב מלא רוחב ארץ יהודה "

מוך וּמָךְ אָחִיךָ · וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ · כתב רבי יונה חמלות האלו מנחי העין לפי שמצא ומך אחיך קמוץ ואילו היה כפעלי חכפל היה פתוח ודעת הדקדק רבי יהודה שהם מפעלי הכפל שלא זכרם בנחי העין ובשרש מכך נכתבם בעה"

מול וּמָל יְיָ אֱלֹהֶיךָ · וּמַלְתָּם אֶת עָרְלַת לְבַבְכֶם · וַיָּמָל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · עַל כָּל מול בְּעָרְלָה · פירוש על כל מול ועל כל אשר בערלה על ישראל שהם מולים ועל הגרים שהם ערלים · כִּי מוּלִים הָיוּ · והנפעל הִמּוֹל יִמּוֹל · וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל · וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּיוֹם הָיוֹתָם כֹּאֲבִים · וַיִּקְחוּ שְׁנַיִם אַנְשֵׁי בֵיתוֹ אִישׁ חַרְבּוֹ · וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בֶּטַח · וַיַּהַרְגוּ כָל זָכָר בְּפִי חָרֶב · וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וַיַּנִּיחֻהוּ אֶל הַמָּקוֹם · וְגַם אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַטַּף וְאֶת הַבְּהֵמָה · וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּעִיר · וְאֶת כָּל הַשָּׂדֶה · בָּזָזוּ · וַיִּקַּח אֶת כָּל הָרְכוּשׁ · וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט · וַיַּכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי · וְגַם אֶת הָאֱמֹרִי · הַיֹּשֵׁב בַּחֲצֵצֹן תָּמָר · וַיַּכּוּם עַד בּוֹקַע מִכְּתֹר · וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט · הוא קדש · וַיַּכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה עֲמָלֵק · וְגַם אֶת הָאֱמֹרִי · אשר בחצצון תמר · וַיָּבֹאוּ אֶל הַמִּדְבָּר · אל מדבר צין · וַיַּחֲנוּ בְּרֵאשִׁית הַגְּבוּל · אל ראשית הגבול · אל מדבר צין · אל ראשית הגבול · אל מדבר צין · אל ראשית הגבול · אל מדבר צין

דהוו ביה כנוברא"ן · הַתּוֹצִיא מַזָּרוֹת בְּעִתּוֹ · פירשובו כמו מזלות ויתכן שיחידה שם לאחר מן הכוכבים · וי"מ מזדה ומְמַזְּרִים קָרַח · וכבר כתבנוהו בשרש זרה "

מלכים ב׳ ל׳ · מלכים ב׳ ל׳ · מלכים ב׳ ל׳ · מלכים ב׳ ל׳ · מלכים ב׳ ל׳

מחה וּמָחָה אֶל מֵי הַמָּרִים · וּמָחָה יְיָ אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים · מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ · אָכְלָה וּמַחֲתָה פִּיהָ · וּמָחִיתִי אֶת יְרוּשָׁלִַם כַּאֲשֶׁר יִמְחֶה אֶת הַצַּלַּחַת · כִּי מָחֹה אֶמְחֶה · וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם · והפעל חנוסף וְאַל תֶּמַח חֲסָדַי · וְחַטָּאתָם מִלְּפָנַי אַל תֶּמְחִי · הי"ד תמורת הה"א למ"ד חפעל ובא בחירק כמנהג הי"וד · ומזה העין וְדַרְכֵיךָ לְמִחוֹרֶת מְלָכִין · כלומר להשחית דרכי המלכים וענינם והפתח בלמ"ד למחורת תמורת חירק אם הוא מן הקל ואם הוא מן הכבד משפטו להמחות · והנפעל וְנִמְחוּ מַעֲשֵׂיכֶם · יִמָּחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים · וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ · ענין כלם הסרה והשחתה · וענין ומחה יי אלהים דמעה · וענין אכלה ומחתה פיה · כאשר ימחה את הצלחת · מָחָה וְהָפַךְ עַל פָּנֶיהָ · ענין קנוח והכל ענין אחד · וכן ומחיתי את ירושלם · ופי' ומחיתי את ירושלם מירושביה · ועֹא ומָחָה עַל פֶּתֶף יָם כְּנֶרֶת · ובא על דרך ויך שרשיו כלבנון · ותרגום וחכח ומחה · וכן יִמְחָאוּ כָף · כמו יכו כף · יַעַן מַחֲאֲךָ יָד · ובא האלף תמורת הה"א למ"ד הפעל · וכתבו רבי יהודה ורבי יונה בזה השרש וּמְחִי קָבְלוֹ · ואם הוא מזה השרש ירצה לומ מכת חדייק שלו יתן בחומותיך והוא שקור' לו קלבר' ויתכן לומר כי המ"ם נוספ' כי כן מצאנו בדברי ר"ל מתקטלין בחי קבל והוא הקשת שקורין ארקו או בלישטר ור"ל יתן בחומותיך שיורו בחס החצים בחומות שלא יוכל אדם לעמוד על החומו · וענין אחר שְׁמָנִים מְמֻחִים · והוא מענין שפירשנו בשרש מוח מענין מוח ויהיה מוח ומחח בענין אחד "

מחץ מָחַץ בְּיוֹם אַפּוֹ מְלָכִים · מלרע · מָחַץ רֹאשׁ · מלעיל מפני מלה זעירא · מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא · ומָחֲצָה וְחֶלְפָּה רַקָּתוֹ · וְחִצָּיו יִמְחָץ · פירוש ובחציו ימחץ · מָחַץ מָתְנַיִם קָמָיו · והשם וַמַּחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא · ענינם ענין דקירה בלעז נפר"א · אבל לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ · הוא כמו הפוך תחמץ מן חמוץ בגדים שפירושו ארום ופירושו תארום רגלך בדם האויבים ותמחץ לשון כלביך מנהו פירוש מן הדם ומלת תמחץ עומדת במקום שנים כאילו אמר תמחץ רגלך ותמחץ לשון כלביך מדם האויבים ונקמץ בדם לפי שאינו נסמך למלת לשון כלביך אלא למלת מאויבים המאוחר ומפני מ"ם מאויבים אין לו משפט חסמיכות להפתח "

מחק מָחֲקָה ראשו · הסירה ראשו מעליו וכן בדברי ר"ל אין מוחקין במקום שגודשין ואין גודשין במקום שמוחקין הוא שמעביר המחק על המדה ומסיר כל מדה שמשיג על המדה "

מחר מָחָר אָנֹכִי נִצָּב · לְמָחָר יִהְיֶה · הוא היום שיבא אחר היום שהוא בו · ויש שאינו בסרוב אחר היום כי אם לאחר זמן ברחוק כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר · מָחָר יֹאמְרוּ בְנֵיכֶם לְבָנֵינוּ · ובקרוב ורחוק אַל תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר · ובתוספת ת"ו וְכָל יוֹם הַמָּחֳרָת · וכן בסמוך מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח · אלא שזה קמוץ וזה פתוח מפני הסמיכות · וַיַּבֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם · פירוש מנשף יום זה עד ערב יום שני כל אותו הערב עד הבקר שהוא מחרת ולפיכך אמ' למחרתם שבקר יום שני מחרת שני הנשפים שעברו · וְמָחֹר יִבָּלֵב · כִּי קִנּוֹ אֶקְנֶה מֵאוֹתְךָ בְּמָחִיר · לא בְמָחִיר וְלא בְשֹׁחַד · וְלא רִבִּיתָ בְּמָחִירֵיהֶם · ענין הכל דמי הדבר וערכו פרי"ו בלעז

מטט בַּל נָמוֹטוּ פְּעָמָי · יש ספרים שנמצא בהם דגוש ואם כן הוא מזה השרש ואם אינו דגוש הוא משרש מוט וכבר כתבנוהו שם · ומן השרש הזה וַיֵּשֶׁב עַל הַמִּטָּה · מִטָּתוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה · מִטּוֹת זָהָב וָכֶסֶף · ועוד נכתבנו בשרש נטה ואפשר שיהיה גם כן משרש הזה מטה וְיִהְיוּ תוֹאֲמִים מִלְּמַטָּה · והה"א נוספת כי המלה מלעיל ואף על פי כן לא נמצא מבלי הא אבל מעלה נאמר מבלי הה"א אל ידרשהו אלוה ממעל · ויתכן להיות מטה משרש נטה ושם נכתבנו ·

מטל נְרָמִיו כִּמְטִיל בְּרָזֶל · ענינו בשבט ברזל "

מטר יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי · וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ · ונסמך אל גשם וּמְטַר גֶּשֶׁם יִתֵּן לָכֶם · כמו אדמת עפר · משיט היין · והקבוץ בלשון נקבות מִטְרוֹת עֻזּוֹ · והנפעל ממנו חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר · והפעל הכבד וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אַחַת · הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם · יַמְטֵר עַל רְשָׁעִים פַּחִים · וְחֶלְקָה אֲשֶׁר לא תַמְטִיר עָלֶיהָ תִּיבָשׁ · פירוש שלא תמטיר עליה העב ויהיה פעל יוצא לשני והמטרתי והבריו פעל יוצא לשלישי · וכן בא הפעל הזה על העבים וְעַל הֶעָבִים אֲצַוֶּה מֵהַמְטִיר עָלָיו מָטָר "

מי המלה הזאת על ידיעת חי בן דעת מי הוא כמו שנופל על זולתו מלת מה ופי' מָה אַתֶּם · מה אתם אומר' בי מלת מה על הבשורה אשר בפיהם לא עליהם כי כבר ידוע כי שלוחים הין · ומה שאמר מנוח למלאך מִי שְׁמֶךָ ולא אמר מה שמך כמו שמצאנו בכל מקום זולת זה והשם שאינו נזכר אינו העצם אבל השם הנזכר הוא במקום העצם ויאמר עליו מי כמו מִי אֲבִימֶלֶךְ וּמִי שְׁכֶם · מִי דָוִד וּמִי בֶן יִשַׁי · וכן כל הפעלים יסמכו על השם הנזכר כמו על העצם והוא מושם עליו לאורה ולסימן ולא יתכן זאת השאלה כי אם על עצם החי המדבר לבדו או על שמו הנזכר יתכן לפרש לפי שאין ידעת האיש חגדול הנכבד אצל רוב בני האדם כי אם בשמו ההולך למרחוק ולא ראו אותו מעולם ויכירו אותו וידעו אותו לזכור שמו השם הוא אצלם בעצם אחר שנזכר ונודע ויתכן על השם שאלת מי כמו על העצם וכן מנוח חשב על המלאך כי היה נביא ואדם גדול ונכבד ולא ראה אותו מעולם ולא הכיר אותו עד יום ששאל אותו מי שמך כאילו אמר מי אתה כי כשנשמע מהיום והלאה שמך נכבדך וזהו שאמר דברך וכבדנוך אם יבא אדם במצותך ויזכור שמך וכבדנוך · ופי' מִי אַתְּ בִּתִּי · אמר בו רבי יונה שהוא כמו מה וכן אמר במי שמך ואין צורך כי יתכן שלא הכירה אותה בראותה אותה כמו שאמר הכתוב בטרם יכיר איש את רעהו או לא ראתה אותה עדיין כשפתחה לה לחכנס וקצר הכתוב במענה אנכי רות שהיה משפט המענה כמנהג הכתוב לקצר במקומות רבות ולסמוך על המבין · ופירוש מִי פֶּשַׁע יַעֲקֹב הֲלא

דברים ל׳ · יהושע כ׳ · משלי כ׳ · במדבר ל׳ · במדבר נ׳ · שמואל א׳ ל׳ · דברים נ׳ · שמואל ב׳ כ׳ · ישעיה מ״ה · תלים מ״ד · תלים ל׳ · משלי ל׳ · מלכים ב׳ ל׳ · שעות ל׳ · בראשית ל׳ · איכה ג׳ · ירמיה ל״ח · משלי ל׳ · יחזקאל ג׳ · תלים ס״ט · בראשית ל׳ · מלכים ב׳ ל׳ · שמות מ״ו · יחזקאל כ״ה · שעיה כ״ה · יחזקאל כ״ו · שעיה ל״ד · יחזקאל כ״ו · שעיה כ״ה · תלים קי׳ · תלים ק״ו · דברים ל״ב · שופטים ה׳ · במדבר כ״ד · דברים נ״ב · ישעיה ל׳ · תלים ס״ח · שופטים ה׳ · מלכים ב׳ כ״ב · שופטים ל״ו · שמות ל״ו · שמות ל״ו · איוב ל״ב · עמוס ל׳ · ישעיה ל״ד · שופטים ל״ח · שופטים ל״ב · שופטים ט׳ · מלכים ב׳ כ״ב · רות ג׳ · איכה א׳

שומרון ומי במות יהודה הלא ירושלם · מי הוא שגרם לפשע יעקב הלא אנשי שומרון בעשותם העגלים ומי הוא שגרם לבמות יהודה הלא כהני ירושלם שאינם מתנהגים בעבודתם כהוגן וכל אחד ואחד הולך וכונה במה לעצמו · ופי׳ מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי · מי הוא ששגרת לו כל המחנה הזה שלך אשר פגשתי וכל מי אשר הפכם רבי יונה פירשתים לך והכלל שלא תמצא מי כי אם על חי מדבר ״

ברא׳ ל״ג

מי מים רבים · מי הירדן · אפשר כי שרש המלה הזאת מיה ומשפט מים מיים ומשפ׳ מי מיי ולעולם הוא לשון רבים · ונאמר מים בלשון שנים לפי שנחלקו לשני מחלקות שהבדיל הרקיע בין מים העליונים למים התחתונים ונכפלה המלה במלת מימי הירדן · וכן הדרך לכפלה בהתחברה עם הבינויים ולקחתי את לחמי ואת מימי · ונתן מימיו · בל מקוה מימיהם · ואם מימיך נשתה · מימינו בכסף שתינו · ויתכן ל ומר שהמם והיו״ד השני ללשון רבים ואעפ״ שהוא עצמו לשון רבים אחר שהוא בלשון יחיד כי לא ימצא יחיד ממנו עשו המם הראשונה כמו שרשית כמו שעשו גם כן במלת פנים השואית שאמרו פנימים · מי נדה לא זורק עליו · אף על פי שמי הוא לשון רבים אמר לא זורק לשון יחיד על הענין · וכן וכי יתן מים על ארע · יגל מים מדליו · מי המרים המארירים · כמו מים המרים · מים ברבים · כמו מי ברכים כי בהרבה מקומות יבא הסמוך מקום המוברת והמוברת מקום הסמוך · ומפי יהודה יצאו על דרך משל כלומר ממקורו ומטנו יצאו · בת מי זהב · בך היה שמו מי זהב ואנקלוס תרגם בת מצרף דהבא ״

פיר׳ ח׳ · יהושע ג׳
במדבר כ׳ · שמות ח׳
במדבר כ׳ · תיכה ל׳
במדבר ל״ט
ויקרא ל״ח · במדבר כ׳
במדבר ה׳ · יחזקאל מ״ז
ישעיה מ״ח
בראשית ל״ג

מין עשה פרי למינו · את חית הארץ למינה · מה שדומה לו והוא מתכונתו ״

בראשית ל״ז
בראשית ל״ז
מ״ל אין לתתוה למה לא הביא כאן כתיבים ושונה כי פרטו מין או מכן כי הלון לנשה עיין בפרטים מין

מיץ כי מיץ חלב · ומיץ אף יוציא ריב · ומיץ אפים יוציא דם · כולם ענין המציצה · והתאר כי אפס המץ · ואמר ענין המציצה בחלב להוציא החמאה כי ידוע הוא כי בהקשת החלב כתוך הנאד בחוזק תצא החמאה והמצ׳צה בהקשה היא וכן מיץ אפים כי בהתחזק החרון באפים יעשה מהם באילו ימיץ אותם ״

משלי ל׳
משלי ל׳ · משלי ל׳
ישעיה ל״ו

מיק ימקו ודברו ברע עשק · ימסו בדבריהם · ובמשנה חוץ ממוכה שחיץ לפי שהיא ממיקתו ״

תלים ע״ג

מיר ההימיר גוי אלהים · נבתב ה״וד בין ה״א הפעיל ובין פ״א הפעל והוא הנח אשר בהקים השיב ונבתב בארת המלה שלא במנהג ואפשר שהכונה להרכיב המלה בשני ענינים האחד לשון המיר הוא לשון החלפה כלומר אם החליף גוי אלהים באלהים אחרים אף על פי שהמה לא אלהים · והענין השני מן ובכבודם תתימרו · ויהיה המיר בשקל השיב ופירושו החגדיל גוי אלהים אחרים שאינו אלהיו ואף על פי שהמה לא אלהים לא זה ולא זה · המיר כבודו · ולא ימיר אותו · ולא ימר ולא יעביר ראשית הארץ · והשם תמורה והיה הוא ותמורתו · ענינם ענין החלפה דבר בדבר ״

ירמיה כ׳
יחזקאל מ״ח
ויקרא כ״ז
ויקרא כ״ז

מכך ימכו בעונם · ויתכן שיהיה ובי מוך אזיך מזה וכא השורק כמו וס חלם · וכן ירון ושמח · וכן ומך אחיך עמך · ואף על פי שהוא קמוץ שלא כדרך פעלי הכפל אולי בא הנח בזה לתמורת אות הכפל ·

תלים קי״ז · ויקרא כ״ה
ויקרא כ״ה

והנפעל ימך המקרה · ושלא נזכר פעלו מהנוסף והמכו בכל יקפצון · והיה ראוי והמכו ובלם ענין שפלות · ואאזל כתב כי והמכו שרשו נמך והביא ראיה מדברי רז״ל מקום נמוך בפלס גדול · ועוד כי היה לו לומר והמכו בדגש הכף״ אם היה שרשו מבך ואין ראיה מן ידמו כאבן · ויתמו ימי בכי אבל · כי לפי דעתו שרשם נדם נתם אכל לפי מה שכתבנו אנחנו אותם מן הכפולים בא גם כן והמכו כמוהם · ומקום נמוך הנזכר בדברי רז״ל יתכן ג״כ מהכפולי ויהיה נפעל בפלס נגוז מן נגוזו ועבר ״

ויקרא כ״ה · בראשית מ״ז
דברי ל״ב · שמו כ״ח · שופטי ב׳
ויקרא כ״ה · מלכים ב׳ ל״ד
בראשית כ״ה · ישעיה כ׳

מכר לאיש אשר מכר לו · כי מכרו מצרים · כי צורם מכרם · וכי ימכור איש · וימכרם ביד כושן רשעתים · וכי תמכרו ממכר · לבי ומכרי ארת השמן · מכרה ביום · והנפעל הן בעונותיכם נמכרתם · כי נמכרנו אני ועמי · והתפעל והתמכרה שם לאויביך · אשר התמכר לעשות הרע · התמכרך לעשות הרע · בולם ענין מכירה כי פירוש אשר התמכר לעשות הרע · יען התמכרך לעשות הרע · מרוב השתדלותו בפעולת העבירות כאילו מכר עצמו לפעולה ההיא ·

דברים כ״ח · מלכים א׳ כ״ה · מלכים א׳ כ״ה

מכה והשם מביאים דאג ובל מבי · בשש נקודות · ומאה ומוברי כל ממכר · כי המוכר אל המכר לא ישוב · לבד ממכריו על האבות · פירוש לבד ממה שמכרו האבות זה לזה כימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני שבתי · כלי חמס מכרותיהם · פירשו בו במו מגורותיהם · במו מכורותיך ומולדותיך · והוא בחולם · ובשרק הכף״ בארץ מכרותיך · על ארץ מכורתם וכן אמר התרגום בארע תותבותהון עבדו גבורא · ובילמדנו כלי חמס מכרותיהם לשון יוני הוא שקורין לחרבות מכר״יא ״

בראשית מ״ט
בראשית מ״ט · בראשית מ״ט · יחזקאל ל״ג
בראשית מ״ט · תלים קל״ב
יחזקאל ל״ג

מלל מי מלל לאברהם · ברור מלדו · מי ימלל גבורות יי · והשם אין מלה בלשוני · ויש מפר קול המלה · במו מלה וכן דעת התרגום שאמר קל מלוליהון וכבר בתבנו אותו שרש בפני עצמו המל · והקבוץ בלשון זכרים הלהובח מלים החשבו · אחבירה עלי בם במלים · ופעמים גב ומ״ ונעשה כן בלשון רבי יוכלס בכאיב וכל שאר מלין כלן · בנון כמו אני אשיבך מלין הלא אזן מלין תרגמן · וזולתם תרגום ודבר ומליל · ומן הענין הזה הפעל הקל עלדרך ההשאלה מולל ברגליו · כענין קורץ בעיניו כלומו כאילו מדבר ברגליו כשרומז בהם · וענין אחר וקטפתי מלילות בידך · ענין המלילה ידוע בדברי רז״ל המולל מלילות מערב שבת למחר מנפח על יד על יד ואובל · ועוד אמרו מוללין מלילות ומפרכין קטנית ביום טוב ״

תיב כ״ב
תיב ל׳
תיב כ״ה
תיב ל״ב
תיב ל״ב
תיב ל״ב
תלים ע״ט
משלי ל׳
דברים כ״ב

מלא וכבוד יי מלא את המשכן · פעל עבר · כי מלאו מקדם · פירוש כי מלאו ארצם כשפים יותר מבני מזרח ויש מפרשים קדם בני ישמעאל שנאמר בו יטור נפיש וקדמה · ובא מלו תוכך חמס · על דרך פעלי הה״א · ומלאו את המקום הזה דם נקיים · והצווי מלאו ארבעה כדים מים · והתאר בי את השמים ואת הארץ אני מלא · מלאים את ההיכל · אלו והדומים להם פעלים יוצאים · ויש מהם פעלים עומדים כי מלתי מלים · והוא חסר אלף · כי מלאה הארץ חמס · תמלאמו נפשי · שפירושו תמלא מהם נפשי · ומלאו כמזרק · פירוש במזרק המזבח כמו שאמר בזויות מזבח · ומי מלא ימצו למו · פירוש ומי בוס מלא · מלא חכמה · מלא הנוצה · ומלא ברכת יי · כלומר והיה מלא

שמות מ״ז
ישעיה כ׳
יחזקאל כ״ח
ירמיה ט״ו
מלכים א׳ י״ח · ירמיה כ״ב
ישעיה י׳
תיב כ״ב
בראשית ל׳
שמות ל״ט · זכריה ט׳
תלים ע״ב · יחזקאל כ״ח
יחזקאל י״ז · דברים כ״ג

ברכת יי׳ או יהיה פעל עבר מוסב לעתיד מפני ה׳הו כלומר
וימלא ברכת יי׳ והתאר הסמוך זקן עם מלא ימים
ויש לפרש מלו תוכך חמס פעל עומד וכן ת׳י אתמליאו
אוצרך חטוף והשם מלא הכסף מים מלא ביתו
ירעם הים ומלואו הארץ ומלואה מלא כל הארץ
כבודו פירוש מה שהוא מלא הארץ מחי וצומח ודומם
הוא כבודו של הקכה ועל הדרך הזה וזרעו יהיה מלא
הגוים ויפל מלא קומתו ארצה מלא כף נחת ובוו
מקום אלף מלו המקנה שש אמות אילה וכן לקבוץ
הדברים כי הוא רומה למלוי אשר יקרא עליו מלא
רועים וכן קראו אחריך מלא כלומר לאסוף ולקבץ
אחריך ורבינו הי׳ ז״ל פירש שהיא מן המלות שמפרשים
אותם בהפכם כלומר חסר בכל דבר כמו שאמרו לסומא
סגיא נהור וכן הברו חחצים מלאו חשלטים כלומר
אספו אותם והכינום למלחמה וציווי מהדגוש קראו
מלאו ואמרו פי האספו והוא קל וכן ומלאו את
החצרות חללים ומזה לפי דעתי בנה את המלא
והוא מקום בירושלם סמוך לחומה מבפנים ולא היה
בנוי אלא היה רחבה שהיו נאספים שם בשהיו עושים שם
אסיפה וקיבוץ לפיכך נקרא מלא ושלמה בנה אותו המקום
והתפעל מזה עלי יתמלאון כלומר יאספו ויתקבצו עלי
בל אלו ענין קבוץ והם קרובים בענין והפעל הכבד מלא
ברשו מעדני בקמץ ובצרי מלא ציון משפט וצדקה
מלא ידו בקשת כלומר שם כל ידו וכל כחו בקשת
וכמוהו מלאתי אפרים וארם מלאו את הארץ פעל
עבר מהדגוש והוא קל וכן פירוש רוח מלא מאלה יבא
לי רוח חזק יותר מאלה ומרוח שהוא לזרות ולהבר
והממלאים למני ממסך פירוש ממלאים כליהם למסך
המני והוא מספר הכבים כמו שאנו עתידים לפרש
בשרש מנה עד ימלה שחק פיך החא תמורת האלף
ותמלא כדה ומלאת בו מלאת אבן וקבוץ השם
במלואותם ור״ל שהיה ממלא המשבצות באבני ולפיכך
נקראו האבנים אבני מלואים הרחב פיך ואמלאהו
נפל ממנו הרגש לחקל כי שבעת ימים ימלא את ידכם
כלומר ימלא את ידכם מן הקרבנות וכן וימלא את יד
אחד מבניו וכן החפץ ימלא את ידו והתאר מזה
הבנין והוא עומד כדמות פעול והוא ממלא על כל
גדותיו והוא בפלס למתעב גוי שהוא גם כן תאר
במקום פעול והשם איל המלאים והוא כמו השלמים
כי זבח שלמים היה ימלואים ושלמים אחים הם בלשון
ועוד נפרשנו בשרש שלם ומא יושבות על מלאת
והנפעל שראשי נמלא טל ותפלא הארץ אמלאה
החרבה וימלא את החבמה וכן בענין ההשלמה כי
הוא אחד בענין המלוי כי מלאו ימי ובמלואת הימים
נכתב בוו ובאלף עד יום מלאת ימי מלאיבם באלף
והתאר בקש יבש ממלא כלומר שבושל והגיע זמנו והוא
נשרף במהרה ולפי שהדבר השלם והגיע זמנו לכריתה
נקרא מלא אמרו בענין חבריתה בלא יומו תמלא וכן
התמלא בשבות עורו
ויש אומרי האלף תמורת הכפל ושרשם מלל או יהיה פירוש בלא יומו תמלא כמו כקש יבש מלא
כלומר קורם זמנו תבא בפתו להשלמת ימיה ותיבש וזה
הוא דרך משל שימות בלא זמנו או תסור הצלחתו ממנו

ירמיה ו׳
יחזקאל כ״ח
שופטים ו׳ · במדבר כ״ב
תל״ב כ״ו · תל״ב כ״ל · ישעיה ו׳
כריתות מ״ח
הגוים · ויפל מלא קומתו ארצה · מלא כף נחת · ובוו
יחזקאל מ״ח מקום אלף מלו המקנה שש אמות אילה · וכן לקבוץ
ישעיה מ״ח הדברים כי הוא רומה למלוי · אשר יקרא עליו מלא
ירמיה ל״ה רועים · וכן קראו אחריך מלא · כלומר לאסוף ולקבץ
אחריך · ורבינו הי׳ ז״ל פירש שהיא מן המלות שמפרשים
אותם בהפכם כלומר חסר בכל דבר כמו שאמרו לסומא
ירמיה נ״ח סגיא נהור · וכן הברו חחצים מלאו חשלטים · כלומר
אספו אותם והכינום למלחמה · וציווי מהדגוש קראו
ירמיה ל״ · יחזקאל ט׳ מלאו ואמרו · פי האספו והוא קל · וכן ומלאו את
מלכים ח״ט החצרות חללים · ומזה לפי דעתי בנה את המלא
והוא מקום בירושלם סמוך לחומה מבפנים ולא היה
בנוי אלא היה רחבה שהיו נאספים שם בשהיו עושים שם
אסיפה וקיבוץ לפיכך נקרא מלא ושלמה בנה אותו המקום
איוב ל״ו והתפעל מזה עלי יתמלאון כלומר יאספו ויתקבצו עלי
עמוס ה׳ בל אלו ענין קבוץ והם קרובים בענין והפעל הכבד מלא
ישעיה נ״ב ברשו מעדני בקמץ ובצרי מלא ציון משפט וצדקה
מלכים ב׳ ט׳ מלא ידו בקשת כלומר שם כל ידו וכל כחו בקשת
אמוס ט׳ · מלכים ח׳ כ׳ וכמוהו מלאתי אפרים וארם מלאו את הארץ פעל
ירמיה ל׳ עבר מהדגוש והוא קל וכן פירוש רוח מלא מאלה יבא
לי רוח חזק יותר מאלה ומרוח שהוא לזרות ולהבר
ישעיה מ״ה והממלאים למני ממסך פירוש ממלאים כליהם למסך
המני והוא מספר הכבים כמו שאנו עתידים לפרש
איוב ח׳ בשרש מנה עד ימלה שחק פיך החא תמורת האלף
בראשית כ״ל · שמות כ״ח ותמלא כדה ומלאת בו מלאת אבן וקבוץ השם
שמות כ״ח במלואותם ור״ל שהיה ממלא המשבצות באבני ולפיכך
תל״ב ל״ח נקראו האבנים אבני מלואים הרחב פיך ואמלאהו
ויקרא ח׳ נפל ממנו הרגש לחקל כי שבעת ימים ימלא את ידכם
שופטים י״ז כלומר ימלא את ידכם מן הקרבנות וכן וימלא את יד
מלכים א׳ ל״ב אחד מבניו וכן החפץ ימלא את ידו והתאר מזה
ל״ה א׳ ל״ב הבנין והוא עומד כדמות פעול והוא ממלא על כל
גדותיו והוא בפלס למתעב גוי שהוא גם כן תאר
ויקרא ח׳ במקום פעול והשם איל המלאים והוא כמו השלמים
כי זבח שלמים היה ימלואים ושלמים אחים הם בלשון
שיר ה׳ ועוד נפרשנו בשרש שלם ומא יושבות על מלאת
שיר ה׳ בראשית י׳ · יחזקאל כ״ו והנפעל שראשי נמלא טל ותפלא הארץ אמלאה
מלכים א׳ ז׳ החרבה וימלא את החבמה וכן בענין ההשלמה כי
בראשית כ״ט · אסתר א׳ הוא אחד בענין המלוי כי מלאו ימי ובמלואת הימים
ויקרא ח׳ נכתב בוו ובאלף עד יום מלאת ימי מלאיבם באלף
כיוס א׳ והתאר בקש יבש ממלא כלומר שבושל והגיע זמנו והוא
נשרף במהרה ולפי שהדבר השלם והגיע זמנו לכריתה
איוב ל״ו נקרא מלא אמרו בענין חבריתה בלא יומו תמלא וכן
איוב מ׳ התמלא בשבות עורו
ויש מפרשים מזה וזרעו יהיה מלא הנים רוגה לומר שיכרית האומות והתנבא על יהושע.

בראשית כ״ל
מלכים א׳ ח׳ ל״ח
שמואל א׳ י״ח
במדבר כ״ב
ירמיה נ״א
שמות כ״ב
דברים כ״ב
במדבר י״ח
ויקרא ל׳
יחזקאל ל״ה
ישעיה כ״ח
ירמיה ל״ה
ירמיה י״ז · איוב כ״ט
תל״ב ק״ז
במדבר י״ח
דה״ב ל״ג
איוב
מלכים ב׳ ט׳
שמות ל״
בראשית כ״ל · שמות כ״ח
תל״ב ל״ח
ויקרא ח׳
שופטים ז׳
מלכים א׳ ל״ב
דה״ב ל״ה
ויקרא ח׳
שיר ה׳
בראשית י׳ · יחזקאל כ״ו
מלכים א׳ ז׳
בראשית כ״ט · אסתר א׳
ויקרא ח׳
כיוס א׳
איוב ל״ו
איוב מ׳

מלח

בקרוב וכן בכסף מלא כלומר בדמים שלמים
והפעל הכבד ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך פי
והשלמתי וימלאוש למלך והוא קל הלמד פירושו
השלימום כי מלאו אחרי יי׳ והוא קל הלמד פירוש
השלימו רצון הבורא ללכת אחריו ויש לפרש מזה
והממלאים למני ממסך כלומר משלימים לו חממסך
ויש לפרש מזה מלאו השלטים כלומר השלימום ביחד
כלם וערכו אותם מלאתך ודמעך פירוש בשתתמלא
התבואה שלך ותתבשל תן ממנה הבכורים ודמעך היא
חתרומה שיפריש מן התבואה תרומה אחר הבכורים
ואפשר שיאמר דמעך בעבור היין היורד כדמע מן היקב
וכן המלאה הזרע וחסר הנסמך כלומר מלאת הזרע והיא
תבואת הזרע כשנתבשל וכן חיין נקרא מלאה ובמלאה
מן היקב כי אין הענבים נדרכין ביקב עד גמר בשולם

מלח במלח תמלח מם מלח בסגול ושלא
נזכר פעלו מהנוסף והמלחי לא המלחתי
ידוע כי שמים בעשן נמלחו ענין השחתה וכלייה
וכן וכלוי מלחים בלויים וישנים ומזה עוד ארץ
מלחה ולא תשב ומשכנותיו מלחה ארץ פרי
למלחה פירוש ארץ גזרה ושממה שלא תצמיח כלומר
שנגזרה מן הישוב וכן ברית מלח עולם פירוש ברית
נגזר שלא תפסק נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם
לו ולבניו ברית מלח ברית נגזר שלא תפסק הממלכה
מבניו לעולם ובקרוב לענין זה הקושפים מלוחי עלי
שיח ומחמלוח הוא מן העשבים הקשים והרעים ולא
יצמחו כי אם במקום קשה דומה למלחה ומ״ם שהוא
הנקרא בלעז אורש״ג
ויש אומרים כי הם צמחים מלוחים בטעם ויקראו
בערבי גאסול ממלח טהור קדש אמר בו
התרגום מערב כלומר שיהיו הסמים שחוקים ומעורבים
יחד היטב ופירש רבינו
שלמה כי מזה הענין נקראו תופשי חמשושים מלחים
ויראו המלחים מלחיך וחובליך לפי שמהפכין
את המים במשוטות כשמנהיגין את הספינה כשהן
יושבין באדם המהפך בכף בצים לערבן במים וכל דבר
שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בבזך
ואפשר שיהיה פירוש ממולה מענין מלח כי מלח
סדומית היה בהכמו שנזכר בפטום הקטרת מלח
סדומית רובע

מלט ונמלטתי מידו והיה הנמלט מחרב חזאל
שאלי נא ונמלטה פירושו אם איש ואם
אשה ונמלטה מלעיל והיה דינו מלרע כי הוא בינוני או
יהיה עבר ופירושו כן האיש אשר נמלטה והאשה אשר נמלטה
ויש אומרים כי הא ונמלטה נוספת לפיכך הוא מלעיל
אמלטה נא שמה מלרע
אמלטה נא וארא את
אחי מלעיל כי המלט
אמלט אל ארץ פלשתים
המלט על נפשך והפעל הכבד נפשו המלט בצרי ומלט
הוא את העיר בפתח ימלט אי נקי הממלטים את
נפשך וקל ברגליו לא ימלט פירוש לא ימלט נפשו
והתפעל ואתמלטה בעור שני ענינם ענין חפלטה

מלכים א׳ כ״ח
שמואל א׳ י״ח
ירמיה מ״ח
שמות כ״ב
בראשית כ״ט
שמואל א׳ כ״ג
שמואל א׳ כ״ה
בראשית י״ט
שמואל א׳ כ״ג
בראשית י״ט · יחזקאל כ״ג
קהלת ט׳ · איוב כ״ל · שמואל ב׳ כ״ל
שמוק כ׳
איוב ל״ט

ישעיה לד קרוב לזה שֶׁמָּה קִנְּנָה דֶּרֶשׁ וְקִרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ. וכבר אחר
ישעיה סו וְהִמְלִיטָה זָכָר. ענין
מיכה מא השלכת העובר בלידה. ומזה הענין כִּי דוֹדֵי אֵשׁ יִתְמַלָּטוּ.
כלומר יושלכו ויתפזרו וכן בשרש פלט הם שני הענינים
ירמיה מג האלו קרובים זה לזה והכל ענין אחד. וּשְׁנַיִם כַּמֶּלֶט.
בשש נקודות פירוש חסר שעושין מסיד ומחול ודומה
לו כדברי ר"ל ואף על גב דעבד בחו חמלטה פירוש
שתיקן מקום חקורות בסיד ואעפ שיש מפרשים אותו
החור שהם מקום הנחת הקירות זה יותר נכון כי הוא אמ
בי קירי לא הויא חזקה והם החורים מקום הנחת הקורות
מה חוסיף עוד ואף על גב דעבד בחו חמלטה. וכן בלשון
ערבי נקרא אל מ"לט. ועוד נכתבנו בשרש עב"

מלך בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים. וּמָלַךְ מֶלֶךְ וְהִשְׂכִּיל.
תהלים ל"ב · ירמיה כג וּמָלַכְתָּ בְּכָל אֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ. הַמּוֹלֵךְ תַּחַת
שמואל ב' ג' · ירמיה כב יַאשִׁיָּהוּ אָבִיו. וַעֲתַלְיָה מוֹלֶכֶת עַל הָאָרֶץ. חָתֻמָּלוּךְ כִּי
ישעיה נב · שמות טו אַתָּה מִתְחָרֶה בָּאָרֶז. הֵן לְצֶדֶק יִמְלוֹךְ מֶלֶךְ. יְיָ יִמְלוֹךְ
פיוטים ט · פיוטים ט לְעוֹלָם וָעֶד. מְלוֹךְ עָלֵינוּ. מָלֵךְ עָלֵינוּ. לִפְנֵי מֶלֶךְ
בראשית לו · משלי כד מֶלֶךְ. יְרָא אֶת יְיָ בְּנִי וָמֶלֶךְ. בשש נקודות. וחקבוץ
בראשית לו · שמואל ב' ז' אַרְבָּעָה מְלָכִים. ונכתב בא"לף חמשך לְעֵת צֵאת
שמואל ב' מְלָאכִים. והשם מלוכה וְאֶת דְּבַר הַמְּלוּכָה לא הִגִּיד
מיכה ב' · לה ל"כ · שמו"ב לו וּמָא מַמְלָכָה וְשָׁרְיָה. לֶךְ יְיָ הַמַּמְלָכָה. מַמְלֶכֶת
בראשית י' · מלכים א' ג כֹּהֲנִים. וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ. לא נַעֲשָׂה כֵּן לְכָל
הושע"נ · שמואל א' ט"ו מַמְלָכוֹת. מַמְלָכוֹת עוֹג. בשורק. אֶת מַמְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל.
דניאל ט' · לה כ"ג ומכלי מס נוספ מלכות בַּשְּׁדִים. עַד מְלוֹךְ מַלְכוּת פָּרָס.
תהלים קנ · דניאל ח' וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה. וקבוצו אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת. ולפי
שחתיו והא"ה שוים באח היו"ר שהיא מקום חה"א בקבוץ
תמורת חתיו כמשפטה לבא תמורת הא"ה. וכן נחנו
ירמיה ז בקבוץ גלות גליות. וימ מזה לְמֶלֶכֶת הַשָּׁמַיִם. רוצה
שמואל א' ט"ו לומר לכוכב גדול שבשמים. והפעל חכבד הִמְלִיךְ אֶת
שמואל א' יא שָׁאוּל. וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ. ושלא נזכר פעלו ממנו
דניאל ט אֲשֶׁר הֻמְלַךְ עַל מַלְכוּת כַּשְׂדִּים. ענין המלוכה ידוע.
נחמיה ה וגם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל. ענינו ית יעץ והוא דומה לארמית
דניאל ג מַלְכִּי יִשְׁפַּר עֲלָךְ. וכן בדברי ר"ל חמלך בקונך וצא. וימ
ישעיה יט מזה בֶּן חֲכָמִים אֲנִי בֶּן מַלְכֵי קֶדֶם. כמו יועצי קדם.
משלי ל ורבי יונה פירש מזה לַמְּחוֹת מְלָכִין. וכן פירש מזה
התמלוך כי אתה מתחרה בארז. תת"ו נמשכת במאריך
והמם בשוא ופתח כלומר התחשוב בלבך לחדמות
ולהשתחוות למלך הגדול ואין צורך להוציא מענין
מלוכה. ופירוש למחות מלכין פירשתיו בשרשמחה.
ופירוש התמלוך כי אתה מתחרה בארז התדמה היות
מלך ותתגאה לחתחרות בארז כלומר גדול ממך כלומר
אין המלכ ת לך לחתגאות על גדול ממך. אֲשֶׁר יִתֵּן
ויקרא כ' · מלכים א' ח' מִזַּרְעוֹ לַמֶּלֶךְ. וְלִמּוֹלֵךְ שִׁקּוּץ בְּנֵי עַמּוֹן. שם עז כך וזו
עבודתה שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורו גדולו
ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש. לא
תתן זו מסירת הכומרים. להעביר זו העברת האש"

מלץ מַה נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ. פירוש מה נמתקו
תהלים קיט ומה נערצו ורוצה לומ שהיה בחוזק המתיקות.
לה כ"ג · ישעיה מג ואפשר להיות מליצה. וְכֵן בְּמִלִּיצֵי שָׁרֵי בָבֶל. וּמְלִיצֶיךָ
פָּשְׁעוּ בִי. ויחיד מליצי מליציך כמו שרי שריך מן
חשרש הזה"

מלק וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ. פירוש יפרק אותו ממול
ויקרא א' עָרְפוֹ. וארז"ל כצד מולקין חטאת העוף
פלא והתם מתחלפין
פליטה ופליטה כמו ופרק
פינוניס ומרק קדי.

נותן שתי גפיה בין שתי אצבעותיו ושתי רגליה בין שתי
אצבעותיו וחיה מותה צוארה על שתי אצבעותיו והיה
מולק בצפורן ממול עורף עד שמגיע לסימנים וקוצץ
אותן או רובן ואינו מבריל שנאמר ולא יבדיל אבל
בעולת העוף שאמר ומלק את ראשו ולא אמר ולא
יבדיל היה מולק ומבדיל חראש בעצמו והגוף בעצמו"

מן מִן חַיּוֹם הַהוּא וְהָלְאָה. הֲמִן הָעֵץ. ויכנס עליו
יחזקאל מ"ט · בראשית ב' הלמד לְמִן הַיּוֹם הַוִּסְדָה. לְמִן עוֹלָם וְעַד עוֹלָם.
שמות ט' · ירמיה ז' לְמֵרָחוֹק עֵינָיו יַבִּיטוּ. לְמִיּוֹם סוּר אֶפְרַיִם. וְלֹא נָשָׂא דָוִד
תהלים לט' · ישעיה ז' מִסְּפָרָם לְמִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמַטָּה. ונכנסו הלמ"ד והמם
לה ל"כ והבית כאחד כִּי לְמַבְּרֵאשׁוֹנָה לֹא אָתֶם. והמם פתוחה
ישעיה ל ומשפטה בחירק. וכתוספת יוד ובצרי הגון סורו מִנִּי
סופטים ה' · סופטים ט' דֶּרֶךְ הַשּׁוּ מִנִּי אֹרַח. ובחירק הגון מִנִּי אֶפְרַיִם. מִנִּי
מיכה ז' מָבִיר. לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי מָצוֹר. ודגשות חגון באלה
מפני חשיפות חמלה כי לא יתכן בלתי דגוש אם לא יולד
נח בין המם והנון. ומרוב חשתמשם במלה חזאת
דברים י"ז · בראשית ג' יחסרוה ברוב ויבליעוה בדגש. מִקֶּרֶב אַחֶיךָ. מִפְּנֵי יְיָ
ויקרא יא אֱלֹהִים. מִפְּנֵי שֵׁיבָה תָּקוּם. וכאהה עֹר הצרי תמורת
חדגש מאופה. מֵחֵלֶב. מֵחֲלוּד. מֵעֲבוֹר. מֵרֹאשׁ
וכבר באו עם הה"ת ועם חריש בחירק והכל ביארנו
היטב בחלק הראשון מזה הספר בשער חפעלים כטור
דברים ל"ג הראשון. ומִשַّנְאָיו מִן קָמוּן. פירוש אשר יקומון
רות א' עליהם. כִּי מַר לִי מְאֹד מִכֶּם. פירוש מצד אהבתכם.
תהלים לא' מִכָּל צוֹרְרַי הָיִיתִי חֶרְפָּה. כלומר מרבריחם ומלעגיהם
בראשית מ"ט עלי כל היום חייתי חרפה. מֵאֲשֶׁר שִׁמְּנָה לַחְמוֹ. כלומר
מאשר תצא ברכה לעולם כי שמנה תהיה לחמו כלומר
ארצו המוציא לחמות תהיה דשנה ושמנה והוא יתן מעדני
בראשית מ"ט מלך. פירוש מאל אביך בא לך זה והוא
מה שסיפר למעלה ותשב באיתן קשתו אומ כל זה הטוב
בא אליך מאל אביך שיעזרך ומאת שדי שיברכך. וְלֹא
מלכים א' י"ח נָכְרִית מֵהַבְּחֻמָּה. פירוש ולא נכרית העיר מחבחמה.
ירמיה י"ז וַאֲנִי לֹא אָצְתִּי מֵרוֹעֶה אַחֲרֶיךָ. כלומר לא דחקתי עצמי
ולא דאגתי מזה הדבר שאחיה רועה אחריך ויום אנוש
לא התאותי כי ידעתי כי יום אנוש יחיה לי יום הנבואה
יחזקאל מ"ד אבל אתה הכרחת אותי. מִבֵּלְעָדַי. פירוש יש מכהנים
שיקחו וחם כהנים הריוטים שמוזתרים באלמנות וכן אמר
חתרנום שאר כהניא יסבון. ויש מפרשים לפי מה שאמר
בתחלת הפרשה וחכחנים חלוים בני צדוק אשר שמרו
את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי דומה בי
כשהיו תועים ישראל הכהנים לא היו תועים לפיכך אמר
להם לכהנים שאם יקחו מבנות ישראל לא יקחו כי אם
חבתולות ואפילו כהן הדיוט בי הבעולות בבנות ישראל
בחזקת פסולו שנבעלו לפסול לחן והרי הן בכלל זונות
ואסורות להם ואם יבואו לקחת אלמנה לא יקחו כי אם
אלמנה מהכהנים כי אותן לא תעו ובחזקת כשרות חן.
תהלים מה ויבא בענין יותר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶיךָ. יותר מחבריך.
קהלת ז' · סופטים ה' תְּבוֹרַךְ מְנָשִׁים. יותר משאר נשים. טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן
בראשית י"ט טוֹב. והדומים להם. עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם. חסר למ"ד
השימוש ענינו יותר מלהם כלומר יותר נרע לך ממה
שבלבנו להרע להם. ויש בענין פחות וַיֵּצֵא גִבּוֹל בְּנֵי
יהושע מ"ז דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ.
בלומר חגבול יצא לבני דן פחות מהם לפיכך יצאו
ויקרא כ"ג ונלחמו עם לשם. ויש במקום ב"ת מִמַּחֲרֵת הַשַّבָּת
ויקרא י"ט יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן. כמו במחרת וכן בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל
דברים ל"ג · יחזקאל ג' וּמִמָּחֳרָת. מִסִּינַי בָּא. כמו בסיני. עַתָּה מִקָּרוֹב. כמו

בקרוב

תלים סח · תלים ח בקרוב · מֵהֵיכָלְךָ עַל יְרוּשָׁלָיִם · כמו בהיכלך · מִפְּנֵי
תלים לא עוֹלְלִים · כמו בפי · ואפשר שיהיה במותם מִכֹּל צוֹרְרַי
חָיִיתִי חֶרְפָּה · כלומר בינֵיהם · ויש לפרשם כמשמעם
כי פ׳ מסיני ר״ל מסיני נגלה בכבודו וכא לישראל · ופירוש
מהיכלך על ירושלים כי משם תבוא להם היראה במו
שאמר נורא אלהים ממקדשיך מפני הכבוד דהשוכן
במקדש לפיכך לך יובילו מלכים שי · ופ׳ מפי עוללים
כי מעת שיתחיל התינוק לדבר יודע עוז הבורא כי הפליא
האדם בנשמה השבלית ולא יודע זה הדבר עד שיתחיל
לדבר · ופירוש מכל צוררי מכל מה שעושים לי צוררי
ישעיה מח היתי חרפה לרואים אותי · ופירוש וּמִלְּפָנַיִם וְנֶאֶמַר
צַדִּיק · כמו מי הגיד מראש שאמר כלומר מתחלת מעת
שעלה במחשבה ונגזר דבר כורש ועד עתה מי הגיד או
ישעיה מה מי השמיע בי זה יהיה לעתיד · ופירוש לא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד
עוֹל · שלא יצא משם לקבר עול ימים ולא זקן שלא
חגי ב ימלא ימיו · ופירוש מִטֶּרֶם שוּם אֶבֶן · שימו לבבכם
מהעתים שעברו טרם שום אבן עד היום הזה · ופירוש
ירמיה ג מֵאֵין כָּמוֹךָ יְיָ · ממה שאנו רואים שאין במוך ידענו כי
גדול אתה וגדול שמך בגבורה · ומִמַּחֲרֶת בא במ״ם כי
לא יבא על מחר וממחרת בי״ת השימוש לעולם ותכנס
עליו מ״ם השימוש · וכאשר תבא המלה הזאת עם חכנוי
נבפלה ברוב וזה עם כינוי המדבר בעד עצמו והמדברים
בעדם · ועם כינוי הנמצא והנמצאת הנסתר והנסתרת
יאמר למדבר בעדו מִמֶּנִּי ודגש המ״ם השניה להבלעת
נו״ן ודגש הנו״ן להבלעת נו״ן מן השני הנכפל · וכן
למדברים בעדם מִמֶּנּוּ ולנמצא ולנמצאת נפל הדגש
חשני מִמְּךָ · ואם בהפסק הנמצא מִמְּךָ בדגש
הכ״ף שיהיה גם בן זולתי החסרון ולנסתר ולנסתרת
ישעיה לב מִמֶּנּוּ · מִמֶּנָּה · וכבר בא בלא כפל המדבר בעדו שְׁעוּ
ישעיה לח · תיהב ג מִנִּי · נִסַּע וְנֶגְלָה מִנִּי · מַה מִּנִּי יַהֲלוֹךְ · לַעֲשׂוֹת עֵצָה
ישעיה ל · תלים סה וְלֹא מִנִּי · ובסגול המ״ם דִּבְרֵי עֲוֹנוֹת גָּבְרוּ מִנִּי · וכן בא
תיהב ל עם הנסתר בלא כפל וכבינוי עם הא״ו שֶׁמֶץ מֶנְּהוּ ·
המ״ם סגול והנו״ן רפה בשוא · ובא הנו״ן דגושה וכסגול
תלים סח והמ״ם בחירק מֵאוֹיְבִים מִנֶּהוּ · ועם בינוי הרבים בה״א ומ״ם
תיהב יח · סופרים יח וּמִנּוֹס אָבַד מִנֶּהֶם · ויבא בענין חוץ · אֵין לוֹ מִמֶּנּוּ בֵּן
אוֹ בַת · פ׳ אין לו חוץ ממנה בן או בת · ואמר המסורת
אסתר ה עָלָיו ששה סבירים ממנה וקריין ממנו · וְלֹא קָם וְלֹא זָע
ישעיה ה מִמֶּנּוּ · וְעַל הָעָבִים אֲצַוֶּה מֵהַמְטִיר עָלָיו מָטָר · שלא
שמואל א כה יִמְטְרוּ עָלָיו · וְהוא בֶּן בְּלִיַּעַל מִדַּבֵּר אֵלָיו שלא יחוש
יחזקאל ג לדבר אליו · וְחִשְׁבָּתִיךְ מִזֹּנָה · מהיות זונה · וכן
שמו״ב א עט · תלים ח עט וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ · מהיות מלך · וַיִּסְרָהָ מִגְּבִירָה · מהיות
תלים פג · ישעיה מג גבירה · לְכוּ וַנְכַחֵדֵם מִגּוֹי · מהיות גוי · גַּם מִיּוֹם אֲנִי
ירמיה מח הוא · קודם היום כלומר קודם הזמן · בְּצֵל חֶשְׁבּוֹן עָמְדוּ
מְבַחֵי נָסִים · כתב רבי יונה כמו מבלי כח · וכן כתב רש״י
ואאזל פירש הנסים מפני כח אויביהם עומדים בצל
תלים קיט חשכון · בְּמִנִים וְעוֹגֵב · כלי מכלי הנגון · והגאון רבינו
סעדיה פ׳ אותו כמו מינים כלו׳ במינים רבי׳ מבלי הנגון״
תלים ח כ · תלים קמו מנה וְאַתָּה תִּמְנֶה לְךָ חַיִל · מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים ·
ישעיה סה · תלים ג וּמָנִיתִי אֶתְכֶם לַחֶרֶב · לְמָנוֹת יְמִינוּ כֵּן הוֹדַע ·
וזהוא מקור · ורבי יונה בתב שהוא שם · וחנפעל גַּם
בראשית יג · לה כ לה זַרְעֲךָ יִמָּנֶה · לא יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ · וחשם וְהַמְמַלְּאִים
ישעיה סה לַמְּנִי מִמְסָךְ · כמו מנין כלומר למנין הכוכבים וחם
שבעה ככבי לכת · ויש מפרשים שהוא שם כוכב כולם
והדומים להם ענין מנין ומספר · וכתב רבי יחודה בזה
יחזקאל מה הענין הַמָּנָה יִהְיֶה לָכֶם · ורבי יונה השיג עליו לדעתו

ואף על פי שהיה מנה משקל כמו שפירשנו · וכן שְׁלֹשֶׁת
מלכים א ו · כמשה ו מָנִים זָהָב · וְכֶסֶף מָנִים אַלְפַּיִם · אף על פי כן יש בו
מנין ידוע · והמנה הוא ששים שקלים והשקל עשרים
גרה במו שאמר והשקל עשרים גרה עשרים שקלים
חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה
לכם · ומה שחלק חמנה לאלה המשקלים כיבל אחד היה
משקל בפני עצמו ובין כולם היו מנה וכן בכל משקל
יש בו מנין ידוע כמה אונקיאות יש בו וכמה פשוטים יש
בו והנה ר״ל זכרו המנה
לא״ל וראבע כתב כי מכים כס מסקליס וכן סנעה סקליס תרגום סנעא מכין:
במקומות בענין משקל שהוא חליטרא באמרם מנה דבלה · ובמקומות
בענין מנין באמרם בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה
וחוא מאה זוז והכל אחד כי לא נקרא המשקל מנה אלא
מפני המספר חידוע שבו כי במקומות אלו קורין לישראל
בראשית לא לעשרים זוז · ומזה עֲשֶׂרֶת מוֹנִים · פירושו פעמים
דניאל ז ולפי שחם מנין נאמר בזה חלשון · וּעֶשֶׂר אֲשֶׁר מָנָה אֶת
תיהב ו · יחבה ב מַאֲכָלְכֶם · וְלֵילוֹת עָמֵל מִנּוֹלִי · וַיְמַן יְיָ דָג גָּדוֹל ·
דניאל א · תלים סא וַיְמַן לָהֶם חַמֶּלֶךְ · חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יְנַצְּרֵהוּ · צווי חסר
כמו צו את בני ישראל · ומשפטו מַנָּה כלם ענין הזמנה
ויקרא ח ומתנה · והשם לְמֹשֶׁה הָיָה לְמָנָה · פירוש מתנה וחלק ·
שמו״ב א · תלי סג · תלי יח מָנָה אַחַת אַפָּיִם · מָנָת שְׁנַיִם · מָנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי ·
אסתר ט · אסתר ט וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת · אֶת תַּמְרוּקֶיהָ וְאֶת מָנוֹתֶיהָ · ענין
יחמיה יג · יחמיה יב מתנות וחלקים · וכא בת שלומו מְנָיוֹת הַלְוִיִּם · מְנָיוֹת
יחמיה יב הַמְשֹׁרְרִים וְהַשֹּׁעֲרִים · ובתמורת ה״וד באל״ף מְנָאוֹת
הַתּוֹרָה · פירוש חוקי הכהנים שצותח התורה ובאו
סמוכים בקמץ על דרך המוכרת להקל הקריאה כי היו
ראוים מְנִיוֹת הפא בחירק כמו צדקות ברכות בסמוך ·
וכא השם מבלי הא״ ויִקְרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹ מָן · ומַנְּךָ
שמות יז · יחמיה ט לא מַנַּעְתָּ מִפִּיהֶם · והוא בשקל צו קו לפי שלא ידעו
לו שם קראו לו מן כלומר מתנה וחלק מאת השם ית ·
ויקרא ח · דניאל א וקרוב לזה הענין מְמֻנִים על הַכֵּלִים · אֲשֶׁר מִנָּה שַׂר
הַסָּרִיסִים · תרגום ופקד שר הטבחים ומני רב קטוליא״
מנח וַיָּנִיחוּ אֶת הַפִּנְחָה · אַל תִּפֶּן אֶל מִנְחָתָם ·
המלה הזאת אומרים כי המ״ם שרש ויתכן
לומר כי המ״ם נוספת ושרשו נחה וזהו הקרוב לענין כי
ענין מנחה מענין נחה במו שנקראת גם כן ארוחה מענין
ארח אבל לא נוכל לברר האמת מפני הקבוץ שלא
מצאנו במקרא · ולמה שנהגו לקרוא במשנה מִנְחוֹת
כשוא תחת המ״ם דומה כי המ״ם שרשית וכן היא הקריא
בפי הבל מְנָהוֹת אם כן המ״ם שרש כמו שתאמר מן גבעה
גבעות כן תאמר מן מנחה מנחות · ואם תהיה המ״ם
נוספת היה ראוי לומר מִנְחוֹת בחירק תחת המ״ם כמו
מצוה מצות · וכן מחתה
לא״ל המ״ם נפתח בענבו הקלת · מחתות · ונקראת עולת
הערב מנחה הַקְטֵר אֶת
מלכים ב יז עוֹלַת הַבֹּקֶר וְאֶת מִנְחַת
הָעֶרֶב · מַשְׂאֵת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב · וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה
תלים קמא · מלכים א יח וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא · פירוש בעת עלות המנחה · וכן
מלכים ב ג אמר לעולת הבקר מנחה וַיְהִי בַּבֹּקֶר כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה ·
בשעה שמקריבין מנחת הבקר וכן נקראת תפלת המנחה
לפי שהיא בעת עלות המנחה בערב והוא עת נטורת
עזרא ט חשמש וַאֲנִי יוֹשֵׁב מְשׁוֹמֵם עַד לְמִנְחַת הָעָרֶב · וּבְמִנְחַת
הָעָרֶב קַמְתִּי מִתַּעֲנִיתִי״
בראשית ל · במדבר כא מנע אֲשֶׁר מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי בָטֶן · מָנַעְךָ יְיָ מִכָּבוֹד ·

תלים כח · שמואל ב כג
יחזקאל לא · משלי לא
ירמיה ב · ירמיה מב
תלים כט · איוב ב
יואל ג · כתובים כב
איוב לא · ירמיה ג

בַּל מְנַעְתָּ סֶלָּח · כִּי לֹא יִמְנָעֻנִי מִמֶּךָּ · וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ
וַיַּבְּלֻאוּ מַיִם רַבִּים · מוּנַע בָּר יַקְבִּיחוּ לְאוֹם · מִנְעִי
רַגְלֵךְ מִיָּחֵף · אַגִּיד לָכֶם לֹא אֶמְנַע מִכֶּם דָּבָר · לֹא
יִמְנַע טוּב לַהוֹלְכִים בְּתָמִים · וַיִּמְנָעֶנָּה בְּתוֹךְ חָכוֹ ·
וְהִנָּפַעַל כִּי נִמְנַע מִבֵּית אֱלֹהֵיכֶם · אַל נָא תִּמְנַע מֵחֲלוֹד
אֵלַי · וַיִּמְנַע מֵרָשָׁעִים אוֹרָם · וַיִּמְנָעוּ רַבִּים · עָנִין
המניעה ידוע ·

שמואל א יז
ירמיה ל

מנר כְּמְנוֹר אוֹרְגִים · הוא העץ שמקפל עליו האורג
את הבגד · ויתכן כי שרש המלה נור מן נירו
לָכֶם נִיר · וכן תרגום עול נירא והעץ ההוא דומה לעץ
העול · ויונתן תרגם כאכסן דגרדאי · וכן תרגם יונתן
היתד הארג ·

ישעיה יז · איוב ו

מסס כְּמְסֹס נוֹסֵס · לַמֵּס מֵרֵעֵהוּ חָסֶד · והוא
תואר במקום נפעל או יחיה תואר יוצא ·

ישעיה לא · זכריה א
שמות יז · מיכה א
יהושע ז · שופטים טו
שמואל ב יז

והשם וַבַּחֲרִיו לָמֵס יְהִיוּ · והנפעל הכבד הֻמַּסוּ אֶת
לְבָבֵינוּ · והנפעל וְהַס הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמֹס · וְנָמַסוּ הֶהָרִים ·
וַיִּמַּס לְבַב הָעָם · וַיִּמַּסוּ אֲסוּרָיו · וְהוּא גַּם בֶּן חַיִל אֲשֶׁר
לִבּוֹ כְּלֵב הָאַרְיֵה הֻמַּס יִמַּס · פירש הפסוק אאזל כן
אמר חושי לא טובה עצת אחיתופל בפעם הזאת כי מה
שאמר והכיתי את המלך לבדו אביך איש מלחמה ולא
ילין את העם ומה שאמר והוא יגיע ורפה ידים והחרדתי
אותו עם כל העם אשר אתו זה לא יתכן כי אתה ידעת
אותו ואת אנשיו בי גבורים חמה ומרי נפש כדוב שכול
בשדה והנה נחבאו באחת הפחתים או באחד המקומות
והיה בנפול מחנה ישראל בתחלה ב׳ומר הראשונים
שיפלו בהם יצא הוא מן המחבואים והגבורים אשר אתו
ואמר והיתה מגפה פירוש ויקראו הם אנשי דוד היתה
מגפה כעם אשר אחרי אבשלום כלומר רדפו אחריהם
כי היתה המגפה בהם ונתנם יי בידינו והוא גם בן חיל
פירוש ושמע השומע קולם והוא חשומע אפילו יהיה בן
חיל ולבו כלב האריה המס ימס לקולם ולמה כי יודע
ישראל כי גבור אביך ובני חיל אשר אתו · והשם תֻּמַּס
יַהֲלוֹךְ · והתיו נוספת והוא בשקל תבל עשו · ובהא נוספת

תלים לח
ישעיה סד

בְּקִדּוּחַ אֵשׁ הֻמָּסִים · היתה ראויה הסמך להדגש לחסרון
הכפל ופירושו האש המסס כל דבר · והאחד ממנו הָמַס
כמו חמס · ופירש רבי יונה למס מרעהו חסד · פעל
יוצא והנכון שהוא עומד וכן פירושו אומר על מה
שאמר למעלה בהתרעמו על חבירו אמר בעבור מי
שהוא נמס ונמק בייסורין יותר מרעהו אומרים עליו כי
חסד ויראת שדי יעזוב ועל כן באו עליו הייסורין ·

איוב ל · דניאל ט · שמואל ב
דברים יא

הָיְתָה לָמָס · לְמַס עוֹבֵד · שָׂרֵי מִסִּים · ידוע ·
מַסַּת נִדְבַת יָדֶךָ ·
תרגום די מחסורו כמסת
חסרוניה ·

יהושע יד · תלים לח
תלים ז

מסה חִמְסִיו אֶת לֵב הָעָם · כמו שַׁבְּלוּל תֻּמַּס
יַהֲלֹךְ · בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה ·

תלים לט

וַתֻּמַּס כָּעָשׁ חֲמוּדוֹ · ענינם כענין מסס וידוע · וכתב
רבי יהודה כי המסיו בא על דרך לשון ארמית אישתיו
חמרא וכן עשו בכל תגמלודאי עלי שנהגו בו על
דרך ידוהי ורגלוהי כי על דרך לשון עברי הידה משפטו
על דרך חשלם הֻמְסִיו בשורק הוו כמו נטיו רגלי · וכבר
כתבנו דקדוקו בחלק הדקדוק בשרשו ·

ישעיה לט

מסך מָסַךְ בְּקִרְבָּהּ רוּחַ עִוְעִים · ענין תערובת
ובלבול · וכן בענין המזג שהוא תערוכת
המים עם היין מִסְכָּה יֵינָהּ · שִׁתּוּ בְיַיִן מָסָכְתִּי · והשם מָלֵא

משלי ט · משלי ט

אמ׳ כלם ענין מזיגה ומילוף
גיתל בכף כתו ויסכרו כתו
ויסגרו ·

מָסֵךְ · בשש נקודות ·
ומא לַחְקוֹר מִמְסָךְ · לַמְנַי
מִמְסָךְ · וכתב רבי יונה
בזה השרש באחד מהפני׳

תלים עא
משלי כג
ישעיה סה

כַּל אֶבֶן יָקָרָה מְסִכָּתֶךָ · כלומר מתערבת עמך והנכון
כי הוא משרש שוך מענין הָסֵר מִשְׁכָּתוֹ · ואעפ שזה בסמך
וזה בשין אחד הם כלומר גדרתך היא מאבנים יקרות ·

יחזקאל כח
ישעיה ה

מסר לְמָסָר מַעַל בַּיְיָ · והנפעל וַיִּמָּסְרוּ מֵאֲלֹפֵי
יִשְׂרָאֵל · ענינם ענין הנתינה בבל לב והתשומה
ברשות אחד דן בדבר
מדברים הן בגוף האדם
עצמו · ורז״ל התחילו הרבה
בזה העניין נתינת האדם

כתובים כב · איוב לא

אמ׳ לא כמכא זה הלשון רק
אלו הסכיס שסכיא וסכיסס
כפרשת מטות ·

עצמו בכל לב במקום סכנה כמוסר עצמו למיתה ראשונה
שהיו מוסרים עצמן על קדושת השם וזולתם הרבה · וכן
אמרו במשנה משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ·

אמ׳ כי לא כתכא לשון כתיבה
מתורגם בלשון מסירה רק
כשהוא סמוך אכל לשון יד ·

ותרגום ויתנהו יי אלחינו
ומסריה ותרגום אשר מגן
צריך בידך דמסר שנאך ·

שמואל ב כב · תלים לח
תלים כו

מעד וְלֹא מֵעֲדוּ קַרְסֻלָּי · לא תִמְעַד אֲשוּרָיו ·
וַיְיָ בָּטַחְתִּי לֹא אֶמְעָד · והפעל הכבד וּמַתְנֵיהֶם
תָּמִיד הַמְעָד · וּמִן מזה וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל מָתְנָיִם · על
דרך ההפוך · והתאר לנקבה משלא נזכר פועלו וְרֶגֶל
מוּעֶדֶת · והשם נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל · כלם ענין השמטה
ותרגום ולא מעדו קרסולי ולא אזדעזען רבותי ·

תלים עט · יחזקאל כט
משלי כה · איוב לב

מעה מֵעַי מֵעַי אוֹחִילָה · עַל בֵּן מֵעַי לְמוֹאָב כַּכִּנּוֹר
יֶהֱמוּ · מִמְּעֵי הַדָּגָה · וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כְּמַעֹתָיו ·
האחד מהם מעי בפלס כלי · פרי · שני · אבל כמעותיו
הוא ממשקל אחר האחד ממנו מעה · ופירושו וצאצאי
מעיך כצאצאי מעי הים והם הדגים · ואמר כן על דרך
וידגו לרוב בקרב הארץ · ומעים ידוע כדברי רז״ל בא
זאב ונטל את בני מעים והוא כולל האברים הפנימים
הריאה והלב והכבד והדקין ונחגו קריאתם מעים בלשון
שנים מפני הדקין שהן כפולים ומסובבין וכן הריאה היא
שתי ערוגות · ומה שאמר הָמוֹ מֵעַי לוֹ · הָמוֹן מֵעֶיךָ
וְרַחֲמֶיךָ · הוא אומר על הלב שהוא בעל המחשבה ולו

ירמיה לא · ישעיה מ
ירמיה ל · ישעיה מח
יונה ב · ישעיה מח

אמ׳ ובלבכי רז״ל קורין המטבע
מעות בלשון נקבה גם שמשו
בו לשון זכר כגון מותן אלפ
מעיו ותרגום עשרי גרש מעין:

תכון החמה וזולתה וכן
רבים וְתוֹרָתְךָ בְּתוֹךְ מֵעָי · תלים מ
באילו אמר בתוך לבי כי
הלב הוא מכלל המעים ·
ואמר המו מעי בלשון
רבים לפי שהלב עקר המעים תלה המעים בו כי הוא
עקר חיי הגוף אף כי האברים הפנימים הסמוכים אליו ·
אבל מֵעַי חָמַרְמָרוּ · יתכן על הלב כמו שאמר נהפך איכה ב
לבי בקרבי ויתכן על הדקין ועל שאר המעים כאילו
נעכרו ונשחתו · ומה שאמר מֵעָיו עָשְׂתָה שֵׁן · מיר ג
אומר על הבטן ולפי שהמעים מכפנים לבטן קרא לבטן
מעים וכן תרגום בבטנה במעהא · ומ״מ כמעותיו על
אבני החול לפי שבהם אבנים קטנות דמות המעורת

אמ׳ כי פרילה קוא לשון לענ
קורין לאבנים פרילי וכן
בתרגום שיני תרגומו כפרילין
וכן מקולי חרש תרגו׳ פרילין
סלתין:

הנזכרים בדברי רז״ל מעות
קונות וזולת זה הרבה
מה שזכרו בזכר המטבע
וכן תרגם יונתן כפרודוהי
והם אבני החול שהם
פרודות קטנות ·

מעט חוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט · אַל יִמְעַט לְפָנֶיךָ · וְהִרְבִּיתִים
וְלֹא יִמְעָטוּ · וחשם מְעַט מַיִם בַּכְּלִי · הֲלֹא
מְעַט יָמַי וַחֲדָל · כִּמְעַט שָׁכַב · כִּמְעַט נָטְיוּ רַגְלָי ·
הַמְעַט מִכֶּם · אבל לְמִקְדָּשׁ מְעָט · הוא תואר כי למקדש
קמוץ ואיננו סמוך ומעט תואר לו · וכן הקיבוץ יִהְיוּ
יָמִיו מְעַטִּים · עַל כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים · ומא חשם
וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים · או הוא מקור · והפעל הכבד
וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדֹת בַּגּוֹיִם · וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם ·
תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ · פֶּן תַּמְעִיטֵנִי · הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט ·
וכבד אחר וּבְטֵלוֹ הַטּוֹחֲנוֹת כִּי מִעֵטוּ · והוא יוצא
במשפטו ופירוש כי מעטו הטחינה כלומר שלא יוכלו
חשנים לשחוק ולכסוס המאכל כי אם מעט "

מעך וּמָעוּךְ וְכָתוּת · ושלא נזכר פועלו שֻׁמָּה
מוֹעֲכוּ שְׁדֵיהֶן · ענינם ענין העשוי בענין
הסחיטה · ופירוש מעוך שביצו מעוכין ביד · וַחֲגִיתוֹ
מְעוּכָה בָאָרֶץ · פירושו תקועה "

מעל מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם · מעל האחרון שהוא פתוח
כולו ומלעיל הוא שם וגם הראשון הוא
מלעיל מפני סמיכותו לשם שהוא מלעיל אבל הראשון
הוא חציו קמוץ שהוא פעל עבר · ורבי יהודה כתב כי
הראשון מלרע ולא מצאנוהו אנחנו כן בספרי המדוייקי ·
וּמַעֲלָה מַעַל בַּיי · כִּי תִמְעוֹל מַעַל · בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל
פִּיו · כִּי הִפְרִיעַ כִּי הוֹדָה וּמָעוֹל מַעַל בַּיי · ומעול הוא
מקור ואפשר שהוא פעל עבר בשקל ולא יכול יוסף
כאשר כתב רבי יונה ענינם הכחש והשקר · חִשֵּׁן וְאַפּוֹד
וּמְעִיל · וּמְעִיל קְטֹן תַּעֲשֶׂה לּוֹ אִמּוֹ · כִּי בֶן תִּלְבַּשְׁנָ
בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלוֹת מְעִילִים · הוא לבוש נכבד
אבל מעילים הנזכרים הנה אינן כתכונת המעיל הכתוב
בתורה כי זה היה כתכונת הכתונת כמו שאמר ועליה
כתונת פסים · וי"ת מעילים כרדוטין "

מען לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל · לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ ·
לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי · לא לְמַעַנְכֶם אֲנִי
עוֹשֶׂה · ענינם בעבור · ופירוש כִּי עִמְּךָ הַסְלִיחָה לְמַעַן
תִּוָּרֵא · לפי שידעו בני אדם כי בידך כח העונש וידעו
כי עמך הסליחה הנה אם חטאו ישובו אליך ויראו ממך
שלא יוסיפו לחטוא כדי שלא תענישם ואם ישובו תסלח
להם וכבר כתבתי פירוש הפסוק בשרש ירא פירוש
אחר והלמד בלמען כמו בית בעבור ולא יתכן לומר אותם
מבלי חלמד ומבלי חבית ויתכן לומר כי שרש למען
ענה כי פירושו כמו ענין שהוא הסבה והעלה "

מער בְּמְעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה · אֶל מְעָרַת
עֲדֻלָּם · אֶת הַמְּעָרוֹת וְאֶת הַמַּצָּדוֹת · חפירות
תחת הארץ · והביא רבי יונה בשרש זה כְּמַעַר אִישׁ
וְלוּזוֹת סָבִיב · מִמַּעֲרֵה גָבַע · וחנני עתיד לפרשם בשרש
ערה בעזרת האל "

מץ מַצָּה תֵּאָכֵל · ההא לנקבה · מַצּוֹת תֵּאָכֵלוּ ·
ידוע ורבי יונה הביאו בזה השרש כמשפטו
באלו המלות הספקיות ואפשר ששרש המלה הזאת נצה
כמו מסה ומריבה או יהיה שרשה מצץ ·

מצץ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ · ענין
המציצה ידוע וכבר כתבתי כִּי אֶפֶס הַמַּיִם ·
בשרש מיץ ·

מצא מָצָא חֵן בְּמִדְבָּר · וְלֹא מָצְאָה חֲיוֹנָה מָנוֹחַ ·
אִם חֲנֵי תַּגִּידוּ אוֹתָהּ לִי שִׁבְעַרַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה
וְמָצָאתֶם · וַיֹּאמֶר לֹא מְצָאתִיהָ · בְּמוֹצְאֲכֶם אוֹתוֹ · נמשך

טעמו להרחיב על האלף · כִּי מוֹצְאֵי מָצָא חַיִּים · כִּי
חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם · וְיִשָּׁרִים לְמוֹצְאֵי דָעַת · ומוצא
אֲנִי מַר מִמָּוֶת · אֵין בְּשוֹרָה
מוֹצֵאת · נחה האלף ·
בְּמוֹצֵאת שָׁלוֹם · בהראות
האלף בתנועתה · ופירוש
אין בשורה מוצאת אין הבשורה מוצאת לך מקום עתה
שתבשר היום הזה · וית לית לך בשורתא מתיהבא לך ·
מְצָא נָא אֶת חַחֲצִים · וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב · מָצָאתָ חֵן
בְּעֵינָי · וּמְצָאוּ מַרְגּוֹעַ לְנַפְשְׁכֶם · וַהֲצֵרוֹתִי לָהֶם לְמַעַן
יִמְצָאוּ · פי למען ימצאו צרות רבות ויאמר כל אחד אוי
לי על שברי וגומ · ועור אני עתיד לפרשו בשרש צור ·
אֶת כָּל הַמּוֹצְאוֹת אוֹתָם · פירוש הקורות המוצאות
אותם · אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם · פי
ונמצא להם · או יהיה פירושו ויספיק להם · ופירש
בו אאזל כן כי כאשר התאוו תאוה צאן ובקר היה להם
הרבה אך לא היו יכולים לאכול ממנו עד שיביאוהו
לפתח אהל מועד בעבור זריקת הדם והקטר חלבים כמו
שכתוב איש איש מבני ישראל וגו · ועוד אם לא היו
בני ביתו טהורים לא יאכלו ממנו עד שיביאוהו לפתח
אהל מועד בעבור זריקת הדם כמו שכתוב אשר יאכל
מזבח השלמים אשר ליי וטומאתו עליו ונכרתה · אמר
משה אם צאן ובקר ישחט להם שיוכלו לשחוט בכל
מקום ומצא להם באמת יספיק להם כי הרבה צאן ובקר
להם וכן אם את כל דגי הים יאסף להם יספיק להם אבל
אם זה לא יהיה איך יאכלו בשר שיספיק להם · ענהו
הבה היד יי תקצר אני אתן להם בשר שיספיק להם זולת
צאן ובקר ודגים · וכן הנפעל בענין הספוק וְאֶל אֶרֶץ
גִּלְעָד וְלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם · אעפ לא ימלט
מזה הענין · אֶת כָּל תְּחִלָּאָה אֲשֶׁר מְצָאַתְם בַּדֶּרֶךְ ·
וּמְצָאוּהוּ רָעוֹת רַבּוֹת · וּמְצָאנוּ עָוֹן · הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת
עָוֹן עֲבָדֶיךָ · וְלֹא מָצְאוּ לָהֶם כֵּן · וְאִם לֹא מָצְאָה יָדוֹ ·
והשם על זאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא ·
והפירוש על דרך דרשו יי בחמצאו · והנפעל ולא נִמְצָא
חֶרֶב וַחֲנִית · כִּי נִמְצָאוּ בְעַמִּי · כָּל נִמְצָאֶיךָ אֶכְרוּ
יַחְדָּו · פירוש הנמצאים בך · הַנִּמְצָאִים בְּשׁוּשָׁן · בשוא
הצרי במשקל אתם נטמאים · נחבאים במערה · אֲשֶׁר
יִמָּצֵא אִתּוֹ · אִם הִמָּצֵא תִמָּצֵא כְּדוֹ · לא יִמָּצֵא לָנוּ
הָהָר · ל"ל לא יספיק · והפעל הכבד וְכֹאֲרַח אִישׁ יַמְצִיאֵנוּ ·
וְהִנֵּה אָנֹכִי מַמְצִיא אֶת הָאָדָם אִישׁ בְּיַד רֵעֵהוּ וּבְיַד מַלְכּוֹ ·
וְלֹא הִמְצֵיתִיךָ בְּיַד דָּוִד · בא על דרך בעלי ההא בתמורת
האלף בהא כמשפט וְאֶת הָעוֹלָה הִמְצִיאוּ אֵלָיו לְנִתְחֵיחָ ·
כולם ענין המציאה והוא כענין הזמנה · ולפי הענין הזה
נוכל לפרש אין בשורה מוצאת · מזדמנת כלומר לא
יזדמן לך שכר בזאת הבשורה "

מצד וְדָוִד אָז בַּמְּצוּדָה · וַיֵּלֶךְ דָּוִד אֶת מְצוּדַת
צִיּוֹן · וְכָל צֹבְיָה וּמְצוֹדָתָהּ · בחולם ופירושו
כל הצובאים והבונים עליה מצודות ללכדה · יֵי סַלְעִי
וּמְצוֹדָתִי · וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמְּצוּדָה · עַל שֶׁן סֶלַע וּמְצוּדָה ·
והקבוץ לְבֵית מצודות · ומבלי ההא וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמְּצָד ·
הוקל המם כמם למני ממסך · כי היו ראויות להדגש
כמשפט · והקבוץ בלשון נקבות אֶת הַמְּעָרוֹת וְאֶרֶת
הַמְּצָדוֹת · בַּמִּדְבָּר בַּמְּצָדוֹת · יְבֹאהוּ בַּמְּצָדוֹת · וכן בא
בסמוך מְצָדוֹת סְלָעִים מִשְּׁנֵבוֹ · בִּמְצָדוֹת עֵין גֶּדִי ·
ובמא וְבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדוֹלִים · כל אלו וחדומים
לחם

מעלי יג · ויחיה ט
ירמיה ל · מלכים א יז
מיכ · בראשית כו · תהלים עג
מדבר יז · יחזקאל יח
תהלים קט · קהלת ה
ויקרא כה
יחזקאל כט · ויקרא לו
ויקרא כה · ירמיה · שמו"א
קהלת יב
ויקרא כב
יחזקאל כג
שמואל א כו
יהושע כב

מעך מעל א ל · מעלי ה · שמו"ב
ויקרא ה · יחזקאל ט · ויקרא כ
דה"ב כ כח
שמות כח
שמואל א כ
שמואל ב יג
שמואל ב יג
ויקרא יז · שמות יז
יחזקאל לג
תהלים קל
תהלים לג
שמואל א ז
ירמיה ה · ישעיה לב
אסתר ד
ראשית מט · שמו"ב כב · יהושע יז
מיכ לל
זכריה יא
שמואל ב ג
ויקרא ט
ראשית מט · שמו"ב כב
שופטים ז
מלכים א ז
שופטים כ

מצה ויקרא ב · שמות יב
ישעיה לה
ישעיה יד
ראשית מ
שופטים יד
ראשית לח · בראשית לב
ראשית מ
שופטים ז
שמואל ב כג · יחזקאל יט
ישעיה לב · שמואל א כד
קהלת ט

מצץ ישעיה סו
ישעיה יז

מצא ישעיה לא · בראשית מ
שופטים יד
בראשית לח · בראשית לב
ראשית מ
שמות ב
ירמיה ל · ירמיה ו
מיכ · שמו"ב
ויקרא כה
שמו"ב ב · שמו"ב לב
ירמיה ו · ירמיה ו
יהושע כ
מדבר יא
שמואל ב כ
שמואל ב כ · יחזקאל יט
שמואל ב כ · שמואל ב כד
שמואל ב כד
שמואל ב כד

להם הם ענין המגדלים הגבוהים והסלעים הרמים. ומה שאמר וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל הַמְּצוּדָה. נראה כי היה בסלע ההוא מערה כי ימצאו מערות הרבה בסלעים או המקום שהיה דוד דר בו היה גבוה מהמצודה וכן ויעלו אותם עמק עכור. וירדתי על החרים. כמו שפירשנו ואין ויורד כמו ויעלה כאשר חשב רבי יונה בי לא מצאנו שתי מלות במקרא זה הפך זה וזה כנגד זה שיעשו שלום ביניהם פעם אחת ויעלה זה אצל זה או ירד זה אצל זה"

מצה שְׁתִית מְצֻּת. אַךְ שְׁמָרֵיהָ יִמְצוּ יִשְׁתּוּ. וַיִּמָּץ טַל מִן הַגִּזָּה. והנפעל וְנִמְצָה דָמוֹ. יִמָּצֶה אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ. וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ. פירושו מי כוס מלא ענינם ידוע בענין המציצה.

מצח עַל מֵצַח אַהֲרֹן. המֵּם כצרי. מִצְּחֵךְ חָזָק לְעֻמַּת מִצְּחָם. עַל מִצְּחוֹת הָאֲנָשִׁים. ידוע. ומִצְּחַת נְחֹשֶׁת עַל רַגְלָיו. טס של נחשת וקראו מצחה שהיה כדמות המצחה שנושאות על מצחן הנערות"

מצר כָּל רוֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים. כלומר בין הגדרים גדר מזה וגדר מזה של תוכל לנוס אנה ואנה. ובסמוך וּמִצָּרַי שְׁאוּל מְצָאוּנִי. כמו מזמנים זמני. ואפשר שיהיה הנפרר מהם מן הַמֵּצָר. ויאמר מן מצר מצרים כמו מן ענב ענבים. אלא שזה מן הדגושים או יהיה מן: המצר שרש אחר יצר או צרר כמו שבתכנו בשרש יצר. וכן בדברי רז"ל איזן הסמוך למצר מצרים הרחיב לו ודומה כי דעתם שהמם שרש כי אמרו מצר לו מצר ראובן מצר אחד ויתכן להיות שרש מצרים צרר וכן ומצרי שאול מצאוני בפלס ממדי מן שם ממדיה"

מקק וְנָמַקּוּ כָל צְבָא הַשָּׁמַיִם. וְגַם אֲנַחְנוּ נִמַּקִּים וְאֵיךְ נִחְיֶה. יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם. וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם. והפעל הכבד הֻמַּק בְּשָׂרוֹ. והשם תַּחַת בֹּשֶׁם מַק יִהְיֶה. ופירושו כי הבשם מחזק הבשר ומעמידו והנה מק הפך שֶׁרֶשׁ כַּמַּק יִהְיֶה. ובדברי רז"ל מקק של ספרים והוא מה שנרקב מהם"

מקל מַקֵּל שָׁקֵד. מַקֵּל תִּפְאָרָה. וּבְמַקֵּל יָד. אלה בצרי. ובפתח מַקַּל לְבָנָה. וככינו וכקוץ נפל הדגש כי בְמַקְּלִי עָבַרְתִּי. וּמַקְּלוֹ יַגִּיד לוֹ. וַיַּעַג אֶת הַמַּקְלוֹת. ואפשר שתהיה המלה הזאת מבעלי הנון והמם נוספת"

מר כְּמַר מְדָלִי. כטפה הנוזלת מן הדלי. ויתכן ששרש המלה הזאת מרר מענין וַיִּתְמַרְמַר אֵלָיו. שִׁמְיִ לָךְ תַּמְרוּרִים. שהוא ענין הגבהות. ולזה הענין נקראת הטפה הנופלת מן הדלי אל הבור כשמעלים הדלי מן הבור מר לפי שנופלת מגבוה"

מרר מַר נַפְשׁ. כִּי מָרִים הֵם. צְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה. מָרָה כַּלַּעֲנָה. ובא האלף תמורת ההא קְרֵאנִי לִי מָרָא. וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ. כִּי מַר לִי מְאֹד מִכֶּם. כִּי רַע וָמַר עֲזָבְךָ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. אך כִּי מָרָה נַפְשׁ כָּל הָעָם. פעל עבר כי הוא מלעיל בשני פשטין. ויתכן גם כן כי מר לי פעל עבר לפי שהוא פתח או יהיה שם זולתי תאר ואף על פי שבתארי פעלי הכפל מצאנו פתחים מעשים הם. וכן עַל מַר נַפְשִׁי. שם כלומר על שהצלת ממר נפשי. וכתי דאוסף על חיי ושזיב ממרר נפשי. וכן הִנֵּה לְשָׁלוֹם מַר לִי מָר. והשם. עם הא

שאמר וַיִּשְׁמַע דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל הַמְּצוּדָה. נראה כי היה בסלע ההוא מערה כי ימצאו מערות הרבה בסלעים או המקום שהיה דוד דר בו היה גבוה מהמצודה וכן ויעלו אותם עמק עכור. וירדתי על החרים. כמו שפירשנו ואין ויורד כמו ויעלה כאשר חשב רבי יונה בי לא מצאנו שתי מלות במקרא זה הפך זה וזה כנגד זה שיעשו שלום ביניהם פעם אחת ויעלה זה אצל זה או ירד זה אצל זה"

מצה שְׁתִית מְצֻּת. אַךְ שְׁמָרֵיהָ יִמְצוּ יִשְׁתּוּ. וַיִּמָּץ טַל מִן הַגִּזָּה. והנפעל וְנִמְצָה דָמוֹ. יִמָּצֶה אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ. וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ לָמוֹ. פירושו מי כוס מלא ענינם ידוע בענין המציצה.

מצח עַל מֵצַח אַהֲרֹן. המֵּם כצרי. מִצְּחֵךְ חָזָק לְעֻמַּת מִצְּחָם. עַל מִצְּחוֹת הָאֲנָשִׁים. ידוע. ומִצְּחַת נְחֹשֶׁת עַל רַגְלָיו. טס של נחשת וקראו מצחה שהיה כדמות המצחה שנושאות על מצחן הנערות"

מצר כָּל רוֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים. כלומר בין הגדרים גדר מזה וגדר מזה של תוכל לנוס אנה ואנה. ובסמוך וּמִצָּרַי שְׁאוּל מְצָאוּנִי. כמו מזמנים זמני. ואפשר שיהיה הנפרר מהם מן הַמֵּצָר. ויאמר מן מצר מצרים כמו מן ענב ענבים. אלא שזה מן הדגושים או יהיה מן: המצר שרש אחר יצר או צרר כמו שבתכנו בשרש יצר. וכן בדברי רז"ל איזן הסמוך למצר מצרים הרחיב לו ודומה כי דעתם שהמם שרש כי אמרו מצר לו מצר ראובן מצר אחד ויתכן להיות שרש מצרים צרר וכן ומצרי שאול מצאוני בפלס ממדי מן שם ממדיה"

מקק וְנָמַקּוּ כָל צְבָא הַשָּׁמַיִם. וְגַם אֲנַחְנוּ נִמַּקִּים וְאֵיךְ נִחְיֶה. יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם. וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם. והפעל הכבד הֻמַּק בְּשָׂרוֹ. והשם תַּחַת בֹּשֶׁם מַק יִהְיֶה. ופירושו כי הבשם מחזק הבשר ומעמידו והנה מק הפך שֶׁרֶשׁ כַּמַּק יִהְיֶה. ובדברי רז"ל מקק של ספרים והוא מה שנרקב מהם"

מקל מַקֵּל שָׁקֵד. מַקֵּל תִּפְאָרָה. וּבְמַקֵּל יָד. אלה בצרי. ובפתח מַקַּל לְבָנָה. וככינו וכקוץ נפל הדגש כי בְמַקְּלִי עָבַרְתִּי. וּמַקְּלוֹ יַגִּיד לוֹ. וַיַּעַג אֶת הַמַּקְלוֹת. ואפשר שתהיה המלה הזאת מבעלי הנון והמם נוספת"

מר כְּמַר מְדָלִי. כטפה הנוזלת מן הדלי. ויתכן ששרש המלה הזאת מרר מענין וַיִּתְמַרְמַר אֵלָיו. שִׁמְיִ לָךְ תַּמְרוּרִים. שהוא ענין הגבהות. ולזה הענין נקראת הטפה הנופלת מן הדלי אל הבור כשמעלים הדלי מן הבור מר לפי שנופלת מגבוה"

מרר מַר נַפְשׁ. כִּי מָרִים הֵם. צְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה. מָרָה כַּלַּעֲנָה. ובא האלף תמורת ההא קְרֵאנִי לִי מָרָא. וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ. כִּי מַר לִי מְאֹד מִכֶּם. כִּי רַע וָמַר עֲזָבְךָ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. אך כִּי מָרָה נַפְשׁ כָּל הָעָם. פעל עבר כי הוא מלעיל בשני פשטין. ויתכן גם כן כי מר לי פעל עבר לפי שהוא פתח או יהיה שם זולתי תאר ואף על פי שבתארי פעלי הכפל מצאנו פתחים מעשים הם. וכן עַל מַר נַפְשִׁי. שם כלומר על שהצלת ממר נפשי. וכתי דאוסף על חיי ושזיב ממרר נפשי. וכן הִנֵּה לְשָׁלוֹם מַר לִי מָר. והשם. עם הא

ויותר כאן מה שפירשו לשון מרירות ולפי זה שרשו מרר.

הנקבה מרה. וכסמוך לֵב יוֹדֵעַ מֶרַת נַפְשׁוֹ. והריש דגושה. והכיא רבי יהודה עם זה מֹרַת רוּחַ. וחיה ראוי להדגש ולהחטיף המם והנכון שהוא משרש מרה. וחשם בת שלום מרור. והקבוץ עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים. הִשְׁבִּיעֵנִי בַּמְּרוֹרִים. וכקבוץ הנקבות כִּי תִכְתֹּב עָלַי מְרוֹרוֹת. אַשְׁכְּלוֹת מְרוֹרוֹת. ומשקל אחר בְּשִׁבְרוֹן מָתְנַיִם וּבְמֵרִירוּת. וּמָא בְּכִי תַּמְרוּרִים. והתאר וְקָטֶב מְרִירִי. בְּמֵרִירֵי יוֹם. פירוש כמו אותם שהם מרירי יום וקשי מזל יהיו מבעתים אותו היום בקללתם. ויש מפר כי הכף נוספת כמו כחצות הלילה. כמשגי גבול. וענין וקטב מרירי חוזק החום הדומה לסם המות. ומא וּמֶמֵר לְיוֹלַדְתּוֹ. בפלס מֶכֶס. ומא כִּי יִשְׁבְּעֵנִי מְמֹרוֹרִים. והנפעל יַמַּר שֵׁבֶר לְשׁוֹתָיו. בפלס ותקל גברתה בעיניה. והפעל הכבד אֲמֻרַּר בַּבֶּכִי. פירוש אמרר נפשי או השומעים. וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם. וכבד אחר כִּי הֵמַר שַׁדַּי לִי. וְהֻמַּר עָלָיו כְּהֵמַר עַל הַבְּכוֹר. ועא בזה הפעל אַל תֵּמַר בּוֹ. ולפי שנקשר עם בית חוא כענין תמרר. והנפעל בעא וְיֵרוּחוּ לֹא נֶמַּר. כענין לא נתחלף. וכתב אאזל מזה אֲדֻדָּה כָל שְׁנוֹתַי עַל מַר נַפְשִׁי. כלומר אשתעשע כל ימי על שהחליף לי שהוסיף לי כשנותי ואמר יי עליהם יחיו כלומר עתה ידעתי כי על השנים הקצובות לבני אדם כרצונך תוסיף על ימיהם כמו שהוספת לי. וכבר כתבנו בו תי בשרש חיה. ועא שִׁימִי לָךְ תַּמְרוּרִים. הם הציונים הגבוהים. וכן הַכְעִיס אֲפָרִים תַּמְרוּרִים. כלומר כתמרורים שעשה הכעיס השם ית. והתפעל בהכפל המם כענין הזה וַיִּתְמָרְמַר אֵלָיו. כלומר גבה והתעלה כנגדו. ויתכן הכעיס אפרים תמרורים מהענין הראשון. ופירושו הכעיס אפרים כעס תמרורים. והנכון להיות כְּמַר מִדְּלִי מזה השרש ויהיה מזה הענין ענין הגבהה ונקרא נטף הדלי כן לפי שנופל מגבוה כמו שכתבנו. יִשְׁפּוֹךְ לָאָרֶץ מְרֻרָתִי. מְרוֹרַת פְּתָנִים בְּקִרְבּוֹ. וְבָרַק מִמְּרוֹרָתוֹ יַהֲלוֹךְ. הוא כים המרה. ויש מפרשים כמוהם אשכלות מרורות. והפעל הכבד וַיְמָרְרוּהוּ וָרוֹבוּ. כלומר שהורו הציתם עד המרה"

מרא שׁוֹר וּמְרִיא. וְחֵלֶב מְרִיאִים. מְרִיאֵי כָשֶׁן. וְשֶׁלֶם מְרִיאֵיכֶם. מן ממיני הבקר הגדולים ואא כי המפוטמים שבבהמות יקראו מריאים ודומה לו בדברי רז"ל אין ממרין את העגלים אבל מלעיטין אותם ואמרו אי זו היא המראה ואיזו היא הלעטה המראה למקום שאינה יכולה להחזיר פירוש שמוריד המאכל בבלעו של עגל במקום שאינו יכול להחזירו מתוך בלעו אלא חשוב הוא כבלוע זו היא המראה שאסור לעשות בשבת. בָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא. פירושו תגביה"

מרג הִנֵּה שַׁמְתִּיךָ לְמוֹרָג חָרוּץ חָדָשׁ. קרשים נקובים ובהם יתדות של עץ או של ברזל שרשין בהן התבואה. ופירוש למורג חרוץ למורג וחרוץ כי המורג כמו החרוץ והחרוץ כמו המורג שניהם עשויים לדוש בהם התבואה כי כן מצאנו במקום אחר כי לא בחרוץ יודש קצח ותרגמו יונתן ארי לא במורגי פרזלא. אלא שיתכן שיהיה הפרש מעט ביניהם שיהיה האחד גדול מחבירו או משונה בעשיתו. והקבוץ נדגש וְהַמּוֹרְגִים וְכֵלֵי הַבָּקָר לָעֵצִים. וְהַמַּרְגִּים לָעֵצִים"

מרד וְגַם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַד נֶאצַר מָרַד. וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרְדוּ. פירושו ובשלש עשרה שנה

מדבר יל יהוש כלי איוב ל׳ בַּיִּי אַל תִּמְרוּדוּ · וְאַתָּנוּ אַל תִּמְרוֹדוּ · הֵמָּה חָיוּ בְּמוֹרְדֵי אוֹר · כלומר שהם מורדים באור ואינם מכירים אותו ויתכן לפרש במורדי אור המ״ם נוספת ושרשו ירד ופי׳ המה היו בירידת האור כלומר לערב ילכו ובחשך לחתור בקירות הבתים · והשם אם בְּמֶרֶד וְאֶבֶד בְּמַעַל · בשש נקודות · ומא בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדוּת · וְעֵא מְרוּדִים תָּבִיא בַיִת · והשם יְמֵי עָנְיָהּ וּמְרוּדֶיהָ · כמו בימי עניה · זְכֹר עָנְיִי וּמְרוּדִי · ענינם ענין דלות ושפלות ועוד נכתבם בשרש רוד ״

יהושע מ״ו · ישעיה כ״ח · פסוקים מ״ו כ׳ · איכה א׳ · איכה ג׳

מרה אֲשֶׁר מָרָה אֶת פִּי יָי · כִּי מָרוּ בָךְ · כִּי אוֹתִי מָרָתָה · וְלֹא מָרוּ אֶת דְּבָרוֹ · פירוש האותות אשר שם בם כאשר צוה כן היו וכן באו הצפרדעים והערוב או פירוש ולא מרו את דברו משה ואהרן אשר שלח על המכות · כִּי מָרוֹ מָרִיתִי · סוֹרֵר וּמוֹרֶה · שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים · וַתְּהִיֶּיָן מֹרַת רוּחַ · כל אחת ואחת היתה מורה רוחם כלומר מחלפת ומשנה רצונם או היתה שם בפלס ולדבר על יתועה · והשם במא כִּי בֵית מְרִי חֵמָה · גַּם הַיּוֹם מָרִי שִׂיחִי · כִּי אֲנִכִי יָדַעְתִּי אֶת מֶרְיְךָ · בסגול המ״ם · לָשׁוּב לְעַבְדָּתָם בְּמָרִים · בחירק המ״ם · והתאר במשקל חשם וְאָמַרְתָּ אֶל מָרִי אֶל בֵּית יִשְׂרָאֵל · וכן אַל תְּהִי מָרִי בְּבֵית הַמֶּרִי · הראשון תאר בשקל פָּתִי והשני שם · או יהיה גם הראשון שם ויהיה חסר · והנכון בו אל תהי איש מרי · וכן ואני תפלה · ואני איש תפלה · וכן אַךְ מְרִי יַבְקִשׁ רָע · תאר או שם חסר איש · והפעל הכבד כִּי הִמְרוּ אֶת רוּחוֹ · ופירושו כי המרו משה ואהרן את דבר השם ורוחו כמו דברו ויבטא השם בשפתיו שלא יכנסו לארץ · וַיַּמְרוּ בִי · מַמְרִים הֱיִיתֶם · כַּמֶּה יַמְרוּהוּ בַּמִּדְבָּר · וַתָּמֶר אֶת מִשְׁפָּטַי לְרִשְׁעָה · לַמְרוֹת עֵינֵי כְבוֹדוֹ · משפטו להמרות · וכן לַמְרוֹת עֶלְיוֹן בַּצִּיָּה · וּבְהַמְּרוֹתָם תָּלַן עֵינִי · דגש המ״ם לתפארת · ופירושו ובתמורת ההתולים תלן עיני בלומר באמת ההתולים אינם עמדי אבל בתמורתם תלן עיני ואני שומר תמיד האמת שהוא תמורת ההתולים וכבר פירשתי בו פירוש אחר בשרש התל ובשרש לון כולם ענין שנות וחלוף הדבר והמצוה · ומן הענין הזה תרגם יונתן עַל חָאֲרָץ מְרָתַיִם · על ארעא דעמא סרבן · ומן הענין הזה אֶת עֲנִי יִשְׂרָאֵל מוֹרֶה מְאֹד · כלומר משתנה מאד ומתחלף · ומוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֹאשׁוֹ · הוא התאר ״

ויקרא כ״ו · תהלים ע״ח · יחזקאל ב׳ · תהלים ל״ט · תהלים ע״ח · איוב ל״ז · ישעיה ג׳ · תהלים ע״ח · איוב ל״ז · תהלים ע״ח · איוב ל״ז · פסוקים ג׳

מרח וַיִּמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין וַיֶּחִי · ענין הבישה וחתול · וכן מְרוּחַ אָשֶׁךְ · שנמרחו אשכיו ונמעכו ״

ויקרא כ״ב · ישעיה נ״ח

מרט וָאֶמְרְטָה מִשֵּׂעַר רֹאשִׁי · וָאֲכַפֵּם מֵהֶם אֲנָשִׁים וָאֶמְרְטֵם · ולְחָיַי לְמוֹרְטִים · וְכָל כָּתֵף מְרוּטָה · והנפעל כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ · והתאר ממה שלא נזכר פועלו מהדגוש אֶל נוֹי מִמְּשָׁךְ וּמוֹרָט · על משקל וחסנה איננו אוכל · ענינם נפילת השער או עור הבשר או עקירתו · ובענין חמריקה והעברת החלודה חֶרֶב חוּחֲדָה וְגַם מְרוּטָה · לְטֶבַח מְרוּטָה · וַיִּתֵּן אוֹתָהּ לְמָרְטָה · והפעל מן הכבד נְחֹשֶׁת מְמֹרָט · ושלא נזכר פעלו ממנו לְמַעַן הֵיטִב לָהּ בְּרַק מוֹרָטָה · וְהִיא מוֹרָטָה · וחסית בהם דגושה לתפארת ״

ויקרא כ״ד · מלכים ב׳ ל״ב · ויקרא ל״ד · ישעיה ל״ה · ויקרא ל״ג · ישעיה ל״ה · מלכים ב׳ ל״ב · יחזקאל כ״ח · מלכים ב׳ ל״ב · יחזקאל כ״ח · מלכים ב׳ ל״ב · יחזקאל כ״ח · יחזקאל כ״ח

מרץ וְחֶבֶל נִמְרָצוּ אִמְרֵי יוֹשֶׁר · קְלָלָה נִמְרֶצֶת · והפעל הכבד מַה־יַּמְרִיצְךָ כִּי תַעֲנֶה · ענינם ענין חוזק ותוקף ״

מלכים ב׳ כ׳ · איוב ל״ו

מרק מִרְקוּ הָרְמָחִים · נְחֹשֶׁת מָרוּק · ושלא נזכר פעלו מהדגוש · וּמַרֵּק וְשֶׁטֶף בַּמַּיִם · והשם תַּמְרוּק בָּרָע · ענין המריקה ידוע · ופירוש ומרק ושטף במים שימרקוהו וישטפוהו היטב · ובדברי רז״ל מריקה בחמין ושטיפה בצונן ומקצתם אמרו מריקה ושט פת בצונן והגעלה בחמין · ומזה נקרא לקישוט הנשים תמרוק לפי שהוא ממרק זוהמת חבשר ומנקהו · וְנָתוֹן תַּמְרוּקֵיהֶן · וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים · וכן נקרא למים שנתבשל בהם הבשר מרק לפי שיש בו מריקת הבשר וְאֶת הַמָּרָק שְׁפוֹךְ · וּמָרַק פְּיָגוּלִים כְּלֵיהֶם ״

ויקרא ל״ד · מלכים ב׳ ד׳ · ישעיה ס״ה · פסוקים ג׳

לא״ כן קרי וכתיב פרק וכ׳ סמות יש לרשום שכתבתי בו הבשר מרק ופרק״ים לומרים כי הפלא וקרוס מתחלפים פרין בוחף ·

משש אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי · והוקל גְּשָׁה נָא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי · כִּי חִיחַ רֹאוּ לְהַדְגִּשׁ · והפעל הכבד כִּי מִשַּׁשְׁתָּ אֶת כָּל כֵּלַי · ענין המשוש ידוע · ויש לפרש מזה וַיְמֻשׁ חֹשֶׁךְ ״

בראשית כ״ז · בראשית כ״ז · בראשית כ״ז · בראשית נ״א · שמות ל׳

משה כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ · וּמִן מִזֶּה יַזְכִּיר יְמֵי עוֹלָם מֹשֶׁה עַמּוֹ · או הוא כמשמעו וענינו משה ועמו · והפעל הכבד יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים · ענינם ענין המשיכה והחוצאה · וַאֲכַסֵּךְ מֻשִׁי · פירוש בגדי מֻשִׁי והוא ידוע ״

שמות ב׳ · ישעיה ס״ג · תהלים י״ח · יחזקאל ל״ו

משח יַעַן מָשַׁחְתָּ אוֹתִי · דברי הנביא כנגד המשיח שהמשיח יאמר כן יען משחתי אותי וגו׳ · אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָׁם · וּמָשַׁחְתָּ אֶת חֲזָאֵל · מָשׁוּחַ בַּשָּׁמֶן · לְמָשׁוּחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ · לְמָשְׁחָךְ לְמֶלֶךְ · השין בקמץ רחב והחית בקמץ חטף · לְמָשְׁחָה בָהֶם · לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה · כלומר בעבור שאתה משוח וכהן נתתים לך ולבניך · וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו תִּמְשָׁח · קוּם מָשְׁחֵהוּ · והתאר הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ · בְּלִי מָשִׁיחַ · כלומר כך נפל באילו לא היה משוח בשמן למלוכה · לִמְשִׁיחוֹ לְכוֹרֶשׁ · אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי · אמר זה על האבות שהם גדולים ונסיכים כמו המלכים שהם משוחים בשמן · ותאר אחר וּמָשׁוּחַ בַּשָּׁשֶׁר · בחולם בפלס קרוב רחוק · וּמָא בְּרוּב מִמְּשַׁח הַסּוֹכֵךְ · קוּמוּ הַשָּׂרִים מִשְׁחוּ מָגֵן · פי׳ שימשחו עליהם מלך כי כבר מת בלשאצר והמלך חוא המגן · ויש מפרשים מגן ממש ופירו שימשחו המגן ויצחצחו אותו כדי להחליק אותו שלא יעברוהו כלי זיין · וכך מפרשים בענין הזה בלי משיח בשמן כמו שאמר כי שם נגעל מגן גבורים ואומר שהיה המגן באילו לא נמשח בשמן · והשם שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה · שֶׁמֶן מִשְׁחַת קָדֶשׁ · והנפעל כִּי נִמְשַׁח דָּוִד לְמֶלֶךְ · בְּיוֹם הִמָּשַׁח אוֹתוֹ · כולם ענין משיחה בשמן או בזולתו וידוע הוא · ולפי שמנוי המלוכה והגדולה על ידי משיחה נאמר למנוי אף על פי שאינו על ידי משיחה בלשון משיחה · וּמָשַׁחְתָּ אֶת חֲזָאֵל · תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ · וכן יַעַן מָשַׁחְתִּי אוֹתִי הם דברי הנביא על עצמו ״

ויקרא כ״ו · שמות כ״ט · שמות ל׳ · ויקרא ח׳ · ויקרא ז׳ · מלכים א׳ ל״ט · מלכים א׳ ל״ט · ישעיה ל״ד · מלכים ב׳ כ״ב · דברים כ״ח · ירמיה ל״ז · תהלים ל״ז · איוב ל״ב · יחזקאל ל״ב

משך וְאִישׁ מָשָׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתוֹמוֹ · אֲשֶׁר לֹא מְשֻׁכָה בְּעוֹל · עַל כֵּן מְשַׁכְתִּיךָ חָסֶד · פירוש משכתי אליך חסד · וכן מָשׁוֹךְ חַסְדְּךָ לְיוֹדְעֶיךָ · על דרך ויט אליו חסד · תִּמְשֹׁךְ לְיִרְתָן בְּחַכָּה · מָשְׁכוּ אוֹתָהּ וְאֶת כָּל הֲמוֹנָיהָ · המ״ם תקרא בקמץ חטף כמשפט חצ״ו כי ציווי היחיד מָשׁוֹךְ בחולם וכן קבלנו קריאתה בקמץ חטף וכן

וכן מצאתי בספר מדוייק כמסורת עליו לית חטף · ובא בחירק לגזרת פֵּעל · מְשָׁכוֹ וקחו לָכֶם צאן · וחֹמֶס מעמדת בגעיא · בְּמָשְׁכוֹ בְּרִשְׁתּוֹ · בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל · וַיִּמְשֹׁךְ הָאוֹרֵב · פירוש משך בשופר או משך העם אשר אתו אל העיר · לְךָ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר · פירוש ומשכת העם אליך בהר תבור ואמר בלשון משיכה כי פירושו תוציאם בעל כרחם ותפתם בדברים עד שתביאם למלחמה כי היו מתיראים מפני חיל סיסרא וכן פירוש וָמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל נַחַל קִישׁוֹן אֶת סִיסְרָא שַׂר צְבָא יָבִין אֶת רִכְבּוֹ וְאֶת הֲמוֹנוֹ · כי אמרו כי אצטגניניו ראו מפלתו ומנעוהו לצאת למלחמה והקכה חזק לבו ומשכו אל נחל קישון · מוֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר · פירוש כי הסופר מושך העט ועל הספר בכתבו · לִמְשֹׁךְ בַּיִן אֶת בְּשָׂרִי · לנהגו ולמשכו ביין · והנפעל לא תִמָּשֵׁךְ עוֹד · וְיָמִיהָ לֹא יִמָּשְׁכוּ · וחשם נוֹשֵׁא מָשֶׁךְ הַזָּרַע · בשש נקודות · ומָשֶׁךְ חָכְמָה מִפְּנִינִים · אבל כי גַרְתִּי מָשֶׁךְ · הוא שם אומה הנזכרת בתורה ומָשֶׁךְ וְתִירָס · ואמ׳ יוסף בן גוריון כי הם אנשי טרשקנה · והחכם רבי אברהם בן עזרא פיר מזה סוסים מְזֻנִּים מִשְּׁבָם חָיוּ · מיוחסים אל משך כי משם יבאו הסוסים האבירים חומים ומתאו׳ אל הנקבה · ופירוש ומשך חכמה יקר החכמה כי הדבר היקר ימשך שמו למרחוק וכן משך הזרע כי הזרע יקר לזורעו ואף כי בארץ הנגב ולשעם זה יאמר על נושא הזרע לזרע בְּמוֹשֵׁךְ הַזָּרַע · והפעל הכבד מן הדגוש תוֹחֶלֶת מִמְּשֻׁכָה · אֶל גּוֹי מְמֻשָׁךְ וּמוֹרָט ·

משל וְלֹא כְמִשְׁלוֹ אֲשֶׁר מָשָׁל · וָיָשֹׁב וּמָשַׁל עַל כִּסְאוֹ · וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים · מָשָׁל בָּנוּ גַּם אַתָּה · וּמָשְׁלוּ מָיִם וָעֵדִים · מוֹשֵׁל בִּגְבוּרָתוֹ · מוֹשֵׁל עַמִּים וַיַּפְתֵּחֵהוּ · מוֹשְׁלָיו יְחֵילוּהוּ · וכבר פירשנוהו בשרש יָלַל · והכבד הַמָּשָׁל וָפַחַד עָמוֹ · והשם וּמָשָׁל מִמְּשָׁל רַב · המם בחירק · ובתוספת הא״ו תיו חֲמֻמְשָׁלָה חֲרִאשׁוֹנָה · לְמֻמְשֶׁלֶת הַיּוֹם · לְמֻמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה · וּמֻמְשֶׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר · וּמֻמְשַׁלְתְּךָ אָתֵּן בְּיָדוֹ · והקבוץ לְמֻמְשָׁלוֹת בַּלַּיְלָה · המם בכלם בסגול · יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו · המם בפתח · וּעֹא הִגֵּה כָּל הַמּוֹשֵׁל עָלַיִךְ יִמְשֹׁל · עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים · מוֹשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה · ויונתן תרגמו מהענין הראשון שלטוני עמא · וְהִצִּיגַנִי לְמִשְׁל עַמִּים · והשם לְהָבִין מָשָׁל · מָשָׁל הַקַּרְמֹנִי · והוא סמוך ופירושו משל מושל הקדמוני או הוא מ״ה ואינו סמוך והקדמוני תאר לו · וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ · לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה · והכבד הֲלֹא מְמַשֵּׁל מְשָׁלִי הוּא · וענין המשל הוא דמות דבר אל דבר ויש בו גם כן דברים סתומי׳ וכן בענין הזה זִכְרוֹנֵיכֶם מִשְׁלֵי אֵפֶר · והנפעל נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ · וְנִמְשַׁלְתִּי עִם יוֹרְדֵי בוֹר · והתפעל וָאֶתְמַשֵּׁל בֶּעָפָר וָאֵפֶר · והכבד וַתְּמַשִּׁילֵנִי וְנִדְמֶה · והתאר מזה הַמְּמֻשָּׁלִים לְבֵית אֲבִיהֶם · רוצה לומר דומים לחם בגבורה כי גבורי חיל חמה ובא בחרק המם כמו עתליה המרשעת · הערים המבדלות · **משך** מִמְּשֹׁךְ חָרוּל · פירושו לפי מקומו מוצא החרולים כלומר שיצמחו שם מפני החרבן ·

סמות ל״ב · נמ״ל י״ז · יהושע ז׳ · סופטי׳ כ׳ · סופטים ל׳ · סופטים ל׳ · סופטים ה׳ · קהלת כ׳ · יחזקאל כ״ה · ישעיה ל״ד · תל״ס קכ״ו · איוב כ״ח · תליס קכ״ב · בראשית ל׳ · ירמיה ה׳ · עמוס ט״ו · מלכי ב״ג · ישעיה ל״ח · זכריה ז׳ · תליס ס״ו · ישעיה כ״ב · איוב ל״ה · דניאל ל״ח · מיכה ל׳ · בראשי׳ ח׳ · בראש׳ ח׳ · תליס קמ״ה · ישעיה כ״ב · תליס קל״ג · תליס קל״ד · יחזקאל ל״ד · במדבר כ״ח · ישעיה כ״ח · איוב ז׳ · מלכי ח׳ · שמואל א׳ כ״ד · במדבר כ״ג · דברים כ״ח · יחזקאל כ״ח · איוב ל״ב · תליס מ״ט · תליס קמ״ב · איוב ל׳ · ישעיה מ״ו · דה״א א׳ כ״ו · נחמיה ב׳

ויש מפרשים מלשון שוקק ישתקשקון רוצה לומר שיהיה המקום מלא חרולים והעובר שם ישמע קול חרולים נושקין זה על זה בנשוב בהם הרוח ויהיה שרשו שקק · ורבי יונה הביא בזה השרש וכן מָשָׁק בֵּיתִי · והנני עתיד לכתבו בשרש שקק · ואא״ז ל כתב משק ביתי · וממשק חרול בזה השרש בענין אחר ופירש ענין עזיבה · ופירש בן משק ביתי בן שאעזוב כל אשר לי בידו והוא דמשק אליעזר וכן ממשק חרול שיהיה המקום נשמט ונעזב מלא חרולים ובא על דרך והארץ תעזב מחם וכתי ממשק חרול משמט מלוחין · וּבְדֶמֶשֶׁק עָרֶשׂ · פירשתיו באות הרלת בן ארבע אותיות ·

מתג בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לְבָלוּם · מֶתֶג לַחֲמוֹר · בשש נקודות · וּמִתְּגֵי בִשְׂפָתָיִךְ · שלשתם ענין אחד ומתג לחמור הוא דרבן הברזל חתחוב בקצה העץ שדוקרין בו החמור למהרו · במתג ורסן ומתגי בשפתיך הוא הברזל הארוך שמשיגין בפי הבהמה להנהיגה והוא שקורין לו בלעז פרי״ן והוא כמו הרסן אלא שאינו עשוי ב בתבונתו · וַיִּקַּח דָּוִד אֶת מֶתֶג הָאַמָּה מִיַּד פְּלִשְׁתִּים · תִּי תיקון אמתא ובדברי הימים במקומו ויקח דוד את גת ובנותיה מיד פלשתים · אולי מתג האמה היא כלל לגת ובנותיה ·

מתה מְתֵים יַחֲרִישׁוּ · מִמְּתֵים יָדְךָ יְיָ · מִתֵּי מִסְפָּר · וּבְבוֹדוֹ מִתֵּי רָעָב · כלומ׳ עם כבודו יהיו רעבים וכבר בתבנו אותו בשרש מות על דעת המתרגם · מִתֵּיךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ · והשם מְעִיר מִתֵּי · אֵין מְתוֹם בְּבָשָׂרִי · מִכַּף רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ אֵין בּוֹ מְתוֹם · והמם נוספת כמם שלשום ועניין המלה הזאת אנשים · ופירוש אין מתום בבשרי לא נשאר בי צורת אנוש ועוד נכתבנו בשרש תמם וכן מעיר מתים מעיר שיש בה אנשים הרבה כלומר עיר נושבת ומלת מתים לא נמצאנו חיחיד ממנה ומשקלה פנים זנים כי גם לחם לא נמצא יחיד אבל סאים שהוא במשקלם יש לו יחיד סאה ·

מתח וַיִּמְתְּחֵם כָּאֹהֶל לָשֶׁבֶת · ענין המשיכה והפרישה וכן בדברי רבותינו זל מקום שנמתח עמו ומזה וַיִּמְצָא הַגִּבְעוֹן בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן · והאל״ף נוספת והתיו לנקבה והיא לסמיכו׳ נחפכה כי מבלי הסמיכות אַמְתָּחָה בפלס אֲזֻכָּרָה והנכון בי אמתחת אחד בסמוך ובמוכרת וחיבורו לכינויים יוביח אמתחתו אמתחתי ואילו היה מן אמתחה היה התיו רפה והוא השק ונקרא כן לפי שהוא נמתח תמיד בכל עת שממלאי׳ אותו כי כאשר הו׳ רק הוא מאוסף ומקופל יחד ובעת שממלאין אותו מותחין אותו · והקבוץ מַלֵּא אֶת אַמְתְּחוֹת הָאֲנָשִׁים · כִּפְי אַמְתְּחוֹתֵינוּ · מִתַּי תְּנַחֲמֵנִי · עַד מָתַי עֲשִׁנָּתָ · לָמָתַי אַעֲתִיר לָךְ · ידוע ·

מתן מִמַּתְּנַיִם וְעַד יְרֵכַיִם · מַתְּנֵיכֶם חֲגוּרִים · חֲגֹרָה בְעֹז מָתְנֶיהָ · מְצֻמֶּדֶת עַל מָתְנָיו · וְקֶסֶת הַסּוֹפֵר בְּמָתְנָיו · פירוש שחיה תלוי באזור מתניו הם החלצים מקום שחונרין עליו ·

מתק

כרא״ת ט״ו · עמוס ג׳ · תליס נ״ב · מלכי ב״ט · ישעיה נ״ז · שמואל ב׳ ח׳ · תליס ל״ב · איוב ל״ח · תליס ל״ג · דברים ל״ג · ישעיה ל״ז · ישעיה ל״ב · תליס ל״ב · ישעיה ל״ב · כרא״ת ל״ב · תליס ל״ג · ישעיה ל״ב · כרא״ת מ״ל · תליס קי״ט · תליס כ״ו · שמו״ב ח׳ · שמות כ״ח · שמות י״ב · מלכי ל״ב · שמואל ב׳ כ׳ · יחזקאל ט׳

מתק מֻתָּקוּ לוֹ רִגְבֵי נַחַל · מְתָקוֹ רָמָה · פירוש מתק לו הרמה או מתק ממנו פי הרמה · והפועל הכבד אם תַּמְתִּיק בְּפִיו רָעָה · והוא על דרך ההשאלה והוא פעל עומד · וכן אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד · והוא פועל יוצא · וחשם וּמֶתֶק שִׂפָתַיִם יוֹסִיף לֶקַח · בו נקודות ומא חֶחֱדַלְתִּי אֶת מֶתְקִי · המם בקמץ חטף · ובתיספת מם חִבּוּ מַמְתַּקִים · והתאר מה מְתוּק מִדְּבַשׁ · וַתְּהִי בְּפִי כִּדְבַשׁ לְמָתוֹק · פי כדבש שהוא לאדם למתוק כן היתה מתוקה בפי · והתאר בשורק מְתוּקָה שְׁנַת הָעוֹבֵד · ומתוקים מִדְּבַשׁ · ועל דרך ההשאלה ומתוק הָאוֹר ·

ואשר הוא בן ארבע אותיות

מהמה חִשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמַהְתִּי · לוּלֵא הִתְמַהְמַהְנוּ · רְאוּ אָנֹכִי מִתְמַהְמֵהַּ · הִתְמַהְמְחוּ וּתְמָהוּ · וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ · וְאַהוּד נִמְלַט עַד הִתְמַהְמְהָם · אִם יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה לוֹ · ענין כלם ענין עכוב · ופירוש התמהמהו ותמהו התמהמהו במחשבה ותמהו ויהיה בעינכם פלא ·

נשלמה אות המם

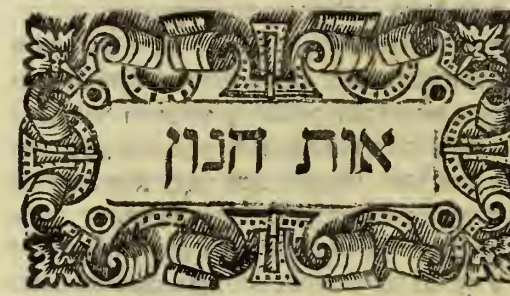

נא דַּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם · ענינו ועתה וכן כלם · ויש מפרשים אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת · ענין תחינה ובקשה · ובתוספת אל"ף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ · אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא · ויתכן כי האל"ף שרש וכבר כתבנוהו בשרש אן · אַל תַּאבֵל מִמֶּנּוּ נָא · פירוש שאינו מכושל כל צרכו · וכן בדברי רז"ל יוצאין במצה נא מאי מצה נא כל שפורסה ואין חוטין נמשכין ממנה ·

נאם וַיִּנְאֲמוּ נְאֻם · נְאֻם פֶּשַׁע לָרָשָׁע · חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם יְיָ · וְנִשְׁכּוּ אֶתְכֶם נְאֻם יְיָ · ענינם ענין מאמר ומלת נאם הוא שם · ואפשר שהוא פעול סמוך · אבל וינאמו נאם הוא שם בשקל זבול · ומזה מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים · והם הצחים בלשונם ויודעים בחכמת הדבר ·

נאף וְעֵין נוֹאֵף שְׁמָרָה נֶשֶׁף · אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת אִישׁ · והכבד אֲשֶׁר נִאֲפָה מִשְּׁבָה יִשְׂרָאֵל · הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת · וַיְנָאֲפוּ אֶת נְשֵׁי רֵעֵיהֶם · וחשם

אל"ף תמיה אכי למה לא פירש כיאוף כתו ספיר לא אין כיאוף לא אמת אים וכן כמה בכל המקרא והרבה הכרוכה סבאתר כהוסיב לא אפקר על בכותיב כי תזכה ועל כלותיב כי תבלפכה ולוק ·

נאץ וְתוֹבַחַת נָאַץ לִבִּי · נָאֲצוּ כָל תּוֹכַחְתָּי · וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאֲצוּ · וַיִּנְאַץ בְּעַם אַפּוֹ · והפעל הכבד נִאֵץ יְיָ · נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה · וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נִאֵצוּ · וְנָאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת בְּרִיתִי · עַד אָנָה יְנַאֲצֻנִי · וְכָל מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ · אֶפֶס כִּי נִאֵץ נִאַצְתָּ · ונאץ הוא מקור · והתפעל עם הפעול מזה הכנין וְתָמִיד כָּל הַיּוֹם שְׁמִי מְנוֹאָץ · משפטו מתנואץ או הוא מורכב עם שלא נזכר פעלו כאשר כתבתי בחלק הדקדוק בכנינו בשער הפעל · והשם יום צָרָה וְתוֹכֵחָה וְנִאָצָה · ומשקל אחר וַיַּעֲשוּ נְאָצוֹת גְּדוֹלוֹת · בסגול הנון · שָׁמַעְתִּי אֶת כָּל נְאָצוֹתֶיךָ · בקמץ הנון והאלף ענין בלם ענין מיאוס ואשר הם מהפעל הכבד הם קרובים לענין הכעסה וכלם קרובים בענין ·

נאק וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל · מֵעִיר מֵתִים יִנְאָקוּ · וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם · ענינם ענין צעקה ·

אל"ף אכל איכו כופל אלא על ענין הריגה ולא כן ענין אכקה כתכואר בשרש אכק ·

נאר נֹאַר מִקְּדָשׁוֹ · בחירק · נֵאַרְתָּ בְּרִית עַבְדֶּךָ · בצרי · ענין הרחקה והשלכה מן הלב · ואאול פירשם ענין השחתה וכתב עמהם נָאוֹר אַתָּה בשקל יכול · והנפעל מזה אַתֶּם נֶאֱרִים · ולולא האלף היה דגוש פא הפעל כמו נגשים וכבר כתבנוהו בשרש ארר ·

נבב וְאִישׁ נָבוֹב יִלָּבֵב · נְבוּב לוּחוֹת · כבר כתבתים בשרש ביב ·

נבא וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל · יִהְיֶה נְבִיאֶךָ · כמו שאמר הוא יהיה לך לפה כמו שהנביא מדבר לעם בשליחות האל. כן ידבר הוא בשליחותך מה שתאמר לו כמו שאמר ואתה תהיה לו לאלהים · וַיַּרְא אֶת לַהֲקַת הַנְּבִיאִים · וְאֶקְרַב אֶל הַנְּבִיאָה · לפי שהיתה אשת הנביא קראה נביאה · וְגַם לְנוֹעַדְיָה הַנְּבִיאָה · כתב רבי יונה כי הוא כמו הנביא כי אין נועדיה אשה וכתב וכבר אמרו כי הוא שמעיה בן דליה וקראו נועדיה בעבור אמרו לו נועד אל בית האלהים וזה לא יתכן בלשון לעשות הנקבה זכר והזכר נקבה · וכבר כתבנו מקצת מן הדומים כן בחלק הדקדוק וכתבנו דעתינו בהם שם ונועדיה היתה אשה נביאה שקר שברוח סנבלט וטוביה להפחיד נחמיה וכן שכר נביאי שקר אחרים להפחידו כמו שאמר וליתר הנביאים אשר מיראים אותי · והנפעל ממנו יָקֹם יְיָ אֶת דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבָּאתָ · ונכתב בי"וד מדועַ נִבֵּיתָ בְּשֵׁם יְיָ · וְנִבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי · עַל יַד אָסָף הַנָּבִא · וְלָעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא נִבָּא · בֶּן אָדָם הִנָּבֵא אֶל נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבָּאִים · בקמץ ושאר נבאים הנבאים בשוא · אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְיָ שָׁם להנבא

אל"ף תמיה אכי למה לא פירש כיאוף כתו ספיר לא אין כיאוף לא אמת אים וכן כמה בכל המקרא והרבה הכרוכה סבאתר כהוסיב לא אפקר על בכותיב כי תזכה ועל כלותיב כי תבלפכה ולוק · לַבָּלָה נְאֻפִים · ובהכפל למד הפעל וְנִאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ · ידוע ·

מתלי ה · מתלי ל · תלים קו · תלים ט · איכה ב · תלים ה · ישעיה ה · במדבר יל · שמואל ב · יב · ישעיה כפ · יחזקאל ג · קהלת ה · תלים יט · קהלת יא

ואשר הוא בן ארבע אותיות

תלים קיט · בראשית מג · שמואל ב טו · ישעיה כט · שמות יב · שופטים ל · חבקוק ב

נשלמה אות המם

שמות יא · במדבר יב · תלים לג · ירמיה כג · ירמיה ל · איכה ב · תלים לג · ירמיה ל · שמות יב · ירמיה כג · תלים לג · ירמיה ל · איכה ב · יחזקאל ל · שמות יב · ירמיה ל · יחזקאל ל · שמות יב · ירמיה ל · יחזקאל יג · ירמיה כט

תלים יא · שמות יב · דברים לג · שמות ז · שמואל א יט · ישעיה ל · בחמיה ל · ירמיה כט · ירמיה כג · יחזקאל לד · יחזקאל יב · יחזקאל יג · ירמיה יא

תלים יא · בחמיה ט · יחזקאל לה · איכה ב · תלים פט · תלים עז · מלאכי ג · איכה ב · שמות יא · דברים לד · שמות ז · שמואל א יט · ישעיה ל · בחמיה ל · ירמיה כט · יחזקאל לד · יחזקאל כג · תשעה

יחזקאל לח לְהִנָּבֵא. הִנָּבֵא בֶּן אָדָם. וחמקור בתוספת ת"ו אִישׁ
זכריה יג מֵחֲזִיוֹנוֹ בְּהִנָּבְאוֹתוֹ. ובא הענין הזה בלשון נפעל לפי
שענינו קיבול הנבואה מהאל ולדבר בה אל השלוח
ירמיה יד מלכים א יח אליו יחיד או רבים. והתפעל הֵמָּה מִתְנַבְּאִים. וַיִּתְנַבְּאוּ
ירמיה כג עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה. הִנָּבְאוֹ בַבַּעַל. משפטו התנבאו.
יחזקאל לג וכן וְהִנַּבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוֵּנִי. משפטו התנבאתי.
יחזקאל יג הַמִּתְנַבְּאוֹת מִלִּבָּן.
שמואל א יח וַיִּתְנַבֵּא בְּתוֹךְ הַבַּיִת. אע"פ כן כוב לשון נכואת שקר
תרגומו ואישתטי בגו בית. ובאה מלת אע"פ כ"א בלשון התפעל על דרך יש
מתעצל ונומר ולוק.
במדבר יא וְהִתְנַבְּרוּ עִמָּם עַל דֶּרֶךְ
שמואל א ז בַּעֲלֵי הָהָא. וכן וַיָּכֶל מֵהִתְנַבּוֹת.

נבח

ישעיה לח לא יוכלו לִנְבֹּחַ. צעקת הכלבים תקרא נביחה.

נבט

ישעיה ה וְנִבַּט לָאָרֶץ. הגון שרש והוא פעל עבר מהדגוש
במדבר כג ויא שהוא נפעל. וכבר אחר לא חִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב.
שמות לג שמו"ב א כ"ד וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה. וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן. הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה.
דה"א יט תלים קיח אַל תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ. הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד. וְהַבִּיט אֶל
שמות ג עָמָל לֹא תוּכָל. מֵחַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים. ומקור אחר בצרי
תלים קמ"ב. ישעיה כ. ישעיה כ חַבֵּט יָמִין וּרְאֵה. והשם הנה כה מַבָּטָנוּ. מִבּוּשׁ מַבָּטָם.
זכריה יב בְּפִתְחוּ חַמָּם. וְעֶקְרוֹן כִּי הוֹבִישׁ מַבָּטָהּ. המם בסגול
ענינם ענין החשגחה.

נבל

ישעיה א נָבֵל צִיץ. פעל עבר בפלס יבש חציר.
ישעיה כב. שמות יח אָבְלָה נָבְלָה הָאָרֶץ. נָבֹל תִּבּוֹל.
ישעיה לד. ישעיה כח כְּנֹבֶל עָלֶה מִנָּפֶן. וְצִיץ נוֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ.
ישעיה כח. ישעיה לד וְהָיְתָה צִיצַת נוֹבֵל. וּכְנֹבֶלֶת מִתְאֵנָה. והתאר
ירמיה ח. ישעיה ח וְהָעֵלָה נָבֵל. כְּאֵלָה נוֹבֶלֶת עָלֶיהָ. פירוש
נקראת האלה נובלת לפי שעליה נובלים ופירוש נובלת
מצד עליה ועל זה הדרך מגולחי זקן שזקנם מגולח.
וקרועי בגדים שבגדיהם קרועים. וכן חגור כלי מלחמה
שמתניהם חגורים בכלי מלחמה. וכן וחלקה אשר לא
תמטיר עליה תיבש שיבש עשבה. וכן העיר היוצאה אלף
כי אנשי העיר הם היוצאים. וכן ותכא העיר במצור. ואם
לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה. והדומים להם.
ישעיה סד והכבד וַנֵּבֶל בֶּעָלֶה כֻּלָּנוּ. בא הקמץ תמורת הדגש כמו
שכא גם כן ויזד יעקב נזיד. משפטם וַיָּזֵד וַנָּבֵל כדגש
עין הפעל ויקרם וַיְזַד וַיְנַבֵּל. או יהיה מבנין נפעל
ועקרו ונבל. ובהערר נון השרש הוטלה תנועתה על
נון הנוספת כמשפט כלם ענין נפילה. ומזה נקרא
ישעיה לב לאדם הפחות והנופל נבל בי נָבָל נִבְלָה יְדַבֵּר. כְּאֶחָד
שמואל ב ג. תיב כ הַנְּבָלִים. כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת. ענין הכל נפילה וירידה.
משלי ל ונאמר מן הענין הזה אִם נָבַלְתָּ בְּהִתְנַשֵּׂא. ופירוש הפסוק
אם נפלת מגדולתך היה בהתכבד והתנשא שלא תשאל
מן הנבלים ומאנשים שאינם ראוים לשאלתך כלומר
חוקר נפשך אף על פי שנפלת כמו שה"ת יקר קודם לכן
וחדל משאול אנשים שאינם ראוים ומעשות דברים
המגונים לך וזהו שאמר ואם זמות יד לפה כלומר אפי'
אם חשבת לשאול שים יד לפה שלא לשאל ושלא לעשו
תיב מב דבר שאינו ראוי לך לעשות. ומזה עוד לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת
ירמיה יז עִמָּכֶם נְבָלָה. כלומר דבר כעור ומגונה. וכן בְּנִבְלַת
הושע ב שִׁקּוּצֵיהֶם. כעור גילוליהם. ומא אֲגַלֶּה אֶת נַבְלָתָהּ
ירמיה לד והכבד אַל תְּנַבֵּל כִּסְאֲ כְּבוֹדֶךָ. כלומר אל תפחיתהו
דברים לב ואל תורידהו. וַיְנַבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ. חורידהו מגדולתו
כתוב ג לפי מחשבתו ולפי מעשיו. וְהִשְׁלַכְתִּי עָלֶיךָ שִׁקּוּצִים
וְנִבַּלְתִּיךָ. כלומר אשימך כעורה ומגונה או פירושו
כנבלה המושלכת. ומזה נקראת הגויה המתה הנופלת

מאל אין לעתי כוחה מזה
שיהיה ככל וכפל ענין מאחל
ואין ככל אלא לשון כחיסה
ולשון כבילה כיולל נויה מתה
הן בהמה הן אדם ומאל"ו שאין
כופל לשון כבילה על נוית אל
שמת רק כשלא מת מיתת
ענתו כנין כבלת איש השהיס
לא תלין כבלתו ולומיהן אך
קשה לי על כבילתי יקומון
שהוא מלבד כענין תמיית
המתי ואיך כבה הבכי אתנופי
הנדיקים ושהוכי שוכבי עפר
בלשון כבילה ואומ"ל אל המכתי
ואין מניד לי הטעם.

נבלה וחֵלֶב נְבֵלָה. נְבֵלָתִי
יָקוּמוּן. פירוש עם נבלתי
יקומון מתיך. ומשקל אחר
ויקרא ז. ישעיה מ
אוֹ כְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה.
דברים כא
לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ.
או הם משקל אחר ופעם
ישתנה ופעם לא ישתנה
כמו שנתכנו בחלק הדקדוק
בשער השמות וכן נאמר
בלשון נפילה על הגויה
המתה ויסר לראות מפלת
האריה אם כן נבלה היא
ירמיה יג מענין נפילה. נָבֵל יִמָּלֵא
שמואל א. יָיִן. וְאֶחָד נוֹשֵׂא נֵבֶל יָיִן.
בשש נקודות ויש ספרים בחמש נקודות פירו' נאד העור
ישעיה ל או כד היוצר כי כן כתוב וְשִׁבְרָה כְּשֶׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים.
ירמיה מח. תיב לי. שמו"ב וְנִכְלֵיהֶם יְנַפֵּצוּ. לִנְבָלֵי חֶרֶשׂ. נֵבֶל וְתוֹף. בְּנֵבֶל
תלים קכ. תלים לג. תלים עח וְכִנּוֹר. בְּנֵבֶל עָשׂוֹר. בחמש נקודות אבל בִּכְלֵי נֵבֶל.
ישעיה ה סגול והמסורת עליו לית סגול וחד וְהָיָה כִנּוֹר וָנֵבֶל.
תלים לב. שמואל ב ו עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נֵבֶל. וּבְכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים. הוא כלי
ישעיה לב מכלי הזמר. מִכְּלֵי הָאֲנָנוֹת וְעַד כָּל כְּלֵי הַנְּבָלִים. תי
תיב לח מכהניא לבשי איפודא ועד בני לוי אחדי נבליא. וְנִבְלֵי
כרתשית ז שָׁמַיִם מִי יַשְׁכִּיב. פירוש גשמי שמים. וכן וַיְהִי הַמַּבּוּל.
כי משפטו מנבול.

נבע

משלי יח. ישעיה לג נַחַל נוֹבֵעַ. וחשם מכוע וְצָמְאוֹן לְמַבּוּעֵי
ישעיה מט מַיִם. וְעַל מַבּוּעֵי מַיִם יַנְהֵלֵם. נביעת המים
קהלת יב היא יציאתם מהמקור. וְתִשְׁבֹּר כַּד עַל הַמַּבּוּעַ. הכד
הוא המרה והמבוע הוא הכבד שהמרה סמוכה עליו
לפיכך אמר ותשבר כד על המבוע והכבד הוא מקור
הדם לפיכך קראו מבוע. וכן נקרא הדבור בלשון הזה
תלים יט לפי שהוא יוצא מהפה כמים מהמקור. יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ
תלים כט. תלים עח. תלים קלט אוֹמֶר. הִנֵּה יַבִּיעוּן בְּפִיהֶם. אַבִּיעָה חִידוֹת. תַּבְּעֵנָה
קהלת ו שְׂפָתַי תְּהִלָּה. וכן יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ. אומר כי
הזבוב יבאיש שמן רוקח ולא יפסק הבאוש כי ככל ערת
יביע חזבוב הבאוש ויוציאו. ור' יונה פירשו בענין חדבור
כלומר מרוב באושו כאילו ידבר ויכריז על באשו בחוץ
וכא על דרך ושמן ימינו יקרא. וחרב רבי יצחק אבן
גיאת פירשו מענין אבעבועות ומשרשו כ' כתב כי הוא
מבנין הכבד מפעלי הכפל כי כאשר יבאיש השמן יעשה
אבעבועות.

נגב

דניאל יא. כרת סיב יג מֶלֶךְ הַנֶּגֶב. בשש נקדות צָפוֹנָה וְנֶגְבָּה.
הושע טו הוא דרום. כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נְתַתָּנִי. פירוש
תלים קכו ארץ חרבה וחרוכה. וכן בַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב. בְּסוּפוֹת
ישעיה כא. ישעיה ל בַּנֶּגֶב. מַשָּׂא בְּהֲמוֹת נֶגֶב. ותרגום חרבו פני האדמה
נגיבו אפי ארעא. וכן בדברי רז"ל מנגבן והן טהורין
שמואל א. ל וזולת זה נשתמשו כלשון חזה הרבה. וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל
שמואל א. כז חֲנֵנֶב. עַל נֶגֶב יְהוּדָה וְעַל נֶגֶב חֲרֵתִי וְאֶל נֶגֶב
שמואל א. ל חֲקֵנִי. אֶל נֶגֶב וְאֶל צִקְלַג. יתכן בכלם שפירושם
המדבר ומקום החרב והיבש או פירושם דרום. וכן
ירמיה יג עָרֵי הַנֶּגֶב סֻגְּרוּ. או יהיה פירוש אלה ארץ מישור כי
גם המדבר הוא מישור והדרום עצמו נקרא. על כן נגב
לפי שיש בפארת דרום חרב הרבה ואין בה ישוב כמו
בשאר הפאות מפני החמימות.

נגד

בראשית ג. תיב מה מִי הִגִּיד לְךָ. אֶת מִי הִגַּדְתָּ מִלִּין. כמו אל מי.
דברים מה הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיי אֱלֹהֶיךָ. כלום אספר ואקרא
הדברים

הדבר׳ לפניו ואתן לפניו הודאה כי באתי אל המקום אשר
הבטיח את אבותי לתת לנו · ובעל כנפים יגיד דבר · בצרי
וביור ומשך · וכן ותגיד לבני ישראל · הגיד נגיד למלך
מגדת מולדתה · ואתם הלא תגידו · הגידו ונגידנו ·
פירוש הגידו עליו דבר שקר ונגידנו למלך כמו שאמר
לכו ונכחה בלשון · ושלא נזכר פועלו והגד לך ·
הגד הגד לי · הגד מקור ענין כלם ענין ספור אלא שענין
ההגדה יבא נס על הדורשות ולא כן ענין סיפור אלא על
הדבר שנעשה או נאמר · נגר יי משיחו · בשש נקודות ·
כאין נגדך · אעשה לו עזר כנגדו · כלומר שתהיה לפניו
ולעומתו תמיד לשרתו והכף בכף כהיום · כי הכעיסו
לנגד הבונים · הלמד בלמד לעומת ולמד לנוכח יאמר
עם הלמד ובלתי הלמד · ובתוספת הא נגדה נא לכל
עמו · אותהיה הא במקום למד השימוש בלם ענינם
לעומת ונכח · וכאשר המלה הזאת עם מם ענינה מרחוק
כמו ותשב להם מנגד · מנגד נגעי יעמדו · בלומר רחוק
לעומתי ונכחי ולא יקרבו אלי לפקדני · ואתה תתיצב
מנגד · ומה שאמר ויעמדו מנגד מרחוק · לחורות על
המרחק יותר או תוספת ביאור · ומן הענין הזה נקרא
ראש העם נגיד ואתה תהיה לנגיד · מפני שהעם שמים
פניהם תמיד ופונים אליו בכל ענינם · נגיד חסר
תבונות ורב מעשקות · מסוף הפסוק למדנו פי תחלתו
כי הוא חסר מלת ימות וסמך הכתוב על המבין כי מצאנו
במקומות רבים במקרא חסר ענין מהפסוק לפי שהוא
מובן ממנו וכן הוא משפט הפסוק נגיד חסר תבונות ורב
מעשקו ימות בקוצר ימים ושונא בצע יאריך ימים · ואא
ל פירשו מלשון תרגום בשני ענינים משכו תרגומו
נגידו כלומר ימשך מן העולם מי שהוא רב מעשקות
אך שונא בצע יאריך ימים ויותר טוב מזה מלשון ויגוע
ואתנגיד כלומר ימות קודם זמנו · וכן נקראו מזה
הדברים הטובים והחכמות נגידים מפני שהכל פונים א
אליהם מפני חשיבותם שמעו כי נגידים אדבר ״

נגה · ועל דרכך נגה אור · ולא יגה שביב אשו ·
והשם ונגה כאור תהיה · ונגה לו סביב ·
ומא לגגותה באפילות נהלך · בפלס בארץ נכוחות
יעול · והכבד ויגיה חשכי · וירח לא יגיה אורו ·
ענינם ענין זהר ״

נגח · וכי יגח שור איש · והכבד ובקרניכם תנגחו
כל הנחלות · בהם עמים ינגח · בך צרינו
ינגחו · מנגח ימה וצפונה ונגבה · והתאר ואם שור נגח
הוא · והתפעל ובעת קץ יתנגח עמו מלך דנגב ·
ענינם ענין ההדיפה והמכה בקרן ״

נגל · שלחו מנל · משפטו מנגל והדגש לחסרון
הנון · וכן יקרא בערבי מנגל בנון וכבר
בתבנוהו באות המם ·

נגן · קדמו שרים אחר נוגנים · חשרים הם בפה
והנוגנים הם ביד בכלי פי קדמו שרים ואחריהם
נוגני · והכבד ונגן בידו וטוב לך · והיה בנגן המנגן · מנגן
בבנור · והשם נגינה · למנצח על נגינת לדוד · חתיו
מקים הא · וכבר בתבנו הדומים לו בחלק חדקדוק ·
והקבוץ ונגינותי נגנן · ומא אני מנגינתם · ענין הניגון
ידוע והוא באחד מבלי הזמר ·

נגע · החיל אשר אמ״ר רוב לשון נגיעה בכנין הקל הוא לשון
נגע אלהים · נגיעה ממש טוקלא כלעז ומה שהו׳ בכנין
בלבם · עד יעזר · ספעיל הוא לשון קשה וזלזל כלעז ·

נגעו · באשר לא נגעוך · פירוש להרע · וכן
לבלתי נגעך · הנוגע באיש הזה · להרע לו · לא
תגע בו יד · מאנה לנוגע נפשי · על כן לא נתתיך
לנגע אליה · ולא יוסיף עוד לגעת בך · הלא כנגעת
בה · נע בהרים וישעשנו · והפעל הכבד שאינו יוצא עד
לשמים הגיע · מגיע השמימה · את הזמיר הגיע · אעפ
כי לדקות העיון כל הפעיל הוא יוצא · ואשר הוא יוצא
והנעתיהו אל הארץ ונגלה יסודו · והנעתם אל
המשקוף · ותנע לרגליו · ויגע על פי המלאך הגיע
הרצפה על פי · וישלח יי את ידו ויגע על פי · פירוש
הגיע ידו על פי · ואם לא תגיע ידו · כלומר שלא תגיע
ידו למקום שיקנה בו שה · ופירוש״ל אין לו ללוות ולא
לעסוק באומנותו ואפילו היה לו השה או דמיו ולא היה
לו הוצאת הדרך מביא קרבן עני שנאמר די שה ענינם
ההשגה וההקרבה · ועא נגוע מכה ואהי נגוע כל היום ·
והשם נגע צרעת · איש נגע לבבו · בסגול הנון · נגעים
גדולים · והפעל הכבד כי נגעו יי · וינגע יי את פרעה ·
ושלא נזכר פעלו ממנו ועם אדם לא ינגעו · והנפעל
מזה הענין ויגנעו יהושע וכל ישראל · בלומר הראו
עצמם שהיו נגועים ומוכים כי היו נכים לפניהם כדי
להתיקם מן העיר ויתכן לפרשו שהיו כן נגועים כי אחר
שהיו נסים לא יתכן שלא היו נגועים שהרי לא היו
משיבים מלחמה לרודפים אחריהם ואילו היה פירושן
שהראו עצמם נגועים מבלתי שהיו נגועים היה אומר
בלשון התפעל ויתנגעו כי כן המשפט ·

נגף · ונגפו אשה הרה · וכי יגוף שור איש · כי אם
יי נגפנו · נגוף ורפוא · וינוף יי את הילד אשר
ילדה אשת אוריה לדוד ויאנש · פירוש נגפו בחולי
קשה · לנגף את מצרים · כלם פעלים יוצאים · והעומד
פן תגוף באבן רגלך · וגם הנפעל
כי נגף לפני ישראל · פתח
והוא נפעל עבר · אך נגוף
נגף הוא · יתנך יי נגף · קמוצים והם בינונים · בהנגף
עמך ישראל · וההתפעל ובטרם יתנגפו רגליכם על
הרי נשף · והשם ולא יהיה בכם נגף · בשש נקודות ·
ומא ויהי אחרי המגפה · את בל מגפותי · כולם ענין
הדחיפה והמכה יש מהם במיתה ויש מהם בלא מיתה ״

נגר · עיני נגרה ולא תדמה · ידי לילה נגרה ·
מבנין נפעל · וכן נגרות ביום אפו · וכמים
חנגרים ארצה · ויש מפרשים מזה פרץ נחל מעם גר ·
והכבד והגרתי לגי אבניה · ויגר מזה · יגירהו על ידי
חרב · ותגר את בני ישראל על ידי חרב · במים מגרים
במורד · ענין החתכה וההגרה · ומה שנפל מזה חלשון
ברמע כמו עיני נגרה · ובדם כמו ותגר את בני ישראל ·
יגירוהו על ידי חרב · ובמים כמו כמים מוגרים במורד ·
וכמים חנגרים ארצה · ובין כמו ויגר מזה · הוא ענין
ההתכה כמשמעו · וכן ידי לילה נגרה · לל מכתי נגרה
על דרך ויתכו כמים שאגותי · ומה שאמר בבנים
ובכמוהם הו׳ בענין הגרת הדבר וגלגולו מגבוה לעמוק ״

נגש · ונגש אליו יהודה · ותנשן השפחות ·
גש חלאה · ובפתח גש פגע בו · גשה לי
ואשבה · גש שמה בעבורי שאשב בריוח כי צר לי המקום ·
וכן גש חלאה כי אעפ שהוא רחוק ממקום המדבר הוא
קרוב אל המקום האחר · גשו נא אלי ויגשו · גשי חלום ·
לגשת

קהלת י׳ · שמות יט · ירמיה נ״ל · תהלים ב׳ · ישעיה מ״ח ירמיה כ׳ · דברים יז · רות ב׳ · שמואל א׳ ל״ג · תהלים לט · בראשית ב׳ · בראשית ל׳ · שמואל ב׳ ל״ד · תהלים קל״ה · בראשית כ״ח · שיר ב׳ · יחזקאל יב · שמות ל׳ · ישעיה ו׳ · ירמיה א׳ · ויקרא ה׳ · תהלים קיט · בראשית כ״ג · תהלים עג · ישעיה כ״ג · ויקל ג׳ · מלכי א׳ א׳ · בראשית ל״ה · בראשית ל״ו · תהלים עג · יהושע א׳ · שמות כ״ח · שמואל א׳ כ״ו · ישעיה י״ח · שמואל ב׳ ל״ב · שמות ל״ב · תהלים ל״ח · משלי ג׳ · שמואל ב׳ ל׳ · שופטים ל״ט · דברים כ״ח · מלכים א׳ ט׳ · ירמיה ל״ג · שמות ל״ב · בעלבר כ״ה · שמות ט׳ · שמות כ״ח · יחזקאל כ״ל · דברים ל״ג · תהלים מ״ד · דניאל ח׳ · שמות כ״ח · דניאל י״ד · איכה ג׳ · תהלים ש״ו · איכה כ׳ · שמואל ב׳ י״ל · איכה כ״ח · מיכה ג׳ · תהלים עח · תהלים ס״ב · יחזקאל כ״ה · מיכה ג׳ · תהלים ס״ח · בראשית מ״ד · בראשית נ״ג · בראשיית שמואל ב׳ ג׳ · ישע מ״ט · בראשית מ״ה · שמות ב׳

לָגֶשֶׁת אֵלַי · עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו · אַל תִּגַּשׁ כִּי כִּי קָדַשְׁתִּיךָ · ירמיה ל׳ · רש״י לב״ · ישעיה ל״ה
והנפעל יָעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה · כן כתבו רבי יונה וכן
במקצת הספרים והמסורת לית בספרא · ועוד מסור אחר
נגש ונגש ד וס׳ ואיש ישראל · וחברו · ירהבו · נענה ·
אם כן לפי המסורת יען כי נגש כשין כי אלה הארבעה
לבד הם כס״ן · וכמקצת הספרים ימצא יען כי נגש בס״ן
ודעת המתרגם כן שתרגם חלף דאיתרברב עמא הדין ·
וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ · וְאַחֲרֵי כֵן נִגְּשׁוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · שמות ל״ד · שמות ל״ד
וְנִגְּשָׁה יָבְמָתוֹ · וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל יְיָ · וההתפעל · דברים כ״ה · שמות ל״ו
הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִישֵׁי הַגּוֹיִם · והכבד וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו · ישעיה מ״ד · שמות כ״ח
וַיַּגֵּשׁ לוֹ וַיֹּאכַל · ורבי יונה כתב לא תַגִּישׁ וְתַקְדִּים כְּעֲדִינוּ · כ״ר אמרת לו · עמוס ט׳
הָרָעָה · פעל עומד ויתכן לפרשו יוצא כחכריו · לֹא תַגִּישׁ
חאויבים ותקדימם בעדינו · ושלא נזכר פעלו לא
לְנַחֲשֶׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ״ שמואל ב׳ ג׳

נגש נָגַשׁ אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב · לא יִגַּשׁ אֶת רֵעֵהוּ · מלכים ב׳ כ״ג · דברים ט״ו
וְאֶת אָחִיו · וְכָל עַבְּטִיבֵם תִּנְגֹּשׁוּ · אֵיךְ שֶׁכַּת · ישעיה כ״ח · ישעיה י״ד
נוֹגֵשׁ · וְהַנּוֹגְשִׁים אָצִים · והנפעל וְנִגַּשׁ הָעָם אִישׁ בְּאָחִיו · שמות ה׳ · ישעיה נ׳
וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ · וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל רָאוּ כִּי צַר לוֹ כִּי נִגַּשׁ הָעָם · שמואל א׳ י״ג
נִגַּשׁ וְהוּא בַּעֲנָה · יָעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם · כלם ענין לחץ · ישעיה כ״ט · ישעיה כ״ט
נך קָמוּ שֹׂר אֶחָד · נִגְּשׁוּ כְּמוֹ נֵד · ענינם ענין קבוץ · יחזקאל נ׳ · שמות ט״ו
ביחד כענין גדיש
ואפשר שהמלה מנחי אל״ף · ואוקלוס וקסי ורלכ״ע
העין״ · שלשתם כי רשוהו כתו מומה ·
נדד כִּי נָדְדוּ מִמֶּנִּי · נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ · וַתִּדֹּד · הגיע ל׳ · רש״י לא״ל · רש״י לא״ל
שְׁנָתִי מֵעֵינַי · יְדוּד מִמֶּךָּ · מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדּוֹדוּן · נחום ג׳ · תלים ס״ח
יִדּוֹדוּן · וְלֹא הָיָה נוֹדֵד כָּנָף · וגם הוא פועל עומד · ישעיה ל׳
ופי׳ אין נודד מצד כנפו כמו כאלה נובלת עליה שפי׳
מצד עליה או נופלת מלת נודד על כנף כלומר אין כנף
נודד · ורבי אברהם אבן עזרא״ל פירשו פעל יוצא ·
תלים ל״ה · תיבה ז׳ וְהשם אַרְחִיק נָדוֹד · כחלם · וְשָׁבַעְתִּי נְדוּדִים עָרֵי נָשֶׁף ·
תיבה ז׳ בשורק · ומא וּמִדַּד עָרֹב · משפטו בתשלומו מנדד
תיבה י״ח בפלס משקל · והפעל הכבד וּמִתֵּכֶל יְנֻדְּדוּ · ושלא
תיבה כ׳ נזכר פעלו ממנו וְיֻדַּד בְּחֶזְיוֹן לַיְלָה · ורבי יהודה הביאו
בסדר פעל הקל ודומה כי ספרו שלמד כו חשגהו שמצא
וַיִּדַּד הי״ד בחירק ואם היה כן היה מחקל אבל אחר
שמצאנו בכל הספרים הי״ד בקבוץ שפתים הוא משלא
נחום ג׳ נזכר פעלו בלי ספק · וכבד אחר שֻׁמַּשׁ זְרֻחָה וְנוֹדַד ·
וכן כתבו רבי יונה לפי שהוא פתוח ואילו היה מנחי העין
חיה בצרי כמו כאשר כונן · ואמא זל כתבו פעל שלא
נזכר פעלו מנחי העין כמו באין תחומות חוללתי · עמודי
שמים ירופפו · ביום הבראך כוננו · ויפה כתב לפי
שהוא פעל עומד וכלם ענין התנועה והתרחקה · ומזה
ויקרא כ״ה · עזרא ט׳ השרש והענין כִּימֵי נִדַּת דְּוָתָהּ · בְּנִדַּת עַמֵּי הָאֲרָצוֹת ·
ויקרא ט״ו · במדבר י״ט וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ · כִּי מֵי נִדָּה לֹא זֹרַק עָלָיו · וְהוֹצִיאוּ אֶת
דה״ב כ״ט · יחזקאל ז׳ הַנִּדָּה מִן הַקֹּדֶשׁ · כלומר חטומאה · וְזֹהֲמָם לְנִדָּה יִהְיֶה ·
יחזקאל ז׳ עַל כֵּן נְתַתִּיו לָהֶם לְנִדָּה · שירחקו ממנו וילכו בגלות ·
ויקרא כ׳ · עזרא ט׳ והתאר נִדָּה הִיא · אֶרֶץ נִדָּה · ענין חכל הריחוק
ונקראו מי נדה לפי שחיו המים לצורך הרחוק וחוא
השמא״

נדב אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם אוֹתָם · אֲשֶׁר נְדָבָה רוּחוֹ · שמות ל״ה · שמות ל״ה
אוֹתוֹ · אֲשֶׁר יְדָבֶנּוּ לִבּוֹ · והתאר וָנָדִיב · שמות כ״ה · ישעיה ל״ב
נְדִיבוֹת יָעַץ · כָּל נָדִיב לֵב · לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים · שמות ל״ה · תלים קי״ג
וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי · תְּרִדְוּף פָּרוּחַ נְדִיבָתִי · יתכן תלים ל״ח · תיבה ל׳
לפרשו על הנפש כמו שנאמר במקום אחר ורוח נדיבה
תסמכני כי הנפש בעלת הנדיבות או אמר כן על מעלה

ית׳רה חראויה לבא כמו שאמר וכעב עברה ישועתי ·
נְדִיבוֹת יָעַץ וְהוּא עַל נְדִיבוֹת יָקוּם · פירוש מעלות · ישעיה ל״ב
נדיבות וכעבורם יקום · וחשם נְדִבָּה לִי · גֶּשֶׁם נְדָבוֹת · שמות ל״ה · תלים ס״ח
נְדִבוֹת פִּי רְצֵה · והתפעל אֲנִי בְּיוֹשֶׁר לְבָבִי הִתְנַדַּבְתִּי · תלים קי״ט · דה״א כ״ט
הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם · לְבַד עַל כָּל הִתְנַדֵּב · נכפלו כו סופרים ה׳ · עזרא א׳
מלות השמוש שלא לצורך כי ה״ה מספיק באמרו
לבד או על אבל הוא תוספת כיאור וכן משפט לשון
הקדש בהרבה מקומות כמו המבלי אין קרים וזולת
זה הרבה וענין הנדיכות ידוע והוא מי שנפשו רחבה
לתת משלו במקום ראוי וכפי הראוי לו״

נדה הַמְּנַדִּים לְיוֹם רָעָ · אֶחֱיכֶם שׂוֹנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם · עמוס ו׳ · ישעיה ס״ו
ענינם ענין ריחוק ואפשר שיהיה מזה השרש
נִדָּה הִיא · והדגש לחסרון נון״ השרש ועקרו נגדה · ויקרא כ׳
בפלס נגלה · ועא לְכָל זוֹנוֹת יִתְּנוּ נֶדֶה · כשש נקדות · יחזקאל ט״ו
ובנון תמורת ההא״ ומזה קראו כ״ל לחס אל״ף · או
סתכנים האסה לכעלם מעשת חיא נוספת וְאַתְּ נָתַתְּ · יחזקאל ט״ו
או מטלטלין כדוכיא · אֶת נִדְנֵךְ · והוא מתן
הזונה״

נדח לְכִלְּתִי יַדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח · לִנְדוֹחַ עָלָיו גֶּרֶזֶן · שמואל ב׳ י״ד · דברים כ׳
אפשר שיהיה לנדוח פועל יוצא או יהיה עומד
והוא נופל על הגרזן · והנפעל ממנו נדח וְתוּשִׁיָּה
נִדָּחָה מִמֶּנִּי · וְנִדְּחָה יָדוֹ בַּגַּרְזֶן · לְבִלְתִּי חָשִׁיב חַמְּלֶךְ · תיבה ל׳ · דברי״ה · שמש ב׳ ל״ד
אֶת נִדְּחוֹ · אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ · אוֹ אֶת שֵׁיוֹ נִדָּחִים · דברים ל׳ · דברים ל״ה
נִדְּחֵי עֵילָם · וכא ברפיון ע״ן הפעל נִדְּחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס · ירמיה מ״ט · תלים קמ״ז
ואפשר שיהיה תאר קל עֹם שמחי לב ישרי לב ואפשר
גם כן להיותו נפעל משרש דחה ושם כתכנוחו ·
וחפעול מהדגוש וַאֲפַלַּח כְּנֻדָּח · פירוש ואל אפלח · ישעיה מ״ו
מנדח · וכבד אחר וְהִדִּיחַ עָלֵינוּ אֶת הַרָעָה · וְהָיָה כִּצְבִי · שמואל ב׳ ז׳ · ישעיה נ״ו
מֻדָּח · לְמַעַן הַדִּיחִי אֶתְכֶם · לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ · ירמיה כ״ז · דברים ל״ו
יַדִּיחוּ אֶת יוֹשְׁבֵי עִירָם · והשם מרוח · והקבוץ מִשְּׁאוֹת דברים ל״ג
שָׁוְא וּמִדּוּחִים״ תיבה כ׳

נדן וַיַּשֵּׁב חַרְבּוֹ אֶל נִדְנָהּ · פירוש אל נרתיקה · דה״א ל״ג
והוא התער שהחרב נתון כתוכו וכן בלשון
ארמית אֶתְכְּרַת רוּחִי אֲנָה דָנִיֵּאל בְּגוּ נִדְנָהּ · ויש מי · דניאל ז׳
שפירש מזה הענין לא יָדוּן רוּחִי בְּאָדָם · שהגוף לרוח · בראשית ו׳
כנדן ויהיה מזה השרש גם כן והנח תמורת הדגש והיה
ראוי להיות יִדּוּן כפלס יגוש כמו ויזד יעקב נזיד שבא · יחזקאל ז׳
בו הנח תמורת הדגש · וְאַתְּ נָתַתְּ אֶת נִדְנֵךְ · פירשתיו
בשרש נדה״

נדף אֲשֶׁר תִּדְּפֻנוּ רוּחַ · אֶל יִדְּפֻנוּ לֹא אִישׁ · תלים א׳ · תיבה ל״ב
כְּתֹנֶדֶף עָשָׁן תִּנְדֹּף · והנפעל הֶעָלֶה נִדָּף · תלים ל״ה · תיבה ל״ב
אל״ף · ובמסורת כלף ה׳ קמצין לפי שהם תיבות וא׳ כפתח כלף ותיבה לפי שהוא עכר · תַּעֲרוֹץ · כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ · ישעיה מ״א
ומלת כתנדוף עשן יא שהוא מקור מבנין נפעל
והראוי כְּהִנָּדֵף ויש אומרי
שהוא מקור מבנין הפעיל ואני כתבתיו בשער הפעלי שם
הפעל ומבנין הפעיל וכן כהתוך כסף והענין הזה כענין
דחיפה״

נדר כִּי נֵדֶר נָדַר עַבְדְּךָ · אִישׁ כִּי יִדּוֹר נֶדֶר · וַיִּדֹּר · שמואל ב׳ ט״ו · במדבר ל׳
יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר · וַיִּדְרוּ נְדָרִים · וְכִי תָחֵדֵל · בראשית כ״ח · יונה א׳
לִנְדוֹד · ונדר חמשה מהם בחמש נקודות והשאר בשש · דברים כ״ג
נקדות כמו שכתבנו בחלק הדקדוק ענינם ידוע ·

נהה וְנָהָה נָהִי וְהֵיחַ · נָחַח עַל הַמּוֹן מִצְרַיִם · והשם · מיכה ב׳ · יחזקאל ל״ב
אֶל יוֹדְעֵי נָהִי · ומא נָהִי נָחָיָה · כפלס שמלח · עמוס ה׳ · מיכה ב׳
ויש לפרש נחיה משרש חיה מענין נִהְיֵתִי וְנֶחֱלֵיתִי · דניאל ה׳
ומא

ומ״א ולא נהה בהם · ומא ונשאו אליך בניהם קינה · יחזקאל כ״ז
והוא בפלס אף ברי״טריח עב משרש רוה בניהם בפלס
בפיהם ונהה בא בפלס שד״ר מן שדד כי זה אע״פ שהוא
מנחי הלמ״ד הנה בא כפול העי״ן או הלמ״ד כשאר הכפולי׳
ועקר נה זנהה בפלס נוגה ונפל אחר מהה״אין לחקל
כמנהג בל הכפולים · ובמלת כניהם הי״ו הנחה תמורת
הה״א ע״ן הפעל ואע״פ שאין מנהג הה״א להיות נעלמת
בהיותה פ״א הפעל ועי״ן הפעל כי אם בהיותה למ״ד הפעל
באה במלה הזאת נעלמת בעבור התחברה עם הה״א מם
הכינוי אבל באמת היה אפשר לומר במם הכינוי לבדה
בלא הה״א נהם בפלס קום · ורבי יהודה ורבי יונה שמו נה
בהם · ונשאו אליך בניהם · משרש נוה והנכון בעיני מה
שכתבתי בהם לפי ענינם אבל לפי דרך הדקדוק הנכון
מה שבתבו הם ענינם ענין קינה ופי׳ ולא נוה בהם לא
ישאר מי שיכבה ויקונן עליהם וי״ת ולא מבני בניחון:
ויתכן להיות מן הענין הזה ויגהו כל בית ישראל אחרי יי׳ שמואל א׳ ז׳
· כלומר שהתאבלו על מעשיהם הרעים ושבו אחרי יי׳
או יהיה וינהו כמו ויאספו מתרגום ונקוו אליה כל הגוים
ויתינהון למפלה בה כל עממיא · ויהיה מזה הענין גם כן
ולא נה בהם כענין שאמר לא מהם ולא מהמונם ורל
ולא מנה שבהם כלומר לא מקבוץ שבהם״

נהג אותי נהג וילך · נוהג כצאן יוסף · וינהג איכה נ׳ · תלים פ׳
את כל מקנהו · ולבי נהג בחכמה · כלומר נהג בראשית לא · קהלת ב׳
עצמו בחכמה · ועזא ואחיו נוהגים בעגלה · ומלביהם לה א׳ יג׳ · ישעיה ס׳
נהונים · נהג ולך · בי בשגעון ינהג · פי׳ ינהג מחנהו · מלכים ב׳ ל׳ · מלכים ב׳ ט׳
נהגו לפני המקנה ההוא · ופירוש נהגו על הצאן והכקר שמואל א׳ ל׳
שזכר בלומר הבל כמו שלקח דוד הכל נהגו ולא חניחו
דבר שלא היה להם פחד ומקצתם הלכו לפני המקנה
ויאמרו זה שלל דוד · והכבד נהג רוח קדים · ותנהג את בראשית לא
בנותי · מנהנות בקול יונים · פי׳ מנהנות אותה וקולן ביחוס ב׳
בקול יונים ובלם פעלים יוצאים · והשם כמנהג יהוא מלכים ב׳ ט׳
בן נמשי · ענינם ידוע״

נהל נהלת בעזך · ועל מבוני מים ינהלם · סעות ט״ו · ישעיה מ״ט
אין מנהל לה · וינהלם בלחם · וינהלם ישעי׳ לא · בראשית מ״ז · לה נ״לב
מסביב · כלומר נהלם בחסדו שלא פחדו מכל סביבם
והתפעל אתנהלה לאטי · ענינם ענין נוהג · ובכל בראשית לג
הנהלולים · מין ממיני העצים השפלים והפחותים · ישעיה ז׳
ואדני אבי ז״ל כתבו משרש הלל והנון נוספת וכן תרגם
יונתן וכל כתי תושבחתא״

נהם ונהמת באחריתך · ונהמתם איש אל אחיו · יחזקאל כ״ד
ישאג כגפירים וינהום · וינהום עליו ביום ישעיה ה׳ · ישעיה ה׳
ההוא · והשם נהם כגפיר משלי י״ט
אימת מלך · ומשקל אחר
שאגתי מנהמת לבי · כנהמת ים · ענינם בענין שאגה״ תלים לח׳ · ישעיה ה׳

נהק הינהק פרא על רשא · בין שיחים ינהקו · איכה ג׳ · איכה ג׳
ענינם ענין המיה״

נהר ונהרו אל טוב יי׳ · ונהרו אליו כל הגוים · ירמיה לא׳ · ישעיה נ׳
ולא ינהרו אליו עוד גוים · ענינם ענין מרוצה ירמיה לא׳
אל החפץ · ומזה הענין נקרא הנהר לפי שהוא מקום
מרוצת המים נהר פלגיו · בעבר הנהר · והקבוץ מקום תלים מ״ו · יהושע כ״ד
נהרים יאורים · נהרי נחלי · סמוך על סמוך · וכבר ישעיה נ״ג · איכה ג׳
כתבנו הדומים לו בשרש באר · ובקבוץ הנקבות ועל
נהרות יכוננה · ויורד בנהרות מים · על נהרות בבל · תלים כ״ד · תלים ע״ח · תלים קל״ז
על נהרותם · ועא הביטו אליו ונהרו · אז תירא תלים ל״ד · תלים ל״ד

ונהרת · ויש מפרשים מזה ונהרו אליו · והשם ואל תופע איכה ס׳ · ישעיה כ׳
עליו נהרה · ענינם ענין אורה ותרגום אור נהורא · ומזה איכה נ׳
הענין המנהרות אשר בחרים · והם המערות וכנה אותם סופטים ז׳
בלשון אורה מפני החלון שיבנם ממנו שמה האורה כמו
שכנה גם כן בזה הענין · ועל מאורת צפעוני · ישעיה י״ח

נוא ואם הניא אביה אותה · ולמה תניאון את לב במדבר ל׳ · במדבר לא
בני ישראל · שמן ראש אל יני ראשי · נכתב תלים קמ״ח
בלא אלף וכתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק · והשם
וידעתם את תנואתי · תנואות עלי ימצא · ענינם ענין במדבר י״ד · איכה נ״ב
שבר הדברים והמחשבות וביטולם״

נוב חיל כי ינוב · עוד ינובון בשיבה · ויש לפרש תלים סב׳ · תלים נ״ב
מזה ותירוש ינובב בתולות · ופירוש הפסוק זכריה ט׳
כי מה טובו ומה יפיו רוצה לומר מה טוב חדגן והיין
שיגדל אותם בחורים ואותם בתולות בעת שישאלו
מי״מטר ולכל איש עשב בשדה יתן על כן מעזרת
האל ומרוב חדגן והתירוש ומטובו יהיו הבחורים
והבתולות יפים וחזקים כן פירשו אדני אבי ז״ל · והשם
מתנובות שדי · ענינם ענין יציאת הפירות והעשבים איכה ל
ונידולם · וכן בענין הרבות העושר והעדן והטוב שהוא
בגדול הצמחים חולף וגדל כמו שאמר חיל כי ינוב:
עוד ינובון בשיבה · וכן בענין הדבור כי הוא פרי
הלשון פי צדיק ינוב חכמה · והשם ניב שפתים · ויכו משלי י׳ · ישעי׳ נ״ז · אלקפי ח׳
נכזה אכלו · והפעל המרובע והוא יוצא לשלישי
ותירוש ינובב בתולות · פירוש חדגן והתירוש ישמח זכריה ט׳
הבחורים והבתולות וינובב אותם שירים וזמירות ל״ל
שיאכלו וישתו וישמחו ביום התשועה ההיא״

נוד נע ונד תהיה בארץ · נודו לו כל סביביו · בראשית ל׳ · ירמיה מ״ח
ואל תנודו לו · לבא לנוד לו ולנחמו · ירמיה כ״ב · איכה ב׳
וינודולו וינחמו אותו · מי ינוד לך · וכחולם ואל איכה מ״ב · ישעיה נ״ד
תנוד להם · ענין הנענוע והטלטול ובא בענין נחמת ירמיה י״ח
האבל וסיפור הצרות עמו לפי שהמנחמים נדים
ממקומם זה מפה וזה מפה לנחם האבל וישלטלו בעבורו
· וכן בענין הזה ההתפעל אפרים מתנודד · כלומר ירמיה לא׳
מספר קורותיו בינו לבין עצמו · ובענין הנוד והתנודדה ישעיה כ״ד
כמלונה · כי מדי דברך בו תתנודד · פירוש כאדם ירמיה מ״ח
המתנודד ומבקר לשמחה · והפעל הכבד ויד רשעים תלים ל״ג
אל תניעני · להניד רגל ישראל · ובליעל בקוץ מגד מלכים ב׳ כ״ח · שמואל ב׳ כ״ג
בלהם · והשם יישב בארץ נד · נודי ספרתה אתה · בראשית ל׳ · תלים נ״ו
ועם מם נוספת מנד ראש · ומשקל אחר ונד שפתי תלים מ״ד · איכה י״ז
יחשוך · ובהא הנקבה לנדה חיתה · ומא נד קציר · איכה א׳ · ישעיה י״ז
ויתכן מן השרש הזה נצבו כמו נד · וכבר כתבנוהו שמות ט״ו
בשרש נד · וענין אחר את נאוד חחלב · כנאד בקיטור · סופטים ל׳ · תלים קי״ט
שימה דמעתי בנאדך · והקבוץ ואלה נאדות היין: תלים נ״ו · יהושע ט׳
ונאדות יין בלים · ונכתבה בהם האלף במקום וו״ עין יהושע ט׳
הפעל · אבל את נאוד חחלב נכתב באלף וו״

נוה גבר יחיר ולא ינוח · פי׳ לא ישכון כנוח · ונוה חבקוק כ׳
יקרא משכן האדם · נוה משלחו ונעזב · ישעיה כ״ז
נוח שאנן · ואקב נוהו פתאום · בנוה שלום · אל נוה ישעי׳ נ״ג · איכה ה׳ · ישעי׳ נ״ד
קדשך · והפעל הכבד ממנו זה אלי ואנוחה · פי׳ אעשה שמות ט״ו
לו נוה ומשכן ותאר האשה כלשון הזה לפי שהיא יושבת
בבית תמיד הנוה והמענגה · ובסמוך ונות בית תחלק ירמיה ל׳ · תלים פ״ח
שלל · ושלם נות צדקך · או יהיה נות צדקך על הבית איכה א׳
עצמו · וכן נקרא לאהל הרועים נוה · אני לקחתיך מן לה א׳ · ז׳
הנוה · אל נוה איתן · פי׳ אל חנוה מקום איתן · וכן ותשב ירמיה מ״ט
באיתן קשתו · ל״ל במקום איתן · והקבוץ נות כרות נפטים כ׳

ירמיה ט׳ רוֹעִים׳ והומרה הוֹו באלף על נאות מִדְבַּר קִינָה׳
ירמיה כ״ה׳ יחזקאל כ׳ וְנִדַּמּוּ נְאוֹת הַשָּׁלוֹם׳ כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר׳ מקום נאות מדבר כי אהלי הרועים במדבר מקום המרעה׳
תלים כ״ג׳ יחזקאל ז׳ בְּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי׳ בנאות מקום דשא׳ וְלֹא נֹהַ בָּהֶם׳
יחזקאל ל״ד׳ וְנִשְׁאוּ אֵלֶיךָ בְּנִי־הֶם קִינָה׳ כתבנו אותו בשרש נחה״
איוב ג׳ שמואל ב׳ ז׳ נוח לא שָׁקַטְתִּי וְלֹא נַחְתִּי׳ וַיָּנַחוּ עָלָיו כַּאֲשֶׁר יִפֹּל
חבקוק ג׳ הַחַיִל׳ אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה׳ פירוש כאשר חשבתי
ישעיה כ״ז׳ לנוח נהפך לי ליום צרה׳ יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם׳ וַיְדַבְּרוּ
שמואל א׳ כ״ה׳ אֶל נָבָל כְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּשֵׁם דָּוִד וַיָּנוּחוּ׳ פירוש כי יגעים היו מן הדרך וסיפור זה בעבור זריזותם כי לא נחו עד שדברו לו הדברים בשם דוד״ית ופסקו כלומר
דברים ה׳ פסקו מלדבר עוד עד שישמעו תשובתו׳ לְמַעַן יָנוּחַ׳
שמות כ׳ כ״ה׳ שמו׳ כ״ה׳ רמזי א׳ לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם׳ וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׳ וַתָּנַח הַתֵּבָה׳
שמות כ״ט׳ והשם לְרֵיחַ נִיחוֹחַ׳ ומשקלו פעלול וכן בזה המשקל
יחזקאל כ׳ ופעלו לניצוץ מן נוץ׳ והקיבוץ רֵיחַ נִיחוֹחֵי־חֶם׳ ומן
קהלת ט׳ קהלת ל׳ הענין הזה דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים׳ טוב מְלֹא כַף נַחַת׳ וכבר כתבנו אותו בשרש נחת׳ ורבי יונה כתבם בזה השרש על משקל אשר זורה ברחת הנגזר מן רוח׳
שמו׳ ל״ג׳ משלי כ״ט׳ יחזקאל ל״ז׳ והפעל הכבד וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ׳ יַסֵּר בִּנְךָ וִיַנִּיחֶךָ׳ וַהֲנִיחוֹתִי
דה״ב ט״ו׳ יחזקאל מ״ד׳ חֲמָתִי בָךְ׳ וַיָּנַח יְיָ לָחֶם׳ לְהַנִּיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ׳
שמות ל״ז׳ יחזקאל ל״ז׳ וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגֵבֶר עָמָלֵק׳ וַיַּנִּיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה׳
ישעיה ס״ג׳ רות ג׳ דה״א ז׳ רוּחַ יְיָ תְּנִיחֶנּוּ׳ והשם הֲלֹא אֲבַקֵּשׁ לָךְ מָנוֹחַ׳ מִמְּנוּחַ
תלים קי״ז הָאָרוֹן׳ והקבוץ והשרק בו מקום חלם׳ שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחַיְכִי׳ וּמֹא וּמְנוּחָה לא מָצָאתִי׳ וְהִיתָה מְנוּחָתוֹ
ירמיה מ״ה׳ ישעיה י״ח׳ ירמיה כ״ח׳ כָבוֹד׳ וּשְׁרִיחַ שַׂר מְנוּחָה׳ דעת התרגום בו כמו מנחה שתרגם רב תקרובתא׳ וימ שהיה ריע המלך והיה עם המלך בעת מנוחתו לחברה ולשוח ולהתרוח עמו׳
ישעיה ל״ב׳ תהלים ל״ב׳ והקבוץ ובמְנוּחוֹת שַׁאֲנַנוֹת׳ ומֹא וַהֲנָחָה לַמְּרִינוֹת עָשָׁח׳ ענין המנוחה ידוע והכל ענין אחד בין המנוחה מהמלאכ ומעסקי האדם ומהיגיעה ומהצרו בין חניית הדבר אמרם שהוא נח בו חכל מנוחה״
תלים כ״ט נוּט יוֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ׳ ענינו כענין תמוט׳
כתוב ב׳ תלים ל״ו נוּם נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר׳ נָמוּ שַׁנָּתָם׳ פירוש נמו בשנתם׳ חִבָּה לא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן׳ והשם
תלים קכ״ח וְקִרְעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה׳ ובתוספת ת״ו וְתִנּוֹמָה לְעַפְעַפֶּיךָ׳
משלי כ״ג׳ משלי ו׳ והקבוץ מֶעֶט תְּנוּמוֹת׳ בְּתְנוּמוֹת עֲלֵי מִשְׁכָּב׳ התנומה
משלי ו׳ איוב ל״ג׳ אינה חזקה כמו השינה רק היא מעט מעט בקור״ר בלעז״
דברי ל״ד׳ יהושע׳ ז׳ וכריה י״ד נוּס וְלֹא נָס לֶחֱוֹה׳ וְנִסְנוּ לְפָנֶיהָם׳ וְנִסְתֶּם גֵּיא הָרַי׳ כך אנו קוראי עמ ושבתם וקמתם״ית ואסתתר חילא דטוריא דומה כי היה קורא אותו וְנִסְתֶּם בשקל נפעל ושרשו סתם ואומרים כי כן נמצא במקצת ספרים מדוייקים אבל אני לא ראיתיו והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל כתב כי אנשי מזרח קוראים אותו כן׳ כִּי אִם
שמו׳ ל״ה׳ ישעי׳ ל״ד׳ רמזי ל״ט נוּס נָנוּס לא יָשִׁיבוּ לֵב׳ עַל סוּס נָנוּס׳ וַיָּנָס הַחוּצָה׳
יהושע ו׳ כמדבר ל״ה בְּנוּסָם מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳ וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ׳ פירוש למי שיש לו לנוס לא תקחו כפר ממנו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן הגדול כלומר לא תקחו ממנו כפר לנוס אבל ינוס אל עיר מקלטו במשפט שוגג ואם נס שם לא תקחו ממנו כופר לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן הגדול׳ ובספרי מפרש הפסוק במזיד הרי שהרג הנפש במזיד שומע אני יתן ממון ויגלה תל ולא תקחו כופר לנוס׳ ורבינו שלמה פירש לנוס תאר כמו לנס כלומר למי שהוא נס אל עיר מקלטו לא תקחו ממנו כפר לשוב לשבת׳ ויפה פירש ויחיד
שמות ט׳ לנוס תאר בשקל סוג לב׳ והפעל הכבד הֵנִיס אֶת עֲבָדָיו

וְאֶת מִקְנֵהוּ׳ לְהָנִיס מִפְּנֵי מִדְיָן׳ והשם וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא
הִפְנוּ׳ וָמָנוֹס אָבַד מִנֶּהָם׳ ועם כינוי בשורק וּמָנוֹסִי
בְּיוֹם צָרָה׳ ועם הא הנקבה ובמְנוּסָה לא תֵלֵכוּן׳ וְנָסוּ
מִנֶּסֶת חָרֶב׳ כולם ענין מנוסה וידוע הוא׳ ופירוש וְלֹא
נָס לֶחֱוֹה׳ על דרך ההשאלה כלומר לא הלך לחותו׳
ואא״ז ל פירש בספר הגלוי ולא יבש לחותו מלשון
ערבי יבש הלחם נס אל כובז׳ ויפה פירש כי מה טעם
לנוסה וברוחה על הלחות׳ ופירוש על סוס נָנוּס׳
פירשו ר׳ יונה מענין מתנוססות על אדמתו ענין הגובה
והמעלה ואין צורך להוציאו ממשמעו כמו שכתבו גם
בן רבי יהודה ואעפ שחשב רבי יונה לתפוש עליו כמו
שעשה ברוב מקומותיו לא נלכד בשחיתותיו וכן הוא
הפירוש כי אמר למעלה בשובה ונחת תושעון ולא
אביתם ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון כלומר
אני אמרתי בי בתוך ארצכם תושעון מהאויב בשובה
ונחת אם תשמעו אליו ולא אביתם לשמוע ותאמרו
לא כי אם יבא האויב ננוס לאשור ולמצרים לעזרה
על כן תנוסון כדבריכם ולא המנוסה שחשבתם אלא
תנוסו הנה והנה להנצל מהאויב בבאו בארצכם ולא
תושעו באותה המנוסה כאשר חשבתם אלא ישיגו
אתכם אויביכם וילכדו אתכם וזהו שאמר על כן יקלו
רודפיכם״
נוּעַ נוֹעַ תָּנוּעַ אֶרֶץ כַּשִּׁכּוֹר׳ וַיָּנַע לְבָבוֹ וְלִבֵּב
עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצֵי יַעַר מִפְּנֵי רוּחַ׳ וְהָיִיתִי נָע וָנָד׳
כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ׳ ועוד נכתבנו בשרש נעם׳
והכבד הָנַע וְעָוָה׳ פירוש הלא הנע ועוה אותם כולם
וכ״ת הלא טלטלינון ואגלאינון׳ וַהֲנִיעוֹתִי בְּכָל הַגּוֹיִם׳
וַיַּנִּיעֵם בַּמִּדְבָּר׳ וַתְּנִיעֵנִי עַל בְּרִכֵּי וְכַפּוֹת יָדַי׳ ואשר
הוא עומד מהכבד הֵמָּה יְנִיעוּן לֶאֱכוֹל׳ והנפעל אם
יְנוּעוּ וְנִפְלוּ עַל פִּי אוֹכֵל׳ כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּבְּרָכָה׳ כולם
ענין התנועה וידוע׳ ומן הענין הזה והשרש הזה בהכפל
הפא והלמד ובמְנַעְנְעִים וּבְצֶלְצָלִים׳ ונפתח העין
להרחיב והוא מכלי הניגון שיניע גופו וירקד בהם״
נוּף נַפְתִּי מִשְׁכָּבִי׳ ענין ההתכה והזלוף בבשמים׳
והשם נוֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתֶיךָ כַּלָּה׳ וְנוֹפֶת
צוּפִים׳ וְנֹפֶת מָתוֹק עַל חִכֶּךָ׳ בפלס בשת מן בוש
וכשיבא בלי סמיכות צופים או בשמים הוא על דרך
חסרון אלא שהוא מובן ממקום אחר על חבירו׳ וכן
הפעל הכבד ממנו נָשֵׁם נִדְבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים׳ כלומ תזיל
ותטיף׳ ועא הֵנִיף אַחֲרֹן תְּנוּפָה׳ וַיְנִיפוּם תְּנוּפָה׳ פרזל
שהיה מוליך ומביא וזה הוא לשון הנפת התנועה אילך
ואילך אבל תרומה היתה הגבהה למעלה שהיה מעלה
ומוריד וזהו שאמר אשר הונף ואשר חורם התנופה
מוליך ומביא התרומה מעלה ומוריד׳ וכן וְהֵנִיף יָדוֹ
אֶל הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצוֹרָע׳ כדרך המלחשים על המכה
שמניפים ידם עליה הנה והנה׳ וכן אִם יִתְנַדֵּל חַמְּשׁוֹר
עַל מְנִיפוֹ׳ כי המשור הכורת בו מניף אותו אילך
ואילך׳ ושלא נזכר פעלו ממנו אֲשֶׁר הוּנַף׳ והמקור מן
הפעול לַהֲנָפָה גוֹיִם בְּנָפַת שָׁוְא׳ או הוא שם׳ והשם נפה
ובסמוך בְּנָפַת שָׁוְא׳ ובדברי רז״ל אמרו נפה לכברה
שמרקדין בה את הקמח ואמרו נפה שמוציאה את הקמח
וקולטת את הסולת ונקראת כן לפי שמניפין אותה אילך
ואילך בשמרקדין את הקמח׳ וכבד אחר יְנוֹפֵף יָדוֹ׳
בענין אחריך ראש הניעה׳ כי הבוזה לדבר מניף ומניע
ידו וראשו עליו וכן הקורא לאחר מניף לו בידו שיבא
אליו

שופטים ל׳ ירמיה מ״ו׳ איוב ל״ח׳ ירמיה ל״ז׳ ישעיה כ״ב׳ ויקרא כ״ו׳ דברים ל״ד׳ ישעיה ל׳
תלים ס״ח׳ ויקרא ט״ו׳ ויקרא ת״ז׳ תלים כ״ה׳ ישעיה ל׳ שמות כ״ט׳ ישעיה ל׳ ישעיה ל׳ ישעיה ל׳ ישעיה ל׳

ישעיה יט אליו · ולזה הענין נאמר מִפְּנֵי תְּנוּפַת יַד יְיָ צְבָאוֹת אֲשֶׁר הוּא מֵנִיף · כלומר שמניף ידו לנלחמים בו ומביאם
ישעיה נ עליו · וכן הָנִיפוּ יָד וְיָבֹאוּ פִּתְחֵי נְדִיבִים · וכן וּבְמִלְחֲמוֹת
ישעיה ל · תלים מח תְּנוּפָה נִלְחַם בָּם · יֶפֶה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ · פירוש
מלכים א ל מחוז או פלך · וכן במשקל אחר כֵּן אֲבִינָדָב בֶּן נָפֶת
יהושע יח דאר · וּבְנָפוֹת דּוֹר · וכן אמר התרגום בפלבי דור ·
יהושע יז וכן שְׁלִשֶׁת הַנָּפֶת · תלתא פלכין · ופירש אדני אבי ז"ל
יפה נוף כן אם דע בי הבורא יתעלה חלק עולמו לשבעה
חלקים וחם נקראים אקלימים ובלשון הקדש נופות
ובל נוף ונוף האויר משונה זה מזה ומי שיצא מנוף
תולדתו ויכנס בנוף אחר יחלה על הרוב להשתנות
האויר ממזג תולדתו אבל ירושלם היתה יפת הנופות
ובל מי שיבא אליה משאר הנופות יהיה בריא ושלם וזהו
שאמר משוש בל הארץ ·

נוץ הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים · אע"פ הוא הפעל עומד וכיס
קהלת יב וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד · עומים בו ומוסכים שהה"א היא
האלף בו מקום היוד · לשאלה ולא ידעו כי ה"א של
ורמז בו על חשיבה לפי הפרכה מוסך ענמו ואחר עמו
שהיא לבנה כפרח חלבן · והכי הוא כאילו אמר ההנצו ·
והשם בהבלע עין הפעל
פיר ל בדגש הצדי עֶלְתָה נִצָּה · במפיק ההא והנפרד נץ
או נאמר בו הנפרד נצה בהא והראוי נצתה כמו אצל
פנה שהראוי פנתה · והוא הנבון מפני מלת עלתה ·
ישעיה יח ובתוספת הא וכסר גמל יִהְיֶה נִצָּה · ההא רפה · וַיִּשְׁלֹךְ
פיוט עה · פיר כ כַּזַּיִת נִצָּתוֹ · ועם הנון הנוספת הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ ·
והדגש בכולם תמורת הנח ענין כלם ענין פרח · ועא
ישעיה ח וּפְעָלוֹ לְנִיצּוֹץ · בפלס ניחוח מן נוח ופירושו בן הרשף
יחזקאל ח בלוגא בלעז · והתאר מזה הענין וְנוֹצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת
קָלֶל · בפלס לוצצים מן לוץ · ורבי יהודה כתב נוצצים
משרש נצץ והוא יחיד בענינו ובשרשו והנבון אם כן
לשומו משרש נוץ עם ופעלו לניצוץ שכתב רבי יהודה
בשרש נוח שהוא משרש נוץ · ויש מפרשים ויָנֵאץ
השקד מענין נאץ ואף על פי שהאלף בו נחח ·

נוך לְמַעַן הֱיוֹת נִיר לְדָוִד עַבְדִּי · אע"פ הוא כמו כד כנירי וכן
מלכים א יא · מלכים א טו בחירק · נר · ונר ריש בחירק רס ועושה
תלים קיט לְרַגְלִי דְבָרֶךָ · בצרי · ומה ישבע ריש בחירק רס ועושה
שאמר ניר על המלכות נירי וכן כד פשעי בחירק כמו
לפי שהוא במו נר לעם כד נירי וכן תרגומו סרגא
מסלי כ להאיר להם · נֵר יְיָ · לרשיעא ·
סמואל ב כב נִשְׁמַת אָדָם · ונכתב ביו"ד כִּי אַתָּה נִירִי יְיָ · וכן הכלי
שדולקת בו הפתילה נקרא נר והקכוץ בלשון נקכות
שמות ל · שמות ל וּבְהַעֲלוֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרוֹת · בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרוֹת ·
שמות לט · שמות לה נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה · וְאֶת נֵרוֹתֶיהָ · יש מהן הפתילה
הדולקת ויש מהן הכלי שדולקת בו · והכלי שמשימין
במדבר ח עליו את הנר נקרא על שמו מנורה וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה ·
שמות לה וְאֶת מְנוֹרַת הַמָּאוֹר · כלומר שהיה המאור עליה תמיד ·
הושע · משלי יג · מחלי לא וְעֹא נֵרוֹ לָבֶם נִיר · רב אכל נִיר רָאשִׁים · נִיר רְשָׁעִים
חַטָּאת · כלומר רוס עינים ורחב לבב זהו ניר רשעים
שהוא חטאת · ואמר ניר על דרך משל על מחשבות
הלב כמו נירו לכם ניר · ענינם ענין חרישה ותרגום
ולחרוש חרישו ולמינר נירה · ובדברי רז"ל שדה ניר
ניר שנה וזרע שנה ·

נוש חוסיף רבי יונה זה השרש לפי שמצא חֲרָפָה
תלים סט שֶׁבְרָה לִבִּי וָאָנוּשָׁה · והנבון הוא מה שכתבתי
בשרש אנש ·

נזד וַיֶּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד · וַיַּפַּלַּח אֶל סִיר הַנָּזִיד · אֶל
בראשית כה · מלכים ב ל הַלֶּחֶם וְאֶל הַנָּזִיד · פירוש נזיד תבשיל ויזד
חני ל ויבשל וכא במלת ויזד הנח תמורת הדגש כי היה ראוי
להיות וַיַּזֵּד בדגש עין הפעל ·

נזה וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל הַכֶּפֶר אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ · ויקרא ו
וַיִּז מִדָּמָהּ אֶל הַקִּיר · והכבד וְהִזָּה אֶל הַבַּיִת · מלכים ב ט · ויקרא יד
בֵּן יִזֶּה גּוֹיִם רַבִּים · יִזֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים · הַזֶּה עָלֵיהֶם מֵי יסעי כב · ויקרא ו · במדבר ח
חַטָּאת · וְהִזֶּה מֵי הַנִּדָּה · וַיַּז מִמֶּנּוּ · ופירוש ומזה מי במדבר יט · ויקרא ה
הנדה ארז"ל כי המזה שהחור אלא על הנושא הוא אומר
שהוא טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מדת
שאין כן בניגע שהנוגע אינו טעון כיבוס בגדים ומדת
שהוציאו בלשון מזה לומר שאינו טמא עד שיחא בהם
כדי הזיה ולזה הפירוש יהיה מזה שם כמו מטה ופירוש
הפסוק מי שנושא הזאת מי הנדה יכבס בגדיו ענין
החזאה ידוע כענין השפטוף · ופירוש כן יזה גוים רבים
בענין ידבר והוא פעל יוצא פַּרָא פַרְלַר בלעז ·

נזל הָרִים נָזְלוּ מִפָּנֶיךָ · מַיִם זָרִים קָרִים נוֹזְלִים · סופטים ה · ירמיה יח
וְנוֹזְלֵיהֶם כַּל יִשְׁתָּיוּן · וַיּוֹצִיא נוֹזְלִים מִסֶּלַע · תלים עח · תלים עח
יַזֵּל מַיִם מִדְּלָיָו · יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְלוּ מָיִם · אלה הם פעלים במדבר כד · תלים קמז
עומדים · והיוצאים וְעַפְעַפֶּינוּ יִזְלוּ מָיִם · ושחקים יִזְלוּ ירמיה ט · ישעיה מה
אֶרֶץ · אֲשֶׁר יִזְלוּ שְׁחָקִים · והכבד מַיִם מִצּוּר הִזִּיל לָמוֹ · תיב לט · ישעיה מח
וכלם ענין ההגרה · ומזה הענין והשרש מִפָּנֶיךָ הָרִים
נָזְלוּ · ובא כן מפני ההפסק לגזרת פעול והדגש ישעיה סד
לתפארת המלה בדגש חדלו פרזון בישראל חדלו ·
ורבי יהודה כתבו בשרש זלל ואיננו נבון לפי שלא
מצאנו מענינו בשרש זלל · ומהשרש הזה והענין הזה
לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וְלַמַּזָּלוֹת · ולפי שהם נוזלים במרוצתם מלכים ב כג
אע"פ שיותר נכון הענין שיהיה נקראו כן הַתּוֹצִיא מַזָּרוֹת תיב לא
שרשו מזל כמו מגל ומקל ולומיהם: בְּעִתּוֹ · פירושו במו מזלות או יהיה שם
בבב ·

נזם נֶזֶם זָהָב · בשש נקודות · וְאֶת הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בראשית כד · בראשית לה
בְּאָזְנֵיהֶם · וְנִזְמֵי הָאָף · ידוע · ישעיה ג

נזק בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ · בשש נקודות זה הלשון ידוע אסתר ז
בדברי רבותי ז"ל ושמושם בו בפעלים בנפעל
ובפעל הכבד ושלא נזכר פעלו ממנו הנפעל במו שאמרו
רז"ל במשנה הנזקין שמין להם בעדית · והכבד ובשהזיק
רוב המזיק · ושלא נזכר פעלו והוזק בהם אחד חייב
וזולתם הרבה ·

נזר אֲשֶׁר נָזְרוּ מֵעָלַי בְּגִלּוּלֵיהֶם בֻּלָּם · נָזְרוּ יחזקאל יד · ישעיה א
אָחוֹר · כבר כתבנום בשרש זור ואפשר
שיהיו מזה השרש בפלס קטנתי · ולא יבולו · והנפעל
וְיִנָּזְרוּ מִקְּדֹשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל · וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת · הַנָּזִיר בַּאֲשֶׁר ויקל כב · הושע ט · זכריה ז
עָשִׂיתִי זֶה כַּמָּה שָׁנִים · פי' אם אנזר ממאכל וממשתה
ומתענוגים · והשם בכל יְמֵי נִזְרוֹ · גֵּזִי נִזְרֶךָ · גידול במדבר ו · ירמיה ז
השער יקרא נזר · אֶת שֵׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ · והתאר נֵזֶר במדבר ו
נָזִיר · כִּי נִזִּיר אֱלֹהֶיךָ יִהְיֶה הַנַּעַר · והשם על משקל זה במדבר ו · סופטים יג
וְאֶת עֲוֹנֹתֵי נִזְרֶיךָ · והפעל הכבד וְהִזַּרְתָּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · ויקרא כה · ויקרא עז
מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר · פי' יזיר עצמו כי גם הוא פעל יוצא · במדבר ו
לְהַזִּיר לַיְיָ · כָּל יְמֵי הַזִּירוֹ · כלם ענין הפרישות · ופירוש במדבר ו · במדבר ו
ואת ענבי נזיריך הענבים שפרישת מהם ולא התעסקת
בהם בעבודה ולפי שהנזיר לא יגלח שער ראשו אמרו
לשער הארוך גזי נזרך והשליבי · וְעֹא וַיַּעֲשׂוּ אֶת צִיץ שמות לט
נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ · וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַנֵּזֶר וְאֶת הָעֲדוּת · פירוש מלכים ב יא
נזר עטרה וכן נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו · כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו ויקרא כא · במדבר ו

בראשית מ"ט עַל רֹאשׁוֹ · וְהוּא בְּחֹמֶשׁ נִקְדּוֹת · וְהַתֹּאַר וְלָקְדְּקֹד נָזִיר
ביאור נ אֶחָיו · כְּלוֹמַר רֹאשׁ אַחִיו וּמֵעֵיטֶר · וּמִשְׁקַל אַחֵר מִנְּזִרֶיךָ
בְּאַרְבָּה · כְּלוֹמַר הַשָּׂרִים בְּעֵלֵי הַעֲטָרוֹת וְדֹגֶשׁ נוּן מִנְּזִרֶיךָ
לְתִפְאֶרֶת כְּדֹגֶשׁ קוּף מִקְדַּשׁ יי · וְאִפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה נָזִיר אַחִיו
מֵהֶעָנִין הָרִאשׁוֹן לְפִי שֶׁהִיא מוּפְרָשׁ מֵהֶם · וְהַתּוֹצִיאֵ
לייוב לט מַזָּרוֹת בְּעִתּוֹ · כְּבָר כְּתַבְנוּהוּ בְּשָׁרְשׁוֹ בְּשָׁרֶשׁ מִזֶּר
וּבְשָׁרֶשׁ נָזַל שֶׁהֵם כְּמוֹ מְזַלּוֹת אוֹ שֵׁם כּוֹכָב "

תלים עו· תלי ט· ישעיה כט **נִחָה** נָחִיתָ בַּצֹּאן עַמֶּךָ · מִי נָחַנִי עַד אֱדוֹם · וְנָחֲךָ
שמות לב· תלים כו יי תָּמִיד · לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם · וְנִחֵנִי בְּאֹרַח
משלי ו· שמות ג מִישׁוֹר · וְהַכְבֵּד תַּנְחֶה אוֹתָךְ · לַנְחוֹתָם הַדֶּרֶךְ ·
תלים כג· משלי ז יַנְחֵנִי בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק · וְלִפְנֵי גְדוֹלִים יַנְחֵנוּ · וּבְתִכּוּנוֹת
תלי עח· משלי ב יח· תלי ל כַּפָּיו יַנְחֵם · וַיַּנְחֵם בְּחֶלַח וּבְחָבוּר · שׁוֹטֵחַ לַגּוֹיִם וַיַּנְחֵם ·
לייוב לח· שמואל א לב וְעָשִׂיתָ עַל פָּנֶיהָ תַּנְחֵם · וַיַּנְחֵם אֶת פְּנֵי מֶלֶךְ מוֹאָב · כֹּלֶם
בראשית מג עֹנִין הוֹלֶכֶת וְהַנְהָגָה · וַיָּבִינוּ אֶת הַמְּנוּחָה · פִּירְשְׁתִּי
הַמִּלָּה חֲזוּת בְּשָׁרֶשׁ מְנַח "

יהושע י"ל· שמות לב **נָחַל** וְאֵלֶּה אֲשֶׁר נָחֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · וְנָחֲלוּ
במדבר לב· מלכים לב לְעוֹלָם · כִּי לֹא נִנְחַל אַתֶּם · יִנְחֲלוּ
שמות לב לָכֶם אֶרֶץ חָאָרֶץ · וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ
תלים פב· במדבר לב וּנְחַלְתָּנוּ · כִּי אַתָּה תִּנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם · לְנַחֵל
זכריה ב אֶרֶץ הָאָרֶץ · וְנָחַל יי אֶרֶץ יְהוּדָה חֶלְקוֹ · כֹּלֶם
שֶׁהֵם מִפְעַל חֹקֶל חֵם פְּעָלִים יוֹצְאִים אֶל פְּעוּל אֶחָד
לְבַד וְהוּא הַנְחָלָה כִּי פִּי יִנְחֲלוּ לָכֶם יִנְחֲלוּ בְּעַבּוּרְכֶם ·
וּפִירוּשׁ וְסַלַּחַת לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטֹּאתֵינוּ · תִּנְחַל
אוֹתָנוּ שֶׁנְּחִיָּה נַחֲלָתְךָ כְּמוֹ שֶׁאָמַר · כִּי חֵלֶק יי עַמּוֹ יַעֲקֹב
דברים לב· דברים ט חֶבֶל נַחֲלָתוֹ · וְחֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ · וְכֵן וַיַּנְחֵל יי אֶת יְהוּדָה
חֶלְקוֹ · כְּלוֹמַר יְהוּדָה יִהְיֶה נַחֲלַת חֵשֶׁם לְעוֹלָם עַל אַדְמַת
הַקֹּדֶשׁ · וּפִי כִּי אַתָּה תִּנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם · אָמַר בְּתַחְלֶת
הַמִּזְמוֹר עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל · וְאָמַר קוּמָה אֱלֹהִים שְׁפֹטָה
הָאָרֶץ כְּלוֹמַר קוּם מִשְׁפַּט הָעֲנִיִּים וְהַצּוֹעֲקִים חֵם מִידֵי
הָרְשָׁעִים שׁוּפְטֵי עָוֶל · כִּי אַתָּה תִּנְחַל הָעֲנִיִּים בְּכָל הַגּוֹיִם
כְּלוֹמַר בְּאֵי זֶה גּוֹי שֶׁיִּהְיוּ הָעֲנִיִּים וְהָעֲשׁוּקִים חֵם עַמְּךָ
וּנְחַלָּתְךָ וְאַתָּה תִּנְחַל אוֹתָם וְתַצִּיל מִיַּד הָעוֹשְׁקִים ·

דברים יח וְהַשֵּׁם וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יי הוּא נַחֲלָתוֹ · וְהַנִּפְעָל יִתֵּן לְפֵרוּשׁ מִזֶּה וְנַחֲלָתְךָ בָּךְ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם · אַף עַל פִּי שֶׁפֵּרוּשָׁתוֹ בְּשָׁרֶשׁ חָלַל וְיִתֵּן לְהִיוֹת מִזֶּה וּמִשְׁפָּטוֹ וְנִנְחֲלַת וְלוּלֵי הַחֵית הָיָה
יחזקאל לב אמ"ן כִּי כְּחֶלְבָּה כְּמַנְגָּא עֲלֵנוּ לְדַכְּכִיס הָאֶחָד הוּא וְכַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ הַחֵית כְּחוּט פְּת וְהָיָה לְנִקְבָּה וְהַסִּכִּי כְּחֶלְבָּה עָנָב עַל כַּסְּכוֹ הַחֵית כַּסְּכוֹ וְהַה"ה כוֹסֵף וְהַסְּלָיוֹ כְּחֶלְבָּה מִכְּתִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן מוּלִי הַכֹּל לְכַפְּעֵל וְהַחֵית כַּסְּכוֹ וּפִירוּשׁוֹ כְּמוֹ כְּכַאֲבַת דֹּגֶשׁ וְנַחֲלָתְךָ בָּךְ · וּפִירוּשׁוֹ שְׁקוּדִים לְכֵן חַיֵּת נַחֲלָתִי אֹכֶל בֵּינוֹ שֶׁחִטְּאוּ אֵין אֶת נַחֲלָתִי וְאֵלֶּה תִּהְיֶה נַנְחֲלַת בָּךְ וְלֹא
יהושע ג בִּי · וְהַכְבֵּד יוֹצֵא לְשֵׁנִים פְּעוּלִים אֵלֶּה אֲשֶׁר נִחַל מֹשֶׁה
יהושע יט בְּעַרְבוֹת מוֹאָב · אֵלֶּה חֲנָחָלוֹת אֲשֶׁר נִחֲלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן · וְכֵבֵד אַחֵר יוֹצֵא גַּם כֵּן לְשֵׁנִים פְּעוּלִים כִּי
יהושע ג· דברי ל"ל· דברי ל אַתָּה תַּנְחִיל אֶת הָעָם הַזֶּה · בְּיוֹם חֲנַחֵילוֹ אֶת בָּנָיו · בְּהִנָּחֵל
לייוב ז עֶלְיוֹן גּוֹיִם · וְשֹׁלֵא נִזְכַּר פְּעוּלוֹ מִמֶּנּוּ בֵּן הֲנַחֲלֹתִי לִי יַרְתִּי
ויקרא כה· מלכים לב שָׁוְא · וְהִתְפְּעֵל וְהִתְנַחֲלְתֶּם אוֹתָם · לְמַטּוֹת אֲבוֹתֵיכֶם
תִּתְנַחֲלוּ · וּפִירוּשׁ וְהִתְנַחֲלְתֶּם אוֹתָם מִזֶּה כְּמוֹ חֵם יִצְאוּ
לייוב בח· מלכים ח יז אֶת הָעִיר · וְעֹלֶה פְּרַץ נַחַל מֵעֵם גֵּר · וְהָיָה מֵחַבֵּל תִּשְׁתַּחַת ·
תלים קכד· יחזקאל לז נַחֲלָה עָבַר עַל נַפְשֵׁנוּ · וּבְלָשׁוֹן שִׁנּוּי אֶל כָּל אֲשֶׁר יָבֹא
קהלת ז שֵׁם נַחֲלַיִם יְחֵיתָה · וְהַקְּבוּץ כָּל הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל הַיָּם ·
תלים יח· לייוב ל נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתוּנִי · נַחֲרֵי נַחֲלֵי דֶבֶשׁ וְחֶמְאָה · בָּא
סְמוּךְ עַל סְמוּךְ · וְכֵן אֶת מִסְפַּר מִפְקַד הָעָם · וּמִכְצַר
מִשְׁגַּב חוֹמוֹתֶיךָ · מִבְּחַר וְטוּב לְבָנוֹן · חַכְמֵי יוֹעֲצֵי פַרְעֹה

בראשית לא וְשִׁפּוּנֵי טְמוּנֵי חוֹל · וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בַּנָּחַל · בְּחַלְקֵי
ישעיה לז נַחַל חֶלְקֶךָ · הָעֹמֶק שֶׁנִּגְרָרִים בּוֹ חֲמִים יִקְרָא נַחַל וְאַף עַל
פִּי שֶׁאֵין בּוֹ מַיִם יִקְרָא גַּם כֵּן נַחַל כִּי חֲמַקּוֹם הוּא הַנִּקְרָא
יואל ל· דברים ל נַחַל · וְכֵן וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִّטִּים · וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל
דברים כא וְכֵן בְּדִבְרֵי רַז"ל בִּישׁוּבֶת בְּנַחַל · אֶל נַחַל אֵיתָן · הַיּוֹם בּוֹ
עמוס ה מַיִם כִּי כְּתוּב יַרְחִצוּ אֶת יְדֵיהֶם · וְכֵן וְצָדְקָה כְּנַחַל אֵיתָן ·
תלים ה שֶׁשּׁוֹטְפִים בּוֹ חֲמִים בְּכֹחַ · לַמְנַצֵּחַ אֶל הַנְּחִילוֹת · שֵׁם
נִיגּוֹן הַיּוֹם יְדוּעַ אֲצְלָם · וְרַבֵּינוּ הָאֵי זַ"ל פֵּרֵשׁ הַמִּלָּה
מִלְּשׁוֹן נְחִיל שֶׁל דְּבוֹרִים רוֹצֶה לוֹמַר כִּי נִגּוּנוֹ הַיּוֹם דּוֹמֶה
לְשִׁרִיקַת דְּבוֹרִים "

שמואל כ"ל **נִחַם** כִּי נִחַם עַל אֲמִנוֹן כִּי מֵת · הוּא נִפְעַל עֹבֵר
וְעִיקְרוֹ נִנְחַם וְהִיתָה חֵית רֹאִית לְהַדְגִּישׁ
יחזקאל לב· יחזקאל יל וְכֵן אוֹתָם יְרָאָה פַרְעֹה וְנִחַם · וְנִחֲמוּ אֶתְכֶם · וְנִחַמְתִּי
ירמי· יח· רלשי כל· ירמי לא עַל הָרָעָה · וַיִּנָּחֶם יְצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ · מֵאָנָה לְהִתְנַחֵם עַל
ירמיה עו· הושע יג בְּנֶיהָ · נִלְאֵיתִי הִנָּחֵם · וְהִשֵּׁם נִחַם יִסְתֵּר מֵעֵינָי · וְמֹא
ישעיה לו· זכריה א וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים · דְּבָרִים נִחֻמִים · וְחִסֵּר הַנִּסְמָךְ וְהַרְאוּ
דְּבָרִים דִּבְרֵי נִיחוּמִים · וּמֹא זֹאת נֶחָמְתִּי בְּעָנְיִי · וּמֹא בּוֹס
תלים קיט· ירמיה יז תַּנְחוּמִים · מִשּׁוֹר תַּנְחוּמֶיהָ · תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעְשְׁעוּ נַפְשִׁי ·
ישעיה לו· תלים לד ובְקִבּוּץ הַנִּקְבּוֹת תַּנְחוּמוֹת אֵל · וְהַפְּעַל חִבֵּר כִּי נִחַם
לייוב לו· ישעיה נא יי צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבוֹתֶיהָ ·

אמ"ן לִמֵּד כִּי כְּתָבוֹ כְּמוֹ מִן הַקֹּל וְשֶׁהַכֹּל כְּפִתְחוֹ כְּעִנְטוּר אוֹת הַנִּקּוּד עַל הַשֶּׁקֶל שֶׁאֵלּוּ מְהַשֵּׁם מִעֵר טַעְמוֹ וְרֹאוֹ כִּי לְשׁוֹן כְּחֹם לֹא כְּמוֹ נִקֹּל לְשֶׁלֶם נַחֲמוּ עַמִּי · כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ · כַּאֲשֶׁר אֲכָלִים יְנַחֵם · וְלַמְנַחֲמִים וְלֹא מָצָאתִי · וְשֹׁלֵא נִזְכַּר פְּעוּלוֹ מִמֶּנּוּ סוֹעֲרוּת לֹא
ישעיה כ ישעיה סו ישעיה סו ישעיה לו תלים סט
ישעיה לו

נָחֲמָה וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ · וְהַחִתְפְּעֵל וַיִּמָּאֵן לְהִתְנַחֵם · חוֹי אֲנָחֵם מִצָּרַי · הֵרְאוּ אֶתְנַחֵם כֵּן כָּתַב רַבִּי יוֹנָה בְּאַפְשָׁר וְאֵנִי אוֹמֵר כִּי אֵינֶנּוּ כֵּן כִּי חֵנּוֹן קְמוּצָה וְלִפְיכָךְ הוּא מִבְּנִין נִפְעַל וְאֵם הָיָה מִבְּנִין הִתְפְּעֵל הָיָתָה פְּתוּחָה כִּי עֵם חֵית לֹא יִבָא תְּשֵׁלוּ חֹדֶשׁ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּחֵלֶק חֹדְקוֹ · וַהֲנִיחוֹתִי חֲמָתִי בָּם וְחִנַּחֲמָתִי · זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם יי וָאֶתְנַחֵם · מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגְּךָ · כֹּלֶם עִנְיָן תְּנוּחוּמִים
יחזקאל ה· תלים יח
בראשית כז
שמואל א טו
ירמיה מ
יונה ל
בראשית ו· שמות לב
דברים לב· הושע יא
וּרְדוּעַ הוּא · וְעֹלֶה וַיִּי נִחַם כִּי הִמְלִיךְ אֶת שָׁאוּל · פְּתַח כִּי הוּא נִפְעַל עֹבֵר וְהֵרְאוּ בּוֹ נִנְחַם · וְאֵין אִישׁ נִחָם עַל רָעָתוֹ · קְמַץ וְהוּא נִפְעַל עוֹמֵד · וְכֵן וְנִחַם עַל הָרָעָה · קְמַץ · כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִים · וַיִּנָּחֶם יי עַל הָרָעָה ·
וְהַחִתְפְּעֵל וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם · וְחִשֵּׁם יַחַד נִכְמְרוּ נִיחוּמָי · כֹּלֶם עִנְיָן חֹרֶשׁ וּפִי נִכְמְרוּ נִיחוּמַי נִתְגַּלְגְּלוּ חֲרָטוֹתַי כְּשֶׁחִשַּׁבְתִּי לְחַפֵּךְ וּלְשַׁחֵת אוֹתָם ·

אמ"ן יֵשׁ לוֹמַר כִּי הוּא כְּמוֹ לְמִין נְחִילוּף כֵּן בְּלֵילֵל כְּמוֹ לְשֹׁכָה וְכִשְׁכָה וּדְוֹמִיסֵם · **נָחַץ** כִּי הֵיד"ר וְדָבָר הַמֶּלֶךְ נָחוּץ · עִנְיָנוֹ עִנְיָן מְהִירוּת "
שמואל א כא

נָחָר מִנְּחָרָיו יֵצֵא עָשָׁן · חֹם שְׁנֵי נִקְבֵי חַאַף ·
לייוב מא
ירמיה מ ונִקְרֵאת חַעֲטִישָׁה עַל שֵׁם הַנְּחִירַיִם מִדֶּרֶן נִשְׁמַע
לייוב לט נַחֲרַת סוּסָיו · חוֹד נַחְרוֹ אֵימָה ·

בראשית ל· דברי יח **נָחַשׁ** נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יי בִּגְלָלֶיךָ · מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ ·
מלכים ח· בראשית מד וְהָאֲנָשִׁים יְנַחֲשוּ · הֲלֹא יָדַעְתָּם כִּי נָחֹשׁ יְנַחֵשׁ
במדבר כג אִישׁ אֲשֶׁר כְּמוֹנִי · וְחִשֵּׁם כִּי לֹא נָחַשׁ בְּיַעֲקֹב · וְלֹא חֵלֶךְ
במדבר כד בְּפַעַם בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים · עִנְיָן חִנּוּחַ הָאֵסוּר פֵּרוּשׁוֹ
רַז"ל מְנַחֵשׁ זֶה הָאוֹמֵר פְּתוּ נִפְלָה מִפִּיו מִקְלוֹ נִפְלָה מִידוֹ
בְּנוֹ קוֹרֵא לוֹ מֵאַחֲרָיו עוֹרֵב קוֹרֵא לוֹ צְבִי חִפְּסִיקוּ נָחַשׁ
מִימִינוֹ וְשׁוּעָל מִשְּׂמֹאלוֹ אֵל תַּתְחִיל בּוֹ שַׁחֲרִית הוּא רֹאשׁ
חֹדֶשׁ הוּא מוֹצָאֵי שַׁבָּת · וְעוֹד אָמְרוּ תְּנוּ רַבָּנָן לֹא תְּנַחֵשׁוּ
בְּנוֹן אֵלּוּ חֲמַנְחֵשִׁים בְּחוּלְדָּה וּבְעוֹפוֹת וּבְכוֹכָבִים וּפִי כִּי
נָחַשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ יִשְׂאֵל מְנַחֵשִׁים בְּעִבּוּרוֹ רֹאֹם שֶׁהוּא עִצְמוֹ

ינחש בו בלומר יחשוב אבדת הגביע לנחש רע לעצמו
שאבד ממנו הכלי שהיה שותה בו · וְהַנַּחַשׁ הָיָה עָרוּם ·
ידוע · נָחָשׁ שָׂרָף · נקרא כן לפי שהוא שורף בהבל פיו ·
נָחָשׁ נְחֹשֶׁת · כתב אא"ל אמרו חכמי הרפואות כי אדם
אשר ישכנו הנחש ויראה הנחשת מידמת לפיכך אמר
הב"ה למשה עשה לך נחש נחשת והיה כל הנשוך וראה
אותו וחי בהפך טבע העולם להגדיל הנס וכן דבלרת
תאנים לחזקיהו וכן ויורהו יי עץ בי אמרו כי עץ מר היה ·
נְחָשִׁים צִפְעֹנִים · הראוי נחשי וצפעונים כמו שמש ירח ·
חוֹלֵלַח יָדוֹ נָחָשׁ בָּרִיחַ · עַל לְוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִיחַ · נָחָשׁ
עֲקַלָּתוֹן · אֲצַוֶּה אֶת הַנָּחָשׁ וּנְשָׁכָם · הוא לויתן ונקרא כן
לפי שדומה לנחש ונקרא גב תנין הוא וחדגים הגדולים
כמו שנקראו נחשי חיבשה גב תנינים וענין נחש בריח
נחש עקלתון הוא משל על מלכי אומות העולם · ומ"ם
נחש בריח התלי ונקרא נחש עקלתון בעבור שהוא
כמו מעוות ובריח שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה ·
נְחֹשֶׁת קָלָל · נְחֹשֶׁת מְמֹרָט · וְכֵלֵי נְחֹשֶׁת מְצֻהָב טוֹבָה ·
נְחֹשֶׁת רַבָּה מְאֹד · עֲשֵׂה שְׁלֹמֹה אֶת יָם הַנְּחֹשֶׁת · יָדוּעַ ·
וַיְשַׁאוּ אֶת כָּל נְחָשְׁתָּם בָּבֶלָה · לֹא הָיָה מִשְׁקָל לְנְחָשְׁתָּם
בָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה · בשרק ובאה ידיעה אחר הכינוי כמו
ותפתח ותראהו את חילה והדומי לו כמו שכתבנו בחלק
הדקדוק · אֶם בְּשָׂרִי נָחוּשׁ · פירש אא"ל הוא שקורין
לו בלעז אצ"ר · וכן וְאֶת אַרְצְכֶם כַּנְּחֹשֶׁה · וּמִצְּחֵךְ
נְחוּשָׁה · וכן פירוש כל נחשרת ונחושה שבמקרא
שמדבר עליו לענין חוזק · וכן כֶּלֶס סָרֵי סוֹרְרִים הוֹלְכֵי
רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל · פירוש כמו שהנחשת מעורב עם
הברזל לחתוך יפה והוא שקורין לו בלעז אצר"ו בך הם
מעורבים זה עם זה כרבילות לחרע וכן ת"י מהלכין
בנבילו כמה דמערב נחשא עם פרזלא ואמר סרי סוררים
כי סרי הוא כמו שרי בש"ן בלומר אדוני הסוררים
כלומר העבדים סוררים ורעים והולכי רכיל לאדוניהם
כמו הנחשת עם הברזל שלא יעשה מלאכת החתוך
זה מבלי זח · הִכְבִּיד נָחָשְׁתִּי · וַיַּאַסְרֵהוּ בַּנְּחֻשְׁתַּיִם ·
וְרַגְלֶיךָ לֹא לְנְחֹשֶׁתַיִם הָגֹשוּ · כלם בשרק והם הכבלים
ונקראו כן לפי שעושין אותן מנחשת וכן אמר התרגום
בנחשתים בשלשלן דנחש ואמר נחשתים בלשון
שנים לפי שעושין אותן לשתי הרגלים · וַיִּקְרָא לוֹ
נְחֻשְׁתָּן · תוספת האותיות למעט כלומר שלא היה לו
תועלת כמו שכתבנו בשרש אישון וכן אמינון כי התוס'
למעט · עַיִן הִשְׁפַּךְ נְחֻשְׁתֶּךָ · פי' תחתיתך והוא שכנה בו
לערוה וכן אמ"כ בו התרגום חלף דאיתגליאת בהתותיך ·
וכן וְחֻרָה נְחֻשְׁתָּהּ · תחתיתה וכן במשנה חבית שהיא
מליאה משקין טהורין ונתנה למטה מנחשתו של תנור
פירוש תחתיתו "

נחת מִי יַחֵת עָלֵינוּ · משפטו ינחת ולולי הח"ת היה
דגש ופירושו מי ירד או מי יחנה ותרגום
וירד ונחת · וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ · ותרד עלי מכתך · והשם
אֶם יַחַד עַל עָפָר נָחַת · וְנַחַת זְרוֹעוֹ יַרְאֶה · והתאר
כִּי שָׁם אֶרֶס נָחֵתִים · ובא הדגש תמורת הנח כי הראוי
נחתים בפלס שרידים ופירושו יורדים וחונים שם ·
והנפעל כִּי חִצֶּיךָ נִחֲתוּ בִי · משפטו ננחתו בלומר ירדו
בי וחנו עלי · והפעל הכבד שָׁמַח הֵנַחַת יָיָ גְּבוּרֶיךָ ·
פירוש חוריד שמדת גבוריך ומלאכיך לעזרת על דרך
מן שמים נלחמו · וכבד אחר נַחַת גְּדוּדָיהָ · פי' הוריד
המטר בגדודיה כמו שאמר תלמיה רוה · ויתכן להיות

מזה וְנַחַת שֻׁלְחָנְךָ מָלֵא דָשֶׁן · בלומר מת שירד ויחנח
על שלחנך וכבר כתבנו אותו בשרש ינח ויתכן לה ורת
מזה חשרש וּכְרַגַע שְׁאוֹל יַחֲתוּ · ודגשות התי"ו מפני
ההפסק לתפארת וכתבנו וְנַחַת קָשֶׁת נְחוּשָׁה · בשרש
חתת "

נטה כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדוֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם
לא נָטָה · אמ"ז לפי שמרדו שניהם אבשלום
ואדוניה אמר בי יואב לא היה נסכם במרד אבשלום
אבל במרד אדוניה היה נסכם ונטה אחריו להחזיק
הממלכה בידו כי דוד היה זקן ולא פחד ממנו · ואין
באבשלום שלמה כאשר כתב רבי יונה כי לא נמצא זה
ההפך שיזכור אדם אחד במקום חבירו וגם בן זרע
יעקב ודוד · אין יעקב אחרון כי אם יעקב עצמו כלומר
לא אמרתי זרע יעקב וזרע דוד כי אף על פי שדוד
מזרע יעקב אחר שנבחר למלך וזרעו אחריו הוא ראש
למשפחתו כלה · ואמר כי מזרע דוד יהיו מושלים
בישראל וכן משאר זרע יעקב יהיו גדולים ורבים
מושלים על זרע ישראל ובכללם הכהנים שזכר ושאר
נסיכי ישראל רוצה לומר שלא יהיו עוד בממשלת
האומות אלא בממשלת מלכיהם ונסיכיהם כמו שאמר
ואשיבה שופטיך וכן בני יעקב ויוסף סלה רוצה לומר
שאר בני יעקב וזכר יוסף לפי שהיה ראש · והחכם רבי
אברהם אבן עזרא ז"ל פירש איך מי שהוא מזרע יעקב
אמאס בעבור שאמרה תורה שלא יהיה מלך מושל
בישראל כי אם ביעקב ועוד שהוא ממשפחת דוד והנה
הם שתי מעלות · וְכָאוֹרֵחַ נָטָה לָלוּן · נְטֵה לְךָ עַל
יְמִינְךָ · כְּמַעַט נָטִיו רַגְלָי · עַד נְטוֹת חַיּוֹם · אִם תִּטֶּה
אֲשֶׁרִי מִנִּי הַדֶּרֶךְ · וַיִּטֶּה אֲחֲרֵי הַבָּצַע · אַל תֵּט יָמִין
וּשְׂמֹאל · אלו והדומים להם הם פעלים עומדים ·
ואשר הם פעלים יוצאים חָנְנִי נוֹטָה אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם ·
וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד · וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ · וַיֵּט אָהֳלֹה בֵּית אֵל ·
נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ · בְּקִיר נָטוּי · יָמִי כְּצֵל נָטוּי ·
וּבְזֹרוֹעַ נְטוּיָה · נְטוּיוֹת גָּרוֹן · והנפעל כִּי יִנָּטוּ אֲלֻלֵי
עֶרֶב · והפעל הכבד וְעָלַי הִטָּה חֶסֶד · לְאַתֶּה מִשְׁפָּט ·
הַטֵּה אֱלֹהַי אָזְנְךָ · וְהָעִיר מִלְּאָה מֶטֶה · פירוש דין מטה ·
אַל תֵּט לִבִּי לְדָבָר רָע · דַּרְכּוֹ שָׁמַרְתִּי וְלֹא אָט · וַיֵּט
אֶת לְבַב כָּל אִישׁ יְהוּדָה · וַיֵּט עָלֵינוּ חֶסֶד · ענינם
ענין החטיה והחגעה אל הדבר · ומזה השרש והענין
וְאֵט אֵלָיו אוֹכִיל · פירוש ואטה אליו מאכל · וכן סורו
מִנִּי דֶרֶךְ הַטּוּ מִנִּי אֹרַח · אף על פי שידמה פעל עומד
כמו סורו אינו אלא פעל יוצא ופירושו הטו אותנו
מדרך יי לדרך אחרת כמו שאמר אחריו חשביתו מפניו
את קדוש ישראל · וענין קרוב לזה נוֹטֶה שָׁמַיִם · וענין
קרוב לזה כִּנְחָלִים נָטוּיוּ · וְקוּ יִנָּטֶה · ענין פשיטה
ומתיחה ופירש רבי יונה מזה הענין וְעַל בְּגָדִים חֲבֻלִים
יָטוּ אֶצֶל כָּל מִזְבֵּחַ · כלומר יפשטו וישענו אצל כל
מזבח או יהיה מהענין הראשון והוא הנכון · ומהענין
הזה נקראת מטה · וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל הַמִּטָּה ·
הַשּׁוֹכְבִים עַל מִטּוֹת שֵׁן · והראוי בהן מנטה מנטורת
ונקראת כן לפי שהאדם שוכב עליה ופושט עצמו
ונשען עליה וכבר כתבנוהו כשרש מטט · וכן נאמר
מזה מטה וַיֹּאמֶר מַטֶּה · אֶת מַטֶּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ ·
והקבוץ בלשון נקבות אֶת כָּל הַמִּטּוֹת מִלִּפְנֵי יָיָ ·
ובלשון זכרים נָקְבָה כְּמַטֵּיו רֹאשׁ פְּרָיוֹ · ונקרא כן לפי
שהאדם נשען עליו · ופירש רבי יונה צֵץ הַמַּטֶּה ·

מחענין הראשון ופה פי׳ לפי שאמר פרח הזרון · ונקרא
חשבט מטה אָלֶף לַמַּטֶּה · כי ענין שבט ומטה אחר כלם
ענין משען · וכן אמר בִּשְׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה לָחֶם · בָּל מַטֵּה
לָחֶם שָׁבָר · כלומר משען וחוזק ואפשר להיות מן השרש
חזה מַטֶּה וכבר כתבנוהו בשרש מטט ״

נטל כִּי נָטַל עָלָיו · אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ · פירושו נושא
תרגום וישא ונטל · חֵן אֵיפֹה בַּדֶּק יְשוֹל ·
והשם נָטַל הַחוֹל · בהמשנקודות כלומר משא החול ומא
בָּל נְשִׂילֵי כָסֶף · כלומר כל משאי כסף או יהיה נשילי כסף
נושאי כסף כלומ׳ העשירי׳ ראשי חכסף וכן אמר התרגום
כל עתירי נכסיא · וחפעל הכבד וַיִּנָּטֵל וַיִּנָּשֵׂא ״

נטע נָטַע אֶרֶץ · נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים · וּנְטַעְתּם כָּל
עֵץ מַאֲכָל · נָטְעוּ נוֹטְעִים · וְעֵת לַעֲקוֹר
נָטוּעַ · וַיִּטַּע יְיָ · עוֹד תִּטְעֵי כְרָמִים · עַל כֵּן תִּטְעֵי נִטְעֵי
נַעֲמָנִים · וַיִּטְעוּ כְרָמִים · לֹא יִטְעוּ וְאַחֵר יֹאכֵל · בלם
בדגש חטית · לְבִנּוֹת וְלִנְטוֹעַ · עֵת לַטֶּעֶת · ועל דרך
הרחבה וַיִּטַּע אָהֳלֵי אֲפַדְנוֹ · לִנְטֹעַ שָׁמַיִם · וכן
וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים · ועל דרך ההשאלה וּנְטַעְתִּיו
וְשָׁכַן תַּחְתָּיו · וּנְטָעָתִים עַל אַדְמָתָם · תְּבִיאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ ·
והשם וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ נָטַע · נִטְעֵי נַעֲמָנִים · ומשקל
אחר נָטַע שַׁעֲשׁוּעָיו · ומשקל אחר אֲשֶׁר בָּנִינוּ בְּנָטִיעִים ·
ומשקל אחר מַטַּע יְיָ לְהִתְפָּאֵר · לְמַטְּעֵי כָרֶם · נֵצֶר
מַטָּעַי · וחנפעל אַף בַּל נִטָּעוּ · ענינם ידוע ״

נטף וְיָדַי נָטְפוּ מֹר · אַף שָׁמַיִם נָטְפוּ · נֹפֶת
תִּטֹּפְנָה · יִטְּפוּ הָהָרִים עָסִיס · והשם כִּי יִגָּרַע
נִטְפֵי מָיִם · וחכבר וְחִטְּפוּ · הכפרל ממנו כטף כשכי
הָהָרִים עָסִיס · ענין חכל קמנין לו כטף כשם כקודות
החזולה וההתכת · ובדרך לו כטף כשכא ופתח לו כטף
השאלה בענין הדבור · ניכי וקמץ כל אלו משקלים
וְעָלֵימוֹ תִּטּוֹף מִלָּתִי · בענין יבאו כסמיכות הרביס על
תזל כשל אמרתי · וחפעל משקל כטפי מים :

הכבד אַטִּיף לְךָ לַיִן וְלַשֵּׁכָר · וְהַטֵּף אֶל דָּרוֹם · וְהָיָה מַטִּיף
חָנָם חָזֶה · אַל תַּטִּיפוּ יַטִּיפוּן · פירוש חפסוק כי
ישראל חיו מטיפין ואומרים לנביאי האמת אל תטיפו ·
חֲנֻטִּיפוֹת וְחֲשֵׂרוֹת · לְבַד מִן הַשְּׁחֹרוֹנִים וְחֲנֻטִּיפוֹת ·
הם חענקים ואומרים שקורין לבדולח חזק בערבי אֶל
נֹטֵף · נָטֵף וּשְׁחֵלֶת · אמרו שהוא צרי ונקרא כן על שם
שנוטף מעצי הקטף כמו שאמר רזל צרי אינו אלא שרף
חנוטף מעצי הקטף בלסמו בלעז ויש מפרשים מזה
חנטיפות וחשרות כלי שמניחין בו חצרי ״

נטר הֵינָטֵר לְעוֹלָם · וְנוֹטֵר הוּא לְאוֹיְבָיו · לֹא
אָטוּר לְעוֹלָם · לֹא תָקוּם וְלֹא תִטּוֹר · שָׁמְנִי
נוֹטֵרָה אֶת הַכְּרָמִים · כלם ענין שמירה ותרגום וישמור
ונטר · ומענין חזה אמר לדבר שמציבין אותו לירות שם
החצים מטרה וַיְקִימֵנִי לוֹ לְמַטָּרָה · ובאלף מקום הא
בַּמַּטָּרָא לַחֵץ · וכן נגזר מזה הענין בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה · כמו
שנאמר בענין זה ויאסוף אותם אל משמר · וכן וְעָמְדוּ
בְּשַׁעַר הַמַّטָּרָה · שחיו השומרים עומדים שם ״

נטש וְהִנֵּה נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת דִּבְרֵי הָאֲתוֹנוֹת · וְעַל
מִי נִטַּשְׁתָּ מַעַשׂ הַצֹּאן · כִּי נִטַּשְׁתָּ עַמְּךָ בֵּית
יַעֲקֹב · וְלֹא נִטַּשְׁתִּנִי לָנֶשַׁח · וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה ·
תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ · כִּי לֹא יִטּוֹשׁ יְיָ אֶת עַמּוֹ · וַיִּטּוֹשׁ
דָּוִד אֶת הַכֵּלִים · וְלִפְנֵי הִתְגַּלֵּעַ הָרִיב נִטּוֹשׁ · והנפעל
נִטְּשָׁה עַל אַדְמָתָהּ · נִטְּשוּ חֲבָלָיִךְ · נִטְּשוּ עָבְרוּ יָם ·
וַיִּנָּטְשׁוּ בַּלְּחִי · וַיִּנָּטְשׁוּ בָּעֲמָק רְפָאִים · ושלא נזכר
פעלו ממנו מחדגוש אַרְמוֹן נָטֵשׁ · ענין חכל ענין עזיבה
וחנחה · אבל וְנָטַשְׁתִּי אֶתְכֶם וְאֶת הָעִיר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם
וְלַאֲבוֹתֵיכֶם מֵעַל פָּנַי · הוא בענין ונתשתי בת״ו · וכן אִם
יִנָּתְשׁוּ מַיִם זָרִים · כמו אם ינטשו בט״ת כי הת״ו והשי״ת
ממוצא אחד וכן טעה ותעה בענין אחד · וענין קרוב
לזה והוא פועל עומד וַיִּטַּשׁ עַל הַמַּחֲנֶה · ענינו ויפשוט ·
וכן וַתִּטַּשׁ חַמַּלְחָמָה · וְהִנֵּה נְטֻשִׁים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ ·
מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה · כלם ענין פשיטה והנחה · ויתכן
מזה נטשו עברו ים · וַיִּנָּטְשׁוּ בַלְּחִי · וַיִּנָּטְשׁוּ בְּעֵמֶק
רְפָאִים · והוא עובר · וְדָמָיו עָלַיו יִטּוֹשׁ · כלומר ינ״ח
עליו דמיו אשר שפך · ונקראו מזה הענין הסעפים
חארובים שמתפשטים אנה ואנה נטישות וְאֶת הַנְּטִישׁוֹת
הֵסִיר הֵתֵז · הֲסִירוּ נְטִישׁוֹתֶיהָ · וּמִן חסירו נטישותיה
שיני החומה מרליץ בלעז · ות״ת ואת ברנית חא ·

ניץ וְנִיץ וָנֵכֶד · וְלִנִינִי וּלְנֶכְדִּי · נִינָם יָחַד · ענינם
כמו בן · ומשקל אחר וְאַחֲרִיתוֹ יִחְיֶה מָנוֹן ·
וחנפעל ממנו לְפָנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ · וכבר כתבנו
נינם יחד בשרש ינה ·

ניק ותניקהו על משקל אל״ף · ותניקהו ואם היה משרש יניק
היה נקוד פתלו כניכי על משקל ותדעהו · ותַּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד · ותַּנִּיקֵהוּ · מענין ינק
וחם שנים שרשים וענינם אחד הוא ״

נכך וְנִין וָנֵכֶד · בשש נקודות וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי ·
הוא בן הבן ·

נכה וְחָכָה בָיָם חִילָהּ · וְחִכִּיתָ אָת כָּל זְכוּרָהּ ·
וְחִכִּיתִי וַהֲמִתִּיו · בְּדָבְרֵי יְיָ הַכִּינִי נָא · נכתב
ב״יוד מקום למ״ם חפעל · וְחִכִּיתָ בַּצּוּר · הַכֵּה תַכֶּה ·
וְחִכִּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׁמֹאלֶךָ · וַיַּךְ אֶת חַחֲנִית בַּקִּיר ·
לְכוּ וְנַכֶּהוּ בַלָּשׁוֹן · יַךְ וַיְחַבְּשֵׁנוּ · וַיַּךְ חַבָּרֶד ·
וְאַךְ אוֹתָךְ · אַכֶּה בְּפִי אֶל בְּפִי · וְחַךְ בָּף אֶל כָּף ·
וַיַּכּוּ כָּף · וְחַךְ אֶת עֲפַר הָאָרֶץ · וַיַּךְ שָׂרָשָׁיו · כלומר
יכה שרשיו חנה וחנה רוצה לומר שילכו שרשיו לרחוק
ובא חלשון חזה בענין ומחה אל כתף ים כנרת · הִנֵּה
אָנֹכִי מַכֶּה בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדִי · הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה · וְחִנֵּה
עֲבָדֶיךָ מֻכִּים · ועל דרך ההשאלה וַיַּכּוּ אֶת צִקְלַג ·
רוצה לומר ויחרסו כי על העיר הוא אומר ולא על
העם שהרי אמר מקטן ועד גדול לא המיתו איש · ושלא
נזכר פעלו ממנו אֲשֶׁר הִכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית · ונכתב בוו״
עם הדגש הוּכָּה בָעֶשֶׂב
אל״ף אבל והם תכו לרגליך · וַיִּבַּשׁ לִבִּי · עַל מֶה
שכשו תכה עיין שם ומן תָּכוּ · ושלא נזכר פעלו
התימה כי לא הביא אולי מדהדגוש וְהַפִּשְׁתָּה ו
אוכל ככה ט · וְחַשְׁעוֹרָה נָכָתָה ·
וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ ·
והנפעל וְשַׁבְתָּם מֵאַחֲרָיו וּנְכֵה וָמֵרֶת · וכתב רבי
יעקב בן אלעזר זל שם בלשון זכר מַכֵּה בסגול חכף
בפלס מטה · והקבוץ מִן הַמַּכִּים אֲשֶׁר יַכֻּהוּ
אֲרָמִים · וכן כתב אא״ז זל · ורבי יונה כתב כי
הוא מקובץ מן מַכָּה לשון נקבה כמו מן חטח חטים שנח
שנים פנה פנים · והשם בלשון נקבה מַכַּת חֶרֶב · בא בסימן
מַה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה · וְהִפְלָא יְיָ אֶת מַכּוֹתֶךָ · ריבוי הנקבות לבד על נבון אבל לא על המנחג · וענין
קרוב לזה נֻכֶּה רַגְלָיִם · נָאֶסְפוּ עָלַי נֻכִּים · והקבוץ
בהתחלף החא״ א״לף נראית תָּחֳנוּ אַךְ נְכָאִים · והנפעל
ממנו נִכְּאוּ מִן הָאָרֶץ · ואפשר לחיות מזה הענין

מלכים ב׳ כג פָּרְעֹה נְכֹה׳ וקראו כן לפי שהיה נכה רגלים וכן תרגם יונתן פרעה חגירא״

נכח נַכֵּחַ חַשְׁלָחָן׳ ומשקל אחר

שמות כ״ו נְכֹחוֹ תֵחָנוּ׳ ענינם ענין נגד ועמת׳ לְנַכֵּחַ אִשְׁתּוֹ׳ פירוש לעומת אשתו כלומר בעבורה׳ ויש מפרשים לנכח אשתו כי בהתפללו היה נכח אשתו כדי שיכוין לבו בתפלה עליה׳ ומן הענין הזה וְנִכְחָה לֹא תוּכַל לָבֹא׳

ישעיה ל״ט

ישעיה ל׳ ישעיה כ״ו לֹא תֶחֱזוּ לָנוּ נְכֹחוֹת׳ בְּאֶרֶץ נְכוֹחוֹת יְעַוֵּל׳ והמשקל הזה בלשון זכר הוֹלֵךְ נְכוֹחוֹ׳ כֻּלָּם נְכוֹחִים לַמֵּבִין׳ ענינם היושר והנכונה׳ ובאו בלשון הזה לפי שהם נכח האדם כמו שנקראו גם כן נגידים בענין זה הדברים הטובים כמו שפירשתי בשרש נגד״

ישעיה כ״ו

ישעיה כ״ז׳ משלי ח׳

נכל וְאָרוּר נוֹכֵל׳ והשם בְּנֹכְלֵיהֶם׳ והכבד אֲשֶׁר נִכְּלוּ לָכֶם׳ והתפעל וַיִּתְנַכְּלוּ אוֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ׳ לְהִתְנַכֵּל בַּעֲבָדָיו׳ ענינם המחשבה חרעה חצפונה בלב ויהיה ממנה המעשה בערמה ותרגום להרגו בערמה למקטליה בנכילו״

מלאכי ג׳ במדבר כ״ה במדבר כ״ה׳ בראשית ל״ז תהלים קי״ב

נכס בְּנֹכְסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל אֹהֶלֵיכֶם׳ הלשון הזה ידוע בדברי רז״ל והוא כולל כל דבר קרקע ומטלטלין כלם וגם הבהמות כי כן אמרו במשנה המקדיש נכסיו וחיתה בהן בהמה ראויה ליקרב על גבי המזבח וכו׳ ובארמית לענין נכסין״

יהושע כ״ב

מ״ג כמקום זה בכלל כל דבר כסף וזהב ומקנה וסחלות לכן לא ידעתי מה לא נכסים במקום הזה וכל לשון מיל מתורגם בלשון נכסין ובכל מאדך תרגומו בכל נכסין בלשון יחיד׳

נכר וְלֹא נֹכַר שׁוֹעַ לְפֻגֵי דָל׳ הוא נפעל׳ וכן לא נִכְּרוּ בַּחוּצוֹת׳ והתפעל גַּם בְּמַעֲלָלָיו יִתְנַכֵּר נָעַר׳ ואל״ז פירשו בהפך ההכרה כלומר הנער במעלליו יתנכר שאם פעלו זה וישר אומ׳ אין זה מעשה נער׳ והכבד וְלֹא הִכִּירוּ כִּי חָיוּ יָדָיו׳ וְהֵמָּה הִכִּירוּ אֶת קוֹל הַנַּעַר הַלָּזוּ׳ וְאֵין לִי מַכִּיר׳ וְאֵינָם מַכִּירִים לְרַבֵּר יְהוּדִית׳ לֹא תַכִּירוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט׳ וַיַּכֵּר יְהוּדָה׳ הַכֵּר פָּנִים לֹא טוֹב׳ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירֻנוּ׳ קְמוּץ ומשפטו צָרִי׳ נֶגֶד אַחֵינוּ הַכֵּר לָךְ׳ והתאר אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ׳ מֵאֵת מַכְּרֵיכֶם׳ והשם הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָם׳ ענין ההכרה ידוע׳ ועֹא בְּיוֹם נָכְרוֹ׳ והוא מקור׳ והתפעל בְּשִׂפְתָיו יְנֻכַּר שׂוֹנֵא׳ והכבד וְיֻנְכַּרוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה׳ פֶּן יְנֻכְּרוּ צָרֵימוֹ׳ ואותותם לֹא תְנַכֵּרוּ׳ והתפעל וְהִתְפַּעֵל הַלֵּב יכבר הלון והכלף לבתוב והכפעל כי אם היה התפעל הלב יכבר הלון והכלף׳ מ״ג כן כתו׳ בדוב הנוסחאות והוא טעות סופר והיה לו לבתוב והכפעל כי אם היה

דברים כ״ג דברים ל״ג תהלים ל״ג דברים ל״ג

מלכים א׳ ל׳ וְהִתְפַּעֵל וְהִיא מִתְנַכֶּרֶת׳ דמשי על משקל ותכשל מלכתו

בראשית מ״ב וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם׳ ענין ההכחשה והזרות והענין הזה חפך הענין הראשון׳ והתאר מזה הענין כָּל בֶּן נֵכָר׳ אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ׳ ובְיוֹד אִישׁ נָכְרִי׳ מַלְבּוּשׁ נָכְרִי׳ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו׳ מְנַבְּרִיה אֲמָרֶיהָ׳ הֶחֱלִיקָה׳ נָכְרִיחַ עֲכוּדָתוֹ׳ חֲלֵא נָכְרִיוֹת נָחֲשַׁבְנוּ לוֹ׳ והשם וְנֵכֶר לְפוֹעֲלֵי אָוֶן׳ בשש נקדות ואם יהיה ביום נכרו שם יהיה מא׳ ועֹא נֹכַר אוֹתוֹ אֱלֹהִים בְּיָדִי׳ פירוש מסר והסגיר והנכון להיות נֵכֶר שם ותאר כי אֵל נֵכָר תאר׳ וכן כל בן נכר׳ ואותם שבא חסמיכת עליהם יהיו שם כמו וּבְנֵי נֵכָר׳ וּבְנֵי הַנֵּכָר׳ אֱלֹהֵי הַנֵּכָר׳ אֱלֹהֵי נֵכָר״

בראשית ל״ז שמות ל״ג בראשית ל״ז שמות ל״ג בראשית ל״ז דברים ל״ג דברים ל״ג דברים ל״ג דברים ל״ג בראשית ל״ז

חֲנַסֶּה דָּבָר אֵלֶיךָ תְּלָאָה · פירוש אם נסה המנסה לדבר אליך · ידענו שתלאה ואף על פי כן ועצור במלין מי יוכל · אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים · לא תְנַסוּ · לְכָה נָא אֲנַסֶּכָּה בְשִׂמְחָה · אנסה אותך · והשם מַסָּה וּמְרִיבָה · לְמַסַּת נְקִיִּים יְלָעֵג · הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלוֹת · כלם ענין בחינה · ופי׳ בי לא נסיתי לא בחנתי עוד פעם אחרת ללכת באלה לפיכך לא ארע ללכת בהם · ופירש חמסות הגדולות שהיה הקדוש ברוך הוא בוחן אותם במכותיו אם יעמדו ברשעם אם לא ·

נסח בֵּית גַּאִים יַסַּח יְיָ · יַחְתֹּךְ וְיַסְחֵךָ מֵאֹהֶל · והפעל העומד וכגדים יִסְחוּ מִמֶּנָּה · והנפעל וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה · ענין כלם הרס ונתיצה · והשם מזה וְשִׁמַּרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת מַסָּח · פירוש משמרת הבית משמרת מסח כלומ שלא יסח אח׳ מכם ויפרד מסדר המשמרה ללכת אל מקום אחר וכא כענין פן יהרסו לעלות אל יי כי הנפרד מהסדר ומהאסיפה כאילו חורס המעמד ונו תצו או יהיה פירושו שלא תסיחו דעתכם לענין אחר רק יהיו עיניכם ולבכם תמיד למשמרת הבית ובענין הזה אל הסח הדעת כלומר שמסיר אדם לבו ומעבירו מהענין ופונה לבו ודעתו לענין אחר ·

נסך כִּי נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְיָ רוּחַ תַּרְדֵּמָה · וְחָמַסְכָּה הַנְּסוּכָה · וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס · אֶת הַיְתַד הָאָרֶג וְאֶת חַמַּסְכֶּת · וְאֶת קְשׁוֹת הַנָּסֶךְ · אֲשֶׁר יָסַךְ בָּהֶן · ענין כלם ההסתר והכסוי · ויש לפרש כִּי שֶׁקֶר נָסְכוּ · הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ · וּפִסְלֵי וְנִסְכֵּי אֱנוֹם · והדומים להם מזה הענין כי היו עושים הפסל מעץ ומחפין אותו זהב וכסף · ויש לפרש עוד מזה וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי · והוא משל על העצה · ופירוש המסכה והמסכת הוא שם לבגד שמכסין בהן על המטה ואמר את יתד הארג ואת המסכת כי עדין היתה המסכת במקום שהיו אורגים אותה והכל הסיע · ופירוש קשות הנסך אשר יסך בהן שהיו הקשות כמין חצאי קנים חלולים ומשיס אותם על ראש כל לחם ולחם כדי שיכנס הרוח ביניהם כדי שלא יתעפש הלחם והנה הקשות היו סתר וכסוי ללחם · וְעֹשֶׂה מִי יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ · וּפִסְלֵי וְנִסְכֵּי · כִּי שֶׁקֶר נָסְכוּ · פֶּסֶל וּמַסֵּכָה · לֹא יִסְכוּ לַיָּיִן · וְנֶסֶךְ לֹא תִסְכוּ עָלָיו · מחם בשש נקודות ומחם בחמש וכבר כתבנום בחלק הדקדוק · ומשקל אחר יִשְׁתּוּ יַיִן נְסִיכָם · והנכד וְהִסִּיכוּ נְסָכִים · חַסֶּךְ נָסָךְ שֵׁבֶר · וַיַּסֵּךְ אוֹתָם לַיָּי · וכבד אחר וַיְנַסֵּךְ אוֹתָם לַיָּי · ענין כלם והדומי להם ענין יציקה והתכה · וְעֹשֶׂה אֲנִי נַסְּכָתִי מַלְכִּי · והנפעל מזה נִסַּכְתִּי מֵרֹאשׁ · והתאר וְגַם אֱלֹהֵיהֶם עִם נִסְכֵּיהֶם עִם כְּלֵי חֶמְדָּתָם · נִסְכֵּי סִיחוֹן · ענין כלם הגדולה וחקצינות והנסיכות · ויש לפרש מזה וְלִנְסֹךְ מַסֵּכָה וְלֹא רוּחִי · כלומר שמשימים עליהם קצינים שלא ברשותי שהיו מבקשים עזר מפרעה כמו שאמר לעזר במעזר פרעה ולחסות בצל מצרים ·

נסע כִּי נָסַע מִלְּכִישׁ · וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת יְיָ · וַיִּסַּע אֲכָרָם · וְהִנֵּה מִצְרַיִם נוֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם · רוב הבנין בשוא והסמך הוא קל · וַיִּסְעוּ מִסֻּכּוֹת · נִסְעָה וְנֵלֵכָה · ונדגש וַנִּסְעָה מִנַּהַר אַהֲוָא · ויש אומרים כי נסעה ונלכה ציווי בתוספת הא׳ · קוּמוּ סְעוּ · הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ · וַיְהִי בִּנְסוֹעַ הָאָרוֹן · אלו והדומים להם הם פעלים עומדים · והיוצאים וַיִּסַּע אֶת הַיְתַד הָאָרֶג · וַיִּסָּעֵם עִם הַבְּרִיחַ · ויש לפרש גם אלה עומדים ופירוש ויסעם ויסע עמם כלומר עם הדלתות וכן ויסע את היתד · והנפעל דּוֹרִי נִסַּע וְנִגְלָה · הֲלֹא נִסַּע יִתְרָם בָּם · והפעל הכבד וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל · וְהַמַּלְאָךְ הַסֹּעִי · וַיַּסִּיעוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת · מַסִּיעַ אֲבָנִים · וחשם אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע · פירוש שהיו מסיעים האבנים שלמות מההר ולא שהיו בונין מאותן שהיו מוצאים פסולות רק הסיעו אותם מההר וכן כתוב ויסיעו אבנים גדולות · והקבוץ וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו · ובהקל אֶת מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם · אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל · והשם בענין המקור וְלַמַּסָּע אֶת הַמַּחֲנוֹת · באילו אמר ולהסיע את המחנות · וכן קוּם לֵךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם · כלם ענינם ידוע · חֲנִית מַסָּע וְשִׁרְיָה · שם כלי מכלי המלחמה וכן פירשו המפרשים וכן אמר המסרה מסע ב׳ ואינון בתרי לישני · ורבי יונה פירשו מענין נסיעה כמו אכן שלמה מסע ורוצה לומר החניה המוסעה ביד לא החגורה כחרב ·

נסק אִם אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אָתָּה · פירושו אם אעלה · ובארמית וְחֶסֶק דָּנִיֵּאל מִן גֹּבָא ·

נעל וַיְסַגֵּר אֶת דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה בַּעֲדוֹ וְנָעָל · גַּן נָעוּל אֲחוֹתִי כַּלָּה גַּל נָעוּל · וְהִנֵּה דַּלְתוֹת הָעֲלִיָּה נְעֻלוֹת · ענין הכל ענין סגירה במנעול · ומענין הזה נקרא הכלי שסוגרים בו הדלת מנעול עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל · מַנְעוּלָיו וּבְרִיחָיו · וכן נקרא הכבל נעל בענין הזה עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעְלִי · פירוש ככלי כי הכבל כאלו סוגר האדם ומונעו מללכת ומלברוח כי כן נקרא במקו אחר הכבל בלשון סגירה ויתנהו בסוגר ואעפ שאפשר להיות סוגר שם לבית המאסר · וְעֹא וָאֶנְעָלֵךָ תָּחֵשׁ · וחעין בשוא ופתח · והכבד וַיַּלְבִּישׁוּם וַיְנַעֲלוּם · והשם חֲלוּץ הַנַּעַל · שֶׁל נַעֲלֶךָ · וְחִדְּרִיךְ בַּנְּעָלִים · שֶׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ · וְלֹא נָתַק שְׂרוֹךְ נְעָלָיו · וקבוץ חשנים בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם · נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם · וים מהענין הזה על אדו אשליך נעלי · ולשון נקבו ונעלות כָּלוֹת וּמִטְלָאוֹת · ובתוספת מם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מְנַעְלֶיךָ · כלו מדרך רגליך בחרים יהיה ברזל ונחשת רל שיהיו בחלקו הרי ברזל ונחשת · ויש אותו מהענין הראשון כלומר שתהיה ארצו חזקה כאילו סגורה בחומות נחשת וברזל ·

נעם נַעֲמָת לִי מְאֹד · וְשָׁמְעוּ אֲמָרַי כִּי נָעֲמוּ · וְדַעַת לְנַפְשֶׁךָ יִנְעַם · והשם כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ · והקבוץ וּשְׁנֵיהֶם כַּנְּעִימִים · וקיבוץ הנקבות נְעִימוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח · והתאר כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים · וּנְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל · הַנֶּאֱחָבִים וְהַנְּעִימִים · ומא נעמן נִטְעֵי נַעֲמָנִים · והשם בּמא דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם · ומא ובל

אייב ל׳
דברי׳ ל׳ · דברי׳ י׳ · קהלת ב׳
שמות ט״ו · אייב ט׳
דברים ז׳
משלי ע״ז · תלים נ״ב
משלי ב׳
דברים כ״ח
מלכים ב׳ י״ח
אל״ף · סיתתר כמון לתחר שהמ״ם היא לשמוש ואף על פי שהיא בפתח כמנא כמוהו לתחבר אשיב׳ המ״ם בפתח וכן לא התקדשו למלי ·
ישעיה נ״ט · ישעיה כ״ה
ישעיה כ״ח
שופטי׳ ט״ו · במדב׳ ל׳ שמו׳ ל״ז
ירמיה ז׳
ישעיה מ״ח · ישעיה מ״ח
ישעיה ל׳
ישעי׳ מ״ד · ישעי׳ מ״ח · ירמי׳ י׳
נחום א׳ · הושע ט׳ · שמות ל׳
דברים ל״ב
ירמיה ל״ב
במדבר כ״ח
שמואל ב׳ כ״ב · ל״ה א׳ י״ח
תלים ב׳
משלי ח׳ · דניאל י״ח
הושע י״ב
ישעיה ל׳
ישע׳ ל״ז · מדבר י״ח ראשי׳ ב׳
שמות י״ד
במדבר ל״ב · בראשית ל״ב
עורא ח׳
דברים ל׳
בראשית מ״ד
במדבר י׳
סי כטיס · ל׳
שופטים י״ז
ישעיה נ״ח · אייב ה׳
שמות ט״ו · ישעיה ב׳ ל׳
מלכים א׳ ה׳ · קהלת י׳
מלכים א׳ ז׳
בראשית י״ב · במדבר ל״ב
במדבר ל״ב · במדבר י׳
דברים י׳
אייב מ״ט
דניאל ב׳
שופטי׳ ז׳ ל׳
סיר ל׳
שופטים
סיר ה׳ · נחמיה ג׳
תלים ס׳
יחזקאל י״ז
ל״ה כ׳ כ״ח
דברי׳ ל״ה · יהוש׳ ה׳ · ישע׳ י״ח
שמות ג׳ · ישעיה ה׳
עמוס כ׳ · שמות י״ב
יהושע ט׳
דברים ל״ג
שמואל ב׳ א׳ · תלים קמ״ד
משלי כ׳ · משלי כ״ב
אייב ל״ז
תלים ט״ו · משלי כ״ד
שמואל ב׳ כ׳ · שמואל ב׳ ל״ג
ישעיה ט״ו · משלי ג׳

תלים קמ"ח אֶלֹהַּם בְּמַעֲבֵי הָם׃ ענין
התעימות ודוע בענין היופי
ויש לפרש כי נעים כי
תשמרם בבטנך מן והיית
נעים ונד כלומר אם לא תשמרם בבטנך מהרה יהיו נעים
וילכו להם״

ישעיה כ"ה **נעץ** נבפלה בו למ״ד הפעל תַּחַת הַנַּעֲצוּץ׃
ישעיה ז׳ וְבְכֹל הַנַּעֲצוּצִים׃
אחד מן האילנות הפחותים
וכתב רבי יהודה אפשר
שחוא שקורין לו בערבי
נעצו״ץ והמפרשים פירשו בו סדו״ר בערבי ורבינו סעדיה
ז״ל פירשו קוצים לבנים חדים״

מ״ל שנכנסו לו הקוצים החדים
כענוני מלשון כעיכה לפי שהם
מתנועעים בכעס החדים׃

ירמיה כ"ח **נער** נָעֲרוּ בְּגוֹרֵי אֲרָיוֹת׃ פירוש שאנו וחמו
וחנעירה בדברי רבו״ז״ל בחמור באמרם חמור
זכריה כ׳ נוער׃ וכתב רבי יונה מזה חשרש כִּי נֶעוֹר מִבֶּטֶן
קָדַשׁוּ׃ וחוא תאר על משקל יכול אלא שנתחלפה
חתנועה בעבור חע״ין וכן כתבו אא״ז ז״ל ואמר לשון נעור
נחמיה ה׳ על האל ית׳ על דרך יי׳ מציון ישאג׃ וע״א גַּם חָצְנִי
ישעיה נ"ג · ישעיה נ"ב נָעָרְתִּי׃ נוֹעַר כַּפָּיו מִתְּמוֹךְ בַּשֹּׁחַד׃ וְנָעַר בָּשֶׁן וְכַרְמֶל׃
פירוש נוער פירות״ו ותבואתו או הוא פעל עומד׃

נחמיה ה׳ · תלים קל"ט נָעוּר וָרֵק׃ והנפעל נִנְעַרְתִּי כָאַרְבֶּה׃ אֵצֵא כַּפַּעַם
סופטים ל״ו · מיכ ל"ה בְּפַעַם וְאֶנָּעֵר׃ הא״לף בחרק׃ וַיִּנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה׃
ישעיה ח׳ והשם וְהָיָה חֶחָסוֹן לְנֵעוֹרֶת׃ וכן במשנה כנעורת של
פשתים וחוא מה שמנער ומנפץ מתקן הפשתן ממנו׃
תלים קל"ו · נחמיה ה׳ והפעל הכבד וְנַעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ׃ בָּכָה יְנַעֵר הָאֱלֹהִים׃
סמות י"ד · ישעיה כ"ב וַיְנַעֵר יי׳ אֶת מִצְרַיִם׃ והחתפעל הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר׃ ויש
שמואל א׳ ז׳ מפרשים מזה וְהַנַּעַר נָעַר׃ כלומר והנער חריף יודע
בין טוב לרע כמו חמנער שמנער את הפסולת׃ וע״א
ירמיה א׳ כִּי נַעַר אָנֹכִי׃ מי שחוא קטן בשנים יקרא נער׃ ולפי
שדרך הקטן לשרת את הגדול נקרא המשרת נער ואף
בראשית מ"ח · בראשית נ"ז על פי שהוא גדול בשנים נַעַר עִבְרִי׃ וְהוּא נַעַר אֶת
סמות נ"ג · מלכים ב׳ ל׳ בְּנֵי בִלְהָה׃ וּמִשְׁרַתּוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נון נער׃ גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ׃
שמואל ב׳ כ׳ · מלכים א׳ כ׳ יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים׃ בְּנַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת׃ וּרְחַבְעָם
ל״ה ב׳ נ״ב · שמואל א׳ ל״ז הָיָה נַעַר׃ פירוש כנער בדעתו׃ וְהַנַּעַר נָעַר׃ פירוש
הנער עדיין הוא נער קטן כי בן עשרים וארבעה חדשי
היה כי כן כתוב עד הגמל הנער ודרך חנער לינק עד
עשרים וארבעה חדשים׃ ואא״ז ז״ל כתב וחנער נער גדול
משניו כלומר נער גדול היה לפי שניו יותר מן הראוי׃
זכריה ל"ח וחקטן שבצאן כמו כן נקרא נער׃ הַנַּעַר לֹא יְבַקֵּשׁ
מלכים א׳ ל״ז · אסתר ב׳ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא יַרְפֵּא׃ וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד׃ נְעָרוֹת
אסתר ל׳ · בראשית כ"ד בְּתוּלוֹת׃ נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר׃ רִבְקָה וְנַעֲרוֹתֶיהָ׃ והשם
תלים קכ"ט · תלים קמ"ד רַבַּת צָרְרוּנִי מִנְּעוּרָי׃ מְגַדְּלִים בְּנֹעֲרֵיהֶם׃ ובקבוץ
ירמיה ל"ב הנקבות כִּי הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה אַךְ עֹשִׂים הָרַע
איוב ל"ז בְּעֵינַי מִנְּעֹרָתָיהֶם׃ ומשקל אחר תָּמוֹת בַּנַּעַר נַפְשָׁם׃
ויש מפרשים זה מהענין חשני כלומר במיתה קשה״

חגי ח׳ **נפח** וַהֲכֵאתֶם הַבַּיִת וְנָפַחְתִּי בוֹ׃ כלומר שילך
בראשית כ׳ · בראשית כ׳ בדרך מארה׃ נוֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם׃ וַיִּפַּח
איוב מ"ח בְּאַפָּיו׃ כְּדוּד נָפוּחַ׃ פעול במקום תאר ורוצה
לומר נופח כלומר רותח שמעלה הכל כי בעת הרתיחה
תעלה הקדירה הבל והנפיחה חבל חפה או יחי נפוח
פעול כמשמעו ואמר על הסיר והדוד נפוח לפי
יחזקאל כ"ד שנופחין בו בעת תעלה רתיחתו׃ וּפֹחֵי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה
יחזקאל כ"ב וַיְחִיוּ׃ לָפַחַת עָלָיו אֵשׁ׃ ושם הכלי שנופחים בו מפוח
ירמיה ו׳ נָפַח מִפּוּחַ מֵאֵשׁ׃ ושלא נזכר פעלו ממנו מהרגוש

איש לא נָפַח׃ וקרוב לענין הזה נָפְחָה נַפְשָׁהּ׃ וחשם
מַפַּח נֶפֶשׁ׃ והכבד וְנֶפֶשׁ בְּעָלֶיהָ הָפְחָתִי׃ וְהַפְחֶתֶם
אוֹתוֹ׃ וענינם ענין ראבון וראגת ומי ש״ש לו ראבון
נפש כאילו נפשו נפחה ויוצאה ממנו ופירוש והפחתם
אותו תביאו את הגזול ותפיחו ותראיבו נפש בעליו
שגזלתם ממנו׳ ו״ת ושניקתון יתיה כלומר תפילו הקרבן
דרך בזיון כשתביאוהו״

נפך נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלוֹם׃ אבן מהאבנים יקרות
שמות כ"ח
והיא שחורה״

נפל לא נָפַל דָּבָר אֶחָד׃ וְכִי נִפְלָה אֵימָתְכֶם
יהושע כ"ג · יהושע ל׳ עָלֵינוּ׃ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ׃ וְאֶת הַנּוֹפְלִים
בראשית ל׳ · מלכים ב׳ כ"ה אֲשֶׁר נָפְלוּ עַל הַמֶּלֶךְ׃ וּמִמְּנַשֶּׁה נָפְלוּ עַל דָּוִד׃ לְכוּ
ל״ה א׳ ל״ב
מלכים ב׳ ז׳ · ירמיה ל"ז וְנִפְלָה אֶל מַחֲנֵה אֲרָם׃ אֶל הַכַּשְׂדִּים אַתָּה נוֹפֵל׃ וְנָפַל
יחזקאל ו׳ · יחזקאל כ"ח חָלָל בְּתוֹכֶכֶם׃ וכן בהכפל הלמ״ד וְנִפְלַל חָלָל בְּתוֹכָהּ׃
וכתי כד יתרמון קטילין בגוה׃ או יהיה משרש פלילים
שמואל א׳ כ"ט ומענינו כאשר כתבו רבי יהודה׳ מִיּוֹם נִפְלוּ עַד הַיּוֹם
שמואל ב׳ כ"ג א׳ הַזֶּה׃ בקמץ חטף׃ וכחירק פא״ הפעל כִּי לֹא יָחִיל
ירמיה מ"ט · איוב י"ב אֲחֲרֵי נִפְלוֹ׃ מִקּוֹל נִפְלָם׃ לא נוֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם׃
נחמיה ו׳ כלומר פחות׃ וכן וַיִּפְלוּ מְאֹד בְּעֵינֵיהֶם׃ כלומר היו
ישעיה נ"ג · ישעיה נ"ב נפולים ופחותים מאד בעינים לנגדנו כי ראו שנעשתה
בראשית כ"ה החומה על כרחם׃ עַל פְּנֵי כָל אֶחָיו נָפָל׃ כלומר
סופטים ז׳ נפל גורלו או כענין שכן׃ וכן נִפְלִים בָּעֵמֶק׃ ויש
קהלת ל"ח · ירמיה כ"ה לפרש וְאֶם יִפּוֹל עַץ כמוחם׃ וְנִפְלוּ וְלֹא תָקוּמוּ׃ כִּי
דברי הימים ב׳ · תלים נ"ג יִפּוֹל הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ׃ וְהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים יִפְלוּ׃ כִּי יִפּוֹל
יואל ב׳ · בראשית כ"ל לֹא יוֹטִיף׳ וּבְעֵד הַשֶּׁלַח יִפּוֹל׃ וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָّמָל׃
בראשית ט"ז חֲשֵׁכָה גְדוֹלָה נוֹפֶלֶת עָלָיו׃ כלם ענינם ענין אחד וכל
אחד מתפרש לפי הענין אשר חוא בו׃ והפעל הכבד
יחזקאל כ"ג · יחזקאל כ"ד רָאוּ חֲפַלְתִּי לָכֶם׃ רַק הַפְּלֵלָה לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה׃ וְאוֹר
איוב כ"ט · שמואל א׳ ג׳ פָּנַי לֹא יַפִּילוּן׃ וְלֹא חִפֵּל מִכָּל דְּבָרָיו אַרְצָה׃ לֹא
סופטים כ׳ · דברים ט׳ הִפִּילוּ מִמַּעֲלֵיהֶם׃ והחתפעל וָאֶתְנַפֵּל לִפְנֵי יי׳׃
דברי הי״מ · ראשי מ״ג · עמוס ח׳ אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי׃ וְלִהְתְנַפֵּל עָלֵינוּ׃ והשם וּמַפֵּל בַּר
בראשית מ"ח · בראשית נ"ז וחוא פסולת הבר ומה שנופל ממנו בברח׃ ובחא
ישעיה נ"ו · ישעיה כ"ב חנקבה וְהָיְתָה מְעִי מַפָּלָה׃ בקמץ חפא׃ ובצרי שָׁמָה
ישעיה כ"ה לְמַפָּלָה׃ קִרְיָה בְצוּרָה לְמַפָּלָה׃ וַיֵּסֶר לְרְאוֹת אֶת
סופטים ז"ל מַפֶּלֶת הָאֲרִיֶּה׃ כלומר גוית האריה מקום שנפל שם׃
יחזקאל ל"ג · יחזקאל ל"ד וכן עַל מַפַּלְתּוֹ יִשְׁפְּכוּ בָל עוֹף הַשָּׁמַיִם׃ מִקּוֹל מַפַּלְתּוֹ
תלים נ"ח · קהלת ז׳ הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם׃ נֶפֶל אֶשֶׁת׃ בשש נקודות׃ טוב מִמֶּנּוּ
איוב נ׳ הַנָּפֶל׃ בְּנֶפֶל טָמוּן׃ הוא העובר שמפלת האשה
איוב מ"ח ונקרא כן לפי שנופל מת׃ מַפְּלֵי כְשָׁרוֹ דָבֵקוּ׃ פירוש
חתיכות בשרו כלומר שנתלין בכשרו חתיכות בשר או
יראח זה מפני שמנו ודומה כאילו נופלין ממנו וחם
בראשית ז׳ דבקים בו שלא ימוטו׃ הַנְּפִילִים הָיוּ בָאָרֶץ׃ חם
חאנשים הגדולים בעלי קומה גדולה ונקראו כן שיפול
האדם מפחדם מפני שחם גבוחים כל כך כי לענין זה
איוב ל"ד נקראו האמי כמו כן׃ וכן חַר נוֹפֵל יִבּוֹל׃ גבוה ותלול״

נפץ כִּי רָאִיתִי כִּי נָפַץ הָעָם׃ מְרוֹמְמֶתְךָ נָפְצוּ גוֹיִם׃
שמואל ב׳ ז׳ · ישעיה נ"ד וּמֵאֵלֶּה נָפְצָה כָל הָאָרֶץ׃ והמקור וחוא יוצא
בראשית ט׳ וְנָפוּץ הַכַּדִּים׃ והשם נָפֵץ וְזֶרֶם וְאֶבֶן כָּרָד׃ בשש
סופטים ז׳ · ישעיה ג׳ נקודות׃ והכבד וְנִפְצָתִים אִישׁ אֶל אָחִיו׃ וְנָפַץ אֶת
ירמיה נ"ב · תלים קל"ז עוֹלְלַיִךְ אֶל הַסֶּלַע׃ וְנִפְצָתִי כְּךָ גוֹיִם׃ וְנִכְלֵיהֶם יְנַפְּצוּ׃
ירמיה כ"ח · ירמיה מ"ח בְּכֶלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם׃ בְּאַבְנֵי גִיר מְנֻפָּצוֹת׃ כולם ענין
תלים כ׳ · ישעיה כ"ז פיזור ויש מהם פיזור עם השבר וחרצוץ׃ ושם הכלי
ירמיה כ"ח שמנפצין בו מפץ מַפֵּץ אַתָּה לִי׃ בצרי׃ ובקמץ וְאִישׁ
יחזקאל ט׳ · ירמיה כ"ב כְּלִי מַפָּצוֹ בְיָדוֹ׃ והתאר הַעֹצֵב נִבְזֶה נָפוּץ׃ בשורק׃
מלכים א׳ כ"ב · שמואל ב׳ כ"ד וּבַחֹלֶם נִפְצִים אֶל הֶהָרִים בַּצָּאן׃ וַתְּהִי שָׁם הַמִّלְחָמָה

נָפֹצֶת · והיא מלה זרה כי משפטה נְפוֹצָה בפלס גדולה
או נְפֹצֶת בשקל קטרת נחשת אבל נשאר בו הקמץ על
דרך ד״יחיד כמו בְּגוֹדֶד
אחותה · וא״א ז״ל כתב ומן התימה שלא הכיר
ונבליהם ינפצו · יריקו וכבלות כפן יד עם והוא נכיר
מתרגום ותער כדה ונפצת פירוש אם הוא לשון כפינה
קולת״ד כמו שאמר ובליו לו שכיבה :
יריקו והוא כפל דבר״

נפש נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ · בשש נקודות · נֶפֶשׁ שְׁבֻעָה ·
הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת · ופעמים בא בלשון זכר רוצה
לדבר בו על הגוף אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת · נֶפֶשׁ
שְׁנַיִם · כָּל נֶפֶשׁ אַרְבָּעָה עָשָׂר · וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא
וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה · והקבוץ וְעַל הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם ·
לְחֲמִית נְפָשׁוֹת · ובקבוץ חזרים מְצוֹרְדוֹת אֶת
נְפָשִׁים · בְּרֶזֶל כָּאָה נַפְשׁוֹ · אל״ל כמנא רק זה לבד :
אמר בן לפי שהנפש מענה
בעינוי הגוף · וכן בְּגוֹעַל נַפְשֶׁךָ · נוֹפֶךְ · ואמר על דרך
משל נִשְׁבַּע יְיָ בְּנַפְשׁוֹ · אל״ל לשון כפשו רבים עושים
וכן אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא סבורים שהוא כתוב כפשו וקרי
נַפְשׁוֹ · וְנַפְשׁוֹ אוֹתָהּ וַיַּעַשׂ · כפשי ואיכו אלא ו״ו זעירא
וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ · כלומר וקריאת המלה כקודמת כפשו :
שתחיה לעצמה ולא תהיה
ברשות אחר · וכנה חמת בנפש כי סבת המיתה בהפרד
הנפש מן הגוף ואמר וְעַל כָּל נַפְשׁוֹת מֵת לֹא יָבוֹא · הַנּוֹגֵעַ
בְּמֵת לְכָל נָפֶשׁ · וכן מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ · ויש מר״ז״ל
שפירשו מאשר חטא על הנפש על שצער עצמו מן היין
הנה חטא על הנפש חמתאוה שמנע תאותה מן היין מכל
וכל · נֶפֶשׁ כִּי תִמְעֹל · נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּנַּע · וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא ·
לפי שחיא בעלת הרצון והתאוה תלה החטא והמעל בה
וכן נגיעת הגוף כי פעל הגוף בשתופה · וכן אמר אַל
תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרַי · כלומר ברצונם ובתאותם · לֶאֱסוֹר
שָׂרָיו בְּנַפְשׁוֹ · כלומר ברצונו שלא ברשות המלך ·
ויאמר נפש על חנשימה והחכל חיוצא מהפה נַפְשׁוֹ
גֶּחָלִים תְּלַהֵט · וכמוהו פירש רבי אברהם אבן עזרא ז״ל
לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ · והנפעל שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ ·
וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתֶךָ · כלומר אל״ל כפת תתכא כסרס כוף ·
שתגוח נפשו״

נץ וְאֶת הַנֵּץ לְמִינֵהוּ · אֲבָר נֵץ · הוא העוף
שצדין בו העופות
וישוב אל יד בעליו אשפ״רויר אל״ל נקרא כן כענבוב שקוא
בלעז ופירש אותו בעל כעל מיכות הלכה :
חערוך אשט״ר בלעז״

נצב נְצִיב מֶלַח · פירוש תל מלח וכן נקראת
האבן שמעמידין אותה לעובדה ופֶסֶל
וּמַצֵּבָה · וכן נקרא נציב העם והממונה בהם נְצִיב
פְּלִשְׁתִּים · וַיִּתֵּן נְצִיבִים בְּאֶרֶץ יְהוּדָה · שְׁנֵים עָשָׂר
נְצָבִים · ממונים ונצבים על העם · לְבַד מִשָּׂרֵי הַנְּצָבִים ·
פירוש משרים חנצבים ומ״ם הרבים חסרה והדומים לו
כתבנו בחלק חדקדוק או פירושו משרי חנצבים שהיו
שם שרים על חנצבים וחנצבים על שאר העם · וּמֶלֶךְ
אֵין בֶּאֱדוֹם נְצָב מֶלֶךְ · פירוש בימי יחושפט לא היה
מלך באדום אבל הנצב היה להם מלך פירוש הנציבים
שהיו מעמידים להם מלכי בית דוד כי תחת ידם היו בימי
דוד כמו שכתוב וַיָּשֶׂם בֶּאֱדוֹם נְצִיבִים וַיִּהְיוּ כָל אֱדוֹם
עֲבָדִים לְדָוִד · והשעם שהזכיר ענין זה בזה הפסוק

רוצה לומר לפי שדלך יהושפט בדרך יי ויתר הקדש
אשר נשאר בימי אסא אביו בער מן הארץ לפיכך לא
פשע אדום מתחת ידו ועוד בימיו אין מלך באדום אך
חנצב שהקים הוא היה להם מלך אבל בימי יהורם בנו
שעשה הרע בעיני יי מיד מרד בו אדום כמו שכתוב
בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ·
הַנְּצָבָה לֹא יַבְלִיל · פירוש השה החולה העומדת
במקומה שלא תוכל לזוז · וַיָּבֹא גַּם הַנְּצָב אַחַר הַלַּהַב ·
חוא יד הסכין שהוא מעמיד הסכין להיות לו יד לחתוך
בו · וכן וְלִחְצִיב הַדֶּרְכָּן · פ׳ ולהעמיד הדרכן כלומ כי
בפצירה פים היה מתקן כל חכלים האלה והיה מעמיד
בו חדרכן שהיה מחודדו ומלטשו בו ויתכן רוב אלה
שכתבנו הנה משרש יצב כמו שכתבנו שמח דומיהם
אלא שאין חברע״

נצה כִּי נָצוּ גַּם נָעוּ · כִּי נָצָא תֵּצֵא · ובא חאל״ף
תמורת ה״א והיה ראוי לחיות תֵּצֶא בפלס
תִּשָּׁה ובא הנח תמורת חדגש כמנהג · אֶרֶךְ הָאֵבֶר מָלֵא
חֲנֻצָּה · גְּדוֹל כְּנָפַיִם וְרַב נוֹצָה · וְהִסִּיר אֶת מְרַאֲתוֹ
בְּנוֹצָתָהּ · ופירשו ר״ל שהיה קודר סביב הזפק בסכין
כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה של העור ופירוש כי נצו
גם נעו · כלומר שהלכו במהרה ועפו כאילו היה להם
נוצה וכן פירוש כי נצא תצא · ויתכן שנקרא הנץ מזה
הענין כלומר שיש לו כח בנוצתו ובכנפיו לעוף חרבה
כמו שאמר חֲמַבִּינְתְּךָ יַאֲבֵר נֵץ יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו לְתֵימָן ·
וע״א הפעל הכבד אֲשֶׁר הִצּוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן
בְּהַצּוֹתָם עַל יְיָ · בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם · והשם אַנְשֵׁי
מַצָּתְךָ · ומשקל אחר אוֹהֵב פֶּשַׁע אוֹהֵב מַצָּה · הֵן לְרִיב
וּמַצָּה תָּצוּמוּ · והנפעל שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים ·
וַיִּנָּצוּ שְׁנֵיהֶם · וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים · כולם ענינם ענין
מריבה · וענין אחר עָרֵיךְ תִּצָּנֶה מֵאֵין יוֹשֵׁב · והנפעל
גַּלִּים נִצִּים · ענינם ענין חרבה ושממה ופירוש גלים
נצים · כאילו אמר ותהי להשאות ערים בצורות שיהיו
חרבות ויהיו לגלים · וא״א ז״ל כתבם משרש נץ · עָלְתָה
נִצָּה · חִנְּצוּ הָרִמֹּנִים · ומענינו רוצה לומר חערים
הבצורות תהיינה גליאבנים צומחין דשא״

נצח מְנַצֵּחִים לְהַעֲבִיר אֶת הָעָם · לְנַצֵּחַ עַל מְלֶאכֶת
בֵּית יְיָ · לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד · לַמְנַצֵּחַ בְּנִגִּינוֹת ·
ענין חוזק וקרא בעל השיר והניגון מנצח כלומר שהוא
חזק על המלאכה ושר וקצין עליה · והשם וְגַם נֵצַח
יִשְׂרָאֵל · חנ״ן בצרי והמסורת ד׳ בלשניחון בצרי וכבר
כתבנוהם בחלק הדקדוק ופירוש נצח ישראל חזקם
וכחם · וכן אָבַד נִצְחִי · וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם · וְיֵן
נִצְחָם עַל כְּגָדִי · כלומר דמם שהוא הכח והחיים · חַיָּה
כְּאֵבִי נֶצַח · חזק והוא תאר · והנפעל מְשׁוּבָה נִצַּחַת ·
עקרו נִנְצַחַת · או יהיה שם במ״א יאמר חזכר ממנו נִצַּחַ
בפלס גִּבַּחַ פירוש נצחת חזקה מותמדת שלא יפרדו
ממנה כי הדבר החזק הוא מותמד · וַיְהִי עוֹד לָנֶצַח ·
לְעוֹלָם · לְנֶצַח נְצָחִים · לְעוֹלְמֵי עַד״

נצל וַאֲמַרְתֶּם נִצַּלְנוּ · בפלס נפעלנו · אֲשֶׁר
יִנָּצֵל אֵלֶיךָ · לְחִנָּצֵל מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר ·
והבבד הַמָּה כִּצְרָקָתָם יִנָּצְלוּ נַפְשָׁם · וכבר אחר וְהֵצֵל
לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ · וְהִצַּלְתָּם אֶת נַפְשֹׁתֵינוּ · לְמַעַן
הַצִּיל אוֹתוֹ · בְּאוֹד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה · הֲלֹא זֶה אוּר מֻצָּל
מֵאֵשׁ · והשם רוּחַ וְהַצָּלָה · וענין קרוב לזה וְנִצַּלְתֶּם
אֶת מִצְרָיִם · וַיְנַצְּלוּ לָהֶם לְאֵין מַשָּׂא · וכבד אחר

אשר

בראשית נ"ג · בראשית נ"ח אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאֲבִינוּ · וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה
תלים נ"ב אֲבִיכֶם · וְחִצִּיל עֵינֵנוּ · פירוש ינצל ראותינו ומראה
תלים קי"ט עינינו בהכנסו באחר מן המקומות · וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דָּבָר
שמות נ"ג אֱמֶת עַד מְאֹד · והתפעל וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶרֶת
עָדִיָּם מֵהַר חֹרֵב · פירוש התנצלו מעדים שלא לבשוחו
עוד ענין ההסרה והשלילה וגם הענין הראשון בכלל
ענין זה כי החצלה היא הסרה מהלוקח אותו ·

משלי כ"ב · תלים קי"ט **נצר** עֵינֵי יְיָ נָצְרוּ דָעַת · עֲדוֹתֶיךָ נָצָרְתִּי · נוֹצֵר תְּאֵנָה
משלי כ"ז · ישעיה כ"ז · תלים כ"ה יֹאכַל פִּרְיָהּ · אֲנִי יְיָ נוֹצְרָהּ · לְנוֹצְרֵי בְרִיתוֹ ·
מיכה ג' · ישעיה מ"ח נָצוֹר מְצוּרָה · וּנְצֻרוֹת וְלֹא יְדַעְתָּם · פירוש שמורות
יחזקאל ג' ונשגבות מהשיג אליהם לדעתם · וְהַנִּשְׁאָר וְהַנָּצוּר ·
משלי ז' כלומר שמור מהשיג אליו · שִׁית זוֹנָה וְנָצֹרֶת לֵב · פירוש
שמורת לב כלומר שלא יוכל אדם לקחתה ולפתותה
תלים ל"ד רק היא מפתה בני אדם · נְצוֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע · ובחסרון
ישעיה מ' פ"א חפעל צֹר תְּעוּרָה · וכן ת"י נביא טר סהדותא ·
תלים קמ"ו נָצְרָה עַל דַּל שְׂפָתָי · צווי בתוספרת הא' ודגש חצ"רי
משלי ל' לתפארת כדגש מקדש · וכן נִצְרָהּ כִּי הִיא חַיֶּיךָ · חדגש
תלים ל"ד לתפארת · ומענין זה מִמִּגְדַּל נֹצְרִים · וחם חצופים
ירמיה ל"ג שעומדים במגדל · וכן קָרְאוּ נֹצְרִים בְּחַר אֶפְרָיִם ·
או יהיה קראו נצרים מיוחסים אל מקומם והראשון נכון ·
ירמיה ל' ורבי יונה פי' נוֹצְרִים בָּאִים מֵאֶרֶץ חַמֶּרְחָק · עם מיוחסים
ישעיה כ"ו אל נבוכד נאצר · וכן פירש אא"ל · תִּצּוֹר שָׁלוֹם ·
דברים ל"ב · ישעיה כ"ו יִצְּרֶנְהוּ בְּאִשּׁוֹן עֵינוֹ · לַיְלָה וָיוֹם אֶצְּרֶנָּה · בקמץ חטף
דברים ל"ב הצד"י במקצת חספרים · וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ · כלם ענין
שמירה · ופירוש ממגדל נוצרים עד עיר מבצר מגדל
שאינו לישוב אלא שעומד חצופה שם · ופירוש קראו
נוצרים הצופים והשומרים יקראו קומו ונעלה ציון ·

ישעיה ס"ה · ישעיה מ"ט וענין אחר וּבְנֵי נֵכָר יִהְיוּ לְיָנוּ · וְנִצְרֵי יִשְׂרָאֵל לְחָשִׁיב ·
ישעיה ג' בְּעִיר נְצוּרָה · ענינם ענין
חרבה · ופירש אדוני אבי
ז"ל מזה ונצרת לב · רוצה
לומר חרבת דעת וכתב כי כן בדברי הפילוסוף ישבו
עולמם בחרבן שכלם ואמר כן על האשה הזונה חרבת
שבל · וענין אחר וְנֵצֶר מִשָּׁרְשָׁיו יִפְרֶה · נֵצֶר מָטָעַי ·
ישעיה ל"ח · ישעיה ס'
ישעיה ל' בְּנֵצֶר נִתְּעָב · בחמש נקודות ענינם יונקאו ענף ופירוש
בנצר נתעב כמו שמשליך אדם הנצר שהוא נתעב שאינו
מצליח ומוציא אדם אותו מהחפירה שלו ומשליכו כן
אתה חשלכת מקברך "

ירמיה נ"ג · ישעיה נ' **נקק** בְּנָקִיק הַסֶּלַע · וּבְנִקְיֵי הַסְּלָעִים · ענינם חורי
הסלעים או שני הסלעים "

ישעיה נ"ז · מקקים נ' **נקב** וּבָא בְכַפּוֹ וּנְקָבָהּ · נָקַבְתָּ בְמַטָּיו · בְּמוֹקְשִׁים
מיכה ב' · שני מ"ל · מלכים ב' כ' יִנָּקֵב אָף · אֶל צְרוֹר נָקוּב · וַיִּקַּב חֹר · וחשם
ישעיה נ"א וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר · כלומר אל בור נקובה שנוקרת ם ממנה ·
וכן שם חכלי שפוסלין בו חאבנים ונוקבי אותם בו נקרא
מקבת וחוא הפשיש שראשו חאחד חד לנקוב ולפסול
בו ובראשו האחר מבין בו וחולמים בו במלאכת חברזל
פוסטים ל' · מלכים א' ל' וחנחשת וזולתם וַתָּשֶׂם אֶת חַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ · וּמַקְבוֹת
ישעיה מ"ד · ירמיה י' וְחַנְרָזֶן · וּבַמַּקְבוֹת יְצֻרוּהוּ · בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקְבוֹת
בראשית מ' יְחַזְּקוּם · ומן חענין חזה נגזר זֶבֶר וּנְקֵבָה · וענין אחר
עמוס ג' · בראשית ל' נְקוּבֵי רֹאשִׁית הַגּוֹיִם · נְקֵבָה שְׁכָרֵךְ עָלַי · אֲשֶׁר פִּי יְיָ
ישעיה מ"ב · ויקרא כ"ד יְקָבְנוּ · וַיִּקֹּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית · פירש חשם
ויקרא כ"ד באותיותיו וקלל · ועם ענין חקללה וְנוֹקֵב שֵׁם יְיָ ·
כלומר מפרש ומקלל שאינו חייב עד שיפרש ויקלל ·
תיהו ג' · משלי ל"ח · תיהו ה' יִקְבֻּהוּ אוֹרְרֵי יוֹם · יִקְבֻּהוּ לְאוֹם · וָאֶקֹּוב נָוֵהוּ
פְּתָאוֹם ·

נקד נְקֻדּוֹת חַכֶּסֶף · ענין הנקוד ידוע · וכן נקראו סיר א'
חבחמות חלבנות שיש בחם כתמים שחורים
או שחורות שיש בחם כתמים לבנים דומות לנקודות
וְטָלוּא וְנָקֹד · נְקֻדִּים וּנְרֻדִּים · וְאֵת כָּל הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת · בראשית ל' · בראשית ל"ז · בראשית ל"ז
ולפי שרוב חבחמות על זח הדרך נקרא חרועה אותם
או בעל המקנה על שמם וּמֵישַׁע מֶלֶךְ מוֹאָב חָיָה נוֹקֵד · מלכים ב' ג'
אֲשֶׁר חָיָה בַּנּוֹקְדִים מִתְּקוֹעַ · וכתי מרי ניתין · וכן נקרא עמוס א'
הלחם חיבש המעופש לפי שחעפוש בלחם לבן וירוק
ושחור נקודים נקודים · וַהֲתָם הַהֵא יָבֵשׁ וְחָיָה נְקֻדִּים · יחזקאל ט'
עֲשָׂרָה לֶחֶם וְנְקֻדִּים · מלכים ב' ל"ד

מ"ל הפסוק הראשון מסכים מול סהוא לשון עמוס והפסוק הסכי מול סהו כדברי המתיכו אל מת הנאה בכיסין · מ"ל ומי כערוך לשון כבר אם מלות · ורת נקדים כסנין · ובדברי רז"ל פת חבאה בכסנין ופיר רבינו הי' ז"ל פרת חבאה בכסנין פת בין מתובלת בין שאינה מתובלת שעושין אותה כעכין יבשין וכוססין אותה בבית חמשתה "

נקה וְנִקֵּיתִי דָמָם לֹא נִקֵּיתִי · מִגִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי · יואל ל' · תלים י"ט
וְנָקֹה לֹא אֲנַקֶּה · כלומר לא אנקה מן חעולם ירמיה ל'
שישאר חעולם נקי ממך · וְנָקֹה לֹא יְנַקֶּה · פירוש לא
ינקה את חאדם מן חעון מכל וכל אף על פי שחוא נושא
עון אלא יעניש את חאדם מעט בדי ליסרו ולהשיבו
לדרך טובה ור"ל פירשו מנקה חוא לשבים ואינו מנקה
לשאינם שבים · וחשם לא יוכלו נִקָּיוֹן · נִקָּיוֹן שְׁנַיִם · תהלים ל"ג · עמוס ל'
וחתאר וּבַעַל חַשּׁוֹר נָקִי · וְלֹא יִשְׁפֹּךְ דַּם נָקִי · נְקִי כַפַּיִם · סמ"ל כ"ח · דברים ט"ו · תלים כ"ד
נָקִים אֲנַחְנוּ · ונכתבו באלף אֲשֶׁר שָׁפְכוּ דָם נָקִיא · יהושע כ' · יואל ל'
וְאֵל תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נָקִיא · וכאו על דרך נחי חאלף יונה א'
נשיא נביא · וחנפעל וְנִקָּה חָאִישׁ מֵעוֹן · וְנִקֹּתָ מִשְּׁבוּעָתִי במדבר ה' · בראשית כ"ד
זֹאת · וְנִקְתָה לָאָרֶץ תָּשֵׁב · פירוש תחיה נקיח מאנשיח ישעיה ג'
ומאין יושב בח · כִּי כָל חַגּוֹנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה · פי' חמגלח זכריה ה'
חיתח כתובה פנים ואחור וחיח מצד האחד כתוב אלת
חגנב ומצד האחר אלת חנשבע לשקר · ועל שניחם
אומר נקה שיכרת מן חעולם ויחיה נקי מכל טוב ופירוש
כמוח כמו פני חמגילח חאחת כן פני המגילה האחרת
כתובה באלח זו בזו · וכן כמוך כמוחם · וחמקור מחקל
וְאַתָּה חוא נָקֹה תִּנָּקֶה · וְאֶת הַמְנַקִּיּוֹת · וְאֶת מְנַקִּיּוֹתָיו · ירמי' מ"ט · מלכי ל' · שמות ל"ג
מחלוקת בין ר"ל יש אומרים כי המנקיות אלו חסניפין
שחיו כמין יתדות של זחב ועומדין בארץ וגבוחין מעל
חשולחן ומפוצלין פצולין לסמוך חקנים וחם חקשורת
שלא ישברו במשא חלחם ויש מהם שאמרו קשותיו
אלו סניפין ומנקיותיו אלו חקנים ולזח חדעת נקראו כן
לפי שמנקין חלחם שלא יתעפש "

נקס נָקֹס נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · וְנָקַמְתִּי יְיָ מִמֶּךָּ · במדבר ל"ג · שמואל א' כ"ד
נוֹקֵם יְיָ לְצָרָיו · עַד יִקּוֹם נוֹקֵם אוֹיְבָיו · לֹא נחום א' · יהושע ג'
תִקּוֹם וְלֹא תִשְׁוֹר · וחשם וְנָקַס יָשִׁיב לְצָרָיו · נָקַס בְּרִית · ויקר' כ"ו · דברים ל"ג
וּמֵא נקמה · וחקבוץ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ · והנפעל תלים כ"ד
וְנִקַּמְתִּי מֵאוֹיְבָי · וְאֶנְקֹם מֵאוֹיְבָי · וחכבד וְנִקַּמְתִּי דְּמֵי סמ"ל א' · ישע' א' · מלכי ב' ט'
עֲבָדַי · וְנִקַּמְתִּי אֶת נִקְמָתְךָ · כִּי אִם נִקַּמְתִּי · כלומר ירמיה ל"א · סנחריב ל"ז
אעשח נקמח בכם · וכן בקשר חב"רת כִּי נִקְמַת יְיָ ירמיה ל'
חיא חִנְקְמוּ בָהּ · וְנִקְמוּ בָהּם · וחחתפעל מִפְּנֵי אוֹיֵב יחזקאל כ"ה · תלים מ"ד
ומתנקם · כלומר שמראה עצמו בחרבותו להרע כאילו
לוקח נקמח ומשלם גמול · ושלא נזכר פעלו מחנוסף
יָקֹס קַיִן · ר"ל תלקח נקמתו ממנו מחחורגים אותו · בראשית ל'
וכן לא יָקֹס כִּי בַסְּפוֹ חוא · שמות כ"א

נקף חַגִּים יִנְקֹפוּ · כלומר יכרתו ראשם ותרגום
וערפתו ותנקפיה · הערופה דנקיפה · וחשם
וְנִשְׁאַר בּוֹ עוֹלְלוֹת בְּנִקֻּף זַיִת · וּמֹא וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה ·
והכבד וְנִקֹּף סְבָכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל · וְאַחַר עוֹרִי נִקְּפוּ זֹאת ·
פירוש שברו ונקרו התולעים זאת ואמר זאת על העצם
וכולם ענין שבירה וכריתה · וכן בדברי רז"ל המנקף
בראש הזירה וכן אמרו אין אדם נוקף אצבעו מלמטה
אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה וכן אמרו דם נקוף
מרצח כדם מזבח · ומצודו עָלַי הִקִּיף · כִּי הִקִּיפוּ יָמַי
הַמִּשְׁתֶּה · כבר כתבנום בשרש יקף ·

נקר בְּנֹקֵר לָכֶם כָּל עֵין יָמִין · יִקְרוּהָ עָרְבֵי נָחַל ·
והכבד לַיְלָה עַצְמֵי נַקֵּר מֵעָלַי · הַעֲינִי הָאֲנָשִׁים
הָהֵם תְּנַקֵּר · וַיְנַקְּרוּ אֶרֶת עֵינָיו · ושלא נזכר פעלו
ממנו וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר נַקַּרְתֶּם · וחשם וְשִׁמְתִּיךְ בְּנִקְרַת
הַצּוּר · וחקבוץ לָבָא בְּנִקְרוֹת הַצֻּרִים · והוא המקום
המנוקר בצור כמערה וכיוצא בה וכן אמר התרגום
במערת טינרא וענין חנקור ידוע "

נקש בְּפֹעֵל כַּפָּיו נָקַשׁ רָשָׁע · פירוש הקבח מאבר
הרשע בפעל כפיו ופועל כפיו הוא המוקש
לו על דרך ויפול בשחת יפעל כי נקש ויקש ענין אחד ·
והנפעל פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם · כמו פן תוקש · והכבד
וַיְנַקְּשׁוּ מְבַקְּשֵׁי נַפְשִׁי · כלומר שמו מוקש · יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה
לְכָל אֲשֶׁר לוֹ · כלומר ישים מוקש ויקח כל אשר לו ·
והתפעל מִתְנַקֵּשׁ לְנַפְשִׁי לַהֲמִיתֵנִי · פירו כי הוא מסבב
ומתחכם להמיתני ואף על פי שהוא פועל שמו פועל
מרוב רגילות והתמדת המוקש והלבידה במחשבתו כמו
שכתבנו במלת הנדברים בך כי ברוב התמדת הדבור
יקראו בלשון פעולים ואעפ שהם פועלים וכן מתדפקים
על הדלת "

נרד נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם · בצרי הַגָּן נַרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ · בחרק
חַגָּן · והקבוץ כְּפָרִים עִם נְרָדִים · וכתב רבי יונה
כי נאמר בו כי הוא הורד וא"א כי הוא המושקה · ורא אבן
עזרא ז"ל פירש כי הוא בושם דומה לכרכום "

נשש כִּי נִשַּׁנִי אֱלֹהִים · ענינו שכחני "
נשא וְלֹא נָשָׂא אוֹתָם הָאָרֶץ · פירושו ולא סבל ·
וְנָשָׂאתָם אֶת אֲבִיכֶם · כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת ·
בִּשְׂאֵת אוֹתוֹ · דַּע שְׂאֵתִי עָלֶיךָ חֶרְפָּה · שָׂאוּנִי וְאָנֹכִי
אֶדַּבֵּר · כלומר סבלו כובד מלי עליכם אעפ שקשה
עָלֶיכֶם והניחוני לדבר · וְנִמְלֵיהֶם נִשְׂאִים · נוֹשֵׂאת זָהָב
וָכֶסֶף · בהראות האלף בתנועה נִשְׂאוֹתֵיכֶם עֲמָסוֹת ·
הַנִּשְׂאִים מִנִּי רָחַם · וְנָשָׂאתָם אֶת סִכּוּת מַלְכְּכֶם · וַחֲטָאֵי
גְלוּלֵיכֶן תִּשְׂאֻנָה · בהראות האלף בקריאה · והנפעל
נָשוֹא יִנָּשוֹא · ומשפטו ינשאו · וכן נָשוֹא לַשָּׁוְא עֲרִיךְ ·
משפטו נשאו וכבר כתבנו דקדוקו בחלק הדקדוק ·
וחשם וַיַּעֲלוּ לָהֶם לְאֵין מַשָּׂא · מַשָּׂא לַעֲיָפָה · מַשָּׂא בְּנֵי
קְהָת · ובהא הנקבה וְכֹבֶד מַשָּׂאָה · ואשר הוא פעל יוצא
לשלישי לא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי · כלומר לא נתתי
עליו משא · והפעל הדגוש וְנָשָׂא אֶתְכֶם בַּצֹּנוֹת · כלם
והדומים להם בענין הטענה והמשא ידוע וכל הענינים
הנכנסים בשרש הזה כלם נכנסים בענין אחד הנשיאה
והנטילה וקל הוא להפריש מעט ביניהם כל אחד לפי
מקומו ולפיכך אין צריך להזכיר כל הענינים בפני
עַצְמָם · שְׂאִי כִנְדְּ · שָׂא נָא בְלֵיךָ · נוֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָל
רוֹאֶיהָ · בנוח האלף · לא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא · לא תִשָּׂא

אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא · יִשָּׂא בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא
אֶחְיֶה חוֹבֵשׁ · פירוש ישא חשם בשבועה · כֹּל אֲשֶׁר
נָשְׂאוּ לִבּוֹ · וְנִשְׂאָךְ לִבָּךְ · וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ · נשא בפיו זה
המשל · יִשָּׂא מְדִבְרוֹתֶיךָ · פירוש מדברותיך שצוית
לו ישא תמיד בפיו ואומר תורה צוה לנו משה · וָאֶשָּׂא
אֶת הַיַּיִן וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ · וַיִּשָּׂא מַשָּׂאוֹת · יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת
יְיָ · מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב · וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פֹּרִי ·
כִּי עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ · וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא · וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו ·
וַתִּשֵּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד · וְתִשֵּׂנָה עָלֵינוּ נְחִי · בהעלם
האלף מן הכתב · וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קוֹלוֹ וַיִּבְךְ · יִשְׂאוּ בְתוֹף
וְכִנּוֹר · פירוש ישאו קולם בקול תוף וכנור או כמו
שנושאין קולם החוללים עם התוף והכנור · וְנָשְׂאוּ
תְפִלָּה · פירוש תשא התפלה לשם או תשא קול בתפלה
או כפים · וכן יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו · פי ישאו קול · וְאֵלּוּ
הוא נוֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ · אֶת מַחְמַד עֵינֵיהֶם וְאֶת מַשְׂאַת
נַפְשָׁם · פירושו לפניו בניהם ובנותיה שהם מחמד עיניה
ואליהם הם נושאים את נפשם · בְּנַשְּׂאִי יָדַי אֶל דְּבִיר
קָדְשֶׁךָ · ובא האלף בהעלם כבעלי חהא וְנָשוּ אֶת
כְּלִמָּתָם · חֲנִיסָה דָבָר אֵלֶיךָ תְּלָאָה · בחלוף שין בסמך
ואלף בחא וכבר כתבנו אותו בשרש נסה · וּבְשֵׁאֵרֶת
הַכְּרוּבִים אֶת כַּנְפֵיהֶם · בְּשׁוֹא נָלִיו אַתָּה תְשַׁבְּחֵם ·
כלומר בחתרומכם נליו אתה תשקיטם · ותאר לגדול
וָנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאוֹר · וְכִי יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה · שְׁנֵים
עָשָׂר נְשִׂיאִים · והענני להתרוממם יקראו נשיאים מַעֲלָה
נְשִׂיאִים · נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן · והשם כנפול הנון אם
יַעֲלָה לַשָּׁמַיִם שְׂיאוֹ · פירוש גדולתו ורוממותו · יִשָּׂא
פַרְעֹה אֶת רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ · כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ·
וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא · יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת רֹאשֶׁךָ · אֲשֶׁר
נָשָׂא יָדוֹ בְּמַלְכּוֹ · כִּי נָשָׂא אֶשָּׂא לָהֶם · פירוש אשא להם
האויב · ולת אם יתובון משבק אשבוק להון · וְחֶרְפָּה לֹא
נָשָׂא עַל קְרוֹבוֹ · לא חטיל עליו שום דבר חרפה · נָסָה
עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ יְיָ · בחלוף שין בסמך ואלף בחא · חֲלֹא
שְׂאֵתוֹ תִּבְעַת אֶתְכֶם · וּמִשְׂאֵתוֹ לֹא אוֹכַל · אַה מִשְׂאֵתוֹ
יַעֲצוּ לְהַדִּיחַ · ובנוח האלף ונעלמה מן המכתב מִשֵּׂאתוֹ
יָגוּרוּ אֵלִים · גדולתו ורוממותו · ומזה פירשו יֶתֶר שְׂאֵת ·
כלומר יתרון הגדולה וחתוקף היה ראוי לך לולי שעלית
משכבי אביך · וְאִם תִּשָּׂאוּ בִּבְנוֹתֵיהֶם לְבָנֶיהָם · כלומר
אם תקחו · וְלֹא הָיוּ לוֹ בָנִים כִּי אִם בָּנוֹת וַיִּשָּׂאוּם בְּנֵי
קִישׁ אַחֵיהֶם · כלומר ויקחום לנשים · וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים
מוֹאֲבִיּוֹת · וָבָתִּים וְנָשָׂאוּ · ולקחו · וקרוב ענין הנשוא
לענין הלקיחה · וכן יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ יקח וכן במשנה
בתולה נשאת וכן נשתמשו בנטילה שהיא הנשיאה
בענין הלקיחה טול חפץ זה טול אתה יין נסך ואני פירות
נָשָׂא עָלָיו אֶת הַמַּשָּׂא הַזֶּה · הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ · לֹא יִשָּׂא
פָנֵי כָל כֹּפֶר · אוּלַי יִשָּׂא פָנַי · לוּלֵי פְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ
יְהוּדָה אֲנִי נוֹשֵׂא · וְנוֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה · כלו נושאי פני
הגדולים בתורה ואינכם מוכיחים אותם בעברם על דברי
תורה · וים כי אינכם שזכר עומד במקום שנים כלומר
אינכם נושאים פנים בתורה אבל אתם מחללים אותה ·
וחשם כִּי אֵין עִם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַוְלָה וּמַשּׂוֹא פָנִים וּמַקַּח
שֹׁחַד · כי החטוא והמתבייש נופלים פניו כמו שאמר
ולמה נפלו פניך והמסביר לו פנים כאילו נושא פניו
שנפלו · וכן וְלֹא יִשָּׂא אֱלֹהִים נֶפֶשׁ · כלו לא ישא פני נפש
שימלטנה מן המיתה · וכן בענין המחילה והסליחה שָׂא
נָא חַטָּאתִי · שָׂא נָא פֶּשַׁע אָחִיךָ · וָנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם
בעבורם

יסעיה כ"ט
יסעיה ז' · יסעיה נ'
יסעיה ו' · תיוב ט"ו
תיוב ט"ו · תיוב ח'
סמואל ח' ל"ח · מסלי ל'
תיוב ל'
דכריים ז' · סעפטים ז'
ישעיה כ"ח · סמות ל"ג
יסעיה כ'
תלים ט"ו
דכריים כ"ד · יחוקאל כ"ד
ישעיה מ"ב
דכריים כ"ד · יחוקאל כ"ד
תלים כ"ח
יחוקאל ל"ט
תיוב ל'
יחוקאל ל'
תלים פ"ט
דכריים ל"ב
תלים ל"ה · תלים קי"ט
סמות כ"ב · יחוקאל מ"ד
דכרשית י"ז
תלים קי"ח · מסלי ל"ה
תיוב כ' · כרשית א'
סמות ל'
דכרשית ח'
סמואל ב' כ"ב · הוסע ח'
תלים ע"ו · תלים
תיוב ל"ג · תיוב ל"ח · תלים פ"ב
תיוב מ"ח
כרשית מ"ט
נחמיה ל"ג
דה א' כ"ג
רות א'
מיכה ב'
תלים כ"ד
מלכי ב' כ' · רשי' · מסלי ל'
כרשית ל"ד · מלכים ב' ל"ג
מלאכי ב'
ישעיה ל"ג
דכרי הימים ב' ט'
סמואל ב' י"ד
סמות ל'
כרשית ל' · כרשית ל"ה

בראשית ל בַּעֲבוּרָם׃ חֲלֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת׃ כלומר אם תיטיב
בראשית מט מעשיך יהיה לך בפרח וכן פירש אא״ל מזה יתר שאת׃
והיא תפלה לאל ית שיגביר הכפרח על העון וזו היא
בראשית כ חברכה שברכו׃ שָׂא נָא לְפֶשַׁע עֲבָדֶיךָ אֱלֹהֵי אָבִיךָ׃
תלים לב אַשְׁרֵי נְשׁוּי פָשַׁע׃ וכא על דרך בעלי החא וסליחת
ישעיה לט הפשע היא נשיאתו ונטילתו מעל האדם והנפעל וְנִשָּׂא
שמות לה׃ שמואל ב יט כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ׃ וְנִשָּׂא כָם אֶת הַשִּׁלְחָן׃ נשאת נשא לנו
נשאת תאר לתשורה הנשאת אבל נשא לנו מחכבד׃
ואפשר שיהיה גם כן נשאת שם מן חכבד בפלס יושבות
שמואל ב יא על מלאת׃ ושם התשורה בא״ם וַתֵּצֵא אַחֲרֵיו מִשְׂאַת
ירמיה מ הַמֶּלֶךְ׃ בפתח׃ וכצרי אֲרֻחָה וּמַשְׂאֹת וַיִּשְׁלָחֵהוּ׃ והקבוץ
בראשית מג׃ דה כלל וַיִּשָּׂא מַשְׂאוֹת׃ וכן התרומה לאל יתברך אֶת מַשְׂאַת
שמואל א יד מֹשֶׁה׃ וְאֵת רֵאשִׁית מַשְׂאוֹתֵיכֶם׃ וכן חִירָם מֶלֶךְ צֹר נָשָׂא
יחזקאל כ׳ מלכים א ט אֶת שְׁלֹמֹה בְּעֲצֵי אֲרָזִים׃ מהכבד׃ ובאו נשא לנו׃ נשא
את שלמה׃ בקמץ כדרך בעלי החא וכן רבא לארץ
חייתי׃ ופירוש נשא את שלמה נשא אותו וסבל אותו
ישעיה ג׳ ובלבלו באלה הדברים׃ והנפעל עוד הָרָמִים וְהַנְּשָׂאִים׃
משלי ל׳ מלכי א׳ מלכ׳ כד וְעַל כָּל גִּבְעָה נִשָּׂאָה׃ והתפעל מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר׃ וְתִנָּשֵׂא
דניאל יא׳ דה כ׳ כב מַלְכוּתוֹ׃ יִנָּשְׂאוּ לְהַעֲמִיד חָזוֹן׃ וַיִּנָּשֵׂא לְעֵינֵי כָל הַגּוֹיִם׃
שמואל ב׳ ה׳ אסתר ט והפעל הכבד עוד כִּי נִשָּׂא מִמַּלְכוּתוֹ׃ בצרי׃ מְנַשְּׂאִים
ישעיה סג׳ עזרא א אֶת הַיְּהוּדִים׃ וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם׃ יִנָּשְׂאוּ אַנְשֵׁי מְקוֹמוֹ׃
מלכים ב׳ ט׳ ישעיה יז וכענין הנבואה נָשָׂא עָלָיו אֶת הַמַּשָּׂא חֲזָה׃ מַשָּׂא מִצְרָיִם׃
הבקוק א׳ משלי ל׳ איכה ב חַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה׃ מַשָּׂא אֲשֶׁר יְסָרָתוּ אִמּוֹ׃ מַשְׂאוֹת
ירמיה כג שָׂוְא וּמַדּוּחִים׃ נקראת הנבואה משא שהיא נשאת בפי
האדם׃ וכן חז״ל אומרים ישראל לירמיהו מַה מַּשָּׂא יְיָ׃
ענין הפסוקי׳ החם כי הם בשהיו שואלים לנביא מה משא
ירמיה לג יי לא היה רעתם לנבואה אלא ללשון כובד ומשא כמו
במדבר ל מַשָּׂא כְּנֵי קָהָת׃ כי היה דבר יי להם למשא כבד ויודע
ירמיה כג הנסתרות גלה מחשבתם לנביא לפ״כך אמר כִּי הַמַּשָּׂא
יִהְיֶה לְאִישׁ דְּבָרוֹ׃ כלומר רבריו של ארם יהיה משא כי
הרבר נשא בפיו לפ״כך נקראת הנבואה משא ואתם
תהפכו דברי אלהים ותהיה כונתכם בו לשון כבדות׃
ויקרא לג והפעל הכבד עוד וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה׃ והוא
שמואל ב׳ יז יוצא לשלישי׃ וְהִשִּׂיאוּ כָל יִשְׂרָאֵל אֶל הָעִיר הַהִיא׃
יחזקאל יז חֲבָלִים׃ והשם בענין המקור לְמַשְּׂאוֹת אוֹתָהּ מִשָּׂרֶשֶׁיהָ׃
בלומר להשיא אותה ולעקור אותה משרשיה׃ וענין
שמואל ב׳ ה׳ סופטים ב אחר וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו׃ פירוש וישרפם׃ וכן וְהַמַּשָּׂאת
ירמיה ו׳ איוב לב חֵחֵלָה׃ וְעַל בֵּית חַבָּרֶם שְׂאוּ מַשָּׂאת׃ וכן בְּמִעַט יִשָּׁאֵנִי
הקוש א עוֹשֵׂנִי׃ ואשר הוא פעל עומר וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו׃
איוב ז וכן יִשָּׂא כְשִׂיחִי מִשְׁכָּבִי׃ ויתכן שנקראת השרפה כן
לענין הלהב חנשא למעלה וכן במשנה משיאין משואות׃
ויקרא יג׳ ג קרא יג ואפשר שיהיה שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת׃ שְׂאֵת הַמִּכְוָה הִיא׃
מענין זה ענין שרפת כמו שאמר צרבת המכוה הִיא
שהיא ענין שרפה והנכון להיות מהענין הראשון לשון
חגבחה וכן פר״ל בסיפרא שאת זו שאת בהרת זו בהרת
ספחת שני לבהרת מראה עמוק שני לשאת מה לשון
שאת מוגבחת כמראה צל שהם גבוהים ממראה החמה
מה לשון עמוק עמוקה כמראה החמה שהם עמוקים
ממראה הצל מה לשון ספחת טפלה שנאמר ספחני נא
אל אחת הכהונות לאכול פת לחם״
ישעיה יט׳ בראשית ג נְשָׂא הנפעל מזה נִשְּׂאוּ שָׂרֵי נֹף׃ והכבד הַנְּחָשׁ
עובדיה א׳ ירמיה לז הִשִּׁיאוּךָ יְכָלוּךָ׃ אַל תַּשִּׁיאוּ
ירמיה ל׳ מלכים ב׳ יח נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ אָכֵן חַשָּׂא חִשְּׂאַת לָעָם הַזֶּה׃ אַל יַשִּׁיא לָכֶם
חִזְקִיָּהוּ׃ כולם והדומים להם ענין החסתה והפתוי׳
מלכים ב׳ יט וענין אחר לְחַשּׁוֹת נַפְלִים נָבִיאִים׃ בפתח ההא והשין דנושה

ויש ספרים מדויקים נקור בהם לַחֲשׁוֹת הלמ״ד פתוחה
והחא נחה על משקל לעשות׃ ולזאת הקריאה יהיה
משרש שאה ומשפטו להשאות כאשר כתוב במקומו
איכה ג בספר ישעיה׃ והשם הַשְּׂאֹת וְהַשָּׁבֶר׃ ומשקל אחר
תלים עד׃ תלים שא דָּרִימָה פָעֲמֶיךָ לְמַשְּׂאוֹת׃ הַפַּלְתָּם לְמַשְּׂוֹאוֹת׃ ומשקל
משלי כו אחר תִּבְסָה שִׂנְאָה בְּמַשָּׂאוֹן׃ ענין חרבה ושממה״
ישעיה מ׳ תלים קמו כִּי רוּחַ יְיָ נָשְׁבָה בּוֹ׃ והכבד יָשַׁב רוּחוֹ יְזַלּוּ
בראשית טו מָיִם׃ וַיָּשֶׁב אֹתָם אַבְרָם׃ ענין ההפרחה
והריחוף״
ויקרא לה׳ בראשית מו נשג אוֹ הִשִּׂיגָה יָדוֹ׃ וְלֹא הִשִּׂיגוּ אֶת יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי
שמואל ב׳ טו׳ דברים יט אֲבוֹתָי׃ פֶּן יַמְהֵר וְהִשִּׂיגָנוּ׃ וְהִשִּׂיגוּ בִּי יְרֻפָּה
בראשית מד׳ שמואל א׳ ל חֲרֶרָהּ׃ וְהִשַּׂגְתֶּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם׃ כִּי חֲשֵׁג תַּשִּׂיג׃ וְאֵין
שמואל א׳ יד מַשִּׂיג יָדוֹ אֶל פִּי׃ כלם ענין הרבקה והחגעה׃ והשם
מלכים א׳ יח כִּי שִׂיחַ וְכִי שִׂיג לוֹ׃ כלומר ענין יש לו עם אחר או השגת
אויביו במלחמה׃ שיג שם בחסרון הנון כמו שיא אם
יעלה לשמים שיאו׃ וכמוהם ואף על פי שנכתב בסמ״ך
איכה ג וְתָסֵג וְלֹא תַפְלִיט׃ כלומר תגיע להריון ולא תפליט
אותו רק תפיל אותו׃
ירמיה נ׳ דברים לג נשה נָשִׁיתִי טוֹבָה׃ ובא המקור באל״ף וְנָשִׁיתִי
ישעיה מד אֶתְכֶם נָשֹׂא׃ צור יַלְדֵךְ תָּשִׁי׃ הי״ו במקום
תלים פח הא״ל חפעל ומשפטו תשה ועקרו תנשה׃ והנפעל
ישעיה מד יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי׃ פי׳ לא
תנשה ממני׳ ומחענין הזה
תלים פח בְּאֶרֶץ נִשְׁיָה׃ והיא מקום
המתים כי הם נשכחים׃
איוב לג׳ איוב יח׳ בראשית מא והפעל הכבד כִּי הִשָּׁהּ אֱלוֹהַּ חָכְמָה׃ כִּי יַשֶּׁה לְךָ אֱלוֹהַּ
מֵעֲוֹנֶךָ׃ וכבר כתבנו כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים׃ בשרש נשש ולא
שחוא מזה השרש מחדגוש והפתח תחת חירק׃ וענין
ירמיה עז אחר לא נְשִׁיתִי וְלֹא נָשוּ בִי׃ פי׳ לא נשיתי מהם ולא נשו
בי והוא כפל רבר וענין הכפל שלא בקשתי אני מהם וגם
הם לא נתנוהו לי מעצמם׃ או לא נשיתי אני בהם והם
לא נשו בי כי המלוה הוא קשור בב״ת והלוה בלא ב״ת
ישעיה כד׳ מלכים א׳ ח וכן בַּנֶּשֶׁה בַּאֲשֶׁר נָשָׁה בוֹ׃ וְנָשָׂא בוֹ אָלָה לְחַאֲלוֹתוֹ׃
ונכתבו כאשר נשא בו תשא בו באל״ף במקום הא׳
שמואל א׳ כב ובא בלא קשר הב״ת׃ וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ נֶשֶׁא׃ והוא
בא״ל ובסגול ואף על פי שתבא המלה למלוה פעמים
בלא קשר הב״ת הוא חסר חקשר והענין מורח עליו כמו
מלכים ב׳ ל׳ ישעיה ג וְהַנֹּשֵׂא בָא לָקַחַת׃ אוֹ מִי מְנוֹשֵׁי׃ פירוש מנושים
בי ואיננו רחוק שיקרא נושה הלוה והמלוה בי הקשר
מפריד בינ״ם וכשחסר הקשר הענין מורח וכן שובר
יקרא תקונה והמובר והקשר והענין מפריד בינ״ם׃
וענין בנשה כאשר נשא בו׃ אחר שזכר במלוה בלוה לפי
שהאחר רוצה בו משאת בסף והאחר משאת אוכל ולדעת
ישעיה ג חתרגו׳ התאר מזה נשה נשים שתרגם וְנָשִׁים מָשְׁלוּ בוֹ׃
דברים כד וכמרי חובא שליטו ביה׃ והפעל הכבד כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ
איוב יא מַשַּׁאת מְאוּמָה׃ ויש לפרש מזה כִּי יַשֶּׁה לְךָ אֱלוֹהַּ מֵעֲוֹנֶךָ׃
מלכים א׳ ח בלומר שיחייבך אלוה מעונך׃ וכן פירוש וְנָשָׂא בוֹ
תלים פט אָלָה׃ יחייבנו השופט שבועה׃ לא יַשִּׂא אוֹיֵב בּוֹ׃
נכתב ונקרא כבעלי האל״ף כלומר לא יהיה לו בנושה
תלים כא שיקח ממונו׃ וכן יַשִּׂי מָוֶת׃ והוא בחסרון אל״ף כמו אל
יני ראשי׃ ויי חפץ רבאו החלי׳ כלומר שהיה חמות לחם
מלכים ב׳ ל׳ נחמיה ג בנושה שיקחם׃ והשם נשי׳ יַשְׁלִמֵי אֶת נִשְׁיֵךְ׃ ומא ומַשָּׂא
נחמיה ה׳ נחמיה ה כָל יָד׃ מַשָּׂא אִישׁ בְּאָחִיו׃ נַעֲזָבָה נָא אֶת הַמַּשָּׂא הַזֶּה׃
דברים כד ועל דרך נקבח מַשַּׁאת מְאוּמָה׃ והקבוץ בָּעוֹרְבִים
משלי כב׳ דברים עו מַשָּׂאוֹת׃ ויתכן בָּל בַּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ׃ שם בפלס מטה׃ גיד
הנשה

בראשית לב הַנָּשֶׁה · אר"ל כי נקרא כן שנשה ממקומו ועלה כלומר
כאילו שכח מקומו וסר לו ממנו וחי"ר נכון לפרש גיד
ירמיה לח חנשה גיד הנפסק מן נִשְׁתָּה גְבוּרָתָם · ויה"ה גם כן מזה
ישעיה יט השרש אלא שטוב הוא לחבר נשתה גבורתם עם וְנִשְׁתּוּ
מַיִם · בשרש נשת · ומלת נשים וכן נשיהם נשיך כתבנו
אותם בשרש אנש "

קהלת ג · משלי כג נשך אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ · בחלם · ובפתח אַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ
עמוס ט יִשָּׁךְ · ונקמץ מפני ההפסק · אֲצַוֶּה אֶת הַנָּחָשׁ
מיכה ג · ירמיה ח וְנִשָּׁכָם · הַנְּשָׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם · והכבד וְנִשְׁכוּ אֶתְכֶם ·
במדבר לח וַיְנַשְּׁכוּ אֶת הָעָם · ולפי שהרבית הוא כאילו גושך האדם
דברים כג · דברים כג נקרא נשך כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ · והכבד לא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ ·
דברים כג והשם נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל · בשש נקודות · ולא תשיך
עובר לשלישי כי המלוה הוא משיך והכסף או האוכל
נושך כמו שאמר בל דבר אשר ישך והלוה נושך ור"ל
נחמיה ג אמרו שהוא אזהרה ללוה · ועֹ"א לַעֲשׂוֹת לוֹ נִשְׁכָּה ·
נחמיה ג וַיִּפָּקְדוּ בַיּוֹם הַהוּא אֲנָשִׁים עַל הַנְּשָׁכוֹת · הוא כמו
לשכה לשכות "

דברים יט · דברים כח נשל וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ · כִּי יִשַּׁל זַיִתֶךָ · אלה
דברים ז הם עומדים · והיוצאים וְנָשַׁל גּוֹיִם רַבִּים
תיב כז מִפָּנֶיךָ · כִּי יִשֵּׁל אֶל הַנַּפְשׁוֹ · משפטו יַשֵּׁל בדגש ובא
הנח תמורתו כמו ויזד יעקב נזיד · ועוד נבחבנו בשרש
שמות ג · מלכים ג יז שלה · שַׁל נְעָלֶיךָ · בפלס גש פגע בו · והכבד וַיְנַשֵּׁל אֶת
הַיְהוּדִים מֵאֵילוֹת · ענינם ההסרה והסתירה "

יחזקאל ז נשם וְאֵת כָּל הַנִּשְׁמָה הֶחָרִים · כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ
חַיִּים בְּאַפָּיו · דומה כי כל רוח בעלי חיים יקרא
נשמה ולפיכך נסמך אל רוח כלומר כל שיש לו נשימת
מלכים ח יז רוח כלומר תנועה · וכן וַיְהִי חֵילוֹ חָזָק מְאֹד עַד אֲשֶׁר לֹא
נוֹתְרָה בּוֹ נְשָׁמָה כלומר שלא היתה לו נשימה ונתבטלה
דניאל ג תנועתו ונעצרה נשימתו · וכן וַאֲנִי מֵעַתָּה לֹא יֶעֱמַד בִּי
כֹחַ וּנְשָׁמָה לֹא נִשְׁאֲרָה בִי · אבל המאמר ההוא על דרך
תיב לז הפלגה שהרי היה מדבר · מִנִּשְׁמַת אֵל יִתֵּן קָרַח · על
תיב כז דרך וברוח פיו כל צבאם · וְנִשְׁמַת מִי יָצְאָה מִמֶּךָּ · כמו
דבר מי כי הדיבור בנשימה ופירושו ממי קבלת אלה
הדברים שדברת · ורבי אברהם אבן עזרא כתב כל אֲשֶׁר
בראשית ז נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים · שבח אל האדם כי לא מצאנו נשמה
חוץ מן השמים ואם הם שנים שרשים נמצא כמוהו
ויקרא יא רבים · וְאֵת הַתִּנְשֶׁמֶת וְאֵת הַבָּקָאת · עוף ממיני העופות
ואמרו בי נקרא כן שכל הרואה אותו ישום · וכתב רש"י
ז"ל כי הוא הנקרא צוא"טא
וגם כן זה השם בשרצים
ויקרא יא וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשֶׁמֶת ·
וכתב רבינו שלמה בי הוא
הנקרא בלעז טלפא "

אע"פ לא מצאתי כן בכל המוסמות של פירוש רש"י רק על כוס ויכשוף דפרשת סתיכי פי' כוס ויכשוף נו"ש"ט בלעז הנועק בלילה וכו' אבל תכשמת שבעופות פירש קלבא שולין ודומה לעכבר ועל תכשמת שבשרצים פירש שקוין לה טלפא בלעז.

נשף וְגַם נָשַׁף בָּהֶם
שמות טו וַיִּבָּשׁוּ · נָשַׁפְתָּ
ברוחך · ענין הריחוף
מלכים ב ז והנפיחה · וַיָּקוּמוּ בַנָّשֶׁף
ירמיה ג לָבֹא אֶל מַחֲנֵה אֲרָם · וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם עַל הָרֵי נָשֶׁף ·
כלומר על הרי חשך · ולפי שהלילה חשך אמר נשף · וְעַיִן
תיב כז · תלים קיט · ישעיה ה נוֹאֵף שָׁמְרָה נָשֶׁף · קִדַּמְתִּי בַנָּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה · מֵאַחֲרֵי בַנָّשֶׁף ·
ישעיה כא · משלי ז נָשֶׁף חֹשֶׁךְ שָׁם לִי לַחֲרָדָה . בַּנָّשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם · וַיִּבֹּס דָּוִד
שמואל ב ל מֵהַנָّשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם · בשש נקודות · וְשָׁבַעְתִּי
תיב ז · תיב כג נְדָרִים עָרֵי נָשֶׁף · יָחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ · כולם ענין לילה ·
ויש מפרשים מזה נשפת ברוחך · וכבר פירשנו מהנשף

ועד הערב בשרש מחר ורעת ר"ל בי גם כן יקרא נשף
תחלת הלילה בשמתחיל החשך ותחלת היום בשסר
החשך ואמרו על זה הפסוק מהנשף ועד הערב כאילו
אמר מהבקר כי גם הוא יקרא נשף ואמרו אמר רב אשי
תרי נשפי הוו נשף יממא ואתא ליליא נשף ליליא ואתא
ויקרא יא · ישעיה לד יממא · וְאֶת הַיַּנְשׁוּף · בשורק · ובחלם וַיַּנְשׁוּף וְעוֹרֵב
יִשְׁכְּנוּ בָהּ · עוף שהוא עף בלילה "

משלי ז · תלים פה נשק וְחֶחֱזִיקָה בּוֹ וְנָשְׁקָה לּוֹ · פֶּרֶץ וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ · על
משלי כד · שמואל א כ דרך משל · שִׂפְתַיִם יִשָּׁק · וַיִּשְׁקוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ ·
ראש"ל לג · שיר א · מלכים א יט וַיִּפֹּל עַל צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ · יִשָּׁקֵנִי מִנִּשִּׁקוֹת פִּיהוּ · אֶשָּׁקָה
תיב לח · בראשית מה נָא לְאָבִי וְלִאִמִּי · וַתִּשַּׁק יָדִי לְפִי · וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי ·
שמואל ב כ כלומר להורותו לארון · בִּזְקַן עֲמָשָׂא לְנָשֶׁק לוֹ · ובקבת
ספרים מדויקים אשקהנא לאבי ולאמי בקמץ חטף והוא
יחזקאל ג לגזרת אפעל ובמקצתם בחטף פתח · והכבד מַשִּׁיקוֹת
אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ · כלומר מגיעות כאילו נושקות זו לזו ·
תלים כ · ראש"ל מה · ראש"ל לא וכבד אחר נַשְּׁקוּ בָר · וְיַנַּשֵּׁק לְכָל אֶחָיו · לְנַשֵּׁק לְבָנַי
ישעיה לב וְלִבְנוֹתַי · וּעֹ"א אֶל נֵשֶׁק בֵּית הַיָּעַר · בחמש נקדות
ומסורת אחד מצאתי כל נשק בשש נקודות במ"ג יָרַח
תיב כ · מלכים א ג מִנַּשֵּׁק בַּרְזֶל · וְהֵמָּה מְכִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ וגו' וְנַשֵּׁק
תלים קיז וּבְשָׂמִים · וחברו דדה"ר סַכּוֹת לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נָשֶׁק · וְעִיר
מלכים כ · יחזקאל לט מִכְצָר וְהַנָּשֶׁק · כִּי בַנָּשֶׁק יְבַעֲרוּ אֵשׁ · בְּנָשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה ·
תלים עח חוא כמו זין · והפעל ממנו נוֹשְׁקֵי קֶשֶׁת רוֹמֵי קָשֶׁת · כלו נושאי
דה א יב כלי זין · וכן נוֹשְׁקֵי קֶשֶׁת מַיְמִינִים וּמַשְׂמְאִלִים בָּאֲבָנִים
בראשית מח וּבְחִצִּים בַּקֶּשֶׁת · ולרעת המתרגם כן וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי ·
תלים עח נשק וְאֵשׁ נִשְׁקָה בְיַעֲקֹב · משקלו נפעלה · והכבד
יחזקאל לט · ישעיה מד וּבְעֵרוּ וְהִשִּׁיקוּ · אַף יַשִּׁיק וְאָפָה לָחֶם · ענינם
ענין הבערה "

יחזקאל יז נשר הַנֶּשֶׁר הַגָّדוֹל גְּדוֹל הַכְּנָפַיִם · בשש נקודות ·
שמות יט עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים · פי' כמו אם הייתם על כנפי
נשרי שנשמרתם מכל נזק בי הנשר חזה יעוף גבוה מכל
ישעיה מא עוף ונושא אפרוחיו על כנפיו לשמרם כמו שאמר יפרוש
כנפיו יקחהו · יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְשָׁרִים · כתב הגאון רבי סעדיה
ז"ל כי הנשר לעשר שנים יעלה מאר על פני רקיע השמים
ויקרב לחום השמש ויפיל עצמו בים לרוב החום וימרט
ויתחדש ויעלה אכר וישוב לימי עלומיו וכן כל עשר שני
ובשנת המאה יעלה במנהגו ויפול בים וימות שם "

ישעיה ג נשר אִם יִתְגַּדֵּל הַמְּשׁוֹר עַל מְגִיפוֹ · שמנו אותו
מחסרי הנון עמ"ם מבוע ואף על פי שזה בחלם
וזה בשורק למה שמצאנו במשנה אף הנסורת של בעל
הבית ועוד אמרו ללוחות הנסורים מסכבים בנסרין וכן
דברי כימוס א כ המשור יקרא בערבי מנשא"ר והוא הכלי שקורין לו בלעז
שי"רא · והפעל מזה וַיַּשֵּׁר בַּמְּגֵרָה · היה משפטו וַיְנַשֵּׁר
ח"שין דגושה בפלס ויגש אברהם ובא הנחתמורת הדגש
במו שבא כן בויזד יעקב נזיד "

ירמיה לא · ישעיה מא נשת נָשְׁתָּה גְבוּרָתָם · לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשְׁתָּה ·
הדגשות מפני ההפסק לתפארת · והנפעל
ישעיה יט וְנִשְׁתּוּ מַיִם מֵהַיָּם · כולם ענין הפסק הדבר ואבדו "
תלים עח · תיב כא נתב יָפֵלֶשׁ נָתִיב לְאַפּוֹ · נָתִיב לֹא יְדָעוּ עָיִט · הַדְרִיכֵנִי
תלים קיט · משלי יב בְּנָתִיב מִצְוֹתֶיךָ · וְדֶרֶךְ נָתִיבָה אַל מָוֶת · הה"א
ישעיה מג רפה והיתה ראויה במפיק · ובה"א הנקבה וּבַמַּיִם עַזִּים
תיב ל · משלי ח נָתִיבָה · נָתְסוּ נְתִיבָתִי · מְנַע רַגְלְךָ מִנְּתִיבָתָם · וחקבוץ
ישעיה מב בְּנָתִיבוֹת לֹא יְדָעוּ אֲדָרִיכֵם · ענינו כמו דרך "

ויקרא ח · תוספתא יא נתח וְנִתַּח אוֹתוֹ לְנְתָחָיו · וַיַּנְתֵּחַהָ לַעֲצָמֶיהָ לְשֵׁנַיִם
שמות כט · יחזקאל כד עָשָׂר נְתָחִים · תְּנִתַּח לְנְתָחָיו · אֶסֹּף נְתָחֶיהָ
יחזקאל כד אֵלֶיהָ · כָּל נְתָח טוֹב · בסגול הנון · ויש ספרים בצרי
ענין

ענין נתחים איברים"

נתך וַתֵּתֵךְ עָלֵינוּ · וַיִּתְּכוּ בַּמַּיִם · שַׁאֲגוֹתָי · וְלֹא תִתֵּךְ חֲמָתִי · בִּירוּשָׁלִַם · כֵּן תִּתֵּךְ חֲמָתִי · עֲלֵיכֶם · והנפעל וּמָטָר לֹא נִתַּךְ עָדֶיךָ נִתַּךְ מַיִם עֲלֵיהֶם · כַּאֲשֶׁר נִתַּךְ אַפִּי וַחֲמָתִי עַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם · וְנִתַּכְתָּם בְּתוֹכָהּ · חֲמַת יְיָ אֲשֶׁר נִתְּכָה בָנוּ · וַחֲמָתִי נִתֶּכֶת · חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ · רוצה לומר כדבר הנתך מפני האש · והכבד וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם · חִתִּיכוּ עֲבָדֶיךָ · וַיַּתִּיכוּ אֶת הַכֶּסֶף · כֶּחָלָב תַּתִּיכֵנִי · והמקור השלם לְפַחַת עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךָ · והשם כְּהִתּוּךְ כֶּסֶף בְּתוֹךְ כּוּר · ושלא נזכר פעלו ממנו בֵּן תִּתְּכוּ בְּתוֹכָהּ · ענין הצקה והרקה"

נתן נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנוֹת · וְאוֹיְבֵי תַּתָּה לִי עוֹרֶף · בחסרון הקצוות שלא כמנהג בעבר · כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ · וַיִּתֵּן יְיָ לְיִשְׂרָאֵל · נִתְּנָה רֹאשׁ · וַאֲנַחְנוּ נִתַּן לָךְ · כפתח לגזרת פעל · וְנִתַּנוּ אֶת בְּנוֹתֵינוּ · הַלְּוִעִץ לַמֶּלֶךְ נִתַּנוּךָ · אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לָךְ · וְנָתוֹן אֶת אֱלֹהֵיהֶם בָּאֵשׁ · לְבִלְתִּי נִתֶּן זֶרַע · וְנִתּוֹן אוֹתוֹ עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם · נְתָנִים נִתְּנִים הֵמָּה לִי · תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ · תְּנָה אֶת נָשַׁי · תְּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה · הָאֲשָׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי · וַיִּתֵּן יָד · תְּנָה אֶת יָדְךָ · וְגַם כָּל כְּלֵי הַמֶּלֶךְ נָתְנוּ יָד תַּחַת שְׁלֹמֹה · מִצְרַיִם נָתְנוּ יָד · שְׁאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף · בְּיוֹם תֵּת יְיָ · לָתֶת לָךְ · לִתֵּן שֵׁם אֶת אֲרוֹן יְיָ · מקור בתוספת הנון · וחתאר ומן הַנִּתָּנִים שֶׁנִּתַּן דָּוִד וְחַשָּׁרִים לַעֲבוֹדַת הַלְּוִיִּם · והנפעל כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן לָהּ · וְהִיא לֹא נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה · וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת · וְנִתְּנָה לַנְּעָרִים חַפֵּתֶהָלְבִים בְּרַגְלֵי אֲדֹנָי · וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב · תֵּכֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ · וְתֵכֶן לֹא יִנָּתֵן לָכֶם · הִנָּתֵן תִּנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת · ושלא נזכר פעלו מן הכבד וְכִי יִתֵּן מַיִם עַל זָרַע · והשם מֹהַר וּמַתָּן · וממנו תְּרוּמַת מַתָּנָם · ובֵּהא הנקבה עֲבוֹדַת מַתָּנָה · אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ · ומֵא וְאֶתְּנָה לְךָ מַתָּת · מַתַּת אֱלֹהִים הִיא · ענינם ידוע"

נתס נָתְסוּ נִתְּבָתִי · ענין חריסה"

נתץ כִּי נָתַץ אֶת מִזְבַּח הַבַּעַל · יִתְּצֵנִי סָבִיב · אֶת מִזְבְּחוֹתָם תִּתּוֹצוּן · גַּם אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח · ובא וַתִּתְּצוּ חַפְּתִים · מוקל ומשפטו להדגש · מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים נִתַּץ יְיָ · לְנִתּוֹשׁ וְלִנְתוֹץ · הַנִּתּוֹצִים אֶל הַסּוֹלְלוֹת · והנפעל וְהַצָּרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ · וְכָל עָרָיו נִתְּצוּ מִפְּנֵי יְיָ · ומִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ · והכבד אֲשֶׁר נִתַּץ יְחִזְקִיָּהוּ אָבִיו · וְנִתְּצָתֶם אֶת מִזְבְּחוֹתָם · וְנִתְּצוּ רְמוֹתֶיךָ · ושלא נזכר פעלו ממנו וְחִנֵּה נִתַּץ מִזְבַּח הַבַּעַל · ושלא נזכר פעלו מהנוסף תַּנּוּר וְכִירַיִם יִתָּץ · כולם ענין שבירה והריסה"

נתק כִּי מִשֶּׁם אֶתְּקָנְךָ · עִקְּרוּ אֶנְתְּקֶךָ · והֵנון נוספת · וְנִתּוּק וְכָרוֹת · וְנִתְּקוּהוּ מִן הָעִיר · דגש חקוף לתפארת כדגש מקדש יי · והנפעל וְלֹא נִתַּק שְׁרוֹךְ נְעָלָיו · נִתְּקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים · זְמוֹתַי נִתְּקוּ מוֹרְשֵׁי לְבָבִי · וְרָעִים לֹא נִתְּקוּ · לֹא בְמַהֲרָה יִנָּתֵק · כַּאֲשֶׁר יִנָּתֵק פְּתִיל הַנְּעוֹרֶת · והכבד נִתְּקוּ מִסְּרוֹת · ומוֹסְרוֹתֵיךָ אֲנַתֵּק · וַיְנַתֵּק אֶת הַיְתָרִים · הֲלֹא אֶת שַׁרְשֵׁיהָ יְנַתֵּק · וְשָׁדַיִךְ הֻנְּתֵקִי · ובכבד אחר עַד הַתִּיקְנוֹ אוֹתָם מִן הָעִיר · הַתִּיקֵם בְּצֹאן לְטִבְחָה · ושלא נזכר פעלו ממנו הֻנְּתְּקוּ מִן הָעִיר · כלם ענין ההעתקה והעקירה · ומזה הענין וְנָתוּק וְכָרוֹת · והוא מי שביצו תלושין ביד עד שנפסקו חוטין שתלויין בהם אבל נתונים הם בתוך הכים והכים לא נתלש · נֶתֶק הוא · בשש נקודות · שם נגע שהוא במקום שער ופירשו שהוא כתם שחור · ואפשר להיות מזה השרש אַתִּיק אֶל פְּנֵי אַתִּיק · ודגש התי"ו להסרון הנון הנופלת · כִּי יוֹכְלוּ אַתִּיקִים · וְאַתִּיקָהּ מִפּוֹ וּמִפּוֹ · ויונתן תרגם ענין זויות"

נתר וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ · והכבד רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם · יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים · הַתֵּר אֲגֻדּוֹת מוֹטָה · וכבד אחר קרוב לענין זה לְנַתֵּר בָּהֶן עַל הָאָרֶץ · וכתב אא"ז מזה ויתר גוים · ועל שבעה אומות הוא אומר שקפצם והגלם מארצם · וקצת מ"רזל יש להם סברא זארת ואמרו מאי משמע דהאי ויתר לישנא דגלות הוא דכתיב לנתר בהם על הארץ ומתרגמינן לקפצא בהון · וענין לנתר הוא כתרגומו ענין הדלוג והההעתקה מחמקום וכן כלם הנזכר ענין החסרה והההעתקה מחמקום · ומזה הענין כִּי אִם הִכְּבַסְתְּ בֶּנֶתֶר · והוא בשש נקודות ונקרא כן לפי שמעביר חכתם ומסירו ממקומו ויש שפירשו בו שהוא שקורין לו בלעז אלום שמלבנין בו חצמר · ויש שפירשו שהוא חעפר שרוחצין בו הראש ומנקין בו כל דבר"

נתש וְנָתַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל · וְעָרִים נָתַשְׁתָּ · וְנָתַשְׁתִּי אֲשֶׁרִיךָ · וַיִּתְּשֵׁם יְיָ · וְנָטַעְתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתֹּשׁ לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ · והנפעל לא יִנָּתֵשׁ וְלֹא יֵהָרֵס · אִם יִנָּתְשׁוּ מַיִם זָרִים קָרִים · ושלא נזכר פעלו מהדגוש וַתִּתַּשׁ בְּחֵמָה · ענין כולם העקירה אבל אם ינתשו מים זרים קרוב ענינו כמו ינטשו בט"ת כי הט"ת והת"ו ממוצא אחד ויבאו בענין אחד כמו טעה ותעה · וכן וְנָטַשְׁתִּי אֶתְכֶם וְאֶת הָעִיר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַלַאֲבוֹתֵיכֶם מֵעַל פָּנַי · בענין ונתשתי ב"תיו"

ובן ארבעאותיות

חביא רבי יונה וכתב הַנִּשְׁתָּוָן · ופירושו כתב חמפורש ואיננו לשון עברית כי אם ארמית"

נשלמה אות הנון

סס וְכַצֶּמֶר יֹאכֵלֵם סָס · הוא העש האוכל בגדי צמר"

סאה וַיְהִי סְאָה סֹלֶת · בשוא הסמ"ך · וסְאָה סֹלֶת בְּשֶׁקֶל · בקמץ חטף הסמ"ך הח"א לסימן נקבה ולמ"ד הפעל נפלה ונהפכה ת"ו במלת סאתים והוא מ שנה סאה כמו ממאה מאתים · והקבוץ שלש סאים · ונעלמה ממנו הה"א כמו שנעלמה הה"א מן שנה בשנים · ויתכן לומר כי הה"א בסאה שורש והוא למ"ד הפעל כמו הה"א בשנה ואין בה סימן נקבה ואעפ שהמלה בנקבה · ויתכן עוד כי הה"א בשנת

כבר כתבתי בשרש אכר כי לשון אכר לא כמנא בפסוק רק בלשון כעף אכל התרגום על לשון כתף מתורגם בלשון אכר:

מן הקל ואם היה מן פיעל הדגוש היה נקוד ונתקומהו הלון בחיריק והתיו דגושה:

דניאל ט׳ · תהיל ב׳ · ל״ה כ״ב · ירמיה מ״ב · שמות ט׳ · שמואל ב׳ כ״ד · ירמיה מ״ב · יחזקאל כ״ב · ל״ה כ״ב כ״ל · ירמיה ז׳ · הושע ח׳ · יחזק כ״ד · מלכים ב׳ כ״ב · ל״ה כ״ב כ״ל · תהיל ל״ו · יחזקאל כ״ב · יחזקאל כ״ב · יחזקאל כ״ב · בראשית ל״ה · שמואל ב׳ כ״ב · שמות כ״ב · יהושע כ״ד · במדבר ל״ד · בראשית ל״ד · בראשית ל״ג · ל״ה ל״ח · תהיל כ״ט · תהיל כ״ד · יהושע י״ז · שמות ל״ג · מלכים ח׳ ז׳ · עזרא ח׳ · ל״ה כ״ט · בראשית ל״ג · מלכים ב׳ כ״ז · ישעיה ל״ה · בראשית ל״ד · שמואל ח׳ כ״ה · ויקרא כ״ו · שמות ה׳ · ירמיה ל״ח · יחזקאל ל״ד · בראשית ל״ד · במדבר ל״ה · דברי הי״מ · מלכי ח׳ י״ב · קהלת ג׳ · תהיל ל״ט · שופטים ל״ז · שמות ל״ד · תלי ל״ט · תהיל ל״ד · שמות ל״ד · ירמיה ל״ד · ל״ה ל״ט · ויקרא כ״ו · שמות ה׳ · ירמיה ל״ח · יחזקאל ל״ד · יהושע ח׳ · ירמיה ל״ד · ל״ה ל״ט · שופטים ל״ז · תהיל ל״ד · ירמיה ל״ד · שופטים ל״ז · יחזקאל ל״ד · יחזקאל כ״ב · יהושע ח׳

ירמיה ל״ב · שופטים ל״ד · ויקרא כ״ב · ישעיה כ״ח · ויקרא ל״ה · תהיל קמ״ט · ישעיה כ״ח · ויקרא ל״ה · ירמיה ל״ד · מיכה ל״ד · דברים כ״ט · ירמיה מ״ב · ירמיה ח׳ · ירמיה ל״ח · ירמיה ל״ח · יחזקאל ל״ד · ירמיה כ״ג · ישעיה ל״ה · יחזקאל ל״ד · יחזקאל ל״ד · יחזקאל מ״ב · יחזקאל מ״ב · יחזקאל מ״ב · בראשית ל״ה

בשנה לנקבה ולמ"ד הפעל נפלה כמו שכתבנו בחלק הדקדוק וענינה שהיא מדה הידועה אצלם שליש המדה
ישעיה כ"ו הנקראת כמו בן אצלם איפה · ומלת בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְּחָהּ תְּרִיבֶנָּה · מענין זה ואפשר שהוא שם במקום סאה ונכפל בו הפא והעין והה"א בסוף למ"ד הפעל במו יפיפית מכני אדם שהוא פעל מגזרת יפה נכפל בו הפא והעין והיו"ד שבין הפא והתיו למ"ד הפעל ועוד יש לומר שהוא מקור מכנין חדגוש רוצה לומ' במדדה ונכפל בו הפא לבד כמו שנכפלה במלת זרזיף שהוא משרש זרף כאשר כתבתיו במקומו והאלף הראשונ' עין הפעל והאחרונה מתחלפת בה"א למ"ד הפעל ומשקל המלה בפעפלה "

ישעיה ט"ו **כאן** בִּיבֶל סְאוֹן סוֹאֵן בָּרַעַשׁ · ענינו לפי מקומו צער וצרה וסאון שם בפלס טחון וסואן פועל בפלס שוחן · ואא"ל פי' מתרגום של נעליך שרי סינך ומלשון רז"ל מסאני אובמי אומ' כי בל נעל נועל ברעש ושמלותיו מגוללות בדמים תהיה לשריפה ואומר זה על סנחריב ר"ת מסבהון ומתנהון ברשע "

סמואל א' ז' · קהלת א' תלים קי"ח · תלים מ"ח **סבב** וְסָבַב בֵּיתְאֵל · סוֹבֵב סוֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ · וכהבלע אות הכפל סַבּוּנִי גַּם סָבְבוּנִי · סוֹבוּ
ישעיה כ"ג ליוב ל"ו · בראשית ל"ג צִיּוֹן וַהֲקִיפוּהָ · סוֹבִי עִיר · יָסוֹבוּ עָלַי רַבִּים · וְחִגֵּה תְּסֹבְבֻנָה
קהלת ב' אֲלָמוֹתֵיכֶם · וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת לִבִּי · והפעל הנבבד
מלכים א' י"ח · שמו' א' ה' הַסִּבּוֹתָ אֶת לִבָּם · וְהֵסֵב לֵב מֶלֶךְ אַשּׁוּר · אַחֲרֵי הֵסַבּוּ
שמו' א' ה' · מדב' ל"ב · שמות ל"ג אותוֹ · הֵסַבּוּ אֵלַי · מוּסַבּוֹת שֵׁם · וַיָּסֵב אֱלֹהִים אֶת
ישעיה ל"ח הָעָם · וַיָּסֵב חִזְקִיָּהוּ פָנָיו אֶל הַקִּיר · ובא וַיָּסֹבּוּ אֶת אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל · כדגש הסמ"ך והבי"ת · ושלא נזכר פעלו
ישעיה כ"ח ממנו עַל בַּמּוֹן יוֹסֵב · והוא כתוב בו"ו ודגש ופליגי עליה
שמואל ב' ל"ד יוסב רפה · ופעל הדגוש לְבַעֲבוּר סַבֵּב אֶת פְּנֵי הַדָּבָר ·
תלים ל"ה · דברים ל"ב ופעל כבד אחר יְסוֹבְבֶהָ עַל חוֹמוֹתֶיהָ · יְסוֹבְבֻנָּהוּ
ירמיה ל"ג יְבוֹנְנֵהוּ · נֶקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר · והמשיל כנסת ישראל
לנקבה מבקשת בעלה כמו שנאמר במקום אחר ובקשו
במדבר ל"ד את יי' אלהיהם ואת דוד מלכם · והנפעל וְנָסַב הַגְּבוּל ·
בראשית י"ט · ירמיה ו' נָסְבוּ עַל הַבַּיִת · וְנָסַבוּ בָתֵּיהֶם לַאֲחֵרִים · ובא מוקל
יחזקאל מ"ל · יחזקאל מ"ו וְרָחֲבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה · ומשפט המלה וְנָסַבָּה כמו נָסְבָה
שמו' א' ה' · יחזקאל א' · ראשי' מ"ב אֵלַי · גַּת יָסֹב · לֹא יִסָּבוּ בְּלֶבְתָּן · וַיָּסֹב מֵעֵלֵיהֶם ·
שמו' א' י"ז · מלכי' א' ל' · יחזק' ל"ז וַיָּסֹב מֵאֶצְלוֹ · וַתֹּסֶב הַמְּלוּכָה · והשם סָבִיב סָבִיב ·
תלים כ' והקבוץ בלשון זכרים וְסָבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד · אָבְלָה
ירמיה מ"ו · ירמיה ל"ח חֶרֶב סָבִיבֶיךָ · וְאָבְלָה כָּל סְבִיבֶיהָ · ובלשון נקבות
ליוב מ"ח · קהלת א' סְבִיבוֹת שָׁנָיו אֵימָה · וְעַל סְבִיבוֹתָיו שָׁב הָרוּחַ · עַל כֵּן
ליוב כ"ב · מלכים א' כ' סְבִיבוֹתֶיךָ פַּחִים · ובהבלעת אות הכפל כִּי הָיְתָה סִבָּה
דברי הימים כ' ל' מֵעִם יְיָ · ובתוספת נו"ן כִּי הָיְתָה נִסָּבָה מֵעִם הָאֱלֹהִים ·
או הוא נפעל עומד והוא הנכון כמו שכתב בחלק הדקדוק
מלכים א' ז' והשם עוד ובתוספת מֹס מִסַּב קָלַע · עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ
ליוב א' · תלים קי"ח בְּמִסְבּוֹ · רֹאשׁ מִסְבֵּי · וחקבוץ בלשון נקבות וְהוא
ליוב ל"ז מְסִבּוֹת · ענין כולם ובל אשר הם מזה השרש ענין סובב
וחקפת הדבר · והחכם ר' יונה חלק השרש הזה לשלשה
ענינים והשיב על החכם רבי יהודה שכתבם כולם ענין
אחד · ועל דעתי כי דעת החכם רבי יהודה ישרה ונכוחה
כי כלם ענין אחד כי אשר נפלאו בעיני רבי יונה להוציאם
מענין סיבוב והקפה כמו וסבותי אני ליאש את לבי ·
סובב סובב הולך הרוח · ואתה הסבות את לבם · והסב
לב מלך אשור עליהם · וכל אשר חבר עליהם עוד לא
ימלט אחד מהם מענין הסיבוב וחקפה אבל חס בכללו
כי אין הגילגול והחזרה והחפך מבלי הסיבוב והחקפה ·
ומה שאמר עד שהמלך במסיבו · ראש מסיבי · שהוא
ענין אחר מענין הסבה ממה שאמרו רז"ל לא יאכל עד
שיסב אינו כן כי ההסיבה בלשון רבותי' הוא לשון סיבוב
והקפה כי לפי שתית' ישיבתם ואכילת' ושתיתם במסיבה
שהיתה דרכם לישב על המאכל והמשתה סביב סביב
ובעת אכילתם ושתיתם היו נסמכים אל צד שמאלם
דרך חשיבות קראו גם לסמיכה הסיבה ותדע כי לא
קראו לשום סמיכה בעולם הסיבה כי אם בעת האכילה
והשתיה שדרכם לשבת סביב וכן אמר התרגום וישבו
לאכל לחם ואסחרו למיכל לחמא "

ישעי' כ"ו · דברי' כ"ח · מלכי' כ"ג · יחזקאל כ"ג **סבא** וְנִסְבָּאָה שֵׁכָר · זוֹלֵל וְסוֹבֵא · אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי
יחזקאל ל' · יחזקאל כ"ג יַיִן · וּבְסָבְאָם סְבוּאִים · והתאר מוּבָאִים סֻבָּאִים
מִמִּדְבָּר · כלומר שתויים ושכורים ונקרא על שם זה
ישעיה ל' היין סֻבָּאֲךָ מָהוּל בַּמָּיִם · ולפיכך קראו למוכר היין סובא
כמאמר בעל השיר אמת כל האנוש נמצא בעולם ·
לבד מסכאים הם הנבלים · אשר לקחו מעט בסף וצוו ·
לא" זה הסיר הוא נספ' הנקל ספר תנגית חכנו משורר ששמו ר' מייס בר' יעקב לרבינו תם ז"ל ה :
במי זהב למלאות הנבלים · וכן אר"ז למוכר היין
חחיא מסוביתא דמסרה מפתחא לגויה · בוש
ישעיה מ"ד וְסֻבָּאִים אַנְשֵׁי מִדָּה · שם
אומה מבני כוש · ויש לפרש כן מובאים סבאים ממדבר "

נחום ל' · בראשית ל"ב **סבך** כִּי עַד סִירִים סְבָכִים · והשם נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ ·
ישעיה י' · תלים ע"ד וְנִקַּף סְבֻכֵי הַיָּעַר · ומא בְּסֻבָּךְ עֵץ קְרָרוּמוֹת ·
חבי"ת נקראת בקמץ חטף · ומשקל אחר עָלָה אַרְיֵה
ירמיה ל' מִסְּבֻכוֹ · הבי"ת בשוא ופתח · ויש ספרים בשוא לבדו
ודגש הכ"ת לתפארת · והנפרד ממנו ואף על פי שנכתב
שמואל ב' ל"ה בשין תַּחַת שׂוֹבֶךְ הָאִלָּה · ופעל שלא נזכר פעלו עַל
ליוב ל' גַּל שָׂרָשָׁיו יְסֻבָּכוּ · הכל ענין חסתבבות והסתעפות ·
ועקר הלשון שנקרא כן חענף והסעיף לפי שחענפים
והסעיפים נאחזים ונקשרים ומעורבים זה בזה ונקרא כן
בלשון רז"ל הדבר ההנקשר וחנאחז והמעורבב מסובך
במו שאמרו תחת צמר מסובך וזולת זה מה שזכרו בזה ·
ומן הענין הזה שְׁבָכִים מַעֲשֵׂה שְׁבָכָה · ואעפ שזה בשין
וזה בסמך אחר הוא כי דומה קו השבכה זה על זה לענף
או לסעיף הנקשר וחנאחז אחד על חבירו "

תלים ל' · ישעיה כ"ב **סבל** עֲוֹנוֹתֵיהֶם סָבָלְנוּ · וּמַכְאֹבֵינוּ סָבָלָם · והפעול
תלים קמ"ד מכנין הדגוש אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים · והתפעל
קהלת ל"ב · מלכים א' ל"ח וְיִסְתַּבֵּל הֶחָנָן · והשם לְכָל סֵבֶל בֵּית יוֹסֵף · בחמש
תלים פ"ח · מלכים א' ה' נקודות · הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ · ומא נושא סַבָּל ·
שם בפלס שבת · ומא עם הא הנקבה סבלה · והקבוץ
שמות ל' · שמות א' סְבָלוֹת מִצְרָיִם · לְמַעַן עַנּוֹתוֹ בְּסִבְלֹתָם · ומא את עול
ישעיה ט' סֻבָּלוֹ · הבי"ת בקמץ חטף וענין הבל כובד המשא וטעינתו
על הכתף · ופי' אלופינו מסובלים רוצה לומר שורינו
חזקים ויכולים לסבול משאם ועבודתם או ענין מסובלים
לרוב הכשר והשומן שהיו שמנים הרבה ובעלי בשר
כאילו הבשר והשומן למשא עליהם · ופי' ויסתבל החגב
רוצה לומר שאפילו החגב שהוא עוף קטן יסתכל עליו
אם ינוח עליו שלא יוכל לסבול אותו ויהיה עליו למשא
אפילו החגב "

ישעיה מ"ל · ישעיה מ"ב **סגד** יִסְגַּד לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ · לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד · תרגום
ויתחוה וסגיד "
שמות ל"ט · קהלת ב' **סגל** וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה · וסְגֻלַּת מְלָכִים · ענין יחוד
הכסף והזהב והאבנים טובות באוצר ·
נחמיה כ' · ירמיה כ"ל **סגן** וְהַסְּגָנִים לֹא יָדְעוּ אָנָה הָלַכְתִּי · פחות וסְגָנִים ·
ישעיה מ"ל וְיָבֹא סְגָנִים כְּמוֹ חוֹמֶר · פי' ויבא על סגנים
במו חיוצר על החומר והם חשרים הגדולים ובלשון
משנה

משנה נקרא המשנה לכהן גדול סגן "

סגר וְהַדֶּלֶת סָגַר אַחֲרָיו · סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד · וַיָּסַר סָגַר רַחְמָהּ · סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר · והוא עומר כחביריו ואינו כודד ופירושו כאילו המדבר סגר עליהם הדרך שלא יוכלו לעבור · וַיְהִי הַשַּׁעַר לְסָגוֹר · וסְגוֹר דַּלְתְּךָ בַּעֲדֶךָ · סָגְרוּ דַּלְתוֹת הָאוֹלָם · והנפעל נִסְגַּר לָבָא · תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים · והפעול מהדגוש סוֹגֶרֶת וּמְסֻגֶּרֶת · ושלא נזכר פעלו ממנו סָגַר כָּל בֵּית מְבוֹא · וְסָגְרוּ עַל מְסֻגָּר · והשם לְחוֹצִיא מִמְּסֻגַּר אַסִּיר · והוא שם בית הסהר · והקכוץ בלשון נקבות וְיַחְגְּרוּ מִסְּגֻרוֹתָם · ושם במשקל אחר וַיִּתְּנֵהוּ בְּסוֹגַר · והוא שם הכבל ותי בקולרין · ומשקל אחר בתוספת כ״ם בתחלה ותיו באחרונה וְעָשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֶפַח · שחיא סוגרת תוך השולחן · וכבר ביארנו אותו בשרש זרה היטב · ומשקל אחר וְאֶקְרַע סְגוֹר לְבָם · רוצה לומר על השומן הסוגר לבם שלא יבינו ושלא ישכילו כמו שאמר השמן לב העם הזה · והפעל הכבד וְהִסְגִּיר חַפְּחֵן אֶת הַנֶּגַע · וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים · רוצה לומר יעמידנו סגור שלא יראנו אדם וגם סגור היה שלא היה יוצא בין העם · וענין אחר לא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו · וְלָנוּ הִסְגִּירוֹ בְּיַד הַמֶּלֶךְ · וְלֹא הִסְגַּרְתַּנִי בְּיַד אוֹיֵב · הֲיַסְגִּירֻנִי בַּעֲלֵי קְעִילָה · וכן פעל כבד אחר סַגֵּר אֱלֹהִים חַיּוֹם אֶת אוֹיְבֶךָ בְּיָדֶךָ · אֲשֶׁר סִגַּרְנִי יְיָ בְּיָדֶךָ · יְסַגֶּרְךָ יְיָ בְּיָדִי · וענין כולם והדומה להם נתינה ומסירה · ואעפ״כ לא ימלט מן הענין הראשון כי קרובים הם בענין · וענין אחר לא יַתֵּן סָגוֹר תַּחְתֶּיהָ · הוא הזהב הטהור הנקי · וכן אמר זָהָב סָגוֹר · כלומר מטוהר ומזוקק · ואפשר שיהיה מהענין הזה הֶחָרֵשׁ וְהַמַּסְגֵּר · רוצה לומר האנשים הגדולים והחשובים · וכן יקרא לחשוב מכלי המלחמה סגור כמו שאמר וְהָרֵק חֲנִית וְסָגוֹר לְקָרַאת רוֹדְפֶי · ויש לפרש וסגור ציווי מהענין הראשון כלומר סגור לקראתם שלא יעברו וירדפו אחרי · ומהענין הראשון עוד שם כפול חֹלֶמֶד דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר · רוצה לומר ביום המטר שיהיו בני אדם נסגרים בבתיהם שלא יוכלו לצאת מפני המטר "

סדן סָדִין עֲשָׂתָה וַתִּמְכּוֹר · שְׁלֹשִׁים סְדִינִים · הוא בסות הלילה הסמוך לבשר עשוי מפשתים ויש מהם עשויים להתעטף בהם ביום " לינ״צול

סדר צַלְמֵוֶת וְלֹא סְדָרִים · פירש רבי יונה סדרי הכוכבים או יהיה פירושו כי כמקום החשוך הכל מבולבל ואין שם שום סדר ותרגום אפ״ל לא כתבנא לשון סדר במקל רק זה לבד אבל התינו׳ של לשון ערך מתיכנס בלשון סידרא וכן לשון טור וטוריס · שתים מערכות תרתין סדרין · ומן הענין הזה יֵצֵא אֵהוֹד חַמְסַדְּרוֹנָה · ואמר בו התרגום לאכסדרה וכן הוא כי האכסדרה מסודרת ונערכת ספסלים וכסאות לישיבת האנשים · ומן הענין הזה כתוב בשין וְשִׁדְּרוֹת בָּאֲרָזִים · וְהָבֵא אֶל הַשְּׁדֵרוֹת יוֹתָר · הוֹצִיאוּ אוֹתָהּ אֶל מִבְּרֵאת לַשְּׁדֵרוֹת · רוצה לומר באמרו ושדרות כארזים שעשה מערכות התקרה בארזים "

סהר שְׁרִרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר · תרגום ירח סיהרא · ועל זה נקראו מראות הנשים שחרונים כמו שאמ׳ וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשְּׁחָרֹנִים · שהם דומים לסהר והוא כתוב בשין בֵּית הַסַּהַר · שם המאסר שהוא ענול דמות הסהר

סוג כֻּלּוֹ סָגֵי יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ · מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע סוֹג לֵב · והנפעל לא נָסוֹג אָחוֹר לִבְנוּ · נְסוֹגִים אָחוֹר · וְאֶת הַנִּסְגִּים מֵאַחֲרֵי יְיָ · נָסוֹגוּ אָחוֹר · וַיִּסֹּגוּ וַיִּבְגְּדוּ בַּאֲבוֹתָם · וְנָסוֹג מֵאַחַר אֱלֹהֵינוּ · וכן קֶשֶׁת יְהוֹנָתָן לֹא נָשׁוֹג אָחוֹר · ואע״פ שנכתב בשין · ושלא נזכר פעלו · וְהֵסֵג אָחוֹר מִשְׁפָּט · והדגש תמורת הנח בהוקם והושב ענין הכל התאחרות והתנכרות · ועא סוֹגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים · פי׳ נגדרת ונגבלת וכן בלשון המשנה ועשו סיג לתורה רוצה לומר גדר וגבול "

סוד סוֹד יְיָ לִירֵאָיו · כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ · וְסוֹד אַחֵר אַל תְּגַל · ענין עצה ודבר סתר · ומזה הענין לֹא יָשַׁבְתִּי בְּסוֹד מְשַׂחֲקִים · ר״ל בעצתם כשמתחברי יחד לשחוק ולחבלי העולם · וכן וְעַל סוֹד בַּחוּרִים יַחְדָּו · בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה · ורבי יונה חלקם לשני ענינים והנכון שחכל ענין אחד · ומן השרש הזה והענין הזה הוסַד שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים · כלומר נתיעץ ועמד בסוד הכנין עם דור אביו כמו שנאמר ויתן דוד לשלמה את תבנית האולם · וְתָשֵׂם בַּסֹּד רַגְלַי · יש מפרשים אותו כי הוא חעץ שמשימין בו רגלי האסורים סיפש בלעז ועוד נכתבנו באות השין "

סוה וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו מַסְוֶה · הוא הצעיף "

סוך וְסוּךְ לֹא סָכְתִּי · וְרָחַצְתָּ וָסַכְתָּ · וְשָׁמֶן לֹא תָסוּךְ · ופירושו ובשמן לא תסוך בשרך ושערך · וַאֲסַכֵּךְ בַּשָּׁמֶן · והפעל הכבד וַיְרַחֵץ וַיְסָךְ · והביא רבי יונה שם בזה השרש כְּרוּב מִמְּשַׁח הַסּוֹכֵךְ · אמר כי סוכך שם השמן הטוב שחיה מנהג המלכי להמשח בווראיתו כי מלת ממשח פתוחה בעכור שהיא נסמכת אל סוכך ו״פ״ ונכפל בו הלמ״ד כמו שנכפל במלת לשוטט בצדכם שהוא מן שוט · ועל שם זה נקרא הלגין שמשימין בו השמן אסוך אֲסוּכָה שָׁמֶן · על שסכין ממנו והאל״ף נוספת · ועא אַךְ מְסִיכָ הוא אֶת רַגְלָיו · לְהָסֵךְ אֶת רַגְלָיו · כנוי למי רגלים ות עביד צרכוהי · למעכד צרכיה · רוצה לומר להפנות לנקבים גדולים וכן במשנה זה הכלל היה במקדש כל המסך את רגליו היה טעון טכילה וכל המטיל מים טעון קדוש ידים ורגלים "

סוס כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה · והנקבה סוסה לְסוּסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה · כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶךָ · דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ · רמז לענינים · ושם עוף כזה השם כְּסוּס עָגוּר בֵּן אֲצַפְּצֵף · פירוש כסוס ועגור כמו שמש ירח · ובמקום אחר אמרו כיור תחת הוו״ ותור וְסִיס וָעָגוּר · וזהו שם עוף ואמר בו התרגום ושפנינא וכורכיא וסנונית וכדברי ר״ל קם ריש לקיש צוח כנורכיא ופירש רבינו שלמה ז״ל גרואה בלעז.

סוף סָפוּ תַמּוּ · וְזֵרָם לֹא יָסוּף · יַחְדָּו יָסוּפוּ · והפעל הכבד אָסֵף כֹּל · אָסוֹף אֲסִיפֶם · אבל אסוף אינו מעיקר זה כי אם משרש אסף כאשר כתבתיו בשרש האל״ף אבל הוא מענין אלו וענינם ענין כליה · ומענין זה סוּף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע · סוֹף כָּל הָאָדָם · וּמְצָאתָם אוֹתוֹ בְּסוֹף הַנַּחַל · אחרית הדבר ותכליתו · ולא ימלט מענין זה וְכַגְלַגַּל לִפְנֵי סוּפָה · וּכְמוֹץ גְּנֻבַתוּ סוּפָה · בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ · וְגַלְגַּלְיוֹ כַּסּוּפָה · בְּסוּפוֹת בַּנֶּגֶב לַחֲלוּף · כי גם הוא ענין כליה שהוא הרוחות והזועות שהם מניעים הדבר׳ קל מהרה ומכלים אותם · וענין אחר וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל שְׂפַת הַיְאוֹר · קָנֶה וָסוּף קָמְלוּ · הוא הגמא ויש ממנו גדל בקרקע הים

בעיקרי ההרים · ועליו נאמר סוף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי · וגם
הוא לא ימלט מהענין הראשון כי אפשר שנקרא כן לפי
שהוא כלה במהרה "

סור וְחֶעֱנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל · ויש לפרש כמו זה הַכֹּל
סָר · פירוש סר מן הדרך הטובה · וְסַרְתֶּם מִן
הַדֶּרֶךְ · וְסוּרֵי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ · רוצה לומר סורים ממני
והוא תאר כי יבאו תארי נחי העי"ן פעמים בשורק כמו
ותבט עיני בשורי · שובי מלחמה · וכן סוּרֵי הַגֹּפֶן נָכְרִיָּה ·
רוצה לומ' הנטישות הסורים מן הגפן כלומר כך נהפכתם
ליכסורי חגפן וכגפן נכריה ·
נוֹלָה וְסוֹרָה · רוצה לומר
סורה ממקומה · כִּי גַם אוֹי
לָהֶם בְּשׁוּרִי מֵהֶם · נכתב
בשי"ן והוא כמו בסמ"ך · והפעל הכבד וְהֵסִיר יֵין מִמְּךָ כָּל
חוֹלִי · וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ · הֲסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְחָרִים
הֲעֲטָרָה · כִּי אִם הֲסִירְךָ הָעִוְרִים וְהַפִּסְחִים · הֵהֵא בשוא
וסגול · מוֹסֵר מֵעִיר · ושלא נזכר פעלו ומֵעֵת הוּסַר
הַתָּמִיד · אַךְ וַיַּרְא יֵין כִּי סָר לְרֹאוֹת · אָסְרָה נָא וְאֶרְאֶה ·
סוֹרָה שֹׁבָה פה פְּלוֹנִי אַלְמֹנִי · והדומים להם ידמה כי הם
ענין אחר הפך הענין הראשון אבל לדקות העיון תכיר
שהוא נכלל בענין הראשון כי המ"ם מסתתר עמהם ור"ל
כי סר ממקומו לראו סורה ממקומך ושבה פה ומזה הענין
וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים · כלומר קרוב לבא אבל הסרוחים ·
וְעָא סָר סָבְאָם · פירושו נבאש ותרגום ויבאש וסרי
כלומר מרוב שתייתם נבאש סבאם כפיהם · ויש לפרש
מזה הַכֹּל סָר · וְעָא כִּי דִבֶּר סָרָה · תאר כפלים ורחל
בתו באה · ר"ל דבר דברה סרה · הֶעֱמִיקוּ סָרָה · דבר
עושק וסרה · עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה · פירוש דברה סרה או
עלילה סרה · מַה זֶּה רוּחֲךָ סָרָה · סַר וְזָעֵף · סוּרוּ בִי ·
ובנין הפעיל מזה לדעת קצת המפרשים חַי אֵל הֵסִיר
מִשְׁפָּטִי · ובנין מרובע דְּרָכַי סוֹרֵר · והתאר כִּי כְּפָרָה
סוֹרֵרָה · וַיִּתְּנוּ כָתֵף סוֹרֶרֶת · ענין המלות האלו העוות
והשתנות מהמנהג · וכתב הרב רבי יצחק בן גיאת דרכי
סורר מן סירים סבוכים · וכתב החכם רבי יונה כי סר וזעף
מפעלי הכפל וראייתו שהוא פתח ואילו היה מפעלי
העי"ן היה קמץ כי התארים על לי העי"ן קמוצים ואנחנו
מצאנו כספרים מדוייקים רוב התארים מפעלי הכפל
קמוצים כמו התארים עלולי העי"ן אע"פ שמקצתן פתחין
וכן נמצאו תארים מנחי העי"ן מעשים כפתח כמו מקל
לבנה לח · כל עץ לח · מפיקים מזן אל זן · ודע כי הרבה
ממנו פתחין אם כן סר וזעף וחביריו באו כמוהם אם כן
יהיו מנחי העי"ן או מפעלי הכפל ואמר עליהם בעל
המסורת כ' פתחין · וְהַשְּׁלִישִׁית בְּשַׁעַר סוֹר · ת"י כתרע
נטריא · ובדברי ר"ל שהוא שער המזרחי ושכעה שמות
נקראו לו שער סור ששם היו טמאים פרשין הדא הוא
דכתיב סורו טמא קראו למו · שַׁעַר הַיְסוֹד · ששם היו
מיסדים ההלכה · שער חרסית שהוא מכוון כנגד זריחת
השמש הא כמה דתימר האומר לחרס ולא זרח · שער
האיתון שהוא משמש כניסה ויציאה · שער התוך שהוא
ממוצע בין שני שערים · שער חדש ששם חדשו
סופרים ארת ההלכה · שער העליון שהוא למעלה
מעזרת ישראל "

כות וּבְדַם עֲנָבִים סוּתֹה · פירוש כסותו "

סחב וְסָחֲבוּ אוֹתוֹ עַד הַנַּחַל · פירוש חומרת
דהעיר נסחב עד הנחל ואמר אותו על
החומה ואף על פי שהיא לשון נקבה לפי שנקרא גם כן
שור שהוא לשון זכר · אִם לֹא יִסְחֲבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן ·
סָחוֹב וְהַשְׁלֵךְ · וְאֶת חַכְּלָבִים לְסָחוֹב · בְּלוּיֵי סְחָבוֹת ·
ענין כולם הגרירת
והמשיכה בקרקע ש"ר סר
בלעז · ורוצה לומר סחבות
הבגדים הבלויים שנסחבו
בקרקע ובאשפה "

סחה וְסֹחֵיתִי עֲפָרָה מִמֶּנָּה · והשם סְחִי וּמָאוֹס ·
בפלס שבי צבי · ענינם כענין סחב אלא
שזה הוא גרירת חטיט מן הקרקע והדברים המאוסים
כשמכבדין הקרקע החוא "

סחף מָטָר סוֹחֵף וְאֵין לָחֶם · והנפעל מַדּוּעַ נִסְחַף
אַפֶּיךָ · ענינם ענין הולכה וגריפה והדיפה
כי זרם המטר גורף ומוליך העצים והורעים וכן בדברי
רבותינו ז"ל נסתחפה שדהו "

סחר סָחֲרוּ אֶל אֶרֶץ וְלֹא יָדְעוּ · פירושו סבבו · לְבִי
סָחַרְחַר · כלומ' הלך סביב
סביב ואינו מיושב מרוב
חצרות ותרגו' סביב סביב
סחור סחור · ויסב מעליחם
ואסתחר מלוותחון · ומזה הענין נקרא התגר סוחר לפי
שהוא סובב את הארצות תמיד הולך ושב · עוֹבֵר
לַסּוֹחֵר · אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים סוֹחֲרִים · אֲשֶׁר סוֹחֲרֵיהָ שָׂרִים ·
שֶׁבוּ וּסְחָרוּהָ · ר"ל סחרו בה · תַּרְשִׁישׁ סוֹחַרְתֵּךְ · רוצה
לומר מביאה הסחורות אליך · והשם אֵיִם רַבִּים סְחוֹרַת
יָדֶךָ · ומשקל אחר סַחְרָה וְאַתְּנָנָה · טוּב סַחְרָהּ · ומשקל
אחר מִסְּחַר כָּסֶף · וַתְּחִי סֹחַר גּוֹיִם · וּסְחַר כּוּשׁ ·
וכתוספת מ"מ וּמִסֹּחַר הָרוֹכְלִים · וכן נקר' מזה הענין המגן
שהוא עגולה סביב סביב סוחרה · צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמַתּוֹ ·
רו"ל לא בלעז · וְדַר וְסֹחֵרֶת · אבן יקרה ואפשר שתהיה
ביד הסוחרים תמיד ולפיכך נקראת סוחרת כמו שאמרו
רבותינו ז"ל על דר וסחרת שהיא אבן אחת שקוראה
דרור לכל בעלי סחורה "

סחש וַבַּשֵּׁנָה הַשֵּׁנִית סָחִישׁ · הוא הצומח משרשי
הזרע ו"ת קתקתין כלומר הבא אחר הספיח "

סיג בַּסִּפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים · הָיוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל לְסִיג ·
הוא הדבר הרע הנשאר אחר שהותך הכסף
או שאר המתכות ונבחר הטוב שכו וזוקק וישאר הרע
הוא יקרא סיג · בֶּסֶף סִיגִים · שלא זוקק ולא הוסרו
הסיגים ממנו "

סיר בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר · שִׁפֹּת הַסִּיר שָׁפוֹת
וְגַם יְצַק בּוֹ מַיִם · סִיר נָפוּחַ · מָוֶת בַּסִּיר ·
סִיר אֲשֶׁר חֻלְּאָתָהּ בָּהּ · תַּחַת הַסִּיר · ענינם קדרה
והקבוץ בלשון נקבה בַּסִּירוֹת וַבַּדּוּדִים וְעָשִׂיתָ סִירוֹתָיו ·
בְּטֶרֶם יָבִינוּ סִירוֹתֵיכֶם אֵטֶד · ואמר יבינו על הקדרות
על דרך ההשאלה ור"ל בטרם שירגישו הסירות האשד
כלומר שיתחממו מן האשד הכוער תחתיהם כמו חי
שהבשר בקדרה עדיין חי שלא נתבשל כלום כן יבא
החרון והשבר להם פתאום ופירוש הפסוק על דרך
הבשר עודנו כין שיניהם טרם יכרת ואף י"חרה בעם ·
וענין אחר בְּקוֹל הַסִּירִים · חָנְנִי שֹׁךְ אֶת דַּרְכֶּךָ בַּסִּירִים ·
כִּי עַד סִירִים סְבִיבִים · ובלשון נקבות וְאַחֲרִיתָהּ בְּסִירוֹת
דוּגָה · ענין כלם והדומים להם קוצים · ויש מפרשים
מזה הענין דְּרָכַי סוֹרֵר · ויש לפרש בסירות דוגה מהענין
הראשון

במדבר יב · תלים ל"ל
דברים לא
ירמיה ז"ו
ירמיה ב
ישעיה מ"ט
הושע ט
דברים ז
בראשית לא · יחזקאל לא
שמואל ב ה
ישעיה ז · דניאל ב
שמות ג · שמות ג
רות ל
עמוס ו
הושע ל
תלים ל · דברים ב
ישעיה לא
ישעיה ח
מלכים א לא · מלכים א לא · הוש ג
איוב כז
איכה ג · הושע ל
זכריה ז
מלכים ב יא
איכה ב · הושע ל
שמות ז · יחזקאל כל
ירמיה ח · מלכים ב ל
יחזקאל כל · קהלת ג
לה ב לה · שמות כה
תלים כא
קהלת ג · הושע ל
נחום ח · עמוס ל
איכה ג

ירמיה מט
ירמיה כב · ירמיה עו · ירמיה לא
ענין כולם הגרירת
והמשיכה בקרקע ש"ר סר
בלעז · ורוצה לומר סחבות
הבגדים הבלויים שנסחבו
בקרקע ובאשפה "
יחזקאל כו · איכה ג
משלי כה · ירמיה מו
ירמיה ל"ל · תלים לא
בראשית לב
בראשית לז · ישעיה לב
בראשית לל · יחזקאל כז
יחזקאל כז
ישעיה כב · משלי ג
משלי ג · ישעיה מב · ישעיה מב
מלכים ח ג
תלים כא
אסתר א
מלכים ב יא
ישעיה ח · יחזקאל כב
משלי כז
שמות ז · יחזקאל כל
ירמיה ח · מלכים ב ל
יחזקאל כל · קהלת ג
לה ב לה · שמות כה
תלים כא

הראשון והן הדוניו״ר ולפי שהם קטנות קרא אותם בלשון סיר. וכת״י ובנתיכון בדוגית ציידין״

סית כִּי יִסְּתֶךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ. וַיִּסֶּת אֶת דָּוִד בָּחֵם. אִם יֵשׁ חֵיסִיתָךְ בִּי. חחא בחטף סגול. וְאַף חִסִּיתָךְ מִפִּי צַר. חחא בחטף פתח. כִּי חֵמָה פֶּן יִסִּיתֶךָ. וַתְּסִיתֵהוּ לִשְׁאוֹל מֵאֵת אָבִיהָ. וַתְּסִיתֵנִי בוֹ לְבַלְּעוֹ חִנָּם. וַיְסִיתֵם אֱלֹהִים מִמֶּנּוּ. אֲשֶׁר הֵסַתָּה אוֹתוֹ. הדגש תמורת הנח אשר בהסתה או חַסִּיתָה. וכן בדגש פא״ הפעל הַסִּיתוּךָ וַיְכַלּוּ לְךָ. פֶּן יַסִּיתוּ אֶתְכֶם חִזְקִיָּהוּ. והדגש תמורת הנח כלם אשר הם מזה השרש ענין הסתה והשלכה מדעת לדעת אחר. ופירושו ויסיתם אלהים ממנו. בענין ויסירם בלומר העיר רוחם והסיר לבם לסור ממנו כמו שאמר וי״ עזרו״

סכך סוֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם. מִמְּשַׁח הַסּוֹכֵךְ. כְּרוּב הַסּוֹכֵךְ. וכן וְשַׂכּוֹתִי כַּפִּי. ואע״פ שנכתב בש״ין. וְסַכּוֹתָ עַל מָאֹרוֹן אֶת הַפָּרֹכֶת. סַכּוֹתָה בֶעָנָן לָךְ. סַכּוֹתָה בָאֵף. וַיִּסְּכוּ הַכְּרֻבִים. יְסַכְּהוּ בְּאֵלִים צִלָּלוֹ. והפעל הכבד וַיְסֹךְ כִּדְלָתַיִם יָם. בְּאֶבְרָתוֹ יָסֹךְ לָךְ. וַיַּסֵּךְ אֱלוֹהַּ בַּעֲדוֹ. ושל״א נזכר פעלו ממנו אֲשֶׁר יָסַךְ בָּהֵן. וכבד אחר ונכתב בש״ין וַבַּעֲמָמוֹת וַגְדֵרִים תְּשׂוֹכְכֵנִי. והשם שוּךְ כִּי יְצַפְּנֵנִי בְּסֻכָּה. ונכתב בש״ין תַּחְמוֹס כָּגָן שֻׁכּוֹ. ובה״א חנקבה וְסֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל יוֹמָם מֵחֹרֶב. בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים. ומשקל אחר בתוספת מ״ם פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ. אֶת מָסַךְ הַפָּתַח. משפטו מְסָכֵךְ בפלס מכלל. וְהוּכַן הַסּוֹכֵךְ. הוא מכסה קרשים ועורות עליהם ובאים הנלחמים אל העיר ונכנסים תחתיו עד לחומה וחותרין תחתיו החומה והוא מגן עליהם מן האבנים המשליכים מעל החומה ובלעז קורין לה טלפ״א. ומזה השרש והענין חזה וְאֶת מוּסַךְ הַשַּׁבָּת. בשקל מעשה מורד ששרשו רדר ואף על פי שזה בשורק וזה בחלם אחד הם ופירשו רבי יונה מחסה המשמרה כלומר המקום אשר יחסו בו אנשי המשמרה וית״ טקוס. וכתב רבינו שלמה גג אהל עשוי לצל לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת הענין הזה רובו ענין סיכוך למעלה. ויש שהוא ענין מהיצה ומגן והבדל בין דבר לדבר כמו וְסַכּוֹתָ עַל הָאָרוֹן אֶת הַפָּרֹכֶת. וַיְסֹךְ עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת. כי לא היה הפרוכת על הארון אלא סמוך לו מכדיל בינו ובין אהל מועד. וכן פָּרַכְתָּ הַמָּסָךְ. וְאֶת מָסַךְ הַפָּתַח. סַכּוֹתָה בֶעָנָן לָךְ. וַיְסֹךְ כִּדְלָתַיִם יָם. כִּי אֶעֱבוֹר בַּסֻּכָּה. פירוש כמנין חקהל ובכללו ודומה לו בדברי רז״ל בענין מנין הכל סך זבינתא סך קירי פלסתר סך הכל וזולת זה ממה שנשתמשו בזה הלשון הרבה והוסיפו עליו מ״ם ואמרו ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח״

סכל עַם סָכָל וְאֵין לֵב. בָּנִים סְכָלִים. נִסְכָּלְתָּ לֹא שָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוַת יְיָ. וחשם נִתַּן הַסֶּכֶל בְּמֻרוֹמִים רַבִּים. בשש נקודות. ויא״ שהוא ענין שכל בש״ין והוא הנכון ועוד נפרשנו בשרש שכל. ומ״א וְהַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת. והפעל חדגוש והוא יוצא סָכֵל נָא אֶת עֲצַת אֲחִיתֹפֶל. וְדַעְתָּם יְסַכֵּל. והפעל הכבד הִסְכַּלְתִּי וָאֶשְׁגֶּה. חִסְכַּלְתָּ עָשׂוּ. ודומה שאינם פועלים עוברים. ומזה הענין אף על פי שהוא כתוב בש״ין וְדַעַת הוֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת. ואמר המסרה כל לשון טפשות בתוב בסמ״ך בר מן חד בתוב בש״ין ודעת הוללות ושכלות״

סכן חוֹכֵחַ בְּדָבָר לֹא יִסְכֹּן. לֹא יִסְכַּן גֶּבֶר. כִּי תֹאמַר מַה יִּסְכַּן לָךְ. הַלְאֵל יִסְכַּן גֶּבֶר. כִּי יִסְכֹּן עָלֵימוֹ מַשְׂכִּיל. פי הלאל יועיל גבר בצדקו וביושר מעשיו כי לו לבדו יועיל ולא לאל ענינם ענין תועלת. ורבי אברהם אבן עזרא פירש הלאל יסכן גבר ענין תוכחה כלומר הלאל יוכיח גבר או יוכיח בין שניהם משכיל. והפעל הכבד חִסְכַּן נָא עִמּוֹ וּשְׁלֹם. והוא עובר כמשפטו בחסתר מלת דרכיך פי תועיל דרכיך עמו ותהי בשלום. וכן וְכָל דַּרְכֵי הִסְכַּנְתָּה. פירושו הועלת כלומר שנתת בחם תועלת. וע״א חַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי. פי החרגל הרגלתי. ויש לפרש מזה הענין הסכן נא עמו ושלם. פי הרגל עמו שתהיה עמו תמיד ויש מפרשים מזה וכל דרכי הסכנת. הרגלת דרכי כלומר שאתה יודע אותם תמיד. ועא״ לָךְ בֹּא אֶל חַסְכֵּן הַזֶּה. פירוש הפקיד על האוצר. וכן וַיְכָן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה. וְאֶת כָּל מִסְכְּנוֹת עָרֵי נַפְתָּלִי. וַיְכָן בִּיהוּדָה בְּיַרְנִיּוֹת וְעָרֵי מִסְכְּנוֹת. ומִסְכְּנוֹת לְתִבוּאַת דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר. ענינם אוצרות. והכ״ס רבי יונה בזה הענין ותהי לו סוֹכְנֶת. כלומר אוצרת והנכון והישר בעיני כי פי סוכנת מועילה כמו מדה יסכן לך. הלאל יסכן גבר. וענינו שתהיה מועילה לו מפני חצינה וזחו שאמר ושכבה בחיקך והם לאדני המלך. ועוד פירשו סוכנת מחממת ומורה עליו ושכבה בחיקך. והם לאדני המלך רוצה לומר שלא ידעה אך היתה לו מחממת ושוכבת עמו כי אסורה היתה לו משום לא ירבה לו נשים וכבר היו לו שמונה עשר. וכן לפי דעתי בוקע עצים יִסָּכֶן בָּם. כלומר יתחמם בם בעמלו בם. וכן קורין בערבי לדבר החם אל סכ״ן. וי״מ יסכן בם מענין סכנה וממה שנשתמשו״ל הרבה בזה הלשון באמרם במשנה המפרש והיוצא כשיירה והמסוכן. ועוד אמרו חשוחש את המסוכנת וזולת אלה רבים. הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה. הכניסו רבי יונה בענין ערי מסכנות. ועל דעתי שהוא מענין טוב יֶלֶד מְסֻכָּן. וְאֲדָם לֹא זָכַר אֶת הָאִישׁ הַמְסֻכָּן. שפירושו עני. וכן תרגום עני מסכן. וכן פירוש הפסוק בי״א אמר למעלה הפסל נסך חרש וצורף בזהב ירקענו ורתוקות כסף צורף. וזהו מעשה העשירי שיעשו הפסילי מכסף ומזהב. והעני דהמסכן שאינו יכול לעשותו מזהב וכסף לתרומה לפסלו עץ לא ירקב יבחר כלומר אחר שלא יוכל לעשותו זהב וכסף ינבק ויבחר העץ המוגחר שלא ירקב. וחשם מזה הענין אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֻּנֻת״

סכר כִּי יִסָּכֵר פִּי דּוֹבְרֵי שָׁקֶר. וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנוֹת תְּהוֹם. ענין סגירה. ומזה הענין אף על פי שנכתב בש״ין כָּל עוֹשֵׂי שֶׁכֶר אַגְמֵי נָפֶשׁ. והוא בשש נקודות פירוש שסוגרים כפני המים לקבץ המים ולאוד הדגים רישקלבשא: בלעז ויתכן לפרש לפי שאמר. והיו שתותיה מדוכאים אומר כי עתה יהיו אגמי נפש אותם שהיו עושי השכר כלומר החומות וא״לף אגמי במקום ע״ין. וענין אחר וְסִכַּרְתִּי אֶת מִצְרַיִם. כמו וסגרתי מענין יסגרך יי בידי. כמו שפירשנו״

סכת חַסְכֶּרֶת וּשְׁחֶפֶת יִשְׂרָאֵל. כמו האזן ושמע אשקולטה בלעז. ורבי יונה פירשו לשון קבלה ואיננו נכון לפי שמלת שמע מתאחרת שתיה משפטו להתקדם כי קודם ישמע אדם ואחר כך יקבל ואין ראיה מנעשה ונשמע כי פירוש נעשה ונשמע מה ששמענו ונשמע עוד מה שדבר יי״ או פירשו נעשה מצות עשה ונשמע מצו״ לא תעשׂ שהם בשמיעה וקבלה לבד והביא בזה הענין אֶת סִכּוֹת מַלְכְּכֶם. כלומר קיבול

עבודת מלכם ואפשר שיהיה סבות שם האלוה שהיו עובדים •

סל וַבֶּסֶל הָעֶלְיוֹן • סַלֵּי חֹרִי • ענינם ידוע • ויתכן ששרש סל סלל כי הוא נדגש בקבוץ ובכנוי ובהכפל הפ״א והלמ״ד חֶשֶׁב יָדְךָ בְּבוּצֵר עַל סַלְסִלּוֹת • ועוד נכתבנו בן ארבע אותיות • יְחַלְּלוּךָ סֶלָה • בְּצַעֲדֶךָ בְּיִשִּׁימוֹן סֶלָה • פירשו בזו המלה כמו עדי עד ופירוש בצעדך בישימון סלה כמו עדי עד • וכן בדברי רז״ל תנא דבי רבי אלעזר בן יעקב כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים נצח דכתיב לא לנצח אקצוף • סלה דכתיב יִכּוֹנֶנָּהָ עַד עוֹלָם סֶלָה • ועד דכתיב יי ימלוך לעולם ועד • ורבי אברהם אבן עזרא פירש המלה כמו אמת • והנכון והישר בעיני שזו המלה אין לה ענין דבק בענין אשר היא עליו אך היא מלת ניגון כך שהיו המנגנים משלימים במקומות הניגון בן וחראיה כי לא תמצא זארת המלה במקרא כי אם במזמור ונגון כי רוב הזכרת המלה הזאת בתילי ובתפלת חבקוק שהיתה בנגון עָרוֹת יְסוֹד עַד צַוָּאר סֶלָה • וכן אמר בסוף התפלה למנצח בנגינותי • ולפי דעתי כי שרש המלה סלל והא״א נוספת כי המלה מלעיל לעולם ויהיה סֵל על משקל צֵל קֵן וכשנוספה בו הא״א היה ראוי להדגש והוקל ומשקלה עם תוספת הא״א חֵרֶה נסו • וענינה הרמה והגבהה מן סלו לרוכב • רל כי באותו המקום היה הגבהת הקול בניגון •

סלל סַלּוּ סָלוּ הַמְסִלָּה • דֶּרֶךְ לֹא סְלוּלָה • סַלּוּחַ כְּמוֹ עֲרֻמִּים • וַיִּסְלוּ עֲלֵי אָרְחוֹת אֵידָם • ויתכן כי ויסלו עֹא • אבל רבי יהודה ורבי יונה הביאוהו בזה השרש • והשם וְהָיְתָה מְסִלָּה • ומא מסלול וָדֶרֶךְ • זכר ר׳ יונה בזה השרש ענינם שונים ענין זה אחד וענין סלו לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת • עוֹרְרוּ מְסִלּוֹת • עֹא • וענין מְסִלּוֹת לְבֵית יי • עֹא • ועל דעתי כי כלם ענין אחד הם ענין הרמה והגבהה • ופי׳ סלו סלו המסילה הרימו האבנים והמכשולות מן הדרך ולפי רוב הרגילות בהסרת האבני והרמת המכשולות מן הדרך נקראת הדרך עצמה מסילה • וכן דרך לא סלולה • שלא הורמו המכשולות ממנה • ואא״ז פירש מסילה סלולה שמרימין הדרך באבנים שמשימין בה וכן סקלו מאבן כלומר מאבנים חזקות בנו אותה • וכן אמר ומְסִלּוֹתַי יָרִוּן • וכענין זה סלו סלו • שִׁירִימוּ המסילה וכן פנו דרך הרימו מכשול המעברות שהם בשיש גדול ופנו דרך שיסורו בני אדם מהדרך וכן ופנה דרך לפני • ונם הענין שמרימין עליו האבנים ומשליכים אותם תוך העיר נקרא סוללה כמו שאמר כָּרְתוּ עֵצָה וְשִׁפְכוּ עַל יְרוּשָׁלִַם סוֹלְלָה • בִּשְׁפוֹךְ סוֹלְלָה • הַסּוֹלְלוֹת בָּאוּ הָעִיר לִלְכָדָהּ • חֲנִתּוּצִים אֶל הַסּוֹלְלוֹת וְאֶל הַחֶרֶב • נוֹסֵא אוֹ קַלְבֵּי בְלַעְז • ויונתן תרגם וצברו מליתא ומליתא חוא תל עפר בדברי רבותינו ז״ל שקל מליא ושדא בנצא אדעתא דארעא • וכן תרג הסוללות באו העיר הא מליתא צברו על קרתא למיבשה • וכן חנתוצים אל הסוללות דמתרעין לחון וצברין מליתא לתקפא שורא מן קדם דקשלין בחרבא כלומר שאנשי העיר היו נותצין הבתים ועושין מהאבני תילים תילים סמוכים לחומה מבפנים לחזקה וכל סוללה תרגם מליתא ונכון הוא פירושו וכענין אם אולי הוא היה עשוי על גוית העיף הנקל בלשון אשכנז סיכות וכלעז פאפיל והוא מנפנף בלשון בני אדם •

ברא״ת מ׳
ברא״ת מ׳
ירמיה ז׳
תלים פ״ל
תלים פ״ח
תלים פ״ח
חבקוק ג׳
תלים פ״ח
שעיה פ״ט ירמי׳ ל׳
איוב ל׳
שעיה ל״ח יסעיה נ״ה
תלים פ״ח שמות ט׳ לה כ״ט
ברא״ת כ״ח
יחזקאל כ״ח
יחזקאל כ׳
שעיה מ״ט
אסעיה נ״ו
ירמיה ז׳
יחזקאל נ״ז ורמיה נ״ב
ירמיה נ״ו
ישעיה נ״ח

זה אחר ויצבר עפר וילכדה • ופירוש סלו לרוכב בערבות • רוממו לו וגדלו לו • וכן מְסִלּוֹת בְּלִבָּם • ומלה מרובעת כפול ה״פ סַלְסֶלָה וְתָרוֹמְמֶךָ • רוממה ותרוממך • וכן מְסִתּוֹלֵל בְּעָפָר • מתרומם ומתגאה בהם לבלתי שלחם • מְסִלּוֹת לְבֵית יי • אפשר לפרש תקרות ולפי שהם גבוהים קראם כן • או יהיה מסילות מעלות ולפי שהם כמו הדרך שירדכו בהם בני האדם תמיד קראם כן אבל לפי מה שאמר בספר מלכים על זה מסעד לבית יי במקום שאמר הנה מסילות לבית יי נפרש מסילו בענין מסעד ויהיה התקרה כמו שאמרנו כי גם היא מסעד או יהיה בנין אחר כמו עמודים עשוי לסעד ולחוזק • וענין אחר סִילוּן מַמְאִיר • בחירק כִּי סָרָבִים וְסִלּוּנִים • בפתח וענינו כמו קוץ • והפעל הקל ממנו וַיִּסְלוּ עֲלֵי דַרְכָּם • וַיִּסְלוּ עֲלֵי אָרְחוֹת אֵידָם • וכן כתבו חכמים רבי אברהם אבן עזרא • וכן כתבו רבי יחודה בן בלעם וכן כתבו אא״ז ל •

סלא חֲמִסְלָאִים בַּפָּז • האלף חזאת תמורת הא • לא תִּסְלַח בְּבָתֶּם אוֹפִיר • או תהיה האלף שרשית כאלף קרא ויהיה סלא וסלח ענין אחד ופירוש המסולאים הנערכים בפז •

סלד וְאֵסְלְדָה בְחִילָה • פירוש אני מתחמם ונבוח בחילה • ובדברי רז״ל כל שחיד סולדת בחם •

סלה סָלִירָ כָּל שׁוֹנְאַיִם מֵחֶקֶךָ • והפעל חבבר סְלָה כָּל אַבִּירַי • יתכן לפרש ענינם מענין מסלה אף על פי שהם שני שרשים רל״ד ורכת ורמסת כל שונים וכן סלה כל אבירי דרך ורמס כל אבירי בקרבי • ועא לא תִּסְלַח בְּבָתֶּם אוֹפִיר • ענינו לא תערך • וכבר זכרנוהו בשרש סלא •

סלח סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ • לא יֹאבֶה יי סְלֹחַ לוֹ • סְלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה • והנפעל אל״ד כלם ענין מחילה אבל לשון מחילה לא כתבא בכפוק: וְנִסְלַח לוֹ • והתאר טוב וְסָלַח • והשם כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה •

סלם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה • ידוע •

סלן סִילוּן מַמְאִיר • ענינו כמו קוץ מכאיב • וכן כִּי סָרָבִים וְסִלּוּנִים • קוצים כן הביאו רבי יונה שרש בפני עצמו וכבר כתבנו אותו בשרש סלל •

סלע וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ • בסגול הסמ״ך • וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע • סְלָעִים מַחֲסֶה לַשְּׁפַנִּים • ענין סלע ידוע • וכנו המבצרים הגבוהים לסלע לפי שרובם נבנים על סלע כמו שאמר ושים בסלע קנך • והתרגום ושוי בכרך תקיף מדורך • וכן וְתָפַשׂ אֶת הַסֶּלַע בַּמִּלְחָמָה וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יָקְתְּאֵל • תרגם וכבש ית כרכא • ועל דרך משל יי סַלְעִי וּמְצוּדָתִי • על דרך מגדל עוז שם יי • וְסַלְעוֹ מִמְּגוֹר יַעֲבוֹר • פירש בו התרגום כמו מלכו ושלטנוהי מן קדם דהלא יעדון • ואפשר לפרשו כמשמעו ויהיה למד מסתר״ר ל״ל ולסלעו ממגור יעבור כלומר שינוס אל סלעו ואל מגדליו החזקים מרוב מגור • ואא״ז ל פירש כי דרך העולם כשיברח אדם מפני אויבו ויבא למבצר מעוזו לא יפחד אך מפני תנופת ידיי יפילו סלעו ומבצריו ממגור ומפחד יעבור ויפחד עוד ולא יאמין בחיים •

סלף וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים • אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ • וְאֵיתָנִים יְסַלֵּף • והשם וְסֶלֶף בּוֹגְדִים יְשַׁדֵּם • בשש נקודות ענין עוות •

תלים פ״ל
מסלי ל׳
שמות ט׳
לה כ״ט
יחזקאל כ״ח
יחזקאל ל׳
איוב ל״ח • איוב ל״
איוב ל׳
איוב כ״ח
איוב ל׳
איוב כ״ח
כמדבר ל׳ • דברים כ״ח
כמדבר ל׳
ויקרא ל׳
תלים כ״ו • תלים קל׳
ברא״ת כ״ח
יחזקאל כ״ח
יחזקאל כ׳
כמדבר כ״ו • כמדבר כ׳
תלים קל׳
מלכים כ׳ ל׳
תלים ל״ח
ישעיה נ״ח
שמות כ״ג • מסלי ל״ו
איוב נ״ב • מסלי ל״ו

סלת סֹלֶת חִטִּים · מְסֻלֶּתָה וּמְשֻׁמָּנָה · הוא חקמח שהוא טחון טחינה נסח · וכן אמרו במשנת נפח שהיא מוציאה את הקמח וקולטת את הסולת"

סס קַח לְךָ סַמִּים · כלל לכל אלו הסמנין שוובר ופורט אחר כן נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה · סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה · פירשו בו סס שקרוי בן כי איך יהיה כלל הסמים והרי זבר בתחלה קח לך סמים נטף אבל רבותינו ז"ל קבלו חלכה למשה מסיני בי אחר עשר סממני נאמרו למשה בסיני ופירוש הפסוק כך קח לך סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה חרי חמשה סמים בלל עור במנין אשר זבר שחם חמשה חנח עשרה ולבונה זכה חנה אחד עשר ור"ל נשתמשו הרבה בזח הלשון באמרם סס פלוני יפה לו סם פלוני רע לו עוד אמרו לא תשתי סמא והוסיפו בו ר"חנון ואמרו אין שורין סמנין מבעוד יום ואפשר ששרש סס סמם ואע"פ שאין ראיה אחרת אלא דגש מ"ם סמים:

ע"ל כ"ל שהפרש בין סמים וכשמים הוא כי בשמים הם למאכל ולריח טוב אבל סמים סס לרפואה:

סמך בִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו · וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר · וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם · סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים · יֵצֶר סָמוּךְ תִּצֹּר שָׁלוֹם שָׁלוֹם · סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא · וַחֲמָתִי הִיא סָמָכָתְנִי · וְצִדְקָתוֹ הִיא סְמָכָתְהוּ · והנפעל עָלֶיךָ נִסְמַכְתִּי מִבֶּטֶן · אֲשֶׁר יִסְמֹךְ אִישׁ עָלָיו · וַיִּסְמְכוּ הָעָם עַל דִּבְרֵי יְחִזְקִיָּהוּ · ענין המלות האלה והדומים להם חמשען · ופירוש יצר סמוך תצר רוצה לומר יצר שהוא סומך ונשען עליך תצרנו ויהיה בשלום כי בך בטוח · ויש ענין קרוב לזה חענין סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלִַם · עָלַי סָמְכָה חֲמָתֶךָ · והפעל חכבר סַמְּכוּנִי בַּאֲשִׁישׁוֹת · ענין המלות חאלה הקירוב והסבוב · ורבותינו נשתמשו חרבה בזה הלשון באמרם ערב שבת סמוך לחשיבה וזולת זה הרבה מאד ובענין הראשון כמו כן שאמרו חזי דעלך קא סמיכנא כלומר משענתי ושברי עליך · וְדָגָן וְתִירוֹשׁ סְמַכְתִּיו · ר"ל שיהיו סמובים וקרובים לו לעולם · וכן וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי · שתהיה סמוכה וקרובה לי תמיד · וענין אחר וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׁמִיכָה · והוא כתוב בש"ין הוא הכסות העב שיצאו עליו ציציות מן הצמר וחוא שקראו לו רבותי"ל גלופקר וקורין לו בלעז קוש ודומה לו בדברי רבותינו שקורין לדבר העב סמיבתא כמו שאמרו סמיבתא וקלישתא וזולת זה הרבה וחנני עתיד לבארו באות הש"ין בגזרת האל"

סמל סֶמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה · בחמש נקודות · תְּמוּנַת כָּל סֶמֶל · ענין הפסילים והאלילים ויתכן להיות עקר המלה צורה מן הצורה או כלל לכל צורות אחר שאמר תמונת כל סמל"

סמן וּשְׁעוֹרָה נִסְמָן · פירוש לסימן ולנכול לחשה ·

סמר סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְּשָׂרִי · כִּי אֵלֶיךָ סָמַרְתִּי · והכבר תִּסְפַּר שֵׂעֲרַת בְּשָׂרִי · והוא פועל עובר כמשפטו כי פירושו הרוח תסמר שערת בשרי · ענין הנעירה וחרעדה באדם שעמדו שערותיו אריסמנ"ט בלעז ·

ענין אחר וַיְחַזְּקֵהוּ בַּמַּסְמְרִים לֹא יִמּוֹט · בפתח חמ"ם · וּבְרֶזֶל לָרוֹב לַמַּסְמְרִים לַדַּלְתוֹת חַשְּׁעָרִים · בחירק המ"ם · וקבוץ חנקבו בַּמַּסְמְרוֹת וּבַמַּקְבוֹת יְחַזְּקוּם · ונכתב בש"ין וְכַמַּשְׁמְרוֹת נִטּוּעִים · בפתח המ"ם · וּמִשְׁקָל לַמַּסְמְרוֹת · בחרק ענינם ידוע · ועל דעתי כי גם הם מהענין הראשון כי בהסמר הבשר אז שערות הראש יקומו ויעמדו במסמרות"

סנה מַדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסְّנֶה · וְרִצּוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה · יש מפרשים אותו על השם יתברך בלומר רצון האל ששכן בסנה תבאתה לראש יוסף · או פירושו רצון חאדם חשוכן בסנה רוצה לומר במדבר ובמקום חיובש בי חסנה נדל בארץ ציה ומה הוא רצונו חמטר ששואל תמיד תבאתה לראש יוסף ונקרא חר סיני על שמו בהראות למ"ד הפעל במבטא"

סעד וְסָעַד בַּחֶסֶר כִּסְאוֹ · וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד · עובר לשני · וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם · עובר לשלישי בי פ' וסעדו לבבכם בלחם בי חלחם יסעד הלב · וכן סְעָדֵנִי לְבָבְךָ פַּת לֶחֶם · והוא קמוץ שלא במשפט · אבל סְעַד נָא לְבָבְךָ · שהוא קמוץ הוא חטוף בי הוא סמוך במקף · בָּאָה אִתִּי הַבִּירָה וְסָעֲדָה · חוו במאריך והסמך בשוא · ויש ספרים שהסמך בקמץ חטף · ומזה קראו רבותינו ז"ל למאכל סעודה · ומאשר חוא עובר לשני עוד סְעָדֵנִי וְאֶוָּשֵׁעָה · וִימִינְךָ תִּסְעָדֵנִי · לְהָכִין אוֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ · מִסְעָד לְבֵית יְיָ · פירשנוחו בשרש סלל ענין בולם חסעד והסמך"

סעה מְרוּחַ סוּעָה מִסְּעָר · יתפרש לפי מקומו מרוח מתעוררת מן הסער · ויש מפרשים כמו נוסעה בחסרון פא"ל הפעל"

ע"ל וכן דעת כן סדיק וי"ל אבל אבל רש"י פי' לשון עקידה מן ויסע כאן תקותי ולא אבל הדקדוק:

סעף וְכִלָּה סְעִפֶּיהָ · בְּסִעְפֵּיהָ פּוֹרִיָּה · ובהבלעת הנח בדגש עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים · והוא על דרך השאלה ר"ל שתי מחשבות לפיכך אמר שתי לפי שהוא כנוי למחשבות שהם בלשון נקבה · וכן בְּשִׁעְפִּים מֵחֶזְיוֹנוֹת לָיְלָה · לָכֵן שִׁעְפֵי יְשִׁיבוּנִי · ונכתבו בש"ין ר"ל מחשבות בי המחשבות ללב כסעיפים לאילן · והקבוץ בלשון נקבות לא דָמוּ אֶל סְעִפּוֹתָיו · בְּסִעְפוֹתָיו בְּנוּנוּ · בפתח הע"ין · והפעל הבבר מחם מְסָעֵף פָּאֵר · ר"ל כורת הסעפים · ומזה הענין על דרך חשאלה בְּסִעִיף סֶלַע עֵיטָם · וּבְסִעִפֵּי הַסְּלָעִים · תַּחַת סְעִפֵּי הַסְּלָעִים · בדרך שן הסלע שהוא דומה לסלע בסעיף לאילן ·

ע"ל ולפי זה יהיה מסעף מן הפעלים שהם הפך הפעולה כמו תבואתי תשרש ופי מסעף הכרת הסעיפים:

וחחכם רבי יונה כתב ענין אחר לכן שעפי ישיבוני · סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי · ועל דעתי שהוא מחענין הראשון על דרך החשאלה בי המחשבות ללב במו הסעפים לאילן · ופי' רבי יונה סעפים תאר רוצה לומר בעלי המחשבות הרעות והנכון שהוא שם למחשבות ר"ל כל שאר המחשבות שנאתי אבל תורתך אחבתי ובל מחשבותי אליה · וחנפרד ממנו סעף ולולי הע"ין חעלולה לקבל דגש היה סְעִף כפלס וַחַדִּבֵּר אין בהם · לי נקם וְשִׁלֵּם"

סער יִסְעֲרוּ לְהַפִּיצֵנִי · והנפעל וַיִּסָּעֵר לֵב מֶלֶךְ אֲרָם · והשם וַיְהִי סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם · כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה · וְסַעַר מִתְחוֹלֵל · סַעַר מִתְגּוֹרֵר · בֶּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ · ומא רוּחַ סְעָרָה · סוּפָה וְסַעֲרָה · וַיַּעַל אֵלָיו בְּסַעֲרָה הַשָּׁמַיִם · הסמך בקמץ חטף והבית מעמדת בגעיא · הִנֵּה סַעֲרַת יְיָ · והקבוץ וְרוּחַ סְעָרוֹת תִּבְקַע · וְחָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן · ובש"ין וְשַׁעֲרוּ חֲרֵבוֹ מְאֹד · כְּמוֹ חָרוֹן יְשַׁעֲרֻנוּ · והנפעל וְסָבִיב נִשְׁעֲרָה מְאֹד ·

ויקרא כ״ה · נחמיה ה׳ והשם אֲחֻזּוּ שָׁעַר · וּמֵא בְּסוּפָה וּבְשַׁעֲרָה דַּרְכּוֹ · ועוד
נכתבם באות חש״ן עם חבריהם הכתובים בש״ן · ופי׳כמו
חי׳ במו חרון ישערנו יסער ממנו וכבר פירשתי׳ הפסוק
זכריה ז׳ בשרש סיר וְאֶסְעֲרֵם עַל כָּל הַגּוֹיִם · פירושו ואסער עמם
כאשר פירשתיו בשער הדקדוק בבנין חקל כי בנין הקל
וחנפעל מזה הפעל בודד ואיננו עובר כאשר כתב החכם
תהלים כ״ז רבי יונה · והפעל הכבד שהוא עובר ממנו וישַׁעֲרֵהוּ
מִמְּקוֹמוֹ · כי הוא מהדגוש בפלס יבערהו והוא כתוב
בש״ן · ומה שכתב החכם רבי יונח שהוא נפעל לא נראה
לי כי לא מצאנו לעולם נפעל עובר כי אם בודד והדגש
הושע ג׳ שאמר איננו · ושלא נזכר פעלו בְּמוֹץ יִסּוֹעֵר מִגֹּרֶן ·
דניאל ז׳ משפטו הי׳ יִסּוֹעֵר בפתח · והתפעל וְיִשְׁתָּעֵר עָלָיו
מֶלֶךְ הַצָּפוֹן והוא כתוב בש״ן ״

ספף סַף רַעַל · מִן הַדֶּם אֲשֶׁר בַּסַּף · שִׁמְרֵי הַסַּף ·
זכריה י״ב · שמ״ב כ״ב · מלכים ב׳ כ״ב מִשְׁכָּב וְסַפּוֹת · כפתח · סִפּוֹת בַּסַּף · וְהַסִּפּוֹת
מלכים א׳ ז׳ וְהַמְּזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת · בחרק והדגש לאורת הכפל
ואפשר לומר שיהיו מן חשניים וענינם שהוא שם בלל
לבלי היין או לשאר כלי הבית לגדולי ולקטנים וכשנזכר
עמהם כלי אחר הם פרט לבלים שהם עשויים בתכונת
הכרים · ות׳ ספורת קולין ותרגם אנקלוס וכרה על
יחזקאל מ׳ שכמה וקולתה · ועֹא הָמַד אֶת סַף הַשַּׁעַר · חַדּ הַבַּפְתּוֹר
עמוס ט׳ וְיַרְעֵשׁוּ הַסִּפִּים · הסף הוא מזוזת השער אבל משקוף
הוא המפתן העליון · וכתב החכם רבי יהודה שהוא
המשקוף ולא נראה לי׳ כי אמר הכתוב על המשקוף ועל
שתי המזוזות ותרגם המתרגם על שקפא ועל תרתין
סיפיא · ועוד אם היה המשקוף סף איך יכנהו בלשון
רבים לשער אחד כמו שאמר חדּ הכפתור וירעשו הספי׳
ואין לשער אחד כי אם משקוף אחד אבל ישולו שתי
מזוזות ולא מצאנו משקופים כי אין משקוף בשער כי אם
אחד ואפשר שנקרא כן לפי שהוא נשקף ונראה לפי
שופטים י״ט שהוא עליון · נוֹפֶלֶת פֶּתַח הַבַּיִת וְיָדֶיהָ עַל הַסָּף · על אחד
יחזקאל מ״ג מן המזוזות · ומה שאמר בְּתִתָּם סִפָּם אֶת סִפִּי וּמְזוּזָתָם
אֵצֶל מְזוּזָתִי · הוא כפל דבר כמו שהוא מנהג הכתוב
לכפול הדבר בשתי לשונות וחענין אחד ויונתן לא תרגם
מזוזתם כענין מזוזה שתרגם במתנהון ספיהון מקבל
מלכים א׳ ל״ד ספי בית מקדשי ובניניהון בסטר עזרתי · חִיא בָּאָה בְסַף
הַבַּיִת וְהַנַּעַר מֵת · במזוזת שער הבית · וסמך סף אל
הבית בלא זכר שער לקצר הלשון כמו שאמר גם כן
במזוזה ונתן אל מזוזת הבית · ויש אומרים כי
כמו שנקראו לחיי השערים ספים כן נקראת האסקופה
התחתונה סף והוא שאמר וידיה על הסף · וכן היא כאה
בסף הבית · וכן בתתם ספם את ספי · ונקראת האסקופה
כן לפי שהספים סמוכים זו לזו עליה · וענין אחר
תהלים כ״ד הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלוֹהַי · ענין החסרות אלבי״רגר בלעז
ונכון שיהיה ענין אחד עם סף הבית כי דרך הסף יכנס
אדם בבית והבית הוא מקום מחסות ״

ספא גַּם תֶּבֶן גַּם מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ · וַיִּתֶּן מִסְפּוֹא
לַחֲמוֹרֵיהֶם ·
בראשית כ״ד · בראשית מ״ג הוא שם כלל למאכל
הבהמות כשעורי׳ ושבולת
שועל ושאר הדברים לבד
מתכן ״
אל״ף והרמיה ויפתח האחד את
סקו לתת מספא לחמורו ואין
דרך להכניס תבן בשק אף כי
הכסף ·

ספד וְסָפְדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל · לא יִסְפְּדוּ לוֹ · כִּי
מלכים א׳ י״ד · ירמיה כ״ב
זכריה ז׳ · ירמיה ט״ו · יחזקאל כ״ד צָמְתָם וְסָפוֹד · וְאַל תֵּלֵךְ לְסָפוֹד · וְלֹא תִסְפֹּד
ירמיה ט״ו וְלֹא תִבְכֶּה · והנפעל לא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ · וְחִשַּׁם
בְּמִסְפֵּד עַל הַיָּחִיד · ובסמוך בפתח מִסְפַּד בֵּית הָאֵבֶל ·
זכריה י״ב · מיכה ז׳
ענינם ידוע ·

ספה סָפְתָה כְּחֵמוֹת וָעוֹף · והוא פועל עומד ·
ירמיה י״ב
וכן וְגַם אֶת הַזָּקֵן תִּסְפֶּה · ואשר הם פועלים
ישעיה ז׳
יוצאים הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע · מַבְקְשֵׁי נַפְשִׁי
בראשית י״ח · תהלים ל״ט
לִסְפּוֹתָהּ · והנפעל או בַּפֹּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה · וְיֵשׁ
שמואל א׳ כ״ז
נִסְפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט · וְכָל הַנִּסְפֶּה יִפּוֹל בְּחָרֶב · שכל מי
מצלי״ג · ישעיה י״ג
שהגיע זמנו למות לא ימות על מטתו אלא ימות בחרב ·
שמואל א׳ כ״ו · דברים ל״ג עַתָּה אֶסָּפֶה יוֹם אֶחָד בְּיַד שָׁאוּל · והפעל הכבד אַסִּפֶה
עָלֵימוֹ רָעוֹת · ענינם וענין הדומה להם ענין כליון
ופי׳ אספה עלימו רעות רוצה לומר כל הרעות שבעולם
אבלה בם שלא אניח רעה בעולם שלא אביאנה עליהם ·
ישעיה כ״ט · ירמיה ז׳ וענין אחר סִפּוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה · עוֹלוֹתֵיכֶם סִפּוּ עַל
במדבר ל״ג · דברים כ״ט זִבְחֵיכֶם · לְסִפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף יְיָ · לְמַעַן סְפוֹת
ישעיה ל׳ הָרָוָה · סְפוֹת חַטָּאת עַל חַטָּאת · ענין אלו והדומים
להם תוספת ויתרון · ופירוש למען ספות חרוה ·
חרשע חושב בלבו להלוך בשרירות לבו למען תת יתרון
ותוספת לנפש חרוה וחיא המתאוה על הצמאה והיא
הנפש השכלית ידמה בעיניו כי הדרך הישר להרוות
הנפש המתאוה לא בטל ולהתענג ואפ׳לו בדברים
האסורים · ויש מפרשים חרוה נפש השכלית והיא רמז
לצדיקים והצמאה נפש המתאוה והיא רמז לרשעים כי
היא צמאה לתאות העולם תמיד ולא תשבע ונפש
השכלית היא רוה שתספיק במה שיגיענה מן העולם
כענין שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים
תחסר ופירוש חפסוק כי הרשע חושב בלבו כי הצדיקים
רבי׳ כנגדי ובזכותם אנצל ולא יגיעני העונש הזה ואלך
בשרירות לבי · והחכם רבי יונה פירש למען ספות
חרוה מהענין הראשון כלומר למען שיראה הרשע בלית
הצדיק עם הרשע ואין יתרון הצדיק על הרשע במות
אומר כי אין גמול ואין עונש ואומר שלום יהיה לי וזו
היא דעת בעלי הקדמות אשר אינם מאמינים בגמול
ובעונש וקלל הנביא בעל חדעת הזאת כמו שאמר לא
ישעיה י״ג יאבה יי׳ סלוח לו · ויש מפרשים מהענין הזה וְכָל הַנִּסְפֶּה
יִפּוֹל בְּחָרֶב · כלומר כל
אל״ף כי אל תוסף עוד לבניו
הנספה על בני העיר לחיות
הוא מוכרח מן סוף וספה ·
נקלט עמהם במצור יפול
בחרב כשתלכד העיר · וכתי׳ כל דיעל לכרכי ציר
יתקטלון בחרבא ·

ספח סְפָחַנִי נָא אֶל אַחַת הַכְּהֻנּוֹת · וחנפעל
שמואל א׳ ל״ג
וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב · והתפעל מֵהִסְתַּפֵּחַ
ישעיה י״ד · שמואל א׳ כ״ד
בְּנַחֲלַת יְיָ · והכבד מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שֶׁבֶר · ושלא
חבקוק ג׳
נזכר פעלו תַּחַת חָרוּל יִסְפְּחוּ · בלומר שמנהגם לעמוד
פיוט ג׳
במדבריות בין שיחים תחת החרולים ענינם הקבוץ
והדבוק ואסיפת דבר אל דבר · ואפשר שנגזר מן הענין
ויקרא י״ג · ויקרא י״ג חזה שֶׁאֵת אוֹ סַפַּחַת · מִסְפַּחַת הִיא · כי היא החזזית
הנאספת והמקובצת יחד · ורזל פירשו כי לפי כך נקראת
ספחת לפי שהיא טפלה לבהרת שניה לה בלובן מלשון
ישעיה ה׳ ספחני נא · ומן הענין הזה עוד רֵיקוּ לְמִשְׁפָּט וְהִנֵּה מִשְׂפָּח ·
וחוא כתוב בש״ן בלומר אני קויתי שיעשו משפט הענים
והעשוקים והנה הם לחם מספח ונגע צרעת וקויתי
שיעשו לחם צדקה והנה צעקה שצועקים מהעושק
ישעיה ג׳ שעושקים אותם · והפעל הכבד ממנו וְשִׁפַּח יְיָ קָדְקֹד
חזקאל י״ג בְּנוֹת צִיּוֹן · אף על פי שכתוב בש״ן · וְעוֹשׂוֹת הַמִּסְפָּחוֹת
יחזקאל י״ג עַל רֹאשׁ · וָקָרַעְתִּי אֶת מִסְפְּחוֹתֵיכֶם · הם כמו מטפחות
ונקראו

ונקראו כן לפי שהן נדבקות ונצמדות תמיד על הראש·
ומה שאמר ועושות המספחות על ראש כל קומה הוא
מדבר הכשפים הידוע אצלם· אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ·
תִּשְׁטֹף סְפִיחֶיהָ עַפַר אָרֶץ· הוא הצמח היוצא מבלי
חרישה וזריעה· ויש לפרש תשטף ספיחיה כמו הפוך
מן מטר סוחף· ופירושו ספיחי המטר תשטף עפר ארץ
וזכר המים בלשון נקבה רוצה לומר תעלת המים כמו
שאמר מי פלג לשטף תעלה"

ספל בְּסֵפֶל אַדִּירִים· שם בחמש נקודות· מְלֹא
הַסֵּפֶל מָיִם· אמר בו התרגום מלא לקנא
דמיא· והוא חמת מים בלי עור שעושין אותו למים כך
פירש רב שרירא גאון ותרגום בספל אדירים בפיילי
גבריא· ותרגום השותים במזרקי יין דשתיין בפיילי חמר·
ועשית קערותיו תרגום
ירושלמי פיילותיה·
ובלשון יון קורין לכוס
פיילי"

וכן בלשון יומי קיקין לכוס או לנכנכת פיולה בפ"א דפוים·

ספן חֶלְקַת מֶחֹקֵק סָפוּן· פירושו מקורה· כלומר
שהיה חלקם של בני נד חלקת מחוקק ומושל
שהיה הכל בנוי ומקורה כהוגן רומז בו לערים שכבשום
מעבר לירדן· וכן וַיִּסְפֹּן אֶת חַבַּית גֵּבִים· וְסָפוּן בָּאָרֶץ·
לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים· והשם עַד קִרוֹת הַסָּפָן· כלם
ענין קירוי חבתים וכסוים· וקרוב לענין זה וּשְׁפָנֵי טְמוּנֵי
חוֹל· והוא כתוב בשין שפוני כמו טמוני· אֶל יַרְכָתֵי
הַסָּפִינָה· ידוע"

ספק סְפָקוּ עָלֶיךָ· וַיִּסְפֹּק אֶת נַפָּיו· סָפַקְתָּי עַל
יָדֶךָ· לָכֵן סָפַק אֶל יָדֶךָ· יִשְׁפֹּק עָלֵימוֹ בְּפִימוֹ·
והוא כתוב בשין· תַּחַת רְשָׁעִים סָפָקָם· רל"ל הקבה ספק
הרשעים במקומם ענינם ענין הכות כף אל כף או על ענין
אחר· וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ· פעל בודד כלומר תגולל
לו ויתחפך· ולפי דעתי ענין אחר פֶּן יִסְתֹּךְ בְּשָׁפָק·
והוא כתוב בשין וכן בתבו רבי יונה אבל ראיתיו במקצת
הספרים בסמך וכן בֵּינֵינוּ יִסְפוֹק· מזה הענין והוא כתוב
בסמך ובמקצת כפרים ראיתיו בשין אבל המסורת
ראיתי על אם יִשְׁפֹּק עֲפַר שׁוֹמְרוֹן· ישפק ג' ב' חסרים
וכתובין בשין ישפק עפר שומרון· ישפק עלימו· וחד
מלא וכתיב סמך בינינו יספוק· וענינם מענין הספוק
שהוא לשון די· והורגל הלשון הזה בדברי רז"ל ועוד
אנחנו עתידין לכתוב ענין זה באות השין ופי הפסוק פן
ישליכך ויהדפך עם ספוק הממון שלך כלומר שלא
יועילך הממון וזהו שאמר אחר כן ורב כפר אל ישך וכן
בינינו יספוק רוצה לומר יספיק דבריו וירבה אותם בינינו
שלא יתביש ממנו וזהו שאמר אחר כן ורב אמריו לאל·
והחכם רבי יונה הכניסם בענין הראשון עם שינוי מעט·
וכן בענין הספוק הפעל הכבד וּבֵילֵדֵי נָכְרִים יִשְׁפְּקוּ·
והוא כתוב בשין· פירוש יאמרו שדי להם בעצות
ובמחשבות הנכרים ויניחו דברי השם ותורותיו והנני
עתיד לבארם באות השין"

ספר אַחֲרֵי כֵן סָפַר אֶת הָעָם· וְסָפַרְתָּ לָךְ· שִׁבְעָה
יָמִים· וְסָפַרְתָּ לָךְ· שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת תִּסְפֹּר
לָךְ· אֵיֵה שׁוֹקֵל אֵיֵה סוֹפֵר אֵיֵה סוֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים·
כלומר שתיראו ותפחד עדיין אף על פי שכבר בא מלך
חמשיה עדיין יהגה לבך אימה ממלכי הארומות שהם
סופרים ושוקלים הכסף שהיו לוקחים מם מישראל או
שהיו סופרי לישראל לגלגלת ולוקחי חמס מהם במשקל·

סָפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ· והנפעל אֲשֶׁר לֹא יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב·
והשם בתוספת מם אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא· ובלא תוספת
אַחֲרֵי הַסֹּפֵר אֲשֶׁר סָפַרְתָּ דָּוִד· והקבוץ ממנו בינותי
בַּסְּפָרִים· והשם בענין המקור וּמִסְפַּר אֶת רוּבַע יִשְׂרָאֵל·
כלומר ולספור רובע ישראל כי הוא קמוץ ואיננו סמוך
ועוד מלת את מורה עליו שאיננו סמוך אם בן הנבון בו
שיהיה שם כמקומקור במו ולמסע את המחנות· והתאר
כִּי לֹא יָדַעְתִּי סִפּוֹרוֹת· והוא תאר לצדקתך ותשועתך
שהזכיר אם לא ידעתי שיובלו לחיות ספורו או יהיה שם
יחידה ספורה בשקל בשורה כלו לא ידעתי להם מספר
ענין חכל והדומה להם מנין· ובא פעל הכבד מזה הענין
אֲסַפֵּר כָּל עֲצֻמוֹתַי· פי אמנה כל עצמותי מרוב כחשותי·
סִפַּרְתִּי בַל מִשְׁפְּטֵי פִיךָ· סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּזְכֹּר· סַפְּרוּ
נָא לִי· ושלא נזכר פעלו אֲשֶׁר לֹא סִפַּר לָהֶם· והשם
אֶת מִסְפַּר חֲחֻלּוֹת וְאֶת שִׁבְרוֹ· בולם והדומה להם ענין
ספור והגדה וזה הענין לעולם מהבנין הכבד הדגוש·
ויש מפרשים מזה הענין מִי יְסַפֵּר שְׁחָקִים בְּחָכְמָה·
והחכם רבי יונה פירשו מענין בתיבה· ואדני אבי ז"ל
פירשו מענין סָפִיר רוצה לומר שעשאם בעין ספיר כמו
שאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר· וכן
פירש מזה אָז רָאָה וַיְסַפְּרָהּ· וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר· בחמש
נקודות· בְּסֵפֶר תַּחַת הַתּוֹרָה הַזֹּאת· אֶל יוֹדֵעַ סֵפֶר· כְּנָא
הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיכֶם· לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר· לא ידעתי לקראו·
מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ· וכתב אאל מזה בינותי בַּסְּפָרִים·
והם ספר המקנה וספר הגלוי שכתב ירמיהו· ובהא
הנקבה סִפְרָה· ועם הכנוי הֲלֹא בְּסִפְרָתֶךָ· בָּרוּךְ בֶּן
נֵרִיָּהוּ הַסּוֹפֵר· וַיִּקְרְאוּ סוֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ· נוֹדִי סַפַּרְתָּה
אָתָּה· יְיָ יִסְפֹּר בִּכְתֹב עַמִּים· ענין הכל והדומה להם
ענין בת יבח· וְלַלְמֵּדָם סֵפֶר וְלָשׁוֹן כַּשְׂדִּים· פירוש
בתיבת כשדים ולשון בשדים· ויש מפרשים נודי
ספרתה אתה· יי יספור· מענין השני ושני הענינים
קרובים כי בתיבת הספר הוא סיפור הדברים· ויש לפרש
זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם· לשון ספור· וְעֹלֶה נוֹפֵךְ סַפִּיר
וְיַהֲלֹם· כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר· סַפִּיר גִּזְרָתָם· יש
מפרשי האבן היקרה שקורין לה בלעז צפיר ואם כן הוא
אין הערך אליו במראה אלא ביקר וגדולה כמו המסולא
בפז כי לא יערכו האדם לשבח במראה אלא באודם או
בלוכן· והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירש כי היא אבן
אדומה יקרה כמו שכתבנו בשרש לבן· והגאון פירש
כי הספיר לבן ואמר שהוא שקורין בלעז קריסטל·
ובמדרש מעשה באדם אחד שהלך למכור ספיר ברומי
אמר לו חלוקה על מנת לבדקו אקחנו נתנו על גבי הסדן
והתחיל מכה עליו בפטיש נבקע חסדן ונחלק הפטיש
והספיר עמד במקומו ולפי זה המדרש היא האבן שקורין
לה דיאמנטי והיא לבנה וזכה"

סקל עוֹד מֵעַט וּסְקָלֻנִי· וסִקַּלְתּוֹ כָּאֲבָנִים· והנפעל
סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר· והפעל הכבד וַיְסַקֵּל
בָּאֲבָנִים אֶת דָּוִד· ושלא נזכר פעלו כִּי סָקַל גְּבוֹת וַיָּמֹת·
ובהפך הענין סַקֵּל וּ וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ· והוא חסר הדבק ופירושו ויסקלהו
מאבנים רל"ל הסרת האבנים ונקית הכרם ממנו· ואאזל
כתבם כולם ענין אחד כי פי ויסקלהו בנה לו גדר אבנים
אחר שעשה לו החפירה סביב· וזהו ויעזקהו כמו ומצאו
שחיר עוזק בדברי רז"ל· ופירוש סקלו מאבן עשו
מסלה גבוהה מאבנים גדולות"

סדר כִּי פְּרָה סוֹרֶרֶת סָרַר יִשְׂרָאֵל · סוֹרֵר וּמוֹרֶה · אַף סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צִחְצָח · וְאַף סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן יָהּ אֱלֹהִים · כֻּלָּם סָרֵי סוֹרְרִים · יָסוּרוּ בִי · משפט חרוש להדגשאו יהיה יסורו מנחי העי"ן וענינם העוות והחשתנו מחמגחג · וכבר כתבנו דְּרָכֵי סוֹרֵר · כִּי כפרה סוררה · סַר וְזָעוּף · כִּי דִבֵּר סָרָה · מנחי הע"ין "

כרב כִּי סָרָבִים וְסַלּוֹנִים · ממאנים ומכחשים · ותרגום וימאן וסרב ותרגום עם מרי סרבן · והלשון הזה יהוע בדברי ר"ל באמרם ולא יחיה סרבן באותה שעה וזולת זה הרבה מאד "

סרה וְאַל יִתְעַל בְּסִרְיוֹנוֹ · לְבִשּׁוּ הַסִּרְיוֹנוֹת · הם לבושי חברזל אזבירגש בלעז "

סרח לְגֶפֶן סֹרֵקָה · תִּסְרַח עַל אֲחוֹרֶי הַמִּשְׁכָּן · והתאר יְחִיָּה סָרוּחַ עַל צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן · וסרחים על ערשותם · סרוחי טבולים · מרזח סרוחים · והשם וְסָרַח הָעוֹדֵף · בסגול ענין הכל היתרון והתתפשטות · ופי' וסרוחים על ערשות שהם שוקדים על ערשותם תמיד ומתפשטים עליהם מהתענג ומהתעדן או פירושו בגדים סרוחים על ערשותם · ופי' סרוחי טבולים כתבנו בשרש טבל · ועא נסרחה חֲכָמָתָם · עין הפעל בקמץ חטף נפסדה ונבאשה ובלשון ר"ל טיפה סרוחה "

סרן וּבְעֵינֵי הַסְּרָנִים לֹא טוֹב אַתָּה · וְסָרֵנֵי פְּלִשְׁתִּים · ענינם שרים ·

ועניין אחר וְסָרְנֵי נְחֹשֶׁת · הם הלוחות והוא הפוך דומה ללשון המשנה מסככין בנסרין וכן אמר התרגום ונסרין דנחש "

סרס וְאַל יֹאמַר הַסָּרִיס · וַיִּשְׁמַע עֶבֶד מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אִישׁ סָרִיס · שִׁבְעַת הַסָּרִיסִים · וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ חִגִּיעוּ · וגם אֶת סְרִיסֵי פַרְעֹה · הם המסורסים וידוע הוא · לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה · היה סריס בצים ולא סריס חגיר לפיכ היתה לו אשה ויש סריס שענינו שר וממונה וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל · וכן תרגם יונתן ריהון רברבין · וכן תרגם אנקלוס פוטיפר סריס פרעה · על שני סריסין · סריסי פרעה · רברבין "

סרף וּנְשָׂאוּ הוֹדוֹ וּמִסְרָפוֹ · הוא אחי אמו כי דודו הוא אחי אביו ומסרפו אחי אמו ויש מפרשים מענין שריפה כלומר מי ששרפו לחוצא עצמים מן הביתי ות ויטליניח קריבים מן יקידא "

סתו כִּי חִנָּה הַסְּתָיו עָבָר · הוא זמן החורף ותרגום קיץ וחורף קייטא וסתוא "

סתם סָתַם אֶת מוֹצָא מֵימֵי גִיחוֹן · שֶׁתָּם תְּפִלָּתִי · בשין · וְכָל מַעְיְנֵי מַיִם תִּסְתֹּמוּ · לְסָתוֹם אֶת מֵימֵי הַעֲיָנוֹת · כָּל סָתוּם לֹא עָמְמוּךָ · סְתֻמִים וַחֲתֻמִים · וחנפעל כִּי הֵחֱלוּ הַפְּרָצִים לְהִסָּתֵם · והכבד סְתֻמוֹם

גמ' כי פרה סוררה לא תסרח איכה ל כוכח הזכר רק לנקב נסתרת ושב על היכיעה והוא פעל עומד וסרוח הוא שם תואר ואינו פעול כי אין פעול בפעלים עומדים :

גמ' כי לא נקבו סריסים רק שרי פלשתים לבד :

גמ' כי לא נמנאו המשרתים נקראים סריסים רק המנהיגים ובכל ופרס ומדי כי נאותן האלהות רוב משרתי המלכים הם סרוסים ·

גמ' יש מכרסים ומסרסו הגדול והקטן שנקרוביו הלאו לעשו לו שריפ כדרך שעורפין המלכים ·

גמ' תמיה אני למה לא הביא וכתב גיא הכי שתרגם יונתן ויכתן ויכתם וכן קורין אותו אנשי עזרא הכון כמיכן וכתם ·

יחזקאל כ"ד · לכריס כ"ח
תלים פ"ח · תלים פ"ח
ירמיה ל"ו · הושע ו'
מלכים ב' ל' · לכריס ל"ב
יחזקאל כ"ד
ירמיה כ"ח · ירמיה מ"ו
תלים כ"ז · איכה ל"ד
דברי' ל"ב · ירמי' ל"ו · ישעי' מ"ט
ישעיה כ"ט · ישעיה כ"ט
ישעיה ל"ו · משלי כ"ז
שמואל א' כ"ב
ישעי' ל"ט · תלי' ל"ב · ישעי' מ"ט
שיר ל'
תלים פ"ח
תלים כ"ז · לכריס ל"ב
תלים ל' · תלים ל'
ישעיה ל"ב · ישעיה ל'
ישעיה כ"ח
שמואל א' ל"ו · שופטים י"ז
מלכים א' ז'
ישעיה כ"ו · אסתר ל' · אסתר ל'
בראשית מ'
בראשית ל"ז
ישעיה ל"ז
ירמיה ל"ד
ישעיה ל"ו
ישעיה ל"ט
ירמיה ל"ד
ישעיה ל"ט
ירמיה ל"ד
ירמיה ל"ד
ירמיה ל"ד

עב וְעָב עַל פְּנֵיהֶם · וְעָב עַיִן אֶל פְּנֵי הָאוּלָם מֵהַחוּץ · וְצַלְעוֹת הַבַּיִת וְהָעָבִים · מפני דגשות הב״ת ידמה ששרשו עבב · או יהיה מנחי העי״ן ושרשו עוב ויהיה משקל עָבִים לְלִים כי ימרו הנח בדגש בהרבה מקומות · וארז״ל תניא צלעות הבית אלו המלטסין והעבים אלו חמרישות ופי׳ מלטסין החורים שמניח אדם בקיר להנחת הקורות כמו שאמרו במקום אחר ואף על גב דמנח בהו חמלטה אמר בעינא לבי מפייסנא לי דלא מיתרע אשיתאי פירוש אף על פי שמניח בחורים סיד חומר וחול או עצים למקום הנחת ראשי הקורות אינה חזקה דיכיל למימר לחכי הנחתי הדבר ההוא במקום הקורות שאם יתפייס עמי ויפרע לי חלקו בכותל שלא יזדעזע הכותל בעת שיעשו בו החורים וניחו בהם החומר או העץ להנחת ראשי הקורות וכן ראה הנביא שהיו הצלעים והם העצים בקירות הבית סביב ויוצאים חוצה לקבל עליהם ראשי הקורות שלא יהיו אחוזים בקירות הבית והעבים אלו המרישות פירוש הקורות הגדולות יקראו מרישות וכן אמרו ועל מריש שבנאו בבירה״

עבד וְעָבַד הַלְוִי · עָבְדוּ אֶת בְּדֶרֶל עוֹמֶר · וַעֲבָדוּם וְעָנוּ אוֹתָם · וַעֲבַרְתִּנִי הֵנָּם · לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עָבֶד · וְעָבְדוּ בוֹ גוֹיִם רַבִּים · אִם יִשְׁמְעוּ וְיַעֲבֹדוּ · לְמִי אֲנִי אֶעֱבֹד · פֶּן תַּעֲבֹדוּ לָעִבְרִים · בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבוֹד עִמָּדִי · הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ · וְהַתֹּאר עֶבֶד אֲדֹנִי זֶה · בשש נקודות · עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו · וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וַאֲדָמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה · פירוש כי האדמה בעבד לבעליה · והשם עֲבוֹדַת עֲבוֹדָה · פירוש השיר שהוא עבודת הקרבן · ומֵא וּבְעֲבָדְתֵּנוּ לֹא עֲזַבְנוּ אֱלֹהֵינוּ · ובענין עבודת האדמה וְעָבַדְתָּ לוֹ אֶת הָאֲדָמָה · עוֹבֵד אֲדָמָה · הלשון הזה פעל הקל בו על העובד ועל הנעבד אלא שיש הבדל ביניהם כי הנעבד קשור עם ב״ת כמו לֹא תַעֲבֹד בּוֹ · אם כן תאמר על העבד עובד אותו ותאמר על האדון עובד בו · ודעת אנקלוס בועבדום וענו אותם שהוא כמו ועבדו בם לפיכך תרגם ויפלחון בחון ויש לפרשו כמשמעו ויהיה ועבדום על ישראל ויחיה וענו אותם על מצרים · והנפעל אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ · מֶלֶךְ לְשֵׁרָה נֶעֱבָד · מהתמד עבודת האדמה בו יקרא נעבד ואם הוא עובד · וכן וְנֶעֱבַדְתֶּם וְנִזְרַעְתֶּם · או פי׳ למד לשדה בעבור ופירושו אפילו המלך איננו נעבד אלא בעבור השדה שממנו יצא לו מה שיתן ויאכיל לחיילותיו וזה הפירוש הוא הנכון · והפעל הכבד וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת אוֹיְבֶיךָ · וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה · לא הכרחתיך לעבוד לפני במנחה · ושלא נזכר פעלו מן הדגוש ומן הָעֲבוֹדָה הַקָּשָׁה אֲשֶׁר עָבַד בָּהּ · אֲשֶׁר לֹא עָבַד בָּהּ · ענין הכל חשמוש לבני אדם ועבודת אלהות ועבודת האדמה ולרוב צורך אדם אל האדמה ושצריך שיהיה מתעסק תמיד בה הוא אליה כעבד לפני אדוניו · ונקראו תוצאות האדמה על שם העבודה שעובדין אותה עבודה וַעֲבֹדָה רַבָּה מְאֹד · לָכֵן יָבִיר מַעֲבָדֵיהֶם · ופירושו מעשיהם כתרגום מעשה עובדא · וכן ב לא מֵם הנוספת וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים · מעשיהם · וכן וַעֲבָדוּ זֶבַח וּמִנְחָה · וכן ובושו עוֹבְדֵי פְשָׁתִים שְׂרִיקוֹת · וכן וְלַעֲבוֹד עֲבוֹדָתוֹ נָבְרָיָה עֲבוֹדָתוֹ · וכן וַעֲבֹדַת הַצָּרָקָה״

מלכים א׳ ז׳ · יחזקאל מ״ח
יחזקאל מ״ח
מ״ר כשאלתי למה הכלים של מעבדיהם לנוסה ונ״ת של ועבדיהם לפיה והשיבותי לפי שהע״ן של מעבדיה כשוא כמ וסייך לאחריו לנש קל ועי״ן של ועבדיהם היא כחטף פתח שלא יבא לאחריו לנש לשלם וכשביל הכ״ת קמוצה להפרישם מלשון עבל ·
מ״ר
מ״ר
מ״ר
ישעיה ל״ה
ישעיה ל״ה
ישעיה כ״ח
ישעיה ל״ג

עבה עָבִיתָ בָשָׂר · קָטֹנִי עָבָה · לשון עובי ידוע ברבריזל · בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה · פירוש בעובי האדמה יצקם כלומר מרוב כלי הנחשת ומגודל הכלים לא יספיקו לו בורים ולא יתכן התכתם בבורים ויצקם בעובי האדמה כלומר שחפרו באדמה בעין בורים · וחכם רבי יונה פירש שעשה הבורים מן המשובח שבחומר ומן העב שבו וזהו דעת המתרגם שתרגם גרגשתא והוא עפר אדום וירוק קורין לו בלעז ארז״ל עשו ממנו הבורים להתיך בהם המתכות · ויתכן לפרש מזה הענין ומזה חשרש כְּעֵב הֶעָנָן · שהוא פתוח בפלס צו מן צוה קו מן קוה ואילו היה מנחי העי״ן היה קמץ ולא נשתנה אפילו בסמיכות · כמו כְּעֵב טַל · כְּעֵב מַלְקוֹשׁ · שהם קמוצים בסמיכות ופירושו בעובי הענן · וכן בַּעֲבִי גַבֵּי מָגִנָּיו · בַּעֲבִי הָאֲדָמָה · שם בשקל צבי שבי · והחכם רבי יונה לא זכר אלו השנים ובעבי גבי מגניו אין ספק כי היה לו לזוכרו הנה ואולי הוא שגגת הכותב · ויש מפרשים מזה בָּאוּ בָעָבִים · כלומר ביערים העבים והמסובכים להסתר שם ·

מ״ר
מ״ר
מ״ר

דברים יז ואין כדְ לַעֲבוֹר בְּרִיתוֹ · בי"ל שיטוש ויעזוב הברית
יהושע ז ויעבור עליו באילו אמר מעל בריתו · וכן וְגַם עָבְרוּ אֶת
ירמיה יח בְּרִיתִי · פי' מעל בריתי · וְאֶתֵּן לָהֶם עֲבָרוֹם · ואתן להם
משלי יח המצות והם יעבירום מעליהם וניחום · וּמַיִם לֹא עָבְרוּ
פִיו · לא יעברו על מאמרו אלא כמו שצוה כן יעשו ·
תלים יז זַמּוֹתִי בַּל יַעֲבָר פִי · מחשבי לא יעבור פי אלא כפי כן
ירמיה כ מחשבי כי אינני אחד בפה ואחד בלב · וַתֹּאמְרִי לֹא
אֶעֱבֹר · פירוש לא אזכור בברותך · והפעל הכבד
בראשית מז יהושע ז הֶעֱבִיר אוֹתוֹ לָעָרִים · ובא לָמָה הֶעֱבַרְתָּ חֲעָבִיר · שלא
כמנהג כי הוא נקודה בצרי והעין בשוא ופתח וכבר
בראשית לב זכרנוהו בחלק הדקדוק · וַיַּקְחֵם וַיַּעֲבִירֵם · וְהֶעֱבַרְתָּ
שמואל א כ שוֹפָר תְּרוּעָה · מַעֲבִירִים עַם יי · פירוש מעבירים אותם
שמות לו מלבא לבית המקדש לזבוח · וּמִן כמו וַיַּעֲבִירוּ קוֹל ·
בלומר אני שומע כי עם יי מעבירים קול עליכם שאתם
ירמיה לו חוטאים ומרגנים עליכם · וְהֶעֱבַרְתִּי אֶת אוֹיְבֶיךָ בְּאֶרֶץ
אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ · פירוש אעביר אותך אל אויבך ·
שמואל א כ והוא יָרֵה הַחִצִּי לְהַעֲבִירוֹ · להעביר הנער או מקום
מלכים ב כא שמואל ב יב חמטרה · וְהֶעֱבִיר אֶת בְּנוֹ בָּאֵשׁ · יְהֶעֱבִיר אוֹתָם בַּמַּלְבֵּן ·
פירוש העבירם ושרפם כמלבן והוא מקום שריפת
שמואל ב יט חלבנים · והשם וְעָבְרָה הָעֲבָרָה לַעֲבִיר אֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ ·
וי"מ העברה תאר לספינה הקטנה המעברת שעוברין בה
בראשית לב את רחב הנהר · ומא מַעֲבַר יַבֹּק · ובהא הנקבה עָבְרוּ
יהושע ב · ירמיה מח מַעֲבָרָה · והקבוץ עַל הַמַּעְבְּרוֹת · בשוא · וְהַמַּעְבְּרוֹת
בראשית כג נִתְפַּשּׂוּ · בקמץ · ועל דרך החשאלה עוֹבֵר לַסּוֹחֵר ·
לפי שהכסף פעמים לוקח אותו הסוחר ופעמים נותן
אותו כאילו הוא עוכר ושב תמיד ליד הסוחר · וְכִגֶּבֶר
ירמיה כג עָבְרוּ יָיִן · פירוש עבר עליו היין והשכירהו · או עבר
שמואל ב יח אותו בלומר שהיה יותר חזק ממנו כמו וַיַּעֲבֹר אֶת
ירמיה ה הַכּוּשִׁי · בלומר רץ יותר ממנו ועברו · וכן עָבְרוּ
דִּבְרֵי רָע · יותר עשו רעות ממה שעשו רעים אחרים ·
יונה א · שמואל ב ז עִבְרִי אָנֹכִי · ממשפחת עבר · מֵעֵבֶר הַנָּהָר · בחמש
יחזקאל א נקדות מצד הנהר · אִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו · אל צד פניו בלומר
יחזקאל א חצד שכנגד פניו · אִישׁ לְעֵבְרוֹ תָּעוּ · מִכָּל עֲבָרָיו · מכל
ישעיה מז · מלכים א ל צדדיו · אַתֶּם תִּהְיוּ לְעֵבֶר אֶחָד · לצד אחד · וְהֵאִיר עַל
שמואל א יד · שמות כה עֵבֶר פָּנֶיהָ · פירוש שיהיו פי ששת חנורות שבראשי הקנים
היוצאים מצדדיה מסבבין כלפי האמצעי שיהיה אור
הנרות על צד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה ·
מלכים א ז וּעֵבֶר וַיַּעֲבֵר כְּרוּבוֹת זָהָב · ויבריח תרגום מבריח מן
הקצה אל הקצה מעבר מן סיפיה לסיפיה · ועֹבֵר
משלי כ · משלי יד · משלי כ מִתְעַבֵּר עַל רִיב לא לו · וְכֶסֶל מִתְעַבֵּר וּבוֹטֵחַ · מִתְעַבְּרוֹ
תלים עח חוֹטֵא נַפְשׁוֹ · ר"ל מתעבר בו · וּבְנַחֲלָתוֹ הִתְעַבָּר ·
תלי פט · דברי ג · תלים עח הִתְעַבְּרָת עִם מְשִׁיחֶךָ · וַיִּתְעַבֵּר יְיָ · והשם עֶבְרָה
ירמיה ז · איוב כא וְזַעַם וְצָרָה · אֶת דּוֹר עֶבְרָתוֹ · לְיוֹם עֶבְרוֹת יוֹבָלוּ ·
תלים ז · איוב מ הַנְשֵׁא בְעֶבְרוֹת צוֹרְרֵי · כפתח העין · חֶפֶץ עֶבְרוֹת
אַפֶּךָ · בסגול לבן נפתלי · ולבן אשר נפתח עֶבְרוֹת ·
יהושע ה ענינם הקצף והחרון · וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ · מדנן
הארץ תרגום דגן עיבורא · ויתכן לומר כי אשר הוא
משנה שעברה יקרא עבור ואשר הוא משנה הכאה
יקרא תבואה · וכתב אא"ל בחיבור הלקט מענין זה
משלי כב יְשַׁבֵּט עֶבְרָתוֹ יִכְלֶה · אמר בראש הפסוק זורע עולה
יקצר און ושבט הוא השבט שחובטין בו את התבואה
אחר כי יכלה השבט קודם שיוציא מקצירו תבואה ·
שמות ט · תלים קלב וְאוּלַם בַּעֲבוּר זֹאת · בגלל כך וכך · בַּעֲבוּר דָּוִד ·
מיכה ב בגללו · בַּעֲבוּר טֻמְאָה תְּחַבֵּל · בעבור שטמאה תחבל ·
תלים קה · עמוס ב בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו · בעבור שישמרו · וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר

נַעֲלַיִם · מכרו האביון בגלל נעלים שיקחו עליו ואיננו
נכון להשתמש בו מבלי הב"ת כמו שעושין מקצת
שמואל ב יב חפייטים · בַּעֲבוּר הַיֶּלֶד חַי צַמְתָּ וַתֵּבְךְ · ענינו בעוד
שהילד חי או פירושו בעבור הילד כשהי"ד חי צמת
שמות כ ותבך · ונוספה בו למ"ד שפירושה גם כן בעבור כי
איוב כא לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם · והכפל לתוספת ביאור כמו ב"ת
בתוך · וב"ת כבין חציר · שׁוֹרוֹ עֹבֵר · זה הלשון ידוע
בדברי רז"ל פרה מעוברת וכיוצא בזה שנשתמשו בזה
הלשון הרבה וענין שורו עבר פירשנו בשרש געל ·
ישעיה יט ובתב אא"ל בענין זה וְעָבְרָתוֹ לא כֵן בַּדָּיו · פירוש
בדיו בניו ואמר לא כן כי בניו אינם בנים כי ממזרים
חם ואילו היה מסתכל בחריון שהיה מלוט אביהם לא
היה מתגאה ·
יואל ג עבש עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת · כמו עפשו בפלס אחר פי'
התעפשו גרגרי הזרע תחת מגרפותיהם
ויקרא כג וענין העפוש ידוע בדברי רבותינו ז"ל חפת שעפשה ·
כחמיה ה · יחזקאל ג עבת עַיִן עֵץ עָבוֹת · תאר על משקל עקוב
יחזקאל לא הלב · וְעֵלֵי עֵץ עָבוֹת · אֵלָה עֲבֻתָה ·
בפלס עֲקֻבָה מדם מן עקוב הלב · אֲבֻתָה מן איום ונורא ·
והקבוץ וַיִּתֵּן צַפִּרְתוֹ אֶל בֵּין עֲבוֹתִים · ענינם ענין מעשה
עבות שתרגומו גדיל מה שנעשה מן חחבל הוא הנקרא
גדיל וכן חעלין כשהם רבים בקן אחד יקראו עבות
כמו שפירשו רז"ל כי זה יקרא עבות כשהחדס תלתא
טרפי בקינא חדא או יותר והענף הוא לעלין כמו
החוטין הנתלין אחר מעשה הגדיל בחבל וכן דימוהו
רז"ל על ענין צצית שליש גדיל ושני שלישי ענף דימו
החוטים הנתלים לענף והגדיל הוא העבות כמו שאמר
גדילים מעשה שרשרות לפיכך אמר גדילים תעשה
ישעיה ה לך · וְכַעֲבוֹת הַעֲגָלָה · וכחבל העגלה · והקבוץ בלשון
שיטטים עד · שמות לח זכרים עֲבוֹתִים חֲדָשִׁים · ולשון נקבות שְׁתֵּי הָעֲבוֹתוֹת
חוסע יא הַזָּהָב · בַּעֲבוֹתוֹת אַחֲכָה · והפעל הדגוש מזה וְהַגְדֵּל
מיכה ג דּוֹבֵר חַוַּת נַפְשׁוֹ הוא וַיַּעֲבֹתוּהָ · כלומר בין שלשתם
השר והשופט והגדול עשו החות והשקר כמו עבות
בלומר יחזקוה עד שיוציאו הגזלה לעצמם · ואא"ל פי'
כי לשון עבות חבל משלשה מיתרים או רצועות טריצא
בלעז לפיכך אמר ויעבתוה פירוש וישלשוה כי חם
שלש בפסוק השר והשופט והגדול ולפיכך ארז"ל עבות
החדס שלשה עלים בקן אחד כי עבות לשון שלש הוא ·
יחזקאל כג · ירמיה ל עֹגֶב
יחזקאל כג · יחזקאל לג · וְכֹל אֲשֶׁר עֻגְבָה · מָאֲסוּ בָךְ עֹגְבִים ·
יחזקאל לג · יחזקאל כב · תלים קג · איוב ל וַתִּשְׁחֶת עֻגְבָתָהּ · כִּי עֹגְבִים בְּפִיהֶם הֵמָּה
עוֹשִׂים · בְּשִׁיר עֲגָבִים · וַתַּעְגֹב עַל מְאַהֲבֶיהָ · ענין
אהבה ודברי חשק · בְּמִנִּים וְעֻגָב · וְעֻגְבִי לְקוֹל בּוֹכִים ·
ות' מזה כשיר עגבים כזמר אבובין והוא כלי מכלי הנינון
ופירוש כי עגבים בפיהם המה עושים מדמים בפיהם
ובדבריהם כי דברי חשק להם דבריך ולא כן לבם ·
ות' לשון לעג ותעתוע שתרגם ארי תולעבא בפומחון
אינון עבדין ·
רות ג עגה חֲלֻחֵן תֵּעָגֶנָּה · בפלס אשר לא תעשנה
וענינו תת אחרנה ותתעכבנה והנכון והישר
בעיני בזאת המלה ששרשה עגן כמו שנשתמשו רז"ל
הרבה בזה השרש כמו שאמרו עגונה לאשה היושבת
בלא כעל ועוד אמרו ובלבד שלא ישהא הענונה שבהן
שלשים יום בלומר שלא ישהא אותה הבהמה שלקח
באחרונה שלשים יום וכן אמרו מכר את חנם ואת
העיגון ותני רבי חייא אלו עינונין שלח וכן הוא אומר
הלחן

הלהן תעגנה והן הקרדומים חגדולים שקושרים אותם בחבלים ומשליכים אותם בים להעמיד הספינה והוא שקורי בלעז אנקורש ותרגום וסוגרו על מסגר ויתעגנון בבית עגונא ולאשר בחשך הגלו לדעגונין ובבתי כלאים הוחבאו ובבתי יסורין עגונהון וחסרה נון חשרשלפי שאם היתה נון השרש נכפלת עם נון הרבות והיינו אומרים תעגננה היה כבד על הלשון ולחסרון נון השרש היתה נון הרבות ראויה להדגש ובא הנח תמורת הדגש כמו שבא גם כן בסקומות רבים ולפיכך הגימל נקודה בצרי כמו שהיה אם היה שלם תעגננה ואילו היה שרשו עגה היתה נקודה סגול כמו שין תעשנה והדומים לו "

עגל עָגוֹל סָבִיב · תאר בפלס ארום עקוב · מרבעות לא עגלות · והשם וְשָׁאוּל יוֹשֵׁב יָשֵׁן בַּמַּעְגָּל · והוא מקום המחנה · ובתוספת הא׳ וַיָּבֹא הַמַּעְגָּלָה · ונקרא כן לפי שבמחנה יחנו בסבוב ובמעגל · יָשָׁר מַעְגַּל צַדִּיק תְּפַלֵּס · פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶיךָ · פָּרְשׂוּ רֶשֶׁת לְיַד מַעְגָּל · והקבוץ בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק · ובלשון נקבות וגלוזים בְּמַעְגְּלוֹתָם · ענין אלו הדרך והמסילה · טַבַּעַת עֶגֶל וְכוּמָז · חלי האזנים וכן נאמר וַעֲגִילִים עַל אָזְנֶיךָ · עֶגֶל בֶּן בָּקָר · בחמש נקדות · עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת · פירוש שלש עגלות ואין לומר בת שלש שנים כי בת שלש שנים תקרא פרה עֲגָלִים יִשָּׁקוּן · לֶעֱגֻלוֹת בֵּית אֶוֶן · כולם ענינם ידוע · עֶגְלָה חֲדָשָׁה · וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל פִּי פַרְעֹה · שֵׁשׁ עֲגָלוֹת צָב · וְאוֹפַן עֲגָלָה · ענינם ידוע · נקראת העגלה כן לפי שהיא עגולה "

עגם עֲגָמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן · פירושו דאבה וכן בדברי רבותינו ז׳ל לא יתלוש מפני עגמת נפש "

עגר בְּסוּס עָגוּר בֶּן אֲצַפְּצָף · וְתֹר וְסִיס וְעָגוּר · אמר כו התרגום וסנונית אם היא סנונית הנזכר בדברי רבותינו ז׳ל אימת סנונית על הנשר · ופי׳ רבינו הי׳ ז׳ל כשאף בערבי והוא שקורין לו בלעז ארונרונא · ויש מפרשים עגור הוא עוף שמצפצף בלשון של בני אדם כשמלמדין אותו · גאצה בלעז "

עד עַד שֶׁבּוֹ הָרוֹדְפִים · עַד יָבֹא · עַד אֲשֶׁר אִם הֲבִיאוֹנָם · חמלה חזאת כשתבא על פעל עבר או עתיד תבא בדרך קצרה בחסרון אשר כי אין קשר המלה כי אם עם השם או המלה עַד שֶׁבּוֹ · רוצה לומר עד אשר שבו · עַד יָבֹא · עד אשר יבא · עַד צַמַּח · עד אשר יצמח · וְעַד קַשְׁתּוֹ וְעַד חֲגוֹרוֹ · וַנַּשִּׂים עַד נַפַּח · תִּגַּע עָדֶיךָ · וַתְּבָהֶל · עָדֶיךָ תֵּאָתֶה · עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם · עַד בּוֹאִי אֵלֶיךָ מִצְּרִימָה · עַד חַגְבּוֹל שִׁלְחוּךָ · הֵן עַד יָרֵחַ · צְעָקָה גְדוֹלָה וּמָרָה עַד מְאֹד · עַד מְחֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ · וְהוּא שִׁכּוֹר עַד מְאֹד · יָפָה עַד מְאֹד · וַיַּחְלוּ עַד בּוֹשׁ · עַד לֹא שִׁמְתִּ אֵלֶּה · עַד לַשֵּׁמִים תִּגְיַע · בָּא הַמַּלְאָךְ עַד הֵם וְלֹא שָׁב · בָּא עַד אֵלֵיהֶם וְלֹא שָׁב · והורכבה מלה זו עם הן והנה ונפקדה הה׳ ונשארה הנון אֲשֶׁר הדלת בסגול עֲדֶן לֹא הָיָה · אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדָנָה · ויבא בתוספת יוד וְאַחֲרֵיתוֹ הראוי עד הן עד הנה · בולם בענין הזה ידוע · וכן לפי דעתי אִם יְכַפֶּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תְּמֻתוּן · כלומר כי המות תהיה לכם בפרה או הדין אחר חמיתה וכארז׳ל כל שיש בידו חילול השם אין כח בת שובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא ביסורים למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון · עַד חַגְבּוֹל שִׁלְחוּךָ · פירוש עד הגבול שהיו שם האויבים באילו מסרו אותך בידם ואתה היית בוטח בהם ורבי יונה פירשו כמו מן כלומר שלחוך מגבולך וממהוזך · ויש בענין עוד חֲלֹא זֶה דִּבְרֵי עַד הֶיוֹתִי עַל אַדְמָתִי · כמו בעוד היותי על אדמתי · וכן עַד הִתְמַהְמְהָם · עַד זֶה מְדַבֵּר · בעוד זה מדבר · ויש בענין עַל אֲשֶׁר עַד מְיַדְּעָא · ובתוספת ב׳ת וּבְעַד הַשֶּׁלַח יִפְלוּ וְלֹא יִבָּצְעוּ · וַיִּסְגֹּר יְיָ בַּעֲדוֹ · עליו · בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ · יִגְמֹר בַּעֲדִי · יִגְמוֹר חַסְדּוֹ עָלַי · בְּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה · הַעֲתִירוּ בַּעֲדִי · וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ · לֹא תַגִּישׁ וְתַקְרִיב בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה · אין היו״ד לרבוי כי אין רבוי בזאת המלה אבל היא נוספת כיו״ד עֲדֵי אַבְדוֹ · יְיָ הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד · הוא דבק עם הפסוק הבא אחריו ובל לבבו הכין לדרוש האלהים · והחכם ראבע פי׳ כי איננו דבוק וכל לבבו הכין הוא אומר על חזקיהו ופירוש יכפר בעד בעד אלה שאבלו הפסח בטומאה ולא יתכן לומר המלות האלה בענין הזה מבלי הב״ת · ויש בענין מן כמו בְּעַד הַחַלּוֹנִים יָבוּאוּ כַּגָּנֵב · וַיִּפֹּל אֲחֻזָּה בְּעַד הַשְּׁבָכָה · וַיִּשְׁקֹף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן · ונכנסה עליו המם מִבְּעַד לְצַמָּתֶךָ · וימ אותו מבפנים · ויש כמו למד״ר חשמוש בְּעַד מְעֻרוֹת עָר עוֹלָם · אמר כי עפל ובחן שהם בנינים גבוהים יחרבו וישובו למערות · ויש כמו דבר הָאֲזִינָה עָדֵי בְּנוֹ צִפּוֹר · פירוש דברי · וְעָדֶיכֶם אֶתְבּוֹנָן · פירוש אתבונן דבריכם ויתכן שהם מלשון עָדָיו לְבָלוּם · שפירושו פיו ולפיכך יקראו הדברים כן ואפשר שהם שרש אחר · והחכם רבי יונה פירשו בענין אל בלומר האזינה אלי וכן אמר כמהו עָדֶיךָ תֵּאָתֶה · וּעֹא שׁוֹבֵן עַד · בְּטֶחוּ בַיְיָ עָדֵי עַד · עוֹמֶדֶת לָעַד · וְאֶל לָעַד תִּזְכּוֹר עָוֹן · הֲזֹאת יָדַעְתָּ מִנִּי עַד · וְעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שָׁקֶר · עַד עוֹלְמֵי עַד · וכסגול לְעוֹלָם וָעֶד · כלם ענינם עולם ועוד נזכרם בשרש עוד · וּעֹא יֹאבַל עַד · אָז חֶלְקַעַד שָׁלָל מַרְבֶּה · ווֹ החיבור מסתתר עמו ותכון עד ושלל כמו שמש ירח וענינם שלל ותרגום שלל עדאה ועוד נזכרנו בשרש עוד כי השרש על נכון · וענין אחר וְכֶבֶגֶד עֲדִים · פירוש בגדי סמרטוטין ובלאות וכן בדברי רז״ל המשמשת בעדים ועוד אמר חמשמשת בשני עדים והן הן תיקוניה ועוותיה ועוד אמרו עד שהוא נתון תחת הכר ונמצא עליו דם פירוש סמרטוט של בגד שהאשה מקנחת בו ובודקת עצמה בו אם תראה עליו דם · וימ מתרגו ספחת עדיתא והוא נגע והבגד המושם עליו הוא נמאס ויתכן גם כן ששרשו עוד ועדים בפלס ופטורי ציצים או יהיה שרשו עדד "

עדד יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד · מְעוֹרֵר עֲנוּיִם יְיָ · וַאֲנַחְנוּ קָמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד · אף על פי שאנחנו מביאים אותם בכפולים אפשר שיהיו מעלולי העין וענינם ענין תקומה והתרוממות והביא להם אא״ז ראיה מהערבי אעדוני עזרני וסמכני "

עדה וְעֵדוּת עֵדִי · וַתַּעַר נִגְמָה וְחֵלְיָתָהּ · עוֹד תַּעֲדִי תַּפֵּיךְ · והיוצא ממנו וָאֶעֱדֶךָ עֵדִי · או יהיה מהפעל הכבד ויהיה פתח קטן תחת פתח גדול והשם וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַנֶּזֶר וְאֶת הָעֵדוּת · עֵדוּת לָאָסָף מִזְמוֹר · בלומר פאר החמדה הוא לאסף זה המזמור · והשם במא וצבי עֲדִיוֹ לְגָאוֹן שָׂמוּהוּ · וַתָּבֹאִי בְּעֲדִי עָרָיִם · בלומר שחגעת לזמן העדי והקשוט · וענין אחר

לא

עיכליה ל׳
יעכה ל
סופטיס ל
לייכ ל׳
במדבר כל׳ · יחל ל
כרלשית ז׳ · מלכים ב׳ ג
תלים קלח · משלי ז
סמות ל׳ · ויקרא יז
עמוס ט
במדבר כל׳ · דה כ
יחל כ׳ · מלכים ב׳ ל׳
כרלשית כו
פיר ל
ישעיה לב
במדבר כב
לייכ לב
תלים לב
מיכה ל׳ · ישעיה לו׳ · ישעי לו
תלים עו׳ · ישעיה סל׳ לייכ כ
משלי יב׳ · ישעיה מה
תלים ט
כרלשית מט׳ · ישעיה לב
ישעיה סל
יהושע כ׳ · יהושע ל׳ · במדבר לב
יהושע כ
יהושע ל׳ · שמואל ב׳ ל
שמואל א׳ יח׳ · במדבר לב׳ · לייכ ל
מיכה ל׳ · פיר כ׳ · כרלשית מח
עיכליה ל׳ · לייכ לה
כרלשית כו׳ · תלים קמו
שמו א׳ כה · מלכי א׳ ח׳ · סופטיס ל
ישעיה מו׳ · דה ח כח
מלכים ב׳ ט׳ · מלכים ב׳ ט׳
קהלת ל׳ · קהלת ל
במדבר כל
ישעיה כב
תלים קמו׳ · תלים קמח
תלים יט
יחזקאל כג׳ · יהושע כ
ירמיה לא׳ · יחזקאל יז
מלכים ב׳ ח׳ · תלים פ
יחזקאל ז׳ · יחזקאל יז

לא עָדָה עָלָיו שְׁחַל · עבר ותרגום אשר עבר בין הגזרים
האלה דעדא בין פלגיא האלין · והפעל הכבד ממנו
מַעֲדָה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה · מסיר ומעביר הבגד ביום קרה ·
וּמָה מזה הֵזֵן עַר יָרֵחַ · הל מסיר אור הירח · וע״א בְּמֶתֶג
וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לְבָלוּם · פיו · הַמַּשְׁבִּיעַ בַּטּוּב עָדְיֶךָ · פיך ·
עדן וַיִּתְעַדְּנוּ בְּטוּבְךָ הַגָּדוֹל · ויתענגו · והשם
הָיְתָה לִי עֶדְנָה · תענוג והוא ימי הבחרות ·
ובלא הא הנקבה נַן בְּעֵדֶן · כָּל עֲצֵי עֵדֶן · בחמש נקודות
וארבעה מהם בשש נקודות שהם שם עיר וכתבנום
בחלק הדקדוק · מִלָּא כְרֵשׂוֹ מֵעֲדָנָי · חֲמַלְבִּישֵׁכֶן שְׁנֵי
עֵם עֲדָנִים · אמרו שהוא חסר כלומר מלבישכן שני
ומאכילכן עדנים וכן אמר התרגום ומוכיל לכון תפנוקין ·
ורבי יונה פי המלבישכן שני בימי עדנים · ועל דעתי כי
אין לשנות על הכתוב · ואמר עדן על הלבוש כי כמו
שהמאכל הטוב עדן לגוף כן הלבוש הנאה · וכל דבר
המהנה לגוף יקרא עדן · ושם התאר שִׁמְעִי זֹאת עֲדִינָה ·
והשם בתוספת מם וְיִתֵּן מַעֲדָנִים לְנַפְשֶׁךָ · וְהוּא יִתֵּן
מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ · וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אַנָּג מַעֲדָנוֹת · פי׳ במעדנות
כלומר בשמחה וכתענוג הלך אליו כי בחר מותו מחייו ·
וּמָה מעדנות שהלך אליו בקשורים · וכן הַתְקַשֵּׁר מַעֲדָנוֹת
בִּימָה · קשרי כימה על הפירות · ופי׳ אנג מעדנות שהלך
אליו בקישורים ובשלשלאות שהיה בחן ונכון זה הפי׳
וכן בדברי רז״ל בזה הלשון בענין קשירה ביון שהתיר
ראשי מערנים שלחן כשרין · ורבי יונה פירשו שיחסהו
על הנעימות לרוב תענוגותיו וגורל מלכיותו ״

עדף וְסֶרַח הַעֹּדֵף · הַעוֹדְפִים עַל הַלְּוִיִּם · חֲצִי
הַיְרִיעָה הַעוֹדֶפֶת · והכבד לא הָעֹדֵף
הַמַּרְבֶּה · ענינם ענין יתרון ״

עדר אִישׁ לֹא נֶעְדָּר · לא חסר ולא נפקד · אַחַת
מֵהֶנָּה לֹא נֶעְדְּרָה · וַתְּהִי הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת ·
והכבד לא יֶעְדְּרוּ דָבָר · כולם והרומה להם ענין חסרון ·
וענין אחר עוֹרְרֵי מַעֲרָכָה בְּלֵבָב שָׁלֵם · פי׳ עורכי וכן
אמר בפסוק למעלה עוֹרְכֵי מִלְחָמָה וגו׳ וְלֶעָדֹר בְּלֹא
לֵב וָלֵב · פירוש אלו חיו לערוך מלחמה כנגד אויבי
דוד בלא לב ולב כלומר שלא היו להם שתי לבבות כי
אם לב שלם אל דוד וכן אמר לנגד זה עוֹרְרֵי מערכה
בלבב שלם · שהיה לבם שלם אל דוד · וַעֲדָרִים לָאֲוֹרוֹת ·
פירוש מערכים לאכוסים · ומזה נקרא מערכת הצאן
עדרים עֶדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ · בחמש נקודות · וַיָּשֶׂת לוֹ
עֲדָרִים לְבַדּוֹ · גַּם עֲדָרֵי הַצֹּאן נָאֶשְׁמוּ · וענין אחר
לֹא יָזֵמּוּ וְלֹא יַעֲדֵר · וְכָל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעֲדֵר יַעֲדֵרוּן
ענין אלו ענין חפירה ועבודת הכרמים · ובדברי רז״ל
עדור עמי ואעדור עמך · אין עודרין עם הגוי בכלאים ·
ופירוש וכל ההרים אשר במעדר · רוצה לומר ההרים
אשר יחפרו ויעבדו לא תבא שמה יראת שמים ושית כי
הכרם חנעבד לא יעלה קוצים · ואמר ההרים רוצה
לומר שלא יפחדו שם מן האויב · ויוכלו לעבוד הכרמים
שבהרים · ואחר שיהיו נעבדים לא יעלו קוצים · אך יהיו
למשלח שור ולמרמס שה שירעו שם שלא יובלו לצאת
ולרעות בשדות מפני האויב ״

עדש ופזל וְעֲדָשִׁים · לֶחֶם וְנָזִיד עֲדָשִׁים · ידוע ·
עוג תְּעֻגָּה לְעֵינֵיהֶם · חנכון בו תעוגנה בדגש
הנון כי הנפרד בו תעוג אותה · ובא הנח
תמורת חדגש · ויש מי שאמר כי על הדרך חזה בא כי
תקראנה מלחמה כי היה ראוי תקראנה בדגש וכנוי

לא עָדָה עָלָיו שְׁחַל
מַעֲדָה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה
וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לְבָלוּם
עדן
חֲמַלְבִּישֵׁכֶן שְׁנֵי עֵם עֲדָנִים
הַמַּשְׁבִּיעַ בַּטּוּב עָדְיֶךָ
הַמַּרְבֶּה לְנוף יקרא עדן
מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ
עדף
הַעוֹדְפִים עַל הַלְּוִיִּם
עדר
אִישׁ לֹא נֶעְדָּר
עוֹרְרֵי מַעֲרָכָה בְּלֵבָב שָׁלֵם
וַעֲדָרִים לָאֲוֹרוֹת
עֲדָרִים לְבַדּוֹ
לֹא יָזֵמּוּ וְלֹא יַעֲדֵר
עדש
עוג
תְּעֻגָּה לְעֵינֵיהֶם

חנקבה על העיר כלומר כי תקרה מלחמה על העיר ·
ויש לפרש תעוגנה הנשים · ופירוש תעוגנה על
אפיית העוגה לא על לישתה כי מיבשים צפיעי הבקר
ומדליקים אותם ואופים בהם · הָיָה עֻגָה בְּלִי הַפּוּכָה · הוספ״ו
פירוש העוגה האפויה על הגחלים כשאיננה הפוכה
איננה אפויה אלא מצד אחד ואיננה ראויה לאכילה כן
היה אפרים שהיה נמהר בעצתו ולא היה מהפך אותה
ומתבונן בה אם היא נכונה · וְעֻגַת שְׂעוֹרִים תֹּאכְלֻנָּה · יחזקאל ל״ד
עֻגַת רְצָפִים · פירוש עוגה אפויה בגחלים · ומשקל מלכים א׳ יט
אחר אם יֵשׁ לִי מָעוֹג · וענינם ידוע · ופירשו מענין מלכים א׳ יז
זה בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג · ועל דעתי שהוא ענין לעג תלים לה
ודברים בטלים · ורומה לו בדברי רז״ל אבא שאול אומר
אף ההוגה את השם באותיותיו · תנא בגבולין ובלשון
עגה רוצה לומר אם מזכיר את השם בגבולין אפילו
לצורך ובלשון עגה רוצה לומר בלשון לעג ודברים
בטלים אפילו בירושלם על זה אמר אבא שאול שאין
לו חלק לעולם הבא ״

עוד חֲבָלֵי רְשָׁעִים עִוָּרְנִי · ופירוש עוֹדוּנִי תלים קיט
שללוני ובזוני · והשם יאכל עַד · אָז חֶלְקִי בראשית מא
עַד שָׁלָל מַרְבֶּה · פירושו עד ושלל כמו שמש ירח · ישעיה לג
לְיוֹם רוּמִי לָעַד · ואף על פי שהביאונום בשרש עוד כפניה ג
הנכון שהם מזה השרש אחר שמצאנו עוֹדוּנִי · ועא
הַעִידוֹתִי בָכֶם הַיּוֹם · עַל מִי אֲדַבֵּרָה וָאָעִידָה · חָעֵד דברים ל״ד · ירמיה ז
הֵעִיד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר · וְיָעִידוּהוּ לֵאמֹר · פירוש בראשית מ״ג · מלכים א׳ כ״א
יעידו בו · ושלא נזכר פעלו וְהוּעַד בְּבַעֲלָיו · ומקצתם שמות ח׳
קרוב לענין הזהרה כמו העד העיד בנו האיש אלא לפי
שהמזהיר באחד מזהיר כפני עדים כדי שלא יכחיש בו
אחר כן נאמר בלשון עדות · וכן עֵד לְאוּמִים נְתַתִּיו · ישעיה נ״ה
מזהיר · עֵד יְיָ בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ · וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד · שמואל א׳ ל״ב · ירמיה כ״ט
תְּחַדֵּשׁ עֵדֶיךָ וְנֶגְדִּי · פירוש נגעיך שעידו כי מאתך מיכה ג׳
הם לי · ויש מפרשים אותו מתרגום מספחת עדיא ·
עַד הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה · אלו הם תאר והדומים בראשית לא
לחם · ויש שהוא שם לא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר · כמו שמות כ
עדות שקר · וכן עוֹנֶה בְרֵעֵהוּ עֵד שָׁקֶר · וכן וַיַּעֲקֹב מלכים א׳ כ״א
קָרָא לוֹ גַּלְעֵד · רוצה לומר גל עדות כנגד שקרא לו בראשית לא
לבן יגר שהדותא ואילו היה תאר היה אומר יגר שהדא ·
וכן האל הגדול שם תאר · יש לאל ידי שם דבר ענינם
ידוע · ומזה נקרא לתורה ולמצות תעודה ועדות
לישראל שקבלו מצותיו עליהם צֹר תְּעוּדָה · לְתוֹרָה ישעיה ח׳
וְלִתְעוּדָה · עֵדוֹת יְיָ נֶאֱמָנָה · וכן אֲרוֹן הָעֵדֶת · ישעיה ח׳ תלים ע״ח · שמות כ״ה
לִפְנֵי הָעֵדֶת · על הלוחות שהיו בתוכו שהן עדות שמות ל
לישראל · ובחלם וְעֵדוֹתַי זוֹ אֲלַמְּדֵם · ובלשון נקבות תלים קלב
הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים · אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדוֹתָיו · דברים ו׳ · תלים קיט
גַּם עֵדוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי · כי הוא מקובץ מן עֵדָה הַמַּצֵּבָה · תלים קיט · בראשית לא
תִּהְיֶה לִי לְעֵדָה · כי אלו היה מקובץ מן ערות היה עדיות בראשית כ״ח
ונחפכה ע״ין הפעל למ״ד הפעל במלת בְּדֶרֶךְ עֵדוֹתֶיךָ · תלים קיט
דָּבַקְתִּי בְעֵדוֹתֶיךָ · והדומים תלים קיט
להם שנראת בהם וו״ בקריאה כמו שנחפכת
ועולתה קפצה פיה על
בני עלוה ולא יתכן לומר
שתהיה חוו״ הנראית בְּעֵדוֹתֶיךָ · וו״ הרבות בו עֵדוֹתֶיךָ ·
הנחה כי לא מצאנו וו״ חרבות נראית · והפריד רבי יהודה
מזה הענין מָה אֶעֱיֵדְךָ מָה אֲדַמֶּה לָּךְ · ראתכן לפרשו ליכה ב׳
בזה הענין רל״ מה אעיד לך כלומר מה אומה אתן להעיד
לך

(מ״ב ל״ה) וסם שחיה כתחיה אפי׳ וסימנם פלן בן דמה וא״ כדכתי היתים א׳ סימן כ״ט עגלותיך וחוקיך:

לך שאוכל להראותך ולהעידך שלקו כמותך ושבאה
להם רעה כו׳ עתך׃ ועל ענין ההתמדה והזמן ההוה
עוד זה מְדַבֵּר׃ בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ בְּעוֹד הַיֶּלֶד חַי
צַמְתִּי׃ בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר׃ בְּעוֹד כִּבְרַת אָרֶץ׃
ופירוש בעוד שלשת ימים׃ בעוד שלשה חדשים׃
בסוף כלומר בסוף שלש מהזמן הזה׃ וְלֹא אִם עוֹדֶנִּי
חַי׃ פירוש ולא שאלתי ממך אם עודני חי בעת שתמלוך
לא שאלתי ממך שתעשה עמי חסד יי׳ ולא אמרת כי זה
בטוח אני שתעשה אבל שאלתי ממך אם לא אהיה חי
בעת שתמלוך שלא תכרי׳ חסדך מעם ביתי ולא כהכרית
יי׳ את אויבי דוד ביתי לא ירת מלפניך׃ עוֹדְךָ מַחֲזִיק
בְּתוֹמַתֶּךָ׃ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃ עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ׃
הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם׃ כִּי כָל עוֹד נִשְׁמָתִי בִּי׃
כל זמן שהנשמה בי׃ עוֹלָם וָעֶד׃ כל ימי התמדת העולם׃
סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם׃ לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד׃ עד עולם׃
שׁוֹכֵן עַד׃ ומזה הענין תאר וָעֶד בַּשַּׁחַק נָאֱמָן סֶלָה׃
כלומר קיים תמיד ונצחי׃ עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ׃ לֹא אֹסִיף
לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה׃ וְלֹא אוֹסִיף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת
כָּל חַי׃ לֹא יֵאָמֵר לְךָ עוֹד עֲזוּבָה׃ וְלֹא יִהְיֶה עוֹד
חַמַּיִם לְמַבּוּל׃ כל אלו רוצים לומר לא יהיה זה לעולם׃
וכן עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה׃ לעולם׃ ויש לזמן מעט כמו
וַעֲמָלוֹ לֹא יִזְכָּר עוֹד׃ אינו רוצה לומר לעולם אלא כל
זמן שהיין בו׃ וכן וְלֹא יָסְפוּ עוֹד נְדוּדֵי אֲרַם לָבָא
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ באותו זמן׃ וכן כִּי כָל עוֹד נַפְשִׁי בִּי׃
כל זמן המועט הזה שנפשי בי׃ ויש בענין יותר כמו
וַיֹּאמֶר יְיָ לוֹ עוֹד׃ והדומים לו רבים׃ וכן וַיְבָרֶךְ עַל
נְבָאֲרָיו עוֹד׃ ויש בענין עדיין עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל׃ עוֹד
אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים׃ וְיִשְׁבָּח יְרוּשָׁלֵם עוֹד תִּתְיַשֵּׁב׃
והדומה להם׃ ויש לפרש כן כְּמוֹ חֲלָלִים שׁוֹכְבֵי קֶבֶר
אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתָּם עוֹד׃ כלומר עדיין לא זכרתם וזה
לאות שיבא מועד שיזכרו בו המתים׃ וכן וְלֹא עָנַנִי
עוֹד׃ ויתכן לפרש כאלה עוֹדְךָ מַחֲזִיק בְּתוֹמַתֶּךָ׃
ופירושו בתמיהא כלומר עדין אתה מחזיק׃ וכן וְעוֹדְךָ
מַחֲזִיק בָּם׃ ויש בענין מקודם זמן מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ מזמן חיותך רוכב ואני ראויה לרכיבה׃ חֲזֹאת
יָדַעְתָּ מִנִּי עַד׃ והדומה להם׃
עוה עָוְתָה וַשְׁתִּי חַמַּלְכָּה׃ על דעת רבים שהוא
משרש זה ועל דעתי שהוא משרש עות׃ ואל״ל
עֹה כתבו בשרש עות עם נַעֲוָת הַמִּרְדּוּת׃ מְעֻוָּרֶת לֹא
יוּכַל לְתָקֵן׃ והנפעל מזה השרש נַעֲוֵיתִי שַׁחוֹתִי עַד
מְאֹד׃ וְנַעֲוָה לֵב׃ ויתכן היות נעות המרדות מזה
והוא לנקבה ונהפכה הה״א לת״ו מפני הסמיכות
והצרבנו לזה מלת בן שהוא נקוד סגול כדרך הסמוכים
כי כן מצאנוהו׃ ואל״ל פי׳ נעות משרש עות ואמר כי
הוא נפעל לזכר אולי מצא בן נקוד צרי׃ והפעל
חכבד אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ׃ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ׃ הֶעֱוָה
נִלְאוּ׃ אֲשֶׁר בְּחֲעוֹתוֹ׃ וכבד אחר וְעָוָה פָנֶיהָ׃ וחשם
ממנו עָוָה עָוָה אֲשֵׁמְנָה׃ ושם על משקל אחר
עָוֹן בפלס גאון מן גאה שאון מן שאה ואף על פי שוֹ״ו
המשך נעדרת׃ וחקבוץ עֲוֹנִים׃ אִם עֲוֹנֵנוּ עָנוּ בָּנוּ׃
וַעֲוֹנֵנוּ כָּרוּחַ יִשָּׂאוּנוּ׃ ובקביץ הנקבות בַּפֶּה לִי עֲוֹנוֹת
וְחַטָּאוֹת׃ וענין כלם ענין עוות וידוע הוא׃ ויש עוֹן
שעינינו עונש חעון כמו גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא׃ כלומר
גדול הוא ענשי מנשא אותו ומסבלו׃ כִּי לֹא שָׁלֵם עָוֹן
הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה׃ רוצה לומר לא הגיע זמן עונש
האמרי להורישם מארצם עד כלות ארבע מאות שנה
על דרך שאמר כי ברשעת הגוים האלה יי׳ אלהיך מוריש
אותם מפניך׃ והזכיר האמרי כי הוא הגדול שבשבעה
אומות כמו שאמר הנביא ואנכי השמדתי את האמרי
מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסון הוא כאלנים׃
וכן תְּנָה עָוֹן עַל עֲוֹנָם׃ תנה עונש על עונם׃ ומזה
חשרש והענין הראשון עוד רוּחַ עִוְעִים׃ והוא כפול
הפא׃
עול עֲלוֹת יַנְהֵל׃ שְׁתֵּי פָרוֹת עֲלוֹת׃ וְהַצֹּאן
וְהַבָּקָר עֲלוֹת עָלַי׃ נקראו הבהמות המניקות
כן על שם בניהם שהם עולים׃ וכן הנערים בבני אדם
נקראו כן עוֹל יָמִים וְזָקֵן׃ הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עֹלָהּ׃
ובהראות עין הפעל יְשַׁלְּחוּ בַצֹּאן עֲוֹלֵיהֶם׃ גַּם עֲוֹלִים
מָאֲסוּ בִי׃ ונבון להיות מעקר זה ומענין זה עוד בנין
מרובע והוא עִמִּי נַפְשִׁי מְעוֹלֵל׃ והתאר עוֹלֵל
וְיוֹנֵק׃ בְּצָרַי׃ לַחֲכִירַת עוֹלֵל׃ בקמץ׃ וחקבוץ
עוֹלְלִים שָׁאֲלוּ לָחֶם׃ בקמץ מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים׃
בשוא׃ וענין אחר לא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט׃ ובסמוך
בְּעָוְלָה רְבָלָתֶךָ׃ בשש נקדות׃ והכנוי בַּעַוְלוֹ אֲשֶׁר
עָשָׂה יָמוּת׃ והתאר וְלֹא יוֹדֵעַ עָוֶל בּוֹשֶׁת׃ ומשקל
אחר יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל עָוִיל׃ וחשם עוד עם הא״ה הנקבה
וְלֹא יוֹסִיפוּ בְנֵי עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ׃ אִישׁ שׁוֹתֶה כַּמַּיִם
עַוְלָה׃ הֲלֹא תְדַבְּרוּ עַוְלָה׃ אִם תְּדַבֵּרְנָה שְׂפָתַי
עַוְלָה׃ ונהפכה עין הפעל למ״ד הפעל נראית במלרת
עַל בְּנֵי עַוְלָה׃ כמו שלמה ושמלה׃ כשב כבש׃
ובשני סימני נקבה עַד נִמְצָא עַוְלָתָה בָּךְ׃ ונחה עין
הפעל אַף בְּלֵב עוֹלוֹת תִּפְעָלוּן׃ תְּעוֹלָתָה קִפְצָה פִיהָ׃
יַחְפְּשׂוּ עוֹלוֹת׃ והפעל הכבד מזה חענין בְּאֶרֶץ נְכוֹחוֹת
יַעְוֵל׃ מִבַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ׃ ויש מפרשים מזה הענין
עַמִּי נוֹגְשָׁיו מְעוֹלֵלוּ׃ וענינם ענין חתרטירת והאון
והעוות׃
עון מְעוֹז תָּנִים׃ מְעוֹן אֲרִיּוֹת׃ משכן התנים
ומגורם׃ וַתָּבֹא תְפִלָּתָם לְמְעוֹן קָדְשׁוֹ לַשָּׁמָיִם׃
הָיָה לִי לְצוּר מָעוֹן׃ וְלֹא יִכָּרֵת מְעוֹנָהּ׃ הה״א במפיק
אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן׃ כאשר צויתי במעון רוצה לומר
זבחי ומנחתי אשר צויתי לעשותם במשכני ובמקדשי
אתם תבעטו בהם׃ וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן׃ פי׳ אתה תביט
הצר שיהיה במעון ר״ל צר על הכהן שיהיה במעון כי שני
כהנים במקדש צרים זה לזה כשתי כשי האיש שנקראו
צרות כמו שאמר ובעסתה צרתה גם כעס׃ וכן בדברי
ר״ל נקראו צרות פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן לפי
שהן בבית אחד והן צרות זו לזו וכן הכהנים ואמר חשי
לעלי תביט הכהן שיהיה עליך בבית המקדש ויהיה הוא
עקר ואתה טפל לו ועל זרעו אמר לו כן ולא על עצמו
כי הוא כל ימי חייו היה גדול שבבית יי׳׃ מָעוֹן אַתָּה
הָיִיתָ לָנוּ׃ ר״ל מקום חיית לנו וסובל וסומך׃ וכן
עֶלְיוֹן שַׁמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃ וכן רבותינו ז״ל כנו שמו של הקב״ה
מקום לפי שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו׃
ואדני אבי ז״ל פירש מעון אתה חיית לנו מן עין כלומר
שבל עיני בני אדם תלויים אליו כמו שאמר הנביא כי ליי׳
עין אדם׃ וקבוץ מעון בשורק וַיָּבוֹ אֶת אָהֳלֵיהֶם וְאֶת
הַמְּעוּנִים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁמָּה׃ ובה״א הנקבה מְעוֹנָה אֱלֹהֵי
קֶדֶם׃ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן׃ וּמְעוֹנוֹתָיו טָרָפָה׃ וענין אחר
שֶׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ׃ עת הקבוע לתשמיש כמו
שאמרו רבותינו ז״ל עונה של תלמיד חכם מערב שבת
לערב

אמרי ח׳ ראשי מ׳ סמוך כ״ג
עוד ס׳ ל׳ בראשית מ״ח
שמואל ב׳ כ׳
אמרי ל׳ ל׳ תלים ל״ט
תלים ס״ט
שמואל ב׳ ל׳ ג׳
אמרי כ׳
יי׳ את אויבי דוד ביתי לא ירת מלפניך׃ עוֹדְךָ מַחֲזִיק
בְּתוֹמַתֶּךָ׃ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃ עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ׃
אמרי ל״ח׳ אמרי כ״ז׳
דברים ל״ח׳
הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם׃ כִּי כָל עוֹד נִשְׁמָתִי בִּי׃
תלים ק״ד׳
כל זמן שהנשמה בי׃ עוֹלָם וָעֶד׃ כל ימי התמדת העולם׃
תלים ק״ל׳ תלים כ״ב׳
סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם׃ לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד׃ עד עולם׃
ישעיה נ״ה׳ תלים פ״ט׳
שׁוֹכֵן עַד׃ ומזה הענין תאר וָעֶד בַּשַּׁחַק נֶאֱמָן סֶלָה׃
בראשית ח׳
כלומר קיים תמיד ונצחי׃ עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ׃ לֹא אוֹסִיף
בראשית ח׳ בראשית ח׳
לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה׃ וְלֹא אוֹסִיף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת
ישעיה כ״ה׳ בראשית ט׳
כָּל חַי׃ לֹא יֵאָמֵר לְךָ עוֹד עֲזוּבָה׃ וְלֹא יִהְיֶה עוֹד
חַמַּיִם לְמַבּוּל׃ כל אלו רוצים לומר לא יהיה זה לעולם׃
תלים פ״ל׳
וכן עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה׃ לעולם׃ ויש לזמן מעט כמו
משלי ל״ח׳
וַעֲמָלוֹ לֹא יִזְכָּר עוֹד׃ אינו רוצה לומר לעולם אלא כל
מלכים ב׳ ז׳
זמן שהיין בו׃ וכן וְלֹא יָסְפוּ עוֹד נְדוּדֵי אֲרַם לָבָא
שמואל ב׳ ז׳
בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ באותו זמן׃ וכן כִּי כָל עוֹד נַפְשִׁי בִּי׃
כל זמן המועט הזה שנפשי בי׃ ויש בענין יותר כמו
שמות ל״
וַיֹּאמֶר יְיָ לוֹ עוֹד׃ והדומים לו רבים׃ וכן וַיְבָרֶךְ עַל
בראשית מ״ו׳ בראשית כ״ט
נְבָאֲרָיו עוֹד׃ ויש בענין עדיין עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל׃ עוֹד
הושע ב׳ זכריה ב׳
אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים׃ וְיִשְׁבַּח יְרוּשָׁלֵם עוֹד תִּתְיַשֵּׁב׃
והדומה להם׃ ויש לפרש כן כְּמוֹ חֲלָלִים שׁוֹכְבֵי קֶבֶר
תלים פ״ח׳
אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתָּם עוֹד׃ כלומר עדיין לא זכרתם וזה
לאות שיבא מועד שיזכרו בו המתים׃ וכן וְלֹא עָנַנִי
שמואל ב׳ כ״ה׳ יחיקל ל״ה׳
עוֹד׃ ויתכן לפרש כאלה עוֹדְךָ מַחֲזִיק בְּתוֹמַתֶּךָ׃
שמות ט׳
ופירושו בתמיהא כלומר עדין אתה מחזיק׃ וכן וְעוֹדְךָ
במדבר כ״ב
מַחֲזִיק בָּם׃ ויש בענין מקודם זמן מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ מזמן חיותך רוכב ואני ראויה לרכיבה׃ חֲזֹאת
אמרי ל״
יָדַעְתָּ מִנִּי עַד׃ והדומה להם׃
אסתר ז׳
עוה עָוְתָה וַשְׁתִּי חַמַּלְכָּה׃ על דעת רבים שהוא
משרש זה ועל דעתי שהוא משרש עות׃ ואל״ל
שמואל ב׳ כ׳ קהלת ז׳
עֹה כתבו בשרש עות עם נַעֲוָת הַמִּרְדּוּת׃ מְעֻוָּרֶת לֹא
תלים ל״ח׳
יוּכַל לְתָקֵן׃ והנפעל מזה השרש נַעֲוֵיתִי שַׁחוֹתִי עַד
משלי ל״ה׳
מְאֹד׃ וְנַעֲוָה לֵב׃ ויתכן היות נעות המרדות מזה
והוא לנקבה ונהפכה הה״א לת״ו מפני הסמיכות
והצרבנו לזה מלת בן שהוא נקוד סגול כדרך הסמוכים
כי כן מצאנוהו׃ ואל״ל פי׳ נעות משרש עות ואמר כי
הוא נפעל לזכר אולי מצא בן נקוד צרי׃ והפעל
שמו״ב ט״ו תלכי א׳ ירמיה ט״
חכבד אֲשֶׁר הֶעֱוָה עַבְדְּךָ׃ וְהֶעֱוִינוּ רָשָׁעְנוּ׃ הֶעֱוָה
שמואל ב׳ ג׳ ישעיה כ״
נִלְאוּ׃ אֲשֶׁר בְּחֲעוֹתוֹ׃ וכבד אחר וְעָוָה פָנֶיהָ׃ וחשם
יחזקאל כ״ח
ממנו עָוָה עָוָה אֲשֵׁמְנָה׃ ושם על משקל אחר
עָוֹן בפלס גאון מן גאה שאון מן שאה ואף על פי שוֹ״ו
ירמיה י״ד
המשך נעדרת׃ וחקבוץ עֲוֹנִים׃ אִם עֲוֹנֵנוּ עָנוּ בָּנוּ׃
ישעיה כ״ה׳ תלים נ״ג׳
וַעֲוֹנֵנוּ כָּרוּחַ יִשָּׂאוּנוּ׃ ובקביץ הנקבות בַּפֶּה לִי עֲוֹנוֹת
וְחַטָּאוֹת׃ וענין כלם ענין עוות וידוע הוא׃ ויש עוֹן
בראשית ל״
שעינינו עונש חעון כמו גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא׃ כלומר
בראשית ע״ו
גדול הוא ענשי מנשא אותו ומסבלו׃ כִּי לֹא שָׁלֵם עָוֹן
הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה׃ רוצה לומר לא הגיע זמן עונש
תלים ס״ט׳
ומזה חשרש והענין הראשון עוד רוּחַ עִוְעִים׃ והוא כפול
הפא׃
עול עֲלוֹת יַנְהֵל׃ שְׁתֵּי פָרוֹת עֲלוֹת׃ וְהַצֹּאן
ישעיה י״ג׳ ישעיה מ״
שמואל ב׳ ג׳
וְהַבָּקָר עֲלוֹת עָלַי׃ נקראו הבהמות המניקות
כן על שם בניהם שהם עוֹלִים׃ וכן הנערים בבני אדם
ישעיה ס״ה׳ ישעיה מ״ט
נקראו כן עוֹל יָמִים וְזָקֵן׃ הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עֹלָהּ׃
תלים כ״ח׳ תלים ל״ט
ובהראות עין הפעל יְשַׁלְּחוּ בַצֹּאן עֲוֹלֵיהֶם׃ גַּם עֲוֹלִים
מָאֲסוּ בִי׃ ונבון להיות מעקר זה ומענין זה עוד בנין
ישעיה נ״ג׳ תלים כ״
מרובע והוא עִמִּי נַפְשִׁי מְעוֹלֵל׃ והתאר עוֹלֵל
ירמיה ט״
וְיוֹנֵק׃ בְּצָרַי׃ לַחֲכִירַת עוֹלֵל׃ בקמץ׃ וחקבוץ
תלים ח׳
עוֹלְלִים שָׁאֲלוּ לָחֶם׃ בקמץ מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים׃
יחקיאל י״ט
בשוא׃ וענין אחר לא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט׃ ובסמוך
יחזקאל כ״ח׳ יחזקאל י״ח
בְּעָוְלָה רְבָלָתֶךָ׃ בשש נקדות׃ והכנוי בַּעַוְלוֹ אֲשֶׁר
נחמיה ג׳
עָשָׂה יָמוּת׃ והתאר וְלֹא יוֹדֵעַ עָוֶל בּוֹשֶׁת׃ ומשקל
תלים י״ז
אחר יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל עָוִיל׃ וחשם עוד עם הא״ה הנקבה
שמואל ב׳ ז׳ תלים ע״ו
וְלֹא יוֹסִיפוּ בְנֵי עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ׃ אִישׁ שׁוֹתֶה כַּמַּיִם
תלים נ״ו׳ תלים כ״ז
עַוְלָה׃ הֲלֹא תְדַבְּרוּ עַוְלָה׃ אִם תְּדַבֵּרְנָה שְׂפָתַי
הושע ו׳
עַוְלָה׃ ונהפכה עין הפעל למ״ד הפעל נראית במלרת
יחזקאל כ״ח
עַל בְּנֵי עַוְלָה׃ כמו שלמה ושמלה׃ כשב כבש׃
ובשני סימני נקבה עַד נִמְצָא עַוְלָתָה בָּךְ׃ ונחה עין
תלים ל״ח׳ תלים ל״
הפעל אַף בְּלֵב עוֹלוֹת תִּפְעָלוּן׃ תְּעוֹלָתָה קִפְצָה פִיהָ׃
תלים סל
יַחְפְּשׂוּ עוֹלוֹת׃ והפעל הכבד מזה חענין בְּאֶרֶץ נְכוֹחוֹת
ישעיה כ״ו׳ תלים ע״ח
יַעְוֵל׃ מִבַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ׃ ויש מפרשים מזה הענין
ישעיה נ״
עַמִּי נוֹגְשָׁיו מְעוֹלֵלוּ׃ וענינם ענין חתרטירת והאון
והעוות׃
עון מְעוֹז תָּנִים׃ מְעוֹן אֲרִיּוֹת׃ משכן התנים
ירמיה ט״ נחום ב׳
ומגורם׃ וַתָּבֹא תְפִלָּתָם לְמְעוֹן קָדְשׁוֹ לַשָּׁמָיִם׃
ל״ה כ״ ל״
הָיָה לִי לְצוּר מָעוֹן׃ וְלֹא יִכָּרֵת מְעוֹנָהּ׃ הה״א במפיק
תלים ע״ח׳ נחמיה ג׳
אֲשֶׁר צִוִּיתִי מָעוֹן׃ כאשר צויתי במעון רוצה לומר
שמואל ב׳ כ׳
זבחי ומנחתי אשר צויתי לעשותם במשכני ובמקדשי
אתם תבעטו בהם׃ וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן׃ פי׳ אתה תביט
שמואל ב׳ כ׳
הצר שיהיה במעון ר״ל צר על הכהן שיהיה במעון כי שני
כהנים במקדש צרים זה לזה כשתי כשי האיש שנקראו
צרות כמו שאמר ובעסתה צרתה גם כעס׃ וכן בדברי
ר״ל נקראו צרות פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן לפי
שהן בבית אחד והן צרות זו לזו וכן הכהנים ואמר חשי
לעלי תביט הכהן שיהיה עליך בבית המקדש ויהיה הוא
עקר ואתה טפל לו ועל זרעו אמר לו כן ולא על עצמו
כי הוא כל ימי חייו היה גדול שבבית יי׳׃ מָעוֹן אַתָּה
תלים ל״
הָיִיתָ לָנוּ׃ ר״ל מקום חיית לנו וסובל וסומך׃ וכן
עֶלְיוֹן שַׁמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃ וכן רבותינו ז״ל כנו שמו של הקב״ה
תלים נ״ו
מקום לפי שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו׃
ואדני אבי ז״ל פירש מעון אתה חיית לנו מן עין כלומר
שבל עיני בני אדם תלויים אליו כמו שאמר הנביא כי ליי׳
עין אדם׃ וקבוץ מעון בשורק וַיָּבוֹ אֶת אָהֳלֵיהֶם וְאֶת
ל״ה ח׳ ל׳
הַמְּעוּנִים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁמָּה׃ ובה״א הנקבה מְעוֹנָה אֱלֹהֵי
דברים ל״ג
קֶדֶם׃ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן׃ וּמְעוֹנוֹתָיו טָרָפָה׃ וענין אחר
תלים ע״ו׳ נחום ל׳
שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ׃ עת הקבוע לתשמיש כמו
שמות כ״א
שאמרו רבותינו ז״ל עונה של תלמיד חכם מערב שבת
לערב

לערב שבת ואמרו עוד העונה האמורה בתורה הטיילים
בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת
הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים
ואמרו עוד לעת עונה המקדיש פירותיו עד שלא באו
לעונת המעשרות פירוש לזמן ועת המעשרות. וְעוֹנֵן
וְנִחֵשׁ וְכִשֵּׁף. מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף. וְעוֹנְנִים כַּפְלִשְׁתִּים.
תאר. וכן בְּנֵי עוֹנְנָה. לא תְעוֹנֵנוּ. ומְעוֹנְנִים לא
יִהְיוּ לָךְ. אמרו רבותינו מעונן זה האוחז את העינים רבי
עקיבה אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה
לצאת למחר יפה ליקח.

עוף בַּחֲלוֹם יָעוּף. מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם. וַיַּעַף
אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים. פא חפעל נקרא
בקמץ חטף. כִּי גָז חִישׁ וַנָּעוּפָה. והפעל הכבד וְעוֹף
יָעוּפֵף עַל הָאָרֶץ. והתפעל ממנו בָּעוֹף יִתְעוֹפֵף
בְּבוֹרָם. ואפשר שיהיה מזה השרש מוֹעֵף בְּיַעַף. ויהיה
יו"ד ביעף נוספת כ"ו"ד יקום שהוא מן קים וכבר כתבנו
אותו בשרש יעף ושם פירשנוהו. והביא רבי יהודה בזה
הענין מְגִלָּה עָפָה. וכן אמר חתרגום מגלה פרחה. ויש
מפרשים כפולה מתרגום וכפלת ותעיף. וענין אחר
תָּעֻפָה בַבֹּקֶר תִּהְיֶה. כלומר אם תחשך עתה כבקר
תהיה. עוֹשֶׂה שַׁחַר עֵיפָה. אֶרֶץ עֵיפָתָה כְּמוֹ אוֹפֶל.
בשני סימני הנקבה כמו ישועתה. וכתב אא"ל כי פי'
כמו אופל הוא מקום שלא יזרח בו חשמש ששה חדשים
שאינו תחת קו הארץ ולא ישיגנו אור חשמש זמן
ארוך. ופי' ולאו סדרים שאין שם סדרי ירח וכוכבים.
וַתּוֹפַע כְּמוֹ אוֹפֶל. ותחשך כמו אותה אופל.
ומשקל אחר השם מְעוּף צוֹקֵה. והפעל הכבד מזה
הענין כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצַק לָהּ. כלומר לא החשיך
לה לארץ ישראל לאשר מוצק לה בעת הראשון כלומר
לא היתה חצרה הראשונה כשהגלם פול מלך אשור
בצרה הזאת כי בפעם הראשונה חקל ולא הגלה אלא
זבולון ונפתלי וזה האחרון הכביד סנחריב ויתכן שיהיה
מועף שם וכן מוצק. והביא רבי יהודה בכלל אלו הֶתָעֵיף
עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ. וענין כלם החשך והאפלה. וענין
אחר חפך זה לדעת רוב
המפרשים תעפה כבקר
תהיה. והפעל הכבד
תתעיף עיניך בו. ענינם
החברקה והאורה. וכן מפרשים מזה עושה שחר עיפה.
וכבר אחר בְּעוֹפְפֵי חַרְבִּי עַל פְּנֵיהֶם. רוצה לומר בהבריקי
אותה ולחשי אותה בחוציאה מנדנה ויש לפרשו מהענין
הראשון ענין התנועה כלומר בהניעי אותה ורופפי אותה
עליהם לחרוג וענין התנועה קרוב לענין העיפה. ובדברי
רז"ל בענין זה אין מדליקין בצרי מפני שהוא עף כלומר
פורח ונע מן הנר ונתז חנה וחנה וכן ארז"ל היתה
מעופפת בזמן שכנפיה נוגעות בקן חייב לשלח כלומר
מתנועעות שאינה עפה אלא קרוב לעיפה וכן לפי
דעתי וְעָפוּ בְכַנְפֵי פְלִשְׁתִּים יָמָּה. והוא סמוך כלומר
ינועו ישראל לרוח פלשתים לשלול ולבוז בו ואף על פי
שלא בא בכתף כדרך הסמיכות כי היה לו לומר בְּכַתֵּף
בשש נקודות וכתב בן אשר כי בא כן בעבור פא
פלשתים לתקן הקריאה. והשם בענין זה כפול בְּעָפְעַפֵּי
שָׁחַר. נגה השחר ואורו. וכן נקרא בענין זה אישון
העין עפעף לְעַפְעַפֵּי תְּנוּמָה. עַפְעַפָּיו יִבְחָנוּ בְּנֵי אָדָם.
וְעַל עַפְעַפֵּי צַלְמָוֶת. וְעַפְעַפֵּינוּ יָזְלוּ מָיִם. וְתֵי וגלגלי

עיגנא גרון מיא. וענין שלישי עֻפָּה נַפְשִׁי לְהוֹרְגִים.
וְהוא נִרְדָּם וַיָּעֻף וַיָּנוּת. וַיַּעַף דָּוִד. שניהם פא הפעל
בפתח להבדיל ביניהם ובין ויעף אלי. שהוא ענין אחר.
והתאר עָיֵף וְיָגֵעַ. ולפי שהעיף צמא למים קראו
בדרך ההשאלה לצמא עיף ואף על פי שאין בו ענין
העיפורת כי אם ענין הצמאה לבד כמו שאמר כַּאֲשֶׁר
יַחֲלוֹם הַצָּמֵא. וְהִנֵּה שׁוֹתֶה וְהֵקִיץ. וְהִנֵּה עָיֵף וְנַפְשׁוֹ
שׁוֹקֵקָה. וכן הארץ הצמאה שלא ירד מטר עליה בְּאֶרֶץ
צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי מָיִם. נַפְשִׁי בְּאֶרֶץ עֲיֵפָה לְךָ סֶלָה.
כְּצֵל סֶלַע כָּבֵד בְּאֶרֶץ עֲיֵפָה. וי"מ מזה הענין ועפו בכתף
פלשתים. וכבר פירשתיו בשרש כתף.

עור לא אַכְזָר כִּי יְעוֹרֶנּוּ. הוא פעל יוצא והאחרים
עומדים. עוֹרָה כְבוֹדִי עוֹרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר.
עוּרִי עוּרִי דְּבֹרָה. עוּרִי לְאֶבֶן דּוּמָם. עוֹרָה לָמָּה תִישַׁן
יְיָ. וְעוֹרָה אֵלַי מִשְׁפָּט צִוִּיתָ. כלומר עורה להביא
אלי משפט שצוית והיא המלוכה. והתאר אֲנִי יְשֵׁנָה
וְלִבִּי עֵר. והנפעל כִּי נֵעוֹר מִבְּעוֹן קָדְשׁוֹ. יֵעוֹרוּ וְיַעֲלוּ
הַגּוֹיִם. ומְלָכִים רַבִּים יֵעוֹרוּ מֵרִכְבֹּתֵי אָרֶץ. וכבר
כתבנו כי נעור ממעון קדשו בשרש נער לדעת רבי יונה
וזולתו מן המפרשים. והפעל הכבד הֵעִיר יֵין אֶת רוּחַ
כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס. הֵעִירוֹתִי מִצָּפוֹן וַיֵּאָת. וְלֹא יָעִיר כָּל
חֲמָתוֹ. פעלים יוצאים. הֶעֱרָה וְהַקִּיצָה. אָעִירָה שָׁחַר.
פעלים עומדים. ורבי משה הכהן פירש אעירה שחר
פעל יוצא. והטעם עורה הנבל כי אני אעירך בשחר.
וכן כתב אא"ל מזה קול יֵין לָעִיר יִקְרָא. כמו לחעיר.
וכן יֵין בָּעִיר צַלְמָם תִּכֶּה. ויש מפרשים כזה יִשְׁבוֹת מֵעִיר.
וכבד אחר וְעוֹרֵר עָלָיו יֵין. וְהוּא עוֹרֵר אֶת חֲנִיתוֹ.
עוֹרְרוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ. אִם תָּעִירוּ וְאִם תְּעוֹרְרוּ. עוֹרְרָה
אֶת גְּבוּרָתֶךָ. והתפעל ממנו וְהִתְעוֹרַרְתִּי כִּי מְצָאוֹ
רָע. מִתְעוֹרֵר לְהַחֲזִיק בָּךְ. ענין הערה שושדר בלעז.
ומזה אמר התרגום ויקץ ואיתער. והביא רבי יונה בזה
הענין עָרֹר תִּתְעָרַר. כלומר כי האומות תנודנה
ותנוענה אנה ואנה. וכן פָּנָה אֶל תְּפִלַּת הָעֲרָעָר.
כלומר שמעורר התפלה תמיד. וכן פירש מזה הענין
עִיר וּבֶהָלוֹת. כלומר המיה ותנועה ויפה פירש. ומזה
הענין יַכְרֵת יְיָ לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֹר וְעוֹנֶה. כלומר
שלא ישאר לו מעיר דברים ועונה עליהם וכן פירשוהו
רז"ל אם תלמיד חכם הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה
בתלמידים. זַעֲקַת שֶׁבֶר יְעוֹרֵר. פירשו בו שהוא
הפוך מן ירועעו מענין תרועה או הוא כמו יעירו ונכפלה
בו הפא. ועל דעתי שהוא לשון שבר מדברי רבותינו ז"ל
שאמרו נמחקה המגלה ואמרה אני שותה מערערין
אותה פי' אם לא תרצה לשתות השוטה משברין ומכין
אותה אף על פי שביעוערו לא נכפלה בו כי אם הפא
בלבד שניהם ענין אחד ושרש אחד להם. וכן יש לפרש
מזה ערער תתערער. וכן יש לפ' מזה עוררו ארמנותיה.
וכן תי' פגרו ברגייתהא. ועֵא נָשׁוּא לַשָּׁוְא עָרֶיךָ.
וַיְיָסֵר מֵעָלַיִךְ וְיִהְיוּ עָרֶיךָ. פי' אויבך ושונאך. וּמָלְאוּ
פְנֵי תֵבֵל עָרִים. ובל ימלאו. ובל שזכר עומד במקום
שנים ופירוש ערים אויבים וכן תרגם יונתן בעלי דכב
ויש לפרשו כמשמעו כי הוא הרס הערים כמו שאמר
וערים הרס וכשימותי הוא ובניו ימלאו פני תבל ערים.
וכן פי' אא"ל עִיר וּבֶהָלוֹת. אויב. ויש לפ' מזה וְהִשְׁמַדְתִּי
עָרֶיךָ. וכתי' ואשיצי
ת בעלי רבבך וכן
אמנ

ירמיה ל
סופסים ל' סמוקל כ' כא
דברים כה
ישעיה כט
תלים סג' תלים קיג
ישעיה לב
תלים ל"ה
ויקרא ל"ה
ישעיה ה
ויקרא ל"ה
ירמיה ל"ה
עזרא ט'
ישעיה מ"ח' תלים שם
תלים לה' תלים לג
מיכה ז
תלים עג' הושע ז
ישעיה ל' סמוקל כ' כב
ישעיה כג' סיר כ
תלים ל' ויקרא לא
ישעיה כל
ירמיה לא
תלים קכ
ירמיה עו
מלאכי כ
ישעיה עו
תלים קלט
סמוקל א' כא
ישעיה יד
ירמיה עו' מיכה ל
אא"ל וכמסורת ז' כלי מסרה לבני מסרה עוד עיין במסרה גדולה.

אמר בעל המסרה על ויהי ערך ב׳ בלישניהון חד חסר
וחד מלא והשמדתי עריך׃ ולדעתו אינו מזה נשוא
לשוא עריך כי לא חשבו עמהם ויתכן לפרש והשמדתי
עריך כמשמעו כמו שאמר והכרתי ערי ארצך כלומר
שלא יהיו להם ערים בחומה מרוב אדם ומרוב השלום
כמו שאמר פרזות תשב ירושלם׃ ופירוש נשוא לשוא
יש מפרשים כמו נשאו ופירושו אויביך נשאו שמך
לשוא׃ ורבי משה הכהן פירש נשוא פעול כמשפטו
ופירש בי עריך הוא כנוי שמך כמו נאץ נאצת את אויבי
יי׳ בדבר הזה ופירושו שמך הוא נשוא לשוא בפיהם׃

ישעיה לב׃ חבקוק ב׃ ועֹא פְּשׁוֹטָה וְעוֹרָה׃ והוא מקור׃ לְמַעַן הַבִּיט אֶל
חבקוק ג׃ מְעֹרֵיהֶם׃ ענין חשוף וגילוי׃ והנפעל מזה עֲרֵיָה תֵּעוֹר
קַשְׁתֶּךָ׃ אבל עריה הוא שם מנחי הלמ״ד מזה הענין׃
בראשית ג׃ ויקרא יג׃ ועֹא בָּתְנוֹת עוֹר׃ בְּעוֹר הַבָּשָׂר׃ והקבוץ וְאֶת עוֹרוֹת
בראשית כז׃ תיכה ל׃ גְּדֵיֵי הָעִזִּים׃ ובקבוץ הזכרים עוֹרֵנוּ בְּתַנּוּר נִכְמָרוּ׃

ירמיה לט׃ ענינם ידוע׃ ועֹא וְאֶת
שמות כג׃ עֵינֵי צַדִּיקִים עִוֵּר׃ יְעַוֵּר
שמות ל׃ פִּקֵּחִים׃ והתאר אוֹ פִּקֵּחַ
ישעיה מב׃ אוֹ עִוֵּר׃ וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים׃
שמואל ב׳ ה׃ כִּי אִם הֲסִירְךָ הָעִוְרִים
וְהַפִּסְחִים׃ והתאר בלשון
ויקרא כב׃ נקבה עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר׃
ישעיה מב׃ לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת׃ ופירוש
חעורים והפסחים הם

אע״פ יש לתמוה על מה שאמר ונקבון הזכרים עורכו ונימל והלא הוא מסר יול ונריך לפרש כל אחד מעור שלנו בכתבו׃
אע״פ ולפי פירוש רש״י הוא שם דבר של מוס שרון בלשון נקבה׃

צלמי נחשת׃ ובברית״א דרבי אליעזר אמרו אנשי יבוס
לאברהם ברורת עמני ברית שאין זרעך יורש את עיר
היבוס ואנו מוכרים לך ארת מערת המכפלה ועשה בן
ואנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידום ברחוב העיר
וכתבו עליהם ברית שבועת אברהם וכשבאו ישראל
לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנאמר ואת
היבוסי יושבי ירושלם לא יכלו בני ישראל להורישם
וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנאמר
ויאמרו אנשי יבוס לדוד לא יבא דוד אמרו לו אין אתה
יכול להכנס עד שתסיר הצלמים הללו שכתוב עליהם
ברית השבועה שנאמר רבי אם הסירך העורים והפסחים
ואלו הם הצלמים שעינים לחם ולא יראו רגלים להם
ולא יהלכו שנואי נפש דוד שונא מלשמוע ומלעבוד
עז׃ והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל פירש בי אם
הסירך כמו אם הסיר לך כלומר אם נסיר למלחמתך
העורים והפסחים שבנו הם ימנעוך שלא תבא הנה
כי בנינו חזק מאד׃ וית העורים והפסחים חטאייא
וחייביא״

יואל ל׃ עוש עוּשׁוּ וָבוֹאוּ כָּל הַגּוֹיִם׃ פירושו האספו׃
וכן אמר התרגום ויתכנשון ויתון כל
תיכ ט׃ עממיא׃ ומזה נקרא עֹש כְּסִיל וְכִימָה׃ שהוא אס״פת
תיכ ל׃ הכוכבים והוא זנב טלה׃ וכן יְדֻכְּאוּם לִפְנֵי עֹשׁ׃ כלומר
כל זמן שהעש קיים רוצה לומר לעולם כמו שנאמר
תיכ לה׃ לנצח יאבדו׃ ונראית עֹ״ן הפעל ביו״ד וְעֹיֵשׁ עַל בָּנָיָה
תִּנָּחֵם״

תסתר כ׃ שמואל א׳ כ׃ עוות עָוְתָה וַשְּׁתִּי הַמַּלְכָּה׃ והנפעל בֶּן נַעֲוַת
הַמַּרְדּוּת׃ תאר בפלס נפעל וכבר
תיכה ג׃ כתבנוהו בשרש עוה׃ והפעל הדגוש לְעַוֵּת אָדָם
תלים קיט׃ קהלת ז׃ בְּרִיבוֹ׃ כִּי שֶׁקֶר עִוַּתּוּנִי׃ אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוּ׃ והתפעל
קהלת ט׃ וְהִתְעַוְּתוּ אַנְשֵׁי הַחַיִל׃ והשם עַוָּתָה בשקל בַּלָּחָה׃
תיכה ג׃ רָאִיתָה יְיָ עַוָּתָתִי׃ כלם עול ועוות וידוע הוא׃ ועֹא

לָדַעַת לָעוּת אֶת יָעֵף דָּבָר׃ פירוש לזמן ליעף דבר
ישעיה ל׃ והוא הצמא לשמוע את דבר יי׳ שיזמינו לו הדבר בעתו׃
קהלת ג׃ בראשית לט׃ ומזה עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת׃ לא עֵת הָאֵסֶף הַמַּקְנֶה׃
דברים ג׃ תסתר ל׃ ישוקא ז׃ בָּעֵת הַהִיא׃ אִם לְעֵת כָּזֹאת׃ בָּא הָעֵת קָרוֹב הַיּוֹם׃
ובהתחבר עם הכינויים ידגש הת״ו למ״ד הפעל תמורת
הנח כמו ופטורי ציצים שהוא מן ציץ ויתכן היות שרש
עת עתת ובא לעות בשורק כמו ולבור את בל זה׃ וכן
רבותינו זברוהו כפול באמרם לעיתותי ערב או יהיה
לעיתותי ערב בשני סימני רבוי ברבוי חזברים׃ וברבוי
הנקבות ואין שם כפל וכן מראשותי שאול בשני סימני
ויקרא כה׃ קהלת ט׃ ריבוי׃ וְנִתַּתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם׃ כִּי גַּם לֹא יֵדַע הָאָדָם
ישעיה יד׃ קהלת ז׃ אֶת עִתּוֹ׃ וְקָרוֹב לָבֹא עִתָּהּ׃ לָמָּה תָּמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ׃
פי׳ עת הקצוב לאדם ברוב והוא לשבעים או לשמונים
שנה כמו שאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם
בגבורות שמונים שנה׃ והקבוץ וְלָעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא
יחזקאל יב׃ ישעיה לג׃ נִבָּא׃ וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּךָ׃ כלם ענין זמן׃ ומזה עוד
קהלת ח׃ וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֹדֵעַ לֵב חָכָם׃ כלומר שידע החכם זמן
אסתר ה׃ כל הדברים ומשפטם׃ יוֹדְעֵי הָעִתִּים׃ יודעי הזמנים
קהלת ג׃ לכל דבר ולכל ענין כמו שאמר החכם לַכֹּל זְמָן וְעֵת
לְכָל חֵפֶץ׃ וכן ארז״ל שיודעים לעבר השנים ולקבוע
לה ח׳ יב׃ נחמיה יב׃ החדשים׃ וכן וּבְנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים׃ בְּעִתִּים
מְזֻמָּנוֹת׃ רוצה לומר שלא היה שם הפסק או פירוש
עזרא ג׃ מזומנות על המשמרות שהיו מזומנים לעתים הידועים
לקרבן ולבכורים׃ יָבֹא לְעִתִּים מְזֻמָּנִים׃ פירוש
תלים לא׃ לעתים שנתן אותו זמן שיבא לפנינו׃ והקבוץ בלשון
נקבות בְּיָדֶךָ עִתּוֹתָי׃ והתאר עם ״וד היחס בְּיַד אִישׁ
ויקרא ה׃ עִתִּי׃ איש מזומן ללכת שם שחולך שם עתים הרבה׃
והחכם רבי יונה הוצ״אם לענין אחר ואין צורך׃ ומזה
ישעיה לב׃ מלכים א׳ א׳ עוד עַתָּה אָקוּם יאמַר יְיָ׃ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדַעְתָּ׃
ישעיה כט׃ דניאל ז׃ לֹא עַתָּה יְבוּשׁ יַעֲקֹב׃ וַאֲנִי מֵעַתָּה לֹא יֶעֱמַד בִּי כֹּחַ
וְנִשְׁמָה לֹא נִשְׁאֲרָה בִי׃ וכן כלם מהענין הזה רוצה
לומר העת הזאת׃ ויש אומרים כי עת חסר נון הנראית
בלשון ארמית וכְעֶנֶת״

עז וְעֹז מְשֻׁלֶּשֶׁת׃ וְאֶת כָּל הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאוֹת׃
בראשית לו׃ ויקרא ג׃ שמות כז׃ וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ׃ יִרְעוּת עִזִּים׃ פירושו צמר
שמות לה׃ עזים׃ וכן טוו אֶת הָעִזִּים׃ ידוע ויתכן ששרשו עזז
והדגש בחבורו יוביח בשקל פתים או ענז בשקל חטים
ויקרא יז׃ וכן בערבי עֻנֻז׃ עֲזָאזֵל מלה מורכבת מן עז ואזל
ונקרא ההר כן לפי שחעז היה הולך לשם ותרגום
הולך אזל״

עזז וַתָּעֹז יַד מִדְיָן׃ יָעוֹז בְּהַוָּתוֹ׃ הַחָכְמָה תָּעֹז
סופרים ו׃ תלים כב׃ קהלת ז׃ לֶחָכָם׃ גם הוא בודר כאשר כתב החכם
רבי יהודה כלומר תהיה לו עזה ושלטת והחכם רבי
תלים סח׃ יונה כתב שהוא עובר׃ עוֹזֶךָ אֱלֹהִים׃ נכתב בוו״
ובדגש והוא ציווי פירוש עוזה אלהים בעבורינו כנגד
האויב כמו שפעלת לנו פעמים רבות וענין זו כמו זו חטאנו לו יהיה בענין אשר או יהיה בענין זה׃ והמקור
אע״פ ויש לומר כי עוה שם לבד על משקל קקה אחת ופי׳ אתה אלהים עוז זו פעלת לנו׃
ישעיה ל׃ משלי ח׃ לָעוּז בְּמָעוּז פַּרְעֹה׃ ובתשלומו בַּעֲזוּז עֵינוֹת תְּהוֹם׃
משלי ז׃ והפעל הכבד הֵעֵזָה פָנֶיהָ וַתֹּאמַר לוֹ׃ בקלות הז״ן והיתה
תלים כט׃ ראויה להדגש׃ והשם יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן׃ בחלם׃
תלים כא׃ שמות עה׃ ובקמץ חטף יְיָ בְּעֻזֶּךָ יִשְׂמַח מֶלֶךְ׃ עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ׃
ישעיה יב׃ תלים קיח׃ עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ׃ עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה׃
תלים כח׃ ושארא בשרק׃ יְיָ עֻזִּי וּמָגִנִּי בּוֹ בָטַח לִבִּי׃ ובתשלומם

ועזוז מלחמה. ועזוז נוראותיך יאמרו. ועזוזו ונפלאותיו. ובתוספת מם ונפול הכפל לעוז כפעוז פרעה. על ראש המעוז הזה. ואמר זה על הסלע כי הוא מקום מעוז. יי עזי ומעוזי. לשמיד מעזיהם. הנון נוספת. או היא תחת אות הכפל והזין רפה. כי שדד מעזכן. חדות יי היא מעזכם. הזין דגושה. והתאר ומלך עז ימשל בם. כי עז העם. יתר שאת ויתר עז. וכבר כתבנו פירושו בשרש נשא בשני פנים. גורו עלי עזים. חמה עזה. ובתשלומו יי עזוז וגבור. חמוציא רבב. וסוס חיל ועזוז. בפלס חתול פגול הוא. ומזה הענין ואת המרס ואת העזניה. כי על רוב עזה נקראת כן. וכן מצאנוה במשנה שנקראת עוז חוץ מבנף העוז ופירשו בו שהוא עזניה. ורבי יונה פירש מזה עזאזל כלומר שהיה קשה ועז וכבר כתבנוהו בשרש עז.

עזב עזב בכפיר סבו. על כן יעזב איש. כי לא אעזבך. אל נא תעזב אותנו. ויעזב את עבדיו ואת מקנהו בשדה. עזובות ערי ערוער. ורבה העזובה בקרב הארץ. כלל אל הבתים והשדות והכרמים העזובים והשוממים מאין אדם. ויש אומרים שהוא שם בשקל מלוכה. עליך יעזוב חלכה. על דרך השלך על יי יחבך. חעזבו לחם היזבחו. פירוש וכי סבורים הם שיעזבו לחם לבנות בית המקדש ולזבוח. עצור ועזוב. כתב אא"ל עצור העושר שהוא עצור בבתים ועזוב המקנה שהוא עזוב בשדה. מיום עזבה את הארץ. והוא מקור והא לנקבה ואף על פי שהיא רפה וכבר בתבנוה עם חברותיה הרפות הראויות להראות במפיק בחלק הדקדוק והמסורת עליו. בעזבה יתומיך. ודין. מזה למדנו שהעין חטופה. ילדה ועזוב. והנפעל מדועע נעזב בית האלהים. פתח כי הוא פעל עובר. לא ראיתי צדיק נעזב. קמוץ מפני שהוא בינוני או מפני ההפסק. עיר לא נעזבה. תעזב חארמה. בצרי. הלמענך תעזב ארץ. עין הפעל בפתח. ומה שלא נזכר פעלו המון עיר עזב. וכן איך לא עזבה עיר. פירושו איך לא עזובה מלהלחם עליה וכן תרגם יונתן איכדין לא אישתביקת. ויש מפרשים מן ויעזבו ירושלם. כלומר איך לא נבנתה ולא נתחזקה. וענין אחר קרוב לענין הזה בעזבונך נתנו. וכל אשר בפרשה ההיא ענינם ענין סחורה והזין דגושה. וענין אחר ויעזבו ירושלם עד החומה הרחבה. ויש מפרשים כמוהו היעזבו להם היזבחו. ענין בנין וחוזק. ובדברי רבותינו ז"ל התחתון נותן הקורה והעליון המעזיבה צריך שיהא תחתיו מעזיבה שלשה טפחים. והוא כלל לבנין שעל התקרה והתקרה היא הקורות או הקנים שמקרה בהן והטיט שנותן עליה ומעגל במעגלה נקראת מעזיבה והוא חוזק התקרה. ובענין טעינת המשא עזוב תעזב עמו. אעזבה עלי שיחי.

עזק ויעזקהו ויסקלהו. פירושו חפרו וכן בדברי רבותינו הלך בשדה ומצאו יושב ועוזק תחת הזתים פירושו חופר ומשליך את האבנים ממנו או פירושו עושה גדר סביבותיו. וכן יש לפרש ויעזקהו גדרו סביבותיו בטבעת שהוא עגול. ותרגום טבעת עיזקא.

עזר עד חנה עזרנו יי. אמצתיך אף עזרתיך. איש את רעהו יעזורו. וכשל עזר ונפל עזור. ויי אלהים יעזר לי. ויעזרו אחרי אדניה. יעזרה אלהים לפנות בקר. מאל אביך ויעזרך. הוו כענין שין השמוש ופירושו מאל אביך בא לך זה התוקף שיעזרך. והנפעל בו בטח לבי ונעזרתי. ויעזרו עליהם. בי הפליא להעזר. ופעל הכבד הם מעזרים אותם. משפטו מעזירים. בפלס אשר אתם מחלמים שמשפטו מחלימים כמו שבאו גם כן וידרכו את לשונם. וידבקו גם המה. שמשפטם וידריכו וידביקו. ופירוש אשר הם מעזרים ר"ל בי הם עוזרים אותם ומעזירים אותם לאחרי. וחשם ועזר מצריו תהיה. בחמש נקודות. רוכב שמים בעזרך. ומשקל אחר עזרה בצרות נמצא מאד. האם אין עזרתי בי. החכמה והצדקה העוזרת אותי. ואמר על האשה אעשה לו עזר כנגדו. כי היא עוזרת האדם תמיד ומשמשתו. עד העזרה הגדולה. עד העזרה התחתונה. והעזרה הגדולה והלתות לעזרה. הוא החצר שנאספים בו ישראל בבית המקדש להתפלל שם והקב"ה שומעם ועוזרם לפיכך נקראת עזרה כי כל הבא להתפלל שם בלב שלם נעזר בי אלהיו.

עט עט סופר מהיר. בעט ברזל ועופרת. פירוש קולמוס ופי' בעט ברזל ועופרת לא ששבח מלת עט על עופרת כי בעט עופרת לא יכתבו על הצור רק פירושו בעט חברזל ובעופרת כי מי שיכתוב על האבנים חוקק תחלה האבן בעט ואחר כך ממלא החקק עופרת כדי שיהא קיים לעד כי אם ישאר החקק ריקן יתפוצצו צדי החקק לימים ותשוב הכתיבה נמחקת ולא תראה. וכתב ר' יונה שידמה שמלת עט הוא מן השלישי משרש עטה אחר שמצא בדברי רבותינו ארבעה מתו בעטיו של נחש ופירשו בו בקולמוס שנכתב בו המורת לבני אדם. והנכון מה שפירשו עוד בעטיו בעצתו כמו עטה וטעם והראיה כי אמר התרגום על ישי כי הוא מהארבעה שמתו בעטיו של נחש ואמר התרגום בפסוק ועובד הוליד את ישי דעובד אוליד ית ישי דמתקרי נחש בגין דלא אשתכחת ביה עילא ושחיתא לאתמסרה בידוי דמלאכא דמותא למסב ית נפשיה מיניה וחיא יומין סגיאין עד דאדכר קדם יי עיטא דיהב חיויא לחוה וכו' ויהיה עט מן השנים או מנחי העין שיהיה שרשו עיט ולא מן השלישים מנחי הלמ"ד.

עטה ועטה את ארץ מצרים כאשר יעטה הרועה את בגדו. עטה אור כשלמה. כבגד יעטה. ועל שפם יעטה. ועטך עטה. והפעל מחדגוש מעטה לטבח. בשקל מגלה. והפעל הכבד ממנו העטית עליו בושה סלה. והשם מעטה תהלה. וענינם ענין העטיפה בכסות. וענין אחר בהראות למד הפעל שלמה אהיה בעטיה. פירוש כנושה וסרה על עדרי חבריך. וכן ויעט העם אל השלל. ותעט אל השלל. ולפי שהיו"ד והתי"ו פתוחים הם משרש זה. אבל ויעט בהם שהיו"ד קמוצה הוא משרש עיט כמו שאנו עתידים לבאר.

עטן עטניו מלאו חלב. יש מפרשים חכלים שחולבין לתוכן. ואין בזה יתרון עושר וגדולה אלא ידמה כי ירצה לומר הכלים הגדולים. וכתב החכם רבי יונה כי בלשון ערבי יקראו עטינים המקומות שמקבצים

ישעיה כ' · מלכים א' ח'
תלים מו · בראשית מט
תלים כח · לה ח' ·
לה כ' כח
דברים לג
דברים לג · תלים מו
איוב ל
בראשית כ
יחזקאל מג
יחזקאל מג · לה כ' ל
תלים עה · איוב יא
מלכים ב' ח'
איוב יח
איוב ל
יחזקאל כז
איוב ל
תלים קל · תלים קט
ויקרא יג · ישעיה כב
יחזקאל לא
תלים פט · ישעיה פח
איוב ל
שמואל א' יד
שמואל א' עו
שמואל א' כה
איוב כא
שמואל א' ז' · ישעיה מא
ישעיה מא · ישעיה לא

שמקבצים בהם המים וזולתם · ובלשון רבותינו ז"ל חנוטל זתים מן המעטן וחוא הבלי שנותנין בו הזתים"

אע"ג הכלים שמחלבים בתוכן המלב נקרא עטיכים בלא קיכ"ל ויש אומרים הדלים נקראו עטיכים:

תלים סה **עטף** וַעֲמָקִים יַעֲטֹף בָּר · כלומר יתכסו מרוב התבואה וענין העטוף ידוע בדברי ר"ז"ל נתעטף ויצא לקראתו ואמרו כל עטיפה שאינה בעטיפת ישמעאל אינה עטיפה וחוא שמכסה שפמו וזקנו וחוטמו במצנפתו או בטליתו · המחלצות והמעטפות · חוא הכסות שמתבסים בו: יַעֲטֹף יָמִין וְלֹא אֶרְאֶה · כאילו יתכסה זיתעלם לצד דרום ולא אראנו · יַעֲטֹף שִׁית חָמָס לָמוֹ · יתכסה ויתחבא לגזול עוברי דרכים לשית ולקחת החמס למו · כִּי רוּחַ כִּלְפָנַי יַעֲטֹף · כי הרוח תצא מלפני שיעטוף האדם וילבשנו ורמז זה לתחית המתים כי חרוח אף על פי שהיא פנימית היא מבסהו ומחסהו כי מבלתה הוא כאבן ובא הלשון הזה בענין הצרה והצוקה ובענין מרבית התפלה והבקשה כי האדם בעת צרתו חוא מדובא ומעונה כאילו הוא מתעטף קצתו בקצתו וכן בעת התפלה בשירבה להתפלל ולהתחנן בכל לבו כך חוא כפוף ומעונה כאילו הוא מתעטף קצתו בקצתו ועל ענין זה נאמר תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף · הֶעָטוּפִים בְּרֶעֶב · נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף · בֶּעָטֵף עוֹלֵל וְיוֹנֵק · בְּהִתְעַטְּפָם בְּחָלָל · בַּעֲטֹף לִבִּי · בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי · ואע"ג הוא מקור והרמוי בהעטף וכבר הסתפקתי על סגול הבית בסרס הבא עם: רוח מלפני יעטף כמו תפלה לעני כי יעטף · אמר כי לא לעולם אריב כלומר לא אהיה במריבה לעולם ובקצף כי חרוח שבהם תעטוף ותתפלל לפני שאוצ"אנה מעונות הגוף ושאתן לישראל לב חדש שלא יחטאון עוד ואני אעשה בקשתם ושאלתם כי אני עשיתי הנשמות וחם עליונות מחצרי ומבית משכני · ועוא וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׁים · וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן · ענין התאחר כתרגומו ובלקישות ענא רוצה לומר על לידת הצאן שתלדנה באחרונה זמן שילדו רוב הצאן ובאותו זמן לא ישים יעקב את המקלות כי הזמן שתלדנה רוב הצאן ידע יעקב כי בא לבן על הצאן לראות מח תלדנה ולפיכך לא היה משים המקלות באותו הזמן"

תלים קכ· מיכה ל· תלים קו· מיכה ל· מיכה ל· מיכה ל· תלים סא· יונה ל· בראשית ל· בראשית ל·

עטר לַעֲטֶרֶת צְבִי · וְחָרִים הָעֲטָרָה · תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת פָּז · והקבוץ וְעָשִׂיתָ עֲטָרוֹת · הענין ידוע · והפעל הקל מזה השם עוֹטְרִים אֶל דָּוִד וְאֶל אֲנָשָׁיו · פירוש מסבבים אותו ומארבים לו סביב כעטרה לתפשם · והפעל הכבד על צר הַמַּעֲטִירָה · נותנת עטרה וכבוד לאנשיה · ואפשר להיות ממנו רָצוֹן תַּעֲטִירֵנוּ · כמו תעטירנו כמו יעשרנו חמלך · ופיהושו תסובבנו רצון סביביו כצנה שהיא עגולה כעטרה ואפשר לומר גם כן שחוא מן הקל · וכבד אחר עֲטֶרֶת שְׁנַת טוּבָתֶךָ · בַּעֲטָרָה שֶׁעֲטָרָה לוֹ אִמּוֹ · הַמַּעֲטִירֵי חֶסֶד וְרַחֲמִים · וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ"

יחזקאל כא· תלים ה· תלים ה· תלים קג· תלים ח·

עטש עֲטִישׁוֹתָיו תָּהֵל אוֹר · הלשון הזה ידוע בדברי ר"ז"ל המתעטש בתפלה סימן יפה לו עיטוש סימן יפה לחולה אשטרנודר בלעז"

איוב לא·

עיב אֵיכָה יָעִיב בְּאַפּוֹ יְיָ · כשעם יחשיך מן עב · עָבִים סִתָּר לוֹ · כְּעָב טַל · כְּעָב מַלְקוֹשׁ · הֵנֵּה עָב קָטַנָּה כְּכַף אִישׁ · הִנֵּה יְיָ רוֹכֵב עַל עָב קַל · ואמר יעיב במקום יחשיך בי יום המעונן חשך ויש לפרש הרימם בתחילה עד העבים ובאפו השליכם לארץ וזהו שאמר אחריו השליך משמים ארץ והראשון נכון · בָּאוּ בָעָבִים · פירוש במקומות הגבוהות כעבים וכבר פירשנוהו בשרש עבה פירוש אחר · וקבוץ עב בלשון נקבות עבות בֹּקֶר לֹא עָבוֹת · זוֹרְמוּ מַיִם עָבוֹת"

איוב לא· תלים עח· ירמיה ל· שמואל ב כג· תלים עח·

עיה לְעִיָּה הַשָּׁדֶה · בפלס אף ברי יטריח מן רוח · ובפלס ני מן ונשאו אליך בניהם קינה · ופי לעיי השדה לחרבות השדה · וכן אַךְ לֹא בְעִי יְשַׁלַּח יָד · וְהָיְתָה מְעִי מַפָּלָה · חֹמֶס נוֹסַפְתָּ · והקבוץ שָׁמוּ אֶת יְרוּשָׁלַם לְעִיִּים · וּרוּשָׁלַם עִיִּים תִּהְיֶה · כולם ענין חרבה וששממה · בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים · תרגם אנקלוס במגיזת עבר אי"ת עד המעברות עד מגיזתא · אופ' עי עיים גל גלים והכל אחד בי החרבה לגלים · ותרגם יונתן והיתה בבל לגלי ליגרין ותרגם לעיי השדה ליגרי חקלא · ופי' אך לא בעי ישלח יד אך לא בקבר ישלח יד הקבה ליסר בני אדם בי שם ינוחו מיסורין ובפידו שישלח להמיתם להם תשועה"

איוב ב· ישעיה ח· תלים עט· ירמיה מ· בראשית כא·

עין שְׁלַח הָעֵז אֶת מִקְנֶךָ · יוֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ · הָעִיזוּ בְנֵי בִנְיָמִין · כלם ענין המנוסה והאסיפה אל העיר" אע"ג יש אומרים שהוא לשון כיסה וכריכה וכן פי' ראב"ע העיזו הכריחו אל שלא העז פי' הכם או אסוף וכן תרגם אונקלוס כמוס אל יוכתן תרגם את כלם נלו · הוא משרש הזה ויהיה מן ענין עיט שהוא העוף · קוֹרֵא מִמִּזְרַח עַיִט · הוא אומר על כורש וכנהו בלשון עוף לרוב קלותו ומהירותו לבא אל בבל · וַיֵּרֶד הָעַיִט עַל הַפְּגָרִים · וְקַץ עָלָיו הָעַיִט · בשניהם ההא קמוצה שהיא לידיעה · הָעַיִט צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי · הָעַיִט סָבִיב עָלֶיהָ · ההא בשניהם פתוחה שהיא לתמיהה ואמרו כי העוף הדורס הוא הנקרא עיט · ובסמוך יַעֲזֹבוּ יַחְדָּו לְעֵיט הָרִים · לְעֵיט צִפּוֹר · חסמיכות הזה כסמיכות אדמת עפר · טיט היון · ופירוש ויעט כהם הדיחם והפריחם מעל פניו · ומנחם חבר קורא ממזרח עיט · עם עֵטָה וּטְעָם · לשון עצה ואיש עצתי הבא אחריו יוכיח · ופי' חעיט צבוע נחלתי לי · כתבו אא"ל בן העיט צבוע מדם חללים יהיה סביב על נחלתי שבחרתי לי ואחר שישבע העיט יבאו חית השדה לאכול במו שאמר לכו אספו כל חית השדה התיו לאכלה · אמר לעופות אחר שתשבעו אתם לבו אספו כל חית חשדה בעבור כי כן המנהג שהעופות יבואו על החללים תחלה וחחיות רואות העוף צבוע ויתורו מקום החללים"

ישעיה יח· ירמיה יב· ירמיה יב· ישעיה יח· יחזקאל לט· דניאל ב·

עים בַּעֲיָם רוּחוֹ · יתפרש לפי עינינו בתוקף רוחו וכבר פירשתיו בשרש בעה בעא · ורבי אחי רבי משה זל פירשו מן לעי חשדה שפירושו גל ויהיה בעים כמו בגלם כלומר בגלי הים והנהר יניף ידו ורוחו"

ישעיה יח·

עין כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ · עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ · עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים · לַמְרוֹת עֵנֵי כְבוֹדוֹ · כלומר אפילו בפרהסיא הם ממרים וזהו שאמר וחטאתם בסדום הגידו לא בחדו שאין להם בשרת שיכחדו חטאתם וְעֵנֵי חסר יו"ד עי"ן הפעל · כִּי לֵיָ עַיִן אָדָם · כלומר הבטתם ותוחלתם ליי' ואליו נושאים

ישעיה כד· תלים קפב· תלים לד· ישעיה נ·

זכריה ט·

עיניחם · והוא בלשון נקבה עַיִן תִּלְעַג לְאָב · עֵינֶיךָ
תִּרְאֶינָה יְרוּשָׁלִַם · וְאֶת עֵינֵיחֶם הַזּוֹנוֹת · כִּי יְיָ עֵינָיו
מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ · ובא בקבוץ בלשון זכרים
יִרְאוּ עֵינָיו בִּידוֹ · עֵינֵי יְיָ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים · עֵינֶיךָ לְנֹבַח
יַבִּיטוּ · שִׁבְעָה עֵינָיִם · ופירוש שבעה עינים באשר
פירש לפניו שבעה אלה עיני יי המה משוטטים בכל
הארץ · ורוצה לומר כי עיני יי ישמרו הבנין שלא יהיה
יבולת ביד שוטני ישראל להשבית המלאכה · וטעם
שבעה שמירות רבות כמו שבע בחטאתיכם · שבע יפול
צדיק וקם · וזולתם רבים ידוע · והפעל חקל ממנו
וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת דָּוִד · בלומר נותן עיניו עליו ומביטו
הבטת השנאה ולפי דעתי כי בן בהבטת התוחלת כָּל
מֵעֵינַי בָּךְ · כלומר כל חבטתי ותוחלתי בך · ורבותינו
ז"ל הרגילו הלשון בבנין הדגוש הרבה באמרם אין לה
עיין עליה · אין מעיינים במקום שמבריעין · וָחַיִּיתָ לָנוּ
לְעֵינָיִם · בלומר שתורה אותנו הדרך הטוב כמו
העינים שמורין לאדם דרכו · או פירושו שתחיה לנו
לעינים ונראה אותך תמיד ונובל לנמלך טובה ·
וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינָיִם · חִיא בָּעֵינַיִם · בפתח שהוא
בגלוי ובפרהסיא שהיו עוברים ושבים דרך שם כמו
שאמר על הדרך · וְעֵינוֹ בְּעֵין הַבְּדוֹלַח · מראיתו
כמראה הבדולח · בְּעֵין תַּרְשִׁישׁ · כמראיתו · כִּי יִתֵּן
בַּכּוֹס עֵינוֹ · מראהו וזהרו · וְאִם בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּתֶק
לֹא הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת עֵינוֹ · מראהו שהיה בו מתחלה ·
ויש מפרשים מזח · יָצָא מֵחֵלֶב עֵינֵימוֹ · בלומר יזחירו
מראיתם מרוב חשומן ומפרשים יצא הזחיר כמו השמש
יצא על הארץ · הִנֵּה חוּא לָךְ בְּסוּת עֵינַיִם · פירוש
האלף בסף נתתי לאחיך שיקנה לך בו בסות נאה שחיא
עשויה עינים עינים וכן פירשו בבראשית רבה · אוּלַי
יְרָאֶה יְיָ בְּעֵינִי · יֹ"מ בו בי חיו"ד הנקרמת בין העין וחנון
ראויה להאחר ומשפטו בְּעֵנְיִי · ו"ת דמעת עיני · ויתכן
לפרש בעיני בעניני שאני בו עתה · ורבותינו ז"ל הרגילו
הרבה בזה חלשון באמרם מעין שמנה עשרה מעין כל
ברכה וברכה כלומר מענין כל ברכה · ומזה תרגם אנקלו
עֵין יַעֲקֹב · כעין ברבתא דברכינון · בלומר כענין שברכם
בן נפל חבלם ונורלם בארץ ושבן כל אחד בשם בחלקו
שנפל לו · עַל עֵין הַמַּיִם · והוא בלשון נקבה עַל בֵּן
קָרָא שְׁמָהּ עֵין הַקּוֹרֵא · אֶל עֵין מִשְׁפָּט הִיא קָדֵשׁ ·
והקבוץ עֵינוֹת וְתְהוֹמוֹת · ובסמוך עֵינוֹת מַיִם · בצירי ·
בְּעָזוּז עֵינוֹת תְּהוֹם · ובתוספת מם מֵעֵין גַּרְפֶּשׁ · חֲלָמִישׁ
לְמַעְיְנוֹ מָיִם · העין בשוא והויו נוסף כוי"ו כנו בעור ·
והקבוץ הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים · ובסמוך מִמַּעְיְנֵי
חֵישׁוּעָה · העין בפתח · אֶל כָּל מַעְיְנֵי הַמַּיִם · העין בשוא
ובקבוץ הנקבות בְּאֵין מַעְיָנוֹת נִבְכְּדֵי מָיִם · ובסמוך
כָּל מַעְיָנוֹת תְּהוֹם רַבָּה · העין בשוא · עֵין יַעֲקֹב · על
דרך ממקור ישראל · והבנים רבי יונה עם אלו כל מעיני
בך · ויש לפרש בו בל עיוני וחשגחתי בך ·

עיף עָיֵף וְיָגֵעַ · בִּי עָיְפָה נַפְשִׁי · בבר זכרנום בשרש עוף ·

עיק חִנָּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֶּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה · מעיק פעל יוצא תעיק פעל בודד ואמר על העגלה תעיק על דרך משל כי אינה בעלת חיים שתעיק ותצר ואמר עמיר ולא משא אחר כי מפני תנפח הוא יותר מצר נושא העמיר מן

והם שני שרשים נענין אחד יעף ועיף · ושל עיין בשרש עוף ·

משא אחר · שֵׁמֶת מוּעָקָה בְּמָתְנֵינוּ · מִפְּנֵי עֲקַת רָשָׁע ·
תרגום צרח עקה "

עיר וְאֶת אֲשֶׁר בָּעִיר · וקבוצו בחסתר היו"ד עין
הפעל וַיִּתֵּן אוֹבֵל בָּעָרִים · עָרִים לָשָׁבֶת ·
ובהראות היו"ד וְשִׁלְשִׁים עָרִים לָהֶם · וְלֹא אָבָא בָעִיר ·
בחסתתר ענינו מן הפסוק וענינו לא אבא בעיר אחרת
כי אם בירושלם · ורבי יונה כתב בשם רבי יצחק כן רבי
שאול ענינו ואם לא אבא בעיר כלומר שלא יכלכלני
מקום והצורך לזה בעבור שאמר בקרבך קדוש · ובא
עיר בלשון זכר וְעָרֶיהָ עָלָה · בי פירוש ועריה עלה נפסק
בל אחד ואחד מעריה ויתכן כי אמר לשון זכר על העם
אשר בעיר · ויש לפרש עַר מוֹאָב · במו עיר או חוא
שם העיר כך · וכבר פירשתי וְמָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל עָרִים ·
וְחִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ · בשרש עור בשני פנים · וענין אחר
וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד · פירושו וכעיר פרא · וְעַל עַיִר בֶּן
אֲתוֹנוֹת · רוֹכְבִים עַל שְׁלִשִׁים עָרִים · ובהסתר עין הפעל
אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירָהּ · וענינו החמור בעודו קטן ונפל זה
חלשון נם על הפרא שהפרא דומה לחמור · אך הפרא
ממין חיה והחמור ממין הבהמה במו שאמרו ז"ל כדי
שיביר בין חמור לערוד והערוד חוא הפרא "

עיש וְעָשׁ עַל בָּנֶיהָ תַּגְחֵם · זכרנוחו בשרש עוש "

עכס אֶת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים · והפעל הדנוש ממנו
וּכְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה · תקשקשנה בעכסים
שברגליהם והוא חלי שמקשקש שנושאות הנשים
ברגליחם · וגם כן נקרא חכבל עכס לפי שהוא מתקשקש
כמו כן וּכְעֶבֶס אֶל מוֹסֵר אֱוִיל · הוא בשש נקודות "

עכר עָבַר אָבִי אֶת הָאָרֶץ · עָבַרְתָּם אוֹתִי ·
יַעַבְרֶךָ יְיָ בַּיּוֹם הַזֶּה · וְאַתָּ הָיִית בְּעֹבְרִי ·
הַאַתָּה זֶה עוֹבֵר יִשְׂרָאֵל · והנפעל וּכְאֵבִי נֶעְכָּר ·
וּבְתְבוּאַת רָשָׁע נֶעְכֶּרֶת · ורבי יונה כתב כי חוא שם
ומשקלו במשנה נברכת הכובסין ענינם ענין חשחתה "

עלל שְׁפוֹךְ עַל עוֹלָל · עוֹלְלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם ·
ובצרי עוֹלֵל וְיוֹנֵק · מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים ·
הם חקטנים ואפשר שיהיו המלות מרובעים מן עול
ימים · ומזה עוד עַמִּי נִגְשָׁיו מְעוֹלֵל · וחוא תאר
בתוספת מם · וחתאר עוד כתוספת תו"ו · וְתַעֲלוּלִים
יִמְשְׁלוּ בָם · ויש עא שחוא ענין עצם המעשה והפעלה
אבל חוא על ענינים שונים בל אחד לפי מקומו נִגְרָא
עֲלִילָה · נורא מעשה בלומר שמעשיו נוראים · וכן
גְּדוֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה · בלומר רב המעשה ובא
עליליה ועלילה כמו פליליה ופלילה · אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתָּ
בְּמִצְרַיִם · שחראיתי בהם מעשי הנוראים והגדולים ·
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו · מעשיו הגדולים · וכן אֶזְכּוֹר
מַעֲלֵלֵי יָהּ · וַבַּעֲלִילוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה · ובל הדומים לאלו
על הדרך הזה · אֶבְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם · במעשה
החשחתה והחרם שאתעלל בחם · לְהִתְעוֹלֵל עֲלִילוֹת
בְּרֶשַׁע · חרי פירש העלילות שחם ברשע · וכן רֹעַ
מַעֲלַלֵיכֶם · וְאֶת כָּל עֲלִילוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם בָּם ·
וּבַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת · אֲשֶׁר עוֹלַל לִי · עֵינִי עוֹלְלָה
לְנַפְשִׁי · עשתה לנפשי הראגה וחראבון מרוב ככותח
מכל בנות עירי · וְעוֹלֵל לָמוֹ בַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי · עשה
לחם חגמול על פשעם כאשר עשית לי · כִּי הִתְעַלַּלְתָּ
בִּי · עשית בי מעשה תעתועים ובזיון וצחקת בי · וכן פֶּן
יָבֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וְהִתְעַלְּלוּ בִי · וְדָקְרוּנִי וְהִתְעַלְּלוּ
בִי · יעשו בי בחרגם אותי דקירות נקמה ובזיון

ויתעללו

מסלי ל · ישעיה נ"ב
יחזקאל נ"ו · ל"ה כ"ז
תיוב כ"ח · זכריה ל · מסלי ל
זכריה ג
שמואל א' ל"ח
תלים פ"ז
כמדבר י"ז
עיין עליה · אין מעיינים במקום שמבריעין · וָחַיִּיתָ לָנוּ
לְעֵינָיִם · בלומר שתורה אותנו הדרך הטוב כמו
העינים שמורין לאדם דרכו · או פירושו שתחיה לנו
לעינים ונראה אותך תמיד ונובל לנמלך טובה ·
בראשית נ"ח · סס
כמדבר ל"ח
יחזקאל א'
מסלי כ"ג · איכה ג'
איכה ג'
תלים ע"ג
בראשית כ'
שמואל ג' ז'
דברים נ"ג
בראשית ז'
מסלי ל · מסלי כ"ה
תלים קל"ד
תלים קל · ישעיה כ"ז
מלכים א' ל"ח
מסלי ה'
בראשית ז' · דברים נ"ג
דברים כ"ה
ירמיה ל'
עמוס כ'
תיכה ד'
ירמיה מ"ט
תלים ס"ו · תלים כ"ה
בראשית מ"ח
בראשית מ"ח
כמדבר כ"ד
תלים ס"ו · הושע ט"ו
בראשית מ"ח
ירמיה מ"ט
כמדבר כ"ד
תיכה ל"ח · זכריה ט"ו
סופטים ו'
בראשית מ"ח
ישעיה נ'
ישעיה נ'
שמואל א' ל' · בראשית נ"ל
יהושע ו' · סופטים ו'
מלכים א' י"ח · תלים נ"ב
מסלי ט"ו
ירמיה ו' · איכה ל'
איכה כ' · תלים ס"ו
ישעיה נ'
ישעיה נ'
תלים ס"ו
ירמיה ל"ד
תלים ק"ל
תלים ק"ל
תלים ע"ו · תלים ש"ו
ישעיה ס"ו
תלים קמ"ו
ירמיה ל' · יחזקאל כ'
יחזקאל כ' · איכה ל' · איכה ג'
איכה א'
כמדבר כ"ב
שמואל א' ל"ח · ל"ה ו'

ספטים יט וַיִּתְעַלְּלוּ בָהּ׃ עשו בה מעשה תועבה ותעלול במשגל
ובא החתפעל בענין הזה בענין פעל לפי שהוא מורה
רוב הפעולה ומנהג הלשון ברוב הפעולה שיש בו הנפעל
והחתפעל פעלים ואם הם בעצמם פעולים כמו
הנדברים בך מתדפקים על הדלת והדומים להם
שכתבנו בחלק הראשון מן הספר בבנין התפעל׃
איוב יז וְעוֹלַלְתִּי בֶּעָפָר קַרְנִי׃ שעשיתי קרני בעפר כלומר
דברים כב עוללתי ראשי בעפר ואפר׃ עֲלִילוֹת דְּבָרִים׃ הוא
גלגול הדברים בעקיפין אנקישוש בלעז׃ ורבותינו ז״ל
הרגילו בזה הלשון באמרם כל שכן שעלה מצא לטמא
ביחזקאל ח משקין שחן עלולין לקבל טומאה׃ וְעֹא בְּמוֹעַל יְדֵיהֶם׃
בפלס והבאתי מורך בלבבם מן רכך ופירושו כרוממות
ונשיאות ידיהם׃ ואפשר להיות מזה ועוללתי בעפר
קרני׃ ל״ל ועוללתי קרני בעפר כלומר העליתי עפר על
יהושע ט״ו ראשי׃ אֶת גִּלּוֹת עֲלִיּוֹת׃ גלות השדה העליונה׃ ופירש
תלים סז רבי יונה מזה נוֹרָא עֲלִילָה׃ והוא תאר אחר תאר כלומר
נורא ועליון והה״א נוספת ואיננו נכון בעבור היות חמלה
תלים נב מלרע להיות הה״א נוספת׃ וכן פירש מזה בַּעֲלִיל לָאָרֶץ׃
בלומר בכסף הצרוף במשובח שבעפר ובעליון שבו כי
כורי המצרף יעשה אדם מן העפר המשובח׃ ואע״ל
משלי כז פירשו כמו עלי בְּתוֹךְ חֲרִיפוֹת בַּעֲלִי׃ והוא שם כלי
שכותשין בתוכו׃ וכן בעליל הבור שמתיכין לתוכו
הזהב והכסף לפי שדומה לו ויחיה עלי ועליל שרשם
עלה עלי בשקל שבי צבי׃ עליל בשקל הגיג מן הגה
חזיז מן חזה כן כתב׃ ואין אצלנו פירוש עלי המכתש
שכותשין בתוכו אלא יד המכתש שכותשין בו וכבר
פירשתיו שהב״ית שרשית ופי׳ בעליל אדון הארץ ושבר
המלה כנגד השם יתברך שאמר בתחלה אמרות יי׳
אמרור שהורור אמר בי אמרותיו כסף צרוף מאדון
הארץ שהוא השי״ת שהוא צרף וזקק אותם׃ ורבותינו
ז״ל פירשו בעליל במקום הנראה והנגלה כאמרם בין
שנראה בעליל׃ ואמרו מאי משמע דהאי עליל לישנא
דגלוי הוא דכתיב בעליל לארץ׃ ועוד אמרו ומדדו
שאפילו נמצא החלל בעליל לעיר מצוה לעסוק ב
במדידה כלומר אף על פי שנלח ונראה לנו שהחלל
ירמיה ז קרוב לעיר הזאת מצוה למדוד׃ ועֹא עוֹלֵל יְעוֹלְלוּ
דברים כד׳ ישעיה יז כַּגֶּפֶן׃ לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ׃ וְנִשְׁאַר בּוֹ עוֹלְלוֹת׃
סופטים ג וַיְעוֹלְלֵהוּ בַּמְּסִלּוֹת׃ רוצה לומר שלא השאירו בו
עוללות שכל שמצאו במסלות הרגו׃ ויש מפרשים
ישעיה ג מזה עַמִּי נוֹגְשָׁיו מְעוֹלֵל׃ ובת״י עמי דסרכוהי בזוחי
במדבר יט׳ דברים כח במעללי כרמא׃ ועֹא לא עָלַל עָלֵיז עוֹל׃ עוֹל
בראשית לג׳ מלכים א׳ יב בְּרִזְלִ׃ וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ׃ אֲנִי אוֹסִיף עַל עֻלְּכֶם׃ ידוע׃
ישעיה לג עלג וּלְשׁוֹן עִלְּגִים תְּמַהֵר לְדַבֵּר צַחוֹת׃ כמו
ישעיה לח׳ ישעיה לג חפוך בְּלַעֲגֵי שָׂפָה׃ והנפעל נִלְעַג לָשׁוֹן
אין בינה״
שמות יט׳ תלים סח עלה וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים׃ עָלִיתָ לַמָּרוֹם׃
סיר ג׳ שמואל א׳ ז מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר׃ עוֹלִים אֶל
בראשית יז׳ בראשית לב הָאֱלֹהִים׃ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם׃ בִּי עָלָה הַשָּׁחַר׃
סופטים א בלומר עלה זוהר חיום׃ מִלְּמַעְלָה הֶחָרֵס׃ פירוש
מעלות זהר השמש וזריחתו׃ ויש עד לא מיעל שמשא
בלומר טרם בא השמש ויהיה לדעתו פירוש מלמעלה
שהיה השמש עדין למעלה נראה ברקיע שלא נגנס
יהושע ט״ו׳ בראשית מט עדין תחת הארץ׃ וְעָלָה הַגְּבוּל׃ מִטֶּרֶף בְּנֵי עֲלִיָּתָ׃
פירוש מטרף האויבים נתעלית במעלה גדולה או
פירושו בשעלית מן הטרף רבצת ושכבת כארי מאין

מחריד׃ וַתַּעַל אֶחָד מִגֶּרֶיהָ כְּפִיר הָיָה׃ פירוש רבתה
אחת מגוריה עד שעלה במעלות חימים עד שהיה כפיר׃
יחזקאל כ״ז׳ ויקרא ה׳ וְבָשָׂר עָלָה׃ עלה על הגידים והעצמות׃ עוֹלָה הוא
אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לַיי׃ נקרא הקרבן הזה כן לפי שהיה
ישעיה סח עולה כלו כליל על המזבח׃ שׁוֹנֵא נָזֵל בְּעוֹלָה׃
פירוש אם יקריב אדם לפני עולה גזולה אני שונא אותה
ישעיה יד׳ ישעיה ז כמו שאם והבאתם גזול׃ והתאר אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן׃ הֻבְּרְכָה
ישעיה ה׳ ישעיה לא הָעֲלִיוֹנָה׃ וְעָלָה שָׁמִיר וָשַׁיִת׃ וְעָלְתָה אַרְמְנוֹתֶיהָ
סִירִים׃ תעלה הארץ מקום ארמנותיה סירים׃ עַל
ישעיה לב אַדְמַת עַמִּי קוֹץ שָׁמִיר תַּעֲלֶה׃ ידמה הענין הזה שחוא
פעל יוצא ואינו אבל מרוב שיגדלו שם השמיר והקוץ
ויעלו הרבה כאילו האדמה עולה בקוץ ושמיר ומה
שאמר על אדמת עמי מלת על שבה למעלה
שאמר סופדים על שדה חמד על נפן פוריה ועל
אדמת עמי אשר תעלה קוץ ושמיר׃ והנפעל
במדבר ל׳ במדבר ט׳ במדבר יז נַעֲלָה הֶעָנָן׃ וּבְהֵעָלוֹתוֹ יִסָּעוּ׃ הֶעָלוּ מִסָּבִיב׃
במדבר יז׳ יחזקאל לג׳ וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן קֹרַח׃ ובא וַתַּעֲלוּ עַל שְׂפַת לָשׁוֹן
ירמיה כא וְדִבַּת עָם׃ בשוא ופתח העין שלא כמשפט׃ והחתפעל
וָאֶל יִתְעַל בְּסִרְיוֹנוֹ׃ משפטו יתעלה׃ והפעל הכבד
שמואל ב׳ ג׳ שמות לב הֶעֱלָה דָוִד׃ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם׃ בְּלֹה בְּחַכָּה
חבקוק א׳ הֶעֱלָה׃ הה״א בצרי והעין בשוא ופתח ודקדוקו
שמואל א׳ כ בת בנו בחלק הדקדוק׃ וְהַעֲלָתָה לוֹ מְזָמִים׃ נפתח
שמואל ב׳ ו׳ מלכים א׳ ג בנלל העין׃ מַעֲלִים אֶת אֲרוֹן יי׃ אֶלֶף עוֹלוֹת יַעֲלֶה
בראשית ח׳ מלכים ב׳ ג שְׁלֹמֹה׃ וַיַּעַל עוֹלוֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃ בְּהַעֲלוֹת יי אֶת אֵלִיָּהוּ׃
ירמיה מו אֶעֱלֶה אַכֶּסָּה אֶרֶץ׃ פירוש אעלה חיילותי׃ ושלא נזכר
שמות ט׳ פעלו ממנו הֶעָלָה׃ עַל הַמִּזְבֵּחַ הַבָּנוּי׃ וְהֶצֵב גִּלְתָּה
כאוס ב הֶעֱלָתָה׃ פירוש העלתה על המרכבה לחוליכה בשביה׃
יחזקאל יח׳ והשם וַמַּעֲלוֹת רוּחָם׃ המחשבות העולות על רוהכם
ומזה הענין ופירוש ידעתיה על כל אחת מהמעלות׃
מלכים ב׳ ל׳ מלכים ב׳ ל׳ עליה וַיַּסַּר אֶל הָעֲלִיָּה׃ עֲלִיַּת קִיר׃ הַמְקֻרָה בָּמַיִם
תלים קד עֲלִיּוֹתָיו׃ לפי שהם על הבית ואדם עולה לחן׃ וכן
שמות כ לא תַעֲלֶה בְמַעֲלוֹת׃ כמדרגות לפי שאדם עולה בהם׃
יחזקאל מב וכן וּמַעֲלוֹתֵהוּ פְּנוֹת קָדִים׃ ובא עם בינוי הה״א והו״ו
יחזקאל נח במשפט שלא כמנהג׃ צֵל הַמַּעֲלוֹת׃ ת״י טול אבן
שעיא והוא שאמרו במשנה אבן השעות והיא שמסמנין
יהושע ג בה לדעת שעות היום׃ והשם עוד דֶּרֶךְ מַעֲלֵה בֵית
שמואל א׳ ט׳ ל״ה ב׳ לב הוֹרוֹן׃ בְּמַעֲלֵה הָעִיר׃ בְּמַעֲלֵה קִבְרֵי בְנֵי דָוִד׃
יחזקאל מ רוצה לומר עם הטובים שבמלכים׃ וּשְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת
מלכים א׳ ג׳ מַעֲלָיו׃ בפלס מעשיו׃ ומשקל אחר וְעוֹלָתוֹ אֲשֶׁר
יחזקאל מ׳ יַעֲלֶה בֵּית יי׃ ועלייתו׃ והקבוץ וּמַעֲלוֹת שְׁבָעָה
יחזקאל מ׳ עוֹלוֹתָיו׃ ומשקל אחר וְאֶל הַכַּתֶּף מִחוּצָה לָעוֹלָה׃
בסגול בשקל יורה ומלקוש ופירוש כמו מעלה מדרגה׃
יחזקאל מ׳ ומשקל אחר מעל מִמַּעַל לָרַקִּיעַ׃ שְׂרָפִים עוֹמְדִים
ישעיה ו׳ שמות כח מִמַּעַל לוֹ׃ ובהא הנקבה עַל הָאָרוֹן מִלְּמַעְלָה׃ או
יהושע ז ה״א נוספת׃ וַיַּעֲלוּ אוֹתָם עֵמֶק עָכוֹר׃ מה שאמר
ויעלו לא אמר לענין העמק כי היה לו לומר ויורידו
אותם עמק עכור אבל ידמה כי בין יריחו ובין עמק
עכור היה הר או גבעה ואמר לשון עלייה כנגד אותו ההר
או הגבעה כי הנסיעה מיריחו היתה עלייה אף על פי
שהלכו לעמק עכור וכן וירדתי על ההרים לפי שהיתה
המצפה גבוהה על ההרים אמר ירידה אעפ שהחליכה
על ההרים עלייה וכן וינידו
לדוד וירד הסלע׃ וענין
אחר קרוב לזה בַּעֲלוֹת
גָּדִישׁ׃ יְצוּעֵי עֲלָה׃ פירוש

ירמיה מח מחיום שחללת נפסק יצועי · שדד מואב ועריה עלה·
שמות יז · זכריה יד ותעל שבבת חטל · ויש מפרשים מהענין הזה ועלתה
ידו על יד רעהו · תברת ותפסק וכן ת׳ ותתלוש ידיה
בלומר בשיחזיק איש ביד רעהו תפסק ידו כמו שאמר
תלים קכ המק בשרו · וחפעל הכבד אל תעלבי בחצי ימי·
בראשית מו ואנכי אעלך גם עלה · כולם ענין הברירה והחפסק·
וכתב אא״ז מזה והצב גלתה העלתה · ויש שפירשו
תלים מז מזה והבית הזה יהיה עליון · לשון ברירה והשחתה
ואין צורך להוציאו מהענין הראשון ופירושו והבירה
הזה שחוא עתה עליון בשיחטאו כל עובר עליו ישום
וישרוק וכן ת׳ דהוה עילאה יהא חרב וכן אמר בדברי
חימים והבית הזה אשר היה עליון לכל עובר עליו ישום·
ויתכן לפרש אעלך גם עלה לשון עלייה ממש רמז
לקבורה שיקבר בארץ כנען או רמז לבניו שיעלו
ממצרים וכן יתכן לפרש יצועי עלה · ויהיה רבק עלה
לפחז כמים אותו זרם כמים עלה וגבר עליך · וכמהו
ירמיה מו · מלכים ח כב חגה מים עולים · מתגברים · וכן ותעלה המלחמה·
היתה הולכת ומתגברת · ובדומה לענין הזה אמרו רז״ל
מקצר ועולה פירוש הולך וגומר בכל כחו תפלתו·
מלכים ח יח וענין אחר ואת המים אשר בתעלה לחבה · ואשר עשה
מלכים כ׳ · ישעיה ז את הברכה ואת התעלה · אל קצה תעלת הברכה·
יחזקאל לא והקבוץ ואת תעלותיה שלחה · היא אמת המים· וענין
ירמיה מו׳ · ירמיה לב אחר לשוא הרבית רפואות תעלה אין לך · הנני מעלה
ירמיה ח׳ לה ארוכה · מדוע לא עלתה ארוכת בת עמי · וקרוב
הוא לענין הראשון · ומהענין הראשון עוד בתוך
משלי כו הריפות בעלי · והוא יד המכתש הנקרא בלשון רבותי
בוכנא · ונקרא כן לפי שמעלין אותו כשכותשין בו
ואמרו אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר רוצה לומר
על הבוכנא הגדולה שכותשין בה חריפות וכיוצא בדבר
שמלאכתו מרובה לפיכך אין ראוי לטלטלו ביום טוב·
לה כ כלי ויש מפרשים מזה והעלות וכפות · ולפי דעתי שהוא
כלי קטן ששואבין בו היין ודומה לו בדברי רז״ל עלה
נקפת בכד · וכן אמרו בתליסר עילתא דדינרי ופירשו
בו כלי קטן ששואבין בו היין ויש מלה בזה השרש והוא
תלים כב מהענין הראשון נשתמשו בה הרבה עלי עשור ועלי
בראשית מ׳ · ישעיה מ נבל · ומבלי יור הרבים על פני המים · על מה תכו·
בראשית מח · ישעיה נט ועל השנות החלום · ויכנס עליו כף הדמיון בעל גמלות
ישעיה נב בעל ישלם · כעל כל אשר גמלנו יי · ויבא בענין עם
שמות לה · ישעיה ז זבאו האנשים על הנשים · פי עם הנשים · נחה ארם
מיכה לג על אפרים · עם אפרים · ועיש על בניה תנחם·
בראשית ג עם בניה · ולא שתם על צאן לבן · עם צאן לבן·
שמואל א׳ כ · במדבר כ ועשית חסד על עבדך · עם עבדך · ועליו מטה מנשה·
בלומר עמו בדגלו וגנרר וסמוך אליו · וכן והוא עומד
בראשית יח · ישעיה ג עליהם תחת העץ · שרפים עומדים ממעל לו·
שמות כ סמוך לו · וכן וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך·
שמות מ סמוך לו · כי על המזבח לא היה זובח · וסכות על
שמות מ הארון את הפרכת · ויסך על ארון העדות · סמוך
לו כי הפרוכת לא היתה על הארון אלא מסך בינו וכין
שמות יל · מקרא כל אהל מועד · חוגים על הים · סמוך לים · ונתת על
המערכת לכנה זכה · סמוך למערכת · ויבא כמו עד
תלים מח והוא ינהגנו על מות · כלומר עד מותינו · וכן
יהושע כ · · יהושע ג על המעברות · וכמו אל והיא עלתה עליחם · כמו
שמואל א׳ כ אליהם · ויעלך אלקנה הרמתה על ביתו · כמו אל
מלכים ב׳ כב ביתו · ויאמר חלקידו הכהן הגדול על שפן הסופר·
שמואל א׳ א כמו אל שפן · ויתפלל על יי · כמו אל יי · ונתן

הסיפר על אשר לא ידע ספר · ודברתי על הנביאים· כמו אל הנביאים· כי יסכן
עלימו· כמו אלימו · ועתה אמור נא אל איש יהודה
ועל יושבי ירושלם· כמו אל יושבי ירושלם · איש על
רעהו ואיש אל אחיו · כמו אל · ויבא במקום ב״ת
חשמוש ועל חרבך · כמו ובחרבך · המלט על נפשך·
כמו בנפשך · ונתתי אותם על סל אחד · כמו בסל אחד
בל ימי חיינו על בית יי · כמו בבית יי · תפתח את
שתי האבנים על שמות בני ישראל · בשמות ·
ועל ידו החזיק · בידו בלומר במצותו וברשותו והדומים
לו רבים סמוך על למלת יד על זה הדרך · ישובו לא
על · חסר פירוש ישובו לא על צורך ולא על דבר·
ויש מפרשים שחוא תאר לפי שחוא קמוץ כמו נאם
הגבר הקם על · בלומר עליון · וכן ואל על יקראהו·
תאר ואף על פי שחוא פתוח · את השוק והעליה·
פירושו ואשר עליה והוא הירך שהוא על השוק וכן ת׳
וירביה · והנה עלח זית טרף בפיה · ויתפרו עלח
תאנה · ידוע · והביאו
עלי זית ועלי עץ שמן ועלי
חדס ועלי תמרים ועלי עץ
עבות · רוצה לומר על
חענפים עם העלים·

אלא ותמיה אני למה הניח אלו הסכים והקי הס המוכים וסיה לו לכניח קול עלה כלף שאינו סמוך:

כאלה נובלת עלה · חסר יור · ופירשו מזה ומעליו
ישעיה ח׳ · משלי יל איש טוב · ואא״ז פירש חציתי איש עליה · כלומר
ירמיה יח בעליה · ודוגש פירש מזה פן יפקד עליה · פן יחסר
ישעיה כז אפילו העלה בל שכן חפרי״
תלים יח · תלים קמט עלז ישרי וכל אשר בו · יעלזו חסידים
נפניה ג בכבוד · שמחי ועלזי בכל לב · בקמץ
תלים סח · שמואל ב׳ ח חטף · ועלזו לפניו · בחרק · פן תעלזנה בנות
ירמיה יח חערלים · כי רעתכי אז תעלזי · פי כשתעשי רעות
ישעיה ה אז תעלוזי · והתאר ויורד הדרה והמנה ושאונה ועלז
בה · פירוש וכל עלז ושמח שיש בה ירד לשאול ועל
הדרך הזה ת׳ ודתקיף בהון · ויש מפרשים ועלז בה
נפניה ג האויב · ובדגש במשקל אחר עליזי גאותך · שאון
ישעיה כלי · ישעיה פב עליזים · קריה עליזה · חכל ענין השמחה וחגילה·
ירמיה כא וחשברתים למעז יעלזו · הוציאו רבי יונה לענין אחר
ענין הרעדה ואין צורך כי השכור ירבה לשמוח
ולשחוק ולחשתגע· ויש מפרשים כמו כן מענין הרעדה
ועלז בה· כי אומר בערבי עלז אל״מות · וכתב רבי יונה
כי היא רעדה שאוחזת המשקיף על המת ואוחזת
החולה גם כן בעבור חלישות כחו וכן אוחזת השכור
בעבור חלישות גידיו· כמו שאמר נוע תנוע ארץ כשכור
ואפשר כי אותה הרעדה היא כדרך השחוק וכן כתב
ר״א אבן עזרא בשם ר׳ יונה כי הוא כדרך חשחוק שיארע
לקצת המתים בעת המות וכזה כתב רבי יונה כי רעתכי
אז תעלזי· ופירושו מפני רעתכי שעשיתם מאז תעלזי
עתה וכן פירש מזה קריה עליזה · כמו שאמר הלליך
לא חללי חרב·

אאל אין עלעה שא כלילה עלט ועלטה היה · בעלטה
בראשית לו · יחזקאל לב
עין כאני פסוקי שסכיא· תוציא· הוא חשך אפלחי
עלם ונעלם דבר · ונעלמה מעיני בל חי·
ויקרא ל · איוב כט תהי נעלמה · כלומר כאלו לא היית על
רחוס ג דרך ושתו ולעו והיו כלא היו · ועם נעלמים לא
תלים כו אבוא · אנשים חוטאים בסתר · והחתפעל עלימו
איוב ו · דברים כב יתעלם שלג · ועוד אפרשנו בשרש קדר · והתעלמתי
מחס

איקרא כ׳ מֵחֵם · והפעל הכבד וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ ·
מלכים ג׳ ל׳ ממואל א׳ יב׳ וַיָּם הֶעְלִים מִמֶּנִּי · וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ · כלומר ממנו
פירוש אם לקחתי כופר והייתי מעלים עיני מן הדין שלא
חייתי דן אותו כחוגן · או פירושו ואעלים עיני בנותן
הכופר כלומר שכסיתי והתעלמתי עיני עליו ולא גליתי
את פשעו · ואא״ל פירשו אם אבוש לאמר לפני אותו
שלקחתי הכופר ממנו אעלים עיני שלא אביט בו · אל
איכה ג׳ · תלים כ׳ תַּעְלֵם אָזְנְךָ · וחשם עֲלֵמֵינוּ לְמֹאוֹר פָּנֶיךָ · רוצה
לומר שגיאותינו כי השגיאות נעלמות מן האדם ·
איוב כ״ח ובתוספת הת״ו ובה״א הנקבה וְתַעֲלֻמָה יוֹצִיא אוֹר · ואף
על פי שה״ה מפיק איננה הא״ הבינוי וכמוהו וגלה על
תלים מ״ד ראשה · בבכורה כשרם קיץ · והקבוץ תַּעֲלֻמוֹת לֵב ·
תלים מ״ו כלם ענין הסתר וחמצפון · ומזה עַל עֲלֻמוֹת שִׁיר · על
נסתר השיר ותעלומיו · ויש מפרשים עוד מזה וְהוּא
תלים מ״ח יַנְהֲגֵנוּ עַל מוּת · על דרך כי יצפנני בסכה · יסתירני
בסתר אהלה · תצפנם בסכה מריב לשונות · אבל
במסורת אומר כי הם שתי מלות · וכן נמצא בספרים
מדוייקים על מות שתי מלות ופירושו עד מות כלומר
ממואל א׳ ט״ו ינהגנו עד מותינו · בֶּן מִי זֶה הָעֶלֶם · כשש נקודות
והוא הנער ופירוש כן מי זה העלם לא היה שואל כן מי
חיה כי כבר שלח אליו שישלחהו אליו לנגן לפניו אבל
בשובו מהכות את הפלשתי וראה את גבורתו שאל כן
מי הוא כלומר אם חיה כן גבור ולזה ענה אבנר חי
נפשך המלך אם ידעתי כי האיש בימי שאול זקן כא
באנשים וכששאל שאול את דוד בן מי אתה הנער
חכין דוד כי חיה שואל אותו לדעת אם היה אביו גבור
וענהו כן עבדך ישי בית הלחמי כלומר מבית לחם הוא
ואיש מלחמה היה ומפורסם וידוע היה בגבורה לכך חיו
קורין אותו בית הלחמי כי המלה יש בה טעם שני
בראשית כ״ד הענינים · וְהָיָה הָעַלְמָה הַיּוֹצֵאת לִשְׁאוֹב · הנערה ·
ויתכן לקרוא עלמה לבתולה ולבעולה כמו נערה הִנֵּה
ישעיה ז׳ הָעַלְמָה הָרָה · בעולה היתה והיא אשת הנביא או אשת
אחז אבל עמנואל אינו חזקיהו בראיות ברורות וכן ודרך
משלי ל׳ גֶּבֶר בְּעַלְמָה · לא יתכן לפרש בתולה כי אמר אחריו
כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא
פעלתי און ואמר בתחלה שלשה המה נפלאו ממני וגו׳
כלומר דברים שהם נעלמים שלא יכירם אדם דרך נשר
בשמים לא יכיר אדם דרך שפורח באויר וכן דרך
נחש עלי צור וכן דרך גבר בעלמה שאינה נברת
הבעילה אבל בכתולה נבר המעשה בלי ספק ועוד
הביא אא״ל ראיות כנגד הנוצרים במלה הזאת בספר
הברית שחברו להשיב להם על האמונה ואמר כי אם
היה לשון עלמה בתולה לא יאמר ממנו לזכר עלם כמו
תלים ס״ח שלא יאמר מבתולה לזכר בתול · והקבוץ בְּתוֹךְ עֲלֻמוֹת
תֻּפֵּפוֹת · ויש מפרשים מזה ינהגנו על מות · והסר
כ״ף הדמיון ינהגנו בעלמות כימי הנעורים שהוציאנו
ונהגנו ממצרים ואף על פי שהיא שתי מלות כמו שבתכנו
יתכן בה פירוש מלה אחת כמו עגלה יפה פיה · והבוז
לגאי יונים · פקח קח · שהם שתי מלות ועגינם מלה
תלים פ״ט אחת · הֶקְצַרְתָּ יְמֵי עֲלוּמָיו · ימי נעוריו וכן יָשׁוּב לִימֵי
איוב ל״ג · איוב כ׳ עֲלוּמָיו · יַצְמֻתָיו מָלְאוּ עֲלוּמָיו · פירוש חטאת
ישעיה כ״ד עלומיו · כִּי בְשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי · ויש מפרשים מזה
ועם נעלמים לא אבא · כלומר שעושה מעשה נערים ·
שמות ט״ו · ישעיה מ״ה לְעוֹלָם וָעֶד · תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים · העולם הזה והעולם
ישעיה נ״ו · תלים פ״ח חבא · וכן צור עוֹלָמִים · אֲגוּרָה בְאָהֳלֶךָ עוֹלָמִים · או

פירושו זמנים ארוכים כי כן בא על ימים רבים קצת
שמות ל״ג העולם הארוך · וַעֲבָדוֹ לְעוֹלָם · ר״ל כל הימים עד היובל ·
משלי ל״ב אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם · כִּי מֵעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֻלֶּךָ · מזמן
תלים קי״ט רב · לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ · והדומים לו
תלים פ״ט רוצה לומר כל ימי חיי · כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה · ·
פירוש אמרתי בלבי שחסדך עם דוד יבנה לעולם
ותהיה עומדת אמונתך עמו כמו שהשמים עומדים ·
ויש ל״ה ב׳ ובא במשקל אחר אֶשִׂים אֶת שְׁמִי לְעֵילוֹם · ·
מפרשים כי נקרא עילום מענין עלם שהוא שם הנער כי
לא תשיגנו הרס וחשחתה כמו לבן אדם כימי זקנה כי
הוא כמו העולם כל ימי התמדתו ויש מפרשים אותו
מלשון ונעלם דבר וזה
לרוב סתריו ועומק עניניו
לדעת אותם״
מל״ו ומזה נקרא העולם בלשון הַעֲלֵמָה וכן פירש״י ז״ל בפסוק גם את העלם נתן בלבו חסר כתיב בלשון העלמה עם ·
איוב כ״ו עֹלֶה בְּחֵיל תְּמוּרָתוֹ · בְּחֵיל תמורתו
ולא יַעֲלֹס ·
איוב ל״ט · משלי ז׳ והנפעל בְּנֵף רְנָנִים נֶעֱלָסָה · והתפעל נִתְעַלְּסָה
בְּאַהֲבָיִם · ענין שמחה וגילה ·
עלף בְּנֵיךְ עָלְפוּ שָׁכְבוּ · עָלְיוֹ עֻלָּפָה · והוא
ישעיה נ״א · ירמיה מ״ו תאר ומזה חכנין בתוספת ה״א כמו צחה
יחזקאל ל׳ צמא · אשה לייי · והתפעל וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל רֹאשׁ יוֹנָה
עמוס ח׳ וַיִּתְעַלָּף · תִּתְעַלַּפְנָה הַבְּתוּלוֹת הַיָּפוֹת · ענין חבל
חעיפות ורוב חיגיעה בנפש והכהלות עד שלא יוכל
אדם לעמוד על עצמו ובמעט תצא רוחו וכן בדברי
רבותינו ז״ל גזירה שמא יתעלפה · ופירוש וכל עצי
השדה עליו עלפה · לרוב התאבלותם עליו עד שלא
יוכלו לעמוד על עצמם כמו שאמר ואקדיר עליו
איוב ל״ה · בראשית מ״ח לבנון · מְעֻלָּפֶת סַפִּירִים · וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף ·
ענין העטוף והכסוי
עלץ עָלַץ לִבִּי בַיי · יַעֲלֹץ הַשָּׁדֶה · בָּעֲלֹץ
שמות י״ח · בראשית כ״ה · משלי כ״ה צַדִּיקִים רַבָּה תִּפְאָרֶת · והשם עליצות
חבקוק ג׳ עֲלִיצָתָם כְּמוֹ לֶאֱכוֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר · ענין שמחה וגילה
ואלו שלשה שרשים כז״ן ובסמך ובצדי נשתוים ·
עלק לַעֲלוּקָה שְׁתֵּי בָנוֹת · פירש בורבינו
משלי ל׳ סעדיה ענין הערר כלומר החערר בבעלי
חיים הוא על שני פנים האחד הערר החוים כמותם
וזהו שאול שאמר והשני הערר שלא יהיו וזהו עצר
רחם וכן בצמחים ארץ לא שבעה מים ולא תוציא
הצמחים והשני בלות הצמחים אחר היותם וזהו שאמר
ואש לא אמרה חון ועקר המלה הזאת נראה בעיני
שהיא המלה בעצמה הנזכרת בדברי רבותינו ז״ל מפני
סבנת עלוקה והיא התולעת הגדלה בנהרות ונתפשרת
ברגלי האדם וברגלי הבהמה בעברם בנהרות ושואבת
דמם עד שתמלא ותנפח ונופלת והמשיל זה הענין
הנזכר בפסוק לעלוקה שהיא אינה אומרת די בשתית
הדם · וכן לעז המתרגם
מל״ו יש אומרים שנקרא הניכסם עלוקה מלשון יבא המשפט מעוקל בהפוך אותיו׳ לפי שכל המעקל לרכיו ירד סס ·
לערלים אורגיי״
עם המלה הזאת ענין
חבור ודבוק ויש
מפרשים מענין המלה
הזאת לא עֻמְּמָהוּ · כלומר
יחזקאל ל״ז
לא היו עמו ולא נתחברו אצלו בגדלו וביופיו ויתכן
ששרש המלה עמם ויהיה ממנו עַם · הָעָם הַזֶּה · לפי
דברים ל״ז
שאם״פת האנשים וחבורם זה עם זה יקרא עם לפיכך
נרגש בחבורו עם חכנורים יְהִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ · והעם
יהושע א׳

אֲשֶׁר עִמּוֹ · הדגש לחסרון אות הכפל · ומלת וְשָׁם
יְדַבֵּר עִמָּנוּ · אמר רבי ארונים וכן אמר רבי יונה שהוא
כמו עמו · והגבון כי הם דברי הנביא עם חבריו כלומר
היום ידבר עמנו שם במקום שדבר עמו כלומר כי עוד
נשארה למקום מעלה · ובא יְיָ אֱלֹהֵי כָּל קְדוֹשִׁים עִמָּךְ ·
אמר רבי ארונים ובן אמר רבי יונה שהוא כמו עמו
וכן תרגם יונתן וכל ולא נמצא זה ההפך והגבון
קדושיה כעמיה וכן פיר רשב"ם כי הוא מדבר כנגד ירושלם
ותחתיו למה לא לכך בו רש"י כי המלאכים יהיו עמדה
מאומה · לעזרתה · עִמּוֹ הָרֹאוּבֵנִי
וְהַגְּדִי לָקְחוּ נַחֲלָתָם · פירושו עם חצי שבט מנשה האחר
ולפי שזכר לתשעת השבטים וחצי שבט מנשה האחד
סמוך ולא זכר חצי האחר ואמר עמו כאילו זכרו · ותבא
זאת המלה במקום בי"ת וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ · כמו בלבבך ·
פֶּן יְחֵיֶה דָּבָר עִם לְבָבֶךָ בְּלַיַּעַל לֵאמֹר · בלבבך ·
אִם הָלַכְתִּי עִם שָׁוְא · בשוא · תַּחַת חֲאֵלָה אֲשֶׁר עִם
שְׁכֶם · בשכם · וְאָמַת בְּעִירִי עִם קֶבֶר אָבִי וְאִמִּי · בקבר ·
וַיִּשַּׁב יִצְחָק עִם בְּאֵר לַחַי רֹאִי · בבאר · מַיִם בְּרָבִיו ·
וַיִּקַּם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן · אֲשֶׁר עִם בֵּית אָוֶן · פירוש
סמוך לבית און · הֵם עִם יְבוּס · כמו סמוך ליבוס ·
הֵמָּה עִם בֵּית מִיכָה · סמוך לבית מיכה · ובמקום וו"
אַדְמֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם · ארמני ויפה עינים · וכן כָּל
מִבְצָרֶיךָ תְּאֵנִים עִם בִּכּוּרִים · תאנים ובכורים ·
יִרָאוּךָ עִם שָׁמֶשׁ · רוצה לומר כל ימי התמדת השמש ·
ובא במקום את שהוא נופל על הפעול וַיַּשְׁאֵהוּ מִבֵּית
אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים · כמו את ארון
האלהים ונכפל הפעול בזה הפסוק כי בתחלה אמר
וישאוהו ופירש עוד מה נשאו את ארון האלהים וכן
יביאה את תרומת יי · ותפתח ותראהו את הילד ·
והדומים להם כמו שכתבנו בחלק הדקדוק ויש מפרשים
וישאוהו על הארגז שהשיבו פלשתים לאשם · ואא"ל
פירשו עם ארון האלהים כי עזא היה הולך עם ארון
האלהים ואחיו לפני הארון על כן שלח ידו עזא ומת
והחטא בעבור שאחז בארון כי נושאי הארון לא היו
אוחזים בו אלא במוטות בכתפם "

עמם אֲרָזִים לֹא עֲמָמוּהוּ · כָּל סָתוּם לֹא עֲמָמוּךָ ·
אֵיכָה יוּעַם זָהָב · ענין הכל החסתר והכיסוי
ועממוהו הוא פעל עובר רוצה לומר שלא כסוהו ולא
הסתירוהו הארזים הגבוהים כי הוא עלה על בלם
ועממוך בודד פירוש עממו עמך כלומר לא נסתרו
ולא נעלמו ממך כל סתום שלא ידעתם · ואא"ל פירש
עממוך מן עם כלומר הדברים לא היו עמך סתומים ·
עַם רַב וְעָצוּם · ברוב הוא בלשון זכר · ופעמים
לשון נקבה מַדּוּעַ שׁוֹכְבָה הָעָם הַזֶּה · וְחַטָּאת עַמֶּךָ ·
הָעָם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח · וכן חבי כמעט רגע
למי שמפרש אותו לשון צווי · עַמִּים הַר יִקְרָאוּ ·
ובת שלום אַחֲרֶיךָ כִּנְיָמִן בְּעַמֶּיךָ · וְאֶת עַמֵּי הָאָרֶץ ·
וכמו שנאמר עם על קבוץ וקהלת האנשים כן יאמר
בדברים האחרים כמו שנאמר על הארבה עַם רַב וְעָצוּם
כְּמוֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן הָעוֹלָם · ועל הנמלים נאמר עַם לֹא
עֹז · ונאמר על שפנים עַם לֹא עָצוּם · וכן פירש אא"ל
זֹאת עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ · ועל החיות אמר
שאמר בפסוק שלפניו תכבדני חית השדה ואמר עם זו
יצרתי לי תהלתי יספרו ולא אותי קראת יעקב "

עמד כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד יְיָ · רַגְלֵי עָמְדָה בְּמִישׁוֹר ·
וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי · אִם יַעֲמֹד מִשֶּׁה וּשְׁמוּאֵל
לְפָנַי · עָמְדוּ עָמְדוּ וְאֵין מַפְנֶה · עָמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל ·
מקור כמו וַיִּכָּלֶת עָמֹד · בְּיוֹם עָמְדָךְ מִנֶּגֶד · חֹמֵס
מעמדת כגעת · וַיָּבֹא אֵצֶל עָמְדִי · אצלי
במקום שאני עומד · וַיַּעֲמִדֵנִי עַל עָמְדִי · כמו שהייתי
בתחלה עומד · וַיַּעֲמֹד חָשְׁמָן · נפסק שלא חורק עוד ·
וַתַּעֲמֹד מְלֶדֶת · פסקה · וַיָּרַח עָמֹד · וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ
בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם · וַתַּעֲמֹד מִלְּחָמָה · ותתקיים · חֲיָעֲמֹד
לְבָבְךָ · היתקיים ויתחזק · וַיַּעֲמֹד כָּל הָעָם בַּבְּרִית ·
נתחזקו בקבלת הברית לקיימו · לְמַעַן יַעֲמֹדוּ יָמִים
רַבִּים · יתקיימו · בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה · בין הקיימים
האלה והוא רמז למלאכים הקיימים לעד · וכן עַמּוּדֵי
שָׁמַיִם יִרוֹפָפוּ · וְלַעֲמוֹד בְּרֶזֶל · וַהֲמִישֵׁנִי אֶת הָעַמּוּדִים ·
לפי שהעמודים קיום הבית או אשר הם תחתיהם ·
ולדמיון העמוד נקרא עַמּוּד הֶעָנָן · וְעַמּוּד הָאֵשׁ ·
והפעל הכבד וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם · שהיו קיימים
לעד · וְהָעֲבֹדָנוּ עֲלֵינוּ מִצְוֹת · קיימנו וקבלנו על
עצמנו · וְלֶהָעֲמִיד אֶת חָרְבוֹתָיו · וְהָעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל
מָתְנַיִם · כי בהשתנו הארם הוא כפוף ובהפסק המשענת
יעמד מלהכפף · וכן תרגם יונתן ולא תהי להון לבית
סומכי · כלומר תעמידם על מתניהם שלא יסמכו עוד
עליך וכבר פירשנו בפירוש אחר בשרש מער · וּמֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל הָיָה מַעֲמִיד בַּמֶּרְכָּבָה נֹכַח אֲרָם · פירוש היה
מחזיק עצמו ומתחזק שלא יראוהו ארם נגוע אלא היה
מראה עצמו כאילו לא הוכרח כדי שלא יתחזקו ארם על
ישראל במלחמה · והפעול מָעֲמָד בַּמֶּרְכָּבָה · וְאֵין
מָעֲמָד · ושלא נזכר פעלו יַעֲמֹד חַי · ופירוש לא
תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ · רוצה לומר שלא תעמוד לאחור
שלא תלך ותצילהו אם תוכל כמו שפירשו רז"ל מניין
שאם ראה חברו טובע בנהר או לסטים באים עליו או
חית רעה באה עליו שחייב להצילו תל"ל לא תעמוד על
דם רעך · ופירוש לְשָׁמוֹר אֶת בְּרִיתוֹ לְעָמְדָהּ · לעמוד
בה · והשם מעמד וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֱרָסֶךָ · יִקַּח מִכֶּם
עָמְדָתוֹ · פירש רבי יונה כמו אמדתו מלשון אומד
ויתכן לפרשו מענין עמידה כמשפטו ופירושו ילמד מכם
עמידתו כלומר שלא תצא יושבת צאנן למספר בית
האצל שילמד מכם עמידתו כמו שאתם לא יצאתם
להספר בגלות אחיכם כן לא יצאו הם בגלותכם ·
בְּעוֹד שַׁרִי עִמָּדִי · וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי · וְצוּר יָצוּק
עִמָּדִי · כמו עמי ואפשר שנגזרה המלה מענין עמידה
רוצה לומר עמוד במקום עמדי כלומר במקום שאני בו
ולא מצאנו מלה זו כי אם עם המדבר בעדו "

עמל אֲשֶׁר לֹא עָמַלְתָּ בּוֹ · נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ ·
שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנֵיו בוֹ · שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ ·
וחשם עָמֵל וְכַעַס · וַעֲמַל לְאֻמִּים יִיגָעוּ · וְרָהֲבָם עָמָל
וָאָוֶן · עָמֵל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ · רְאֵה עָנְיִי וַעֲמָלִי ·
אֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לַחֲצֵנוּ · וחתאר נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ ·
לְהַלְמוּת עֲמָלִים · ענין חכל יגיעה וטורח · וּעֹשֶׂה קְרוּב
לוֹז תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל וָאָוֶן · וּמֵאֲדָמָה לֹא יִצְמַח עָמָל ·
כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָד · וְזוֹרְעֵי
עָמָל יְקַצְּרוּהוּ · ענין כל אלו
הדומה לחם עָיֵל "
כתב רש"ב כל עמל סמוך לאון הוא כמהו ·

עמס וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ · וְעוֹמְסִים עַל
הַחֲמוֹרִים · יוֹם יוֹם יַעֲמֹס לָנוּ · כָּל עוֹמְסֶיהָ
שָׁרוֹשׁ יִשָּׁרֵשׁוּ · חֲעֹמְסִים מִנִּי בָטֶן · נְשֻׂאוֹתֵיכֶם עֲמֻסוֹת ·
ונכתב

פמואל ב' ל' · יהושע ל' · זכריה ל' · דברים ל' · יחזקאל לא · מיכה ל' · יחזקאל לא · מיכה ל' · דברים ל' · יחזקאל ל' · ישעיה כב · מיכה ל' · דברים ל' · מיכה ל' · יונה ל' · מלכים ל' · תלים קלז · קהלת ל' · תלים ל' · תלים לה · תלים כ' · קהלת ל' · תלים לה · דברים ל' · מלכים ל' · סופטים ה' · תלים ל' · תלים ל' · תלים ל' · תלים ל' · ישעיה מג · ירמיה ל' · סמות ה' · סופטים ה' · דברים ל' · מלכים ל' · מלכים ל' · סופטים ה' · תלים ל' · תלים ל' · תלים ל' · ישעיה מג · ירמיה ל' · סופטים ה' · דברים ל' · יחזקאל לא · מיכה ל' · דברים ל' · מלכים ל' · תלים קלח · ירמיה ל' · יחזקאל ל' · ישעיה לב · מיכה ל' · יחזקאל ל' · דברים ל' · מלכים ל' · תלים קלח · ויקרא ל' · ויקרא ל' · מלכים ל' · תלים קלח · ויקרא ל' · יחזקאל ל' · ישעיה לב · מיכה ל' · דברים ל' · תלים ל' · תלים ל' · ישעיה מג · דברים ל' · ישעיה מג · ישעיה מג · ירמיה ל' · דברים ל' · ישעיה מג · ישעיה מג · ישעיה מג

ונכתב בשין והנושאים בסבל עושים · והפעל הכבד
אבי העמים עליכם · והשם אבן מעמסה · ענין הכל
הטעינה והמשא"

עמק מאד עמקו מחשבותיך · והתאר עמוק
מעור בשרו · והקבוץ מים עמוקים עצה
בלב איש · בדגש · וכן לנקבה העמקה והרחבה ·
ולרבות מגלה עמקות מני חשך · כלם בדגש · ורבי
יונה כתב מגלה עמוקות רפה ולא כן מצאנוהו אנחנו"
ומשקל אחר עם עמקי שפה · שהנפרד ממנו עמק
בפלס דשן ושמן · ומזה נקרא הגיא עמק לפי שהוא
עמוק בעמק הבכא · בחמש נקודות · וקבוצו ולא
אלהי עמקים הוא · והשם במשקל אחר שמים לרום
וארץ לעומק · ובתוספת מם מפעמקים קראתיך יי ·
והכבד העמיקו סרה · כלומר הרבו לעשות סרה בי
כמו שהעמק הוא רב מהאדם מהגיע אליו כן כל דבר
הריבוי יקרא בלשון עמק · וכן העמק שאלה · העמיקו
שחתו · המעמיקים מיי · עמוק עמוק מי ימצאנו ·
עם עמקי שפה · שלא
יגיעו אל דברת השפה"

עמר והתעמר בו
ומכרו · לא
תתעמר בה · ענין שמוש
עם הסחורה כמו שארז"ל הגונב נפש מישראל אינו חייב
עד שיכניסו לביתו וישתמש בו וימכרנו שנאמר
והתעמר בו ומכרו שישתמש בו · לא תתעמר בה
לא תשתמש ותשתעבד בה אחר שבעלתה ·
עמר לגלגלת · מדה כמו שאמר והעומר עשירית
האיפה הוא · וכן והניף את העומר · ושבחתי עומר
בשדה · ואספתי בעמרים · ומשקל אחר ובעמיר
מאחרי הקוצר · ובלפיד אש בעמיר · היא אגדת
השבלים · והפעל הדגוש ממנו והצנו מעמר ·

עמת ועל גבר עמיתו · וכחש בעמיתו · ואל
אשת עמיתך · חבר · לעמת העצה יסירנה ·
לנכח חעצה · וקול האופנים לעמתם · לנכחם
והלמד בהם לשמוש כלמד לנכחו לנגדו · ובלא למד
השירות כל עמת שבא · וקשרו מלת כל עם עמרת
על דרך הארמית כל קבל דנא · והנכון מה שכתב בו
הגאון אבן גיאת כי לעמרת לא יבא מבלי הלמד כמו
למען שלא תחסר ממנו הלמד ובית בעבור · וכל עמת
שבא הכף כף הדמיון והלמד מן לעמרת והיה ראוי
להיות מלה אחרת כלעמת ונפרד כמו הרבה מן
הנדבקים שנפרדו כמו ולאסירים פקח קוח שהם שתי
מלות וענינם מלה אחת · ובחלם לעשות אחר
החלקים · כמו לעומת וכן שבועות ימים מצות יאכל
כמו שבעת ימים"

ענן בעב הענן · ונראתה הקשת בענן · וענן כבד על
ההר · ענן גדול ואש מתלקחת · והפעול הדגוש
ממנו בעני ענן על הארץ · והוא קל · מעונן ומנחש ·
ומעוננים לא יהיו לך ·
הם שני שרשים בענין
כבר פירשתים בשרש עון
בענין עונה"

ענב ורם ענב חמר · בענבים
בזיריך · הדגש לתפארת וכתבנו הדומיו בחלק הדקדוק ·

ענג והתענגתם מזין בכודה · והתענגו על רוב
שלום · והתענג בדשן נפשכם · והתענג על
יי · מהתענג ומרך · והפעל הכבד הנוה והמענגה ·
והשם בהיכלי ענג · ובתוספת תי לא נאוה לכסיל
תענוג · אהבה בתענוגים · והקבוץ מלשון נקבות
ותענוגות בני האדם · והתאר והענוג מאד · חרבה
בך והענגה · ענין ההשתעשעות והנעימות בהנאת
הנפש"

ענד אענדנו עטרות
לי · ענדם על
גרגרותיך · ענין קשירה ·

ענה מה ענה יי · ויען כל העם · עני יי עני ·
חכמות שרותיה תענה · פי אחת משרותיה
תענה אף היא תשיב אמריה לה · ויש לפרש תענה
לשון רבות · ובא הנון בדגש כמו עיני תראינה בה ·
ופי תשיב אמריה לה · לזה הפירוש לעצמה · ולא ענו
העם אותו דבר · הענין הזה הוא השבת הדיבור ברוב ·
ויש שהוא תחלת הדבור כמו ויען איוב הראשון ·
ואמרתי מה ענה יי · פה תאמר אל הנביא מה ענך יי ·
ועניתי ואמרתי · ושמואל ראה את שאול ויי ענהו ·
בלם יענו ויאמרו אליך · והשם כי אין מענה אלהים ·
והדומים לחם · והנפעל הרוב דברים לא יענה ·
אני יי ענה לו כי · פי בעבור שמי אף על פי שהוא אינו
ראוי · נעניתי לו בה ברוב גלוליו · כלומר אף על פי
שהוא בא ברוב גלוליו אני יי נענתי לו · ובה כתוב בהא
ואין הא כפיק ובמקצת ספרים בא קרי ועכ"פ פירושו
באלף · וכן אמר התרגום אנא יי משתאיל ליה בממריה
דאתי למתבע · אבל לדעת התרגום בא דבק עם נעניתי
לו ולפירושינו דבק עם ברוב גלוליו ונענה ונעניתי
ענינם נעתר ונעתרתי ועוד אבאר הענין הזה בשרש
עתר · והפעל הנוסף ורוח מבינתי יענני · והוא עובר
לשנים פעולים לי יבריחני לענות · והשם אשר לא
מצאו מענה · ומיי מענה
לשון · ועא קרוב לזה
חענין שקר ענה באחיו ·
לא תענה ברעך עד שקר ·
ועתה בי צדקתי · ויי ענה
בי · שמע אל ויענם · פירוש
יענה בם · וחטאתנו ענתה
פירוש כל חטאת
בנו ·
וענה גאון ישראל בפניו · בחשי
בפני יענה · אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יענה · פירוש
יעיד עמה כלומר הכפיס יעיד עם האבן כי גם הוא
מגזלה כולם ענין עדות · וענין אחר קרוב לו ותען
להם מרים · ענו לי בתורה · על ביאר ענו לה ·
ועתה איים באלמנותיו · ועתה שמח כימי נעוריך ·
והפעל הכבד מענין זה למנצח על מחלת לענות ·
כרם חמר ענו לה · קול ענות אנכי שומע · ענין
הכל הגבהת הקול בשיר · ויש באבל והוא ענה איים
באלמנותיו · וכן בדברי רבותינו ז"ל מענות אבל לא
מטפחות ולא מקוננות · ופירוש הענוי שכולן עונות
באחת ומזה הענין מקור מפעל הקל אין קול ענות גבורה
ואין קול ענות חלושה · פירוש לא צעקת המנצחים
במלחמה ולא צעקת
המנוצחים · ויש לפרש

גם כן מזה העניין וכפים מעץ יענה · כמו שאמר כי אבן מקיר תזעק אמר וחכפים יצעק עמה כי גם הוא מגזלה · ויש לפרש מזה כי שָׁמַע יי אֶל עֳנִיָּךְ · כלומר אל צעקתך כי כודאי מתוך עניה צעקה לאל וכן דערת אנקלוס שתרגם ארי קבל יי צלותך · ואם היה עניין עוני היה אומ׳ ראה ולא שמע · וכן מזה העניין חִיַּדְ בְּדוֹרְכִים יַעֲנֶה · ועניין אחר עָנָה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי · עִנִּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי · וַיַּעֲנֵך וַיַּרְעֵבֶךָ · אִם עָנֹה תַעֲנֶה אוֹתוֹ · וָאַעֲנֶה אֶת זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת · הַאֵלֶּה רָפָה · ושלא נזכר פעלו טוב לִי כִּי עֻנִּיתִי · אֲשֶׁר לֹא תְעֻנֶּה · וחמקור ממנו אֶת כָּל עֲנוֹתוֹ · או הוא שם בפלס זְלוֹת לבני אדם · ואם זה בחולם עין הפעל וזה בשורק · והתפעל וְכִי הִתְעַנִּיתָ בְּכָל אֲשֶׁר הִתְעַנָּה אָבִי · וחנפעל נָגַשׁ והוא נַעֲנָה · וְנִפְגַּשׁ בַּעֲנָה תַּשְׁבִּיעַ · לַעֲנוֹת מִפְּנֵי · משפטו להענות · והפעל הקל ממנו לפי דעתי אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד · וכבר פירשתי פסוק זה בשרש כזב · ויש לפרש מזה וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו · וכן תי׳ וימאך יקר ישראל ואינון חזן · וכן מזה העניין יַעֲנוּ כִי אֵין רוֹעֶה · עֲרִיצִים יַעֲנֶה · מִקּוֹלָם לא יֵחַת וּמֵהֲמוֹנָם לא יַעֲנֶה · וכן טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שׁוֹגֵג · פי טרם הכנעי והיתי חוטא שוגג היתי כי לא היתי פונה אל מצותך ואל אמרתך ולא היתי נותנם על לב וזוכרם · ועתה כשראיתי שחטאתי בהפנותי לבי מאמרתך נכנעתי ושבתי לשמור אמרתך ולזכור אותה תמיד כדי שלא אהיה שוגג באחת ממצותיך ואפשר להיות בנין הפעיל מזה ישמע אל ויענם · והתאר וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לא הֶחֱזָקָה · הָעֲנִיִּים וָהָאֶבְיוֹנִים · עֲנִיָּה סוֹעֲרָה · והשם עֲנִית עָנִי · והשם עוד לֶחֶם עוֹנִי · נקרא כן על שם שנתענו במצרים · כִּי עַל זֶה בַּחַרְתָּ מְעוֹנִי · ופי׳ הפסוק כן השמר אל תפן אל און כלומר היה לך להשמר שלא תפנה ואל און ולהצדיק עצמך ולהרשיע דין השם כי על זה בחרת מעוני כלומר על זה הפנית לאון ולהצדיק עצמך בחרת יותר מלענות מלפני יי ולומר יי הצדיק ואני ועמי הרשעים · וכן על זה הדרך יַחֲלֹץ עָנִי בְּעָנְיוֹ · כלומר הנכנע מפני השם בהכנעתו יחלץ אותו ויצילהו מצרתו שהוא בח לענין שאמר למעלה וחנפי לב ישימו אף לא ישועו כי אסרם · והשם בְּמֹא קַמְתִּי מִבְּעָנְיָתִי · וקרוב לענין הזה עָנָו מְאֹד · יאכלו עֲנָוִים וְיִשְׂבָּעוּ · והשם עֵקֶב עֲנָוָה · וַעֲנָוָתְךָ תַרְבֵּנִי · וכנוח הוֹן וַעֲנוֹתְךָ תַרְבֵּנִי · ומֹא וְעַנְוָה צֶדֶק · ענינם שפלות רוח · ומזה העניין יָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר · וכן תי׳ ענותן ורכיב על חמרא · וכן וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבְּךָ עַם עָנִי וָדָל · וכתי׳ עם ענותן ומקבל עולבן · ועוֹא הוא עָנִיָּן רָע נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ · וָכַעַס עִנְיָנוֹ · עסק רע להתעסק בו וכעס עסקו · כִּי בָא הַחֲלוֹם בְּרוֹב עִנְיָן · בעסקים ופנים רבים · אמ׳ והוא לא כמנא רק בקהלת וכתב אמ׳ זל מזה לב צדיק לבד ויש מפרשי מזה למעגהו וכשאלתי על פתחות הלמ׳ ולא מצאתי מעגה · נועם אמר לב צדיק לענין יהגה ויחשוב להוציא לענין ולא ירבר כלא ענין והוא שם בפלס פנות קדים · למנות ימינו · שהוא כמו למנין ימינו וכן לענות כמו לענין · גַּם זֶה הֶבֶל וְעִנְיָן רָע · רוצה לומר ענין איש רע כי הוא פתוח והוא סגוך והמסורת עליו לית פתח · והביא רבי יונה בענין זה כל פָּעֳלֵי יי לַמַּעֲנֵהוּ · כלומר לענין שהוא רוצה בו ויתכן לפרש למענהו בעבורו

מגזלה · ירמיה ל״ה · תלים קב · תלים לה · דברים ח · שמות כב · מלכים א׳ יא · תלים קיט · ויקרא כב · תלים קלב · מלכים א׳ ב׳ · ישעיה כב · שמות ג · תלים קיט · הושע ה · זכריה י׳ · ישעיה כה · ישעיה לא · תלים קיט · יחזקאל יח · ישעי׳ מא · ישעי׳ כד · תלים כב · דברים ט״ו · איוב לג · איוב לג · עזרא ט · במדבר יב · תלים כב · משלי כב · תלים יח · שמואל ב׳ כב · תלים מה · זכריה ט · בבקיה ג · קהלת א׳ · קהלת ב · קהלת ה · משלי עז · שמות ל״ח · יואל ל · ישעיה מא · שיר ח · תלים ל · משלי יז · תלים קלא

ופירש רבי יונה הוא עָנִיָּן רָע · לַעֲנוֹת בּוֹ · כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ · וְעַנְוָתְךָ תַרְבֵּנִי · ענין החשגחה ואפשר שיהיה מענה בשמחת לבו מענין עדות · וכתב הגאון ר׳ יצחק אבן גיאת ז״ל כי פי׳ עניו ולענות בו הכונה בחפץ והתעסקותיו בו · וממנו וענותך תרבני עזרתך ורצונך · וממנו כל פעל יי למענהו למען חפצו ורצונו אשר הוא הסיבה והעלה והחפץ והביא רבי יונה אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת הָאָרֶץ · וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת הַדָּגָן · וְהֵם יַעֲנוּ אֶת יִזְרְעֶאל · בענין הכונה · ועל דעתי שהם מהענין הראשון שהוא השבת הדבור ופי׳ אענה את השמים כי מרוב העצר את השמים כאילו הם ישאלוהו המטר והוא ימטיר אותם והם יענו את הארץ כאילו הארץ תשאלם המטר והם יתנו המטר והארץ תענה את הדגן כאילו הם ישאלוהו שתוציאם כי עמדה ימים רבים שלא הוציאה אותם ולא עשתה פירות והם יענו את יזרעאל כאילו עמק יזרעאל ישאל על עמדו חרב כמה ימים ואחר שרבה הדגן והתירוש והיצהר ירבה הישוב · וכן וְחַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת הַכֹּל · כאילו כל צרכי האדם ישאלו לכסף והכסף ימלא את הכל · ומזה כי האלהים מענה בשמחת לבו · כלומר כי הוא רוצה בשמחתו ומזמן לו והוא פעל יוצא לשלישי כי האלהים מענה והדגן והתירוש והכסף והזהב יענוהו למלאת חפציו · ועֹא כְּבַחֲצִי מַעֲנֶה צֶמֶד שָׂדֶה · ומֹא חֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם · הוא הקו שיחרוש החורש בשורים בשיעור שירצו בו ואחר כך יחזור ויעשה אחר כמוהו וכן עד שיחרוש כל השדה ובלעז שליו · וכן בעֹא בְּאֶסְרָם לִשְׁתֵּי עוֹנוֹתָם · האחד עוֹנָה בפלס שואה והוא רמז לשתי הממלכות אפרים ויהודה ״

ענף שֹׁרֶשׁ וְעָנָף · יַעֲנִיפֶיהָ אַרְזֵי אֵל · אבל עַנְפָּם תִּתֵּנוּ · לא נגזר מענף אבל הוא משקל אחר כאשר פירשתיו בשער השמות במקומו · והתאר פוֹרִיָּה וַעֲנֻפָּה · והענין ידוע ״

ענק בְּאַחַד עָנָק מִצְוָארוֹנָיִךְ · וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ · וכקבוץ הנקבות ולְבַד מִן הָעֲנָקוֹת אֲשֶׁר בְּצַוְּארֵי נִמְלֵי חֶם · הוא חלי תלוי כציאר ויבא תחת הגרון · לָבֵן עֲנַקְתִּמוֹ גַאֲוָה · כלומר שמו הגאוה ענק לצוארונם · הָעֲנֵק תַּעֲנִיק לוֹ · רוצה לומר טענהו ושים על צוארו כענק חרוזות חרוזות מן הדגן והתירוש וה׳צהר ״

ענש וָעָנְשוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף · וַיַּעֲנֹשׁ אֶת הָאָרֶץ · וַיַּעֲנוּשׁ יִשְׂתוּ · גַּם עָנוּשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב · וחנפעל וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנֶעֱנָשׁוּ · עָנֹשׁ יֵעָנֵשׁ · ענינם חיוב וגבוי נתינת הממון ואפשר שיהיה ופתיים עברו ונענשו חיוב נתינת הנפש כלומר המיתה כמו שנשתמש רז״ל חרבה בזה הלשון כאמרם דמעניש וקטיל וזולת זה הרבה ועל הדרך הזה פירשו הם גם ענוש לצדיק לא טוב ״

עסס וְעָסוֹתָם רְשָׁעִים · ענין הדריסה והכתישה פרמ״ריץ בלעז · ומזה נקרא עסים יִטְפוּ הֶהָרִים עָסִיס · וְבֶעֱסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן · מֵעֲסִיס רִמּוֹנִי · הוא המשקה היוצא על ידי הסחיטה והכתישה ״

אמ׳ שיתכן לומר שיוד של רמוכי איכו לתדגר כעבו רק ליסס עין כסרס רמן

עפא מִבֵּין עֲפָאִים יִתְּנוּ קוֹל · האלף נחה והיוד נעה הם הסעיפים · וכן בארמית אַתְרוּ עפ״ה

מלאכי ג׳ · יואל ל׳ · ישעיה מא · שיר ח · תלים קלא

דניאל ג׳ יד׳ עֲפִיחַ׃ עֲפִיחַ שַׁפִּיר׃ ויש לפרש עפיח עליו וחוא הנכון לענין הפסוק וכן מבין עפאים מבין העלים״

עפל עֹפֶל עֲבַחַז׃ עֹפֶל בַּת צִיּוֹן׃ וְסָבַב לָעֹפֶל׃ ישע׳ לב׳ מיכה ד׳ לה׳ כ׳ לג׳ לה׳ כ׳ לז׳

וַיַּגְבִּיהֶהָ מְאֹד׃ וּבְחוֹמַת חָעֹפֶל בְּנָה לָרֹב׃ במדבר ל׳ל מקום גבוה ומבצר׃ ומזח וַיַּעְפִּילוּ לַעֲלוֹת אֶל רֹאשׁ הָהָר׃ פירוש הגביהו לב וחזקוהו לעלות אנגרי״שׁ״רון בלעז׃ ומזח עוד הִנֵּה עֻפְלָה לֹא יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ׃ חבקוק ב׳

ופירוש הפסוק פירש רבי אחי רבי משה ז״ל פירוש נכון אומר כי נפש הרשע שלא ישרה בעצמו ואין לה בטחון ואמונה בשם יתעלה עפלה בלומר שמה עצמה בעפל ובמבצר אבל הצדיק הבוטח בי״י באמונתו ובבטחונו יחיה ולא יצטרך לשום עצמו בעפל ומבצר׃ וַיָּבֹא אֶל חָעֹפֶל וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּפֶקֶד בַּבָּיִת׃ פירוש למקום גבוה הר או גבעה חוץ לעיר והפקיד בבית שהיה שם הכסף וחליפות השמלות וית ועל לאתר כסי תרגם אותו כמו אופל׃ ומזח עפולים אע״פ וכן ויעפילו לעלות שאנחנו קורים טחורים במדבר כ׳ תכמותא לשון מוסך שהוא כינוי לתחתוניות״׃ ואפילה׃ מלכים ב׳ ה׳

עפר עָפָר מִן חָאֲדָמָה׃ בְּרֶזֶל מֵעָפָר יֻקָּח׃ עַד אֲשֶׁר דַּךְ לָעָפָר׃ וַאֲשַׁלֵּיךְ אֶת עֲפָרוֹ׃ וְרֹאשׁ עֲפָרוֹת תֵּבֵל׃ וְעִפְרוֹת זָהָב לוֹ׃ פירוש העפרות שיוקח מהם הזהב או יקרא הזהב השחוק עפר כמו שכתוב ואשליך את עפרו כמו שאר״ז״ל׃ וכן האפר נקרא עפר בראשית ג׳ תיקון ל׳ דברים ט׳ ל׳ משלי ח׳ תיקון כ״ח

מֵעָפָר שְׁרַפֶת הַחַטָּאת׃ עפר אדמת ארץ ת״ל ארבעתם ענין אחד וגסמכו זה לזה כמו עפרות תבל׃ במדבר ל״ט

אַדְמַת עָפָר׃ עַל עֲפַר אָרֶץ׃ ואף על פי כן יש הפרש ביניהם מעט כי עפר יקרא הדק ברוב וכן אדמה כמו שאמר ואדמה על ראשו ומעט נזכרה האדמה על הדק וארץ ותבל יש ביניהם הפרש מעט כי ארץ היא כלל הכל ישוב ומדבר ותבל כלל על הישוב וכן הדברים הדקים יכונו בעפר כמו שאמר וַיַּדֶּק לָעָפָר׃ וְנָשָׂא אֶת עֲפָרָם׃ וַיַּשְׁלֵךְ אֶת עֲפָרָה׃ והפעל הכבד הנלקח ממנו וְעָפַר בֶּעָפָר׃ מֵאֵשׁ תֵּם עוֹפֶרֶת׃ צָלְלוּ כָּעוֹפֶרֶת׃ הוא חאבר כתרגומו ואמרו שנקרא כן על שם האפר כי כל המתכות יאכלם העפר ויפחתו בהיותם בו אבל העופרת תוסיף בעפר׃ לְעוֹפֶר הָאֵילִים׃ כִּשְׁנֵי עֲפָרִים׃ הוא ילר האיל או הצבי״ דברים ט׳ כ׳ מלכים ב׳ כ׳ כ׳ מלכים ב׳ כ׳ כ׳ שמות ב׳ ל״ד׳ ירמיה ל׳ שמואל א׳ ל׳ ל׳ ל

שאמרו מקום שהכליות יועצות ולמעלה מן הכליות
היה מסירה "

עצל לֵךְ אֶל נְמָלָה עָצֵל · עַצְלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה · בְּעַצְלָתַיִם יִמַּךְ הַמְּקֵרָה · אמר המלה בלשון שנים לפי שענינה עצלות הידים · וְלֶחֶם עֲצֵלוּת לֹא תֹאכֵל · והנפעל ממנו אַל תֵּעָצְלוּ · ענין הכל חתרשלות בדבר הצורך והמנע מעשותו מפני לאורך נפש העצל מהתעורר אל הדברים שצריך אליהם ·

עצם וְעָצַם כֹּחוֹ וְלֹא בְכֹחוֹ · כִּי עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ · וְאוֹיְבֵי חַיִּים עֲצֻמוּ · עָצְמוּ לִי אַלְמְנוֹתָיו · מֵחוֹל יַמִּים · רַב וְעָצוּם · וַעֲצֻמִים חַטֹּאתֵיכֶם · וחשם כֹּחִי וְעוֹצֶם יָדִי · לֹא נִכְחַד עָצְמִי מִמֶּךָּ · וּמֹא זֶה יָמוּת בְּעֶצֶם תָּמוּ · בשש נקודות · רֹל בתוקף שלמותו · ומא ולאין אונים עָצְמָה יָרְבָּה · וכן כוש עָצְמָה · חטף והמסורת עליו ב ירבה ודין · ופירושו כוש היה לך לעצמה כמו שאמר פוש ולובים היו בעזרתך · ובסמוך בְּעַצְמַת חֲכָרֶיךָ · ומֹא וְתֶעֱצַמְתָּ לָעָם · והפעל הכבד וַיַּעֲצִימֵהוּ מִצָּרָיו · ענין הכל החוזק והתוקף והגדולה בענין האיכות והכמות · ובן נאמר לענין חוזק הריב ובֵין עֲצוּמִים יַפְרִיד · כלומר בין המתחזקים במריבה · חַגְּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם · תוקף ריבבם וראיותיכם · וכן בדברי רֹל בזה הלשון שנים שנתעצמו בדין · וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו חֵילָאִים · בתוקף ריביו ומלחמותיו · ועצומיו תאר לריבים התקיפים ולמלחמות החזקות · עֶצֶם מֵעֲצָמַי · בשש נקודות · דָּבְקָה עַצְמִי לְבָשָׂרִי · פירשנוהו בשרש בשר · עֶצֶם אֶל עַצְמוֹ · והקבוץ בלשון זכרים בַּעֲצָמִים בְּבֶטֶן הַמְּלָאָה · רֹל העובר אשר בבטן ההרה · והקבוץ בלשון נקבות אַסַּפֵּר כָּל עַצְמוֹתָי · הָעֲצָמוֹת הַיְּבֵשׁוֹת · וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה · וַעֲצָמוֹתֵיהֶם יָגֵרוּ · ידוע נקרא כן לפי שהעצם חזק ותקיף מהבשר · ולפי שהעצם חוזק הגוף ומעמידו נקרא הגוף עצם אֲדֹמוֹ עֶצֶם מִפְּנִינִים · בשש נקודות · אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה · עַצְמְךָ וּבְשָׂרְךָ אֲנָחְנוּ · ואף על פי שזכר בשר עם העצם העצם שזכר אינו מיוחד על העצם לבד כי אם על הגוף ובשר שזכר אחריו הוא כפל דבר כי גם בשר לבדו יאמר על הגוף כמו שנאמר ומבשרך לא תתעלם שהוא הקרוב שהוא בגופו של אדם · ובדברי רֹל הרבה בזכר העצם במקום הגוף באמרם הלך הוא בעצמו · ויתכן להיות כמו אלו אף על פי שהוא מֹא לא נִכְחַד עָצְמִי מִמֶּךָּ · כלומר גופי · וכן כל דבר יקרא עצם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה · בשש נקודות בגופו של יום · וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לַטֹּהַר · כגוף השמים · והפעל הדגוש ממנו וְזֶה הָאַחֲרוֹן עָצְמוֹ · פירוש שבר עצמותיו · ועֹא וְעוֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע · והכבד וַיַּעֲצֵם אֶת עֵינֵיכֶם · ענינם הסתימה · וכן בדברי רֹל המעצם עיניו של מת קודם יציאת הנשמה הרי זה שופך דמים "

עצר כִּי עָצֹר עָצַר יְיָ · עָצָרְנִי יְיָ מִלֶּדֶת · וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם · הֵן יַעְצֹר בַּמַּיִם וְיִבָשׁוּ · כִּי אִם אִשָּׁה עָצְרָה לָנוּ · מנועה ממנו כלומר עצורה בעבורנו שלא היתה עמנו כתמול שלשום בצאתי ויהיו בלי הנערים קדש אם כן מותר לנו לאכלו והוא דרך חול פירוש והוא הלחם אין בו מעילה אחר שהוא מוסר מלפני יי כי אין מעילה בלחם חפנים אחר חקטרת בזיכים ואף כי היום יקדש בכלי אין צורך לומר זה שנוכל לאכלו אלא אפילו זה שהוא על השולחן שהוא קדוש בכלי שהשולחן מקדשו וכל זמן שהוא על השולחן יש בו מעילה אעפ נוכל לאכלו מאחר שאין לך לחם אחר ואנחנו רעבים שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש אלא עֹ וגילוי עריות ושפיכות דמים כך נראה זה חפי מדברי רֹל במנחות וכבר פירשתיו פי אחר בשרש חלל והשם שאול וְעֹצֶר רַחַם · והנפעל וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה · בְּהֵעָצֵר שָׁמַיִם · ענין המניעה · ובענין קרוב לזה וחוא ענין העכוב וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ · לא עכבתי הכח לעצמי · וְלֹא עָצַר כֹּחַ יַרְכָּעָם · וְלֹא עָצְרוּ לָלֶכֶת אֶל תַּרְשִׁישׁ · פירוש לא עצרו כח ללכת אל תרשיש · שָׂרִים עָצְרוּ בְמִלִּין · נַעֲצָרָה נָא אוֹתָךְ · וְלֹא יַעֲצָרְכָה הַנֶּשֶׁם · עָצַר בַּעֲצָמוֹתַי · בְּחִיּוֹתוֹ עָצוּר בְּחֶצַר הַמַּטָּרָה · אַל תַּעֲצָר לִי לִרְכּוֹב · אל תעכב לי הבהמה לרכוב · וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל · וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב · כתב אאזל עצור העושר שהוא עצור בבתים ועזוב המקנה שהוא עזוב בשדה · והנפעל נֶעֱצָר לְפָנַי יְיָ · כלומר מעכב שם להתפלל · והשם מֵעֹצֶר וּמִמִּשְׁפָּט לָקָח · מקום שהיה עצור שם ורמז בו על הגלות · ומשקל אחר כי אין לַיְ מַעֲצֹר · ענין כלם ומשקל אחר אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעְצָר לְרוּחוֹ · ענין כלם העכוב והמניעה · ומזה נקרא המלכות והממשלה עצר יוֹרֵשׁ עֶצֶר · בשש נקודות · זֶה יַעְצֹר בְּעַמִּי · אַל יַעְצֹר עִמְּךָ אֱנוֹשׁ · לפי שהמלך או המושל עוצר העם מלצאת ומלעשות דבר בלי רשות כענין שנאמר ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו · ומזה נקרא קבוץ האנשים ואסיפתם במקום אחד עצרה · קַדְּשׁוּ צוֹם קְרָאוּ עֲצָרָה · עֲצֶרֶת בּוֹגְדִים · לפי שנעצרים ומתעכבים במקום אסיפתם · ואאזל פירוש עצרת בוגדים מלכות בוגדים מן יורש עצר · ונקרא החג עצרת לפי שנעצרים ונמנעים העם בו מעשות מלאכה ושמיני של סוכות חוא הנקרא עצרת מיוחד לפי שלא היה בו דבר לכנות אותו כמו חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות או לפי שהיו נעצרים בו עולי הרגל אחר השלימם חג הסוכות לעשות אותו היום קדש "

עקב עָקֹב הֲלֵב מִכֹּל · שם תאר · כִּי כָל אַח עָקֹב יַעֲקֹב · העין בשוא לבד וכל שום בר נש בשוא ופתח · וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם · והתאר לנקבה עֲקֻבָּה מִדָּם · יאמר מן עקוב עקבה כמו מן אדום אדומה · והשם וְהוּא עָשָׂה בְּעֻקְבָּה · ענין הכל התרמית והערמה · וכן פירשו רֹל עקבה מדם שהיו עוקבין להרוג נפשות כלומר מערימין ובמקום אחר פירשו עקבה מלוכלכת שאמרו בתלמוד ירושלמי אם יש בו עקבת יין אסור ואמרו מהו עקבת יין דהוא דמלכלך כדכתיב עקבה מדם · וְהָיָה הָעָקֹב לְמִישׁוֹר · הדרך המעקל וקשה לעלות בו · יאחֵז בָּעָקֵב פָּח · וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב · וָדוֹ אוֹחֶזֶת בָּעָקֵב עֵשָׂו · הוא אחורי הרגל · הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב · פירוש הגדיל עלי עקבו כאילו אני תחת רגלו · והקבוץ בלשון זכרים צְאִי לָךְ בְּעִקְּבֵי הַצֹּאן · כלומר הליכות · ובלשון נקבות עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ · וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ · רֹל מקום הליכותיך ודגש קוף עקבות ועקבותיך לתפארת · והפעל מזה בַּבֶּטֶן עָקַב · כלומר אחז בעקבו · ומזה נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב · בחמש נקדות כלומר עד סוף העולם · וכן וְאֶצְרֶנָּה

משלי ל · משלי יט
קהלת ז
משלי לא
שופטים יח
בראשית מט
תלים לח · ירמיה עז
שמות ח · שמות ה
דברים ח · תלים קלט
תויב כא
ישעיה מ · כחוס ג
ישעיה מז · תלים לח
תלים קה
משלי יח
ישעיה מא
תלים ז
בראשית כ
תלים קכ
יחזקאל לז
קהלת יא
תלים ל · יחזקאל לז
ישעיה נו · במדבר לד
תויב ל · בראשית מט
דברי הימים א יא
תלים קלט
בראשית ז
שמות כד
ירמיה ג
ישעיה לג · ישעיה לט
בראשית ב · בראשית יא · דברי הימים א
תויב כ
שמואל א כא
תלים ל · תלים מ
בראשית ל · תלים מא
ישעיה מ
תויב יח · בראשית נ
בראשית כה · תלים מא
סיר ח
תלים פט · תלים עז
ישעיה כ
תלים קיט

מלכים ב · כמדבר יב
תלכים א ח
דברים ל
בראשית כה · בראשית לה
תויב כט
סופטים יג · מלכי א יח · ירמיה ל
ירמיה לג · מלכים ב ל
מלכים א יא
דברים לב
שמואל א ל
ישעיה נג
שמואל א יא
ישעיה כה
מלכים ב ל
שופטים יח · שמו א ט · דהב ב יא
יואל א
ירמיה ט
תלים ל
ירמיה יט · ירמיה ט
בראשית לז
הושע ו
מלכים ב ל
ירמיה יט · ירמיה ט
בראשית לז
הושע ו
תלים קיט

תלים קיט עֵקֶב · עד סוף העולם ר"ל כל ימי חיותי · וְהוּא יָגֹד
בראשית מט עֵקֶב · בלומר לסוף · ואמרו לסוף עקב לפי שהעקב
איוב לז סוף הגוף · ומזה עוד הפעל הכבד וְלֹא יַעְקְבֵם כִּי
יִשְׁמַע קוֹלוֹ · לא יאחר לסוף אך יבא תכף הברק
הרעם · וכן אמר על
חשכר עקב לפי שחשכר
דברים ז סוף המעשה וְהָיָה עֵקֶב
תִּשְׁמְעוּן בשכר שתשמעו.

אל" ויש אומרים כי יעקבם כמו יעכבם כמילוף קיף בכף וכן כלכלני ר"ל קבל כמו כפל:

תלים עז יָשׁוּבוּ עַל עֵקֶב בָּשְׁתָּם בשכר בשתם ישובו אחור בְּשֶׁמְרָם
תלים יח · בראשית כז עֵקֶב רָב · שכר רב · וכן עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם ·
במדבר יד עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ · וכן קראו לשכר אחרית · כי
אם יש אחרית ותקותך לא תברת · וכן פירש אא"ל
תלים מט לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי יְסֹבְבֵנִי · למה אירא בימי
רע כלומר בימי העונש עון עקבי יסבני השכר הרע
שיהיה לי לאחרית עתה יסובבני אם כן למה אירא כי
עתה אני מקבל שכר מעשי ועון שאמר הוא שכר העון
יהושע ח כמו כי לא שלם עון האמרי · וְאֶת עֲקֹבוֹ מִיַּם לָעִיר ·
פירשו בו סופו · ואא"ל פירשו מענין ויעקבני שאמר בו
התרגום ואכמני שחוא מענין מארב ר"ל מארבו חיה מים
לעיר וכן אמר התרגום כזה ית כמניה מערב לקרתא "

בראשית לב עקד וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ · ויקשור · וַיִּתֵּן פְּנֵי
בראשית ל · בראשית ל הַצֹּאן אֶל עֲקוֹד · עֲקֻדִּים נְקֻדִּים · פירוש
שהכתמים שלחן במקום שקושרין אותו היד והרגל
שכופפין היד על הרגל וקושרין ובאותו מקום היו
מלכים ב ג כתמיהם לכך קראן עקודים · בֵּית עֵקֶד הָרוֹעִים · בחמש
נקודות תי בית כנישת רעיא · ואא"ל פירש בית שהיו
הרועים גוזזים שם את צאנם ובשערת הגזיזה קושרין
אותם ברגליהם מקום העקידה "

דברים כב עקה וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ · הוא בנין שעושין לגג
סביבותיו בנין גבוה עשר טפחים או יותר כדי
שלא יפול הנופל ממנו "

חבקוק א עקל עַל בֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל · פירוש מעוות · נָחָשׁ
ישעיה כז עֲקַלָּתוֹן · הוא לויתן החולך בים דרך עקלתון
שמעקל עצמו שאינו יכול לפשוט עצמו במקומות מהים
מרוב גדלו וארכו וכן קראו נחש בריח שמבריח
מקומות מחים מן הקצה אל הקצה והוא משל על מלכי
האומות וכבר כתבנו בו פי אחר בשרש נחש · ובהכפל
תהלים קכה העין והלמד אֲרֻחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת · וְהַמֵּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם ·
כלם ענין עוות "

קהלת ג · נספיה ג עקר לַעֲקוֹר נָטוּעַ · והנפעל וְעֻקְּרוֹן תֵּעָקֵר · כל
דבר הנהרס או הנתלש מעקרו יפול בו לשון
עקירה כלומר הסרת העקר כי השרש הוא עקר בארמית
דניאל ג בְּרַם עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי · וכן ר"ל הרגילו לקרוא ליסודי
הדברים עקר · והפעל הכבד בכריתת עקבי הבהמה
נחום ג · יהושע · שמואל ב ח אֶת סוּסֵיהֶם תְּעַקֵּר · אֶת סוּסֵיהֶם עָקַר · וַיְעַקֵּר דָּוִד אֶת כָּל
בראשית מט חָרְבֵּב · עִקְּרוּ שׁוֹר · כי רגלי הבהמה הם יסוד ועקר
לבהמה מה שאין כן באדם לפיכך כנה כריתת .עקבי
הבהמה בלשון עקירה כמו תלישת הנטוע משרשו ·
איקרא כה אוֹ לְעֻקָּר מִשְׁפַּחַת גֵּר · בחמש נקודות ארו"ל זה שנמכר
לעו"ז עצמו לחיות לה שמש וקראו עקר לפי שנעקר
מכל עסקיו לשמש לעו"ז לחטוב עצים ולשאוב מים ·
דברים ז · תלים קיג עָקָר וַעֲקֶרֶת · מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת · האשה שאינה
יולדת נקראת עקרה וכן האיש שאינו מוליד נקרא עקר ·
ואפשר שנקראת כן שנעקר בה דבר שאינה יכולה לקבל
הזרע וכן האיש שאינו מוציא הזרע כמשפט ·

עקש תָּם אָנִי וַיַּעְקְשֵׁנִי · והנפעל וְנֶעְקַשׁ דְּרָכָיו
ישעיה נט יִפֹּל בְּאֶחָת · והכבד נְתִיבוֹתֵיהֶם עִקְּשׁוּ
מיכה ג · משלי ג לָהֶם · וְאֶת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשוּ · וּמְעַקֵּשׁ דְּרָכָיו יוֹדֵעַ ·
דברים לב · משלי כ וחתאר דור עִקֵּשׁ · אֲשֶׁר אוֹרְחוֹתֵיהֶם עִקְּשִׁים · תּוֹעֲבַת
משלי יח · משלי ל יְיָ עִקְּשֵׁי לֵב · וחשם הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה · בלם
ישעיה מב דגושות הקוף · ומשקל אחר וּמְעַקְּשִׁים לְמִישׁוֹר · הכל
ענין עוות "

בראשית טו ערך וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי · יחיד בלא בנים · וכן
ירמיה כב · איקרא ל כִּתְבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי · עֲרִירִים יִהְיוּ ·
אל" ודוכס וכס"ו ז"ל פירשו עבריי מלשון עבר ועוכה פי' כן וכן תרגם אונקלוס עבריי בלא ולד: אמרו ר"ל אף על פי שיש לו בנים קוברן ויהיו בלא בנים · עֲרִירִים יָמוּתוּ · שלא יהיו להם בנים "
איקרא כ

ערב וּבְשִׁמְחָתוֹ לֹא יִתְעָרֵב זָר · וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם ·
משלי יד · תלים קו וְלִפּוּתָה שְׂפָתָיו לֹא תִתְעָרָב · וחשם וְגַם עֵרֶב
משלי כ · שמות יב רַב עָלָה אִתָּם · וַיַּבְדִּילוּ כָל עֵרֶב · בחמש נקודות · ענין
נחמיה יג ערבוב והתחברות הדברים · ומזה נקרא העת אחר
ביאת חשמש ערב בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל · בשש נקודות
מפני שהוא עת החשך ויתערבו הדברים שלא יכיר אדם
ולא יפריד בין דבר לדבר · ולפי שהערב יחלק חלילה מן
בראשית א היום נקראת הלילה ערב וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר · מָתַי אָקוּם
תהיה ז · שמות יב וּמִדַּד עָרֶב · בֵּין הָעַרְבַּיִם · הוא מעת נטות השמש
למערב והוא משש שעות ולמעלה עד הלילה ואמר
ערבים שהם שנים כי מעת שתתחיל השמש לנטות הוא
הערב האחד ואחר ביאת השמש הוא הערב השני ובין
הזמן הזה הוא מה שאומ' עליו בין הערבים · ופאת ביאת
ירמיה לט השמש נקרא מערב וְיָרְאוּ מִמַّעֲרָב אֶת שֵׁם יְיָ · ובה"א
לה א כו · לה כ לג הנוספת מְעֵבֶר לַיַּרְדֵּן מַעֲרָבָה · וַיִּשְׁרֹם לָמֶטָּה מַעֲרָבָה ·
ישעיה מה כי הם מלעיל · ובה"א הנקבה לְמַעַן יֵדְעוּ מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ
לה כ לג וּמִמַּעֲרָבָה · מַעֲרָבָה לְגֵיחוֹן · הם מלרע · והפעל ממנו
סופטים יט · ישעיה כל חִגֵּה נָא רָפָה חֲיוֹם לַעֲרוֹב · עָרְבָה כָל שִׂמְחָה · כלומר
איקרא יג חשכה · אֶת הַשְּׁתִי אוֹ אֶת הָעֶרֶב · בחמש נקודות הוא
חוט האריגה שקורין לו בלעז טרמא ונקרא כן שמתערב
דברים יד עם השתי כי חוט השתי הוא דק וחוט הערב הוא עבה
ממנו ומתערב עם השתי · וְאֶת כָּל עוֹרֵב לְמִינוֹ · וְאֶת
מלכים א יז · מלכים א יז הָעוֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכְּלֶךָ שָׁם · וְהָעוֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ
משלי ל לֶחֶם וּבָשָׂר · יְקָרוּהָ עוֹרְבֵי נָחַל · יִרְעוּ · וּמָלְאוּ בָתֵּי
שמות ח · שמות ח מִצְרַיִם אֶת הָעָרֹב · וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד · הם אספסופי
מלאכי ג החיות ממינים הרבה · וְעָא וְעָרְבָה לֵי מִנְחַת יְהוּדָה ·
משלי ג כלומר תיטב ותהנה לו ותכשר לפניו · וכן וְעָרְבָה שִׁנָּתֶךָ ·
ירמיה לא · תלים קד · יחזקאל ז וְשִׁנָּתִי עָרְבָה לִי · יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי · אֲשֶׁר עָרַבְתָּ עָלֵיהָם ·
משלי ל · שיר ד עָרֵב לָאִישׁ לֶחֶם שָׁקֶר · כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב · וְזִבְחֵיהֶם לֹא
ירמיה ו · תלים קיט עָרְבוּ לִי · וחעובר מזה עָרוֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב · כלומר
ישעיה נח חטיב וחכשר עבדך לטוב · וכן עֶשְׁקָה לִי עָרְבֵנִי · ויתכן
ירמיה ל לחיות מזה מי הוא זֶה עָרַב אֶת לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי · כלומר
מי הוא זה אשר הטיב את לבו והכשירו לגשת אלי ·
תלים סח ומזה נקראו השמים ערבות לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת · לפי שהם
מלכים ב יז טובים ונכבדים · וכן מפרשים מזה וְאֶת בְּנֵי הַתַּעֲרֻבוֹת ·
ר"ל בני האצילים והחשובים · וכן אמר התרגום ית בני
רברביא · וכתב רבי יונה כי אפשר להיות מן הענין הזה
ואת העורבים צוותי לכלכלך שם · ואומרו צוותי ר"ל
שהעיר את רוחם לכלכלהו · והנכון שהם עורבים ממש
שהם העופות חטמאות השחורות כמו שכתבנו · ועא
בראשית מל · משלי ל כִּי עַבְרְךָ עָרַב אֶת חַנַּעַר · אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ · אָנֹכִי
ראשי מג · משלי כב · איוב ח אֶעֱרָבֶנּוּ · בָּעוֹרְבִים מַשָּׂאוֹת · שִׂימָה נָא עָרְבֵנִי עִמָּךְ ·
והתפעל

ישעיה לו: והחתפעל הִתְעָרֵב נָא אֶת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר׃ והשם
מגלה יז: עָרֵב עֲרֻבָּה לְפְנֵי רֵעֵהוּ׃ פירמ"נצה כלעז׃ והמשכון
בראשית לח: אִם תִּתֵּן עֲרֻבוֹן עַד שָׁלְחֶךָ׃ ומזה הענין לפי דעתי ואת
שמואל א יז: עֲרֻבָּתָם תִּקַּח׃ בלומ משכונם כי דרך אנשי הצבא לשים
משכונות על הוצאתם לפי שאין המעות מצויין עמהן
ואמר לו שיקח ויוציא משכונם מאשר משכונו אצלו׃
וכן בני התערבות׃ בני השרים שהיו נותנין אותם בבית
המלך ערבים שלא ימרדו בו אישטייש כלעז׃ והפעל
פחמיה ה: ממנו שְׁרוּתֵינוּ וְכַרְמֵינוּ וּבָתֵּינוּ אֲנַחְנוּ עֹרְבִים׃ בלומר
ממשכנים׃ ומזה קראו למסחר מערב וערב׃ וְאֶת כָּל
ירמיה ג: הָעֵרֶב אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ׃ בחמש נקודות׃ מֵעֵרֶבֶךָ וְכָל קְהָלֶךָ
יחזקאל כז: בְּתוֹכֵךְ׃ רל"ל אנשי מערבך׃ מֶחֱזִיקֵי בְרֶקֶךְ וְעוֹרְבֵי
מֵעֵרֶבֶךָ׃ וכתב אא"ל מזה ואת העורבים צוית לכלכלך
שם׃ והעורבים מביאים לו לחם ובשר׃ ונקרא המסחר
בן לפי שדרך הסוחרים לערב זה לזה כסחורתם׃ אֲשֶׁר
מלוכ לכלים ח: שַׁמְתִּי עֲרָבָה בֵיתוֹ׃ מדבר׃ ובן בַּמִּדְבָּר בֶּעֱרָבָה׃ צִיָּה
ירמ' לא: ומלוכ לכ: ישע' לג: וַעֲרָבָה׃ עֲרָבָה לוֹ לֶחֶם לַנְּעָרִים׃ חָיָה הַשָּׂרוֹן בַּעֲרָבָה׃
במדבר כב: ירמ' ה: מבקוק ח: בְּעַרְבוֹת מוֹאָב׃ זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדֵם׃ וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי
נפניה ג: עֶרֶב׃ שׁוֹפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב׃ כולם והדומים להם ענין
מדבר׃ ואפשר לפרש זאבי
ערב׃ זאב ערבית׃ מן
ערב שחוא הלילה לפי
שחזאבים באים לעיר
בלילה לטרוף וכתי מדבי
רמשא׃ עֶרֶב וְכָל נְשֹׁאֵי
ירמיה לה: קֶדֶר׃ וְאֶת כָּל מַלְכֵי עֶרֶב׃
ישעיה לא: ירמיה לה: מָשָׁא בַּעֲרָב׃ וכן כָּל מַלְכֵי הָעֶרֶב הַשֹּׁכְנִים בַּמִּדְבָּר׃
והוא בשש נקודות׃ והם
הערביים השוכנים במדבר׃
ירמיה לה: אכל וְאֶת כָּל הָעֶרֶב׃ הוא
עם המקובץ מעמים רבים
כמו וגם ערב רב׃ וי"ת
סומכוות לשון ערבוב
והוא בחמש נקודות׃
והמסורת אומיא ורמשא
בשלש נקודו׳ערוב ומטוה
ישעיה מד: בשתי נקודות׃ בֶּעָרְבִים עַל
ויקרא כג: יְבֵלִים׃ וְעֶרְבֵי נַחַל יִדּוּעַ׃
תלים מב: עָרֵג׳ כְּאַיָּל תַּעֲרוֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרוֹג
אֵלֶיךָ׃ תזעק ותהמה ולשון ערגה לאיל
כמו לשון געיה׃ לשורו ולשון שאגה ונהימה ונעירה
לאריה׃ ובדברי רז"ל לשון נעירה לחמור כמו שאמרו
משמרה ראשונה חמור נוער ואמר תערוג לשון נקבה׃
כי אפשר כי הנקבה היא עורגת יותר לצמא׃ מהזכר
ואמר איל ואם היא נקבה כמו שאמר גמל על הנקבות׃
שיר ה: גמלים מניקות׃ אויהיה פירוש כאיל כנפש איל׃ בַּעֲרוּגַת
יחזקאל יז: הַבֹּשֶׂם׃ והקבוץ מַעֲרֻגוֹת מַטָּעָה׃ לַעֲרֻגוֹת הַבֹּשֶׂם׃
כשוודעין הגן עושין אותו תלמים תלמים שורות שורות
והשורה נקראת ערוגה והלשון ידוע ברבדי רז"ל באמרם
ערוגה שהיא ששה על ששה וזולת זה הרבה״
תיוב לט: עֶרֶךְ׳ ומוסרות עָרוּד מִי פִתַּח׃ תרגום פרא למוד
מדבר כערוד׃ דמדורי׃ במדבר׃ והוא
חמור חבר׃ וארז"ל בדי שיכיר בין חמור לערוד׃
ישעיה כז: עֵרָה׳ תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ׃ ופעל כבד
תלים קמא: ויקרא כד: דה כבל אחר אֶל תָּעֵר נַפְשִׁי׃ וַתָּעַר בָּדָה׃ וְיָעֲדוּ אֶת

אל״ ודשי פירש על ועבכה
הוא לשון מדבר כתו נאכן
ערבה ושוקה שלא שהגבלה כבר
היה כה יסוב ומבכה ובמקום
אחר מפרש לשון מיסור עיין
ירמיה יז׃

אל״ כעשרה לשונות משתש
השרש הזה וכבר הבאתי שיר
בסוף ספר הבחור אשר הבאתי
עתה מקרוב מעשרה בתים
ובסוף כל בית ערבים שביין לא
מן לא מין מלשון כל עורב
לתיבו לא יכולתי להבינים עמה
מפני משקל השיר ויוכלן לא פירוש
ואת העורבים ובבנין פירוש
סוחרים גדולים׃

הָאָרוֹן׃ ענין שפיכה ויציקה׃ ואפשר לחיות מזה הענין
תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי׃ כי כן דרך השכור להקיא אחר
שנשתכר הרבה׃ ועֹא אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה׃ וכבר אחר
פֶּתְחָן יָעֲרָה׃ עָרוֹר יְסוֹד עַד צַוָּאר׃ עָרוּ עָרוּ עַד
הַיְסוֹד בָּהּ׃ והתפעל תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי׃ על דרך וישבר
ויתגל בתוך אהלה׃ וחשם וְאֶת עָרוֹם וֶעֱרָיָה׃ פירוש
בערום וכעריה׃ וכן וְהַנִּיחוּךְ עָרוֹם וְעֶרְיָה׃ או יהיה
תאר וכשדכר על כנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר
ופעם לשון נקבה׃ כמו שכתבנו בחלק הדקדוק והוא
הנכון׃ עֶרְיָה בֹּשֶׁת׃ עֶרְיָה הֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ׃ אבל תעור
מנחי הע"ין׃ עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה׃ כִּי
בראשית מב: מלכים ח: כתוב: עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת׃ ומאמר אִישׁ וְלוּיוֹת
סָבִיב׃ וְהַרְאִיתִי גוֹיִם מַעֲרָךְ׃ ענין כל אלו ענין גלוי
ורבי יונה פירש כמער איש מצד כלומר שהצורות היו
מקיפות׃ כל צד מצדי כל קרש וקרש והוא׃ כמו שאמר
שופטים ג: מַעְבַר אִישׁ לוּיוֹת׃ וכן פירש מִמַּעֲרֶה גָבַע׃ מצד
הגבעה׃ וי"ת ממישר גבעתא׃ ותרגם מעבר איש לויות
מנכש עובד דבוק וכן תרגם כמער׃ איש ולויות סביב
ככש חד ומדבק סחור סחור׃ ויתכן לחיות מזה הענין
ישעיה לג: עַד יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם׃ כלומר עד יגלה׃ אוֹ
הוא מהענין הראשון ובא על דרך אשפוך את רוחי׃
ישעיה כב: ועֹא׃ וְקִיר עֲרָה מָגֵן׃ והוא׃ ענין דבוק כלומר שדבק
המגנים אל החומה להלחם אל העיר וכן ת"י ועל שורא
דבקו תריסין׃ ודומה לו כדברי הזל מעורה כטרפשין
כלומר דבוקה׃ אם היו מעורות בגידין אסורות׃ ודומה
שפיר רז"ל מן הענין הזה כמער איש׃ שאמרו מאי כמער
איש ולוות סביב׃ אמר רבה בר שילא כאיש המעורה
בלויה שלו כלומר כאיש הדבק באשתו פה כנגד פה׃
והכניס רבי יהודה בענין וקיר ערה מגן׃ עד יערה עלינו׃
ישעיה יט: ועֹא עָרוֹת עַל יְאוֹר׃ והוא תאר ליבקות ולדשאים הלחים
וכא בפלס כלות ומטולאות׃ וכן ממערה גבע׃ רל"
מקום כמוך לגבעה שיהיה שם מקום דשאים ועשבים
וכנחו בן ללחות הדשאים שבו׃ והתפעל מזה הענין
תלים לז: וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח רַעֲנָן׃ כלומר מתלחלח״
ויקרא ו׳: שמות מ: ערך׃ וְעָרַךְ עֲלֵיהָ הָעֹלָה׃ וַיַּעֲרוֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם׃
ויקרא כד: תיוב ו: יַעֲרֹךְ אֶת הַנֵּרוֹת׃ בְּעוֹת׳ אֱלוֹהַּ יַעַרְכוּנִי׃
ישעיה מד: בפתח הע"ין רל"ל יערכו לפני׃ וַיַּגִּידָהוּ וַיַּעַרְכֶהָ לִי׃ בשוא
תיוב לב: תלים פ: חע"ין׃ וְלֹא עָרַךְ אֵלַי מִלִּין׃ בֹּקֶר אֶעְרַךְ לְךָ׃ פירוש
ירמיה ו: יחזקאל כ: אערוך לך תפלתי׃ עָרוּךְ בְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה׃ עֲרוּךְ
שמואל ב כג: מִלְחָמָה׃ סמוך והע"ין בשוא וסגול עֲרוּכָה כַּכֹּל וּשְׁמֻרָה׃
תיוב לב: עֲרֻכָה לְפָנַי תִּתְיַצָּבוּ׃ פירוש ערוך מלחמה או ערוך
שמות לט: טענותיך׃ והשם נֵרוֹת הַמַּעֲרָכָה׃ ענין כלם והדומי׳ להם
שמואל א ל: ענין סדר׃ ושם מקום המלחמה מִן הַמַּעֲרָכָה נַסְּתִי הַיּוֹם׃
שמואל א כג: והקבוץ מערבות׃ ובסמוך מַעֲרָכוֹת פְּלִשְׁתִּים׃ מַעֲרֻכוֹת
שמואל א יז: יִשְׂרָאֵל׃ מַעֲרֻכוֹת אֱלֹהִים חַיִּים׃ כלם בפתח הע"ין כלומר
שמות א׳: שופטים יט: מקום שעורכי המלחמה אלו נכח אלו׃ עֲרֻכָּה׃ וְעֲרֻכָּה
מגלה יט: בְּגָדִים׃ כחמש נקודות׃ כלומר סדר בגדיו ממה שצריך
אליו׃ ואמר בו התרגום וזוג לבושין׃ לְאָדָם מַעַרְכֵי
לֵב׃ בפתח הע"ין מה שיחשוב ויסדר בלבו להוציא
בלשונו ופעמי׳ לא יזדמן לו לדבר מה שחשב כי מיי הוא
מענה לשון על דרך אם אצדק פי ירשיעני׃ ועֹא קרוב
תיוב כח: תלים קמה לזה לא יַעַרְכֶנָּה זָהָב וּזְכוּכִית׃ כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַיְיָ׃
תלים לה: תיוב כח: וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי׃ לֹא יֵדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ׃ ונאמר כי
ישעיה מ: וּמָה דְּמוּת תַּעַרְכוּ לוֹ׃ מהפעל הכבד ומשפטו תעריבו
כמו וידבקו גם המה שמשפטו וידביקו לפי שהוא יוצא
לשלישי

ויקרא כ״ו לשלישי כי חרמות עורך והארם מעריך׳ וכן והעריך
ויקרא כ״ו ויקל כ״ו אותו הכהן׳ יעריכנו הכהן׳ בערכך הכהן׳ והיה ערכך
הזכר׳ חכף לנכח הכהן ואיננה נוספת כאשר חשבו רבים
רוצה לומר בערך שתשים עליו כן יהיה ואעפ שנכנסה
עליו הא הידיעה במלרת
חערכך שלא כמנהג חנח
כמוהו בתוך האהלי׳
אע״ג ולפי זה יסיה ה״א של
הכהן לקריאה ולא לידיעה׳
ועניין אלו השווי והשומא״

ויקרא ל״ט, בראשית ל״ז **ערל** ועלתם ערלתו את פריו׳ והשם לאיש אשר
יהושע ה׳ לו ערלה׳ ומא אל גבעת הערלות׳ והתאר
בראשית ל״ז, יחזקאל מ״ד וערל זבר אשר לא ימול׳ ומא ערל לב וערל בשר׳
שמות ו׳ בשש נקודות כי הסמוך מן וערל זבר ערל שפתים׳
כל דבר היתר והכבד שראוי להשליכו ולהסירו יקרא
ערלה׳ וכן ערל שפתים׳ כי העלג יכבדו עליו דבריו
ויוציא בשפתיו דברים יתרים עד שיגיע אל הדבור
ירמיה ו׳ שרוצה לדבר והוא שקורין לו בלעז אופ״ני׳ וכן ערלת
אזנם׳ לשון נקבה כלומר כבדה ויותרת בשר כאילו
ירמיה ט׳ אינה ברויה לשמוע׳ וכן ערל לב׳ ערלי לב׳ כאילו
לבם כבד ויתר בשר ושומן המכסהו שלא יוכל להבין
על דרך השמן לב העם הזה ואזניו הכבד׳ רדה וחשכה
יחזקאל מ״ד את ערלים׳ אשר ירדו ערלים אל ארץ תחתיות׳
וכן כלם אשר הם ביחזקאל כפרשת נחה על המון מצרים
ר״ל בהם כבדי העונות ויתרי החטאים׳ או פירושם ערלי
מכקיק כ׳ לבבות׳ וכן אמר התרגום בהם חייביא׳ שתה גם אתה
והערל׳ התגלה שתגלה ערותך על דרך וישכר ויתגל׳
או הוא הפוך והנכון בו והרעל מעניין כוס התרעלה״

שמואל א׳ כ״ג, משלי ל״ט **ערם** ערום ערים הוא׳ ופתי יערים׳ ושומר
משלי ט״ו, תלים פ״ב תואחת ערים׳ על עמך יערימו סוד׳ והתאר
בראשית ג׳, איוב ה׳ והנחש היה ערום׳ מפר מחשבות ערומים׳ והשם
יהושע ט׳ ויעשו גם המה בערמה׳
איוב ה׳ לוכד חכמים בערמם׳
חנכון בו בערמתם׳ וכן
כתבונם עצבים שהנבון
כתבונתם ענין התחבולו׳
יחזקאל י״ח והערמה׳ ועא ערום
יחזקאל י״ח בסה בגד׳ ואת ערום
ועריה׳ וגם הוא תאר כי
בשידבר על כנסת ישראל
ידבר בלשון זכר ונקבה׳
ונכתב ביור המשך אחר
יחזקאל י״ח העין ועירום יכסה בגד׳
בראשית ג׳, יחזקאל י״ז כי עירום אנכי׳ בחיותך
בראשית ג׳, ישעיה כ׳ עירום ועריה׳ כי עירמם הם׳ ומא ערום ויחף׳ והקבוץ
בראשית ג׳, איוב כ״ב ויהיו שניהם ערומים׳ ובגדי ערומים תפשיט׳ בדגש
ונכתבו בוו עם הדגש והדומים להם כתב בחלק הדקדוק׳
לה כ״ח והמסו חכימי רפין ערטילאי דנשין׳ ומא התאר מערטיהם
דברים כ״ח חלבישו׳ או הוא שם׳ והשם עוד ובערום ובחסר כל׳
ויתכן גם כן ערום ועריח׳ ופירושו בערום ובעריה
רות ג׳, שיר ז׳ ועניגם ידוע׳ ועא בקצה הערמה׳ ערמת חטים׳
לה כ״ג והקבוץ בלשון נקבות ויתנו ערמות ערמות׳ ובלשון
ירמיה כ׳, שמות ט״ו זכרים סלוה כמו ערמים׳ והנפעל מזה נערמו מים׳
בלומר שעמדו ערמות ערמות כמו שאמר נצבו כמו נד׳
נחמיה ל׳ ובדרך החשאלה היחיו את האבנים מערמות העפר
בראשית ל׳, יחזקאל נ״ג והמה שרופות׳ לח ולוז וערמון׳ וערמונים לא היו
בפארותיו׳ הם הנקראים בלשון רבות ינו דופלי׳ וכן

אסר התרגום ודדלוב׳ ואומרים כי הוא האילן הנקרא
בלעז קשטנ״יר״

ערס מראשית ערסותיכם׳ וראשית ערסותיכם׳
במדבר ט״ו, יחזקאל מ״ד פירושו בצק והוא ידוע״

בראשית מ״ט, שמות ל״ד **ערף** ידך בערף אויביך׳ כי עם קשה ערף הוא׳
ירמיה י״ח, ירמיה כ׳ ערף ולא פנים׳ פנו אלי ערף ולא פנים׳
דברים ל״ג, ויקרא ה׳ ואת ערפך תקשה׳ מטול ערפו׳ העורף הוא אחורי
הפנים׳ וכן ארול עורף דלהדי פנים׳ ומול עורף הוא
שמות י״ג מה שאחורי הגרון׳ והפעל ממנו וערפתו׳ כלומר
שתכרות ערפו׳ ופירשו רל״ל שמכה אותו בקופיץ ממול
ערפו׳ וכן וערפו שם את
דברים כ״א העגלה׳ שהיו מכין אותה
ישעיה מ״ו בקופיץ ממול ערפה׳ זובח
השה עורף כלב׳ כלומר
מי שהוא זובח חשה לפני
אחשוב אותו כאילו הוא
עורף כלב לפני׳ כי אמאס
הושע י׳ בזבחיה׳ ערוף מזבחותם׳
ישעיה ס״ו יהרוס׳ וכן צר ואור חשך
בעריפיה׳ לדעת רבים
כלומר בהריסותיה ובחרבותיה׳ ולפי דעתי כי בעריפיה
כמו בשמיה רל״ל כי השמש והסהר חשכו לה בשמיה
מרוב הצרה וכנה השמים עריפים על שם שיערפו טל
דברים ל״ג כמו שאמר עליהם אף שמיו יערפו טל׳ ופירוש יערפו
דברים ל״ג יזלו׳ וכן יערוף כמטר לקחי׳ יזל׳

דברים ז׳, דברים ט׳ **ערץ** לא תערץ מפניהם׳ לא תערצון ולא תיראון׳
ישעיה כ׳ פעל בודד׳ והפעל העובר בקומו לערוץ
איוב ג׳, תלים פ״ב הארץ׳ העלה נדף תערץ׳ כי איערץ המון רבה׳ אולי
ישעיה מ״ו תערוצי׳ ענינם והדומה לחם חשבר והחתת׳ ופירוש
איוב ל׳ אולי תערוצי תשברי אויביך׳ והשם בערוץ נחלים
לשכון׳ בשקל נבול זבול ר״ל בבקעי הנחלים׳ ומא
ישעיה ל׳ מסעף פארה במערצה׳ בתוקף גדול ובשבר׳ והנפעל
תלים פ״ט אל בערץ בסוד קדושים רבה׳ ונקרא השי נערץ לפי
שיערצו ויחתו בני אדם ממנו כמו שנקרא נורא לפי
שייראו ממנו וכן הגבור החזק נקרא עריץ לפי שיערצו
ירמיה כ׳, יחזקאל כ״ט ויראו ממנו׳ כגבור עריץ׳ עריצי גוים׳ ואת אלהי
ישעיה ל״ט ישראל יעריצו׳ שיתנו לו העריצות והכח שיאמרו עליו
שהוא נערץ׳ וכן יתכן אולי תערוצי׳ תתחזקי שיערצו
ישעיה מ״ו אויביך ממך׳ הוא מוראכם והוא מעריצכם׳ שם בפלס
אע״ג כל לשון ערץ שהוא שם
יתן אובל למכביר כלומר
תיאר אינו שלא לרע ולא לעוב
הוא מעריצכם שתערצו
ודוק׳
ממנו כמו הוא מוראכם
שתיראו ממנו״

תיאור ל׳ **ערק** הערוקים ציה׳ הנסים תרגום וינס וערק׳
תיאור ל׳ וערקי לא ישכבון׳ גידי ברזל עשות תרגומו
אע״ג תוחתי על תרנוס של
ערקין דברזל כלומר גידי
ברזל כמו שנאמר במקום
ורלפו מכס עשרים שתרנס
ויכלפין ותרנוס של כנגה
אחר וגיד ברזל ערפך׳
ירלפין יערקון׳
ובערבי יקראו הגידין אל
ערוק״

דברים ג׳, תלים מ״ח **ערש** חנה ערשו ערש ברזל׳ על ערש דוי׳ בשש
שיר ח׳ נקודות׳ אף ערשנו רעננה׳ והקבוץ בלשון
עמוס ו׳ נקבות וסרחים על ערשותם׳ תרגום מטה ערשא״

ישעיה כ״ו, ישעיה כ״ח **עשש** עש יאכלם׳ כי כבגד יאכלם עש׳ פירוש
כמו שאוכל העש הבגד כן יאכלם העש
בלומר

כלומר דבר קל יאכלם · וכן אמר כבגד יבלו עש יאכלם · תלים לט
ועש הוא התולעת האובל הבגדים · והפעל ממנו עָשַׁשׁ תלים לט
בְּבַעַס עֲוֹנוֹ יִסַּרְתָּ אִישׁ וְתוֹכַחְתָּ כַּעָשׁ חֲמוּדוֹ · אַךְ הֶבֶל כָּל אָדָם סֶלָה · בראשית לא
עשב עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זָרַע · וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ · ישעיה מא
בחמש נקודות · וְכָל עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ · יָדוּעַ · משלי כז
וחקבוץ בלשון נקבות עִשְׂבוֹת הָרִים · ודגשות חש"ן
לתפארת · ופירוש הפסוק כן אמר ידוע תדע פני צאנך
שית לבך לעדרים כלומר שתכין לעדריך מאכל בבית
כי לא לעולם חוסן בלומר ולא ימצא בכל עת מרעה
בשדות כי יש עת שייבש העשב וזהו גלה חציר ונראה
דשא אף על פי שנראה הדשא פעמים נאספו ויכלו
עשבות הרים"

עשה עָשָׂה יְיָ אֲשֶׁר זָמָם · שִׁפְטֵי אֶרֶץ בַּתְּחוּ עָשָׂה · תהלים ל
על דרך ונטה עליה קו תהו ואבני בהו · עַל
כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה · אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ · הוא עָשָׂךְ · דברי לב · ישעיה מה · דברי לב
וַיְבוֹנְנֶךָ · הֲעֲשִׂיתָה בְּהַר סִינַי · אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת · כמדבר כה · בראשית ב
פירוש לעשות מהיום ההוא ואילך כלומר כי הוא ברא
כל מין ומין מהנבראים בששת ימי בראשית להיות עושי
הם ומחדשים בל אחד במינו עוד כל ימי העולם והנפעל
בְּכָל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ · יְשׁוּעוֹת בֵּל נַעֲשָׂה אָרֶץ · קהלת ט · ישעיה כו
וַאֲשֶׁר הָיָה נַעֲשָׂה לְיוֹם אֶחָד · עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ · בקמיה ה · לאסתר ז
ולא נמלטו מענין זה וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ · שפירושו בראשית יח
לתקן אותו · וכן לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת · לתקנו שמות לא
ולשמרו · וכן וְלֹא עָשָׂה רַגְלָיו · וְעָשָׂתָה אֶת צִפָּרְנָיָהּ · שמואל ב יט · דברים כא
ובלם שפירושם תיקון כי גם הם כלולים בענין הראשון
ובן יש לפרש מזה כִּי אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע · פירוש קהלת ל
כי אינם יודעים לתקן הרע שעשו בזבח שהם נותנים כי
אינם חוזרים בתשובה מה יועיל הקרבן · וי"מ כי מלת רק
נסתרת עמו · ופירושו כי הם אינם יודעים לעשות רק
רע · וכן בחסרון מלת רק לא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ
עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו · פירוש רק איש דברים ל
כל הישר בעיניו יעשה להקריב קרבנותיו בבמתו ולא
יצטרך להביאם בבמה גדולה כמו שעתה אנחנו עושים
שאין לנו רשות לשחוט ולהקריב אלא באהל מועד על
המזבח וזהו שאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה
ואל הנחלה אל המנוחה זו שילה ואל הנחלה זו ירושלם
בלומר קודם שתבואו אל המנוחה ואל הנחלה הותרו
חבמות לכם משתעברו את הירדן · וכן מזה וְתַחַת
מַעֲשֵׂה מִקְשָׁה · כי מעשה אינו סמוך למקשה כי הוא ישעיה נ
בסגול רל"ל מעשה ומקשה כמו שמש ירח · ופירושו תחת
התיקון וחחשוי בלומ תחת תיקון השער והשוריתו תהיה
קרחה · וכן אשר פירושם אסיפה וקנין כמו וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ · בראשית מא
וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן · עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה · בראשית יב · דברים ח
והדומה להם כי הקנין והאסיפ וחתיקון הכל הוא מעשה
וכן יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן · כלומר שהגדילם שמואל א יב
ברוחו והזמינם לשליחותו · ויש דעבד גבורן על ידי
משה ואחרן · ויפה בתב ר' יהודה שלא כתב בכולם אלא
ענין אחד כי כולם עא אבל כל אחד יתפרש לפי מקומו
אל חלשון חקרוב אליו · וחשם כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן קהלת ט
וְדַעַת · וחקבוץ אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ · וְאִישׁ בְּמָעוֹן קהלת ח
וַמַּעֲשֵׂהוּ בַּכַּרְמֶל · רל"ל הצאן וחבקר שלו כי לפי שתאדם שמואל א כה
המתעסק בקנין הצאן כל מעשהו ומלאכתו עליהם
אומר עליהם מעשה · וכן יַעַן בְּטֶחֱךָ בְּמַעֲשֶׂיךָ · וכן ירמיה מח
אומר עליהם מלאכה לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי · אֲשֶׁר בראשית נ
נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַّעֲשֶׂה · רל"ל ביום שעושין בו מעשה שמואל א כ

כי אותו יום ראש חדש היה וחיה מנהגם שלא לעשות
מלאכה ברח"ם במו שהוא מנהג הנשים שלנו היום שאינן
עושות מלאכה ברח"ם וכן אמר התרגום ביומא דחולא ·
וְעָשִׂיתָה אֶת צִפָּרְנָיָהּ · תגדל אותם · כך פירש רבי דברים כא
עקיבא כדי שתתגנה בעיניו ולא יקחנה · וגלחה את
ראשה כי שיער האשה יפיה · ורבי אליעזר פי' שתסיר
אותם · וראיה לדבריו וְלֹא עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא עָשָׂה שְׂפָמוֹ · שמואל ב יט
וענין שני חִנְנִי עוֹשֶׂה אֶת כָּל מְעַנַּיִךְ · בַּעֲשׂוֹת מִמְּצֵרִים כפניה ג · יחזקאל כג
דַּדַּיִךְ · והפעל הכבד וְשָׁם עָשׂוּ דַדֵּי בְתוּלֵיהֶן · וְהֵמָּה יחזקאל כג
עָשׂוּ דַדֵּי בְתוּלֵיהָ · ושלא נזכר פעלו עֲשִׂיתִי בַּסֵּתֶר · יחזקאל כג · תלים קלט
ענין חכל חסחישה והכתישה"

עשן וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ · פעל עבר כי חציו קמץ שמות יט
וחציו פתח · נַע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ · ותתאר וְאֶת תהלים קמד
הָהָר עָשֵׁן · הָאוֹרִים הָעֲשֵׂנִים · והשם תַּנּוּר עָשָׁן · ואפשר שמות כ · ישעיה ו · תהלים עח
שהוא תאר בָּעֲשָׁן נִמְלָחוּ · וְהִכְעַרְתִּי בָעָשָׁן רִבְבָה · ישעיה נא · כתוב כ
בלומר באש גדול שנראה עשנו מרחוק · ובסמוך וְהִנֵּה
עָלָה עָשָׁן הָעִיר · וּמֹא כְּעֲשַׁן הַכִּבְשָׁן · בשש נקודות יהושע ח · שמות יט
ידוע · ולפי שהאף והחרון הוא חחמימות וכן כנחו
באש כי אש קדחה באפי בנחו גם כן בעשן עַד מָתַי
עָשַׁנְתָּ בִּתְפִלַּת עַמֶּךָ · יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ · עָלָה תהלים פ · תהלים עד
עָשָׁן בְּאַפּוֹ · יֶעְשַׁן אַף יְיָ וְקִנְאָתוֹ" שמואל ב כב · דברים כט

עשק אֶת מִי עָשַׁקְתִּי וְאֶת מִי רַצּוֹתִי · לֹא תַעֲשֹׁק שמואל א יב · ויקרא יט
אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל · אינו כפל דבר כי
פירוש לא תעשוק את רעך אם בא ממון רעך לידך
בפקדון או בחלואה או נתחייבת לו שכרו כשישאלנו
ממך לא תכבוש חממון ותאמר לא אחזירנו לך ופירוש
ולא תגזול שחוטף ממנו או לוקח ממנו בחזקה · וכן
פירשו רז"ל והביאו ראיה מן ויגזול את החנית מיד המצרי
וכן הפרידם הכתוב באמרו אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשֹׁק אֶת עֲמִיתוֹ · ויקרא ה
והנה נתבאר ענינם בפסוק עֲשׁוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי
יְהוּדָה יַחְדָּו וְכָל שוֹבֵיהֶם הֶחֱזִיקוּ בָם מָאֲנוּ שַׁלֵּחַם · ומה ירמיה כ
שאמר וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עָשׁוּק · לא שהכל אחד אלא ירמיה כב
שבודאי הגוזל עושק כי אחר שיגזול חברו בחזקה אין
צריך לומר שיעשקנו אם יבא ממונו לידו · ומלת עָשׁוּק
תאר בפלס גדול רחוק · ולפי דעתי כן הוא אָדָם עָשֹׁק משלי כא
בְּדַם נָפֶשׁ · תאר והוא כמו עושק ואף על פי שהוא
בשרק נמצאו במהו תארים בשורק וכן פירש אאזל
חץ שחוט תאר כמו שוחט · ופירושו אדם שהוא עושק
אחרים בדם נפש כלומר שהוא הורג בני אדם · ואאזל
פירש עשוק שעשקו יצרו הרע והרג את הנפש עד
רותו לגיהנם לא יתמכו בו בני אדם ולא יעזרוהו ואמר
ינוס בעבור שהוא בפחד כל ימיו · ופירוש עָשְׁקָה לִי ישעיה לח
עָרְבִנִי · לפי דעתי שהוא צווי ואעפ שאינו חטוף הנה
כמוהו שמרה נפשי כי חסיד אני · ופירושו ויתר והוסיף
לי ימי ושני · ובדברי רז"ל עשיק לגביך ושוי לכרסיך ·
פירוש לכסות את עצמך קנה הכסות ביתור ובתוספת
דמים אעפ שאינו שוה כל כך אבל לבשנך קנה בשוה
וכבר פירשנוהו ענין אחר פעל עובר לנקבה ופירושו
עשקה לי מחלתי ערבני אתה וזה שכתבתי הוא חישר
וחנכון בעיני · ופירוש עליהם יחיו על השנים שקצבת
לאדם עליהם יוכלו לחיות עם רצונך כמו שאני עושה
כי כבר נשלמו ימי הקצובים וחוספת לי עליהם חמש
עשרה שנה · ולכל בחן חיי רוחי לכל אספר ואומר כי
בחן בשני התוספת חיי רוחי · ובדרך השאלה הֵן יַעֲשׁוֹק תהלים ט
נָחָר · בלומר שמושבו כולו אל פיו כאילו עשקו ·
וחפעל

ישעיה כב והפעל הכבד הַמְעֻשָּׁקָה בְּתוּלַת בַּת צִיּוֹן: והשם כִּי
קהלת ז חָעוּשֹׁק יְהוֹלֵל הָכָם. ובתוספת מ״ם עם סימן הנקבה
משלי כח · ישעיה נ״ג וְרַב מַעֲשַׁקּוֹת. מוֹאֵם בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת״

עשק וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׁק. בחמש נקודות
בראשית כו והתפעל ממנו
בראשית כו כִּי הִתְעַשְּׁקוּ עִמּוֹ. ענין
טרידה וערעור מדברי ר״ל
חצאו עליה עשקים.
אע״פ הסיון במקום המ״ם וכבר זכרתי הלומים לו בשרש יקש ואלה:

פירוש מערער לומר שלי היא״

הוספ״ב · אייב ט״ו **עשר** אַךְ עֲשַׂרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי. לא יֵעָשֵׂר וְלֹא
יָקוּם חֵילוֹ. והפעל הכבד ואיננו יוצא אל
תלים מ״ט · זכריה י״ד תֵּרָא כִּי יַעֲשִׁיר אִישׁ. בָּרוּךְ יְיָ וַאֲעַשִּׁיר. בנוח ״האלף:
משלי ז · ירמיה ה וְיַד חֲרוּצִים תַּעֲשִׁיר. עַל כֵּן גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׁירוּ. ואשר חם
בראשית יד · שמואל א ט״ו פעל יוצא אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת אַבְרָם. יַעֲשִׁרְנוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר
תלים ס״ה גָּדוֹל. רַבַּת תַּעֲשִׁרֶנָּה. משפטם יעשירנו תעשירנה.
משלי · משלי כ״ב בִּרְבַּת יְיָ הִיא תַּעֲשִׁיר. וחתאר עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ. וְאֶת
ישעיה נ״ג · קהלת ז עָשִׁיר בְּמוֹתָיו. וַעֲשִׁירִים בַּשֶּׁפֶל יֵשְׁבוּ. ופירש רבי
יונה ואת עשיר במותיו כמו רשע. ועשירים בשפל כמו
חכמים ואין נכון להוציאם מענין עושר. ופירוש ואת
עשיר במותיו לפי שאמר ויתן את רשעים קברו כלומר
שמת קודם זמנו שיחרגוהו על לא חמס בכפיו כמו
הרשעים שמתים טרם זמנם במו שאמר חגבי אנשי
דמים ומרמה לא יחצו ימיהם או שחורגים אותם על
רשעם. וכן ואת עשיר במותיו כמו העשיר שחורגים
אותו על עשרו. ופי׳ ועשירים בשפל ישבו לפי שאמר
נתן השכל במרומים רבים ר״ל בעלי השכל והחכמה נתנו
במרומים על הכמתם אבל העשירים שאין עסקם על
החכמה כי אם לקבץ ממון בשפל ישבו״

שמואל א ח׳ **עשר** צֹאנְכֶם יַעֲשֹׂר. ר״ל יקח המעשר. והפעל
בראשית כ״ח הכבד עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ. ר״ל אתן המעשר
דברים כ״ו לָךְ. ובכבד אחר לַעֲשֵׂר אֶת כָּל מַעְשַׂר תְּבוּאָתֶךָ. ר״ל
נחמיה י״ג לתת המעשר ומשפט המלה לְהַעֲשִׂר. וכן בַּעֲשֵׂר הַלְוִיִּם
מלאכי ג בהעשר. והשם הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר.
ויקרא כ״ז וְאִם גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעֲשַׂרוֹ. והקבוץ בלשון נקבות
במדבר ל״ה · ויקרא כ״ז מִכֹּל מַעְשְׂרוֹתֵיכֶם. ומא ועשרון סלת. ומא והעומר
שמות ט״ו עֲשִׂירִת הָאֵפָה. כל זה אחר מעשרה. ושם המספר
שמואל ב׳ י״ט כולו עשר. עֲשֶׂר יָדוֹת לִי בַּמֶּלֶךְ. בשש נקודות.
במדבר ז עֲשָׂרָה הַכַּף. ולפי שהעשרה הוא סוף החשבון וכולל כל
חשבון יבא פעמים לסך חשבון ואינו רוצה בו חשבונו
אייב ל״ט · ויקרא כ״ז לבד כמו זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים תַּכְלִימוּנִי. וָאֶפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים.
קהלת ז · שמואל ב׳ ל״ח מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים. כִּי עַתָּה כָּמֹנוּ עֲשָׂרָה אֲלָפִים. והתאר
ויקרא כ״ז · יחזקאל נ״ג המיוחד ממנו הֶעָשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ. בָּעֲשִׂירִי בַּחֲמִשָּׁה
יחזקאל כ״ט · מלכים א׳ ל״ד לַחֹדֶשׁ. בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂירִית. ושם מספר כפלו וְעֶשְׂרִים
בָּקָר. ואמר כן לפי שיש בו שתי עשרות וכן כל המספר
תלים נ״ב עד מאה. עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נֵבֶל. תאר לכלי חנגון שיש
תלים קמ״ד בו עשרה יתרים. בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה לָךְ. חסר ממנו
התוספרת ומשפטו בנבל ועשור. וכן שמש ירח עמד
בראשית כ״ב · בראשית כ״ד זבולה. בָּעֲשֹׂר לַחֹדֶשׁ. יָמִים אוֹ עָשׂוֹר. תאר לזמן.
ופירוש בעשור לחדש היום העשירי מן החדש או
במו שכתבנו. ופי׳ או עשור תאר כולל כל מספר ימים או
חדשים או שנים ובזה ר״ל עשרה חדשים. ושם תאר
ישעיה נ״ו במא לנקבה וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה. וחוא תאר כולל כל
המספר ר״ל כי עוד יהיו כח עשרה מלכים טרם הגלות בי
בימי עזיהו נאמרה זו חנבואה וממנו עד הגלות עשרה
מלכים״

עשת שָׁמְנוּ עָשְׁתוּ. צחו וזכו. בְּרְזֶל עֶשֶׁת. זך
וקלל. ועשורת תאר לברזל בפלס רחוק
ירמיה ה׳ · יחזקאל כ״ז
קרוב וחוא הנקרא בלעז אצי״ר או חברזל הנקרא הינדי
ו״ת ערקין דפרזל ר״ל שבטי ברזל כמו וגיד ברזל ערפך.
וכן בדברי ר״ל עששית של ברזל חיו מחמין מערב יום
הכפורים. וחשם עֶשֶׁת שֵׁן. בשש נקודות ר״ל בזכות
סיר ה׳
חשן. ומא לְעַשְׁתּוֹת שַׁאֲנָן. בפלס עבדות ופירוש
אייב ל״ב
הפסוק אמר איוב על עצמו שהוא לפיד בוז ושרם זה
היה לעשתות שאנן כלומר לזכות ונועם השאנן וחשקט
ועתה נכון למועדי רגל. ועא אוֹלֵי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים
יונה א׳
לָנוּ. יתרצה ויתחשב לנו כי חרצון במחשבה. אָבְדוּ
תלים קמ״ו עֶשְׁתֹּנוֹתָיו. בסגול העי״ן פירוש מחשבותיו. והדומה
לכיאל ג׳
לו בלשון ארמית וּמַלְבָּא עַשְׁתִּי לְהַקָּמוּתֵיהּ. חשב ורצה
ותרגום כי אחרי מחשבותינו נלך בתר עשתוננא.
ומזה חענין לְעַשְׁתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ. עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעוֹת.
זכריה ח׳ · שמות כ״ו
והוא אחד עשר ונקרא כן לפי שחוא מחשבת הסופר
ותחלת מה שיעלה בלבו לספור אחר עשרה כי עשרת
סוף המספר. ורבי יונה פירשו עד שתי. וכבר שברנו
דבריו בחלק חדקדוק״

עת לא עֵת הֶאֱסֹף הַמִּקְנֶה. כבר פי׳ בשרש עות״. בראשית ל״ט
אע״ג וזה לפי שמנה לשות את
יעף נזר ששרש של עת הוא
עות ואומר אני שיותר נכון
לומר ששרשו עתת ודגש הכתוי
והכפוייש יוכיחו ויהיה לעות
על משקל ולמוד את כל זה מן
בכר:

עתד כְּמֶלֶךְ עָתִיד לַכִּידוֹר. אייב ט״ו
מזומן. וְלִחְיוֹת הַיְּהוּדִים מסתר ט׳
עֲתִידִים. מזומנים.
אייב נ׳ הָעֲתִידִים עוֹרֵר לְיָתָן.
המזומנים לעורר אבלם.
דניאל ב׳ וְחָשׁ עֲתִידוֹת לָמוֹ. מה
ישעיה י׳ שמזומן להם לבא מן הפורענות. עֲתִידוֹתֵיהֶם שׂוֹסִיתִי.
מה שמזומן להם מן הסגולה והחמדה. או יחיה פירושו
תחומיהם לפי שאמר ואסיר גבולות עמים כי הגבול
מלכי ב׳ והזמון קרובים בענין. והפעל הכבד מזה וַעֲתַדְתָּ בַּשֶּׁדֶה
אייב ט״ו לָךְ. ההא במפיק בינוי למלאכה שזכר כלומר תכין ותזמן
מלאכתך בשדה ואחר תבנה ביתך. והחתפעל הִתְעַתְּדוּ
בראשית ל״א לָגַלִּים. המזומנות לחרבה ולהיותם לגלים. הַעֲתִידִים
הָעוֹלִים עַל הַצֹּאן. ידוע כי חם הזכרים מן העזים ונקראו
גם כן תישים והגדולים יקראו עתודים וחתישים והקטני׳
יקראו שעירים. ונקראו חאצילים והגדולים בזה הלשון
בדרך ההשאלה כָּל עַתּוּדֵי אָרֶץ. לפי שחם חולכים
ישעיה י״ד
לפני העם ומנהיגים אותם כעתודים לפני הצאן״

עתם נָעֲתָם אָרֶץ. חשכח הארץ
ישעיה ט״ו
אע״ג לשון שריפה מלשון לא
יחריך ולדניאל לא התחרך:
מלשון ערבי אל עתמה
חשך ואמר בו התרגום חרוכת ארעא״

עתק עָתְקוּ גַּם גִּבְרוּ חָיִל. עבו וחזקו. ואמר על
אייב כ״א
הדברים העבים החזקים. וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִים.
ל״ה ח׳ ל
ומא יֵצֵא עָתָק מִפְּיכֶם. הַדּוֹבְרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק. ומא
שמואל א׳ כ׳ · תלים נ״ח׳
הוֹן עָתֵק וּצְדָקָה. רב וגדול. ומא וְלַמְּכַסֶּה עָתִיק.
משלי י׳ · ישעיה כ״ה
פירוש לכסות עב וחשוב. ועא וְצוּר יַעֲתִיק מְקוֹמוֹ.
אייב י״ד
יסור ויעקר. והפעל חכבד חַעֲתִיק חָרִים וְלֹא יֵדָעוּ.
אייב ט׳
בלומר עוקרם ממקומם. וַיַּעֲתֵק מֹשֶׁה הָהָרָה. פירוש
בראשית י״ט
ויעתק אהלו משם. הֶעְתִּיקוּ מֵהֶם מְלִים. עקרו הדברים
אייב כ״ב
מהם שלא היו להם עוד דברים לענות. אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ
משלי כ״ב
אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה. כותב חספרי׳ מספר אל ספר יקרא מעתיק
לפי שמעתיק ועוקר הדברים מספר לספר ואע״פ שדברי
הספר הראשון אינם נעתקי׳ ממנו חרי חסופר כאילו חוא
מעתיק

ישעיה כ"ח מעתיק אותם · והתאר עַתִּיקֵי מִשָּׁדַיִם · כלומר שנעקרו משדים שלא יינקו עוד כמו גמולי מחלב · ואא"ז כתבו מהענין הראשון כלומר עתיקים ושמנים משדים מרוב חלב שינקו ואין להם תבונה · ועֹא עָתְקָה בְּבֶל צוּרָרִי · כלומר נתישנה בעבור כל צוררי המבעיסים אותי ומרוב בכיתם על הכעס נתישנה · ודומה לו בלשון ארמית תליס ג' וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִיב · ותרגום ישן עתיק · ויתכן לפרש מזה

והדברים עתיקים "

עתר יֶעְתַּר אֶל אֱלוֹהַּ וַיִּרְצֵהוּ · והנפעל וְנֶעְתַּר לָהֶם וְרָפָאם · בפתח · וְנַעְתּוֹר לָהֶם כִּי בָטְחוּ בוֹ · בחולם · וַיֶּעְתַּר לוֹ יי · והכבד וְהֶעְתַּרְתִּי אֶל יי · לְמָתַי אַעְתִּיר לָךְ · תַּעְתִּיר אֵלָיו וְיִשְׁמָעֶךָ · והשם וְגִלֵּיתִי לָהֶם עֹתֶרֶת שָׁלוֹם וֶאֱמֶת · ענינם רצוי ותפלה · וי"ת ואגלי להון תרע תיובתא ואחוינון דיהכון בארח שלם וקשוט · והעותר או המעתיר הוא המרצה והמתפלל והנעתר ומי שיתפללו אליו הוא המרוצה ומקבל התפלה · ואני תמה על מה שנהגו בנתינת שלום במוצאי יום הכיפורים אחד לחברו תענה ותעתר ל"ל תקיבל תפלתך · וכן אמר הפייט תזכו לשנים רבות תענו ותעתרו ואין זה על דרך לשון הפסוק כי הקב"ה הוא הנעתר בשמקבל התפלה · ואפשר שנהגו כן לפי שמצאנו בלשון מענה העונה והנענה באחד כי הנה בתוב וי" ענהו ענני יי ענני כי הש"י הוא העונה הקורא והצועק והאדם הוא הנענה במו שאם הן אצעק חמס ולא אענה · ומצאנו כמו כן לשון הנפעל בש"י אני יי נענה לו · כי נענית לו · ועתה אגלה לך זה הטעם כי עכ"פ צריך טעם כי הפועל והנפעל זה לעומת זה כי זה פועל וזה פעול ואיך יהיה לשון זה נופל על זה אך הטעם כי לשון מענה הוא על שני פנים כמו שכתבנו בשרשו האחד הוא תחלת הדבור כמו ויען איוב הראשון · וענית ואמרת · ושמואל ראה את שאול וי" ענהו · והשני הוא השבת הדבור והוא הנמצ' ברוב · וכשאמ' כי הקב"ה הוא העונה כן הוא לקורא ולצועק וכשאמר עליו נענה ונענתי הוא נענה לעונה אליו והוא הקורא והצועק ואפשר כי על ענין זה נהגו כן בלשון עתירה ואף על פי שאינו נמצא כן למדו מזה כי ענינם קרוב והלשון קצר אצלנו וטוב הוא להרחיבו כדמיון הנמצא בפסוק אך שלא נצא מדרך לשון הפסוק מכל כמו שעשו קצת בני עמינו הנקראים בשם פייטים בקרובות אשר חברו והוא חטא גדול עליהם והמתפלל בהם מזכיר עונם ומחדש עון לעצמו המקום יצילנו ממכשול הלשון לבלתי נכשל בו שוגגים · וכן שאל דוד ע"ה יי שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך · ועֹא וְהֶעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם · כלומר דברתם עלי דברים עבים · והנפעל ממנו וַנֶּעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא · ומן הענין הזה וַעֲתַר עָנָן הַקְטֹרֶת עוֹלֶה · פי' עובי ענן הקטרת · ויתכן שהכל ענין אחד ענין דבור והענין הראשון הוא ריבוי התפלה · עַתְרֵי בַּת פּוּצִי · שם אומה"

ואשר הם בני ארבע אותיות

יחזקאל ל"ב · ישעיה נ"ב · תהלים ס"ה · ירמיה ל"ב · ירמיה ל"ב · בראשית כ"ה · שמות ח' · שמות ח' · תהלים ס"ה · ירמיה נ"ב

תהלים ס"ה · ירמיה ל"ב · ירמיה ל"ב · ירמיה ל"ב

אות הפא

פאה לַפֶּאָה הָאֶחָת · עַל אַרְבַּע הַפֵּאוֹת · וּמֵחַץ
פַּאֲתֵי מוֹאָב · קָצָה כָּל דָּבָר וְסוֹפוֹ יִקְרָא פֵּאָה ·
קְצוּצֵי פֵּאָה · רַ"ל מִקְוָצִים וּמִפּוֹרִים לְפֵאָה · וְהַפּעל
הִכְבַּד מִזֹּאת אָמַרְתִּי אֲפָאֵיהֶם · פִּי אַפְזָרֵם בְּכָל פֵּאָה · לֹא
תַּקִּיפוּ פֵּאַת רֹאשְׁכֶם · פִּי רַ"ל סוֹף חֹרֶשׁ וְהוּא הַמִּשּׁוּת
צִדְעָיו לְאַחוֹרֵי אָזְנָיו וּלְפַרְחָתוֹ · פְּאַת זְקָנֶךָ · הוּא שְׁבוֹלֶת
הַזָּקָן · וְיֵשׁ לְפִי מִזֶּה פִּתְחֵן יָעֵרֶת · וְעוֹד נִכְתְּבוּ בְּשֹׁר פּוֹת"

פאר חִתְפָּאֵר עָלַי · פֶּן יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל · הֵיתְפָּאֵר
הַגַּרְזֶן עַל הַחוֹצֵב בּוֹ · אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאָר · וְהַשֵּׁם
כִּי תִפְאֶרֶת עֻזָּמוֹ אָתָּה · לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת · וְהַפּעל
הַרְגּוּשׁ וְלִקְדּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵּאֲרֶךָ · וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר ·
לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי · וְהַשֵּׁם עוֹד לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת
אֵפֶר · וְאֶת פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעוֹת · פַּאֲרֵי פִּשְׁתִּים יִהְיוּ עַל
רָאשָׁם · הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת · הֵם הַמִּגְבָּעוֹת שֶׁהֵם פְּאֵר
לְאָדָם בְּשֶׁהֵם עַל רֹאשׁוֹ · וּפְאֵרָם עַל רֹאשְׁכֶם · חֵסֶר
יוֹד הַרְבֵּה עִנְיָן כּוּלָּם הַשְּׁבָחָה וְהַיּוֹפִי · וַיִּתְחַפֵּשׂ בָּאֵפֶר ·
בְּתִבְנוֹ בְּשֹׁרֶשׁ אֵפֶר כִּי הוּא חָפוּךְ מִן פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעוֹת ·
וּפִי הִתְפָּאֵר עָלַי תֵּן תִּפְאֶרֶת וְשַׁבַּח לְעַצְמְךָ עָלַי שֶׁתֹּאמַר
לְמַתַּי אֶעָתִּיר לְךָ וְכֵן אֶעֱשֶׂה · כָּל פָּנִים קִבְּצוּ פָּאֲרוֹר ·
שֵׁם כְּפוּל הַלָּמֶד וּפִירוּשׁוֹ קִבְּצוּ פָּאֵר שֶׁלֹּא נִשְׂאַר לָהֶם
עַל דַּרְךְ וְכֻכְּבֵי אַסְפוּ נִגְהָם · כֵּן פִּי מִנְחָם · וּדוּגֵשׁ פִּי לָשׁוֹן
וּבְשֶׁלּוּ בַּפָּרוּר · וְהָאַלֶּף נוֹסֶפֶת וּפִירוּשׁוֹ קִבְּצוּ כָּל שַׁחֲרוּת
הַפָּרוּר · וְאֶאוֹל עֵזֶר לְדוּגֵשׁ בִּפִירוּשׁוֹ וְאֹמַר כִּי לֹא יִתֵּן
בְּדִבְרֵי מִנְחָם כִּי חֹפֶשׁ יֵשׁ בֵּין אַסִּיפָה לְקִבּוּץ בֵּי לָשׁוֹן
קִבּוּץ לֹא יִתֵּן אֶלָּא עַל אַסִּיפַת דְּבָרִים הַמְפוּזָרִי שֶׁקִּבְּצָם
לְמָקוֹם אֶחָד לְפִיכָךְ לֹא יִתֵּן בְּלַפָּנִים קִבְּצוּ פָּאֲרוֹם שֶׁלֹּא
נִרְאֶה אֶלָּא לָשׁוֹן אַסִּיפָה יִתֵּן בְּזֶה הָעִנְיָן כְּמוֹ וְיֵאָסוּף רַגְלָיו ·
וְיֵאָסֵף אֶל עַמָּיו · אָסוּף יָדֶיךָ · וְלֹא יִתֵּן לוֹמַר קִבּוּץ יָדֶיךָ
וְקִבּוּץ רַגְלָיו · וְיִתֵּן לְהִיוֹת מִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ מְסֻעָף פָּאֵרָה ·
בְּשֹׁרֶשׁ · וַתֶּאֱרַכְנָה פְּאֹרוֹתָיו · בְּחֵלֶם כְּמוֹ סְעִיף סְעִפּוֹתָיו ·
וְהַפּעל מִמֶּנּוּ לֹא תִפְאַר אַחֲרֶיךָ · וְהוּא פְּתַח לְחַבְדִּיל
הָעִנְיָן כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא תִשּׁוֹל מִמָּה שֶׁנִּשְׁאַר בְּפְאֹרוֹת · וְרַ"ל
פִּירוּשׁוֹ לָשׁוֹן פֹּאר שֶׁאֹמְרוֹ שֶׁלֹּא תִשּׁוֹל תִּפְאַרְתּוֹ מִמֶּנּוּ
וְאֶפְשַׁר שֶׁנִּקְרָא הַסְּעִיף חָגְדוֹל וְהַגְּבוֹהַּ פְּאֹרָה לְפִי
שֶׁהוּא פֹּאר הָאִילָן וְיוֹפִיו
וְאֶפְשַׁר בִּי שֹׁרֶשׁ פְּאֹרוֹת פְּאֹרוֹתָיו פְּרוּדוֹת כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבִּי
יְהוּדָה וַתְּחִיה הָאַלֶּף הַקְּדוּמַת לְרֵישׁ כְּמוֹ וֹ"ו הַמְשֻׁךְ וַיְחִיה
פְּאֹרָה שֶׁהוּא מִנְחֵי הַלָּמֶד בְּשֶׁקֶל וְלִדְבַר עַל יֵ"ו תּוֹעָה ·
וְאַף עַל פִּי שֶׁבֵּן מְסֻעָף פְּאֹרוֹת בְּשֹׁרֶשׁ הַשֹּׁרֶשׁ וְהַחֵלֶם
אֲחֵרִים בְּמִשְׁקָל וְאֵין רָאִיה שֶׁיִּהְיוּ מִזֶּה הַשֹּׁרֶשׁ מִפְּנֵי הָאַלֶּף
הַקְּדוּמַת לְרֵישׁ כִּי בְּמַעֲשֵׂה מִחָם יָבֹא זֶה כִּי חִנָּה נִכְתַּב
וַתְּשַׁלַּח פְּרֹאוֹת · הָרֵישׁ קְדוּמַת לָאַלֶּף וְכֵן פְּרֹאוֹתָיו חָרוּב
נִכְתְּבוּ הָרֵישׁ קוֹדֶם הָאַלֶּף וְהַמַּסֹּרֶת תּוֹבֵעַ עֲלֵיהֶם כִּי שְׁנַיִם
נִכְתְּבוּ אֶלֶף קוֹדֶם לְרֵישׁ · וְתַאֲרֻכְנָה פְּאֹרוֹתָיו · וְתַחַת
פְּאֹרוֹתָיו יָלְדוּ · וְשֵׁאֵרָא רֹאשׁ קוֹדֶם לָאַלֶּף ·

פג חֲתָאֲנָה חָגְטָה פַּגֶּיהָ הֵם הַתְּאֵנִים שֶׁלֹּא בִּשְׁלוּ כָּל
צָרְכָּן · וְאַרַ"ל הַפַּגִּים
מִשֹּׁרְשׁוֹ · וְעוֹד אָמְרוּ תַּנּוֹ
רַבָּנָן פַּגָּה שֶׁשִּׁבְּנָה בְּתֵבֵן
פִּירוּ הַתְּאֵנָה שֶׁלֹּא בִּשְׁלָה
כָּל צָרְכָּה בָּאִילָן וְשֶׁמְּנַחַת
בְּתֵבֵן לְהַתְבִּשֵׁל שֶׁסּוֹאֲפְשַׁר
בִּי שֹׁרֶשׁ הַמִּלָּה פּוּג אוֹ פְּנַג
לְפִיכָךְ נִדְגֶּשֶׁת "

פגל פִּגּוּל הוּא לֹא
יֵרָצֶה · וּמֻרַּק פִּגּוּלִים בְּלֵיהֶם · הוּא הַבְּשָׂר שֶׁנִּשְׁתַּנָּה
רֵיחוֹ וּמַרְאֵהוּ · וְכֵן אַרַ"ל פִּגּוּל טְעוּן צוּרָה כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ
נִשְׁרָף עַד שֶׁתַּעֲדֹר צוּרָתוֹ "

פגע וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים · וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם ·
בְּפִגְעוֹ בּוֹ · כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אוֹיֶבְךָ · וּפָגְעוּ
הַדּוֹב · פֶּן יִפְגְּעוּ בָּכֶם · עִנְיָן פְּגִישָׁה · וּמִזֶּה הָעִנְיָן וּפָגַע
חִגְבּוּל כְּתָבוֹר · וּבְאֲשֶׁר יִפְגְּעוּן מִצָּפוֹן · וּפָגַע אֶל הַנַּחַל ·
וּמִזֶּה עוֹד לְפִי דַּעְתִּי פָּגַעְתָּ אֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ צֶדֶק · רַ"ל
בִּימַתְחִלָּה פְּגַעְתָּ וּמְצָאתָ מִי שֶׁהִיה שֵׁשׁ וְשַׁמְּתָ בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְעָשִׂיתָ צֶדֶק וְהוּא רָמֵז לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ וְשֹׁאֵר הַצַّדִּיקִים
אַחֲרֵיו שֶׁהָיוּ זוֹכְרִי אוֹתְךָ בְּעֵת הַכַּעַס בְּמִדּוֹתֶיךָ הִידוּעוֹת
שֶׁהֵם חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אַפַּיִם · וְהַפּעל הִכְבַּד אַם לֹא
הִפְגַּעְתִּי בְּךָ בְּעֵת רָעָה וּבְעֵת צָרָה אֶת הָאוֹיֵב · וְכַנֶּגֶד
יִשְׂרָאֵל יִדְבַּר כְּמוֹ שֶׁאֹמַר חִילְךָ וְכֹל אוֹצְרוֹתֶיךָ לְבַז אֶתֵּן ·
וְהַשֵּׁם וְאֵין פָּגַע רָע · בְּסִגּוּל הַפָּא · וּבְתוֹסֶפֶת מֵם לָמָה
שַׁמְתַּנִי לְמִפְגָּע לָךְ · גֵּשׁ פְּגַע בּוֹ · לִפְגֹּעַ בְּכוֹחֲנֵי יָיָ · פֶּן
יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר · פֶּן תִּפְגָּעוּן בִּי · עִנְיָן פְּגִיעָה בְּחֶרֶב בְּאָדָם
לְחַמְתּוֹ · וְיִתֵּן לְהִיוֹת מֵעִנְיָן זֶה נָקַם אֶקַּח וְלֹא אֶפְגַּע
אָדָם · בְּחַסְרוֹן כַּף הַדְּמִיוֹן רַ"ל לֹא אֶפְגַּעַם כְּשֹׁאֵר אָדָם
אֶלָּא שֶׁאֶקַּח נִקְמָתִי שִׁלֵּמַח מִחָם · וְהֵבִיא ר' יוֹנָה"ל בְּעִנְיָן
זֶה פָּגַעְתָּ אֶת שֵׁשׁ · וְעָשָׂה וְאָל תִּפְגַּע בִּי · וּמַה נּוֹעִיל בִּי
נִפְגַּע בּוֹ · וּפָגְעוּ לִי בְּיֶעֶפְרוֹן בֶּן צֹחַר · יִפְגְּעוּ נָא בִּי
צְבָאוֹת · וְהַפּעל הִכְבַּד חִפְגִּיעוּ בַּמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי שְׁרוֹף אֶת
חֲמֻגְלָה · וַיִּשְׁתּוֹמֵם בִּי אֵין מַפְגִּיעַ · וַיָּצוּ עָלֶיהָ בַּמַּפְגֵּעַ ·
כְּלוֹמַר צוּה עַל עֶבֶד הַמֹּשֶׁר שֶׁתַּמְטִיר בְּתְפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלְּלִין
בְּנֵי אָדָם וְכִבֵּר פֵּרַשְׁנוּ בּוֹ פֵּרוּשׁ אַחֵר בְּשֹׁרֶשׁ אוֹר ·
וְלָפוֹשְׁעִים יַפְגִּיעַ · עִנְיָן תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה · וְהֵבִיא ר' יוֹנָה בְּעִנְיָן
זֶה אִם לֹא הִפְגַּעְתִּי בְּךָ · כְּלוֹמַר שֶׁאִשְׁמְנוּ שֶׁיִּבְקֹשׁ וְיִתְחַנֵּן
לְךָ וְכֵן דַּעַת רוֹב הַמְפָרְשִׁים וְכַנֶּגֶד הַנְּבִיא יִדְבַּר וְכֵן אֲנִי
עָתִיד לְפָרֵשׁ הַפָּסוּק בְּשֹׁרֶשׁ שֹׁאֵר · וְאֹמַר מִזֶּה וְלֹא אֶפְגַּע
אָדָם · כְּלוֹמַר לֹא אֶקַּח בַּקָּשַׁת אָדָם וְתַחֲנָתוֹ עֲלֵיהֶם ·
וְכֵן מְפָרְשִׁים פְּגֹעַת אֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ צֶדֶק · כְּלוֹמַר הָיִת
מְקַבֵּל פְּיוּס הַצַّדִּיקִים וּבַקָּשָׁתָם וְאוֹמַר כִּי הָעִוָּתוֹר בְּלָשׁוֹן
פְּגִיעָה הוּא קָשׁוּר עִם בֵּית בְּנַעְתָּר כְּמוֹ וְאֶל תִּפְגַּע בִּי ·
וְחַבִּירָיו אוֹ בְּלֹא קֶשֶׁר וְהוּא
חֹסֶר הִנַּעְתָּר כְּמוֹ כִּי אֵין
מַפְגִּיעַ · וְלִפּוֹשְׁעִים יַפְגִּיעַ ·
וְחַבִּירָיהוּ אֲבָל כְּשֶׁהוּ קָשׁוּר
בְּלֹא בֵּי"ת הוּא נוֹפֵל עַל
הִנַּעְתָּר כְּמוֹ וְלֹא אֶפְגַּע אָדָם "

פגך רֶגֶל חַפֶּגֶר · בְּשֵׁשׁ נְקוּדוֹת · בְּפֶגֶר מוּבָס · וּבְוֹבֵד
פֶּגֶר · פְּגָרִים מֵתִים · וּפְגָרֵיכֶם אַתֶּם יִפְלוּ · עַל
פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם · יָדוּעַ · וּפִי פִּגְרֵיכֶם אַתֶּם אֹמְרִים לְבָאר

פאות כו · שמות כה · במדבר כד
ירמיה ט
דברים לב
ויקרא יט
ויקרא יט
ישעיה נ
פאות ח · מספרי ז · ישעיה ו
ישעיה מט
תהלים פט · שמות כח
ישעיה כה · ישעיה ס
ישעיה ס · ישעיה סא
פאות לב · יחזקאל מד
ישעיה נ
יחזקאל כד
תהלים ח ב
יואל ב
במדבר יח
חגיגה ב · שמות ל ח · שמואל ב ח כב
פאות ה · שמות לד
ישעיה מז
בראשית לב · ירמיה כו
ירמיה לז
ישעיה נא · איוב
ירמיה לא
ישעיה נא · איוב
ישעיה נב
ישעיה נב
ישעיה ל · כתובות ה
ישעיה לז · במדבר לד
ויקרא כו

אמות לב · שמות לה · במדבר לד
ירמיה ט
דברים לב
ויקרא יט
ויקרא יט
ישעיה נ
פאות ח · מספרי ז · ישעיה ו
ישעיה מט
תהלים פט · שמות כח
ישעיה כה · ישעיה ס
ישעיה ס · ישעיה סא
פאות לב · יחזקאל מד
ישעיה נ
יחזקאל כד
תהלים ח ב
יואל ב
במדבר יח
חגיגה ב · שמות ל ח · שמואל ב ח כב
פאות ה · שמות לד
ישעיה מז
בראשית לב · ירמיה כו
ירמיה לז
ישעיה נא · איוב
ירמיה לא
ישעיה נב
ישעיה נב
ישעיה ל · כתובות ה
ישעיה לז · במדבר לד
ויקרא כו

אמות לב · שמות לה · במדבר לד
ירמיה ט
דברים לב
ויקרא יט
ויקרא יט
ישעיה נ
פאות ח · מספרי ז · ישעיה ו
ישעיה מט
תהלים פט · שמות כח
ישעיה כה · ישעיה ס
ישעיה ס · ישעיה סא
פאות לב · יחזקאל מד
ישעיה נ
יחזקאל כד
תהלים ח ב
יואל ב
במדבר יח
חגיגה ב · שמות ל ח · שמואל ב ח כב
פאות ה · שמות לד
ישעיה מז
בראשית לב · ירמיה כו
ירמיה לז
ישעיה נא · איוב
ירמיה לא
ישעיה נב
ישעיה נב
ישעיה ל · כתובות ה
ישעיה לז · במדבר לד
ויקרא כו

כי אם אמר ופגריכם לבדו יוכן ממנו פגרי בני׳ם לפיכך אמר אתם. הפגר הוא הגוף בלא רוח. אֲשֶׁר פִּגְּרוּ מַלְכֻּת אַחֲרֵי דָוִד. פי׳ נחלשו והיו יגעים ולא יכלו ללכת ויה׳ הפגרו כמו ופתחו שעריך שו״חרק במקום שרק או יהיה בנין פעל בעצמו ויהיה עומד או יהיה יוצא ופירושו פגרו עצמם כלומר הראו עצמם נחלשים [illegible] שלא היו כדי שלא ילכו כי היו יראים ובחרו לשבת על הכלים יותר מלכת. ודומה לו בדברי ר״ל יומא דמפגרי רבנן אמרי האידנא יומא דשפמי כלומר היום שהיו נחלשי׳ התלמידי׳ ויגעים מן הגירסא ולא היו יכולים לבא לבית המדרש היו קורין אותו היום למשל יומא דשפמי כלומר יום בטול כמו המגלח השפם שהוא כבטל שאינו נוטל שכר על תקון השפם לבד כי אם על תקון הראש או הזקן״

פגש בָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי. וַתִּפְגֹּשׁ אוֹתָם. כִּי יִפְגְּשֶׁךָ עֵשָׂו אָחִי הוּא גִּימֵ״ל בקמץ מעמד ורפח. וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְיָ. פָּגוּשׁ דּוֹב שָׁכוּל כָּאִישׁ. והנפעל עָשִׂיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ. והכבד יוֹמָם יְפַגְּשׁוּ חֹשֶׁךְ. ענינם ענין פגיעה״

פדה פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי. וְהוּא יִפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל. והשם פְּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ. ומ״א וַיַּקֵּר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם. ובמ״ם אֶת כֶּסֶף הַפְּדְיוֹם. בפלס שלשם. ומ״א וְאֵת פִּדְוֵי הַשְּׁלִשָׁה. שהאחד ממנו פִּדוּי בשקל כסוי עור תחש. והנפעל לא נִפְדָּתָה. והפעל הכבד אֲשֶׁר לֹא יֵעָדֶה וְהֻפְדָּה. ופ׳ והרה שהוא יסייע בפדיונה כלומ׳ שמגרע פדיונה מספר חשנ׳ שחיתה אצלו באילו שכורה אצלו ותתן לו חשאר ויוצאת. והמקור מבנין שלא נזכר פעלו ממנו וְהֻפְדֶּה לא נִפְדָּתָה. ופירוש וַשַּׁמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ. שהפדורת הוא שיפדו וינצלו הם מן הערוב והוא הפרש והכרח בין עמי ובין עמך״

פדן וְיִשַׁע אֶחָלֵי אַפַּדְנוֹ. האל״ף נוספת ופירושו ארמונו. ובדברי רבותינו ז״ל נקרא הארמון אפדנא. ואא״ל כתב כי האל״ף שרש והנון נוספת מענין וָאֲפַדְתָּ לוֹ. מִפַּדַּן אֲרָם. פַּדָּנָה אָרָם. נקרא כן לפי שהיו שני מקומות שהיו נקראים ארם ארם נהרים וארם צובה. ולשון פדן בדברי ר״ל שנים ההוא גברא דגזל פדנא דתורי מחבריה. פירוש צמר בקר ותרגום ויקח צמד בקר פדן דתורי ואף על פי שיש גם כן ארם דמשק וארם בית רחוב שנים מאלה קרובים זה לזה לפיכך מזווג אותם השנים וארם אשר מעבר הנהר זהו ארם נהרים. ויש מפרשים פדן ארם שדה ארם וכן יקרא בלשון ישמעאלו חשדרת פ״דן וכן כתב אא״ל וכתב וישע אהלי אפדנו. בשרש אפד מן ואפדת לו״

פדע פָּדְעֵהוּ מֵרֶדֶת שִׁחַת. כמו פדהו״

פדר וְאֵת חֲפָדֶר. וְאֶת ראשו וְאֶת פִּדְרוֹ. פי׳ חלב וכן

אמר התרגום וית תרביה. וארז״ל מלמד שהיה חופה הפדר ארת בית חשחיטה ומעלהו וזהו דרך בבוד של מעלה״

פה מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם. ידוע. ופי׳ לְהַלָּחֵם עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד. בעצה אחת ובהסכמה אחת. ובסמוך הומרה ה״א ביו״ד כִּי פִי יְיָ דִּבֵּר. וַיָּשֶׂם פִּי כְּחֶרֶב חַדָּה. היו״ד למדבר בעדו ויו״ד חשרש נפקדת שלא יתכן בלשון לקבץ שני נחים רפים ושניהם אות אחת. ולומר פִּי בחנעת ה״יד הראשונה כבד גסבן על הלשון. ואמר על הדבר ועל המאמר פה אֲשֶׁר יַמְרֻדוּ אֶת פִּיךָ. עַל פִּי יְיָ יַחֲנוּ. הֵן אֲנִי כְּפִיךָ לָאֵל. בלומר הנני נשפט עמך בעבור האל במאמרך שאמרת כי לא איש כמוני אענה נא יחדו למשפט וחנני איש כמוך מחמר קורצתי גם אני. וקראו ג״כ לשפת חבגד העליונה מקום שמכנים ראשו בה הנקרא בדברי ר״ל בית הצואר עַל פִּי מִדּוֹתָיו. שֶׁפֶת יְהֵיה לְפִיו. כְּפִי תַּחֲרָא. וכן קראו לחודו של חרב לְפִי חָרֶב. וְלַה שְׁנֵי פִיּוֹת. הפ״א בצרי ר״ל שהיו לה שני חודים מזה ומזה. והבליעו חנה בדגש והפ״א בחרק ואמר חַדָּה כְּחֶרֶב פִּיּוֹת. ובהכפל הפ״א וְחָרֶב פִּיפִיּוֹת. ובא הקבוץ בלשון זכרים וְחִיָּתָה הַפְּצִירָה פִּים. פי׳ פצירה שיש לה פיים רבים ותרגומו שופינא לימ״א בלעז ואא״ל פירש פצירה לשון רבו׳ פצירה פים רבת הפיורת מלשון ויפצר בו שהוא רבוי דברים ותחנונים. ונשתמשו בו עוד על שיעור הדברים לֶחֶם לְפִי הַטַּף. אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ. כשיעור הטף כמו שיאכלו. אִישׁ כְּפִי עֲפוּדָתוֹ. וּלְפִי הֶעָלוֹת הֶעָנָן. עַל פִּי הַדְּבָרִים. לְפִי דְבָרִי. לְפִי שִׁבְלוֹ. ויהי נא פי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי. שיעור שני חלקי רוחך. לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם. שיעור שני חלקים. ופה אֲשַׁלִּיךְ לָכֶם נֹרָל. וְאַתָּה פֹּה עֲמוֹד. חנה. וָאוֹמַר עַד פֹּה תָּבֹא. עד חנה. ונכתב באל״ף ופא יְשׁוּת בְּגָאוֹן גַּלִּיךָ. ואא״ל פי׳ אחר שאמר לים עד זה הגבול תבא קרא לשפת הים פה ואמר ופא ישית וילחם בגאון גליך ויפרת פירש. ונכתבו מהם רבים בוי״ו שְׁנַיִם שֶׁלְּחָנוֹת מִפּוֹ. וְאַתְּ קֶחָא מִפּוֹ וּמִפּוֹ. וזולתם. ומלת אִיפֹה פירשתיה בשרש איף״

פוג עַל כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה. וַיָּפֹג לִבּוֹ. והנפעל נָפוּגוֹתִי וְנִדְכֵּיתִי. והשם אַל תִּתְּנִי פוּגַת לָךְ. ונסמכה המלה על למ״ד השרות כמו השכוני באהלים. והשם עוד בתוספת הא״ מֵאֵין הֲפוּגוֹת. ענין רפיון וחלישות. ובדברי ר״ל וניחוש דילמא פייגא דעתיהו דצבורא כלומר שמא תחלש דעת הציבור ועוד אמרו גוף קשה יין מפיגו כלומ׳ מחלישו ומסיר כוחו ותרגום וריחו לא נמר וריחיה לא פג כלומר שלא נחלש ריח היין״

פוח עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם. והנפעל הכבד הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו. ענין נפיחה. ויש לפרש מזה הענין בָּל צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם. כלומר שלא ישוב אותם לכלום. בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלֶיךָ. כמו שנופחים באש כדי

שתבער

אל״ל וכתב בתכתי בספר התשבי הקפרס שכין פגר וכטילה גם עיין למעלה בכמוק שלי בשרש בכל והכלל כי לשו׳ פגר אינו כופל רק על נוית אלם שמת וכטילה היא כתעב להפך עיין שם גם לשון פגר אינו כופל רק על נוית אלם רשע שמת ולוק ותתנא והכה כתנא פסוק בלמי היתי שבי סיפ״כ׳ וכיוצא ופגרים ויש ספרי׳ כתוב וכיוצא וכנלי והוא טעות ואליה שכתבר עליו לית ואם היה וכנלים הרי כתנאי׳ יותר ולוק ותתנא׳

אל״ל ונריך לומ׳ שהעין כמקו׳ הא שרשת ויהיה פלע כעין כמו פלקי כהא וכן התגלע כעין כמו התגלה כהא כמו שכתבתי בשרש גלע:

אל״ל וכתב הפיתומן כי הקבה והלב והליאה והכבל בקרביים פלב ולפי משתעת הפסוק אינו כן:

אמר התרגום וית תרביה. וארז״ל מלמד שהיה חופה הפדר ארת בית חשחיטה ומעלהו וזהו דרך בבוד של מעלה״

אל״ל וכמנא הפה מכוב בלשון נקבה ופי׳ ישרים תנילם.

אל״ל כי שיהיה לו שני חלקים מכוסו רוצה לומר כבגד שאר בני הבנים כאלו הוא היה הבכור הכופל פי שנים.

אל״ל ונריך לומ׳ שהשרש זה הכעה פניה כי הפרי שלא כתבשל כתלש וריחו פגה.

אל״ל ולכן כתיב לומר שהשרש הנכון הוא הנכון לומר כבגד שאר בני הבנים כאלו הוא היה הבכור הכופל פי שנים.

אל״ל ונריך לומ׳ שהעין כמקו׳ הא שרשת ויהיה פלע כעין כמו פלקי כהא וכן התגלע כעין כמו התגלה כהא כמו שכתבתי בשרש גלע:

בראשית לב׳ · שמואל א כה
בראשית לב
שמות ל׳ · משלי ז׳ · משלי כב
איוב ה
תלים כה · תלים קל
תלים קיא · תלים מט
במדבר ג
במדבר ג
ויקרא יט
שמות לא
ויקרא יט · שמות ה
דניאל יא
שמו׳ כט · ראשי׳ כה · ראשי׳
שמות ל׳ · שמות לא
איוב ל
איוב ל
איוב ל
איוב ג
ויקרא ה
ויקרא ה
ויקרא ה
תלים לא
תלים לא
תלים לא

שתבער · ומזה הענין פִּיחַ הַכִּבְשָׁן · כלומר נפיחת הכבשן
והוא הנקרא בלשון רז"ל רמץ רשקליב בלעז · ומזה
נקרא הדכור בלשון הזה לפי שהוא נפיחת חפה וְיָפִיחַ
כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר · כלומר מי שידבר כזבים ברברי העולם
בן יעיד עדות שקר מפני שחורגל בכזבים · ויש מפרשים
מזה יָפִיחַ לוֹ · כלומר מי שידבר לו אמרות יי אמרות
טהורות אשיתנו בישע · ואפשר מזה השרש וְיָפֵחַ לַקֵּץ ·
וכבר בתכנוהו בשרש יפח והענין אחד · וע"א פַּח יָקוּשׁ
הַפַּח נִשְׁבָּר · צִנִּים פַּחִים בְּדַרְכֶּךָ עֹקֵשׁ · יַמְטֵר עַל רְשָׁעִים
פַּחִים · בדרך החשאלה כלומר יביא עליהם דברים
שיכשלו בהם כמו שיכשל הנלכד בפח ויתכן שהמ"ם
שרש והי"א כמו פחם לפי
שאמר אחריו אש וגפרית ·
והפעל הכבד ממנו יָפִיחַ
בָּהֶם · יָפִיחַ לוֹ · פי מי
שהרשע יפיח לו ויסבב ללכדו והוא הענין אף אני אצילנו
מידו ואשיתנו בישע · יָפִיחוּ קִרְיָה · הָפֵחַ בַּחוֹרִים בֶּלֶם ·
כלומ' ש'לכדו אותם כולם ויטמינום בחורים ויחבאום שם
כמו שאמר אחריו ובכתי כלאים החבאו · או פי' באותם
החורים שנטמנו ובבתי כלא' שהחבאו שם ילכדו · וע"א
קרוב לזה רְקָעֵי פַחִים · וַיַּרְקִעוּ אֶת פַּחֵי הַזָּהָב · פי' טסים
לנדש בלעז ונקראו כן שהם פרושים כמו הפח "

פוך כִּי תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ · וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ · הוא
הכחול השחור · מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ · אַבְנֵי פוך ·
אבן יקרה שעינה כעין הפוך ואומרים שהוא שקורין לה
בלעז קרבונקלי או ר"ל על הפוך עצמו כי גם הוא אבן "

פול וּפוֹל וַעֲדָשִׁים · יִדוּעַ "

פון נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ אֶפּוּנָה · הנכון וחישר במלה הזאת
שהיא גזורה ממלת פן ומענינה ר"ל הכבדתי עלי
אמים שאני מפחד תמיד ממך ואומר פן יקראני כך וכך
על העונות כי כל אדם מפחד אומר בלבו פן יהיה זה וזה
או שמא יהיה כך וכך
ואפונה דובשו בלעז · פֶּן
בַּחֶרֶב אֵצֵא · אֹרַח חַיִּים פֶּן
תְּפַלֵּס · פֶּן יִפְקֹד עֲלֵיהָ ·
פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ · כלם ענינם
שמא · ופי' פן תפלס בתמיה
בלומ' תחשוב שמא תפלס
ארח חיים לא תעשה אלא
נעו מעגלותיך לא תדע
בלומר לא תרגיש בדבר
עד שינועו מעגלותיה אל
מות · ויש שפירושם שלא
שלא תשיב את בני · פֶּן תְּמֻתוּן · שלא תמותון "

פוץ פֶּן נָפוּץ · יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה ·
וַתְּפוֹצֶנָה מִבְּלִי רוֹעֶה · חַדֵּד אֶת הָרוֹעֶה
וְתִפּוֹצֶן הַצֹּאן · עוֹד תְּפוֹצֶנָה עָרֵי מִטּוּב · פָּצוּ בָעָם ·
והנפעל אֲשֶׁר נִפּוֹצוֹתָם בָּם · והוא בחלם · והפעל הכבד
מְאַבְּדִים וּמְפִיצִים · עָלָה מַפִּיץ עַל פָּנֶיךָ · מַפִּיץ וְחָרֶב ·
חָפֵץ עֲבֹרוֹת אַפֶּךָ · וַיָּפֶץ יְיָ אוֹתָם · יָפִיץ עֲנָן אוֹרוֹ · וכן
וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם · פעל יוצא והמפיץ הוא
פרעה שהכריחם לפוץ לקושש קש ואפשר שהוא פעל
עומד · וכן וַיָּפֶץ הָעָם מֵעָלָיו · והפעל המרובע וּכְפַטִּישׁ
יְפוֹצֵץ סָלַע · והתפעל ממנו וַיִּתְפּוֹצְצוּ הָרְרֵי עַד ·
ואמרו כי מפיץ והרב הוא שם הפטיש שיפוצץ הסלעים
וחשם תְּפוּצָה בפלס תקומה תשובה · והקבוץ תְּפוּצוֹת ·
ובא בחולם וּתְפוּצוֹתֵיכֶם וּנְפַלְּתֶם בְּכָל חֲמָדָה · התיו
בחרק שלא כמנהג וכמהו בחרק התיו אם לא שִׁרִיתִיךָ
לטוב · שחיה ראוי שִׁרִיתֵךְ ופירושו למה שאמר כי מלאו
ימיכם לשבוח ומלאו גם ימיכם לבא תפוצותיכם כלומר
באו ימיכם לטבוח ולגלות כלם ענין פזור · ואמר
בשבירת הסלעים וכפטיש יפוצץ סלע · שבשבירת
הסלעים יתפוצצו שברי הסלעים הנה והנה · ופעל כבד
ממנו בפול הפא והלמ"ד וְאַחַז בְּעֶרְפִּי וַיְפַצְּצֵנִי · הַעֲצֵב
נִבְזֶה נָפוּץ · נְפוּצִים אֶל הֶהָרִים · כתבנום בשרש נפץ "

פוק פָּקוּ פְלִילִיָּה · וחשם לְפוּקָה וְלִמְכֹשׁוֹל לֵב ·
והפעל הכבד יַחֲזִקוּם וְלֹא יָפִיק · וחשם וּפִיק
כְּרָבִים · ענינם ענין מכשול · ופי' פקו פליליה בפלילה
כלומר כשלו במשפט · וע"א הפעל הכבד וְתָפֵק לְרָעֵב
נַפְשֶׁךָ · פי תוציא אליו נפשך ורצונך · זְמֹמוּ אַל תָּפֵק ·
אל תוציא מחשבתו ואל תשלימה · וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְיָ ·
ויוציא רצון · מְפִיקִים מִזֶּן אֶל זֶן · מוציאים ממין זה אל
מין אחר כלומר לרוב מלא הזויות מיני התכואה וזולתה
פורצים ומוציאים מין זה אל המין האחר ומערבים זה
עם זה ויש לפרש מזה ולא יפיק · ויהי פעל עומד
כלומר שלא יצא ממקומו ·

פור הפעל הכבד יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם · אֶת בְּרִיתִי הֵפֵר ·
מֵפֵר אוֹתוֹת בַּדִּים · לֶךְ הֲפָרָהּ אֶת בְּרִיתֶךָ ·
וְחַסְדִּי לֹא אָפִיר מֵעִמּוֹ · וְאִם הָפֵר יָפֵר · וְאִישָׁהּ יָפֵרֶנּוּ ·
ושלא נזכר פעלו ממנו גַּם בְּרִיתִי תָּפֵר אֶת דָּוִד עַבְדִּי ·
ענינם חבישול · וע"א בפעל כבד אחר אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעֻזֶּךָ
יָם · וההתפעל פוֹר הִתְפּוֹרְרָה אָרֶץ · והפעל הכבד ממנו
כפול הפא והלמד שָׁלוֹ הָיִתִי וַיְפָרְפְּרֵנִי · ענין הריצוץ
והשבר · וי"מ מזה לַחְפּוֹר פְּרוֹת וְלַעֲטַלֵּפִים · פי' לחפור
כקעים וחפירות וכבר פירשנו הפסוק בשרש חפר ·
ומזה הענין נקרא חגת פורה · פוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי ·
לַחְשׁוֹף חֲמִשִּׁים פּוּרָה · לפי שדורכים ורוצצים הענבים
או הזתים בתוכה · וי"ת פורה דרכת כבעוט דמתבעיט
במעצרתא · ותרגם חמשים פורה גרבין דחמרא · הִפִּיל
פור הוא הַגּוֹרָל · פירושו עמו · והקבוץ וִימֵי הַפּוּרִים ·

פוש וּפָשׁוּ פָרָשָׁיו · כִּי תָפוּשׁוּ בְּעֶגְלָה דָשָׁה · וּיְצָאתֶם
וּפַשְׁתֶּם בְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק · ענין רבוי · ואפשר שיהיה
מהענין הזה פִּישׁוֹן ונקרא הנהר ההוא כן לפי שמימיו
רבים או מרבים ומנדלים יותר משאר הנהרים וכענין זה
אמרו רז"ל למה נקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבי' חדקל
שמימיו חדים וקלים · והנפעל נָפוֹשׁוּ עַפְּךָ עַל הֶחָרִים ·
וי"ת ענין פיזור אתבדרו עמך · וחשם וְלֹא יָדַע בַּפֶּשׁ מְאֹד ·
ואף על פי שהוא פתח ימצא כמוהו מנחי ח"ע כמו
שכתבנו בחלק הדקדוק וענינו לא ידע איוב לרב מאד
בדרכי יי ובמשפטיו לפיכך הוא מתקצף ומכביר מלין "

פות וְהַפּוֹתוֹת לְרַלְּתוֹת
הַבַּיִת · הוא כמין
כיס קטן של ברזל שיסוב
ציר הדלת עליה כמו
שאמרו במשנה הפותח
שתחת הציר · ומזה פֶּתְחֵן
יַעֲרֶה · כי הנפרד ממנו פות
ובדהסמכו לכנוי פתחן
והוא כנוי לערוה "

פון וַיָּפוּז זְרוֹעֵי יָדָיו · ויתחזקו · מַפִּיז וּמְכַרְבֵּר ·

לא' וכקרא ערות האשה
פית והוא קרוב ללשון לעז גם
ללשון אשכנז ויות'כון שיהיה
שרש של פתחן פתה כי מן
שרש פות לא נוכל לומר פתחן
כמו שלא נוכל לומר מן טוב
טבהן ומן אור אהרן ותקרא
שעורה פתה לפי שיפותה בה
הפתי :

פמ"ת ט'
פסלי יד
תלים יב
מקקיק ב
הוסע ט
תלים קכד · מסלי כב
תלים יח
תלים ז
תלים יב
מסלי כט · ישעיה מב
תלים ז
ירמיה ל · מלכים ח ט
ישעיה לא · ל"ה ח כט
פוך
תלים ט
ישעיה נד
פול
פון
תלים פח
במלבר כ
מסלי ה
ישעיה לו
בראשית נ
פוץ
בראשית לד
בראשית נ
בראשית יח · מסלי ה
יחזקאל לד · זכריה יב
זכרי' יב · זכרי' ח · שמוא ח ל
יחזקאל ל
ירמי' כב · נחום ב · מסלי כה
איוב מ · בראשית יח · איוב לז
פמ"ת ה
שמואל א ב
ישעיה כב · יחזקאל ג
פוש
חיי ב
תלים לב · בראשית יא
ישעיה מל · מלכים ח טו
תלי' פט · דולל ל · במלבר ל
ירמיה לב
תלים עד
ישעיה כד
חיי ד
ישעיה ב
ישעיה סב
חני ב
אסתר ג · אסתר ט
חבקוק ח · ירמיה ב
מלאכי ג
בראשית ב
נחום ג
איוב לא
פות
מלכים ח ז
ישעיה ג
בראשית עט · שמואל ב ז

מתחזק ורוקד בי כן דרך הרוקדים לחזק אזור מתניהם
בעת רקידתם · תשית לראשו עטרת פז · הוא חזהב
הטוב המזוקק כי יותר הוא חזק המזוקק · והפעול ממנו
זהב מוזז · כלומר מזוקק ומהוזק · ובאלף נוספת ומתניו
חגרים בחם אופז · ויש לפרש מזה ויפזו זרועי ידיו "
פוך שה פזורה ישראל · והנפעל נפזרו עצמינו
לפי שאול · פזר נתן לאביונים · פזרת אויבך ·
ותפזרי את דרכיך · בפיר באפר · פזר · יש מפזר ונוסף
עוד · מפזר ומפורד · ענין כלם ההפצה "
פחד ופחד ורחב לבבך · פחדו בציון חטאים ·
שם פחדו פחד · ופחדו אל יי ואל טובו ·
פי שיפחדו ויראו ממנו וינהרו אליו ואל טובו · ועל זה
הדרך ופחדו ורגזו על כל הטובה ועל כל השלום אשר
אנכי עושה לה · והשם פחדו פחד · פי לא היה פחד
כמוהו · ופחד יצחק היה לי · מי שמפחד יצחק ממנו היה
עמי · וזהו שאמר ויישבע יעקב בפחד אביו יצחק · במי
שמפחד יצחק ממנו · ואמר ענין זה ביצחק לפי שפחד
מחשם ומסר עצמו בדבר העקדה · וקבוץ השם קול
פחדים באזניו · והשם בהא הנקבה פחדה ולא פחדתי
אליך · והפעל הכבד אשרי אדם מפחד תמיד · ותפחד
תמיד כל היום מפני חמת המציק · וכבד אחר והוא יוצא
ורוב עצמותי הפחיד · וענין אחר גדי פחדיו ישורגו ·
ותרגום מרוח אשך מרים פחדין "
פחה לחם הפחה · הפא בסגול והוא מן הדגושים
לולי החית העלולה לקבל דגש והא לנקבה
והא למד הפעל נגרעה ובא בהא הנקבה ואף על פי
שהשם לזכר והנה כמהו במשקלו בשם המספר ששה
ובשמות בני אדם נמצא לזכר שם עם הא כמו לבנה
חגבה חוסה חופה בלגה וזולתם והא באלה השמות
היא נוספת לא שהיא סימן לנקבה · ובסמוך נפתח כלו
פחת יהודה · והוא מלרע · ובא כן בת"ו גם בלי סמיכות
ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדני הקטנים ·
ובא אחד מלעיל אמר אל זרובבל פחת יהודה · והכנוי
הקריבהו נא לפחתך · והקבוץ פחות וסגנים כלם ·
חסר ממנו למד הפעל
ועקרו כמו שאמר במקום
אחר על פחות עבר הנהר ·
לחיות פחם בארץ יהודה ·
משפטו פחתם כמו וצורם
לבלורת שאול שמשפטו
וצורתם וענין פחה כמו נגיד "
פחז אנשים רקים ופוחזים · פי קלים כלומר קלי
הדעת · וכן נביאיה פוחזים · והשם פחז כמים
אל תותר · כלומר תנועה וקלות היצר היה לך כמים
הקלים הנגרים לפיכך אל תותר לא יהיה לך יתרון ·
והשם במא בשקריהם ות"ל ורש"י שפירשו לשון מהירות
ובפחזותם · ות"ל רקים ניך לומר שהוא כן בהפוך
ופוחזים סריקין ובסיריין אותיות פקח וחפז
פירוש נבזים תרגום דבר יי בזה בסר "
פחם ופעל בפחם · הא"ל ההפרש שבין פחם ונחלים
פחם לגחלים · הוא שפחם הם נחלים עצומות
הפא בסגול ידוע " ונחלים הם נחלים טובעות וכן
פחת אל הפחת הגדול אומר הפחם לנחלים ·
הוא שם במשקל ארץ ונפתח מפני החית ·
והקבוץ באחת הפחתים · חפירה ושוחה · ותרגום כי ברו
שוחה ללכדני ארי ברו פחית · פחתת חיא · חסרון ·
ורבותי נשתמשו הרבה בזה הלשון באמרם אין פוחתין
את הנר מפני שהוא עושה כלי ואמר עוד לא פחו ולא יתר ·
פטד אדם פטדה וברקת · פטדת כוש · אבן
מהאבנים היקרות ואומרים כי היא אבן ירוקה
וכתב רבי יונה כי היא הנקראת בלשון ערבי זמרד "
פטר ויפטר מפני שאול · עומד · והפעל העובר
כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות · פי
לא שלחם ולא התירם ללכת אבל עכבם כמו שנאמר באי
חשבת עם יוצאי השבת · והלשון הזה מורגל במשנה
פטור ותמורתו חייב · וכן יתפרש פטורים כי יומם
ולילה עליהם במלאכה · פי פטורים משאר מלאכות
כי במלאכת השיר היו מתעסקים יומם ולילה והיו יושבי
בלשכות · פוטר מים ראשית מדון · והפעל הכבד
יפטירו בשפה · והשם פטר כל רחם · בשש נקודות · ובהא
הנקבה פטרה · ובסמוך פטרת כל רחם · ענין השלוח
והפתיחה ותרגום והאנשים שלחו וגבריא אתפטרו ·
ותרגו ושלח רצוצים חפשי ופטר דאנסין בני חורין · ופי
פוטר מים כמו המשלח המים והפותח אותם תחלה והם
נגרים שלא יוכל אדם להשיבם כן ראשית המדון · ופי
יפטירו בשפה ישלחו בשפה הדברי ויפתחו אותם ולפי
שהבכור הוא שלוח הרחם ופתיחתו והבקעו תחלת נקר
כן · וכן ופטורי ציצים · שפתחו בהם הציצים והפרחים "
פטש וכפטיש יפוצץ סלע · היא המקבת הגדולה ·
פיד ופיד שניהם מי יודע · אם בפידו להן שועל
ענין איד "
פים ויעש פימה עלי כסל · הם הקמטים שנעשים
בבטן האיש השמן ותרגומו ועבד רוטבא עלוי
כפלא · ותרגום נהפך לשדי אתהפיך לרטבי "
פכה והנה מים מפכים · יוצאים ומזה נקרא חצלוחית
פך השמן לפי שמוציאים ומריקין השמן ממנו "
פכר בני פכרת הצבאים · הביאו רבי יונה ולא ידעתי
למה כי הוא שם משמות עבדי בני שלמה נקרא
על ענין ידוע אצלם כמו שנקראו בולם איש על שמו בענין
מקרה מן המקרים אצלם ·
פלל ראה פניך לא פללתי · לא עשיתי משפט ודין
בעצמי שאוכל עוד ראה פניך · ויעמד פנחס
ויפלל · עשה המשפט שדקר זמרי וכזבי בת צור · ופללו
אלהים · אשר פללת לאחותך · והנפעל לדעת ר' יהודה
ונפלל חלל · והתאר עם יוד היחש · גם הוא עון פלילי ·
והקבוץ בנפול יוד היחש והוא עון פלילים · ונתן
בפלילים · והשם עשי פלילה · וביוד היחש פקו פלילה ·
ענין חכל המשפט והדין · ופי ופללו אלהים · אמר אם
יחטא איש לאיש ופללו אלהים כלומר ישפטנו הדין
ויוציאנו נקי מיד חברו בצוותו מה שיתכן לו לעשות · או
יעשה פשרה ביניהם אבל אם לי יחטא איש מי יתפלל
לו כלומר מי יהיה נזקק להשפט עמו ולומר נעשה ביניכם
דין כך וכך · ואמר לשופט בלשון התפעל שהוא הפעול
וכן אמר ונשפטתי אתו בדבר ובדם · בהשפטי אתכם
לעיניכם · לפי שהשופט חוזר הטענות ומראה טענת כל
אחד לחברו כאילו הוא נשפט באמרו דברי הנשפטים ·
ופירו אשר פללת לאחותך אמר גם את שאי כלמתך
כי את שפטת לאחותך בתחלה כשהחלה להרע היית
שופטת אותה על חטאותיה ועתה חרעת לעשות ממנה
ותצדק אותה בחטאתיך אשר חרבית ממנה · ואמר על

בראשית כ׳ חתחנה והבקשה בבנין התפעל ויתפלל אברהם אל
מלכים א׳ א׳ · בראשית כ׳ האלהים · והתפלל אל הבית · ויתפלל בערך וחיה ·
תלים ג׳ · מלכים א׳ ט׳ והשם תפלה למשה · שמעתי את תפלתך · לפי
שהמתפלל יבקש ממנו שישפטנו ברחמיו ולא יפגה
לרוב הרעות שעשה כי המשפט הוא שיעזור לו מעונות
ולא יזכרם לו כלם כמו שאמ׳ חנביא יסרני יי׳ אך במשפט
אל באפך פן תמעיטני ·

שמות ט׳ · דברים ל׳ **פלא** כי יפלא ממך דבר · לא נפלאת היא ממך ·
שמואל ב׳ ז׳ נפלאתה אהבתך לי · בשני סמני חנקבה כמו
תלים קנט · תלים קלט כי הבאתה · נפלאים מעשיך · בגדולות ובנפלאות
תלים קי׳ ממני · שיחו בכל נפלאותיו · ונכתב בבעלי החא אודך
תלים קלט · שמות ט׳ על כי נוראות נפליתי · והשם עושה פלא · בשש
איכה א׳ · תלים קיט נקודות · ותרר פלאים · והקבוץ בלשון נקבות פלאות
דניאל ב׳ · איוב ל׳ עדותיך · קץ הפלאות · ובתוספת מם מפלאות תמים
תלים קנט דעים · והתאר פליאה דעת ממני · כמו שיאמר מן שריד
ישעיה ט׳ שרידה ומן פליט פליטה · ומשקל התאר פלא יועץ ·
ישעיה כ״ח · תלים ל״ז והוא בשש נקודות · והפעל הכבד חפלא עצה · כי הפליא
שמואל ב׳ · ישעיה כ״ט חסדו לי · אשר עשה עמכם להפליא · הפלא ופלא ·
איוב ל׳ והתפעל ותשוב תתפלא בי · ענין פלא ידוע · ומזה
מושפטים ג׳ הענין והוא פלאי · והוא שם תאר לשם חנפלא כלומר
שמי נפלא ונשגב מלהודיעו לך · וכן ליעקב אבינו שלא
רצה המלאך לתודיע לו שמו · ואמר לו למה זה תשאל
לשמי והיה זה בעבור כיוהיו המלאכי נראים לחסברמות
אנשים ולא היו מגלים שהם מלאכים לפיכך לא היו
מלכים ב׳ ז׳ מזבירים שמם · וכן פלוני אלמני · האיש המכוסה שמו
אצל הזוכר אותו יאמרו עליו פלוני · ואע״פ שהוא ידוע
אצל הזוכר אותו ואינו
רוצה לקרותו בשמו יאמר
עליו פלוני וכן רא״ל הרגילו
בלשונם בזה · ועא״ל קרוב
במלכים ב׳ ז׳ לזה כי יפליא לנדור נדר
במלכים ב׳ ז׳ נזיר · ובכבד אחר לפלא
נדר · ענינם ענין הפרשה
ובענין חזה שרשו פלח בחא״ א״ל ·

אא״ל ובדברי הימים מלין הפלוני
והוא שם מקום וכן כל ג׳ מכיריו
שבעבין נקרא״ל על שם מקומם
וכשמוע קול אותי אלן הפלטי
והוא כמעט דומה בצורת ה
האותיות כי הכון עם קיול
דומין לעיל ·

בראשית ג׳ **פלג** כי בימיו נפלגה הארץ · כלומר נחלקה למחלקות
חלשון ומסבת מחלקות הלשון נחלקה גם כן
מושפטים ה׳ לישוב · לפלגות ראובן גדולים חקרי לב · פי׳ למחלקות
ראובן שנחלקו מאחיו ולא יצאו למלחמה חזאת גדולים
חקרי לב כלומר דברים רבים לבי חוקר ועוקק עליהם ·
דה״ב ל״ג לפלגות בית האבות · למחלקות בית האבות שהיו
חמחלקות לכהנים וללוים על משמרותם · וכן במא״
דה״ב ל״ג · תלים ס״ה למפלגות לבית האבות · ומשקל אחר פלג אלהים מלא
ישעיה ל״ג · תלים ס״ה מים · בשש נקודות · והקבוץ פלגים יבלי מים · על פלגי
איוב כ׳ מים · ומא״ אל ירא בפלגות נחלי דבש וחמאה ·
חפלג הוא חלק חמים שנחלקים חמים הנגרים לפלגים
איוב ל״ג קטנים ר״ל בלעז · והפעל הכבד מי פלג לשפך תעלה ·
תלים נ״ה פלג לשונם ·

בראשית ל׳ **פלד** באש פלדות חרב · מן לפיד
אש בדרך החפך ·

אא״ל והוא כמו לפיד בהפוך
אותיו׳ והקפרל מן פלדו פלדה
בשוא וב׳ קמצין על משקל
נדקש או פלדה בחרק על
משקל שמלה ·

שמות ט׳ **פלח** והפלח יי׳ בין
מקנה ישראל ·
תלים ל׳ כי הפלח יי׳ חסיד לו ·
דברים כ״ח ונכתב באל״ף והפלא יי׳ את מכותך · כלומר יפריש מכותך
ויבדילם ממכות אחרות שיהיו גדולות ונאמנות מזולתם ·

והפליתי ביום ההוא · כלומר אפריש ארץ גושן משאר
ארץ מצרים שלא יהיה שם ערוב · אשר יפלח יי׳ ·
שמות ח׳ המפלח חסדיך מושיע חוסים ממתקוממים בימינך · פירו
תלים י״ז אתה מושיע חוסים הפרש חסדיך מאותם המתקוממים
בימינך · והנפעל ונפלינו אני ועמך · כלומר נהיה
שמות י׳ נפרשים מכל העמים בבא שכינתך וכבודך בינינו ״
תלים קמ״ח · מלכים ב׳ ל״ד **פלח** כמו פולחי ובוקע · והפעל הכבד ויפלח אל
חיוב ל״ז סיר הנזיד · יפלח בליותי · ענין בקוע ·
חיוב מ״ח והשם כפלח תחתית · בסגול הפא היא התחתונה מן
הרחים שידמו הרחים כאילו נבקעה אחת מחברתה ·
מושפטים ט׳ פלח רכב · חתיכה מהעליונה מן הרחים הנקראת רכב ·
שמואל א׳ ל׳ · סיר ל׳ פלח דבלה · חתיכת דבלה · בפלח הרמון · בקע הרמון ״
יחזקאל ז׳ · בראשית ל״ד **פלט** ופלטו פליטיהם · והתאר ויבא הפליט ·
ישעיה מ״ה · יחזקאל ג׳ פליטי הגוים · וזכרו פליטיכם · כי אמרו
מושפטים י״ב פליטי אפרים · פי׳ הפחותים שבאפרים היו אומרים אתם
גלעד מה אתם חשובים בתוך אפרים ובתוך מנשה
ונקראו הפחותים פלטים כי הם כמו פליטי הגדולים
והחשובים · וכן לפי דעתי פליטי הגוים הפחותים ·
עובדיה א׳ להברית את פליטיו · אלה בחרק · ובצרי ושלחתי
ישעיה ס״ו · תלים ל״ז מחם פלטים · בגיו פלטים · פי שחיו בורחים לחמלט
תלים ל״ז אם יוכלו · והפעל הכבד תפלטני מריבי עם · פלטה
תלים קמ״ד · תלים נ״ג נפשי מרשע חרבך · ומפלטי לי · והוא קל · רני פלט
אא״ל כי היה ראוי מפלטי בלמ״ל
לעשה על משקל מכבדי ·
בראשית ל״ג והיה המחנה הנשאר
לפלטה · ופעל כבד אחר
ישעיה ה׳ ויפליט ואין מציל · הכל ענין הצלה והמלטה ·
ופירוש רני פלט שבח והודאת החצלה כלומר כשאנצל
מן האויב ארנן ואודה לך · ופי׳ ויפליטו אין מציל ·
מיכה ז׳ וישלול ויבזוז ואין מציל מידו · ועא״ל קרוב לזה ותסג ולא
תלים נ״ז תפליט ואשר תפלט לחרב אתן · ענין השלכת העובר
בלידה · וכן על און פלט למו · כלומר השלכה והרחקה
לחם · ודומה לו בלשון רא״ל נדה שפלטה שכבת זרע ·
ותרגום ויקא את יונה ופליט ית יונה · והנכון בעיני לפרש
על און פלט למו מהענין הראשון והוא בדרך התמיהה ״
שמואל ב׳ ג׳ **פלך** ומחזיק בפלך · בשש נקודות והוא משה
משלי כ״ג המשענת · וכפיה תמכו פלך · המטה שטוות
איכה ג׳ בו חנשים · חצי פלך ירושלם · שר חצי פלך קעילה
אא״ל נריך להיות הכף דנוסף לפלכו · מחוז · תרגום כל
כמו מן מלך מלכה וכן כל זה חבל ארגוב כל בית פלך
המשקל כמלא״ל הפעל מן כנ״ל טרכונא · וכן תרנו שלשת
כמ״ת: הנפת תלתא פלכין ״
ישעיה כ״ו · משלי ל״ז **פלס** ישר מעגל צדיק תפלס · פלס מעגל רגליך ·
תלים ע״ח יפלס נתיב לאפו · ענינם יושר המעגל והנתיב ·
ישעיה מ׳ ומזה ושקל בפלס הרים · והוא בשש נקודות והוא יושר
חמאזנים והוא מה שתופש בידו השוקל שלשון המאזני
בתוכו · ויש אומרים כי נקרא פלס מטה חברזל ששוקלין
בו והוא מסומן בסימנים לדעת המשקלים ותולים על
נקודות הסימנים אבן המשקל וידוע הוא ״
חיוב ט׳ · ישעיה כ״ח **פלץ** ועמודיה יתפלצון · והשם פלצות בעתתני ·
ענין אימה ורעדה · ובדרך כינוי ללעג אשר
מלכים א׳ ט׳ · מלכים ב׳ ח׳ עשתה מפלצת לאשרה · ויברת אסא את מפלצתה ·
ירמיה מ״ט תפלצתך חשיא אותך · כמו עצבים שהוא כנוי ללעג
חפסילים · וכן ובאימים יתהוללו · או פירוש תפלצתך
חשיא אותך גאותך וכנה הגאוה בלשון אימה ורעדה
ללעג כי הפך הגאוה האימה והיראה ״

פלש עָפָר הִתְפַּלָּשִׁי · פִּי בְעָפָר · וְהִתְפַּלְּשׁוּ אַדִּירֵי הַצֹּאן · עַנְיַן הִתְגַּלְגֵּל וְהִתְכַּסּוֹת בְּעָפָר וּבְאֹפֶר״

פלש מִפְלְשֵׁי עָב · כְּמוֹ מִפְרְשֵׁי עָב · וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים כְּמוֹ מִשְׁקְלֵי מָן וְשָׁקַל בְּפֶלֶס הָרִים״

פן פֶּן בְּחֶרֶב אֶצֵּא לִקְרָאתֶךָ · פֶּן אֲמוּת עָלֶיהָ · כְּבַר זִכְרַתִּים בְּשֹׁרֶשׁ פּוּן · וְאֵצֶל כָּל פִּנָּה תֵּאָרֵב ·

עַל אַרְבַּע פִּנּוֹתָיו · עוֹבֵר בַּשּׁוּק אֵצֶל פִּנָּה · הַהֵא בְּמַפִּיק עִקְרוֹ פִּנָּתָה · אוֹ יִהְיֶה מִשְׁקָל אַחֵר בְּלֹא הֵא״ פֵּן · וְהַקְּבוּץ מִמְּנוּ עַד שַׁעַר הַפִּנּוּם · הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה · עִנְיַן זוּיוֹת וּלְפִי שֶׁחוּזַק חֲבִית הַפִּנּוֹת אָמַר עַל הַמִּגְדָּלִים הַחֲזָקִים

פִּנּוֹת עַל הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וְעַל חֲפִנּוֹת הַגְּבוֹהוֹת · וּלְפִי שִׁפְנוּת הַבַּיִת מִן הָאֲבָנִים הַגְּדוֹלוֹת כְּנָה הָאֲנָשִׁים הַגְּדוֹלִים וְהָאֲצִילִים בִּפְנוּת גֹּשֶׁן הֲלוֹם כֹּל פִּנּוֹת הָעָם · וַיִּתְיַצְּבוּ פִּנּוֹת כָּל הָעָם · וַיִּתְכֵּן הַיּוֹת פִּנָּה פִּנּוֹת מִשְׁרֶשׁ פֵּנֶן לְפִיכָךְ נִדְגְּשׁוּ״

פנן וְרָחוֹק מִפְּנִינִים · מְבֹרָה אָדְמוֹ עֶצֶם מִפְּנִינִים · כְּלוֹמַר שֶׁעֶצֶם אָדוֹם יוֹתֵר מִפְּנִינִים · וְהֵם אֲבָנִים יְקָרוֹת״

אמ׳ וכמי פירש פכיכי מרגליות והוא סם כלל לכל מכני יקרות וכן בלשון רומי קורין לאכניס יקרות מרגליטס פרי״ס הסכיס מקום הלמ״ד:

פנג בְּחִטֵּי מִנִּית וּפַנַּג וּדְבַשׁ · יֵא שֶׁהוּא שֵׁם מָקוֹם וְכֵן מִנִּית · הִתְרַגֵּם אוּם וְקוֹלִיא וְקוֹלִיא בְּדִבְרֵי רַזַּל הוּא עֵשֶׂב מִירְקוֹת חֲשֻׁדָּה הַנֶּאֱכָלִים שֶׁאֲמָרוּ מְעֹרְבִין בְּקוֹלִיא · וְיוֹסֵף בֶּן גּוֹרְיוֹן אָמַר כִּי פַּנַּג הוּא בְּלַסְּמוֹ וְהִיא נִמְצָא בִּירִיחוֹ וְהַנָּה אָמַר בְּפִסּוּק וְצָרִי וְהַצָּרִי מְפָרְשִׁים אוֹתוֹ שֶׁמֶן אַפְרְסְמוֹן שֶׁהוּא הַנִּקְרָא בְּלַסְּמוֹ״

פנה כִּי פָנָה אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים · כִּי פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים · וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ · הוֹאִילוּ פְנוּ בִי · פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵנִי · אֲשֶׁר לְבָבוֹ פוֹנֶה וַיִּפֶן אֵלַי · וַיִּפֶן בְּנֵימִן אַחֲרָיו · פְּנוּ לָכֶם הַיּוֹם · וַיִּפֶן הַיָּרֵד מִשָּׁם · וַיִּפֶן בְּנֵימִן אַחֲרָיו · פְּנוּ לָכֶם צָפוֹנָה · לִפְנוֹת עָרֶב · כְּשֶׁהֶעֱרִב פּוּנָה וּבָא · לִפְנוֹת בֹּקֶר · כְּשֶׁהִבְקִיר פּוּנָה וּבָא · וְהֵשֵׁם וּמַעֲלוֹתֵהוּ פִּנּוֹת קְדִים · בְּשֶׁקֶל לִמְנוֹת יָמֵינוּ · וְהַפֹּעֵל הַכְּבֵד הִפְנָה עֹרֶף מוֹאָב בּוֹשׁ · לֹא הִפְנוּ אֲבוֹת אֶל בָּנִים מֵרִפְיוֹן יָדַיִם · לֹא הֶחֱזִירוּ לְהֶם פְּנֵיהֶם · וְכֵן וְמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ · אֲשֶׁר מִפְּנֵה צָפוֹנָה · בְּהִפְנֹתוֹ שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת · וַיִּפֶן זָנָב אֶל זָנָב · וְשֶׁלֹּא נִזְכַּר פֹּעֲלוֹ מִמְּנוּ נָסוּ הִפְנוּ הֶעֱמִיקוּ לָשֶׁבֶת יוֹשְׁבֵי דֵדָן · וְאִינָנוּ צִיּוּי כַּאֲשֶׁר חָשְׁבוּ אֲנָשִׁים כִּי לֹא יִתְכַּן צִיּוּי מִזֶּה הַבִּנְיָן רַק הוּא עֹבֵר וּפִירוּשׁוֹ כָּךְ אָמַר כְּנֹגֵד עֲשׂוּ נוּסוּ יוֹשְׁבֵי דֵדָן כִּי כְּבַר הִפְנוּ אוֹיְבֵכֶם לְבוֹא עֲלֵיכֶם וְהֶעֱמִיקוּ לָשֶׁבֶת בְּאַרְצְכֶם וְלִגְרֹשׁ אֶתְכֶם וְהַגְלוּתְכֶם · וְאֹזֶל פִּירֵשׁ כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם נוּסוּ הֵם הִפְנוּ וְהֶעֱמִיקוּ לִבְרוֹחַ וְהִרְחִיקוּ מָקוֹם שִׁבְתָּם שֶׁלֹּא תִּשִּׂיגֵם יַד הָאוֹיֵב וְכֵן יִתְפְּרֵשׁ הֶעֱמִיקוּ לָשֶׁבֶת יוֹשְׁבֵי חָצוֹר וְכוּלָּם עִנְיַן חִבְטָה · הַשַּׁעַר הַפּוּנָה · כְּמוֹ שַׁעַר הַפִּנָּה וְנִקְרֵאת הַפִּנָּה פּוּנָה לְפִי שֶׁהִיא מְבֻטָּח הַקִּיר וְיוֹפִי · וּמִזֶּה נִקְרָאוּ פָּנִים לְפִי שֶׁהֵם פּוּנוֹת הַנָּה וְהַנָּה · פָּנִים בְּפָנִים · מֵרֹעַ פְּנֵיכֶם רָעִים · וּפָנִים נִזְעָמִים · וַיִּפְלוּ פָנָיו · וְאֵיךְ אֶשָּׂא פָנַי · וּבְלָשׁוֹן נְקֵבוֹת אָנָה פָנַיִךְ מוּעָרוֹת · לִפְנֵי יְיָ · וַיּוֹשֶׁם לְפָנָיו לָאֹהֶל · בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו · מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְיָ בָּאֵשׁ · אִם מִפְּנֵי לֹא תָחִילוּ · וְעִם הַמֵּם וְהַלְּמֹד כִּי מִלִּפְנֵי יְיָ הוּא בֹּרֵחַ · מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב · מִלִּפְנֵיךָ מִשְׁפְּטִי יֵצֵא · וּצְרִיכִין לְהַתְבּוֹנֵן הֵיאַךְ בְּאֵלּוּ הַמֵּם וְהַלְּמֹד בְּשִׁמּוּשׁ כַּאֲחַד וּזְדוֹנוֹ הִפְךָ זֶה כִּי חֵמֵס מוֹרֶת הַרִּיחוּק וְהַלְּמֹד מוֹרֶה הַקִּירוּב · אֲבָל רוֹצֶה לוֹמַר מֵהַמָּקוֹם שֶׁהוּא לִפְנֵי יְיָ וְהוּא מָקוֹם קִיבּוּל הַנְּבוּאָה · וְכֵן מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב · מִפְּנֵי מֹשֶׁה שֶׁהוּא נְבִיאוֹ עוֹמֵד לִפְנֵי יְיָ · וְכֵן מִלְּמַעְלָה וּמִלְּמַטָּה וּבוֹלֵם קְרוּבִים לְמִבְּיָן · וְכֵן תִּכְנֵס הַלְּמֹד עַל הַמֵּם כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּשֹׁרֶשׁ מָן · עַל פְּנֵי כָּל אֶחָיו נָפָל · רֹל שֶׁנָּפַל גּוֹרָלוֹ בְּגוֹרָל אֶחָיו · הוּא הָיָה גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְיָ · רֹל שֶׁהָיָה מַקְרִיב מְצִידוֹ לִפְנֵי יְיָ · אוֹ יִהְיֶה לִפְנֵי יְיָ לְהַגְדִּיל גְּבוּרָתוֹ כְּמוֹ עִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים · כְּהַרְרֵי אֵל · כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּשֹׁרֶשׁ אֶפֶל · וְעַל דַּרְךְ הַהַשְׁאָלָה וְתִחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה · אֶל מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה · אִם לֹא עַל פָּנֶיךָ יְבָרְכֶךָ · רוֹצֶה לוֹמַר בְּחַיֶּיךָ · וְכֵן וְעַל פְּנֵיכֶם אִם אֲבַבֵּב · וּשְׁנֵיהֶם עִנְיַן שְׁבוּעָה · וְכֵן וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תֶרַח אָבִיו · כְּלוֹמַר בְּחַיֵּי אָבִיו · עַל פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם · בְּחַיֵּי אַהֲרֹן · וְכֵן מִי יַגִּיד עַל פָּנָיו דַּרְכּוֹ · בְּחַיָּיו · וַיּוֹצִיאֵהוּ בִּפְנָיו · בְּחַיָּיו כְּלוֹמַר בְּשִׁבְעָתוֹ · אֶל פְּנֵי יְשֻׁלָּם לוֹ · בְּחַיָּיו · לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ · בְּעוֹד שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ קַיָּם · וְכֵן יְדַכְּאוּם לִפְנֵי עָשׁ · בְּעוֹד שֶׁהָעָשׁ קַיָּם כְּלוֹמַר לְעוֹלָם כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְנֵצַח יֹאבְדוּ · לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנַי · בְּעוֹד שֶׁאֲנִי קַיָּם וְהוּא לְעוֹלָם · אוֹ יִהְיֶה פֵּרוּשׁ עַל פְּנֵי לִפְנֵי וְאֲפִילוּ בְּסֵתֶר לִפְנֵיהוּ הוּא · אַל תִּתֵּן אֶת אֲמָתְּךָ לִפְנֵי בַּת בְּלִיָּעַל · חֹסֶר וּפִירוּשׁוֹ אַל תִּתֵּן אֶת אֲמָתְּךָ לִפְנֵי הַשֵּׁם כְּבַת בְּלִיָּעַל · וְנִקְרָא מַה שֶׁכְּנֶגֶד פְּנֵי חַאדֶם פָּנִים וְהַפְּכוֹ אָחוֹר · וְהִיא כְּתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר · וּבְעִנְיַן הַחַקְדָּמָה לִפְנֵים הָאָרֶץ יָסֹדָתָ · וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו · לִפְנֵי בֹא יוֹם יְיָ · וְלִפְנֵי מִזֶּה · קוֹדֶם זֶה · הוּא הַהֵיכָל לִפְנֵי · פֵּרוּשׁוֹ הַפְּנִימִי וְקִרְאוּ פְּנִימִי וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא חִיצוֹן לְדַבֵּר לְפִי שֶׁהוּא פְּנִימִי לָאוֹלָם · אוֹ פֵּרוּשׁ לְפִי לְפִי שֶׁהָיָה לְפָנֵי הַדְּבִיר בְּכַנִּיסָה וּבָא הֵ״וֹד לְיַחֵשׁ בְּיוֹד בִּילִי · אוֹ רֹל לְפָנִים וּבָא בֵּן כְּמוֹ וְחִשּׁוּפֵי שֵׁת · אוֹרְגִים חוּרִי · וּדְוֹמִיהֶם שֶׁהֵם כְּמוֹ חִשּׁוּפִים · חוּרִים · וְעִם הֵ״וֹד וְהַמֵּם מִלְּפָנִים וְלַחִיצוֹן · וְהֵ״וֹד וְהַמֵּם אַף עַל פִּי שֶׁהֵם לְשׁוֹן רַבִּים אַחַר שֶׁהַמִּלָּה בְּלָשׁוֹן יָחִיד עֵשׂוּ הֵיוֹד וְהַמֵּם כְּמוֹ שֹׁרֶשׁ וְהַכְנִיסוֹ עַל הֵ״וֹד יוֹד הֵיחֵשׁ וְיוֹד מֵם הַרְבֵּה וּוֹ״וֹת הַרְבּוֹת · חַבַּיִת הַפְּנִימִי בַּפְּנִימִי וּבַחִיצוֹן · וַחֲדָרָיו הַפְּנִימִים · אֶל הַחָצֵר הַפְּנִימִית · דַּלְתוֹתָיו הַפְּנִימִיּוֹת · כֹּל אֵלֶה תֹּאר · אֲבָל כָּל כְּבוּדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה · הוּא שֵׁם וְהֵ״הֵא נוֹסֶפֶת כִּי הַמִּלָּה מַלְעֵיל וּפִירוּשָׁהּ עוֹמֶדֶת כְּפָנִים · וְלִפְי שֶׁהַכַּעַס נִרְאֶה כְּפָנִים כְּנֶהוּ בָּם בְּאֹמְרוֹ נוּסוּ וּפָנֶיהָ לֹא הָיוּ לָהּ עוֹד · אֲכַפְּרָה פָנָיו · פְּנֵי יְיָ בְּעוֹשֵׂי רָע · וְנָתַתִּי אֶת פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִיא · פְּנֵי יְיָ חִלָּקָם · לֹא אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם · אֶעֱזָבָה פָנַי וְאַבְלִיגָה · וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ מִזֶּה וְיוֹצִיאֵךְ בְּפָנָיו · כְּלוֹמַר בְּכַעְסוֹ שֶׁכַּעַס בְּמִצְרַיִם · וְכֵן לְפִי דַּעְתִּי מִזֶּה לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנַי · רוֹצֶה לוֹמַר לְהַכְעִיסָנִי · כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כַּעַסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם · וְעִנְיָן אַחֵר בְּפֹעֵל הַכְּבֵד פָּנָה אוֹיֵב וְכֵן וְאָנֹכִי פָּנִיתִי הַבַּיִת · פָּנוּ דַּרְכָּם · עִנְיָנָם יְדוּעַ״

פנק מְפַנֵּק מְנֹעַר עַבְדּוֹ · מְעַנְּגוֹ וּמְעַדְּנוֹ וּתְרַגֵּם מְעַדְּנֵי מֶלֶךְ תַּפְנוּקֵי מַלְכָא״

פס בְּתֹרֶת פַּסִּים · רוֹצֶה לוֹמַר הָיָה מְצֻבָּע בְּפָנֵי עַצְמוֹ וּתְרַגֵּם שֶׁכָּל פַּס מִמֶּנּוּ הָיָה מְצֻבָּע בְּפָנֵי עַצְמוֹ בְּכַף אִישׁ כַּפְסַת יָדוֹ · וּמִזֶּה יְהִי פַּסַּת בָּר בָּאָרֶץ · כְּלוֹמַר חֶלְקַת בָּר · וְאֹזֶל פֵּרוּשׁוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ פַּס יָדוֹ כְּלוֹמַר יִרְעוּ כַּף מַלֵּא תְבוּאָה אֲפִילוּ בְּחָרִים יִרְעֶה כְּלַבְנוֹן פְּרִיוֹ וּכְתַב כִּי שֹׁרֶשׁ פַּס יָדוֹ · כְּתֹרֶת פַּסִּים · פַּסַּת וְהוּא הַנִּבְנוֹן וְחֹדֶגֶשׁ לְאוֹת״

פסס כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים · כְּלוֹמַר אָפְסוּ״

פסג עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה · כְּמוֹ גִּבְעָה · וְהַפֹּעֵל הַכְּבֵד מִמֶּנּוּ

מיכה ח · ירמיה כ״ה

תיוב כ״ז

במדבר כ׳ · בראשית כ״ו · משלי ו׳

שמות כ״ז · משלי ו׳

זכריה י״ד · תלים קי״ח

נחמיה ח׳

שמואל א׳ ל״ד

פרובים כ׳

משלי נ״ז

תיוב ל׳

יחזקאל כ״ז

דברים נ״ח · ירמיה כ׳

שמואל א׳ ל״ד

תיוב נ׳ · תלים כ״ה · דברי הי״מים ל״ט

שמו״ב כ׳ · פרובים כ׳ · דברים כ׳

בראשית כ״ד · שמות ל״ד

יחזקאל מ״נ

ירמיה מ״ח

ירמיה מ״ז

ירמיה מ״ו

יחזקאל ט׳ · שמו״א י״ט · פרובים ט״ו

ירמיה מ״ט

יחזקאל מ״ז

דברי הי״מים ל״ד · שמות ל״ד · בראשית כ״ד · תלים ל״ד · ויקרא כ״ו · ירמיה ל׳ · תיוב ל״ט

שמואל א׳ ל״ד

בראשית כ״ד · תלים ל״ד · ויקרא כ״ו

ירמיה ל׳ · ירמיה נ׳ · תיוב ל״ט

נחמיה נ׳

בראשית כ״ד · ישעיה ל״ט

משלי כ״ט

בראשית נ״ד

תלים ע״ד

דברי הי״מים ל״ד · בראשית כ״ד · יחזקאל כ״ח

בראשית כ״ד · בראשית כ״ד · בראשית כ״ד

שמות ל״ט · ירמיה ה׳

יונה א׳ · תלים קי״ל

תלים ל״ו

בראשית כ״ד · תלים ל״ד · דברים ל״ד · שמו״ב ל״ד · בראשית כ״ד · בראשית כ״ד · בראשית כ

ממנו פָּסְגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ. כלומר חזקו ובצרו ארמנותיה.

פסח אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ. אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ.
פִּסֵּחַ שְׁתֵּי רַגְלָיו. והקבוץ פִּסְחִים בָּזְזוּ בַּז.
והוא קל. והנפעל ממנו וַיָּפוֹל וַיִּפָּסֵחַ. ידוע. ומן הענין
הקרוב אליו ופָסַח יְיָ עַל הַפֶּתַח. כלומר ידלג על הפתח
בראותו הדם ולא יבא המשחית. ופָסַחְתִּי עֲלֵיכֶם.
ולפיכך נקרא הזבח ההוא פסח. וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוא
לַיְיָ. בסנול הפ״א לפי שפסח על בתי בני ישראל וקפץ
עליהם ודלג. וכן גָּנוֹן וְהָצִיל פָּסוֹחַ וְהִמְלִיט. לפי
שפסח ודלג על ירושלם בבא המלאך המשחית. על
מחנה אשור. והקבוץ נִתְּנוּ לַפִּסְחִים. עַד מָתַי אַתֶּם
פוֹסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִיפִים. שאין אתם עומדים ומתקיימים
על אחת מהם אלא פוסחים ומדלגים על שתיהם.
והפעל הכבד וַיְפַסְּחוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה. שעברו
עליו כפסחים שלא היה דעתם מתישבת ומתקיימת עליו
וית ומשתטן על אגורא דעבד כלומר היו מרקדים
כמשפטם על מזבחותם ופי אשר עשה העושה אותו
לשם הבעל אחאב או זולתו״

פסל פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים. וַיִּפְסֹל שְׁנֵי לֻחוֹת.
והשם פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם. ומ״א פֶּסֶל וּמַסֵּכָה.
בשש נקודות הלשון הזה נופל על פסילת האבנים
ברוב. וכן על העצים חֲנוֹשְׁאִים אֶת עֵץ פְּסָלָם.
וְשֹׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ. וְהוּא עָבַר אֶת הַפְּסִילִים.
מקום שהיו פוסלים שם אבנים״

פעה בְּיוֹלֶדָה אֶפְעֶה. ענינו אצעק. וכן בדברי
רז״ל סתם גוי מפעא פעי. פעיתא היא דא.
אֶפְעֶה וְשָׁרֵף מְעוֹפֵף. מין נחש״

פעל מִי פָעַל וְעָשָׂה. אַף יִפְעַל אֵל. ובקמץ חטף
חַעֵין אֹרֶב חֲטָאתָ מַה תִּפְעַל בּוֹ. וּפֹעֲלֵי רָע
עַל מִשְׁכְּבוֹתָם. והשם בְּפַעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע. ואפשר
שיהיה הקבוץ ממנו רַב פְּעָלִים. במו מן רמה רמחים ומן
בקר בקרים ור״ל שהיה גדול המעשים הטובים. פָּעֳלָךְ
בְּקֶרֶב שָׁנִים. ובא שלא כמשפט בחלם ופֹעֲלוֹ לֹא יִתֵּן
לוֹ. כי היה משפטו וּפֹעֲלוֹ ופירושו ושכר פעלו. וכן בא
במחו בחלם שלא כמשפט וְתָאֳרוֹ מבני אדם. כי היה
ראוי תָּאֳרוֹ. ואא״ז כתב כי ופעלו בא כמשפטו ואיננו
שם אלא פעל ופי׳ ופועלו שעבד עמו לא יתן לו שכירותו
וזה הפירוש הוא הנכון. ומ״א פְּעֻלַּת שָׂכִיר. ופירושו
שכר פעולתו. ובקבוץ לִפְעֻלוֹת אָדָם. ומ״א לְכוּ וִרְאוּ
מִפְּעֻלוֹת אֱלֹהִים״

פעם פַּעַם בַּחוּץ פַּעַם בַּרְחוֹבוֹת. זֹאת הַפַּעַם.
שֶׁבַע פְּעָמִים. זָכְרֵנִי נָא וְחַזְּקֵנִי נָא אַךְ הַפָּעַם
הַזֶּה הָאֱלֹהִים. ופי׳ ר״ יונה
מזה וַתָּחֶל רוּחַ יְיָ לְפַעֲמוֹ.
רוצה לומ׳ החלה הנבואה
לבוא אליו פעם ראשונה.
או יהיה לפעמו לשברו ולכתתו מענין וַתְּפָעֶם רוּחוֹ.
נִפְעַמְתִּי וְלֹא אֲדַבֵּר. שהוא לשון שבר וכתות והוא
הנכון. והתפעל מזה וַתִּתְפָּעֶם רוּחוֹ. והשם אֶת הוֹלֶם
פָּעַם. רוצה לומר שבר המכה או מכת השבר או יהיה
פעם שם כלי שמכין בו והוא המקבת וכן אמר התרגום
דמטפח בקורנסא. ומזה הענין נקרא הזוג פעמון
פַּעֲמוֹן וָהָב וְרִמּוֹן. לפי שהוא מתקשק ומתכתת
בענבל שכתובו. וַיִּתְּנוּ אֶת הַפַּעֲמוֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמּוֹנִים.
כלומר בין רמון ורמון היה פעמון. ורבותינו פירשו מזה

לפעמו שהיתה רוח הנבואה מקשקשת לפניו בזוג.
ויש מפרשים מזה הֲרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשָּׁאוֹת נֶצַח. כמו
מחלמותיך. וענין אחר מה יָּפוּ פְעָמַיִךְ. הֲרִימָה פְעָמֶיךָ.
פְּעָמֵי דַלִּים. רגלים. ופירשו מזה צֵלַע אֶל צֵלַע
שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים. וי״ת תלתין ותלת חדא עשר
בסדרא. ובקבוץ הנקבות עַל אַרְבַּע פְּעָמוֹתָיו.
רוצה לומר זויותיו.

פער פִּי פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה.
וּפָעֲרָה פִיהָ. וּפִיהֶם פָּעְרוּ
לְמַלְקוֹשׁ פָּעְרוּ עָלַי בְּפִיהֶם.
הב״ת נוספת וכולם ענין פתיחה״

פצה וְאָנֹכִי פָּצִיתִי פִי. אֲשֶׁר פָּצוּ שְׂפָתַי. הֶבֶל יִפְצֶה
פִיהוּ. פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכוֹל. ופוֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף.
כלם ענין פתיחה. וענין אחר קרוב לזה פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי.
הַפּוֹצֶה אֶת דָּוִד עַבְדּוֹ. ענין פדיון ופתוח המאסר״

פצח פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי. פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה. ענינו
חרמת קול. וְאֶת עִצְּמוֹתֵיהֶם פִּצֵּחוּ. ענינו
שברו״

פצל אֲשֶׁר פִּצֵּל. וַיְפַצֵּל בָּהֶן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת.
ענינו הסרת הקלף מעל העץ בעודו לח״

פצם זֹרַעְשָׂתָה אֶרֶץ פְּצַמְתָּהּ. ענינו בקעת אותה
ותרגום וקרע לו חלוני ופצים ליה חרבין.
ובדברי רבותינו חרס כדי שיתן בין פצים לחבירו רוצה
לומר בין בקע לחבירו״

פצע הִכּוּנִי פָצָעוּנִי. הַכֵּה וּפָצוֹעַ. פָּצוּעַ דַּכָּא.
והשם פֶּצַע תַּחַת פָּצַע. בסגול ענינם ענין
בקוע כלומר מכה שמוציאה דם נפר״א בלעז ותרגום
ירושלמי ויבקע את עצי העולה ופצע קיסין לעלתא.
ופי׳ פצוע דכא שנבקעו ביציו ואפילו אחת מהן״

פצר וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד. וַיִּפְצַר בּוֹ לָקַחַת וַיֹּאבֶן.
וַיִּפְצַר בּוֹ חֹתְנוֹ. וַיִּפְצְרוּ בּוֹ עַד בּוֹשׁ.
וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוּט. והמקור מהפעל הכבד וָאָץ וּתְרָפִים
הַפָּצֵר. הכל ענין העברה על רצון האדם והחכרח.
הַפְּצִירָה פִּים. פירשתיו בשרש פח״

פקד וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה. פָּקוֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם.
וַתַּדְּיחוּם וְלֹא פְקַדְתֶּם אוֹתָם. וַיִּפָּקֵד שְׁמְשׁוֹן אֶת אִשְׁתּוֹ
בְּגִרְדִי עִזִּים. פְּקוּדוּ נָא וּרְאוּ מִי הָלַךְ מֵעִמָּנוּ. וּבְיוֹם פָּקְדִי
וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטֹּאתָם. וּבְבֶל יוּלַד אֶת צִדְקִיָּהוּ וְשָׁם
יִהְיֶה עַד פְּקֹדִי אוֹתוֹ. וַתִּפָּקֵד עֲלֵי עָוֹן הָאִשָּׁה. פֶּן יִפָּקֵד
עָלֶיהָ לַיְלָה וַיּוֹם אֲצֻרָנָה. פוֹקֵד עֲוֹן אָבוֹת. בִּי אֵין פָּקֹד
אַפּוֹ. כלומר בחנם הוא מתקצף ומעורר אפו כי לא
ידע בדרכי השם ובמשפטיו. והנפעל וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד
מוֹשָׁבֶךָ. ושלא נזכר פעלו מבנין הפעל היא הָעִיר
הַפָּקֵד. ופירו׳ היא העיר שהפקד עליה עונה. והתפעל
וַיִּתְפַּקֵּד הָעָם וְחָנֶה אֵין שָׁם אִישׁ. והוא קל והפ״א בקמץ.
והשם בָּאוּ יְמֵי הַפְּקֻדָּה. קָרְבוּ פְּקֻדּוֹת הָעִיר. בְּעֵת
פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ. ופְקֻדַּת כָּל הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם. וְאֶל
יוֹשְׁבֵי פְקוּד. היא בבל וקראה כן לפי שבא עת לפקוד
עונה ויונתן לא תירגמו אולי לרעתו היא שם עיר מערי
בבל. וכן פְּקֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ. לרעתו שמות מדינות ענין
כלם והדומה להם ענין זכירה והשגחה על הדבר. ופירו׳
פן יפקד עליה. פן יפקוד עליה האויב כלומ׳ שמא יזכרנה
האויב ויתן פנין לחלחם עליה ליל ויום אצרנה. ופי׳

תלים מ״ח
ישעיה ל״ה · ויקרא כ״ח
שמואל ב׳ ט״ו · ישעיה נ״ב
שמואל ב׳ ל״ד
שמות י״ב
שמות י״ב
שמות י״ב
ישעיה ל״ח
דברי הימים ב׳ ל״ה
מלכים א׳ ז״ח
מלכים א׳ ז״ח
שמות ל״ל · שמות ל״ד
דברים ז׳ · דברים כ״ז
ישעיה מ״ה
ישעיה מ״ד · סופרים ל׳
ישעיה מ״ב
ירמיה מ״ב
ישעיה מ״ד · ישעיה מ״ל
איוב ל״ה · מלכים ב׳
תלים ט״ו
שמואל ב׳ כ״ג
חנוקוק ג׳
ירמיה כ״ה
תלים ס״ה
תלים ס״ה
משלי ז׳ · בראשית ל׳
בראשית ל״ב · סופרים ז׳
סופרים ט״ו
בראשית מ״ח
תלים ע״ז
תלים ז׳
תלים ס״ה
תלים ס״ה
שמות ל״ב
בראשית מ״ח
שמות כ״ד
שמות ל״ד
שמואל א׳ ל״ג
ירמיה ל״ב · איוב ל״ה
שמואל א׳ ל״ג
בראשית מ״ח
תלים ע״ז
ירמיה ל״ב · איוב ל״ה
שמואל א׳ ל״ג
ירמיה ל״ב · שמואל ב׳ ל״ג · ישעיה ל״ג
שמות כ״ד · איוב ל״ה
שמואל א׳ ל״ג
ירמיה ל״ד
סופרים ל״ד
יחזקאל ט״ו
ירמיה ל״ד · מלכים ב׳ ז׳
ירמיה ל״ד
יחזקאל ל״ב
שמות ל״ח
שמות ל״ט

תלים קי״ט
ישעיה ה׳ · איוב כ״ט
איוב ל״ז
תלים קי״ט
סופרים ל״ח · תלים ק״ו · איוב ל״ב
יחזקאל ל״ד · ישעיה ל״ד
תלים קמ״ד
תלים קמ״ד
ישעיה כ״ל · ישעיה מ״ל
מיכה ב׳
בראשית ל״ל · בראשית ל״ל
תלים ס״ז
בראשית ל״ז · מלכים ב׳ ה׳
סופרים ט״ו · מלכים ב׳ ב׳
בראשית ל״ז
שמואל א׳ ל״ז
שמואל א׳ ל״ז
בראשית כ״ח · שמות ג׳
ירמיה כ״ב · איוב ל״ה
שמואל א׳ ל״ז · סופרים ט״ו
שמואל א׳ ל״ד
שמות כ״ב
ירמיה ל״ב · שמואל ב׳ ל״ג · ישעיה ל״ג
שמות כ״ד · איוב ל״ה
שמואל א׳ ל״ג
ירמיה ל״ד
סופרים כ״ח
שמואל ב׳ ל״ג
ירמיה ל״ד
יחזקאל ל״ב
ירמיה ל״ד · בראשית מ״ח
ירמיה ל״ד
יחזקאל ל״ב

עד פקדי אותו נאם יי׳ שאזכרנו ואקח נשמתו ממנו׳

ישעיה לד ועניין אחר אשר רעותה לא פקדו׳ ודונש בן לברט פי מזה פן יפקד עליה׳ פי לרגעים אשקנה פן יחסר אפילו העלה שלח כל שכן הפרי׳ והנפעל ולא נפקד ממנו איש׳ כי יפקד מושבך׳ ולא נפקד לחם מאומה׳ ויפקדו מעברי דוד תשעה עשר איש ועשחאל׳ אם חפקד יפקד׳ ולא יחתו ולא יפקדו נאם יי׳ ושלא נזכר פועלו מהדגוש פקדתי יתר שנותי׳ ענין הכל והדומה להם חסרון׳ ופי׳ כי יפקד מושבך בעבור חוסר מושבך שלא תהיה שם ונפקדת כלומר תזכר שיזכרך אבי בשיראה מושבך חסר מאין יושב׳ ועא ויפקד שאול את חעם׳ ויפקדם בטלאים׳ תפקדו אותם לצבאותם׳ ולא יהיה בהם נגף בפקד אותם׳ אלה פקודי המשכן׳ והפעל הכבד אלהים יי צבאות מפקד צבא מלחמת׳ ושלא נזכר פעלו ממנו אשר פקד על פי משה׳ והתפעל ואיש ישראל התפקדו׳ והוא קל והפא בקמץ׳ וכן ויתפקדו בני בנימן׳ לבד מיושבי הגבעה התפקדו׳ קל׳ והפא בקמץ׳ ועם מה שלא נזכר פעלו לא התפקדו בתוכם׳ ובני ישראל התפקדו ובלבלו׳ והם קלים ובקמץ הפא׳ ענין הכל והדומה להם ענין מספר ומנין׳ ועניין אחר והוא פקד עלי לבנות לו בית׳ ענינו צוה בתרגומו׳ והשם פקודי יי ישרים׳ פירוש מצות׳ ובתוספת מם במפקד יחזקיהו המלך׳ כלומר במצותו׳ ושרפו במפקד הבית׳ במצות הבית כלומר מה שהיה מצוה על הבית לעשות כן הכחנים שהיו מקומות חלוקי בבית לכל דברי הבית ויתן באתר דחזי לביתא׳ ובסימן הנקבה ויחי בעת יביא את אהרון אל פקדת המלך ביד הלוים׳ פי׳ במצות המלך ואל במקום בית׳ השרות׳ ופקדתך שמרה רוחי׳ ומצותך׳ וענין אחר ויקח מידם ויפקד בבית׳ והפעל הכבד למכמש יפקיד בליו׳ וישב אל מקומו אשר הפקדתו שם׳ ויפקידו ארת ירמיהו בחצר המטרה׳ ואת המגלה הפקידו׳ ושלא נזכר פעלו ממנו אשר הפקד אתו׳ והשם או את המפקדון׳ והיה האוכל לפקדון׳ ענין גניזה והנחה׳ ויש לפרש מזה ופקדתם על נחל הערבים ישאום׳ ועא ופקדו שרי צבאות׳ ופקדתי עליהם ארבע משפחות׳ פקדו עליה טפסר׳ וכתב רבי יונה עם בנין הקל ויפקד אותו לכל סבל בית יוסף׳ ואנחנו מצאנוהו בספרים המדויקים ויפקד אותו׳ מבנין הפעיל והמסורת עליו ב ויפקד עליהם את גדליהו׳ ודין ויפקד שר הטבחים את יוסף׳ יפקד יי אלהי הרוחות׳ ואת אהרן ואת בניו תפקד׳ הפקדים אשר לאלפי הצבא׳ והנפעל ויפקדו ביום החוא אנשים על הלשכות׳ ויפקדו השוערים׳ והמשוררים׳ והפעל הכבד והפקדתי עליכם בחלה׳ אשר הפקיד מלך בבל בערי יהודה׳ ראה הפקדתיך היום הזה׳ ואתה הפקד את הלוים׳ הפקד עליו רשע׳ והפקידו עליה אנשים לשמרם׳ המפקדים בית יי׳ ויפקד אותו לכל סבל בית יוסף׳ ויפקידם דוד המלך על הראובני׳ והתא אשר היה פקיד על אנשי המלחמה׳ להות פקידים בית יי׳ ומא פקוד ושוע׳ והשם בעל פקדת׳ ומא ויהיו לבית אב לפקדה אחת׳ ופקדת

כי לא כתבנו לשון חסרון אלא׳ כי לא כתבנו לשון חסרון בשתים מקומות׳ ולא פקדו מאות׳ ואשה רשות׳ לא פקדו וכל שאר לשון חסרון הוא בכבן כפעל׳ ולפי התבנו פקדתי יתר שנותי לשון זכרון׳

משמרת בני מרדי׳ על פקדת ישראל׳ ושמתי פקדתך שלום׳ רל המס שיקחו חפקידים עליך׳ והקבוץ ויישם יחודע פקדות בית יי ביד הכהנים׳ ויישם הכהן פקדות על בית יי׳ ויש לפרש מזה קרבו פקדות׳ ענין הכל והדומה לחם מנוי וגזברות׳ ומזה הענין לפי דעתי פקדתו יקח אחר׳ כלומר מה שהוא פקיד וממונה עליו והיא אשתו או ממונו״

פקח ועל בית יהודה אפקח את עיני׳ ויפקח אלהים את עיניה׳ פוקח עורים׳ ותפקחנה עיני שניהם׳ אשר עיניך פקחות׳ פקוחי אזנים׳ פקחנא את עיניו׳ והנפעל אז תפקחנה עיני עורים׳ והתאר או פקח או עור׳ והקבוץ עיני פקחים׳ בקלו הקוף ענין הכל הפתיחה׳ ובא השם ממנו בהכפל העין והלמד ואלאסורים פקח קוח׳ כהכפל העין והלמד במלת פתלתל ופירושו פתוח המאסר׳ ואעפ שהוא כתוב שתי מלות ענינו מלה אחת׳ ויש לפרש שענינו שתי מלות׳ ויהודה קוח מקור מן לקח ומשפטו פקח לקוח׳ כלומר לפתוח אותם ולקחתם מהגלות׳ ואאזל כתב כי קוח שם בית הסהר נקרא כן לפי שהאסורים לקוחים וכלואים שם ופירוש פקח קוח לפתוח להם בית הסהר״

פקע ויימצא גפן שדה וילקט ממנו פקעות שדה׳ פירוש בעל הערוך שהן כעין אבטיחים קטנים והם מרים ועושין מזרע שלהם שמן הוא שארזל בשמן פקועות והוא הנקרא בלשון ישמעאל חנטל׳ ומצאנו בפירוש גאון שהפקועות הם הנקראים בערבי אלבאגן׳ ופקעים מתחת לשפתו סביב׳ שהיתה צורתם כצורת פקועות שדה ית וצורת ביעין אם כן היתה דעתו שהיתה צורתם עגולה כצורת הביצים ודומה לו בדברי רזל הכדור והפקעות של גמי׳ ועוד אמרו כשתי פקעיות של שתי הוא שקורין בלעז קפריל׳ ובדברי הימים אולי היו לפקעים פני בקר והיו דומים לבקרים לא בגופם כי אם בפניהם כי גופם היה כדמות ביצים לדעת המתרגם״

פר פר בן בקר׳ פרים בני בקר׳ פר יקרא אפילו חזקן ובאומרו בן בקר ידמה שאינו גדול בשנים והקטן יקרא עגל וכן דרשו רבותינו זל פר יכול זקן תל בן אי בן יכול קטן תלמוד לומר פר הא כיצד בן שלש שנים׳ ופר השני שבע שנים׳ נפרשנו בשרש שנה׳ ופרה ודוב תרעינה׳ פרות הבשן׳ דמה לחם הנשים הנכבדות״

פרך ובשלו בפרור׳ או בפרור׳ הוא היורה שמבשלין בו׳ ויש מפרשים מזה כל פנים קבצו פארור׳ רוצה לומר שחרות וכבר פירשנו אותו בשרש פאר״

פרא כי הוא בין אחים יפרא׳ ירבה ויפרה׳ ורבי יונה פירשו לשון פרא׳ פרא אדם׳ בשש נקודות ופירושו אדם מדברי כפרא׳ ונכתב בהא פרה למד מדבר׳ והקבוץ הן פראים במדבר׳ חוא חמור חבר״

לה׳ א לנ׳ · יפעיה ס׳

דברי הימים ב׳ כב׳

מלכים ב׳ לא׳ · יחזקאל ל׳

תלים קיא

זכריה יב׳ · בראשית כא׳

תלים קלו · בראשית ג׳

ירמיה לב׳

ישעיה מב׳

מלכים ב׳ כג׳

ישעיה לה׳

שמות ל׳

שמות כב׳

ישעיה סא׳

מלכים ב׳ ל׳

דברי הימים ב׳ לא׳

יחזקאל מג׳

תלים יט׳

דברי הימים ב׳ לא׳

מלכים ב׳ ל׳

עזרא ח׳

דברי הימים ב׳ לא׳

יחזקאל מג׳

מלכים ב׳ ל׳ · ישעיה ל׳

שמואל ב׳ כא׳ · ירמיה לז׳

ירמיה לז׳

ויקרא ה׳ · ויקרא ה׳

בראשית מא׳

ישעיה עו׳ · דברים כ׳

ירמיה עו׳ · ירמיה לא׳

מלכים ב׳ יא׳

בראשית מא׳

מלכים ב׳ כה׳

בראשית מ׳

במדבר ל׳ · נחמיה ב׳

במדבר לא׳ · נחמיה ב׳

נחמיה ז׳

ויקרא כו׳

ירמיה מ׳ · ירמיה ח׳

במדבר ד׳ · תלים קא׳

יהושע י׳ · מלכים ב׳ כב׳

מלכים ב׳ יא׳ · לה׳ א לנ׳

ירמיה כב׳

ירמיה לב׳ · יחזקאל כב׳

ירמיה לז׳ · לה׳ א לנ׳ · במדבר ג׳

פרד

מלכים ב׳ ל׳

דברי הימים ב׳ כב׳

מלכים ב׳ יא׳ · יחזקאל ל׳

תלים קא

ישעיה ס׳

מלכים ב׳ ל׳

מלכים ב׳ ל׳

ישעיה סא׳

מלכים ב׳ ל׳

ישעיה סא׳

מלכים ב׳ ל׳

ישעיה סא

פרד חֵבֵא הַפֶּרֶד · בשש נקודות · אִישׁ עַל פִּרְדּוֹ · עַל הַפִּרְדָּח אֲשֶׁר לִי · בַּצֹּנִים וּבַפְּרָדִים · ידוע · וכתב רבינו חיי גאון בי נקרא פרד בעבור שלא יוליד והוא נפרד · וְכִנְפֵיהֶם פֶּרֶדוֹת · נפרשות · עֲבֻשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מְגֻרְפוֹתֵיהֶם · פירוש גרגרי הזרע שהם נפרדות ונפזרות תחת הארץ · והנפעל נִפְרַד מִקַּיִן · קמוץ ואף על פי שענינו ידמה נפעל עבר · נִפְרְדוּ אֵלֶּה הַגּוֹיִם · הֻפְרַד נָא מֵעָלַי · מִמֵּעֵיךְ יָפְרֵדוּ · לְתַאֲוַת יְבַקֵּשׁ נִפְרָד · פירו מי שנפרד בדעתו ובעצתו ולא יאמין לעצת חבריו יבקש התאוות ובכל תושיה יתגלע כלומר מראה עצמו מתערב בכל חכמה ואינו כי אם חולך אחר תאות לבו · וחגאון רבי סעדיה זכרונו לברכה פירש בי הוא הבוגד והנפרד מהמון העם ועוזב אמונתם אמר כי הוא חולך אחר תאוה ועל כן נפרד מדעת קהלו ומאמונתם ובכל תושיה יתגלע בכל טענה שתביא לו יריב עמך ויכזבך על כן אחריו לא יחפוץ בסיל בתבונה כלומר לא יחפוץ בתבונה כי אם במריבתו לגלות רוע לבבו · והחתפעל וְהִתְפָּרְדוּ כָל עֲצֻמוֹתַי · יִתְפָּרְדוּ כָל פֹּעֲלֵי אָוֶן · וּבְנֵי לָבִיא יִתְפָּרְדוּ · וחפעל הכבד הִפְרִיד יַעֲקֹב · יַפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ · בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם · וכבד אחר כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרֵדוּ · כלומר שמפרישים הנשים מבעליהן לזנות עמהן · ואא"ל כתבו בענין פרד ור"ל בי הם ששתים בזנות במו הפרד כי אין כבהמות ששוף בזנות כמו הפרד · וי"מ יעשו עם הזונות מעשה פרד שאינו עושה פירות כן הם ישכבו עם הזונות בדרך שלא יולידו "

פרה וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ · פְּרֵה וּרְבֵה · פְּרוּ וּרְבוּ · בֶּן פּוֹרַת יוֹסֵף · אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה · בהראות למ"ד הפעל · וכן פָּרִיָּה וַיַּעֲנֵפָה · בשקל בוכיה · וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה · והשם עֵץ פְּרִי · בִּי עֵץ נֹשֵׂא פְרִי · וְנִטְּעוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פִּרְיָהֶן · וְנִטְּעוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶרֶץ פָּרִין · וַעֲשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פִּרְיָהֶם · וּפָרִיתֶם תִּשָּׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל · הפא בסגול · וקבוץ פרי לא מצאנו במקרא אבל במשנה מצאנוהו מקובץ בלשון נקבות פירות · והפעל הכבד וְהִפְרִיתִי אוֹתְךָ · כִּי הִפְרַנִי אֱלֹהִים · וַיַּפֶר אֶת עַמּוֹ · ומזה הענין והשרש אַפְרִיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה · והאלף נוספת והוא מטה שנושאין בה הכלות · וכן קראו רבותינו זכרונם לברכה למטה פוריא ופירשו על שם שפרין ורבין עליה · ותכן לחיות מזה השרש מְסֻעָף פֹּאֵרָה · וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּאֲרֹתָיו · וַתִּשְׁלַח פֹּאֲרֹת · והדומים להם · ופירשו מענינם בן פורת יוסף · וכבר בארנו ענין זה בשרש פאר "

פרז פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלִַם · הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת · ובקבוץ הזברים נַקְבָּה כְּמַטֵּה רֹאשׁ פְּרָזָיו · הם ערי המישור שאין להם לא מבצר ולא חומה · ושם כלל להם חָדְלוּ פְרָזוֹן · צִדְקוֹת פְּרָזוֹנוֹ · והיושבים בערי הפרזות נקראו פרזים הַיְּהוּדִים הַפְּרָזִים "

פרח פֶּרַח מַטֶּה אַהֲרֹן · הֶחֱפִרָחָה הַגֶּפֶן · מַטֶּהוּ יִפְרָח · צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח · יִפְרַח בִּימָיו · צַדִּיק · פָּרַח תִּפְרַח · וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח בַּחֲבַצֶּלֶת · וחשם פֶּרַח שׁוֹשָׁן · בסגול · בַּפְּתוֹרָיָה וְפִרְחָיָה · והכבד מֵרֵיחַ מַיִם יַפְרִיחַ · וְאֹהֶל רְשָׁעִים יַפְרִיחַ · בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ · אלו הן פעלים עומדי · והיוצא הִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ · הענין ידוע · ומה שאמר וַיֵּצֵא פֶרַח וַיִּצַּץ צִיץ · אמר פרח על יציאת העלים תחלה ואחר הנץ וזה הפך חשבון בעץ השקד וחיה זה להגדיל חנם וענין קרוב לזה

להגלות הדבר ולהתפשט אִם פָּרַח תִּפְרַח הַצָּרַעַת · בַּשְּׁחִין פָּרָחָה · פּוֹרֵחַ כָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה · עַל יָמִין פָּרְחָה יָקוּמוּ · בהכפל הלמ"ד · ופירושו הקטנים והנערים יקומו על ימינו ללעג עליו · וכן נקראו קטני העופות אפרוחים אֲפָרוֹחִים אוֹ בֵיצִים · וכן בדברי רז"ל פרחי בהונה והם בני הכהנים הנערים · ויש אומרים בי פרחה שם מורכב ומשפטו פרח חח והוא רומז בו לבני אדם חנקלים והנבזים ורמה אותם לפרח החוח וחקוץ שאין בו ממש · אֲשֶׁר אַתֵּנָה מְצוּדֹדוֹת שָׁם אֶת הַנְּפָשׁוֹת לְפוֹרְחוֹת · פירו מעופפות תרגום יעופף על הארץ יפרח על ארעא · ופירוש אשר אתנה מצודות להרגם לחיות נפשות פורחות וחולכות לחם "

פרט וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט · בשש נקודות והם הגרגרים האחדים הנושרים בעת הבצירה · ואמרו רז"ל שני גרגרים פרט שלשה אינן פרט ודומה הלשון הזה למה שאמרו בלל ופרט · ומזה הַפּוֹרְטִים עַל פִּי חֲנֻבָּל · פירוש מתאחדים או פירוש חפורטים כלומר פותחים השירים וחזמירות שלהם על פי חנבל ודומה לו בלשון רבותינו הוו פרישין שפותיה · וי"מ הפורטים מלשון פרוטה הידוע בדברי רבותינו כלומר שנותן בל אחד פרוטה למשורר "

פרך וַיַּעַבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ · לא יִרְדֶּנוּ בְּפָרֶךְ לְעֵינֶיךָ · בשש נקודות פירוש בקושי וברצוץ · ובדברי רבותינו שתהא נפרכת בצפורן · וְעָשִׂיתָ פְּרֻכֶת · פירוש יריעה שהיתה מסך לארון להבדיל בינו ובין אהל מועד · ובדברי רבותינו ותלה בחופת בנו פרביות שחורות פירוש יריעות שחורות באהלי קדר "

פרס וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹס · וּבְגָדֶיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ · בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים · ענין קריעה ואחר שאמרו רבותינו זכרונם לברכה ואוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו נראה בי יש הפרש בין קריעה לפרימה בי הקריעה בכנד גופו שלא במקום התפר והפרימה במקום התפר "

פרס הֲלֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ · וכן פּוֹרֵס אֵין לָחֶם · וּפָרְשׂוּ בָּאֲשֶׁר בָּסִיד · אעפ שנכתבו בשין ענינם ענין חתיכה בידים פצייר בלעז · ודומה לו בדרז"ל הנותן פרוסה לעני · וכן בא הלשון בפריסת הידים והגוף באבל מרוב הצער תִּתְפַּח תְּפָרֵשׁ כַּפָּיָה · פֵּרְשָׁה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ · והן כתובין בש"ן · ונכתב בסמך וְלֹא יִפְרְסוּ לָחֶם עַל אֵבֶל · והמסורת בל לשון פריסה כתוב בשין בר מן ב' בתיבין סמוך הלא פרס לרעב לחמך · ולא יפרסו להם · ופירוש לא יפרסו לחם ולא יבאו לנחמו על מת כלומר לא יפסדו על המתים ולא ינחמו החיים · וחמפר פירשו ולא יפרסו להם לא יפרסו על אבל כמו שפורסים לאבל ובוצעין לו הלחם כשמברין אותו וזהו שאמר לנחמו על מת · וכן פי' אא"ל פרשה ציון בידיה · כי המנהג של מנחמין פורשין לחם לאבל והיא בעצמה פרשה בידיה בי אין מנחם לה · וענין אחר בל מְפֻרֶסֶת פַּרְסָה · שיש לה שתי פרסות ופירש עוד ושוסעת שסע שפרסותיה סדוקות מלמטה כמו מלמעלה כי יש בחמה שפרסותיה סדוקות מלמעלה ומלמטה דבוקות במו שאמר לבל הבחמה אשר היא מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת במו הגמל וחדוב וחבלב וחחתול · ובא השם הזה בלשון זכרים וּפַרְסִיהֶן יָפְרֵק · וְאֶת הַפֶּרֶס · בשש נקודות וחוא עוף גדול שוכן במדבר כדברי רז"ל פרס ועזניה בישוב

לא שביחי · וכתב רבי יונה והוא שקורין לו בערבי עקאב·

פרע שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו · ותפרעו
כל עצתי · פורע מוסר · פרעהו אל תעבר
בו · והנפעל באין חזון יפרע עם · והפעל הכבד
תפריעו את העם ממעשיו · ענין בלם והדומים להם
המרי והריחוק והבטול · וים אותם מדברי רזל הקורא
את המגלה למפרע כלומר השבת חדבר לאחור והחפך·
וכן לא אפרע ולא אחוס · כלומר שלא אשוב אחור ממה
שדברתי · ועא כי פרע הוא כי פרעה אחרן · פי מגולה
ממעשיו הרעים · וכן ופרע את ראש האשה · כלומר
גלה שער ראשה הנסתר תחת הצעיף · וכן גדל פרע
שער ראשו · חפא בסנול · וראשו יהיה פרוע·
את ראשו לא יפרע · ראשיכם אל תפרעו · כי דרך
חאבל לגלות ראשו ולהסיר מצנפתו או מגבעתו ופארו
מעל ראשו · ופי גדל פרע · כי כשיגדל שערו חנה הוא
מגולה תחת חמצנפת · וים מזה חענין בפרע פרעות
בישראל · כי הפריע ביהודה · ועא מראש פרעות
אויב · נקמות האויב · וכן בפרוע פרעות בישראל·
והפעל הכבד כי הפריע ביהודה · ותרגום נקום נקום נקמת בני
ישראל אתפרע פרעונות ·

פרץ על אשר פרץ יי פרץ בעזא · פרצו ויעברו·
אשר חמה פרוצים · פרוץ גדרו · פרצו
ודמים כדמים נגעו · ותפרץ בם מגפה · פן יפרץ בם ·
פרץ נחל מעם גר · יפרצני פרץ על פני פרץ · ותירוש
יקביך יפרצו · מה פרצת עליך פרץ · ופרצת ימה
וקדמה · ויפרץ האיש מאד · ומקנהו פרץ בארץ ·
כן ירבה וכן יפרץ · כי ימין ושמאל תפרצי · והנפעל
אין חזון נפרץ · והחתפעל המתפרצים איש מפני אדניו ·
והכבד וחומת ירושלם מפורצת · והשם פרץ בשש
נקודות · כפרץ רחב יאתיו · פרץ על פני פרץ ·
וכתוספת מם ועל מפרצו ישכן · לא עליתם בפרצות ·
אפשר שהוא מקובץ מן פרץ · כמו מן ארץ ארצות
או יהיה האחד ממנו פרצה · וכן בדברי רבותינו זל פרצה
דחוקה מותר להכנס בה בשבת · והתאר ארחות פריץ ·
ופריץ חיות בל יעלנה · ומא וכאו בה פריצים וחללוה ·
חמערת פריצים · ובני פריצי עמך · כלם ענין אחד
והוא ענין ההריסה והנתיצה אבל לרוב הדברי ושופעם
ידמם לפריצה כמו ומקנהו פרץ בארץ · ותירוש יקביך
יפרצו · ויפרץ האיש מאד מאד · ופרצת ימה וקדמה ·
והדומים להם כאילו מרובם יפרצו הגדרים שלא ילים
מקום נגדר · ובחפך זה נאמר חזנו ולא יפרצו · וכן
ועל מפריציו ישכון · ל מקום חתפשטות חנהרות ·
וים ועל מפריציו המקומות שפרוצות העירות שם ישבון
לשמרם מפני חאויבים לפיכך לא בא למלחמה · וכן
נפרצה נשלחה · כלומר נשלחה חנה וחנה · ועא ויפרצו
בו עבדיו · ויפרץ בו אבשלום · ויפרץ בו ויצר בכרים
בסף · ויפרץ בו ולא אבח הלכת ויברכהו · כלם ענין
התפצר והוא חפוך מן ויפצר בם מאד · וכבר פירשתיו ·

פרק ופרקת עלו מעל צוארך · פרק ואין מציל ·
והשם ואל תעמד על חפרק · נחש פרק
מלאח · בשש נקודות · והפעל הכבד פרקו נזמי חזהב ·
ופרקי חן יפרק · מפרק הרים · והחתפעל חתפרקו ויתנו
לי · ויתפרקו כל העם · ופי התפרקו מנזמי הזהב אשר
באזניהם ולפיכך בא בלשון התפעל כי כרצון גדול
עשו ורצו להיותם נפרקים מנזמיהם שלא יהיו להם עוד ·

מסלי ח · מסלי ל
מסלי יג · מסלי ל
מסלי כט
שמות ה
במדבר ה
במדבר ו
ויקרא יג
ויקרא כא · ויקרא
שמות לג
במדבר ו
סופטים ה
לה כ · דברים לג
שמואל ב ג · מיכה ב
נחמיה ה · הושע ל
תלים קי · שמות יט
איוב כח · איוב יז
מלאכי ג · שמות לח · דה"א כח
בראשית ג · איוב א
שמות א · ישעיה כד
שמואל ב ג · שמואל א כה
נחמיה א
איוב ב · איוב יז
שופטים ה · יחזקאל יג
תלים יז
ישעיה ה · יחזקאל ז
ירמיה ו · דניאל יח
בראשית ל · איוב א
בראשית ל · תלים ז
עובדיה א · נחום ג
שמות לג
מלכים ב יט · שמו לג
שמות לג
באזניהם

יחזקאל יט
שמואל א ל
תלים קלו
איכה ל
ויקרא כד · אסתר ל
אסתר ו
נחמיה ח
במדבר ט
יחזקאל לג
מסלי כג
נחום ג
שמות עו · שמות יד · ירמיה ל
ישעיה כח
יחזקאל כו
מלאכי ב
שמות כט
במדבר יט
איוב לז · תלים קה
מלכים א ח · שמות מ
יחזקאל ב · במדבר ל
שמות כה · תלים קמו
הושע ה · ישעיה יט
יואל ב
ישעיה כה · ישעיה כה
תלים קמו · ישעיה מ
תלים קה · ישעיה א
איוב לז
יחזקאל יז
זכריה ב
מיכה ג · איכה ל
איכה א · ירמיה ל
בראשית כז
אסתר א
ויקרא יג · ויקרא יג
ויקרא יג
איכה ג

התפרקו ויבשו · הכל כענין חשבר והפרשה דבר מדבר
ופירוש ואל תעמד על הפרק · לא היה לך לעמוד על
חשבר הבא לישראל אך היה לך להצילם אם חיית יכול
ובא כדרך לא תעמד על דם רעך · וים על הפרק
בראשי הדרכים מקום שיתפרקו ממנו הדרכים שם חיית
עומד וחיית אומר לבבליים אי זה דרך הלך הפליט ·
ותשכר מפרקתו · הוא עצם הצואר · וכן אמרו רזל
ודילמא בעצם דמפרקת איפגים ולפי שהוא פרקים
פרקים נקרא כן · ועגין קרוב לענין הראשון ויפרקנו
מצרינו · פרק אין מיצם · תרגום ויושע ופרק ·

פרש לפרש לחם על פני יי · והשם ואת פרשת
הכסף · ופרשת גדלת מרדכי · והפעל
הכבד ויקראו בספר בתורת האלהים מפורש · ושלא
נזכר פעלו ממנו כי לא פורש מה יעשה לו · ענין חבל
חביאור והפירוש · והנפעל בענין קרוב לזה ביום
חיותו בתוך צאנו נפרשות · פירושו נפרדות · ועא
חפעל הכבד וכצפעוני יפריש · וחוא ענין טריקה
בדברי רבותינו חויא טרקיא · פונזיר בלעז · ומזה הענין
נקרא רובב הסוס פרש פרש מעלה · פירוש מעלה
להב החרב וברק חנית · ויו ולהב נוספת בויו וישא
אברחם את עיניו או הוא חסר רוצה לומר מעלה חנית
או כידון והדומה להם מבלי המלחמה · ברכבו
ובפרשיו · את הרכב ואת הפרשים · מקול פרש ·
ונקרא כן לפי שהוא מפריש חסוס במגפים שברגליו
להריץ אותו · ויתכן לחיות מזה ופרשיו לא ידקנו ·
הם שיני ההרוץ שהם חדים · ויש מפרשים סוסים
ופרשים ופרדים נתנו עובונך · מין מסוסים מיוחסים
יקראו כן ואין צורך רק הוא כמשמעו וענינו כמו שאמר
המה רכליך בנפש אדם · ועא וזרתי פרש על פניכם
פרש חגיכם · בשש נקודות · את עורו ואת פרשו ·
על פרשה ישרף · חוא חזבל שבבקר הבחמה ·

פרש חזן פרש עליו אורו · פרש ענן למסך ·
ופרש כפיו אל חבית · אפרש את כפי אל
יי · ויפרש אותה לפני · ופרשו בגד בליל תכלת ·
וכפיו פרשות חשמים · פרשי כנפים · פרשו רשת
ליד מעגל · ורשת פרושה על תבור · ופרשי
מכסורת · כשחר פרש על חהרים · והפעל הכבד
ממנו ופרש ידיו בקרבו · כאשר יפרש השוחה לשחות ·
פרשתי ידי אליך · פרשתי ידי כל היום אל עם סורר ·
בפרש שדי · וכפרשכם כפיכם · ענין בלם והדומים
להם ענין ששוח · והשם מזה חענין מפרשי עב · והוא
חתפשטות חעבים · ועא קרוב לזה מבנין נפעל
והנשארים לכל רוח יפרשו · והכבד כי בארבע רוחות
חשמים פרשתי אתכם · ענין פזור פירוש כמו שארבע
רוחות השמים רחוקים זה מזה כן ארחיק אתכם זה מזה
בפזרי אתכם · ועא ופרשו באשר בסיר · פורש אין
לחם · והכבד פרשה ציון בידיה · תפרש כפיה ·
פירשתים בשער פרס · ויש מפרשים מזה בפרש שדי ·

פרת וחנהר הרביעי הוא פרת · ופירש אא זל
מזה חפרתמים כלומר חפחות חיושבים על
נחר פרת ·

פשח כי פשח חנגע · ואם פשה תפשה · לא
פשתה · ענינם הפשטה וחפרצה ·

פשח ויפשחני שמני שומם · ענינו שסעני ובקעני
ותרגום וישסף שמואל ארת אגג · ופשח
שמואל

שמואל ובמשנה אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית
ועוד בדבריהם הוה מפשח ויהיב לן אלוותא אלוותא"

ויקרא ג׳ שמואל א׳ יט **פשט** ופָשַׁט אֶת בְּגָדָיו · וַיִּפְשַׁט גַּם הוּא בְּגָדָיו ·
יחזקאל כ״ג וְאֶת בִּגְדֵי רִקְמָתָם יִפְשֹׁטוּ · ותאר לנקבה
ישעיה ל״ב פְּשׁוּטָה וְעוֹרָה · או הוא מקור בתוספת ה״א והוא חנכון
דה״א ז׳ כי הוא מלעיל · והכבד לְפַשֵּׁט אֶתהַחֲלָלִים · וְהָעָם
שמואל ב׳ כ״ג יָשׁוּבוּ אַחֲרָיו אַךְ לְפַשֵּׁט · פי׳ לפשט החללים שהיה הוא
שמואל א׳ י״ח חורג · והתפעל וַיִּתְפַּשֵּׁט יְהוֹנָתָן אֶת הַמְּעִיל אֲשֶׁר
מיכה ג׳ עָלָיו · פי׳ מן המעיל · וכבד אחר כְּכוֹדִי מֵעָלַי חִפְשִׁיט ·
הושע ב׳ פֶּן אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה · פירוש אפשיטנה שתהיה ערומה
במדבר כ׳ מכל בגדיה · וְהִפְשֵׁט אֶת אַהֲרֹן · ענינם ידוע · וכן
ויקרא א׳ לחסרת העור מעל הכשר וְהִפְשִׁיט אֶת הָעוֹלָה · וְעוֹרָם
מיכה ג׳ מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ · וענין אחר וּפָשַׁטְתָּ עַל הָעִיר ·
שמו״א א׳ ל״ז שמו״ב א׳ כ״ג ל״ב ויחיב א׳ וַעֲמָלֵקִי פָּשַׁטוּ · אַל פְּשַׁטְתֶּם חָיוֹם · וַיִּפְשְׁטוּ עַל הַנְּמָלִים ·
ענין הפריצה והחליכה לשלול שלל"

מלכים ב׳ ג׳ · ישעיה א׳ **פשע** מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי · וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי ·
מלכים א׳ י״ב · ישעיה נ״ט וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד · פָּשֹׁעַ וְכַחֵשׁ ·
מלכים ב׳ ח׳ · מלכים ב׳ ח׳ בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה · אָז תִּפְשַׁע לְבָנָה
ישעיה מ״ח · ישעיה נ״ג בָּעֵת הַחִיא · וּפוֹשְׁעֵי מִבֶּטֶן קֹרָא לָךְ · וְלַפּוֹשְׁעִים יָפְנִיעַ ·
דניאל ח׳ בְּהָתֵם הַפּוֹשְׁעִים · כתב החכם רבי יונה שחוא שם כמו
בהתם הפשעים ר״ל חעונשים שעברו עליהם · והחכם ר״א
אבן עזרא פירשו כמשמעו פועלים והטעם כי בעבור
שהיו פושעי ישראל רבים על כן נמכרו ביד היונים ·

פמות כ״ב · בראשית ל״ח והשם עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע · בסגול · מַה פִּשְׁעִי · וְעַל כָּל
משלי ג׳ · ויקרא ה׳ פְּשָׁעִים תְּכַסֶּה אַהֲבָה · וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם · והנפעל
משלי י״ח אָח נִפְשָׁע מִקִּרְיַת עֹז · פי׳ קשה הוא מקרית עוז ענין
חפשע הוא המרד וצאת מרשות חאדון או המצוה איתו
על הדבר · וכן אמרו ר״ל עונות אלו הזדונות וכן הוא
אומר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה · פשעים אלו
המרדים וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי · אז תפשע
לבנה בעת ההיא · חטאים אלו השגגות וכן הוא אומר
נפש כי תחטא בשגגה · וכן מה שנאמר בענין חפקדון
על כל דבר פשע · ור״ל פשע בפקדון שלא שמרו כדרך
חשומרים אף על פי שאין כאן מרד ואינו מאבדו בידים
נקרא פושע כי אחר שאינו נותן עיניו ולבו ושמירתו
בפקדון אשר חפקד אתו כאילו הוא מורד במפקיד
אצלו ויוצא מתחת יד מצותו שצוחו לשמור הדבר וקבל
עליו לשמרו ולא שמרו"

ישעיה נ״ז **פשע** אֶפְשָׁעָה בָהּ · פי׳ אצעדה והוא בקמץ חטף
שמו״א א׳ כ׳ במקצת הספרים · והשם כִּי כְפֶשַׁע בֵּינִי וּבֵין
חַמָּוֶת · בסנול עינו כצעד כלומר דבר מועט · וחלשון
חזה מורגל בדברי ר״ל באמרם פסיעה גסה נוטלת אחד
מחמש מאות ממאור עיניו של אדם · וכנח הערוה
דה״א ז׳ י״ט בלשון הזה ואמר עַד הַמְּפַשָּׁעָה · כמו שכנה נכ ברגלים
כמו שאמר לא עשה רגליו · אך מסיך הוא את רגליו"

משלי ג׳ **פשק** פּוֹשֵׁק שְׂפָתָיו מְחֹתָה לוֹ · כלומר פותח ·
יחזקאל ל״ז וחכבד וַתְּפַשְּׁקִי אֶת רַגְלַיִךְ · פירוש ותפתחי
וחוא על דרך חמשנל"

קהלת ז׳ **פשר** וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר · בחמש נקודות ויש
ספרים שהוא
בשש נקודות ענינו פתרון
דבר · ותרגום איש כפתרון
חלומו גבר כפשרן חלמיה·

פמות ט׳ **פשת** וְחִפַּשְׁתָּ וְהִשְׁעַרְתָּ

אל״ף פי׳ פשר כמו פתר הליש והשין מתחלפין כמו חרוסה על לוח לכס כמו חרותה מן חרות על הלחו לו הוא נקלוף לותיות פשר כמו פרש כמו כמש וכשר:

נִפְתָּח · וּפִשְׁתָּח יֶחָה לֹא יְכַבֶּנָּה · ובא חכנוי בלשון
אל״ף היה לו לומר ופשתתי כל זכרים ואף על פי שחענין
תו״ן כמו מן שפחה שפחתי · לשון נקבות צִמְרִי וּפִשְׁתִּי ·
ובא הקבוץ גם כן בלשון
זכרים בַּפִּשְׁתִּים אֲשֶׁר בָּעֲרוּ בָאֵשׁ · בַּצֶּמֶר וּבַפִּשְׁתִּים · בְּפִשְׁתֵּי חָעֵץ · ופירושו בעצי הפשתים כי
עדיין היה בקנה שלו וחוא יקרא עץ וימצא בסמיכות הזה
בלשון חקדש כי פעמים ישוב הסומך נסמך וחנסמך
סומך כמו תולעת שני · ואת שני התולעת · והוא כשיתכן
כל אחר מהם סומך ונסמך והכל לפי חענין והכיאור"

ויקרא ל״ד **פתח** פָּתוֹת אוֹתָהּ פְּתִיתִים · ענין חתיכה ושבר ·
בראשית ו׳ וכן פַּת לֶחֶם · חתיכת לחם · וְאוֹכַל פַּתִּי לְבַדִּי ·
אל״ף כל לשון פת אינו נופל רק על הלחם לבדו ופי׳ כפתים כפתיתי לחם ·
מִפִּתּוֹ תֹאכַל · פִּתְּךָ אֲכֻלָּתָ
תקיאֶנָּה · מַשְׁלִיךְ קָרְחוֹ
בְּפִתִּים · פירוש כמו חדבר הנבצע לבצעים ובת שלומו
ובפתותי לחם · וזכר רבי יחודה בזה ע״א מהפעל הכבד
וַהֲפִתֹּתִי בְּשִׁפְתֶיךָ · ומשפט המלח הַפִּתּוֹת בחולם · ועוד
נכתבנו בשרש פתה על מתכנתו ויתכן לחיותו מהענין
הנזכר ענין שבירח וחתיכה לענין חפסוק שאמר אל תחי
עד חנם ברעך שאם תהיה עד חנם בו תשברהו ותכהו
בשפתיך"

דברים ל״ח · ל״ב **פתה** פֶּן יִפְתֶּה לְבָבְכֶם · וַיִּפְתְּ בַּסֵּתֶר לִבִּי ·
משלי כ׳ ולְפוֹתֶה שְׂפָתָיו לֹא תִתְעָרָב · ענינו חטיית
הלב לזולתו שלא על דרך חאמת וחשכל ופירוש
ולפותח שפתיו לא תתערב ולפותח בשפתיו כלומר
אל תתערב למי שנוטח אליך בשפתיו ובדברו חלקלקות
ל״ב ט׳ אליך ולבו לא נכון עמך · ופוֹתֶה תָּמִית קִנְאָה · מי
שיטח לכל דבר שיראו ויתאוח לו תמיתנו הקנאח שיקנא
הושע ז׳ לכל דבר חמדה שיראה לזולתו · כְּיוֹנָה פוֹתֶה אֵין לֵב ·
פירוש כמו היונח שנוטח אל האוכל ואין לה לב להבין
ולהשכיל כי חרשת פרושה ללכדה בנטותה על חאוכל
כן אפרים שנטח אל אשר תמשכחו תאותו למצרים
ולאשור לבקש עזר ואין לו לב לדעת ולהבין כי יוצר
הכל יכשילם בלכתם לבקש עזר מבלתו וכן אמר בפסוק
שאחריו כאשר ילכו אפרוש עליחם רשתי · ולפיכך
נקרא חשוטח פתי לפי שחוא נוטח לכל דבר כמו שאמר
משלי י״ד · תלים קי״ט פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל דָּבָר · שׁוֹמֵר פְּתָאִים יְיָ · נכתב באלף
יו״ד חאלף נחה ואיננה למד הפעל כי היו״ד חנעדה היא
משלי י״ד למד הפעל ויו״ד הרבים נפלה · וכן נָחֲלוּ פְתָאִים ·
משלי ל״ז · משלי ח׳ · משלי ט׳ וָאֵרָא בַּפְּתָאִים · חֲבִינוּ פְתָאִים · עִזְבוּ פְתָאִים ·
משלי כ״ז פְּתָאִים עָבְרוּ וְנֶעְנָשׁוּ · ונכתבו בלא אלף עם יו״ד למד חפעל
משלי א׳ · משלי ט׳ לבד עַד מָתַי פְּתָיִים · כִּי מְשׁוּבַת פְּתָיִם · ונכתב בשני
משלי כ״ב יודין ביו״ד למד הפעל וביו״ד חרבים וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנֶעְנָשׁוּ ·
משלי ט׳ ושם דבר פְּתָיוּת וּבַל יָדְעָה מָה · ובמשקל התאר
משלי ט׳ עַד מָתַי פְּתָיִים תְּאֵהֲבוּ פֶתִי · בשקל מרי · ומזה חענין
והעקר נגזרה מלת פתאום והאלף תמורת הה״א למד
במדבר י״ב הפעל והוא בשקל שלשם וַיֹּאמֶר יְיָ פִּתְאוֹם ·
מלאכי ג׳ · משלי ג׳ וּפִתְאוֹם יָבֹא אֶל הֵיכָלוֹ · עַל כֵּן פִּתְאוֹם יָבֹא אֵידוֹ ·
שהוא ענין מהירות ופתע ודבר שלא ירגיש אדם בו
עד שיהיה כי חפתי עושה דבריו במהירות כמו שאמר
ועצת נפתלים נמהרה · ולנחץ חדבר יותר נכפל עם
במדבר ז׳ · ישעיה ל׳ פתע בְּפַתַּע פִּתְאוֹם · אֲשֶׁר פִּתְאוֹם לְפַתַּע · והנפעל
ל״ב ל״ח · ירמיה כ׳ אִם נִפְתָּה לִבִּי · פִּתִּיתַנִי יְיָ וָאֶפָּתֶה · משפטו אֶפָּתֶה ·
ירמיה כ׳ · יחזקאל י״ד וחפעל הכבד פִּתִּיתַנִי יְיָ · פִּתִּיתִי אֶת הַנָּבִיא הַהוּא ·

מי

מי יפתח את אחאב. הנה אנכי מפתיחה. נכתב בו הי"וד במקום למ"ד הפעל. וכתב ר' אחי רבי משה מזה והפתיח בשפתיך. והה"א במקום אם כאילו אמר ואם פתית. ופירוש הפסוק כן הוא אל תהי עד חנם כרעך ואם פתית כלומר אף על פי שפתית בשפתיך אשר כנגדו והעיד בעבורך עדות שקר אל תעיד לו בעבור זה עדות שקר וזהו שאמר אחריו אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו וגו'. ועל הפעל הכבד יפת אלהים לי פת. משפטו יפתח. ותרגום בי ירחיב יי אלהיך ארי יפתח. ומ"מ מזה הענין ולפותה שפתיו. כלומר למרחיב פיהו לרבר דברי ריק וחרפות ונדופי בני אדם אל תתחבר עמו או פירוש לענין שאמר גולה סוד חולך רכיל ואמר ולפותח שפתיו שמרחיב שפתיו ומנלה סוד לא תתערב עמו.

ולדעת דבותיכו ז"ל מזה הטעם עליך מאתחול תפתח הוא הניכנס ונקיא הניכנס תפתה כי החפותה כינכו כופל טס והתלו בראשו נוספת כמו בתרמס לאחר של עין בטעם פתח.

פתח ודלתי שמים פתח. כי לא פתח ויך. תלי ארי לא פתחת תרעא לאשלמא ופתחה לך. ויעזבו את העיר פתוחה. להיות עיניך פתוחות. יפתח יי לך את אוצרו הטוב. פתח לבנון דלתיך. פתחו שערים ויבא גוי צדיק. והמקור בחירק חפא בפתחי את קברותיכם. ובפתחו עמדו כל העם. פי' כשפתח פיו לקרוא בתורה. פותח את ידיך. פתוח תפתח את ידך. וכל כלי פתוח. אגרת פתוחה בידו. והנפעל שערי חנהרות נפתחו. יהיה מקור נפתח. סגור יהיה לא יפתח. והשם עם נתן נפעל מעין מי נפתוח. והשם פתח דבריך יאיר. הפא בקמץ קטן להבדיל בינו ובין פתח השער שהוא בפתח קטן. שמור פתחי פיך. וימ מזה מגביה פתחו מבקש שבר. כלומר שמדבר גבוהות על בני אדם וכן הוא מפורש בדברי רז"ל. ומא וחם על המפתח ולבקר לבקר. כלומר ממונים לפתוח השערים לבקר לבקר. ובסמוך ומפתח שפתי מישרים. ומאולך אתן פתחון פה בתוכם. פי' בתוך ישראל כי יראו נבואתיך מתקיימות ובשרש קרן אפרש חפסוק עוד. ומזה נקרא חפתח לפתח חטאת רובץ. בסגול. ויצא אליהם לוט חפתחה. והשתחוו עם הארץ פתח השער החוא. מגביה פתחו. כלומר שמתעסק בבניינים גדולים על דרך שארז"ל על העוסק בבנין מתמסכן. ונקרא פתח מה שיש מן השער חוץ לדלתות כי הכל יקרא שער בין כבפנים בין מבחוץ עם הדלתות והאסקופה החיצונה כמו שהיא עם המזוזות והמשקוף נקרא פתח לפי שהוא נפתח תמיד אף בהסגר הדלתות הוא נשאר פתוח. וכן שם הכלי שפותחין בו ויקחו את המפתח ויפתחו. ובסמוך לא נשתנה מפתח בית דוד. ותי מפתח בית מקדשא ושלטן בית דוד. ושלא נזכר פעלו מחדגוש ופתחו שעריך תמיד. גם מאז לא פתחה אזנך. פתח הסמדר. והחרק בחס תמורת השרק והראוי בחס ופתחו. פתחה אזנך. פתח הסמדר. בשרק. כמו מאתנן זונה קבצה שהחרק תמורת שרק ובשפטו קבצה כן דעת חמדקדקים. ויותר נכון בעיני שיהיו מן חדגוש בלא תמורה ויהיו פעלים עומדים. ובענין החתר שהוא קרוב לענין הפתיחה כי יתרי פתח ויעזני. מוסר מלכים פתח. ויפתח המלים. אל יתהלל חוגר כמפתח. פתח חרצבות רשע. לפתח בני תמותה. יפתח וישדד אדמתו. הנני מפתח פתחה. פי' כאילו האבן חיתה במאסר כל הימי' שבטלו המלאכה ועתה יפתחנה וישימו אותה בבנין. והפעל הקל אסריו לא פתח בית. והנפעל ולא נפתח אזור חלציו. יסגר על איש ולא יפתח. ויתכן מזה הענין תפתח חרעה. והחתפעל התפתחי מוסרי צוארך. פירוש התפתחי ממוסרי צוארך כי בנין התפעל אינו יוצא כמו שכתבנו בחלק הדקדוק. ובענין החתירה והחקיקה שגם הוא ענין קרוב לאלו. ופתחתי עליהם. פתוחי חותם תפתח את שתי האבנים. ועתה פתוחיה יחד. ויתכן לפרש מענין זה חנני מפתח פתחה. ולפי שהשלמת תכונת האבן היפה היא הציורים והפרחים והכפתורי' שיפתחו ויציירו בה אמר כן על דרך משל כלומר חנני משלימה לבנין בכל תכונתה. ומן הענין הזה נקראו החרבות והמה פתיחות. ואת ארץ נמרוד בפתחיה. ופירש רבי יונה כמוהם ויבואו פתחי נדיבים. ועוד פי' באחד מהפנים חרב חרב פתוחה. חרב פתחו רשעים. ענין לטישה וחידוד. ואין צורך רק ענינם חוצאת החרב מתערה כמו שנאמר פתות על הוצאת האסור ממאסרו והתרתו.

פתל נפתולי אלהים נפתלתי. אין בהם נפתל. ועקש ועצת נפתלים נמהרה. והחתפעל ועם עקש תתפתל. ועם עקש תתפל. עיקרו תתתפל ומשפטו תתפתל ונהפכת עין הפעל בפא הפעל ענין כולם ההפוך והעוות. ופירוש נפתולי אלהים נפתלתי נתהפכתי ונשתדלתי עם אחותי לנצחה נם יכולתי וסמך נפתולי אל מלת אלהים לגודל הנפתולים ועצמם על דרך מאפליה. שלחכת יח. עיר גדולה לאלהים. כחרדי אל. אשר אין עמיד פתיל. פירוש חתיכת בגד קטנה. ודומה לו בדברי המשנה פתילת הכנד שקפלה ולא הבחכה. וכמהו לפי דעתי חותכך ופתילך. ר"ל אדרתו או השניף שעל ראשו וכן דעת המתרגם שתרגם שושיפך. ותרגום וילש פניו באדרתו בשושיפיה. ותרגום המחלצות והמעטפות כותינא ושושיפא. ותרגום ופרשו חשמלה ופרשון שושיפא. פתיל הנעורת. פתיל תכלת. חוט כפול ושזור. וכן ארז"ל פתיל שהיה טווי ושזור. והקבוץ ומצף פתילים. וכן חותמך ופתילך. לדעת קצת המפרשים והנכון מה שכתבתי בו וכל הנכנס תחת חשרש הזה חוא ענין אחד ענין העוות וההפוך כי החוט כשהוא כפול ושזור חוא מעוות וכן הכגד שנעשה מן החוטים השזורים. ויש מפרשים מזה נפתולי אלהים נפתלתי. כלומר נתחזקתי עם אחותי כי החוט כשיכפל ויהיה שזור הוא יותר חזק. והתאר בהכפל העין והלמד דור עקש ופתלתל.

פתן על חר פתן. כמו פתן חרש. בשש נקדות מרורת פתנים בקרבו. ראש פתנים יינם. הם הנחשים הרעים ואמר פתן חרש לעוצם רעתו כלומר שאין לו לחש. כרתות אל המפתן. מתחת מפתן הבית קדימה. היא האסקופה התחתונה אשר ידרכו בה וכן אמר התרנום סקופתא.

פתע פתע ישבר. הפא בסגול. בפתע פתאום. ואם בפתע בלא איבה. פתאום בלא כוונה.

פתר כאשר פתר לנו. ופותר אין אותו. תשמע חלום לפתור אותו. איש כפתרון חלומו

ישעיה כח תלי קכ. ישעיה כט
זכריה ג
ישעיה יל
ישעיה ה. תהל ל
ירמיה ו
ישעיה כב
סמות כח. סמות כט
תלים עד
תלים נה
מיכה ה. ישעיה יג
יחזקאל כח
תלים נז
בראשית ל. משלי ה
חיוב ה
תלים יח. שמואל ב כב
יחזקאל נו. בחמיה ח
תלים קמה. דברים טו
במדבר יט. בחמיה ו
בחוס כ. זכריה יג
יחזקאל מל. יהושע טו
תלים קיט
שופטים יח. מיכה ו
משלי יז
ל"ה ז' ט
משלי ח
יחזקאל כט
בראשית ל
בראשית יט
בראשית לג
יחזקאל מו. משלי יז
שופטים ל. ישעיה כב
ישעיה ס
ישעיה מח. שיר ז
חיוב ל. חיוב יב
בראשית כד. בלבם ח ב
בראשית מא. בראשית מא
בראשית מא. בראשית מא
שופטים יח. סמות לב
סמות לב
דברים לב
ישעיה יח. תלים נח
חיוב כ. חיוב כ
שמואל א ה. יחזקאל מא
משלי ו. במדבר ל
במדבר לה
בראשית מא. בראשית מא
בראשית מא. בראשית מא

בראשית מ׳ חֲלוֹמוֹ׳ חֲלֹא לֵאלֹהִים פְּתָרֹנִים׳ ענין חכל פירוש ובי׳אור החלום״

אע״ג ולא כמנהג זה הלשון רק בפתרון החלומות והוא כמו פשרון כמו שכתבתי בשרש פשר׳

ואשר הם בני ארבע אותיות

בראשית לה׳ **פלגש** וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּלֶגֶשׁ אָבִיו׳ וְלִבְנֵי הַפִּלַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם׳ וּפִלַגְשׁוֹ אֲשֶׁר בְּשִׁכְּם יָלְדָה לוֹ רַעַם הִיא בֵן׳ לאדם׳ למשכבו בלא כתוב וכלא קידושין׳ ופירוש

בראשית כה׳ שופטים ח׳

יחזקאל כג׳ וַתַּעֲגֹבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם׳ אנשים לא נשים פירוש עבדיהם ויורה על זה אשר בשר חמורים בשרם

היא האמה המיוחדת אע״ג ועל כן נקרא פילגש שהיא מלה מורכבת מן כלא אשה פי׳ מני אשה ובלשון רומי אלס שיש לו שתי כסי קוראות זו אל זו פלגש כב׳ סנולי׳ וכפא רפויה׳

והנכון בעיני שיהיה פלגשיהם כמשמעו ופירוש על כמו עם אמר בל כך השקה בהם עד שנדמית להם כמו פלגשיהם לא שרותיהם ולענין זה נוטה התרגום שאמר ואתדמיאת למיהוי שמטא להון״

בראשית מ״ח **פענח** צָפְנַת פַּעְנֵחַ׳ שם תאר בפלס פרשז ופי׳ צפנת פענח הצפונות מגלה ואמרו שהוא פעל עבר מן הדגוש והנכון זבו פענח בחירק הפא׳ ואמרו הפייטן ממנו כל הבנין כמו שאמ׳ הפייט המפענח צפונות סתומות׳ ויש אומרים בי צפנת פענח לשון מצרי הוא״

אע״ג ואם כן אין לכו יודעים למה נקרא יוסף כן כמו שכתב ראב״ע עש׳

שיר ל׳ **פרדס** פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים׳ שׁוֹמֵר הַפַּרְדֵּס׳ חוא גן עצי המאכל״

אחמיה ב׳ · קהלת ב׳ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים׳ עדן כי קוראים הנוים לגן עדן פרדיס וכן בלשון יוני׳

אע״ג על כן קוראים הנוים לגן עדן פרדיס וכן בלשון יוני׳

אסתר ג׳ **פרור** אֶל לִשְׁכַּת נָתַן מֶלֶךְ הַסָּרִיס אֲשֶׁר בַּפַּרְוָרִים׳ פירוש השבית את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לעבודת השמש ונתנו אותם בלשבת נתן מלך שהיה ממונה ופקיד במגרשי הערים וחצריהם׳ וכן בדברי רז״ל יקראו מגרשי הערים כן בבל וכל פרורה נהוג ברב נהרדעא וכל פרורה נהוג בשמואל ועוד אמרו הקונה שדה בסוריא בקונה בפרורי ירושלם׳

אע״ג יש אומרים שפרור הוא ופרכר בלית ענין אחד והוא הבית מתחלפין כמו תאוה בוא ותאבה בלית ולא יתכן בעיני שלא פירושם כמו שפירש המחבר׳

ותרגום ירושלמי ירעשו מגרושות יזעון פרוריא׳ וכן תרגם ירעשו האיים יזעון פרוריא״

דה״א ד׳ ל׳ **פרבר** לַפַּרְבָּר לַמַּעֲרָב אַרְבָּעָה׳ שם הבית נקרא כן וכן זכרוהו רז״ל באמרם האיך דאפרבר חד הוא ואחרינא בצותא הוא דאזיל ויתיב גביה משום דקאי אבראי ואמר מאי לפרבר אמר רבה בר שילה כמאן דאמר כלפי בר״

שמואל ב׳ כ״ד **פרעש** אַחֲרֵי פַּרְעֹשׁ אֶחָד׳ ידוע ולגריעותו ולחולשתו כנגד המלך כנה עצמו ככלב ופרעוש׳ וית כתר חלש בתר הדיוט חד׳ ותרגם לְבַקֵּשׁ אֶת פַּרְעֹשׁ אֶחָד׳ ית חלש חד׳ ועוד חוא שם אדם״

שופטים ל׳ **פרשד** וַיֵּצֵא הַפַּרְשְׁדֹנָה׳ יש לפרש בו שהוא שם מקום כך והנון והא נוספים כמו נון הא המסדרונה׳ או שניהם יש בהם הנון וההא לתאר כלשון נקבה כמו באחרונה בראשונה ואף על פי שהיה משפטם מלרע אם ההא לשון נקבה ודעת התרגום בו שהוא פרש והדלת נוסף כלומ׳ אחר שתקע החרב בבטנו יצא הפרש מבטנו וכן תרגם אותו ונפק אוכלא שפוך׳ ודומה בי דעתו היתה שהמלה מורכבת מן פרש ומן שדונה שהוא לשון שפיכה כתרגומו״

איוב כ״ז **פרשז** פַּרְשֵׁז עָלַיו עֲנָנוֹ׳ אמרו שהוא כמו פרש בשין והזין נוסף׳ ויש אומ׳ שהמלה מורכבת משלש מלות פרש שדי זיו״

אסתר א׳ **ברתם** הַפַּרְתְּמִים׳ הם השרים הגדולים המיוחסים ואדני אבי זל כתב כי חמם נוספת כמם פתאם שלשם והם הפחות של עבר נהר פרת״

ישעיה נ׳ **פתגל** וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק׳ לבוש שלובשין אותו לכבוד ולתפארת ואמר שהוא הנקרא אלגלאלא׳ וים החגור שחוגרות הנשים שקורין יצ״לא״

אסתר א׳ **פתגם** פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ׳ וחוא קמץ בסמיכות תרגום דבר פתגם״

ואשר הוא בן חמש אותיות

אע״ג תחיה אני למה הכיא פתשגן בתיו קול פרשגן בלי׳ ועוד קשה שאמר כי פתגם לא נמצא רק בספרי הנולה והלא כמצא בקהלת לא נעשה פתגם ועוד קשה שבשרש פתגם ל׳ לעיל הכיא פתג׳ המלך שהוא קמון בסמיכות היה לו להביא גם זה דבקהלת שהוא קמון בסמוכות כי הוא בזקף קטן׳

אסתר ג׳ · עזרא ד׳ **פתשגן** פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב׳ וברי״ש וְזֶה פַּרְשֶׁגֶן הַנִּשְׁתְּוָן׳ טופש הכתב׳ ותרגום את משנה התורה ית פשתגן אוריתא כתיו ותרגום ויכתוב שם על האבנים את משנה תורת משח ית פרשגן אוריתא דמשה ברי״ש׳ וכן בארמית

עזרא ד׳ **פַּרְשֶׁגֶן** אִגַּרְתָּא׳ ברי״ש ושניהם ענין אחד׳ ולפי דעתי בי אינם לשון עברית בי אם לשון ארמית כי לא נמצאו כי אם בספרי הגולה וכן פתגם וכן נשתון״

נשלמה אות הפא

איוב מ׳ · איוב ע׳ **צאל** יְסֹכֵהוּ צֵאֱלֵי צִלּוֹ׳ תַּחַת צֵאֱלִים יִשְׁכָּב׳ הם עצים או צמחים גדלים על המים ועל הבצה׳ ופירוש יסכוהו צאלים צללו הוא כפל ענין כי כך פירושו יסכוהו צאלים וחצאלים הם צללו והפסוקים ההם יתפרשו בדרך תימה כי מרוב גדלו לא ישכב תחת צאלים ואין צאלים בעולם שיסכוהו״

במדבר ז׳ · ישעיה ס״ו **צב** שֵׁשׁ עֶגְלוֹת צָב׳ וּבַצַּבִּים וּבַפָּרָדִים׳ כלים מחוברים שנושאים בני אדם בהם על גב הבהמה וכן דעת המתרגם בהם שהם עגלות מכוסות שאמר שית עגלן כד מחפיין׳ ועגלות סמוך עגלות של מכסה׳ ותרגום ירושלמי שית עגלן מזונן כלומר שכל

עגלה

עגלה היו לה זוג בקר המושכין אותה · ויתכן לפרש
ויקרא לא שהם מיני בהמה · חחלֶד וְחָעַכְבָּר וְהַצָּב · הוא הנקרא
גר יישנט בלעז "

צבא אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל יְרוּשָׁלִָם · וַיִּצְבְּאוּ עַל מְדִינָן ·
זכריה יד · במדבר לא
ישעיה כט · ישעיה לא הַצְּבָאִים עַל אֲרִיאֵל · לִצְבֹא עַל הַר צִיּוֹן ·
במדבר ד לִצְבֹא צָבָא · תוספרת ביאור כי די לו בלצבא · וכן
מקרקר קיר · ותשרש שרשיה · ובנח האל"ף ונפילתה
ישעיה כט · במדבר ד מן המבתב וְכָל צוֹבֶיהָ וּמְצוֹדָתָהּ · והשם כָּל יוֹצֵאת
זכריה ט · סופטים ט צָבָא · וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָא · נכתב בה"א · רַבָּה צְבָאֶךָ ·
סופטים ה · מדבר כ · תלים קנ כִּי נָתַן לְצַבָּאוֹ · וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו · והקבוץ בְּרִבוּי · יְיָ כָּל צְבָאָיו ·
סמות יז · שמוא א · הושע יב ובלשון נקבות עַל צִבְאוֹתָם · יְיָ צְבָאוֹת · אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת ·
בלומ אדון החיילות חיילות מעלה וחיילות מטה והטעם
כי אף על פי שהבח והאומץ עם החיילות בחסכמתם
בלב אחד והתאספם יחד אעפ"כ אדון ומושל על
בולם ולא יצליחו בכחם כי אם בכחו וברצונו · והפעל
ירמיה מב הכבד הַמַּצְבֵּא אֶת עַם הָאָרֶץ · כולם ענין אסיפת החיל ·
שמות לח וכן בְּמַרְאוֹת הַצּוֹבְאוֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד ·
שחיו בנות ישראל מתאספות פתח אהל מועד ומביאות
בידיהן אפילו המראות שלהן לנדבת המשכן · ועי"א
איוב ז · איוב יד הֲלֹא צָבָא לְאֱנוֹשׁ עָלֵי אָרֶץ · כָּל יְמֵי צְבָאִי אֲיַחֵל ·
ישעיה מ · דניאל י · דניאל ח כִּי מְלֻאָה צְבָאָהּ · וְאֱמֶת הַדָּבָר וְצָבָא גָדוֹל · וְצָבָא
תִּנָּתֵן עַל הַתָּמִיד בְּפֶשַׁע ·
ענין הכל קץ וזמן · ויש מפרשים וצבא גדול חפץ
דניאל ה מן הארמית דִּי הֲוָה צָבֵא
הֲוָה קָטֵיל והחכם ראב"ע פירשו מן הענין הראשון כלומר
וצבא גדול נראה לו לדניאל במראות הלילה "

צבה וְצָבְתָה בִטְנָהּ · והתאר לנקבה וְאֶת בִּטְנֵךְ
במדבר ה · במדבר ה צָבָה · והפעל הכבד לַצְּבוֹת בֶּטֶן · כי
דברים יד משפטו להצבות כמו לנחותם · ומן השרש הזה אַיָּל וּצְבִי ·
סיר ז · שמואל כ כ תָּאֳמֵי צְבִיָּה · והקבוץ לרבים כְּאַחַר הַצְּבָיִים · ונגרעה
ממנו יוד הרבים · ונכתב באל"ף וביו"ד האל"ף נחה והיו"ד
לה ח יב נעה וְכְצְבָאִים עַל הֲרָרִים לְמַהֵר · ויוד הרבים נגרעה ·
סיר ג ולרבות חומרח בהם ה"יוד באל"ף בְּצִבְאוֹת אוֹ בְּאַיָּלוֹת
ירמיה ג · יחזקאל כ חֲשָׂדָה · והיא היה ידועה · נַחֲלַת צְבִי · צְבִי הִיא לְכָל
יחזקאל כו · ישעיה כד · ישעיה כח הָאֲרָצוֹת · וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים · צְבִי לַצַּדִּיק · לַעֲטֶרֶת
ישעיה כד · יחזקאל כה · יחזקאל ז צְבִי · צְבִי תִּפְאַרְתּוֹ · צְבִי אֶרֶץ בֵּית הַיְשִׁמוֹת · וּצְבִי עֶדְיוֹ ·
שמוא ב ה · ישעיה כג · ישעיה ל חַצְבִי יִשְׂרָאֵל · לְחָלֵל גְּאוֹן כָּל צְבִי · לְצָבִי וּלְכָבוֹד ·
דניאל ה ענינם החפץ והרצון · ובלשון ארמית דִּי הֲוָה צָבֵא חֲוָה
ירמיה ג קָטֵיל · ובקבוץ חרבות חומרה חיו"ד באל"ף נַחֲלַת צְבִי
צְבָאוֹת גּוֹיִם · ואפשר שיחיה צבאות גוים מן צבא ·
דניאל ח ומזה נקראת ארץ ישראל צבי אֶל הַנֶּגֶב וְאֶל הַמִּזְרָח
דניאל יא · דניאל יח וְאֶל הַצְּבִי · וַיַּעֲמֹד בְּאֶרֶץ הַצְּבִי · בֵּין יַמִּים לְהַר צְבִי
קֹדֶשׁ · לפי שחיא ארץ חפץ · ו"מ אותם כולם לשון
הדר ופאר · ודעת רז"ל כי לפיכך נקראת ארץ ישראל צבי
מה צבי קל ברגליו מכל החיות אף ארץ ישראל קלת
לכשל פירותיה מכל הארצות ·

צבט וַיִּצְבָּט לָהּ קָלִי · ענינו לפי מקומו ענין נתינה
רות ב והושטה · וכן במשנה אחורים ותוך ובית
הצבישה · ואמרו בגמר' מאי בית חצבישה מקום שצובטין
אותו וכן הוא אומר ויצבט לה קלי · ואא"ז הביא לו ראיה מן הערב צבט בנקודה על חצדי ·
שמו"א ו"א כי יבנע הוא לשון מן הבנתים כי הטות יתמו מתחלפין כמו כטש וכתש שיון בשרש בנת שלפניך ·

צבע חַעֲזִיב צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי · לפי שהוא גוונין
ירמיה יב

גוונין קראו לו כן כאילו הוא צבוע ואומרים כי הוא
עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות נאספים אליו
לאוכלו ששונאים אותו · ו"מ עוף צבוע מגולל בדם
ששאר עופות נאספים אליו וכתבתי פירושו בשרש עיט ·
צָבֵעַ רִקְמָתַיִם · בסגול חצדי · שְׁלַל צְבָעִים · ענין
סופטים ה · סופטים ה
הצביעה ידוע בדברי רז"ל הנותן צמר לצבע לצבוע לו
שמואל א · ב אדום וצבעו שחור · הַנִּשְׁקָף עַל גֵּי הַצְּבוֹעִים הַמִּדְבָּרָה ·
צבוע היא חיה הנזכרת בדברי רז"ל רבי מאיר אומר אף
הצבוע ואמרו צבוע זה אפא ופירוש אפא אפעה כי כן
מנהגם להסתיר אותיות הגרון · וכתי' על גי הצבועים
לחילת אפעיא · ובבר הצבוע הזה מטפח של לובן חיה
ויש בו מיני צבע כמנין ימות החמה · ומן חשרש חזה
שמות ה · ויקרא יד אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא · אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית · והאל"ף נוספת כי
כן מצאנוהו במשנה שנשתמשו בו בפעל הכבד ואם היו
אא"ז סהוא הסמוך ששוחקין עם האצבעות וקוראין לו אל"ה מולה בלעז ואין לו שם בלשון אשכנז · שניהם שוים הממונה אומ' להם הצביעו ופירשו בגמרא תנא חוציאו אצבעותיכם למנין "

צבר אִם יִצְבֹּר כֶּעָפָר כֶּסֶף · וַיִּצְבְּרוּ אוֹתָם חֲמָרִים
איוב כז · שמות ה
חֲמָרִים · וַיִּצְבְּרוּ בָר · וַיִּצְבֹּר עָפָר וַיִּלְבְּדָהּ ·
כרלקית מלי הבקיק ה
פירוש שפיכת הסוללה כמו שפירשנו בשרש סלל
או פירושו ויצבור עם כעפר וילבדה · והשם ציבור
מלכים ב · ו שִׁימוּ אוֹתָם שְׁנֵי צִבֻּרִים · ענינם ענין הקבוץ "

צבת של תָּשִׁלוּ לָהּ מִן הַצְּבָתִים · מן האגודות
רות ב
ותרגום מלקחיה צבתהא · וכן בדברי
רז"ל אף הצבת לפי שהמלקחים לוקחים הדבר ואוגדין
אותו נקראו כן "

צדד עַל צַד תְּנַשְּׁאוּ · מִצַּד שָׁאוּל · יוֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ ·
ישעיה סי שמוא א כ · שמו כה
שמות לו · מדבר לג עַל צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן · וְלִצְנִינִים בְּצִדֵּכֶם · וְהָיוּ
סופטים ב לָכֶם לְצִדִּים · מקרא קצר הוא ופירושו לצנינים
לצדים · ורבי יונה כתב כי הדגש תמורת הנחכמו ופטורי
ציצים והוא מן זציר · ופירושו יהיו לכם למצודות תפלו
שמואל א כ בהם · צָדָה אוֹרָח · הֵחֵא רפה ומשפטה לחיות מפיק
אא"ז ואין לומ' כי הה"א כסופס במקום למ"ד נתמלתה שאם כן היה ראוי להיות כטעם מלעיל כלה וזהו כטעם מלרע ·
וכבר זכרנו הדומים לו בחלק הדקדוק ענינם ידוע והדגש בהם בהתחברם לחסרון אות הכפל בי כן מצאנוהו כפול בדברי רבותינו זל"ל חשוחש מן הצדדין שחישתו כשרה המולק מן הצדדין מליקתו פסולה וזולתם רבים "

צדה וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה · וְאַתָּה צוֹדֶה אֶת נַפְשִׁי
שמות כא · שמואל א · כד
לְקַחְתָּהּ · והשם אוֹ הִשְׁלִיךְ עָלָיו בְּלִי
מדבר לה
בְּלֹא צְדִיָּה · בולם ענין
אא"ז ויותר נכונים דברי רש"י ולאלבע והוא גם דעת אונקלוס עיין בפירושם · כונה · וענין אחר בנין
נפעל נִצְּדוּ עָרֵיהֶם · פירוש
כפניה ג נשמו עריהם כתרגום
והשימותי ואצדה וכן תרגום תחו ובהו צדיא ורקניא "

צדק צָדְקוּ יַחְדָּו · צָדְקָה מִמֶּנִּי · יִתְּנוּ עֲרֵיהֶם
תלי יט · רשי לה · ישעי מג
וְיִצְדְּקוּ · לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ · תִּצְדַּקְנָה
תלים לא · יחזקאל ג
מִבֶּטֶן · כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל חָי · והתאר יְיָ הַצַּדִּיק ·
תלים קמג · שמות ט
וְיִסְלַף דִּבְרֵי צַדִּיקִים · אנשים בעלי טענות ·
שמות לג
אא"ז מה שפירש רש"י לדברים המגולקים הכה לפי הלקלוק היה לו לומר לדברים נדיקים כסמיכות אכל כמא כמוקו סקופי לעשו' שהו כמוסקופי' · ודומה לו וַאֲנָשִׁים צַדִּיקִים חֵטֶא יְשַׁמְּטוּ אוֹתָם · יחזקאל כג
דברים ז
ואם

ישעיה מט וְאֶת שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט · פירוש הצדיק בשביו זה ימלט כלומר כי בצדק לקחו וזה מאמר האומות שאומרים שהם גבורים וצדיקים בשבי ישראל ששבו אותם ואיך ימלטו מידם ענה הקב"ה גם שבי גבור יקח אעפ שאתם גבורים אני אקח השבי מידכם ומה שאמרתם ואם שבי צדיק ימלט אינו שבי צדיק אלא מלקוח עריץ

ישעיה מח וימלט מידכם שאין לכם בו דין · וּמְלֻפָּנִים וְנֶאֱמַר בְּבֹאם כי הוא פירוש אם חגיד מלפנים חעתידות נאמר בבאם כי הוא

יחזקאל לג צדיק ונאמן בדבריו · וְהִבְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע · תי ואגלי

דברים יז מיניך זכאך בדיל לשיצאה חייבך · והשם צַדִּיק צַדְּקָ

מיכה לב בשש נקודות · אֲמֶרֶת צִדְקִי מֵאֵל · ובלשון נקבה

בראשית טו · בראשית ל וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה · וְעָנְתָה בִי צִדְקָתִי · והנפעל

בראשית מ · בראשית מד וְנִצְדַּק קֹרֶשׁ · והתפעל מַה נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק · כלומר

דברים לה מה נוכל לטעון שנהיה צדיקים · והפעל הכבד וְהִצְדִּיקוּ

שמות כג · ג אֶת הַצַּדִּיק · כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ רִיב וּמִשְׁפָּט וְהִצְדַּקְתִּיו · אמר והצדקתיו על הצועק כי בוראי האחד יצריק והאחד ירשיע אבל על הצועק אמר והוא אשר

שמות כג · ז וְאל"ס פכ לוֹ רִיב וּמִשְׁפָּט · כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע · עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ ·

יחזקאל יב · ירמיה ג וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים · וכבר אחר צִדְקָה נַפְשָׁהּ מִשֻּׁבָה

יחזקאל לו · איוב לג יִשְׂרָאֵל · וַתְּצַדְּקִי אֶת אֲחוֹתֵךְ · דַּבֵּר כִּי חָפַצְתִּי צַדְּקֵךְ ·

יחזקאל יז בְּצִדְקָתֵךְ אַחְיוֹתֵךְ · הת"ו נוספת כמשפט שנוספה הא

על המקור כמו לאהבה את יי אלהיך"

צהב וכו' שֵׁעָר צָהוֹב · והפעל מהנוסף וכְלֵי נְחֹשֶׁת מְצֻהָב טוֹבָה שְׁנַיִם חֲמוּדוֹת כַּזָּהָב ·

ויקרא יג

עזרא ח

גוון קרוב לגוון הזהב · וכן אריל תחלת הצהוב בזה ובזה פסול והוא כי נוצת בן היונה אחר שהשליך השער הראשון והוא מוצהב דומה גוונו לגוון הזהב וכן אמרו מפני שנחשתן מצהב ועור צהבו פניו של רבי כלומר האירו פניו "

אג" ויש לומ' כי נהב כמו זהב כי הנל"י והז"ן מתקלפין כמו יעלון יעלון ·

צהל בְּגַאֲוַת יֶפִי צָהֳלוֹ · אִישׁ אֶל אֶשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ · וְתִצְהָלוּ בָאַבִּירִים · צַהֲלִי וְרֹנִי · וְהָעִיר שׁוּשָׁן צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה · וְהוּצֵא צַהֲלִי קוֹלֵךְ · וְהִשֵּׁם מִצְהֲלוֹת אֲבִירָיו נְאֻמַּיִךְ וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ

ישעיה כג · ירמיה ה

ירמיה ל · ישעיה יב

מלכים ב · ישעיה ו · ירמיה ח

ירמיה יג

אג" כל לשון נהל הוא מן נעקת הסוס והאתת כי הסוס לא יגהל רק כשהוא שמח ועל לכן השאילוהו ללשון שמחה וכן להגיל פני משמן הוא על דרך לב שמח ייטיב פנים ·

טלים לא לְחַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן · עִנְיָנוּ הזכות והאורח מן השמחה"

צהר כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם ·

בראשית מג

תלים נה · איוב יז עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם · וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם חָלָד · ידוע והוא העת שאור היום חזק ונקרא בלשון שנים לפי שחיום נחלק מאורו לשנים מהבקר ועד חצי היום הולך ואור ומחצי היום ולמעלה חולך וערב והצהרים היא העת שהאור חזק בו בשני הצדדין · צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה · הֲגַן תְּרוּשׁ וְיִצְהָר ·

בראשית ו

דברים כח חלון שממנו יכנס האורה ·

מלכים ב · יח אֶרֶץ זַיִת יִצְהָר וּדְבָשׁ ·

אג" ויש לומ' סהוא כמו זהב כי הנל"י והז"ן מתקלפין כלל"ל ·

נקרא השמן בן בערת חידושו אחר חדריכה ונקרא השמן בלשון מאור לרוב זכותו כמו שנקרא גם כן במקום אחר זהב · והפעל הכבד ממנו בֵּין שִׁנֵּרוֹתָם יַצְהִירוּ · רוצה

אג" פסוק הוא בזכריה סימן ל' סמליקים מעליהם הזהב פירוש השמן הזך ·

לומר ירדכו הזתים ויעשו השמן · שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר · הם זרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק שנמשחו בשמן המשחה זה למלוכה וזה לכהונה "

זכריה ל

צוא קִיא צוֹאָה בְּלִי מָקוֹם · צוֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן · וּמִצֹּאתוֹ לֹא רָחָץ · הַבְּגָדִים הַצּוֹאִים · עניין טינוף ולכלוך וכבר כתבנום בשרש צא עַם וְכַסִּיתָ אֶת צֵאָתֶךָ "

ישעיה כח · ישעיה ל

מלכי ל · זכריה ג

דברים כג

צוד צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפּוֹר · אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה · צָדוּ צְעָדֵינוּ · והשם חוא חַיָּה נְבוּר צַיִד · ומשקל אחר וּמְצוּדוֹ עָלַי הִקִּיף · ובהא הנקבה וְלֹא יָהִיוּ עוֹד בְּיֶדְכֶן לִמְצָדָה · והיא הרשת שצדין בה · וְנִתְפַּשׂ בְּמִצּוּדָתִי · ובחלם בַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בְּמִצּוֹדָה רָעָה · ובלא הא הנקבה בחלם · מְצוֹדִים וַחֲרָמִים · אבל ובָנָה עָלַיִךְ מְצוֹדִים גְּדוֹלִים · הוא משרש מצר ושם בארנוחו · ומשקל אחר יְבִיאוּהוּ בַּמְּצָדוֹת · ונכון הוא להיות מזה הענין והשרש וְהָיוּ לָכֶם לְצֵדִים · והדגש תמורת האות הרפה שחיא עין הפעל כמו ופטורי צעים שהוא מן ויצא ציץ · והתאר אֶשְׁלַח לְרַבִּים צַיָּדִים וְצָדוּם · והמרובע לְצוֹדֵד נְפָשׁוֹת · מְצוֹדְדוֹת אֶת נַפְשִׁים · הַנְּפָשׁוֹת תְּצוֹדְדֻנָה לְעַמִּי · וענין אחר בְּיוֹם מִכְרָם צַיִד · וְכָל לֶחֶם צַיָּדִים · וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצֵּידָם · צֵידָה בָרֵךְ אֲבָרֵךְ · חהא במפיק · ועם הא הנקבה צֵדָה שָׁלַח לָהֶם · הָכִינוּ לָכֶם צֵידָה · וַיִּקְחוּ אֶת צֵדָה הָעָם בְּיָדָם · וההתפעל זֶה לַחְמֵנוּ הָם הִצְטַיָּדְנוּ אוֹתוֹ מִבָּתֵּינוּ ·

ויקרא ג · ויקרא ז

איכה ל

איכה ל

בראשית ג

איוב יט

יחזקאל יג

קהלת ט

קהלת ו · יחזקאל יט

יחזקאל יט

סופטים כ

ירמיה יז · יחזקאל יג

יחזקאל יג · יחזקאל יג

מיכה יג · יהושע ט

יהושע ט · תלים קלב

תלים עח

יהושע א

סופטים ז

יהושע ט

ענין הסיפוק במזון "

צוה וְאוֹתִי צִוָּה יי · וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי · כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי יי אֱלֹהָי · בְּכָל מִצְוָתֶךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי · תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה · אֲנִי צִוִּיתִי לִמְקֻדָּשָׁי · יי צִוָּה אֶל כָּנָעַן · וְעַל הָעֲבִים אֲצַוֶּה מֵהַמְטִיר עָלָיו מָטָר · וְצִוָּה אֶת יְהוֹשֻׁעַ · יָצוּ יי אֶתְכֶם אֶת הַבְּרָכָה · וַיְצַו אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ · עַל בָּנַי וְעַל פְּעֻלַּת יָדַי תְּצַוּנִי · פירוש תצוו לי הנביאים להגיד לכם על בני · ושלא נזכר פעלו ממנו כִּי כֵּן צִוִּיתִי · והשם כִּי צִוָּה לְצוֹ · ומשקל אחר שָׁמוֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה · כִּי מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עָלֶיהָם · פי מצות המלך דריוש היתה לתת ארוחה למשוררים ואמנם על המשוררים כלומר ארוחה זו קיימת שלא היתה נפסקת מצות הלוים והמשוררים והשוערים ופירושומה שמצות על ישראל לתת לחם המעשרות · הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים · שְׁמֹר מִצְוֹתַי וָחָיִה "

דברים לג · ויקרא ל

ירמיה לב

מלכי ל

צוח מֵרֹאשׁ חָרִים יְצֻוָּחוּ · צְוָחָה עַל הַיַּיִן · וְצִוְחַת יְרוּשָׁלַם עָלָתָה · וְצִוְחָתֵךְ מָלְאָה הָאָרֶץ · ענינם ענין צעקה על הרעה הבאה על הארם "

ישעיה מט · ירמיה ז · ירמיה מו

אג" סמכנא גם כן על הטוכה סכאמר מראש הרים יצוחו סמדבר בכחמות ·

צול הָאוֹמֵר לַצּוּלָה חֳרָבִי · פירוש על כבל שהיא מקום מים ·

ישעיה מד

ובתוספת מם וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה · בְּמִצּוּלוֹת יָם · וכחלם יָרְדוּ בְמִצּוּלוֹת כְּמוֹ אָבֶן · בְּמַחֲשַׁכִּים בְּמִצּוּלוֹת · וְאֶת רוֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בְּמִצּוֹלוֹת · ענינם ענין ריבוי המים ועומקם"

יונה ב · מיכה ז

שמות טו · תלים קלו

נחמיה ט

צום לָמָה צַמְנוּ וְלֹא רָאִיתָ. וַיָּצֻמוּ שִׁבְעַת יָמִים. וַיָּצָם דָּוִד צוֹם. וְצוּמוּ עָלַי וְאַל תֹּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ. הֲצוֹם אֶבְחָרֵהוּ. פִּי אִם צַמְתֶּם בַּעֲבוּרִי וּבִי אֲנִי צוּתִי לְצוֹם אֶלָּא בַּעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁחָרַב הַבַּיִת וּמַה תִּתְּנוּ לִי בְּצוֹמְכֶם אוֹ בַּאֲכָלְכֶם וּשְׁתוֹתֵיכֶם עַל דַּרְךְ אֶמֶת צְדָקָה מַה תִּתֵּן לוֹ וְרֹל אִם תַּעֲשוּ מִשְׁפָּט אֲמֶת וְחֶסֶד וְרַחֲמִים לֹא תְצוּמוּ כִּי יִבָּנֶה הַבַּיִת שֶׁאַתֶּם צָמִים כַּעֲכוֹרוֹ וְתִשְׁמְחוּ בְּבָנְיָנוֹ וְתֹאכְלוּ וְתִשְׁתּוּ. וְהֶחֱשַׁנְתִּי וַיִּקְרְאוּ צוֹם: וְהַקְבּוּץ בַּלָּשׁוֹן נְקֵבוֹת דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת. יָדוּעַ. אֹכֶל קָרְאוּ צוֹם וְהוֹשִׁיבוּ אֶת נְבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם. כָּתַב אֹא"ל כִּי אֵינוֹ לָשׁוֹן תְּעָנִית כִּי אֶם לָשׁוֹן קִבּוּץ מִלָּשׁוֹן צוֹמֶרֶת הַגְּדִירִין מִן הַתַּלְמוּד וְכֵן כָּל קְרִיאַת צוֹם שֶׁאֵינוֹ כְּעִנְיַן תְּשוּבָה. וְכֵן בֵּית יֵי בְּיוֹם צוֹם. בְּיוֹם קִבּוּץ"

צון צָאן אוֹבְדוֹת הָיוּ עַמִּי. נִבְחָבָה זֹאת הַמִּלָּה בְּאַלֶּף וְקְרִיאָתָהּ וּ"וּ. צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם. בְּלֹא אֶלֶף וְהַהֵא נוֹסֶפֶת. וְנִתְפַּכְּחָה לְאֶלֶף נְרָאִית בְּמִלַּת וְגֶדֶרוֹת לְצֹנְאֲכֶם. חֲבַחֲמָה חֲדָקָה חַכְבָּשִׁים וְהַעִזִּים יִקְרְאוּ צָאן פַּעַם כּוֹלֵל כֻּלָּם כְּמוֹ וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ. וּפַעַם פּוֹרֵט עַל אַחַר מֵהֶם וְלוֹ צָאן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְאֶלֶף עִזִּים. רוֹצֶה לוֹמַר הַכְּבָשִׂים. וַיַּחֲמוֹ הַצֹּאן. רוֹצֶה לוֹמַר הַנְּקֵבוֹת. וְכֵן הָעֲתָדִים הָעוֹלִים עַל הַצֹּאן. וּפַעַם יַחִיד כְּלַל הַבַּחְמָה חֲדָקָה וְהַכְּבָר צֹאנְכֶם יַעְשֹׂר. שֶׁהֲרֵי לֹא זֹכֶר בְּקָר בְּפָרָשָׁה. וְהוּא שֵׁם כּוֹלֵל לֹא יִמְצָא בְּלָשׁוֹן רַבִּים וּשְׁתֵּי צֹאן. וְאַרְבַּע צֹאן. וּמֵאָה צֹאן"

צוף צָפוּ מַיִם עַל רֹאשִׁי. וְהִשְׁקִיתִי אֶרֶץ צֻפָּתְךָ מַרְמֶךָ עַל הָהָרִים. כְּלוֹמַר הַמְּקוֹמוֹת שֶׁצָּפִים הַמַּיִם עֲלֵיהֶם עַתָּה אֶשְׁקֶה אוֹתָם מִדַּמְּךָ וְיִצֹּף דָּם עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיַּעֲלֶה אֶל הָהָרִים. וְהַכְּבָד אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת מַיִם סוּף. וַיֵּצֶף הַבַּרְזֶל. וּפֵרוּשׁוֹ הַנְּבִיא הֵצִיף הַבַּרְזֶל. וּמִן חֹרֶשׁ הַזֶּה צוּף דְּבַשׁ אִמְרֵי נוֹעַם. וְנוֹפֶת צוּפִים. הֵם חֲלוֹרֶת הַדֶּבֶשׁ בְּרִישֵׁ"קָא בְּלַעַז"

צוק וְהֵצִיקוֹתִי לַאֲרִיאֵל. הֶצִּיקַתְנִי רוּחַ כִּטְנִי. אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ. וְאֵיזֶה חֵמֶת הַמֵּצִיק. רַחֵב לֹא מוּצַק תַּחְתֶּיהָ. לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ. אוֹ יַחִיד מוּצָק שֵׁם. וְהֵשֵׁם וּבְצוֹק חָעִתִּים. וּבְתוֹסֶפֶת מֵם בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק. וּמִשְׁקָל אַחֵר בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה. וְהַתֹּאַר בָּא אִישׁ מָצוֹק. עִנְיַן צוּקָה יָדוּעַ כְּעִנְיַן צָרָה. וּבְעִנְיַן הַהִתְכָּה הַפֹּעַל חָקַל וְצוּר יָצוּק עַמְּדִי. וְאֶבֶן יָצוּק נְחוּשָׁה. וּנְכוֹן הוּא לִהְיוֹת מִן חֹרֶשׁ הַזֶּה צָקוֹן לַחֵשׁ. כְּלוֹמַר שֶׁפִּכּוּ תְּפִלָּה בְּעֵת שְׁמוֹסְרֵךְ לְמוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מֹרֶשׁ יָצַק וְכֹכֶר כְּתַבְנוּהוּ שָׁם. וּבְעִנְיַן הָעֲמָדָה וַיַּצִּיקֵם לִפְנֵי יֵי. פֵּרוּשׁוֹ וַיַּעֲמִידוּם וְהַדֶּגֶשׁ תְּמוּרַת חֵנָּה כְּמוֹ וַיְלִינוּ עָלָיו. וְהֵשֵׁם מֵעִנְיַן זֶה מָצוּק מִצָּפוֹן. פֵּרוּשׁוֹ מַעֲמָד מָצְקֵי אָרֶץ. כְּלוֹמַר עַמּוּדֵי אָרֶץ"

צור וְצַרְתִּי עָלֶיהָ. בִּי תְּצוּר אֶל עִיר. לָצוּר אֶל דָּוִד וְאֶל אֲנָשָׁיו. אַל תְּצָרֵם. אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב. וַיָּצַר עָלֶיהָ. וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ. וְהִנְּם צָרִים אֶת הָעִיר. וְצַרְתִּי עָלֶיךָ מָצָב. עֲלֵי עֵילֶם צוּרֵי מָדַי. וְהוּא מְלַרְעוֹ. נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אֶרֶז. וּמִן מִזֶּה אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי. וְהִנְפַּעַל בְּעִיר נְצוּרָה. וְהַשּׁוֹרֵק מְקוֹם הוֹלֵם. וְכֹתִי כְּקַרְתָּא

דצ"ירין עלה. וכן תרגם וְהַנִּשְׁאָר וְהַנָּצוּר. ודאישתאר ויעול לכרכי צייראה. וכבר כתבנוהו בשרש נצר. והכבד וְהֵצַר לְךָ. ואפשר להיות מזה אל תצר את מואב. וחשש ובְנִיתָ מָצוֹר. בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק. ועם הכינוי בשורק עַד בַּלּוֹתְךָ יְמֵי מְצוּרֶךָ. וכן הקבוץ וַהֲקִימוֹתִי עָלֶיךָ מְצֻרוֹת. וכן נקראת עיר מבצר מצור לפי שלא יכבוש אדם אותה בחזקה אם לא כמצור שיבנו עליה ויעמדו סביבותיה במצור עד רדתה מרעב ומצמא. וַתִּבֶן צוּר מָצוֹר לָהּ. יוֹשֶׁבֶת בַּמָּצוֹר. מִי יוֹבִילֵנִי עִיר מָצוֹר. וַיִּבֶן עָרִים לְמָצוֹר בִּיהוּדָה. עָרֵי מָצוֹר חוֹמוֹרֶת דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ. וְאֶתְיַצְּבָה עַל מָצוֹר. וְעַם הֹא הַנִּקְבָּה הוּא בְּשׁוּרֹק. וַיִּבֶן עָרֵי מְצוּרָה בִּיהוּדָה. נָצוּר מְצוּרָה. וכן הקבוץ לְכֹל עָרֵי הַמְּצֻרוֹת. וַיִּתֵּן לָהֶם אֲבִיהֶם מַתָּנוֹת רַבּוֹת לְכֶסֶף וּלְזָהָב וּלְמִגְדָּנוֹת עִם עָרֵי מְצֻרוֹת בִּיהוּדָה. וַיְחַזֵּק אֶת הַמְּצֻרוֹת. וְעִנְיָן אַחֵר קָרוֹב לָזֶה וְהוּא עִנְיָן חֲדָקָה בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר. וְהַסֹּכָה צָרָה בְּהִתְכַּנֵּס. פֹּעַל עֹבֵר כִּי הוּא מַלְעִיל וְכֵן קֹצֵר הַקְּרִים פֹּעַל עֹבֵר כִּי הוּא חִצּוֹן קָמֵץ וְחִצּוֹן פַּתָּח. וַאֲשֶׁר הוּא יוֹצֵא וְצָרַתִּי אֶת צוֹרְרֶיךָ. כִּי צוֹרְרֶיךָ מִשְׁרֶשׁ צָרַר. וְיִהוּדָה לֹא יָצַר אֶת אֶפְרַיִם. וַיִּתְכַּן לִהְיוֹת מִזֶּה הָעִנְיָן אֶל תֹּאצַר אֶת מוֹאָב. אַל תִּצְרֵם. וְחִתְאַר צַר לִי מְאֹד. כִּי צַר לִי. בְּצַר הִרְחַבְתָּ לִי. צַר וּמְצוֹק מְצָאוּנִי. צַר לִי הַמָّקוֹם. הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ. וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן. וכן הָאוֹיֵב נִקְרָא צַר. כִּי יָבֹא כְּנָהָר צַר. כִּי אֵין חֹצֵר שׁוֹחֵט בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ. אִישׁ צַר וְאוֹיֵב. נִצָּב יְמִינוֹ כְּצַר. צָרַי יִלְטֹשׁ עֵינָיו לִי. אַל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרַי. וְהֵשֵׁם צָרָה כְּמַכְבִּירָה. תַּעֲלֵים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה. פֵּרוּשׁ לְעִתּוֹת שֶׁאֲנַחְנוּ בְּצָרָה וְכַצּוּקָה. בְּבֶל צָרָתָם לוֹ צָר. בְּשֵׁשׁ צָרוֹת יַצִּילֶךָ. וִיתֵכֵן לִהְיוֹת לוֹ צַר שֵׁם. וכן צַר לִי מְאֹד. כִּי צַר לִי. צַר וּמְצוֹק. יִתְּכֵן הֵיוֹתָם שֵׁם זוֹלַת תֹּאר. וּמִשְׁקָל אַחֵר צִיר. צִירִים וַחֲבָלִים יֹאחֲזוּנִי. צִירִים אֲחָזוּנִי כְּצִירֵי יוֹלֵדָה. כִּי נֶהְפְּכוּ עָלַיִךְ צִירָיִךְ. נֶהְפְּכוּ צִירַי עָלַי וְלֹא עָצַרְתִּי כֹחַ. וכנו בענין זה לצלמים ואמרו חָרְשֵׁי צִירִים. כְּמוֹ שֶׁכִּנּוּ לָהֶם גַּם כֵּן עֹצְבִים. וְהַפֹּעַל הַכְּבָד וַהֲצֵרוֹתִי לָאָדָם. מִלְּרַע. וַהֲצֵרוֹתִי לָהֶם לְמַעַן יִמְצָאוּ. מִלְּעֵיל. פֵּרוּשׁ לְמַעַן יִמְצְאוּ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי עֲלֵיהֶם. וְהַחֹכֵם רֹא אֶבֶן עֹזְרָא פִּי הַפְּסוּק כֵּן כִּי הֵשִׁיב יָבִיא עֲלֵיהֶם קוֹלְעִים וְרוֹבְבִים וְיִצֵּר לָהֶם מְקוֹמוֹת וְהֵטִעַם לִהְיוֹתָם נִחְבָּאִים בְּמָקוֹם אַחֵר לְמַעַן יִמְצְאוּ אוֹתָם הַקּוֹלְעִים. וַאֲשֶׁר הֵם עוֹמְדִים וַיָּצֵר לוֹ וְלֹא חֲזָקוֹ. וְהֶאֱצֵר לוֹ חֲלָה אֶת פְּנֵי יֵי אֱלֹהָיו. וּבְעֵת הָצֵר לוֹ. בְּלֵב אִשָּׁה מְצֵרָה. כְּלוֹמַר כּוֹאֵבֶת וְעוֹמֶדֶת בְּדוּחֵק. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ וִיצֵר לוֹ. יוֹצֵא כְּלוֹמַר כִּי מֶלֶךְ אַשּׁוּר הִצֵּר לְאַחֵז כּוֹלֵט וְהַדּוֹמִים לָהֶם עִנְיַן הַכְּאֵב וְהַדֹּחַק וּמַה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּעִנְיַן הָאוֹיֵב גַּם כֵּן כִּי הָאוֹיֵב מַכְאִיב וְדוֹחֵק. וְלִפְי שִׁשָּׁתִי נָשִׁים אוֹ יוֹתֵר לְאִישׁ אֶחָד הָאַחַת שׂוֹנֵאת לְחֲבֵרְתָּהּ וּמַקְנִאָה לָהּ וּמְקוֹמָם צַר לָהֶם נִקְרָאת כָּל אַחַת מֵהֶם צָרָה כְּנֶגֶד חֲבֵרְתָּהּ. וְכַעַסְתָּהּ צָרָתָהּ. וכן פֵּרַשְׁתִּי וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן. בְּשֹׁרֶשׁ עוֹן וְגַם זֶה הָעִנְיָן כֻּלּוֹ שְׁחוּא עִנְיָן חֲדָקָה הוּא קָרוֹב לְעִנְיָן הָרִאשׁוֹן כִּי הַיּוֹשֵׁב כְּמָצוֹר הוּא בְּדוּחֵק שֵׁם וּבְצָרָה. וִיתֵכֵן לִהְיוֹת זֶה הָעִנְיָן כֻּלּוֹ שֹׁרֶשׁ צָרַר. וְעִנְיָן אַחֵר וְצָרַתְּ חַכְסָף. וְצָרַתָּ אוֹתָם בְּכַנְפֶיךָ. וַיְצָר כְּכָרִים בֶּסֶף. וַיְצָרוּ וַיִּמְנוּ. פֵּרוּשׁ וְכֹבֵר מִנּוּ אוֹתוֹ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ צָרוּ אוֹתוֹ. תְּעוּרָה. עִנְיָן גְּנֵיזַת חֶכְסַף אוֹ כָּל דָּבָר בְּכִיס וְכִיוֹצֵא בּוֹ עַם

ישעיה כ"ה · שמואל ב' ל"ג · שמואל ב' כ"ד · אסתר ד' · זכריה ז' · מלכים ב' כ"ח · יונה ג' · אסתר ט' · מלכים ב' כ"ח · ירמיה ל"ז · ירמיה כ' · תלים ס"ח · במדבר ל"ב · ויקרא ג' · שמואל ב' כ"ה · בראשית ל"ח · שמואל ב' א' · ישעיה ל' · שמות ל"ב · מלכים ב' ל' · איכה ג' · יחזקאל ל"ב · מלכים ב' ל' · תלים ס"ח · איכה ג' · יחזקאל ל"ב · מלכים ב' ל' · תלים ס"ח · ישעיה ל"ד · ישעיה ל"ד

הקשירה וזה הענין קרוב לענין שלפניו כי קושרי הדבר
דוחק אותו · ועֹא צִיר נֶאֱמָן לְשוֹלְחָיו · וְצִיר בַּגּוֹיִם
שָׁלֵחַ · חֲשׁוֹלֵחַ בַּיָּם צִירִים · והתפעל ממנו וַיֵּלְכוּ
וַיְצַטֵּרוּ · ענינם ענין שליחות · ועֹא הַדֶּלֶת תִּסֹּב עַל
צִירָהּ · והוא רגל הדלת שתסוב הדלת עליו · ותרגום
שתי ידות תרתין צירין · וי"מ כי ציר הוא החקק שבמפתן
שנכנסה בו רגל הדלת · ואינו כן והראיה שתי ידות
ואותו החקק שנכנסה בו רגל הדלת נקרא צנור · כמו
שאמרו במשנה הציר והצנור והקורה והמנעול והמפתח
שנשברו מתקנין במועד · ומה שאמר תסוב על צירה
שדומה כי דבר אחר הוא הציר זולתי הדלת כן הוא · כי
יש שאין עושין הציר מגוף הדלת אלא נוקבין הדלת
וקובעין בו עץ או ברזל להכניסו בחקק המפתן כדי
שיסוב · וכן אמרו במשנה מחזירין ציר התחתון במקדש
אבל לא במדינה והעליון כאן וכאן אסור · ורז"ל פירשו
מענין זה כי נהפכו עליה צִיריה · וכבר כתבנו אותו
במלת אכנים בשרש אבן · ועֹא וְצוּר יֶעְתַּק מִמְּקוֹמוֹ ·
וְיֶעְתַּק צוּר מִמְּקוֹמוֹ · הִנְנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר ·
והקבוץ וְהַצָּרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ · חֶלְקַת הַצָּרִים · ופירושו
חלקת החזקים כי חזקים היו אלה הנערים כמו הצורים
שהיו אלה מול אלה ולא נצחו אלה לאלה אלא יחדו
נפלו · וכקבוץ הנקבות בַּצּוּרוֹת יְאוֹרִים בְּקֵץ ·
ובחלם כְּשָׁמִיר חָזָק מִצֹּר · וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר · ומשקל
אחר כְּצַר נֶחְשָׁבוּ · ענינם סלע · ולחוזק הצורים כנר
חאל בצור כי אין לדמותו אלא למעשיו וחוא דרך
העברה הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ · צוּר עוֹלָמִים · וְאֵין צוּר
כֵּאלֹהֵינוּ · ויש לפרש כמוהם ויעתק צור ממקומו
כלומר אם בעכור כעסך ורגזך יעזב דין ארץ ויעתק
צור ממקומו כלומר ממקום משפטו · וכתב רבי יונה
מהענין הזה ותבן צור מצור לח · יושבת במצור ·
ויכן ערי מצורה ביהודה · וכל הדומים לחם ענין חוזק
וכתי · וכן כתב מזה בכל צרתם לו צר · ובנוי לו שב
אל ישראל ויהי צר פעל יוצא פירוש בכל צרתם
חזקם ואמצם · ויש לפרש מזה יְאֹרֵי מָצוֹר · לפי
שהנהרות והיאורים חוזק העיר · וכן וְאֶת יְצֻבָה עַל
מָצוֹר · ויש מפרשים דְּלוּ וְחָרְבוּ יְאֹרֵי מָצוֹר ·
וְאַחֲרֵיכֶם בְּכָל פְּעָמַי כָּל יְאֹרֵי מָצוֹר · כמו יאורי מצרים ·
וכן לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעַד מָצוֹר וְלִמִנִּי מָצוֹר · כמו מצרים
ו"ת יאורי מצור נחרין עמיקין · ועֹא צַר וָאוֹר חָשַׁךְ
בַּעֲרִיפֶיהָ · פירשו בו שמש וירח · ויתכן לפרשו
כמשמעו אויב כלומר יראה וחנה חשך צר וחאור
שחשך כהריסות המדינה או יהיה שם והנה חשך הצרה
הבאה עליו ואף על פי שעמד השם במלת חשך ·
ועֹא בענין החדוד אַף תָּשִׁיב צוּר חַרְבּוֹ · חדוד חרבו ·
וכן חַרְבוֹת צָרִים · חרבות חדודים כלומר חרבות
שיש להן חדודין · או יהיה צור וצורים תאר וצור
חרבו כמו חרבו חצור כלומר חרבו חחד · וכן חרבות
צורים · חרבות חדים ואם נסמך המתואר אל התאר כמו
בני שלשים · תולעת שני · שני התולעת · ות מזה הענין
חֶלְקַת הַצָּרִים · שתרגם אחסנת קטוליא · ועֹא אָחוֹר
וְקֶדֶם צַרְתָּנִי · וַיְצַר אוֹתוֹ בְּחֶרֶט · צוּרַת הַבַּיִת ·
וְצוֹרֵם לְבֵלוֹת שְׁאוֹל · וחנכון בו צורתם · וכן כתבונם
עצבים · הראוי כתבונתם · ויש לפרש מזה וַיְצָרוּ וַיִּמְנוּ ·
שעשו חכסף מטבע לחוציאו לאומנים לקנות עצים
ואבנים · וכן דעת הז"ל במלת וַצַּחַת הַכֶּסֶף · שאמרו

דבר שיש לו צורה · ומן השרש הזה עַד צָוֹאר יֶחֱצֶה ·
וַיָּשֶׂם רְבִיד הַזָּהָב עַל צַוָּארוֹ · ונכתבה בהם האלף
למשך ונפלה מן וְאַדִּירֵיהֶם לֹא חֵכִיאוּ צַוָּרָם בַּעֲבֹדַת
אֲדֹנֵיהֶם · ופעמים זכרו הצואר בלשון שנים לפי שחוא
שני צדדין הימין והשמאל · בָּכָה עַל צַוָּארָיו · וַיִּפֹּל עַל
צַוָּארָיו · ופעמים יבא הקבוץ בשוא הוא וַיִּפֹּל עַל
צַוָּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו · הָבִיאוּ אֶת צַוָּארֵיכֶם בְּעוֹל מֶלֶךְ
בָּבֶל · ובתוספת נון כְּאַחַד עָנָק מַצְוָארוֹנֶיךָ ·
ונשארה האלף כצוארי ובצוארכם ובצוארונך ואעפ
שאבד בהם המשך · וקובץ בלשון נקבה אֲשֶׁר לֹא
תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוָּארוֹתֵיכֶם ·

צחה עַל צְחִיחַ סֶלַע שָׁמָתְהוּ · שֶׁבְּנוּ צְחִיחָה ·
מֵאַחֲרֵי לַחוּמָה בַּצְּחִיחִים · מקום הגבוה
בסלע והוא מקום היובש והצמא לפיבך נקרא כן ·
ומזה בהכפל גם חפא וְהִשְׁבִּיעַ בְּצַחֲצָחוֹת נַפְשֶׁךָ ·
רוצה לומר בזמן יובש וצמא · והתאר וְהֲמוֹנוֹ צָחֶה
צָמָא · כפלס אשה ליי · מן אשש · ועֹא צָחוּ מֵחָלָב ·
וחיה ראוי להדגש לולי החית · והתאר דּוֹרוֹ צַח וָאָדוֹם ·
בְּחֹם צַח · רוחַ צַח שָׁפִיעַ · והתאר בלשון נקבות
תְּמַהֵר לְרַבֵּר צָחוֹת · כלומר אמרות צחות ענין כלם
הזכות והבחירות · ויש לפרש רוח צח שפיעם מהענין
הראשון רוח יבשה כלומר שאין בה תועלת לבני אדם
אך היא חזק להם לא לזרות ולא להכר ואין לה תועלת
כי היא נושבת במדבר שאין שם זרע כן דרך בת עמי
כמו אותה חרוח או פירושו משל על מחנה נבוכד נצר
הבא דרך בת עמי כלומר שיבא על ירושלם ודמה אותו
לרוח חזק שאינה טובה לזרות ולהכר אך הוא חזק
יותר וזהו שאמר רוח מלא מאלה כלומר רוח חזקיותר
מאלה מריח לזרות ומרוח להכר ·

צחן וְתַעַל צַחֲנָתוֹ · כמו באשו ·

צחק לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה · לא צָחַקְתִּי · כָּל
הַשּׁוֹמֵעַ יִצְחַק לִי · וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ ·
כלומר צחקה ואמרה בקרבה לא שהוציאה דבר מפיה
על כן בחשה בעכור היראה או פירוש ותצחק שרה
בקרבה שצחקה בינה לבין עצמה שלא ראה אותה אדם
צוחקת · והשם צְחוֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים · זה צחוק כפה
והכבד וַיְצַחֵק לִפְנֵיהֶם · מְצַחֵק אֶת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ ·
וַיָּקוּמוּ לְצַחֵק · וזה שעשוע ושמחה · לְצַחֵק בִּי ·
אל"ים בלשון נמוק חמס לסוכות
בלעז סקרלינכ · יונגלר · סרוילר · לְהִתְעַלֵּל בִּי · אֲשֶׁר יָלְדָה
לי"לד · לינגלר · וכן בלשון אסכנז · וכולם נכנסים תחת ענין
סטילן · סטוטן · שימפלן · לאכן · חצחוק ·
ולילין ·

צחר אֶתְנוֹת צְחֹרוֹת · ענינו לבנות · וכן וְצֶמֶר צָחַר · לבן ·

ציה וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֻנוּ · בפלס אף ברי
יטריח עב · לעי חשדה · והקבוץ יָצְאוּ
מַלְאָכִים מִלְּפָנַי בְּצִים · וְצִים מִיַּד כִּתִּים · הי"ד יוד
חרבים ויוד חשו ש נפל · ובחראות חי"ד אַשּׁוּר יִסְדָּהּ
לְצִיִּים · וענינם ספינה ספינות · ורבי משה הכהן פירש
מזה לְעֹם לְצִיִּים · וְהַלְמֹד כלמד לעבדך ליעקב ·
ופירושו לאנשי חספינות · צִיָּה גַּם חוּם · לַמְרוֹת עֶלְיוֹן
בַּצִּיָּה · והקבוץ בלשון נקבות הָלְכִי בַּצִּיּוֹת נָהָר ·
פירוש הלכו המים במקום הציה והמדבר כמו נהר ·
ומשקל אחר בְּחֹרֶב בְּצִיּוֹן · בשקל רצון ענינם ענין
חורב ומדבר · וְרָכְבוּ שָׁם צִיִּים · וּפָגְשׁוּ צִיִּים אֶת אִיִּים ·

חיות השוכנות בציה ותי תמוון לְפָנָיו יִכְרְעוּ צִיִּים
אומות השוכנים במדבר או הוא מהענין הראשון כלומ׳
בעלי הכפינות כמו שאמר אחריו מלכי תרשיש ורא״
אבן עזרא פירש לְעֵם לְצִיִּים השוכנים במדבר
וחשעם אף על פי שהוא בים ויש לו בח גדול תתננו
מאכל ליושבי מדבר״

ציון מָה הַצִּיּוֹן חָלָז וְכָנָה אֶצְלוֹ צִיּוֹן בפלס
חבוק ידים הַצִּיבִי לְךָ צִיֻּנִים ענינם כענין
מצבה שמשימין אותו על הקבר או לאות על הדרכים״

ציץ צִיץ הַמַּשָּׂה והפעל הכבד וַיַּצִּיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי
אָוֶן וְיַצִּיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ צִיץ וּפָרַח
יִשְׂרָאֵל וַיָּצֵץ צִיץ וּפְטוּרֵי צִצִּים הוא נבלעת
בדגש והענין ציורים כמו פרחים וציצים וחשם עם
תו הנקבה וְהָיְתָה צִיצַת נוֹבֵל וגזר זכר ונקבה כי
נובל לשון זכר ונסמך המתואר אל התאר כמו כני
שלשי או יהיה שם בלתי סמוך ובא בדרך הסמוך כמו
ענלת שלישיה אל תתני פונת לך והדומים להם
ענין כלם גלוי הפרחים והראותם וקרוב לענין זה
מִצִּיץ מִן דַּחֲרַבִּים כלומר מגלה עצמו ונראה ונשקף
מן החלונות ויש מפרשים מזה וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ
בלומר במקום שאצמיח קרן לדוד על המקום ההוא
יראה נזרו או יהיה פירושו גזרו שעל ראשו יפרח
ויציץ בלומר תרבה גדולתו והדרתו בכל יום ועא״
וְעָשִׂיתָ צִיץ זָהָב צִיץ נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ והוא טס של זהב
והפעל ממנו וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ ועא״ תנו ציץ למואב
כנף שיפרח בו ותרגום סנפיר ציצין ואמ׳ רבותינו ז״ל
סנפירין שפורח בהן
וְעָשׂוּ לֶחֶם צִיצִת אא״ רוב הטולס לוענין נגית
ענף חבגד מה שנשאר בלשון רבים ואין בו סימן רבים
מן הארוג שהוא נתלה אך הוא טס כלל
בו יקרא ציצית ולפיכך
קרא החוטין שצורה הכתוב לתלות בכנף הבגד
ציצית וכן תלתלי השער הנתלים כמו ענף הבגד
וַיַּקְחֵנִי בְּצִיצַת רֹאשִׁי ויש מפרשים מזה מֵצִיץ מִן
הַחֲרַבִּים כלומ׳ מראה ציציות ראשו ונקרא ציצית על
שם הענף הנתלה בו כי רוב חוטי הציצית הם ענף כמו
שאמרו רבותי״ז״ל שליש גדיל ושני שלישי ענף וכן אמרו
אין ציצית אלא ענף וכן הוא אומ׳ ויקחני בציצת ראשי
ובענין זה אמרו ציצין המעכבין את המילה״

ציר צִיר נֶאֱמָן לְשוֹלְחָיו בבר בתבנו הענין הזה
בשרש צור״

ציתת אֲצִיתָנָה יָחַד אא״ לפי טאין הכלי לגוסה
ענין הבערה כאמר טאין טרטו ינת כטאר
וחדלקה וצית ויצת בענין כל לשון זה שבכלם הכלי
אחד״ לגוסה כלין חסיכי פא״ ול
עין סס כמיוקי:

צלל יָמִיו כְּצֵל עוֹבֵר
במו הצל שעוכר במהרה בהתפשט השמש
ויש לפרש בצל העוף העוכר בעופפו וכן פירשו במדרש
בצל עובר בהדין עופא דעבר בטוליה וטוליה עבר עמיה
כִּי יִנְטוּ צְלָלֵי עֶרֶב יְסַכְּכוּהוּ אֵלִים צְלָלוֹ וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים
בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכֶּסֶף פירוש ינוח האדם
בצל החכמה כשיהיה גם כצל הכסף כשיהיה לו די ספקו
שיתקבל יותר בעיני בני אדם בשלא יצטרך להם ויוכל
להתעסק בחכמה כשיהיה לו במה יחיה כמו שאמר
בפסוק האחר טובה חכמה עם נחלה אעפ״כ יתרון הדעת

הוא שהחכמה לבדה תחיה בעליה בְּצֵל קֹרָתִי
סֵר צֵלָם מֵעֲלֵיהֶם וְנָסוּ הַצְּלָלִים והפעל ממנו
מבנין הקל כַּאֲשֶׁר צָלְלוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם כלומר
שהעריב השמש וצללו שערי ירושלם והפעל מבנין
הפעיל וְחֹרֵשׁ מֵצַל כלומר עושה צל או יהיה שם
תאר וחתאר בהכפל גם פא״ הפעל הוי״ אֶרֶץ צְלַלַּת
כְּנָפַיִם כלומר שמצלת על העולם ברוב כנפיה והוא
דרך משל על רוב הסחורות ומיני הדברים היוצאים
ממנה לשאר ארצות ו״ת דאתון לה בספינן וקלעיהון
פריסן כנישרא דטאיס בכנפוהי ועא״ לְקוֹל צְלֻלוֹ
שִׂפְתַי וְהנפעל אֲשֶׁר כָּל שֹׁמְעָיו תִּצְלַנָּה שְׁתֵּי אָזְנָיו
אֲשֶׁר כָּל שׁוֹמְעָהּ תִּצְלַנָּה אָזְנָיו והכבד אֲשֶׁר כָּל שֹׁמְעוֹ
תְּצִלֶּנָה שְׁתֵּי אָזְנָיו ענין תנועת הרעש טנדמנט
בלעז וחשם צְלִיל לֶחֶם שְׂעוֹרִים כלומר שמע
רעש לחם שעורים וראה שהיה מתחפך במחנה מדין
ועוד נפרשנו בשרש צלה ומזה עַל מְצֻלּוֹת הַסּוּס
וחם הזנים התלויים בסוס שהם מתקשקשים וכן
אא״ היה לו לומר כסנין הע״ל בהכפל הפא וּבְמִנְעַנְעִים
הרלשופה והסכייה כאס וּבְצֶלְצְלִים בסנול הפא
כדלכה: ותחתתי לומה לא בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע בחרס הפא
הכיה כאן ייכס הנלנל והכיה והם שני כלי גחשרת
אותו סרס לכני ענמו כסיף שמקישי זה בזה ומשמיעין
סרס הנלי: קול וכן אמר במשנה הקיש
בן ארזא בצלצל אבל בְּצִלְצֵל תְּרוּעָה הוא אומר
על החצוצרות וכנפול אות הכפל בְּנֵי אָסָף בַּמְּצִלְתַּיִם
בְּמְצִלְתַּיִם נְחֹשֶׁת לְהַשְׁמִיעַ ונקרא בלשון שנים לפי
שהם שני כלים שמקישין זה בזה וסמיכות במצלתים
נחשת כתבנו הרומים לו בחלק הדקדוק שהוא חלק
הראשון מן הספר וענין אחר צָלְלוּ בָעוֹפֶרֶת בַּאֲשֶׁר
צָלְלוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם ענינם ענין שקיעה וכן הביאם
רבי יהודה ופירוש כאשר צללו שערי ירושלם כאשר
נשתקעו מליכנס בשערי ירושלם כלומר שהיה ערב
והנכון במו שכתבנו אותו מענין צל וּבְצֵלְצַל דָּגִים
ראשו׳ כלי שדוקרים בו הדג במים ומעלין אותו פיוי״רא
בלעז ויש אומרים שהוא כלי העשוי משבטים יכנס
בו ראש הדג ונלכד בו״

צלה אֲצֻלָּה בָשָׂר לְצֵלוּת לַבֹּחֵן והתאר צלי
כִּי אִם צְלִי אֵשׁ וחשם בהכפל עֵין הפעל
צְלִיל לֶחֶם שְׂעוֹרִים בפלס הגיג מן חגה ופירושו
עונת לחם שעורים וכתי חרר דלחם שעורים והיא
העוגה כמו שאמרו ר״ז״ל ולא חררה על גבי גחלים
ונקראת בן לפי שהיא נאפת על גבי גחלים כמו חצלי
ומפני זה נקראת גם כן חררה שהוא ענין שריפה וכבר
זכרנו אותו ענין אחר בשרש צלל״

צלח מַרְוֵעַ דֶּרֶךְ רְשָׁעִים צָלֵחָה אֲשֶׁר לֹא יִצְלַח
לְכָל וחיא לא תִצְלָח וַתִּצְלָחִי לְמָלוּכָה
וַהֲדַרְךָ צְלַח רְכַב והפעל הכבד וְהִצְלַחְתָּ וּבָנִיתָ בֵּית
יְיָ אֱלֹהֶיךָ עֲלֵה וְהַצְלַח עֲלוּ וְהַצְלִיחוּ וַיָּשֶׁב שְׁלֹמֹה
עַל כִּסֵּא יְיָ לְמֶלֶךְ תַּחַת דָּוִד אָבִיו וַיַּצְלַח וַיְהִי אִישׁ
מַצְלִיחַ אַל תִּתְחַר בְּמַצְלִיחַ דַּרְכּוֹ פירוש במי שדרכו
מצליח הַתַּצְלִיחַ דַּרְכֶּיהָ והעובר אל הקל אִם יִשְׁבְּךָ
נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ מַצְלִיחַ בֵּירוֹ
וְהַצְלִיחָה נָא לְעַבְדְּךָ מלעיל אֹנֶת יְיָ הַצְלִיחָה נָא
מלרע ומה שאמר כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דַּרְכֶּךָ ואעפ״ שאין
ההצלחה תלויה ביד האדם לפי בי בשמרו מצות יי׳ ועל
ידם

בראשית יט
במדבר יד׳ סיר כ
נחמיה ג
יחזקאל לא
ישעיה יח
פוקיק ג
מלכים ב׳ כא
ירמיה יא
פוסטים ז
זכריה יל
שמואל ב׳ ז
תלים קל
תלים קלב
שמות לח
עזרא ג
לה א׳ עו
שמות עו
נחמיה יג
תיב מא
ישעיה מד׳ שמואל ב׳ ג
שמות יב
שפטים ז
ירמיה יב
במדבר יל׳
יחזקאל יז
תלים מה׳ לה א׳ לב
מלכים א׳ לב׳ לה כ יא
לה א׳ כא
בראשית לט׳ תלים לז
שופטים לא׳ בראשית כל
בראשית לט
נחמיה א׳
יהושע א

ידם תבא לו ההצלחה כאילו הוא מצליח דרכיו ענין
ההצלחה ידוע והוא הזמנת הטוב וכואו אל האדם
בדרך ישרה בלא עכוב · וענין קרוב לזה וְצָלְחוּ
הַיְרְדֵן לְפָנַי הַמֶּלֶךְ · כלומר הדריכוהו ועברו בו כאילו
בקעו אותו ותרגום ויבקע עצי עולה וצלח אעי עלתא ·
וכן פֶּן יִצְלַח כָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף · יבקע · וְצָלְחָה עָלֶיךָ
רוּחַ יְיָ · כלומר תבא ותדרוך ותעבור עליך · וכן
וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְיָ · וענין אחר קְחוּ לִי צְלוּחִית חֲדָשָׁה ·
פירוש כמו צנצנת ותרגום צנצנת צלוחית וכן בדברי
רז"ל וכי לצור על פי צלוחיתו הוא צריך וזולת זה ·
ומשקל אחר טְמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלָּחַת · כַּאֲשֶׁר יִמְחֶה אֶת
הַצַּלָּחַת · פירוש קדירה או קערה · וחקבוץ וַבַּדּוּדִים
וּבַצַּלָּחוֹת · הנח תמורת הרגש כי היה ראוי צַלָּחוֹת
כמו מן טבעת טבעות · ויש לפר טְמַן עָצֵל יָדוֹ בַּצַּלָּחַת ·
כמו בחיק והוא הנכון לענין הפסוק ומה שאמר בחיק
בזה הלשון כי כן נשמנת היד בחיק כמו שנטמן הדבר
בצנצנת או בקדירה "

צלם בְּצֶלֶם אֱלֹהִים · בשש נקודות · אַךְ בְּצֶלֶם
יִתְהַלֵּךְ אִישׁ · בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ · וְאֶת כָּל
צַלְמֵי מַסֵּכוֹתָם · בָּעִיר צַלְמֶס תִּבְזֶה · ענין צלם כענין
דמות והוא פעמים נופל על הצורה מורגשת כמו צלמי
מסכותם · צַלְמֵי טְחוֹרֵיהֶם · וזולתם ופעמים על
הצורה שאינה מורגשת אלא צורה מחשבית לל ערך
ודמיון במעלה וזהו בצלם אלהים · בצלמנו כדמותנו ·
ואפשר להיות כמותם וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ בְּצַלְמוֹ · שהיה
נערך אליו ודומה לו בענינו בחכמתו וכמעלתו · ובתב
רבי יונה אך בצלם · כמו חשך וכן כתובו אא"ז ז"ל ודמחו
ללשון הערב שאומר לחשך צלם בנקודה על הצדי
ופירשו בי האדם כמתהלך בחשך על אשר לא ידע יום
מותו · וכן פירשו מזה תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן · כלומר כנפי
היונה יתלבנו כשלג וכסף צרוף בחשך · ויש מפרשים
צלמות מענין חשך ויפרשו אותו מזה השרש וכן הוא
מענין חשך כמו שאמר אֵין חֹשֶׁךְ וְאֵין צַלְמָוֶת לְהִסָּתֵר
שָׁם · אבל להיות מזה השרש אינו נכון לתנועת הוו"
בי היה לו לומר צַלְמוּתוֹ כפלם מרדות עכדות והנכון
שיהיה צלמות מלה מורכבת מצל ומות כמו שפירש
אותו הגאון רב סעדיה ז"ל שתי מלות כלומר צל המות
והוא חשך ואפלה כמו שאמר ארץ עיפתה כמו אפל "

צלע וַיִּבֶן יְיָ אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע · מלרע · והקבוץ
בלשון נקבות וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו · ולפי
שהצלעות שני צדדים הימין והשמאל כנה צד כלדבר
בלשון צלע וְלִצֵּלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית · ויכונה בלשון
זכר לְקַרְשֵׁי צֵלַע הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד · בְּצֵלַע הָהָר · מלעיל ·
ומלרע פֶּתַח הַצֵّלַע הַתֵּיכוֹנָה · וְרֹחַב הַצֵّלַע אַרְבַּע
אַמּוֹת · צֵלַע אֶל צֵלַע שָׁלֹשׁ · כלם מלרע באותו
ענין · וכן בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן בְּצֵלַע בְּקֶבֶר קִישׁ אָבִיו · וכן
וְצֵלַע הָאֹהֶל · מלרע באותו ענין ואשר הם מלעיל
פא"ה הפעל בסגול · והקבוץ בלשון זכרים שְׁנֵי צְלָעִים
הַדֶּלֶת הָאֶחָת גְּלִילִים · כלומר שני צדי הדלת האחת
היו עגולים ולת צירין וכת ושני קלעים חדלת השנית
גלילים · וכקבוץ הנקבות וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב · והוא
היצ"ע שעשה סביב בית המקדש וכבר פירשתיו בשרש
יצע וכשרש גרע · ולפי שהקורות לבית כמו הצלעות
לגיף אמ' וַיִּבֶן אֶת קִירוֹת הַבַּיִת מִבַּיְתָה בְּצֵלְעוֹת אֲרָזִים ·
וְהַצֵּלָעוֹת צֵלַע אֶל צֵלַע · רוֹחַב לוֹבֶן הַקּוֹרוֹת ·

ונקרא הפסח צולע לפי שהולך על צדו האחד והוא
צוֹלֵעַ עַל יְרֵכוֹ · אוֹסֵפָה הַצּוֹלֵעָה · והשם כִּי אֲנִי
לְצֵלַע נָכוֹן · שׁוֹמְרֵי צֵלְעִי · וּבְצֵלְעִי שָׁמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ ·

צמם גַּלִּי צַמָּתֵךְ · מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ · צַמָּה כפלס
בַּלָּה גַּנָּה והצמה היא ציצות השער ש
שמכינה האשה על פניה קרין בלעז · ורבי יונה פירש
בו המסוה · וְשָׁאַף צַמִּים חֵילָם · יַחֲזִיק עָלָיו צַמִּים ·
הם מענין צמה · והוא תאר במשקל כביר אדיר וענינו
ליסטים ואיש רק ופוחז ומנהג הליסט בארץ ישמעאל
לגדל שער ראשם ולעשותם צמה תלויה לחם אחורי
הצואר וגודלים השער כמו עבות · וא"א כי הם הלסטים
אל"ף יש לומרי כי נמים הוא שוכני המדברות הולכים
לשון ימיד על משקל פטיש ערומים ומגדלים שיער
והלשיה יחזק עליו נמיס ומתכסים בשערם עד ש
מדלג קלמר יחזיקו: שתות"הם "

צמא וְלֹא צָמְאוּ בָּחֳרָבוֹת הוֹלִיכָם · הַשְׁקִינִי נָא
מְעַט מַיִם מִכַּד צָמְאָתִי · וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם
לַמָּיִם · ובא על דרך בעלי ההא וְצָמִית וְהָלַכְתְּ אֶל
הַכֵּלִים · והתאר וּמִשְׁקַה צָמָא יַחְסִיר · רְעֵבִים גַּם צְמֵאִים ·
והשם וְעָתָה אָמוּת בַּצָּמָא · לֹא רָעֵב לַלֶּחֶם וְלֹא צָמָא
לַמָּיִם · וְלִצְמֵאי יַשְׁקוּנִי חוֹמֶץ · יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם ·
פירש רבי יונה יקחו רוות צמאם והלקיחה בו בדרך
ואת רעכון בתיכם קחו ולכו ועו אפרשנו בשרש שבר ·
ומא וְצִמְאוֹן לְמַבּוּעֵי מָיִם · וְצִמְאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם ·
והשם עור בלשון נקבה וגרונך מִצִּמְאָה "

צמד הִנְצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר · וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל
לְבַעַל פְּעוֹר · ענין חבור ודבוק · והתאר
אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו · פירוש שאין חתיכת כגד
דבוקה עליו לסתמו כי כלי חרס מטמא מתוכו ולא
מגבו · ונקרא צמיד חחלי שעל היד לפי שהוא מחובר
בה תמיד אֲצַעֲדָה וְצָמִיד · וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל יָדֶיהָ ·
וכן נקרא זוג הבהמות מפני החכור וַיִּקַּח צֶמֶד בָּקָר ·
בשש נקדות · וְצֶמֶד חֲמוֹרִים · אֶת רוֹכְבִים צְמָדִים ·
פירשתיו בשרש את · שְׁנֵים עָשָׂר צְמָדִים · וְנִפַּצְתִּי
בְךָ אֶבֶר וְצֶמֶדוֹ · עֲשֶׂרֶת צְמָדֵי כֶרֶם · פירש החכם
רבי אברהם אבן עזרא ז"ל בעכור השגם הגבול הנח
הכרמ' נצמדים יחד · ומ' בי מה שיחרוש צמד בקר כיום
קרא צמד כרם · והפעל
אל"ף התיו לנקבה כסתרת וכן הכבד מְצֻמֶּדֶת עַל מָתְנָיו ·
פרש"י עש"ה כפירושו כי הלשון וכבד אחר וְלִשּׁוֹנְךָ תַּצְמִיד
לשון נקבה: מִרְמָה · כלם ענין חבור "

צמח צָמַח בּוֹ · וְצָמְחוּ כְּבֵן חָצִיר · טֶרֶם יִצְמָח ·
הַצּוֹמֵחַ לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה · צוֹמְחוֹת אֲחֲרֵיהֶן ·
והפעל העובר מן הקל יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים · והשם וְצֶמַח
הָאֲדָמָה · בסגול · והכבד וְשֶׁעֶרְךָ צֶמַח · עַד יַצְמַח
זְקָנְכֶם · וַיָּחֶל שְׂעַר רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ · והוא פעל
עומד · והעובר מן הכבד הנוסף לא תִזְרַע וְלֹא
תַצְמִיחַ · וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ · והעובר לשלישי
מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה · הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר ·
וְהוֹלִידָה וְהִצְמִיחָה · ענין כולם ענין הגדול ·

צמק וְשָׁדַיִם צוֹמְקִים · פירוש יבשים וננובים ·
ובדברי רז"ל מצטמק ויפה לו · ומזה
אל"ף וכן בקראים פה בויכיריא נקראו הענבים היבשים
בלעז נמוקי: צמוקים וְשֵׁנִי צְמָקִים · אמר בו התרגום ותרין

אתכולין דענבין יבשין"

צמר וַיִּקַּח אֶת צַמֶּרֶת הָאָרֶז · מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז · חָרְמָה · וּבֵין עֲבוֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ · יחזקאל יז · יחזקאל לא · יחזקאל לא

וְלֹא יִתְּנוּ אֶת צַמַּרְתָּם אֶל בֵּין עֲבוֹתִים · עניני הסעיף הנבוח · צֶמֶר וּפִשְׁתִּים · בשש נקודות · וְצֶמֶר צָחַר · צִמְרִי וּפִשְׁתִּי · כְּצֶמֶר יִהְיוּ · פירוש בצמר הלבן ידוע" יחזקאל לא · דברים כב · יחזקאל כז · הושע ב · ישעיה א

צמת צָמְתוּ בַּבּוֹר חַיָּי · וחנפעל בְּעֵת יְזוֹרְבוּ נִצְמָתוּ · וּמִן אותו נתחברו מלשון צומת הגידין בדברי רז"ל · וחשם לַצְּמִיתֻת לַקּוֹנֶה אוֹתוֹ · איכה ג · איוב ז · ויקרא כה

צְמַתַּתְנִי קִנְאָתִי · בְּעוֹתֵיךְ צְמַתּוּתָנִי · וכבר ביארנו דקדוק המלה חזאת בחלק הדקדוק מזה השער בשער הפעלים בטור השלישי · וכבר אחר אותו אַצְמִית · תלים קיט · תלים כט · תלים קא

צנן הָצְמַתָּה כָּל זוֹנַח מִמֶּךָּ · וּמְשַׂנְאַי אַצְמִיתֵם · יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ · כולם ענין כריתה" תלים קא · תלים יח · תלי כה

צנן בְּצִנַּת שֶׁלֶג בְּיוֹם קָצִיר · ענינו ענין קרירות ומצאנו חכפל בדברי רז"ל בשביל שלא תצטנן חם לתוך צונן · מפריש מן חחמה על הצוננת ומן חצוננת על החמה · וּעֵא וְלַצְּנִינִים בְּצוּדֵכֶם · וְלַצְּנִינִים בְּעֵינֵיכֶם · ענין קוץ ופירשו בו מסוכת קוצים הסובבת לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ומאין בא או יחיה דרך משל כמו לשכים בעיניכם · ובחסרון אות הכפל וְאֶל מִצְנִים יִקָּחֵהוּ · צִנִּים פָּחִים כְּדֶרֶךְ עֹקֶשׁ · ובלשון נקבות וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת · ויש לפרש צנים פחים מענין קרירות כלומר הקרירות כפחים בדרך עקש · ועֵא וְנוֹשֵׂא הַצִּנָּה הוֹלֵךְ לְפָנָיו · עוֹרְבֵי צִנָּה וָרוֹמַח · צִנָּה וְסוֹחֵרָה אֶמְתוֹ · והקבוץ וּבְכָל עִיר וָעִיר צִנּוֹת וְרָמָחִים · כלי מלחמה דומה למגן טרגא בלעז וכן בערבי אלדרקה · ויש לפרש מזה וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת · והם הדוגיות הקטנות שהן עשויות כמגן וצנה · וכן פירשו רז"ל ואחריתכן בסירות דוגה שאמרו סמכוס אומר חמוכר את הספינה מכר את הדוגית · ואמר סמכוס בארעא דישראל חוא קרי ליה דוגית · כדכתיב ואחריתכן בסירות דוגה · וכן ת"י בצנות מן צנה ומגן · ויטלון יתכון עממיא על תריסיכון ובנתיכון בדוגיות צידין" איכה ג · איוב ז · ישעיה ה · תלים לט · תלים ב · תלים לט · עמוס ל · שמואל א יז · דה א יב · תלים לט · דה ב יח · עמוס ל

צנח וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ · ענינו ענין נעיצה וכן אמר התרגום ונעיצת בארעא · וכן וַתִּצְנַח מֵעַל חֲחֲמוֹר · הפילה עצמה כל כך בחזקה מן החמור בארץ כאלו היתה נעוצה בארץ אל" · וכן ותנכה כארץ הוא אבל התרגום אמר בזרא פעל עומד והתיו לנקבה ואתרכינת מעל חמרא כסתרת כי יתד הוא לשון נקבה בתרגום ותפול מעל חגמל והרמיה היתד התקועה ופירו' ואתרכינת" ותנכה היתד כשקעה בארץ: שופטים ד · יהושע טו

צנם צְנֻמוֹת דַּקּוֹת · פירוש קטנות ודקות · ובדברי רז"ל פת צנומה בקערה פת הפתותה פתיתים קטנים · ויש מפרשים צנומות מלשון צונמא בדברי רבותינו שהוא הסלע וחשבולים הגדלות בסלעים יש בהן יובש עד שחם דקות הרבה מפני היובש וכן פת צנומה פירוש פת היבשה בי חפת חיבשה יעשו אותה פתיתין קטנים לשרותם במרק בקערה" בראשית מא

צנע וְאֶת צְנוּעִים חָכְמָה · ענינו השפלים והמסתתרים מרוב ענותם בחם תמצא החכמה · וחמקור מן חכבד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת · ובמשנה חמצניע לזרע" משלי יח · איכה ג

צנף צָנוֹף יְצַנְּפֶךָ צְנִיפָה · פירוש יחפוך חפוך ויסבבך סביב כסבוב חמצנפת · וְכַמִּצְנֶפֶת בַּד יִצְנוֹף · חָסִיר חַמִּצְנֶפֶת וְחָרִים הָעֲטָרָה · מִצְנֶפֶת וַאֲבְנֵט · הַצָּנִיף הַטָּהוֹר · כְּמַעִיל וְצָנִיף · וחקבוץ בלשון נקבות וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים · ידוע" יחזקאל כא · ישעיה ג · ישעיה ט · ישעיה ג

צנק אֶל הַמַּחְפֶּכֶת וְאֶל הַצִּינוֹק · חוא בית הסהר וימ שתי חמלות חאלה כבלים המחפכת חוא כלי מסגר והוא שני עצים ועושים בנתים בית צואר שיכנסו שם האסורים וצינוק כלי מסגר לידים" ירמיה לט

צנר וְיַגַּע בַּצִּנּוֹר · פירוש מרזב חידוע בדברי רז"ל וחוא שנשפכין בו מי חגג · וכן לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ · המשיל הענגים לצנורים בשפכם חמים ות"ת ויגע בצנור וישרי למכבש ברכאי" שמואל ב ה

צעד כִּי צָעֲדוּ נוֹשְׁאֵי אֲרוֹן יְיָ · בָּנוֹת צָעֲדָה · פירוש בל אחת מחבנות גבחה עד שצעדה על החומה והבנות חם חפארות · וְדָרֵךְ בִּיתָהּ יְצַעֵד · בְּזַעַם תִּצְעַד אָרֶץ · בְּצַעֲדֵךְ בִּישִׁימוֹן סֶלָה · והשם מֵשִׁיבֵי צָעַד · הִרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּי · שִׁשָּׁה צְעָדִים · ובתוספת המ"א את קול חַצְעָדָה · ובתוספת מם"ם מֵיֵי מִצְעָדֵי גֶבֶר כּוֹנָנוּ · וְלָבִים וְכָשִׁים בְּמִצְעָדָיו · וחכבד וְתַצְעִידֵהוּ לְמֶלֶךְ בַּלָּחוֹת · ענין בולם ופסיעה ופסיעות · אֶצְעָדָה וְצָמִיד · הוא מחליי חזרוע כמו שאמר וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל זְרוֹעוֹ · והקבוץ מבלי חאלף נוספת הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת · ות"ת ושירי רגליא · ידמה כי הוא כלי אחר יש שהוא עשוי לזרוע ויש שהוא עשוי לרגל ואשר עשוי לרגל נקרא צעדה על התכונה לשון צעד ואשר עשוי לזרוע לפי שהוא עשוי על תכונת אותו של רגל נקרא גם כן אצעדה" שמואל ב ה · דברי הימים ב ז · תלים כה · תלים קיט · תלים יח · שמואל ב ז · דה א יז · תלים לז · דברי הימים א יח · איוב יח · שמואל ב ה · דברי הימים ב ז · ישעיה ג

צעה מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ · פירוש גולח וחולך ממקום למקום כלומר מהר הגולה והאסור להפתח ממאסרו · וכן אֶת צוֹעֶה זוֹנָה · כיכן דרך חזונה ללכת ממקום אל מקום ומבית אל בית כמו שאמר עליה במקום אחר בביתה לא ישכנו רגליה · ישעיה נד · ירמיה ב

וכן צוֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ · אך הוא פעל יוצא פירוש מסיע ממקום אל מקום כלומר מסיע ישראל מכל מקומות גלותם אשר נפוצו שמה וזחו שאמר ברב בחו · וכן וְשִׁלַּחְתִּי לוֹ צוֹעִים וְצֹעֲחוּ · בלומר אשלח לו מגלים ומסיעים אותו והסיעוהו ממקומו והגלוהו אך וצעוהו מהבנין חכבד הדגוש" ישעיה מ · ירמיה מח

צען אֹהֶל בַּל יִצָּעֵן · פירוש בל יעתק · ואא"ל פירשו משרש יצע ומענינו ושם ביארנוהו" ישעיה לג

צעף וַתְּכַס בַּצָּעִיף · וַתָּסֵר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ · עטוף שמעטפין בו הנשים פניהם" בראשית לח · בראשית לח

צעק צָעַק לְבָם · צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ · עַל בֵּן חֵם צוֹעֲקִים · עָלַי הַלְבָנוֹן וְצָעָקִי · פא" הפעל בקמץ חשף · כִּי אִם צָעַק יִצְעַק · וחשם וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדוֹלָה · הַבְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי · וְאֶת צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי · וחנפעל וַיִּצָּעֲקוּ מִכֹּל חוֹגֵר חֲגוֹרָה · וַיִּצָּעֵק אִישׁ יִשְׂרָאֵל · והכבד וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי · ענינם כענין זעקה בזין" איכה ב · תלים לד · שמות ה · ירמיה כב · בראשית מא · שמות כב · בראשית יח · שמות ג · תלים ב · שופטים ז · תלים ב

צער וְיִצְעָרוּ וְלֹא יָבִין לָמוֹ · ענינו ימעטו כמו שאמר בחפכו יכבדו בניו ולא ידע · וכן וְחַכְבִּדֻתִּים וְלֹא יִצְעָרוּ · וחשם וְחַיִּיחַ רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר · חֲלֹא מִצְעָר חִיא · בלומ חלא חיא דבר מצער · לַמִּצְעָר יָרְשׁוּ עַם קָדְשֶׁךָ · פירוש לזמן מועט ירשו נחלתם עם קדשך כי לא עמדו בח אל זמן מועט ובאו אויבים וגוססו מקדשך · ומשקל אחר תַּצְעִיר בְּצַעֲרָתוֹ · איוב יז · ישעיה כב · ישעיה ג · איוב ג · איוב ז · ישעיה ה · ישעיה ג · ישעיה ג · ירמיה מח · ישעיה נד · בראשית מא

בראשית יט׳ · ירמיה יל׳ · ירמיה מ״ט · זכריה יג׳ · דניאל ח׳

וְהַצְּעִירָה גַּם הִיא · שָׁלְחוּ צְעִירֵיהֶם · הִשְׁמִיעוּ זְעָקָה צְעִירֶיהָ · וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל הַצּוֹעֲרִים · תאר בפלס אובדים · ומשקל אחר יָצָא קֶרֶן אַחַת מִצְּעִירָה · ודגש חצדי לתפארת הקריאה כולם ענין מיעוט וז״ת השמיעו זעקה צעיריה · שלטונהא ואפשר שהיה דעתו שכנה הגדולים בלשון צעירים על דרך גנאי ״

אל״ף לפי שהה״ל רפה משמע שהמ״ם נוספת שאם היתה הה״ל כמפיק · לשמוש היתה הה״ל כמפיק ·

איכה ל׳

צפד צָפַד עוֹרָם עַל עַצְמָם · עניינו דבק · ובדברי רז״ל מפני שהחומץ צופדן כלומר חובשן ״

יחזקאל ג׳ · ישעיה כ״ו · תהלים ל״ה

צפה צוֹפֶה נְתַתִּיךָ · צֹפָיו עִוְרִים · יִצָּף יָיִן · עֵינָיו בְּגוֹיִם תְּצַפֶּינָה · וְצָפוּי הוא אֵלֵי חָרֶב ·

תהלים ס״ו · איוב ט״ו

ישעיה כ״ח

צָפוּי הַצָּפִית · ויהיה הצפית תאר לצופה והתיו תמורת הא למד הפעל · או תהיה התיו נוספת בפלס דלית מן דליותיו זוית מן כזויות מזבח · ובבר צפה הצפירת סדר מנרתא · אית אתרא דקריין מנרתא צפיתא ·

יחזקאל כ״ב

וְהִשְׁקִיתִי אֶרֶץ צָפָתֶךָ מִדָּמֶךָ · ענינו ארץ השקפתך והבטתך כלומר אפילו המקומות הגבוהים אשקה מדמך וכבר כתבנו בו פירוש אחר בשרש צוף · והפעל הכבד

איכה ל׳ · תהלים ה׳

בְּצַפִּיתֵנוּ צִפִּינוּ · בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לְךָ וְאֶצְפֶּה · וַאֲנִי בַּיָּיָ אֶצְפֶּה · צַפְּחִי דַרְכֵּךְ · עֶמְדִי וְצַפִּי · ובזה הבנין הוא קרוב לענין תוחלת כי המיחל לאחר מביט לו · והשם

ישעיה כ״ח

וַיִּקְרָא אֲרִיֵּה עַל מִצְפֶּה ·

אל״ף זהו טעות המחקק בכוך הספרים והרלאוי נפייה הכלי בשנא כי נופיה תיאר לנקבה שבאתר נופיה הליות ניתה ·

ומשקל אחר צוֹפִירַת מן

איכה ל׳

בְּצַפִּיתֵנוּ צִפִּינוּ · ונקרא המקום הגבוה מצפה לפי שאדם צופה ממנו ל

שמואל א׳ ז׳

למרחוק · אֶל יָיָ הַמִּצְפָּה · כולם ענין הבטה ·

בראשית ל״ז · שמות כ״ה · ל״ה · כ״ג

וְעָא וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם · וְצִפִּיתָ אוֹתָם · וַיְצַף אֶת הַבַּיִת · מִצְּפָה עַל חָרֶשׁ · והשם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ · ויתכן להיות מזה השרש והענין וְהַצָּפָרַת אֲשֶׁר עַל רֹאשׁוֹ אַמּוֹרַת חָמֵשׁ · ונקראת הכותרת כן לפי שהיתה צפוי לעמוד והתיו בצפרת במקום הא״ למד הפעל כת״ו שוקרת או תהיה התיו בשניהם נוספת כת״ו גברת דבלת ולמד הפעל נפלח והנני עתיד לכתוב צפת שרש בפני עצמו כי כן כתבו רבי יונח ואמר בשם הגאון רב סעדיה כי ביאור המלה צנצנת ״

תהלים כ״ז · מלכים ז׳

צפח וְאֶת צַפַּחַת הַמַּיִם · וּמְעַט שֶׁמֶן בַּצַּפַּחַת · כמו צלוחית ·

אל״ף אבל נפיחית הוא לשון יחיד ופירוש כשנה או חלה המטוגנת בדבש ·

שמות ז׳

בְּצַפִּיחִית בְּדְבַשׁ · פירוש רקיקין אופין אותן בשמן וטובלין אותן בדבש ו

ותרגומו כאסקריטוון בדבש · ופי׳ הגאון צפיחית מן צפחת המים כי עושין מהן כדמות כלים וציורים רבים וכן תרגו צנתרות הזנב אסקריטוון דדהב ולשון כלים הם ״

בראשית כ״ז · פיר ז׳ · תהלים ל״ח · איוב ז׳ · תהלים ז׳

צפן צִפַּנְיָהוּ צָפַן רוּחַ · צָפַנְתִּי לָךְ · אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ · וְאֵלֶּה צָפַנְתָּ בְּלִבָּבֶךָ · כִּי לְבָם צָפַנְתָּ מִשְׁכָּל · יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה · וּמִצְּתֵי תִּצְפֹּן

תהלים פ״ג · משלי כ׳

יהושע כ׳

אָתָּךְ · אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ · פי אמר ותצפנו כי לא החביאה שניהם יחד במקום אחד רק זה לבדו וזה לבדו כדי שלא ירגיש עליהם אדם · ויש לפרש כי מלת ותצפנו שב אל מלת את שהיא כוללת שניהם וכן ויושב את משה ואת אהרן · ויתכן לפי שהיה משה עקר אמר לשון יחיד ואהרן עמו וכן ריבא אל״ף ויותר נכון לפרש שכפי הכפתור שב משה ואהרן · ופירו על מנת הסנהדרין ועשת המעשה בזתה ·

צפניה צפן רוח · מי שירצה לצפון האשה הרעה ולהסתירה שלא ישמעו בחוץ עניניה הרעים כמו אם ירצה לצפון הרוח שלא יוכל לצפון אותו · ושמן ימינו יקרא כמו שמן ימינו שיקרא ויכריז על עצמו שהוא רוקח ומריח כן האשה ירגישו בה מרחוק וקרא השמן הרוקח שמן ימינו לפי שיד הימין מוכנת למשוח ומדה שדבק בה מן השמן הוא מריח · כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכָּה ·

תהלים כ״ז

גְּצַפְּנָה לְנַקִּי חִנָּם · יִצְפְּנוּ לְנַפְשׁוֹתָם · ואא״ל פירש נצפנה לנקי חנם · יצפנו לנפשותם · פְּעָלִים עוֹמְדִים ·

משלי ל׳ · מלכים א׳

וכן גָּזוּרוּ יִצְפּוּנוּ · כלומר יארבו שמשימין עצמם במקום צפון · וכן עֵינָיו לְחֶלְבָּה יִצְפּוּנוּ · וְחֶלְבּוֹ אֶרֶת צְפוּנִי · פעול ופירושו הדבר הנסתר והמוצנע או יהיה שם · וכן וּצְפוּנָךְ תְּמַלֵּא בִטְנָם · הטוב הצפון אצלך לתתו לאשר ישר בעיניך ולפיכך קרא טוב העולם הזה צפון כי לא תשיגהו יד האדם לרצונו בי אם ברצון הבורא והנה הטוב לעיניו נמנע ממנו כאילו הוא צפון ·

תהלים כ״ז

תהלים פ״ג

וְיִתְיַעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ · פירוש על ישראל שהם צפונים ונסתרים תחת כנפיך · והנפעל ולא נִצְפָּן עָוֹנָם מִנֶּגֶד עֵינָיָ · וּמִסְפַּר שָׁנִים נִצְפָּנוּ לָעָרִיץ · והפעל הכבד מי יִתֵּן בִּשְׁאוֹל תַּצְפִּינֵנִי · וְלֹא יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ · ודגש

ירמיה י״ז · איוב ט״ו · איוב י״ד · שמות כ׳

הצדי לתפארת כדגש מקדש יי · והשם נִבְעוּ מַצְפּוּנָיו · כולם ענין הסתר והצנע · אוֹמֵר לַצָּפוֹן תֵּנִי · וגבא בשוא שלא בסמיכות וְאֶל הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מִצְּפוֹן · צָפוֹנָה וְנֶגְבָּה · ידוע והיא הפאה השמאלית ונקראת כן לפי שהישוב בה בקצה האחרון מעט כאילו הוא מקום צפון ואינו נראה לבני אדם או נקראת כן לפי שמחלך השמש אינו על פאתו כי אם על הפאה הדרומית וכאילו אותו הרוח צפון מהשמש ״

ישעיה כ״ו · מלכים ב׳ · איכה ב׳

יחזקאל ל״ט

ישעיה מ״ג

יחזקאל ל״ט

צפע כִּי מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ יֵצֵא צֶפַע · בסגול · וְבְצִפְעוֹנִי יָפְרִישׁ · נְחָשִׁים צִפְעוֹנִים · פירושו נחשים וצפעונים · או יהיה צפעונים תאר לנחשים והוא שיהיה הצפעוני הנחש הקשה והעז · צִפְעֵי הַבָּקָר · פירוש צואתם · וכן בענין הזה הַצֶּאֱצָאִים וְהַצְּפִעוֹת · פירוש הבנים והבנות וכאילו אמר הצאצאים והצאצאות ואמר בו התרגום בניא ובני בניא ״

ירמיה ח׳

יחזקאל ז׳

ישעיה כ״ב

צפר יָשׁוּב וְיִצְפּוֹר · ענינו ישבים בבקר ותרגום בקר צפרא · וכן בָּאָה הַצְּפִירָה · כלומר הגזרה הבאה עליך בבקר · ויש מפרשים ויצפור והצפירה ענין סיבוב · ות״ת הצפירה מלכותא · וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה · המצנפת שסובבין על הראש · ובמשנה הקופה משיעשה בה שתי צפירות לרחב שלה והערק משיעשה בה צפירה אחת · פירוש הסיבוב שעושין לקופה סביבותיה · כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה · בֹּל צִפּוֹר כָּל

סופרים ז׳

יחזקאל ז׳

דברים יד׳ · יחזקאל ז׳

בָּנָף · שְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהוֹרוֹת · ובלשון זכר כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל גָּג · אֲשֶׁר שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ · שם כולל לכל

ויקרא יד׳ · תהלים קכ״ד

תהלים קל׳

עוף · ופעם פרט גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן לָהּ · כי אחר שהאחרון פרט הראשון גם כן פרט והוא עוף קטן והוא רב המין לפיכך כלל כל עוף בזה השם ·

תהלים כ״ד

דניאל ח׳ · שיר ח׳

וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר · וּצְפִיר הָעִזִּים · צִפֳּרֵי חַטָּאת שְׁנַיִם עָשָׂר · ידוע ותרגום שעיר צפירא · ומה שאמר והצפיר השעיר בפל לבאר כמו נגבה תימנה · קדמה מזרחה · כי הלשון האחרון מבואר מן הראשון ולשון צפיר אינו מורגל בלשון כמו שעיר כי אם בלשון ארמי או פירוש השעיר מן וישתער עליו מלך הצפון ·

ישעיה י״ד · דברים כ״ח

בְּצִפּוֹרֶן שָׁמִיר · וְעָשִׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ · ידוע ולפי

שחותר ארם בצפרניו קרא לעש ברזל החותר צפורן לפיכך אמר כצפורן שמיר כי שמיר הוא חברזל החזק וכן במדרש נטל צפורן של ברזל "

צפת וְהַצֶּפֶת אֲשֶׁר עַל רֹאשׁוֹ אַמּוֹת חָמֵשׁ · בשש נקודות ענינו במו כותרת וכן הוא במקומו במלכים וכבר פירשתיו בשרש צפה "

צקל וְכַרְמֶל בְּצִקְלוֹנוֹ אמר בו התרגום ופרוכן בלבושיה "

צרך וְצָרְרוּ אֶתְכֶם · צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים · כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם · וְצָרַתִּי אֶת צֹרְרֶיךָ · רוצה לומר צוררים לך · ואפשר לחיות מזה חשרש ויחודה לא יצור את אפרים · וכבר כתבנוהו בשרש צור · וַתְּהִיֶנָה צְרוֹת · לְצָרוֹר לְגָלוֹת עֲרָוָתָהּ · וחשם מן חמצר · בֵּין הַמְּצָרִים · וּמִצָּרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי · והחכם רבי יהודה שם ענין אחר וְכַעַסָּתָהּ צָרָתָהּ · לְצָרוֹר לְגָלוֹת עֲרָוָתָהּ · וכבר ביארנו ענין צרתה בשרש צור · וכתב רבי יהודה בעקר זה וְחֵצֵר לָךְ · וְהֵצֵרוֹתִי לָאָדָם · וכבר כתבנום בשרש צור · וכן כתבנו שם צַר וְאוֹיֵב · צָרָה כְּמַכְבִּירָה · בְּשֵׁשׁ צָרוֹת · צַר לִי מְאֹד · והדומים להם ויתכן היות שרש כולם צרר · וּעֹא מִי צָרַר מַיִם בַּשִּׂמְלָה · צוֹרֵר מַיִם בְּעָבָיו · כְּצָרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה · והכבד ומְבֻקָּעִים וּמְצוֹרָרִים · וחשם צָרוֹר הַכֶּסֶף לָקַח בְּיָדוֹ · מִשְׁתַּכֵּר אֶל צָרוֹר נָקוּב · וְהִנֵּה אִישׁ צְרוֹר בַּסְּפוֹ · אֶת צְרוֹרוֹת בַּסְּפֵיהֶם · צְרוֹר חֲמוֹר דּוֹדִי לִי · ענינם ענין קשירה · ואפשר לחיות מעקר זה ומענין חזה צור תְּעוּדָה · וכבר כתבנוהו בשרש צור ובשרש נצר · וחנבון שיחיה מן הענין חזה ותחיינה צררות עד יום מתן · כלומר כאילו היו קשורות שלא הותרו להנשא לאדם · וְלֹא יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ · אֲשֶׁר לֹא נִמְצָא שָׁם גַּם צְרוֹר · פירוש אבן והוא כמו צור וצור וצרר בענין אחד "

צרב וְנִצְרְבוּ בָהּ כָּל פָּנִים · וְעַל שִׁפְתָּיו כְּאֵשׁ צָרֻבֶת · תאר על משקל תחי אזנך קשבת אלא שצרבת קמוץ מפני החפסקועינינו כמו אש בוערת · כִּי צָרֻבֶת הַמִּכְוָה הִיא · שם וענינם ענין שרפה "

צרה וּפַנֵּג וְדֶבֶשׁ וָשֶׁמֶן וָצָרִי · בחלם · מְעַט צָרִי · הַצָּרִי אֵין בְּגִלְעָד · עֲלִי גִלְעָד וְקִחִי צָרִי · בקמץ חטף · ובשוא לבדו וְצָרִי וָלוּט · וחוא נטף שהזכיר הכתוב בסממני הקטרת וכן בדברי רז"ל רבן שמעון בן גמליאל אומר חצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף שרושמין בעץ ויוצא ממנו חצרי וחוא הנקרא בלסמו בלעז "

צרח מַר צוֹרֵחַ · וחכבד יָרֵעַ אַף יַצְרִיחַ · ענינם הגבהת הקול בצעקה · וכן בענין זה נקרא הבנין הגבוה וַיָּבֹאוּ אֶל צְרִיחַ בֵּית אֵל · וַיִּשְׁמוּ עַל הַצְּרִיחַ · וַיַּצִּיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַצְּרִיחַ בָּאֵשׁ · וחקבוץ וַכַּסְלָעִים וַבַּצְּרִיחִים וַבַּזּוֹרוֹת · ואא"ל פירש כי לפיכך נקרא המגדל צריח לפי שחצופה העומד שם צורח וצועק "

לה כ ג

לה כ ג

מלכים כ ל

אא"ל דעתו אחר שהכרמל קלוי באש סוכלין אותו וכן נרש כרמל וכן פי' רס"י כשולה לקה נולסה כרמים ·

במדבר לג

במדבר כה

במדבר כה · שמות כב

רוצה לומר צוררים לך

ישעיה יח

שמואל ב כ · ויקרא יח

תלים קיח · תלים קיט

שמואל א א

ויקרא יח

דברים כח

נחמיה ח

אסתר ז · ירמיה ל · איוב ה

שמואל ב כד

צר לי מאד

משלי ל · איוב כז

משלי כו · יהושע ט

משלי ז · חגי א

בראשית מב · בראשית מג

איוב א

ישעיה ח

עמוס ט · שמואל ב כ יז

יחזקאל כח · משלי יז

ויקרא יג

יחזקאל כז

בראשית מג · ירמיה מו · ירמיה ח

בראשית לז

אא"ל שעשו הכף של כרובים שמוסיף וכן תרגום נער רביע ופי' כרובים כנערים ·

צרך וַאֲנַחְנוּ נִבְרוֹת עֵצִים מִן הַלְּבָנוֹן כְּכָל צָרְכֶּךָ · הלשון חזה ידוע בדברי רז"ל את שחמטה צורך בחזן פטורין · והתאר צרך לבריות וזולתם הרבה · וחפעל הקל ממנו אמרו במשנה לקח בבור למשתח בנו או לרגל ולא צרך לו מותר למכרו · וכן שמשו בו בבנין נפעל ובנין הפעיל הרבה ובבנין התפעל "

צרע וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב · זָב וּמְצֹרָע · וְחֵנֶה הוּא מְצֹרָע בְּמַצָּחוֹ · מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג · וחשם נֶגַע צָרַעַת יִדּוֹעַ · וָשָׁלַחְתִּי אֶת הַצָּרָעָה · אמרו שהוא מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים · והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פירשו מענין צרעת "

צרף לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף · צרוף הוא מקור או יחיה תאר לצורף · צְרַפְתִּיךָ וְלֹא בְכֶסֶף · צְרַפְתַּנִי בַּל תִּמְצָא · אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה · אִמְרַת יְיָ צְרָפָתְהוּ · וְאֶצְרוֹף כַּבּוֹר סִיגֶיךָ · וְאֶצְרְפֵנוּ לְךָ שָׁם · וַתְּתֻנֵהוּ לַצּוֹרֵף · הִנְנִי צוֹרְפָם · בֶּסֶף צָרוּף · צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד · צְרֻפָה כְּלִיּוֹתַי וְלִבִּי · חכל ענין החתוך והזקוק ושם חבלי שמתיבין בו מַצְרֵף לַכֶּסֶף · וחנפעל וַיִּתְלַבְּנוּ וְיִצָּרְפוּ וְרֻבִּים "

ואשר הם בני ארבע אותיות

צלצל צְלָצַל כְּנָפַיִם · וכן וּבְצִלְצַל דָּגִים רִאשׁוֹן · כתבנום בשרש צלל · יְיֵרֵשׁ הַצְּלָצָל · תרגם אנקלוס סקאה וחוא מין ארבה · וכן בדברי רז"ל ומעלה סקאין ואומרים כי הוא עולה באילנות ובעלים ומוצץ לחותם "

צנתר צַנְתְּרוֹת חֲזֻקָּב · פירש רבי יונה שרביטי דחזהב ויותר נכון להיות שני כלים כמין שני צנורות כמו שאמרו המריקים מעליהם הזהב · וכן תי' אסקריטין דדהב וחוא שם כלי כמו שכתבנו בשרש צפח "

אא"ל ויש לומר שנקרא נלגל בעבור שיש לו קול כגלגלי שמע וכמנלתים ·

צנצן צעצע צִנְצֶנֶת אַחַת · כמו צלוחית כתרגומו " כְּרוּבִים שְׁנֵים מַעֲשֵׂה צַעֲצָעִים · כמו צאצאים כלומר מעשה נערים כמו שפירשו רז"ל כרובים כרביא וכן אמרו תניא אנקלוס חגר אומר כרובים מעשה צעצועים היו ומצדדין את פניהם כתלמיד הנפטר מרבו ואמר מצדדין את פניהם לפי שכתוב אחד אומר ופניהם איש אל אחיו וכתוב אחר אומר ופניהם לבית ויש מפרשים מעשה כרכוב היו עשויים הנקרא בלשון ערבי צנעת אל ברט "

אא"ל רז"ל עשו הכף של כרובים שמוסיף וכן תרגום נער רביע ופי' כרובים כנערים ·

צפצף וּפֹצֶה פֶה וּמְצַפְצֵף · הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהֲגִים · אִמְרָתֵךְ תְּצַפְצֵף · כְּסוּס עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף · פירושו כסוס כענור וענין הצפצוף בעופות כענין הדבור באדם · וענין אמרתך תצפצף · כמו תשח אמרתך · וּעֹא צִפְצָפָה שָׁמוֹ · מין ממיני חערבה ובערבי צפצף וחיא חפחות כמו שאמרו רבות ינו ז"ל ערבי נחל פרט לצפצפה

אא"ל פי' התוזן פיס לנקב נמתל שאם היתה לנקבה נמנלת היס נריך לומר תנעגני תשקי ·

לה כ ג

ויקרא כב · שמואל ב ג

לה כ ג · במדבר יב

ויקרא יג · ש מות כב

ירמיה ו

ישעיה מא · תלים יז

תלים יח · תלים קה

ישעיה לי · סופטים ז · ירמיה לא · תלים כ · תלים קיט

תלים כז

משלי יז · דניאל יב

ישעיה יח · איוב פ

דברים כח

זכריה ל

שמות יז

לה כ ג

ישעיה ג · ישעיה פ

ישעיה כט · ישעיה לח

יחזקאל יז

לצפצפה הגדלה בין ההרים והם פירשו הפסוק כן קח
על מים רבים צפצפה שמו אני עשיתי אותם בערבה
הגדלה על מים רבים והם שמו עצמם בצפצפה הגדלה
בין ההרים ולדבריהם פירוש שמו שם ישראל עצמו
ז"ל צפצפה שמו גפן נצבה שויה ל"ל אעפ שלקחו זרע
וזרעו שמו בגפן נטועה כלומר כי במהרה גדלה"

צרפת עד צרפת אומרים בי היא הארץ הנקראת
פרנ"צה אבל קום לך צרפתה אשר לצידון
היא שם עיר בארץ צידון"

ובן חמש אותיות

צפרדע ותעל הצפרדע ויעלו את הצפרדעים
ושרץ היאור צפרדעים ידוע ויתכן
להיות ותעל הצפרדע שם כלל המין ולא שיאמר על
אחת מהן ובן ותהי חכנם וכן אמר וצפרדע ותשחיתם"

נשלמה אות הצדי

קא ואת הקאת. וירשוה קאת וקפוד. כן הכיא
רבי יונה זה השרש והביא הקאה בה"א ואמר
וכבר המירו הח"א בת"ו ואמרו הקאת והנח הקאה בה"א
לא נמצא ולמה היתה דעתו. כי עקר הקאת בה"א והת"ו
תמורתה ומי הביאו בצרה הזאת וכן הפייט שאמ"ל לבוס
מדבר וקאות דעתו כדעת רבי יונה והנכון כי קאת הת"ו
שרשית והוא בשקל דבר ובסמוך ודמיתי לקאת
מדבר ובתלמוד אמר רב יהודה קאת זה הקיק
ובתלמוד ירושלמי תני רבי ישמעאל קאת זה הקיק
ובמשנה ולא בשמן קיק וכגמרא בעי מאי שמן קיק
אמר שמואל עוף אחד יש בברכי חים וקיק שמו"

קאה באשר קאה את הגוי במשקל עשה בנה
קנה וכנה הארץ כלשון זכר וכן ולא נשא
אותם הארץ. ובתמורת האלף ביו"ד שתו ושברו וקיו
ענין הקיא ידוע ועוד נזכרנו בשרש קוא"

קב ורבע הקב דביונים. מדה שהיא ששית הסאה
ויתכן ששרש המלה קבב כי בחקבץ ידגש
קפים"

קבב וקבותו לי משם. מה אקוב לא קבה אל.
וקבנו לי משם. ענינם ענין קללה. ויבא
אחר איש ישראל אל הקבה. כמו אל האהל. וברפיון
ואת האשה אל קבתה. או יהיה אל קבתה מענין הזרע
והלחיים והקבה. כתרגומו במעהא ענינם הכיס
שבמעי הבהמה שבון בנוס חלב היונק וקרוש בו ונזכר

באשה על דרך ההשאלה או הוא בן במעי האדם. ור"ל
פירשו קבתה מקום הערוה באשה וקבה אין לגזור על
שרשו. ורבי יונה כתבו בשרש קבה בפלס חמה ובבר
כתבנו הטוב והישר בחמה ששרשו יחם וקבה למד
שנהגו לקרות במשנה בסמיכות המלה קיבר הנברי
הקוף בצרי וכן אמרו בסמיכות הבנוי כשרה שינקה מן
הטרפה קבתה אסורה ידמה ששרשו קוב ויהיה אב ואת
האשה אל קבתה מא ויהיה מנחי העין והנפרד קובה
ובהתחבר בא בקמץ חטף תמורת החלם או הוא מנחי
הלמד והנפרד קובת בשקל שוקת"

קבל וקבל היהודים. וקבלו הכהנים. ויבבלם
דוד. וקבל מוסר.
זה לשון ארמי הוא לכן
לא כתבנו אלא בספרי הנלה
ואחד בחשלי ושניים בלשון
בפסוק אחד אבל לא כתבנו
לא בתורה ולא בנביאים.
וד"ה הפעיל מקבילות ח
הלולאות. בלשון ענין
קבלה שהוא בענין
לקיחה. ופירשו מזה
ומחי קבלו. פירוש כלי
שהוא מכה כנגד החומה
ותרגום נגד קבל וכן טעם מקבילות הלולאות.
שתהיה כל אחת נגד חברתה בשוה וענין נגד וענין
הקבלה אחד. וכן ויבחו קבל עם. נגד העם והוא
שתי מלות. ובבר פירשתי ומחי קבלו בשרש מחה
פירוש אחר יותר קרוב מזה אצלי"

קבע וקבע את קובעיהם נפש. היקבע אדם
אלהים. כי אתם קובעים אותי. ואמרתם
במה קבענוך. ענין גזל ולקיחה בהכרח. ונתן קובע
נחשת על ראשו. מלעיל. ומלרע צנה ומגן וקובע
ישימו עליך. והמסורת עליו לית כותיה. ולפי שנמצא
במקצת ספרים ונתן בובע נחשת על ראשו בכף והוא
בקוף ברוב הספרים והמסרה מעידה עליו ולפי שלא
ישעה אדם בו אבתוב הנה המסרה אשר עליו לית
בקוף וחד צנה ומגן וקובע ותרויהו מלאים ושאר
קריא בובע כלם בכף בר מן אלין תרין בקוף. והוא בלי
מגן על הראש. קבעת כוס התרעלה. ענינו שמרים
פונדר"לאיש בלעז. ות"ל פיילי כסא דלווטא. ותרגום
בספל אדירים בפיילי
ג'ברי"א"
אמ" כלשה שתרגם המלה לשון
נביא וקלוף ג'כ' כדין אותיות
ניכר.

קבץ ויקבץ את כל
אכל. ויקבצו את
כל אכל. וקובץ על יד ירבה. וכל נערי קבוצים שם
על המלאכה. שלח קבוץ אלי את כל ישראל.
קבצו וקנים. בחרק. לקבצי המלכות.
בקשי חטף. והשם קבצת כסף. ונחשת.
והנפעל אך שם נקבצו דיות. כל צאן קדר
יקבצו לך. והכבד כל פנים הבצו פארור.
וקבצתים מירכתי ארץ. ותקבצו ארת מי הברכה
התחתונה. לחונן דלים יקבצנו. לבן אשר.
ולבן נפתלי יקבצנו קל. והשם בזעקך יצילך
קבוציך. כלומר קהליך. ושלא נזכר פעלו בי
מאתנן זונה קבצה. החרק תהרת שרק כמו
ופתחו שעריך תמיד. כן כתב רבי יונה ונכון הוא
שיהיה קבצה מן הכבד ופירושו כי מאתנן זונה
קבצה שמרון מה שהיה לה ועד אתנן זונה ישובו.
ובן ופתחו הוא מהכבד והוא פעל עומד באילו אמר
ונפתחו שעריך. והתפעל כי התקבצו כל בעלי מגדל

יהושע ט שְׁכֶם׃ וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו׃ ענין הקבוץ בענין אסיפה אך יש הפרש ביניהם כמו שכתב אא"ז בחיבור חלקט בי לשון הקבוץ לא יאמר כי אם על המפוזר ולשון אסיפה יאמר אף על פי שאינו מפוזר כמו אסוף ידיך ולא יאמר קבוץ ידיך׃ וכן ויאסוף רגליו׃ ואין איש מאסף אותי׃ ולא יאמר מקבץ אותי׃

בראשית כג׃ בראשית מט׳ בראשית מט׳ בראשית כ׃ דברי הימים א׳ כט׳ מלכים א׳ יג׳ שמות יד׳ איוב כא׳ יחזקאל לג׃ קהלת ו׃ בראשית לה׃ בראשית לה׃ יחזקאל לג׃ בראשית כה׃ ירמיה יד׃ במדבר לג׃ בראשית כה׃ שמואל א׳ כד׃ בראשית מג׃ דברים לג׃ רש"י מט׳ תהלים ז׳ תהלים פח׃ דברים לח׃ שמות ל׃ דברים ל׃ ירמיה יז׃ ישעיה כה׃ ישעיה כד׃ ויקרא כו׃ ישעיה כד׃ ישעיה כג׃ דברים לג׃ משלי ה׃ שמואל א׳ כד׃ יחזקאל לח׃ מלאכי ג׃ ישעיה מג׃ תהלים קכט׃ ישעיה כג׃ יחזקאל ז׃ יחזקאל ז׃ יחזקאל לז׃ הושע יב׃ יונה ד׃ תהלים פח׃ איוב ל׃ איוב ג׃ מיכה ז׃ דברים ג׃ תהלים כח׃ תהלים יז׃ איוב מא׃ עמוס ט׃

קבר וַאֲחֵרֵיכֵן קָבַר אַבְרָהָם׃ שָׂמָה קָבְרוֹ׃ וְשָׂמָה קָבְרָתִי׃ אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת אָבִיו׃ וַיִּקְבּוֹר אוֹתוֹ׃ קְבוֹר מֵתֶךָ׃ והשם בַּקֶּבֶר אֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים׃ בשש נקודות׃ הַמְבֻלִּי אֵין קְבָרִים׃ ובקבוץ הנקבות והוא לְקָבְרוֹת יוּבָל׃ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתָיו׃ ומשקל אחר וְגַם קְבוּרָה לֹא הָיְתָה לוֹ׃ מַצֵּבָה עַל קִבְרָתָהּ׃ הִיא מַצֶּבֶת קִבְרַת רָחֵל׃ וַיְחִי קְהָלָה סְבִיבוֹת קִבְרָתָהּ׃ ופירוש וגם קבורה לא היתה לו צרכי הקבורה והם התכריכין׃ והנפעל תִּקָּבֵר בְּשִׂבָה טוֹבָה׃ והכבד וְאֵין מְקַבֵּר׃ ומְצָרִים מְקַבְּרִים׃ ושלא נזכר פעלו שָׂמָה קָבַר אַבְרָהָם׃

קדד וַיִּקֹּד דָּוִד אַפַּיִם׃ וַיִּקְדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ׃ ענינם הכנעת הקדקד ושחותו כי קדקד משרש קדד אלא שנכפלה בו הפא׳ וְטָרַף זְרוֹעַ אַף קָדְקֹד׃ וְלִקְדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ וְעַל קָדְקֹדוֹ חֲמַסּוֹ יֵרֵד׃ קָדְקֹד שֵׂעָר׃ כי בקדקד יחלק שער הראש חציו לימין וחציו לשמאל׃ וְעַד קָדְקֹדָךְ׃ ועוד נכתבנו עם בני ארכע אותיות׃ וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ תרגם אנקלוס וקציעתא׃ וכן נזכרה בדברי רבותינו ז"ל בפיטום הקטרת מר וקציעה׃ וכן נקראת בלשון ערב ובלשון יון קציעה׃ ועוד נכתבנו בשרשו׃ ורבינו סעדיה כתב כי הוא הקושט׃

קדח כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי׃ פעל עומד׃ והיוצא כִּי אֵשׁ קִדַּחְתֶּם בְּאַפִּי׃ הֵן בְּלֶכֶם קוֹדְחֵי אֵשׁ׃ בִּקְרוֹחַ אֵשׁ הַמָּסִים׃ ענין בערה ושרפה׃ ומזה נאמר אֶת הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת הַקַּדַּחַת׃ והוא החולי השורף מרוב חחמימות׃ והוא שקראו לו אש של עצמות׃ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח׃ היא אבן מהאבנים היקרות׃ ואולי נקראת כן כי מראיתה כמראה אש׃

קדם מִמֵּי קֶדֶם קַדְמָתָהּ׃ ומֵרֹאשׁ הַרְרֵי קֶדֶם׃ בשש נקודות׃ והקבוץ ממנו קדמים׃ והסמוך מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי אָרֶץ׃ ומשקל אחר והוא תאר מָשָׁל הַקַּדְמֹנִי׃ בַּיָּמִים קַדְמוֹנִים׃ וּבַשָּׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת׃ וְקַדְמוֹנִיּוֹת אַל תִּתְבּוֹנָנוּ׃ ומשקל אחר השם שֶׁקֶדֶם שָׁלַף יָבֵשׁ׃ מִמֵּי קֶדֶם קַדְמָתָהּ׃ והחא כינוי לנקבה והיא בכפיק׃ תְּשׁוּבֶן לְקַדְמָתָן׃ תְּשַׁבְּנָה לְקַדְמָתָן׃ והקבוץ וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם כְּקַדְמוֹתֵיכֶם׃ ומשקל אחר נַחַל קְדוּמִים׃ והפעל הכבד מהם עַל בֵּן קִדַּמְתִּי לְבָרוֹחַ תַּרְשִׁישָׁה׃ קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נוֹגְנִים׃ חסר ו׳ החיבור ומשפטו ואחר נוגנים כמו שמש ירח׃ ראוכן שִׁמְעוֹן׃ קִדְמוֹנִי יְמֵי עוֹנִי׃ מַדּוּעַ קִדְמוֹנִי בִּרְכָּיִם׃ בַּמָּה אֲקַדֵּם יְיָ׃ אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם׃ כִּי תְקַדְּמֶנּוּ בִּרְכוֹת טוֹב׃ פירוש בברכות טוב כי פעל עומד הוא׃ קִדְּמָה פָנָיו הַכְרִיעֵהוּ׃ וכבד אחר מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם׃ לֹא תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה׃ בלם ענין הקדמה וידוע הוא׃ ורבי יונה חלקם לשני ענינים ואין צורך כי פירוש קדמה פניו הכריעהו הזדמן לפניו בקצפך וחרונך הכריעהו׃ וכן כי תקדמנו ברכות טוב׃ במה אקדם יי׃ והדומים להם מכדה שזכרנו ושלא זכרנו והחזמנה היא ההקדמה׃ וכן נקראת פאת המזרח קדם כמו שנקרא בנגדו פאת מערב אחור ואחרון׃ גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם׃ מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן׃ הֵן קֶדֶם אֶהֱלוֹךְ׃ קִדְמָה מִזְרָחָה׃ כפל לבאר כי יותר מבואר וידוע לשון מזרח מלשון קדם וכן נגבה תימנה׃ חצפיר השעיר׃ קִדְמַת אַשּׁוּר׃ אֶל הַגְּלִילָה הַקַּדְמוֹנָה׃ המזרחית׃ וכן נקרא רוח פאת המזרח קדים ורוח הַקָּדִים׃ יַסַּע קָדִים בַּשָּׁמָיִם׃ ומה שאמר וינהג בעוזו תימן׃ יתכן שהיתה הרוח מזרחית דרומית׃ וכן נקרא הים המזרחי׃ אֶת פָּנָיו אֶל הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְסוֹפוֹ אֶל הַיָּם הָאַחֲרוֹן׃

קדר וְקָדַר עֲלֵיהֶם חַיּוֹם׃ וְקָדְרוּ הַשָּׁמַיִם׃ שָׁמֶשׁ וָיָרֵחַ קָדָרוּ׃ קוֹדֵר חַלְבָּתִי בְּלֹא חַמָּה׃ קָדַרְתִּי שַׂמָּה הֶחֱשִׁיכָתְנִי׃ וּשְׂעָרָיוּ אִמְּלוּ קָדְרוּ לָאָרֶץ׃ כַּאֲבֶל אֵם קוֹדֵר שַׁחוֹתִי׃ וְקוֹדְרִים שָׁגְכוּ יָשַׁע׃ הַקּוֹדְרִים מִנִּי קָרַח׃ פירוש הנחלים הקודרים מהתחלת זמן הקרח שירבו המים ויכנסו שפני הארץ בהם ויחשכו המים עד שהשלג כשיפול בהם מתכסה בהם לרוב חשכותם ואעפ"כ לעתים נצמתים אותן המים אף על פי שהיו רבים ונגבה תוחלת הולכי דרכים בהם כן נגבה תוחלתי בחברי אלה׃ והשם אֶלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת׃ ומשקל אחר וְכִי חָלַבְנוּ קְדוֹרַנְיָרֵת׃ והפעל הכבד וָאַקְדִּיר עָלָיו לְבָנוֹן׃ וההתפעל וְהַשָּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עָבִים וָרוּחַ׃ ענין חכל ענין החשכה׃ ומה שנאמר ממנו בענין שפלות שהוא גם כן ענין חשכה כלם ענין אחד׃ ומזה קראו לכלי שמבשלין בו קדירה לפי שחוא שחורה מחתמרת האש תחתיה׃

קדש וְקָדַשׁ דָּוָא וְבִגְדָיו׃ כִּי קָדְשׁוּ׃ אַל תִּגַּשׁ בִּי כִּי קִדַּשְׁתִּיךָ׃ פירוש קדשתי ממך׃ וְאַף כִּי הַיּוֹם יִקְדַּשׁ בַּכֶּלִי׃ פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע׃ פן תאסר בחנאה כ קדש׃ וכן ארז"ל מנין לכלאי הכרם שאסורים בחנאה נאמר לחלן ואיש כי יקדיש ארת ביתו קדש ליי׳ ונאמר כאן פן תקדש מה להלן אסור בהנאה אף כאן אסור בהנאה׃ וכן וְאֶל כָּל מַאֲכָל הֵיקָדֵשׁ׃ פירוש היטמא כלומר שיאסר מפני טומאתו בקדש שהוא אסור׃ ופירוש הפסוק ששאל חני לכהנים תורת הטמאות אולי שכחו בנלות ושאל להם אם ישא איש בשר קדש בכנף כנדו פירוש בכנף בגדו שהוא טמא שנגע בשרץ ונשא בשר קדש בכנף כגדו הנה הכנף ראשון לטומאה וכשר קדש שני׃ וגנע בכנפו אל הלחם פירוש במה שבכנפו והוא הבשר נגע בו אל הלחם או אל הנזיד או אל היין או אל השמן וגנעו אליו אל המאכל היקדש פירוש היטמא המאכל הזה שהוא רביעי לטומאה כי חשרץ הוא אב הטומאה והכנף ראשון של טומאה ובשר קדש שני והלחם והנזיד והמשקין הללו שנגעו בבשר הם שלישי והמאכל שנגע באלו רביעי ועל זה שאלם על המאכל שהוא רביעי אם הוא טמא ואמרו לא והראה כי על המאכל לבדו שאלם שאמר היקדש ולא אמר היקדשו׃ ויש מרז"ל שאמרו כי טעו הכהנים בזו התשובה כי הרביעי טמא הוא בקדש אכל על דרך השאלה האחרת ששאלם אם יגע טמא נפש בכל אלה חשיבוהו בראוי׃ פירוש אם תהיה הכנף

בראשית כ׃ בראשית ג׃ איוב כא׃ שמות כז׃ בראשית כ׃ יחזקאל מז׃ שמות ל׃ מלכים ע׃ בראשית ל׃ יואל ב׃ מיכה ג׃ ירמיה ל׃ איוב כ׃ איוב ל׃ ירמיה ח׃ ירמיה יא׃ תהלים לה׃ איוב ה׃ איוב ג׃ מלאכי ג׃ יחזקאל לא׃ מלכים ח׃ יא׃ שמות כט׃ כמדבר יז׃ ישעיה סה׃ שמואל א׃ לא׃ דברים כא׃ חגי ב׃

אות׳ הפ"ו היא לנקבה כפתרת והמפרש אותו לנוכח הזכר טועה כי הוא פעל עומל והלל תקלים׃

טמאה טומאת נפש שנמצא שהכנף אב השומאה והבשר
ולד ראשון והלחם והגזיר והמשקין שני והמאכל שלישי
ויענו הכהנים ויאמרו יטמא ושלישי בקדש היו יודעין
שהוא טמא אכל רביעי בקדש לא היו יודעין שהוא
טמא ובזה טעו לפיכך השיבם הנביא ואשר יקריבו שם
טמא הוא · ויש מרז"ל שאמרו בי לא טעו באחרת מחן
יש מחן שאמרו בי חמישי בקדש שאל מחן בראשונה
וכראוי השיבוהו שאינו טמא · ויש מחן שאמרו כי קודם
שגזרו רביעי בקדש שאלם וכראוי השיבוהו ומזה
שהשיב להם ואשר יקריבו שם טמא הוא פירוש אף על
פי שהם יודעים הלכות טומאה וטהרה כל אשר יקריבו
לפני כאילו הוא טמא הוא איל וחם מתעצלים בבנין הבית
וענין הפרשה מוכיח זה חטעם שלא טעו שלא הוכיחם
אלא על ענין הבית בכל הפרשה · כָּל אֲשֶׁר יִגַּע בְּבְשָׂרָהּ
יִקְדָּשׁ · פירוש כל דבר אוכל שיגע בבשר החטאת
ויבלע ממנה יקדש כלומר יהיה קדש במוה שאם פסולה
היא החטאת כגון פיגול או פסול אחר יפסל הנוגע
בה ואם כשרה היא יאכל הנוגע בה כחמור שנה
כלומר אם נגע בשר שלמים שנשחט מאתמול בחטאת
שנשחטה היום נאכל אותו בשר שלמים בו ביום בלבד
כדין שלמים הנאכלים לשני ימים ולילה אחת אבל לא
בלילה כבשר החטאת שהחטאת נאכלת ליום ולילה
הנה לפי שחחומרא עכשו בבשר שלמים נאכלת כדין
בשר שלמי ואם החומרא כבשר החטאת כגון שנשחטו
היום החטאת והשלמים ונגע בשר השלמים בחטאת
נאכל כדין חטאת היום והלילה בלבד אכל לא למחר
כשאר בשר שלמים וזהו פירוש יאכל כחמור שבה · כָּל
הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ · אפילו קרבן פסול שעלה עליו
קדשו המזבח להכשירו וכיון שעלה לא ירד והוא
שיהא ראוי למזבח אלא שנפסל באחד מהדברי הפוסלי
הקרבן · וכן כָּל הַנּוֹגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ · שנאמר בכלי שרת
משנכנס לתוכו קדש קדושת הגוף ליפסל כאחד מן
הדברים הפוסלים הדברים שישלהם קדושת הגוף ואינו
נפדה לצאת לחולין · והשם קדֶשׁ הוא · והקבוץ מֻקְדָּשֵׁי
הַקֳּדָשִׁים · וְאִישׁ אֶת קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ · ובלא חטף בְּצֹאן
קָדָשִׁים · קָדְשֵׁי בָזִית · ומֹא אֶת מִקְדָּשׁוֹ מִמֶּנּוּ · ובית
הקדש נקרא מקדש וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ · וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ ·
והקבוץ וְהַטֵּף אֶל מִקְדָּשִׁים · וכן ארמון המלך לפי
שהוא כמקדש שלא יכנסו שם אלא הידועים נקרא כן
כִּי מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ הוּא · וּבָא אֶל מִקְדָּשׁוֹ לְהִתְפַּלֵּל וְלֹא
יוּכַל · חִלַּלְתָּ מִקְדָּשֶׁיךָ · וי"מ מזה וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ · כלומר
מקום שילך אדם להשגב בו ולזה הפירוש יהיה פירוש
לשני בתי ישראל לאחד לטוב ולאחד לרע כי שבנא
וסיעתו השלימו עם מלך אשור וחזקיה וסיעתו לא
השלימו וזהו שאמר לא תאמרון קשר לכל אשר
יאמר העם הזה קשר נראה כי מקצת העם היו קושרין
ומורדים לתת העיר ביד מלך אשור ואמר לחזקיה
וסיעתו יהיה שם הבה למקדש ולארמון להשגב בו ולבית
הקושרים יהיה לאבן נגף ולצור מכשול · ויש לפרש עוד
למקדש להזמנה כלומ להזמנת פורענות כלומ למכשול
יהיה לפניהם כמו שאמ ונתתי מכשול לפניו ויהיה פירו
שני בתי ישראל פקח בן רמליהו ושבנא וסיעתו כי שניה
היו רוצים במפלת מלכות בית דוד ויהיה פירוש ליושב
ירושלם בעבור יושב ירושלים והוא חזקיה וסיעתו ·
וְאֶהְיֶה לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעָט · עַל דֶּרֶךְ מִגְדַּל עוֹז שם יי:

בלומר שהם נשגבים בו מעט בעודם בגלות · וְנֶחֱלוּ
מְקַדְּשֵׁיהֶם · כמו מִקְדְּשֵׁיהֶם · אלא שהוא משקל אחר
האחד ממנו מְקֻדָּשׁ בשקל למתעב גוי · והתאר קָדוֹשׁ
הוא · קְדוֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם · והנפעל וְנִקְדַּשׁ בְּכָבוֹדִי ·
וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּכֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם · בְּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ · והתפעל
וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי · לֹא הִתְקַדַּשׁוּ לְמַדַּי · וְהִיא
מִתְקַדֶּשֶׁת מִטֻּמְאָתָהּ · הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים · והפעל
חכבד וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ · קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר · וְלֹא יְקַדְּשׁוּ אֶת
הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם · פירוש שלא יקדשו אותם בנגעם בהם
בבגדי כהונה בי אם יגעו העם בבגדיהם ידמה שהם
קדושים כמוהם · וכן תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא
בלבושיהון · וכבד אחר אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי אוֹתָם
לִי · כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בְּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ תַּקְדִּישׁ ·
פירוש אף על פי שקדושתו מרחם צריך לומר הרי הוא
קדוש לבכורה · לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ · פירוש לא
יקדישנו לקרבן אחר · וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב · פירוש
יתנו לו הקדושה בתהלתם · וּעֹשֶׂה קָדְשׁוֹ עָלֶיהָ מִלְחָמָה ·
קַדְּשׁוּ צוֹם קְרָאוּ עֲצָרָה · וַיַּקְדִּישׁוּ אֶת קֶדֶשׁ בַּגָּלִיל בְּהַר
נַפְתָּלִי · וַיַּקְדֵּשׁ אֶת יִשַׁי וְאֶת בָּנָיו · וכבד אחר הִקְדִּישׁ
קְרָאיו · וְהַקְדִּישֵׁם לְיוֹם הֲרֵגָה · והתפעל כְּלִיל הִתְקַדֵּשׁ
חָג · הִתְקַדְּשׁוּ וּבֹאתֶם אִתִּי בַּזָּבַח · והשם וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ ·
ענינם וכל הדומים לחם ענין הזמנה ונכון הוא להיות
כליל התקדש חג · התקדשו ובאתם · מהענין הראשון
בלומר הלילה הזה שימות בו חיל סנחריב יהיה לכם
שמחה כלילה שמקדשין בו חג והוא ליל הפסח · וְגַם
קָדֵשׁ הָיָה בָּאָרֶץ · וְחַיָּתָם בַּקְּדֹשִׁים · וַיַּעֲבֵר הַקְּדֹשִׁים
מִן הָאָרֶץ · לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה · וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ · בלם
ענינם שהם מזומנים למשכב ·

קהה אמ" סהוא לשון כהה כלף כי אותיות נ"כ מתחלפים: תִּקְהֶינָה שִׁנָּיו · והפעל הכבד אֵם קֵהָה הַבַּרְזֶל · ענינם חולשת הכריתה בשנים או בברזל ·

קהל נִקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים · הַנִּקְהָלִים עָלֶיךָ · וַיַּקְהֵל
הָעָם עַל אַהֲרֹן · וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָעֵדָה · וַיַּקְהֵל
כָּל הָעָם אֶל יִרְמְיָהוּ בְּבֵית יי · והשם לעדה וְקָהָל וָעָם
רַב · הַקָּהָל חָקָה אַחַת לָכֶם · הֲהֹא הא הקריאה כהא
האמור בית יעקב · הדור אתם ראו דבר יי · ומֹא וָאֶתֵּן
עֲלֵיהֶם קְהִלָּה גְּדוֹלָה · קְהִלַּת יַעֲקֹב · והנכבד וָאֵת כָּל
הָעֵדָה חִקְּהוּ לוֹ · הַקְהֵל אֶת הָעָם · וּקְהַל אֶת חֲקָהָל
וְהשם וּבְמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יי · וּבְקִבּוּץ הַנִּקְבוֹת בְּמַקְהֵלוֹת
בָּרְכוּ אֱלֹהִים ·

קוא בַּאֲשֶׁר קָאָה · בשקל הנני אחריכם באה · או
יהיה מנחי הלמד ומשקלו עשה בנה · והכבד
וְלֹא תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ · וַיַּקִּא אֶת יוֹנָה · פֶּן תִּשְׁבַּע אֶת
וַחֲקֹאתוֹ · והשם קִיא צוֹאָה · פי קיא וצואה כְּהִתָּעוֹת
שִׁכּוֹר בְּקִיאוֹ · וְסָפַק מוֹאָב בְּקִיאוֹ · והורכבה זאת המלה
עם מלת קלון וְקִיקָלוֹן עַל בְּבוֹדְךָ · ובצרי בְּכֶלֶב שָׁב עַל
קִיאוֹ · ענין החקאה ידוע ·

קוב הַזְרוֹעַ וַהֲלָחַיִם וְהַקֵּבָה · וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קִבָּתָהּ ·
כבר זכרנום בשרש קבב ושם ביארנו ענינם ·

קוה וְקִוֵּי יי הֵמָּה יִרְשׁוּ אָרֶץ · אֲשֶׁר לֹא יְבוֹשׁוּ קִוָּי ·
ובתמורת הוו ביוד וְקִוֵּי יי יַחֲלִיפוּ כֹחַ · ויוד
הרבוי חסרה מהמכתב ונשארה במבטא · והשם מִקְוֵה
יִשְׂרָאֵל

יחזקאל ל"ל
במדבר ל"
ויקרא כ"ח · שמות כ"ט
יחזקאל כ" · ויקרא ל"
יחזקאל כ"ח · ל"ה כ"ל
שמואל כ"ל · ישעיה ס"ו
ראשי כ" · שמות ל" · יחזקאל מ"ב
שמואל כ"ח · במדבר ל"
דברים ט"ו
ויקרא כ"ז
ישעיה כ"ט
ירמיה ל"
יואל א · יהושע כ"
שמואל א ל"ו · בראשית א
ירמיה ל" · ישעיה ל
שמואל א ל"ו · ישעיה מ"
מלכי א ל"ל · מ"ל ל"ז מלכי א ט"ו
דברים כ"ב · דברים כ"ג
שמות כ"ט
ירמיה ל"ח
קהלת ל"
אסתר ל" · יחזק ל"ח · שמו ל"ב
במדבר ל" · ירמיה כ"
יחזקאל כ"
במדבר ט"ו
ויקרא ל"ח · במדבר ה'
יחזק ל"ב · מלכי ל"ח
שמות כ"ה · ויקרא ט"ו
יחזקאל ל"ח
עמוס ז' · ישעיה י"
יחזקאל ל"ח · ישעיה מ"
תהלים ל"ב · ישעיה מ"ו
במדבר ל" · דברים ל"ג
במדבר א · דברים ל"ג
במדבר ל"
תהלים כ"ז
תהלים ק"ז
ויקרא י"ח
ויקרא כ" · יונה ב'
משלי כ"ה · ישעיה כ"ח
ישעיה ל"ו · ירמיה מ"ח
חבקוק כ" · משלי כ"
דברים י"ח · במדבר כ"ד
תהלים ל"ז · ישעיה מ"ט
ישעיה מ"
ירמיה י"ד

ויק׳ ו׳ · ויק׳ ז׳ ישראל · ומא׳ ויבלו באפס תקוה · ותקותי מי ישורנה ·
תלים קל׳ · ויק׳ ז׳ והכבד קותי יי קותה נפשי · אם אקוה שאול ביתי ·
ישעיה ה׳ · ויק׳ ג׳ ויקו לעשות ענבים · ויקו לאור ואין · כלם ענין הסבר
ירמיה ג׳ · בראשית מ׳ והתוחלת · ועא׳ ונקוו אליה כל הגוים · יקו המים ·
ויקרא ל״ח · ישעיה כ״ב והשם מקוה מים · ובלשון נקבה ומקוה עשיתם בין
ירמיה ל״ח החומותים · ענינם ענין קבוץ · וענין שלישי קו המדה ·
מלכים א׳ ז׳ · ישעיה ל״ח ויקו שלשים באמה יסוב אתו · קו קו ומבוסה · מעט
יהושע ג׳ מעט · ומא׳ את תקות חוט השני · ונסמך אל חוט כמו
אדמת עפר · ות׳ תורא דחוט זהוריתא · ותרגום שפה
לפיו תורא יהא מקף לפומיה · אם כן דעת התרגום
בתקות חוט השני שפת בגד אדום · ויתכן להיות מזה
ויכלו באפס תקוה · לפי
שהמשיל ימיו לכלי האורג
שבו חוט הערב · ומזה
מלכים א׳ ז׳ הענין ומקוה סוחרי המלך
יקחו מקוה במחיר · כלומר שהיו סוחרי המלך מוציאים
חסוסים ממצרים והיו לוקחים בירושלם במחיר הסוסים
דברי הימים ב׳ א׳ מקוה שהיו מוליכים למצרים · מקוא יקחו במחיר · כתוב
באל״ף ויתכן כי היו מוציאים המקוה ממצרים כמו הסוס ·
כי כן מצאנו כי מלאכת הפשתן ועבודתו היא במצרים
יותר משאר הארצות · וכן אמר ובשו עובדי פשתים
שריקות · וכן שש ברקמה ממצרים · ופירוש יקחו מקוה
במחיר לפי שהסוסים לא היו מוציאים אותם סוחרי
שלמה במחיר אבל המקוה היו מוציאים במחיר כי פרעה
נתן לשלמה מוצא חסוסים שיובל להוציא הוא סוסים
בכל רצונו וכל מי שיוציא סוסים ממלכי הארץ גם כן
ממצרים שיוציאו על ידי שלמה ולו יתנו מה שהיו נותנים
למלך מצרים בהוצאת הסוסים ואמר הכתוב כי סוחרי
המלך שלמה היו מוציאים סוסים ממצרים לירושלם
בלא מחיר אבל המקוה מלאכת הפשתן שהיו מוציאים
ממצרים היו מוציאים במחיר ואחר כך אומר כמה היו
נותנים בהוצאת הסוסים ממצרים מלכי הארץ מרכבה
בשש מאות כסף וכן מלכי החתים ומלכי ארם כל מי
שהיה צריך להוציא סוסים ממצרים בידם יוציאו כלומ׳
על ידי סוחרי המלך שלמה היו מוציאים ולהם היו נותני
מחיר ההוצאה כי פרעה נתן אותו המוצא לשלמ׳ · ויתכן
ויק׳ ז׳ לחיות מענין זה אם אקוה שאול ביתי · כמו אם אבנה
ישעיה כ״ח שאול ביתי לפי שהבנין יעשה בנטות הקו · וכן קו לקו ·
בנין אחר בנין כלומר יצוו להם הנביאים מצוה אחר
מצוה ויבנו להם בנין אחר בנין כי המצוה והחוקה כמו
תלים ט״ו הבנין · ומזה נקראת העצה יסוד · וכן בכל הארץ יצא
קום · בנינם ·

תלים כ״ה **קוט** ארבעים שנה אקוט בדור · בשורק · ובחלם
ויק׳ ז׳ אשר יקוט כסלו · והתפעל ראיתי בוגדים
תלי׳ קל״ט · יחזקל כ׳ ואתקוטטה · ובתקוממיך אתקוטט · והנפעל ונקוטותם
יחזקאל ג׳ בפניכם · וחביא רבי יהודה ונקוטו בפגיהם בנין נפעל
מנחי הע״ן דומה שמצאו כספריו רפה · ורבי יונה כתב
שמצאו דגש וכן מצאנוהו בספרים מדויקים והמסורת
ויק׳ ז׳ עליו לית ודגש ואם כן יהיה מפעלי הכפל · וכן נקטה
נפשי בחיי · בפלס ורחבה ונסבה · ענינם ענין כריתה ·
יחזקאל ל״ז ומן הענין הזה והשרש הזה לפי דעתי כמעט קט · ויש
לפרש ראיתי בוגדים ואתקוטטה ובתקוממיך אתקוטט ·
ענין קטטה שהוא ענין מריבה בדברי ר״ל · וכן יתכן
לחיות מזה ארבעים שנה אקוט בדור · כלומר שהיה
בקשטה כדור המדבר ואעפ״ א׳ נגנו רחוק מן הענין שפי׳ ·

בראשית כ״ו · שמות ל״ג **קול** הקול קול יעקב · ושמעו לקולך · שמע
בראשית כ״ו · ויק׳ כ״ט בקולי · קול נגידים נחבאו · פירושו לקולי
נגידים נחבאו · או פירושו בלא חסרון כמו שכתבנו
שמות י״ט · מלכים ב׳ ג׳ אותו עם חביריו בשרש אוה · וקול שופר · הלא קול
שמות י״ט רגלי אדני אחריו · ויהי קולות וברקים · ידוע · יש
ירמיה מ״ו מהם הקול עם הדיבור ויש בלא דיבור · קולה כנחש
ילך · פירוש קול צעקת מצרים ילך כי בחיל יבאו אליה
ובקרדומות להשחיתה ואמר כנחש כמו קול הנחש
בראשית ג׳ שהולך למרחוק · ומצאנו הליכה בקול קול יי אלהים
מתהלך בגן · ות׳ נקוש זייניהון כחויין זחלין ·

הושע ו׳ **קוס** וקאם שאון בעמך · נכתבה בו האלף נחה
דברים ל״ל שהיא עין הפעל · ולא קם נביא עוד · עתה
ישעיה לג׳ · בראשית כ״ב אקום · ויקם שדה עפרון · קום התהלך בארץ · ולא
עמוס ה׳ · בראשית כ״ז תוסיף קום · יקם אבי ויאכל · קום נא שבע ·
במדבר ל״ה · תלים כ״ז ויקם העם כל היום ההוא · כי קמו בי עדי שקר · בת
מיכה ז׳ · איוב ל״ו · הושע ב׳ קמה באמה · ויקם בי בחשי · ולא קמה עור רוחי · ועיני
שמואל א׳ ל׳ · מלכים א׳ ל״ל קמה · כי קמו עיניו משיבו · ואמר לשון קימה בעין כי
כאשר תבחינה עיני האדם לעת החזקן יתקמטו יתרי העין
ותקום העין ותכנס למעלה · ויש מפרשים לפי ענינו ענין
כליון עינים · ות׳ כלו עיניהם קמא עיניהון · וכן תרגם
שמואל ב׳ ל״ה ועיניו קמה · כי קמו עיניו משיבו קמא · כל המקמים עליך ·
תלים פ״ד · ירמיה כ״ט שאון קמיך · ואל יושבי לב קמי · פירשו בו שהם
כשדים באת בש כאילו אמר יושבי כשדים וכן ומלך
ששך בבל באת בש · ויתכן לפרש שיהיה ארץ כשדים
חסר כאילו אמר יושבי ארץ כשדים וסמך על המבין לפי
שזכר בבל וכן מנהג בהרבה מקומות · ולב קמי במשמעו
שמות ט״ו · שמות ל״ב לב אויבי · כמו תהרוס קמיך · לשמצה בקמיהם ·
והדומים לחם ונקראו האויבים קמים לפי שקמים על
שכנגדם לרעה ויהיה תכונת הפסוק כן ואל לב קמי ישבי
ארץ כשדים · ות׳ הפסוק כן כדנן אמר יי צבאות הא
אנא מיתי על בבל ועל יתבי ארעא כשדאי עממין קטולי
דרם לבהון ושפירין בקימה רוחהון מחבלה · ומא׳ ומכף
מלכים ב׳ ז׳ מלך ישראל המקומים עלי · בפלס טובים בושים · והשם
ישעיה י׳ · ישעיה ל״ז ורמי המקומה גדעים · וכמוהו ואברת קומת ארזיו · ר״ל
חגבוהים שבארזיו כמו שאמר מבחר ברושיו · זאת
שיר ז׳ · שמואל א׳ כ״ה קתתך דמתה לתמר · ויפל מלא קומתו · ונקראת
התבואה קודם שיקצרו קמה לפי שהיא קמה כולה
סופטים ט״ו · סופטים ט״ז באחת מנדישו ועד קמח · בקמות פלשתים · וקמה
שמואל א׳ כ״ד · ישעיה ג׳ בידך ממלכת ישראל · תעמוד ותתקיים · וכן לא תקום
איכה א׳ · ירמיה מ״ל ולא תהיה · וכן וקם הבית אשר בעיר · כי קום יקומו
ירמיה מ״ל דברי עליכם לרעה · וקום בחלם · דבר מי יקום ממני
בראשית כ״ג ומהם · ויקם שדה עפרון · כלומר שעמד ונתקיים בידו ·
איוב כ״ב ותגזר אמר ויקם לך · וכן בענין הקיום הפעל הכבד
אסתר ט׳ · אסתר ט׳ · תלי׳ קי״ט ומאמר אסתר קים · קימו וקבלו היהודים · קימני
שמואל א׳ ט״ו · תלים קי״ז כדברך · וכבר אחר הקימותי את דבר יי · יקם סערה
לדממה · ופירושו הסערה שהקים ישיבנה לדממה ·
שמואל ב׳ כ״ג · ישעיה מ״ל ושלא נזכר פעלו ממנו הקם על · וכבר אחר וחרבותיה
מיכה ב׳ אקומם · והעומד לאויב יקומם · והתפעל ממנו
תלים ל״ז · איוב כ״ז · תלי׳ קל״ט ממתקוממים בימיך · ומתקוממי כעול · ובתקוממיך
ויקרא כ״ו אתקוטט · והוא תאר בתוספת ת״ו או נפל ממנו מם
הבינוני · והשם ואולך אתכם קוממיות · כלומר בקומה
זקופה שלא תפחדו מאדם על דרך יוצאים ביד רמה ·
ויקרא כ״ו · תפלה ל״ב ומא׳ ולא תהיה לכם תקומה · ומלך אלקום עמו ·
פירשתיו בשרש אל כי היא מלה מורכבת מן אל ומן קום ·

בראשית יז ושם במא בתוספת יוד ויבמח את כל חיקום ואת כל
דברים יח חיקום אשר ברגליהם והוא שם כלל לכל חי על
איוב לב האדמה ושם במא אם לא
נבחר קימנו והוא כמו
קימנו בצרי ר"ל יקומנו פירו
באמרת לא נבחר יקומינו
מחכל במבול כי נשארו נח
וזבניו ויתרם אכלה אש
פי יתר הרשעים וחם שחיו
אחר כן בסדום ועמורה
שמות כא. שמואל ב ג ושם במא ושמתי לך מקום והוא בלשון זכר
איוב כ ברוב ובלשון נקבה ולא עוד תשורנו מקומו והקבוץ
שמואל ב יז באחד המקומות ונזכר בלשון זכר וקובץ בלשון
ישעיה מה נקבה ואי זה מקום מנוחתי ר"ל למנוחתי או באיזה מקום
איוב יח מנוחתי כי מקום אינו סמוך וזה מקום לא ידע אל חסר
יחזקאל לט חנסמך ופירושו מקום איש שלא ידע אל מקום שם
קבר הוא כמו חפוך מקום קבר שם וכבר כתבנו
הדומים לו בחלק הדקדוק ולעולם יבא על מלת אשר
ויקרא ו ועל שין השימוש בסמיכות במקום אשר תשחט העולה
יחזקאל לא. בראשית מ במקום אשר נברא מקום אשר יוסף אסור שם
בראשית לט. קהלת ז מקום אשר אסירי המלך אסורים מקום שיפול העץ
שם יהוא ורז"ל כנו שמו של הקב"ה מקום לפי שהוא
מקומו של עולם ואין עולם מקומו כמו שנקרא גב מעון
תפתר ל מעונה אלהי קדם וים כי רוח והצלה יעמד ליהודים
ממקום אחר רמז בו
לחכה לפי שלא רצו לכתוב
חשם במגלה לפי שנכתבה
עם ספרי מדי ופרס
יחזקאל יט. יחזקאל לה ב. לח קון שא קינה קינה היא וקוננוה ויקונן ירמיהו
ירמיה ט. יחזקאל כז וקראו למקוננות בנות הנוים תקוננה אותה
הדגש לחסרון הכפל ענין
חספר ופירשו ר"ל קינה
אחת אומרת ובולן עונות
שמואל ב כא ומשקל קנו שלש מאות משקל נחשת פירש רבי יונה
לחבת חניתו וכתב אא"ל כי קנו הוא העץ וחסר הוא
לחבת ר"ל לחבת קנו וכן בלשון ערבי אומרי לעץ החנית
אל קנה ויתכן להיות פירוש קנו כובע או שריון
מלכים א ז קוף שנחבים וקופים הקוף הוא שקורין לו בלעז
שימיא והיא חיה שצורת פניה דומה לצורת בני
שמות לב אדם ותופשת בידיה כמו האדם ומן השרש הזה תקופת
שמואל א א. תלים לט חשנה לתקפות הימים ותקופתו על קצותם והם
איוב א מענין בי הקיפו ימי המשתה ויקף וקוף בענין אחד והוא
ענין סבוב ואמר תקופת חשנה לתקופת הימים על
תקופת השמש שישוב בסוף השנה לתקופתו
ישעיה יח. בראשית מ. ישעיה לח קון ויקץ עליו חעיט ויקיץ וחרף על קיצך ועל
עמוס ח קציך כלוב קיץ פי סל מלא פירות הקיץ
שמואל ב יז. בראשית לז וכן ויחלמם ויחקיץ הפירות המבשלים בקיץ ועא קצתי
מתו. מדבר כב. מלכים א יח בחיי ויקצו מפני בני ישראל ויקץ מואב ויקץ
משלי ג בישראל ימלך על ארם ואל תקץ בתוכחתו בחלם
ויקרא כ. ישעיה ו ואקץ בם בשרק אשר אתה קץ ואפשר שיחיה ויקץ
ישעיה ו בישראל פועל יוצא והכבד נעלם ביהודה ונקיצנה
בלומר נעשה לחם שיקוצו
ממנו כלם ענין צוקה וצרה
ואמר ואקוץ בם על דרך
משל כמו ורתקצר נפשו

אל"ף והתימא על ראלינ שכתב בפרשת כה לא כמנא היקוס כי אם בפרשה זו והכה שכח היקוס אאר בנגליהם בפרשת עקב גם יש לתתוה על הכלל שלא הכיא שכתב וקימתם הכיעה:

שמות כא. שמואל ב ז ושם במא ושמתי לך מקום והוא בלשון זכר
איוב כ ברוב ובלשון נקבה ולא עוד תשורנו מקומו והקבוץ
שמואל ב יז באחד המקומות ונזכר בלשון זכר וקובץ בלשון
ישעיה מה נקבה ואי זה מקום מנוחתי ר"ל למנוחתי או באיזה מקום
איוב יח מנוחתי כי מקום אינו סמוך וזה מקום לא ידע אל חסר
יחזקאל לט חנסמך ופירושו מקום איש שלא ידע אל מקום שם
קבר הוא כמו חפוך מקום קבר שם וכבר כתבנו
הדומים לו בחלק הדקדוק ולעולם יבא על מלת אשר
ויקרא ו ועל שין השימוש בסמיכות במקום אשר תשחט העולה
יחזקאל לא. בראשית מ במקום אשר נברא מקום אשר יוסף אסור שם
בראשית לט. קהלת ז מקום אשר אסירי המלך אסורים מקום שיפול העץ
שם יהוא ורז"ל כנו שמו של הקב"ה מקום לפי שהוא
מקומו של עולם ואין עולם מקומו כמו שנקרא גב מעון
תפתר ל מעונה אלהי קדם וים כי רוח והצלה יעמד ליהודים
ממקום אחר רמז בו
לחכה לפי שלא רצו לכתוב
חשם במגלה לפי שנכתבה
עם ספרי מדי ופרס
יחזקאל יט. יחזקאל לה ב. לח קון שא קינה קינה היא וקוננוה ויקונן ירמיהו
ירמיה ט. יחזקאל כז וקראו למקוננות בנות הנוים תקוננה אותה
הדגש לחסרון הכפל ענין
חספר ופירשו ר"ל קינה
אחת אומרת ובולן עונות
שמואל ב כא ומשקל קנו שלש מאות משקל נחשת פירש רבי יונה
לחבת חניתו וכתב אא"ל כי קנו הוא העץ וחסר הוא
לחבת ר"ל לחבת קנו וכן בלשון ערבי אומרי לעץ החנית
אל קנה ויתכן להיות פירוש קנו כובע או שריון
מלכים א ז קוף שנחבים וקופים הקוף הוא שקורין לו בלעז
שימיא והיא חיה שצורת פניה דומה לצורת בני
שמות לב אדם ותופשת בידיה כמו האדם ומן השרש הזה תקופת
שמואל א א. תלים לט חשנה לתקפות הימים ותקופתו על קצותם והם
איוב א מענין בי הקיפו ימי המשתה ויקף וקוף בענין אחד והוא
ענין סבוב ואמר תקופת חשנה לתקופת הימים על
תקופת השמש שישוב בסוף השנה לתקופתו
ישעיה יח. בראשית מ. ישעיה לח קון ויקץ עליו חעיט ויקיץ וחרף על קיצך ועל
עמוס ח קציך כלוב קיץ פי סל מלא פירות הקיץ
שמואל ב יז. בראשית לז וכן ויחלמם ויחקיץ הפירות המבשלים בקיץ ועא קצתי
מתו. מדבר כב. מלכים א יח בחיי ויקצו מפני בני ישראל ויקץ מואב ויקץ
משלי ג בישראל ימלך על ארם ואל תקץ בתוכחתו בחלם
ויקרא כ. ישעיה ו ואקץ בם בשרק אשר אתה קץ ואפשר שיחיה ויקץ
ישעיה ו בישראל פועל יוצא והכבד נעלם ביהודה ונקיצנה
בלומר נעשה לחם שיקוצו
ממנו כלם ענין צוקה וצרה
ואמר ואקוץ בם על דרך
משל כמו ורתקצר נפשו

אל"ף וים וכקיצכה כעשה קנין בתוכה כתו שאומר אחר כך וכמלך מלך בתוכה:

בעמל ישראל ועא לא חקיץ הנער הקיצותי ועודי עמך
הקיצותי ואראה הערה והקיצה אשכבה בהקיץ
תמונתך וחם מענין ויקץ יעקב ויקץ וקיץ בענין אחר
ועא בא הקץ הקץ עליך חקץ מענין קוץ ואף על פי
שקץ מפעלי הכפל כי הדגש מורה עליו קצו קצך
ועוד שהוא ענין קצץ כמו שאנו עתידים לזכרו גם יתכן
לחיות קץ מזה השרש והדגש תמורת חנה כמו ופטורי
צצים והתאר מזה הקיצונה והיא אשר בקצה ועא
קוץ ודרדר קוצים כסוחים ידוע ועא קוצותי
רסיסי לילה קוצותיו תלתלים בדגש הצדי חם
מחלפות הראש ובשרש חלף פירשתיו

מלכים ב יט. ירמיה כ קור אני ברתי ושתיתי מים מקור מים חיים
פירוש קרתי באתי עד המקור כלומר ששתיתי
כל מימי הנחרות והיאורים מרוב חולייי עד שבאתי אל
מקוריהם ושתיתי מימיהם וית אנא חויתי חפר גובן
ושתי מיין והפעל הכבד כחקיר בר מימיה בן הברה
ירמיה ל. ירמיה ג רעתה ומזה השרש וקורי עכביש יארגו קוריהם לא
ישעיה נט. ישעיה נט יהיו לבגד ופירושם יריעה ואא"ל פירשם כמו קורות
בתינו ר"ל כמו העכביש שתארוג לכסות כמו הקורות

ישעיה נט קוש זכר רבי יונה בזה השרש ולמוביח בשער
יקושון ולפי דעתי שהוא מפעלי הכפל
ובשרש קשש נפרשנו בעה עם חתקוששו וקשו

כפרים ג קטט ונקטו בפגיהם נקטה נפשי בחיי בפלס
יחזקאל ו. איוב ג ורחבה ונסבה ענינם ענין כריתה וכבר
זכרנום בשרש קוט

דברים לב. תלים נח קטב ובקטב מרירי מקטב ישוד צהרים בשש
הושע יג נקודות ומא אחי קטבך שאול זה הענין
כמו בענין כריתה והוא החולי הבא פתאו לאדם וממיתו
ותרגום ירושלמי לחטוב עצים למקטב קיסין

תלים קלט. איוב יג קטל אם תקטל אלוה רשע חן יקטלני לו איחל
עובדיה א וחשם מחר עשו מקטל קמץ מפני ההפסק
ענינם החרג

בראשית לב. שמואל ב ז קטן קטנתי מכל החסדים ותקטן עוד זאת בעיניך
בראשית ב. איוב ג וחשם ואת המאור הקטן קטן וגדול שם הוא
מלכים א יב קטני עבה ר"ל אצבעי
שמואל א יז אל"ף והם ה' על פי המסורת חקטן ובקמץ ודוד הוא
תלים קיט לכתיבין קטן בב' קתיבין וכל הקטן והקבוץ הקטנים
במדבר כב אתיבה וסוף פסוק לכותיים: עם הגדולים לעשות קטנה
זכריה ד או גדולה כי מי בז ליום קטנות וחמקור מן הפעל
עמוס ח הכבד לחקטן איפה ודקדוק קטני עבה כתבנוהו בחלק
הדקדוק שהקדמנו בשער השמות

יחזקאל יז. דברים כב קטף את ראש יניקותיו קטף וקטפת מלילות
יחזקאל יז מראש יונקותיו רד אקטוף והנפעל עודנו
איוב ח באבו לא יקטף ענינם
אל"ף איכו לשון כריתה ממש ענין כריתה
כי אם לשון כריתה כיליים כלי
בראל שהוא ענין תלישה:

מלכים ב כב קטר אשר קטרו שמה עמוס ד
הכחנים וקטר
שיר ג מחמיץ תודה מקטרת מור ולבנה כלומר שבגדיה מעושנים
ירמיה מד בסמים וחשם הלא את הקטר אשר קטרתם בפלס
ויקרא ג. שמות ל והדבר אין בהם וכבר אחר והקטירם הכהן להקטיר
שמות ל אשה בחשיבו את הנרות יקטירנה ושלא נזכר פעלו
ויקרא ו. מלאכי א ממנו כליל תקטר וחשם מקטר מגש לשמי על
משקל משחת מן כי משחתם בהם כלומר בכל מקום
קטרת מוגשת לשמי ומנחה שהורח אלו צוית להם
ורבי אברהם אבן עזרא פירש גדול שמי בגוים כלומר

ממזרח

ממזרח שמש ועד מבואו מגדלים שמי ואחשוב להם גדול שמי באילו מגישים מנחה טהורה ומקטירים לפני לא כאשר אתם עושים שמקריבין לחם מגואל ומחללים שמי וזהו שאמר אחריו ואתם מחללים אותו ואאז"ל פירש אף על פי שעובדים שם לע"ז לשם י"ה עובדים וכונתם לשמים ואפשר שהוא פעול ופירוש מוקטר מוגש ר"ל ההקטרה על קטרת הסמים והחגשה על הקרבנות והמנחה על מנחת הסלת. והשם יָשִׂימוּ קְטֹרָה בְּאַפֶּךָ. ובת"ו יָשִׂים קְטֹרֶת. וְשָׂמְנִי וְקֶטֶרְתִּי. בקמץ חטף לקריאת בן אשר כמשפט ולקריאת בן נפתלי וְקִטַּרְתִּי בפתח. וכן וְקִטַּרְתִּי וְשָׂמְנִי. פליגין. ומא"א קִיטוֹר הָאָרֶץ. בְּקִיטוֹר חַכְבָּשָׁן. כִּי הָיִתִי בְּנֹאד בְּקִיטוֹר. דמה עור בשרו לנאד בקיטור כי הוא יבש. שֶׁלֶג וְקִיטוֹר. הוא הבל העולה מן הארץ שדומה לעשן. ושם חמחתה שיושם בה חקטרת וביָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר. וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְּיָדוֹ. ושם.למזבח שמקטירין עליו מִקְטַר קְטֹרֶת. פתח מפני חסמיבות. והקנוץ בלשון נקבות וחוא מ"א וְאֶת בָּל הַמַּקְטֹרוֹת הֵסִירוּ. בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֹרוֹת. פירושו קשורות. ותרגום ותקשר וקטרת. וכן בארמית עוד מְשָׁרֵי קִטְרִין. מתיר קשרים. קִטְרֵי חַרְצֵיהּ מִשְׁתָּרִין. קשרי מתניו. ור"ל חצרות קטורות מחוברות וקשורות בזיורת החצר זו בזו הזוית וזו בזו הזוית ובא על דרך ותקשר בל החומה עד חציה. וכן ת"ד דרתא מקטרן. ובמסכת מדות אמרו אין קטורות אלא שאינן מקורות"

קיק וַיִּמַּן יְיָ אֱלֹהִים קִיקָיוֹן. ובמשנה ולא בשמן קיק. ואמרו בגמרא מאי קיק קיקיון דיונה פי' ר' שמואל בן חפני שהוא הנקרא בערבי אל ברו"ע. ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי קקיון דיונה לצלוליבא דמי ואבי פשקי רבי. פירוש בין בצעי חמים הוא גדל. ועל פום חנוון מדלן יתיה. פי' על פי החנויות מדלין אותו לצל. ומפרצידוהי עבדין משחא. מגרעיניו עושין שמן. ומצאתי פי' צלוליבא בתשובות הגאונים אילן סרק יש במקומנו ועושה גרעינין ועושין מהם שמן ובל מי שיש לו צנה הרבה שותה ממנו ושמו בלשון ערבי אל ברו"ע"

קיר קִיר הַמִּזְבֵּחַ. נוֹגַעַת בַּקִּיר הַשֵּׁנִי. נַעֲשֶׂה נָא עֲלִיַּת קִיר. פירוש בותל הידוע במשנה. וסמך עליה אל קיר בלומר שתחיה העליה בנויה בכותל שהוא בנין אבנים לא במחיצות קנים והוצים. והקבוץ בלשון נקבות בְּקִירוֹת חַבָּיִת. אֶת גַּנּוֹ וְאֶת קִירוֹתָיו. וְקִירוֹתָיו עֵץ. ובדרך ההשאלה קִירוֹת לְבִי הוֹמָה לִי. אמ' לבי מפני שחלב יש בו דפנות וחללי. והפעל הכבד ממנו וְקַרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת. ופא"א הפעל פתוחה ומשפטה בחירק. אבל התנועות משתנות בהרבה מקומות. מְקַרְקַר קִיר. היה משפטו מְקַרְקֵר בצרי אלא שהתנועות משתנות וענינם הריסת הקיר כמו שהוא משרש מסיר השרש כן מקרקר חורם הקיר. ואמר קיר לתוספת ביאור כי די היה לו במקרקר כמו לצבוא צבא. ותשרש שרשיה. ויקסמו קסמים"

קלל חֵן קַלּוֹתִי מָה אֲשִׁיבֶךָ. כִּי קַלּוֹתָ. וחנפעל וְנִקְלוֹתִי עוֹד מִזֹּאת. ובוזֵי יֵקַלּוּ. עַל נְקֵלָה. פירוש על אמרה נקלה. וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ. והבבד וּמַדּוּעַ חֲקֵלוֹתָנִי. לְחֲקֵל כָּל נִכְבַּדֵּי אָרֶץ. כלם והדומים להם ענין בזיון. ויתכן לפרש מזה כִּי מְקַלְלֵיהֶם לָהֶם בָּנָיו. כמו שאמר ובוזי יקלו. ובענין הקלות והם קרובים בענין

קַל הוא עַל פְּנֵי מַיִם. קַלִּים הָיוּ רוֹדְפֵינוּ. ובהכפל חפ"א בַּלֶּחֶם הַקְּלֻקָּל. פי' ר"ל בעבור שהיה חמץ נבלע באיברים קראוהו כן. והשם וְהָיָה מִקֹּל זְנוּתָהּ. והמסורת עליו לית חסר בקלילותא. ובדברי ר"ז מפרשים אותו כמשמעו ואמרו קול באשה ערוה ומה טעם והיה מקל זנותה ותחנף את האבן ואת העץ. והנפעל יַקְלוּ רוֹדְפֵיכֶם. בחירק הי"ד ובדגש הקו"ף להבדיל בינו ובין בוזי יקלו. והפעל הכבד חֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן. ובענין הקללה אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל. וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ. לא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ. בְּלֵהּ מְקַלְלֶנִי. כבר זכרנו דקדוקו בחלק הדקדוק בטור השלישי. כִּי מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו. וְקֹלֵל בְּמַלְבּוֹ. ושלא נזכר פועלו ממנו תֻּקַּל חֶלְקָתָם בָּאָרֶץ. והשם בְּרָכָה וְקְלָלָה. בִּי קְלֻלַת אֱלֹהִים תָּלוּי. בלומר על שקלל את השם תלוי. ויש לפרשו מהענין הראשון בלומר בזיון אלהים הוא התלוי שכשיראה אדם אותו תלוי אומר על שחרף וגדף הוא תלוי הנח הדבר בזיון אלהים והוא חדין לכל חנתלים בארץ ישראל בי שני טעמים יש לדבר אחר בי קללת אלהים תלוי וזהו טעם למגדף ולעובד ע"ז שהיו נתלים ועוד טעם שלא תטמא את אדמתך והוא טעם גם לבל חנתלים בארץ ישראל כי המת בארץ שאינו נקבר טומאת הארץ הי"א וכן עשה יהושע הנביא במלך חעי ובחמשת המלבי שצוה לחוריד לערב ולעשות עליהם גל אבנים וכן עתידים ישראל לעשות בהרוגי גוג ומגוג כמו שכתוב וקברום בית ישראל למען טחר את הארץ הרי אתה רואה שכל זמן שלא נקבר המת הוא טומאת חארץ וחטעם שלא קברו את בני שאול המוקעים עד נתך עליהם מים ולא נתנו לקבורה מניסן ועד תשרי וזחו מתחלת קציר עד נתך עליהם מים פירשו ר"ל כי לפיכך לא קברו אותם ואעפ שבתוב לא תלין נבלתו על העץ אמרו מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרחסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו אומרים להם בני מלבים הם ומה עשו פשטו יריחם כנרים גרורים אמרו אין לך אומה ראויה להדבק בה באומה זו.

ובחכפל גם פא הפעל קִלְקַל בַּחִצִּים. וְכָל הַנְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ. וחם מענין קלקול בדברי ר"ל שהוא מענין החרם וחחשחתה במו שאמרו כל המקלקלין פטורין. וזולת זח נשתמשו הרבח בזה הלשון. ורבי יונה פירשם לשון תנועה בענין הקלות וכן בתבם אא"ז ר"ל קלקל בחצים צוח לירות החצים למעלה ואם יפול חחץ לצד בני עמון ילך שם. וכן דעת יונתן שתרג קשית בגדריא.

קלח אֲשֶׁר קָלַם מֶלֶךְ בָּבֶל. אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ. מַצּוֹת וְקָלוּי. וחתאר וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל. ונכתב באל"ף אֵיפַת הַקָּלִיא הַזֶּה. ואא"ז פירש מזה כִּי כְסָלַי מָלְאוּ נִקְלָה. וכן מַלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן. ענינם ענין שריפה וצליח. וע"א מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ. והנפעל וְנִקְלָה כָּבוֹד מוֹאָב. אִישׁ רָשׁ וְנִקְלֶה. כִּי כְסָלַי מָלְאוּ נִקְלֶה. פירוש נגע נקלה. וחשם שָׁבַעְתָּ קָלוֹן מִכָּבוֹד. וְקִיקָלוֹן עַל כְּבוֹדֶךָ. מלח מורכבת מן קיא וקלון ענינם ענין בזיון"

נחשת קלל. פירוש חנחשת חממורט וחזק. ומזה וחוא לא פָנִים קִלְקַל. כלומר שלא לוטשו פני הברזל. ומזה הענין חבר מנחם קלקל בחצים"

קלח וכְבֶשֶׁר בְּתוֹךְ קַלְחַת · אוֹ הקוף והכלי מתחלפין כמו כי בקלחת כמו בכלחת אמר בו התרגום קלעים כלעים שיין כסרסס: מיכה ג׳ ממואל א׳ ב׳ מלכים ב׳ ד׳
או בקדירא״

קלט שָׁרוּעַ וְקָלוּט · הוא שרגלו אסופה וצרה · ורז״ל פי׳ שפרסותיו קלוטות ברגלי הסוס או החמור · עֲרֵי מִקְלָט · שהיו קולטות וקובצות בתוכן הנסים שם · וכמשנה כדי שיקלוט את העין כלומר שיקח הצבע ויקבצנו״ ויקרא כ״ב

קלס לַעַג וַקֶּלֶס · לְחֶרְפָּה וּלְקֶלֶס כָּל הָעוֹם · בשש נקודות · ומֵא וַקַּלָּסָה לְכָל הָאֲרָצוֹת · ענין הלעג והבוז · והתפעל בו נופל על המלעיג והוא קשור עם ב״ת והוא בַּמְּלָבִים יִתְקַלָּס · יִתְקַלְּסוּ בָךְ · יִתְקַלְּסוּ בוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲלֵיכָ חֶרְחָ · ולפי שיתמיד הלעג עליהם הנה הוא מתפעל הלעג בהם · ופעם הלשון הזה נופל על השבח כמו וְלֹא הָיִת בַּזּוֹנָה לְקַלֵּס אֶתְנָן · בלומר לשבח אתנן שלוקחת אותו · ויתכן להיות בענין זה והוא כמלכים יתקלס · כלומר ישתבח בהם אבל למה שאמר אחריו ורוזנים משחק לו ידמה מן הענין הראשון יותר · ובת״י והוא על מלכיא מתלעב · ובענין השבח אמרו בקדיש ויתעלה ויתקלס · אבל רב עמרם גאון ז״ל כתב בסדור הפלורת שחבר שאין ראוי לומר ויתקלס · וגם יש לפרש לקלס אתנן · מענין הלעג והבוז ויהיה כל הלשון בענין לעג ובוז והענין כי הזונה לועגת לאתנן אחר שלקחה אותו ולועגת על הזונה אחריה ומבזה אותו ובלבה לפי שנפתה לדבריה ונדח במתק שפתיה או ענינו כי הזונה לועגת לאתנן עצמו בפני חזונה ומבזה אותו כדי שירבה לה אתנן ואת לא די שלא היית בזונה בזה הענין אלא שנתת את נדניך״ יחזקאל ט״ז · תלים מ״ד · ירמיה כ׳ יחזקאל כ״ג · מלכי׳ כ״ב · יחזקאל ט״ז · יחזקאל ל״ו · יחזקאל ל״ב · יחזקאל ל״ג · יחזקאל ל״ד · יחזקאל ל״ה · יחזקאל ל״ו · יחזקאל ל״ז · יחזקאל ל״ח · יחזקאל ל״ט · יחזקאל מ״ג · יחזקאל מ״ד · יחזקאל מ״ה · יחזקאל מ״ו · יחזקאל מ״ז · יחזקאל מ״ח · יחזקאל מ״ט · יחזקאל נ״א · יחזקאל נ״ב · יחזקאל נ״ג · יחזקאל נ״ד · יחזקאל נ״ה · יחזקאל נ״ו · יחזקאל נ״ז · יחזקאל נ״ח · יחזקאל נ״ט · יחזקאל ס״א · יחזקאל ס״ב · יחזקאל ס״ג · יחזקאל ס״ד · יחזקאל ס״ה · יחזקאל ס״ו · יחזקאל ס״ז · יחזקאל ס״ח · יחזקאל ס״ט · יחזקאל ע׳ · יחזקאל ע״א · יחזקאל ע״ב · יחזקאל ע״ג · יחזקאל ע״ד · יחזקאל ע״ה · יחזקאל ע״ו · יחזקאל ע״ז · יחזקאל ע״ח · יחזקאל ע״ט · יחזקאל פ׳ · יחזקאל פ״א · יחזקאל פ״ב · יחזקאל פ״ג · יחזקאל פ״ד · יחזקאל פ״ה · יחזקאל פ״ו · יחזקאל פ״ז · יחזקאל פ״ח · יחזקאל פ״ט · יחזקאל צ׳ · יחזקאל צ״א · יחזקאל צ״ב · יחזקאל צ״ג · יחזקאל צ״ד · יחזקאל צ״ה · יחזקאל צ״ו · יחזקאל צ״ז · יחזקאל צ״ח · יחזקאל צ״ט · יחזקאל ק׳ · יחזקאל ק״א · יחזקאל ק״ב · יחזקאל ק״ג · יחזקאל ק״ד · יחזקאל ק״ה · יחזקאל ק״ו · יחזקאל ק״ז · יחזקאל ק״ח · יחזקאל ק״ט · יחזקאל ר׳ · יחזקאל ר״א · יחזקאל ר״ב · יחזקאל ר״ג · יחזקאל ר״ד · יחזקאל ר״ה · יחזקאל ר״ו · יחזקאל ר״ז · יחזקאל ר״ח · יחזקאל ר״ט · יחזקאל ש׳ · יחזקאל ש״א · יחזקאל ש״ב · יחזקאל ש״ג · יחזקאל ש״ד · יחזקאל ש״ה · יחזקאל ש״ו · יחזקאל ש״ז · יחזקאל ש״ח · יחזקאל ש״ט · יחזקאל ת׳ · יחזקאל ת״א · יחזקאל ת״ב · יחזקאל ת״ג · יחזקאל ת״ד · יחזקאל ת״ה · יחזקאל ת״ו · יחזקאל ת״ז · יחזקאל ת״ח · יחזקאל ת״ט · יחזקאל ת״י · יחזקאל ת״יא · יחזקאל ת״יב · יחזקאל ת״יג · יחזקאל ת״יד · יחזקאל ת״טו · יחזקאל ת״טז · יחזקאל ת״יז · יחזקאל ת״יח · יחזקאל ת״יט · יחזקאל ת״כ · יחזקאל ת״כא · יחזקאל ת״כב · יחזקאל ת״כג · יחזקאל ת״כד · יחזקאל ת״כה · יחזקאל ת״כו · יחזקאל ת״כז · יחזקאל ת״כח · יחזקאל ת״כט · יחזקאל ת״ל · יחזקאל ת״לא · יחזקאל ת״לב · יחזקאל ת״לג · יחזקאל ת״לד · יחזקאל ת״לה · יחזקאל ת״לו · יחזקאל ת״לז · יחזקאל ת״לח · יחזקאל ת״לט · יחזקאל ת״מ · יחזקאל ת״מא · יחזקאל ת״מב · יחזקאל ת״מג · יחזקאל ת״מד · יחזקאל ת״מה · יחזקאל ת״מו · יחזקאל ת״מז · יחזקאל ת״מח · יחזקאל ת״מט · יחזקאל ת״נ · יחזקאל ת״נא · יחזקאל ת״נב · יחזקאל ת״נג · יחזקאל ת״נד · יחזקאל ת״נה · יחזקאל ת״נו · יחזקאל ת״נז · יחזקאל ת״נח · יחזקאל ת״נט · יחזקאל ת״ס · יחזקאל ת״סא · יחזקאל ת״סב · יחזקאל ת״סג · יחזקאל ת״סד · יחזקאל ת״סה · יחזקאל ת״סו · יחזקאל ת״סז · יחזקאל ת״סח · יחזקאל ת״סט · יחזקאל ת״ע · יחזקאל ת״עא · יחזקאל ת״עב · יחזקאל ת״עג · יחזקאל ת״עד · יחזקאל ת״עה · יחזקאל ת״עו · יחזקאל ת״עז · יחזקאל ת״עח · יחזקאל ת״עט · יחזקאל ת״פ · יחזקאל ת״פא · יחזקאל ת״פב · יחזקאל ת״פג · יחזקאל ת״פד · יחזקאל ת״פה · יחזקאל ת״פו · יחזקאל ת״פז · יחזקאל ת״פח · יחזקאל ת״פט · יחזקאל ת״צ · יחזקאל ת״צא · יחזקאל ת״צב · יחזקאל ת״צג · יחזקאל ת״צד · יחזקאל ת״צה · יחזקאל ת״צו · יחזקאל ת״צז · יחזקאל ת״צח · יחזקאל ת״צט · יחזקאל ת״ק · יחזקאל ת״קא · יחזקאל ת״קב · יחזקאל ת״קג · יחזקאל ת״קד · יחזקאל ת״קה · יחזקאל ת״קו · יחזקאל ת״קז · יחזקאל ת״קח · יחזקאל ת״קט · יחזקאל ת״קי · יחזקאל ת״קיא · יחזקאל ת״קיב · יחזקאל ת״קיג · יחזקאל ת״קיד · יחזקאל ת״קטו · יחזקאל ת״קטז · יחזקאל ת״קיז · יחזקאל ת״קיח · יחזקאל ת״קיט · יחזקאל ת״קכ · יחזקאל ת״קכא · יחזקאל ת״קכב · יחזקאל ת״קכג · יחזקאל ת״קכד · יחזקאל ת״קכה · יחזקאל ת״קכו · יחזקאל ת״קכז · יחזקאל ת״קכח · יחזקאל ת״קכט · יחזקאל ת״קל · יחזקאל ת״קלא · יחזקאל ת״קלב · יחזקאל ת״קלג · יחזקאל ת״קלד · יחזקאל ת״קלה · יחזקאל ת״קלו · יחזקאל ת״קלז · יחזקאל ת״קלח · יחזקאל ת״קלט · יחזקאל ת״קמ · יחזקאל ת״קמא · יחזקאל ת״קמב · יחזקאל ת״קמג · יחזקאל ת״קמד · יחזקאל ת״קמה · יחזקאל ת״קמו · יחזקאל ת״קמז · יחזקאל ת״קמח · יחזקאל ת״קמט · יחזקאל ת״קנ · יחזקאל ת״קנא · יחזקאל ת״קנב · יחזקאל ת״קנג · יחזקאל ת״קנד · יחזקאל ת״קנה · יחזקאל ת״קנו · יחזקאל ת״קנז · יחזקאל ת״קנח · יחזקאל ת״קנט · יחזקאל ת״קס · יחזקאל ת״קסא · יחזקאל ת״קסב · יחזקאל ת״קסג · יחזקאל ת״קסד · יחזקאל ת״קסה · יחזקאל ת״קסו · יחזקאל ת״קסז · יחזקאל ת״קסח · יחזקאל ת״קסט · יחזקאל ת״קע · יחזקאל ת״קעא · יחזקאל ת״קעב · יחזקאל ת״קעג · יחזקאל ת״קעד · יחזקאל ת״קעה · יחזקאל ת״קעו · יחזקאל ת״קעז · יחזקאל ת״קעח · יחזקאל ת״קעט · יחזקאל ת״קפ · יחזקאל ת״קפא · יחזקאל ת״קפב · יחזקאל ת״קפג · יחזקאל ת״קפד · יחזקאל ת״קפה · יחזקאל ת״קפו · יחזקאל ת״קפז · יחזקאל ת״קפח · יחזקאל ת״קפט · יחזקאל ת״קצ · יחזקאל ת״קצא · יחזקאל ת״קצב · יחזקאל ת״קצג · יחזקאל ת״קצד · יחזקאל ת״קצה · יחזקאל ת״קצו · יחזקאל ת״קצז · יחזקאל ת״קצח · יחזקאל ת״קצט · יחזקאל ת״קק · יחזקאל ת״קקא · יחזקאל ת״קקב · יחזקאל ת״קקג · יחזקאל ת״קקד · יחזקאל ת״קקה · יחזקאל ת״קקו · יחזקאל ת״קקז · יחזקאל ת״קקח · יחזקאל ת״קק

כלומ למדני שאחיה קונה מקנה ועובר אדמה. והשם לְאַבְרָהָם לְמִקְנֶה. מִקְנַת בַּסְפּוֹ. וּמֵא מִקְנֶה הַשָּׂדֶה. וכלם ענין קנין והוא כנגד המכירה וידוע. ויש קנין שאין שם מכירה ולאדמים כמו קונה שמ׳ וארץ. והדומ׳ לו. והב המות הגסות והדקות יקראו מקנה לפי שהם קנין האדם וכספו ועסקו. ומִקְנֶה רַב הָיָה. גַּם מִקְנֶה בָּקָר וְצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי. איננו סמוך כי הוא פתח קטן ואחר כך מפרש מה הוא המקנה בקר וצאן. וְכָל מִקְנְךָ תִּזְכָּר. יִרְעֶה מִקְנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא. יתכן שיהיה לשון יחיד והיו״ד למ״ד הפעל ואע״פ שהוא שלא כמנהג או יהיה לשון רבים ואף על פי שאמ׳ ירעה הנה כמוהו רבים. וכן הוא הקבוץ מקנים כמו מן מעשה מעשים. וַיָּבִיאוּ אֶת מִקְנֵיהֶם אֶל יוֹסֵף. וְאִם מֵימֶיךָ נִשְּׁתָה אֲנִי וּמִקְנִי. אתי וְאֶת בָּנַי וְאֶת מִקְנִי בַּצֹּאן. ועא״כ אֲשֶׁר נוּד הַמָּקְנֶה. קָנָה וָסוּף קָמְלוּ. ידוע. ולפי שעושי׳מן הקנה מדה אמר חֲמֵשׁ מֵאוֹת קָנִים בְּקָנֶה הַמִּדָּה. וכן הבדים הדקים שהם כדמות הקנה. יְרֻבָּה וְקָנֶה. וְשִׁשָּׁה קָנִים. שְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנוֹרָה. ובקבוץ הנקבות בְּפִתּוֹרֵיהֶם וְקִנּוֹתָם. וכן קבורת היד נקרא קנה וְאֶזְרוֹעִי מִקָּנֶה תִּשָּׁבֵר. והחא נחה ומשפטה במפיק והוא מפרק הזרוע ועד פרק הכתף. וכן הרמחים לפי שהן כדמות הקנה נקראו כן. גְּעַר חַיַּת קָנֶה. כלומר העדה הלוחמת ברמחים. וכן בד המאזנים שתלויין בו הכפות בחוטים מזה ומזה נקרא קנה. וְכֶסֶף בַּקָּנֶה יִשְׁקוֹלוּ. וכן אמרו רז״ל נפש מאזנים תליה באויר שלשה טפחים וגבוהים מן הארץ שלשה טפחים וקנה ומותני שלח שנ׳ עשר טפחים. וכן הבושם שהוא בדמות קנה הנקרא בלעז קַנֶּ״לַה וְקָנֶה בֹשֶׂם. לֹא קָנִיתָ לִי בַּכֶּסֶף קָנֶה. וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק״

קנס קָנֶה וְקִנְמוֹן. וְקִנְמָן בֹּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ. הוא הבשם הנקרא בלעז לי״ן אַלוֹאֵי״

קסס יְקוֹסֵס וְיַבֵּשׁ. ענינו קטף והוא כמו יקוצץ בצרי׳.

קסם קוֹסֵס קְסָמִים. ובושו הַחוֹזִים וְחָפְרוּ הַקּוֹסְמִים. והשם קֶסֶם עַל שִׂפְתֵי מֶלֶךְ. בשש נקודות. וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים. אמר קסמים לתוספת ביאור כמו מקרקר קיר. לצבא צבא. ותשרש שרשיה. וְקָסְמִים בְּיָדָם. פירושו ודמי קסמים או פירושו מיני קסמים או מה שצריכין אליו מעניני הקסמים. וְחָשְׁבָה לָהֶם מִקְסַם. קָסְמֵי נָא לִי בְּאוֹב. הקוף בקמץ רחב והסמך בקמץ חטף. וּמֵא השם וּמִקְסַם חֶלֶק. והוא פתח שלא כמשפט כי איננו סמוך וכבר כתבנוהו בחלק הדקדוק בשער השמות עם חביריו ואפשר שיהיה סמוך ויהי״ד חלק תאר לאיש הדובר חלקות והוא נביא השקר. הלשון הזה בולל כל מלאכה שעושין אותה לדעת העתידות״

אע״פ וזהו ההפרש שבין כשוף ויקסם כי הכשוף הוא להלע ולהזיק לבני אדם והקסם הוא לדעת העתידות וכן אמרו על בלעם שידע לכוין השעה:

קסת וְקֶסֶת הַסּוֹפֵר בְּמָתְנָיו. בשש נקודות והוא כלי הדיו והתרגום אומר ופנקס ספרא. והוא מה שכותב עליו הסופר נייר או לוח. ואע״פ ענין הפסוק הוא על צורך חדיו לא הלוח שאמר והתות תו. ואולי לפי שתלויין במתני הסופר הנייר והלוח עם כלי הדיו בלל הכל בפנקס״

קעע פֶּן תִּבְקַע נַפְשִׁי מִמֶּךָּ. וַתִּבְקַע רַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב. וַתִּבְקַע נַפְשָׁהּ מֵהֶם. וַתִּבְקַע נַפְשִׁי מֵעָלֶיךָ. בַּאֲשֶׁר נִבְקְעָה נַפְשִׁי מֵעַל אֲהוֹתָהּ. זכרנו המלות האלה בשרש יקע ואולי הם מזה השרש וענינם ענין הסרת הדבר ממקומו דש״לוגר בלעז. ויתכן מזה השרש פְּקוּד וְשׁוֹעַ וְקוּעַ. והוא שם תאר מתארי השמות האנשים הנכבדים״

קער הַקְּעָרָה הָאַחַת. קַעֲרַת כֶּסֶף. וְעָשִׂיתָ קְעָרוֹתָיו. בשוא הקוף שלא כמשפט כי המשפט בפתח כמו קערת כסף. וכבר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק ענינו ידוע״

קפא קָפְאוּ תְהוֹמוֹת. הַקּוֹפְאִים עַל שְׁמֵרֵיהֶם. ענינם עמידת הדבר הנ״ל בלעז. וממנו יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן. רל״ל השלג הקופא וכבר פירשנו בו פירוש אחר בשרש יקר. והפעל הכבד וְכַגְּבִינָה תַּקְפִּיאֵנִי. והוא כשמש׳מין בחלב דבר המעמידו יקרא אז גבינה״

קפד קִפַּדְתִּי כָּאוֹרֶג חַיַּי. פירוש כמו שהאורג מקפיד הי״ד מהמנור מדר בהשלימו אותה. והשם קִפָּדָה בָא. ענין כריתה. לְמוֹרַשׁ קִפּוֹד. וִירִשׁוּהָ קָאַת וְקִפּוֹד. הוא עוף משובני המדבר. וכתב אאז״ל כי קפוד הוא הנקרא בערבי קנפ״אד ונקרא בלעז טרשו״גא״

קפן שָׂמָה קִנְנָה קִפּוֹז. כמו קפוד״

קפץ אבל קָפַץ בְּאַף רַחֲמָיו סֶלָה. וְעוֹלָתָה קָפְצָה פִיהָ. וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ. יִקְפְּצוּ מְלָכִים פִּיהֶם. ענין סתימה ומניעה. מִקַּפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת. כמו מדלג וממהר ללכת. והנפעל כְּכָל יִקָּפְצוּן. בלומר במהרה יהיו כלים ולא נודע מקומם כמו המדלג. ובדברי רז״ל קפץ ונשבע״

קצץ וְנִקְצוֹתָיו אֶת כַּפּוּ. וְעַל כָּל קְצוּצֵי פֵאָה. והפעל הכבד קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים. וְקִצֵּץ פְּתִילִים. בְּהִנּוֹת יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקֻצָּצִים. וַיְקַצְּצוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם. ענין חתוך וכריתה. ומהשרש הזה והענין הזה בָּא הַקֵּץ. קֵץ כָּל בָּשָׂר. והוא סוף הזמן כאילו שם חתוך. או תחלתו כמו מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים. תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. ואף על פי שענינו סוף להשמטת כספים הוא תחלה להשמטת קרקע ולשלוח עבדים. וכן מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ. תחלת שנה שביעית כי הראש והסוף יקרא קצה. ויתכן מזה וְעַל כָּל קְצוּצֵי פֵאָה. כלומר השוכנים בסוף הישוב בפאת העולם. עַד אָנָה תְּשִׂימוּן קִנְצֵי לְמִלִּין. הנון תמורת הכפל וכן לדעת קצת המדקדקים כי לא תמנו כמו תממו. או יהיה קנצי וקץ שרשם קנץ. ולחסרון הנון ידגש קץ בהתחברו קצו קצי״

קצב וַיִּקְצָב עֵץ. כלומר ויכרת עץ במדה שיהיה היד לברזל. והשם מִדָּה אַחַת קֶצֶב אֶחָד. בשש נקודות כלומר מדה אחת וחתוך אחד. לְקַצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי. לאחריתם וסופם. בְּיֶדֶר הַקְּצוּבוֹת. שוות בקומתן כמדתן כאילו הם חתוכות בשוה והוא חסר המתואר רל״ל העזים הקצובות״

אע״פ ואם קיבין לטעם שמותך הכשר קבב:

קצה מִקַּצֵּה הָרַגְלַיִם · לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל · והמקור
מן הקל קְצוֹת עֲמִיתִים רַבִּים · ענין כריתה וחתוך
ואלה השלשה שרשים שזכרנו ענינם אחד · ובדברי רז"ל
בזה לקצות בתאנים כלומ
לחתוך דבלת תאנים ·
וכן נקרא סוף המקום
והפאה קצה כמו שזכרנו
גם כן קץ וקצב · מִן הַקָּצֶה
אֶל הַקָּצֶה · קְצֵה גְּבוּלָךְ · והקבוץ וְלָקְחוּ עַם הָאָרֶץ אִישׁ
אֶחָד מִקְּצֵיהֶם · והיתה הקוף ראויה להדגש · או חוא
חסר מם חשימוש ומשפטו
ממקציהם · והקבוץ מזה
בלשון נקבות עַל שְׁנֵי
קְצוֹת הַחֹשֶׁן · ובלשון
נקבה מִקְּצֵה בַּחוֹרֶת ·
והקבוץ וְאֶת שְׁתֵּי קְצוֹת
שְׁתֵּי הָעֲבוֹתוֹת · עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו · מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד
קְצוֹת כְּנָפָיו · ובחראות למר הפעל בקיבוץ הזכרים
מִבְטַח כָּל קַצְוֵי אָרֶץ · ובקבוץ הנקבות וַיֵּרְאוּ שׁוֹשְׁבֵי
קְצוֹות · ומא ומקצת יָמִים עֲשָׂרָה · ומִקְצָתָם יַעֲמֹדוּ
לְפָנַי חַמֵּלֶךְ · ומִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים ·
ופירוש מקצה רגלים כורת רגלים וחמס שותה מי
ששולח הכסיל באילו רגליו ברותות ולא יוכל ללכת עד
שיצטרך לשלוח הכסיל שאין לו תועלת בו · והפעל
הנוסף אֶת הָעֵפֶר אֲשֶׁר חִקְּצוּ · כלומר הסיעו אותו לקצה
הבית לפנותו ולהוציאו חוץ לעיר · חִקְצוֹת אָת חַבַּיִת ·
וית לשון קילוף כמו יקצע · ומן חשרש הזה והענין הזה
וְאֵין קֵצֶה לְמַרְבְּבוֹתָיו · בפלס הרבה בכה · והוא כמן
קץ ואפשר שיהיה משרש קצץ ותחיה ההא נוספת ·

קצח וְהֵפִיץ קֶצַח · כִּי לֹא בַחָרוּץ יוּדַשׁ קֶצַח ·
בסגול והוא זרע שחור והוא ממיני התבלין ·

קצן וְהָיִיתָה לָנוּ לְקָצִין · אֶל קְצִינֵי אַנְשֵׁי חַמִּלְחָמָה ·
כָּל קְצִינֵיךָ נָדְדוּ יַחַד · פי חראש והמנהיג ·

קצע וְאֶת חַבִּירֹת יַקְצִיעַ מִבַּיִת · כתרגומו יקלף
רוצה לומ יסיר חשיח · וכן נקרא חכלי שמקלף
בו חחרש חעץ ומחליקו יַעֲשֵׂהוּ בַמַּקְצֻעוֹת · ואמר
מקצעות לשון רבי כי הם שני כלים לזו המלאכה האחד
קורין לו סימנש וחאחד קורין לו פלנא וכתי באזמלי
וזה הכלי הוא כמו אזמל · בְּמִקְצוֹעַ הֶחָצֵר · וַיַּעַבִירֵנִי
אֶל אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר · ובקבוץ הנקבות לְשָׁנֵי
חַמִּקְצוֹעוֹת · בְּאַרְבַּעַת מִקְצוֹעוֹת הָחָצֵר · ומִקְצָעוֹתָיו
לוֹ · ומא למִקְצָעוֹת הַמִּשְׁכָּן · ענינם פנות · והפעל
ממנו מדה אחת לְאַרְבַּעְתָּם מֵהַקְּצָעוֹת · פירוש בעלות
פנות · מור ואחלות קציעות · תרגום קדה קציעת
וכבר כתבנו שחוא הקשט וכן פירש הגאון רב סעדיה
אבל בפיטום הקטרת זכר אותו בשני מינים שאמר מר
וברכום שבולת נרד וקציעה ששה עשר ששה עשר מנה
הקשט שנים עשר קליפה שלשה · ומר רב חפץ פירש
שהקשט הוא שקורין לו בערבי קוסט ופי קציעה ענבר ·

קצף קֶצֶף יְיָ עַל אֲבוֹתֵיכֶם קָצָף · וְעַל כָּל הָעֵדָה
יִקְצוֹף · הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף · והשם כִּי יָצָא הַקֶּצֶף
בשש נקודות · עַל אֲבוֹתֵיכֶם קָצָף · בִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךָ ·
מִקְּצֹפוֹ תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ · וכסנול אַל בְּקִצְפְּךָ תוֹכִיחֵנִי ·
והתפעל וְהָיָה כִּי יֵרָעֵב וְהִתְקַצָּף · והכבד וּבְחוֹרֵב
הִקְצַפְתָּם · מַקְצִיפִים הָיִיתֶם · ענין חרתיחה בבעס · ומזה

קצה מקצה לרגלים · מלכים כ"ו · יחזקאל ל"ו
מן הקל קצות עמים רבים · ענין כריתה וחתוך
בזה לקצות בתאנים כלומ
לחתוך דבלת תאנים · מ"ל כי כן קצן וקצה כמו שגג
וכן נקרא סוף המקום · ושגה שמציאו שוגג ומשגה אבל
והפאה קצה כמו שזכרנו · אין לחבר עמשם לקצני קרים
גם כן קץ וקצב · מִן הַקָּצֶה · כך כ"ל ·
אֶל הַקָּצֶה · קְצֵה גְּבוּלָךְ · והקבוץ וְלָקְחוּ עַם הָאָרֶץ אִישׁ
אֶחָד מִקְּצֵיהֶם · והיתה הקוף ראויה להדגש · או חוא
חסר מם חשימוש ומשפטו · מ"ל פי שמם של מקציהם מם
ממקציהם · והקבוץ מזה · השמוש ומם מקבה אחיו מם
בלשון נקבות עַל שְׁנֵי · התוספת וכן מה שהביא אחיב
קְצוֹת הַחֹשֶׁן · ובלשון · מקבת ימים ומקבתם יעמדו
נקבה מִקְּצֵה בַּחוֹרֶת · ומקבו אחיו ככלם המם כוספת
והקבוץ וְאֶת שְׁתֵּי קְצוֹת · כי אין אחביהן דגש :
שְׁתֵּי הָעֲבוֹתוֹת · עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו · מִקְצוֹת כְּנָפָיו וְעַד
קְצוֹת כְּנָפָיו · ובחראות למר הפעל בקיבוץ הזכרים
מִבְטַח כָּל קַצְוֵי אָרֶץ · ובקבוץ הנקבות וַיֵּרְאוּ שׁוֹשְׁבֵי
קְצוֹות · ומא ומקצת יָמִים עֲשָׂרָה · ומִקְצָתָם יַעֲמֹדוּ
לְפָנַי חַמֶּלֶךְ · ומִקְצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים ·
ופירוש מקצה רגלים כורת רגלים וחמס שותה מי
ששולח הכסיל באילו רגליו ברותות ולא יוכל ללכת עד
שיצטרך לשלוח הכסיל שאין לו תועלת בו · והפעל
הנוסף אֶת הָעֵפֶר אֲשֶׁר חִקְּצוּ · כלומר הסיעו אותו לקצה
הבית לפנותו ולהוציאו חוץ לעיר · חִקְצוֹת אָת חַבַּיִת ·
וית לשון קילוף כמו יקצע · ומן חשרש הזה והענין הזה
וְאֵין קֵצֶה לְמַרְבְּבוֹתָיו · בפלס הרבה בכה · והוא כמן
קץ ואפשר שיהיה משרש קצץ ותחיה ההא נוספת ·

קצח וְהֵפִיץ קֶצַח · כִּי לֹא בַחָרוּץ יוּדַשׁ קֶצַח ·
בסגול והוא זרע שחור והוא ממיני התבלין ·

קצן וְהָיִיתָה לָנוּ לְקָצִין · אֶל קְצִינֵי אַנְשֵׁי חַמִּלְחָמָה ·
כָּל קְצִינֵיךָ נָדְדוּ יַחַד · פי חראש והמנהיג ·

קצע וְאֶת חַבִּירֹת יַקְצִיעַ מִבַּיִת · כתרגומו יקלף
רוצה לומ יסיר חשיח · וכן נקרא חכלי שמקלף
בו חחרש חעץ ומחליקו יַעֲשֵׂהוּ בַמַּקְצֻעוֹת · ואמר
מקצעות לשון רבי כי הם שני כלים לזו המלאכה האחד
קורין לו סימנש וחאחד קורין לו פלנא וכתי באזמלי
וזה הכלי הוא כמו אזמל · בְּמִקְצוֹעַ הֶחָצֵר · וַיַּעַבִירֵנִי
אֶל אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר · ובקבוץ הנקבות לְשָׁנֵי
חַמִּקְצוֹעוֹת · בְּאַרְבַּעַת מִקְצוֹעוֹת הָחָצֵר · ומִקְצָעוֹתָיו
לוֹ · ומא למִקְצָעוֹת הַמִּשְׁכָּן · ענינם פנות · והפעל
ממנו מדה אחת לְאַרְבַּעְתָּם מֵהַקְּצָעוֹת · פירוש בעלות
פנות · מור ואחלות קציעות · תרגום קדה קציעת
וכבר כתבנו שחוא הקשט וכן פירש הגאון רב סעדיה
אבל בפיטום הקטרת זכר אותו בשני מינים שאמר מר
וברכום שבולת נרד וקציעה ששה עשר ששה עשר מנה
הקשט שנים עשר קליפה שלשה · ומר רב חפץ פירש
שהקשט הוא שקורין לו בערבי קוסט ופי קציעה ענבר ·

קצף קֶצֶף יְיָ עַל אֲבוֹתֵיכֶם קָצָף · וְעַל כָּל הָעֵדָה
יִקְצוֹף · הַסְתֵּר וְאֶקְצֹף · והשם כִּי יָצָא הַקֶּצֶף
בשש נקודות · עַל אֲבוֹתֵיכֶם קָצָף · בִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךָ ·
מִקְּצֹפוֹ תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ · וכסנול אַל בְּקִצְפְּךָ תוֹכִיחֵנִי ·
והתפעל וְהָיָה כִּי יֵרָעֵב וְהִתְקַצָּף · והכבד וּבְחוֹרֵב
הִקְצַפְתָּם · מַקְצִיפִים הָיִיתֶם · ענין חרתיחה בבעס · ומזה

נאמר לרתיחת המים כחוזק הרוח בְּקֶצֶף עַל פְּנֵי מָיִם · תהלים
אשקומא כלען · וכתי כרתיחא על אפי מיא · ומ אותו
קליפת העץ · וכן וְתִאֵנָתִי לִקְצָפָה · כלומר שנקלפה
מרוב היובש כמו שנאמר חשוף חשפה · ויש לפרש
ותאנתי לקצפה מהענין הראשון כלומר למארה ·

קצר כִּי קָצַר הַמַּצָּע · הֶקְצַר רוּחַ יְיָ · הַיָּד יְיָ
יָדִי מְפֻרוֹת · וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם · הַיָּד יְיָ
תִּקְצָר · ולגזרת פעול ושנות רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה · והשם
מִקּוֹצֵר רוּחַ · והתאר קְצַר יָמִים וְשִׂבַע רוֹגֶז ·
אַפַּיִם יַעֲשֶׂה אִוֶּלֶת · ומבלי חסמיכות יאמר קָצֵר או
קָצָר · והקבוץ וְיוֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי יָד · ומא וְחֶלְבֹּנוֹת
הָעֲלִיוֹנוֹת קְצָרוֹת · בפלס גדולות רחוקות אף על פי
שהוא בשרק המשקל אחד והנה מצאנו התאר בשרק
בזה המשקל שרוע וקלוט · בפלס ברוך עצום · והכבד
עָנָה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי קִצַּר יָמָי · זכבד אחר הִקְצַרְתָּ יְמֵי עֲלוּמָיו ·
ענין חכל הצוק והקוצר והוא חפך האורך · ועֹשֶׂה
וְעָשָׂה קָצִיר כְּמוֹ נָטַע · וְשַׁל יָלִין בְּקִצִּירִי · תְּשַׁלַּח
קְצִיר יֶרֶח עַד יָם · ענין כלם והדומים להם ענין סעיף ·
ומזה גַּם יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ · בלומר שם נטע סעיף
ועזר לעבודת הבעלים כשהיה בלבי לשוב שבות עמי
הנה יהודה שת קציר לך וחזר לעבוד הבעלים · ועֹשֶׂה
וּקְצַרְתָּם אֶת קְצִירָהּ · כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ · וְחַיָּה בָּאֶסֶף
קָצִיר קָמָח · תאר כפלס שריד ופליט · והשם בָּחָרִישׁ
וּבַקָּצִיר · זֶרַע וְקָצִיר · כִּי לִפְנֵי קָצִיר כְּתָם פֶּרַח · גֶּד
קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה · ופירוש חפסוק שאמר ביום נטעך
תשגשגי והטעם שהרבית בנים וגדלת והצלחת
במעשיך והנה עתה שכחת אלחי ישעך וצור מעוזך
לא זכרת ינוד קצירך ביום נחלה כלומר שיאבדו ויסופו
במהרה ושעם על כן שזכר הוא קשור עם גד קציר כלומר
נטעי נעמנים שהיית נטועת בתחלת והחצלחת רבת
שהיה לך הכל יסוף כי שכחת אלחי ישעך ועל כן ינוד
קצירך ·

קרר וְקוֹר וָחוֹם · מֵעֵדָה בֶּגֶד בְּיוֹם קָרָה · וְאֵין כְּסוּת
בַּקָּרָה · לולי הריש היה דגש כמו חַמָּה לִפְנֵי
קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד · בפלס חַמָּתוֹ · וכן מַיִם קָרִים · בפלס
חמים · וכן בַּעֲלַת הַמִּקְרָה · ולולי הריש היה בפלס
מחתה מגנה · ופירושו בעליה שחיה נושב בה חרוח
עשויה לימי הקיץ לקרר וכן אמר התרגום בעלית בית
קיטא · ורזל זכרו הלשון חזה שלם בכפלו מיא קרירי
חמרא אפילו בתקופת תמוז קריר ליה ·

קרא וְלַחֲשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה · וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא
מִצְרַיִם קָרְאוּ אַשּׁוּר הָלְכוּ · לִרְאוֹת מַה יִּקְרָא
לוֹ · וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ · קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת מֵרֹאשׁ ·
קוֹרְאִים אֶל יְיָ · נחם האלף · קוֹרֵא לֵאלוֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ ·
יִקְרָא אֱלוֹהַּ בְּכָל עֵת · יִקְרָאנִי וְאֶעֱנֶהוּ · לִקְרוֹא בְּשֵׁם יְיָ ·
קְרָא נָא זֶה · קְרָא בְגָרוֹן · אַחֲרֵי כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרֵאִים ·
שָׁלִשִׁים וְקְרוּאִים · רל גדולים וקרואים לעניני המלכות ·
אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה · והתאר קריא קריאים · קְרִיאֵי
מוֹעֵד · חוא דתן ואבירם · קְרִיאֵי הָעֵדָה · והשם מִקְרָא
קֹדֶשׁ · עַל מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאֶיהָ · מקום שנתקבצו
שם במקראי קדש · וֹמא וְקָרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְּרִיאָה ·
והנפעל וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי · וַיִּחִיו נִקְרָאִים לִפְנֵי חַמֶּלֶךְ ·
והפעל מן הדגוש וְיִשְׂרָאֵל מִקּוֹרְאֵי · ושלא נזכר פעלו
ממנו ופושע מִבֶּטֶן קוֹרֵא לָךְ · לָאוֹפַנִּים לַחֵם קוֹרֵא
הַנִּלְוָל בְּאָזְנָי · וְקוֹרֵא לָךְ גּוֹדֵר פָּרֶץ · אֶל גּוֹי לֹא קוֹרֵא
בשמי

בשמי· פירוש כי עתה אינם קרואים עם יי כמו מתחלה כלם ענין אחד וכל אחד יתפרש לפי מקומו· ושמם ימינו יקרא· פירשנו בשרש צפן שפירושו יכריז·

מסלי כז

וכן פ׳ רב אדם יקרא איש חסדו· ר״ל רוב בני אדם יכריז ויאמר חסדו ומעשה הטוב שחוא עושה ואיש אמונים מי ימצא בלומר אדם שיעשה חסד באמונה לשם שמים לא להתגדל ולהשתבח בעיני חבריות קשה חוא למצוא אותו האיש כי חרוב עושים חסדים להשתבח ולהתכבד

מסלי כ

אצל בני אדם· ועא מדועי קראני אלה· וקראהו אסון· פן יקראנו אסון· ונכתב בה״א את אשר יקרה לעמך·

ירמיה יג· בראשית מה· בראשית מה· דברים לא· ישעיה לא· דברים לא· ישעיה ס·

וקראת אתכם חרעה· ת״ו תמורת חא׳ ומשפטו וקראה· וים כן וקראת ישועה חומותיך· ונכון הוא להיות מחענין הראשון· ות״ו וקראת לנכח ציון בלומר תקראי ישועה חומותיך ולשעריך תהלה· את אשר יקרא

בראשית מט· שמות ח· שמואל ב כ· שמואל ב ח· שמואל ב יח· ישעיה לא· ירמיה לב· שמות יז· ירמיה יז· שמואל ח כו·

אתכם· כי תקראנה מלחמה· ר״ל מלחמה ומלחמה· והנפעל ושם נקרא איש בליעל ושמו שבע בן בכרי· נקרא נקריתי בהר הגלבוע· וחוא מקור שלם אבל נקריתי מבעלי חחא בשקל נגליתי· ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד· אשר יקרא עליו מלא רועים· והפעל הכבד ותקרא אותם את כל חרעה חזאת· והשם לקראת חאלהים· חנה חוא יוצא לקראתך· קורא דגר· באשר ירדוף הקורא בהרים· חוא חעוף הנקרא פרד״ץ בלעז· ופירוש קורא דגר כי חוא מאסף ביצי עוף אחר ורובץ עליהם כאילו חם שלו· וים כי על הקורא חזכר חוא אומר שחוא רובץ על הביצים שילדה חקורא הנקבה וזהו לא ילד כי חוא לא ילד אות ואמת חוא זה כי חקורא זכר מנהגו להיות רובץ על הביצי כמו חנקבה כמו שאמר במשנה קורא זכר רבי אליעזר מחייב וחכמים פוטרין אבל ממשמעות החלכה שם נראה כי חקורא בין זכר בין נקבה רובצים על ביצי אחרים· וכאשר ירדוף הקורא חוא מקרא חסר ופירושו כאשר ירדוף חצייד הקורא בחרים· וכן ת״י כמח דמתרדף קוריאח בטורא״

קרב ולא קרב זה אל זה כל חלילה· וקרבת מול בני עמון· וקרבו אל אשר לעם· גם חוא פעל עומד· וכן תרגם יונתן ותערבון עם עמא·

דברים יט· נפכיה ג· בראשית כ· ישעיה מ· שמות יב· שמות כ· שמות לג· ויקרא יז· דברים ו· תלים לד· מלכים ב ל· יחזקאל מד· דברים לד· ויקרא ל· שמות לג· מלכים א ל· שמואל א יז· יחזקאל מז· ישעיה נח· תלים עג·

קרבה שנת חשבע· אל אלהיה לא קרבה· חצרי לנזרת פעל· ואבימלך לא קרב אליה· ואקרב אל חנביאה· ואז יקרב לעשותו· אל תקרב חלם· והיה בקרב איש להשתחות לו נקרא בקמץ חטף· לקרבה אל המלאכה· בקרבם לפני יי· קרב אתה ושמע· קרבה אל נפשי גאלה· בולם פעלים עומדים· ויקרא המלך את המזבח· ויקרב המלך על המזבח· פעל יוצא בלומר שהקריב קרבנו על המזבח או יחיה על המזבח כמו אל המזבח וגם חוא פעל עומד· והתאר קרוב יי· קרובים אליו· ואיש את קרובו· בקרובי אקדש· ומשקל אחר ואת כל הקרב אל שלחן המלך שלמה· הולך וקרב· המה בני צדוק הקרבים· והשם קרבת אלהים· קרבת אלהים לי טוב· חטף· ויש ספרים קרבת אלהים יחפצון· מלעיל· וקרבת אלהים לי טוב· חטף· ויש ספרים קרבת אלהים יחפצון· חטף· וקרבת אלהים לי טוב· מלעיל· אבל בספר אכלה ואכלה כתוב

אלף· וכמסורת ו׳ קמוצים וכל לשון ענין דכוותיה ותתקתי על מה שאמרו כל ולא כמנא קיים לשון ענין רק במקום אחד וחוא ונקם מסם איש קוראה אחת ואין עוד במקרא:

וכן פ׳ רב אדם יקרא איש חסדו· ר״ל רוב בני אדם יכריז ויאמר חסדו ומעשה הטוב שחוא עושה ואיש אמונים מי ימצא בלומר אדם שיעשה חסד באמונה לשם שמים לא להתגדל ולהשתבח בעיני חבריות קשה חוא למצוא אותו האיש כי חרוב עושים חסדים להשתבח ולהתכבד אצל בני אדם· ועא מדועי קראני אלה· וקראהו אסון· פן יקראנו אסון· ונכתב בה״א את אשר יקרה לעמך· בנוע חאלף· ובנוח חאלף· וקראת אתכם חרעה· ת״ו תמורת חא׳ ומשפטו וקראה· וים כן וקראת ישועה חומותיך· ונכון הוא להיות מחענין הראשון· ות״ו וקראת לנכח ציון בלומר תקראי ישועה חומותיך ולשעריך תהלה· את אשר יקרא אתכם· כי תקראנה מלחמה· ר״ל מלחמה ומלחמה· והנפעל ושם נקרא איש בליעל ושמו שבע בן בכרי· נקרא נקריתי בהר הגלבוע· וחוא מקור שלם אבל נקריתי מבעלי חחא בשקל נגליתי· ויקרא אבשלום לפני עבדי דוד· אשר יקרא עליו מלא רועים· והפעל הכבד ותקרא אותם את כל חרעה חזאת· והשם לקראת חאלהים· חנה חוא יוצא לקראתך· קורא דגר· באשר ירדוף הקורא חוא מקרא חסר ופירושו כאשר ירדוף חצייד הקורא בחרים· וכן ת״י כמח דמתרדף קוריאח בטורא״

וכן כאשר הקריב לבן מצרימה· ואפשר שחוא פעל עומד· וכבד אחר כי קרבו בתנור· קרבו ריבכם· וקרב אותם· כפלס פלג לשונם· אלו יוצאים· וחעומד כי קרבו לבא·

ושם לדבר חקרב על המזבח קרבן לי״· ובחעמדת הקמץ וברפיות הב״ר בשר הקרבן· בפלס הדרבן· ורבי יונה כתבו בחטפות חקוף וברפיות חב״ת· ובשרק הקוף ולקרבן חעצים· ועניין קרוב לזח וקרב איש ולב עמוק· בשש נקדות· ותצחק שרח בקרבה· בלומר בתוך לבח· קרבם בתימו לעולם· בלומר במחשבתם שיחיו שוכנים בבתיחם לעולם ויש מפרשים כמו חפוך קברם· בקרב בית ישראל· כשש נקודות· כי יקום בקרבך נביא· בתוכך· וכן נקראו חמעים לפי שחם בתוך וחקרב וחברעים· וקרבו וברעיו· ועא ביום חלחמו ביום קרב· טובה חכמה מכלי קרב· פדה בשלום נפשי מקרב לי· ופניך חולכים בקרב· וקרב לבו· בלומר פיו חלק ולבו מלחמח· וחקיבוץ בלשון נקבות קרבות יחפצו· ענין כולם מלחמה ותרגום מלחמח קרבא· ובאו מקרב לי וקרב לבו בקמץ חטף תחת הקמץ הרחב לתפארת או יחיח עקרם בחלם ומפני סמיכות המקף הושבו לקמץ חטף אף על פי שאין לחם סמיכות אחר·

קרח חמה קרוחו· ולקרות את הבתים· לקרות את שערי הבירה· המקרח במים עליותיו· ענינם תיקון הקורות וכסות בחן חבית· קורה אחת· מפיל בקורה· בצל קורתי· קורות בתינו ארזים· ושם לכלל חקרוי בדף המקרח· בפלס ולמכסה עתיק· בלומר שישפלו הקורות וינטו לנפול מפני הדלף חטורד עליחם· ועא בטוב צדיקים תעלץ קרח· קרית חנה דוד· אפשר שחוא סמוך וחסר הנסמך או באה חת״ו במקום חא׳ וכבר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק· ובלשון שנים נלכדה קריתים· ויתכן שחוא שם עיר מערי מואב· וכן זכר אותה בספור ערי מואב ועל קריתים ועל בית גמול· והקבוץ נלכדה חקריות· בחרק הריש ודגש חיוד ופירושו כל אחת ואחת מחקריות ודקדוק המלה כתבנו בחלק חדקדוק· ויתכן שחיא שם עיר מערי מואב וכן זכר אותה בספור ערי מואב ועל קריות ועל בצרה· ואף על פי שנכנסה עליו חא׳ חידיעה חנה כמוחו חעי בקרקר בששים· ובאה ת״ו תמורת חא׳ הנקבה או למר חפעל על גפי מרומי קרת· ליד שערים לפי קרת· בצאתי שער עלי קרת· ותרגום עיר קרתא· ותפעל חכבד מזח והקרתם לכם ערים· ועא אשר קרב כורבן

שניהם טעמם מלעיל·

וחנפעל ונקרב בעל חבית· ונקרבתם בבכר לשבטיכם· וחפעל חכבד ודקריב חכהן את חכל· ואת בניו תקריב· חקרב אותה בני אהרן· חם מקריבים· תקריבון אלי· ופרעה הקריב· ופירושו חקריב מחנהו כי חוא פעל יוצא·

בראשית מב· שמות יד· דברים א· שמות יד· ויקרא ז· ויקרא כא· דברים א· שמות יד· בראשית מב· הושע ז· ישעיה מח· יחזקאל לג· יחזקאל לג· ויקרא א· יחזקאל מ·

וכן כאשר הקריב לבן מצרימה· ואפשר שחוא פעל עומד· וכבד אחר כי קרבו בתנור· קרבו ריבכם· וקרב אותם· כפלס פלג לשונם· אלו יוצאים· וחעומד כי קרבו לבא·

ושם לדבר חקרב על המזבח קרבן לי״· ובחעמדת הקמץ וברפיות הב״ר בשר הקרבן· בפלס הדרבן· ורבי יונה כתבו בחטפות חקוף וברפיות חב״ת· ובשרק הקוף ולקרבן חעצים· ועניין קרוב לזח וקרב איש ולב עמוק· בשש נקדות· ותצחק שרח בקרבה· בלומר בתוך לבח· קרבם בתימו לעולם· בלומר במחשבתם שיחיו שוכנים בבתיחם לעולם ויש מפרשים כמו חפוך קברם· בקרב בית ישראל· כשש נקודות· כי יקום בקרבך נביא· בתוכך· וכן נקראו חמעים לפי שחם בתוך וחקרב וחברעים· וקרבו וברעיו· ועא ביום חלחמו ביום קרב· טובה חכמה מכלי קרב· פדה בשלום נפשי מקרב לי· ופניך חולכים בקרב· וקרב לבו· בלומר פיו חלק ולבו מלחמח· וחקיבוץ בלשון נקבות קרבות יחפצו· ענין כולם מלחמה ותרגום מלחמח קרבא· ובאו מקרב לי וקרב לבו בקמץ חטף תחת הקמץ הרחב לתפארת או יחיח עקרם בחלם ומפני סמיכות המקף הושבו לקמץ חטף אף על פי שאין לחם סמיכות אחר·

ויקרא ח· יחזקאל מ· נחמיה ג· תלים קלד· מלכים ב ל· מלכים ב ו· רש״י ש״ר עיר א· קהלת ו· ירמיה מא· מלכים ב ל· ישעיה כא· שמות יב· שמות לג· ויקרא יז· דברים ד· תלים לא· מלכים א ל· ישעיה נח· ירמיה מא· ירמיה מא· מלכים ע· מלכים ח· איוב כט· במדבר לב· דברים כט·

בראשית כד · במדבר יח
קהלת ב
רות ב · ישעיה מא
ראשית כו · שמות כא · קהלת ט
שמואל א כ · קהלת ג

בַּדֶּרֶךְ וְקָרָהוּ אָסוֹן הַיִּקְרֶךָ אל״ף כן הוא בוינא וקראהו מסל״ל דְּבָרִי · בְּמִקְרֶה הַכְּסִיל אל״ף כל במקן וקראהו כל״ל: גַּם אֲנִי יִקְרָנִי · וַיִּקַּר מִקְרֶהָ · אֶת אֲשֶׁר תִּקְרֶנָּה · וְהִכְבַּד כִּי חִקְרָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְפָנַי · הַקְרֵה נָא לְפָנַי · וְהִשֵּׁם מִקְרֶה אֶחָד · כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא · כִּי מִקְרֶה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם · שלשתם בסגול והם מזברת · ופירוש כי בני האדם מקרה בעולם וכן הבהמה ומקרה אחד להם במיתתם · ומ״א וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי · כלומר שתאמרו כי חיסורין שאני מביא עליכם דרך מקרה הם ואינם תגמול עונותיכם · ומ״א מִקְרֶה לַיְלָה · כי הקוף דגושה והסֵ״ם לשמוש · והנפעל נִקְרֵיתִי בְּחַר הַגִּלְבֹּעַ · אִקָּרֶה כֹּה · וַיִּקַּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם · אִם יִקְרֶךָ עָוֹן · משמטו יִקְרֶךָ בקמץ כלומר יקרה לך · ותכן היותו מן הקל והדגש לתפארת בדגש מקדש יי״

ויקרא כו · שמואל ב יא · ויקרא יב
בראשית לא · במדבר יח
שמואל ב ט · ישעיה לו
ירמיה לו
מלכים ב ט · תהלים לא
ירמיה לא
ישעיה לא
ירמיה מו
איוב לג
תהלים לא · משלי ז
משלי יז
שמות לג
שמות כו · יחזקאל מא
שמות לו
שמות כ · במדבר עה
יחזקאל מא
שמות כ · ויקרא כ
שמות כ · ויקרא כ
ויקרא כ · מלכים ב ב
ירמיה יח · יחזקאל כו
יחזקאל כו · בראשית לא
יחזקאל ח · תהלים קמו
יחזקאל לו · יחזקאל לז
דניאל ח
דניאל ח
דניאל ח · דניאל ח · דניאל ח
דניאל ח
שמות ז · בראשית לב
תהלים עה
שמות לב · יחזקאל לא
יחזקאל לא
שמות כ · שמות ח ב
יחזקאל לא
זכריה ב · זכריה ב
זכריה ב
תהלים עה · יחזקאל לז
תהלים סט
שמות לט · שמות לו
שמות לב
יחזקאל ב
שמות כ
שמות לב · יחזקאל לא
שמות לו
בחמיה ח ב
תהלים קל · מלכים ב ל
שמות לו
מלכים ח יח

הענין הזה וְעוֹלַלְתִּי בְּעָפָר קַרְנִי · כלומר זהרי וכבודי״ קֶרֶס כְּרַע כָּל קוֹרֵס נִבְוּ · קָרְסוּ כָרְעוּ · ענין קרס וכרע אחד ענין הכפיפה · וְהֵבֵאתָ אֶת הַקְּרָסִים · שהיו ראשיהם כפופים לתפוש בלולאות״ קָרַע קָרַע יְיָ אֶת מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל · וְקָרַע אֹתוֹ מִן הַבֶּגֶד · וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו · קָרְעוּ בִגְדֵיהֶם · קָרוּעַ בְּתָנְתוֹ · בא קמוץ וסמוך כמו לבוש חבדים · קְרוּעֵי בְגָדִים · על דרך נובלת עליה · והדומים להם שנתבנו בשרש נבל · יִקְרָעָהּ בְּתַעַר הַסּוֹפֵר · והשם קֶרַע · והתקבוץ וקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה · והנפעל וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע · יִהְיֶה לוֹ לֹא יִקָּרַע · ענין הכל בקיעה וחיתוך · וכן מן הענין הזה קֶרְעוּ וְלֹא דָמוּ · כלומר באילו קרעו בשרי מרוב התמדתם לדבר עלי · וכן כִּי תִקְרַעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ · כאילו קורעת עיניה מרוב התמדתה לכחול עיניה או יחיד קרעו ולא דמו נופל על חיתוך חלשון בדברים או על רוב פתיחת חפה לשחוק והוא חנכון · וְקָרַע לוֹ חֲלוֹנִי · תרגם יונתן ופצים ליה חרכין · כלומר ופתח לו חלונים · וכן לוֹ קָרַעְתָּ שָׁמַיִם · ענין פתיחה״ קֶרֶץ מְצַפּוֹן · בשש נקודות ענין כריתה וגזרה · וכן הפעל שלא נזכר פעלו ממנו מֵחֹמֶר קַרְצָתִי · גַּם אֲנִי · נגזרתי וכן במשנה הביאו לו את חתמיד קרצו כלומר שחטו · וכן בענין נדנוד חעינים והשפתים ללעג ולבון כאילו כורת ומשבר אותם · יִקְרְצוּ עַיִן · קוֹרֵץ בְּעֵינָיו · קוֹרֵץ שִׂפָתָיו״ קֶרֶשׁ לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד · בשש נקודות · עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ · קַרְשֵׁךְ עֲשׂוּ שֵׁן · וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים · לוח ולוחות״ קָשַׁשׁ לְקוֹשֵׁשׁ קַשׁ · מְקוֹשֵׁשׁ עֵצִים · הקש הוא התבן הדק או העצים הדקים ונגזר ממנו לקושש ומקושש כלומר לקיטת הדברים הדקים תבן או עצים בושקלייא בלעז · וכן בחיפוש המזמים ולקיטתם חיטב כמו הדברים הדקים שצריך חפוש חיטב · הִתְקוֹשְׁשוּ וָקַשּׁוּ · כלומר התחפשו ממומיכם הרעים ואחר כך חפשו האחרים כמו שאמרו רבות יגו זל מזח הפסוק קשט עצמך ואחכ קשט אחרים ואמרו עוד נקשש גרמין עד לא נקשש אחרנין · וכן וְלַמּוֹכִיחַ בַּשַּׁעַר יְקוֹשׁוּן · והנה תמורת הכפל במקום הדגש ל״ל שמוכיחים למוכיחים אותם כענין שאמרו דור ששופט את שופטיו אומר לו טול קיסם מבין שיניך אומר לו טול קורה מבין עיניך״ קֶשֶׁא אֶת הַקְּשָׁאִים · כִּמְלוּנָה בְּמִקְשָׁה · הוא שדה הקשואים והם תמורת אלף בשקל נזר ממכלה צאן וכן יאמ״ר רבים מקשאות באלף כמו מכלאות ופירו כמלונה במקשה כמו סוכת שומר שדה הקשואים אחר שנלקשו שת שאר חרבה ואין כן סוכת גן כי בחלקט פרי אחד ישאר האחר ויהיה השומר במלונה כל הימים״ קֶשֶׁב תְּהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת · שם תאר · וכן תְּהִיֶנָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת · וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֵׁב · אל״ף פי״ שם היה מלעיל היה שם דבר על משקל השמו״ שם כו״ כקידו״ וכהפך לקחן כעבו״ הסוף פסוק לכל עתה שהוא מלכיא קוה תמלא עמ״ א זקן: תאר כי הוא מלרע · וְאֵין קוֹל וְאֵין עוֹנֶה · וְאֵין קָשֵׁב · שם הפעל כי הוא מלעיל כן כתב רבי יונה · וְאֵין קוֹל וְאֵין קשב מלרע

ואנחנו מצאנוהו מלעיל בכל הספרי המדויקי אלא בספ
ירושלמי אשר סמך עליו ר׳ יונה כי באותו הספר ראיתיו
ישעיה כ״ח מלרע. והפעל הכבד ממנו והקשיב קשב. וקשב בשש
ירמיה ח׳ · ירמיה כ״ג נקודות. הקשבתי ואשמע. מי הקשיב דברו וישמע.
תלים ח׳ · ירמיה י״ח הקשיבה לקול שועי. הקשיבה יי אלי. ואל נקשיבה אל
ירמי׳ י״ח · תלי׳ ס׳ · שמו״ל א׳ ע״ו כל דבריו. הקשיב בקול תפלתי. להקשיב מחלב אילים.
משלי א׳ נטיתי ידי ואין מקשיב. יחסר הפעל השני והוא האוזן
ר״ל הקשיבה רז״ן אזנך
לחיות קשבת. וכן כלם
פעלים יוצאים. ופעמים
כתוב הפעול שהוא האוזן
משלי כ׳ להקשיב לחכמה אזנך.
תלים ל׳ תכין לבם תקשיב אזנך״
אל״ כנר כתבתי סימן שכל מלה
מכנין הפעיל שלא כמנא ממכו
בנין הקל הם מנואלי כלו הם
מהקל לכן לשון הקפנה שלא
כמנ׳ בקל פותחי׳ אותו כמו בקל
דקייכו הפעיל עומד כענמו:

דברים ט״ו · שמו״ל כ״ט קשה לא יקשה בעיניך. ויקש דבר איש יהודה.
ישעיה ל״ט · דברים נ״ח והתאר אדנים קשה. ואת ערפך הקשה.
כי עם קשה ערף אתה. על דרך נובלת עליה. קרועי
בגדים. כמו שכתבנו ופירוש קשה עורף שלא יפנו אל
דברים ט׳ אל הקורא אותם. וחשם אל קשי העם הזה. בשוא
ישעיה מ׳ לבדו. והנפעל ועבר בה נקשה ורעב. והפעל הכבד
דברים כ׳ · שמות י״ג כי הקשה יי אלהיך. כי הקשה פרעה לשלחנו. פירוש
מיכה ט׳ · לה כ״ג הקשה לבו. מי הקשה אליו. הקשה לבו. ויקש את
בראשית נ״ה ערפו. ויהי בהקשותה בלדתה. פי׳ שהקשתה הלידה
משלי כ״ח · בראשית נ״ה על נפשה. ומקשה לבו. וכבד אחר ותקש בלדתה.
גם הוא פעל יוצא על הענין שפירשנו ענין הקושי ידוע.
שמות כ״ה · שמות כ״ה מקשה תעשה אותם. מקשה תעשה המנורה. כתמר
ירמיה י׳ מקשה חמה ולא ידברו. ענינם ענין שוה. וכן במא ותחת
ישעיה ג׳ מעשה מקשה. ר״ל מעשה ומקשה בי מעשה אינו
סמוך כי הוא נקוד סגול ופירושו תחת התיקון והחשויח
כלומר תחת תיקון השיער שחיה יפה ושוה עתה הוא
קרחה ויתכן היות מקשה תאר למעשה כלומר תיקון
השער חשוה. ור״ל פירש מקשה תעשה אותם. מקשה
תעשה המנורה. לשון דא לדא נקשן ענין הכאה בטד״ץ
בלעז רוצה לומר שהיה מכה בקורנס ופושטא ילדו אילך
הירכים והקנים והכל היה גוף אחד לא שהיו הקנים
והכפתורים עשויים לבדם ומחוברים אחר בן במנורה״
שמות כ״ה · במדבר ל׳ קשה וקשותיו ומזלגותיו. ואת קשות הנסך.
שמות ל״ז ובחראות למד הפעל ואת הקשות אשר
יסך בהן. כפלס ויראו יושבי קצוות מאותותיך. כבר
פירשתי אותם בשרש נסך ובשרש נקה״
תיקו לט׳ · ישעיה ס״ג קשה הקשיחם בגיחה ללא לה. תקשיחם לבנו מיראתך.
ענין אכזריות וקושי חלב וענין פסוק תקשיח
לבנו מיראתך בראותינו שלות השעים ואורך גלותינו
והיותינו מרמס להם יקשה לבנו על זה וכאילו תתענו
אתה מדרכיך ותקשיח לבנו מיראתך בראותינו כי ארכה
חשלוה להם והגלות והצרות לנו״
תלים ס׳ · משלי כ״ב קשט מפני קושט סלה. ובשוא להודיעך קושט
אמרי אמת. תרגום אמת קושטא ותרגום
בתם לבבי בקשיטות לבי״
תיקו מ״ב · בראשית נ״ג קשט איש קשטה אחת. במאה קשטה. פירושו
מעה וכן בדברי רבותינו ז״ל אמר רבי עקיבא
בשהלכתי לערביא שמעתי שהיו קורין למעה קשיטה
אבל אנקלוס תרגם במאה קשיטה במאה חרפן ותרגם
גם כן כבשות הצאן חורפן דעאן״
דברים ל׳ · בראשית נ״ג קשר וקשרתם לאות. ותקשר על ידו שני.
בראשית מ״ד ונפשו קשורה בנפשו. מרוב אהבתו באילו

נקשרה נפשו בנפשו ונתחבר בה. והנפעל ונפש
שמואל א׳ ל״ח · ויחמיה ל׳ יהונתן נקשרה בנפש דוד. ותקשר בל החומה עד
חציה. כלומר שנתחבר כל בנין החומה ושלם כלו מאין
תיקו נ״ח פרצה. והפעל הכבד התקשר מעדנות כימה. וכבר
כתבנו פירושו בשרש בימה. ואדני אבי ז״ל כתב כי כימה
תבבר הפירות ופי׳ תקשור מלשון והקשורים ליעקב
שתרגם בבירא ומושכורא כסיל תפתח היא תבשל
ישעיה מ״ט הפירות באחרונה. ותקשרים בכלה. והשם כלה
ירמיה כ׳ · ישעיה ג׳ קשריה. והקשרים ובתי הנפש. רוצה לומר על החליים
והענקים שקושרת האשה בראשה או בגרגרותיה.
וכן בהתחבר חברים ואסיפת בהסכמה אחרת כי
שמואל א׳ כ״ב · שמו״ל כ״ע קשרתם כלכם עלי. אחיתופל בקושרים עם אבשלום.
עמוס ז׳ · ישעיה ח׳ קשר עליך עמוס. וחשם לא תאמרון קשר. בשש
שמואל ב׳ ט״ו · מלכים ב׳ ט״ז נקודות. ויחי הקשר אמיץ. והתפעל ויתקשר יהוא.
בראשית ל׳ · בראשית ל׳ והקשרים ליעקב. הצאן המקשרות. תרגומו בבריאי.
והם שנולדו בימי ניסן והם הזקים ובריאים מהאחרים
וקראם בלשון קשר כי הקשר חזק״
שמואל א׳ כ׳ · בראשית ע״ו קשת קשת גבורים. בשש נקודות. את קשתי
בראשית ט״ו נתתי בענן. וראתה הקשת בענן. עריה
חבקוק ג׳ · ישעיה כ״ב תעור קשתך. מקשת אסרו. פירוש מפחד הקשת
ישעיה י״ג מסרו עצמן ואסרו. והקבוץ וקשתות נערים תרטשנה.
בראשית כ״ח רובה קשת. ופירושו יודע לעשות חקשתות או שם
ישעיה ה׳ בפלס שבת. והמקובץ ממנו וכל קשתותיו דרכות.
תלים ל״ז וקשתותם תשברנה. או יהיה דגש חשין לתפארת״

ואשר הם בני ארבע אותיות

בראשית מ״ט קדקד ולקרקד נזיר אחיו. כבר זכרנוהו בשרש קדד
והקדקד הוא מקום שמוחו של תינוק רופס״
ויקרא י״ט קעקע ובתבת קעקע. פי׳ חרות שיחרות בבשרו.
ורבותי ז״ל נשתמשו בו בבנין חדגוש באמרם
מקעקע כל חבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו ויתכן
ירמיה ל׳ שיהיו משרש קעע כי הוא מענין פן תקע נפשי״
במדבר כ״ל · ישעיה כ״ב קרקר ובקרקר כל בני שת. מקרקר קיר. ענינם
הריסה וכבר זכרתי אותם בשרש קיר.
שמואל א׳ י״ג · שמואל א׳ כ״ג קרדם ואת קרדמו. ולהקרדמים. ובקבוץ הנקבות
סופרים ט״ו ויקח אביגלך את הקרדמות. כתב ר׳ יונה כי
הם המרות. ולא יתכן כי המר הוא כלי אחר שיחפרו בו
והוא הנקר בלשון הקדשאת והקרדו הוא כלי שמבקעין
בו עצים דשטרל בלעז. וכן זכרו ר״ל מר וקרדום בשני
כלים כמו שאמרו ואף אבא שאול לא אמר אלא במר
פסל וקרדום הואיל ונפיש אגרייהו וזוטר פסידייהו״
שמואל ב׳ כ״ב קרסל ולא מעדו קרסלי. הם הארכובות או היתדות
שממעל לרגלים ותרגו אשר לו נרעים דליח
קרסולין. והם חרגלים חיתרות ממעל לארבע רגלי שיש
לחגב סמוך לראשו ובהם הוא מתחזק כשרוצה לקפוץ
וזה שאמר לנתר בהם על הארץ. ואמרו במשנה ובחגבי
כל שיש לו ד׳ רגלים וד׳ כנפים וקרסוליו וכנפיו חופין את
רובו. ותרגו בחונו ידיו ורגליו ית קרסולי ידוהי ורגלוהי״
במדבר י״ב קרקע בקרקע המשכן. ואם יסתרו מנגד עיני
עמוס ט׳ בקרקע הים. ידוע״
ויקרא י״ח קשקש סנפיר וקשקשת. והקבוץ והרבקתי דגת
יחזקאל כ״ט יאוריך בקשקשותיך. ארז״ל אלו הם
הקשקשים הקבועים בו סנפירין חפורח בחן. ומזה
שמואל א׳ י״ח נאמר ושריון קשקשים הוא לבוש. ר״ל עשוי מעשה
קשקשים כלומר על כל טבעת וטבעת של השריון תלויה
בו כמין

בו כמין קשקשת של ברזל לסתום נקב הטבעת כדי שלא יבא חץ בתוך הטבעת "

נשלמה אות הקוף

ראה כִּי רָאָה יְיָ. רָאה רָאִיתִי. וָאָסִיר אֶתְהֶן כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי. פי׳ כאשר ראיתי רעתם או פירושו כמו שנראה לי. וכתי׳ כמה דגלי קדמי. וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת. לֵךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ. וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר. פי׳ ראה כי אנשי הארץ הולכים לשבור בר במצרים או ראה בלבו כלומר הבין לפי ששמע וראה כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת. הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר יְיָ. כלומר תנו דעתכם לדבר יי׳. וכן בראית הלב רְאֵה דְרָכֶיךָ טוֹבִים וּנְכוֹחִים. כלומר תן דעתך והבין. וְרָאָה אֶת עֶרְוָתָהּ. עֵינַי תִּרְאֶינָה בָהּ. הנון דגושה שלא כמשפט אז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ. הֵמָּה יַבִּישׁוּ יְרָאוּנִי. וְעֵינָיו אֶל קְרוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּרְאֶינָה. שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה. שֶׁנַּח בְּעֵינָיו אֶינֶנּוּ רוֹאֶה חֲמוֹתִי רָאִיתִי אוֹר. אֲמֶרֶת אֵין רוֹאֶנִי. קֶמֶץ גָּדוֹל תַּחַת קֶמֶץ קָטָן. אַחֲרֵי רוֹאִי. רואה אותי ר״ל הנראה אלי וראה אותי בעיני. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף. פי׳ ראם ולא הכירם כי לא יכול לראות היטב וזחו לא יוכל לראות. ולפי שהרגשת העין היא גדולה משאר ההרגשות נשאלות שאר ההרגשות לה כמו וְכָל הָעָם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת. רְאֵה רֵיחַ בְּנִי לֹא אֶרְאֶה יָהּ. פירשו חגאון רב סעדיה נשעם הודאה ונכון הוא כי ראות הבורא הוא ההוראה וחשבח לפניו והתבונן בדרכיו. וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חוֹם. על דרך משל כאילו לא יראה החום ולא ייבש בעבור החום הבא לעולם כאילו אינו רואה אותו. וכן וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא טוֹב. והטוב לעץ הוא המטר. וְחָשְׁכוּ הָרוֹאוֹת. חעינים. ויש בענין ראיית המלחמה וַיִּמְיתֵהוּ בְּמִגְדּוֹ בְּרִאוֹתוֹ אוֹתוֹ. כלומר בהלחמו אותו. וכן נִתְרָאָה פָנִים. וי״מ כן לָמָּה תִתְרָאוּ. או פי׳ למה תתראו למה תראו עצמכם שאתם שבעים ויש עמכם אוכל כי כל שאר העולם הולכים לשבור שבר ואתם יושבי׳ לשבור שבר. ובענין מה שהוא חוב וחוק הָרְאִיוֹת לָתֵת לָהּ כלומ׳ נערות נכבדות שהיו ראויות לשמשה. וי״מ הֵמָּה יַבִּישׁוּ יְרָאוּנִי. ענין בזיון. וכן לְרָאוֹת בָּךְ. אֶת כָּל גְּבוֹהַּ יְרָאֶה. ואין צריך להוציאם מענינם. ובתי׳ לראות בך לאסתכלא בך. וְחָשַׁם יָבֵל בְּשָׂרוֹ מֵרָאִי. לֹא תְשׁוּרֵנִי עַיִן רוֹאִי וְשׁוֹב רוֹאִי. ובקמץ חטף אַתָּה אֵל רָאִי. כלומר אל ראות אתה שיוכל אדם לראותך. כִּי אָמַרְתָּ הָגַם הֵלֹם רָאִיתִי. כלומר בזה הכירה שהיה מלאך כי בעור שהי׳ מדבר עמה נעלם מעיניה ולא ראתהו. וזהו פי הגם הלם ראיתי כלומר שלא ראיתי אחריו דבר בשנפרד ממנו כדרך העולם שיראה אחר שנפרד ממנו עד שיהא רחוק ויתעלם מעיניו. ומ״א שֶׁגוּ בְּרוּאָה. כלומר בנבואה ואל״ל פי׳ בדבר שהוא נראה לכל אדם הם שגו בו ופי׳ רואה שם הראיה. ובכנוי המדבר אַחֲרֵי רְאִי. כלומר נבואתי כן כתבו רבי יעקב בן אלעזר ונכון היא וכן כתב ועם שאול עשינו חוזה. שם בפלס שואה מן השיב נפשי משואיהם. יורה ומלקוש. ומ״א הַמֵּבִין בְּרִאוֹת הָאֱלֹהִים. כלומר בנבואת האלהים. ומ״א כִּי אִם רְאוֹת עֵינָיו. והנפעל לא נִהְיְתָה וְלֹא נִרְאֵתָה כָזֹאת. וַיֵּרָא עַל כַּנְפֵי רוּחַ. כִּי בֶעָנָן אֵרָאֶה עַל הַכַּפֹּרֶת. וְנִרְאָה בִשְׁמֻחַתְכֶם וְהֵם יֵבוֹשׁוּ. פירוש הקבה יהיה נראה ונגלה בשמחתכם והם יבושו. לֵיֵי הַנִּרְאֶה אֵלָיו. וההתפעל נִתְרָאֶה פָנִים. לָמָּה תִתְרָאוּ. ושלא נזכר פעלו מהדגוש וְשִׁפּוּ עַצְמוֹתָיו לֹא רָאוּ. והאל״ף נדגשה. והפעל הכבד אֲשֶׁר הֻרְאָה יְיָ. הֻרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ. ובא וְהַרְאִיתִי גוֹיִם מַעֲרֶךָ. בפתח ההא שלא כמנהג. אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת. וְנַחַת זְרוֹעוֹ יַרְאֶה. וַיַּרְא אוֹתָם אֶת בֶּן הַמֶּלֶךְ. והשם ממנו נֶחְמַד לְמַרְאֶה. חָבֵץ לְהַלּוֹ אֶת הַמַּרְאֶה. וָאֶשְׁתּוֹמֵם עַל הַמַّרְאֶה. והקבוץ וּבְמַרְאֶה עֵינֶיךָ. הֲגַם אֶל מַרְאֵיו יָטֶל. ובלשון נקבה בַּמַּרְאֶה אֵלָיו אֶתְוַדָּע. וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת הַמַּרְאֶה. והקבוץ בְּמַרְאוֹת הַלַּיְלָה. ושלא נזכר פעלו ממנו וְחָרְאָה אֶת הַכֹּהֵן. חֲזָקִים בְּרִאי מוּצָק. בְּמַרְאוֹת חֲצוּבָאוֹת. הוא הבלי שמסתכלין בו הפנים וכבר פירשתי כראי מוצק בשרש יצק ובמראות הצובאות בשרש צבא. ועֹשֶׂה וְחֹשֵׂר אֶת מַרְאָתוֹ בְּנוֹצָתָהּ. והוא הזפק כתרגומו ובשרש נצה פירשנוהו. ומ״א וְשַׁמְתִּיךְ בְּרִאִי. ענין טינוף ולכלוך. והפעול מהפעל הכבד מזה הוי מֹרָאָה וְנִגְעָלָה. ובא החולם תחת קמץ חטף. וְהָרָאָה וְאֶת הָאָזָה. אר״ל ראה זו ראה ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר "

ראם וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו. רל ראמים כי אין לראם אלא קרן אחת. כמו בֶּן רְאֵמִים. ובהניח האל״ף וּמַקְרְנֵי רֵאמִים עֲנִיָּתֶנִי. ובהניח האל״ף בְּיוֹר הֵיאָבֶה רִים עֲבֹדָתוֹ. הֶתְקְשָׁר רִים בְּתֶלֶם עֲבֹתוֹתָיו. בחמה מבחמות המדבר חזקה מאד "

ראש אֶת הָרֹאשׁ. רֹאשִׁי רֹאשִׁי. רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל. ידוע. יָשׁוּב עֲמָלוֹ בְרֹאשׁוֹ. דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתָתִי. דַּרְכְּךָ בְּרֹאשׁ נָתַתִּי. וַיִּקַּח רֹאשׁ וַתְּלָאָה. פירושו הקיף ראשי ובתלאה הקיפו. וי״מ אותו כמו ראש ולענה ועוד נכתבנו בשרשו. וַיְהִי דָוִד בָּא עַד הָרֹאשׁ. פי׳ ראש ההר שהיה רגיל להשתחוות ולהתפלל שם וכתי׳ עוד רֵישׁ טוּרָא. ואומרים שהוא הר הזתים שממנו היה רואה בית המקדש וזהו שאמר ורוד עולה במעלה הזתים ואע״פ שלא היה שם הבית. אז וגם לא היה נודע מקום הבית בעצמו הר המוריה היה נודע בקבלה אבל לא היה נודע באי זה מקום ממנו עד שאמר גד לדוד שיבנה מזבח בגורן ארונה היבוסי. ובכנוי הרבים ישוב

בראשית לט · שמות ג · יחזקאל יז · קהלת ז · בראשית לז · בראשית מב · ירמיה ג · שמואל ב טו · ויקרא ב · מיכה ז · ישעיה ה · תהלים לב · ישעיה ז · תהלים ג · בראשית מד · ישעיה מד · ישעיה מז · בראשית מח · בראשית לו · ישעיה מד · בראשית מח · שמות לג · ישעיה מ · ירמיה יז · ירמיה יז · קהלת ט · מלכים ב כא · מלכים ב יא · בראשית מב · אסתר ב · תהלים כב · יחזקאל כח · חיוב לג · חיוב ג · שמואל ז · בראשית יז

שמות לג · בראשית לו · ישעיה לח · תהלים לא · בראשית מח · ירמיה ז · ירמיה יז · קהלת ט · מלכים ב כא · מלכים ב יא · בראשית מב · בראשית מח · חיוב לג · חיוב ג · שמואל ז · בראשית יז

בראשית יז · דברים ד · קהלת ה · סופטים יט · שמואל ב לב · ויקרא יא · ישעיה סו · בראשית יב · מלכים ב יא · בראשית מב · חיוב לג · במדבר ח · דברים לד · כתוב ג · מיכה ז · ישעיה ל · מלכים ב יא · בראשית ג · דניאל ח · דניאל ח · קהלת ז · חיוב מא · במדבר יב · דניאל ג · בראשית מו · זיקרא יג · חיוב לג · שמות לא · בראשית מא · זיקרא א · כתוב ג · בפסים ג · דברים יד

דברים לג · דברים לג · תהלים כט · דברים כב · תהלים כב · חיוב ג · חיוב לט · שמואל ב יא · יחזקאל ט · תהלים ז · יחזקאל ט · מיכה ג · שמואל ב יא

דברים כט · במדבר יג
לה ל"ב · ישעיה עו
מלכים א ל

החלם לקמץ רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם · רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל · בְּרָאשֵׁינוּ יָפוֹל אֶל אֲדָנָיו שָׁאוּל · ובא בחלם בְּכָל רֹאשָׁיו קָרְחָה · ויש ספרים וַחֲבָלִים בְּרָאשֵׁינוּ · מלא ביו"ד הרבים והמסורת ב' חד מלא וחד חסר · ויש ספרים חסר והמסורת ב' וחסר' דמו בראשנו · וכן כתב ר' יונה כי שניהם חסרים ולפי שהראש מבחר חגוף כנה בו מבחר האנשים וקצינם · וכן כנה בו גם כן מובחר חבשמים

סמות ל

והמשובח שבהם בְּשָׂמִים רֹאשׁ · פירוש קח לך בשמים

עמוס ו

והראש והמובחר שבהם תקח · וכן רֵאשִׁית שְׁמָנִים

יחזקאל נ

יִמְשָׁחוּ · וְהֵטִיבוֹתִי מֵרֹאשׁוֹתֵיכֶם · הר"ש בחרק ופירושו איטיב אחריתכם מראשיתכם והוא ממשקל אִמְרָה ·

ירמיה יג

כִּבְשָׁה · והראו האלף בני יָרֵד מֵרָאשׁוֹתֵיכֶם · כלומר

כרתשית כח

גדולתכם · וכן בהנעת האלף אֲשֶׁר שָׁם מֵרָאשׁוֹתָיו · פי'

סמות ל כו

תחת ראשו · וכן החנית אֲשֶׁר מֵרָאשׁוֹתָיו · וְאֶת צַפַּחַת

סמות ל כו

הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵרָאשׁוֹתָיו · ובכר בא מבלי מם התוספת

סמות ל כו

מֵרָאשׁוֹתֵי שָׁאוּל · כי המם כענין מן כי היא נקודה בצרי ·

במדבר ו

וְטֻמְאַת רֹאשׁ נִזְרוֹ · כלומר שער ראש נזרו · וְהָיָה

כרתשית כ

לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים · חדברים הנחלקים מן האחד יקראו ראשים כי כל אחד ראש לעצמו אחר שנחלקו וכן בשאר הלשונות זה הענין ידוע · ורבי יונה פירשו נהרים

סמות ל

גדולים ואין צורך · כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · פי'

ויקרא ה

כללם כלומר שיהיו לראש אחד · וְשִׁלַּם אוֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ · קרן הדבר יקרא ראש כַּפִּ"טַל בלעז כי הוא ראש הדבר

תלים קיט

ותחלתו ואחר כן בא עליו הריוח · ראשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת ·

יחזקאל מ

תחלת דברך · בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ · פי' בחדש

חשביעי שהוא ראש השנה בעשור לחדש והוא יום הכפורים · ורל"ל פירשו כי יום העשור קרא ראש השנה ושנת היובל היתה ואמרו אי זו היא שנה שראש השנה

זכריה ל

שלה בעשור הוי אומר זה יובל · וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה · תאר לאבן שחושמה תחלה ליסוד ויעשו כח

במדבר כ

תשואות לשמחה ויאמרו לה חן חן יהיה לה · רֹאשׁוֹנָה יָסְעוּ · בתחלה · ונכתב באלף וביו"ד כִּי לֶחֶם הָיָה הַנּוֹרָל

יהושע כא

רִאשׁוֹנָה · הַיּוֹשְׁבִים רִאשׁוֹנָה · כלו' שהיו ראשוני' קרוב'

אסתר ח

למלך במעלה · וכן מִיכָאֵל אַחַד הַשָּׂרִים הָרִאשֹׁנִים ·

דניאל ז

מן הגדולים במעלה וכן קראו השר הגדול · והתאר

יחזקאל כט

בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ · והוא ניסן שהוא תחלת החדשים

סמות יב

אבל אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר · פירושו ביום שלפנ'ו והוא יום ארבעה עשר שהוא לפני שבעת ימי

איוב טו

המצות · וכן הָרִאשׁוֹן אָדָם תּוֹלֵד · פי' הלפני אדם והוא

איוב יח

נכתב באלף וביו"ד · כִּי שְׁאַל נָא לְדוֹר רִאשׁוֹן · נכתב ביו"ד לבד מקום האלף · ויש לפרש ביום הראשון כמשמעו

ר"ל שיהיה מושבת ביום הראשון וכן ויכל אלהים ביום

לה ג כט · זכריה ל

השביעי · והתאר לנקבה בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה · בַּמֶּרְכָּבָה

ישעיה מג · ירמיה לה

הָרִאשׁוֹנָה · אַל תִּזְכְּרוּ רִאשׁוֹנוֹת · ומא היא הַשָּׁנָה

בראשית ג

הָרִאשׁוֹנִית · והשם וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל · תחלת

בראשית א

ממלכתו אך בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים · אינגו סמוך · וכן מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית · ופי' בראשית ברא אלהים בתחלה ברא אלהים את השמים ואת הארץ ואחב תוצאותיהם ואחב ספרוכי בתחלת בריאת הארץ היתה תהו ובהו · טוב

קהלת ז

אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ ·

אל"ף אעפ שמשקל הזה לל פעלית על הרוב סמוך יש מהם שאינם סמוכי לכן עם לותיות בכל הנקודות בשבא הם תמיד סמוכי לכן מלת בראשית היא סמוכה לעד לעולם לא בענבו' אתיו שבסופו רק בענבו שבא הנית מלבא כתי' בראשי הנית קמוצה כמו בראשונה שהוא בלתי סמוך ·

פי' אאזל כן טוב אחרית דבר כשית בונן אדם מראשיתו מה יהיה אחריתו אז הוא טוב האחרית בענין שאמרו

זכריה יא

הרואה את הנולד · ובא מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה · חסר אלף ·

במדבר כד

רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק · פי' כתרגומו · ורבי יונה פי' הגדול

שמואל א טו

שבהם והחשוב · ויתכן לחיות בזה רֵאשִׁית הַחֵרֶם · כלומר המשובח שבו · וכן רֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ "

עמוס ו

רבב

ישעיה נד

וְרֹב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ · פעל עבר מוסב לעתיד

תלים סט

מפני הוו' · רַבּוּ מִשַּׂעֲרוֹת

אל"ף תמהתי למה לא הכיא סלום ועמורה כי רבה שהוא מלעיל בעבור שהוא עבר אבל וכאן עליך הוא מלרע בעבור הוא שבראש המהפכתו לעתיד

סמות ל

ראשי · וְרַבָּה עָלֶיךָ · לָרֹב

תלים כב

עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה · והתאר

דברים ל

עוֹד הָעָם רָב · אֶרֶךְ אַפַּיִם

יונה ד

וְרַב חֶסֶד · רַבִּים יַחֲלוּ פְנֵי

תלים קי

נָדִיב · עַל אֶרֶץ רַבָּה ·

תלים כט · תלים סב

בְּסוֹד קְדוֹשִׁים רַבָּה . ר"ל עדה רבה · לא אֶמּוֹט רַבָּה ·

תלים עח

מוטה רבה · וַיַּשְׁקֵ בִּתְהוֹמוֹת רַבָּה · כלומר והשקה אותם

שמואל א כ

הרבה מהצורים כמו מתהומות · וְרַבַּת בָּנִים · ותוספת

שמואל א כ

"וד רַבְּתִי עָם · ובזולתי הסמיכות רַבַּת צָרָרוּנִי מִנְּעוּרָי ·

תלים קכט

רַבַּת שָׁבְעָה לָהּ נַפְשֵׁנוּ · כִּי רַבַּת בַּקָּהָל אֲשֶׁר לֹא

תלים קכג · לה כ ל

הִתְקַדֵּשׁוּ · רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי · רַב עַתָּה הֶרֶף יָדֶיךָ · וְרַב

במדבר יז · שמואל ב כד

מְהֵיוֹת קוֹלוֹת אֱלֹהִים וּבָרָד · כלומר די · וחשם כִּי

שמות ט

בְרוֹב הַיָּמִים · כִּי בְרוֹב חֲלוֹמוֹת · לְרוֹב אֶחָיו · והתאר

קהלת ה · קהלת ה · הספר ז

בזה המשקל הָרֹב דְּבָרִים לֹא יֶעֱנֶה · ובמקף ישוב החולם

איוב יח

בזה המשקל לקמץ חטף · רַב אֹכֶל נִיר רָאשִׁים · רַב

משלי יג

אָדָם יִקְרָא אִישׁ חֲסָדוֹ · כִּי כְרוֹב חָכְמָה רַב כָּעַס · יֵשׁ

משלי כ · קהלת ה

זָהָב וְרַב פְּנִינִים · וְרַב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר · וְרַב כֶּסֶף

משלי כ · משלי יד · איוב לג

אַל יַשֵּׁךְ · וחשם בענין החשכון רָכְבָה בְּעֶמֶק הַשָּׁוְה

יחזקאל יג

נְתַתִּיךְ · שׁוּבָה יֵ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל · והוא החשכון

במדבר ג

הגדול שהוא עשרת אלפים · ובנפול הכפל והבלע

בחמיה ז

בדגש דַּרְכְּמוֹנִים שְׁתֵּי רִבּוֹת · ובמא בתוספת אלף בסוף

נחמיה ז · דניאל יא

כָּל הַקָּהָל כְּאֶחָד אַרְבַּע רִבּוֹא · והקבוץ וְהַפִּיל רִבּוֹאוֹת ·

עזרא ב · דה א כט

דַּרְכְּמוֹנִים שֵׁשׁ רִבּוֹאוֹת וָאֶלֶף · ובלא אלף וַאֲדַרְכּוֹנִים

ויקרא ל · שמואל ז

רִבּוֹ · מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם · וְרִבּוֹ רִבְבָן קְדֵמוֹהִי

תלים כח

יְקוּמוּן · ומבלי האלף בקבוץ השנים רֶכֶב אֱלֹהִים

רִבֹּתַיִם · וחם שתי רבואות · ובא עם חוו וחתיו גם כן

שחוא קיבוץ הריבוי ר"ל כי הם רבואות הרבה אבל הם

על תכונת שנים · וכן אמר אחריו אלפי שנאן שפירושו

תלים קמד

אלפים שנים · והפעל ממנו צאֶנוּ מַאֲלָפוֹת מִרְבָּבוֹת ·

וכן האדם הנבבד והחשוב יקרא רב לפי שרבו מעלותיו ·

ישעיה לט · תסת ח · תלי מח

מוֹשִׁיעַ וָרָב וְהִצִּילָם · עַל כָּל רַב בֵּיתוֹ · קְרִית מֶלֶךְ רָב ·

משלי כד

וזהוא דוד בענין קרית חנה דוד · וימ מזה ותשועה בְּרוֹב

ירמי מח · אסתר ל · איכה א

יוֹעֵץ · והקבוץ וְרַבֵּי חַמֶּלֶךְ · יָצַע לָרַבִּים · רַבָּתִי בַגּוֹיִם ·

עמוס ג

וכן וְסָפוּ בָּתִּים רַבִּים · כלומר חשובים רבים בבנינים ·

הושע ח

וכן אֶכְתֹּב לוֹ רֹבֵי תּוֹרָתִי · הדברים חנבבדים שבתורה ·

בראשית כה · איכה לב

וכן חגדול בשנים וְרַב יַעֲבוֹד צָעִיר · לֹא רַבִּים יֶחְכָּמוּ ·

דברים לב

ומהשרש הזה והענין חזה וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב ·

תלים עב · תלים יח

כִּרְבִיבִים זַרְזִיף אָרֶץ · והוא המטר החזק · וועא וּבְרָקִים

רָב וַיְהֻמֵּם · והוא פעל עבר בשקל כי אם תם חכסף ·

ונמצא קמץ על פי מקצת המסורת אם כן הוא תאר ·

בראשית מט

וַיְמָרְרֻהוּ וְרָבוּ · והוא לגזרת פעול בשקל רומו מעש ·

ירמיה ל

והתאר רב והקבוץ חַשְׁמִיעוּ אֶל בָּבֶל רַבִּים · סָבוּ

איוב יז

עָלֶיו רַבָּיו · ענין חורות החצים "

יחזקאל לו · בראשית מא

רבד

וְרָבִיד עַל גַּרְוֹנֶךָ · רָבִיד הַזָּהָב · חליים עשויים

מזהב או מזולתו · ויש מחם על הצואר ועל

הגרון · ויש ליפות על המטות כמו שאמר מֹרְבַדִּים

רָבַדְתִּי עֲרָשִׂי "

רבה וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ · וְרִבּוּ עֲצֻבוֹתָם · וְכִי יִרְבֶּה מִמְּךָ · אֶסְפְּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן · ובהראות למ"ד הפעל וְכִרְכְּךָ וְצֹאנְךָ יִרְבֶּיָן · פְּרֵה וּרְבֵה · לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתַי · והפעל הכבד הִרְבֶּה אַשְׁמָה · עַד כָּל מַרְבֶּה רַגְלַיִם · וְלֹא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים · וַיֵּרֶב בְּבַת יְהוּדָה · הִרְבָּה אָרְבֶּה · וְהִרְבֵּה הַמַּכְשׁוֹלִים · הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם · מֵהַרְבַּת גּוֹאֵל הַדָּם · הֶרֶב בַּבְּכִינִי · צוּר חסר או הוא שם · וכן הֶרֶב לְהַעֲלוֹתָם מַשֵּׂאַת הֶעָשָׁן מִן הָעִיר · מְרֻרָתָה אֵשׁ וְעֵצִים הִרְבֵּה · וְלִבִּי רָאָה הִרְבֵּה חָכְמָה וָדַעַת · כִּי הִרְבֵּה יִהְיוּ · וְהִרְבֵּה עִמּוֹתָפוּת · ומשקל אחר לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה · בצרי מפני הסמיכות.

אָז חָלַק עַד שָׁלָל מַרְבֶּה · ומשקל אחר כִּי מַרְבִּיר

חָעָם · וּמֹא מִרְבֶּה לְהָכִיל · והוא תאר לכוס · וכבד אחר רַבָּה צְבָאֶךָ וָצָאָה · ויתכן להיות רבו אכליה · מזה והוא ציווי או הוא עבר משרש רבב · ורבי יהורה כתב בענין אחר וְלֹא רִבִּיתָ בְּמַחִירֵיהֶם · וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ · וְתַרְבִּית לֹא יָקַח · ואין צורך רק הם מענין זה כמשמעם · וענין שני והוא קרוב לראשון רִבְּדֵה גוֹרָיִךְ · אֲשֶׁר שִׁפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי · והשם תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים · ומא וְכָל מַרְבִּית בֵּיתְךָ · ענין חגדול · וענין שלישי רֹבֶה קֶשֶׁת · וחוא מורה החצים בקשת · ויש מפרשים אותו מתרגום נער רביא · ויתכן להיות מן חשרש הזה אֶת הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ · ונקרא כן לפי שהוא מין רב "

רבך מְרִבֶּכֶת תְּבִיאָנָה · וְלַמַּחֲבֶת וְלַמַּרְבֶּבֶת · פירוש חלוטה ברותחין "

רבע רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ · שיהיו רבעיו שוים ארכו ברחבו · וחתא עוד כָּל הַתְּרוּמָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף רְבִיעִית · כלו מרובעת תהיה ארכה כרחבה · וכן מְזוּזוֹת עֲצֵי שָׁמֶן מֵאַת רְבִיעִית · כלומ מאת כל צדדיו היו מרובעות · וכתי מן ארבע ספריהון מרבעין · ושם החשבון בתוספרת אֶלֶף לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים · אֶל אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הַחָצֵר · לְאַרְבָּעָתָם מִהֶקְצָעוֹת · ולנקבות בלי הא"ה וְאַרְבַּע צֹאן · וְאֶת הַכִּבְשָׂה יְשַׁלֵּם אַרְבַּעְתַּיִם · שני פעמים ארבעה פי שנים כמשפטו שנא בגונב צאן וארבע צאן תחת השה · ושם לחלק מחלק הארבעה רֶבַע הַהִין · בסגול הר"ש · אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו · ומא ומסָפֵר אֶת רוֹבַע יִשְׂרָאֵל · ומא רְבִיעִית הַהִין · והתאר עם יוד היחש יוֹם רְבִיעִי · בְּנֵי רְבָעִים · ומא וְעַל רֻבָּעִים · והפעל הכבד מֻרְבָּע סָבִיב · וְרוּחַב מֵאָה אַמָּה מֻרְבָּעַת · וכתב ר' יונה וממה שנגזר מן הענין הזה לְרִבְעָה תֵּבֵל הוּא · והכבד לא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם · והנכון שיהיו מענין אָרְחִי וְרִבְעֵי זֵרִיתָ · שהוא מתרגום ותרבץ תחת בלעם ורבעת "

רבץ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה · וְרָבְצוּ שָׁם צִיִּים · וְרָבַצְתָּ וְאֵין מַחֲרִיד · וְרָבְצָה בּוֹ כָּל הָאָלָה · רוֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם · וְחָאַס רוֹבֶצֶת · וְנָמֵר עָם גְּדִי יִרְבָּץ · וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם · והכבד בְּנָאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי · וְרוֹעִים לֹא יַרְבִּיצוּ שָׁם · אֵיכָה תַרְבִּיץ בַּצָּחֳרַיִם · מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲכָנֶיךָ · כלומר שירביץ כאבני פוך אבני חבנין רוצה לומ שיסודה יהיה באבני פוך · וזחו שאמ ויסדת יך בספירים · והשם וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֶבֶץ בָּקָר · כחמש נקודות · אַל תְּשַׁדֵּד רִבְצוֹ · ומא מַרְבִּיץ לַחַיָּה ·

ובסמוך וְאֶת בְּנֵי עַמּוֹן לְמַרְבֵּץ צֹאן ·

רבק וְלָאֲשָׁה עֵגֶל מַרְבֵּק · וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק · מקום שמכניסין העגלים שם לפשמם · ודומה לו בדברי רז"ל הכניס לרבקה ודשה "

רגב מָתְקוּ לוֹ רִגְבֵי נָחַל · וּרְגָבִים יְדֻבָּקוּ · פי' כחם רבי יונה המקומות אשר בעמקים הסמוכים לנחל ועומדים בהם חמים · ואחרים פירשו מגרפורת העפר מוש"ש בלעז או חלקי הנחל קור"ליש בלעז "

רגז וְרָגַז וְשָׁחַק וְאֵין נָחַת · וְרָגְזוּ וְחָלוּ · וַתִּרְגַּז בְּשֵׁנִי · וְתַחְתֶּיהָ אָרְגַּז · מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ · אַל תִּרְגְּזוּ בַדֶּרֶךְ · ואשר הוא פעל יוצא וַתִּרְגְּזֵי לִי בְּכָל אֵלֶּה · וח שם חָדְלוּ רוֹגֶז · מֵעֲצָבְךָ וּמֵרֶגֶזְךָ · ומ"ם השמוש בחרק וכבר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק · ובה"א הנקבה וּמִיָּמֶיךָ בְּרֶגְזָה וּבְרֵאָנָה תִּשְׁתֶּה · והתפעל יַעַן הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי · והפעל חכבד וְהִרְגִּיז לְיֹשְׁבֵי בָבֶל · הַמַּרְגִּיז אָרֶץ מִמְּקוֹמָהּ · לָמָּה חִרְגַּזְתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי · ענין הרעדה והתנועה מן חפחד או מן הכעס · וכתב החכם רבי יונה עַל וְאֶת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי ואפשר שיהיה נופל זה הלשון על לשונך עלי וממה שמחזיק זה אמרו ושאננך עלה באזני ל"ל רבוי דבריך · ודומה לענין הזה אמרו ותרגז לי בכל אלה · כלומ הרבית בכל המעשים האלה · תָּשִׂימוּ בָאֶרְגָּז מְצֻדּוֹ · בתבנו אותו בשער הא"לף בן ארבע אותיות "

רגל לֹא רָגַל עַל לְשׁוֹנוֹ · והכבד וַיְרַגֵּל בְּעַבְדְּךָ · ענין המלשינות והרכילות ואפשר שיהיה מלשון רגל לפי שחמלשין והרכיל הולך תמיד ומספר דברים מזה לזה · וקרוב לענין הזה וַיְרַגְּלוּ אוֹתָהּ · עָלוּ וְרַגְּלוּ אֶת הָאָרֶץ · כענין ויתורו את הארץ · רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל · בשש נקודות וחוא בלשון נקבה · רַגְלֵי עֲמָדָה בְּמִישׁוֹר · רֶגֶל יָשָׁרָה · והשני וַרְגְלַיִם לַפֶּסַח אָנִי · אֲשֶׁר לוֹ אַרְבַּע רַגְלָיִם · וּזְרוֹעֹתָיו וּמַרְגְּלוֹתָיו · רגליו · וַתְּשַׁבֵּב מַרְגְּלוֹתָיו · אצל רגליו · שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי · כלומר שהיו הולכים ברגליהם · וכן כִּי אֶת רַגְלַיִם רַצְּתָה · בְּעֵמֶק שַׁלַּח בְּרַגְלָיו · שלא שאל בחמח לרכוב עליה מרוב מרוצתו וחפצו במלחמה · וכן וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ וְכָל בֵּיתוֹ בְּרַגְלָיו · מרוב הפחד והדאגה · וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלֶיךָ · כלומר החולכים עמך לרגלך · וכן לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים · כלומר לאשם שלא היו רגליהם במרוצה ובמהירות וחוא התנהל לרגלם · וַיְבָרֶךְ יְיָ אוֹתְךָ לְרַגְלִי · פירוש בענין שאומרים רגל טובה לפלוני · וְלֹא עָשָׂה רַגְלָיו · בינוי לשער הערוה במו שאמר וְשֵׂעַר הָרַגְלַיִם · וכן לְהַסִּךְ אֶת רַגְלָיו · בינוי להשתין מים · ו"ת ולא עשה רגליו כמשמעו שתרגם ולא שטף רגלוחי · שֶׁלֶשׁ רַגְלַיִם תָּחוֹג לִי בַּשָּׁנָה · כִּי הִכִּיתַנִי זֶה שֶׁלֶשׁ רַגְלַיִם · פי' פעמים ושניהם לשון אחד · וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם · פירשו בו במו הרגלתי בחלוף

תי׳ בחא ענין הרגילות ידוע בדברי ר״ל שהוא בענין
המנהג וכבר ביארנו דקדוק המלה הזאת בחלק הדקדוק
בבנין הפעיל · עין רוגל · תרגם יונתן עין קצרא ותרגום
שדה כובם חקל משטח קצרא וענין רוגל מענין רגל
בי מכבסי הבגדים ישפשפו אותם ברגליהם״
פלכים ח׳ ח׳

רגם וְרָגְמוּ אוֹתוֹ כָּל הָעֵדָה · וַיִּרְגְּמוּ אוֹתוֹ אֶבֶן · ויקרא כ״ד · ויקרא כ״ד
וְרָגְמוּ עָלֵיהֶן אֶבֶן · רָגַם יִרְגְּמוּ בוֹ · יִרְגְּמוּהוּ יחזקאל כ״ג · ויקל כ״ד · ויקל כ״ד
בָאֶבֶן · בְּצְרוֹר אֶבֶן בְּמַרְגֵּמָה · קבוצת אבני ביחד קלפ״יר
בלעז ופי׳ אבן אבן טובה · ואא״ל כתב במרגם כמו ארגמן
ופי׳ בצרור אבן מאבני החוצור בבגד ארגמן כן הנותן
לכסיל כבוד · וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו · בשש נקודות · זכריה ז׳
שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם · פי׳ קהלם וי״מ שרים ויונתן לא תלים ס״ח
תרגם ורגם מלך אולי שני אנשים היו שמם כך שראצר
ורגם מלך והוא הנכון״

רגן וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ לֶקַח · והנפעל והוא מי שהותמד מעשיה כ״ט
מלאכת ההתול בו לפיכך שב פעול ואם הוא
פועל · דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַחֲמִים · וַתֵּרָגְנוּ בְּאָהֳלֵיכֶם · משלי י״ח · דברים ח׳
הם האנשים שדעתם ומחשבתם להרע ועסקם בענין
התלונה והסכסוך ומראים בפיהם מה שאין בלבם וזהו
שאמר באהליכם״

רגע בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם · רוֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַלָּיו · איוב ט׳ · ישעיה נ״א
עוֹרִי רָגַע וַיָּמָאֵס · ענין הבקיעה והמחץ · איוב ז׳
ומזה וְעַל רִגְעֵי אֶרֶץ · ל״ל בקעי ארץ מקומות שנסתרים תלים ל״ה
שם · ויש לפרש מזה וַעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שֶׁקֶר · כלומר משלי י״ב
אבקיענד״ה ואברתנד״ה ופירוש ועד כמו לעד שזכר ·
וכן יש לפרש מזה כִּי אַרְגִּיעָה אַרִיצֵם מֵעָלֶיהָ · בלומר ירמיה כ׳
אברתם ואגלם מארצם · וענין אחר שם הִרְגִּיעָה לִילִית · ישעיה ל״ד
חָלוּךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל · וַבגוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ · והפעל ישעיה נ״ד · דברים כ״ח
הֵיוצֵא וְעַד אַרְגִּיעָה לְשׁוֹן שֶׁקֶר · כלומר אשקיטנה שלא משלי י״ב
תרבה לדבר · וּמִשְׁפָּטִי לְאוֹר עַמִּים אַרְגִּיעַ · כלומר לעיני ישעיה נ״א
העמים ארגיע לבם ומשפטי לחם · לְמַעַן הַרְגִּיעַ אֶרֶץ ירמיה כ׳
הָאָרֶץ וְהַרְגִּיז לְיוֹשְׁבֵי בָבֶל · והוא מקור בחרק החא
ואפשר שיה״ד הרגיע עבר במקום עתיד כאילו אמר
למען ירגיע את הארץ וירגיז ליושבי בבל · והשם ומְצָאוּ
מַרְגּוֹעַ לְנַפְשְׁכֶם · ומ״א וזאת הַמַּרְגֵּעָה · ומ״א לדעת ירמיה נ״ו · ישעיה נ״ח
קצת המפרשים וּבְרֶגַע שְׁאוֹל יַחַתּוּ · בסגול · והנפעל איוב ל״ח
הַרְגָּעֵי וַדְמִי · ענינם המנוחה והחשקט · ור׳ יונה פי׳ מזה ירמיה מ״ו
ועל רגעי ארץ · בלומר ענוי ארץ והרפים שבה · וכן פי׳
עוד מזה עורי רגע · בלומר נרפה ונחלש · רֶגַע אֲדַבֵּר · ירמיה י״ח
בסגול · והקבוץ וְחָרְדוּ לְרֶגָעִים · הוא הזמן המועט · יחזקאל כ״ו
ורבי יונה פי׳ מזה ומשפטי לאור עמים ארגיע · כלומר
משפטי אראה״ד בכל רגע מהזמן לחאיר בו לעמים וכן
פירש מזה כי ארגיעה אריצם מעליה · כלומר כשהיה
מעט מן הזמן אגרשם ממנה וכתי׳ ארי בזמן איתינון
עלה · וכתב רבי יונה כי אלף ארגיעה וארגיע נוספות
באלף אכזיב ואכזיבה כמו והיה בכזיב״

רגש לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם · והשם מֵרִגְשַׁת פֹּעֲלֵי אָוֶן · תלים ב׳ · תלים ס״ד
ומשקל אחר נְהַלֵּךְ בְּרֶגֶשׁ · ענין הקיבוץ תלים נ״ה
וההמון · ותרגום והשבתי את המון מצרים ואבטל ית
רגשת מצראי״

רדד הָרוֹדֵד עַמִּי תַּחְתָּי · והפעל הכבד וַיֵּרֶד עַל תלים קמ״ד · מלכים ח׳ ז׳
הַכְּרוּבִים וְעַל הַתִּימוֹרוֹת אֶת הַזָּהָב · והשם
מַעֲשֵׂה מוֹרָד · ענין פרישה ורקיעה ותרגום וירקעו את מלכים ח׳ ז׳
פחי הזהב ורדידו ית טסי דהבא · ומן השרש הזה והענין
חזה לְרַד לְפָנָיו גוֹיִם · והוא מקור מן הקל בפלס בשם שעיה ע״ה

יקושים מן וחמת המלך שכבה · נָשְׂאוּ אֶת רְדִידֵי מַעֲלֵי · פיי ל
והרדידים הם בדמות צעיפים או מעטפות הנקראים
בערבי אל ארדא · ויש מפרשים קלעי משי שעושין
הנשים לקשור ראשן רד״לץ בלעז״

רדה וְרָדוּ בָהֶם שׂוֹנְאֵיכֶם · לא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ · ויקרא כ״ו · ויקרא כ״ה
רְדֵה בְּקֶרֶב אוֹיְבֶיךָ · וַיֵּרֶד מִיַּעֲקֹב · וְיֵרְדוּ מִיָּם תלים קי׳ · במדבר כ״ד · תלים ע״ב
עַד יָם · וּבְחָזְקָה רְדִיתֶם אוֹתָם וּבְפָרֶךְ · לֹא יִרְדֶנּוּ בְּפָרֶךְ · יחזקאל ל״ד · ויקרא כ״ה
שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמוֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה · פירוש וירדה בה בעצם · איכה א׳
וכן שָׁם בִּנְיָמִן צָעִיר רוֹדֵם · פירוש רודה בם והוצרכנו תלים ס״ח
לתיקון זה בעבור כי רוב הענין קשור עם ב״ת וטוב הוא
לתקן המעט אחר הרוב וכן תרגם המתרגם לא ירדנו
בפרך לא ישלוט ביה · וכן לשון ממשלה שהוא בענין
הזה קשור עם ב״ת ברוב מלבד אחרים נקשרו בלא ב״ת
מושל בגבורתו · מושל עמים · וכן מזה חשרש רדיתם
אותם · לא ירדנו בפרך · וירדנה · רודם · וטוב הוא ללכת
אחרי הרוב בשימוש הלשון · והפעל הכבד ומְלָכִים יִרְדֶּה · ישעיה מ״ה
וכבד אחר אָז יִרְדֶּה שָׂרִיד · יֶרֶד לִי בַּגְּבוּרִים · וענין סופטים ה׳ · סופטים ה׳
הממשלה · וענין אחר רָדָה הַדֶּבֶשׁ · וַיִּרְדֵּהוּ אֶל כַּפָּיו · סופטים י״ד · סופטים י״ד
וְהַכֹּהֲנִים יֶרְדוּ עַל יְדֵיהֶם · וענין לקיחה פי׳ ירדו חשחד ירמיה ה׳
על ידיהם ברודה הדבש שהוא טוב וערב · וכן בדברי
רז״ל בלקיחת פת מן התנור אף הרודה ונותן לסל · ויש
מפרשים ירדו מהענין הראשון כלומר הכהנים רודים
בעם על ידי הנביאים ובמצותם״

רדם נִרְדַּמְתִּי עַל פְּנֵי אֲרָצָה · וְהוּא נִרְדָּם וַיָּעָף · דברים ל״ב · תלים ע״ו
פתח ועבר · נִרְדָּם וְרָכֵב וָסוּס קַמְץ וב׳ נוני · תלים ע״ו
וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם · וחשם וַיַּפֵּל יְיָ אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה · היא יונה ח׳ · בראשית ב׳
השינה החזקה״

רדף רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב · וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְנֵי יַעֲקֹב · סופטים ל׳ · בראשית ל״ה
רִדְפוּ אַחֲרַי כִּי נָתַן יְיָ אֶת אוֹיְבֵיכֶם אֶת מוֹאָב סופטים ל׳
בְּיָדֶכֶם · בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ · תַּחַת רָדְפִי טוֹב · נמשך תלים ל״ה · תלים ל״ה
הקמץ בטעם · צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף · שֵׁכֶר יִרְדּוֹפוּ · וַיָּקָם דברים י״ז · ישעיה ה׳
אָדָם לִרְדָפֶךָ · אִם לֹא דָם שָׂנֵאתָ וְדָם יִרְדֶּפָךְ · בקמץ שמואל א׳ כ״ה · יחזקאל ל״ה
חטף בקריאת בן אשר ובקריאת בן נפתלי יִרְדֶּפָךְ בשוא
ופתח · והנפעל עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ · וההתפעל איכה ל׳
לדעת המדקדקים יִרְדֹּף אוֹיֵב נַפְשִׁי · וכבר זכרנו דעתנו תלים ז׳
בו בחלק הדקדוק בבנין התפעל · והכבד וְרִדְפָה אֶרֶץ הושע ב׳
מְאַהֲבֶיהָ · ומִרְדַּף צַדִּיקִים אֶחָב · וְאֹיְבָיו יִרְדֹּף חֹשֶׁךְ · משלי ט״ו · כתוב ח׳
והוא פועל יוצא לשלישי שחאל מרדף והחשך רודף
והאויבים רדופים · ושלא נזכר פעלו ממנו וְרָדַף כְּמוֹץ ישעיה י״ז
הָרִים · וכבד אחר כִּתְּרוּ אֶת בִּנְיָמִן הִרְדִּיפֻהוּ · מֻרְדָּף סופטים כ׳ · ישעיה ל״ד
בְּלִי חָשֹׁךְ״

רהב אַל תִּפְחֲדוּ וְאַל תֵּרָהוּ · ענינו לפי מקומו ישעיה מ״ד
אל תפחדו״

רהב יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזְּקֵן · פירוש יתחזקו ויתגאו · ישעיה נ׳
והמקור וְרָהְבָם עָמָל וָאָוֶן · כפלס בשמרם תלים כ׳
עקב רב · או הוא שם · והיוצא לֵךְ הִתְרַפֵּס וְרַהֵב רֵעֶיךָ · משלי ו׳
בלומר חכנע לפניו וחזקהו בדברי רצוי · ואעפ שמלת
רעיך כתוב ביו״ד והמסורת עליו לי״ת מלא תהיה הי״ד
נוספ׳ או יהיה מנחי חלמד והי״ד למ״ד הפעל ויש לפרשו
לשון רבים ויהיה חסר ב״ת ברעיך כלומר שתרבה עליו
רעים · והשם רַהַב הֵם שֶׁבֶת · כלומר החוזק שלהם ישעיה ל׳
ישבת ויבטל ואומ׳ זה בעבור מצר׳ בי הוא החוזק שלהם
וכבר פירשתי בו פי׳ אחר בשרש ישב · אַזִּכִּיר רַהַב וּבָבֶל · תלים פ״ז
הוא מצרים ולפי שהיו מצרים בעלי חוזק וגאות קראם
כן · הַמַּחֲצֶבֶת רַהַב · וּבְתְבוּנָתוֹ מָחַץ רָהַב · כלם ענין ישעיה ל״ה · איוב כ״ו
חוזק

חוזק ואומץ. וְרַהֲבֵם עָמָל וָאָוֶן. פירוש התוקף שלהם הבל הוא כי במהרה גז. וְלֹא פָּנָה אֶל רְהָבִים. אל בעלי החוזק והגאוה ותמה אני ממה שמצאתי בספר הנקוד לרבי יהודה חיוג שכתב וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֶךָ בהא ואמר כי חריש קמוצה והא פתוחה להפריש בינו ובין רחב ובבל שהוא פתוח כולו ואנחנו קבלנו קריאתו וְרָחַב בחית׳ וכן בתבו רבי יונה בחית׳.

והפעל הכבד תַּרְחִיבֶנִי בְנַפְשִׁי עֹז. פי׳ תחזקני שתתן עוז בנפשי להתחזק על עבודתך. שֶׁהֵם הִרְחִיבֻנִי. חזקו חשקי ואמצוני עליו״

רחט רָחִיטֵנוּ בְּרוֹתִים. תרגום וירץ ורחט וחם בנינים שהולבים בהם בבתים הגבוהים מבית לבית קורר״וש בלעז. ובן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים. כלומר המלך ירצה להיות אסור באותן הרהטים שיהיה על ביתה תמיד מרוב חשקו בה. ורבי יונה פירש רחיטנו ברות׳ים מרזבים ואסור ברהטים משל על תלתלי שערה דמה התלתלים לרהטים ואמר כי המלך אסור אהבת אותם התלתלים. ומדברי ר״ל נראה פי׳ רחיטנו הקורות הדקות שאמרו אבני ביתו של אדם ורחיטי ביתו של אדם הם מעידים בו שנא אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יענה. ובמדרש קורות בתינו ארז רחיטנו ברות׳ מכאן למדה תורה דרך ארץ שיהיה אדם מקרה ביתו בארזים ומרהט בברות׳ים. בָּרְהָטִים בְּשִׁקֻּתוֹת הַמָּיִם. במקום מרוצת המים בבריכות העשויות בארץ להשקות שם הבהמות״

רוב רַבְתָּ יְיָ רִיבֵי נַפְשִׁי. חוֹי רָב אֶת יוֹצְרוֹ. חָרוֹב רָב. וְרוֹב עָצְמָיו אֵיתָן. הוא מקור או פעל עבר לגזרת פעול ופי׳ יריב הקבה עצמיו במכאוב איתן ובמכאוב שזכר עומד במקום שני׳ או פירושו יריב עצמיו שחם חזקים ואיתנים. והפעל הכבד מַרוּעַ אֵלָיו רִיבוֹתָ. משפטו חריבות. נִצַּב לָרִיב יְיָ. משפטו להריב בי חוא מקור וכן לדין. אִם אֱלֹהִים הוּא יָרֵב לוֹ. וַיָּרִיבוּ רוֹעֵי גְרָר. רִיבָה יְיָ אֶת רִיבִי. רִיבוּ בְאַמְּכֶם. יָרֵב בּוֹ הַבַּעַל. וְאָת יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב. וחיוד ביריבו וביריבך אמרו כי נהפך ע״ין הפעל בפא ונכון הוא לומר שהיודין נוספות כיוד יקום. וחשם מַסָּה וּמְרִיבָה. ומא בִּי רִיב לַיְיָ עִם עַמּוֹ. אַל תֵּצֵא לָרִיב מַהֵר. ענין מריבה ידוע״

רוד עוֹד רָד עִם אֵל. מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ. ענינם ענין ממשלה ואמר רד עם אל כענין כי שרית עם אלהים. ופי׳ אמרו עמי רדנו בלומר יש לנו ממשלה ושרים ומלכים לא נבא עוד אליך. והפעל הכבד וְהָיָה בַּאֲשֶׁר תָּרִיד. כלומר כאשר תמשול בלומר כשיבא עת המממשלה לך שישראל יעברו על התורה ויפרקו מעליהם עול חמצות ופרקת עולו מעל צוארך. ויש מפרשים כאשר תריד כענין אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאֶהֱמָה. והוא ענין תנודה על חחולה או על חצרה פלנ״ר בלעז. ומ״מ מזה הענין יְמֵי עֲנִיָּה וּמְרוּדֶיהָ. זְבוֹר עֲנִיִּי וּמְרוּדִי. ויש לפרש ומרודיה ומרודי ענין שלטול. וכן וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת. וכת״ו וחשיביא מטלטלין. וכן תרגם מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ. מה דין אמרו עמי אטלטלנא. ובבר כתבנו מרודים מרודיה ומרודי בשרש מרד״

רוה יִרְוֵיוּ מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ. וְרָוְתָה מִדָּמָם. וחתאר כְּגַן רָוֶה. סְפוֹת חָרָוָה. פירשתיו בשרש ספה. ובת שלום כוסי רְוָיָה. וַתּוֹצִיאֵנוּ לְרָוָיָה. פירושו לארץ רויה. וְהַפֹּעֵל הַכְּבֵד כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ.

וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי. הִרְוַנִי לַעֲנָה. וּמַרְוֶה גַּם הוּא יוֹרֶה. ופירושו ומרוה נפש הענים גם הוא יקרא יורה והוא חמטר כי במו שחמטר מרוה הארץ ומשביעה כן הוא מרוה נפש הענים ומדשנה. ובבד אחר וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דֶּשֶׁן. הטעם בת״ו תְּלֻמֶיהָ רַוֵּה. אֲרֻגָיִךְ דִּמְעָתִי. מלעיל בשני פשטים לפיכך חוו בפתח קטן והיוד היא ע״ין הפעל והוו למ״ד הפעל והוא שלם והיה ראוי על המנהג היוד בשבא. ואשר הוא עומד מזה הכבד כִּי רְוָיָה בַשָּׁמַיִם חַרְבִּי. וְרִוְיָה אַרְצָם מִדָּם. ומזה השרש והענין אף בְּרִי יַטְרִיחַ עָב. ופירושו ברויה ישריח הרעב להמטיר על הארץ עד שתרוה״

רוח וְרוּחַ לְשָׁאוּל. אֲדַבְּרָה וְיִרְוַח לִי. והשם רוּחַ וְהַצָּלָה. וְרוּחַ תָּשִׁיבוּ. בסגול. ומשקל אחר כִּי הָיָתָה חֲרוּחָה. לְרוּחָתִי לְשַׁוְעָתִי. ופירושו אל תעלם אזנך לשועתי שאני משוע אליך בעבור רוחתי. והפעל הכבד וַעֲלִיּוֹת מְרֻוָּחִים. ענין חריוח ידוע שהוא הפך הצוקה. ורבי יונה בתב מזה לְרוּחַ הַיּוֹם. כלומר בעת רוח היום ורוח היום הוא קרות אוירו ואפשר לפרשו מענין רוח הנושבת כמשמעו כלומר לעת פנות היום שנושב הרוח ומתחלף שב אל הרוח או אל הקול וכמוהו קוֹלָה בנחש ילך. וענין אחר רוּחַ יְיָ דִּבַּר בִּי. כֹּל אֲשֶׁר הָיָה כְרוּחַ עִמּוֹ. וְרוּחֲךָ הַטּוֹבָה נָתַתָּ לְהַשְׂכִּילָם. וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְיָ. הוא רוח הנבואה או מלאך. וכן וְסוּסֵיהֶם בָּשָׂר וְלֹא רוּחַ. ולא מלאך לפי שהוא רוחני וכן אֲדֹנָי אֱלֹהִים שְׁלָחַנִי וְרוּחוֹ. ומלאכו. וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי. פירוש רוח הרצון והחפץ. וכן עַד יִתְּרוּחַ רוּחַ אֲחֵרֶת עִמּוֹ. עַד יֵעָרֶה עָלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם. רצון הבורא. וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ. יתרון רצון ורוח טובה היה לו לאברהם אבינו ועוד נפרש הפסוק בשרש שאר. אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ. בלומר אל אשר יהיה חפצם ורצונם ללכת ילכו. ויש לפרש מזה אַבִּיעָה לָכֶם רוּחִי. וְרוּחַ לֹא יָבֹא בֵּינֵיהֶם. אויר. וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק. רוּחַ קָדִים. הרוח הנושבת. ומזה נגזר אֲשֶׁר זֹרֶה בָרֵחַת. בשקל מלא כף נחת. וחוא הבלי שמזרים בו התבואה לפי שמניפין אותו אל הרוח פלא בלעז. וכתב החכם רבי יעקב בן אלעזר מזה וְהוֹרַדְתִּי בְרִיחִים בֶּלֶם. והם הספינות ונקראו כן לפי שחולבים ברוח. וכת״ו ואחיתית במשוטין בולהון. ויתכן לפרש מזה ועליות מרוחים. כלומר שיכנס בהם הרוח עשויין לימי הקיץ וזהו שאמר וקרע לו חלוני. וְהֵבֵאתִי אֶל עֵילָם אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע קְצוֹת הַשָּׁמַיִם. פירוש ארבע מלביות ודמה אותם לרוח במו שהרוח החזקה משחתת ומכלה הארז הגבוהים ור״ל באמרו ארבע בי מבל אד ומבל פנח תבא להם חרעה. ומהענין הזה נקראת חפאה רוח לפי שהם ארבע רוחות לארבע הפאות. לֶבֶל רוּחַ אֲזָרָה. מָדַד רוּחַ חַצָּפוֹן. אֶת רוּחַ הַדָּרוֹם מָדַד. וַיְהִי הָרְמוֹנִים תִּשְׁעִים וְשִׁשָּׁה רוּחָה. מלעיל ופירושו לרוח אחת היו הרמונים כך. לְאַרְבַּע רוּחוֹת מִדְּרוֹ. וי״מ מזה סוֹבֵב סוֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סְבִיבוֹתָיו שָׁב הָרוּחַ. והוא אומר על חשמש שיסוב וילך הפאה. וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר אִישׁ. רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ אֵלָיו יֵאָסוֹף. פעמים היא קרואה כל אחת משלש הנפשות. כן או הנשמה העליונה בלבד.

קהלת יב וְחָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃ או השבונה בלב
קהלת ז והיא בעלת הכעס לפי כך אמר אַל תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס׃
איוב טו׳ זכריה ז כִּי תָשִׁיב אֶל אֵל רוּחֶךָ׃ הֲנִיחוּ אֶת רוּחִי בְּאָרֶץ צָפוֹן׃
משלי כט כָּל רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל׃ פירוש כל רצונו׃ ויש שיאמר
איוב יט עַל חַנְשִׁימָה רוּחַ רוּחִי זָרָה לְאִשְׁתִּי׃ לא יִתְּנֵנִי הָשֵׁב
איוב ט׳ · ישעיה יח רוּחִי׃ וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע׃ פירוש בדבר שפתיו
משלי יח כִּי הַדִּבֹּר יוֹצֵא מֵהַפֶּה כְּרוּחַ וְהֶבֶל׃ אַבִּיעָה לָכֶם רוּחִי׃
ישעיה יח ואא״ל פירש מזה וַיַּרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְיָ׃ דבורו יהיה ביראת
איכה ג יְיָ׃ וכן פירש מזה לַרוּחִי לְשַׁוְעָתִי׃ אַל תַּעְלַם אָזְנְךָ
לדברי ולצעקתי״

רום יְדֵינוּ רָמָה׃ וּבחראורת ע״ן
דהפעל בא״לף נראורת
וְרָאֲמָה וְשָׁבָה תַּחְתֶּיהָ׃
אָרוּם בַּגּוֹיִם׃ וַיָּרָם כְּבוֹד
יְיָ׃ רוּמָה עַל הַשָּׁמַיִם׃
והמקור לָרוּם מֵעַל הָאָרֶץ׃
כְּרָם זָלוּת לִבְנֵי אָדָם׃ בשרק ופירושו כרום חרשעים
יחזקאל ז זלות לבני האדם׃ ובחולם וּבְרוֹמָם יְרוֹמוּ אוֹתָם׃
והתאר עַל כָּל גֵּאֶה וָרָם׃ עַל הֶהָרִים הָרָמִים׃ וְרָמֵי
משלי ז׳ · משלי כד הַקּוֹמָה׃ עֵינַיִם רָמוֹת׃ ונכתב באל״ף ראמות לְאֵיל
משלי כח חָכְמוֹת׃ ומשקל אחר רוּם עֵינַיִם וּרְחַב לֵב׃ בפלס
עול ימים׃ וכל שח חום׃ סוג לב׃ ואפשר שיהיה רום
ירמיה מ״ח · חבקוק ג עינים שם כמו וָרָם לִבּוֹ׃ והשם בחולם רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא׃
מיכה ב בפלס אור׃ ובחא״ ולא תֵלְכוּ רוֹמָה׃ בפלס שואה׃
תהלים כח׳ · איוב ט״ו קוּמוּ׃ ומשקל אחר עָלִית לַמָּרוֹם׃ וְשַׁחֲדִי בַּמְּרוֹמִים׃
משלי ט׳ · יחזקאל ט״ו עַל גַּפֵּי מְרוֹמֵי קָרֶת׃ ומשקל אחר וַתַּעֲשִׂי לָךְ רָמָה׃
יחזקאל ט״ו · יחזקאל ט״ו וְרָמַתֵּךְ עָשִׂית בְּכָל רְחוֹב׃ ובקבוץ וְנִתְּצוּ רְמוֹתַיִךְ׃ ומא״
יחזקאל כ״ב ומלאתי חֲנִיאֵיוֹת רָמוּתֵיךְ׃ בשרק׃ ובהכפל למד״ הפעל
ישעיה כ״ב · שמות ל״ד מְרוֹמְמוֹתֵיךְ נִפְצוּ גוֹיִם׃ בשרק׃ .ומשקל אחר תְּרוּמָה
שמואל ב׳ א׳ · יחזקאל מ״ח לַיְיָ׃ וּשְׁדֵי תְרוּמוֹת׃ וביו״ד היחש וְהָיְתָה לָהֶם תְּרוּמִיָּה
ויקרא ו מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ׃ והפעל הכבד וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן׃
ופירשו רז״ל שהיה מרים מלא מחתה מן הדשן בכל יום
ונותן במזרחו של נבש אבל הוצאת הדשן שאמ״ וחוציא
את הדשן לא היה בכל יום אלא כשהיה דשן הרבה על
המזבח ואין מקום למערכה ואז מפנה הדשן ומוציאו
משם ואע״פ שהיו מורידין תל הדשן בכל יום ומוציאין
אותו משם לא היתה המצוה אלא חרמת הדשן בכל יום
אבל דשון המזבח לא שחרי ברגלים לא היו מדשני והיו
מניחין התל כמו שהוא מפני שהוא נוי למזבח׃ הֲרִימוֹתִי
ויקרא ז׳ · מלכים א׳ ט׳ · משלי ג׳ יָדִי׃ וַיָּרֶם הַשֶּׁבָט׃ תָּרִימוּ תְרוּמָה׃ וְכִסְיְלִים מֵרִים קָלוֹן׃
משלי יד · תהלים עה וְקָצַר רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת׃ וְלֹא מִמִּדְבָּר הָרִים׃ כלומר
ההרמה והחגדלה לא תבא לו לאדם לא ממוצא השמש
ולא ממערבו ולא ממדבר הרים כלומר מרוב השתדלותו
והליכתו לכאן ולכאן לא תבא לו הגדולה כי אם על ידי
תהלים עה השם כמו שאמר כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים׃
ומקצת הספרים ממדבר פתח ואם כן יהיה הרים מגזרת
חר ואף על פי כן הראשון הוא הנכון ואם בא ממדבר
פתח זולתי הסמיכות חנה כמוהו משפט אחד יהיה לכם׃
ומקסם חלק׃ ולשומו מרמס׃ ובמדרש מהו ולא ממדבר
הרים אמר רבי אבא כל הרים שבמקרא הם הרים חוץ
מזה שהם רוממות שאין אדם מתרומם מן הדרכים הללו
ומה הקבה עושה נוטל נכסים מזהונותן לזה שנאמר כי
מלכים א׳ יח אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים׃ וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ׃
כלומר מרד בו וזהו חרמת יד בו׃ ושלא נזכר פעלו

ממנו אֲשֶׁר חוֹנֵף וַאֲשֶׁר חוֹרֵם׃ ופירשנו בשרש נוף מה
בין תרומה להנפה׃ כַּאֲשֶׁר יוֹרֵם מִשּׁוֹר׃ הֲרֵם הַתָּמִיד׃
ויקרא ל׳ · דניאל ח׳
וכבד אחר גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי׃ אֲרוֹמִמְךָ אֱלֹהַי הַמֶּלֶךְ׃
ישעיה ח׳ · תהלים קמה
לְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ׃ וְיִרוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל עָם׃ ואשר
שמות ט׳ · תהלים קו
הוא עומד תְּרוֹמֵמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק׃ ובנין התפעל עַתָּה
תהלים עה׃ · ישעיה נ״ג
אֵרוֹמֵם׃ וַיְרֹמְמוּ הַמְּרֻבִּים׃ יַרְשׁוּ אוֹתָם׃ חֲרֹמוּ מִתּוֹךְ
יחזקאל ל״ז · במדבר י״ז
הָעֵדָה׃ וכבר כתבתי דקדוק המלורת האלה בחלק
הדקדוק בשרש רום׃ והתאר יָמִין יְיָ רוֹמֵמָה׃ והשם
תהלים קיח
במשקלו רוֹמְמוֹת אֵל בְּגָרוֹנָם׃ האחד ממנו רוֹמֵמָה
תהלים קמה
וכל הענין הזה הגבהה׃ ורבי יונ״ חלק ביניהם ואין צורך
כי חפרשת דבר מדבר הגבהה היא׃ וכן וכסילים מרים
קלון׃ מגביה ומביא עליו חקלון׃ וכן מרים אולת׃
מגביה ומביא עליו חאולת׃ ואפשר שיהיה נגזר מענין זה
ירמיה ל וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב׃ לפי שהוא כנין גבוה נקרא כן
איוב כ״ט וכבר הביאותיו שרש בפני עצמו ארם׃ רָאמוֹת וְגָבִישׁ׃
אבן מהאבנים היקרות׃ ויש מפרשים אותו כמו אלמוגים
שהוא הנקרא בלעז קו״ראל״

רוע וּבְעֵינֵי מִשֵּׁחַ רָע׃ וָרַע בְּעֵינָיו׃ וָרָעָה לְךָ זֹאת׃
וָרָעָה עֵינְךָ׃ וְהתאר בַּדָּבָר
הָרַע הַזֶּה׃ רָע עָיִן׃
וָרָעִים לֹא נִתָּקוּ׃ וָרָעָה
לא תִפָּצֵא בְךָ׃ והקבוץ
לא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת׃ כלומר לעשות רעות׃
ירמיה כ׳
גַּם אֶת חָרָעוֹת לִמַּדְתִּ אֶת דְּרָכֶיךָ׃ פירוש הנשים
הושע ט׳ · ירמיה כ׳
הרעות׃ והשם רוֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ אֵין זֶה כִּי אִם רוֹעַ לֵב׃
תהלים לג׳
ואין להפריש בין ענין זה לענין רבורת רָעוֹת צַדִּיק׃
יונה ל
לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ׃ כִּי רעה שתבא מאת האדם או רעה
שתבא לו מאת השי״ הכל רעה אין הפרש ביניהם׃ והפעל
מיכה ג הכבד הֵרֵעוּ מַעַלְלֵיהֶם׃ הַגַּם עַל הָאֲלָמָה אֲשֶׁר אֲנִי
מלכים ח׳ ל״ז · תהלים קה מִתְנוֹרֵר עִמָּהּ הָרָעוֹת׃ וְלִנְבִיאֵי אַל תָּרֵעוּ׃ לֹא יֵשִׁיב
נפכי ח׳ · מלכי ח׳ ל״ז · ירמיה מ״ב יְיָ וְלֹא יֵרַע׃ וָתָרַע לַעֲשׂוֹת׃ לָמָּה הֲרֵעוֹתָם לִי׃
שמואל א׳ · דברי הימים א׳ · ישעיה ט״ו וְאִם הָרַע תָּרֵעוּ׃ וַיָּרֵעוּ אוֹתָנוּ׃ כמו לנו׃ חָנֵף וּמֵרַע׃
משלי ל״ז · תהלים לו מֵרַע מַקְשִׁיב עַל שְׂפַת אָוֶן׃ כִּי מְרֵעִים יִכָּרֵתוּן׃ זֶרַע
ישעיה א מְרֵעִים׃ אינו אומר מרעים על האבות אלא על הבנים
כלומר זרע שהם מרעים ובנים משחיתים מעלליהם׃

וכן בענין דלות הנוף והשתנות הפנים וְרָעוֹת תֹּאַר
בראשית מ״א מְאֹד׃ רָעוֹת הַמַّרְאֶה׃ מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים׃ בְּכָל אֶרֶץ
בראשית מ״א · בראשית מ״א מִצְרַיִם לָרוֹעַ׃ וְלֹא חָיִתִי רַע לְפָנָיו׃ פ׳ עוד היום לא
בראשית מ״א נחמיה ב חייתי רע לפניו אלא שמח וטוב לב והיום כשראה אותי
כך שאלני מדוע פניך רעים כלם ענין רעה וירוע הוא׃
כמדבר י׳ · ישעיה מ״ב · יחזקאל ל׳ וְעֹא תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ׃ יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ׃ הָרִיעוּ
יחזקאל ל׳ · מיכה ל וַהֲרִיעוֹתָם׃ וַיַּרַע הָעָם׃ לָמָּה תָרִיעִי רַע׃ ושלא נזכר
ישעיה י״ז פעלו מהדגוש וַבְּכָרְמִים לֹא יֵרָנֵן לֹא יָרוֹעַ׃ והשם
כמדבר י׳ · ירמיה ל״ט וְתִקְעֶהָם תְּרוּעָה׃ וְתִרוֹעָה בְּעֵת אֲחֵרִים׃ והשם במא״
מיכה ל׳ · איוב ל״ו · שמות ל״ב לָמָּה תָרִיעִי רַע׃ יַגִּיד עָלַיִן רֵעוֹ׃ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעוֹ׃
ופירוש יגיד עליו רעו כי הרעם יגיד ויורח על הגשם׃
תהלים קה׳ · תהלים ס׳ והתפעל יִתְרוֹעֲעוּ אַף יְשִׁירוּ׃ עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי׃
כלם ענין תרועה שהוא השמעת הקול בתרועה לשמחה
או לאבל כמו למה תריעי רע׃ ותרועה בעת צהרים׃
ואמר יתרועעו אף ישירו׃ על השבלים כאשר נושב
בהם הרוח ומכים זה בזה כאילו הם מתרועעים ומשירים
משלי י״ח · משלי כ״ז וענין אחר אִישׁ רֵעִים לְהִתְרוֹעֵעַ׃ רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ׃
איוב ו׳ וְתִכְרוּ עַל רֵעֲכֶם׃ נכתב בו חיו״ד ע״ן הפעל׃ לְךָ
משלי ו׳ הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ׃ והוא כתוב ביו״ד אולי הוא לרבים
שמואל ב״ יב ובכר פירשנו אותו בשרש רהב׃ וכן וְנָתַתִּי לְרֵעֶיךָ׃

כתוב ביו"ד וענינו ליחיד ועוד אני עתיד לכותבם בשרש
תלים נ׳ · ירמיה ט״ו רעה׳ · וענין אחר תְּרוּעָם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל · הֲיִרוּעַ בַּרְזֶל
בַּרְזֶל מִצָּפוֹן וּנְחֹשֶׁת · פי׳ חירוע ברזל ונחשת מצפון
ברזל כלומר ברזל ונחשת הוא נבובו נאצר חירוע ברזל
שלהם הלא אם הם חזקי׳ יבא להם יות חזק מהם לשברם
מלכים ל״ב · משלי כ״ה ולכתתם · יָרוּעַ כַּבִּירִים לֹא חֵקֶר · שֵׁן רוֹעָה · והוא
ישעיה מ׳ · משלי י״ח פועל עומד וכן רוֹעוּ עֲשָׂבִים וָחִתּוּ · והנפעל רֵעַ יִרוֹעַ
משלי נ״ג כִּי עָרַב זַר · וְרוֹעָה בְּסִילִים יִרוֹעַ · והתפעל רוֹעָה
ישעיה כ״ד הִתְרוֹעֵעָה אָרֶץ · ורועה מלעיל כי חא נוכסת והוא
מקור כלם ענין שבר ולפי דעתי כי זה הענין כולו
מפעלי הכפל וכן בלשון רז״ל בבות ל רעוע שנו מפו׳ר״ת
שאמרו בריאות ולא רעועות "
יחזקאל מ״ז רוף וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה · פי׳ לשבר כלומר פריו יהיה
למאכל ועלהו לרפא בו השבר · וכן עֲמוּדֵי
מלאכי ג׳ · שמואל ב׳ י״ז שָׁמַיִם יְרוֹפְפוּ · ישברו · וַתִּשְׁטֶה עָלָיו חֲרִיפוֹת · בְּתוֹךְ
משלי ל״ז חֲרִיפוֹת בֵּעָלִי · היא חחטוה חנכתשת במבתש · ויתכן
לפרש ירופפו ענין תנועה ותנודה מענין שאמרו כזורף
עין וכן אמרו בהכפל הפא והלמד ועוף אפילו לא רפרף
אלא בעינו ולא כשכש אלא בזנבו זחו פרכוס · וכן אמרו
במשנת אחלות חסריגות והרפיות והרפפות מצטרפות ·
ומפרש בתוספתא רפפות אלו של אלקטיות פירוש
חלונות שעושין לבתי חקיץ להכניס כחם הרוח ·
שמואל א׳ ג׳ · מלכים ג׳ ה׳ רוץ הַנַּעַר רָץ · כִּי אִם רַצְתִּי אַחֲרֶיהָ · לֹא שָׁלַחְתִּי
ירמיה כ״ג · ירמיה ל״ח אֶת הַנְּבִיאִים וְחֵם רָצוּ · רָץ לִקְרַאת רָץ יָרוּץ ·
שמואל ב׳ כ״ב כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד · פי׳ ארוץ לגדוד אויבי וארדוף
דברי הימים ב׳ · שמואל א׳ כ׳ אחריהם · וַיָּרָץ עֶשָׂו · רָץ מְצָא נָא אֶת הַחִצִּים · והשם
קהלת ט׳ · שמואל ב׳ י״ח כִּי לֹא לַבַּלִּים הַמֵּרוֹץ · ומשקל אחר בְּמֵרֹצַת אֲחִימַעַץ ·
ירמיה כ״ג · ירמיה ל״ח וַתָּחִי מְרוּצָתָם רָעָה · והתאר רָץ לִקְרַאת רָץ · וַחֲמִשִּׁים
מלכים א׳ א׳ · מלכים ב׳ י״ז אִישׁ רָצִים לְפָנָיו · ובנו״ן במקום מס״ קול הָרָצִין הַעַם ·
שהוא כמו הרצים · וכן לקץ הימין כמו הימים · ופי׳ קול
הרצין קול השמחה שהיו שמחים והיו אומרי׳ יחמלך ·
תלים ס״ח · ירמיה מ״ט והפעל הכבד נוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים · כִּי אַרְגִּיעֶנּוּ ר״ת
דברי הימים א׳ · שמואל א׳ ז׳ אֲרִיצֵנוּ מֵעֲלֵיהֶם · וַיַּרִיצֻהוּ מִן הַבּוֹר · וְהָרֵץ הַמַּחֲנֶה
ל״ב כ״ב · כתוב ל״ה לְאַחֶיךָ · וַיַּרִיצוּ לְכָל בְּנֵי הָעָם · וכבד אחר בַּבְּרָקִים
ישעיה מ״ב יְרוּצֻצוּ · וּעֵא לֹא יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ · פירשתיו בשרש
קהלת ג׳ כחה · וְתָרֵץ גַּלַּת הַזָּהָב · אלו הם עומדים · והיוצא נָתֵץ
מלכים ב׳ כ״ג חֲמֵלֶךְ וַיָּרֶץ מִשָּׁם · כלומר נתצם ושברם משם · ויֹת
וארחק מתמן · ולדעתו הוא מענין וירץ עשו · אלא שזה
סופטים ט׳ פעל יוצא ופירושו הריצם משם · והפעל הכבד וַתָּרֶץ
אֶת גְּלַגְלָתוֹ · הרֹיש בחירק · והשם וְעַל הָעֶשֶׁק וְעַל
ירמיה כ״ב · סופטים ט׳ הַמְרוּצָה לַעֲשׂוֹת · וכבד אחר וַיַּרִיעֻהוּ וַיְרוֹצֻצוּ ·
דברי הימים ב׳ · קהלת ה׳ וחתפעל וַיִּתְרוֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ · וחנפעל וָנָרוּץ
יחזקאל כ״ט הַגֶּלֶגֶל אֶל הַבּוֹר · בְּתָפְשָׁם בְּךָ בַּכַּף תִּרוֹץ · ענינם
ענין שבירה · ויתכן להיות ונרוץ הגלגל מן חענין הראשון
שמואל ב׳ כ״ב · ורבי יונה פירש מהענין הזה כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד ·
והקרוב להיותו מהענין הראשון "
תלים נ״ד · משלי נ״ג רוש בְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ · והתאר וָרָשׁ לֹא שָׁמַע
משלי י״ד · שמואל ב׳ י״ב גְּוָרָה · יִשְׁנָא רָשׁ · וָרָשׁ אֵין כֹּל · עָשִׁיר
משלי כ״ב בְּרָשִׁים יִמְשֹׁל · ובאלף אל״ף לא נמצאו רק אלו הל׳
שמואל ב׳ י״ב אֶחָד עָשִׁיר וְאֶחָד רָאשׁ · שהיו אל״ף כתי׳ רש וקלון בנבי
שמואל ב׳ ג׳ אֶת כִּבְשֶׁת הָאִישׁ הָרָאשִׁי · ונמצא באלף רשא וששר ומל
משלי ו׳ רָאשׁ עֹשֶׂה בַּף רְמִיָּה · רֶבֶ אלפ כתיב ריש כפיפה וכיוצ
משלי י״ג אֹכֵל נִיר רָאוּשִׁים · פירוש ישנה ריש ·
העניים המתעסקים בעבודת האדמה יגיעו לרב
אבל ויש נספה בלא משפט פירוש ויש עשיר נספה

בלא משפט הזריעה כלומר אם לא יתעסק בעבודת
האדמה יהיה נספה וילך עשרו בענין רע שבח עבודת
האדמה וגנה אהבת הכסף כמו שאמר בספר קהלת ·
משלי י״ג · משלי ל״ד וחשם רֵשׁ וְקָלוֹן פּוֹרֵעַ מוּסָר · ובאֶלֶף רֵאשׁ וָעֹשֶׁר אַל
משלי י׳ · משלי כ״ד תִּתֵּן לִי · וביו״ד מִחֵתַת דַּלִּים רֵישָׁם · וּבָא מִתְהַלֵּךְ רֵישֶׁךָ ·
משלי י׳ · משלי כ״ה וּבאֶלֶף וּבָא כִּמְהַלֵּךְ רֵאשֶׁךָ · ובחרק יְשַׁבֵּעַ רֵישׁ ·
משלי ל״ח · ירמיה ה׳ יִשְׁתֶּה וְיִשְׁכַּח רִישׁוֹ · ויתכן להיות מעיקר זה רוֹשֵׁשׁ
משלי י״ג עָרֵי מִבְצָרֶיךָ · מִתְרוֹשֵׁשׁ וְחוֹן רָב · או הם מפעלי הכפל
דברים כ״ט · מיכה ג׳ וענין כלם ירוע · ראש וְלַעֲנָה · לַעֲנָה וָרֹאשׁ · עָנְבֵימוֹ
דברים ל״ב · מיכה ג׳ עַנְבֵי רֹאשׁ · והוא כתיב בוֹ · ראש וְתֹלְעָה · וּפָרַח
הושע י׳ · תלים ס״ט · ירמיה ל׳ כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט · וַיִּתְּנוּ כְּבָרוּת רֹאשׁ · וַיַּשְׁקֵנוּ מֵי רֹאשׁ ·
ירמיה ט״ו · דברי הימים ב׳ · עמוס ו׳ וְהַשְּׁקִיתִים מֵי רֹאשׁ · כִּי חֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט · וְרֹאשׁ
פְּתָנִים · ענין הכל ארש טוסקו בלעז ואומרים כי בראש
הפתן הוא הארס לפיכך נקרא ראש · וישראש שהוא
עשב ומי סדוסית העשב הוא שמשקין למי שרוצין להמית
ופיכך הוא אומר מי ראש "
נחמיה ג׳ רזה כִּי רָזָה אֶת כָּל אֱלֹהֵי הָאָרֶץ · והתאר לנקבה
מלכים ב׳ · מיכה ג׳ הֲשִׁמְנָה הִיא אִם רָזָה · וחשם וְאֵיפַת רָזוֹן
ישעיה י׳ · תלים קו זְעוּמָה · בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם רָזוֹן · וַיְשַׁלַּח רָזוֹן בְּנַפְשָׁם · ומא
ישעיה כ״ד וָאוֹמַר רָזִי לִי רָזִי לִי · והוא מלעיל מפני מלה זעירא
דניאל ג׳ אשר בצדו · ואאל״ף פי׳ רזי לי מענין וְכָל רָז לָא אֲנַס לָךְ ·
אמר הנביא דבר סוד הוא אלי שיגלו כל יושבי הארץ ·
ישעיה י״ז וחנפעל ומשמן בְּשָׂרוֹ יִרְזֶה · ענין כולם ענין כחש וחסרון
תלים קו ואבוד · וְרָזוֹן בְּנַפְשָׁם · הוא מות המתאוים במדבר "
ירמיה י״ז רזח אַל תָּבֹא בֵּית מַרְזֵחַ · פירוש בית אבל "
עמוס ג׳ וכן וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים · כלומר יקרב ויבא
אבל הסרוחים על ערשותם והמתענגים עתה יגלו בראש
גולים ויבא אבלם "
מלאכי ב׳ · ירמיה ל״ט רזם וּמָה יִרְזְמוּן עֵינֶיךָ · כמו הפוך בדברי רז״ל
חרש רומז ונרמז מרמוזי רמוזי להדדי · קורץ
עין תרגומו דרמיז בעיניה · שלח אצבע תרגומו דרמיז
באצבע "
ישעיה מ׳ · תלים כ׳ רזן רַזְנֵי הַגּוֹיִם לָאָרֶץ · וְרוֹזְנִים נִסְרוּ יָחַד · ומא
משלי י״ד ובאֶפֶס לָאוּם מְחֹתַת רָזוֹן · ענין שרים ומלכים ·
שמואל א׳ ג׳ · יחזקאל מ״ח רחב רָחַב פִּי עַל אוֹיְבָי · וְרֶחָבָה וְנִסְבָּה לְמַעְלָה ר״ת
ישעיה ס׳ לְמַעְלָה · וּפָדַה וְרָחַב לְבָבֶךָ · פירוש יפחד
ליראה את השם הנבבד כשיראו רוב הטובה במו שאמר
ופחדו אל יי׳ וא״ל טובו ורחב מהצרות שחיר״ת בהם
ישעיה ל׳ מתחלה עתה ירחב וישמח · והנפעל בַּר נִרְחָב · והשם
מלכים א׳ ל״ד וְרֹחַב לֵב בַּחוֹל · פירוש בכל הדברים שצריך התבוננות
היה לו לב רחב בהם כי אין בחול נשוא לרחב לב אל״א
דבר מדה היה נשואו לא דבר מספר · כמו וְרָחְבָה מִנֵּי
מיכה ז׳ יָם · אלא בחול נשוא הוא לכל הדברים שצריך בהם
התבוננות שהם כחול אשר על שפת הים ולטולם היה
לשלמה רוחב לב · וכן ולתבונתו אין מספר · בלומר
לדברים שיש לו תבונה בהם אין מספר כי נשוא תבונה
פמיה ל״ז חקר במו אין חקר לתבונתו · חֲמֵשׁ אַמּוֹת רוֹחַב ·
בראשית ל״ג · תלים קיט לְאָרְבָּה וּלְרָחְבָּה · ומשקל אחר וְאֶתְהַלְּכָה בָרָחְבָה ·
בראשית י״ט · ל״ה · אל ט׳ וחוא שם למקום הרחב · ומא בִּי בָרְחוֹב נָלִין · רְחוֹב
משלי כ״ב וְחָרוּץ · והקבוץ בלשון נקבות בְּתוֹךְ רְחוֹבוֹת אֶרְצֵחַ ·
תלים קמ״ד · תלים י״ח וְאֵין צְוָחָה בְּרְחוֹבוֹתֵינוּ · והשם וַיּוֹצִיאֵנִי לַמֶּרְחָב ·
מיכה ל״ז ומא רַחַב לֵב מוּצָק תַּחְתֶּיהָ · בפלס שער תער · ומא
משלי ל״ה רוס עֵינַיִם וְרַחַב לֵב · ואפשר שהוא תאר באשר כתבתי
בראשית ל״ג · תלים קל״ד · משלי ל״ה ברום עינים גֹּבַהּ · והתאר וְרַחַב יָדַיִם · רָחַב נֶפֶשׁ יָגֵרָה
תלים קל״ט מָדוֹן · וְרָחַב לֵבָב · ויחיה מבלי חסמיכה רָחַב בשקל
חכם ·

חכם · ולנקבה רְחָבָה מִצֻּתְךָ מְאֹד · וְהָאָרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם · והפעל הכבד כִּי עַתָּה הִרְחִיב יְיָ לָנוּ · הִרְחִיבָד שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ · בַּצַּר הִרְחַבְתָּ לִי · בְּרוּךְ מַרְחִיב גֹּד · תַּרְחִיב צְעָדַי תַּחְתָּי · הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְּאֵהוּ · וְאָם יַרְחִיב יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ · צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ · וגם הוא פועל יוצא והפירוש צרות לבבי הרחיבו מקומם וגבולם בלבבי מרובם והם מצירים לבבי ומרחיבים בו מקומם וגבולם ודבר בו דרך צחות בחבר שתי חלשונות בענין וזה הפך זה ·

רחל וּרְחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה · רְחֵלִים מָאתַיִם · כבשות ·

רחם רַחֵם יְיָ עַל יְרֵאָיו · וְרַחֲמֶיךָ וְחַרְבֶּךָ · רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ · בְּרֶגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר · יתכן היותו מקור והיותו שם יותר נכון · והקבוץ וְנַתֵּן לְךָ רַחֲמִים · כִּי רַבִּים רַחֲמָיו · ושלא נזכר פועלו אֲשֶׁר בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם · ומורה וְעוֹזֵב יְרֻחָם · והתאר אֶל רַחוּם וְחַנּוּן · והתאר עם יוֹד היחש רחמני יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת · ענין כולם ענין רחמנות וידוע הוא · וענין אחר אֶרְחַמְךָ יְיָ חִזְקִי · החי״ר בו בקמץ חטף ופירושו כמו אוהבך מ מתרגום ויאהב ורחם · ויש מפרשים מזה רחם תזכור כלומר בעת הרוגז תזכור אהבת אבות · והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל פי׳ ארחמך מהענין הראשון ופירושו אבקש רחמים מכך · כָּל פֶּטֶר רֶחֶם אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ · בשש נקודות · ויבא בפתח רַחֵם רַחֲמָתַיִם · וכן כשיבא בהפסק כְּהַעֲבִיר כָּל פֶּטֶר רֶחֶם · חרי״ש קמוצה מפני ההפסק · וְרַחֲמָה חֶרֶת עוֹלָם · הה״א נחה ועיקרה מפיק · וכבר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק ·

מֵרֶחֶם מִשְׁחָר · פירוש יום שנולדת ושיצאת מרחם אותו שחר של ילדותך היה הטל שירד אותו השחר לך היה כלומר טוב היה לך כאדם שאומר של ברכה ירד אותו היום שנולדת · ועל דרך ההשאלת בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא · והוא אומר על הים כי בהוציאו אותו כמי שיצא מרחם כלומר כשיצאו המים ונקוו הסך בעדו שלא יעבור החוק ששם לו והוא החול · וכן מרחם משחר לדעת החכם רבי אברהם אבן עזרא ז״ל שפירשו כן ופירוש משחר מעת עלות השחר כלומר שיצא ממקומו כאילו יצא מרחם ופירש הפסוק אם הוצרכת לעשות מלחמה עמך יבואו אליך ביום כגשם נדבות ותראה בחדרי קדש מרחם משחר כלומר מעת עלות השחר יבואו בטל שהורגלת לראות בילדותך כאשר היית רועה צאן · והפילו חלשון הזה על האשה עצמה רַחֵם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר · פירוש עלמה ושתי עלמות וקראם כן לדרך בזיון · וְאֶת הָרַחֲמָה · אמרו שהוא עוף מרחם על בניו מאד ·

רחף רָחֲפוּ כָּל עַצְמוֹתַי · ורחבד עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף · מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם · כלם ענין נדנוד ותנועה ·

רחץ אִם רָחַץ יְיָ · וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו · וְרָחַצְתָּ אוֹתָם בַּמַּיִם · וְרָחַצְתָּ וָסַכְתָּ · פירוש ורחצת בשרך · יִרְחֲצוּ מַיִם · פירוש ירחצו ידיהם ורגליהם במים · לְרַחוֹץ עַל הַיְאוֹר · וְכָנוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחְצָה · רָחַץ וּטְהָר · רָחֲצוּ חִזְּכוּ · כלם פעלים יוצאים ואלא זל״ל פירש מקצתם עומדים · ושלא נזכר פועלו מהדגוש ומצוֹאָתוֹ לֹא רָחָץ · לֹא רָחַצְתָּ לְמִשְׁעִי · והחתפעל אִם הִתְרָחַצְתִּי בְּמֵי שָׁלֶג · והשם שֶׁעָלָו מִן הָרַחְצָה · ובלא הא מוֹאֵב סִיר רַחְצִי · יאמר האחד ממנו רחץ בפלס נער נעל ענין הרחיצה ידוע ·

רחק עַל כֵּן רָחַק מִשְׁפָּט מִמֶּנּוּ · כִּי רָחֲקוּ מֵעָלַי · יִרְחַק חֹק · כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם · רַחֲקוּ מֵעַל יְיָ · צוּוי כי הוא פתח · רַחֲקִי מֵעֶשֶׁק · צווי במקום עתיד ופירושו תתרחקי מעשק שלא יעשקך אדם וממחתה שלא תקרב אליך · לְרַחֲקָה מֵעַל מִקְדָּשִׁי · החי״ת בקמץ חטף · והתאר אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה · אוֹ בְדַרְכָּךְ רְחוֹקָה · והתאר עוד כִּי הִנֵּה רְחֹקֶיךָ יֹאבֵדוּ · והשם מִמֶּרְחָק תָּבִיא זַרְחָהּ · בָּאִים מֵאֶרֶץ מֶרְחָק · נוֹצְרִים בָּאִים מֵאֶרֶץ הַמֶּרְחָק · הַמֵּם בסגול · מֵאֶרֶץ מַרְחַקִּים · תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים · הַמֵּם בפתח · וַבַּמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי · וְהַאֲזִינוּ כָל מֶרְחַקֵּי אָרֶץ · הַמֵּם בסגול · והכבד וְרִחַק יְיָ אֶת הָאָדָם · וְלִבּוֹ רָחַק מִמֶּנִּי · עַתָּה יְרַחֲקוּ אֶת זְנוּתָם · וכבד אחר הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת פְּשָׁעֵינוּ · הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַרְכֶּךָ · ואשר הם פעל עומד ממנו הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ · הֶמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה · אַל תַּרְחִיקוּ מִן הָעִיר · ענינם ידוע ·

רחש רָחַשׁ לִבִּי דָּבָר טוֹב · פירושו הוציא והניע בי זה הלשון בדברי רז״ל בתנועת השפתים רחושי מרחשן שפוותיה · ומזה הענין נגזר וְאִם מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת · והוא כלי עמוק וכן פירשו רז״ל מרחשת עמוקה ומעשיה רוחשין מחבת צפה ומעשיה קשים פירוש המרחשת היתה עמוקה ומתוך שהיא עמוקה שמגה צבור ואין האור שורפו ומעשה מנחה העשוין בתוכה רוחשין ומתנועעין ·

רטט הִפְנָתָה לָנוּס וְרָטֵט הֶחֱזִיקָה · בשש נקודות ענינו כמו רתת טרמולו בלעז ·

רטב רָטוֹב הוא לְפָנַי שָׁמֶשׁ · מִזֶּרֶם הָרִים יְרָטְבוּ · ענין עָנִים לחות ·

רטש וְעוֹלְלֵיהֶם תְּרֻטָּשׁוּן · וּקְשָׁתוֹת נְעָרִים תְּרֻטַּשְׁנָה · ושלא נזכר פעלו ממנו אֵם עַל בָּנִים רֻטָּשָׁה · וְעוֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ לְעֵינֵיהֶם · ענינם ענין הנטישה עם החפלה ותרגום תשמטנה ונטשתה תשמטינה ותרטשינה · ותי תרטש תטרף · ירטשו ישרפון · והוא כמו שנאמר בדברי רבותינו ז״ל או שטרפה בכותל ·

ריח אַף לֶחֶם וְלֹא יָרִיחוּן · וַיָּרַח יְיָ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ · וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם · וּמֵרָחוֹק יָרִיחַ מִלְחָמָה · ענין הריח ידוע ופי׳ יריח מלחמה על דרך הרחבה כלומר ירגיש · וכן בַּאֲשֶׁר יִנָּתֵק פְּתִיל הַנְּעוֹרֶת בַּהֲרִיחוֹ אֵשׁ · וכן וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְיָ · כלומר במעט רמז יכיר כי הוא צדיק · וזהו שאמר ולא למראה עיניו ישפוט כי הריח היא החרגשה חקלה שבהרגשות · ואפשר להיות מן השרש הזה רחים לֹא יָחֻכוֹל רֵחַיִם · וְרֶכֶב · קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח · ולפי שחם שתי אבנים יקראו בלשון שתים והתחתונה לבדה תקרא רחים לפי

תלים קיט · לה ל ל
בראשית כו · ישעיה ה
תלים ל · דברים לג
תלים קיח · תלים כא · דברים יט
תלים כה
ישעיה כג · בראשית לג
תלים קנ · דברי״ב · ירמי׳ לא
חבקוק ג
דברים ג
לה ל כא · הושע יד
משלי כח · תלים פו
מיכה ד
תלים ס
אגת׳ כמדבר יב
טופטים ה
יחזקאל כ
ירמיה כ
תלים קי
מלכים ב ה · ישעיה ח
דברים יד
ירמיה כג
דברים לג · בראשית מ
ישעיה לי · שמות כט
רות ג
דברים לד
ישעיה לא · יחזקאל מג · תלים קא
משלי ה
בראשית מא · שופטים יא
הושע ח
תלים מה
ויקרא כ
ירמיה מט
מיכה ז
דברים יב · יחזקאל יא
ישעיה לא
תלים קטו · בראשית מ
ויקרא כו · מיכה לט
סופטים יז
ישעיה יח
דברים כד
ישעיה מז

שמות ל
שמות כ · שמות ל
מלכים ב ה · ישעיה ח
משלי ל · יחזקאל יד
מיכה ט · שיר ד
תלים ס
ישעיה לט · ירמיה כ
מיכה ז · דברים יב · יחזקאל יא
ישעיה לד
יחזקאל ח
הושע ג
דברים ג
מלכים ב ה · ישעיה ח
משלי לא · ישעיה יג
ירמיה ל · ירמיה ח
ישעיה לג · זכריה ז
ישעיה ח
ישעיה ז · ישעיה לט
יחזקאל מג · תלים קא
משלי ה
בראשית מא · שופטים יא
הושע ח
תלים מה
ויקרא כ
ירמיה מט
מיכה ז
דברים יב · יחזקאל יא
ישעיה לא
תלים קטו · בראשית מ
ויקרא כו · מיכה לט
סופטים יז
ישעיה יח
דברים כד
ישעיה מז

שהיא עקר מלאכת השתים והיא הגדולה והעליונה תקרא רכב לפיכך אמר לא יחבול רחים ורכב ויתכן עוד לפרש בי רחים היא על השתים לא על התחתונה לבד כי התחתונה לבד תקרא שבב כמו שנקראת העליונה רכב כמו שאמרו במשנה מרחיקים את הריחים שלשה מן חשבב שהם ארבעה מן הרכב ופי׳ הפסוק לא יחבול רחים והם השנים ואפילו הרכב לבדו לא תחכול אותו בי לא תהיה המלאכה זולתי שתיהן ביחד וזכר העליונה לבדה ולא זכר התחתונה כי העליונה נקלה לקיחתה מהתחתונה כי התחתונה קבועה׳

ריק חֵם מְרִיקִים שַׁקֵּיהֶם · עַל הָאָרֶץ יָרִיקוּ · הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב · ושלא נזבר פעלו ממנו · וְלֹא חוֹרַק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי · שֶׁמֶן תּוֹרַק שְׁמֶךָ · ואפשר שהוא תאר בתוספת ת׳ו ואף על פי שהוא פתוח מצאנו כמוהו יסד בציון · לב חותל · ולשון זה נופל על הכלי ועל היוצא ממנו ולא כן לשון הצקה שאינו נופל אלא על היוצא מהכלי · והתאר נָעוּר וָרֵק · בֵּלִים רֵקִים · וְחֵקִיץ וְרֵקָה נַפְשׁוֹ · הַשֹּׁבְלִים הָרֵקוֹת · והשם הִצְנַנְנִי כְּלִי רִיק · וְתַם לָרִיק בְּחֵכֶם · וְלֹאוּמִים יֶהֱגוּ רִיק · ובתוספת מ״ם רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי · והוא שם שוה לזכר ולנקבה · וענין אחר וַהֲרִיקוֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב · וְחָרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם · וְהָרֵק חֲנִית · וַיָּרֶק אֶת חֲנִיתָיו · הַעַל בֵּן יָרִיק חֶרְמוֹ · ענין חליצה למלחמה ויש לפרש זה הענין קרוב לענין הראשון בי הוצאת החרב מתערה במו הרקת הכלי ואולי יש חנית שיעשו לו גם בן תער · וענין וירק את חניביו לפי שהם מריקים החרבות · כְּטִיט חוּצוֹת אֲרִיקֵם · לפי דעתי שהנה תמורת הדגש בי היה ראוי להרגש והוא מענין רקק בדברי רז״ל עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן אחד והרקק הוא הטיט הנרוק ואפשר להיות אריקם מענין רַקּוֹת בָּשָׂר · וְרִקִּיקֵי מַצּוֹת · שהוא ענין הדלות ״

ריר רָר בְּשָׂרוֹ · והשם בְּרִיר חַלָּמוּת · וַיּוֹרֶד רִירוֹ אֶל זְקָנוֹ · כַּבָּא בלעז ״

רכך יַעַן רַךְ לְבָבְךָ · רַבּוּ דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן · והתאר רַךְ וָטוֹב · רַךְ וּמָשׁוּחַ מֶלֶךְ · כלו בענין המלוכ׳ היה רך עדין כמו שהנער רך · רַךְ וְיָחִיד לִפְנֵי אִמִּי · כִּי הַיְלָדִים רַבִּים · רַבָּה וַעֲנֻגָּה · וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת · והנפעל אַל יֵרַךְ לְבָבְכֶם · ושלא נזבר פעלו מהדגוש וְלֹא רֻכְּכָה בַשֶּׁמֶן · והפעל הכבד וְאֵל הֵרַךְ לִבִּי · והשם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ · בפלס במועל ידיהם ״

רכב אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלָי · וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים · רוֹכֵב שָׁמַיִם · לָרוֹכֵב בְּשֵׁמִי שְׁמֵי קֶדֶם · כִּי אִם הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֲנִי רוֹכֵב בָּהּ · וַיִּפּוֹל רוֹכְבוֹ אָחוֹר · פירוש רוכב בו או עליו · צַלַּחְרַכָּב · הַחֲמֹרִים לְבֵית הַמֶּלֶךְ לִרְכֹּב · והשם לסוס או לכל בהמה שירכב אדם עליה וְסוּס דּוֹחֵר וּמַרְכֶּבָה מְרַקֶּדֶת · בפתח המ״ם כי כן נמצא במקצת הספרים המדויקים אבל מצאנו במסרה כל לשון מרכבה בלשון יחיד בג׳ נקודות כמו וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ · וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרֻות סוּסִים לְמֶרְכְּבוֹ · חוּץ מאחד בְּמַרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה · בחרק וכל לשון רבים בפתח · מַרְכְּבוֹת פַּרְעֹה · מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב · בְּקוֹל מַרְכְּבוֹת · וְהִנֵּה אַרְבַּע מַרְכְּבוֹת · פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו · ופירוש במרכבת המשנה · במרכבת האיש המשנה אשר לפרעה · ויש שהוא שם כולל לסוסי · וכן כל כלי הימים על רכב

שכלפס פה וויכיגייה פניב העשרים ואלבע הגלול מפרש שם כן לרך המלך שיש לו שני מרכבות שלש ינטרך ישב כשכייה ·

רבים או לזולתם ביחד בַּמֶּרְכָּבָה הָרִאשֹׁנָה · וְהִנֵּה אַרְבַּע מַרְכָּבוֹת · מַרְכְּבוֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ · חמפרשים פירשו בי סתם מרכבה ארבעה סוסים לפי שמצאנו וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת בֶּסֶף וְסוּס בַּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה · ולתבניות הַמֶּרְכָּבָה הַבְּרִיחִים וָחֵב · פירוש מרכבות חיות הקדש כי בהם פני חברו · וְאֶת מַרְכְּבוֹת הַשֶּׁמֶשׁ שָׂרַף בָּאֵשׁ · פירוש שהיו מדרגות לעבודת השמש · ובמשקל אחר שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר · בשש נקודות ובחור תאר לרכב · וְרָאָה רֶכֶב צֶמֶד פָּרָשִׁים · בלומר שהיו פרשים רוכבים עליו בי יש שירכבו עליו אנשים שאינם פרשים לפיכך סמכו אל הפרשים · וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֶכֶב וְרֹכְבוֹ · שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים · בְּסוּסָיו וּבְרֹכְבוֹ · פירוש רכב בחמות אחרות לא סוסים · רֶכֶב חֲמוֹר רֶכֶב גָּמָל · ומשקל אחר חָשַׁם עָבִים רְכוּבוֹ · שם מרכבו · וַיֹּאמֶר לְרַכְּבוֹ · קַח רַכָּב וּשְׁלַח לְקָרְאָתָם · הוא תאר לאיש הרוכב עם הפרש והוא נושא כליו · ושם לכלי שרוכב עליו על הסוס או על כל בהמה הנקרא בדברי רז״ל סרגל ונקרא בלעז שלא אֶל חֵיק הָרֶכֶב · ומשקל אחר וְכָל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו · מָרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן · בסגול המ״ם · ומשקל אחר בְּבִגְדֵי חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה · פירוש בגדים לתיקון המרכבה ואפשר שהוא מקור · והפעל הכבד וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר לוֹ · וַיַּרְכִּיבוּ אֶת אָרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל עֲגָלָה חֲדָשָׁה · ועל משל וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמְתֵי אָרֶץ · יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמְתֵי אָרֶץ · הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁינוּ · אַרְבִּיב אֶפְרַיִם · ובתפישת הקשת ביד הַרְכֵּב יָדְךָ עַל הַקֶּשֶׁת · וַיַּרְכֵּב יָדוֹ · לֹא יַחְבֹּל רֵחַיִם וָרֶכֶב · היא האבן העליונה שברחים וכבר פירשנו הפסוק הזה בשרש ריח ״

רכל בְּעִיר רוֹכְלִים שְׁמוֹ · וַיָּלִינוּ הָרוֹכְלִים וּמוֹכְרֵי כָּל מִמְּכָר · רוֹכֶלֶת הָעַמִּים · דְּרָן רוֹבְלָתֵךְ · אַשּׁוּר כִּלְמַד רֹכְלָתֵךְ · ת״ל מדינן אתור ומדי אינון תגרך ובבר בתבנו כלמד בשרש למר פירוש אחר · בְּנֵי דָדָן רֹכְלָיִךְ · הם הסוחרים · והשם לסחורה רכלה · בְּרֹב רָכְלָתֵךְ · וּבְזוּז רָכְלָתֵךְ · וּמֹאזְנַיִם בַּמִּרְכֹּלֶתֶךָ · ויש שיאמר על הבשם לבד מכלל הסוחרים מִכֹּל אַבְקַת רוֹכֵל · הַחֲזִיקוּ הַצּוֹרְפִים וְהָרוֹכְלִים · ואפשר שיהיו כמוהם וַיָּלִינוּ הָרוֹכְלִים וּמוֹכְרֵי כָל מִמְּכָר · לֹא תֵלֵךְ רָכִיל · הוֹלְכֵי רָכִיל · אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ · רכיל הוא שם למלשינות ונשתתף חלשון הזה עם החליכה לפי שהמלשין הולך בבית חבירו ומה ששמע בביתו הולך ומספר לחבירו וגם זה הענין קרוב לענין הראשון בי המלשין כמו הרוכל הסוחר שיש בידו כמה מיני סחורות וכן הבשם שנקרא רובל יש בידו במה מיני בשמים כמו שאמר מבל אבקת רובל · וכן המלשין מאסף הדברים מזה ומזה ומספר לזה ולזה · או כמו שהסוחר מעתיק הסחורות בי יקנה מזה וימכור לזה כן המלשין מעתיק הדברים ישמע מזה ויספר לזה ״

רכס וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה · ההרים הגבוהים · ומא מֶרְכְּסֵי אִישׁ · מגאות בני אדם ומגבהותם · והפעל ממנו וַיְרַכְּסוּ אֶת הַחֶשֶׁן · בלומר יגביהו החשן לחברו עם האפוד שהוא למעלה ממנו ״

רכש רִכְבֵי הָרָכֶשׁ · רָתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרָכֶשׁ · כשש

זכריה ל׳
זכריה ל׳
שמות ט״ו
מלכים א׳ ל׳
ל״ה א׳ כ״ח
מלכים ב׳ כ״ג
שמות י״ל
ישעיה כ״א
ירמיה כ״ח · מלכים ב׳ ל׳
מלכים ב׳ ה׳ · ישעיה כ״ח
תלים קל״
מלכים א׳ כ״ב · מלכים ב׳ ט׳
מלכים א׳ כ״ב · ויקרא ט״ו
סיר ג׳
יחזקאל כ״ז
בראשית מ״ח
שמואל ב׳ ג׳
ישעיה כ״ח · דברים כ״ב
תלים ס״ו · הושע ג׳
מלכים ב׳ ג׳
דברים כ״ד
בראשית מ״ח · שמות כ״ט
ויקרא ט״ו · תיוב ג׳
שמואל א׳ כ״ח
מלכים ב׳ כ״ב · תלים כ״ה
בראשית י״ח · שמואל ב׳ ג׳
מגלי ל׳
בראשי׳ נ׳ · ישעי׳ מ״ו · בראשי׳ כ״ט
דברים כ׳
ישעיה א׳ · תיוב כ״ג
ויקרא א׳ כ״ה
בראשית כ״ב · בראשית כ״ד
דברים ל״ג · תלים פ״ח
בראשית כ׳ · בראשית מ״ט
תלים מ״ה
שמואל ב׳ ט״ז
בראשית מ״ז · מלכים א׳ ל׳
בראשית מ״ח
שמות ט״ו · סיר ג׳
יואל ב׳ · זכריה ג׳
שופטים ה׳
מלכים א׳ ל׳
בראשית מ״ח
שמות ט״ו · סיר ג׳
יחזקאל כ״ז
בראשית מ״ח
שמואל ב׳ ג׳
ישעיה כ״ח · דברים כ״ב
תלים ס״ו · הושע ג׳
מלכים ב׳ ג׳
דברים כ״ד
בראשית מ״ח · שמות כ״ט
יחזקאל י״ז · כחמיה ג׳
יחזקאל כ״ז · יחזקאל כ״ז
יחזקאל כ״ז
יחזקאל כ״ז
יחזקאל כ״ז · יחזק׳ כ״ז · יחזק׳ כ״ז
סיר ג׳ · כחמיה ג׳
כחמיה ג׳
ויקר׳ ט״ו · ירמיה נ׳ · יחזק׳ כ״ז
ישעיה מ״
תלים נ״ח
שמות כ״ח
אסתר ח׳ · מיכה א׳

בשש נקודות כתב רבי יונה כי הם הסוסים הטובים שלא עברו עליהם שנים רבות · ויתכן היותם בהמות אחרות לא ידענום כי הנה אמר בְּיַד חָרָצִים בַּסּוּסִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ · ואמר וְהַשֹּׁעֲרִים וְהַתֶּבֶן לַסּוּסִים וְלָרֶכֶשׁ · דומה שהוא מין אחר זולתי הסוסים · וְאֶת כָּל רִכְשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ · וְאַחֲרֵי כֵן יָצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל · וּמִגְּרֻשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וְלִכָּל חַיָּתָם · וְאֶת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לִקְרַח וְאֶת כָּל הָרִכּוּשׁ · כָּל אֵלֶּה שָׁרֵי הָרִכּוּשׁ אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ דָּוִד · השם הזה כולל כל ממון האדם מקנה הבהמה וכסף וזהב וכל מטלטלין · וכן תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח לָךְ · פירוש הנפש נפש האדם כי לא היה מבקש ממנו כי אם האדם ויקח לו המקנה וכל הממון ·

רמס וְרֵאֵה רֹאשׁ כְּבָשִׁים כִּי רָמוּ · ולגזרת פעול רמו מְעַט וְאֵינֶנּוּ · וַיָּרֶם כְּבוֹד יְיָ מֵעַל הַכְּרוּב · והנפעל וַיֵּרָמוּ הַכְּרֻבִים · הֵרִמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת · עֹתָה אֲרוֹמָם · או הם מבנין התפעל כמו שכתבנו בחלק הדקדוק · ובנין פועל הכבד וְרוֹמָם תַּחַת לְשׁוֹנִי · פי מה שתחת לשוני רומם וגדל אותו והוא רמז ללב · וכן יַחַד לֹא יְרוֹמֵם · פי לא ירומם הקבה ולא יגדלהו כי הנביאים מוכיחים וקוראים אותם שישובו אל אל עליון ויגדלוהו וירוממוהו בתפלתם וכולם יחד אין אחד מהם שירומם אותו והנה לא תועיל תוכחת הנביאים · וכן עַל כֵּן לֹא תְרוֹמֵם · דבק עם הפסוק הסמוך לו לחלק יגיד רעים · והוא תפלה למקום ברוך הוא ופירוש לא תרומם למי שיגיד לרעיו חלקלקות ולא יוכיחנו על פשעיו באמרו כי אף על פי שיש ברעי אלה שיכירו כי אתי האמת ידברו חלקלקות עם רעיהם לחרשיעני שלא כדין · הנה פירשתי לך שלש המלות האלה יוצאות ואינן עומדות כדעת רבי יונה · ויתכן היות לא ירומם · על כן לא תרומם · מנחי העין · ויתכן ורומם תחת לשוני · מבנין פועל מנחי העין · ופירוש רומו מעט · נתגאו וגבהו מעט הרשעים ואינם כי רגע יאבדו · וְרָמָה תְּכַסֶּה עֲלֵיהֶם · תַּחְתֶּיךָ · אמ' שיש הפרש בין רמה ובין תולעה כי רמה הוא שם כלל לתולעי הקטני הגדלים בבשר ובגויה ולא יתיבש ולא יכויה וכלום אשכנז מאלן ותולע הוא שם כלל לגדולים ולקטנים · יַצַּע רִמָּה · מֻתְקוּ רִמָּה · ידוע · והפעל ממנו וַיָּרָם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ · בשרק להבדיל בינו ובין וַיָּרָם כְּבוֹד יְיָ ·

רמה רָמָה בַיָּם פָּרַשׁ וְרוֹמֵה קָשֶׁת · נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קָשֶׁת רָמַת לָחִי · ענין ההשלכה ידוע · וחשם מזה הָיוּ בְקֶשֶׁת רְמִיָּה · ורבי יונה פירש מזה ומלאתי הַנָּאִיות רָמוּתָךְ · כלומר אשר יפלו חללים מהמונך · וענין אחר כֵּן אִישׁ רִמָּה אֶת רֵעֵהוּ · לָמָּה רִמִּיתָנִי · הֵמָּה רִמּוּנִי · וְאִם לְרַמּוֹתַנִי לְצָרַי · בפתח מקום צרי · וחשם ולו תְּדַבְּרוּ רְמִיָּה · בפלס בצדיה · והתאר לָשׁוֹן רְמִיָּה · בפלס עניה סוערה · שביחה בת ציון · ומא השם הֶחֱזִיקוּ בַּתַּרְמִית · וְתַרְמִית לְבָם · ומא בְּתַרְמָה לֵאמֹר · ואאזל פירשו שם מקום לפי שלא נמצא משקלו בתוספת תי' · ומא מאזני מִרְמָה · ומִרְמוֹת וָתוֹךְ · ויתכן להיות מזה הענין בקשת רמיה · כלומר יורה ברמיה ער שלא ירגיש אדם בו · וכן בְּתַעַר מְלֻטָּשׁ עוֹשֵׂה רְמִיָּה · אמ' תחתיו למה לא הכיה כאן רמת לחי שתכנוס ויסלך ורמא יתכן לוה כי שם רמייה סב על דוגמא לא על הקשת ·

רמח וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ · מִרְקוּ הָרְמָחִים ·

כמו מן נכר בקרים · או הזוא מא עם חַרְבוֹתֵיהֶם רְמָחֵיהֶם וְקַשְׁתוֹתֵיהֶם · ובמקצת ספרים מדויקים רָמְחֵיהֶם בקמץ הריש על העיקר במשקל חדשיכם ומועדיכם וכן כתב רבי יונה ענינו ידוע ·

רמך בְּנֵי הָרַמְבִּים · כתב אאזל בני הסוסיות ובלשון ערבי קורין לסוסיה רמכה ופירוש אחשתרנים גדול מתרין מינין מסוס ומחמור בי אחש גדול בלשון פרס ואולי היו פרדים גדולים בני הסוסיות ·

רמן רִמּוֹן · גַּם תָּמָר וַתַּפּוּחַ · מִן הָרִמּוֹנִים וּמִן חִטָּאנִים · מֵעֵסִים רִמּוֹנִי · הי' יוד כינוי המדבר או היא"ו חיחש מיחס העסים אל הרמון ולזה הפירוש יחיה מעסים משקל אחד בא המוכרת במשקל חסמוך והוא בשקל גביר ויתכן עוד רמוני חסר מם הרבים ורבים כמוהו כאשר כתבנו בחלק הדקדוק מזה הספר · פַּעֲמוֹן זָהָב וְרִמּוֹן · עגול וחלול ועשוי כמין רמון ·

רמס יִרְמוֹס אֶת כָּל חוּצוֹתָיךְ · תִּרְמוֹס כְּפִיר וְתַנִּין · וַיִּרְמֹס לָאָרֶץ חַיָּיו · רִמֹּס חֲצֵרִי · וְרִמְסִי בַחֹמֶר · והשם וְהָיָה לְמִרְמָס · קמץ במשפט · ובסמוך בפתח מִרְמַס רַגְלֵיכֶם תִּרְעָנָה · ובא בפתח שלא בסמיכות וְלִשּׁוֹמוֹ מִרְמָס · ובכר כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק · והנפעל בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה · ענין הדריכה בחזקה ובהשחתה · והנכתב בשין ענינו קרוב לזה כְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה · כֹּל תִּרְמֹשׂ כָּל חַיָּתוֹ יָעַר · תַּבְנִית כָּל רוֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה · וְכֹל עוֹף הַחַיָּה הָרוֹמֶשֶׁת בַּמַּיִם · הָרוֹמֶשֶׁת עַל הָאָרֶץ · כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי · בששנקודות ענין דריכה והילוך ·

רנן וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם · עָנוּ יוֹשְׁבֵי סֶלַע · יָרוּן וְשָׂמֵחַ בשורק בפלס ישוד צחרים · רֲנִי וְשִׂמְחִי · יַרְאֶה כָל הָעָם וַיָּרֹנוּ · קוּמִי רְנִי בַלַּיְלָה · הָכְמוֹת בַּחוּץ תָּרֹנָה · בְּרֶן אֶחָד כְּבְנֵי בֶקֶר · מקור או שם · והמקובץ ממנו רֲנֵי פַלֵּט · פירוש רוגנות של חצלה · ופירוש ברן יחד כבני בקר כתב החכם רבי אברהם אבן עזרא כבני בקר הם השבעה משרתים ויקראו גם כן בכבי אור ובני אלהים הם המערכות חעליונות ותנועתם היא רנתם ותרועתם · והשם עוד פְּצֵחִי רִנָּה · וַיַּעֲבֹר הָרִנָּה בַּמַּחֲנֶה · וְכַשִּׂדִּים בָּאֳנִיּוֹת רִנָּתָם · הַקְשִׁיבָה רִנָּתִי · והשם השלם באו לְפָנָיו בְּרִנָּה · אַל תָּבֹא רִנָּה בוֹ · כִּי רִנַּת רְשָׁעִים מְקֹרוֹב · והתפעל בְּגִבּוֹר מִתְרוֹנֵן מָיִן · והפעל הכבד הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עֻזֵּנוּ · פירוש אמרו רנה · הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ · פירוש אתם הגוים שהם עמו הרנינו כי דם עבדיו יקום · ואשר הוא יוצא לשנים וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנִין · מוֹצָאֵי בֹקֶר וָעֶרֶב תַּרְנִין · על דרך ברן יחד כבני בקר · ויש מפרשים הרנינו חכריזו במו חכמות בחוץ תרנח · רני בלילה · ויעבר הרנה · שהטעם הכרוז ופירושו בכל מקום שיהיו עם יי הכריזו עליהם כי דם עבדיו יקום · וכבד אחר ובאו וְרִנְּנוּ בְּמָרוֹם צִיּוֹן · רַנֵּן יָרֻנּוּ · אַף גִּילַת וְרַנֵּן · ושלא נזכר פעלו ממנו וַבְּרָמִים לֹא יֵרָנֵן · ענינם ענין הצעקה בכח יש מהם לשירה ולשמחה ויש מהם להכרזה ויש לתפלה ויש לבכי ואנקה כמו וְכַשִּׂדִּים בָּאֳנִיּוֹת רִנָּתָם · כל אחד ממנו לפי מקומו · ופירוש כגבור מתרונן מיין · כאדם שנרדם מרוב היין ששתה ועתה הוא מקיץ מיינו וצועק ומתרונן ואמ כגבור כי לא תחסר הגבורה ממנו כי אם בעבור היין כך הקבה היה דומה לישן או לנרדם מחיין שהיה רואה בעינו ישראל

לסתר ס' · מלכים ח' ה'
בראשית לא · בראשית לו
במדבר לה
במדבר יז
במדבר יז
לה ח' כז
בראשית לד
יואל א' · במדבר ז
שיר ח
בראשית לד
שמות כח
יחזקאל כו · תלים כא
תלים ג' · ישעיה א'
נחום ג' · ישעיה ה'
יחזקאל לא
ישעיה כח
בראשית ט · תלים קלד
דברים ל · ויקרא יח
בראשית ח' · בראשית ט
ישעי' לה · ישעי' מה · משלי כא
זכריה ב
ויקרא ט · איוב ב
משלי ח' · איוב לא
תלים לב
ישעיה כל
מלכים ח' לב · ישעיה לה
תלים יז · תלים ק
איוב ג' · איוב ב
תלים עח · תלים לא
דברים לג
איוב כט · תלים עה
ירמי' לא · תלי' קלב · ישעי' לב
ישעיה יז
ישעיה מג

שמות עו · ירמי' ל · תלי' עח
הושע ז
יחזקאל לב
משלי כו · שמות לא · איוב א
לה ח' יב
איוב יג · תלים קב
ירמיה ח
ירמיה יד · שופטים ט
משלי יא · תלים ז
תלים לב
במדבר לה
ישעיה מו

ישר׳ ובחטאתם וחיה כישן ונרדם מחריש להם וכשגברו
עליהם עונותם והבעיסוהו במעשיהם הרעים התנקם
בהם והיה כגבור מרתרונן מיין ויקץ אחרי אחור וימאס
באהל יוסף ואמר זה על חרבן משכן שילה • בְּנַף
רְנָנִים • שם עוף נקרא כן אולי הוא מרנן ויפה קול או
מרנן ומתעלם בכנפיו שחם יפות כמו חשוש ואולי הוא
הוא "

רנב כתב רבי יונה בזה השרש וְאֶת חָאֲרֻנֶבֶת •
ר״ל שהאלף נוספת ואין לו ראיה בזה ויתכן
שהאלף שרשית והארנבת היא חיה ידועה נקרא בלשון
נקבה כי אומרי׳ כי חזכר שבהם לא יראה זכרותו והזכרי׳
כנקבות • ויש אומרים כי ארנבת לשון זכר הוא ועל הזכר
ידבר והנקבה בכלל כמו גמל ושפן וחזיר ולא יתכן
שחרי זכרם כלשון נקבה כי מעלת גרה חיא ופרסה לא
הפריסה ויתכן כי זכר הנקבה והוא הדין לזכר ובכר בארנו
ענין זה בחלק הדקדוק כשער השמות "

רנה עָלָיו תִּרְנֶה אַשְׁפָּה • ענין רנה ורנן ורנה
ענין אחר הם "

רסס לָרֹס אֶת הַסֹּלֶת • רְסִיסֵי לַיְלָה • ענינו
חזילוף ותרגו וכרבים עלי עשב וכרסיס
מלקושא • וְחִכָּה חַבִּית הַגָּדוֹל רְסִיסִים • ענין שבירה
ורציצה ובסמ״ך כמו בצדי וכן במשנה קנה כדי לעשות
בו קולמוס • ואם היה עבה או מרוסס כדי לבשל ביצה
קלה שבבצים "

רסן וְרֶסֶן מַתְעֶה • וְרֶסֶן מִפְּנֵי שִׁלֵּחוּ • בשש נקודות
ופירוש הפסוק כלומר שלא יראו ולא בושו
מפני וכאילו טרם זה היה חוסם פיהם ברסן כמו שעושים
לבהמות כמו שאומר בפסוק בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עָדְיָו לְבָלוּם •
שמשימין אותו בפי הבהמות להנהיגם ברצון הרוכב •
ואומר כי עתה שלחו הרסן מפניו בלום שלא יראו אותו •
ועל דרך הרמיון בְּכֶפֶל רִסְנוֹ מִי יָכָא "

רעב רָשׁוּ וְרָעֵבוּ • לֹא יִרְעֲבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ • והשם
וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ • הָתְבָא לָךְ שֶׁבַע שָׁנִים רָעָב
בְּאַרְצֶךָ • ומא ובימי רְעָבוֹן יִשְׂבָּעוּ • ובסמוך וְאֶת
רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם • והוא חסר ופי׳ ואת שכר רעבון בתיכם
אופי׳ כמשמעו מה שהוא רעבון בתיכם קחו ולכו והוא
הלחם שהם רעבים אליו אם כן הוא רעבונם • והכבד
לא יִרְעַב יְיָ נֶפֶשׁ צַדִּיק • וַיַּעֲנֶךָ וַיַּרְעִבֶךָ •

רעד הַמַּבִּישׁ לָאָרֶץ וַתִּרְעָד • והשם יאחזמו רעד •
וכהא חנקבה רְעָדָה אֲחָזָתָם שָׁם • והכבד והוא
פעל עומד עָמַדְתִּי מִרְעִיד • מַרְעִירִים עַל הַדָּבָר • ידוע "

רעה וְרָעָה הַבַּרְמֶל • ״כתבתי בשרש רוע כי ודעה
וְהַבָּשָׁן • וְרָעוּ ט׳ ו׳ כיסין והם משרש רוע ונ׳
כְּבָשִׂים • אֶפְרַיִם רָעָה טבין והם מזה השרש שהם
רוּחַ • כָּל רוֹעֶיךָ תִּרְעֶה לשון מרעה כמו ודעה הכרמל
רוּחַ • רוֹעָה אֵפֶר • יְהִיוּ והכשן ודעה אתכן • ועמל
רוֹעִים בַּמִּדְבָּר • לִרְעוֹת ודעה בעוז ס •
בַּנִּים • וחיוצא לשנים פעולים חֱאֱלֹהִים הָרוֹעֶה אֹתִי •
יְיָ רוֹעִי • אֲנִי אֶרְעֶה צֹאנִי • כָּל רוֹעֶיךָ תִּרְעֶה רוּחַ •
רֹל רועיך שהוא יוצא לשנים פעולים ותרעה רוח
שהרוח תִּרְעֶם וְתֹאכַלְם • לִרְעוֹת אֶת צֹאן אֲבִיהֶם
וְשָׁכֶם • וַיִּרְעֶם בְּתֹם לְבָבוֹ • רָעָה אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה •
בְּאֹהֶל רֹעִי • כמו רועה היוד תמורת הא למד הפעל
וכן הוֹי רוֹעִי הָאֱלִיל • וְרָעוּ אֶתְכֶם דֶּשֶׁא וְהַשְׂכֵּל •
וְהַקִּימוֹתִי עֲלֵיהֶם רוֹעִים וְרָעוּם • והשם כְּמַרְעִיתָם

וַיִּשְׂבָּעוּ • וזה השם הוא שם לצאן עצמם • וְכָל
מַרְעִיתָם נִפּוֹצָה • וכן כי שודד יָיָ אֶת מַרְעִיתָם • או
יהיה על מקום המרעה כמו שאכר אחריו ונדמו נאות
השלום • ויש מפרשים מזה וְרִעוּת רוּחַ • וְרַעְיוֹן רוּחַ •
על דרך אפרים רועה רוח • כלומר שלא יועיל ולא
ישביע • והשם למקום המרעה כִּרְעֶה שָׁמֵן וָטוֹב •
ומשקל אחר וְעֶשְׂרִים בָּקָר רָעִי • רוצה לומר מפוטמים •
ועניין שני וְרוֹעֶה כְּסִילִים • וְרוֹעֶה זוֹלְלִים יַבִּילִים אָבִיו •
וְרוֹעֶה זוֹנוֹת • והכבד אֲשֶׁר רֵעָה לוֹ • והשם וַתְּהִי אֵשֶׁת
שִׁמְשׁוֹן לְמֵרֵעָהוּ • וַאֲחֻזַּת מֵרֵעָהוּ • שְׁלִשִׁים מְרֵעִים •
הַמֵּם בצרי • אַף כִּי מְרֵעָהוּ רָחֲקוּ מִמֶּנּוּ • הַמֵּם בשוא •
ומשקל אחר רֵעֶה דָוִד • רֵעֶה הַמֶּלֶךְ • יאמר ממנו
לנקבה רֵעָה ולרבות רָעוֹת • רֵעוֹתֶיהָ מוּבָאוֹת לָךְ •
ומא לנקבה רַעְיָה • רַעְיָתִי יָפָתִי • ומא וְאִשָּׁה רֵעוּתָהּ •
והחתפעל אַל תִּתְרַע אֶת בַּעַל אָף • ומ״ם מזה הענין
ורעות רוח • ורעיון רוח • ואפשר לחיות מזה השרש
רֵעֲךָ וְרֵעַ אָבִיךָ • בנפול למ״ד הפעל ויהיה רֵע בשקל
בן ששרשו בנה • וכן שמענו גאון מואב גֵּא מאד •
ששרשו גאה ואעפ שבא כחבור חקבוץ רֵעִים רַבִּים •
רֵעֵי אִיּוֹב • כדרך נחי העי״ן בי בדרך נחי הלמ״ד היה לו
לומר רֵעִי בשקל בְּנֵי פְנֵי אולי בא כן מפני העין שהיא
גרונית שלא לחטוף עליה ולומר רֵעִי והראיה כי הם
מזה השרש חיוד הכתובה במלרת וּרְחַב רֵעֶיךָ • וכן
וָאֶתֵּתִי לְרֵעֶיךָ • בתוב כיוד וחם שניהם ענין יחוד אם כן
היור למד הפעל • ועא וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ • ומא וְרִעוּת רוּחַ •
ובחסרון למד הפעל בִּנְתָּ לְרֵעִי • וְלִי מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ
אֵל • ענין כולם חרצון והמחשבה מתרגום רצון ופירוש
ולי מה יקרו רעיך אל לפי שאמר בנרת לרעי מרחוק
אמר כי אתה תבין רצוני ומחשבתי מרחוק קודם
שאחשוב ויחיה לי רצון אבל רצונך ומחשבותיך הם
יקרים לי כי לא אוכל לדעתם • ויש מפרשים מזה כִּי
אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רֵעַ • כלומר רצון חבורא • ועא
רוֹעֶה עֲקָרָה לֹא תֵלֵד • יִרְעוּךָ כָדְקָד • וְרָעוּ דַלִּיוֹתָיו •
וְרָעוּ אֶת אֶרֶץ אַשּׁוּר בַּחֶרֶב • ויתכן לחיות מן הענין הזה
כל רועיך תרעה רוח • כלומר שהרוח שהם רודפים
תשבר אותם ענינם ענין שבר • ואפשר שיהיה וְרָעוּ
דַלִּיוֹתָיו • פעל עומר רוצה לומר תשברו • ואפשר שיהיה
נפעל מן השרש הזה יֵרֵעַ שָׁדִיד בְּאָהֳלוֹ • ואף על פי
שהוא פתח והיה משפטו קמץ ובא פתח לפי שהוא
מלעיל ובכר כתבנוהו בשרש ירע • וכן מפרשים מזה
הענין ורעות רוח "

רעל סַף רַעַל • חִשְׁקַתְנוּ יַיִן תַּרְעֵלָה • כּוֹס הַתַּרְעֵלָה •
ובנין הפעל ממנו • וְהַבְּרוֹשִׁים חָרְעָלוּ • כתב
רבי יונה ענין הכל מבוכה ומהומה וכן כתב אדני אבי ז״ל
ענין תרעלה והרעלו לשון רעדה ואנו רגילים לפרש
סם המות • ״ת ורבני משרתיתון מסרבלין בצבעונין •
וענין אחר וְחַשֵּׂרוֹת וְהָרְעָלוֹת • מ״מ מבורש בלעז ויש
מפרשים מן המשנה ערביות רעלות ופירשו הגאונים ז״ל
נשים ערביות יוצאות רעלות בדרכיב וחשרות והרעלות
ושמו כלשון ערבי גר״ץ ופירושו שמשימות צעיף על
ראשן ומכסות כל הפנים שאין נראה לחם אלא העינים
וקשורות למטה ות חניסא כמו שתרגם חמנים "

רעם רַעֲמוּפָנִים • והכבר בַּעֲבוּר הַרְעִימָה • ודגש
הריש כדגש מקדש יי • ענין זעם פנים • ומא
יִרְעַם חַיָּם וּמְלוֹאוֹ • והכבר אֶל הַכָּבוֹד חִרְעִים • יִרְעַם
מן

ירמיה לי׳ ירמיה כה״

קהלת ח׳ קהלת ח׳

איוב לט״

ל״ה ח׳ ל

מלכים ח׳ ל

מקרא לא״

מלכים ח׳ ל

משלי יג׳ משלי כח

מלי כט׳ סופטים יל

סופטים יל׳ ראשי כ״ו סופטים יל

מלכים ט״ו

שמואל ב׳ ט״ו׳ מלכים ח׳ ל

תלים הה

סיר כ׳ ירמיה ט׳

משלי כב״

משלי כ״ו

משלי יי״ט

איוב כ׳

משלי ל׳

שמואל ב׳ ל״ב

קהלת ב׳ קהלת ח׳

תלים קלט׳ תלים קלט

קהלת ל

איוב כל׳ ירמי׳ כ׳ ירמיה ל״ח

מיכה ה׳

ירמיה ל״ח

איוב כ׳

תלים לב״ ישעיה מ״ט

בראשית יב׳ שמואל ב׳ כל

תלים לז׳

בראשית מ״ב

משלי ל׳ דברים ח׳

תלים קל׳ שמות טו׳

תלים מ״ח

דניאל ל׳ עזרא ל׳

ירמיה ג׳

ישעיה ה׳

הושע יב״

ירמיה מ״ל

במדבר ל׳ סיר ל׳

בראשית מ״ח

תלי כנ׳ יחזקאל לא׳ ירמי׳ כב

בראשית לז׳

תלים עח׳ זכריה ל״ח

ישעיה לא״

זכריה ל״ח׳ ירמיה נ׳

ישעיה כב׳ הושע יב״

זכריה יב׳ תלים כ׳ ישעיה נ״ח

נחום ב׳

ישעיה נ׳

יחזקאל כו׳ שמואל ב׳ ח׳

תלים כו׳ תלים כב׳ ישע׳ נ״ב

מִן שָׁמַיִם · וּבְקוֹל כָּמוֹהוּ תַרְעֵם · וְהשם יִרְעַם גְּבוּרוֹתָיו
מִי יִתְּבוֹנָן · רַעַם שְׂרִים וְתִרוּעָה · הַתַּלְבִּישׁ צַוָּארוֹ רַעְמָה ·

ענינם בענין הרעשה "

רען חפעל הזה נמצא כפול חלמד ובפתו לא
רַעֲנָנָה · פעל חולף כי הוא מלעיל ·
אַף עֲרֵשֵׁנוּ רַעֲנָנָה · תאר כי הוא מלרע · בְּזִית רַעֲנָן ·
וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן · בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן · והקבוץ ידגש דְּשֵׁנִים
וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ · ענינם ענין לחות ואמרו בשמן רענן
בלומר חדש "

רעף יִרְעֲפוּ עֲלֵי אָדָם רָב · יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן ·
יִרְעֲפוּ נְאוֹת מִדְבָּר · וּשְׂחָקִים יִרְעֲפוּ טָל ·
והכבד חַרְעִיפוּ שָׁמַיִם מִמַּעַל · ענין הזלה "

רעץ תִּרְעַץ אוֹיֵב · וַיִּרְעֲצוּ וַיְרוֹצְצוּ · ענין שבירה "

רעש וְרָעֲשׁוּ מִפְּנֵי דְּגֵי הַיָּם · אֶרֶץ רָעָשָׁה · יִרְעֲשׁוּ
הָאִיִּים · תִּרְעַשְׁנָה חוֹמוֹתַיִךְ · וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ ·
והנפעל נִרְעֲשָׁה הָאָרֶץ · והכבד הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם ·
הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פְּצַמְּתָהּ · הַתַּרְעִישֵׁנוּ כָּאַרְבֶּה · מַרְעִישׁ
מַמְלָכוֹת · וחשם רַעַשׁ גָּדוֹל · לַחְמְךָ בְּרַעַשׁ תֹּאכֵל ·
ענינם התנועה והרעדה טרמלו בלעז · אבל יִרְעַשׁ
בַּלְּבָנוֹן פְּרִיוֹ אמרו שהוא כמו הפוך יעשר · ורבי יונה
פירשו יפרח וירבה ודמהו ללשון הערב האומר לברכה
ולפריח רגש וענין פריו בניו כלומר שירבו בניו כרבורת
עצי הלבנון · ורבי אברהם אבן עזרא ז"ל פירשו כפשוטו
ירעש זה הפרי שהוא הבר וחטעם שיהיה גדול שירעש
בעצי הלבנון "

רפא רָשֵׁב וְרָפָא לוֹ · רְפָאֵנִי יְיָ וְאֵרָפֵא · וַיִּרְפָּא
אֱלֹהִים · וַיַּחְנְטוּ הָרוֹפְאִים · רוֹפְאֵי אֱלִיל ·
דַּרְכִּיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ · וחשם רפואה רְפֻאוֹת תַּעֲלֶה ·
אֵין לָךְ · וּמֵא רְפֻאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ · וּמֵא הִנְנִי מַעֲלֶה לָהּ
אֲרֻכָה וּמַרְפֵּא · לְאֵין מַרְפֵּא · והנפעל נִרְפָּא · הַנְּתֵק
טָהוֹר הוּא · וְנִרְפְּאוּ הַמַּיִם · נחה האלף · רְפָאֵנִי יְיָ
וְאֵרָפֵא · אַז תֵּרָפֵאוּ · והחפעל לְהִתְרַפֵּא בְּיִזְרְעֵאל ·
והכבד וְאֶת הַחוֹלָה לֹא רִפֵּאתָם · וַיְרַפְּאוּ אֶת שֶׁבֶר בַּת
עַמִּי · וְרַפֵּא יְרַפֵּא · וחוא יוצא לשלישי · לל שישכור
לו הרופא · ובן אמר התרגום ואגר אסיא ישלם · וכן
אמרו רז"ל שאם הוא רופא ורוצה לרפאתו אין שומעין
לו דאמר ליה דמית עלי כאריא ארבא · ואשר כאן
ממנו כדרך בעלי הה"א שובו בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפֶּה
מְשׁוּבוֹתֵיכֶם · רְפָה שְׁבָרֶיהָ כִּי מָטָה · נכתבו בה"א ונקראו
כבעלי האלף · יִמְחַץ וְיָדָיו תִּרְפֶּינָה · והכבד וַיִּרְפוּ אֶת
שֶׁבֶר בַּת עַמִּי · רִפְאוּנִי אֶת בָּבֶל · נכתב כבעלי האלף
ונקרא כבעלי הה"א · והנפעל וְלֹא נִרְפָּתָה · אֲשֶׁר לֹא
יוּכַל לְהֵרָפֵא עוֹד · וַיֵּרָפוּ הַמַּיִם · וחשם לְעֵת מַרְפֵּא וְהִנֵּה
בְּעָתָה · ובדרך החשאלה וַיִּרְפָּא אֶת מִזְבַּח יְיָ הָהָרוּס וכן
בדרך החשאלה כַּאֲשֶׁר יִשְׁבֹּר אֶת כְּלִי הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר לֹא
יוּכַל לְהֵרָפֵא עוֹד · וכן בדרך החשאלה בענין הסליחה
רָפְאָה נַפְשִׁי כִּי חָטָאתִי לָךְ · וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶל יְחִזְקִיָּהוּ וַיִּרְפָּא
אֶת הָעָם · רָשֵׁב וְרָפָא לוֹ · והרומים להם · ומחשרש
חזה בענין אחר רָפָאִים יֵחָשְׁבוּ אַף הֵם · נִשְׁאַר מִיֶּתֶר
הָרְפָאִים · ענינם גבורי הענקים · והחיד מהם נולד
לְהָרְפָא · אֶל נולדו לְהָרְפָא אמ"ר כי זה לא יתכן כי אין הא"
והה"א הא הידיעה ונכתבו
עם למ"ד השימוש כמו
להעם חזה · להגדוד
אשר בא אליו · והרומים

לה"ם כמו שכתבנו בחלק הדקדוק אלה חשנים
אשר בדברי הימים נכתבו באלף ובספר שמואל נכתבו
הרפה להרפה בה"א והיא במקום אלף רפא רפאים ·
וְעֹא אִם רְפָאִים יָקוּמוּ · בְּקָהַל רְפָאִים יָנוּחַ · כִּי רְפָאִים
שָׁם · הָרְפָאִים יְחוֹלָלוּ · ענינם המתים · וי"מ חרפא יחוללו
רמז לגרגרי הזרע שהם מתחת הארץ כמתים ויחיו אחרי
כן ויחוללו ואמר מתחת מים כמו מתחת הארץ והם
סבה ללחות הארץ אשר ממנה יצמחו הזרעים "

רפד יְרַפֵּד חָרוּץ עֲלֵי טִיט · והחשם רִפַּדְתִּי זָהָב ·
והכבד רַפַּדְתִּי יְצוּעָי · ענין הצעה · רַפְּדוּנִי
אמ"ר שם לפרש שנכנס זה
הטעם הכ"א במקום כית מן
מלכלים כנלתי עכמי · שתציעו לפני "

רפה חֵנָה נָא רָפָה הַיּוֹם לַעֲרוֹב · אָז רָפְתָה רוּחָם ·
וַחֲשַׁשׁ לְהָבָה יִרְפֶּה · ופירושו וחשש בלהבה
ירפה או הוא יוצא ופירושו ולשון לחבה ירפה החשש ·
והתאר הֶחָזָק הוא חֲרָפָה · וְהוא יָגֵעַ וְרִפֵּה יָדַיִם · וְיָדַיִם
רָפוֹת תְּחַזֵּק · והשם מֵרֶפְיוֹן יָדַיִם · והנפעל נִרְפִּים אַתֶּם ·
והחתפעל הִתְרַפִּיתִי בְּיוֹם צָרָה · גַּם מִתְרַפֶּה בְּמְלַאכְתּוֹ ·
והכבד וּמְזִיחַ אַפִּיקִים רִפָּה · תַּרְפֶּינָה בַּנֵּפִיחֶן · כִּי עַל כֵּן
הוא מְרַפֵּא אֶת יְדֵי אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַנִּשְׁאָרִים בָּעִיר ·
כתוב באלף · וכן בא השם באלף כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים
גְּדוֹלִים · חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא · כלומר מי שיש לו לב
רפה הוא חיי בשרים ענין הרפיון ידוע · וענין קרוב לזה
וַיֵּרֶף מִמֶּנּוּ · והכבד הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם · הֶרֶף מֵאַף ·
לֹא אַרְפֶּךָ · לֹא תַרְפֵּנִי עַד בְּלִעִי רִקִּי "

רפס וַתִּרְפּוֹס נַהֲרוֹתָם · בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפְּסוּן · כתוב
בשי"ן · והחתפעל מִתְרַפֵּס בְּרַגְלֵי כַסָּף · לֵךְ
הִתְרַפֵּס וּרְהַב רֵעֶיךָ · והשם ומִרְפַּס רַגְלֵיכֶם תִּשְׁתֶּינָה ·
כתוב בשי"ן · והנפעל מַעְיָן נִרְפָּשׁ · כתוב בש"ן והמסורת
ג"כ תיבין ש"ן בלשיניהון · ובארמית דומה לזה הלשון
וּשְׁאָרָא בְּרַגְלֵהּ רָפְסָה · ענינם בענין החדרכה והרמיסה
אמ"ר לפי זה אין הפרש בין
רפיסה ורמיסה כי הכ"א והמ"ם
מתחלפין כמו פלט ומלט ·
טריפ"שמינט בלעז ·
ופירוש לֵךְ הִתְרַפֵּס ורהב
רעיך · שים עצמך בקרקע
לפניו כלומר שתכנע לפניו
ותחזק רעך בדבריך הרכים "

רפק מִתְרַפֶּקֶת עַל דּוֹדָהּ · ענינו לפי מקומו
מתגעגעת · ואאזל פירשו מתחברת מלשון
הערב שקורין לחבר רפאק ולחבורה רפאקה ·

רפש רָפֵשׁ וָטִיט · ידוע בשש נקודות "

רפת וְאֵין נָקֵר בְּרָפָתַיִם · ידוע בדברי רז"ל רפת
של בקר וחוא בית הבקר "

רצץ אֶת מִי עֲשַׁקְתִּי אֶת מִי רַצּוֹתִי · לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ
וְלֹא רַצּוֹתָנוּ · חָרוּצֵי צוֹת אֲבִיוֹנִים · עֲשׁוּק
וְרָצוּץ · רָצוּץ מִשְׁפָּט · קָנֵה רָצוּץ · וְשֶׁלַח רְצוּצִים
חָפְשִׁים · והפעל הכבד כִּי רִצַּץ עָזֹב דַּלִּים · ענינם
ענין שבירה · אבל יקרא רצוץ מי שאינו שבור מכל
וכל כמו שאמר קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבֹּר וּפִשְׁתָּה כֵּהָה לֹא
יְכַבֶּנָּה · ואפשר להיות מן השרש הזה לא יכהה ולא ירוץ ·
וְתָרוּץ נֵלֶת הַזַּחַב · וְנָרוּץ הַגַּלְגַּל · בְּתַפְּשֵׁם בְּדֶ בַּכַּף
תֵּרוּץ · וַיִּרְעֲצוּ וַיְרוֹצְצוּ · וכבר זכרנום בשרש רוץ ·
וחשם מִתְרַפֵּס בְּרַצּוּ כָסֶף · פו חת כות כסף "

רצד לָמָּה תִּרְצְדוּן הָרִים גְּבַנֻּנִים · ומעכמו תרקדון
או ענינו לפי מקומו תשפילו עצמכם · ובאות
חדלת

תליס כ"ו · מלכי כ"ח · מלכים ב'
תליב כ"ו
סיר ל"ו · תליס כ"ב
ירמיה ל"ו · תליס כ"ב
תליס כ"ב
תליב ל"ו
תליס ס"ה · מלכי ג'
ישעיה מ"ה
סמות ט"ו · סופטים ו'
חזקל כ"ט · סופטים · יחזק כ"ו
יחזקאל כ"ו · ירמיה כ"ו
ירמיה כ' · יחזקאל כ"ח
תלי ס' · תליב כ"ט · ישעיה י"ד
יחזקאל נ' · יחז קאל כ"ה
תליס ע"ב
ישעיה ל' · ירמיה י"ז · בראשית כ'
בראשית כ' · תליב ל"ג
ישעיה כ"ו · ירמיה ל
מלכי נ' · ירמיה לג
ל"ה כ' לג' · ויקרא ל"ג
יחזקאל מ"ז · ירמיה ז'
סמואל א' י' · ל"ה כ' כ"ב
יחזקאל כ' · ירמיה ז'
סמות כ"ח
ירמיה ג'
תליס ס
תליב ה' · ירמיה ח'
ירמיה כ"ח
ירמיה כ"ח
ירמיה ל"ו · מלכי ב' · ירמיה ח'
מלכים א' י"ח
ירמיה ל"ו
תליס מ"א · ל"ה כ' ל
ישעיה נ'
דברים ג'
דברים ג'
ל"ה א' כ' · ל"ה א' ל
תליס מ"ה · ל"ה כ' ל
ישעיה נ'
דברים ל'
דברים ל'
ל"ה א' כ' · ל"ה א' ל

אמ"ר כי זה לא יתכן כי אין ה"א
ידיעה כולל על שם הענם
אלא כך היה שמה הרפה ולל
שרפה הא שם תאר ולפי סתית
אשה חזקה קרא אותם רפה
לגבאי ·

תליס כ"ו · מלכי כ"ח · מלכים ב'
תליב כ"ו
ישעיה כ"ו · סופטים · יח
ישעיה ל'
סמואל ב' כ' · יחזקאל כ"ל
תליס ס"ח
מלכי ל' · יחזקאל כ"ל
מלכי כ"ה
דניאל ג'
סמואל ב' ל' · ל"ה כ' כ"ב
יחזקאל כ"ל · ירמיה ז'
סמות כ"ח
ישעיה כ"ו
ירמיה ל"ו · מלכי ב' · ירמיה ח'
מלכים א' י"ח
ירמיה ל"ו
סמואל א' ל"ב · סמואל א' ל"ב
עמוס ל' · דברים כ"ח
הושע ה' · ישעי' מ"ב · ישעי' כ"ח
תליב כ'
ישעיה מ"ב
ישעיה מ"ב
קהלת ל"ב · יחזק כ"ח
סופטים · ל'
תליס ס"ח
תליס ס"ח

הלכה לרבינו האיי ז"ל מפרש לשון עיון והוחלת באילו אמר מה אתם מעיינים ומיחלים לכך והוא קרוב ללשון הערב שקוראים לעיון הדבר אלרצ"ד "

רצה כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבָנֶיהָ "וְאֶרְצֶה בוֹ וְאֶכָּבְדָה" רוֹצֶה יְיָ אֶת יְרֵאָיו "וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם" רְצֵה יְיָ לְהַצִּילֵנִי "וְלֹא יוֹסִיף לְרְצוֹת עוֹד" וְכִי יַעֲלוּ עוֹלָה וּמִנְחָה אֵינֶנִּי רוֹצֶם "יְחִי רְצוּי אָחִיו" אִם תִּחְיֶה לְטוֹב לְהָעֵם הַזֶּה וְרִצִּיתָם "פִּי שיהיו רצויים ורבי יונה פירשו יוצא כלומ שתרצה אותם בדבריך הטובים "אל תחפצתי למה לא הביא ואנאתי אתכם שהאלף במקום אל וכמוהו רבים" וְאַחֲרֵיהֶם בְּפִיהֶם יִרְצוּ "יוֹל וכמוהו רבים" סֶלָה "פירוש אחריהם בניהם רוצה לומר כי בני הרשעים ירצו במה שיצוה אביהם על העושק ועל המרוצה וזהו בפיהם במה שיאמרו להם ויצוה והנפעל וְנִרְצָה לוֹ "פירשו רז"ל על מה הוא מרצה לו אם על כריתות ומיתות בית דין ומיתה בידי שמים ומלקות חרי ענשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ולא תעשה הניתק לעשה שאין מפורש ענשן וכשמביא עולה נרבה אעפ שאינו מצווה בזה נרצה לו לכפר עליו על מה שחטא בעשה ולא תעשה הניתק לעשה "פנול הוא לא יִרְצֶה "והתפעל וּבַמֶּה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל אָדָנָיו "והכבד בָּנָיו יִרְצוּ דַלִּים "והשם וַיָּפֶץ רָצוֹן מֵיי "וברצונם עקרו שור "ועא עַד רָצָתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ "וְהֵם יִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם "עַד יִרְצֶה כְּשָׂכִיר יוֹמוֹ "והנפעל כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ "והכבד וְהִרְצָת אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ "משפטו והרצתה ענינם ענין השלמה והוא קרוב לענין הראשון "ועא אִם רָאִיתָ "אל תתן עמו יהיה נלשון גַּנָּב וַתֵּרֶץ עִמּוֹ "משפטו "ויגיה שכי פרשים רוץ וכיה" וכן התנוס ורהיטת עתיד "אכל רשי וכי אכיה כן עזרא פרשוהו לשון רנון והוא הענקי" ורבי יונה פירש מענין זה בִּרְצוֹתוֹ עִם אֱלֹהִים כלומר בהתהלכו עם אלהים ואין צורך להוציאו ממשמעו "ויש לפרש ותרץ עמו נ"כ מענין רצון כלומר רצית להיות עמו ועוד פירשו מזה לטוב להעם הזה ורצית "כלומר שתלך עמם על דעתם וחפצם "ועוד פירשו מזה ואחריהם בפיהם ירצו סלה "כלומר שהם הולכים אחריהם אל המות בהליכתם ופי בפיהם כמו בפיהם כמו איש כפי עבודתו "לפי אכלם "שענינם כמו "

רצח וְרָצַח גּוֹאֵל הַדָּם אֶת הָרוֹצֵחַ "וְרָצְחוּ נֶפֶשׁ" הֲרַצַּחְתָּ וְגַם יָרַשְׁתָּ "לא תִרְצָח "הַגְנוֹב רָצוֹחַ "והשם לְפֶתַח פֶּתַח בְּרֶצַח "כְּרֶצַח בְּעַצְמוֹתַי" בסגול "והנפעל הָאִשָּׁה הַנִּרְצָחָה "בְּתוֹךְ רְחוֹבוֹת אַרְצֶכֶם "והכבד דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שֶׁכְמָה "בֶּן הַמְרַצֵּחַ חַיָּב "וַעֲתָה מְרַצְּחִים "הִרְצַחוּ בְּלֶבֶם "נחלקו במלה הזאת בן אשר ובן נפתלי כי בן נפתלי קורא אותה בפתחות הריש ופירוש הפסוק עד אנה תהותתו על איש כלומר שתחשבו הוות על בני איש תרצחו כולכם כלומר שכולכם מרצחים "ובן אשר קורא המלה בקמצות הריש תְּרַצְּחוּ "ותהיה המלה מבנין שלא נזכר פועלו ויהיה פירושו על דרך תפלה כלומר עד אנה תהותתו על איש יהי רצון שתרצחו כולכם "ותהיו כקיר נטוי גדר הרחויה שהם קרובים לנפול כן תהיו תמיד בפחד "

רצע וְרָצַע אָזְנוֹ אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ "ענינו ינקוב ושם הכלי שנוקבין בו מרצע אלשנא בלעז "

רצף עֻגַּת רְצָפִים "וּבְיָדוֹ רִצְפָּה "גַּחֲלִים וְגַחֶלֶת" וְרִצְפָּה עָשׂוּי לְחֵצֶר סָבִיב "רִצְפַת בַּהַט וָשֵׁשׁ" ומא מַרְצֶפֶת אֲבָנִים "ענינם ענין חצעת אבנים בקרקע" והפעל ממנו תוכו רָצוּף אַהֲבָה "ויש לפרשו מהענין הראשון "ות ועוגת רצפים וחררא מעפפא "

רק כִּי רַק עוֹר מֶלֶךְ חַבָּשָׁן "רַק אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע" רַק יִהְיֶה יְיָ אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ "רַק אֶת דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל" רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל "ענין כולם ליחד הדבר וידוע הוא "

רקק הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת "וְרַקּוֹת בָּשָׂר "וְרִקִּיקֵי מַצּוֹת" ענין הדלות והרקוק וכבר זכרתי בְּשִׁיט חֲצוֹת אָרִיקֵם בשרש ריק והבשרתי בו להיות משרש רקק" ומענין הזה וַתִּתְקַע הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ "כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ" הרקה נקראת שנפלא בלעז "ונקראת רקה למיעוט הבשר בה כמו רקות בשר "ועא וְכִי רָזוּק חָזָב "והשם ומִפְּנֵי לֹא חָשְׁכוּ רוֹק "עַד בְּלִעֵי רֵקִי "ידוע "

רקב עֵץ לֹא יִרְקַב יִבָּחֵר "וְשֵׁם רָשָׁע יִרְקָב "והשם יְבֹאֶרְקָב בַּעֲצָמַי "וְהוּא כְּרָקָב יִבְלֶה" פירוש בעץ שבא בו רקב יבלח "או יהיה כרקב שם תאר לעץ "והשם במשקל אחר לְעֵץ רָקָבוֹן נְחוּשָׁה "ידוע "

רקד הָדָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים "הָדָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים" עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד "והכבד וְשֶׁעִירִים יִרְקְדוּ שָׁם "עַל רָאשֵׁי הָדָרִים יִרְקוּן "וּמִרְכָּבָה מְרֻקָּדָה" וכבד אחר והוא פעל יוצא וַיִּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל "

רקח אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ "וּמִן בְּנֵי הַכֹּהֲנִים רֹקְחֵי הַמִּרְקַחַת לַבֻּשָּׂמִים "והפעל הכבד מְרֻקָּחִים בְּמִרְקַחַת "והתאר לְרַקָּחוֹת וְלִטַּגָּחוֹת "וכבד אחר וְהִרְקַח הַמִּרְקָחָה "והוא מקור או צווי מן הפעיל" ורבי יונה כתב כי מצאו בספר ירושלמי בקמץ הה"א ואם יהיה מקור מבנין שלא נזכר פעלו וכתב כי בספר בבלי מצאו פתח "וכן מצאנוהו אנחנו בספרים מדויקים והמסורת עליו לית ופתח "והשם רַקַּח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ" ומשקל אחר יָם יָשִׂים כַּמְּרִקָּחָה "וְהִרְקַח הַמְּרֻקָּחָה" מִגְּדֻלּוֹת מְרֻקָּחִים "בסגול המ' "רֹקַח מִרְקַחַת" רֹקְחֵי הַמִּרְקַחַת "בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה "בחרק המ' ומשקל אחר מִיַּיִן הָרֻקָּח "בסגול והוא תאר ליין רוצה לומר מיין הרקוח "ומשקל אחר וַתַּרְבִּי רָקָחֵיךְ "ענין הכל מעשה הבשמים כמו שעושים הרופאים המרקחות ממיני הבשמים מעורבים זה בזה ויש מהם על ידי בישול לפיכך אמר ים ישים כמרקחה "ופירוש מגדלות מרקחים "בשמים שיעשו מהם מרקחים "

רקם מַעֲשֵׂה רוֹקֵם "והשם שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה" והקבוץ לְרִקְמַת תּוֹכָל "וקבוץ השנים צֶבַע רִקְמָתַיִם "מעשה הבגדים שיעשו מצבעים רבים בארגה או במחט יקרא רקמה ומה שאמר צבע רקמתים בלשון שנים רוצה לומר כי רקום בשני פנים מזה ומזה באחד או בשני ענינים במעשה הרקמה "וכן אמר בגווני הנוצה אֲשֶׁר לוֹ הָרִקְמָה "ושלא נזכר פועלו מהדגוש רַקְמָתִי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ "דמה מעשה היצירה בגידים ובעצמות ובבשר ובעור למעשה הרקמה ומה שאמר בתחתיות ארץ דמה רחם אמו לתחתיות ארץ שהוא מקום נסתר ואפל "

רקע רוֹקַע הָאָרֶץ "פירוש פורשה כלומר שתקן שטחה להיות הצאצאים עליה "לְרוֹקַע הָאָרֶץ

מלכים קכ' חגי ח'
תלים מז' תלים מ"ד
תלים מ' תלים עז'
ירמיה יד' דברים ג"ג
לה כ' ז'
תלים מט
פירוש רז"ל
ויקרא ח'
ויקרא יט
סמוכל ח' כט
תיוב כ' משלי ח' רש"ית מט
לה כ' לג' ויקרא כו
ויקרא כו' תיוב יד
ישעיה ע' ויקרא כו
תלים כ
תמות כ
יחזקאל כ
תלים ל
תמות ל
תיוב מ"ח
תלים ל' ט
לה כ' ז' סמוכל ח' ח
יחזקאל כ"ל
תמות ל
תיוב מ"ח' יחזקאל כ"ל
שיר ה' תמות ל
לה ח' ע' לה כ' ז'
שיר ג'
ישעיה ל"ז
מלכים ל"ט
ישעיה ל'
יחזקאל מ' ט' תפתר מ'
מלכים כ' ז'
שיר ג'
דברים ג' דברים ט"ו
ישעיה מ' דברים ט"ו
בראשית ט"ו
רש"ש מ"ח רש"ש מ"ח כ"ט
תלים יח
שופטים ל' שיר ד'
ויקרא ט"ו
תיוב ל
תיוב ז'
ישעיה מ'
משלי ו'
חבקוק ג' תיוב ל"ג
תיוב מ"ח
תלים קיד' תלים קיד
קהלת ג' ישעיה יג
יחזקאל כ' נחום ג
תלים כט
תמות ל
לה ח' ט'
לה כ' ז' סמוכל ח' ח
יחזקאל כ"ל
תמות ל
תיוב מ"ח' יחזקאל כ"ל
שיר ה' תמות ל
לה ח' ע' לה כ' ז'
שיר ג'
ישעיה ל"ז
סמות ל' שופטים ה
תלים מה
שופטים ה
יחזקאל כ' ז'
תלים קלט
ישעיה מה
תלים קלט

שמואל ב׳ כב׳ עַל הַפָּיִם · אֲדִיקֵם אֶרְקָעֵם · והשם וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶרֶת
כריתות א׳ · יחזקאל ו׳ הָרְקִיעַ · וכן בענין זה וְרַקַּע
יחזקאל כה׳ בְּרַגְלֶךָ · וְרַקַּעְתָּ בְּרַגְלֶךָ · אל״ף ואכריסם כן עזרא פירש רקיע הוא חלוייר וכן תרגום ירושלמי רקיע דסמיס לוירא לשמיא·
כי מכת הרגל בארץ כאילו הוא״ז רוקע מה שתחתיו
ישעיה מ׳ · שמות לט׳ ושוטח · והכבד וְצוֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֻנוּ · וַיְרַקְּעוּ אֶת פַּחֵי
במדבר יז׳ · ירמיה ו׳ הַזָּהָב · וַיְרַקְּעוּם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ · כֶּסֶף מְרֻקָּע · והשם
במדבר יז׳ · איוב לז׳ רְקָעֵי פְחִים · וכבד אחר תַּרְקִיעַ עִמּוֹ לְשַׁחֲקִים · פירוש
ההרקעת עמו השחקים והלמד בלשחקים כלמד הרגו
לאבנר · והשלישי לאבשלום · וכבר בי״ארנו זה הענין
בחלק הדקדוק בשער הפעלים ובשער המלים ״

רשש כִּי תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ · ואפשר שיהי״ת מלאכי א׳
מעקר זה יְרוּשֵׁשׁ עָרֵי מִבְצָרֶיךָ · מִתְרוֹשֵׁשׁ ירמיה ה׳
וְהוֹרֵב · ענין הרשות ידוע · מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ · שיר ה׳
תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֶּה · אכן יקרה ועינה נושה לעין שמות כח׳
התכלת · וגְוִיָּתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ · פירוש כעין תרשיש · דניאל ו׳
וַיִּמְצָא אֳנִיָּה בָּאָה תַרְשִׁישׁ · לִבְרוֹחַ תַּרְשִׁישָׁה · כֶּסֶף יונה א׳ · יונה ד׳
מְרֻקָּע מִתַּרְשִׁישׁ יוּבָא · שם מקום · אֲלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ · ירמיה ו׳ · בראשית ו׳
שם אומה ואפשר שנקרא שם המקום הזה על שמה ״

רשה כְּרִשְׁיוֹן כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרָס עֲלֵיהֶם · כמצותו עזרא ג׳
וכרשותו · ורוֹל הרגילו הרבה בזה הלשון
באמרם אלמלא נתנה רשות לעין לראות צריך ליטול
רשות וזולתם הרבה · וכת׳ ר׳ יונה כי מזה קראו המלכות
רשות באמרם חוו זהירין ברשות והנכון שהוא מלשון
ראש כי המלך נקרא ראשכמו שאמר נתנה ראש וזולתו
וכן הוא נקרא בקמץ רָשוּת אבל הוא״ חסר אל״ף ״

רשם אֶת הָרָשׁוּם כִּכְתַב אֱמֶת · מלשון ארמית דניאל ג׳
כְּתָבָא דִי רְשִׁים · והלשון מענין רושם שהוא דניאל ה׳
בענין אות וסימן ״

רשע אִם רְשַׁעְתִּי · אל״ף וכן והתוית תיו תרגום יונתן ותרגום תיא וכן וכתוכת קעקע תרגמו ירושלמין ח׳ חיתין· איוב ט׳
אֲלִלֵי לִי · וְלֹא רְשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי · ומ״ם תהלים יח׳
מאלהי רוצה״ לומר שלא יצאתי מדרכי אלהי ללכת
בדרכי רשע רוצה לומר שלא עברתי על מצות״ לא
תעשה״ כי שמרתי דרכי יי״ שהקדים רוצה לומר שקיים
מצות עשה · אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה · והשם מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט קהלת ג׳
שֶׁמָּה הָרָשָׁע · בסנול · וְאֶל רִשְׁעוֹ וְאֶל חַטָּאתוֹ · ובחא קהלת ג׳ · דברים ט׳
הנקבה זאת חָרְשָׁעָה · וַתֶּמֶר אֶת מִשְׁפָּטַי לְרִשְׁעָה · כִּי זכריה ה׳ · יחזקאל ה׳
בָעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה · וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה · והתאר ישעיה ט׳ · דברים ט׳
הוא רָשָׁע בַּעֲוֹנוֹ יָמוּת · אל״ף וכן ראוי לומר בברכת על יחזקאל ג׳
לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ · הכסיס דמכוכה מלכות יון יחזקאל ג׳
חָרְשָׁעָה · אוֹי לְרָשָׁע רָע · הרשעה פלים בסכא והסין ישעיה ג׳
כמו שתאר חצריק בטוב בקמץ וכיכים טועים ואומלים
תאר גם כן הרשע ברע · הרשעה פלים בחירק והסין
והכבד הוא הַרְשִׁיעַ לַעֲשׂוֹת · בסכא ולא יתכן כי הרשעה לה׳ כ׳ כ׳
וְהַרְשַׁעְנוּ וּמָרַדְנוּ · בלומר בחירק הוא סם דבר כלסין דניאל ט׳
הרשענו מעשינו והפעל בקבס כמו זאת הרשע לזכריה יוצא לאחר כלומר חנותן סימן ה׳ סהוא כמו רשע בלסון הרשע באחר · וְאִם צַדִּיק זכר· איוב לד׳
כַּבִּיר תַּרְשִׁיעַ · יַרְשִׁיעֲךָ פִיךָ וְלֹא אָנִי · מִי הוא יַרְשִׁיעֵנִי · איוב טו׳ · ישעיה כ׳
וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע · וכתב רבי יונה וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְגָּה דברים כה׳
יַרְשִׁיעוּ · וְהוּא יַשְׁקִיט וּמִי יַרְשִׁיעַ · יחריד ויבלבל · בִּי שמואל א׳ יד׳ · איוב לד׳
עֶתְלָיְהוּ הַמַּרְשִׁעַת · המם בחירק והוא תאר כמו הערים לה׳ כ׳ כ׳
המבדלות · הממשלים לבית אביהם · ואעפ שענינם
הקרוב הוא זה לא״ ימלטו מן הענין הראשון אבל הם

בכללו לפי שענין חרשע המלחמה והחרדה · וכן ולא
יַמְלִיט רָשָׁע אֶת בְּעָלָיו · וכן ענין אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה · קהלת ז׳
בלומר אל תחרד הרבה לעסקי העולם וגם אל תהי סכל
שלא״ תתן דעת לעניני העולם ולצרכי מחיתך אל״
היה מתעסק בדרך האמצעי ולמה תמות בלא עתך הוא
טעם לשניהם כי אם יחרד הרבה ישים עצמו בסכנה כדי
לאסוף ממון וימות בלא עת · וכן אם יהיה בטל ולא
יתעסק ימות ברעב ופ׳ בלא עתך עת הקצוב לאדם
לימי חייו ברוב וחם שבעים או שמונים שנה · וכן מדור
בְּאָהֳלֵי רָשָׁע · עסק העולם והרדתו ״ תהלים כד׳

רשף וַיֵּצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו · בשש נקודות · רְשָׁפֶיהָ חבקוק ג׳ · שיר ה׳
רִשְׁפֵי אֵשׁ · הפא דגושה · וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ איוב ה׳
עוּף · ענין חכל גחלים ופ׳ ובני רשף הם הניצוצות
וְלַחְמֵי רֶשֶׁף · פ׳ אכולי חולי החמימות שהוא כרשף · דברים לב׳
שָׁמָּה שִׁבֵּר רִשְׁפֵי קֶשֶׁת · אל״ף יפה פירש רש״ל באמרו תהלים עו׳
הפא רפא הם ברזלי החצי סכל דבר המורח ומעופף הן ודמה אותם לרשף מפני סביבין הן חיצים הן עופות
כופל עליו לשון רשף · שהם מתלהט׳ כמו שדמה
אותם במקומות אחרים ללהב ולברק ולהב חרב וברק
חנית · להבת חניתו ״

רשת רֶשֶׁת הֲכִינוּ לְפָעֲמַי · בשש נקודות · תהלים לה׳
וּפָרַשְׂתִּי עָלֶיךָ אֶת רִשְׁתִּי · בְּמֶשְׁכוֹ בִרְשָׁתוֹ · יחזקאל לב׳ · תהלים ט׳
ידוע · מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת · עשוי כמעשה רשת נקוב · שמות כז׳

רתת בְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת · תרגום יאחזמו רעד הושע יג׳
אחרתנון רתיתא · ופירושו בדבר ירבעם
שהוא מאפרים דבר העגלים רעד גדול נשא בישראל ·

רתח רַתַּח רְתָחֶיהָ · ושלא נזכר פעלו ממנו מֵעֵי יחזקאל כד׳
רְתָחוּ וְלֹא דָשׁוּ · וכבד אחר יַרְתִּיחַ כַּסִּיר איוב ל׳ · איוב מא׳
מְצוּלָה · ענין הרתיחה ידוע ·

רתם תְּחַת רֹתֶם · גַּחֲלֵי יְרָתָם · וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים מלכים א׳ יט׳ · תלים קכ׳ · איוב ל׳
לַחְמָם · כמו מן בקר בקרים יינשתא בלעז
גחלתו חמה מאד · רֹתֶם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ · כמו אסור מיכה א׳
כענין ויאסר את רכבו ״

רתק וְרִתְקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף · ומשקל אחר עֲשֵׂה ישעיה מ׳
חָרוּתוֹק · בחלם · וקבוצו בשורק וַיַּעֲבֹר יחזקאל ז׳
בְּרַתּוּקוֹת זָהָב · פירוש שרשרות · ושלא נזכר פעלו מלכים א׳ ז׳
ממנו מהדגוש רִתְּקוּ בַזְּקִים · בלומר אוסרו בשלשלאות נחום ג׳
של ברזל · ובנין נפעל מזה בהפך כי הוא התרת הדבר
וכריתתו כמו שאמר עַד אֲשֶׁר לֹא יֵרָתֵק חֶבֶל הַכֶּסֶף · קהלת יב׳
ורמז בו לחוט חשדרה שהוא לבן ״

ואשר הם בני ארבע אותיות

רטפש רִטְפַשׁ בְּשָׂרוֹ מִנּוֹעַר · ענינו לפי מקומו איוב לג׳
נתרכך · ויא״ שהיא מלה מורכבת משתי מלות
ר״ל רטוב ופש כלומר רטוב ופרח ורבה מן פרו ורבו פושו
וסגו ופירשו עוד במלה הזאת רטפש הוא רטוב בארת
בש חפא וו״ והשין בית ותרגומו אתקליש בשריה ״

רענן זכרנו אותו בשרש רען כפול הלמד · דה׳ כ׳ כ׳

רפסד רַפְסֹדוֹת עַל יַם יָפוֹ · הם דוברות שזכר
בספר מלכים והם הקורות שקושרין אותן
ביחד ומוליכין אותן בנהרות ובים שקורין לחם רשש
בלעז · ובמשנה היה יושב בספינה או באסדא ובתלמוד
ירושלמי היא אסדא היא אכסדיא היא רפסודות ״

נשלמה אות הריש

אות חשין

ששׁ שֵׁשׁ מָשְׁזָר · וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי שֵׁשׁ · פשתן · עמודי שׁשׁ שרשו שיש ·

ששה וְשִׁשִּׁיתָם חֲאִיפָה · נגזרה חמלה חזאת מן וְשִׁשָּׁה קָנִים · שֵׁשֶׁת יָמִים · שֵׁשׁ חֲנָה · ובחשבון הגדול שִׁשִּׁים חֲמָה מְלָכוֹת · וּעֹא וְשוֹבַבְתִּיךָ זְשִׁשֵּׁאתִיךָ · פירושו לפי מקומו אחריבך · וית ואשדלינך ואטעינך בלומר אפתך וזהו שאמר והביאותים אל חרי ישראל · ולמ אותו מענין ששה בלומר שלא ישאר בהם כי אם חששית · ואֹא לל פירש שישפטנו בששה שפטים כמו שאמר כפסוק ונשפטתי אתו כדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלנביש אש ונפרית אמטיר עליו ·

ששן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים · יֹא שהוא צמח לבן ויש לו ריח טוב ויאולי בלעז והוא לעולם ששה עלים והמלה נגזרה מן שש ואם כן יהיה פי שִׁפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים בריח לא בעין · פֶּרַח שׁוֹשָׁן · וְעַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן · שניהם קמצין ובחלם · ובא בפתח ובשורק מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם · וכן עַל שׁוּשַׁן עֵדוּת · והמסורת ב׳ פתחין ובל שושן חבירה כותיה · ופירוש פרח שושן עשוי כדמות שושן ·

ששר חֲקֻקִּים בַּשָּׁשָׁר · וּמְשׁוֹחַ בַּשָּׁשָׁר · שניהם פתחין בסוף פסוק אמר התרגום בסממנין והוא מין מצבעי הציירים ואומרים שהוא הנקרא זנגפור בערבי ונקרא מיני בלעז ·

שאב וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעְיְנֵי הַיְשׁוּעָה · לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב לְכָל גְּמַלָּיו · יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים · לְעֵת צֵאת חַשּׂוֹאֲבוֹת · ושם המקומות ששואבין בחם בֵּין מַשְׂאַבִּים ·

שאג אַרְיֵה שָׁאָג · שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי · שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ · עָלָיו יִשְׁאֲגוּ כְּפִירִים · שֹׁאֵג לִקְרָאתוֹ · שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף · והשם שְׁאָגָה לוֹ כַּלָּבִיא · ובסמוך שַׁאֲנַת אַרְיֵה וְקוֹל שְׁחַל · וַיִּתְכּוּ בַמַּיִם שַׁאֲגוֹתָי · נעירת האריה תקרא שאנה והשאלה להמיית האדם ונתינת קולו על צרותיו ·

שאה עַד אֲשֶׁר אִם שָׁאוּ עָרִים · והנפעל תִּשָּׁאֶה שְׁמֵמָה · והתפעל וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ · והשם וּשְׁאִיָּה יַבֵּת שָׁעַר · פירושו ובשאיה · ומֹא הַשִּׁיבָה נַפְשִׁי מִשּׁוֹאִיהֶם · האחד שואה והרבים שואים · ובהֹא הנקבה בָּבָא כְשׁוֹאָה פַּחְדְּכֶם · וּמִשּׁוֹאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא · והפעל תכבד לְהַשְּׁאוֹת גַּלִּים נִצִּים · ובמקומו במלכים לַחְשׁוֹת וכבר כתבנוהו בשרש נשא ענינם ענין שממה · ויש מהם בענין תמה כמו והאיש משתאה · כמו שהוא בלשון שממה משתומם · ועֹא וְשֹׁאוֹן לְאֻמִּים כְּשֹׁאוֹן מַיִם כַּבִּירִים יִשָּׁאוּן · ומלת ישאון מבנין נפעל · וַיֵּרֶד הֵדֵרָה וְהַמּוֹנָהּ וְשָׁאוֹנָהּ · ענין חמיה · ויש לפרש מענין זה בבא כשואה פחדכם · וְעָלִית כַּשּׂוֹאָה · כלומ שטף חמים הבאים בכח ויש לחם קול חמיה · וכן ומשואת רשעים ·

שאט בִּשְׂאָט בְּנֶפֶשׁ · והוא שם או מקור · ומקור אחר בְּכָל שָׁאְטֵךְ בְּנֶפֶשׁ · והיה משפט השין בקמץ חטף ומפני נוח האלף שב קמץ רחב · הַשָּׁאטִים אֹתָם · הַשָּׁאטוֹת אוֹתָךְ מִסָּבִיב · בינוני בפלסקמים קמות ענינם ענין בזיון וענין השאטים השאטות ענין בזה כי גם בשרש בזה שני ענינים כמו שבתכנו והבזיון הוא בנפש שאדם בז הדבר בלבו לפיכך סמך הענין הזה לנפש ותרגום ויבז עשו ושט עשו · ויתכן לפרש כמוהם הַשָּׁטִים אוֹתָךְ · ואף על פי שחסרה האלף מהמכתב ·

שאל שְׁאַל שֵׁאל הָאִישׁ · כִּי יִשְׁאָלְךָ בִּנְךָ · וַיִּשְׁאַל לָחֶם לְשָׁלוֹם · וְשָׁאֲלוּם לוֹ בְּשֵׁם לְשָׁלוֹם · בסגול האלף · ובן הֲלֹא שְׁאֲלוּם עוֹבְרֵי דָרֶךְ · לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשִׁמִי · וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים · והכבד שָׁאוֹל יִשְׁאָלוּ כְּאֵבֶל · אלה והרומים לחם בענין שאלת הדברים · ובענין שאלה ובקשה והוא קשור עם מם שְׁאַל מִמֶּנִּי · שַׁאֲלוּ מַיִם מָטָר · כִּי מַיִם שְׁאָלְתִּיו · ומה שאמרה חנה וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאֵלְתִּיהוּ · כלומר החזרתי לו חבקשה · ופירוש תַּחַת הַשְּׁאֵלָה אֲשֶׁר שָׁאַל לַיְיָ · מפרשים בו לשון מתנה כמו המתנה אשר נתן ליי · וכן הוא שָׁאוּל לַיְיָ · כמו נתון או פירושו הוא שחיה שאול ליי · ואפשר כמוהם ענין בקשה אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי יִשְׁאָלוּנִי · כלומר ישאלו ממני ממון שלא ידעתי כמו שאמר יקומון עדי חמס · והנפעל וּלְקַח יָמִים נִשְׁאַלְתִּי מִן הַמֶּלֶךְ · כלומר שאלני שאלך אליו · והכבד הדגוש וְנוֹעַ נְנוּעוּ בָנָיו וְשֹׁאֵלוּ · והשם שְׁאֵלָה אַחַת קְטַנָּה · וחסרו האלף גם מהמכתב והוטלה תנועתה על השין וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן אֶת שְׁלָתֶךָ · היה ראוי שְׁאֵלָתֶךָ או משפטו שְׁאֵלָתֶךָ בסגול השין ושוא וסגול האלף מגזרת מִיתֵתָן תָּבֹא שְׁאֵלָתִי · וַיִּתֶן לָהֶם שְׁאֵלָתָם · ובחעדר האלף חושב הסגול לקמץ קטן מפני הנח הנסתר שבין השין והלמד · ומֹא יִמָּלֵא יְיָ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ · ובענין שאלת חפץ או כל דבר שאלת החזרה וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ · וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֵנְתָּהּ · וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ · וְהוּא שָׁאוּל · והפעל הכבד וַיִּשְׁאִילוּם · לשון השואל והמשאיל במשנה הרבה בענין השאלת חפץ · ועֹא שְׁאוֹל וְעוֹצֶר רָחֵם · מִשְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה · שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לָךְ · ונזכר באותו חפסוק בלשון זכר שאמר על השאול עורר הקים · אֵרֶד אֶל בְּנִי אָבֵל שְׁאוֹלָה · שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן · בַּצָּאן לִשְׁאוֹל שַׁתּוּ · ענינם הקבר · אַךְ אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי מִיַּד שְׁאוֹל · פי שלא תבלה בכלורת חגוף ברורתו לשאול אלא תדבק בעליונים וזהיכי יקחני סלת ·

על דרך משל ברודא בלעז · וכתב רבי יונה ומן הענין חזה וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי · והראוי ושאונך וכפלו הנון על דרך הפלגה לשאון · וכן מצאתי במסרת כל שאנן לשון חשקט בר מן דין וחבריה דאינון לשון קול שָׁאוֹן מֵעִיר · ורבי אברהם אבן עזרא זל פירשו כמשמעו לשון השקט והוא דבק עם התרגזך אלי שזכר והוא חסר כמו והנבואה עודד הנביא · ובכה פירושו יען התרגזך אלי והתרגז שאננך עלה באזני כלומר שאתה מתרגז אלי בעבור החשקט והמנוחה שיש לך וכן פירשו אאזל ·

יחזקאל כה
יחזקאל כה
יחזקאל כה
יחזקאל כה
יחזקאל כה
יחזקאל כו
רלבג מנ׳ סמו׳ רלבג מנ׳
שמואל א׳ כה
איוב כח
בראשית לב · במדבר כג
שמואל ב׳ כ
תלים ל׳ · זכריה י׳ · שמות א׳ ט׳
שמואל א׳ א׳
שמואל א׳ ב׳
שמואל א׳ ג׳
תלים לה
בחמיה יג
תלים קט · מלכים א׳ ב׳
שמואל א׳ ט׳
איוב י׳ · תלים קט
תלים ב׳
שמות כב
שמות ג׳ · שמות יא
מלכים ב׳ ו׳ · שמות יב
משלי ל׳ · תלי׳ פו · ישעי׳ יד
בראשית לז
משלי טו
תלים מט
תלים מט

אין להביא ראיה מן אלו שהביא כי כולל לפרש עורר שהוא מקור כמו שפירש רש׳י לעורר לך וכן פירש הקיש הקיקים אך כתבו שאול לשון זכר בחקיקים אחד והוא ערוס שאול בגדו ואין עוד עליתו ותימה למה לא הביאו:

שאן הפעל חזר נמצא כפול הלמד שאנן מואב
מנעוריו · ושקט ושאנן · ושאנן מפחד
רעה · כל אלה חשלשה פעלים עוברים כי הם פתחין
וגם פא הפעל פתח · יחד אסירים שאננו · יאמר
גם כן מבלי הפסק בקמץ חנון מפני שוא האלף ·
והתאר לעשתות שאנן · קמץ הנון · וכן נוח שאנן ·
והקבוץ בדגש השאננים בציון · וכמנחות שאננות ·
נשים שאננות · ושאננך עלה באיני · כתבגו בשרש שאה ·
בלו שלאנן ושלו · הלמד נוספת או היא מלה מורכבת
מן שלו ושאנן והוא הנבון ענין חכל חשקט ושלוה ·

שאף שאפה רוח · שאפו רוח בתנים · היא
חהרחה ומשיכת חאויר אל חאף · וכן
במשיכת חאויר אל הפה פי פערתי ואשאפה · וכן בענין
חזה על דרך הפלגה ושאף צמים חילם · כי שאפני
אנוש · שאפו שוברי כל היום · השואפים על עפר
ארץ · חשואפים אביון · חרף שאפי סלה · אשם
ואשאף יחד · שמות ושאוף אתכם · כלם ענין בליעה ·
ובענין החבטה והציפוי בעבד ישאף צל · אל תשאף
הללת · שואף זורח הוא שם · ויתכן לחיות כמו אלה
הענינים אשר בזה השרש קרובים ללשון חבטה וכונח
אל חדבר ·

שאר עוד שאר חקטן · והנפעל ואם מעט נשאר ·
נשאר בעיר · נשאר מעל · וכל הנשאר מכל
המקומות אשר הוא גר שם · קשר מם מכל דבק עם
ינשאוהו אנשי מקומו לא עם הנשאר כי אין קשרו כי
אם בבית · ויאשרו שני אנשים · וחשם הנשאר · ואת
הנשארים · ונאשאר אני · כמו ונשאר וכבר כתבנו
דקדוקי בחלק הראשון מזה הספר · והבכד לא חשאיר
שריד · תשאיר מאה · וחשם שארית ישראל · וחסרו
הא״לף גם מחמכתב וגם כל שרית ישראל לב אחד
להמליך את דוד · ויתכן
להיות מזה אם לא שריתיך
לטוב · וכן אמר התרגום
אם לא סופך יחא לטב ·
והיהראוי שאריתך ובא הת״ו בחרק שלא כמנהג וכמוהו
בחרק חת״ו ותפוצותיכם ונפלתם ככלי חמדה · ורונש
כתבו מן משרח קטרין · ושרית״ך היה דגוש לולי חריש
כמו צוית״ך ענית״ך ועגינו כמו פתחת״ך ופירוש הפסוק
כן הוא אמר לו השם לנביא אם לא אפתח אותך
ממאסרך ואפגיע בך בערת צרתם של ישראל ארת
חאויב כי הוא יפגע בך לשבת בארץ או ללכרת עמו
ולהיות שם בכבוד והוא מח שאמר רב חטבחים לירמיחו
חנה פתחת״ך היום מן חאזיקים אשר על ידיך אם טוב
בעינ״ך לבא אתי בבל בא ואשים את עיני עליך ואם רע
בעינ״ך לבא אתי בבל חדל ראה כל הארץ לפנ״ך וגומ׳
וחפסוק חאחר אומר ועודנו לא ישוב ועדיין לא שב
ירמיחו ת״שובח לרב חטבחים מח בלבו אם ללכרת אם
להשאר והוא חבין בו כי דעתו היה להשאר ואמר לו
לך ושובח אל גדליחו וגו׳ ולזה חפירוש יהיה ישוב פעל
יוצא · ויש לפרשו ועודנו לא ישוב כמשפטו עומד
ואכתבנו עוד בשרש שוב · ומשקל אחר שאר ישוב
שאר יעקב · ויתכן לפרש ושאר רוחי לו · כענין היתרון
והמעלח בי יתר ושאר ענין אחד וכמו שבשרש יתריש
ענין מעלה ויתרון כן בשרש שאר ויהיה ושאר רוח ממנו

ירמיה מח
ירמיה ל · משלי ח
תהיב ג
תהיב יב · ישעיה לב
עמוס ו · ישעיה לב
ישעיה לב · ישעיה לז
תהיב כח
ירמיה כ · ירמיה יד
תלים קיט
תהיב ה · תלים כז
תלים כו · עמוס ב
עמוס ה · תלים כו
ישעיה מב · יחזקאל לז
תהיב ז · תהיב לו
קהלת ח
ירמיה ב
שמואל א יז · ויקרא כה
ישעיה כד · תהיב כח · שוחה ח
במדבר יח · מלכים ב כה
ירמיה כח · יחזקאל ט
יהושע ג
עמוס ה · בראשית ג
דה א ז יב
ירמיה טו

אם לא סופך יחא לטב · והם סמוכים וכתוב כלי סתיכות כנון אל תהי לה שלכית ולומהו שהוא כפ׳.

ופי׳ ולא אחד עשה אברהם שהיה אחד ואב לבאים אחריו באמונתו לא עשה כמו שאתם עושים כי לא רדף אחרי התאוה ולא בעל אפילו בבשר לו אלא שהיה מבקש להשאיר זרע אלהים · ואאזל פירש כי ולא אחד עשה הוא דברי חעם לנביא והוא דרך תמיהה אברהם אבינו שהיה אחד לא עשה כן כמו שאנחנו עושי׳ שהניח אשתו ובעל הגר שפחתו ואף על פי ששאר רוח לו והיה נביא והנביא היה עונה להם ומה האחד מבקש זרע אלהים כלומר כשבעל הגר לא עשה אלא לבקש זרע יי׳ לפי שלא היה לו זרע משרה ואעפ״כ לא כגד באשתו כי ברצונה ובמצותה עשה אבל אתם תשמרו ברוחכם ולא יבגוד אחד מכם באשתו להניחה ולבעול בת אל נכר ·
ויש לפרש מזה שם ושאר וגין ונכד · והוא הבן שנשאר אחריו · ועא אם יבין שאר לעמו · ויזמטר עליהם בעפר שאר · ואשר אכלו שאר עמי · בכלות בשרך ושארך · כלה שארי ולבבי · חמסי ושארי על בבל · רל חמסי שלקח ממוני ושארי שעבד בי ירדה כי כפרך עד שכלה בשרי ודמי אל יושבי בשדים החרוגים שהרגו · גוזלי עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם · ענין חכל בשר · ומזה קראו לקרובי האדם שאר ואמרו איש איש אל כל שאר בשרו · ובקמץ שם ושאר · ומא שארה הנה · והוא שם כלל כאילו אמר בשר אחד חנד ולפי שקרוב האדם בבשרו כמו שנאמר אך עצמי ובשרי אתה · ומבשרך לא תתעלם · לפיכך נקראו שאר · וים מזה נשאר מעל · כלומר תשובות כם מיוחסות הן אל חמעל · ונאמר עוד חלשון חזה על כל מזון סתם שארה כסותה ועונתה · כמו שאמר התרגום זוונה · וענין אחר ברוך טנאך ומשארתך · ובתנוריך ובמשארותיך · היא העריכה שלשין בה חעיסה · אבל משארותם צררות בשמלותם · היא חעיסה עצמה ואפשר שנקראת כן לענין מזון כי חלחם הוא עיקר מזון האדם״

שאר כי כל שאור · שאור לא ימצא בבתיכם ·
היא חמחמצת שמחמיצין בה העיסח״

שאת שאת או ספחת · הביאו רבי יונח שרש בפני
עצמו על משקל זאב שאר וכבר כתבנוהו
בשרש נשא כי הוא עקר חמלה ·

שבב כי שבבים יחיה ענל שומרון · אמר בו התרגום
ארי לנסרי לוחין כלומר משובר ומחותך
יחיה · וכן בדברי רזל בענין חזה כי חיבי דלמטיוח שיבא
מכשורא פי׳ חתיבה מחקורח · וכן אמרו וישב משה את
דברי חעם אל יי׳ וינד משה את דברי חעם בתחילה פי׳
עונשח של תורח דכתיב וישב משח דברים שמשבבין
לבו של אדם פי׳ שמשברין · ויתכן לחיות מחשרש הזח
והענין הזה ושובבתיך וזנתתי חיתים בלחייך · ושובבתיך
וששאתיך · משובבת מחרב · ורבי יונה פירש כי שבבים
יחיה · ענין גרוש כלומר גרוש יהיה ומועתק ממקומו ·
וחכנים בענין זח הרים שובבום · כלום אל חהרי גרשום ·
וכן ושובבתיך וששאתיך · אך לשובב שדינו יחלק ·
חוא בעיני משרש שוב ומענינו אעפ״ שחביאוהורבי יונה
ורבי יחודח בזח השרש וכן יתכן לחיות משובבת מחרב ·
משרש שוב ומענינו · וכתי דתבו עמא מקטולי חרבא ·
שביב אשו · כמו שביבין דינור · ויש מפרשים מזה כי
שבבים יחיה · כמו שביבים · וכתב אא״ל מזרח
להשיב בחימה אפו · בשקל לחסב מן סבב כי הצרי
והחירק קרובים ופירושו להבעיר בחמה אפו וגערתו
בלחבי

ישעיה יל
תלים עח · תלים עא
מיכה ג · מלכים ה
תלים עג · ירמיה לא
ויקרא יא · ישעיה יל · ויקרא יא
דברים כח · שמות ט
שמות יב
ויקרא כ · שמות יב
ויקרא יג
יהושע ט
יחזקאל לא · יחזקאל לא
יחזקאל לא
ירמיה כ
מיכה ב
איוב יח · ד״אל ו
ישעיה מ

בלהבי אש ואחריו אמר כי באש ה׳ נשפט כי בכל מקום תמצא חשבת. אף לשבח ולרצון וכן לכעס ולחמה על כן יתכן לשון הבערה כמו כי יבער כמעט אפו ״

שבה אֲשֶׁר שָׁבָה יִשְׁמָעֵאל · וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי · וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּבָתֵּי אֱלֹהֵי מִצְרַיִם וְשָׂרְפָם וְשָׁבָם · וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ · וּשְׁבֵה שֶׁבְיָךְ · וְשוֹבִים לְשוֹבֵיהֶם · בְּיוֹם שְׁבוֹת עָרִים חֵילוֹ · כִּשְׁבִיוֹת חָרֶב · וְהִתְאַר לְנַקְבָה שְׁבִיָּה בַּת צִיּוֹן · וְיֹאמַר מִמֶּנּוּ לִזְכֹּר שֶׁבִי בְּפַלֵּס עָנִי · וְהָשֵׁם גַּם שִׁבִי גִבּוֹר · קוּמִי שְׁבִי יְרוּשָׁלָם · וּרְאֵת מְעוֹנִין יָשֵׁב קוּמִי תּוּבִי בְּבִית יְקָרֵךְ יְרוּשָׁלַם · אֶת חֲשָׁבִי וְאֶת חַמַּלְקוֹחַ · וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ · וּבְסִגּוּל וּשְׁבֵה שֶׁבְיָךְ · וּמִשְׁקַל אַחֵר וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה · וְהָשִׁיבוּ חֲשִׁבְיָה · וּמִשְׁקַל אַחֵר וּבְנוֹתָיו בַּשִּׁבְיָה · שוּבָה יְיָ אֶת שְׁבִיתֵנוּ · וְהַקְבּוּץ וּשְׁבוּת שְׁבִיתֵךְ בְּתוֹכָהּ נָח · וּבְשוּרֵק וְשָׁב יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתֶךָ · שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב · וְהַקְבּוּץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם · וְהִנְפְעַל כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו · וְנִשֵּׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם נִשְׁבּוּ · עֲנִינִם יָדוּעַ · וּמִן הַשֹּׁרֶשׁ הַזֶּה לְשֶׁם שְׁבוּ · הִיא מֵהָאֲבָנִים הַיִּקְרוֹת וְנִקְרֵאת בְּעַרְבִי אַל סֹבְג ״

שבח יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ · שִׁפְתֵי יְשַׁבְּחוּנְךָ · שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַם · וְהִתְפְּעַל לְהִשְׁתַּבֵּחַ בְּתְחִלָּתֶךָ · יָדוּעַ · וְעֹא בְּשׁוּא גַּלְיוֹ אַתָּה תְשַׁבְּחֵם · וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֵנָה · וְכֹבֵד אַחֵר בְּעִנְיָן הַזֶּה מַשְׁבִּיחַ שָׁאוֹן יַמִּים · עִנְיָן חֹבֵל הַהִשְׁקֵט וְהַהַנְחָה ״

שבט לְשֵׁבֶט וּלְמִשְׁפָּחָה · בַּחֹמֶשׁ נְקוּדוֹת · שֵׁשֶׁם עָלָיו שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יָהּ · בְּכָל שִׁבְטֵי בִנְיָמִן · הִתְעוּ אֶת מִצְרַיִם פְּנֵת שִׁבְטָיָה · עִנְיָנִים מִשְׁפָּחָה אַךְ הַשֵּׁבֶט גָּדוֹל מֵהַמִּשְׁפָּחָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר מִשְׁפְּחוֹת שִׁבְטֵי בִנְיָמִן · וְכְמוֹ שֶׁאָמַר וַיַּקְרֵב אֶת יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו · וְאַחֵר כָּךְ וַיַּקְרֵב אֶת מִשְׁפַּחַת יְהוּדָה · וַיְהִי שֵׁבֶט כְּלָל לְכָל הַשְּׁבָטִים וְיִשְׂרָאֵל שֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ · וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט · תְּרוּעַם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל · וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם · שֵׁבֶט מוּסָר יַרְחִיקֶנָּה מִמֶּנּוּ · הוּא מִטֶּה וְכֵן נִקְרֵאת הַמִּשְׁפָּחָה מִטֶּה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בְּשֹׁרֶשׁ נָטַה כִּי הַמִּשְׁפָּחָה שֵׁבֶט וּמַטֶּה כָּל אֶחָד לְחָבְרוֹ מִבְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה · וְכֵן אִם לְשֵׁבֶט אִם לְאַרְצוֹ · שֵׁבֶט הַמּוּסָר רוּצָה לוֹמַר פְּעָמִים יִבָּא הַמֻּטָּר לְשֵׁבֶט וְלַמּוּסָר בְּעוֹלָם שִׁישְׁטוּף חֹזְרְעִים וּיִשְׁחִיר הַכֹּל · וּפְעָמִים לְאַרְצוֹ כְּלוֹמַר לְצוּרְךְ הָעוֹלָם לְפִי שֶׁהֵם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ וְלִפְיכָךְ אָמַר לְאַרְצוֹ · אִם לְחֶסֶד וּפְעָמִים לְחֶסֶד יִמָּצֵאנוּ אַף עַל פִּי שֶׁבְּנֵי הָעוֹלָם חַיָּבִים · וְנִקְרָא הָרֹאשׁ וְהַמּוֹשֵׁל שֵׁבֶט כִּי דֶרֶךְ הַמּוֹשֵׁל לִהְיוֹת שֵׁבֶט בְּיָדוֹ וְעוֹד כִּי בְּיָדוֹ שֵׁבֶט מוּסָר הָעָם שֵׁבֶט מוֹשְׁלִים · לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה · שֵׁבֶט מִישׁוֹר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ · וְנִקְרָא עֵט סוֹפֵר שֵׁבֶט מוֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר · חֲדָרָר דִּבַּרְתִּי אֶת אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל · כְּלוֹמַר עִם הָרָאשִׁים וְהַמְּלָכִים וְכֵן בְּמָקוֹמוֹ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים אֶת אֶחָד שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל ״

שבך שְׁבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה · תַּחַת שׂוֹבֶךְ חֲאֵלָה · כְּבַר זִכַּרְנוּם בְּשֹׁרֶשׁ סְבַךְ · וּמִזֶּה יָפֵל אֲחַזְיָה בְּעֵד הַשְּׂבָכָה · וְהוּא שֶׁעוֹשִׂין בְּאַרוּבָה אוֹ בְּפֶתַח מְבֹרָים שְׁתֵּי וְעֵרֶב כְּמַעֲשֵׂה הַשְּׂבָכָה קַל דֹּאָ בְּלַעַז ״

שבל שְׁבִילֵי עוֹלָם · וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים · הוּא הַדֶּרֶךְ · וּמִמֶּנּוּ נִקְרָא חַרְגֹּל אוֹ הַשּׁוּק שׁוּבָל חֶשְׁפֵּי שׁוּבָל · כְּמוֹ שֶׁאָמַר גַּלֵּי שׁוּק עִבְרֵי נְהָרוֹת · וּבְמִדְרַשׁ חַזִּיר מְפָרֵשׁ אוֹתוֹ מְעֻנִּין שְׁבוּלַת הַנָּהָר חֶשְׁפֵּי שׁוּבָל קְלוּפֵי שִׁבְלַתָּא דְנַהְרָא · וַאֲלַקְטָה בַּשִּׁבֹּלִים · הַשִּׁבֹּלִים הַדַּקּוֹת · שִׁבֹּלִים יִקָּצוֹר · וּבְרֹאשׁ שִׁבּוֹלֶת יָשָׁלוּ · יָדוּעַ · וְכָתַב רַבִּי יוֹנָה מִזֶּה מַה שְּׁתֵּי שִׁבֹּלֵי חִטִּים · וְדַמָּה אוֹתָם לְשִׁבֹּלִים לְרִקּוּתָם וְהִידֶּה מִשְׁפָּטוֹ שִׁבֹּלֵי בְּקֶמֶץ אֶלָּא שֶׁעֹשֶׂה כֵּן לְהַפְרִישׁ · וְכֵן כָּתַב מִזֶּה חֶשְׁפֵּי שׁוּבָל · חֶשְׁפֵּי תִּלְתֵּלֵי שַׁעֲרֵךְ עַל דֶּרֶךְ הַדְּמִיּוֹן · אֵל תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבּוֹלֶת מַיִם · וְשִׁבּוֹלֶת שִׁטְּפָתְנִי · מִשִּׁבּוֹלֶת חֲנָנָהּ · שֶׁטֶף חִמִּים וּמִקּוֹם שְׁנֵגְרִים חִמִּים בְּכָה נִקְרָא שִׁבּוֹלֶת לְפִיכָךְ אָמַר אֶמֶר נָא שִׁבּוֹלֶת וַיֹּאמֶר סִבּוֹלֶת · לְפִי שֶׁבְּמָקוֹם הַחוּא הָיָה שֶׁטֶף מַיִם שֶׁהָיוּ נְגָרִים שָׁם חִמִּים בְּכָה וְהָיוּ בוֹחֲנִים אוֹתוֹ בְּמַה שֶׁהָיוּ בוֹ · שִׁבֹּלוּל תֻּמָּם יַחֲלֹךְ · הוּא שֹׁרֶשׁ הַנִּקְרָא בְּלַעַז לִימַצָּא · וְאַרְזֵל כָּל מַה שֶׁבְּרָא הַקָּבָּה לֹא בְּרָא דָּבָר לְבַטְּלָה בְּרָא שִׁבְלוּל לְכַתִּית וְהוּא שֶׁכּוֹתְשִׁין הַשִּׁבְלוּל וּמְנִיחִין אוֹתוֹ עַל הַכַּתִּית וְהוּא רְפוּאָה לוֹ · וּפֵרוּשׁ כַּתִּית הַמַּכָּה הַנִּקְרֵאת בְּלְשׁוֹן רוֹזֶל סִימְטָא וִידוּעַ הוּא ״

שבס וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשַּׁחֲרוֹנִים · שֵׁם לְבַגְדִּים עֲשׂוּיִם בְּמַלְאֶכֶת חַתְשֶׁבֶץ וְאִם זֶה בְּסַמֶּךְ וְזֶה בְּצִדֵּי עִנְיָנִים אֶחָד וְאִשְׁרוּ חֲמוּשׁ גַּם כֵּן בְּצִדֵּי כְּמוֹ בְּסַמֶּךְ אוֹ הוּא שֵׁם לְעֵדִי מִן הָעֵדִיִּים מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בְּמִשְׁנָה חֹשְׁבִים שֶׁעֵל חֶשְׁבָּכָה ״

שבע שִׁבְעָה כְבָשִׂים · שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת · וַיְהִי הַשְּׁבִיעִי · בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי · וַיֹּאמְרוּ לְאִשְׁתּוֹ שִׁמְשׁוֹן פַּתֵּה אֶת אִישֶׁךָ · אֵינוֹ אוֹמֵר שְׁבִיעִי לִימֵי הַמִּשְׁתֶּה אֶבָל עַל יוֹם הַשַּׁבָּת הוּא אוֹמֵר וְהִיא רְבִיעִי לִימֵי הַמִּשְׁתֶּה · וּפֵרוּשׁ וַתֵּבֶךְ עָלָיו שִׁבְעַת הַיָּמִים · עַד סוֹף שִׁבְעַת הַיָּמִים · וּמִן שְׁבִיעִי לִימֵי הַמִּשְׁתֶּה וְהָם אַחַר שֶׁהִשְׁתַּדְּלוּ לְהוֹצִיא הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְלֹא יָכְלוּ נוֹאֲשׁוּ מִמֶּנָּה וְכַשֶּׁהִיא בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי אָמְרוּ לְאִשְׁתּוֹ שִׁמְשׁוֹן פַּתֵּה אֶת אִישֶׁךָ וְכַאֲשֶׁר הִצִּיקַתְּהוּ בְּעֲבוּר מַה שֶׁאָמְרוּ לָהּ נִשְׂרוּף אוֹתְךָ וְאֶת בֵּית אָבִיךָ בָּאֵשׁ הֲגִיד לָהּ · וּפִי וַתֵּבֶךְ עָלָיו שִׁבְעַת הַיָּמִים וְכָבַר בְּכָתָה מְעַצְמָהּ כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים לְהַגִּיד לָהּ וְאֵין שְׁבִיעִי רְבִיעִי בְּלֹל כַּאֲשֶׁר כָּתַב רַבִּי יוֹנָה כִּי לֹא יִמָּצֵא זֶה הַהֶפֶךְ וְלֹא יִתָּכֵן · וְכֵן דָּוִד הַשְּׁבִיעִי · אֵינוֹ כְּמוֹ הַשְּׁמִינִי כַּאֲשֶׁר כָּתַב רַבִּי יוֹנָה וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל אוֹמֵר וַיַּעֲבֹר יִשַׁי שִׁבְעַת בָּנָיו · כִּי יְדֻמָּה שִׁשְׁבָעַת בָּנִים הָיוּ לוֹ מִלְּבַד דָּוִד אֲפִשַׁר שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת אֲבָל אַחֵי דָּוִד מֵאִמּוֹ הָיוּ שִׁבְעָה עִמּוֹ · וַיִּפְלוּ שִׁבְעָתָם יָחַד · וְנִמְצָא יִשַּׁלֵּם שִׁבְעָתַיִם · כְּפָלַיִם בְּמִשְׁפָּטוֹ אִם גָּנַב שׁוֹר וְשֶׁה יִשַּׁלֵּם שִׁבְעָה מִלְּבַד חִקְרָן וְרֹל אֲפִילוּ אִם יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ לְשֶׁלֶם כְּפָלַיִם אוֹ אִם הוּא עָנִי אֶת כָּל חֵנוּן בֵּיתוֹ יִתֵּן וְיִנָּצֵל בְּזֶה אֲבָל נוֹאֲשׁ אִשָּׁה מִשְּׁחִית נַפְשׁוֹ וְלֹא יִנָּצֵל בְּמַמּוֹנוֹ · לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם · רֹל נִקְמוֹת רַבּוֹת יִקָּחֵם מִמִּי שֶׁהֲרָגָהוּ וְלֹא יִרְצֶה לוֹמַר שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם דּוּקָא כִּי שֶׁבַע וְשִׁבְעָה יָבוֹאוּ לְסֹדֶ חֶשְׁבּוֹן שֶׁאֵינוֹ חֶשְׁבּוֹנוֹ אֶלָּא יוֹתֵר · כְּמוֹ עַל אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם · הוֹצֵת לְוָמֶר שְׁמִירוֹת רַבּוֹת · וְכֵן שֶׁבַע בְּחַטֹּאתֵיכֶם ·

שָׁבַע יָפֹל צַדִּיק׳ ״רל פעמים רבות ויבאו כן בזה החשבון
לפי שכל ימי העולם שבועות׳ וַחֲצִי הַשָּׁבוּעַ׳ והסמוך
מַלֵּא שְׁבוּעַ זֹאת׳ וזאת יאמר על לאה׳ שִׁלְשָׁה שָׁבוּעִים
יָמִים׳ שָׁבוּעִים שְׁבוּעִים׳ ובלשון נקבה שְׁבוּעָה שָׁבוּעוֹת׳
לַיְּיָ בְּשָׁבוּעוֹתֵיכֶם׳ ובשוא השי״ן שְׁבוּעוֹת חֻקּוֹת קָצִיר׳
ופי׳ אאז״ל הפסוק כן אותם שבועות של קציר׳ ישמור לנו
חקות הקציר שלא היה יורד המטר בארץ ישראל בימי
הקציר וזהו שאמר שמואל הלא קציר חטים היום אקרא
אל יי׳ ויתן קולות לפיכך אמר הנותן גשם ויורה ומלקוש
בעתו לא בימי הקציר כי אינו עתו׳ וכן בשוא השי״ן חַג
שְׁבוּעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׳ ואיננו ריבוי והוא כמו
שבעת ימים׳ וכן לעומות אחד החלקים כמו לעומרת
כי אין חג המצות בי״אם שבעת ימים לא היום ולא
לעתיד׳ ועוֹד וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לִי׳ וַיִּשָּׁבַע לוֹ׳ ובשמו
תִּשָּׁבֵעַ׳ וְהִשָּׁבֵעַ לַשֶּׁקֶר׳ והשם כִּי הִשָּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה׳
יִתֵּן יְיָ אוֹתְךָ לְאָלָה וְלִשְׁבוּעָה׳ וְחִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה
לִבְחִירַי׳ שְׁבֻעַת יְיָ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם׳ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹרֶת
אוֹמֶר סֶלָה׳ בלומר השבועה שנשבעת לשבטים׳ ויש
מפרשים על הברקים שהם כמו חצים ומטורת כאילו
נשבעו לקיים מאמרך׳ ומפרשים מזה שבעות חקורת
קציר׳ כלומר מה שאמר זרע וקציר וקור וחום וקיץ
וחורף ויום ולילה לא ישבותו׳ והפעול מן הקל שְׁבֻעֵי
שְׁבוּעוֹת לָהֶם׳ או יהיה תאר׳ והנכון הוא זה בפלס
חשכוני באהלים׳ כי נבנה בנין הקל ממנו׳ והפעל הכבד
ממנו וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן׳ וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַיְּיָ׳ וַיַּשְׁבִּיעֵנִי אֲדֹנִי׳
וּבְשֵׁם אֱלֹהֵיהֶם לֹא תַזְכִּירוּ וְלֹא תַשְׁבִּיעוּ׳ פירוש לא
תשביעו איש את חבירו׳ אפילו הגוי כמו שפירשו
רז״ל ולא ישמע על פיך״

שבע וָאֹכַל וְשָׂבַעְתִּי וְהוֹתַרְתִּי׳ וְזָקֵן וְשָׂבֵעַ יָמִים׳
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ׳ אַתָּה תֹאכַל וְלֹא תִשְׂבָּע׳
וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ לָחֶם׳ אֶל עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם וְלֹא
יִשְׂבָּעוּ׳ פֶּן תִּשְׂבָּעֶנּוּ וַהֲקִאֹתוֹ׳ רוצה לומר פן תשבע
ממנו׳ וכן וְשָׂבַעְתָּם אוֹתוֹ׳ ושבעתם ממנו׳ לא
תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת׳ שְׁאוֹל וַאֲבַדּוֹן לֹא תִשְׂבַּעְנָה׳
שָׂבְעָה בְרָעוֹת נַפְשִׁי׳ יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה׳ מִדָּרְבִיו יִשְׂבַּע
סוֹג לֵב׳ וּמִמַّעֲצֹתֵיהֶם יִשְׂבָּעוּ׳ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז׳
וְהִשֵּׂם אֹכֵל וְאֵין לְשָׂבְעָה׳ לֹא יָדְעוּ שָׂבְעָה׳ מִבְּלָתִי
שָׂבְעָתֵךְ׳ וַאֲכַלְתֶּם לָשׂוֹבַע׳ שׂוֹבַע שְׂמָחוֹת אֶת פָּנֶיךָ׳
וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים בְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ׳ ומשקל אחר וְנִשְׂבַּח
בֶּל הַשָּׂבֵעַ׳ ומשקל אחר שִׂבְעַת לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשִּׂקֵּט׳
והתאר וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל יִפְקֹד רָע׳ וּשְׂבַע יָמִים׳ שָׂבֵעַ
קָלוֹן׳ וּשְׂבַע רוֹגֶז׳ שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ׳ והפעל
הכבד וָאַשְׂבִּיעַ אוֹתָם וַיִּנָּאֲפוּ׳ וַמַּשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן׳
וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַשְׂבִּיעַ׳ וכבד אחר נַפְשָׁם לֹא יַשְׂבִּיעוּ׳
שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ׳ כולם ענינם ידוע״

שבץ וְשִׁבְצַת הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ׳ מְשֻׁבָּצִים זָהָב״
וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצוֹת זָהָב׳ וְכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ׳
תרגם אותו רבינו סעדיה ז״ל עיון בערבי והוא מעשה
הרקמה עשוי עינים עינים׳ כי אֲחֻזֵּי הַשֶּׁבֶץ׳ כתב רבינו
יונה תפשני חעוון שהקיפוהו אנשי המלחמה וסבבוהו
ולא יכול לחנצל מהם׳ ויש מפרשים עון חשבץ לפי
שהרג כהני יי׳ ויתארי אחדני רתיתא״

שבר שָׁבַר יְיָ מַטֵּה רְשָׁעִים׳ וְלֹא שָׁבַר אֶת הַחֲמוֹר״
וּשְׁבָרָהּ כְּשֶׁבֶר נֶבֶל יוֹצְרִים׳ כַּאֲשֶׁר יִשְׁבֹּר
אֶת כְּלִי חֶרֶשׂ׳ פירוש כאשר ישבר איש׳ וְעָצָם לֹא
תִשְׁבְּרוּ בוֹ׳ יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צִמָּאָם׳ כלומר ישברו
צמאם במים׳ בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה לֶחֶם׳ וחשם בְּשֶׁבֶר
נֶבֶל יוֹצְרִים׳ וּמִשֶּׁבֶר רוּחַ תְּלִילוּ׳ וְלֹא נָחֲלוּ עַל שֶׁבֶר
יוֹסֵף׳ אלו השלשה הם בחמש נקודות והשאר בשש׳
ומשקל אחר הָאֲנָשִׁים בְּשִׁבְרוֹן מְתָנַיִם׳ והנפעל כִּי
נִשְׁבְּרָה אֳנִיּוֹת׳ נִשְׁבְּרָה דַּלְתוֹת חֲמָתָם׳ נִשְׁבְּרָה בְּרִית
תֹּהוּ׳ אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבְּרָה׳ נפעל חולף כי הוא
מלעיל׳ זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה׳ נפעל עומד כי
הוא מלרע׳ עֵת נִשְׁבְּרָה מִמַּיִם בְּמַעֲמַקֵּי מָיִם׳ פירוש
עת היית נשברת שלא יצאו לך עזבוניך׳ מימים כמו
שהיה כבר׳ כִּי נִשְׁבְּרוּ לְפְנֵי יְיָ וְלִפְנֵי מַחֲנֵהוּ׳ וַתִּשָּׁבֵר
בָּעֵץ עַוְלָה׳ ובפתח תִּשָּׁבֵר וְתִשָּׁכֵב אֶת חַלְלֵי חָרֶב׳
והכבד וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שֹׁבֵר׳ אֲבַד וְשֹׁבֵר בְּרִיחָיִךְ׳
וְשֹׁבֵר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבוֹתֵיהֶם׳ ושלא נזכר פעלו מהנוסף
עַל שֹׁבֵר בַּת עַמִּי חֻשְּׁבָרְתִּי׳ כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי
עָבָרוּ׳ וְכָל מִשְׁבָּרֶיךָ עָנִיתָ סֶלָה׳ רוצה לומר בחשבר
גלי הים בעת הזעף׳ ומזה על דרך ההשאלה כִּי אֶפְפֻנִי
מִשְׁבְּרֵי מָוֶת׳ בַּהֲבִיאִי שִׁבְרֵךְ בַּגּוֹיִם עַל אֲרָצוֹת אֲשֶׁר
לֹא יְדַעְתָּם׳ פירוש האנשים הנשברים והנגפים בך
או פירושו בהביאי באזניהם קול השבר ושמעוהו׳
וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד הַשְּׁבָרִים׳ המקום נקרא כן
לפי שנשברו שם׳ מִשְּׁבָרִים יִתְחַטָּאוּ׳ פירוש מפחד
שבריו יסירו חטאם ותודו ויחלו פני אל׳ ומן הענין
הזה וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו חֻקִּי׳ כלומר כרתי ברית וגזרתי עליו
חקי שלא יעברנו ונאמר שבירה בענין הזה כמו שנאמר
בריתה בברית׳ ומן הענין הזה נגזר הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא
אוֹלִיד׳ כלומר אביא האשה עד המשבר׳ כִּי בָאוּ
בָנִים עַד מַשְׁבֵּר׳ כִּי עֵת לֹא יַעֲמוֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׳
והרחם נקרא משבר על שבר האשה היולדת והבליח׳
אֶת מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת שִׁבְרוֹ׳ פירוש פתרונו כי
קודם הפתרון החלום הוא כמו הדבר הסתום והפתרון
שובר אותו ומגלה אותו׳ וענין אחר כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר
בְּמִצְרָיִם׳ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם׳ כשש נקודות׳ וַיִּשְׁאוּ
אֶת שִׁבְרָם׳ פירוש תבואה׳ וכל מאכל ואולי נאמר
בזה הלשון לפי שהוא שובר הרעב׳ וכן אמר שבר
רעבון כתיכם׳ עַל דֶּרֶךְ
יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם׳
וקונח השבר יקרא שובר
לְשִׁבּוֹר אֶל יוֹסֵף׳ פירוש
מן יוסף או פירושו וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף
לשבור׳ לְבוּ שִׁבְרוּ וְאֻכְלוּ׳ בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵם שׁוֹבְרִים׳ וכן
מובר השבר וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם׳ והפעל הכבד אֹכֶל
בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּירֻנִי׳ פירוש תשביר לי׳ וְנִשְׁבִּירָה שֶׁבֶר
הוא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ״

שבר וָאֶחִי שׁוֹבֵר בְּחוֹמוֹת יְרוּשָׁלִַם׳ ענינו חושב
מלשון רז״ל סברא׳ והכבד
בעֹא לא יַשְׁבְּרוּ יוֹרְדֵי בוֹר׳
אֶל אֲמִתֶּךָ׳ עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ
יִשְׁבֹּרוּ׳ חֲלָחֵן תְּשַׁבְּרֶנָּה׳
וחשם שבר שִׁבְרוֹ עַל יְיָ
אֱלֹהָיו׳ ענינם חתקוה״

שבת אֵיךְ שֶׁבֶת נוֹגֵשׁ׳ שֶׁבֶת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ׳
שֶׁבֶת וַיִּנָּפַשׁ׳ שָׁבְתָה מִדְּחֻבָּה׳ וְשָׁבְתָה
הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיְיָ׳ אָז תִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ׳ בפתח׳ בָּל יְמֵי
חָשְׁמָמָה תִּשְׁבּוֹת׳ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת׳ בחלם׳
תשבתו

דברים ל״ח׳ ל״ה׳ ח׳ כ״ג
דברים ז׳ מ״ה׳ ז׳
שמות י״ז׳ עמוס ל
משלי כ״ה
יואל ב
קהלת ח׳ משלי כ״ז
תלים פ״ז׳ תיקר ב׳ משלי י״ל
משלי ח׳ תלים קכ״ג
קנו ח׳ ישעיה כ״ו
יחזקאל י״ד׳ ויקרא כ״ה׳ תלים ז׳
דברים כ״ג
בראשית מ״ח׳ יחזקאל י״ז
משלי י״ט׳ תיקר מ״ב׳ תיקר ז׳
תיקר י״ג׳ שמואל א׳ כ׳
ירמיה ה׳ תלים קמ״ה
ישעיה כ״ח׳ יחזקאל ז׳
תלים כ׳
שמות כ״ח׳ שמות כ״ח
שמות כ״ח׳ שמות כ״ח
שמואל ב׳ ח׳
ישעיה י״ל׳ מלכים א׳ נ״ג
ישעיה ל׳ ירמיה ט״ו

תפח

שמות י״ג׳ תלים קל
ויקרא כ״ו׳ ירמיה י״ח
ישעיה פ״ה׳ עמוס ז
יחזקאל כ״ח
מלכים א׳ כ״ב׳ יחזקאל מ״ו׳ ישעיה כ״ל
תלים ל״ד
תלים ל״ח
יחזקאל כ״ו
ל״ה כ״ו׳ תיקר ל״ד
יחזקאל ל״ב
שמות ט״ו׳ תיקר ל״ד
שמות כ״ג
ירמיה ח׳ יונה ב׳
תלים פ״ח
שמואל ב׳ כ״ב׳ יחזקאל ל״ז
יהושע ז
תיקר מ״ח
תיקר ל״ב
ישעיה ס״ו
ישעיה ל״ד׳ הושע ג׳
יהושע כ״ג
בראשית מ״ב
בראשית כ״ב
בראשית מ״ב
תלים קל
בראשית מ״ח
ישעיה כ״ה׳ בראשית מ״ד
בראשית מ״ח
דברים כ׳ עמוס ח׳
בראשית מ״ב
בחמיה ב׳
ישעיה ל״ה
בראשית מ״ד
תלים קמ״ה
רות ח׳
תלים קמ״ו
ישעיה ל״ד׳ תיקר ל
שמות ל״ד׳ ישעיה ל״ה׳ במדבר כ״ה
ויקרא כ״ו
ויקרא כ״ו׳ שמות כ״ג

ויקרא כג· כריתות יא תִּשְׁבֹּתוּ שַׁבַּתְּכֶם· יוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ· וַיִּשְׁבְּתוּ·
איוב לג שֶׁלֹּשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה מֵעֲנוֹת אֶת אִיּוֹב· וְהשם בְּכוֹד
משלי כ· סמות כא לְאִישׁ שֶׁבֶת מֵרִיב· בשש נקודות· רַק שְׁבָתוֹ יִתֵּן·
ויקרא יז וּמשקל אחר שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן· ושבת פעם היא בלשון
ויקרא כג· ויקרא כה נקבה כמו שַׁבָּת הִיא לַיי· וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם
ישעיה נח לְאָכְלָה· ופעם בלשון זכר שׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ·
במדבר כח עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ· במו חדש בחדשו יום ב יומו·
ויקרא כג· ויקרא כג והקבוץ בלשון נקבות שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת· מִלְּבַד שַׁבְּתוֹת יְיָ·
ויקרא כה· ויקרא כו שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת שָׁנִים· אֲשֶׁר לֹא שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתוֹתֵיכֶם·
ופירוש שבע שבתות· שבע שבועות ימים· וכן עַד
ויקרא כג מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית· ממחרת השבוע השביעית
וקרא השבוע בן כי בכל שבוע שבת לפיכך אמר
תמימות תהיינה והם מט ימים כי יכול להיו שבע שבתות
שלא יהיו בהם שבע שבועות ימים לפיכך אמר תמימות
תהיינה· ורז"ל דרשו בו עא למה אמר תמימות וזה הוא
הנכון לפי פשט הפסוק וכן פירש בשמטת השנים
שקרא כל שנת השמיטה מהם שבת ואם אמר שבע
שבתות שנים יוכל להיות שלא יהיה בהן תשע וארבעים
שנה לפיכך אמר ופירש שבע שנים שבע פעמים·
ישעיה ל והשם במשקל אחר רַהַב הֵם שָׁבֶת· ופירוש הפסוק
ומצרים הבל וריק יעזורו לכן קראתי לזאת פירוש
קראתי לזאת ירושלם החושבת להיותה נעזרת במצרים
ויהיו רהב וחזוק להם הם שבת כלומר ישבתו ויפסקו
מלעזרם וכבר פירשתי פירוש אחר טוב מזה בשרש
ישב· ורבי יונה פירש מזה הענין שֹׁרֶף יִשְׂרְפוּ בָּשֶׁבֶת·
בלומר בכליון חרוץ עד אשר לא ישאר להם זכר וכן
עמוס ג פירשו מזה שֶׁבֶת חָמָס· וכבר פירשתים בשרש ישב·
יחזקאל לג· רות ד והנפעל וְנִשְׁבַּת גְּאוֹן עֻזָּה· והכבד אֲשֶׁר לֹא חִשְׁבִּית לָךְ
מלכים ב כב· ויקרא כו נוֹאֵל הַזּוֹם· וְהִשְׁבִּית אֶת הַכְּמָרִים· וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה·
דברים לב· שמות יט אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם· תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם·
ישעיה ל הַשְׁבִּיתוּ מִפָּנֵינוּ אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל· והשם שָׁחֲקוּ עַל
איכה א מִשְׁבַּתָּהּ· כלם ענין הבטלה והפסק הדבר"
ויקרא ה· במדבר טו שגג עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגָג· כִּי שְׁגָגָה הִיא·
קהלת ג כִּשְׁגָגָה שֶׁיּוֹצֵא· והשם עוד מזה אתי תלין
איוב יט מְשׁוֹגָתִי· והנח תמורת אמ"ר יש לתמוה למה לא הביא
אות הכפל ענינם ידוע· שונג ומסגה לא פה ולא בשרש
איוב יב שגא מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם סגה והם שני שרשים בענין אחד·
וַיְאַבְּדֵם· הֵן
איוב לג· איוב לג אֵל שַׁגִּיא וְלֹא נֵדָע· שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׁגִּיא כֹחַ· ענינם
ריבוי בענין שגה כחא ופירוש שדי לא מצאנוהו שגיא
כח אעפ שלא מצאנוהו הוא שגיא כח ושגיא משפט
ורב צדקה ולא יענה מלבו כי אם מחסרון המקבל בן
פירשו ראבע"ז· ויש מפרשים שדי שהוא שגיא כח לא
מצאנוהו כלומר לא השגנו בח מעשיו אבל זה נדע כי
אדם שיש בו משפט ורב צדקה לא יענה אותו השם·
דברים ג· איוב ה שגב אֲשֶׁר שָׁגְבָה מִמֶּנּוּ· וְקוֹרְרִים שִׁגְבוּ יָשֵׁן·
תלים קמח פירוש שגבו בישן· והנפעל כִּי נִשְׁגַּב שְׁמוֹ
תלים קלט· ישעיה ל לְבַדּוֹ· נִשְׂגְּבָה לֹא אוּכַל לָהּ· בְּחוֹמָה נִשְׂגָּבָה·
איוב לו· תלים ט והכבד חֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ· והשם מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת
שמואל ב כב· ישעיה ט בַּצָּרָה· מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי· וכבד אחר וַיַּשְׂגֵּב יְיָ אֶת צָרֵי
תלים קז· תלים ב רָצִין· וַיַּשְׂגֵּב אֶבְיוֹן· יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב·
תלים מט· תלים לח מִמַּתְקוֹמְמַי תְּשַׂגְּבֵנִי· אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי· ושלא נזכר
משלי כט פעלו ממנו ובוטֵחַ בַּיי יְשֻׂגָּב· כלם ענין הרוממות"
איוב ל· ויקרא ל שגה וּמַה שָׁגִיתִי הֶבִינוּנִי לִי· וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל
יחזקאל מה· משלי יט יִשָּׁגוּ· מֵאִישׁ שֹׁגֵה וּמַפָּתִי· לְשָׁנוֹת מֵאֲמָרַי·

רָעַת· והשם שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין· בחילוף הא למד הפעל
באלף· ומשקל אחר מִשְׁגֶּה הוּא· והפעל הכבד
משגה עוֹר בַּדֶּרֶךְ· מַשְׁגֶּה יְשָׁרִים בְּדֶרֶךְ רָע· ורבי
יהודה שם בענין אחר בְּאַהֲבָתָה תִּשְׁגֶּה תָמִיד· ורבי
אחי רבי משה ז"ל פירש בפירוש משלי בענין זה כלומר
תחשב בשוגה אם תמיד תתעסק באהבתה וכל שכן
בזולתה וזהו שארז"ל באשתו אמרו קל וחומר באשת
חברו כי המרבה באהבת אשתו ומשיח עמה יותר
מראי הוא שוגה בעבור שאהבת האשה תסיר האדם
מעבודת השם· וכן וְלָמָּה תִּשְׁגֶּה בְּנִי בְזַרְתָּ· ורבי יונה
הרחיק ענין באהבתה תשגה תמיד מענין זה מאד לפי
שבעיניו ענין הפסוק על ענין החכמה והנכון כי ענין
הפסוק מדבר על אשתו כמו שאמר למעלה שתה מים
מבורך· יפוצו מעיָנותיך חוצה· יהיו לך לבדך· ואעפ
שעל דרך המשל יתבן שידבר על החכמה המליצה היא
על אשת האדם וכונת המדבר לשני הענינים ואם כן
הטוב והישר שיהיה תשגה תמיד מענין שגגה במו
שפירשנו· ורבי יונה שם באהבתה תשגה תמיד בענין
שמחה וערבות כמו שִׁגָּיוֹן לְדָוִד· עַל שִׁגְיוֹנוֹת· או
בענין התעסקות באהבתה מאהיב זולתה· ומזה הענין
וְכָל שׁוֹנֶה בּוֹ לֹא יְחָכָּם· ובתב רבי יונה בשם רבי
אמ"ר וכבר אכן עזרא זכר שם יהודה בן קריש כי הוא
המחבר הזה בהקדמה מקומות שמע אלדד הדני אומר
בספריו בלחרו אמר כן קרים· יש לי שגיה בענין יש לי
וכראה לי שהיה ראוי לשים עסק"
בשרש הזה אתי תלין תשובתי
אף על פי שאינו מתשקלו כתו
שגה וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׁגֶּה· איוב ח
שבתנאו הרבה שרשים שבאנא
בהם שמות יונאים מתשקל מְאֹד· ובאלף
שאר שמות שרשים הבוא כתו
ושני כזב שרשו שוב כך מקום הא יִשְׁגֶּא אָחוּ בְלִי· איוב ח
משונתי שרשו שנו וזה המחבר מַיִם· והפעל הכבד וְשַׁלְוֵי· תלים עג
הביאו בשרש שגג ולא בהיבא עוֹלָם הִשְׁגוּ חָיִל· ובהכפל
לי· הפא והעין בְּיוֹם נִטְעֵךְ· ישעיה יז
תְּשַׁגְשֵׁגִי· ענין גדול
ורבוי"
שגח מִבְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ· רָאֹךְ אֵלֶיךָ יַשְׁגִּיחוּ· תלים לג· ישעיה יד
מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת· ענינם ענין הבטה סיר ל
בהתבוננות"
שגל נִצְּבָה שֵׁגַל לִימִינֶךָ· וְהַשֵّגַל יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ· תלים מה· נחמיה ב
נקראת כן האשה על דרך המשכב כמו
שהוא בבתוב יִשְׁכָּבֻנָה· יִשְׁגָּלֻנָה· וְהַנָּשִׁים תִּשְׁכַּבְנָה· דברים כח· זכריה יד
אמ"ר וכמסורת ל' כתיבין לשון תִּשְׁגַּלְנָה· אֵיפֹה לֹא ירמיה ג
שגל וקריין לשון שכיבה והכל שָׁכַבְתִּ· לֹא שָׁגַלְתִּ·
הוא לא הביא וכל הם תשגלנה דברים כח
דהוסע"נ· שגע וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע· ירמיה לט
לְכָל אִישׁ מְשֻׁגָּע· שמואל א כא
וּמִתְנַבֵּא· חֵסֶר מְשֻׁגָּעִים דברים כח
אָנִי· והשם בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן· והתפעל אִישׁ שמואל א כא· שמואל א כא
מִשְׁתַּגֵּעַ· לְהִשְׁתַּגֵּעַ עָלַי· ענינו ידוע"
שגר שְׁנַר אֲלָפֶיךָ· ומשקל אחר וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֶר דברים ז
בְּהֵמָה· בשש נקודות ענינם ענין שלוח
בענין ישלחו כצאן עוליהם· ובענין חזה בדברי רז"ל
מלא שנר היונה פירוש שלוח היונה וחליכתה והם
הרגילו לשון הזה בענין שלוח כמו שאמר שגר אחריו
וז"ל זה הרבה"
שד גַּם תְּנִין חָלְצוּ שָׁד· בְּרֹכוֹת שָׁדַיִם וְרַחֵם· וְשָׁדַיִם תלים לי· ראשי מש· הוסע מ
צוֹמְקִים· לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרַיִךְ· וְשָׁדַיִךְ הִנַּתֵּקִי· יחזקאל כג· יחזקאל כג
בֵּין שָׁדַי יָלִין· שָׁמָה מְעֻנּוּ שָׁדֵיהֶן· יְדוּעַ וּיתכן ששרשו סיר מ· יחזקאל כג

שדה בפלס אב אח צו תו · ופירוש ברכות שדים
ורחם · ברכות שמים וארץ כי השמים כתתם המטר
כמו השדים והארץ בחוציאה הפירות כמו הרחם · ואא
ל פירש שדים המינקת ורחם האם וזכר אחרי כן
ברכות אביך כי שלשה אלו מברכין לילד האב והאם
והמינקת · ולפי דעתי כי היא ברכת הבנים והנולדים
הפך רחם משכיל ושדים צומקים · וענין אחר יִזְבְּחוּ
לַשֵּׁדִים · ידוע ·

שדך וְשָׁדְדוּ אֶת גְּאוֹן מִצְרָיִם · הוי שׁוֹדֵד וְאַתָּה
לֹא שָׁדוּד · וְשָׁדְדוּ אֶת בְּנֵי קֶדֶם · חטף
בפלס חרבו מאד · לִשְׁדֹד אֶת כָּל פְּלִשְׁתִּים · יָשׁוּד
צָהֳרָיִם · והשורק תחת חלם · זְאֵב עֲרָבוֹת יְשָׁדֵדֵם ·
בא שלם ונקוד כמו שהידה בחסרון הכפל כי נקוד
חשלם הוא יְשָׁדֵדֵם בפלס יְשַׁמֵּדֵם ויתכן חיותו מבנין
פועל הכבד הדומה למרובע · וְסֶלֶף בּוֹגְדִים יָשָׁדֵם ·
וחשם שד וָשֶׁבֶר · והתאר הַמַּבְלִיג שד עַל עָז · בפלס
לחם חם · מעוז להם · גל אל יי · והנפעל שָׁדוֹד
נְשַׁדְּנוּ · והשרק תחת חלם · ורבי יהודה כתב בו טעם
אחר להיות ענינו נשדו ממנו כמו בני יצאוני שענינו
יצאו ממני · והפעל דכבד מְשֻׁדָּד אָב · אֶל תְּשַׁדֵּד
רִבְצוֹ · וכבר אחר יְשׁוֹדֵד מַצְּבוֹתָם · ושלא נזכר
פעלו מהדגוש שָׁדַד עֵר מוֹאָב · שְׁדֻדָה עַי · בשרק
שֻׁדְּדָה נִינְוֵה · בקמץ חטף · פִּתְאוֹם שֻׁדְּדוּ אָהֳלַי ·
בשרק · ושלא נזכר פעלו מחנוסף בַּהֲתִימְךָ שׁוֹדֵד
תוּשָׁד · והוא כתוב בוו עם הדגש · וכן וְכָל מְבַצְּרֶיךָ
יוּשָׁד · ענינם ידוע · ורבי יהודה הביא כענין זה נֶהְפַּךְ
לְשַׁדִּי · וכבר כתבנו שהלמד שרשית · וכן לְשַׁד
הַשָּׁמֶן · וטוב הוא שיהיו מזה השרש והלמד כהם
נוספת ויהיו מענין וְשַׁד מְלָכִים תֵּינָקִי · כִּי אֶפֶס הַמֵּץ
בָּלָה שַׁד · מִשַּׁד תַּנְחֻמֶיהָ · שהם ענין לחות ודשנות
והנכון כי שדים נגזר מזה השם ויאמר שד בחולם ושד
בפתח הענין אחד ובעכור זה סמך לו היניקה ואמר
ושד מלכים תינקי ונקראו כן לפי שיש בהם לחות
ודשנות וכן כתב רבי יונה · ויש לפרש כלה שד
מהענין הראשון והוא תאר כמו המבליג שד על עז ·
כלומר אפס המוצץ והשודד והרומס תמו מן הארץ
חמריעים לישראל · ויתכן לפרש יְגַזְּלוּ מִשַּׁד יָתוֹם ·
מענין ושד מלכים תינקי · כלומר יגזלו אותו מתענוגיו
או יחיה כמו שד שדים כלומר יגזלו אותו משדי אמו
ושדים ושד מלכים קרובים בענין לא כשרש · ויש לפרש
יגזלו משד מהענין הראשון כלומר מרוב שד שעושים
יגזלו אפילו היתום · ואא"ל פירש אחר שגזלו היתום
ויניהוהו לא יוכל אדם לשורר אותו כי כל אשר היה לו
גזלו הם · ומן השרש הזה אֲנִי אֵל שַׁדַּי · שענינו תקיף
ומנצח כענין שודד והיודד בשדי תמורת אות הכפל ·
וכן וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ · ופירושו כי אל שדי יהיה מבצריך
ותקפך · ופירש הנגיד כי והיה שדי בצריך איננו השם
הנכבד רק הוא תאר לזהב כי פירוש בצריך זהבך כמו
שכתבנו בשרשו ואמר שיהיה תקיף זהבך כמו שאמר
ונכסף תועפות לך · וכן בְּקוֹל מַיִם רַבִּים בְּקוֹל שַׁדַּי ·
כלומר חזק ותקיף וכן כְּשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבֹא · כלומר כשוד
שיבא משד ותקיף · ורבי יונה כתב כן כי שדי תאר
למנון כי אצלו הוא שדי גדול ונכבד · ופי שדי בצריך
שיהיה הונך גדול ועצום · ומן השרש הזה והענין הזה
שָׁדָה וְשָׁדוֹת · פי כבודה וכבודות · ויש מפרשים אותם
כלי זמר ועוד מפרשים אותם נשים יפות תאר לקוחות
במלחמה וענינם שדודות
ושדודות אבל להיותם כלי
זמר הוא הנכון · וכן ארזל
מאי שדה ושדות הכא
תרגימו שדה ושדתין
ופירשו בו הגאונים שהוא כלי לניגון המוסיקא חידה
נמצא בזמן שבית המקדש קיים ·

שדך יְפַתֵּחַ וְיִשַּׁדֵּד אַדְמָתוֹ · יְשַׁדֵּד לוֹ יַעֲקֹב · חם
מענין שדה וענינם הליכת החורש בשדה אחר
חרישתו לבתוש חרגבים · אִם יְשַׁדֵּד עֲמָקִים אַחֲרֶיךָ · רל
לחרוש בו שדות העמקים · וכן מהשרש הזה והענין
חזה וְעֵמֶק הַשִּׁדִּים · וכן דעת המתרגם ומישר חקליא ·

שדה וְשָׂדֶה לֹא קָנִינוּ · אֶל שָׂדֶה טוֹב אֶל מַיִם
רַבִּים חיא שְׁתוּלָה · בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם · לְשׂוֹחַ
בְּשָׂדֶה · זְמֻמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ · וְשָׂדֶה מִגְרַשׁ עָרֶיהָם
לֹא יִמָּכֵר · אֶת שָׂדֵי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת · אֶל בֵּיתָהּ וְאֶל
שָׂדֶה · והקבוץ עַל שְׂדֵי חֶמֶד · עֲנָתוֹת לֵךְ עַל שָׂדֶיךָ ·
לְשוֹבֵב שָׂדֵינוּ יַחֲלֹק · ובלשון נקבות שָׂדוֹת בַּכֶּסֶף
יִקְנוּ · וְאֶת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֶת כַּרְמֵיכֶם · ונחפכה הה"א ל"יוד
נראית בהרבה מקומות מִתְּנוּבוֹת שָׂדִי · יַעֲלֹן שָׂדִי ·
אלה שדות חזריעה · כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יי · וַיִּשְׁמְעוּ
כָּל שָׂרֵי הַחֵילִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה · אלה ענינם מדברות ·
ונאמר גם כן על הארצות וַיִּכְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם · כמו
ארץ ארם וכמהו לָגוּר בִּשְׂדֵי מוֹאָב · בִּשְׂדֵה פְלִשְׁתִּים ·

שדם וּמִשַּׁדְמוֹת עֲמֹרָה · כמו גפנים · וכן כִּי שַׁדְמוֹת
חֶשְׁבּוֹן אֻמְלָל · וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל ·
ואפשר שיהיה זה ענין שדה זרע כי כבר זכר ואין יבול
בגפנים · אבל בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן · אמר בו התרגום
בנחלא במישרי דקדרון וכן יהיה פירוש וְכָל הַשְּׁדֵמוֹת
עַד נַחַל קִדְרוֹן · אף על פי שיש בו תרגום אחר אך
וּשְׁדֵמָה לִפְנֵי קָמָה · כמו ושדפה מענין שדפון וחמס
והפא ממוצא אחר וכן אמר במלכים במקומו ושדפת
לפני קמה ·

שדף וַבַּשְּׁדָפוֹן וַבִּיְרָקוֹן · וּשְׁדֵפוֹת קָדִים · הוא
לקות הזרע מרוח קדים הנבנס בשבלים עד
שלא נשלם בישולה ולא יגמלו וזהו שאמר וּשְׁדֵפָה
לִפְנֵי קָמָה · טרם חיותו קמה כי כאשר נגמר יקרא קמה ·

שדר וּשְׁדֵרוֹת בָּאֲרָזִים · וכבר בארנוהו בשער
הסמך ·

שה אֱלֹהִים יִרְאֶה לוֹ הַשֶּׂה · וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה ·
בסגול · ובסמוך בצרי שֵׂה בְּשָׂכִים וְשֵׂה
עִזִּים · ומשפטו בהראו עֵין הפעל שֵׂה כפלס כָּלָה רָזָה ·
ועם הכינוי יראה בו עֵין הפעל והוא יוד או אֶת שֵׂו
נְדָחִים · בצרי השין · אִישׁ שׁוֹרוֹ וְאִישׁ שֵׂיחוֹ · בשוא
השין · והוא בלשון זכר ובלשון נקבה לפי שהמלת
בוללת זכר ונקבה · בלשון זכר שֶׂה תָּמִים · תָּעִיתִי כְּשֶׂה
אוֹבֵד · ובלשון נקבה שֶׂה פֶּרַח יִשְׂרָאֵל · בֵּין שֶׂה
בְּרִיָּה וּבֵין שֶׂה רָזָה · וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ ·
אף על פי שהוא בלשון זכר על הנקבה הוא כמו
שקבלו רזל אותו ואת בנו נוהג בנקבות ואינו נוהג
בזכרים ואעפ שיש מחלוקת בדברי רבותינו זל כזה
ההלכה כך היא · וְשֶׂה אַחֵרֶת מִן הַצֹּאן · חקשן מן
הכבשים ומן העזים הוא שיקרא שה ·

שהד וְשַׁחֲדֵי בַּמְּרוֹמִים · השין נקרא בקמץ רחב
ומש פטו

יחזקאל לג · ישעיה לח · ירמיה מט
ירמיה מז · תלים לח
ירמיה ה
בראשית לא
מסלי יח
ישעיה נט · עמוס ה
מיכה ב
מסלי יט · מסלי לד
ישעיה ו
ישעיה סו · ירמיה מט
מסלי ג · ירמיה ד
ישעיה ו
תלים לב
במדבר יח
ישעיה ס
ישעיה יז · ישעיה סו
תלים לב
יחזקאל לא
ישעיה ג
בראשית יז
בראשית לא
מסלי ה · יחזקאל יז
במדבר כ
ירמיה לב · מלכים ב ח
ישעיה לב · מלכים ב ח
מיכה ב · ירמיה לב
שמואל א ח
תלים ל · תלים נו
בראשית לז
ירמיה מ
הושע יב
רות א · שמואל א כו
דברים לב · ישעיה יז
חבקוק ג
מלכים ב כג
ירמיה לא
ישעיה לו
דברים לח · בראשית מח
מלכים ב יט
מלכים א ז
בראשית כב · בראשית כב
דברים יד
דברים כב
שמואל א יד
שמות יב · תלים קיט
ירמיה ב · יחזקאל לב
ויקרא כב
יחזקאל מא
קהלת ב

ומשפטו בקמץ חטף ושלא לחטף על ה״א חוסב לקמץ
רחב וה״א בשוא ובפתח והוא תרגום עד״

שחם ואבן השחם · אבני שהם · נקרא בערבי
אל בלור ·

שהר ואת השחרונים אשר בצוארי גמליהם ·
לבד מן השחרונים והנטיפות · והשביסים
והשחרונים · חלי כדמות ירח ותרגום ירח סיהרא ·

שוא תשואות סכתו · תשואות נוגש לא ישמע ·
תשאות חזן חזן לה · תשאות מלאה ·
בבוא כשואה פחדכם · ועליתי כשואה · ענינם ענין
חמון וכבר כתבנו בבוא כשואה בשרש שאה · להשביע
שואה ומשואה · ענין שממה ·

שוב ושב ורפא לו · פירוש שב מחטאו ·
ולשבי פשע ביעקב · שבתי וראה תחת
השמש · ושבת לנשא · במו ושבח חתיו במקום הא
ובבר כתבנו דומים לו בחלק הדקדוק · ושמה לא
ישוב כי אם הרוה את הארץ · ופירוש ושמח לא ישוב
אלא מה יעשה הרוה את הארץ · ואאזל פירשו כמשמעו
לא ישוב כי אם הרוה אבל לאחר שהרוה ישוב וזהו
שוב הגשם כי הום השמש שואף אותו ולולי זה לא
היתה צריכה הארץ לגשם · ישובו לא על · אם ישוב
עשר מעלות · אחרי שובי נחמתי · פירוש אחרי
ששבתי מעונותי · ועריך לא תשובנה · רוצה לומר
לא תשובנה לקדמתן · ושמרון ובנותיה תשבן לקדמתן ·
ואת ובנותיך תשבינה לקדמתכן · ויש לפרש מזה
ואתה באלהיך תשוב · ויהיה באלהיך תשוב כמו אל
אלהיך · והפעל הכבד השיבונו אליך · וישב את כל
הרכש · והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ·
השיבו אשבריך · מה אשיב לי · מנחה ישיבו ·
פן תשיב את בני שפה · עתה אשיב את שבות יעקב ·
אשר אשיב את שבות יהודה וירושלם · ושבו אותם
דבר · והיוצא לשלישי לבן שעיפי ישיבוני · פירוש
ירחיבוני להשיב דבר אליך · ולכל אשמם אשר ישיבו
לי · מה האשם אשר נשיב לו · ואת בלי חזה אשר
השבותם לו אשם · ופירוש ההשבה בענין המנחה לפי
שהמנחה היא גמול הטובה ומשיב לו מאשר גמלו או
ליראה ממנו ומשיב לו המנחה תגמול שאינו מריע לו ·
ופירוש ההשבה בענין האשם כי החוטא בחביאו הקרבן
הוא כבעל חוב שמשיב חובו לבעליו · והנבון בעיני עוד
כי טעם ההשבה בענין המנחה לפי שהיא תמיד פעם
אחר פעם כמו והשיב למלך ישראל · כי בכל שנה
ושנה היה עושה זה · השיבות מחרון אפך · אינו פעל
עומד אך הוא פעל יוצא כמשפטו ומלת מחרון מקור
בתוספת נון במו שכתבנו בחלק הדקדוק וכאילו אמר
השיבות אפך מחרות · ושל נזכר פעלו ממנו
ויושב את משה ואת אהרן · ובבד אחר נפשי ישובב ·
פירוש ישיב אותה אל הדרך הטוב · לשובב שדינו
יחלק · פירוש אמר איך ימיש לי כלומר איך יסיר האויב
חלקי שהיה לי ואם אנחנו מחלים לשובב שדינו
שישיבום לנו הם יחלקום לעצמם · לשובב יעקב ·
בשובבי אותם · משובב נתיבות · משובבת מחרב ·
כלומר הנמלטת מחרב חגוים ושבח לארצה · והשם
ולתשובת השנה · פירושו לסוף השנה שתשוב השמש
לנקודה אשר החלה ממנה · ומשקל אחר את שבת
ציון · וענין שני ושב יי אלהיך את שבותך · בשוב יי

שחם · סמות כה · בראשית כ · סמות כה
שהר · מופטים ח · מופטים ח · ישעיה נ
שוא · איוב לג · איוב לט · זכריה ל · ישעיה כב · מלכים ג · יחזקאל לה · איוב לל
שוב · ישעיה ל · ישעיה כט · קהלת ט · יחזקאל מז · ישעיה לה · יחזקאל לה · יחזקאל יז · יחזקאל יז · הושע יב · בראשית מד · בראשית ל · מלכים ב ג · יחזקאל כז · תלים עב · בראשית לד · יחזקאל לט · יחזקאל ל · במדבר יב · איוב ל · במדבר יח · שמואל ב ל · שמואל ב ל · מלכים ב ג · תלים פה · שמות ל · תלים כב · מיכה ב · ישעיה מט · יחזק לט · ישעיה כח · יחזק לה · תלים קיט · במדבר ל · תלים ל

הבני שב שבות · ושב שבותם · שב יי · כולם ענין
אחד · וכן סוכבו אלהי ישעכו כמו הסקישבו לבב בל יהודה ויותר נכון לבבם סוכבו כמו סוב אליכו כמשפט כמוו הפעלים הטמלים ·
השקטה והנחה כאשר בתבם ר יהודה · ורבי יונה תפס עליו ואמ׳ כי מה ענין שישקיטם בגלות ואין זו סברא נכונה כי הנביא אמ׳ שישקיט הגלות וניחם מצרתם וזה לא יתכן זולת שישיבם אל מקומם כי הגולה מארצו לא ישקוט ואפ״לו יהיה שם בתענוגים גדולים · ומה שכתב רבי יהודה הוא הנכון שיהיה כל הפעל הקל מהענין הראשון פעלים עומדים ואין אחר מהם יוצא ואין טענה מכשובני והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד · במו שכתב רבי יונה שגם הוא פעל עומד ואף על פי שנאמר הכינוי בנון יוד ואין כן דהמנהג אלא בבינוי הפעול המחובר אל מקור הפעל כמו הלהרגני אתה אומר · אל תאיצו לנחמני · והדומים להם ואין בן המנהג בבינוי הפעל המחובר אל מקור הפעל בעצמו כי אם ב״יוד לבדה כמו ובדברי אותך · בשלחי את חצי הרעב · באמרי לרשע · והדומים להם והיה לו לומר לפי סברת רבי יונה בשובי ואין זו טענה כי הנה מצאנו תכריע קמי תחתני · כמו תחתי · ובבנוי הפעול עם מקור הפעל ביוד לבדה כי מאן יי לתתי · לא אבה יבמי · לבלתי עצבי · שבו כליהם ריקם · פירוש עם בליהם · ועודנו לא ישוב · ושבה אל גדליה · הוא מענין הראשון פירוש ועוד ירמיה לא אמר כי דעתו שישוב והוא רב טבחים הכין כי דעתו כן ואמר לו לך ושובה · ומהענין השני עוד שובה יי רבבות אלפי ישראל · ואשר הם עומדים ואתה באלהיך תשוב · ישבו ישבי בצלו · בשיבתו במחנים · ואף על פי שבתכנו בו טעם אחר בשרש ישב · והשם בשובה ונחת תושעון · ומזה עוד אם תשוב ישראל נאם יי אלי תשוב · השני הוא מהענין הזה · ויש לפרש מזה נפשי ישובב · כלומר יניחנה וישקיטנה · וכן ושבת בבית יי · ויתכן גם ושבתי מהענין הראשון ואמר ושבתי בהתמדת חליכתו שם פעם אחר פעם · ובן ושוב מול את בני ישראל שנית · פעם אחר פעם עד שימולו כולם · ויש מפרשים מזה כי משובת פתים תהרגם · כמו שאמר ושלות כסילים תאבדם · ואאזל כתב שובה יי רבבות אלפי ישראל · מהענין הראשון בתרגומו תוב יי שרי ביקרא · ופירושו כי אותן שלשה ימים שהלך הארון לפניהם כאשר הוציאוהו מן המחנה אמר משה קומה יי ויפוצו אויביך ובסוף שלשה ימים שחזר למקומו בתוך המחנה בי שם היה נוסע תמיד כמו שאמר ונסע אהל מועד בתוך המחנות אמר בשובו שובה יי רבבות אלפי ישראל כלומר עם רבבות אלפי ישראל שובה ולך עמהם כאשר בתחלה · וענין שלישי תיסרך רעתך ומשובתיך תוכיחך · ועמי תלואים למשובתי · פי בעבור המשובה שעושים עמי הם תלואים בצרות לא ידעו אז פנו לעזרה ויור למשובתי אינגה סמן הפועל וכן ושמחתים בבית תפלתי · וכבר בתבתים בחלק הדקדוק · כי משובת פתים תהרגם · משבה נצחת · אלה שמות · והתאר שובה משבה ישראל · וכן בזה המשקל תאר מנחי חעין ועניים מרודים · תאמר הנקבה ממנו מרודה בפלס משובה · והפעל הכבד ממנו מדוע שובבה העם חזה · והיוצא לשלישי חכמתך ודעתך היא שובבתך ·

ירמיה לי · נפניה כי · מלכי ב״כ
ירמיה לי
ירמיה ע · ירמיה מ
במדבר ל
הושע יב · הושע יל
שמואל ב יא
ישעיה ל
ירמיה ד
תלים לב
הושע ה
משלי מ
ירמיה ל
הושע יא
ירמיה ל
ירמיה ה
ירמיה ל
ירמיה ה
ישעיה מז

ישעיה כז׳ · ירמיה נ׳ והתאר וַיֵּלֶךְ שׁוֹבֵב · שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים · כולם ענין
ירמיה לא׳ הַמֶּרֶד · וּמִן מזה כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי ״
שמואל א׳ י״ב · תהלים ט״ו **שוב** זָקַנְתִּי וַיַּשְׁבְּתִי · והתאר גַּם שָׁב גַּם יָשִׁישׁ בָּנוּ ·
מלכים א׳ ל״ד וחשם כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׁיבוֹ · ובהא הנקבה גַּם
הוסע ז׳ שֵׁיבָה זְרָקָה בּוֹ · חשיבה היא יותר מחזקנה כמו שאמרו
במשנה בן ששים לזקנה בין שבעים לשיבה וכן דע״ת
הפסוק ושבתי אחרי זקנתי ״
דברים כ״ו · עמוס ב׳ **שוך** וְשַׁדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׁיר · עַל שָׁרְפוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ
אֱדוֹם לַשִּׁיד · פירוש כמו ששורפין השיד על
ישעיה נ״ג דרך וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד · ועוד פירשו בו ששד
קירות ביתו בחם וזהו פירוש לשיד שנתן אפרם במקום
חשיד וזה על דרך הנקמה והבזיון ידוע · וכתי על
דאוק ד גרמי מלכא דאדום ושדינון בגירא בבית״ה · וּמִן
בראשית י״ד מזה וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים והדגש תמורת הנח כמו ופטורי צצי׳
תהיב י״ג ומפרשים עוד מזה וְתָשֵׂם בַּסַּר רַגְלֶי · ואף על פי שכתוב
בסמ״ך וכבר פירשנוהו באות הסמ״ך ״
ישעיה מ״ו · משלי כ״ו **שוה** וְאֶל מִי תְּדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה · פֶּן תְּשַׁוֶּה לוֹ גַּם
אָתָּה · כלומר תחיה כמוהו בשוויו וערכו ·
משלי ג׳ · אסתר ז׳ וְכָל חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁוָוּהָ · כִּי אֵין הֶצֶר שָׁוֶה בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ ·
כלומר לא ישוה חצר בכל הכסף וזהב שיש לו בנזק
שינזק המלך ביהודים אם יאבדם · והפעל הכבד לְמִי
ישעיה מ״ו · תהיב כ׳ תְדַמְּיוּנִי וַתַּשְׁוּנִי · מָה אַשְׁוֶה לָּךְ · וכבד אחר חֲלֹא אִם
ישעיה כ״ח שָׁוָה פָנֶיהָ · בלם בענין ערך ודמיון אגמ״נטו בלעז ·
ופירוש הלא אם שוה פניה שישוה פני האדמה שיהיו
דומים ושוים שלא יהא הנה תל והנה חריץ · והנפעל
משלי כ״ו עם ההתפעל וְאֵשֶׁת מְדָנִים נִשְׁתָּוָה · פירוש אשת מדינים
נשתוה עם דלף טורד ביום סגריר כי הדלף טורד
מבפני׳ והמשר בחוץ ואין לבעל הבית מנוחה כן מי שיש
לו אשת מדינים כי תריב עמו בבית וישמע בחוץ מדבר׳
תהיב ל״ו עליה דברים רעים · ופירשו מזה הענין אַל יֵאָמֵן בַּשָּׁוְא
נִתְעָה · כלומר כי הנתעה לא יאמן ברבר השוה והנכון
אך ישים חשוא שהוא השקר תמורתו ובו יאמן · ואף על
פי שיש ספרים שכתוב מבחוץ במקום הקרי באלף זהו
תהיב ל״ג ענינו כמו שוה · ועֹא וְלֹא שָׁוָה לִי · פירוש לא ההנה לי
מה שעשית שלא נהניתי במעשי הרעים כי עתה אני
מכיר כי כל מה שעשיתי הבל וריק הוא · וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ
אסתר ה׳ · אסתר ג׳ שָׁוֶה לִי · וְלַמֶּלֶךְ אֵין שָׁוֶה לְהַנִּיחָם · בלם ענין הנאה ·
תהלים קל״ח · תהלים פ״ט וֹעֹא אִם לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי · שִׁוִּיתִי עֵזֶר עַל גִּבּוֹר ·
תהלים ל״ז · תהלים ק״ט שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד · דֶּרֶךְ אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי ·
כלומר כששויתי משפטיך לנגדי דרך אמונה בחרתי
תהלים ל״ח · תהלים ל״ח בחם · הוֹד וְהָדָר תְּשַׁוֶּה עָלָיו · מְשַׁוֶּה רַגְלֵי כָּאֵילוֹת ·
כלם ענין השמח ותרגום וישם ושוי׳ ור׳ יונה פי׳ משפטיך
שויתי׳ מענין אם שוה פניה · כלומר השויתים וכוונתים ·
משלי ל׳ · תהיב כ׳ ומן חשרש הזה שָׁוְא וּדְבַר בָּזֶב · מַשְׁאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים ·
ירמיה מ״ו · ישעיה נ׳ · תהיב ל״ה לַשָּׁוְא הִרְבֵּית רְפֻאוֹת · לַשָּׁוְא צָרַף צָרוֹף · אַךְ שָׁוְא לֹא
ירמיה כ׳ יִשְׁמַע אֵל וְשַׁדַּי לֹא יְשׁוּרֶנָּה · לַשָּׁוְא הִכֵּיתִי אֶת בְּנֵיכֶם ·
שמות כ׳ לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא · והאלף תמורת הא
למ״ד הפעל וחונחה כאלף חטא · ורבי יונה כתב כי הוא
על משקל צו קו והאלף נוספת כאלף חוא וחיא · וענין
המלה הזאת כענין שקר אך פעמים ענינה כענין חנם כמו
שקר שפעמים ענינו ענין חנם אך לשקר שמרתי · והכל
ענין אחר כי השקר הבל ותהו ודבר שאינו · ופירוש לא
תשא את שם יי אלהיך לשוא · לחנם שלא תשבע בשמו
כי אם לצורך כי מי שנשבע על הדבר שהוא אף על פי
שהוא אומר אמת אחר שהשבועה אינה לצורך אלא
נשבע לחנם לוקה משום שבועת שוא · וכן אמרו
בתלמוד ירושלמי האי מאן דמשתבע על תינין דאינון
תינין לוקה משום שבועת שוא · וכן תירגם אנקלוס
לשוא למגנא · וכן פירוש לשוא הכיתי את בניכם ·
כלומר לחנם הכיתי אותם כי מוסר לא לקחו · וכן לשוא
תהלים פ״ט חרבית רפאות · עַל מָה שָׁוְא בָּרָאתָ כָּל בְּנֵי אָדָם ·
והדומ״ם להם · והפעל הכבד מענין המלה הזאת פְּרִי
הושע י׳ יְשָׁוֶה לוֹ · כאילו אמר פרי יבחש לו כרך ות״רוש יכחש
בה · כחש מעשה זית · ויש לפרשו מהענין השלישי גפן
בוקק ישראל בלומר שאינו עושה פירות ואינו מצליח
ואם תאמרו פרי ישוה לו חקבד״ה ויטיב לו והוא ייטיב
מעשיו ברוב לפריו הרבה למזבחות כטוב לארצו הטיבו
מצבות כמו שאמר וישמן ישורון ויבעט ״
תהלים פ״ט **שוח** כִּי שָׁחָה אֶל מָוֶת בֶּיתָהּ · כתבו ריונה בזה השרש
ואפשר שהמלה משרש שחה לפיכך לא זכרו ר׳
יהודה אלא שנמצא ברוב חספרי׳ קמץ ואילו היה מפעלי
הכפל היה פתוח כמשפט החית שלא יבא עמה התשלום
משלי כ״ב כמו שכתבנו בחלק הדקדוק · שׁוּחָה עֲמֻקָּה · כִּי בָרוּר
ירמיה י״ח · תהלים נ״ו שׁוּחָה לְנַפְשִׁי · ומא בחרק כָּרוּ לְפָנַי שִׁיחָה · כָּרוּ לִי זֵדִים
תהלים ק״ט שִׁיחוֹת · ואפשר שיהיו גם אלו משרש שחה והיה ראוי
יחזקאל ל״ח להדגש שוּחָה בפלס גוּלָה · ומא לַשַּׁחַת יוֹרִידוּךָ · וְלֹא
ישעיה כ״ו · תהלים כ״ה · תהלים ל״ג יָמוּת לַשַּׁחַת · לְבֵאֵר שַׁחַת · עַד יִכְרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת ·
יחזקאל ל״ט בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ · בפלס אשר זורה ברחת · טוב מלא
כף נחת · ואפשר שיהיו משרש ישח בפלס דעת מן ידע
וענינם כענין קבר · בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה · ענינו שממה
ירמיה ב׳ וחרבה וכן תי׳ בארע מישר וחרב ״
בראשית כ״ל · תהלים קי״ט **שוח** לָשׁוּחַ בַּשָּׂדֶה · והפעל הכבד בְּפִקּוּדֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע ·
תהלים ס״ט · תהיב ל״ה שִׂיחוּ בִי יוֹשְׁבֵי שָׁעַר · אוֹ שִׂיחַ לָאָרֶץ · עַל דֶּרֶךְ
סיפטים ה׳ · משלי ג׳ שִׂיחוּ · וַחֲקִיצוֹת הִיא תְשִׂיחֶךָ · פירוש תשיח עמך כלומר
תהלים ל״ה תחיה לך כחבר מדבר עמך · והשם אָרִיד בְּשִׂיחִי · יִשָּׂא
תהיב י׳ · תהלים קמ״ג בְּשִׂיחִי מִשְׁכָּבִי · וכבד אחר בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אֲשׂוֹחֵחַ · וְאֶת
ישעיה נ״ג דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵחַ · ענינם ענין דבור וחוא כמולשוח בשדה
שהוא דבור התפלה · וכמו אריד בשיחי והדומ״ל לו שהוא
תהלים קמ״ה דבור חצרות וספור חתלאות · וכן אֶשְׁפּוֹךְ לְפָנָיו שִׂיחִי ·
תהלים קכ״ו · שמואל ה׳ ל״ו וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפּוֹךְ שִׂיחוֹ · וכן מֵרוֹב שִׂיחִי · אבל אַתֶּם יְדַעְתֶּם
מלכים ב׳ ט׳ אֶת הָאִישׁ וְאֶת שִׂיחוֹ · פי ענינו ואת מעשיו · וכן וַמַּגִּיד
עמוס ל׳ · מלכים ה׳ י״ח לְאָדָם מַה שִׂיחוֹ · וחוא בצרי · וכן כִּי שִׂיחַ וְכִי שִׂיג לוֹ · כלו
ענין יש לו ומעשה עם אחר או השגת אויביו במלחמה ״
מלכים א׳ · שמו׳ ב׳ כ״ד · שמו׳ ב׳ כ״ד **שוט** שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ · וַיָּשֻׁטוּ בְכָל הָאָרֶץ · שוט
תהיב ל׳ · ירמיה ה׳ נָא · מְשׁוּט בָּאָרֶץ · והפעל הכבד שוֹטְטוּ
זכריה ל בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלִַם · עֵינֵי יְיָ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ ·
ירמיה מ״ט · איכה ב׳ כִּי יְיָ עִנָּיוֹ מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ · והתפעל וְהִתְשׁוֹטַטְנָה
אל״ף הכה יש לתמוה כי בגדרות · ענינם כענין
במסורת חכו זאת המלה נכלל״ ויתורו את ארץ כנען מתור
ע״ט לכתיבין שין וקריין סמך הארץ · ורבי יונה כתב בזה
וכן מצאתי בקצת ספרים המלוייקי׳ התשוטטה בגלגלו׳ חענין שוט שוטף · בשוט
כשין סתלית והתימה כי סוס לשון תחבא · קול שוט
מפרים לא לבר מזה מלומה וקול רעש אופן · וענין אחר
ואולי יש לפרשו מלשון ושטי חיו שטים לך · השטים
כוב כלבך כמוקה · אותך · ופירושו השטים
לך · וחשם כל תופשי משוט · ובהבלע חנח ברגש והמם
בחירק עשו משוטיך · והיה משפטו על המנהג משוטיך
חמם בשוא במו מעוניך מכוניך · אני שיש · פירוש אני
שמוליכין אותה במשטים ענין השיטה בלעז רימר ·
וחנכון לפרש השטים אותך ענין בזיון או ענין בזה כמו
שכתבנו

שכתבנו בשרש שאט וכ"ת דבזו יתך · ורבי יהודה כתב
באחד מהפני אני שיט בענין הראשון · ועא שוט לסוס ·
יסר אתכם בשוטים · ובהכפל למד הפעל ולשוטט
בצדיכם · ענינם כענין שבט · ורמה הצרה העוברת
בעולם לשוט שהיא כמו השוט המכה והמיסר שוט
שוטף · קול שוט ·
בשוט לשון תחבא ·
והוא רמז לרכילות
ולגידופים והרומה להם
ממכות הלשון · ואפשר
להיות מן השרש חוזה
עצי שטים · והדגש מקום
הנח כדגש ופטורי צצים ·
והוא מין ממיני הארז
השוב שבהם "

שוט ושטי בזב · מענין
כי תשטה אשתו ·
שני שרשים בענין אחד "

שוך הנני שך את דרכך בסירים · הלא אתה שכת
בעדו · והשם מזה יקר ממסובה · ואף על פי
שנכתב בס"מך · וכן כתוב בסמך כל אבן יקרה מסכתך ·
כלומר גדרתך · במשכת חרק · בש"ן · ובהכלעת הנח
בדגש הסר משוכתו · ופליגי עליה משוכתו רפי ולפי
שיעשו גדר הכרמים והגנות משכים וצנינים נקרא הגדר
משוכה · ומשקל אחר לשכים בעיניכם · ואדני
אבי ז"ל פירש מזה ושמת שכין בלעך · והפתח מקום
חירק וכמוהו רבים והנון והמם שוים כמו חיים וחיין ימים
וימין · ומשקל אחר התמלא בשכות עורו · והדגש בהם
תמורת הנח כדגש ופטורי צצים · וענינם ידוע · וענין
אחר איש שוכה · שוכת עצים · ענינם סעיף "

שול ועשית על שוליו · טמאתה בשוליה · וגליתי
שוליך על פניך · נגלו שוליך · ושוליו
מלאים את ההיכל · שפתי הבגד התחתונים יקראו שולים
ומה שאמר ושוליו מלאים את ההיכל כמו שאמר השמי
כסאי והארץ הדום רגלי · ויש מפרשים שולי הכסא "

שום ואת השומים · ידוע ·

שום מי שם פה לאדם או מי ישום אלם · כי שמו
אותי בבור · מלרע שלא כמנהג · מטרם שום
אבן אל אבן בהיכל יי · לשום את משא כל העם הזה עלי ·
ושם דרך אראנו בישע אלהים · פירוש מי ששם דרכו
בדרכי השם ית · אשר שם לו בדרך · פירוש שם לו
חיילותיו ומערכותיו לחלחם עם ישראל · על פי אבשלום
היתה שומה · והשם או בתשומת יד · והמם בסגול
שלא כמנהג והוא כמו בפתח ובספר דלאלי אשר
בטוליטולא הוא בפתח ופירושו ענין שיתוף שישימו כל
אחד ממונם בעסק והפעל
הכבד שימה נא ערבני
עמך · פירוש שימה נא
ערבון וערבני עמך או
שימ נא ערב בעבורך כמו
שאמר מי הוא לידי יתקע ·

שוע ויהי כמשא הכבד · ובמקומו בדברי חימי וישר ודעת המתרגם
שחוא כמוהו בענין שתרגם ומסר יתהון במסורין ויש
לפרשו כמשמעו שחשי אות בזה המשפ להמית במיתה
רבי יונה כי המאריך אפו מתרצה ועוזב אפו כמו שנאמר
במדות המקום יתברך ארך אפים · למען שמי אאריך
אפי · אך פירוש ישימו אף שיתאנפו ויתרגזו כשהקב"ה
מביא עליהן יסורין ולא ישועו וישובו מדרכם הרעה
ועל הדרך הזה אמר שלמה אולת אדם תסלף דרכו
ועל יי יזעף לבו · אל תשם את לבך להם כי נמצאו ·
מכלי משים לנצח יאבדו · פירוש מבלי משים על לב ·
וישימו וישכילו · יחדו · פירוש וישימו לב כמו שאמר
הגידו ונשמה לבנו · שימני כחותם על לבך · וישימו
על העיר · פירוש שמו מערכותם ומלחמותם על העיר ·
שים לך אורב · ויש מהם נשים וישימו בנים · פירוש
ויש מהם נשאו חנשים הנכריות והולידו מהם בנים ·
ויישם בצאן משפחות · ותשם בפוך עיניה · פירוש
ותשם פוך בעיניה והמוקדם מאוחר כמו וארת העיר
שלחו באש · שלחו מקדשך · על חרים יעמדו מים · ויש
מפרשים ותתקן וכן שירת זונה תיקון זונה כולם ענין
אחר · ושלא נזכר פעלו ממנו ויישם בארון · משפטו
ויושם ובא פתח קטן תחת פתח גדול והחרק תמורת
חשורק כמו ופתחו שעריך תמיד · ויש מפרשים שהוא
עיקר אחר שרשו ישם ופירושו וישם אותו המשי בארון
וכן ויאמר ליוסף חסר האומר ואחרים זולתם "

שוע הבה קול שועת בת עמי · ושועתי לפניו תבא
באזניו · והפעל הכבד ממנו שועתי שמעת
קולי · ישועו ואין מושיע · קמתי בקהל אשוע · ויש
מפרשים מענין זה חיערוך שועך לא בצר · ענינם ענין
צעקה · וחביאו ר' יהודה ורבי יונה עמהם אם בפידו לחן
שוע · וכן הביאו בשרש הזה ובענין הזה הנותן תשועה
למלכים · וכן כתבו אדני אבי ז"ל בספר הגלוי ואמר כי
ענין תשועה בלשון ערבי אל גאתח והוא קבול שועה
וכבר כתבתיו בשרש ישע · ומעיקר זה ועיניו השע ·
פירוש עצום עיניו שלא יראה ותרגום וטח את הבית
וישוע ית ביתא · וכתב אאז"ל מענין זה ובמים לא רחצת
למשעי · וענינו כענין למשוח כי טיחת חבית במשיכת
יד כענין משיחה והיו"ד במקום הא בשקל מקנה מרעה
ויהיו שנים שרשים וענין אחד ויתכן להיות ענין חלקות
ויהיה היו"ד בלמשעי במקום אורת הכפל ושרשו שעע
מתרגו חלקת צוריו שעיעות צוריה · ואנכי איש חלק
גבר שעיע · ויהיה פ"ובמים לא רחצת למשעי לחחליק
בשרך כי הרחיצה במים מחליק הבשר ומעדנו וכתב
עוד פירושו לטהרה כי
בלשון ערבי אל תמשיע
טהרה ואומ טהר הקערה
המשע ויתכן שיהיה
אמשע אצלם כמו אמשח
שהוא לשון באשר ימחה חצלחת · ופירש רבי יונה
מענין ועיניו השע · השע ממני ואבליגה · כמו עצום
עיניך ממני כאילו אמר חדל ממני · ויש מפרשים השע
ממני חרפה ממני כמו שועה מעליו ויחדל · ושוע ושעה
ענין אחד · ומעיקר זה ומחענין הראשון השתעשעו
ושעו · כלומר צעקו ושועו · וכן ושוע אל ההר ·
ואאז"ל פירשם מענין ועיניו השע · כמו שאמר בפסוק
שלאחריו ויעצם את עיניכם ואמר זה על נביא השקר ·
והשתעשעו לשון עכר וכן ושועו בפלס מה טובו אהליך
ופירושו התעורו נביאי השקר ועורו אחרים · וענין אחר
ולכילי לא יאמר שוע · והוא האיש הנכבד ותרן בממונו
הרבת

מסלי כ"ו · באחד מהפני אני שיט בענין הראשון · ועא שוט לסוס ·
מלכים א' יב · יהושע כג · יסר אתכם בשוטים · ובהכפל למד הפעל ולשוטט
בצדיכם · ענינם כענין שבט · ורמה הצרה העוברת
ישעיה כח · בעולם לשוט שהיא כמו השוט המכה והמיסר שוט
בחיים ג · שוטף · קול שוט ·
איוב ה · בשוט לשון תחבא ·
והוא רמז לרכילות
ולגידופים והרומה להם
ממכות הלשון · ואפשר
להיות מן השרש חוזה
סמות כה · עצי שטים · והדגש מקום
הנח כדגש ופטורי צצים ·
והוא מין ממיני הארז
השוב שבהם "

שוט ושטי בזב · מענין
תלים מ · כי תשטה אשתו ·
במדבר ה · שני שרשים בענין אחד "

שוך הנני שך את דרכך בסירים · הלא אתה שכת
הושע ב · איכה ז · בעדו · והשם מזה יקר ממסובה · ואף על פי
יחזקאל כח · שנכתב בס"מך · וכן כתוב בסמך כל אבן יקרה מסכתך ·
מסלי ט"ו · כלומר גדרתך · במשכת חרק · בש"ן · ובהכלעת הנח
ישעיה ה · בדגש הסר משוכתו · ופליגי עליה משוכתו רפי ולפי
שיעשו גדר הכרמים והגנות משכים וצנינים נקרא הגדר
במדבר לג · משוכה · ומשקל אחר לשכים בעיניכם · ואדני
מסלי כ"ג · אבי ז"ל פירש מזה ושמת שכין בלעך · והפתח מקום
חירק וכמוהו רבים והנון והמם שוים כמו חיים וחיין ימים
איוב מ · וימין · ומשקל אחר התמלא בשכות עורו · והדגש בהם
תמורת הנח כדגש ופטורי צצים · וענינם ידוע · וענין
פופטים ט · סופטים ט · אחר איש שוכה · שוכת עצים · ענינם סעיף "

שול ועשית על שוליו · טמאתה בשוליה · וגליתי
סמות כח · איכה א · שוליך על פניך · נגלו שוליך · ושוליו
בחוס ג · ירמיה יג · ישעיה ג · מלאים את ההיכל · שפתי הבגד התחתונים יקראו שולים
ומה שאמר ושוליו מלאים את ההיכל כמו שאמר השמי
כסאי והארץ הדום רגלי · ויש מפרשים שולי הכסא "

שום ואת השומים · ידוע ·

שום מי שם פה לאדם או מי ישום אלם · כי שמו
סמות ל · בראשית מ · אותי בבור · מלרע שלא כמנהג · מטרם שום
חגי ב · אבן אל אבן בהיכל יי · לשום את משא כל העם הזה עלי ·
במדבר לא · ושם דרך אראנו בישע אלהים · פירוש מי ששם דרכו
תלים ל · בדרכי השם ית · אשר שם לו בדרך · פירוש שם לו
שמואל א' עו · חיילותיו ומערכותיו לחלחם עם ישראל · על פי אבשלום
היתה שומה · והשם או בתשומת יד · והמם בסגול
שמואל ב' כ"ג · ויקרא ה · שלא כמנהג והוא כמו בפתח ובספר דלאלי אשר
בטוליטולא הוא בפתח ופירושו ענין שיתוף שישימו כל
אחד ממונם בעסק והפעל
איוב יו · הכבד שימה נא ערבני
עמך · פירוש שימה נא
ערבון וערבני עמך או
שימ נא ערב בעבורך כמו
שאמר מי הוא לידי יתקע ·

שוע ויהי כמשא הכבד · ובמקומו בדברי חימי וישר ודעת המתרגם
שמואל ב' יב · שחוא כמוהו בענין שתרגם ומסר יתהון במסורין ויש
לפרשו כמשמעו שחשי אות בזה המשפ להמית במיתה
איוב לג · זו · וחנפי לב ישימו אף · אינו כענין יארבו כאשר כתב

הרבה ונותן יותר מן הראוי לו. והשם מזה הַיַּעֲרוֹךְ שׁוּעֲךָ לא בְּצָר. כלומר היערוך ממונך שלא יהיה בצר וכל מאמצי כח כלומו הממון וחכח לא יוכלו להצילך מחצרח חראויה לבא עליך"

שוף הוא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב. אֲשֶׁר בְּשֶׁעָרָה יְשׁוּפֶנִּי. ענינם ענין מכה וכתיתה. וענין אחר אַךְ חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי. פירוש יחשיכני ויסתירני מגזרת נשף ואם הם שנים שרשים כמו כי מולים היו ונמלתם"

שוק וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ. וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ. וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ. ענינם ענין תאוה וחשק. ויתכן להיות מענין זה ועיקר זה וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה. וכן פָּקְדָה הָאָרֶץ וַתְּשׁוֹקְקֶהָ. כלומר התאוית אליה לחשביעה או פירוש וכבר שוקקתה והוא פעל יוצא כלומר גזרת עליה שתתאוה למטר ואחרי כן פקדת עליה. וּעֹא וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר. ענינו כמו והציפו מן וחציף יי את מי ים סוף. וכן בדברי רז"ל מי החג שנטמאו השיקן ואחר כך הקדישן טהורין הקדישן ואחר כך השיקן טמאים פירוש שקען במי מקוה עד שיצופו מי חמקוה עליהן.

וענין אחר וְסָבְבוּ בַשּׁוּק. בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת. ידוע. וענין אחר שׁוֹק הַיָּמִין. עַל הַבְּרָכַיִם וְעַל הַשַּׁוָּקַיִם. שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ. וַיַּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל יָרֵךְ. אֶת הַשּׁוֹק וְהֶעָלֶיהָ. פירוש ואשר עליה הוא הירך אשר על השוק. והתפעל ממנו יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת. ידוע. ופירוש ויך אותם שוק על ירך. שהפילם במכתו כי הנופל לפני הרודף יכרעו ארכובותיו ויפול על פניו והנה שוקו על ירכו. ואדני אבי ז"ל פי' שוק הוא הרגל ירך הוא הרוכב על הסוס וכן תרגם יונתן פרשין עם רגלאין"

שוך אֲשֶׁר שָׁר לַיָּי. שָׁרִים וְשָׁרוֹת. וְשָׁרִים בְּחוֹלָלִים. לְשִׁבוֹת שָׁרִים. וַיֹּאמְרוּ כָּל הַשָּׁרִים וְהַשָּׁרוֹת בְּקִינוֹתֵיהֶם עַל יֹאשִׁיָּהוּ. והפעל חכבד אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה. אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי. וַתָּשֶׁר דְּבוֹרָה. שִׁירוּ לַיָּי. והשם שִׁיר הַשִּׁירִים. ובהא הנקבה אֶת הַשִّירָה הַזֹּאת. שִׁירַת דּוֹדִי לְכַרְמוֹ. וְהֵלִילוּ שִׁירוֹת הֵיכָל. ופעל כבד אחר מְשׁוֹרְרִים וּמְשׁוֹרְרוֹת. קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחֲלוֹן. פירוש קול שעיר או דומה לו מהשוכנים בחרבות ישורר בחלון או יהיה פעל עומד. וכן וְחַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחֲצוֹצְרוֹת מַחְצְצָרִים. או יהיה גם הוא יוצא ופירושו בעל השיר משורר ובעלי החצוצרות מחצצרים. וענין אחר אֲשׁוֹרֵנוּ וְלֹא קָרוֹב. יָשׁוּר בְּשֵׁךְ יְקוּשִׁים. פירו' ביט כמניח הפח שמביט אל העופות כשינוחו בך הם מביטים ומארב' לאנשים. יָשֹׁר עַל אֲנָשִׁים. והוא בחלם. בְּנֶמֶר עַל דֶּרֶךְ אָשׁוּר. תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה. וַתָּשֶׁרִי לַמֶּלֶךְ בַּשֶּׁמֶן. והפעל הכבד אֲשֶׁר שׁוֹרְרוּ אֲנָשִׁים. וענינם ענין חבטה ועיון. ומזה הענין וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוֹרְרִי. והוא תאר בשורק בפלס וסורי בארץ יכתבו. ותאר המרובע אֱלֹהִים יַרְאֵנִי בְּשׁוֹרְרִי. כמו אויבי כי האויב מביט באויבו ומעיין בו לרעה לו כמו שנאמר ויהי שאול עוין את דוד. וענין

אחר וְתִשׁוּרָה אֵין לָחְבִיא. כמו מנחה. ורבי יונה כתב ותשורי למלך. מענין זה כלומר הקרבת לפניו מנחה. וכן פירשו הגאון רב סעדיה ז"ל והנכון במלרת ותשורי כמו ותלכי. וכן תשורי מראש אמנה. וכן ישור על אנשי כלומ ילך על אנשים ויתודה לפניהם. וכן אֲנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָבֵךְ. פרוש השיירות ההולכים בסחורה ותרגום ארחת ישמעאלים שיירת ערבאי ויקראו גם כן ההולכים דרך ים שיירה לפי שהולכות ספינות רבות יחד ויתכן לפרש שרותיך החונים עליך מתרגום ויחן ושרא. ומזה נקראת המנחה תשורה לפי שמוליך אדם אותה ותשורה אין להביא. כמו שנקראת גם כן ארוחה. ויתכן גם כן מזה ישור כשך יקושים. כלומר ילכו בנוח בעלי היקושים והסזפורשי המצודות שינוחו ולא יציבו פח בלילה והם ילכו כל הלילה הציבו משחית אנשים ילכודו. וענין אחר בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר. בֶּאלֹהֵי אֲדֹנָי שׁוּר. בשורק. ובחלם עִקְּרוּ שׁוֹר. והקבוץ בקמץ כמו מן יום ימים ראש ראשים והוא בלשון נקבות עֲלוּ בְשָׁרוֹתֶיהָ. או יהיה הנפרד שרה בפלס קמה ענינם חומה ותרגום חומה שור. ומזה בֵּין שׁוּרוֹתָם יַצְהִירוּ. והוא קבוץ שור בשורק כלומר מפחד הרשעים יכניסו הזיתי ויעשו השמן בין החומו' ו"מ בין שורות בין שורות הזתים מדברי רז"ל שורה. וענין אחר שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז. ובקבוץ בתנועת חו"ו שְׁוָרִים זִבְחוּ. ידוע. וכתב החכם רבי יעקב בן אלעזר מזה עקרו שור. והוא בינוי למושל כמו שכנה הכתוב השרים הגדולים באילים ועתודים. וכן בְּכוֹר שׁוֹרוֹ. לרוב גדולתו קראו כן. ויש מפרשי שור ממש שהיו מעקרין הבהמות כמו שנא' זה הלשון על הבהמות את סוסיהם תעקר. אעפ שלקחו את צאנם ואת בקרם ואת חמוריהם אפשר שלקחו מקצתם ועקרו מקצתם כי למשא היה להם לקחת כל בהמות העיר והם היו הולכים כבורחים"

שור שָׁרִים עָצְרוּ בְמִלִּים. חֲבָמוֹת שָׁרוֹתֶיהָ. בִּי שָׁרִים יָשׂוֹרוּ. יָסֹר בַּמַּשָּׂא. והוא כתוב בסמך רוצה לומר שהיה שר ונעלה בנבואה או בהרמת הקול בשיר. וַיָּשַׂר אֶל מַלְאַךְ וַיּוּכָל. וַיָּשַׂר אֲבִימֶלֶךְ. והפעל הכבד הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי הֵשִׂירוּ וְלֹא יָדַעְתִּי. כלומר שמו שר עליהם ולא ברשותי. ויש מפרשים מזה וְשָׂם חִטָּה שׂוֹרָה. כלומר יפה ומשובחת. ומזה הענין וחשרש בְּלֶם סָרֵי סוֹרְרִים. רוצה לומר שרים סוררים ואף על פי שהוא כתוב בסמך וכן אמר התרגום כל רברביהון מרדין וכבר פירשתי הפסוק בשרש נחש ופירשתי סרי סמוך. וענין אחר בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוֹרָה. ענינו כמו מדה אלא שהמשורה היא מדה קטנה מאד כמו שארז"ל ומה משורה שהיא אחד משלשים ושלשה בלוג הקפידה תורה עליה קל וחומר ללוג וחצי לוג ורביעית לוג חין וחציהין ורביעית ההין ומה שאמ' הכתוב וַמַּיִם בְּמִשּׂוֹרָה תִּשְׁתֶּה שְׁלִשִׁת הַהִין. לארצה לומ' שהמשורה היא ששית ההין אלא לא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ואותו ששית ההין ישתהו מעט מעט במשורה וכן לְכָל מִשּׂוֹרָה וּמִדָּה. אמר משורה על המדות הקטנות ומדה על המדות הגדולות. ורבי יונה שם מזה הענין ושם חטה שורה. כמו שאמר ושעורה נסמן ובסמת גבלתו"

שוש בַּאֲשֶׁר שָׂשׂ יָיָ עֲלֵיכֶם. שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ.

פנעת

אמ' מכאן ששוק לשון כעס וזהו מה שפירש ראב"ע כפרשת בו שוק הימין שוק של הימין ל"ל כי הימין שהוא לשון זכר שב על הנה לא על השוק.

אמ' כלי שכייה יתיבה כשלון שכייה של ישבכ:

אמ' ראיה לי כי מזה מה שתרגם אוכלוס על איש שלה כח שילכן ולוק:

אמ' נלי שכייה יתיבה כשלון שכייה של ישבכ:

אמ' וכן תרגם סר ל מסמעתך סר מר המות סר סנאם שלנת תרגם לשון שרייה:

אמ' ראיה לי כי מזה מה שתרגם אוכלוס על איש שלה כח שילכן ולוק:

אמ' נלי שכייה יתיבה כשלון שכייה של ישבכ:

אמ' ראיה לי כי מזה מה שתרגם אוכלוס על איש שלה כח שילכן ולוק

ישעיה סלד פָּנַעְתָּ אֶת שָׂשׂוֹן וְעֹשֵׂה צֶדֶק · פירוש שש במצותיך ·
ישעיה לה וְשַׂשְׂתִּי כְּעַמִּי · לָשׂוּשׂ עָלַיִךְ לְטוֹב · יָשׂוּשׂוּם מִדְבָּר ·
פירוש ישושו כם או עמם · וכן כשלם הבשר · כמו בשל
לחם · ויש מפרשי כי המם במקום נון ויהיה ישושום כמו
תלים מו · ישעיה סו ישושון · והפעל הכבד יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ בְךָ · שִׂישׂוּ אִתָּהּ ·
דברים כח כֵּן יָשִׂישׂ יְיָ עֲלֵיכֶם · כלם פעלים עומדים · ודעת רז"ל
לחיות הפעל הכבד פעל יוצא שאמרו ישיש יי עליכם
הוא אינו שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דקתני ישיש
איכה ב ולא כתב ישוש · והשם מָשׂוּשׂ לְכָל הָאָרֶץ · חֵן הוא
איכה ד מָשׂוּשׂ דַּרְכּוֹ · פירוש זהו המשוש שהיה שש בדרכו
ובמעשיו הרעים זהו סופו כי אבר מחרד כמו שאמר
למעלה ובחש בו לא ראיתיך "

בראשית לז · שמואל א ל **שׂוּת** כִּי שָׂת לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר · וְלֹא שָׂתָה לִבָּהּ ·
תלים עג · שמות כג שַׁתִּי בַיְיָ אֱלֹהִים מַחְסִי · וְשַׁתִּי אֶת גְּבֻלֶךָ · ת"ו
תלים עג השרש נבלעת בת"ו הפעל · שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם · בַּצּאן
תלים מט לְשְׁאוֹל שַׁתּוּ · בא הרגש בשתי המלות האלה תמורת
תלים נ תנח · אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי · ויש מפרשים שתו עלי
ישעיה לב נלחמו עלי · וכן שׂוֹת שָׂתוּ הַשָּׁעֲרָה · ואין צריך לחוציאם
מענינם כי פירושם שמו המלחמה כמו וישימו על העיר ·
תלים יז · איוב לח והפעל הכבד עֵינֵיהֶם יָשִׁיתוּ לִנְטוֹת בָּאָרֶץ · ופא יָשִׁית
משלי כה · ישעיה יז בְּנֹאוֹת נַלֶּיךָ · וְלִבְּךָ תָּשִׁית לְדַעְתִּי · שִׁיתִי כַלַּיִל צִלֵּךְ ·
שמות ו · ירמיה נ לְמַעַן שִׁיתִי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ · וְשִׁית לַעֲרָפֶל · ואא"ז
פירש ופא ישרת ילחם וכתבתי פירוש הפסוק בשרש
תלים עג פה · יַעֲטֶף שִׁית חָמָס לָמוֹ · פירשתיו בשרש עטף ·
משלי ז · מלכים ב ט שִׁית זוֹנָה · תקון זונה · וכן וַתָּשֶׂם בַּפּוּךְ עֵינֶיהָ · ותתקן
איוב ו וְשִׁית מִמֶּנִּי וַאֲבַלְּיָנַח מִעֹט · ענינו הרף ממני · וְהָיוּ
ישעיה יט · תלים יח שָׁתוֹתֶיהָ מְרֻכָּאִים · כִּי הַשָּׁתוֹת יֶחֱרַסּוּן · פירוש מצודות
ורשתות · ויש מפרשים מזה אשר סביב שתו עלי · כלומר
שמו הרשתות סביב ללכדני · ויש מפרשים וחיו שתותיה
מדוכאים · כי השתות · יסודות · וכן בדברי רז"ל אבן
היתה שם מימות חגביא הראשוני ושתיה היתה נקראת
ואעפ שהמלה הזאת מנחי הלמ"ד ועוד אמרו ירדו לשתי
אין מועלין בהן שתין מחוללין יורדין עד תהום כלם
במדבר כד ענינם יסודות · ויש מפרשים מזה וְקַרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת ·
כלומר שיהרוס המדינות או יהיה בני שת כמו בני אדם
ישעיה כ כי ממנו נתקיים העולם . וכן וַחֲשׁוּפֵי שֵׁת · יסוד והוא
פמוקל כ ג רמז לערוה · וכן וַיִּכְרֹת אֶת מַרְוֵיהֶם בַּחֲצִי עַד שְׁתוֹתֵיהֶם ·
ובמשקל שתותיהם שמותיהם שת במשקל שם ואעפ
ששמנו שם מנחי הלמ"ד בחלק הדקדוק בשער השמות
ושמנו הנה וחשופי שת מנחי העי"ן ומלת והיו שתותיה
מוכיח שהו מנחי העי"ן שאילו היה מנחי הלמ"ד היה השי"ן
בשוא כמו שמותיה בנותיה ויהיה שתותיהם מנחי הלמ"ד
וראיה לו מדברי רז"ל אבן שתי"ה ויהיה שתותיה מנחי
העי"ן וכנה הערוה כזה כמו שכנה גם כן וי"ו פתחן יערה ·
שהוא מן הפותות לדלתות הכית כמו שפי בשרשפות "

סיר ח · איוב כ · איוב לח **שׁוּף** שֶׁשְׁוָפַתְנִי הַשָּׂעִר · עַיִן שְׁוָפָתוּ · וְלֹא שְׁוָפָתוּ
עַיִן אַיָּה · ענינם עניין ראיה והבטה "

שמות כו **שׁוּר** שֵׁשׁ מָשְׁזָר · חוט כפול פתיל טורשו בלעז ·
וארז"ל שחיה חוטן כפול ששה "

איוב ט · ישעי כ · חבקוק ג **שׁוּחַ** תַּחְתָּיו שֻׁחָחוּ · וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים · שַׁחוּ גִּבְעוֹת
משלי יא עוֹלָם · שַׁחוּ רְעָים לִפְנֵי טוּבִים · מלרע ·
תלים לח · איוב לח · תלי קז נַעֲוֵיתִי שַׁחוֹתִי עַד מְאֹד · כִּי יָשׁוּחוּ בַמְּעוּנוֹת · וַיִּמְעָטוּ
תלים י · איוב ג · איוב לב וַיָּשׁוּחוּ · יִדְבֶּה יָשׁוּחַ · וְתָשׁוּחַ עָלַי נַפְשִׁי · וְשַׁח עֵינַיִם
ישעיה ס · ישעיה כ יוֹשִׁיעַ · והשם וְהָלְכוּ אֵלֶיךָ שְׁחוֹחַ · והנפעל וַיִּשַּׁח אָדָם
קהלת יב וַיִּשְׁחַל אִישׁ · וְיָשְׁחוּ כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר · פירוש ישפלו

סמפונו הריאה שמהם יצא הקול ומחולשתו בימי הזקנה
ישעיה כא לא יוכל לשיר ולהגביה קולו · והפעל הכבד הֵשַׁח
תלים מב הִשְׁפִּיל · והתפעל מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי נַפְשִׁי · ענינם ענין
השפלות והתכנעה "

שמות כג · שמות כט **שׁחד** וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח · כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר · וַיִּשְׁלַח
מלכים ב ט · ישעיה מה לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר שֹׁחַד · לא בְמַחִיר וְלֹא בְשֹׁחַד ·
איוב ל · יחז' אל' יט והפעל חקל ממנו ומכֹחֲכֶם שִׁחֲרוּ · וַתִּשְׁחֲרִי אוֹתָם ·
בקמץ חטף · ושחר לא תקח ארז"ל אין צריך לומר שחד
ממון אלא אפילו שחד דברים "

ישעיה כח · משלי ב **שׁחה** שִׁחִי וְנַעֲבֹרָה · ואא"ל כתב מזה כִּי שָׁחָה
משלי כה אֶל מָוֶת בֵּיתָהּ · בשקל עשה כנה קנה ואף
על פי שהוא מלעיל · והשם בִּשְׁחוּתוֹ הוא יִפֹּל · כשקל
משלי יב ראות עיניו · והכבד דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּהּ · פי' דאגה
כאשר היא בלב איש שידאג על מחיתו ישחה הדאגה
וישפילנה ובדבר טוב ישמחנה כלומר ישיב הדאגה
לשמחה בדבר טוב שידבר כנגד לבו השלך על יי יהכך
והוא יכלכלך וכיוצא לדברי האלה שהם דברי הבטחון
באלהים ויסיר הדאגה מלבו ואמר ישמחנה על דרך
ולפניו תדוך דאבה · ויתכן מן השרש הזה וַיֶּשְׁחַךְ
מיכה ו בְּקִרְבֶּךָ · וכא פתח קטן תחת פתח גדול כפלס ויפרך ·
יחזקאל לו · שמות לב והתפעל וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל מִפְתַּן חַשַּׁעַר · וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
שמואל ב טו · שמואל ב יד מֵרָחוֹק · אֲשֶׁר יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם · וַיֹּאמֶר צִיבָא הִשְׁתַּחֲוִיתִי ·
רלאלי יט · רלאלי מב שמואל ב וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם · וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לוֹ אַפַּיִם · לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ ·
יחזקאל ח וְהַמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם · חורכבה המלה ממשתחוים
והשתחויתם וטעם החרכבה אמר חגביא כי מצא אותם
האנשי משתחוי קדמה לשמש ואמ' לנכנסי השתחויתם
דרך שאלה והורכבה המלה משתי מלות אלה לקצר
הענין וכבר כתבנו דקדוקו עוד בחלק הדקדוק · והשם
מלכים ב ה בְּהִשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רִמּוֹן "

ישעיה לה · יחזקאל מז **שׁחה** כַּאֲשֶׁר יָפֵרַשׂ הַשּׂוֹחֶה לִשְׂחוֹת · והשם כִּי גָאוּ
הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ · כל כך גאו המים עד שלא
יוכל לעבור בהם ברגל אלא אם כן ישחה על פניהם ·
תלים ג והפעל הכבד אַשְׁחָה בְכָל לַיְלָה · ענין השיחה היא השיטה
על פני הימים נדר"ל בלעז "

ויקל לאיסמו לא לי מלכים ב כא **שׁחט** וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר · וּשְׁחַטְתֶּם בָּזֶה · שָׁחֲטוּ
ישעיה סו · ישעיה נז לְעֵינָיו · שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר · שׁוֹחֲטֵי הַיְלָדִים ·
ישעיה כב · לה ב ג חָרוּג בָּקָר וְשָׁחוֹט צֹאן · והשם וְהַלְוִיִּם עַל שְׁחִיטַת
במדבר יח הַפְּסָחִים · והנפעל חֲצִאן וְבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם · וכתב רבי
יחזקאל כו יונה זל והכבד וּבְשַׁחֲטָם אֶת בְּנֵיהֶם · ונכון הוא להיות
הושע ה מקור מן הקל כמו וְשַׁחֲטָה שִׁטִּים הֶעָמִיקוּ · והשחיטה
בחולכה והבאה כי לשון שחיטה לשון משיכה היא כמו
ישעיה ט · לה ב ט חֵץ שָׁחֵט · אפ"לט בלעז · וכן זָהָב שָׁחוּט בִּי חזחב
המשובח יוכל אדם למשכו ולשטחו בי הוא רך ביותר
מרוב חשיבותו · וא"ז זחב שחוט שהיה נמשך בשעוה
וכן אמרו"ל התיז את הראש בבת אחת פסולה מנא חני
מילי אמר קרא חץ שחוט כלומר וכן צריך למשוך הסכין
על הצואר ולהוליכו ולהביאו · ובסיפרא כפרשת צו אין
לשון שחיטה אלא לשון משיכה שנאמר זהב שחוט ·
ואדני אבי"ז כתב חץ שחוט ראר כמו שוחט כלומר
חץ הורג "

בראשית מ' **שׁחט** וְאֶשְׁחַט אוֹתָם
אֶל כּוֹס פַּרְעֹה ·
ובמשנה אין שוחטין את
הפירות להוציא מחן
משקין ענין עצור "

מ"ל" והימה גדולה על ראלב
ספ רס ולשמט אות כמו סוהטי
הילדים הכי הוא כמין סחיטת
נכל סזכרים לפי סהוא לשון
סחיטה :

שחל עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ · וְאֶחִי לָהֶם כְּמוֹ שָׁחַל · הוא האריה · נָטָף וּשְׁחֵלֶת · הוא הסס הנקרא בלשון חמשנה צפורן וחוא חלק ומצהיר כצפורן וכן אמר התרגום וטופרא "

שחן שְׁחִין אֲבַעֲבֻעוֹת · לִשְׁחִין פּוֹרֵחַ · חוא נגע חבא מצד חמימות זולת' האש כמו שאמרו ר"ל איזהו שחין לקח בעץ או באבן או בזפת או במי טבריא ועוד אמרו כל שאינו מחמת האש זהו שחין חבא מחמת האש זה מכוח · ותרגום ויקח מהם ויחם ונסיב מנחוון ושחין · וכן כתפלתו של כהן גדול יחי רצון שתחא שנה זו שחונה וגשומה "

שחס וַבַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית שָׁחִיס · חוא במו סחיש הנאמר בספר מלכים והוא חצומח משרשי הזרע ויונתן תרגם קתקתין רוצח לומר הבא אחרי הספיח "

שחף בַּשַּׁחֲפֶת וּבַקַּדַּחַת · פירשו רבי יונה בלשון ערבי סחאף והוא החולי שהגוף מתנונה בו · ואפשר שיהיה מזה הלשון וְאֶת הַשַּׁחַף · כי אותו העוף יקרה לו זה החולי "

שחף שְׁחִיף עֵץ סָבִיב סָבִיב · עץ שסביבותיו נסרים ואמר בו התרגום דחפן נסרין דארזא · ואפשר שהוא דומה למה שאמרו רבותינו שחופי כסא "

שחץ הוא מֶלֶךְ עַל כָּל בְּנֵי שָׁחַץ · לא הִדְרִיכוּהוּ בְּנֵי שָׁחַץ · ענין גאוה · ובדברי רבותינו ז"ל גם כן אנשי ירושלם אנשי שחץ היו כלומר אנשי גאוה וגסות חרוח "

שחק וְשַׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה חָדֵק · אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם · וְאֶשְׁחָקֵם כֶּעָפָר · עַ"פְּנֵי רוּחַ · ענין השחיקה ידוע והוא יותר מהדריכה · והשם ממנו וְכִשְׁחַק מאזנים · אבק · כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרוֹךְ לַיְיָ · וּבְנֶאֱתָן שְׁחָקִים · ידוע "

קשה לי כי כיס מקומות מפרשין לות' כמו שמי' ולפעמי' כמו עכיס ועניס ולאלכ"ע כתב כי נקראו העכיס שחקי' בעבור היות' לויי לק מן לשון וסחקת ממכה הלק לשון עמיכה :

שחק שָׁחֲקוּ עַל מִשְׁבַּתָּם · לִשְׁחוֹק עוֹשִׂים לָחֶם · הָרוֹאִים בִּשְׂחוֹק שִׂמְשׂוֹן · וּמֵא וְרוֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ · והכבד וְשַׁחַקְתִּי לִפְנֵי יְיָ · קְרָאוֹ לְשִׁמְשׂוֹן וַיְשַׂחֵק לָנוּ · מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְיָ · וכבד אחר וַיִּהְיוּ מַשְׂחִיקִים וְעֵלֵיהֶם · ענין חשחוק יש שהוא ענין שמחה ויש בענין לעג "

גם"ל ויש בו ה' לשונות הלא הם כתובים בכיתוק נחק :

שחר עוֹרִי שָׁחַר מֵעָלַי · והתאר וְשֵׁעָר שָׁחוֹר צָמַח בּוֹ · שְׁחוֹרָה אֲנִי · ובהכפל אַל תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת · והשם חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאֳרָם · פירוש יותר משחור והשחור הוא הפחם · וכן בדברי ר"ל בכל כותבין בשחור ובשיחור והשחור הוא הפחם ושיחור הוא קנקנתום הנקרא אוורדמנט בלעז או הנקרא ויטר"אולה · ועֹא וְכֻמּוֹ חַשַּׁחַר עָלָה · בְּשַׁחַר נָכוֹן מוֹצָאוֹ · בְּשַׁחַר פָּרַשׁ עַל הֶהָרִים · יֹדֵעַת הַשַּׁחַר מְקוֹמוֹ · מֵרֶחֶם מִשְׁחָר · וכבר פירשנוחו בשרש רחם · ומזה נקרא הבחרורת שחרורת · כִּי הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת הֶבֶל · כי ידמו ימי הבחרות לבקר במו שידמו ימי חזקנה לערב וכן אמר בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך · וחפעל ממנו שׁוֹחֵר טוֹב יְבַקֵּשׁ רָצוֹן · וחפעל הכבד וְשִׁחַרְתַּנִי וְאֵינֶנִּי · וְאוֹהֲבוֹ שְׁחָרוּהוּ מוּסָר · וְשָׁבוּ וְשִׁחֲרוּ אֵל · אֵלַי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָ · אַף רוּחִי בְּקִרְבִּי אֲשַׁחֲרֶךָּ · בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרוּנִי · אִם אַתָּה תְשַׁחֵר אֶל אֵל · לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ · מְשַׁחֲרֵי לַטָּרֶף · וּמְשַׁחֲרֵי יִמְצָאוּנִי · וּ"מ כלם ענין דרישה וחקירה ואף על פי כן מענין שחר חם בי בשחר ידרוש אדם ויחקור ויפקוד כי חזריז על הדבר ישכים ויקום בשחר וכלם תמצאם בזה הענין · וכן נאמר מענין חבקר ולבקר בחיכלו · אִם לֹא יֹאמְרוּ כַּדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין לוֹ שָׁחַר · כלומר אין לו זוהר וברירות · לֹא תֵדְעִי שַׁחֲרָה · פירוש שלא תדעי עת בואה כי תבא פתאום כמו הדבר שיבא בשחר שלא ירגיש אדם בדבר עד שיראנו · וכן אמר בענין זה בַּשַּׁחַר נִדְמָה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל · ורבי יונה פירש לא תדעי שחרה כלומר שלא יתבאר לך ענין רפואתה ודרך ההצלה ממנה · ואדני יבא ז"ל פירש מזה הענין חשך משחור תארם · ודגש משחור לתפארת כדגש מקדש יי' וחוא שם בפלס מזמור ופירושו זוחר תארם "

שחת וְחִנָּה נִשְׁחַת חֲאֵזוֹר · וְחִנָּה נִשְׁחָתָה · וּבַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת · וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ · והפעל הכבד וְשִׁחַתֶּם לְכָל הָעָם חָזֵה · עָלוּ בְּשָׁרוֹתֶיהָ וְשַׁחֲתוּ · שִׁחַתֶּם בְּרִית חֲלוּי · וְשִׁחֵת רַחֲמָיו · כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ · פי שחת דרכו ומעשיו · וכן חֶעֱמִיקוּ שִׁחֵתוּ · כלומר הכניסו עצמם בענין החשחת מאד · וכבר אחר כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ · אַל תַּשְׁחֵת עַמְּךָ · כִּי מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ · מַשְׁחִיתִים לְהַפִּיל הַחוֹמָה · כלומר שחחלו להשחית ולהפיל החומה · ז"ת מתעשתין כלומ' חושבין ומשתדלין להפיל החומה ופירו' משחיתים בלבם ומתעסקין לחכין בלי חמשחית · כִּי הַשְּׁחֵת תַּשְׁחִיתוּן · פירוש תשחיתון דרביכם ומעשיכם · וְזוֹבֵחַ מָשְׁחַת · ובחרק מקום חקמץ בֵּן מִשְׁחַת מֵאִישׁ מַרְאֵהוּ · והשם כִּי מִשְׁחָתָם בָּחֵם · ומ"א תַּהֲרֹגוּ לְמַשְׁחִית · חָרְשֵׁי מַשְׁחִית · לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם · וְהוֹרִי נָהָפַךְ עָלַי לְמַשְׁחִית · ויתכן כמוחם אָח חוא לְבַעַל מַשְׁחִית · או פירושו לאיש משחית · ובצרי וְאִישׁ כְּלֵי מַשְׁחִיתוֹ בְּיָדוֹ · ונקרא הפח משחיתת חִצִּיבוֹ מַשְׁחִית אֲנָשִׁים יְלִכּוּדוּ · אֲשֶׁר מִימִין לְחַר הַמַּשְׁחִית · הוא הנקרא חר חמשחח והוא חר הזתים הנזכר בכתוב וכנהו בלשון המשחית לבנין עֹז אשר בנו בו · אבל הִנְנִי אֵלֶיךָ חַר הַמַּשְׁחִית · הוא אומר על בבל וקרא אותה חר ואף על פי שהיא בקעה רוצה לומר עיר בצורה וכן תרגם יונתן ברבא מחבלא · ונגזר מהענין הזה עַד יִבְרַח לָרָשָׁע שַׁחַת · בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ · ואפשר שיהיה שרשם ישח וכבר נתבנום שם ובשרש שוח גם כן · וּמְמַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם · נִלְכַּד בְּשִׁחִיתוֹתָם · חאחת שחיתח והרבות שחיתות וחוא כמו רשתם ומלכודתם · וכן בדברי ר"ל ההוא שיתא דחוו מינצו עלח בי תרי פירושו רשת והוא כמו שחתא והבליעו חחית כמנהגם לחבליע אותיות הגרון בחרבח מקומות "

שטה וְאֶת כִּי שָׁטִית · כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ · אַל יַשְׁטֵ אֶל דְּרָכֶיהָ לְבָבֶךָ · שָׁטֵה מֵעָלָיו וַעֲבוֹר · והתאר וְשָׁחֲטָה שִׁטִּים הֶעֱמִיקוּ · בפלס כלים נכים פירוש חשטים חעמיקו הפח לשחוט הנקיים וללכדם · ונכתב בסמ"ך עֲשׂוּה סִטִּים שָׁנֵאתִי · פירוש מעשה אנשים סטים או חוא שם זולתי תאר · ושם תאר אחר וְשִׁטֵּי כָזָב · והנכון והישר בו שהוא מנחי חע"ין כי אילו היה מזה חשרש היתה פא חפעל שואית כדרך נחי חלמ"ד כמו מז בנים בני כלים כלי שנים שני פנים פני וכלם ענין נטיה ותרגום

ויש אליה וסטא לותה"

שטח ושטחום לשמש ולרחב · וישטחו להם שטוח · ירמיה מ׳ · במדבר י״ח
ותשטח עליו חריפות · שוטח לגוים וינחם · שמואל ב׳ כ״ו · איכה ב׳
והשם משטח חרמים תחיה · ובחלם משטוח לחרמים · יחזקאל מ״ז
יחיו · והכבד שטחתי אליך כפי · כולם ענין פרישה · תלים פ״ח
ופירוש שוטח לגוים מרחיב להם מקום ונחלה ואחר
כך וינחם בגלות"

שטם וישטם עשו · אפו טרף וישטמני · לו ישטמנו · בראשית כ״ז · תיוב י״ט · בראשית מ״ט
יוסף · וישטמהו בעלי חצים · והשם ורבת · הושע ט׳
משטמה · הכל ענין איבה"

שטן והשטן עומד על ימינו לשטנו · ויקרא שמה · זכריה ג׳
שטנה · תחת אהבתי ישטנוני · גם זה ענין · בראשית כ״ז · תלים ק״ט
איבה"

שטף וידיו לא שטף במים · וישטף את הרכב · ויקרא ט״ו · תלכים ב׳ כ״ב
והילו ישטף · וישטפו ארץ ומלאה · ונהרות · דניאל ל״ז · ירמיה מ״ז · סיר ח׳
לא ישטפוה · תשטף ספיחיה עפר ארץ · שטף ועבר · תיוב ל״ד · ישעיה ח׳
לנחל שוטף · והשם רק לשטף מים רבים · והוא בחמש · ירמיה מ״ז · תלים ל״ב
נקדות · והנפעל וכל כלי יעץ ישטף במים · זרועות השטף · דניאל ט״ו · איקרא ל״ח
ישטפו מלפני · ושלא נזכר פעלו מחרגוש ומרק ושטף · ויקרא ל׳
כלם ענין הרחיצה ככח והגריפה · וכן דמה חסום מרוב
מרוצתו כמו נחל שוטף · בסוס שוטף במלחמה · וכן
הצרח בעברה בעולם שוט שוטף כי יעבור"

שטר שוטר ומושל · שופטים ושוטרים · תסלי נ׳ · דברים ט״ו
ושוטרים לשבטיכם · ידוע · ומזה אם · ים ח
תשים משטרו בארץ · כמו ממשלתו · ויש מפרשים · תיוב ל״ה
כתבו כלומר גזרתו וחקו מדברי ר״ל שטר חוב"

שי יוביל ושי למורא · לך יובילו מלכים שי · ענין · תלים ע״ו · תלים פ״ח
תשורה והנכון כי שרש המלה שיח או שוח"

שיג כי שיחם וכי שיג לו · ענינו ענין הטרדה והעסק · תלכים ח׳ י״ח
ויש לומר ששרשו נשג מענין השגה ושם
כתבנוהו · והביא רבי יונה בזה השרש תשגשגי · ואני
כתבתיו בשרש שגה כי הוא עקר שרשו כמו מתעתע
מן תעה · והנני עתיד לכותבו עוד בן ארבע אותיות"

שיח וכל שיח השדה · הקוטפים מלוח עלי שיח · בראשית ל׳ · תיוב ל׳
בין שיחים ינהקו · תחת אחד השיחים · יש · תיוב ל׳ · בראשית ל״ח
שהוא עשב ויש שהוא אילנות · ויש מפרשים מזה
לשוח בשדה · כלומר לטייל בשדה בין השיחים וכבר · בראשית כ״ד
כתבנוהו בשרש שוח"

שיל עד כי יבא שילה · פירושו בנו והנבואה על · בראשית מ״ט
דוד שהוא משבט יהודה או על המשיח והוא
מלשון וכשליתה ואף על פי ששרשו שלה יהיו שני
שרשים וענין אחד · ורבותינו זכרו המלה בשני שרשים
בנחי הלמ״ד ובכפלים שאמרו חשוחש את הבהמה ומצא
את השליה נפש היפה תאכלנה ואמרו ונוהג בשליל
ואם שליה הוא מזה הענין חנה הם שלשה שרשי וענין
אחד כמו דום דמה דמם וזולת כמו שכתבנו בחלק
הדקדוק · ורבינו אברהם אבן עזרא ז״ל פירש שילה
כמשמעו שם המקום שילה · ופירושו עד יבא קץ שילה
כי אז היה מלך דוד כמו שאמר ויטוש משכן שילה ויבחר
בדוד עבדו"

שיך הנטיפות והשרות · ותרגומו ענקיא ושריא · ישעיה ג׳
הפארים והצעדות תרגומו כליל ושירי
רגליא · ושמתי חחים בלחיך תרגומו ואשוי שירין
בלסתך"

שיש ואבני שיש לרוב · והרפו היור ואמרו ועמודי · לבני הימים א׳ כ״ט

אל׳ וכן תרגום של פסיקס מרמרין וכן נדר דלבי כנוזית תרגומו מרמרין כסילן: שש · על רצפת בהט וששש · אסתר א׳ · אסתר ח׳
בלעז מרמר · ובדברי ר״ל דומה שהם שני מינים
שאמרו באבני שישא ומרמרא"

שית ועלה שמיר ושית · שיתו ושמירו · מין ממיני · ישעיה ה׳ · ישעיה ל׳
הקוצים"

שכך וחמת המלך שככה · ויישכו המים · כשך · אסתר ז׳ · בראשית ח׳ · אסתר ב׳
חמת המלך · והשם כשך קושים · או הוא · ירמיה ה׳
מקור בפלס לרד לפני גוי · או הוא תאר וכבר פי׳ בשרש
שור · והפעל הכבד והשכותי מעלי · כלם ענין חנחה" · במדבר י״ז

שכב ברע שכב · חן שכבתי אמש · ושכבתם · מדב כ״ד · בראשית ל״ט · ויקר כ״ו
ואין מחריד · גם בלילה לא שכב לבו · קהלת ב׳
ועדי לא ישכבון · ושכבתי עם אבותי · כמו חללים · תיוב ל׳ · בראשית מ״ז
שוכבי קבר · כשכב אדני המלך · פירוש כאשר ישכב · תלים פ״ח · תלכים ח׳ ח׳
אדני המלך עם אבותיו נהיה אני ובני שלמה חשאים
מהמלוכה כי לא יהיה מי שיחוש לנו · אשר אתה שוכב · בראשית כ״ח
חבק ידים לשכב · שוב שכב · ואם שכב ישכב איש · משלי ו׳ · שמואל ב׳ ג׳ · ויקר ט״ו
והנפעל והנשים תשכבנה · והשם לא תתן שכבתך · זכריה י״ד · ויקרא י״ח
ויתן איש בדד את שכבתו · ומשקל אחר שכבת זרע · במדבר ה׳ · ויקרא ט״ו
ומשקל אחר את משכב חצחרים · ות״ת שנת מלכיא · שמואל ב׳ ל׳
ונפל למשכב · על משכבי בלילות · משכבי אשה · שמות כ״ל · סיר ג׳ · ויקרא י״ח
והכבד השכב אותם ארצה · ותשכיבהו על מטת איש · שמואל ב׳ ח׳ · תלכים ב׳ ל׳
חאלהים · משכב על מטתו · ושלא נזכר פעלו והשכב · תלכים ב׳ ל׳ · יחזקאל ל״ב
בתוך ערלים · בקצת ספרים בקמץ חטף וכמקצת
הספרים בשרק · רדה וחשכבה · בקמץ חטף והוא מקור · יחזקאל ל״ב
כי אין ציוי מזה הכנין · ושלא נזכר פעלו מחדגוש
איפה לא שכבת · כולם ענין שכיבה אכל יש מהם שכיבה · ירמיה ג׳
לשינה ויש מהם להנאה ומלרגוע ויש מהם שכיבה
לחולי ויש מהם שכיבה למשגל ויש מהם שכיבת הקבר
וענין אחר ותשל שכבת הטל · ונבלי שמים מי ישכיב · שמות ט״ו · תיוב ל״ח
ענין ירידה ושפיכה ונכון להיו מזה שכבת זרע · ומפרשי
מזה משכב וספות · והוא כלי ששופכין בו מים לידים" · שמואל ב׳ ל״ז

שכה שכיות החמדה · ואבן משכית · איש בחדרי · ישעיה כ׳ · ויקרא כ״ז
משכיתו · וכהומה נשובה כמשכיתו · פירוש · יחזקאל ח׳ · משלי י״ח
כשהוא במשכיתו רוצה לומר בחדר משכית חונו מגין
עליו כאילו סביביו חומה נשגבת · והקבוץ במשכיות · משלי כ״ה
כסף · ואבדתם את כל משכיותם · ענינם ענין ציור · במדבר ל״ג
וענינם מלשון חבטה כי הדכר המצוייר יביש בו האדם
ותרגום יצף יי יסך ממרא דיי · ותרגום מצפה סכותא · וכן
בדברי ר״ל יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסוכה
ברוח הקדש · ומזה עברו משכיות לבב · והם המחשכות · תלים ע״ג
מה שהלב צופה ומביט · ופי הגיעו ועברו ליותר מאשר
עלה בלבם מהטוכות וההצלחות · ולפיכך נקרא חלב
שכוי או מי נתן לשכוי בינה · ועוד פירשו בו תרנגול · תיוב ל״ח
וכן כדברי ר״ל אמר רבי שמעון בן לקיש כשהלכה
לתחום קן נשריא היו קורין לכלה נינפי ולתרנגול שכוי
ועוד אמרו ברומי צוחי לתרנגולים שכוי או מי נתן
לשכוי בינה וכן אמרו כי שמע קל תרנגולא אומר ברוך
אשר נתן לשכוי בינה להבחין כין יום ובין לילה"

שכח השכח חנות אל · ושכחת עמר בשדה · תלים ע״ו · דברים כ״ד
שכחני עמי · בינו נא זאת שוכחי אלוה · ולא · ירמיה י״ח · תלים ל׳
ישכח את ברית אבותיך · וישכחהו · תשכח ימיני · דברי ל״ד · בראשי מ״ז · תלים קל״ז
חסר הפעול והוא הנגון כי הימין מניעה יתרי הכנור
ופירוש חפסוק כל אחד מן המשוררים היה אומר אם
אשכחך כשהיו אומרים להם הכבלים שישירו היו אומרי

איך

איך נשיר וכו׳ אם אשכחך ירושלם ואנגן ואת חרבה
ישעיה סה תשכח ימיני הנגון׳ והתאר הַשְּׁכֵחִים אֶת חַר קָדְשִׁי׳
תלים ט כָּל גּוֹיִם שְׁכֵחֵי אֱלֹהִים׳ תאחד שָׁכֵחַ בפלס שמח׳
קהלת ט׳ ברא״ת מ״ח תלי לא והנפעל כִּי נִשְׁבַּח זִכְרָם׳ וְנִשְׁכַּח כָּל הַשָּׁבָע׳ נִשְׁבַּחְתִּי
ישעיה כג כְּמֵת מֵלֵב׳ וְנִשְׁבַּחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה׳ התי״ו תמורת
איכה ב אֹה כתי״ו ושבת לנשיא׳ והכבד שַׁבַּח יְיָ בְּצִיּוֹן׳ וכבד
ירמיה כג׳ קהלת ח אחר לְהַשְׁכִּיחַ אֶת עַמִּי שְׁמִי׳ והתפעל וְיִשְׁתַּבְּחוּ בָּעִיר
אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ׳ ופירוש חפסוק וככן ראיתי רשעים קבורים
ובאו כלומר אם מתו הרשעים יבאו אחרים תחתיהם
כמו שאמר ומעפר אחר יצמחו וממקום קדוש יהלכו
פירוש אשר הם ממקום קדוש כלומר חצדיקים יהלכו
ויבריחו אותם שלא יתראו בפניהם מפני החמס שעושין
להם וישתכחו בעיר אשר כן עשו כלומר אותם אשר
עשו האמרת והיושר יתעלמו מפניהם ויעשו עצמם
נשכחים ונעלמים מפניהם׳

ברא״ת מ״ג · ברא״ת כ״ז **שכל** בַּאֲשֶׁר שָׁכַלְתִּי שְׁכָלְתִּי׳ לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם
שְׁנֵיכֶם׳ רוצה לומר למה אשכל משניכם
שמואל א ט״ו או על שניכם׳ כֵּן תִּשְׁכַּל מְנָשִׁים׳ פירוש יותר משאר
ישעיה מ״ט נשים׳ והתאר וַאֲנִי שִׁכּוּלָה וְגַלְמוּדָה׳ והשם ולא אֵדַע
יסע׳ מ״ז׳ תלי לה׳ ישעיה מ״ז שְׁכוֹל׳ שְׁכוֹל לְנַפְשִׁי׳ שְׁכוֹל וְאַלְמוֹן׳ והפעל הכבד
ברא״ת ל״ח׳ איוב כ״ח רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכְּלוּ׳ תְּפֵלֶט פָּרָתוֹ וְלֹא תְשַׁכֵּל׳ ולא
מלאכי ג׳ שמות כ״ג׳ הושע ג תְּשַׁכֵּל לָכֶם הַנֶּפֶן׳ מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה׳ והתאר כְּדֹב שַׁכּוּל׳
סיר ל׳ וְשַׁכְּלָה אֵין בָּהֶם׳ בפתח השי״ן׳ והשם שְׁכוֹל׳ והקבוץ
ישעיה מ״ט׳ הושע ט בְּנֵי שִׁכְּלֶיךָ׳ בחרק השי״ן׳ וכבד אחר רֶחֶם מַשְׁכִּיל׳
ירמיה ט״ו׳ ואשר הוא פעל יוצא שִׁכַּלְתִּי אֲבַדְתִּי אֶת עַמִּי׳ בַּאֲשֶׁר
שמו״א ט״ו רא״ת מ״ב דברי״ב שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ׳ אִתִּי שַׁכְּלֵהֶם׳ מחוץ תְּשַׁכֵּל חָרֶב׳
יחזקאל ל״ה׳ יחזקאל ה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכַּלְתָּה׳ חַיַּת רָעָה וְשִׁכְּלֵךְ׳ וְהָאָרֶץ
מלכים ב׳ כ״ג׳ מלכים ב׳ כ״ג מְשַׁכָּלֶת׳ וְלֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת וּמְשַׁכָּלֶת׳ לשון
ההווי״ח שזכר עומדת במקום שנים ופירושו ולא תהיה
ירמיה כ׳ משכלת או יהיה משכלת שם׳ וכבד אחר בְּגִבּוֹר מַשְׁכִּיל׳
ואפשר שיתי״ח והארץ משכלת יוצא לשני לבד כמו
יחזקאל ל״ו משכלה ועקרה׳ וכן וּמְשַׁכֶּלֶת גּוֹיֵךְ חַיִּיתָ׳ וענין אחר
איכה ג׳ במדבר ל״ב׳ סיר ח אֵין אָשְׁכֹּל לֶאֱכֹל׳ וְאֶשְׁכֹּל עֲנָבִים אֶחָד׳ אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר׳
סיר ז׳ סיר ז והקבוץ וְשַׁרְתָּ לַאֲשְׁכּוֹלוֹת׳ הא״לף כפתח׳ כְּאֶשְׁכּוֹלוֹת
דברים לב הַגֶּפֶן׳ הא״לף בסגול׳ אַשְׁכְּלוֹת מְרוֹרוֹת׳ הָבְשִׁילוּ
ברא״ת מ״ז אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ עֲנָבִים׳ הא״לף בפתח׳ הגרגרי׳ יקראו ענבים
ואשר בו הגרגרים יקרא אשכול רד״ים בלעז״

שמואל א י״ח **שכל** שָׂכַל דָּוִד מִכָּל עַבְדֵי שָׁאוּל׳ הצליח׳ והכבד
יהושע א׳ דברים כ״ט לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׳ לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ׳
שמואל א י״ח וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל׳ כל אשר הם תחת חשרש
הזח הם ענין אחד שהוא השבל והבינה ולשון שכל
קרוב לענין השגחה ועין שנשתמשו בזה רז״ל באמרם
הסתכל בשלשה דברים כלומר הבט ועיין ולפי שהאיש
המצליח יבאו כל דבריו בתבונה כאילו נעשו בשכלו
ובדעתו אף על פי שמזדמנים אצלו זולת דעתו ושכלו
שמואל א כ״ה יקרא משכיל וְהָאִשָּׁה טוֹבַת שֶׂכֶל׳ בשש נקודות׳
והם חמשה בשש נקודות והשאר בחמש נקודות כמו
שכתבנו בחלק הדקדוק ופירש טובת שכל טובה עיון
והבטה כאילו אמר טובת מראה או ר״ל שחיתה משכלת
משלי ג וכן וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב׳ כלומר מראה טוב׳ וים כזה
ברא״ת וְנִחְמַד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל׳ כמו למראה או פירושו להבין
תלים מ״ח ולהשכיל לפי שקראו עץ הדעת׳ אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל׳
משלי כ״ח משגיח אל דל ומבקרו׳ מַשְׂכִּיל צַדִּיק לְבֵית רָשָׁע׳
עמוס ה׳ משגיח לבית רשע ובעניניו׳ הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדּוֹם׳
דברי הימים א כ״ח הַבֵּל בִּכְתָב מִיַּד יְיָ עָלַי הִשְׂכִּיל כֹּל מְלֶאכֹת הַתַּבְנִית׳

פירוש הכל בכתב מיד יי׳ שחיתה עלי והשכילני והבינני
כל מלאכות התבנית והוא פועל יוצא לשלישי׳ וכן
תלים לב׳ משלי ט״ו אַשְׂכִּילְךָ וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ זוּ תֵּלֵךְ׳ לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל פִּיהוּ׳
ירמיה ט׳ איוב כ״ד הַשְׂכֵּל וְיָדוֹעַ אֹתִי׳ מקור׳ וכן וּדְבָרָיו לֹא בְּהַשְׂכִּיל׳
משלי כ״א אָדָם תּוֹעֶה מִדֶּרֶךְ הַשְׂכֵּל׳ או הם שם׳ והשם לְדָוִד
תלים לב מַשְׂכִּיל׳ בפלס משכיח הולך׳ כלומר הבנה ולימוד׳
ברא״ת מ״ה שִׂכֵּל אֶת יָדָיו׳ פירש רבי יונה הבין יעקב מידיו רוצה
לומר מידי יוסף בי מנשה הבכור לפי שהרגיש כי הביא
אליו מנשה מימינו שכל וידע כי מנשה הבכור והנכון
שיהיה פירוש שכל את ידיו פעל יוצא והידים פעולות
כלומר נתן שכל לידיו כאילו עשו בחשבל ובחכמה מה
שעשו כי מנשה היה הבכור וראה בנבואה כי היה קטן
בברכה וזהו השכל כי אם היה נותן ימינו על ראש מנשה
מה שכל היה בזה כן הוא דרך העולם וזה דעת המתרגם
קהלת׳ שאמר אחכמינון לידוהי׳ ומענין זה השרש נִתַּן הַסֶּכֶל
בְּמְרוֹמִים רַבִּים׳ ואף על פי שחוא כתוב בסמ״ך וכבר
כתבנוהו עם הסמ״ך גם כן כי יתפרש זה כזה״

שכם וְחִשְׁכִּים אַבְשָׁלוֹם׳ וְחִשְׁכַּמְתָּם וַהֲלַכְתֶּם
שמואל ב ט״ו׳ ברא״ת י״ט לְדַרְכְּכֶם׳ שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם׳ וַיַּשְׁכִּימוּ
תלים קכ״ז׳ ברא״ת כ״ז בַּבֹּקֶר׳ הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב׳ הַשְׁכֵּם וְשָׁלוֹחַ׳ ובא באל״ף
שמואל א׳ י״ז׳ ירמיה י״ז תמורת חה״א וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם אַשְׁכִּים וְדַבֵּר׳ ונכתב בי״וד
ירמיה כ״ה חמשך׳ וכן ויקראו לפניו אברך׳ כמו חברך׳ והשם
הושע ז׳ וְכַטַּל מַשְׁכִּים הוֹלֵךְ׳ כלומר כטל שחולך בהשכמה׳
ירמיה ה׳ וכן סוסים מְיַזְּנִים מַשְׁכִּים חָיוּ׳ כלומר בכל בקר ובקר
היו בסוסים מיוזנים כענין שנאמר חושבי און ופועלי רע
על משכבותם באור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם׳ וכבר
ברא״ת ט״ו פירשנו בו פירוש אחר בשרש משך׳ עַל שְׁכָם שְׁנֵיהֶם׳
ברא״ת כ״ח׳ ברא״ת כ״ח׳ איוב כ״ח שָׂם עַל שְׁכְמָהּ׳ וַיֵּט שִׁכְמוֹ׳ מה שעל הכתף שהוא כנגד
הצואר יקרא שכם׳ כמו שאמר כְּתֵפִי מִשְּׁכֶמָהּ תִּפּוֹל׳
תלים כ״ח והא״ח נחח ומשפטה במפיק׳ וכבר כתבנוהו עם חבריו
בחלק הדקדוק׳ כִּי תְשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם׳ לצד אחד ולפאה
הושע׳ אחת׳ וחוא בשש נקודות ובאתנח׳ דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שָׁכְמָה׳
נחמיה ג על דרך אחת וצד אחד׳ וכן לֶעֱבְדוֹ שֶׁכֶם אֶחָד׳ בלב
דברים ל״ג אחד ובדעת אחת׳ וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שֶׁכֶם אַחַד׳ חלק אחר
ברא״ת מ״ח והכל ענין אחד כי הכתף צד ופאה׳ וכן הפאה נקראת
כתף ולכתף השנית׳

יהושע כ״ב׳ דברי״ב ל״ג׳ שמו״ב ל״ה **שכן** אֲשֶׁר שָׁכַן שָׁם׳ וּבִין כְּתֵפָיו שָׁכָן׳ וְשָׁכַנְתִּי
ויקרא י״ז׳ רא״ת כ״ו׳ תלים כ״ו׳ איוב ח״ה בְּתוֹכָם׳ הַשּׁוֹכֵן אִתָּם׳ שְׁכוֹן בָּאָרֶץ׳ לִשְׁכֹּן
שמות כ״ה׳ דברים ל״ג בָּעֲרָפֶל׳ לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם׳ בקמץ חטף׳ לִשְׁכָּנוֹ תִּדְרְשׁוּ׳
בחרק מקור בשקל ובפתחו עמדו כל העם׳ או הוא שם׳
ויקרא י״ז׳ תלי׳ קלב׳ איוב ל״ג מִשְׁכַּן יְיָ׳ מִשְׁכְּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב׳ וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֻיָּחָה׳
תלים מ״ז ובקבוץ זכרים משכנים׳ קָדוֹשׁ מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן׳ והתאר
ישעיה נ״ד׳ הושע׳ שמות ל״ג וּבַל יֵאָמֵר שָׁכֵן חֲלִיתִי׳ יָגוּרוּ שָׁכֵן שׁוֹמְרוֹן׳ וּשְׁכֻנוֹ
דברים א׳ חָקְרוֹב אֶל בֵּיתוֹ׳ וְאֶל כָּל שְׁכֵנָיו׳ ולנקבה שְׁכֵנָה אוֹ
שמות ג׳ שְׁכֵנֶת׳ וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְׁכֶנְתָּהּ׳ וחקבוץ וַתִּקְרָאנָה לוֹ
רות ל״ד חַשְׁכֵנוֹת׳ ונקרא שכן ושכנה השוכן אצל חאדם ביתו
אצל ביתו׳ אבל ובל יאמר שכן חליתי׳ חוא על השוכן
בתוכה בירושלם כמו שאמר העם היושב בה נשוא עון׳
וכן ינורו שכן שומרון׳ פירוש חשכנים בשמרון׳ וחכבד
תלי׳ עיר דברי הי״מים ל״ב אוֹהֶל שִׁכֵּן בָּאָדָם׳ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׳ וכבד אחר וְהִשְׁכַּנְתִּי
תלים ד׳ עָלֶיךָ כָּל עוֹף חַשָּׁמַיִם׳ וּבְכוֹדִי לָעָפָר יַשְׁכִּן סֶלָה׳
נחום ג׳ ומן חענין חזה נגזר יַשְׁכִּנוּ אַדִּירֶיךָ׳ והוא מגוחת חמות
תלים כ״ד וכמוהו שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי״

שמו״ב ל״ג׳ ובדברי רז״ל נקרא סכין **שכן** וְשַׂמְתָּ שַׂכִּין בְּלוֹעֶךָ׳ מ״ל
בסמ״ך וכמוהו רכיס בדברי״ם יִדּוּעַ׳ וכבר כתבנוהו

בעל בשרש שוך עם סהס נעבכי כשין וכלכליסס לשפים בעיניכם" כסמך כמו סכתבתי בכיתו אלכש

שכר שָׁכְרוּ וְלֹא יַיִן · פירוש ולא מיין · וַיִּשְׁתּ מִן חַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר · וְבָעֲסִים דָּמָם יִשְׁכָּרוּן · וְשִׁבֹּרֶת וְלֹא מַיִן · פירוש ושכורת חצרות ולא מיין · שָׁתוֹ וְאֵין לְשָׁכְרָה · וחכבד וְהִשְׁכַּרְתִּים לְמַעַן יַעֲלֹזוּ · אַשְׁבִּיר חִצֵּי מִדָּם · ובכר אחר וַאֲשַׁכְּרֵם בְּחֲמָתִי · מְשֻׁכֶּרֶת בָּל הָאָרֶץ · מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף שֵׁכֵר · והתפעל עַד מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין · והשם שָׁכְרוֹן וְיָגוֹן תִּמְלָאִי · והתאר וְהוּא שִׁכּוֹר עַד מְאֹד · וְהוּא בְּתִרְצָת שׁוֹתָה שִׁכּוֹר · וַיַּחְשְׁבָהָ עָלַי לְשִׁכּוֹרָה · ונקרא היין שכר לפי שהוא משכר שֵׁכָר יָרְדוּפוּ · ויש משקה שעושין מפירות שהוא משכר ונקרא גם כן שכר ענין השכרות ביין כשביעה במאכל אבל יש שישתכר עד שלא ירגיש ולא יבין · יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ · ושכר במקום חזה כולל כל דבר המשכר ואפילו זולת היין כמו שאמרו ר"ל אכל דבילה קעילית ושתה חלב או דבש ונכנס למקדש חייב · בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיְיָ · פירוש נסך יין המשכר והוא החי כמו שאמרו בספרי ונסכו רביעי' החיין חי אתה מנסך ואי אתה מנסך את המזוג · וכן אמרו מַיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר · רבי אלעזר הקפר אומר יין זה מזוג שכר זה חי או אינו אלא יין זה חי ושכר זה מזוג תלמוד לומר ונסכו רביעית. החיין לכבש האחד חי אתה מנסך ואי אתה מנסך מזוג הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון יין זה מזוג שכר זה חי · אֶשְׁבָּר יַקְרִיבוּ · הֶשִׁיבוּ אֶשְׁבָּרֶיךָ · מנחת ואפשר שהוא בן ארבע אותיות"

שכר וַאֲשֶׁר שָׁכַר עָלֶיךָ · כִּי שָׁכֹר שְׁכַרְתִּיךָ · וְשׂוֹכֵר כְּסִיל וְשׂוֹכֵר עוֹבְרִים · ופ' הפסוק כתב רבי יונה כן הרב והגדול בעם הוא מחולל הכל ומושל בם ונותן שכר לכסיל ומכריחו בעבודתו וכן שוכר עוברים והם הסרבנים וכמוהו מדוע אתה עובר את מצות המלך · ורבי אחי רבי משה ז"ל פירש ככה והוא דבק בפסוק שעליו חוח עלה ביד שכור ומשל בפי כסילים ופירש רב במו הרבה וכן הפירו הכסיל המסשל משלי' רבים מחולל כל אדם כחוח ביד שכור ומי ששוכר הכסיל בעבור משליו ונותן שכר לעוברים והם הסרבני' עוברי המצות שאין יכולת בו להכריחם אחר הוא כלום זה כזה וכבר כתבתי פירוש זולת אלה בשרש חול. והגאון רב סעדיה פי' אותו כן דבק עם הפסוק שהקדים חוח עלה ביד שכור וגו' חודיענו כפסוקי' אלה כי הכסיל כשתבא לידו מלת החכמה הוא מתחולל בה ומחפך אותה ולא יבינה כמו השכור אשר בידו חוח ויביאהו בצפורניו ובתוך אצבעותיו ולא ירגיש ובכל זאת ירע עינו במלה ההיא ללמד אותה למי שלא ידעה ויכאיב בה לכל אדם וזהו רב מחולל כל כי יכעיס בה לבות בני אדם ויסגור פיו מללמד אותה לכסיל ולעוברי דרך אשר ישאלוהו ופי' שוכר מן כִּי יִסָּכֵר פִּי דּוֹבְרֵי שֶׁקֶר · ומזה אף על פי שנכתב בסמך וְסוֹכְרִים עֲלֵיהֶם יַעֲצִים · והנפעל שֶׁבְעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ · והתפעל וְהַמִּשְׁתַּכֵּר מִשְׁתַּכֵּר אֶל צְרוֹר נָקוּב · והשם בִּי שָׂכָר הוּא · שָׂכַר חָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה · איננה שב אל שכר והנה הוא זכר ונקבה ורבים כמוהו ויתכן איננה שב אל הבהמה כאילו איננה הבהמה כיון ששכרה אינו לברכה. וְשָׂכָר לֹא הָיָה לוֹ וְלֶחֱלוּ מְצֹר · אמרו כי לאחר ששלל שללה עלה הים ושטפה מהם לפי שנגזר עליהם ועל

כמדבר לב · ישעיה כט · ופלא ט · שעי' מט · ישעי' כח · תני ח · ירמיה כלח · דכריס לב · ישעיה סג · ירמיה כלח · חבקוק ב · ממואל ח ח · יחזקאל כג · ממואל ח כה · מלכים ח יג · ממואל ח ח · ישעיה ה · ויקרא ו · כמדבר כח · כמדבר ו · תלים עב · יחזקאל כו · דכריס כג · בראשית ל · משלי כו

בלשון הראשון יין זה מזוג שכר זה חי · מנחת ואפשר שהוא בן ארבע אותיות"

שכר וַאֲשֶׁר שָׁכַר עָלֶיךָ · כִּי שָׁכֹר שְׁכַרְתִּיךָ · וְשׂוֹכֵר כְּסִיל וְשׂוֹכֵר עוֹבְרִים · ופ' הפסוק כתב רבי יונה כן הרב והגדול בעם הוא מחולל הכל ומושל בם ונותן שכר לכסיל ומכריחו בעבודתו וכן שוכר עוברים והם הסרבנים וכמוהו מדוע אתה עובר את מצות המלך · ורבי אחי רבי משה ז"ל פירש ככה והוא דבק בפסוק שעליו חוח עלה ביד שכור ומשל בפי כסילים ופירש רב במו הרבה וכן הפירו הכסיל המסשל משלי' רבים מחולל כל אדם כחוח ביד שכור ומי ששוכר הכסיל בעבור משליו ונותן שכר לעוברים והם הסרבני' עוברי המצות שאין יכולת בו להכריחם אחר הוא כלום זה כזה וכבר כתבתי פירוש זולת אלה בשרש חול. והגאון רב סעדיה פי' אותו כן דבק עם הפסוק שהקדים חוח עלה ביד שכור וגו' חודיענו כפסוקי' אלה כי הכסיל כשתבא לידו מלת החכמה הוא מתחולל בה ומחפך אותה ולא יבינה כמו השכור אשר בידו חוח ויביאהו בצפורניו ובתוך אצבעותיו ולא ירגיש ובכל זאת ירע עינו במלה ההיא ללמד אותה למי שלא ידעה ויכאיב בה לכל אדם וזהו רב מחולל כל כי יכעיס בה לבות בני אדם ויסגור פיו מללמד אותה לכסיל ולעוברי דרך אשר ישאלוהו ופי' שוכר מן כִּי יִסָּכֵר פִּי דּוֹבְרֵי שֶׁקֶר · ומזה אף על פי שנכתב בסמך וְסוֹכְרִים עֲלֵיהֶם יַעֲצִים · והנפעל שֶׁבְעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ · והתפעל וְהַמִּשְׁתַּכֵּר מִשְׁתַּכֵּר אֶל צְרוֹר נָקוּב · והשם בִּי שָׂכָר הוּא · שָׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה · איננה שב אל שכר והנה הוא זכר ונקבה ורבים כמוהו ויתכן איננה שב אל הבהמה כאילו איננה הבהמה כיון ששכרה אינו לברכה. וְשָׂכָר לֹא הָיָה לוֹ וְלֶחֱלוּ מְצֹר · אמרו כי לאחר ששלל שללה עלה הים ושטפה מהם לפי שנגזר עליהם ועל

כמדבר לב · ישעיה כט · ופלא ט · שעי' מט · ישעי' כח · תני ח · ירמיה כלח · דכריס לב · ישעיה סג · ירמיה כלח · חבקוק ב · ממואל ח ח · יחזקאל כג · ממואל ח כה · מלכים ח יג · ממואל ח ח · ישעיה ה · ויקרא ו · כמדבר כח · כמדבר ו · תלים עב · יחזקאל כו · דכריס כג · בראשית ל · משלי כו · יחזקאל כט

שלל וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ · כִּי אַתָּה שֹׁלוּתָ גוֹיִם רַבִּים · יְשַׁלּוּךְ כָּל יֶתֶר עַמִּים · והתאר אֵלֶּה שׁוֹלֵל וְעָרוֹם · מוֹלִיךְ יוֹעֲצִים שׁוֹלֵל · פי' כל אחד מחיועצים מוליכו שולל ולא תועילנו עצתו · וי"מ שולל מהדעת כמו ושופטים יהולל · והתפעל אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב · והאלף במקום הא התפעל · וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל · כלומר כאילו שללו אותו שלא נמצא · והשם וְאֶרֶת חַמַּלְקוֹחַ וְאֶת הַשָּׁלָל · זֶה שְׁלָל דָּוִד · וְהָיְתָה לְךָ נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל · לריוח כלומר באילו שללת אותה · וקרוב מזה הענין של תָּשׁוֹלוּ לָהּ · כלומר השמיטו לה שבלים מן הצבתים"

שלב מְשֻׁלָּבוֹת אִשָּׁה אֶל אֲחוֹתָהּ · בֵּין הַשֶּׁלַבִּים · ענינם מדרגות · וכן בדברי ר"ל בסולם אחר שלבותיו אשקליו"נש בלעז · ופירוש משולבות אשה אל אחותה מכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציהן שוין כי היו חורצין ראש כל קרש וקרש באמצע ונשאר לו יד מזה ומזה כמו שליבי סולם והיתה כל יד נכנסת באדן שלה"

שלג שֶׁלֶג לְבָנוֹן · בשש נקודות · והפעל הכבד ממנו תִּשְׁלַג בְּצַלְמוֹן · ידוע"

שלה שָׁלוּ כָּל בּוֹגְדֵי בֶגֶד · אוֹיְבֶיהָ שָׁלוּ · יִשְׁלָיוּ אֹהָלִים · ובהראות למד" חפעל בוו"ל לא שָׁלַוְתִּי · והתא שָׁלוּ הָיִיתִי · ומא אל גוי שָׁלֵיו · חש"ן בשוא בפלס שאר באר והוא כתוב ב"ד המשך · יוֹשֶׁבֶת וְשָׁלֵוָה וְשַׁלְוֵי עוֹלָם · והשם וְשַׁלְוָת בְּסִילִים תְּאַבֵּדֵם · וְשַׁלְוַת הַשָּׁקֵט · והקבוץ דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ בְּשַׁלְוָתֶךָ · וי"מ מזה כִּי יֵשֶׁל אֱלוֹהַּ נַפְשׁוֹ · ואם כן יהיה פעל יוצא וכבר כתבנוהו בשרש נשל · ואאזל פירש מזה הענין לְרַבֵּר אִתּוֹ בַּשָּׁלִי · בפלס מרי כלומר בשלום היה מרבר עמו והרגו או פי' בפתאום וכתי' בפתע פתאום בתנך שלו · ועא לא תִשָּׁלֶה אוֹתִי · פירוש לא תשעה אותי · ותרגום שנגה שלותא · וכן לדבר אתו בשלי בטעות ובמרמה לקחו לדבר עמו ויכהו · וכן וַיַּכֵּהוּ שָׁם מֵאֱלֹהִים עַל הַשָּׁל · פירוש על חשנגה שעשה שאחז בארון כי שמטו חבקר כי אפילו הלוים לא נתן להם לנשאו כי אם במוטות והוא אחז בו · ועוד כי לא היה לוי · וכן כתוב בדברי הימים אז אמר דוד לא לשאת את ארון האלהים כי אם הלוים

ואמר

בראשית ל · דכריס כלד · משלי יח · תלים סמות כג · ירמי' מ · ירמיה יח · תלים פח · ירמיה לבן · איכה ח · איוב לב · איוב נ · איוב יז · ירמיה מט · זכריה ז · תלי עב · משלי ח · יחזקאל עח · ירמיה לב · איוב כז · ממואל ב ג · מלכים ב ל · ממואל ב ג

ואמר ללוים כשרצה להביאו אל ביתו התקדשו וגו׳ כי
למבראשונה לא אתם פרץ יי בנו׳ כלומר לפי שלא הייתם
אתם שם ואחז בו זר שלא מבני לוי פרץ יי פרץ׳ ורז״ל
דרשו אמר הקב״ה נושאיו נושא עצמו לא כל שכן׳ וים
מזה ושלות כסילים תאבדם׳ והנפעל בני עתה אל
תשלו׳ כלומר לא יהיה לכם שכחה ושגגה בדבר לטהר
את בית יי׳ ורבי יונה כתבו מהענין הראשון כלומר לא
תנוחו ולא תשקטו עד השלימכם הטהרה׳ ומהשרש
חזה ובשלית״ה חיוצת מבין רגליה׳ ובדברי ר״ל חשוחש
בהמה ומצא בה שליא הנפש היפה תאכלנה והוא הכיס
שעומד בה הולד במעי אמו׳ ואפשר שרצה בו הכתוב
באומרו ובשלתיה הבני׳ הקטנים כאילו הם בשליא עדיין
וכן אמר התרנום ובזעיר
בנהא׳ ורבי יונה פירש
מזה הענין לא תשלה
אותי׳ והוא רחוק״

אל׳ ופי׳ אל תתן זרע כשלייתי לל׳ות׳ כייתי רוגה שלא ילדתי
משימות קילל׳:

שלו ויגז שלוים׳ ותעל חשלו׳ מין עוף והוא שמן
מאד ואומרים שהוא שקורין לו בלעז קוליא׳

שלח שלח לפניהם איש׳ לא שלח יעקב את אחיו׳
הנה שלחתי הנדי הזה׳ פיך שלחת ברעה׳
והוא על דרך ההרחבה׳ שלחנא ביד תשלח׳ שלחה
חנער אתי׳ ותשלח את אמתה׳ אתה שלוח אל בית
ישראל׳ מנחה היא שלוחה׳ וכתב אא״ל מזה ידה
ליתד תשלחנה׳ אמר כי אינו לשון הושטה אלא לשון
שליחות׳ ות״ שלחנה על הידים כי ידה היא השמאל כמו
שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים׳ אמר כי
ידי יעל שלחו בעבור יתד׳ ובעבור הלמות עמלים וסמך
השליחות אל הידים אף על פי שיעל היא השולחת לפי
שהידים עיקר המעשה׳ וכן כל אשר שאלו עיני׳ בביתה
לא ישכנו רגליה׳ תלן עיני׳ וכתבונות כפיו ינחם׳
וסמך היתד אל היד שהיא השמאל כי בעת שחבתה אותו
היתד בשמאלה והחלמו בימינה׳ והמקו מחנפעל ונשלח
ספרים׳ והכבד והשלחתי בכם׳ הנני משליח בך׳
חחל יי לחשליח ביהודה רצין מלך ארם וארם פקח בן
רמליהו׳ והשם ומשלוח מנות׳ וחוא בדרך מקור׳ ומא
משלחת מלאכי רעים׳ וכבד אחר ושלח אתו פדנה ארם׳
למענכם שלחתי בבלה׳ פי שלחתי כורש לבבל לחחריב
ולנקום נקמתכם ממנה׳ וכי ימצא איש אויבו ושלחו
בדרך טובה׳ והמשלח את חשעיר׳ את אימתי אשלח
לפניך׳ ושלח לכם׳ וישלחו את כתנת חפסים׳
פירוש שלחוה ביד קצתם שהלכו אל אביהם והביאוה לו׳
וישלחו את ירמיהו בחבלים׳ וישלחם אל ירמיהו אל
הבור בחבלים׳ ויש בלשון לויח הולך עמם לשלחם׳
וישלחם יצחק׳ וישלחו את רבקה אחותם׳ והכל עם
הראשון ענין אחד׳ ושלא נזכר פעלו ממנו וציר בגוים
שלח׳ שלח ברגליו׳ כלומר שלא שאל בחמה לרכוב
עליה׳ ואמר שלח׳ ואם אין משלח כי ל״ל מרוב תאותו
ללכת כאילו שולח׳ ובענין חזה ונער משלח מביש אמו׳
כי שלח ברשת ברגליו׳ פירוש רשת ברגליו או רגליו
ברשת וכברכתבנו זה כשימוש חאותיות בחלק הראשון
מן הספר חזה׳ והשם לבן תתני שלוחים׳ אחר שלוחיה׳
ל״ל מנחות׳ ויש לפרש אחר שלוחיה אחר ששלחה
ושבה לבית אביה׳ כלם אשר הם בענין חשליחות ידוע׳
וקרוב לזה והוא ענין התרת חדבר מאין עוצר שלחו
באש מקדשיך׳ והוא כמו הפוך שלחו אש במקדשיך׳

כלומר מרוב התבואה
ישלחו השור וחחמור לרעות בשדות התבואה ויתירו
אותם ללכת כאשר ירצו ולא יחושו׳ ועד זה אמר אסרי
לגפן עירה׳ וכן ומשלח מרנים׳ וכן הענין חזה נוה
משלח ונעזב במדבר׳ שיהיה פתוח ומותר לכל מי
שירצה להכנס בו׳ ונער משלח מביש אמו׳ שחוא
מותר ללכת בתאות נפשו׳ וחשם והיה למשלח שור׳
ראות לענין זה מח שזכרנו הנני משליח בך׳ והשלחתי
בכם׳ משלחת מלאכי רעים׳ וכן בדברי ר״ל בענין זה
משלחת זאבים׳ ובענין חחושטה שלח ידו בשלומיו׳
ויד אל תשלחו בו׳ על אשר שלח ידו על הארון׳
והנח יד שלוחה אלי׳ שלח אצבע׳ והשם משלוח
ידם׳ ומא בכל משלח ידכם׳ וחקרוב לענין הזה
שלוחותיה נטשו עברו ים׳ ל״ל חתפשט הפארות׳
והסעיפים׳ וכן נקרא גן עצי חמאכל לפי שמתפשטים
חפארות וחסעיפים חנח וחנח׳ ברכת חשלח לגן המלך׳
שלחיך פרדס רמונים׳ וכן בשלחה תריבנה׳ תשלח
קציריח עד ים׳ ישלח שרשיו׳ ואפשר כי נקרא הנהר
הסמוך לירושלם שילוח כמו שאמר את מי השילוח׳ לפי
שהוא מתפשט אל חננות להשקותם׳ וכענין חנירוש
וישלחהו יי אלוהים מגן עדן׳ אל מחוץ למחנה תשלחום׳
וישלחם ביד פשעם׳ ובלם ענינם קרוב׳ ועא ויעש
שלח לרוב ומגנים׳ בסנול ובעד חשלח יפלו׳ בשלח
יעברו׳ ואיש שלחו ביד׳ וכן במא ואין משלחת
במלחמה׳ ויש לפרש כן משלחת מלאכי רעים׳ ענינם
חרב׳ וים מזח וישלחו את כתנת הפסים׳ כלומר קרעו
אותה כדי שיאמין שהחיות טרפוהו׳ וים עוד מזה
וישלחם ביד פשעם׳ ומזה הענין איש שלחו חמים׳
כלומר כשחיו חולכים אל המים איש שלחו בידו׳ ואא״ל
פירש מזה בשלחה תריבנה׳ כלומר בחרבה רצית לריב
אותה כלומר במדה שמדדה׳ כמו שאמר בסאסאה אמר
רצית להרגה לדונה בא״ש כמדת סדום כי מעשיה
כמעשיהם׳ כמו שאמר עליה קציני סדום עם עמורה׳
וכן חיית רוצח לשפטה׳ לולי שחמל האל עליהם׳ וחנח
האש והסירה ברוח קדים עזה לאחר שנזרקה על חעיר
כמו שמפורש ביחזקאל׳ ומזח עוד רגלי שלחו׳ כלומר
שמו קוצים וחוחים במקום מהלכי שיברתו רגלי׳ ויש
לפרש איש שלחו חמים׳ מתרגום והפשיט ושלח׳
כלומר שלא חיח פושט בגדיו לא ביום ולא בלילה
ולא היה איש פושט בגדיו אל חמים לכבס אותם׳ וזחו
שאמר אין אנחנו פושטים בגדינו׳ ומהשרש חזה שלחן
וחוא בשרק עם ולקרבן העצי בעתים מזמנות׳ השלחן
אשר לפני יי׳ והקבוץ כי כל שלחנות מלאו קיא׳
שנים שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה״

שלט עת אשר שלט האדם באדם׳ גם נעריהם
שלטו על העם׳ לשלט בחם׳ וישלט בכל
עמלי׳ והכבד והשלישו לאבול ממנו׳ ואל תשלט בי
כל און׳ וחשם דבר מלך שלטון׳ והתאר אין אדם
שליט׳ מעשרה שליטים׳ והתאר לנקבח מעשח אשה
זונה שלטת׳ ל״ל מתנברת על הזונים אחריה נליי״רא
בלעז׳ ענין חשלטנות ידוע׳ הברו החציים מלאו
חשלטים׳ את חחנית ואת השלטים׳ שלטי חזהב׳ כל
שלטי הגבורים׳ ענינם כמו מגנים׳ ובאמרו ואת
המגנות ואת חשלטים׳ נראה שאינם עשוים כתבונת
המגנים״

ישעיה נ״ב
משלי י״ז
ישעיה כ״ז
משלי כ״ט
ישעיה ז׳
סמיות ק׳ · ויקרא כ״ז
תלים ע״ח
תלים ל״ה
בראשית מ״ז · ל״ה ל״ב
יחזקאל כ׳ · ישעיה כ״ח · ישעיה נ״ח
דברים כ״ב
ישעיה י״ז
יחזקאל נ״
סיר ל׳ · ישעיה כ״ז · תלים ס״ה
ירמיה ל״ז
ישעיה ס״ה
תלים קל״ה · בראשית מ״ב
בראשית ל״ח · תלים כ׳
שמות ל׳ · בראשית מ״ב
שמות כ׳ · יחזקאל נ׳
בראשית ל״ב
פופטים ה׳
חסתר נ׳
ויקרא כ״ו · שמות ח׳
מלכים כ״ט
חסתר ט׳
תלים ע״ח · בראשית כ״ח
ישעיה מ״ב
שמואל א׳ כ״ל
ויקרא י״ז · שמות כ״ב
בראשית מ״ב · בראשית ל״ז
ירמיה ל״ח · ירמיה ל״ח
בראשית י״ח
בראשית כ״ד · בראשית כ״ל
נחמיה ה׳ · חסתר ט׳ · קהלת ב׳
מלכים ב׳ · תלים ס״ט
קהלת ה׳
חיוב ל״ח
מלכים ב׳ · שמות כ״ח
בראשית מ״ד
חיוב ל״ח
יחזקאל ל״ז
שמות ל״ח · שמות ל״ח
בראשית מ״ב · בראשית ל״ז
תלים ע״ל
ירמיה ל״ח · מלכים ב׳ ל״ח · ל״ה ל״ח
סיר ל׳
ל״ה כ׳ כ״ב

שלך חִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ · וַתַּשְׁלֵךְ אֶת חֵילֶךָ · וְנַשְׁלִיכֵהוּ בְּאַחַד הַבּוֹרוֹת · מְשֻׁלֶּכֶת בְּדַרְכָּךְ · מַשְׁלִיךְ קָרְחוֹ כְּפִתִּים · הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל חַבּוֹר · כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ · כלומר השליכו אותנו משכנותינו · עַל דַּרְכָּךְ וְלֹא תַקִּיא אתכם הארץ · וּפוֹ אַשְׁלִיךְ לָכֶם גּוֹרָל · ושלא נזכר פעלו ממנו וְהָשְׁלַךְ מִכּוֹן מִקְדָּשׁוֹ · בשרק · עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי מֶרְחָם · בקמץ חטף · וַתִּשְׁלְכִי אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה · כולם ענין רמיה והפלה · ואמר על דרך הרחבה וַיַּשְׁלִיכוּ חָרָצִים וְהָשְׁלִישִׁים וַיֵּלְכוּ עַד עִיר בֵּית חַבָּעַל · מרוב חפזם ומחירותם לחם לשלחם לעיר בית הבעל לנתוץ המצבות · וְאֶת חַשְּׁלָךְ · פירשוהו רז"ל זה חשולה דגים מן הים וכן תרג' אנקלוס ושלינונא · אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת · שם שער שהיה בבית המקדש הנזכר בדברי הימים עִם שַׁעַר שַׁלֶּכֶת · וי"ת לשון השלכה וכן תרגם הפסוק בבוטמא וכבלוטא דבמיתר טרפוחי דמין ליבשין ועד כען אינון רשיבין לקימא מנחון זרעא כן גלותא דישראל יתכנשון ויתובון לארעהון ארי זרעא דקדושא נצבתחון"

שלם בֵּן שְׁלֵם לִי אֱלֹהִים · וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֵאשׁוֹ · וְשָׁלֵם נְוַת צַדִּיקֶךָ · יְשַׁלְּמוּנִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה · שָׁלֵם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר · כִּי אַתָּה תְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ · וְשַׁלְּמִי אֶת נְשָׁיךְ · הֲגָמוּל אַתֶּם מְשַׁלְּמִים עָלַי · וְשַׁלַּמְתִּי עַל חֶטְאָם · ושלא נזכר פעלו הַיְשַׁלֵּם תַּחַת טוֹבָה רָעָה · הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם · והשם בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלּוּם · וְהַשּׁוֹפֵט בַּשָּׁלוֹם · ולשון נקבה וְשֻׁלְּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה · ומ"א וְרוֹדֵף שַׁלְמוֹנִים · וע"א כִּי לֹא שָׁלֵם עָוֹן הָאֱמֹרִי עַד הֵנָּה · וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֶךָ · וַתִּשָּׁלֵם כָּל הַמְّלָאכָה · וחשם חֲגֻלַּת שְׁלוֹמִים · פירוש כלם גלו משלום · וכן פירש אא"ל מוסר שְׁלוֹמֵנוּ · כמו מוסר כלנו · אֶבֶן שְׁלֵמָה · פירוש שלמה במשקל · אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה · אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת · תמימות שלא נפסלו · והפעל הכבד וְשִׁלַּם אֶת הַבַּיִת · מִי עִוֵּר כַּמְשֻׁלָּם · פירוש כפקח חשלם בראות · או פירושו בתמים וכישר כמו שאמר כעבד י"י · והוא סיפור דברי חשם מה שהיו אומרי כשהנביא היה אומר לחם חחרשים שמעו והעורי הביטו לראות חם היו אומרים כי אין עור וחרש בי אם עבד י"י · והתם השלם בעבודת חשם ומצותו · וכבר אחר וְכָל חֶפְצֵי יַשְׁלִים · מִיּוֹם עַד לַיְלָה תַּשְׁלִימֵנִי · וע"א שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ · בלומר בשלום הם אתנו · אִם שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים · והתאר במ"א יְרַדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם · על משקל קרוב ורחוק · וכן שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלוֹמָיו · וכן כתב אא"ל חֶשְׁלוֹם אֲבִיכֶם חֲזַקְן · תאר · וכן הַשָּׁלוֹם אַתָּה אָחִי · וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם · ובשרק שְׁלֵמֵי אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל · וחשם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב · עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו · אֵין שָׁלוֹם בַּעֲצָמַי · וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ שָׁלוֹם · והקבוץ וְלִשְׁלוֹמִים לְמוֹקֵשׁ · ומזה חענין אם נָמַלְתִּי שִׁלְמֵי רָע · בלומר מי שחיה בשלום אתי אם גמלתיו רעה אבל חלצתי מי שהיה צוררי בחנם בל שכן שלא גמלתי שולמי רע · וכן חַסְכָּן נָא עִמּוֹ וּשְׁלָם · בלומ' והיה בשלום · והפעל הכבד כִּי חִשְׁלַמְתָּ אֶת יְהוֹשָׁעַ · וְאִם לֹא תַשְׁלִים עִמָּךְ · וַיְשַׁלֵּם יְהוֹשָׁפָט עִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל · ושלא נזכר פעלו וְחַיַּת הַשָּׂדֶה חֻשְׁלְמָה לָךְ · ואשר הוא פעל יוצא לשלישי גַּם אוֹיְבָיו יַשְׁלִים אִתּוֹ · ואפשר לחיות מזה חענין הפעל הדגוש וְשָׁלֵם נְוַת צַדִּיקֶךָ · ושלא נזכר פעלו

ממנו וִירֵא מִצּוּחַ הוּא יְשֻׁלָּם · ומזה מוסר שלומינו עליו · ומזה זֶבַח שְׁלָמִים · וְשָׁלֵם מְרִיאֶיכֶם · בשש נקודות ונקרא כן זה הקרבן כי העולה כלה בליל ועורה לבהנים וחחטאת וחאשם חדם והאמורים למזבח וחזה ושוק לכהנים וכן שאר הבשר וחעור וזבח השלמים הדם וחאמורים למזבח וחזה ושוק לכהני'ושאר הבשר והעור לבעלים חנה זה חזבח שלום ביניחם כן מפורש בספרא ולפי' נקרא גם כן מלואים כי איל מלוא' הוא שהיה ממלא רצון כלם שכלם חיו אוכלי' ממנו שובי שובי הַשּׁוּלַמִּית · חיושבת בירושלם הנקראת שלם"

שלם עַל שֵׁם עַל שַׁלְּמָה · כמו הפוך שמלה · **שלף** וְלֹא שָׁלַף הַנַּעַר חַרְבּוֹ · כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב מִבִּטְנוֹ · שׁוֹלֵף חָרֶב · ענינם חוצאת החרב מתערה · וכן שָׁלַף אִישׁ נַעֲלוֹ · כמו חלץ וחלצה נעלו תרגום ירושלמי ותשלף סנדליה · ואשר הם פעלים עומדים שָׁלַף וַיֵּצֵא מִגִּוֹחַ · שֶׁקִּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ · כלומר קודם יציאתו והגלותו יבש ·

שלש שְׁלִשָׁה אֵלֶּה · תַּחַת שָׁלֹשׁ רָגְזָה אָרֶץ · שְׁלִשֵׁת יָמִים · צְאוּ שְׁלִשְׁתְּכֶם · וַיֵּצְאוּ שְׁלִשְׁתָּם · יוֹם שְׁלִישִׁי · בְּתִמּוֹל שִׁלְשֹׁם · היום השלישי לאחור · שְׁנַיִם וּשְׁלִישִׁים · וּמִן חַתִּיכוֹנָה אֶל הַשְּׁלִישִׁים · רז"ל חשלישית · ואמר לשון רבים לפי שהיו תאים רבים · אַתִּיק אֶל פְּנֵי אַתִּיק בַּשְּׁלִישִׁים · תי' מתלתין · עַד חֲעָרֶב הַשְּׁלִישִׁית · רז"ל עד עת הערב חשלישית כלומר ערב של יום חשלישי · ואמר שלישית לשון נקבה על חעת ובתי' עד עדן רמשא דיומ' תליתא' · וכן בָּעֵת מָחָר חַשְּׁלִישִׁית · פי' כעת חזאת חשלישית של מחר כלומר ליום חשלישי בערב כעת הזאת · ומחר יאמר על יום חשלישי כי נמצא בקרוב וברחוק כמו שכתבנו · אבל י"ת כעדנא הדין מחר או ביומא תליתאה · ומ"א בְּנֵי שְׁלִשִׁים · ומ"א יְחִיחַ יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיחַ · כלומר שלישית להם · וְתִכָּפֵל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה · חחא"א נוספת כי חמלח מלעיל בשני פשטין וחוא כמו שלישית כלומר שלש פעמים תכפל · ואומר זח לצרות חשונות וחמשלשות עליהם · הַשְּׁלִישִׁית מִכֶּם · פי' חלק שלישי · עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת · בת שלש שנים או שלישית לבטן · וכן עֶגְלַת שְׁלִשִׁיחַ · ודעת חתרגום בענלח משלשת כמו שלשח שתרגם עזין תלת עגלין תלת דברין תלתא · והפעל הכבר מזה וַיֹּאמֶר שַׁלְּשׁוּ וַיְשַׁלְּשׁוּ · וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצֶךָ · פירוש שיהיה מתחלת הגבול עד עיר הראשונה של מקלט כשעור חשניח ומן חשניח לשלישית כמוכן וכן מן חשלישי' עד גבול חשני של ארץ ישראל · וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד · תעמוד עד יום השלישי · וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ · פתיל משלשח חוטין · וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ · חקצין · וְשָׁלִישִׁים עַל כֻּלּוֹ · וּמִבְּחַר שָׁלִישָׁיו · קצינים ונכבדים או יקרא שליש אשר חוא תחת משנח למלך · חֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִישִׁים · דברים נפלאים ונכבדים או פירושו פעם שתים ושלש · בְּשִׁמְחָה וּבְשָׁלִישִׁים · שירים ונקראו כן לפי שיש להן מעלה על שאר הדברים כמעלת השרים על בני אדם או הם כלי ניגון יש לחם שלשח יתרים · וְכָל בַּשָּׁלִישׁ · במדח גדולה · וכן וַתַּשְׁקֵמוּ בְּדַרְמָעוֹת שָׁלִישׁ · ופי' ותשקמו דמעות בשליש והמוקדם מאוחר כמו ותשם בפוך עיניח כמו שכתבת בשר שום · ויתכן מזח חרב שלישיתה · כלומר חרב גדולה · וכן יהיח ישראל שלישיה · כלומר גדול ונכבד עליחם וזחו שאמר בְּרֵכָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ · וא"אל פי' בספר הגלוי וכל בשליש

עפר הארץ מדה שהיא שליש המדה הגדולה וכן פי׳ ותשקמו בדמעות שליש כי נאמר על גלות בבל שהיה שליש גלות מצרים שהיה רד״ו שנים וגלות בבל שהיה שבעים שנה ויש לפרש שעל זה הגלות אמר שהוא גלות שלישי״

רלח״כ · רלח״כ · סמוכ״ו

שם שם האחד ויקרא האדם שמות ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים שמם מחית בדור אחר

תלים ט׳

תלים קיט · ירמיה כט

ימח שמם יען אשר שלחת בשמכה ספרים כתוב בה״א אנשי שם את השם ויקלל פי׳ השם הנכבד ויקלל והוא

במדבר יד · ויקרא כד

נקרא כן שם בסתם וכן אשר נקרא שם ואחר כן פי׳ שם

סמוכ״ו

יי צבאות וכן וימרו על ים בים סוף כי הגדלת על כל

תלים קלח

שמך אמרתך פי׳ הגרלת על כל דבר שמך ואמרתך

וראב״ע הרחיק זה הפירוש לפי שמלת כל בקמץ חטף רבקח עם שמך והוא פירש אותו כן אמר בתחלת ואודה את שמך והוא השם הנכבד שהוא שם עצם נכתב ואינו נקרא ועל כן אמר כי הגדלת על כל שם שיש לך אמרתך והוא השם הנכבד שאמרת למשה

קהלת ג׳ · דברי״ב

ועל כל המעשה שם ויהיו שם באשר צוני יי שמה

תיב לה

תביאו שם יצעקו ידוע והוא שם נופל על המקום

בראשית מט

ועל הכלי ועל הזמן וגם כן על האדם כמו משם רעה אבן

בראשית ל

ישראל אשר יצאו משם פלשתים יש מראה על דבר שכבר זכרו ויש מראה על דבר שלא זכרו וערום

תיב ח

אשוב שמה והוא רמז לקבר ולפי שזכר אמו והאדמה כמו אמו אמר שמה כאלו זכר האדמה ועל כל המעשה

בראשית לד

שם מורח על אותו עת שהוא יום המשפט שמים

דברים לג · ויקרא כו

וארץ אף שמיו יערפו טל ונתתי את שחיכם לא ימצא בלשון יחיד וכתב

אאל״ל כי פירוש שמים שם מים שאמר יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים

אאל״ל ותימה שאחר כך מביא זה הפירוש בסס ר״ל:

בראשית א

למים ואמר ויקרא אלהים לרקיע שמים כלומר שם מים ולהתחברות שתי ממין חסרו האחת כמו שעשו במלת ירבעל מן ירב בו הבעל ירבשת ירב בו הכשת ונקראו השמי׳ העליונים על שם הרקיע כמו כן שמים וכן בדברי רז״ל מאי שמים אמר רבי יוסי בר חנינא שם מים ונשאל

דברים ל

זה השם לריחוק הקצוות אם יהיה נדחך בקצה השמים

ישעיה נ״ב

באים מארץ מרחק מקצה השמים ונשאל לגובה האויר

דברים א · דברים ל

גדולות וכצורות בשמים אשר תעוף בשמים מגדל

בראשית יא · תלים עח

וראשו בשמים יסע קדים בשמים ויזרקו עפר על

תיב ל

ראשיהם השמימה״

תיכה ל · יחזקאל לה

שמם על הר ציון ששמם לאמר שממה נכתב בהא״ו וקריאתו בוו״ו על אשר שממה

יחזקאל לג

ישעיה כט · יחזקאל לג

כאשר שממו עליך רבים יען בעון שמורת ושאוף

אתכם מסביב וחוא מקור בשקל השכח חנות אל ואומ

תיב יד · ירמיה ג · מלכי״א ט״ו

חלותי היא ישפו ישרים על זאת שמו שמים ישם

ישעיה מב

ושרק ולפי רעת אשום ואשאף פעל יוצא וכן

ירמיה ל · יחזקאל לה

שמות ושאוף וחשם שממה תהיה כל הארץ שממות

יחזקאל לה · יחזקאל לג

עולם אתנך ומא לשממה ושממה ומא שממה

ישעיה טו

ומשמה כי מי נמרים משמות יהיו ומא כמשורה

יחזקאל · ירמיה ה · תלים מו

ובשממון ישתו ומא שמה ושערורה אשר שם שמות

ירמיה ל · ירמיה יב

בארץ והנפעל ונשמו הכחנים נשמם כל הארץ

יחזק לה · ישעי׳ כו · יחזקאל לה

והארץ הנשמה ועדים נשמות והנשמות והנחרסות

ויקרא כו · תיב יד

והפעל הכבר והשמות אני ארת הארץ חשמות כל

יחזקאל ל · יחזקאל ג

עדתי למען אשמם משמים כתוכם והוא

ירמיה מט

עומד אם לא ישים עליהם נויהם ואאל״ל כתב כי ישים

תיב כא

שרשו ישם וכבר כתבנוהו שם פנו אלי והשמו אין

השין רגושה וההא תקרא בקמץ רחב כן נמצא בספרים המדויקים והוא ציווי ופתח השין תחת צרי ומשפטו

והשמו ורבי יונה כתב כי השין דגושה ויקרא ההא אם כן בקמץ חטף אבל הוא פירש אותו גם כן צווי ואמר כי

היה ראוי להיות על דמיון הסבי עיניך והמקור משלא

ויקרא כו׳ · ויקרא כד

נזכר פעלו כל ימי השמה השין והמם דגושים בהשמה

מהם נהפך הקמץ החטף בבית השימוש להקל וכבר

זכרנו רקדוקם בחלק הדקרוק ומלרת השמה ובהשמה

הא הנקבה רפה ודינה במפיק וכבד אחר ואשכח

עזרא ט · דניאל ט

משומם והיוצא ועל כנף שקוצים משומם כלומר

משומם הרואים ואפשר גם הוא עומד כלומר על פרישת

השקוצים יהיה אדם משומם ותמה והתאר אבלח עלי

ירמיה יד׳ · ויקרא נ׳ · דניאל ט

שממה ומא שמני שומם תתך על שומם ולתת

דניאל יב · תיכה א

שקוץ שומם היו בני שוממים ובנון מקום מם כל

תיכה א · ישעיה כד

שעריה שוממין כי רבים בני שוממה כלומר שאינה

ישעיה מט

בעולה והקבוץ נחלות שוממות בלם בצרי המם

ישעיה סא

והשם במשקל זה אלא שהמם בשוא שוממות דור ודור

דניאל ט

ויראה שוממותינו ויתכן שהם תאר ולחרבות

יחזקאל לג

השוממות במקצת ספרים בצרי המם ובמקצתם בשוא

והתהפעל לבח תשומם ואשתומם על המראה

קהלת ז׳ · דניאל ח

ואשתומם ואין סומך בתוכי ישתומם לבי ואפשר

ישעיה נב · תלים קמב

להיות למה תשומם מבנין נפעל כלם ענין שממה

יש מהם שממה בענין חרבה ויש מהם שממה בענין

התמיהה״

שמם שממית בירים תתפש כתב רבי יונה ז״ל

מסלי ל

כטאף בערבי והוא הדרור שקורין לה בלעז

אורוד״לא וים שהיא שקורין לה בלעז בוגי״ה

שצורתה כצורת אדם ותתפוש בידיה מה שיתנו לה

והיא בחיכלי מלך לשחוק בה ויש לפרש ארנ״א בלעז

והיא העש שבונה ביתה אפילו בהכלי מלך וכן בדברי

רז״ל המשה אימת חלש על גבור אימת מפגיע על ארי

אימת יתוש על הפיל אימת כלבי״ת על לויתן אימת

סנונית על הנשר אימת שממית על עקרב ופירשו בו

ארנ״יא בלעז וסנונ״ת פירש רבינו חיי ז״ל כטאף בערבי

אם כן שממית אינו כטאף״

יחזקאל לג · הושע ד׳

שמד ונשמד כל המונה ונשמרו במות און

ישעיה מח · ויקרא כו׳

ולא ישמד שמו מלפני והכבד והשמדתי

יחזקאל יד

את במותיכם והשמדתיו מתוך עמו ביר האמורי

דברים ח · ישעיה יד

להשמידנו במטאטא השמד ירוע״

תלים קה · תלים ל״ז

שמח שמח מצרים בצאתם לכן שמח לבי

סמוכ״ל · מסלי כט

ושמח בלבו ובמשקל פעל ירון ושמח

אסתר ח · קהלת ז׳

צהלה ושמחה שמח בחור בילדותך והצווי הזה לשון

ישעיה עו · דברים לג

גזום מנאצא בלעז אמר שמח בחור ותראה מדרי יקרך

דברים ז׳ · תיב ג

באחריתך וכן בא ביתאל ופשעו ואתם בית ישראל

ישעיה כד

איש גלוליו לכו עבודו אל תשמח פלשת כלך שמח

דברים ז׳ · תיב ג

זכולן בצאתך והתאר והיית אך שמח השמחים אלי

ישעיה כד

גיל ונשתנה בסמיכות נאנחו כל שמחי לב ולא

תלים לה · ישעיה כה

נשתנח שמחי רעתי והשם כי בשמחה תצאו ושבחתי

קהלת ח׳ · ויקרא י

אני את השמחה וביום שמחתכם ועל דרך ההשאלה

מסלי יג

אור צדיקים ישמח וענינו התוספת וכענין הזה אמרו

רז״ל לשפח הגדול שוחק ובחפכו אמרו שפח עצב

ירמיה כ׳ · מסלי כו׳ · סופ״ו

והכבד שמח שמחהו חכם בני ושמח לבי המשמח

תלים כט

אלהים ואנשים וכבד אחר השמחת כל אויביו ורבי

יונה הוציא לעז ושבחתי אניאת השמחה רל״ל החסתפקו

ואין

ואין צורך ואמת כי השמח בחלקו הוא המסתפק במה
שיש לו וענין הפסוק שישמח האדם במה שיש לו ויאכל
וישתה ויראה את נפשו טוב בעמלו "

שמט כי שָׁמְטוֹ הַבֹּקֶר · כלומר נשמטו חבקר
מתחת חארון · ודעת התרגום כי הוא יוצא
שאמ׳מרגוהי תוריא · ותרנוס ונרחה ידו ותתמריג ידיה ·
וְשָׁמַטְתָּה וכך מִנַּחֲלָתְךָ · פי׳ ושמטתה והשמטה תהיה
בך שתשמט מנחלתך לפי שלא שמטת אותה בחיותך
בה אלו עומדים · ואשר הם יוצאים תִּשְׁמְטֶנָּה וְנִשַּׁשְׁתָּה ·
וַיֹּאמֶר שְׁמוֹטוּהָ וַיִּשְׁמְטוּהָ · שָׁמוּט בָּל בַּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ ·
וחנפעל נִשְׁמְטוּ בִּידֵי סֶלַע שׁוֹפְטֵיהֶם · והכבד תִּשְׁמֵט יָדֶךָ ·
ורבי יונה שמטו ולא זכרו · והשם שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה · כלם
ענין עזיבת הדבר ונטישתו · ורבי יונה פירש כי שמטו
הבקר · שנתפרקו פרקיחן ואיבריהם מגדולת חארון
וטחרתו וכן כתב אאזל "

שמך וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׁמִיכָה · קוֹט בלעז ויש לועזין
ולדא ולפי שהוא בגד עב קראו כן · וכן
בדברי רז״ל קורין לדבר עב סמיכא ואף על פי שזה כתוב
בש״ין וזה כתוב בס״מך וכבר כתבתי אותו באות חסמ״ך ·
ובויקרא רבה בסדר אחרי מות ותכסהו בשמיכה רבנן
דתמן אמרי בסודרא רבנן דהכא אמרי במשיבלא אמר
רבי שמעון בן לקיש חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו
בלי ששמו שמיכה מחו שמיכה בש״ין ל״ל שמי כה כלומר
שמי הוא כאן שמעיד על יעל שלא נגע בה סיסרא ·

שמל שְׁמֹאל בַּעֲשׂוֹתוֹ וְלֹא אָחֵז · האלף תמורת וו
המשך · והפעל הכבד מַיְמִינִים וּמַשְׂמְאִלִים
כָּאֲבָנִים וּבְחִצִּים בַּקֶּשֶׁת · בנוח האלף · ובלא אלף
לְהֵימִין וּלְהַשְׂכִּיל הַשְׂמֵי חַשְׂמִילִי · והראו האלף בתנועה
ואף על פי שאינה שרשית ואמרו וְכִי תַשְׂמְאִילוּ · אם
הַיְמִין וְאַשְׂמְאִילָה · והתאר עם יוד״ הי״ח שמאלי שמאלית
ברפיון האלף · וְשֵׁם חַשְׂמָאלִי בְּעַז · עַל כַּפּוֹ הַשְׂמָאלִית ·
ויתכן שהמלה בת ארבע אותיות והוא הנכון בעיני כי לא
מצאנו אות נוספת נעה בתוך אותיות חשרש בי אם
לדריוש הדבר ואולי היא מלה מורכבת · ואשר הוא מן
השרש הזה בלי ספק אֶת הַשְּׂמֹלָה · שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה ·
וכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלוֹת · ידוע ·

שמן שֶׁמֶן זַיִת · בשש נקודות · בַּשֶּׁמֶן חָשׁוּב עַל
הָרֹאשׁ · וְנֶחָרוֹתָם בַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ · וְלֹא רְבִיבָה
בַּשָּׁמֶן · ר״ל במשיחה הראויה למכה · ולפי שמשימין
בה שמן נקראת כן · שֶׁמֶן תּוֹרֵק שִׁמְךָ · כלומר שהורק
מכלי אל כלי וריחו נודף ורוצה בו שמן רוקח וכנהו
בלשון נקבה ויתכן לומר שמלת תורק תאר בפלס
תושב ואם זה בחולם וזה בשורק חכל אחד · ו״מ מזה
וְחִבַּל עוֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן · ר״ל מפני חזקיהו שחוא משוח
בשמן המשחה · וְשֶׁמֶן יְמִינוֹ יִקְרָא · פירשתי חפסוק
בשרש צפן · וקרוב לזה שַׁמְנַתְּ עֲבִית בָּשִׂית · שָׁמְנוּ
עָשְׁתוּ · וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן · והפעל הנוסף וַיִּשְׁבְּעוּ וַיִּשְׁמִינוּ ·
זהו עומד · ואשר הוא יוצא הַשְּׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה · ופירשו
אאזל מקור ר״ל כי הם השמינו את לבם והכבידו אזנם
והשעו עיניהם שלא יראו ושלא יבינו · והתאר וְחַיִּיחַ דָּשֶׁן
וְשֶׁמֶן · וַיִּמְצְאוּ מְרִעָה שָׁמֵן וָטוֹב · וכתב אאזל אוֹצָר
נֶחְמָד וָשֶׁמֶן בְּנֵוֶה חָכָם · תאר כמו שָׁמֵן ובא בפלס מלך
עכד שהם שמות תאר · שְׁמֵנָה לַחְמוֹ · ארצו המוציאה
לחמו · וַאֲדָמָה שְׁמֵנָה · ועל דרך החשאלה כָּל שָׁמֵן
וְכָל אִישׁ חָיִל · ר״ל בריא וחזק · ו״ת כל אימתן · ותתאר

ישעיה ל״ד · תלים ע״ח
ישעיה ל״ז · בראשית מ״ח
חמיה ח׳ · תלים קל״ו
ישעיה ה׳
מלכים ח׳ ל״ו · נחמיה ח׳
מיכה ה׳ · שופטים ל״ב
בראשית ה׳ · ישעיה כ״ט
בראשית ל״ל · ישעיה ל״ה
ירמיה ל״ה
ירמיה ל״ז
תלים כ״ב · בראשית י״ח
בראשית ל״ל · תלים ל״ח
דניאל ח׳ · תלים ל״ח
בראשית ל״ל · תלים כ״ח
בראשית ל״ל · דברים ט׳
בראשית ל״ל · ישעיה מ״ב · בראשית כ״ל
שמות כ״ב · בראשית ל׳
ירמיה ל״ה · ירמיה כ״ג
ירמיה כ״ז
שמואל א׳ ע״ו · ישעיה כ״ב
ירמיה ז׳
ירמיה ל״ח · ירמיה כ״ח
ישעיה נ״ג · ישעיה ל״ח
בראשית מ״ה · שמות כ״ב
ירמיה ל״ח · נחמיה ל״ב
דברי הימים ב׳ ל״ג
ישעיה ל״ח
שמואל ב׳ כ״ב · שמואל א׳ ל״ב
תלים ל״ח · שמואל א׳ כ״ג
מלכים ב׳ ז׳
ירמיה ל״ח · ירמיה ל״
ירמיה כ״ח
יחזקאל כ״ד · דה״א ל״ג
דברי הימים א׳ ל״ג
ישעיה נ״ב · ירמיה ה׳
דברים נ״ב · נחמיה ט׳
ישעיה ו׳
ישעיה נ״ד · דה״א ל׳
משלי כ״ז
בראשית מ״ט
דברי הימים א׳ פ״ל · דברים ל׳

עוד בְּשִׁמְעָנִי רָזוֹן · וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַעְיָהוּ · בחרב חֹמֶס
הראשונה · והשם וּמִשְׁמַן בָּשָׂרוֹ יִרְזֶה · הִנֵּה מִשְׁמַעֵי
הָאָרֶץ · גם כן בחירק · ובפתח גם חֹמֶס הראשונה לְכוּ
אִכְלוּ מַשְׁמַנִּים · ומא וּבְשָׂרִי בָּחַשׁ מִשְּׁמָן · בְּקֶרֶן בֶּן
שָׁמֶן · וכנה המקום בקרן שהיה מקום גבוה וכן שמן
שחיה שמן ודשן · ואאזל כתב כי נקראת כן ירושלם לפי
שחיה שם מלך משוח וכחן משוח בקרן שמן המשחה ·
וְחִבַּל עוֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן · מפני שמנינו וחוזק חזקיהו
יחובל עול סנחריב · והקכוץ מִשְּׁתֵה שְׁמָנִים מִשְּׁתֵה
שְׁמָרִים שְׁמָנִים מְמֻחָיִם שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים · או יחיה זה
חקכוץ מענין שמן זית · ונאמר מזה עֲצֵי שָׁמֶן · וַעֲלֵי עֵץ
שָׁמֶן · והוא העץ הנקרא בלעז פ״ן כי הוא שמן · וית
אעי זיתא · ועא וּשְׁמָנָה נְסִיכֵי אָדֹם · שְׁמֹנֶה שָׁנִים ·
שְׁמוֹנִים שָׁנָה · יִדוּעַ · בָּאֲשְׁמַנִּים בַּמֵּתִים · האלף נוספת
ופירושו לפי מקומו בקברים · ויש לומר שהוא בן ארבע
אותיות · ואאזל כתב שהאלף שרש והנון נוספת וענינו
מן תאשם שומרון · והאדמה לא תשם · לשון שממה
מקום שאין שם יישוב והם הקברים "

שמע וְיַעֲקֹב שָׁמַע · וְשָׁמַע שִׁמְעָה · ולנזרת
פעל בצרי אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַע ·
וּבְשַׁוְעוֹ אֵלָיו שָׁמַע · וְשָׂרָה שׁוֹמַעַת · וכתב חנגיד ז״ל
וָאֶשְׁמְעָה אַחַר קָדוֹשׁ · בקמץ חטף · אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע
לְקוֹל מַלְחָשִׁים · וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרַי · שָׁמַע יְיָ קוֹל
תַּחֲנוּנַי · וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנַּעַר · וַיִּשְׁמַע יְיָ אֵלַי ·
שָׁמַע בְּקוֹלִי · וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ · כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל
קוֹל הַנַּעַר · שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ · שִׁמְעָן קוֹלִי · יַעַן
אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּם עַל מִצְוַת יְהוֹנָדָב אֲבִיכֶם · אַל תִּשְׁמְעוּ
עַל דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים הַנִּבְּאִים לָכֶם · לִשְׁמֹעַ עַל דִּבְרֵי עֲבָדַי
הַנְּבִיאִים · הִנֵּה שְׁמוֹעַ מִזֶּבַח טוֹב · וחשם בַּאֲשֶׁר שָׁמַע
לְמַצְרִים · יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר · בצרי ויש מהם בסגול
כאשר כתבנו בחלק חדקדוק · ומא שָׁמַעְנוּ אֶת שָׁמְעוֹ ·
וַיְחִי שֶׁמְעוֹ בְּכָל הָאָרֶץ · ומא וּבָא בַּשָּׁנָה הַשְּׁמוּעָה · מִי
הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ · ומא וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ ·
והנפעל וְחַקְוֹ נִשְׁמַע · לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ · בַּשְּׁמוּעָה
הַנִּשְׁמַעַת בָּאָרֶץ · וַתִּשָּׁמַע שִׂמְחַת יְרוּשָׁלַיִם עַד מֵרָחוֹק ·
וַיִּשָּׁמַע בְּקוֹלוֹ וַתִּבְכֶּה תְּפִלָּתָם לְמִעוֹן קָדְשׁוֹ לַשָּׁמָיִם ·
כלומר חיה נשמע להם ומרוצה · וכן וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְּׁמַעְתָּם ·
כלומר נשמעים אליהם ותחת עבדותם · וכן וַיִּשְׁמְחוּ
דָוִד אֶל מִשְׁמַעְתּוֹ · וְסָר אֶל מִשְׁמַעְתֶּךָ · לְשֶׁמַע אֹזֶן
יִשְׁמְעוּ לִי · והכבד וַיִּשָּׁמַע שָׁאוּל · פירוש אספס וקבצם
שיהיו נשמעים אליו · וכבד אחר וַיַּשְׁמִיעַ אֶת מַחֲנֵה
אֲרָם · הַשְׁמִיעוּ חַלְּלוּ וְאִמְרוּ · הַשְׁמִיעוּ אֶל כָּל רַבִּים ·
פירוש אספו וקבצו אותם שיהיו נשמעים אליכם לבא
אל בבל · וכן הַשְׁמִיעוּ עָלֶיהָ מַמְלְכוֹת אֲרָרָט מִנִּי וְאַשְׁכְּנַז ·
וחשם לְהַשְׁמִעוּת אָזְנָיִם · וְאָסַף בַּמְּצִלְתַּיִם מַשְׁמִיעַ ·
פירוש משמיע קול · וְעַמָּחָם חֵימָן וְיִדוּתוּן חֲצוֹצְרוֹת
וּמְצִלְתַּיִם לַמַּשְׁמִיעִים · פירוש לחיותם משמיעים · וכן
וחרב אויביה למשגת · לחיותה משגת כלם ענין שמועה
יש מחם שמועה לבד ויש מחם שמועה לקבלה · ועוד
יש מחם שמועת הבנה רַבֵּר נָא אֶל עֲבָדֶיךָ אֲרָמִית כִּי
שׁוֹמְעִים אֲנַחְנוּ · גוי אֲשֶׁר לֹא תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ · לֵב שׁוֹמֵעַ ·
ויש לפרש מזה תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפַתֹּר אֹתוֹ "

שמץ וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מִנְּחוּ · בחמש נקודות קצת
דבר ממנו · ועא לְשִׁמְצָה בְּקִמֵּיחֶם · פי׳ לדבה
ולשם רע · וכן וּמַה שֶּׁמֶץ דָּבָר נִשְׁמַע בּוֹ · וחנכון לפרש

ישעיה ל״ד · בראשית מ״ח
ישעיה ל״ז · בראשית מ״ח
ירמיה ל״ז
תלים ל״ב · בראשית ל״ל
דניאל ח׳ · תלים ל״ח
בראשית ל״ל · תלים כ״ח
בראשית ל״ל · דברים ט׳
בראשית ל״ל · ישעיה מ״ב · בראשית כ״ל
שמות כ״ב · בראשית ל׳
ירמיה ל״ה · ירמיה כ״ג
ירמיה כ״ז
שמואל א׳ ע״ו · ישעיה כ״ב
ירמיה ז׳
ירמיה ל״ח · ירמיה כ״ח
ישעיה נ״ג · ישעיה ל״ח
בראשית מ״ה · שמות כ״ב
ירמיה ל״ח · נחמיה ל״ב
דברי הימים ב׳ ל״ג
ישעיה ל״ח
שמואל ב׳ כ״ב · שמואל א׳ ל״ב
תלים ל״ח · שמואל א׳ כ״ג
מלכים ב׳ ז׳
ירמיה ל״ח · ירמיה ל״
ירמיה כ״ח
יחזקאל כ״ד · דה״א ל״ג
דברי הימים א׳ ל״ג
ישעיה נ״ב · ירמיה ה׳
דברים נ״ב · נחמיה ט׳
ישעיה ו׳
ישעיה נ״ד · דה״א ל׳
משלי כ״ז
בראשית מ״ט
דברי הימים א׳ פ״ל · דברים ל׳

זה מהענין הראשון כלומר מה שמספר אדם מגבורותיו
קצת והמעט מהם הוא ואמרו בי לשון שמץ הוא מעט
המעט עד שלא יוכל אדם לשערו "

שמר וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר · וְעֵבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח · בראשית לז · עמוס ח
הוא נחה ועקרה במפיק · וי"א בי הוא
נוספת לפי שחמלה מלעיל · וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם · וּשְׁמָרוּ דברים ל · ירמיה לא
כְּרוּעֶה עֶדְרוֹ · שׁוֹמֵר לְרֹאשִׁי אֲשִׁיבֶךָ · כִּי שָׁמַרְתִּי סמואל א · סמואל ב כב
דַּרְכֵי יְיָ · אֲנִי שָׁמַרְתִּי אָרְחוֹת פָּרִיץ · פירוש שמרתי תהלים יז
אותם שלא ילך בם אדם בעבור דבר שפתיך שאמרת
ועל הדרך הזה לשמור אֶת דֶּרֶךְ עֵץ חַיִּים · שׁוֹמֵר בראשית ג · בחמיה ב
הַפְּרָדֵס · שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי חָסִיתִי בָךְ · חשׁ"ן מעמדת בגעיא תהלים יז
וכן שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי · שִׁיתָה יְיָ שָׁמְרָה לְפִי · תהלים קמא · תהלים קמא
צווי ופירושו שיתה יי דבר נכון בפי ושמרהו מחטוא
על דרך ומיי מענה לשון · ויתכן להיות שמרה לפי שם
בפלס חכמה ערמה · אֲנִי פִי מֶלֶךְ שְׁמוֹר · פירוש אני קהלת ח
מזהירך פי מלך שמור · שִׁמְרוּ מִי בַּעֲבָר · וְרַק אַתֶּם סמואל ב כ יח
שִׁמְרוּ מִן הַחֵרֶם · פירוש שמרו איש חברו מן החרם כי יהושע ז
אם יקח אחד תהיו כולכם ענושים על אשר לא שמרתם
וזהו שאמר ושמתם את מחנה ישראל לחרם לפיכך
נענשו ישראל בעבור עכן ואמר חטא ישראל בעבור
שלא שמרו שלא יקח אדם ממנו לא תִשְׁמֹר עַל חַטָּאתִי · ויקרא ה יד
פי לא תשמור רק על חטאתי כמו אין טוב באדם שיאכל
ושתה · רק שיאכל · או יהיה פירו לא תשמור לאתמתין
כלומר מיד תענישני ולא תאריך לי וכמוהו בדברי רז"ל
שמור לי על הפתח כלומר המתן לי · וַיִּתֵּן אוֹתָם בְּמִשְׁמָר · בראשית מ
בית הסהר כלומר מקום שיהיו נשמרים · כִּי מִשְׁמֶרֶת · סמואל א כב
אַתָּה עִמָּדִי · כלומר מופקד ושמור · וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת · שמות יב
מִכָּל מִשְׁמָר נְצוֹר לִבֶּךָ · פירוש יותר מכל משמר שמור משלי ד
לבך · והנפעל וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד · חִשְׁמֶר בְּנִגְעַ · חִשְׁמֶר לכל"ל · לכל"ל · לכל"ל · לכל"ל
לְךָ פֶּן תַּעֲלֶה · חִשְׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת · והכבד מְשַׁמְּרִים שמות יט · יחזקאל כ
חַכְלִילִי שָׁוְא · והתפעל וְיִשְׁתַּמֵּר חָקוֹת · וְאֶשְׁתַּמְּרָה מחמיה ב · סמואל ב כב
מֵעֲוֹנִי · וקרוב לענין זה וְאֶשְׁמוֹרָה בַלַּיְלָה · בְּאַשְׁמוֹרֶת תהלים כ · שמות יד
הַבֹּקֶר · ראש הָאַשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה · קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת · תהלים קיט
אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת עֵינָי · פירוש כאילו אחזת והחזקת תהלים עז
בשמורות עיני שיהיו תמיד ערות ולא אישן · ורבי משה
הכהן פירשו מהענין הראשון ופירש שמורות תאר כמו
שומרות והם העפעפים ששומרות העינים ואמר אחזת
עפעפי שהם שומרות עיני שלא נסגרו ולא ישנתי
מִשְׁמָר לְעֵמַת מִשְׁמָר · וָאֲעַמִּידָה מִשְׁמָרוֹת · כולם ענין נחמיה ב · נחמיה ג
הנערה והקצה ושמירת הערים וארזל שלש משמרות
הוי הלילה · וכן נראה מהפסוק שאמר רֹאשׁ הָאַשְׁמֹרֶת ספרים ז
הַתִּיכוֹנָה · ולפיכך נקרא שומר העיר כן לפי שהוא ער
בלילה ושומר העיר ויודע עתי הלילה · שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר · תהלים קכז
שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה · וְעֵת אַךְ שְׁמָרֶיהָ · ישעיה כא · תהלים עה
יִמְצוּ · וְשֹׁקֵט הוא אֶל שְׁמָרָיו · חַקְפָּאִים עַל שִׁמְרֵיהֶם · עמוס ח · נחמיה ח
ידוע · והנפעל ממנו חִשָּׁמֵר וְהַשְּׁקֵט · והוא מלרע ישעיה ז
וכל שהוא מענין שמירה הוא מלעיל ופירוש השמר שב
על שמריך במרגוע ובהשקט · והגאון רב סעדיה פירש
אותו ענין שמירה כלומר השמר מעשות מלחמה והשקט
לך אל תירא · וע"א כְּשָׁמִיר חָזָק מִצֹּר · בְּצִפּוֹרֶן שָׁמִיר · יחזקאל ג · ירמיה יז
מצור החלמיש תרגום ירושלמי שמרי טינרא · וי"מ
בצפורן שמיר הבר"ל החזק וקראו כן לענין חזקו כמו
שנקרא הצור החזק שמיר · וע"ל עַל אֲדָמַת עַמִּי קוֹץ
שָׁמִיר תַּעֲלֶה · פירוש קוץ ושמיר · שָׁמִיר וָשַׁיִת תֹּאכַל · ישעיה ט
מין ממיני הקוצים "

שמש שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה · בְּשֹׁשׁ נִקְדוֹת · חבקוק ג
פירוש שמש וירח · יוֹמָם חַשְּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה · תהלים קכא
חַשְּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ · וְזָרַח הַשָּׁמֶשׁ · לֹא יָבֹא עוֹד בראשית ט · בראשית קכלת ט
שִׁמְשֵׁךְ · וְזָרְחָה לָכֶם יְרֵאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה · לְעֵינֵי ישעיה ס · מלאכי ג
הַשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת · וְשִׁמְתִּי סמואל ב יב
מלי" והוא עת שכיתיך ומזה מתרגם רז"ל כין השמשות: בְּדִבּוּר שִׁמְשׁוֹתֶיךָ · ישעיה כא
החלונות שהשמש נכנס בהם "

שן שֵׁן רוֹעָה · שֵׁן תַּחַת שֵׁן · ויתכן ששרש שן שנן משלי כה · שמות כא
וחברו יוכיח · תַּחַת שִׁנּוֹ · שִׁנֶּיךָ כְּעֵדֶר חֲקוּצוֹת · שמות כא · שיר ד
וְהַמַּזְלֵג שֶׁלֹּשׁ חַשְּׁנַיִם · וברדך החשאלה עַל שֵׁן סֶלַע · סמואל א ב · תהלים לא
וכן במשנה זכרוהו כפול שאמרו והשננים והסבכות
והפרכוסן שהן יכולין לקכל מעזיבה · מה שאמרו השננים
רצו בו שני הסלע וענינם ידוע · ומזה הענין עוד עֶשֶׂת
שֵׁן · כִּסֵּא שֵׁן · אוו"ר בלעז והוא שן הפיל שעושים שיר ה · מלכים א ג
ממנו מלאכה · וכן קַרְנוֹת שֵׁן וְהֶכְנִים · דמה שני הפיל יחזקאל כז
לקרנות לפי שהם דומים להם · ולדעת התרגום חסר ו"ו
החכור כמו שמשירה ור"ל קרנות ושן וחנסמך חסר וכ"ת
בקרנין דיעלין ושן דפיל וטווסין · וְתוֹלַעַת שָׁנִי · חשני שמות כה
הוא עין אדום והוא הכרמז · שְׁנִי הַתּוֹלַעַת · פי' אדום ויקרא יד
בעל התולעת והעין היפה ורוצה בו הכרמז · וַתִּקְשֹׁר
עַל יָדוֹ שָׁנִי · פירוש חוט צבוע בשני והיו"ד בשני ליחשו בראשית לח
ובא עם מ"ם הרכים אם יִהְיוּ חַטֹּאֵיכֶם כַּשָּׁנִים · כִּי כָל ישעיה א
בֵּיתָה לָבֵשׁ שָׁנִים · ויתכן שהמ"ם נוספת ויו"ד שני שנים משלי לא
במקום הא למ"ד הפעל ואם היתה נקראת חיו"ד חיח שנים
כמו חנם בת שלומו חננם ובהנ"ה חיו"ד הטילו בנ"ן
תנועת הי"ד שהוא אחירק וזהו הנכון במלה הזאת כי
אין טעם לקיבוץ רבים במלה הזאת ועוד נכתבנו בשרש
שנה והוא הנכון כי שרש שני שנים שנה "

שנן אִם שִׁנַּנְתִּי בְרַק חַרְבִּי · קִרְיַאת מלרע · דברים לב
שָׁנְנוּ לְשׁוֹנָם כְּמוֹ נָחָשׁ · אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים · תהלים קמ · ישעיה ה
והתפעל וכליותי אֶשְׁתּוֹנָן · ענינם ענין חדוד ומזה תהלים עג
נקרא שן לפי שהוא מחודד ואל"ף אשתונן מקום הא
התפעל ופירושו וכל אחד מכליותי אשתונן ואף על פי
שזכר כליות בלשון נקבות מצאנו כמוהו רבים בשמות
זכר ונקבה או יהיה האל"ף אל"ף המדבר ופירושו ועם
כליותי אשתונן או יהיה פירושו בלא חסרון כמו שכתבנו
אותו בשרש אוה עם הדומים לו · וע"א וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ · דברים ו
לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה · ענין הדבור התמידי " דברים כח

שנא אֲשֶׁר שָׂנֵא יְיָ אֱלֹהֶיךָ · שְׂנֵאתָם אֹתִי · שׂוֹנֵא דברי"ל · דברי"ל · דברי"ל
לְרֵעֵהוּ · שׂוֹנְאֵי בָצַע · שְׂנוֹאָה לֵאָה · והתאר שמות יח · בראשית לט
חַבֵּן הַבְּכוֹר לַשְּׂנוּאָה · בפלס נביאה · וַיּוֹסִיפוּ עוֹד שְׂנוֹא דברים כא · בראשית לז
אֹתוֹ · כִּי גְרוּלָה הַשִّנוּאָה אֲשֶׁר שְׂנוּאָה · בִּשְׂנֹאַת יְיָ אֹתָנוּ · שמואל ב יג · דברים ז
מקור או שם סמוך משנאה · ומקור אחר יִרְאַת יְיָ שִׂנְאַת משלי ח
רָע · והנפעל גַּם לְרֵעֵהוּ יִשָּׂנֵא רָשׁ · והכבד חֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ · משלי יד · תהלים קלט
יְיָ אֶשְׂנָא · וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ · ענינם ידוע · ויש בהם נחלבר"ל
שאינה שנאה ממש כמו כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה · לא היה שונא בראשית כט
אותה אלא לפי שהיה אוהב רחל יותר קרא לאה שנואה · דברים כא
וכן הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה · דברים כא

שנב בְּעַר הָאֶשְׁנָב · בְּעַד אֶשְׁנַבִּי נִשְׁקָפְתִּי · סופטים ה · משלי ז
פירושו חלון "

שנה כִּי אֲנִי יְיָ לֹא שָׁנִיתִי · יְשִׁנָּא חֲבָתֶם הַטּוֹב · מלאכי ג · מלאכי ל
בְּאֶלֶף וּבְסִגּוּל · עֹס שׁוֹנִים אַל תִּתְעָרֵב · משלי כד
וְיָתֵיחֵם שׁוֹנוֹת מִכָּל עַם · וְשׁוֹנֶא בְדָבָר · והפעל חכבד אסתר ג · משלי יז
וְשָׁנָא אֶת בְּגָדֵי בִלְאוֹ · כתוב באל"ף במלכים · ובהא מלכים ג כד
בירמיה

בירמיה · וַיְשַׁנֵּו אֶת טַעְמוֹ · באה הידיעה אחר הכינוי
וכן ותראהו את הילד · ודומיהם שזכרנו בחלק הדקדוק ·
ושל נזכר פעלו ממנו וְעוֹ פָנָיו יְשַׁנֶּא · באלף
ובסגול · והחתפעל קוֹמִי נָא וְהִשְׁתַּנִּית · ענין חשינוי
ידוע · וענין אחר יוֹם שֵׁנִי · וּפַר חַשֵּׁנִי שֶׁבַע שָׁנִים ·
יֹמ בי ענינו שני לבטן · וחנכון כי ענינו שני לפר אשר
זכר קח את פר השור אשר לאביך · וענין שבע שנים תי
דאתפטם שבע שנין · ובדברי רז"ל שחוקצה לעז שבע
שנים אמר ריש לקיש אין מוקצה לעז אלא אב הוקצה לז
שנים שנאמר ופר השני שבע שנים · ומהם אמרו כי
נעבד היה שבע שנים · ואמרו ח דברים הותרו באותה
הלילה חוץ וזר וכלי שרת וכלי אשרה ועצי אשר · ולילה
ומוקצה ונעבד · אֶל בֵּית הַנָּשִׁים שֵׁנִי · פירוש פעם
שני · מִדָּה שֵׁנִי · אמר רבי יונה שהוא כמו שנית ואין
צורך ביש שמות רבי יבאו זכר ונקבה · שְׁנַיִם וְשִׁלִּשִׁים ·
מִשְׁנֶה לַסֶּלֶף · וְכֶסֶף מִשְׁנֶה · כמו שני · וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים ·
בבשים שניים לבטן אוליחם מובחרים או בני שתי שנים ·
והחכם רבי יעקב בן אלעזר פירשו מענין שנה והוא תאר
לכבשים בני שנה · וית במו הפוך והשמנים · ומ מזה
חשרש וחענין אַלְפֵי שְׂנָאָן · והאלף למד הפעל כ"ד
בנין קנין ופירושו אלפים שניים · והשם ומִשְׁנֶה כֶּסֶף ·
וחנכון שהוא תאר כמו וְכֶסֶף מִשְׁנֶה · והראיה שהוא
בסגול ואילו היה שם היה ענינו סמוך והיה נקוד צרי
אבל לפי שהוא סגול איננו סמוך ואם כן הוא תאר כמו
וכסף משנה ואף על פי שאין מנהג חלשון ברוב לבוא
חתאר לפני המתואר · וכן ומִשְׁנֶה שִׁבְרוֹן שֶׁבֶרֶם · כי
הוא נקוד גם כן בסגול רל שברון שני · וכן כִּי מִשְׁנֶה
שְׂכַר שָׂכִיר · רל שכר שכיר שני יש לך לתת לו שהרי
עבדך שש שנים שלמים ביום ובלילה והשכיר אם הוא
עובד ביום איגו עובד בלילה ואם הוא עובד בלילה אינו
עובד ביום · אֶת מִשְׁנֶה הַתּוֹרָה הַזֹּאת · כתוב בצרי רל
שיכתבנה פעם שניה שיהיו לו שתי תורות וכן למדו
רל מזה כי המלך צריך שיהיו לו שתי תורות אחת
שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו ·
ויֹמ את משנה התורה ענין שינון מן וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ ·
וכן והיא יוֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַם בַּמִּשְׁנֶה · רל בבית המדרש ·
ובתי בביות אולפנא · כֹּהֲנֵי הַמִּשְׁנֶה · פירוש סגני כהונה
שהם שניים לבהנים גדולים · שְׁנַיִם שְׁנַיִם · אֶת שְׁנֵי
יְלָדַי · וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם · שְׁתֵּי נָשִׁים · וְאֶת שְׁתֵּי שִׁפְחוֹתָיו ·
הראוי במלת שתים שנתים ונפלה חנון כמו שנפלה דלת
אחד מאחת וגון בן מן בת · וכל שתים ושתי התיו דגושה
דגש קל לבד מִשְׁתֵּי עֵינַי · שהתיו רפה והוא בא על
משפטו כמו שכתבנו בחלק הדקדוק · ופירש אזל
מזה כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבֵשׁ שָׁנִים · כלומר כגדים שונים לפיכך
לא תירא לביתה משלג · ומזה הענין שָׁנָה תְּמִימָה ·
נקראת כן לפי ששבה השמש שנית אל הנקודה שהחלה
ממנה · וַיְהִי דָנִיאֵל עַד שַׁנַּת אַחַת לְכוֹרֶשׁ הַמֶּלֶךְ · כתב
החכם רבי אברהם אבן עזרא כי טעם הסמיכות כי לא
היתה שנה שלמה והטעם בתוך השנה והנה לא יספיק זה
הטעם בשאר הסמובים על המספר כמו בְּשִׁנַּת שְׁתַּיִם ·
בְּשִׁנַּת שָׁלֹשׁ לְמָלְכוֹ · שֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה · וּשְׁנֵיהֶם
בְּנֶעֱרִים · ובלשון נקבות שְׁנוֹת יְמֵי עֶלְיוֹן · יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ
בָהֶם · וחקבוץ שְׁנָתַיִם יָמִים · פירוש שנתים ימים
שלמים ונקראת כן לפי שהשמש תשנה אחר זמן אל
הנקודה אשר החלה ממנה · וחפעל מזה הענין ולא שָׁנָה

שמואל ח כא
קהלת ח
מלכים ח יד
בראשית ח · סופטים ו
בראשית מא
מלכים ח יט
מלכים ח יא
מלכים ח יא
בראשית מא
מלכים ח יא
תלים פט · סופטים ב
זכריה יד · ישעיה יג
ישעיה מב
הושע יג · ירמיה ל
שמואל ח כי · ישעיה יד · ירמיה ג
תלים מד · ישעיה ו
ויקרא יח · דברים יד
ויקרא יח
דברים יד
ויקרא ח
דברים יז
דברים יז
דברים ט
דברים ט
מלכים ב כב
מלכים ב כג
בראשית יז · מלכים ב כ
בראשית ג · שמואל ח · בראשית כב
סופטים יז
מלכי לג
ויקרא כה
דניאל ח
מלכים ח עה
אסתר ח · בראשית כג · איוב ב
תלים עז · תלים ב
בראשית מא
שמואל ב כ
שמואל ח כב
שמואל ח עו
בראשית ל · בראשית ל
שמואל ב כב
ישעיה יז
ישעיה יז · ישעיה לא
שמות ה
ישעיה לב
ישעיה מא
ישעיה
יחזקאל יג

לו · פַּעַם אַחַת וְלֹא אֶשְׁנֶה לוֹ · אם תשנו יד אשלח
בָּכֶם · שָׁנוּ וַיִּשְׁנוּ · ופירש הגאון רב סעדיה מזה עם
שונים אל תתערב · וחם שאומרים שנים אלהים לעולם ·
ועוד פירש בו פירוש אחר טוב מזה שונים הם האנשים
שחוזרין פעם שניה לרשעתם אחר שעשו תשובה ·
והמקור מהנפעל וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם · ובאמרו פעמים
חוא תוספת ביאור או לפי שלשון חשנות אפשר יותר
משני פעמים לפיכך · פירש פעמים כי יש בזה הלשון
שרל פעמים רבות כמו כְּסִיל שׁוֹנֶה בְּאִוַּלְתּוֹ · רל פעם
אחר פעם כמה פעמים · וכן עם שונים אל תתערב ·
וכן שוב מול אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית · רל פעם אחר פעם
עד שיגמר הדבר · ומזה חשרש וְתוֹלַעַת שָׁנִי · אִם יִהְיוּ
חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים · וכבר כתבנום בשרש שן ·

שנס וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו · ענינו ויחגור ·

ששס שַׁסֵּהוּ כָּל עוֹבְרֵי דָרֶךְ · וַיְשַׁסּוּ אוֹתָם ·
וחנפעל וְנָשַׁסּוּ הַבָּתִּים · יִשָּׁסוּ בָתֵּיהֶם ·
והשם מִי נָתַן לְמִשִּׁסָּה יַעֲקֹב · ענינם ענין בזה "

ששה הוא יִשָּׁסֶה אוֹצַר כָּל כְּלֵי חֶמְדָּה · וְהָיוּ שֹׁאֵסַיִךְ
לְמִשִּׁסָּה · כתוב באלף במקום וו המשך ·
שׁוֹסִים אֶת הַגֵּרָנוֹת · זֶה חֵלֶק שׁוֹסֵינוּ · שֹׁסֵי נַחֲלָתִי ·
וְמַשְׁגִּיאֵינוּ שֹׁסוּ לָמוֹ · והפעל הכבד וַעֲתוּדוֹתֵיהֶם שׁוֹשֵׁיתִי ·
והוא כתוב בשין ענינם כענין ששס "

ששע וְשׁוֹסַע שָׁסַע · וְשׁוֹסַעַת שָׁסַע · ושסע בסגול
פירוש שפרסותיה סדוקות מלמטה כמו
מלמעלה כי יש בחמה שפרסותיה סדוקות מלמעלה
ומלמטה דבוקות כמו שאמר לְכָל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִיא
מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת אֵינֶנָּה שׁוֹסַעַת · כמו הגמל וחדוב
וחכלב והחתול · וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׂסוּעָה · אר"ל
השסועה בריח בפני עצמה היא שיש לה שני גבין ושתי
שדראות ולפיכך נקראת שסועה שהיא כמו חלוקה
לשתי בחמות · וחכבד וְשָׁסַע אֶת בְּכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל ·
פירשוהו רז"ל שהיה קורעו מגבו ולא היה מבדילו לשתי
חתיכות לגמרי · ומה שאמר בכנפיו רוצה לומר עם
כנפיו שאינו צריך למרוש בכנפיו אלא כמו שהוא בכנפיו
היה שוסעו ומקטירו · ואמרו ושסע אין שסוע אלא
ביד וכן הוא אומר וַיִּשְׂסָעֵהוּ כְּשַׂסַּע הַגְּדִי · בלם ענין
חתיכת הדבר לשנים · וקרוב לזה וַיְשַׁסַּע דָּוִד אֶת אֲנָשָׁיו
בְּדְבָרִים · כלומר בטל דבריהם ושבר חרונם ומנעם
מלקום אל שאול ·

שסף וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת אֲגַג · ענינו בקעו בחרב
ותו גומו ופשח · ובדברי רז"ל חוה מפשח
ויחיב לן אלוותא אלוותא · כלומר היה בוקע העצים "

שעה וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה · וַיִּשַׁע יְיָ אֶל
הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ · ענינם לא פנה · ויפן יי
בדרך שאמר אל תפן אל מנחתם · וכן יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ ·
כלומר יפנו ימין ושמאל ואין מושיע · או הוא כמו ישועו
ויהיה שוע ושעה בענין אחד · וע"א יִשְׁעָה הָאָדָם עַל
עוֹשֵׂהוּ · וְלֹא יִשְׁעֶה אֶל חַמּוּבְּחוֹת · וְלֹא שָׁעוּ עַל קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל · וְאַל יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי שָׁקֶר · ענינם הבטחון ·
ויתכן לפרש אלו מהענין הראשון · וע"א וְלֹא תִשְׁעֶינָה
עֵינֵי רוֹאִים · והחתפעל אַל תִּשְׁתַּע כִּי אֲנִי אֱלֹהֶיךָ ·
ענינם הבהלה וחפחד · ויש לפרש ולא תשעינה מענין
וְעֵינָיו הֵשַׁע · ויהיו שנים שרשים וע"א · וּבְמַיִם לֹא
רָחֲצוּ לְמִשְׁעֵי · כתבנוהו בשרש שוע · ובבראשית רבה
אל תשתע כי אני אלהיך · אל תהיה בשעוה והיא הדונג

כלומר אל תמס כדונג מפני האש ושעוה בלי ספק מזה
חשרש · ועֹא שִׁעָה מֵעָלָיו וְיֶחְדָּל · שְׁעוּ מִנִּי אֲמַרֵר
בַּבְּכִי · ענינם הרפה חרפו · ופירש אאזל מזה אל
תשתע · כלומר אל תתרפה · ועֹא וְאֶשְׁעָה בְּחֻקֶּיךָ
תָּמִיד · הקמץ תמורת הסגול והוא מענין וְתוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי · או יהיה ענין ספור מתרגום ויספר ואשתעי ·
וכן וְנִשְׁתָּעֶה וְנִרְאֶה יַחְדָּו · קמץ העֹין מקום סגול כי
משפטו על המנחג וְנִשְׁתָּעֶה · ויֹת ונשתעה ונסתכל ·
אם כן הוא מהענין הראשון ·

שעט מִקּוֹל שַׁעֲטַת פָּרָסוֹת אַבִּירָיו · פירוש מקול
שאון פרסות סוסיו רוצה לומר חוזק הכותם
בפרסות יהם הארץ ברוצם · וכתֹי מקל מפסועית פרסת
גברוחי רֹל פסיעתם והליכתם בחוזק "

שעל מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם · ומֹא אם יִשְׁפֹּק עֲפַר
שׁוֹמְרוֹן לְשֹׁעָלִים לְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלָי ·
בְּשַׁעֲלֵי שְׁעוֹרִים · ענינם כמו אגרוף כלומר מלא
אגרוף · בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים · שביל ומזה תֹי לשעלים
לבל העם שבל ומזה תֹי לשעלים פרסת רגלי עמא
דעמי · כלומר עפר שנדבק כפרסות רגליהם · ומזה
נקרא שביל הכרמים משעול לפי שהוא דרך צר אין בו
רחב אלא שיעור שיחלך אדם בו · אִם יַעֲלֶה שׁוּעָל
וּפָרַץ · שׁוּעָלִים קְטַנִּים · ידוע "

שען וְנִשְׁעַן לְגִבּוֹל מוֹאָב · וְנִשְׁעַן עַל יְיָ · כִּי נִשְׁעָנוּ
עַל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם · וְהוּא נִשְׁעָן עַל יָדִי · יִשָּׁעֵן
עַל בֵּיתוֹ · לְהִשָּׁעֵן עַל מַכֵּהוּ · והשם מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֶנֶת ·
ובסמוך כֹל מִשְׁעַן לֶחֶם
וְכֹל מִשְׁעַן מָיִם · ומֹא וַיְהִי
יְיָ לְמִשְׁעָן לִי · ואפשר
שיהיה כל משען לחם מזה חמשקל · ומֹא עַל מִשְׁעֶנֶת
הַקָּנֶה הָרָצוּץ · עַל מִשְׁעַנְתּוֹ "

שעף בְּשֹׁעֲפִים מֵחֲזִיוֹנוֹת לָיְלָה · לְכֵן שֹׁעֲפֵי
יְשִׁיבוּנִי · סֹעֲפִים שָׂנֵאתִי · כבר זכרנום
באות הסמֹך "

שער כְּמוֹ שָׂעֵר בְּנַפְשׁוֹ כֵּן הוּא · בשקל פעל ·
והשם מלעיל שַׁעַר · ולרבים מֵאָה שְׁעָרִים ·
ענין שעור ואומר ידוע · ויש מפרשים מזה בְּבֵית יִשְׂרָאֵל
רָאִיתִי שַׁעֲרוּרִיָּה · כלומֹמה ששיערתי בהם ראית בהם ·
וענין אחר שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרָה · וּבְנְבִיאֵי יְרוּשָׁלַם רָאִיתִי
שַׁעֲרוּרָה · ועם יֹוד היחש רָאִיתִי שַׁעֲרוּרִיָּה · ומשקל
אחר שַׁעֲרָרִית עָשְׂתָה מְאֹד · בַּתְּאֵנִים הַשּׂוֹעֲרִים ·
בקמץ העֹין והוא תאר ענין לכלוך וטנוף · שַׁעַר הַשָּׁמַיִם ·
הַשַּׁעַרָה אֶל הַזִּקְנִים · ידוע · והפעל ממנו שׁוֹעֵר הָעִיר ·
חֵמָה הַשּׁוֹעֲרִים לְמַחֲנוֹת בְּנֵי לֵוִי · ונקראת בל הארץ
שער על שם כניסתה שהיא שער הארץ כמו שאמר
וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֶת שַׁעַר אֹיְבָיו · לפי שהארץ החזקה
והבצורה חזקה היא בכניסתה שיש סביבותיה הרים או
ימים וכיון שנכנסו האויבים ועברו אותם השערים הרי
כל הארץ נכבשת לפניהם לפיכך אמר פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ
שַׁעֲרֵי אַרְצֵךְ אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ · וְהַצֵּר לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ "

שער לא שְׁעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם · פירוש לא שערו מהם
כלומר שלא יראו מהם ולא עברום · וּמַלְכֵיהֶם
שָׁעֲרוּ שַׁעַר · וּמַלְכֵיהֶם יִשְׁעֲרוּ עָלֶיךָ שַׁעַר · וְשָׁעֲרוּ
חֲרֵבוֹ מְאֹד · כְּמוֹ חֵי כְּמוֹ חָרוֹן יִשְׁעָרֵנוּ · והשם בסופה
וּבְשַׁעֲרָה הַרְבּוֹ · ומשקל אחר וְקַדְמוֹנִים אָחֲזוּ שַׁעַר ·
והנפעל וְסָבִיב נִשְׁעָרָה מְאֹד · וההתפעל וְיִשְׁתָּעֵר עָלָיו

מֶלֶךְ הַצָּפוֹן · כבר זכרנום באות הסמֹך · שְׁעִיר עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּאת · אֶת שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים · שְׂעִירַת עִזִּים ·
ידוע · וְשָׁעִיר עַל רֵעֵהוּ יִקְרָא · וּשְׂעִירִים יִרְקְדוּ שָׁם ·
לַשְּׂעִירִים אֲשֶׁר הֵם זוֹנִים אַחֲרֵיהֶם · הם השדים וקראם
כן לפי שהם נראים כדמות השעירים למאמינים בם ·
בְּשַׁעֲרִים עֲלֵי דֶשֶׁא · יקרא כן הגשם הדק · לַשֵּׁעַר
הַצָּהוֹב · וַיָּחֶל שַׁעַר רֹאשׁוֹ לְצַמֵּחַ · שַׁעֲרֵךְ כְּעֵדֶר
הָעִזִּים · פירוש כשער עדר העזים · וּשְׂעָרָה לֹא חָפַךְ
לָכֶן · החֹא נחה · ומֹא עם חֹא חנקבה אֶל הַשַּׁעֲרָה וְלֹא
יַחֲטִיא · תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי · מִשַּׁעֲרוֹת רֹאשִׁי · ומֹא
אֶת הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלַיִם · והתאר הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ
שָׂעִיר · כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִירוֹת · ידוע · וְהַפִּשְׁתָּה
וְהַשְּׂעוֹרָה · וְהַשְּׂעוֹרִים וְהַתֶּבֶן · ידוע "

שפף שְׁפִיפוֹן עֲלֵי אֹרַח · בשקל ישימון "

שפה וְשִׂפְתוֹ עֲצֻמֹתָיו · נשברו ונכתתו ותרגום
ואכות אותו טחון ושפית יתיה בשופינא · וכן
בדברי רֹל גוי ששפה עֹז · וענין אחר וַיֵּלֶךְ שִׂפְתִי · אֶפְתַּח
עַל שְׂפָיִם נְהָרוֹת · רוּחַ צַח שְׂפָיִם · והנפעל ממנו
עַל הַר נִשְׂפֶּה · ענינו גבוה · ורבי יהודה הביא וילך שפי ·
עם ושפו עצמותיו · כלומר נשבר ברוח נשברה ·
וּשְׂפוֹת בָּקָר · ענינו חריצי חלב וכן תרגם יונתן גובנין
דחלב דתורים · וארֹל גובנין דחלב דתורין שלא היה
הזבוב יכול לעמוד עליהם אלא מיד נופל מרוב החלקות
והשמנות ודומה שהצרכם לזה לשון שפות · ואפשר
שנגזר מהענין הראשון כמו שנקראו גם כן חריצי מענין
חרוץ כמו שפיר בשערו ויש מפרשים הכחל של הפרות
ושם האחד שפה בשקל שדה שדות · ואפשר שיהיה מן
חשרש חזה שְׁפִיפוֹן עֲלֵי אֹרַח · ועֹין הפעל כפולה כמו
הגיגי מן חגה ולפי ששף שאר בעלי חיים נקרא כן מן
הוא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ · ויהיה שוף ושפה בענין אחד והוא
מענין וְשִׂפוֹ עֲצֻמוֹתָיו · ואפשר שיהיה מהשרש הזה עוד
תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה · והיֹוד נוספת והיא הנקראת
בקמץ רחב ומשפטו היה בקמץ חטף בשקל עלפה והוסב
לקמץ רחב לתפארת הקריאה · ואמרו בי חיא אבן
הנקראת בערבי אליסֹף והוא קרוב ללשון העברי "

שפה שְׂפָה לְפִיו סָבִיב · עַל שְׂפַת הַיְּרֻעָה · עַל
שְׂפַת הַיְּאֹר · בְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת כּוֹס · שָׂפָה
אֶחָת · שְׂפָתַיִם יָשָׁק · וְשִׂפְתֵי חֲכָמִים תִּשְׁמוֹרוּם · שִׂפְתֵי
חֲכָמִים יְזָרוּ דָעַת · וקבוץ הנקבות שִׂפְתוֹתָיו שוֹשַׁנִּים ·
יש מהם שפה ממש ויש מהם צד שָׂפָה אֶחָת · לשון
אחת · וכן וְשִׂפְתֵי רִנָּנוֹת יְהַלְלוּנִי · ופי ודברי רננות "

שפח בְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ · עֲבָדִים
וּשְׁפָחוֹת · וּלְשִׁפְחָתְךָ שְׁנֵי בָנִים · אין
לְשִׁפְחָתְךָ כֹל · הוא שם לאמה ולא יבא ממנו שם לזכר
אלא יאמר עבד לזכר ואמה · או שפחה לנקבה · וכבר
כתבנו הדומים לו בחלק הדקדוק שהוא חלק הראשון
מזה הספר · ועֹא מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה · לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם
יָצְאוּ מִן הַתֵּיבָה · וְהָיָה הַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר יִלְכְּדֶנּוּ יְיָ יִקָּרֵב
לַמִּשְׁפָּחוֹת · ונקרא גם כן השבט משפחה יִקָּרֵב אֶת
מִשְׁפַּחַת יְהוּדָה · ונקרא הגוי משפחה וְאִם מִשְׁפַּחַת
מִצְרַיִם · עַל כָּל הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם ·
מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה · וְעַל מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא
קָרֵאוּ · וְעֹד החשאלה וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת ·

שפח וְשִׁפַּח יְיָ קְדֹקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן · כבר זכרנוהו
באות הסמֹך "

שפט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ · וְשָׁפְטָנוּ מִלְּבָנוֹן · מלכים א ג · שמואל א ח
וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם · וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק · בַּי · שמות יח
שָׁפְטוּ יֵין מִיַּד אוֹיְבָיו · יִשְׁפֹּט יֵין בֵּינִי וּבֵינֶךָ · יִשְׁפּוּטוּ הֵם · שמו"ב ג · שמו"א ח · שמות יח
בשורק ומלרע · וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט · והשם מִשְׁפַּט צֶדֶק · בראשית יט · דברים יז
עַד הֵנָּה מִשְׁפַּט מוֹאָב · ומשקל אחר חֶרֶב שָׁפוֹט וְדָבָר · ירמיה מח · לה כ
בחלם · וחקבוץ כשורק וּשְׁפוּטִים עָשׂוּ בָהּ · ומשקל יחזקאל כג
אחר עָשָׂה יֵין שְׁפָטִים · ומשקל דברים לג
וחנפע בַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּטְתִּי אֶת אֲכֹתֵיכֶם הִנְנִי נִשְׁפָּט אִתָּךְ · יחזקאל כ · ירמיה כ
נִשְׁפָּטָה יָחַד · בְּהִשְׁפָּטוֹ יֵצֵא רָשָׁע · וחכבד חִיא שׁוֹפְטָה אֶת יִשְׂרָאֵל · לְמִשְׁפְּטֵי אֶתְחַנָּן · וענין קרוב לזה וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים · שעיה מג · תלים קט · דברים יח
כה עָשָׂה דָוִד וְכָה מִשְׁפָּטוֹ · בַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן · מִשְׁפַּט חַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם · לְכָל דְּבָרָיו וּלְכָל מִשְׁפָּטָיו · בְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הֶרְאִיתָ בְּהָר · מָה מִשְׁפַּט הָאִישׁ אֲשֶׁר עָלָה לִקְרַאתְכֶם · וַיַּסֵּבוּ אֶת הָעִיר כַּמִּשְׁפַּט הַזֶּה · שמואל א ט · שמות כא · מלכים ב ח · שמות כא · דברים יח · בראשית מ · שמואל א ח · מלכים ב ח · שמות כא · מלכים ב ח · דברים יח · שמות כא · מלכים ב ח · יהושע ז
וְאַרְמוֹן עַל מִשְׁפָּטוֹ יֵשֵׁב · יְבַלְבֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט · כֹּלֶם עָנִין חחוק וחדת וחתכונה · וכן יַסְּרֵנִי יֵין אַךְ בְּמִשְׁפָּט · ירמיה ל · ירמיה ל · ירמיה ל
כלומר כשעור שאוכל לסבול אל באפך פן תמעיטני · ירמיה ל
וכן וְיִסַּרְתִּיךְ לַמִּשְׁפָּט" · ירמיה ל

שפך וְגַם דַּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה · אֲשֶׁר שָׁפַךְ יוֹאָב · מלכים ב כא · דברים כא
יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה · נכתב בה"א ונקרא בוו"ו · תלים עט · תלים סט · ויקרא יל · יחזקאל כג
וְלִפְנֵי יֵין יִשְׁפּוֹךְ שִׂיחוֹ · שְׁפוֹךְ עַל עוֹלָל · שְׁפוֹךְ חֲמָתְךָ · שָׁפְכוּ לְפָנָיו לְבַבְכֶם · וְשָׁפְכוּ אֶרֶץ הָעָפָר · וַיִּשְׁפְּכוּ תַּזְנוּתָם עָלֶיהָ · בִּשְׁפוֹךְ סוֹלָלָה · וְשָׁפְכוּ עַל יְרוּשָׁלַם סוֹלְלָה · אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר · והשם אֶל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן · כשש נקודות · ומשקל אחר וּכְרוֹת שֶׁפֶכָה · והוא שנכרת חגיר שלו ונקרא חגיר שפכה לפי שחוא שופך חשתן · והנפעל וְנִשְׁפַּךְ חֲדָשָׁן · יחזקאל ל · יחזקאל ל · יחזקאל ל

שקק בָּעִיר יָשׁקוּ · כְּמַשַּׁק גֹּבֵים שׁוֹקֵק בּוֹ · וְדוֹב שׁוֹקֵק · והשם כְּמַשַּׁק גֹּבֵים · ומֹא וּבֶן מֶשֶׁק בֵּיתִי · וכלו סגול בשקל מכס · וממר ליולדתו · והתפעל בהכפל בו גם פֹּא הפעל יִשְׁתָּקְשְׁקוּן בָּרְחוֹבוֹת · ענינם ענין ההליכה בהתמדה וחם מלשון שוק "

שקד שָׁוֵא שָׁקַד שׁוֹמֵר · כַּאֲשֶׁר שָׁקַדְתִּי עֲלֵיהֶם · וַיִּשְׁקֹד יְיָ עַל הָרָעָה · נָמֵר שׁוֹקֵד עַל עָרֵיהֶם · לִשְׁקוֹד עַל דַּלְתוֹתַי · וְנִכְרְתוּ כָּל שׁוֹקְדֵי אָוֶן · שִׁקְדוּ וְשִׁמְרוּ · ענין המהירות והחשתדלות והתמדה על הדבר · מַקֵּל שָׁקֵד · בָּטְנִים וּשְׁקֵדִים · וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים · ידוע וגם הוא לקוח מהענין הראשון כי עץ השקד ימהר להניץ משאר העצי וכן אמר לנביא חֹזֶה אָתָּה לְרָאוֹת כִּי שׁוֹקֵד אָנִי עַל דְּבָרִי · נראה כי שקד מלשון שוקד · והפעל ממנו שְׁלֹשָׁה גְּבִיעִים מְשֻׁקָּדִים · מפותחים כדמות שקדים · ובדרך החשאלה וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד · והוא רומז בו על השיבה שהיא לבנה כדמות נץ השקד · וי"מ השקד אבר המשגל ויהיה וינאץ על זה הפי כמו וינאץ בזעם אפו רוצה לומר שימאס המשכב מרוב חלישותו כמו שאמר ותפר האביונה · ורז"ל פירשו השקד זו קליבוסתא ויהיה וינאץ על זה הפי ויתגדל שזה העצם שהוא למעלה מן העגבות יתגדל ויראה בימי הזקנה מכחישות הבשר ומיובש הלחות "

שקד נִשְׁקַד עוֹל פְּשָׁעַי · ענינו לפי מקומו נקשר או נתחבר · ובויקרא רבה אני יי מלמדך לחועיל מסקדנא לך כהדין מסס דמסקיד לתורתא בלומר אהיה עמך תמיד להנהיגך כמו שהמלמד דבק תמיד בפרה להנהיגה · ורבינו היי זל הביא ראיה מדברי רז"ל כלבא בסקדא וגדיא בסרבא "

שקה וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים · וְגַם הַנִּמַּלִים הִשְׁקָתָה · חַמַּשְׁקֶה וְהָאוֹפֶה · שֵׁר הַמַּשְׁקִים · וַיַּשְׁקֵ אֶת צֹאן לָבָן · וְהשם וְכָל מַשְׁקֶה · עַל מַשְׁקֵהוּ · מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל · ושלא נזכר פעלו מהדגוש ומוחַ עַצְמוֹתָיו יְשֻׁקֶה · והשם כתמורת למד הפעל בי"ד וְשִׁקוּי לַעֲצֻמוֹתֶיךָ · שַׁמְנִי וְשִׁקוּיַי · ובו תמורת למד הפעל וְשִׁקְוֵי בִּבְכִי מָסַכְתִּי · ענין המשקה בענין המשתה אל שהמשתה על הפועל והמשקה על המפעיל זת ממשקה ישראל מפטימא דישראל כלומר מן חטוב שבצאנם ומן השמנים והוא על דרך ומוח עצמותיו ישקה · וכן מקום שמשקים הבהמות נקרא שוקת וְתַעֲר כַּדָּה אֶל הַשֶּׁקֶת · והת"ו תמורת הא למד הפעל והיה דינו עם ההא שוקה בפלס שואה תועה וכשחומר ההא בת"ו הושבה המלה מלעיל כמו עשרה עטרת גבירה גברת · והקבוץ והוא משקל אחר בְּשֶׁקֶת הַמָּיִם "

שקט וְשָׁקַט וְשָׁאֲנַן · לֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא נָחְתִּי · וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה · אָרֶץ יְרֵאָה וְשָׁקְטָה · פירוש יראה מן השם יתברך ושקטה מלחלחם על ישראל כמו שאמר מגערתך יי נרדם ורבב וסוס · אַל תֶּחֱרַשׁ וְאַל תִּשְׁקוֹט אֵל · אֶשְׁקְטָה וְאַבִּישָׁה בְּמִכּוֹנִי · הקוף בקמץ חטף · שׁוֹקֵט וּבוֹטֵחַ · וְשׁוֹקֵט הוא אֶל שְׁמָרָיו · יוֹשֶׁבֶת וְשׁוֹקֶטֶת · והשם וָשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו · בשש נקודות · והכבד הַשֹּׁמֵר וְהַשָּׁקֵט · בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה · מקור או שם · הַשָּׁקֵט לֹא יוֹבַל · בְּהַשְׁקִיט אֶרֶץ מִדָּרוֹם · ואשר הם פעלים יוצאים וְהוּא יַשְׁקִיט וּמִי יַרְשִׁיעַ · לְהַשְׁקִיט לוֹ מִיָּמֶיךָ · וְאֶרֶךְ אַפַּיִם יַשְׁקִיט רִיב · ענינם ענין הנחה ומרגוע "

שקל וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הָרִים · כֶּסֶף יִשְׁקֹל · וָאֶשְׁקְלָה לוֹ אֶת הַכֶּסֶף · וָאֶשְׁקְלָה לָהֶם אֶת הַכֶּסֶף · בקמץ הקוף בשוא ופתח · וָאֶשְׁקְלָה לָהֶם אֶת הַכֶּסֶף · בקמץ חטף · והנפעל נִשְׁקַל הַכֶּסֶף · וְלֹא יִשָּׁקֵל כֶּסֶף מְחִירָהּ · לוֹ שָׁקוֹל יִשָּׁקֵל כַּעֲשִׂי · והשם וְלַקַּחְתָּ לְךָ מֹאזְנֵי מִשְׁקָל · בְּבַע מִשְׁקָלוֹ · ומשקל אחר עם הת"ו וְצִדְקָה לְמִשְׁקֶלֶת · וכחולם בְּמִשְׁקוֹל עֶשְׂרִים שֶׁקֶל לַיּוֹם · ועם הת"ו וְאֶת מִשְׁקוֹלֶת בֵּית אַחְאָב · ומשקל אחר בְּשֶׁקֶל חַקֹּדֶשׁ · בשש נקדות · עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל "

שקם וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמֶל · כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר בַּשְּׁפֵלָה · שִׁקְמִים גָּדְעוּ · ובוֹלֵס שִׁקְמִים · פירוש פירות שקמים היה לוקט למאכל בקריו והם מין ממיני התאנים או יהיה שקמים שם הפירות עצמם כמו תאנה תאנים שהוא שם הפרי ושם העץ "

שקע וְשָׁקְעָה כִּיאוֹר מִצְרַיִם · תִּשְׁקַע בָּבֶל · וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ · והנפעל וְנִגְרְשָׁה וְנִשְׁקְעָה · והכבד וְבֶחֱבֶל תַּשְׁקִיעַ לְשׁוֹנוֹ · רל ובלשונו תשקיע חבל כמו ותשם בפוך עיניה · שלחו באש מקדשך · אָז אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם · והשם וּמִשְׁקַע מַיִם תִּשְׁתּוּ וְאֶת הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפְּשׂוּן · ענינם כענין עומק ופי ומשקע מים תשתו כי כשהמים רבים יש בהם עומק ורל שת שתו המים כשהם רבים וזכים טרם שיחסרו ויגיעו אל השיש ואל הרפש או טרם שתדלחו אותם שהם זכים · וכן פי אז אשקיע מימיהם · לפי שתהיה הארץ חרבה מאין אדם ובהמה ולא יעברו במים יהיו המים זכים כמו שאמר לא תדלחם רגל אדם ופרסות בהמה לא תדלחם · כי בשתדלחם רגל אדם ובהמה הם עכורים וכשלא תעבור בם רגל אדם ובהמה יהיו זכים כשמן וזהו שאמר ונהרותם כשמן אוליך · ועיקר הלשון לשון עומק ומצולה ותרגום צללו כעופרת אשתקעו באברא · ותרגום ירושלמי כבלע את הקדש כד משקע · ותרגום השבעו כבוץ רגליך אשתקעא בבהתא רגלך "

שקף וְצִדֶּק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף · בְּעַד אֶשְׁנַבִּי נִשְׁקַפְתִּי · נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב · כִּי רָעָה נִשְׁקְפָה מִצָּפוֹן · וְנִשְׁקַפְתָּ עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן · הַנִּשְׁקָף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן · ענין השגחה והצצה · ונשתמשו בו בלשון נפעל לפי שהעומד במקום גבוה ומביט הוא נשקף למביטי אליו לפיכך אמר הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם · כי הקבה משקיף ואינו נשקף · וכן וַיִּשָּׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ · כי היה במקום שהיה רואה אותם והם לא היו רואים אותו · וכן וַתִּשָּׁקֵף בְּעַד הַחַלּוֹן · שהיתה רואה אותם והם לא היו רואים אותה עד שקרב יהוא אל השער · וַיִּשָּׁקְפוּ עַל פְּנֵי סְדוֹם · חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטוּמִים · אמר בו התרגום פתיחין מלגו וסתימן מלבר · ובדברי רז"ל מצאנו בהפך זה שאמרו פתוחים מבחוץ ואטומים מכפנים שלא כדרך שאר חלונות להראות שאינו צריך לאורה · אֶל הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת · הוא המפתן העליון אשר על מזוזות השער נקרא כן לפי שהוא נשקף תמיד או נקרא כן לפי שהדלת מכה עליו תמיד ותרגום ושדופות קרים

יחזק' כ' · ישעיה לג · מלכים ב' כ' · ישעיה לג · בראשית ט"ו · כתוב ב' · תלים קכ"ו · ירמיה לא · דברי"ל ט' · ירמיה ה' · מלכים ב' · ישע' כט · עזרא ח' · ירמיה מ' · דתי' מ' · דתי' מ' · מגבר לא · סמות · קהלת ב' · ירמיה ח · סמות לא · תלים ט"ו · ירמיה ח · תליה ח · יהושע ל' · תלים מ' · דתי' מ' · יחזקאל מ' · תלים מ' · מלכים ב' · יחזקאל לג · בראשית כל' · ישעיה כח · יחזקאל ל' · מלכים ב' כא · סמות ל · סמות ל · תלים עח · מלכים א' · ישעיה ט' · עמוס ז · עמוס ט' · ירמיה לא · במדבר יא · עמוס ה' · תליה מ' · יחזקאל לג · יחזקאל לג · תלים מ' · מלכים ב' · ירמיה ל' · פוסטים ה' · ירמיה ל' · במדבר כא · בראשית כל' · ישעיה כ' · בראשית כ' · מלכים ב' ט' · בראשית יח · מלכים ב' ג' · שמות יב · תלים מ' · ירמיה ל' · תליה ל' · תלים לא · תלים לא · בראשית ל' · ירמיה ל' · תליה ג' · יהושע יח · תלים עו · פוסטים יח · ירמיה מח · זכריה ח · דה' ח' כב · תלים פג · ישעיה יח · ישעיה ז' · ישע' ל' · ירמיה מט · תליה לז · תליה לד · תלים כד

ושקיפין קידום כלומר מזכות רוח קדים ותרגום ויספוק
את כפיו ושקפינון לידוהי׳ והחכם ר״א אבן עזרא ז״ל
כתב כי המשקוף הוא חלון שיעשו על הפתח ישקיפו
ממנו בשאדם קורא בשער לראות מי הקורא וזה ידוע
בארץ ישמעאל שיעשו החלונות על הפתחים להשקיף
משם · ושקפים שלשה טורים · זה לעומת זה תי׳
בלונסא תלתא סדרין וכן וכל חפתחים והמזוזות רבעים
שקף · מרבעין וחפין בלונסא · ובדברי רבותי׳ ז״ל מביאין
בלונסות של ארז ומודלה על גבי בלונסות פ״ בדים ·
ותרגום ובנקיקי הסלעים ובשקיפי כפיא · וכן תרגום
ובסעיפי הסלעים מפני שמשקיפין מתן בעבור גבהן ״

שקץ כי לא בזה ולא שקץ · אל תשקצו את
נפשותיכם · ואת נבלתם תשקצו · שקץ
תשקצנו · והשם ולתת שקוץ שומם · והקבוץ ועל בניך
שקוציהם משומם · ותראו את שקוציהם · איש שקוצי
עיניו השליכו · ומשקל אחר שקץ הוא לכם · בשש
נקודות ענינם עגין תועבה ״

שקר אם תשקר לי ולגיני · והשם מדבר שקר
תרחק · בשש נקודות · אויבי שקר ·
שקר רדפוני · דובר שקרים · בשקריהם ובפחזותם ·
והכבד ולא שקרנו בברית · לא ישקר ולא ינחם ·
בנים לא ישקרו · ולא תכחשו ולא תשקרו · ענין הכזב
והבגד · ותרגום מדוע נבגוד איש באחיו מה דין נשקר
נבר באחוהי · אף יש מהם ענין חנם אויבי שקר · שקר
רדפוני · לשקר שמרתי · דמה לשקר עשה עט שקר
סופרים · וכן מלת שוא כמו שבתבנו ״

שקר ומשקרות עינים · כלומר מחדדות אותם
ורומזות בהם ובלעז גיגנטש״ · ותרגום עין
שזפתו עינא דסקרת״ח · ובדברי ר״ז אברא אותה מן
העין תהיה סקרגית עמדה חוה והיתה סקרנית שנאמר
ותרא האשה ״

שדר שרדך אגן הסהר · לא כרת שדך · בדגש
חרש״ל לחסרון הכפל · ובמשקל אחר
ואונו בשרירי בטנו · הוא חטבור · וענין אחר כי
בשרירות לבי אלך · ענינו חבטת לבי ומחשבותי ·
וכן למען שוררי חישר לפני דרכך · ישור על אנשים ·
ואם כתבנו אותם בשרש שור מאין הכרע · ויש מפרשים
בשרירות בחוזק מענין שריר וקים בדברי ר״ז ״

שרד לחיות כל איש שורר בביתו · והתפעל
כי תשתרר עלינו גם השתרר · ויתכן לחיות
מזה השרש ויישר אל מלאך · כי שרים ישורו · ובבר
כתבנו אותם בשרש שור אבל ויישר במרירה · אם תגדל
המשור · כתבנום בשרש גשר כי הוא שרשם באמת ״

שרב ולא יבם שרב ושמש · ענינו החום · והיה
השרב לאגם · פי מקום המדבר והחורב ·
ותרגום אבלני חורב · אבלני שרבא ״

שרג ובגפן שלשה שריגים · שעפים · חלבינו
שריגיה · והחרפעל ממנו ישתרגו עלו
על צואריו · כלומר יסתבכו · וכן שלא נזכר פיעלו
מהדגוש גידי פחדיו ישורגו · ותרגום שבכים מעשה
שבכה שרגן עובד שריגו · ובמשנה ומסרגין את המטה ״

שרד והשרידים שרדו מהם · פליט ושריד ·
שרידי חרב · ידוע · יתארהו בשרד · בשש
נקודות · הוא חוש הצבע שמסמן בו חנגר מה שרוצה
לכרות מן העץ · ואת בגדי השרד · בגדי העבודת

ואינם בגדי כהונה רק בגדים עשויים לכסות המזבח
והשולחן והמנורה בנסוע
המחנה · וכתב רבינו
שלמה ז״ל כי לפיכך נקראו
בגדי שרד שהם עשויים
במין קלעים דמתרגמינן
סרדין ״

שרה אם לא שריתיך לטוב · כתבו רבי יהודה בזה
השורש וגם רבי יונה כתבו כן ופירשו שהוא
דומה לתרגו׳ משרה קטרין וכבר כתבנוהו בשרש שאר ·
ואא״ז פירש מזה תחת כל
חשמים ישרהו · כלומ׳ תיר
קשור העבים וימטיר על
בנפות הארץ · שרותיך
מיברך · כתבנום בשרש שור · ויבלבש ברקה בשרין · בין
חדבקים ובין השרין · ומשקל השרין · ובחלם ושרין
קשקשים · פי עשוי מעשה קשקשים · ובהא חנית מסע
ושריה · היא התחרא · והקבוץ בחלם ושריונות וקשתות ·
אזבר״ג בלעז · ומזה השרש
עוד וכל משרת עגבים ·
ידוע מדברי ר״ז אין שורין
ריו וסממנין וכן אמרו ולא
במי משרה · וכן פירשו מזה תחת כל חשמים ישרהו ·
חבצלת השרון · היה השרון בערבה · פירשו בו ארץ
מישור ומקום רשן · וכן ועל הבקר הרעים בשרון ·
שרטי השרוני ״

שרה ובאוגו שרה אר אלהים · כי שרית עם
אלהים · והשם למרבה המשרה · ידוע ״

שרט ושרט לנפש · בשש נקודות · לא ישרטו
שרטת · והנפעל שרוט ישרטו · אמרו
רבותינו ז״ל שריטה וגדידה אחת היא ״

שרך אם מחוט ועד שרוך נעל · ולא נתק שרוך
נעליו · רצועות חנעל · והפעל הכבד ממנו
משרכת דרכיה · כלומר מבלבלת דרכיה ורצה סביב
כמו שקושרין השרוך סביב לגעל ״

שרע שרוע וקלוט · ענינו עודף · וכן ארז״ל שרוע
זה שנשמטה ירכו והוא מושך רגלו והנה הוא
עודף · והתפעל ממנו כי קצר השתרע מהשתרע ״

שרף אשר שרף יי · ושרף את הפרה · על פרשה
ישרף · ויישרף באש · פירוש התיך העגל
באש לבטל צורתו ואחר כך טחנו בפצירה פים כי הזהב
לא ישרף אבל יותך · ואת העיר הזאת תשרוף באש ·
פירוש אתה תהיה גורם שתהיה נשרפת העיר אם לא
תצא אל הכשדים ובאלו אתה שורף אותה · והנה
שרופה באש · עריכם שרפות אש · וישרפו לו שרפה
גדולה עד למאד · ובמשרפות אבותיך המלכים
הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך · הוא
ששורפין על המלכים מטתן וכלי תשמישן · וכן בדברי
ר״ז שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי שנאמר
בשלום תמות · ובמשרפות אבותיך · וגו׳ מכאן ששורפים
על המלכים ומה הן שורפין עליהן מטתן וכלי תשמישן ·
ויש מפרשים השרפה לשון הקטרה יעשו למת כדי שלא
יסריח בשרו · וכן כתוב וישביבוהו במשכב אשר מלא
בשמים וזנים מרקחים · במרקחת מעשה · וישרפו לו
שרפה וגו׳ · וכן וישרפו אותם שם · ויש לפרש וישרפו

אותם שם ששרפו הבשר ולפי שנשתהו ימים אולי העלה הבשר רמה ולא רצו לקברם כן עם התולעים ושרפו הבשר ואחר כן קברו העצמות וכן כתוב ויקחו את עצמות שאול ויקברו אותם וגו׳ לבלתי שרוף את המגלה והשם השרפה אשר שרף יי׳ אל תוך שרפת המחנה ומשקל אחר והיו עמים משרפות סיד ובמשרפות אבותיך והתאר גפרית ומלח שרפה כל ארצה פירוש בגפרית ומלח תהיה שרפה כל ארצה ושלא נזכר פועלו מהדגוש וחגה שרף והנפעל שרף ישרפו וחרעיר חגאת לא תשרף באש ויש מפרשים מזה הענין ונשאו דודו ומסרפו ואף על פי שנכתב בסמ״ך וכבר כתבנוהו באות הסמ״ך משרפות מים נקרא כן המקו לפי שהיו מימיו נובעים המין כחמי טבריה וזולתם וי״ת חריצי ימא וחוא שעושין חריצין וממשיכין לתוכן מים מן הים והחמה שורפתם והם נעשות מלח שלינ״ש בלעז עשה לך שרף חנחשים המשרפים נקראו כן לפי שהן שורפין בהכל פיהם שרף מעופף אומרים כי יש נחשים ימצאו בארץ כוש יש לחם כנפים ויעופו בהם או פירוש מעופף מדלג למרחוק וכאילו חוא עף וכן בדברי רבותינו אין מדליקין בצרי מפני שהוא עף פירוש נע מן חנר ונתז חנח וחנה שרפים עומדים מלאכי אש״

שרץ שרץ ארצם וישרץ היאור אשר שרצו המים שרצו בארץ המשורץ על הארץ כל נפש חיה אשר ישרץ שרץ נפש חיה בשש נקודו ענינם ענין החולדה עם הרבוי ודעת התרגום ענין תנועה שתרגם שרץ רחשא וחשרצי מתנועעים על הארץ״

שרק ושרק לו מקצה הארץ שרקו וינעו ראשם ישרק יי׳ לזבוב ישום וישרק אשרקה להם ואקבצם שריקות ערים ויושבי׳ה לשרקה ענין השריקה הנעת השפתים בקול״

שרק נטעתיך שורק ויטעהו שורק ולשורקה בני אתונו חלמו שרוקיה נכתב בו חנח עם הדגש חוא המשובח ממיני הגפן וכתב הרב אבן גיאת שהוא מין הטוב מן הגפנים שהענבים לא ימצא בהם חרצן ות״ במצב נפן בחירא וי״מ כן עובדי פשתים שריקות המשובח ממין חפשתן וכן יקרא בלשון ערבי אל שרק חטוב שבמשי שרקים ולבנים מצויירים כלומר שעינם אדום ולבן ושחור כאילו חם נקודים או טלואים וכן עובדי פשתים שריקות כלומר מנקדים בצבעים וכן בדברי ר״ל לובשי סריקין של זחב כלומר מלבוש מצויר של זחב וי״מ שרקים מתוקנים במסרק וכן בדברי ר״ל רבא שרא לסרוקי סוסיא כלומר להסריק חסוס במסרק של ברזל וכן בדברי רבותינו קנה מאזנים של שריקות טמא פירוש מוכרי פשתן שרוק״

שרש בל שרש בארץ גזעם נטעתם גם שרשו הקמץ בעבור הזקף והם מבנין פעל הכבד אשר עד״ המרובע כי בלא חזקף בשוא כמו בוננו חצם על יתר ואם אין שרשם אחר בנינם אחר וכבד אחר

חבאים ישרש יעקב ותשרש שרשיה אויל משריש וענינם נתינת השרש בארץ ופירוש אויל משריש נותן שרש ומתחזק במעשיו וחשם אשר נבנה הפעל ממנו שרש פורה שרשי פתוח על שרשי רגלי המפך משרש חרים ושרשי חיים כסה שרשם בעמלק פי שרש היה נלחם בעמלק וחו יהושע שהיה משבט אפרי׳ וכבד אחר וחוא בענין החפך ושרשך מארץ חיים בלומ׳ יעקר שרשך ובכל תבואתי תשרש ושלא נזבר פעלו ממנו ויצאצאי ישרשו כלומר יעקרו שרשיהם״

שרת ושרת את אחיו ושרתו אתו וישרת אותם ומשרתים את הבית אילי נביות ישרתונך ומלכיהם ישרתונך האתנחתא בשניהם בתיו ולפיכך הנון נקודה בסגול לשרת בשם יי׳ לפני העדה לשרתם משרת משה ויהושע משרתו משרת את המלך משפטו משרתת וחשם ויעשחו כלים לבית יי׳ כלי שרת את כל כלי השרת״

שרת ותקח את המשרת תרגום מחבת משריתא שרטן בלעז״

שת חששופי שת כתבנוהו בשרש שות״

שתת שתו בשמים פיהם בצאן לשאול שתו כתבנום בשרש שות״

שתה ומים לא שתה אשר ישתה אדני בו ויישת מן היין ושתו ביין מסכתי בל ישתיון ומח שאמרו רבותינו ז״ל שתוי אל יתפלל חוא שם תאר לא פעול כי חמים או היין הוא שתוי על דרך פעול או נשתה על דרך נפעל אבל מח שאמרו חם שתוי הוא תאר במו עצום ואמרו בלשון הזח להפריד בינו ובין שכור כי חשתוי לא שתה כל כך כמו השכור לפיכך אם חתפלל תפלתו תפלה שחרי יכול לדבר בפני המלך

אבל השכור חוא ששתה כל כך שאינו יכול לדבר בפני המלך לפיכך אם התפלל תפלתו תועבה והשם משתה ושמחה והקבוץ משתים ומיין משתיו יין משתיהם ומא בגבורה ולא בשתי פי אפילו בעת שיאכלו לבם ודעתם בגבורה לא בשתיה ועם חא והשתיה בדת והנפעל וכל משקה אשר ישתה ידוע או בשתי או בערב הוא חחוט ההולך לאורך חבגד והערב הוא ההולך לרחבו וי״מ מזח בגבור ולא בשתי כלומר לא בבלבול ובערוב כמו חשתי שחוא מעורב עם הערב כלומר שאין דעתם מבולבל במאכל ובתענוג אלא דעתם זך בגבורה ומן השרש חזה עד שתותיהם בשקל בנותיהם שמותיהם וכבר פירשנו אותו בשרש שות״

שתל ושתלתי אני בחר מרום ישראל אשתלנו והוא מפואר התיו בקמץ חטף בעץ שתול על פלגי מים באשר ראיתי לצר שתולה בנוה והנח שתולה חתצלח בשתילי זתים ענינם ענין נטיעה״

שתם שתם העין פתוח העין ובדברי רבותינו כדי ושישתום ויסתום ויגוב״

שתן משתין בקיר זה חלשון נודע בדברי ר״ל בהטלת מי רגלים באמרם לא ישתין בצד כותלו של חבירו אלא אם חרחיק ממנו שלשה טפחים וזולת

ישעיה כו׳ · תלים כ · תיב ח

דברי׳ כט · תיב כט · תיב ב

תיב כח · תיב לו · סופעי ה

תלים כב

תיב לא

תיב לא

מדבר ה׳ · מדבר נ׳ · רתשי ה

יחזקאל מד

ישעיה ס · ישעיה ה

דברים יח

מדבר ל׳ · מדבר ל׳ · סמו כב

מלכים ח ח

לה כ כד · מדבר ל

סמואל ב׳ ג׳

ישעיה ל

תלים עג · תלים מא

סמו לד · רתשי מד · רתשי ה

משלי ט · תלים עח

תלים קה · סמו ה · רתשי ח

בראשית ט · בראשית ז

יחזקאל מז

בראשית ח

אל״ ותתיה אך לא מלק כיכה כי יש מהן יונקין ויש מהן עומדין וכלאם לי כי היונקים לפרסם בלשון תולד והעומדי׳ קס כתרגומן בלשון ריחוס:

ישעיה ה · תיב ג

ישעיה ו · ירמי׳ ט · זכריה ז

סופעים ה · מיכה ז

ירמי׳ כ · ישעי׳ ה · מלכי מט

ישעיה יז

אריה ח

אל״ וכן בלשון רומי נקרא סמטי שיליקא:

ישעיה ט · ישעיה יב

מלכים ח

אסתר ט · דניאל ח

דניאל ח · קהלת ז

אסתר ח · ויקרא יח

ויקרא יא

סמואל ב׳ ג׳

יחזקאל יז · יחזקאל יז

תלים ח

הושע ט

יחזקאל יז · תלים קלח

מדבר כד

אל״ והנכון כמו שמלשי ז״ל שהיתה עינו נקובה וינאת לאון ומור שלה כלאה פתוחה ולאלע כתב יש אומרי׳ כי עין אחד היה לבלע׳ וזה לדן דרש:

סמואל ח כא

וזולת זה הרבה ומה שאמר משתין בקיר הוא אומר על הכלב שדרכו להשתין בקיר רל שלא ישאר לו דבר עד הכלב המשתין בקיר וכן פירשו רזל שאמרו מאי דדרביה אשתוני בקיר לא שביקנא ליה ומאי ניהו בלבא׳ וית משתין בקיר ידע מדע רצה בו משתין בקיר כמו משית בקיר רוצה לומר בקירות חלב ״

שתק יִשְׁתֹּק מָדוֹן · וְיִשְׁתּוֹק חַיִּים · מֵעֲלֵינוּ · וַיִּשְׁמְחוּ כִּי יִשְׁתֹּקוּ · ענין חשתיקה ידוע ״

משלי כ״ו · מיכה ג׳ · תלים קז׳

אל׳ ולא שיתר כמון לומר שמשתין בקיר לל כל זכר כי אין הכקבה משתכת בקיר וכן פירש אותו הקכם ייכוליתו בהעתקתו שהעתיק המקרא לערבלים ״

ואשר הם בני ארבע אותיות

שגשג בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׁגְשֵׁגִי · מענין יִשְׁגֶּא אָחוּ בְּלִי מָיִם · וכן חוא עקר שרשו שגה ״

ישעיה יז׳ · מיכה ה׳

שלהב יוֹנַקְתּוֹ תְּיַבֵּשׁ שַׁלְהֶבֶת · לא תִכְבֶּה לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת · וכן שַׁלְהֶבְתְּיָהּ · ואם היא מלה אחת ענינה שתי מלות רוצה לומר שלהבת גדולה וכן דרך המקרא כשרוצה להגדיל הדבר סומך אותו אל חשם יתע וכן מאפליה וחדומים לחם שבתכנו בשרש אפל שלהבת כמו לחבת ונסמך לחבר אל שלחבר כמו אדמת עפר · מטיט היון · ותרנום פני להבים פניהם אפי שלהבין אפיהון · וכן בלבת אש תרגומו בשלחובית אשתא ״

איוב ט״ו · יחזקאל כ״ד · מיר ה׳

שנאן אַלְפֵי שִׁנְאָן · נהגו במלה הזאת לקרוא המלאכים בזה הלשון שנאנים · וא״א ששרשו שנה וחאלף תמורת חיוד הבא״ת תמור״ת למד הפעל בפלס קנין בנין רוצה לומר אלפים שונים ״

תלים פ״ח

שנהב שֶׁנְהַבִּים וְקוֹפִים וְתֻכִּיִּים · אמר בו התרגום שן דפיל ״

מלכים א׳ י׳

שעשע וְשַׁעֲשֻׁעֶיךָ יוֹנֵק · אֲנִי תּוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָתִי · רוצה לומר בתורתך · תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעֲשְׁעוּ נַפְשִׁי · בפתח השין וחעין זה הבנין נבנה על דרך פָּעֵל · ושלא נזכר פועלו ממנו וְעַל בִּרְכַּיִם תְּשַׁעְשָׁעוּ · וחחתפעל בְּחֻקּוֹתֶיךָ אֶשְׁתַּעְשָׁע · וחשם גַּם עֵדוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי · וָאֶהְיֶה שַׁעֲשׁוּעִים יוֹם יוֹם · ענינם כענין שחוק ושמחה רפורט בלעז ״

ישעיה נ״ח · תלים קי״ט · תלים קי״ט · תלים נ״ד · ישעיה ס״ו · תלים קי״ט · תלים קי״ט · משלי ח׳

שקערר שְׁקַעֲרוּרוֹת יְרַקְרַקּוֹת · גם חוא בן ארבע אותיות אלא שנכפלה בו חרביעית ופירשו בו שחורות ובתכ שוקעות ומראיהם אדמדם או ירקרק ודומה כי המלה היא מורכבת מן שקע ומן שער כי חוא ענין שחרות ועכירות כמו שערוריה ״

ויקרא י״ד

שרבט שַׁרְבִיט חֲזָקָה · ענינו כמו ש שבט ״

אל׳ שרבט ושרעף בשניהן הלשון נוספות כי שרבט כמו שבט ושרעף כלשון סעוף מן לכן שעיפי ישיבוני · וכן שרשר הלוש השניה נוספת כי שרשרות כמו שרשות ויש אומרים כי שני הלשון של שרשרות בחילוף שני לחלון ושרשרות כמו שלשלות כמו מפלשי עב כמו מפרשי וכן מזלות כמו מזרות ·

אסתר ל׳

שרעף בְּרוֹב שַׁרְעַפַּי בְּקִרְבִּי · בְּחָנֵנִי וְדַע שַׁרְעַפָּי · ענינו ענין מחשבותי כמו שעיפי ״

תלים ל״ד · תלים קל״ט

שרשר שַׁרְשְׁרוֹת נַבְלֶת · ובחסרון הריש שַׁרְשׁוֹת גַּבְלֶת · ענינו כמו שלשלאות · וכן בדברי רזל · החרובין משישרשו ענינו כמו ישלשלו ועוד אמרו שרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם ״

פסחים נ״ט · פסחים כ״ה

ובן חמש אותיות

שעטנז לא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז · הוא בגד כלאים צמר ופשתים · ורזל פירשו המלה מורכבת משלש תיבות שוע טווי ונוז וכל אחד מהם אסור משום כלאים שוע לשון שעיעות תרגום חלקות צואריו שעיעות צואריה והוא שטורפין צמר ופשתים זה עם זה ועושים מהם לבדים שקורין בלעז פלטרי · טווי שטורפין צמר ופשתים וטווין אותו כאחת או טווין צמר לבדו ופשתים לבדו וחוזרין ושוזרין שני החוטין נוז באריגת הצמר עם הפשתים או תכיפה במחט ומן התורה אינו אסור אלא עד שיחיו שלשתן כאחד שוע טווי ונוז ״

דברים כ״ב

נשלמה אות השין

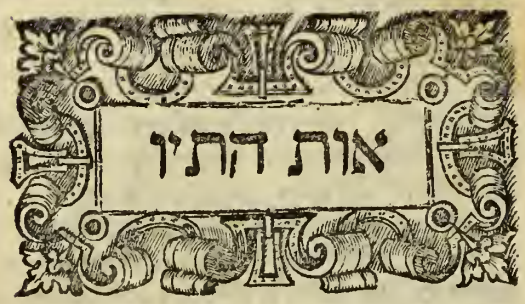

תא וְהַתָּא שֵׁשׁ אַמּוֹת · אֶל תָּא הָרָצִים · וּבֵין הַתָּאִים חֲמֵשׁ אַמּוֹת · וְתָאֵי הַשַּׁעַר · וּנְכוֹל לִפְנֵי הַתָּאוֹת · ואפשר כי שרש תא תאח או תוח · התא הוא חיצ״ע וכבר פירשנו יצ״ע בשרשו ״

יחזקאל מ׳ · מלכים א׳ י״ד · יחזקאל מ׳ · יחזקאל מ׳

תאב תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתֶךָ · הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקּוּדֶיךָ · גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה · ענין תאוה וחשק · וחפעל הכבד והוא בהפך חענין מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב · ובלעז דשטלנטא ״

תלים קי״ט · תלים קי״ט · תלים קי״ט · עמוס ו׳

תאה תְּתָאוּ לָכֶם · פ׳ תנבילו ואפשר שה״אלף תמור״ת ו״ו כאשר כתב רבי יהודה · וְתָאוּ וָזָמֶר · חוא שור הבר · וכן כְּתוֹא מִכְמָר · וחוא הפוך חאותיות כמו כשב וכבש ופירושו כתוא במכמר ״

במדבר ל״ב · דברים י״ד · ישעיה ל״ד · אל׳ ויהיה תתאו כמו תתוו מלשון והתיות תיו לשון סימן ·

תאם וְיִהְיוּ תוֹאֲמִים מִלְּמַטָּה · פועלים · וחשם תָּאֲמֵי צְבִיָּה · האלף בקמץ חטף על משקל אל׳ כמסורת קדמאה תאמי בשכא וחולם ותכיר תאמי וסימן תתאו פי׳ הרלשון ת בשכא והשכי ת בקמץ תְּאוֹמִים בְּבִטְנָהּ · כפלם רחוקים קרובי · וחונחה האלף והוטלה תנועתה על חתיו וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִים בְּבִטְנָהּ · והפעל הכבד ממנו שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת · כלומר שכולם יולדות תאומים ״

פמות כ״ה · שיר ז׳ · אהלי אדום · ומא תְּאֵמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים · והאלף בחלם מן וְחֵנֵד״ת תְּאוֹמִים בְּבִטְנָהּ · כפלם

אל׳ בראשית ל״ח · בראשית כ״ה · שיר ז׳

תאן וְאֵין תְּאֵנִים בַּתְּאֵנָה · וְתָאַנְתִּי לְקַצְפָּהּ · ותאניכם וזיתיכם · ידוע ·

ירמיה ח׳ · יואל א׳ · עמוס ל

תאר וְתָאַר הַגְּכוּל · והכבד יְתָאֲרֵהוּ בְשָׁרֶד · האלף בשוא ופתח · וַבַּמְּחוּגָה יְתָאֲרֵהוּ · חאלף בקמץ חטף · חִמְתָּאֵר חַנֵּעָה · וחשם יְפֵה תֹאַר · בְּתֹאַר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ · לֹא תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר · וְאִישׁ תֹּאַר · מָה תָּאֳרוֹ · חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאָרָם · ובא בחלם שלא כמנהג

יהוסע ט״ו · ישעיה מ״ל · ישעיה מ״ל · יהוסע ט״ו · בראשית ל״ט · סופטי׳ ל׳ ישמ׳ לנ׳ סמוא ח׳ ל׳ · סמואל א׳ כ״ח · איכה ל׳

ישעיה נ״ב כמנהג · וְתֹאֲרוֹ מִבְּנֵי אָדָם . ובא כמוהו ופעלו לא יתן לו · ענינם הצורה והתכונה והסימן ״

תבה צֹאן מִן הַתֵּבָה · תֵּבֵת עֲצֵי גֹפֶר · ידוע · ואפשר ששרש המלה תיב בפלס צ״ד״ה שיבה אבל רבי יונה כתבו בזה השרש בפלס לחם הפחה ״

בראשית ו׳ · בראשית י׳

תבל וּמִי שָׂם תֵּבֵל כֻּלָּהּ · יִשְׁפּוֹט · שָׂם תֵּבֵל בְּצִדֶּךָ · הוא שם כלל כַּמִּדְבָּר · לכל ארצות הישוב ·

איוב ל״ד · תלים ט׳ · ישעיה י״ד

תבן גַּם תֶּבֶן גַּם מִסְפּוֹא · כשש נקודות · בְּחִדּוּשׁ מַתְּבֵן · ידוע ״

בראשית כ״ד · ישעיה כ״ה

תהה הֵיתֵה תֹהוּ וָבֹהוּ · ענין שממה וכבר פירשנוהו בשרש בחה ״

ירמיה ל״ו · ישעיה כ״ד

תהם בְּחֲיַלּוֹת עָלֶיךָ אֶת תְּהוֹם · מֵי תְהוֹם רַבָּה · עַל פְּנֵי תְהוֹם · תְּהוֹם רוֹמְמָתְהוּ · ובלשון זבר תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרֵא · תְּהוֹם אָמַר · הוא מקום המים הרבים ורבוי המים בכלל הוא שיקרא תהום · והקבוץ תְּהוֹמוֹת יְכַסֻּמוּ · קָפְאוּ תְהוֹמוֹת בְּלֵב יָם · וַיִּשֶׁק בְּתְהוֹמוֹת רַבָּה · פירוש השקה אותם מחצורים במדבר במו מתהומות רבה ורבה על כל אחת ואחרת מהתהומות וכבר כתבנו הדומים להם בחלק הדקדוק ואפשר ש הי״ה רבה״ תאר אל המשקה · וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהוֹמוֹת כַּמִּדְבָּר · ופירושו במקום שהיו בו תהומות הולינם בחרבה כמו במדבר שאין בו מים · וכן אמר מוֹלִיכָם בַּתְּהוֹמוֹת כַּסּוּס בַּמִּדְבָּר לֹא יִכָּשֵׁלוּ · וּמִתְּהוֹמוֹת הָאָרֶץ תָּשׁוּב תַּעֲלֵנִי ·

תלים ע״ח · שמות ט״ו · תלים ע״ח · תלים קי״ז · ישעיה נ״ג · תלים ע״ז

תוה וְהִתְוִיתָ תָּוו · הֵן תָּוִי שַׁדַּי יַעֲנֵנִי · וקדוש יִשְׂרָאֵל הִתְוּהוּ · וכבד אחר וַיְתָו עַל דַּלְתוֹת הַשַּׁעַר · ענין סימן וכתיבה · ופירוש וקדוש ישראל התוו שמו לו בלבנם גבול וסימן שלא יובל לעברו וזה שהיו מגסים אותו והיו חושבים שלא יובל לעשותו ״

יחזקאל ט׳ · איוב ל״ז · תלים ע״ז · שמואל א׳ כ״ז

תוך וַיְבַתֵּר אוֹתָם בַּתָּוֶךְ · וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ · ובסמיכות נחה עין הפעל בְּתוֹךְ הָעִיר · מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר · תּוֹךְ הַנַּחַל · בְּתוֹךְ הַיָּם · וַיָּקֶם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה · כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא · וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֶךָ · וביו״ד נוספת בְּתוֹכֵי יְרוּשָׁלִַם · בְּתוֹךְ אַרְצוֹת נְשַׁמּוֹת · בְּתוֹךְ עָרִים נֶחֱרָבוֹת · רוצה לומר בכלל הנשמורת והנחרבות תהיה נחשבת ונזכרת · והתאר וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכוֹן · רֹאשׁ הָאֶשְׁמֹרֶת הַתִּיכוֹנָה · אמצעי אמצעית · וּתְלִי פֶתַח הַצֵּלָע הַתִּיכוֹנָה תִּרְעֶה דמחיצת ארעית פתח לעבר ביתא ולא היתה דעתו לתרגם תיכונ ארעיתא אלא רצה לומר כי פתח חצלע התיכונה שבתחת ורה״ה פתוח אל כתף הבית הימנית וכל האחרות היו פתוחות זו לתוך זו כי חמשה תאים היו בדרום וחמש בצפון ועל נביהם שניים ושלישים ועל התיכונה התחתונה שבחמשה שהיו בדרום אמר שהיתה פתוחה לכותל הבית הדרומי · ויש בשרש הזה ענין קרוב לזה תוֹךְ וּמִרְמָה · מִתּוֹךְ וּמֵחֶמֶס · והוא ענין מרמה ובא בזה הלשון לפי שהארם המרמה חבירו צפון בלבו

בראשית ט״ו · במדבר כ״ה · שמואל א׳ ט׳ · יחזקאל י״ח · דברי הימים ד׳ · מלכים ג׳ · ויקרא י״ח · וכליה ל״ג · תלים קי״ז · יחזקאל ל״ג · שמות כ״ז · תלים כ״ז · תלים ל״ב · בראשית ל״ג · שמואל ב׳ כ״ב · דברים ל״ד · תלים ל״ה · ישעיה ל״ד · תלים ל״ה · בראשית ל״ג · ויקרא ל״ג · שמואל ב׳ ט״ו · דברים כ״ט · ישעיה י״ד · שאול

מתחת

השנאה ומראה לו שהוא אוהבו ״

תור תַּרְתִּי בְלִבִּי · אֲשֶׁר תָּרוּ אוֹתָהּ · וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם · לָבַד מֵאַנְשֵׁי הַתָּרִים וְהַסּוֹחֲרִים · פירוש התרים עם הסוחרים הקטנים מעט הסחורות והעסקים שהם מחפשים הרבה על המקח והמכר לפי שעסקם מועט והסוחרים הם הסוחרים הגדולים · והפעל הנכבד וַיָּתִירוּ בֵּית יוֹסֵף · ענין חקירה והפוש · ומזה יְתוּר הָרִים מִרְעֵהוּ · שם בפלס יקום יבול · ומזה לדעת המתרגם דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים · והאלף נוספת · וְתוֹר וְנוֹזֵל · וְחִקְרִיב מִן הַתֹּרִים · וְעָשָׂה אֶת הָאֶחָד מִן הַתֹּרִים · שְׁתֵּי תֹרִים · ידוע ואמר האחד בלשון זכר ואמר שתי בלשון נקבות להודיע שהזכר והנקבה בשרים · ומזה אַל תִּתֵּן לְחַיַּת נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ · המשיל כנסת ישראל לתור כמו שהמשיל אותה גם כן ליונה · תֹּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה · ענינו זכן · וְרָאִיתַנִי בְּתוֹר הָאָדָם הַמַּעֲלָה · כתבינת האדם פירוש זאת המעלה והגדולה שדברת על תבונת האדם הגדול הי״א אבל אני מה אנכי ומה ביתי לפיכך אמר המעלה בלומר ראיתני בתכונה גדולה כתבונת האדם הגדול ואעפ שאני קטן ונבזה · וכן וְזֹאת תּוֹרַת הָאָדָם · ואפשר לחיות מזה השרש וְזֹאת הַתּוֹרָה · תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה · וכולם שוים בזה הענין בי פירושם ענין תכונה כמו שפירשנו בשרש ירה · וקרוב לזה נָאוּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים · הם הפנינים המחוברים ומסודרים על סדר התכונה ״

תלים ע״ד · תלים ע״ה · שמואל ב׳ ג׳ · דברים ל׳ · תלים ל״ט · סיר ט׳

תזן הֵסִיר הֵתֵז · פתח בסוף פסוק ענינו ברת ובמשנה התיז את הראש בבת אחת פסולה ואף על פי שקורין אותו בדגש כמו הפיל אפשר שאין הקריאה נכונה ותהיה קריאתו הנכונה בצרי הֵתֵז עִם החל חנגף · או הֵתֵז בפתח כמו שהוא בכתב ואם תהיה קריאתו בדגש יהיה במקום הנח כמו בעתידי הכפל שבאו ברגש ויתכן לומר עוד כי התז מנחי העין על משקל את ברית חפר · אבל רבי יהודה שמהו מפעלי הכפל ויש להביא ראיה לכפלו מדברי רז״ל רוח תזזית והיא רוח רעה המסירה דעתו של אדם וכן התז כמו הסיר ״

ישעיה י״ח

תתח בְּקַשׁ נֶחְשְׁבוּ תוֹתָח · הם החצים והוא שם כלל לכל ״

איוב מ״א

תחש וָאֶעֱרֹךְ תָּחָשׁ · פירוש עור תחש · והקבוץ וְעוֹרוֹת תְּחָשִׁים · אמרו רז״ל תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה וטהור היה ויש לו גוונ הרב זהו שתרגם אנקלוס ששגונא שש ושמח בגוונים הרבה שיש לו · ובמדרש אחר ששה גוונים יש לו זהו ששגונאי

יחזקאל ז׳ · שמות כ״ה

תחת עַיִן תַּחַת עַיִן · ובאשר יחובר עם הבינויים יהיה בלשון רבים נַפְשֵׁנוּ תַּחְתֵּיכֶם · וכן יאמר תחתיו תחתיך תחתי בלשון רבים בולם · ובא בינוי המדבר לעצמו בנון ויוד תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּנִי · תַּכְרִיעַ קַמַּי תַּחְתָּנִי · ומוריד עַמִּים תַּחְתָּנִי · וכן בינוי הנקבה הנסתרת וַיְסַנְּוֵר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָה · והמשפט על חמנהג תַּחְתִּי תַּחְתֶּיהָ · תַּחַת הַנַּעֲצוּץ · תַּחַת הֶיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וְשִׂנוּאָה · תַּחַת אֲבוֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ · חֲתַת אֱלֹהִים אָנֹכִי · תַּחְתָּיו מִבֶּנָיו · כלומר הכהן המשרת במקומו מבניו · חֲתַת זאת לא יומת שְׁמָעִי · פירוש בעבור החכנעה הזאת אשר עשה תכפר לו ולא יומת כי קלל את משיח יי · חֲתַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ · בעבור כך וכך או מקום כך וכך כלומר שהי״ה הדבר ההוא תשלום הדבר שעבר · תַּחְתֶּיךָ יַעֲרֹמָה · שאול

בראשית ל״ב · שמות כ״ה · יחזקאל ל״ה · שמות כ״ה · יהושע ל״ג · שמואל ב׳ כ״ב · שמואל ב׳ כ״ב · בראשית כ׳ · ישעיה כ״ה · ישעיה ס׳ · תלים מ״ה · בראשית ל״ג · ויקרא ל״ג · שמואל ב׳ ט״ו · דברים כ״ה · ישעיה י״ד

ישעיה יל׳ · איוב יח׳ מִתַּחַת רַגְזָה לְךָ׃ מִתַּחַת שָׁרְשָׁיו יִבָּשוּ׃ וְהִתְאַר בֵּית
ישעיה מ׳ · מלכים א׳ ז׳ חוֹרוֹן תַּחְתּוֹן׃ הַיְצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה׃ אבל מִלִּפְנֵי הַשָּׁעַר
יחזקאל מ׳ הַחִצֹּנָה׃ הַחֹמָה נוסף ולא לנקבה כי המלה מלעיל׃
בראשית ו׳ וְעוֹד יוֹד חיחש תַּחְתִּים שְׁנַיִם וְשָׁלִישִׁים׃ עַד שְׁאוֹל
דברי לב׳ · תלים פ׳ · ישעיה ט׳ תַּחְתִּית׃ מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה׃ גְּלוֹת תַּחְתִּיּוֹת׃ יָבֹאוּ
תלים פג׳ · תלים קלט׳ בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ׃ רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ׃ רמז לרחם
שחוא מקום שפל ואפל כל אלו והרומים להם תחת
ממש׃ ומזח תבריע קמי תחתני׃ ומוריד עמים תחתני׃
שמואל ב׳ ג׳ שזכרנו׃ וקרוב לזה תַּחְתָּיו לֵאמֹר לְמִי אָרֶץ׃ ״ל
בסוד ובסתר שלח לו למי ארץ כלומר למי תאות
הארץ והמלכות כי אם לך׃ ויש לפרש למי ארץ לשון
סמות י״ז שכועה׃ שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו׃ במקומו׃ וְעָמְדוּ
שמואל ב׳ ל״ז · איוב לד׳ תַּחְתֵּינוּ׃ במקומינו׃ תַּחַת רְשָׁעִים סְפָקָם׃ כלומר
במקומם חכם לעין רואם״
מלכים ב׳ ל׳ **תיש** זְרִיזִר מָתְנַיִם אוֹ תָיִשׁ׃ או הנה במקום ווֹ
החיבור או יהיה או כמשמעו כלומר זה או
בראשית ל״ב זה כל אחד מטיב צעד ולכת׃ וְתָיְשִׁים עֶשְׂרִים׃ ידוע״
מלכים ב׳ כ״ט · תלים נ״ה · תלים ע״ב **תכך** רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים׃ תּוֹךְ וּמִרְמָה׃ מִתּוֹךְ
וּמֵחֶמְסָם׃ ענין שבר ופירושו תוך ומרמה
שמשבר האדם הבוטח בו ולא ישמר ממנו ומרמה אותו
בפיו וכבר כתבנו אותו בשרש תוך אלא שרבי יהודה
חיוג הביא אותו עם איש תככים בעֹא׃ והגאון רב
סעדיה ז״ל פירש תככים מן תוך הבית אשר הוא בינוני
ואמר רש ואיש תככים ראוי לעשורת להם חסד כי יש
בינוני שיסתירו עָנִיִּים וישמרו מעלתם למען יחיו בכבוד
ועל כן אמר כי רש ואיש תככים במעלה אחת הם ועל
כן צריכים לחמלה״
דברי ב׳ ג׳ **תכה** וְחֵם תִּכּוּ לְרַגְלֵיכֶם׃ בפלס ושפו עצמותיו׃
ענינו לפי מקומו נתחברו והלכו לרגליך׃
מלכים א׳ ז׳ שְׁנַחֲבִים וְקוֹפִים וְתֵבִים׃ אמר בו התרגום וטווסין
והטווס ידוע שקורין לו בלעז פאוֹן׃ ויש מפרשים
תוכיים חחיה שקורין בלעז מ״ימון״
תכל פְּתִיל תְּכֵלֶת׃ וְתִכְלַת וְאַרְגָּמָן׃ הוא חעין
שקורין לו בלעז בלֶב והוא צבוע בדם
חלזון עם סמנים ידועים״
תכן וְתוֹכֶן רוחורת יי״ והנפעל וְלוֹ נִתְכְּנוּ׃
עֲלִילוֹת׃ הַדְּרָכֵי לֹא יִתְכְּנוּ׃ והכבד אָנֹכִי
תלים ע״ה · ישעיה מ׳ תִּכַּנְתִּי עַמּוּדֶיהָ סֶלָה׃ מִי תִכֵּן אֶת רוּחַ יי״ ופי׳ מי תכן את
איוב כ״ח רוח יי״ ומי איש שעצתו יודיענו׃ וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה׃
ישעיה מ׳ · מלכים ב׳ כ״ב וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן׃ הַכֶּסֶף אל״ ב״ת תכן כמו תקן בקוף
הַמִּתְכָּן׃ פירוש המתוכן ושל אזכרכו כשרש תקן:
בחשבון ובמשקל ויש לפרש המתוכן שעשו אותו
מטבע וזה״ו שאמר ויצורו וימנו כלומר לקחו
הכסף שלא היה מוטבע ועשו אותו מוטבע להוציאו
לאומנין ולקנות עצים ואבנים ויהיה ויצורו לשון צורה
ובן נפרש המתוכן בצורה׃ ו״ת כספא דמטקס׃
יחזקאל כ״ח וחשם אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית׃ פירוש משלים התכונה׃
יחזקאל מ״ג · סמות ה׳ וְמַדְּדוּ אֶת תָּכְנִית׃ ומשקל אחר וְתָכֵן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ׃
סמות ל׳ · סמות ל׳ וּמֹא וּבְמַתְכֹּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ בָמֹהוּ׃ בְּמִתְכֹּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ
סמות ה׳ לָכֶם׃ כלומר תוכן הסמנים׃ וכן מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים״
יחזקאל מ״ז · דברים י״ג **תלל** עַל הַר גָּבוֹהַּ וְתָלוּל׃ תֵּל עוֹלָם׃ וְנִבְנְתָה
ישעיה ל׳ · הושע ל״ז עִיר עַל תִּלָּהּ׃ הָעוֹמְדוֹת עַל תֵּלָם׃ פירוש
העומדות על תלם שעמדו בחזקם ובתקפם שלא
הפילו חומות יחם בכבישתם ולא שרפם אלא הניחם
סי׳ ל׳ בבניינם בעבור שהיו בצורות וחזקות׃ בָּנוּ לְתַלְפִּיּוֹת׃

מלה מורכבת מן תל ופיות פירוש תל שהוא חזק וגבוה
כמו העומדו על תלם ופיות פירושו שהיו אבני המגדל
גזורים פיות פיות כמו שעושין היום בבנייני המגדלים׃
ורז״ל פירשו תל שכל הפיות מתפללין עליו׃ ובהכפל
הפא והלמד קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים׃ ועוד נזכרהו
סי׳ ה׳
במרובעים׃ וענין אחר וְתוֹלְלֵינוּ שִׂמְחָה׃ ענינו כמו
תלים קנ״ו
ותליתנו שמחה כמו אמר תלינו בנורותינו ופירושו
היו שואלים אותנו דברי שיר ובבנורותינו שהיינו תולין
שנשמח בהם׃ ויֹמ תוללינו לשון יללה והת״ו נוספת
כלומר תחרת יללתנו היו
אומרים לנו שנשיר
ונשמח״
אל״ ויש מפרשים תוללינו כמו
ושוללינו כחילוף ש״ין כתי״ו כמו
פשר ופתר״
בראשית מ״ז **תלה** וְתָלָה אוֹתָךְ עַל
איוב כ״ו · דברים כ״א עֵץ׃ תּוֹלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה׃ כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי׃
יהושע ז׳ פירשתי הפסוק בשרש קלל׃ וַיַּהְיוּ תְלוּיִם עַל הָעֵצִים עַד
דברים כ״ה הָעָרֶב׃ ובא באל״ף תמורת למ״ד הפעל וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלֻאִים
הושע ז״ח · שמואל ב׳ כ״ג לְךָ מִנֶּגֶד׃ וְעִבְּדֵי תְלוּאִים לְמִשְׁבָּתִי׃ אֲשֶׁר תְּלוּם שָׁמָה׃
איכה ד׳ · מלכים ב׳ כתיב נְתָנוּם׃ והנפעל שָׁרִים בְּיָדָם נִתְלוּ׃ וַיִּתָּלוּ
יחזקאל כ״ז שְׁנֵיהֶם עַל עֵץ׃ והכבד מָגֵן וְכוּבַע תְּלוּ בָךְ׃ שִׁלְטֵיהֶם
יחזקאל כ״ז בראשית מ״ז תְּלוּ עַל חוֹמוֹתַיִךְ׃ וחשם תֶּלֶךְ וַקַּשְׁתֶּךָ׃ והוא חאשפה
שכו החצים שהוא נתלה באזור האדם או הוא הסייף
כמו שאמר התרגום סייפך כי גם הוא נתלה״
איוב ל״ט **תלם** בְּתֶלֶם עֲבוֹתוֹ׃ בשש נקודות פי׳ בתלם
בעבותו כלומר אם תקשרנו בתלמים
איוב ל״ח בעבותו עם שאר הבהמות לחרוש׃ וְיַחַד תְּלָמָיו
הושע י׳ יִכָּבְיוּן׃ עַל תַּלְמֵי שָׂדָי׃ בקעי החרישה יקראו גדודים
והגבוה יקרא תלם״
ישעיה ל״ד **תלע** וּבֶן אָדָם תּוֹלֵעָה׃ וּמְבַסְּיָךְ תּוֹלֵעָה׃ כִּי
דברים כ״ח · שמות ז״ח תֹאכְלֵנוּ הַתּוֹלָעַת׃ וַיָּרֻם
אל״ כנר כתבתי בכימוק של טרם רמס הכפרש סכין רמס
וכן תולעה עם׃
תּוֹלָעִים׃ ועל דרך משל
ישעיה מ״א אֵל תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב׃
לפי שהם חלשים בגלות
בתולעת׃ ובמדרש מה תולעת זו כל כחה אינו אלא
ישעיה מ״ג בפיה כך ישראל כל כחם בתפלה׃ אִם יַאֲדִימוּ כַּתּוֹלָע׃
איכה ל׳ · שמות כ״ה עֲלֵי תוֹלָע׃ וְתוֹלַעַת שָׁנִי׃ כבר פירשנו כי השני הוא
הכרמז ונקרא בלשון תולעת מפני רוב התולעת בשני או
יהיה פי׳ תולע עין ובאמרו תולעת שני כאמרו עין אדום
ובאמרו שְׁנִי חֲתוֹלַעַת כאמרו אדום חעין כלומר העין
ויקרא י״ד חיפה והוא הכרמז ומפני שהוא ידוע ומשובח משאר
הצבעים אמר תולעת מבלי זכר שני וכאילו זוכרו
נחום ג׳ האמונים עלי תולע׃ אם יאדימו בתולע׃ וממנו אַנְשֵׁי חַיִל
יואל ג׳ מְתֻלָּעִים׃ כלו לבושים בגדי שני׃ ועֹא וּמְתֻלָּעוֹת לָבִישׁ
איוב כ״ט · תלים נ״ח לוֹ׃ וָאֲשַׁכְּרָה מְתֻלָּעוֹת עָוֶל׃ והוא חפוך מן מַלְתָּעוֹת
בְּפִירִים׃ וחם השנים חגסות״
בראשית מ״ז · דברים כ׳ **תמם** כִּי אִם תַּם הַכֶּסֶף׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ׃ עַד
יהושע ג׳ · תלים ס״ד אֲשֶׁר תַּמּוּ׃ תַּמְנוּ חֲפֵשׁ מִדְרָשׁוֹ׃ וחנון בו
תחת אות הכפל ומשפטו תממו כלומר יחפשו עולות
עד השלימם שלא יוכל אדם לחשב ולחפש יותר עולות
איוב ג׳ על מה שחם מחפשים׃ וכן חַסְדֵי יי״ כִּי לֹא תָמְנוּ׃ כמו
תממו או יהיה פירושו חסדי יי״ עמנו כי לא תמנו אנחנו
דברי ז׳ והוא קל והיה משפטו להדגש׃ וכא כמהו הַאִם הַמְנוּ
יחזקאל מ״ז לְגוֹעַ׃ והיה משפטם כמו בזונו לנו׃ לֹא יִבּוֹל עֲלֶהוּ
בראשית מ״ז · יחזקאל כ״ד וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ׃ וַיִּתֹּם הַשָּׂדֶה׃ וכשרק תִּתֹּם חֶלְאָתָהּ׃
דברי כ׳ · ישעי׳ ל״ח עַד תֹּם כָּל הַדּוֹר׃ כְּתֻמָּם בָּאוּ עָלֶיךָ׃ הניחם
פירוש כהשלמתם כלומר כלם שכול ואלמון באו עליך
כל

בל מה שיוכל לבא רעה מהם · ומקור שהוא פעל יוצא
עַד תָּמִי אוֹתָם בְּיָדוֹ · והתאר תם יִהְיוּ תַּמִּים עַל
ראשו · והפעל הכבד וְכֵן הִתַּמּוּ וַהֲתַמּוֹתִי טֻמְאָתֵךְ
מִמֵּךְ · ובא בַּהֲתַמְּךָ שׁוֹדֵד תּוּשַׁד · קל וחיתה המס
ראויה להדגש · וְיִתֵּם אֶת הַכֶּסֶף חֲמוּבָא בֵּית יְיָ · ויתכן
כי ויתם את הכסף · ותתום חשנה החיא · כנין נפעל ·
וכן וַיִּתַּמּוּ יְמֵי בְכִי · היה ראוי וַיִּתַּמּוּ כמו יִתַּמּוּ חַטָּאִים
מִן הָאָרֶץ · ואאזל כתב כי בל הדגושים בת"ו לבד
שרשם נתם בולם ענין בליה והשלמת · וית וְכֵן הֵתַמּוּ ·
אם משלימין בלומר היה לך לשאול באבל תחלה אם
תשלים כמו שכתוב כי תקרב אל עיר כ"ש עיר ישראל
לפיכך אמרה אחריו אנכי שלומי אמוני ישראל · וענין
קרוב לזה שהוא ענין התמימות והחשלמה הם וָיָשֶׁר ·
יוֹנָתִי תַּמָּתִי · תָּמִים חָיָה בְּרוֹרוֹתָיו · תָּמִים אַתָּה בְּדַרְכֶיךָ ·
חִנָּה בְּהִיוֹתוֹ תָּמִים · זָכָר תָּמִים · תְּמִימָה נְקֵבָה ·
תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה · תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה · וּתְמִימִים יְוָתְרוּ בָהּ ·
פַּר בֶּן בָּקָר תְּמִימִים · פִּי שיהיו הפר והבקר תמימים ·
ורזל דרשו לפי שמצאנו ובראשי חדשיכם פרים שנים
מנין שאם לא מצא שנים יביא אחד תל פר ואמ תמימים
לפי שהחובה שנים · וְלֹא אָץ לָבא בְּיוֹם תְּמִים · פירוש
כי עמד השמש ליהושע ולא מהר לבא אלא היה ביום
חשלם שבבל השנה והוא יום תקופת תמוז · וחשם
תֹּם וָיוֹשֶׁר יִצְּרוּנִי · בְּתָם לְבָבִי · וַאֲנִי בְּתָמִי אֵלֶךְ ·
וְאִישׁ מָשֹׁךְ בַּקֶּשֶׁת לְתָמוֹ · בלומר שלא נתכוון לאחאב ·
וית נגד בקשתיה לקבליה · ועם הא הנקבה לא אָסִיר
תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי · ועם מם נוספת אין בו מתם · אין מתם
בְּבְשָׂרִי · כלומר אין שלמות בבשרי בי בלו נגוע ובאין
בו מתום תחסר מלת רק ופירושו אין בו מתום רק פצע
וחבור · וכמוהו אין טוב באדם ש אכל ושתה · רק ש אכל
ושתה · כי אינם יודעים לעשות רע · רק רע · והשם
במשקל התאר אם בָּאֱמֶת וּבְתָמִים · לא יִמְנַע טוֹב
לַהוֹלְכִים בְּתָמִים · וְדוֹבֵר תָּמִים יְתַעֵבוּ · והתאר
במשקל השם מָעוֹז לַתֹּם דַּרְכֶּךָ יְיָ · ובמקף ישוב החולם
לקמץ חטף צְדָקָה תִּצּוֹר תֹּם דַּרְכֶּךָ · והנפעל אָז אֵיתָם ·
והוא בתוב ביו"ד נחה אחר
חאלף · והחתפעל עם נְבֵר
תָּמִים תִּתַּמָּם · והפעל הכבד
וְאִם בְּצַע בִּי תֹּתַם דַּרְכֶּךָ · אין דומה לו כתקרא ·
כלם ענין אחד יש מהם בחשלמת חגוף בלי שיחסר
אבר או חסרון מאיבריו · ויש מהם בחשלמת חדעות
וחמדות טובות · ותְּמִימִים בְּיוֹרְדֵי בוֹר · יש מפרשים
אותו מענין חשלמת חגוף כמו נבלעם כשאול חיים ·
וים אותו מענין חשלמת חדעות כי על חישרים וחתמימי
חם חושבים ללכדם · ומזה חשרש והענין וְאֶת הָאוּרִים
וְאֶת הַתֻּמִּים "

תמד עוֹלַת תָּמִיד · וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ · אֵשׁ
תָּמִיד תּוּקַד עַל מִזְבְּחִי · ידוע "

תמה הֵמָּה רָאוּ בֵּן תָּמָהוּ · איש אֶל רֵעֵהוּ יִתְמָהוּ ·
אַל תִּתְמַהּ עַל הַחֵפֶץ · וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים ·
וַיִּתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ · וחשם אַבֶּה כָּל סוּס בַּתִּמָּהוֹן ·
וּבְתִמְהוֹן לֵבָב · והחתפעל וְהִתְמַהּ תְּמָהוּ · משפטו עם
ת"ו התפעל והתתמהו "

תמו מְבַבּוֹת אֶת הַתַּמּוּז · אומרים כי היו עושים
צלם וממלאים עיניו עופרת והיו עושים אש
מתחתיו והעופרת נמס ודומה שהוא בוכה · ובתב
החכם הרב רבי משה בן מיימון בספר מורה הנבוכים כי
מצא כתוב בספר מספרי העבודות הקדומי בי היה איש
מגביאי עז ושמו תמוז וקרא למלך אחד וצוהו לעבוד
שבעה כוכבים ושנים עשר מזלות והמיתהו המלך ההוא
מיתה משונה ובליל מותו התקבצו כל הצלמים מקצות
הארץ אל היכל בכל לצלם הזהב שהוא צלם השמש
והיה זה הצלם תלוי בין שמים לארץ ונפל בתוך ההיכל
ובל הצלמים סביבו והיה מספר להם מה שאירע לתמוז
והצלמים בוכים וסופדים כל הלילה ובאשר היה כבקר
עפפו כל הצלמים להיכליהם בקצות הארץ והיה זה
להם לחק עולם כתחלת יום מחדש תמוז בבל שנה
יספדו ויבכו על התמוז · ומ תמוז שם היה שהיו עובדים
אותה ותרגום ופגשו ציים את איים ויערעון תמוזין
בחתולין · ובדוב הנוסחאות כתוב תמווין בשני ווין ·

תמך תָּמְכוּ בְיָדָיו · וְכַפֵּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ · אַף
תְּמַכְתִּיךְ בִּימִין צִדְקִי · חֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ בּוֹ ·
וַיִּתְמְכוּ יַד אֶבְיוֹן · אֶשֶׁת חֵן תִּתְמָךְ כָּבוֹד · וְעָרִיצִים יִתְמְכוּ
עֹשֶׁר · וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט · וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר · תָּמוֹךְ אֲשָׁרַי ·
מקור בענינו או כענין חצווי וכן זבור את יום השבת
נוֹצֵר כַּפָּיו מִתְּמוֹךְ בַּשֹּׁחַד · והנפעל וּבְחַבְלֵי הַטֶּאתוֹ
יִתָּמֵךְ "

תמל כִּי תִּמְהֹל אֲנַחְנוּ · תְּמוֹל בוֹאֶךָ · ובאלף
נוספת בתחלה אתמול · ובדגש חת"ו וַיְהִי
כָּל יוֹדְעוֹ מֵאֶתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם · ובא בשורק בִּי עָרוּךְ
מֵאֶתְמוֹל תָּפְתָּה · וְאֶתְמוֹל עִמִּי לְאוֹיֵב יִקּוֹמֵם · הוא
היום שעבר בקרוב או ברחוק · ורבי יונה פי ואתמול
עמי מלה מורכבת מן את ומן מול ואת פירושו כמו מול
בצאתי את העיד · והוא במו וממול עמי לאויב יקומם ·

תמר זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר · גַּם תָּמָר וְתַפּוּחַ ·
וְשִׁבְעִים תְּמָרִים · יְדוּעַ · וממנו כְּתֹמֶר
מִקְשָׁה · כלומר כתמר חשוה וחישר כי לתמר לא יצאו
לו ענפים עד למעלה כצמרתו ובל גופו מלמטה שוה
וישר · וכן בחלם וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת תֹּמֶר · וכן מִמֶּנּוּ
עוד וְתִמּוֹרָה בֵּין בְּרוּב לְבָרוּב · מִקְּלָעוֹת כְּרוּבִים
וְתִמּוֹרוֹת · וְתִמּוֹרִים מִפּוֹ וּמִפּוֹ · וְעָשׂוּי כְּרוּבִים
וְתִמּוֹרִים · וְאֶל אֵיל תִּמּוֹרִים · וית מהם צורת דקלים
ומהם תרגם כותרן · וכן וְתִמְרוֹת עֶשֶׁן · ולפי שהתמר
עץ גבוה וישר ושוה ידמה חדבר הגבוה והישר אליו ·
וכן עמוד העשן · וכן בדברי רזל על העשן משתעלה
העשן תמרתו ואמ בית אכשנס היו על מעשה הקטרת
ולא רצו ללמד ושלחו והביאו אומנין מאלכסנדריאה
והיו יודעים לפשם כמותם ולא היו יודעים להעלות עשן
כמותן שהללו מתמר ועולה כמקל והללו כפצל לבאן
ולכאן "

תנן וַיְהִי לְתַנִּין · בְּפִי יְתַנִּין · בְּלָעַנִי כַּתַּנִּין ·
ובא במם מקום הנון הַתַּנִּים הַגְּדוֹל הָרוֹבֵץ
בְּתוֹךְ יְאוֹרָיו · בַּתַּנִּים כַּיָּמִים · כי כן מנהג חלשון לבא
מם ונון כאחד מוף ונוף כמהם ובמחן · והקבוץ אֶרֶת
הַתַּנִּינִם הַגְּדוֹלִים · הנ"כרים ביבשה הם מין ממיני
הנחשים · והנזכרים במים הן ממיני חדגים הגדולים
כדמות הנחשים · ובנפול אות הכפל גַּם תַּנִּים חָלְצוּ
שָׁד · מְעוֹן תַּנִּים · ובקבוץ הנקבות לְתַנּוֹת מִדְבָּר ·
תרגום תנים ירודין · ובמגלת איכה גם תנין חלצו
שד · אילן ירודתא אית לחון מסון על אפיהון כד
אינון מנקן ית בניהון דלא ליהונין חמין יתהון הנקן
אכלין

ירמיה כז · שמות לו
שמואל ב כ · יחזקאל כב
ישעיה ב
תהלים ל כב
דברים לד · תהלים קד
שמואל ב כ
תהלים כה
סיר ה · משלי ו · יחזקאל כח
יחזקאל יט · ויקרא ח · ויקרא ל
תהלים יט · ויקרא כג · משלי ל
יחזקאל מו
יהושע ו
תהלים כה · בראשית ו · תהלים לח
תהלים כב · ישעיה מא · תהלים לט
שמות כט · יחזקאל מה
תהלים לא · בראשית ב
תיובתא · ישעיה מ · תהלים לח
תהלים ל · ויקרא כג · ויקרא כה
יחזקאל מו
תיובתא · ויקרא ח · ויקרא ל
תהלים לט · ישעיה מ · ויקרא כה
תהלים לט · ישעיה מ · ויקרא כה
תיובתא · ויקרא ח · ויקרא ל

אבלין לחון · וכמדרש תנחומא גם תנים חלצו שד
חתנין הזה כשבא לינק אמו היא רואה אותו מרחוק
וחולצת שדיה בשביל שיינק ולא יראה שדיה מבוסים
ואינו יונק "

תנה כִּי יִתְּנוּ בַגּוֹיִם · והפעל הכבד אֶפְרַיִם חִתְּנוּ
אֲהָבִים · והשם בתוספת אלף בתחלת
אֶתְּנָה הֵפֶץ לִי · ובתוספת נון אֶתְּנֵן זוֹנָה · וְשָׁבָה
לְאֶתְּנַנָּה · וְכָל אֶתְּנֵיהָ
יִשְׁרְפוּ בָאֵשׁ · כלם ענין
תנאי · ועוד לְתַנּוֹת מִדְבָּר
לְתַנּוֹת לְבַת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי ·

אע"פ כי מלת לתכן איכה נופלת רק על שכר הזונה ובקרא נם כן כלה כמבואר בשרשו ·

ענינו לתנות לה ולדבר עמה כי לא המיתה יפתח רק עשה
לה בית מחוץ לעיר · והתבודדה שם ולא ידעה איש
וכלבלה שם והיתה צרורה כל ימי חיה וזהו נדרו אשר
נדר כי פירוש והעליתיהו עולה או העליתיהו בלומר
אם היוצא לקראתי מבית אדם והיה לי בלומר קדש
לי שיהיה פרוש מדרכי העולם ואם דבר הראוי לקרבן
אעלהו עולה · ודרשו רז"ל בזה דעת אחרת · וכן שם
יַתְּנוּ צִדְקוֹת יְיָ · יענו וידברו וזורו הצדקות שעשה
לישראל ותרגום ושננתם ותתנינון ותרגום וענתה שמה
כימי נעוריה ויתנון תמן · ורז"ל פירשו גם כי יתנו בגוים ·
מזה הענין לשון שנון ·

תנך עַל תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית · הוא חרך אשר
בקצה האזן מול בלעז · ובספרא מפרש
שהוא הנדר האמצעי ·

תנר תַּנּוּר וְכִירַיִם · והקכוץ מֵעַל לְמִגְדַּל הַתַּנּוּרִים ·
וּבְתַנּוּרֵיךָ וּבְמִשְׁאַרֹתֶיךָ · התנור הוא שאופין
בו את הפת בהדבקה אבל אותו שאופין בו בארצות
האלה יקרא פורנו בדברי רז"ל כאמרם הביאו לפניו
פת פורני · גוי שהרהין פת פורני אצל ישראל · וכן יקרא
בערבי וכלעז ·

תעב כִּי נִתְעַב דְּבַר הַמֶּלֶךְ הוא יואב · נפעל עבר
כי הוא פתח · אף כִּי נִתְעַב וְנֶאֱלָח · בְּנֵצֶר
נִתְעָב · קמצין כי הם נפעל עומד · כִּי תוֹעֲבָה הִיא
לְמִצְרַיִם · כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם · בְּתוֹעֵבוֹת יַבְעִיסוּהוּ ·
והכבד תְּעָבוּנִי כָּל מְתֵי סוֹדִי · וְתִעְכּוּנִי שֶׁלְּמוֹזָתִי · לֹא
תִתְעֵב אֲדוֹמִי · וַתִּתְעַב אֶת יָפְיֵךְ · הַמִּתְעָבִים מִשְׁפָּט ·
כָּל אוֹכֵל תִּתְעַב נַפְשָׁם · ואפשר שתהיה ותתעבי פועל
יוצא לשלישי בלומר עשית שיתעבו אותך אחרים מרוב
הפקירך עצמך · והתאר לְמִתְעָב גוי · בפלס והוא
ממלא על כל גדותיו · שהוא כמו מלא או פירושו למי
שכל גוי מתעבו · ובכבד אחר הִתְעִיבוּ עָלֶיהָ · וַיִּתְעַב
מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלֻּלִים · ענין השקוץ והשנאה ·

תעה תָּעָה לְבָבִי · תָּעִיתִי כְּשֶׂה אוֹבֵד · וּבְשֵׁכָר תָּעוּ
וְחִנָּה תוֹעָה בַּשֹּׁדֶה · וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע · וּלְדַבֵּר
אֶל יְיָ תּוֹעָה · בְּתֹעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · והנפעל אַל יַאֲמֵן
בַּשּׁוּא נִתְעָה · בְּהִתְעוֹת שִׁכּוֹר בְּקִיאוֹ · וְשִׁנֵּי כְפִירִים
נִתְעוּ · לדעת רבי יונה היא מלה מורכבת מזה הענין
מעבר ועתיד · ורבי אחי רבי משה ע"ה כתב כי היא מלה
מורכבת מנפעל והתפעל ומשפטו נתתעו כמו ונוסרו
כל הנשים · ונכפר להם חדם · וכבר כתבנוהו אנחנו
בשרש לתע · והפעל הכבד כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה ·
כִּי הִתְעֵתֶם בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם · וַיִּתַּע מְנַשֶּׁה · וְעוֹזֵב תּוֹבַחַת
מַתְעֶה · והוא פעל עומד כמו תועה או מתעה נפשו ·
וְרָסָן מַתְעֶה · עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים · כולם ענין תעות

אבל לא כמו תנחומא גם תנים חלצו שד · ·
הוסע ח · כי יתנו בגוים · והפעל הכבד אֶפְרַיִם חִתְּנוּ
אֲהָבִים · והשם בתוספת אלף בתחלת
הוסע ב · אֶתְּנָה הֵפֶץ לִי · ובתוספת נון אֶתְּנֵן זוֹנָה · וְשָׁבָה
ישעיה כג · לְאֶתְּנַנָּה · וְכָל אֶתְּנֵיהָ
מיכה ח · יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ · כלם ענין
מלאכי ח · תנאי · ועוד לְתַנּוֹת מִדְבָּר
פופטים יח · לְתַנּוֹת לְבַת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי ·

אע"פ כי מלת לתכן איכה נופלת רק על שכר הזונה ובקרא נם כן כלה כמבואר בשרשו ·

ענינו לתנות לה ולדבר עמה כי לא המיתה יפתח רק עשה
לה בית מחוץ לעיר · והתבודדה שם ולא ידעה איש
וכלבלה שם והיתה צרורה כל ימי חיה וזהו נדרו אשר
נדר כי פירוש והעליתיהו עולה · או העליתיהו בלומר
אם היוצא לקראתי מבית אדם והיה לי בלומר קדש
לי שיהיה פרוש מדרכי העולם ואם דבר הראוי לקרבן
אעלהו עולה · ודרשו רז"ל בזה דעת אחרת · וכן שם
יַתְּנוּ צִדְקוֹת יְיָ · יענו וידברו וזורו הצדקות שעשה
לישראל ותרגום ושננתם ותתנינון ותרגום וענתה שמה
כימי נעוריה ויתנון תמן · ורז"ל פירשו גם כי יתנו בגוים ·
מזה הענין לשון שנון ·

תנך עַל תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית · הוא חרך אשר
בקצה האזן מול בלעז · ובספרא מפרש
שהוא הנדר האמצעי ·

תנר תַּנּוּר וְכִירַיִם · והקכוץ מֵעַל לְמִגְדַּל הַתַּנּוּרִים ·
וּבְתַנּוּרֵיךָ וּבְמִשְׁאַרֹתֶיךָ · התנור הוא שאופין
בו את הפת בהדבקה אבל אותו שאופין בו בארצות
האלה יקרא פורנו בדברי רז"ל כאמרם הביאו לפניו
פת פורני · גוי שהרהין פת פורני אצל ישראל · וכן יקרא
בערבי וכלעז ·

תעב כִּי נִתְעַב דְּבַר הַמֶּלֶךְ הוא יואב · נפעל עבר
כי הוא פתח · אף כִּי נִתְעַב וְנֶאֱלָח · בְּנֵצֶר
נִתְעָב · קמצין כי הם נפעל עומד · כִּי תוֹעֲבָה הִיא
לְמִצְרַיִם · כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם · בְּתוֹעֵבוֹת יַבְעִיסוּהוּ ·
והכבד תְּעָבוּנִי כָּל מְתֵי סוֹדִי · וְתִעְכּוּנִי שֶׁלְּמוֹזָתִי · לֹא
תִתְעֵב אֲדוֹמִי · וַתִּתְעַב אֶת יָפְיֵךְ · הַמִּתְעָבִים מִשְׁפָּט ·
כָּל אוֹכֵל תִּתְעַב נַפְשָׁם · ואפשר שתהיה ותתעבי פועל
יוצא לשלישי בלומר עשית שיתעבו אותך אחרים מרוב
הפקירך עצמך · והתאר לְמִתְעָב גוי · בפלס והוא
ממלא על כל גדותיו · שהוא כמו מלא או פירושו למי
שכל גוי מתעבו · ובכבד אחר הִתְעִיבוּ עָלֶיהָ · וַיִּתְעַב
מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלֻּלִים · ענין השקוץ והשנאה ·

תעה תָּעָה לְבָבִי · תָּעִיתִי כְּשֶׂה אוֹבֵד · וּבְשֵׁכָר תָּעוּ
וְחִנָּה תוֹעָה בַּשֹּׁדֶה · וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע · וּלְדַבֵּר
אֶל יְיָ תּוֹעָה · בְּתֹעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · והנפעל אַל יַאֲמֵן
בַּשּׁוּא נִתְעָה · בְּהִתְעוֹת שִׁכּוֹר בְּקִיאוֹ · וְשִׁנֵּי כְפִירִים
נִתְעוּ · לדעת רבי יונה היא מלה מורכבת מזה הענין
מעבר ועתיד · ורבי אחי רבי משה ע"ה כתב כי היא מלה
מורכבת מנפעל והתפעל ומשפטו נתתעו כמו ונוסרו
כל הנשים · ונכפר להם חדם · וכבר כתבנוהו אנחנו
בשרש לתע · והפעל הכבד כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה ·
כִּי הִתְעֵתֶם בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם · וַיִּתַּע מְנַשֶּׁה · וְעוֹזֵב תּוֹבַחַת
מַתְעֶה · והוא פעל עומד כמו תועה או מתעה נפשו ·
וְרָסָן מַתְעֶה · עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים · כולם ענין תעות

הוסע ח · הוסע ח
הוסע ב · אֶתְּנָה הֵפֶץ לִי
ישעיה כג · לְאֶתְּנַנָּה · וְכָל אֶתְּנֵיהָ
מיכה ח · יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ
מלאכי ח · תנאי · ועוד לְתַנּוֹת מִדְבָּר
פופטים יח · לְתַנּוֹת לְבַת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי
פופטים ה · יַתְּנוּ צִדְקוֹת יְיָ
תנך · עַל תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית
תנר · תַּנּוּר וְכִירַיִם
תעב · כִּי נִתְעַב דְּבַר הַמֶּלֶךְ
תעב · כִּי תוֹעֲבָה הִיא
תעב · לְמִצְרַיִם
תעב · וְתִעְכּוּנִי שֶׁלְּמוֹזָתִי
תעב · תִתְעֵב אֲדוֹמִי
תעב · כָּל אוֹכֵל תִּתְעַב נַפְשָׁם
תעה · תָּעָה לְבָבִי
תעה · וְחִנָּה תוֹעָה בַּשֹּׁדֶה
תעה · אֶל יְיָ תּוֹעָה
תעה · בַּשּׁוּא נִתְעָה
תעה · נִתְעוּ
תעה · כִּי הִתְעֵתֶם בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם
תעה · וַיִּתַּע מְנַשֶּׁה
תעה · מַתְעֶה
תעה · וְרָסָן מַתְעֶה
ישעיה ל · ישעיה נ

תער וְהֶעֱבִירוּ תַעַר · וידוע הוא ·
בְּתַעַר הַשְּׁכִירָה · בְּתַעַר מְלֻטָּשׁ · תַּעַר הַגַּלָּבִים · יִקְרְעֶדָּה בְּתַעַר
הַסּוֹפֵר · ידוע · וַיִּשְׁלְפָה מִהַעֲרָה · הֵאָסְפִי אֶל תַּעֲרֵךְ ·
הוא הנדן והוא תיק החרב "

תפף תֹּף וָחָלִיל · וְתוֹף וָחָלִיל וְכִנּוֹר · יִשְׁאוּ
בְּתֹף וְכִנּוֹר · פירוש ישאו קולם לשחוק
ולשורר כנושאים קולם לתוף וכנור · בְּתֻפִּים וּבְמָחוֹלוֹת ·
עוֹד תַּעֲדִי תָפֵיךְ · והפעל הכבד מִמְּנוּ מְתוֹפְפוֹת עַל
לִבְבֵהֶן · בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפְפוֹת · תאר בשקל נחלות
שוממות · ובדרך הרמיון והשאלה מְלֶאכֶת תָּפֶיךָ
וּנְקָבֶיךָ · ואמר בו התרגום ברם לא אסתכלת כפגרך
דאתעביד חלילין ונקבין דאינון צרכך ולא אפשר לך
דתתקיים בלא בחון מיומא דאיתבריתא עמך מתקנן ·

תפח כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיָּעַר · גַּם תָּמָר וְתַפּוּחַ ·
רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים · ידוע ·

תפל וְחִנָּם טָחִים אֹתוֹ תָּפֵל · כלומר בנין שאין
לו קיימא · ואמר בו התרגום ושעע ליה טין
פתיר בלא תכן · הֲיֵאָכֵל תָּפֵל מִבְּלִי מֶלַח · פירוש בשר
חי או דג חי כי אין דרך לאכלם חיים אם לא יהיו
מלוחים הרבה · נְבִיאֶיךָ חָזוּ לָךְ שָׁוְא וְתָפֵל · וְלֹא נָתַן
תְּפִלָּה לֵאלֹהִים · וֵאלוֹהַּ לֹא יָשִׂים תְּפִלָּה · דבר נרוע
שאין לו טעם · ופירוש ואלוה לא ישים תפלה לא ישים
לחם נרעון ומניעה על מעשיהם ·

תפר שַׂק תָּפַרְתִּי עַלִּי גִלְדִּי · וַיִּתְפְּרוּ עָלַי תְּאֵנָה ·
עֵרֹם לְקָרוּעַ וְעֵרֹם לְתָפוּר · וחכבד חוּי
לְמִתַּפְּרוֹת בְּסָתוֹת ·

תפש וְתָפַשׂ אֶת הַסֶּלַע בַּמַּלְחָמָה · וְתָפְשׁוּ בוֹ
אָבִיו וְאִמּוֹ · תִּפְשׁוּם חַיִּים · וּתְפָשָׂה וְשָׁכַב
עִמָּהּ · וְאִתְּפֹשׂ בְּשִׁנֵּי הַלְּחוּת · לְמַעַן תָּפוּשׁ אֶת בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם · בָּל תּוֹפֵשׂ בְּגוֹר וְעוֹנֵב · והנפעל
וְתִתְפַּשׂ בְּמִצּוֹדָתִי · וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה · יִתְפְּשׁוּ בְּמִזְמוֹת
זוּ חָשָׁבוּ · בַּבֶּה תִּתְפְּשׁוּ · והכבד בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׁ · ועל
דרך ה הרחבה בין תּוֹפְשֵׁי הַמִּלְחָמָה · הִנֵּה הוא תָּפוּשׁ
זָהָב וָכֶסֶף · כלומר מחופה · וכן אמר התרגום "

תפת וְתֹפֶת לְפָנַיִם אֶהְיֶה · כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל
תָּפְתֶּה · הוא אש גיהנם · ופירוש ותפת
לפנים אהיה · כלומר אני נדון בגיהנם לפני מותי מדה
שאין כן בשאר בני אדם שאינם נדונים אלא אחר
מותם · ויש מפרשים אותו מן תף וחליל בלומר היו
שמחים בי לפנים כמו השמחים לתף · וְשִׁבֵּא אֶת הַתֹּפֶת ·
הוא המקום הסמוך לירושלם והוא בגי בן הנם ולפי
שנטמא אותו המקום לפי שהיו עובדין בו המולך
וטמאהו יאשיהו כלומר צוה שיחזיר מקום טומאה
להשליך שם נבלות וכל טמאות לפיכך נקרא דין
הרשעים גיהנם ותפת לפי
שאותו המקום היה הפח ת
שבמקומות כמו שנקרא
גם בן שכר הצדיקים גן
עדן כי הוא המקום הנבחר
והטוב שבכל הארצות "

תקן מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לְתֻקָּן · והכבד
תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה · כִּי מִי יוכל

מאמר כתבתי בגימוק של סוכם טעה הספרים שכין טעה נטעית וכין תעה כתלו עם ·

במדבר ח · ישעיה ז · תלים כב · יחזקאל ל · ירמיה לב · שמואל א יז · ירמיה מז · ישעיה ח · שמואל א ל · איוב כד · שמות יא · ירמיה לא · נחום ב · תלים סח · יחזקאל כח · סיר ב · יואל א · סיר ב · יחזקאל יב · איוב ז · איוב ב · איוב ח · איוב כב · איוב יב · בראשית ג · קהלת ג · יחזקאל יב · מלכים ב יא · דברים לא · מלכים ח כ · דברים כב · דברים ט · יחזקאל יא · בראשית ל · יחזקאל יב · במדבר ה · תלים ז · יחזקאל לא · משלי ל · במדבר לא · חבקוק ב · איוב יז · ישעיה ל · מלכים ב כג · תלי קיט · ישעיה כח · בראשית לז · בראשית כא · ישעיה לב · יחזקאל מד · איוב עז · ישעיה יט · איוב ל · איוב ל · יחזקאל מד · ישעיה ל · ישעיה נ

מאמר כתבתי בגימוק שם פתח לתח כקרא תופת גם ויש אומרים שנקרא תפתה לפי שהוא מקום רחב לקבל כל הרשעים והוא מלשון יפת אלה ליפת ותכנו של כי יגדיל אלי יפתי וכן אומר הספוק הרקיבה שאול כפשט :

אבל לא כמו תנחומא גם תנים חלצו שד · ·
הוסע ח · כי יתנו בגוים · והפעל הכבד אֶפְרַיִם חִתְּנוּ
אֲהָבִים · והשם בתוספת אלף בתחלת
הוסע ב · אֶתְּנָה הֵפֶץ לִי · ובתוספת נון אֶתְּנֵן זוֹנָה · וְשָׁבָה
ישעיה כג · לְאֶתְּנַנָּה · וְכָל אֶתְּנֵיהָ
מיכה ח · יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ · כלם ענין
מלאכי ח · תנאי · ועוד לְתַנּוֹת מִדְבָּר
פופטים יח · לְתַנּוֹת לְבַת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי ·

אע"פ כי מלת לתכן איכה נופלת רק על שכר הזונה ובקרא נם כן כלה כמבואר בשרשו ·

ענינו לתנות לה ולדבר עמה כי לא המיתה יפתח רק עשה
לה בית מחוץ לעיר · והתבודדה שם ולא ידעה איש
וכלבלה שם והיתה צרורה כל ימי חיה וזהו נדרו אשר
נדר כי פירוש והעליתיהו עולה · או העליתיהו בלומר
אם היוצא לקראתי מבית אדם והיה לי בלומר קדש
לי שיהיה פרוש מדרכי העולם ואם דבר הראוי לקרבן
אעלהו עולה · ודרשו רז"ל בזה דעת אחרת · וכן שם
יַתְּנוּ צִדְקוֹת יְיָ · יענו וידברו וזורו הצדקות שעשה
לישראל ותרגום ושננתם ותתנינון ותרגום וענתה שמה
כימי נעוריה ויתנון תמן · ורז"ל פירשו גם כי יתנו בגוים ·
מזה הענין לשון שנון ·

תנך · עַל תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית · הוא חרך אשר
בקצה האזן מול בלעז · ובספרא מפרש
שהוא הנדר האמצעי ·

תנר · תַּנּוּר וְכִירַיִם · והקכוץ מֵעַל לְמִגְדַּל הַתַּנּוּרִים ·
וּבְתַנּוּרֵיךָ וּבְמִשְׁאַרֹתֶיךָ · התנור הוא שאופין
בו את הפת בהדבקה אבל אותו שאופין בו בארצות
האלה יקרא פורנו בדברי רז"ל כאמרם הביאו לפניו
פת פורני · גוי שהרהין פת פורני אצל ישראל · וכן יקרא
בערבי וכלעז ·

תעב · כִּי נִתְעַב דְּבַר הַמֶּלֶךְ הוא יואב · נפעל עבר
כי הוא פתח · אף כִּי נִתְעַב וְנֶאֱלָח · בְּנֵצֶר
נִתְעָב · קמצין כי הם נפעל עומד · כִּי תוֹעֲבָה הִיא
לְמִצְרַיִם · כִּי תוֹעֲבַת מִצְרַיִם · בְּתוֹעֵבוֹת יַבְעִיסוּהוּ ·
והכבד תְּעָבוּנִי כָּל מְתֵי סוֹדִי · וְתִעְכּוּנִי שֶׁלְּמוֹזָתִי · לֹא
תִתְעֵב אֲדוֹמִי · וַתִּתְעַב אֶת יָפְיֵךְ · הַמִּתְעָבִים מִשְׁפָּט ·
כָּל אוֹכֵל תִּתְעַב נַפְשָׁם · ואפשר שתהיה ותתעבי פועל
יוצא לשלישי בלומר עשית שיתעבו אותך אחרים מרוב
הפקירך עצמך · והתאר לְמִתְעָב גוי · בפלס והוא
ממלא על כל גדותיו · שהוא כמו מלא או פירושו למי
שכל גוי מתעבו · ובכבד אחר הִתְעִיבוּ עָלֶיהָ · וַיִּתְעַב
מְאֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הַגִּלֻּלִים · ענין השקוץ והשנאה ·

תעה · תָּעָה לְבָבִי · תָּעִיתִי כְּשֶׂה אוֹבֵד · וּבְשֵׁכָר תָּעוּ
וְחִנָּה תוֹעָה בַּשֹּׁדֶה · וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע · וּלְדַבֵּר
אֶל יְיָ תּוֹעָה · בְּתֹעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · והנפעל אַל יַאֲמֵן
בַּשּׁוּא נִתְעָה · בְּהִתְעוֹת שִׁכּוֹר בְּקִיאוֹ · וְשִׁנֵּי כְפִירִים
נִתְעוּ · לדעת רבי יונה היא מלה מורכבת מזה הענין
מעבר ועתיד · ורבי אחי רבי משה ע"ה כתב כי היא מלה
מורכבת מנפעל והתפעל ומשפטו נתתעו כמו ונוסרו
כל הנשים · ונכפר להם חדם · וכבר כתבנוהו אנחנו
בשרש לתע · והפעל הכבד כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה ·
כִּי הִתְעֵתֶם בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם · וַיִּתַּע מְנַשֶּׁה · וְעוֹזֵב תּוֹבַחַת
מַתְעֶה · והוא פעל עומד כמו תועה או מתעה נפשו ·
וְרָסָן מַתְעֶה · עַמִּי מְאַשְּׁרֶיךָ מַתְעִים · כולם ענין תעות

תער וְהֶעֱבִירוּ תַעַר · וידוע הוא ·
בְּתַעַר הַשְּׁכִירָה · בְּתַעַר מְלֻטָּשׁ · תַּעַר הַגַּלָּבִים · יִקְרְעֶדָּה בְּתַעַר
הַסּוֹפֵר · ידוע · וַיִּשְׁלְפָה מִהַעֲרָה · הֵאָסְפִי אֶל תַּעֲרֵךְ ·
הוא הנדן והוא תיק החרב "

תפף תֹּף וָחָלִיל · וְתוֹף וָחָלִיל וְכִנּוֹר · יִשְׁאוּ
בְּתֹף וְכִנּוֹר · פירוש ישאו קולם לשחוק
ולשורר כנושאים קולם לתוף וכנור · בְּתֻפִּים וּבְמָחוֹלוֹת ·
עוֹד תַּעֲדִי תָפֵיךְ · והפעל הכבד מִמְּנוּ מְתוֹפְפוֹת עַל
לִבְבֵהֶן · בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפְפוֹת · תאר בשקל נחלות
שוממות · ובדרך הרמיון והשאלה מְלֶאכֶת תָּפֶיךָ
וּנְקָבֶיךָ · ואמר בו התרגום ברם לא אסתכלת כפגרך
דאתעביד חלילין ונקבין דאינון צרכך ולא אפשר לך
דתתקיים בלא בחון מיומא דאיתבריתא עמך מתקנן ·

תפח כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיָּעַר · גַּם תָּמָר וְתַפּוּחַ ·
רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים · ידוע ·

תפל וְחִנָּם טָחִים אֹתוֹ תָּפֵל · כלומר בנין שאין
לו קיימא · ואמר בו התרגום ושעע ליה טין
פתיר בלא תכן · הֲיֵאָכֵל תָּפֵל מִבְּלִי מֶלַח · פירוש בשר
חי או דג חי כי אין דרך לאכלם חיים אם לא יהיו
מלוחים הרבה · נְבִיאֶיךָ חָזוּ לָךְ שָׁוְא וְתָפֵל · וְלֹא נָתַן
תְּפִלָּה לֵאלֹהִים · וֵאלוֹהַּ לֹא יָשִׂים תְּפִלָּה · דבר נרוע
שאין לו טעם · ופירוש ואלוה לא ישים תפלה לא ישים
לחם נרעון ומניעה על מעשיהם ·

תפר שַׂק תָּפַרְתִּי עָלַי גִלְדִּי · וַיִּתְפְּרוּ עָלַי תְּאֵנָה ·
עֵרֹם לְקָרוּעַ וְעֵרֹם לְתָפוּר · וחכבד חוּי
לְמִתַּפְּרוֹת בְּסָתוֹת ·

תפש וְתָפַשׂ אֶת הַסֶּלַע בַּמַּלְחָמָה · וְתָפְשׁוּ בוֹ
אָבִיו וְאִמּוֹ · תִּפְשׁוּם חַיִּים · וּתְפָשָׂה וְשָׁכַב
עִמָּהּ · וְאִתְּפֹשׂ בְּשִׁנֵּי הַלְּחוּת · לְמַעַן תָּפוּשׁ אֶת בֵּית
יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם · בָּל תּוֹפֵשׂ בְּגוֹר וְעוֹנֵב · והנפעל
וְתִתְפַּשׂ בְּמִצּוֹדָתִי · וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה · יִתְפְּשׁוּ בְּמִזְמוֹת
זוּ חָשָׁבוּ · בַּבֶּה תִּתְפְּשׁוּ · והכבד בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׁ · ועל
דרך ה הרחבה בין תּוֹפְשֵׁי הַמִּלְחָמָה · הִנֵּה הוא תָּפוּשׁ
זָהָב וָכֶסֶף · כלומר מחופה · וכן אמר התרגום "

תפת וְתֹפֶת לְפָנַיִם אֶהְיֶה · כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל
תָּפְתֶּה · הוא אש גיהנם · ופירוש ותפת
לפנים אהיה · כלומר אני נדון בגיהנם לפני מותי מדה
שאין כן בשאר בני אדם שאינם נדונים אלא אחר
מותם · ויש מפרשים אותו מן תף וחליל בלומר היו
שמחים בי לפנים כמו השמחים לתף · וְשִׁבֵּא אֶת הַתֹּפֶת ·
הוא המקום הסמוך לירושלם והוא בגי בן הנם ולפי
שנטמא אותו המקום לפי שהיו עובדין בו המולך
וטמאהו יאשיהו כלומר צוה שיחזיר מקום טומאה
להשליך שם נבלות וכל טמאות לפיכך נקרא דין
הרשעים גיהנם ותפת לפי
שאותו המקום היה הפח ת
שבמקומות כמו שנקרא
גם בן שכר הצדיקים גן
עדן כי הוא המקום הנבחר
והטוב שבכל הארצות "

תקן מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לְתֻקָּן · והכבד
תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה · כִּי מִי יוכל

מאמר כתבתי בגימוק של סוכם טעה הספרים שכין טעה נטעית וכין תעה כתלו עם ·

במדבר ח · ישעיה ז · תלים כב · יחזקאל ל · ירמיה לב · שמואל א יז · ירמיה מז · ישעיה ח · שמואל א ל · איוב כד · שמות יא · ירמיה לא · נחום ב · תלים סח · יחזקאל כח · סיר ב · יואל א · סיר ב · יחזקאל יב · איוב ז · איוב ב · איוב ח · איוב כב · איוב יב · בראשית ג · קהלת ג · יחזקאל יב · מלכים ב יא · דברים לא · מלכים ח כ · דברים כב · דברים ט · יחזקאל יא · בראשית ל · יחזקאל יב · במדבר ה · תלים ז · יחזקאל לא · משלי ל · במדבר לא · חבקוק ב · איוב יז · ישעיה ל · מלכים ב כג · תלי קיט · ישעיה כח · בראשית לז · בראשית כא · ישעיה לב · יחזקאל מד · איוב עז · ישעיה יט · איוב ל · איוב ל · יחזקאל מד · ישעיה ל · ישעיה נ

קהלת ז יוֹבֵל לְתַקֵּן · ענינם ענין
התקנה ידוע והוא חפך
העוות ·

תקע שמואל ב' ג וְשָׁאוּל תָּקַע
בַּשּׁוֹפָר ·
מדבר ל' · ישעיה ל' וְתָקְעוּ בָּחֵן · וְכִתְקֹעַ
יהושע ו שׁוֹפָר · תּוֹקְעֵי הַשּׁוֹפָרוֹת ·
תלים קז וחשם הַלְלוּהוּ בִּתְקַע
שׁוֹפָר · בצרי · ונקרא
השופר עצמו תקוע כאשר
יחזקאל ז נאמר תָּקְעוּ בַתְּקוֹעַ וְחִבְּין
ירמיה ו הַכֹּל · אבל ובתקוע תִּקְעוּ
שׁוֹפָר · הוא שם מקום ואמר דרך צחות לשון נופל
בראשית לא על לשון כמו עקרון תעקר · וענין אחר וַיַּעֲקֹב תָּקַע
בראשית לא אֶת אָהֳלוֹ · וְלָבָן תָּקַע אֶת אָחָיו · כלומר העמידם שם ·
שמואל ב' לא וְאֶת גְּוִיָּתוֹ תָּקְעוּ בְּחוֹמַת בֵּית שָׁאן · כלומר שתקעו
סופטים ל הגויה במסמרים או בזולתם בחומה · וַיִּתְקָעֻהָ בְּבִטְנוֹ ·
פרות לי סופטים ל' · ישע' כב וַיִּתְקָעֻהוּ יָמָּה סוף · וַתִּתְקַע אֶת חֲיָתֶר בְּרַקָּתוֹ · וְתִקַּעְתִּיו
משלי כב יָתֵד בְּמָקוֹם נֶאֱמָן · וענין קרוב לזה אַל תְּהִי בְתוֹקְעֵי כָף ·
משלי יז תוב וְשׁוֹנֵא תוֹקְעִים בּוֹטֵחַ · והנפעל מִי הוּא לָיִדִי יִתָּקַע ·
ענין חכות כף האדם אל כף חבירו בערבון · וכן בענין
כתוב נ חכות כף אל כף לשמחה תָּקְעוּ כַּף עָלֶיךָ ·

תקף קהלת ל' · אסתר ט וְאִם יִתְקְפוֹ הָאֶחָד · והשם אֶת כָּל תֹּקֶף ·
אסתר י · קהלת ג וְכָל מַעֲשֶׂה תָקְפוֹ · והתאר עִם שֶׁתַּקִּיף
תהיב יד מִמֶּנּוּ · תרגום חזק תקיף · וכן תִּתְקְפֵהוּ לָנֶצַח ·
תהיב טו תִּתְקְפֵהוּ בְּמֶלֶךְ עָתִיד לַכִּידוֹר · כלומר תחזיק בו ·

תרן ישעיה מד תַּרְן · וַיַּקַּח תִּרְזָח וְאַלּוֹן · הוא מין אילן מאילני סרק ·
ישעיה ל · יחזקאל כז תַּרְן · כַּתֹּרֶן עַל רֹאשׁ חֶהָר · לַעֲשׂוֹת תֹּרֶן עָלֶיךָ · בַּל
ישעיה לג יֻחְזְקוּ בֶן תֹּרְנָם · הוא חעץ הגבוה בספינה
שמשלשלין בו חבל ומעמידים אותו בו ארבו בלעז ·

תרע לה' ל' כ תִּרְעָתַיִם שִׁמְעָתַיִם · פירשו בו שוערים
ותרגו שער תרעא ויתכן שהו שם למשפחה ·

תרף בראשית לא · שמואל ב' יט לָקְחָה אֶת הַתְּרָפִים · וַתִּקַּח מִיכַל אֶת הַתְּרָפִים ·
הושע ג וְאֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים · הם צלמים יראו בהם
העתידות ופירוש ואין אפוד ותרפים כמו שנאמר ואין
זבח ואין מצבה אין זבח ליי ואין מצבה לעז ואין אפוד
ליי ותרפים לעז · ויש ולית
אפוד ומחוי ושאר תרפים
תרגם צלמניא ·

תרש שמות לח תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם ·
דניאל ז וּגְוִיָּתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ
· אבן טובה ועינה כעין
תכלת וכבר זכרנוהו בשרש רשש מאין חכרע ·

תשע דברים ג תֵּשַׁע אַמּוֹת · בצרי ולזכר תשעה
והחשבון הגדול תשעים ·

עניין מעשה התרפים מקורם בפרקי דרבי אליעזר הגדול עיין שם: אבל ועליהו לתקופה שרשו רוף על משקל תקומה תקופה ·

ואשר הם בני ארבע אותיות

תלתל שיר ה קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים · וזהוא מענין תל וזהוא
בהתאסף הקווצות בסופם וכבר זכרנוהו
בשרש תלל ·

תעתע בראשית לז · ירמיה י לה כ לז וְחָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ · מַעֲשֶׂה תַּעְתֻּעִים ·
והתפעל וּמִתַּעְתְּעִים בְּנִבְיָאוֹ · משפטו
מתתעתעים ענינם ענין תעות ועיקר שרשם תעה ·

תחרא שמות לח כִּפֵּי תַחְרָא יִהְיֶה לוֹ · בשפת חשרין ·

תחרה אֵל תִּתְחַר בְּמַצְלִיחַ דַּרְכּוֹ · משקלו תפעל תהים לז
ומשפטו על שלמות שרשו תִּתְחָרֶה החית
בשוא ופתח · וכן אַל תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים · וכבר כתבנוהו תהים לז
גם כן בשרש חרה · והפעל הכבד מְתַחֲרֶה בָאָרֶץ · ירמיה כב
וְאֵיךְ תִּתַּחֲרֶה אֶת הַסּוּסִים · ענין הדמות והחתערב · ירמיה יב

ערוב עבדך לטוב ואל יעשקוני זדים ·

נשלמה אות התיו תהלה לאל

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי ראיתי
לכתוב עם הספר הזה אשר חברתי
באור המלים אשר באו בלשון ארמי בספרי לשון הקדש
למען לא יחסר הקורא בספר הזה דבר ולא תהיה מלה
בארבעה ועשרים ספרים שלא ימצא באורה בספר הזה
עם מה שאני מוסיף בו עתה לכן כל מעתיק ספר זה
יכתוב זה בתכלית הספר כמו שכתבתי אני הנה"

ועתה אחל בעזרת המלמד לאדם דעת"

בספר בראשית

יָגַר שַׂהֲדוּתָא · פירושו גַּלְעֵד · וכן תרגום וחיתה בבל סימן לא
לגלים ליגרין · לעי השדה ליגרי חקלין ·

בירמיה

דִּי שְׁמַיָּא וְאַרְקָא · שמים וארץ · סימן ו

בספר דניאל

אַזְדָּא · חלכה וכן בדברי רז"ל נפל אזדא · נפק אזדא · סימן ל
ואזדא לטעמיה · הַרְמִין · נתחים תרגום ויתחרמון
לעצמיה והדמה · וישסעהו בשסע הגדי והדמיה כמא
דמהדמין גדיא · וכן בדברי רז"ל ודילמא הדומי הדמוה
משלטי הדמיה אין בו משום אסופי · נְוָלֵי · אשפה מקום
נוול · וּנְבַזְבַּח · דורון ומנחה · ובבר וירח יי את ריח
הניחוח לאוהבו של מלך שבבדו בזיה דסקינאה פירוש
דורון נאה · יַצִּיב · אמת וחלשון מורגל וידוע · זַבְנִין ·
נמכרים כלומר נמכרים ונמסרים · בְּדָבָה וּשְׁחִיתָה ·
נכזבת ונשחתת · הַזְדַּמְּנָתוּן · אתם מזומנים · עַד דִּי
עִדְּנָא יִשְׁתַּנֵּא · עד אשר חעת ישתנה עליכם שתהיו
נמסרים למיתה · ויש מפרשים עד הערב שישתנה
העת · בְּנַס · בזעף תרגום וחנם זועפים והא אינון
נסיסין · בְּאַרְיָן · תרגום של אז · עֵטָא וּטְעֵם · עצה ·
ובדברי רז"ל ארבעה מתו בעטיו של נחש בעצתו שנתן
לחוה וּטְעֵם כמו טעם זקנים יקח שהוא תוכן הדבר ·
מְחַחְצָפָה · גלויה לשון חצוף בדברי רז"ל למי שהוא
עז פנים ותרגום קשי פנים חציפי אפין · רָזָא דְנָה ·
הסתר הזה תרגום חרש לאמר ברז למימר · והרבה
כמוהו בלשון ארמי · חָאִיתָךְ כָּהֵל · הישך יכול · וָאֲלוּ ·
לשון והנה · דְּכֵן · זה תרגום האיש הלזה נברא דכן ·
וְיַוִּיהּ יַתִּיר · וזהרו גדול · וְרַוְוַהּ דְּחִיל · ותארו נורא
תרגום יפה תואר שפיר בריוא · חֲדוֹהִי · חזות שלו
תרגום חזה חדיא · מְעוֹהִי וְרַגְלָתֵיהּ · בטנו וירכיו ·
שָׁקוֹהִי דִּי פַרְזֶל · שוקיו של ברזל · דִּי חֲסַף · של חרש
תרגום

תרגום ובלי חרש ומאן דחסף · וְחַדְקֵת חֻמָּן · וחדקת
אותם · כְּעוֹר מִן אִדְרֵי קַיְט · כמוץ מן גרגות הקיץ
ואולי עור חסר נון מן נעורת של פשתן בי חמוץ חוא
חדק הנגער מן חתכן · אֲרַע מִנָּךְ · תחת ממך בלומר
שפלה ממך · מְחַדֵּק וְחָשֵׁל · מדק ומועך · ובדברי רזל
ביעיא חשילתא פירוש ביצים מעובות · חֲסַף דִּי פָחָר ·
חרש חיוצר · ובדברי רזל מני דפחרא כלי חיוצר וכן
בלשון ערבי פכאר והחי״ת בערבי כף בעברי · ומן
נְצִבְתָּא דִּי פַרְזְלָא · ומחוזק חברזל ולשון נצבתא נטע
מתרגום נטע שעשועיו נצבתא דחביבותיח בלומר
מנטע ומכח הברזל יחיח כח כחרש · אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא
סְגָנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגַּזְרַיָּא וְדָתְכְרַיָּא דְּתַכְרַיָּא תִּפְתָּיָא · סימן ג
בל אלו שמות בלשון ארמי לממונים ולגדולים זה
למעלה מזה · וְרוֹזָא קָרֵא בְחֵיל · והכרוז קורא בבח
מַשְׁרוֹקִיתָא · כלי ששורקין בו שיפלאר בלעז · קַתְרוֹס
סַבְּכָא · מיני כלי זמר הם ידועים אצלם שמבן בלשון
ארמי · וְכֹל זְנֵי זְמָרָא · וכל מיני זמר תרגום למינוחי
לזנוחי · וַאֲכָלוּ קַרְצֵיחוֹן · תרגום לא תלך רביל לא
תיכול קורצין · אֶלֶךְ · אלח · הַצְדָּא · יסֹ חאמת
לשון תמיחא ולא נדע לו חבר אבל לפי חענין יתפרש
כך · ויש מפרשים לשון שממה כלומר וכי דברי וגזרות
צדו ושממה ודבר רק הוא בעינינם · ורבינו חיי זל
פירשו לשון בוון וחצדח מן ואשר לא צדח ואתח צודח
את נפשי לקחתח בלומר אם במזיד וכונח עשיתם
לָא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא · אין אנחנו חוששין · לְמֵזָא
לָאתוּנָא · לחבעיר הכבשן מזי רעב שרופירעב ·
לְכַפָּתָח · לקשור ובמשנה לא חיו בופתין את השלח
בפתות בחבל של מגג · כְּפִיתוּ · נקשרו ·
בְּסַרְבְּלֵיהוֹן פַּטְשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן · מיני לבושים הם
סרבליהון הוא סרבל שיתכסה אדם בו · וכמדרש
תנחומא מפרש פטשיהון אלו ברקים חנתונים על
ירכותיהם כרבלתהון אלו חסקרין שבראשיהם ודומה
לו כרבלתא דתרנגולא · דִּי הַסִּיקוּ · אשר חעלו
בלומר חעלו אותם על פי הכבשן והפילום לתוכו ·
תֻּוָה · חרד תרגום ויחרד יצחק חרדה גדולח ותוח
יצחק תוחא · לְחַדָּבְרוֹהִי · יועציו ומנחיגיו כמו בתוך
חדברו בתוך מנחיגיו ותרגום וינחג ודבר · שָׁרֵין ·
מותרים מאסוריהם · בְּנִשְׁמְהוֹן · כגופם ובלשון מקרא
וגשם יגדל לדעת המפרשים · לָא עָדַת · לא עברת
תרגום אשר עבר די עדא · שָׁלַח · שגגה · וְעַד
אָחֲרִין · ועד שבאחרונה בא לפני דניאל · וַחֲזוֹתֵיהּ ·
וענפיו כמו קרן חזות · עָפְיֵהּ · עליו כמו מבין
עפאים עלים · וְאִנְבֵיהּ · פריו · תַּטְלֵל · תרגום צל
שלל · עִיר · מלאך ונקרא כן שחוא ער לעולם · גּוּפוֹ ·
ברתו · אַתְרוֹ · השירו מלשון פירות הנושרין בדברי
רזל · וַבְדִּרוּ · פזרו · וּבֶאֱסוֹר דִּי פַרְזֶל וּנְחָשׁ בְּרִתְאָה
דִּי בָרָא וּבְטֵל שְׁמַיָּא יְצִטַּבָּע · כלומר באסורי ברזל
ונחשת יהיה ברשא חשדה כלומר שלא יוכל לזוז משם
באילו אסור בנחשתים ובטל חשמים יתכבס · יַחְלְפוּן ·
יעברון · בְּגִזְרַת עִירִין · בגזירת מלאכים · לְעָרְבָּךְ ·
לשנאך כמו ויחי ערך · וְלָךְ טָרְדִין · מגרשים תרגום
וישלחחו יי אלהים מגן עדן וטרדיח · גרש יגרש אתכם
מטרד יטריד · מִלְּכִי · עצתי מן וימלך לבי עלי ·
וַעֲוֹתָתְךָ בְּמַחֲזֵי עֵנָיִן · ועונך בחנון עניים · אַרְכָּה
לְשִׁלְוָתְךָ · ארכות לשלומך ושלותך או פירוש רפואה

לשגגתך · עֲרַת מִנָּךְ · סרח ממך · מִלְּתָא סָפַת עַל סימן ד
גְּבוּבַדְנֶאצַר · בענין כי כלתח אליו חרעה · עַד דִּי
שַׁעֲרֵיהּ כְּנִשְׁרִין רְבָח · עד אשר היח שערו גדול ובנפי
נשרים · וְטִפְרוֹהִי כְּצִפְּרִין · וצפרניו כצפרני עופות
הדורסים · כְּלָח חֲשִׁבִין · בכלום הם נחשבים ·
וּכְמִצְבְּיֵהּ · וכרצונו מגזרת ולמאן די יצבא · הָתְקְנַת ·
חייתי מתקן · וְרָבוּ יַתִּירָה · וגדולח יתירח · בְּגַוֵּה ·
כגאות · בִּטְעֵם חֲמָרָא · בטעם חיין כמו כטוב לב המלך סימן ה
כיין · נֶבְרַשְׁתָּא · מנורה · ובמשנה הלני המלכה עשתח
נכרשת של זהב · עַל גִּירָא · על חסיד השוח בכותל
כמו כאבני גיר · פַּס יָדָא · כף חיד · וְקִטְרֵי חַרְצֵיהּ
מִשְׁתַּרְיָן · קשרי מתניו נתרים · נָקְשָׁן · מקישות
ודופקות · אַרְגְּוָנָא · ארגמן · וַהֲמַנְיָכָא · תרגום רביד ·
מִשְׁתַּבְּשִׁין · לשון שיבוש כלומר נדהמים שלא ידעו
מח לעשות · נַהִירוּ · זכר וידיעה · וברברי רזל נחיר
וחכים · נהירין לי שבילי דשמייא כשבילי דנהרדעא ·
נהירנא כד הוו קיימין ארבע סאין בסלע · וְאַחֲוַיָּת
אֲחִירָן · וחגדת חידות · וְדִי חֲוָה צָבֵי חֲוָה מַחֵי · מכח
או פירושו מחיה הפך קטל ופירוש מחיה מעמיד בחיים
שלא היח חורגו כמו חחייתם כל נקבה · וּתְחַיֵּן אֶת
חילדים · הֶעֱדִיו מְנִיחָה · הסירו ממנו · וְעָם עֲרָדַיָּא ·
פראים כמו ומוסרות ערוד · פְּרִיסַת · מן חלא פרוס
לרעב לחמך · סָרְכִין · שוטרים ותרגום ושוטרין סימן ו
וסרכותי · עֲשִׁית · חשב מן עשתונותיו · עֲלָח ·
עלילח מן עלילות דברים · הַרְגִּישׁוּ עַל מַלְכָּא ·
התקבצו על המלך מן למח רגשו גוים · אִתְיַעֲטוּ ·
נתיעצו · לְגוֹב · לבור · דִּי לָא תַעֲבֵד · אשר לא
תעבור · בְּאֵשׁ · רע · בָּל · כמו לב חפוך כלומר שם
לבו להצילו ויש מפרשים בל מחשב וכן חוא בלשון
ערבי אגעל בלך כמו שים מחשבתך · ואאזל פירשו
במשמעו לשון לא כלומר כל לאו שמצא היח טועז עליו
להצילו כלומר לא תוכלו לעשות מפני כך וכאשר היו
מבטלי אותח טענת היח משים אחרת · מִשְׁתַּדַּר · משתדל
ובמשנה ובמקום שאין אנשים השתדר להיות איש כמו
חשתדל · צְבוּ · רצון כלומר שלא ישנה רצונם
לחזיקו ולא ישנח רצון המלך להצילו · וּבָת טְוָת ·
ולן בתענית · וכן בלשון רזל בפסחים ובת טות ולא
אבדיל רוצח לומר שלא אכל כל הלילה כשלא היח לו
יין לחבדלח · וְדִחֲזֵן לָא הֲנָעֵל קָדָמוֹהִי · ושלחן
ובת וספתא הרחזונות של בעלי בתים פירוש שלחנות ·
ויש מפרשים חמלח מורכבת ודי יחון כלומגידי החידות
ובעלי חשיר · בְּשִׁפַּרְפָּרָא · בשחר אז יבקע כשחר
תי ככן יתגלי בשפרפרא · חֲכוּלָה לָא עָכְדַת · דבר
חשחתח · וְהֶסֵּק · והועלת · וְלָא מְטוֹ לְאַרְעִית גֻּבָּא ·
ולא חגיעו לתחתית הבור · רֵאשׁ מִלִּין אֲמַר · ראשי סימן ז
הדברים אמר ולא כלם · וַאֲרוּ · וחנח · מְגִיחָן לְיָמָא רַבָּא ·
פי לפי ענינו נושבות ומסערות אותו ואפשר שהלשון
חזח מן כי יגיח ירדן אל פיחו · לְשׁוֹן יְצִיאָה כֻּלּוֹ יוֹצְאוֹת
אֵלָיו · מְרִישׁוּ גַּפָּהּ · נמרטו בנפיח · הֲקִימַת · חוקמח ·
וְלִשְׁטַר חַד · ולצד אחד תרגום ולצלע המשכן ולסטר
משכנא · עִלְעִין · צלעות · בְּרַגְלֵהּ רַפְסָח · כמו
ברגליכם תרפושון · כְּתֶלֶג חִיוָר · כשלג לבן · כַּעֲמַר
נָקֵא · כצמר נקי · גַּלְגַּלּוֹהִי נוּר דָּלִיק · גלגליו אש
בוערח פירוש גלגלי הכסא · נַהַר דִּי נוּר · נחר של
אש · ויש מפרשים כמו נחורא כלומר אור של אש

נָגֵד וְנָפֵק · נמשך ויוצא · דִּינָא יְתִיב וְסִפְרִין פְּתִיחוּ · למשפט יושב וספרים נפתחו · קְטִילַת חֵיוָתָא · נהרגה החיה · וְהוּבַד גִּשְׁמָהּ · ואבד גופה · וְיִתְיַבַּת לִיקַדַת אֶשָּׁא · ונתנה לשרפת אש · חֶעְדּוּ שֶׁלְטָנְהוֹן · הסירו שלטנותם · אֶתְכְּרַת רוּחִי · לפי ענינו נבחלה רוחי או פירושו קצרה רוחי ותרגום וקצר רוח דכריא רוחיה · בְּגוֹ נִדְנָהּ · בתוך נרתקו כי הגוף לרוח כמו הנדן לחרב · קְרֵבַת עַל חַד מִן קָאֲמַיָּא · קרבת יעל אחד מן העומדים והם המלאכים כמו בין העומדים האלה · וַיְצִיבָא אָכְעֵיהּ מִנִּיהּ · ואמת אבקש ממנו · אֲדַיִן בְּכִית לִיצַבָּא עַל חֵיוָתָא רְבִיעָיְתָא · אז רציתי לעמוד על האמת על החיה הרביעית · וְקַרְנָא דְּבֵן · וקרן זאת · וְיִסְבַּר · ויחשוב ·

בספר עזרא

פיסן ל

פְּתַב בִּשְׁלָם · כלומר כתב דברי שלום · מִתְרְדָת · שם איש מצרי יהודה ובנימין והוא שלח האגרת הזאת אל אחשורוש · וּשְׁאָר בְּנָוָתָיו · סיעתו ובני חכורתו וכן ושאר כנותחון · ובדברי רז"ל מי דמי שבת ועז בכנותחון פירוש בדינ"ה ובכל המתחבר אליהם · וּכְתָב הַנִּשְׁתְּוָן · כתב המפורש · כְּתוּב אֲרָמִית וּמְתַרְגַּם אֲרָמִית · בתוב בכתיבת ארמית ומפורש בלשון ארמית · רְחוּם בְּעֵל טְעֵם · בעל הדברים ותוכן לשון האגרת כי מתרדת טכאל שלח האגרת ורחום היה המזכיר והוא המתקן לשון האגרת ושמשי היה סופר · וַאֲפַרְסַתְּכָיֵא וכו' · שמות האומות שהיו בערי שומרון · אָסְנַפַּר · הוא סנחריב · רַבָּא וַיַּקִּירָא · גדול ונכבד · וּכְעֶנֶת · שם מקום בערי שומרון וכולם הסכימו על שליחות האגרת הזאת וכן נקרא המקום הזה וּבְעֶת בלא נון והכל אחד · ויש לפרש וכענת מן עת שהוא זמן · וכן היה מנהגם לכתוב זאת המלה בראשי הדברים באגרות כלומר בזמן הזה נכתבה זאת האגרת · מָרְדְּתָא וּבְאִשְׁתָּא · מורדת ורעה · וְשׁוּרַיָא שַׁכְלִילוּ · והחומות יסדו · וְאֻשָּׁיָא יָחִישׁוּ · והיסודות קשרו זו בזו יחישו לשון חוש כמו שתופרין בגד עם בגד בחוט · קְרִיתָא דָּךְ · זאת מִנְדָּא בְּלוֹ וְחֵלֶךְ · מגדא זו מגת המלך כלו זה כסף גלגלתא · זהלך זה ארנונא · והיא תשורה שעושין למלך כשעוכר עליהם · וַאֲפַתּוֹם מַלְבִּים תְּהַנְזִיק · וחוזק המלכים תזיק · דִּי מֶלַח הֵיכָלָא מְלַחְנָא · לשון ארץ מלחה לא תשב כלומר חשבתנו בנין ההיכל הזה שיהיה כארץ מלחה · וְעָרַת מַלְכָּא לָא אֲרִיךְ לָנָא לְמֶחֱזֵא · ובזיון המלך לא יפה לנו לראות · ובדברי רז"ל מאה פלפלין במאה ועשרין ואריך כלומ' טוב ויפה וישר אין בו משום רבית · וכן אמרו מקשקשין כברמיא ואכלין זיתא אריך או לא אריך בלומ' כשר הדבר או לא מפני שנעבדו הזתים בשביעית · וְאֶשְׁתַּדּוּר עֲבִדִין בְּגַוֵּהּ · בענין מרד ויתכן שהלשון לשון שליחות מתרגום וישלח ושדר כי המורדים שולחי' בסתר לאשר יעזרו בהם וכאשר ימצאו עזר ימרדו באשר היו תחת ידו · נִשְׁתְּוָנָא · ענין האגרת ופירושו כמו כתב הנשתון · וּבַטִּילוּ חֲמוֹ בְּאֶדְרָע וְחַיִל · ובטלו אותם בזרוע ובכח · וְאֶשְׁרְנָא דָנָה לְשַׁכְלָלָה · וחזוק הזה לכלות · ואשרנא ר"ל חומות העיר שהם חוזק העיר · וכן בדברי רז"ל אשרתא חוזק השטר וקיומו · אֲדַיִן בְּגֵמָא אֲמַרְנָא לְחוֹס · פירוש זה הפסוק דברי תתנאי ושת ר בוזני וכן פירושו או כשנ[illegible]מר מן שם להוס טעם לכנות עוד אמרנו להם מי הם שמות האנשים אשר זה הבנין בונים · אָסְפַּרְנָא · במהירות ובזריזות · וְהֵיבֵל חֲמוֹ · והוכיל אותם · שֵׁא אֵזֵל אֲחַת חֲמוֹ · שא ולך

פיסן מ

וחניח אותם · שֶׁשְׁבַּצַר דֵּךְ · זה · כְּאַחְמְתָא · כמו חמת מים מלא אגרות וזכרונות המלכים והיתה כבירה במדי המדינה · וְאֶשׁוֹהִי מְסַכְּלִין · וכותליו מקושרין זה בזה · ובדברי רז"ל במסובלי דתומי פירוש במחרוזות של שומין הקשורין זה בזה · נְדָבָכִין · טורים · וכן במשנת קורין בראש האילן ובראש הנדבך · אֶבֶן גָּלָל · אבני שיש ובלעז מרכ"רי · וְנִפְקָתָא · וההוצא · וַהֲתִיבוּן יִשְׁבוּן וְתַחֵת · ותניח · רַחִיקִין הֲווּ מִן תַּמָּה · רחוקים היו משם שלא תזיקום · דִּי מִדַּת עֲבַר נַהֲרָה · אשר כמס עבר הנהר · מדת כמו מגדת כלומר המס שלוקח המלך בעבר הנהר תעשה במהרה ההוצאה · וּמָה חַשְׁחָן · ומה שצריכים · יְתְנְסַח · כמו ונסחתם · וְזִקִּיף יְתְמְחֵא עֲלוֹהִי · ועץ לתליה שיתלה עליו · יְמַגַּר · יפיל · כמו

פיסן ס

ובסאו לארץ מגרת · נְמִיר · תרגום כליל · כלומר סופר דת אלהי חשמים כלם · וְשִׁבְעַת עֲשׂוֹהִי · ושבעת יועציו · וּשְׁאַר חַשְׁחוּת · ושאר צורך · וּמְלַח דִּי לָא כְתִיב · ומלח לצורך הקרבנות יתנו אשר לא כתוב בו מדה יתנו כל הצורך · יִתְעֲבֵד אַדְרַזְדָּא · יעשה בזריזות · חֵן לְמוֹת חֵן לְשִׁרְשׁוֹהִי · אם למיתה שיהרג כו לעקרו מן העולם הוא ובניו · חֵן לַעֲנָשׁ נִכְסִין וְלֶאֱסוּרִין · או לענש ממון או לאסרו בבית חסתר ·

ברוך

יי אלהי אבותינו אשר נתן כזאת כלב המלך לפאר את בית יי אשר בירושלם יזכנו חאל לראות בבנין ההראל חברים עם כל ישראל בעגלא וכזמן קריב אמן ואמן :

ברוך

יי אלהי ישראל המבין לבבות המעורר מחשבות שפתים פותח וידים מפתח מסיר עקשות פה ולוזות שפתים ולכתוב הישרה יישר ידים סומך לכל הרורשי תורתו מחזיק בידי המבקשים דתו ישים מחשך לפניהם לאור · ומעקשים למישור · ער אשר לא ראו כתורתו את כל מאום כל סתום לא עסמום נוחה אות כצדקותיו מישר לפניה דרכיו ונתיכותיו עד אשר כה נחני ועד הנה עזרני לבאר כל סתום לפתח כל חתום לגלות כל נסתר בתורתינו ובספרי נביאינו וחכמינו על פי אשר השיגה יד מחשבתי באשר יי אתי ואל אלהים יורע ויודעי יודעים כי לא היתה כונתי בחבור הזה להתגדל בו על חברי ולהתפאר בו על ספרי מורי אך כאשר פצרו בי גדולי וחכמי מסני לאורך הסלאכה בספרי המחברי אשר לפני ולאשר הועתקו מלשון אל לשון תארך בהם ההכנה ותקצר בהם התבונה ראיתי לעשות רצון הפונעים בי וכי ראיתי כי תהיה לי תועלת גדולה בחבור זה רל"ז הזכירני בו אשר לסרתי מעורי ולהוסיף בו ידיעה אשר לא ירעתי מבחורי קמתי וחצן העצלה נערתי ומשנת המנוחה נגעתי והתעסקתי בחבור הזה עד כליתיו בעוז המאמץ נכשל והעוזר כל נחשל והנני קורא לכל הקורא בספר הזה שיביט

אליו

אליו בעין רצון לא בעין קנאה ולצון ואם ימצא בו שגגה תהיה שגגת הסופר או הספר יתקננה אחרי העיון כפי דעתו ושכלו ומי׳ תנסולו וידיעני לכף זכות וישקלני במאזני צדק בכף דעתו ותהי שלימה משכורתו כי מטרדת הזמן ומעלו אשר עלי לא היתה מחשבתי בו זכה ונקייה ועוד כי כל ימי התעסקי בו רוב מלאכתי היה בלמוד הנערי׳ בתלמוד ועם כל זה אולי שגיתי ואף על פי שאינני מציל עצמי מן החטא ומן השגגה וחוסר הידיעה כי אין אדם אשר לא יחטא אף כי אנכי לא איש דברים ויודע ספרים ומי׳ אשר כל נסתר אליו גלוי והאמרת אתו בכל ספק תלוי שאלתי לנקותי משגיאות ומנסתרות כמו שאמר משיחו עליו השלום שגיאות מי יבין מנסתרות נקני ועוד אמר גם מזדים חשוך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳ צורי וגואלי:

נשלם חלק שני מהמכלל תהלה לאל המהולל

ויקי כראשית אליקו הלוי את המלאכה · והכה היא עשויה כהלכה ·
מערכה לקראת מערכה · לא כעשה כן לכל ממלכה · ולא נשאר
בה טעות ומכוכה · ויעש על האומכים ברכה · ויפתח את פיו
בשירה ערוכה · ויעש משלו ויאמר ככה:

עֲלוּ בְכָל לֵבָב שְׁאוּ רָאשִׁים פִּתְחֵי כְנֵסִיּוֹת וּמְדֹרָשִׁים ·
גִּיל תַּ־חְגּוֹר תּוֹרָה וְהַמִּקְרָא עִם כָּל סְפָרִים חַ־מְקֹרָשִׁים ·
כִּי בָא אֲשֶׁר יָאִיר אֲפֵלָתָם נָגַהּ עֲלֵיחֶם אוֹר כְּאוֹר אִשִּׁים ·
סֹפֵר נְבוֹנֵי לֵב מִשְׁמַח צָפְנַת יְפַעְנַח בְּשֹׁרָשִׁים ·
לֹא טוֹב הֱיוֹת אָדָם לְבַד בִּלְתּוֹ עָזֹר כְּנֶגְדּוֹ חוּא בְּפֵירוּשִׁים ·
אֶל מַ־קְרֵי דַרְדֵּק וְלִמְדַקְדֵּק יִהְיֶה כְּמוֹ מַלְמַד בְּיַד חוֹרְשִׁים ·
כִּלְתּוֹ אֱנוֹשׁ נֶחְשַׁב לְשֹׁר צָבָא נִלְחַם כְּלִי רֶכֶב וּפָרָשִׁים ·
חוֹגִים כְּרַת אֵלוּנֵי־ לְתוֹ דוֹמִים אֶל צִים כְּלִי חוֹבְלִים לְיַם פּוֹרְשִׁים ·
נִדְפַּס פְּעָמִים שֵׁשׁ אֲבַל חֲפַרֵשׁ בֵּינוֹ וּבֵינֵיחֶם בְּחִיקְשִׁים ·
בַּאֵיזֹד וּבַבָּמוֹת בְּחַדְמוֹת נֵץ אוֹ בְנֵי נֶשֶׁר לְיַתּוּשִׁים ·
זֶה תַּם וּמוּם אֵין בּוֹ וְרֹב טוּבוֹ נִרְאֶה וְגַם נִכַּר בְּעֵין חוּשִׁים ·
עֵדִים נָיִר וּדְיוֹ עֲלֵי יָפְיוֹ גַּם אֵין כְּתָמִים בּוֹ וְטִשְׁטוּשִׁים ·
גַּם חַ־פְּסוּקִים בּוֹ מְנֻקָּדִים כֻּלָּם כְּדִין נִרְפָּים וְנִדְגָּשִׁים ·
מוֹרֶה מְקוֹם פָּסוּק בְּגִלָּיוֹן גַּם כֵּן בְּקַאפִּיטוּל מְפוֹרָשִׁים ·
נִדְפַּס בְּוִוינִיצִיָּה יְפֵיפִיָּה סַפִּיר אֶבְנֵיחָ וְתַרְשִׁישִׁים ·
נֶחְקַק וְגַם נֶחְרַט בְּשֶׁחֹ לְפָרַט בְּרֹאשׁ לְחֹדֶשׁ סוֹף לְחָדָשִׁים ·
שִׁמְעוּ בְנֵי אֵל חַי לֵאמֹר אֲלֵיכֶם אָקֹ־ רָאָח אִשִּׁים ·
עוּשׁוּ וְחוּשׁוּ קַל מְהֵרָה אַל תֵּעָ־צְלוּ תֵחָ־ לְצוּ חוּשִׁים ·
אִישׁ עִם צְרוֹר כַּסְפּוֹ בְּאַמְתַּחְתּוֹ וּקְנוּ וְאַל תִּהְיוּ כְּמִתְיָאֲשִׁים ·
וּבְכֵן לְחַיִּים תִּ־ חְיוּ זוֹכִים וּבְגוּף מְבוֹרָכִים וּבְנָפָשִׁים ·
תֶּחֱזוּ בְיִשְׂרָאֵל יְשׁוּעַת אֵל נוֹאֵל בְּכָל עָרִים וּמִגְרָשִׁים ·
אָז תֹּ־אמְרוּ לֵאמֹר בָּשִׁיר מִזְמוֹר עֲלוּ בְכָל לֵבָב שְׁאוּ רָאשִׁים ·

תם ונשלם